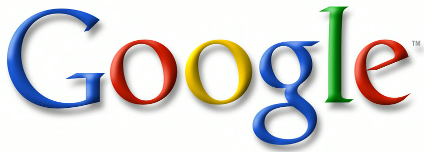
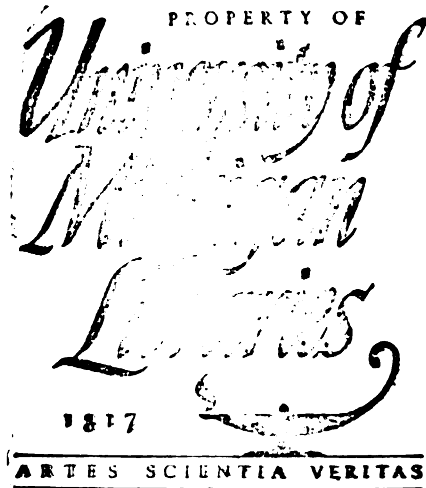

Slovenské Pohľady.

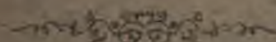
ČASOPIS

zábavno-poučný.

Redaktor a vydavateľ:

Jozef Škultéty.

Ročník XV. — Sošit 1.

V TURČIANSKOM SV. MARTINE.

NÁKLADOM KNIHTLAČIARSKO-ÚČASTINÁRSKEHO SPOLKU.

1895.

OBSAH.

Strana

Z našej dediny. Rozprávky. Spisuje *Terezia* .

Sevastopoľ v decembri 1854, v máji a v auguste 18.. *Tolstého* . . . .

Smrť, pohrab a mrtvi v tradícii a zvykoch ľudových. Napísal *Krištof Chorvát* 16

Vzkaz. Od *Hviezdoslava* 33

Ratmir. Hra v troch obrazoch so spevmi. (Polnočná scéna 1894—1895.) Od *Svetozára Hurbana Vajanského* 34

Z mojich žiackych časov modranských. Rozpráva *Jos. L. Holuby* 43

Venec. *Sowol'cký* 47

Reflexia na „Hamleta". *J. A. F.* 48

Otcovia, matky! . , . *M.* 48

Boh mení — dobre mení. Obrázok. Načrtal *Anton Biel* 49

Slovenský jazyk. (Študovanie slovenčiny. *František Past[illegible]k.* — Sbierajme!) 57

Beseda. (Zemianski veršovníci slovenski. Sbiera *Rehor [illegible]*) 59

Literatúra. (Dějiny české literatury. — Dejepis superin[illegible]lencie nitrianskej. — Svědectví víry. — Prostonárodní Domáci lék[illegible] — Jak se kdy v Čechách tancovalo) 60

☛ S týmto číslom Slovenských Pohľadov ako príloha rozposiela sa nové **vyzvanie pána dr. Fr. Pastrnka** v záležitosti spisovania slovenských nárečí.

Velectěný Pane!

Když jsem asi před dvěma lety předstoupil před obecenstvo slovenské, abych je vyzval k nezbytné součinnosti *při popise nářečí slovenských*, nemohl jsem předpokládati, že jméno mé a cíle mého vědeckého podniku šíře známy jsou.

Během těchto dvou let doufám však, že podnik můj vešel v obecnější známost. Příspěvky z mnohých stran docházely a já jsem neopomínal, vděčně podávati zprávy v Slovenských Pohľadech, jichž si všechny odborné kruhy slovanské povšimnuly.

Podnik můj všeobecně se chválí a oceňuje. A kdož by se také netěšil, kdyby se nám, spojenými silami, podařilo, podati *všeobecný popis nynějších nářečí slovenských*, na jehož základě teprve možno bude, objasniti vývoj jazyka československého a přispěti platně k dějinám jazyků slovanských vůbec! Neboť není pochyby, že právě slovenština, která dosud bezprostředně se stýká s češtinou, polštinou, ruštinou a částečně i s nářečími jihoslovanskými, když důkladně vyložena bude, poskytne nám nad míru důležitých poznatků v jazykozpytu slovanském.

Avšak přes všechno mé úsilí, projevené slovem i písmem, nasbírati potřebného materiálu, nelze mi dosud říci, že jsem dospěl takového stupně, abych se zdarem k všeobecnému spracování přistoupiti mohl.

Mezery dosud jsou velké: celé kraje, ryzím lidem slovenským obydlené, zůstávají mi nepřístupny.

Pokusiv se rozmanitým spůsobem, nabyti zpráv o výslovnosti lidové na Slovensku, pokládám za svou povinnost, neustávati v podniku svém a vynaložiti všech prostředků, abych cíle svého, aspoň v hlavných rysech, dosáhl.

A jakož sám osobně pokračovati chci v cestování a sbírání slovesného materiálu na Slovensku, tak opětně obracím se s vřelou prosbou ku všem, jimž láska k rodnému jazyku našemu prsa zahřívá, aby podle sil svých přispěli k společnému dílu, *k všeobecnému popisu nářečí slovenských*.

* * *

Popisy a příspěvky, které jsem dosud obdržel, pocházejí z následujících míst a jsou od následujících osob:

I. **Prešporská:** 1. *Modra:* vl. p. far. D. Minich, p. uč. J. Izák, p. uč. J. Voda, p. dr. J. Izák, cestár Sam. Jankó. 2. *Pezinek:* vl. p. far. J. Žarnovický a jeho choť, paní Žarnovická, pak p. uč. J. Zigmundík. 3. *Švajnsbach* a *Slovenský Eisgrub*, pak *Vajnory:* vl. p. far. J. Žarnovický. 4. *Pernek:* vl. p. far. J. Novák, několik poznámek též vl. p. far. J. Žarnovický. 5. *Nádaš:* vl. p. far. M. Kollár. 6. *Linč:* vl. p. far. Ján Klempa. 7. *Gajary:* několik poznámek od nejmenovaného zasílatele.

II. **Nitranská:** 1. *Skalica:* vl. p. K. J. Pospech, p. med. drd. P. Blaho, též vl. p. far. J. Novák. 2. *Gbely:* vl. p. M. V. Medlen. 3. *Sobotište:* vl. p. far. P. Beblavý. 4. *Senica:* vl. p. far. M. Braxatoris. 5. *Čáčov:* p. uč. C. Gallay. 6. *Myjava:* p. uč. P. Slávik. 7. *Vrbovce:* p. stud. med. I. Sloboda. 8. *Na Smolinském:* p. A. Petráš. 9. *Brezová:* vl. p. far. J. Leška, p. not. J. Jurkovič 10. *Kostolné:* p. stud. med. J. Trokan. 11. *Stará Turá:* p. uč. G. H. Schmidt, p. Š. Rohaček-Uher. 12. *Krajné:* paní Ľud. Markovičová. 13. *Lubina:* paní M. Holuby. 14. *Horné Bzince:* slč. Ľud. Riznerová. 15. *Žlkovce:* p. uč. P. Tomkuljak. 16. *Bučany-Trakovice:* p. Št. Selecký a p. Paulovič. 17. *Frašták:* p. dr. M. Šimko. 18. *Čáry:* vl. p. far. M. Kollár. 19. *Háj-Nová Ves:* vl. p. far. J. Klempa. 20. *Prividza:* vl. p. far. M. Hoits, též p. stud. techn. J. Dohnányi.

III. **Trenčínská:** 1. *Beckov:* p. theol. F. Bálent. 2. *Bošáca:* vl. p. far. J. Ľ. Holuby, p. uč. Ľ. Rizner. 3. *Mikušovce:* p. uč. A. D. Svoboda. 4. *Zárječ:* vl. p. far. P. Zoch, vl. p. far. Ž. Križan, slč. B. Križanova. 5. *V. Bytča:* vl. p. far. J. Badík, p. A. Mamatej. 6. *Rovné-Makov*: paní Leon. Hoffmannová. 7. *Rajec:* p. red. A. Černiansky. 8. *Stránske:* p. uč. J. Ďurjan. 9. *V. Ostratice*: vl. p. far. J. Kompánek. 10. *Skalité:* vl. p. far. J. Badík.

IV. **Orava:** 1. *Zázrivá:* vl. p. far. J. Štefanica. 2. *Medzihradnô:* p. uč. Ľ. Izák, podle p. Medzihradského. 3. *Záskalie:* p. adv. A. Halaša. 4. *Malatiná:* vl. p. far. J. Klochány. 5. *Jasenica:* vl. p. far. A. Florek. 6. *Krivá:* vl. p. far. J. Štefanica. 7. *Bielypotok:* vl. p. far. J. Štefanica. 8. *Habovka:* vl. p. far. J. Štefanica. 9. *Trstená:* p. bohosl. E. Schiffer-

decker. 10. *Hruštín:* vl. p. J. Martvoň. 11. *Jablonka:* vl. p. far. F. Zvada. 12. *Rabča:* vl. p. far. A. Florek.

V. **Turec:** 1. *Kláštor:* p. J. Maro, p. dr. Korauš. 2. *Necpaly:* p. uč. A. Kôrka. 3. *Mošovce:* p. uč. P. P. Zgúth. 4. *Sv. Michal:* p. I. Žiak. 5. *Slov. Pravno:* p. theol. K. Chorvát.

VI. **Tekov:** 1. *Veterník:* p. arch. P. Križko. 2. *Horňaves:* p. J. Greguš. 3. *Jastrabie:* p. uč. A. Kováčik. 4. *Kremnička:* p. stud. techn. J. Dohnányi. 5. *Vieska:* vl. p. far. M. Huska. 6. *V. Lovča:* vl. p. far. a děk. J. Gerometta. 7. *Žarnovická Huta:* p. J. Gontko. 8. *Tepla:* vl. p. far. R. Osvald 9. *Nová baňa:* p. Št. Volf.

VII. **Zvolenská:** 1. *Baňa* čili *Španodolina:* p. uč. I. Štubňa, p. A. Mamatej. 2. *Jabríková:* p. A. Budaj. 3. *B. Bystrica:* p. arch. P. Križko, slč. A. Križkova. 4. *Králová:* p. dr. J. Vesel. 5. *Radvaň:* vl. p. far. M. Braxatoris. 6. *Selce:* vl. p. far a děk. F. Šujanský, p. uč. G. Timko. 7. *V. Slatina:* p. O. Hronec. 8. *Buča* a *Železná Breznica:* p. not. J. Bánik. 9. *Šalkova:* p. uč. I. Štubňa. 10. *Riečka:* p. uč. I. Štubňa. 11. *Zvol. Lupča:* p. A. Csellár. 12. *Hiadel:* p. A. Šustek. 13. *Brezno:* p. uč. A. P. Záturecký. 14. *Handle* čili *Čierny Hronec:* vl. p. J. Kačka. 15. *Očová:* p. uč. Št. Šenšel. 16. *Detva:* vl. p. far. P. Tomkuliak, p. E. Prokop. 17. *Dobronivá:* vl. p. far. J. Slávik. 18. *Polhora:* stará paní Daxnerová.

VIII. **Hont:** 1. *Štiavnica:* p. bohosl. S. Mihalovič, paní M. Baker. 2. *Pukanec:* vl. p. far. M. Bujna, p. uč. S. Kupčok. 3. *Prenčov:* vl. p. far. A. Kmef. 4. *Beluj:* vl. p. far. G. Štollmann. 5. *Počuvadlo:* p. uč. K. Straka. 6. *Badín:* p. not. Št. Blaho. 7. *Terany:* vl. p far. P. Koričánsky, slč. Ľ. Koričánska. 8. *Drorníky:* slč. Ľ. Koričánska. 9. *Drieňovo:* p. uč. J. Kotarides. 10. *Cerovo:* p. uč. St. Zoch. 11. *Senohrady:* p. St. Popálený. 12. *Dačolôm:* vl. p. farár S. Záturecký, vl. p. far. J. Slávik. 13. *Zahorce:* p. inž. M. Algöver.

IX. **Novohrad:** 1. *Sennó:* p. uč. J. Molnár. 2. *Závada:* vl. p. far. Št. Algöver. 3. *Ľuboreč:* sl. E. Goldpergerová. 4. *Uderiná:* p. theol. J. Bodnár. 5. *Turíčky:* p. theol. J. Bodnár. 6. *Zelenovo:* p. uč Ľ. Izák. 7. *Políchno:* slč. Bož. Slančikova. 8. *Č. Brezovo:* p. O. Fingys.

X. **Dolní zem:** 1. *Sarvaš:* p. prof. St. Koreň. 2. *Čaba:* p. uč. J. Bella. 3. *Slov. Komlóš:* p. M. Bencúr. 4 *Hajdušica:* vl·

p. farár E. Kolenyi. 5. *Kysáč:* p. uč. J. Mičátek. 6. *Ilok* p. uč. J. Maliak. 7. *Stará Pazova:* vl. p. far. Vl. Hurban

XI. **Gemer:** 1. *Hrachovo:* p. R. Viest. 2. *Skálnik:* p. J. Botto 3. *Drienčany:* p. stud. J. Botto. 4. *Hoštišovce:* podle pan M. Markovičové. 5. *Lukovište:* p. stud. J. Botto. 6. *Pondelok:* vl. p. far. M. Bodický. 7. *Selce:* vl. p. far. M. Bodický 8. *Válkovo:* p. O. Fingys. 9. *Kraskovo:* p. O. Rada a I. Ľub. 10. *Brádno:* p. A. Mamatej. 11. *Klenovec:* p. uč J. Brádňan, p. uč. R. R. Kubány. 12. *Lom:* vl. p. far. O Rojko. 13. *Tisovec s Hámrom:* dr. S. Daxner. 14. *Píla* vl. p. far. J. Vansa. 15. *Muráň Dlhá Lúka:* vl. p. far. L A. Gál. 16. *V. Revúca:* vel. p. far. L. Reuss, p. adv. J Botto, p. theol. F. Ormis. 17. *Mokrá Lúka:* p. uč. M. Roháč 18. *V. Poloma:* vl. p. far. G. Kellner. 19. *Ratková:* vl. p far. D. Kováč, p. uč. C. Gallay, p. uč. J. Mikuláš a S Klincko, p. theol. J. Palic. 20. *Štítník:* p. uč. I. Mikulá a L. Nagy. 21. *Rédová:* p uč. A. Járossy. 22. *Helpa:* p uč. J. Brádňan. 23. *Telgart* a *Vernár:* vl. p. far. Št. Mišík 24. *Sykavka:* vl. p. far. Št Mišík. 25. *Krokava:* p. Ď. J Krajec.

XII. **Liptov:** 1. *Likavka:* vl. p. J. Kačka. 2. *Černová:* vl. p far. A. Hlinka. 3. *Sliač:* vl. p. far. A. Hlinka. 4. *Sielnica* vl. p. far. J. Cimrák, p. red. K. Salva, též p. uč. A. P Záturecký. 5. *Sv. Mikuláš:* p. uč. R Uram. 6. *Sv. Peter* vl. p. far. Št. Bella. 7. *Hibbe:* vl. p. far J. Šimkovic. 8 *Pribylina:* vl. p. far. J. Inštitoris. 9. *Východna:* vl. p. far O. Prúnyi. 10. *Štrba:* vl. p. far. C. Bodický. 11. *N. Lupča* p. J. R. 12. *Važec:* nejmen. zas. 13. *Komjatna:* nejmen zas. 14. *Lúžna:* p. adv. A. Halaša (v Nár. Nov.). 15. *Šóšová:* p. J. Bohúň, p. S. Roháček-Uher.

XIII. **Spiš:** 1. *Veľký Hnilec, Danišovce, Lučivná. Odorín,* pak *Jurgov, Franková. Lechnica,* pak *Poráč, Lipník* a *Zavadka* vl. p. far. Št. Mišík. 2. *Malý Hnilec:* p. uč. J. Kovalčik 3. *Batizovce:* vl. p. far. C. Bodický. 4. *Brutovce:* p. uč K. Schich. 5. *Križová Ves:* p. J. R.

XIV. **Šariš:** 1. *Nižný Šebes:* vl. p. K. J. Pospech 2. Z okol *Prešova* list, jenž mi poslal p. adv. A. Halaša.

Takový je původ mého dosavadního materiálu. Sbírka má - svým časem odevzdám ji celou muzeu slovenskému -- poskytuj popisy některých nářečí velmi dukladné, z jiných míst podáv

však jen nepatrné ukázky, *z mnohých míst neobsahuje příspěvků a ukázek žádných.*

Abych i z takových míst dobyl nějakých zpráv o výslovnosti lidové, připojuji otisk pověsti „*Divostvorný lovec*", upravený podle vydání P. Dobšinského, a prosím, aby do místního nářečí co nejvěrněji přeložena a přepsána a mně laskavě zaslána byla.

Prosím o překlad této krátké pověsti odevšad. *Za příspěvky z míst, odkudž dosud nijakého příspěvku nemám, slibuji následující peněžité odměny.* Za překlad do místního nářečí připojené pověsti „Divostvorný lovec" slibuji odměnu 1 zl. Kdo přidá obšírnější popis svého domácího nářečí, tomu slibuji 2—3 zl. A kdo mi důkladné nářečí své domácí popíše a obšírnými ukázkami opatří, tomu slibuji 5 zl.

Divostvorný lovec.

V hlbokej doline býval starý lovec, ktorý jedine divinou živil sa. Neďaleko svojho domku mal jazero, po ktorom na plťke vozieval sa a kde čo zočil, všetko ulovil. Priletela mu raz hrôza cudzích kačiek na to jazero. Po jednej jich strieľať, to by nebolo nič; chcel jich mať odrazu všetky. Čo ti nesmysel? Veď, vraj, keď kačka hlce hada, ten celý prevlečie sa cez ňu a z druhej strany zachytí ho druhá a keď i cez tú prevlečie sa, zachytí ho aj tretia a tak visia a morcujú sa na ňom. Ušúľal on teda mastný motúz dlhočizný, zatiahol s plťkou do šášiny, pustil motúz na vodu a strehol na kačky. Kačky priletely, rozkrákorily sa a lapaly si hláčiky. Tu, nadhodily na ten mastný motúz a hneď ho prvá shltla a keď cez ňu prevliekol sa, shltla ho i druhá a tak zachytila ho i tretia i štvrtá a že dlhý bol, navlieklу sa naň všetky a lovec mal ho druhým koncom pevno oviazaný okolo pása.

V tom postrčil plťku na prostried vody a ztľapkal rukama. Kačky zplašily sa a schytily vo zvýš. Ale že jich bolo moc, uvládaly aj lovca a unášaly preč. Bôh zná, jako by mu bola bývala hodina, keby kačky nebolу letely ponad jeho dômok. Ale z domku vyčnieval komín, nuž milý lovec ešte za prva času zachytil sa naň a spustil sa dolu komínom zrovna na kuchyňu. I veru milým kačkám hneď krky vykrútil, ošklbal si jich, vypytval, upiekol, a pojedol všetky odrazu, lebo boly chutné.

„Ej ale by som ja doma ešte aj vyhladnul," pomyslel si, keď už bolo po všetkom. Radšej teda sýty ako hladný pustil sa svetom na výzkusy.

Ide si on horami vrchami večer pri peknom mesiačku. Vidí tam jednoho, čo do mesiaca mieril. „Čože toľko mieriš do toho mesiaca?“ opytuje sa ho. „Čože by som mieril,“ odpovedá tento, „či vidíš v tom mesiaci tú skalu, tam má sova hniezdo. A šelma nechce hlavu vytrčiť, čo bych na ňu strelil.“ „Daj si s tým pokoj; nach tá sova aspoň svoju mládzu vysedí; poď radšej so mnou voľač sveta medzi ľuďmi zkúsiť.“ Prehovoril ho a šli dvaja spolu.

Idú, idú, vidia tam jednoho, čo mal oči upreté na jednu lúku pod horou a tá lúka bola aspoň na desať míľ vzdialená. „Čo tak hľadíš, veď si oči vyočíš?“ opytujú sa ho. „Čože bych hľadel,“ odpovedá, „chcem mať pečienku. Tamto na tú lúku vychodia jelene popásať sa. Kade prvý z hôr vykročí, vidím ho; na jedon skok som tam a uchytím si pečienku.“ „Nestrež na daromninu, poď s nami sveta zkúsiť!“ Prehovorili ho; šiel aj ten.

Idú, idú, stretnú jednoho majerníka; samé reťaze boly navešané na ňom. „Kdeže ideš s tými reťazmi?“ opytujú sa ho. „Kdeže bych šiel, nemám tamto pri majeri žiadnej hory, nuž chcem si aspoň jeden celý háj reťazmi opantať a preniesť blížej k majeru, aby mi paholkom nebolo ďaleko chodiť po drevo.“ Pomohli mu ten háj preniesť a on uhostil jich mliekom a maslom. Potom prehovorili aj tohto, aby šiel s nimi.

Idú, idú, vidia starca na skale (na kameni) sedieť, ktorý mal jednu nosovú dierku prstom zatkatú a druhou nozdrou neprestajne fúkal. „Čo tak fúkaš?“ opytujú sa ho. „Čože fúkam, veď vidíte tamto ten veterný mlyn na tom vršku?! Na ten fúkam, aby mlel. A akby som otvoril ešte aj druhú dierku na nose, nuž by ho to roztrieskalo.“ „Nezabávaj sa ty s mlynčokmi; poď, kde dačo ešte aj roztrieskaš.“ Pristál aj ten a šiel s nimi.

Keď už boli všetci piati vo vedne, vyhlásili sa za svetských kunštárov a pochodili všetky krajiny a čo všetko navystrájali, to by ani na seňaný vôz nepobral. Naposledok zašli veľmi ďaleko do Tureckej krajiny a tam pred tým najväčším pánom svoje kúsky stvárali a vyrábali. Baša pozval jich za to k obedu. Pri obede, keď sa rozmanitého mäsa boli najedli, zachcelo sa bašovej žene, čo len na jazyk pustiť tej tokajčiny, ktorú títo vychvaľovali, že to na nej tak vyrostli a od nej aj zmúdreli ku všetkým kunštom sveta.

„Čo len trocha tej tokajčiny,“ povie divostvorný lovec, „tej moji ľudia donesú, ešte kým posedíme a pobesedujeme si pri stole.“ „Ej, to by som predsa rád vidieť Tokajský vrch obehať!

To nemožno!“ Krútil hlavou baša a lovec len na to, že to veru hneď môže byť. „No, ak ešte k tomuto obedu vystanovíte sklenicu vína z Tokaja, dám vám rýdzeho zlata, koľko unesiete si; ak ale nie, pôjde vám všetkým o hrdlo!“ Riekol baša a od toho už viac odstúpiť nemohli.

Iste že ten jeleniar urobil len skok a už bol kdesi hen v Tokaji pre tú sklenicu vína. Ale voljakosi nazpät neprichádzal a bašová už chcela od stola vstávať, lebo bola smädná. „Kukaj za ním, kde toľko mešká sa!“ volá lovec na toho mesačníka. Tento pozrie a vidí, že milý jeleniar zaspal až tam na Podhore v poli pod hruškou. Razom uchytil mesačník svoju kušu a odstrelil tomu spiacemu nad hlavou hrušku. Hruška padla mu na nos, prebudila ho a milý jeleniar prikvitol na jeden skok a položil sklenicu samotoku na stôl. Baša i bašová napili sa tokajčiny a vari jim trocha udrelo aj z ruky do hlavy; bo vypravili len komorníka s našimi chlapci, aby jim otvoril sklad, žeby teda nabrali si toho rýdzeho zlata, koľko uniesť vládzu.

Ale tu komorník dlho neprichádzal nazpiatok. Baša poslal za ním vojaka, že kde toľko mešká. „Hej baša môj,“ príde vojak s chýrom nazpät, „veď je tam zle! Veď tí zamkli za tvojím komorníkom dvere ako vstúpil do skladu, a potom ten reťaziar spantal reťazmi celý sklad a zaniesol so všetkým na loď. Tam ti už po mori plávajú!“

Skočil baša na nohy, skočili s ním vojaci jeho! Sadli na rýchlejšiu loď a doháňali našich kunštárov, len toľko že jich už nedohonili. „Kdeže si, starký?“ rečie k tomu fúkavému divotvorný lovec. „Nože, teraz napokon preukáž sa už i ty, či si darmo kašu nedúchal!“ Starký sadnul si hore na loď a jednou nosovou dierkou fúknul na jejich vlastnú loď, druhou nozdrou pustil vetor na cudziu loď bašovu. Hneď rozstúpily sa lode na desať míľ od jednadruhej.

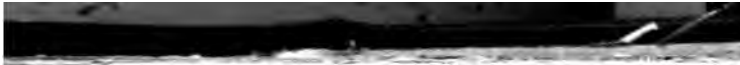
Bašu mohlo tam puknúť od hnevu!

Tito ale šťastlivo dostali sa do svojej krajiny, so zlatom podelili sa na rovno a žijú až po dnes, ak ešte vždy majú z čoho!

Ve Vídni dne 9. prosince 1894.

František Pastrnek
Wien, IX. Schwarzspanierstrasse 15.

Kníhtlačiarsko-účastinársky spolok v Turč. Sv. Martine.

Rok 1895. **Sošit 1.**

Slovenské Pohľady.

Z našej dediny.

Rozprávky.

Spisuje *Terezia Vansová.*

XII.

„Dvanásti musia byť.“

Hm, to stalo sa na klenovských vrchoch — ale dávno, dávno. Gazda klenovský mal na „Oltárnom“ kolešňu i izbičku. Klenovskí obyvatelia obyčajne letujú na vrchoch, ba ktorí majú viac statku, i zimovať musia tam, aby krm nemuseli po neschodných cestách voziť do mesta.

Bola tichá, jasná noc. Od Vepra dúchalo ostré povetrie — ako dakedy okolo Jána býva, že je chladno ako v jaseň.

Gazda náš uložil sa do sena v stodole, ale nespal — načúval. Bolo ticho a predsa videlo sa mu, že od hory nesie vetor vravu chlapov. Vtedy chodili horní chlapci po horách, a veru nebolo radno postaviť sa im na odpor. Načúva ten gazda, načúva, len tu raz skutočne dostavia sa tí istí chlapci, na ktorých myslel. Videl ich cez škáru, že ich je viacej, nebodaj ich bolo dvanásť.

„Chlapci“ išli hore na kôlňu, šeptajúci medzi sebou, a tam na mäkkom sene poukladali sa. Ale nemuseli ešte všetci byť, lebo po chvíli prichodí ešte jeden a štverá sa hor na kôlňu.

„Či si to ty, Paľo?“ opýta sa jeden z tých, čo už boli driev prišli.

„Ja,“ odpovedá ten. „Čože je?“

„Nuž nič; len či si vykonal?“

„Vykonal, neboj sa nič.“

„A či si dobre?“

„Dobre, nenajde ho nik, iba takí, ako my dvanásti.“

„Akože si ho zaklial?“

„Ako? Nuž tak, aby ho len dvanásti bratia mohli dostať, takí, ako sme my dvanásti.“

„Tak je dobre. Spite, chlapci, zima je, lepšie tu na sene, ako dakde v hore.“

Ešte za chvíľku šuchotali a šeptali, potom pospali všetci, a gazda tamdolu nepočul inšie iba chrápanie dvanástich chlapov a ta i tu zhúknutie nočného vtáka.

Nemohol zaspať. „Dvanásti bratia! Dvanásti musia byť,“ opakoval si v mysli a hútal ďalej. „Pane Bože, kdeže ti tu dvanásti bratia? Ktorá mati že ich toľkých vychová?“ A nepokojilo ho to veľmi. Vtedy, tak ako aj teraz, groše páčily sa ľuďom a zišly sa im vždy veľmi dobre. I nášmu Klenovčanovi by sa boly zišly, vedel už napred, ktoré pole by si za ne kúpil a ako by si dom ponapravil — ale dvanásti museli byť, dvanásti bratia!

Hútal, hútal, no nič nevyhútal. Naostatok len predsa zaspal, a spal do bieleho rána. Keď sa zobudil, chlapov na šope už nebolo, kto zná, kde oni už fruštikovali, a ktože vie, kde budú poludňovať.

Zamyslený šiel gazda do mesta (Klenovca). Prijdúc domov, sadol si na lavicu, oprel sa o stôl a hlavu založil do dlane. Tí dvanásti nešli mu z mysle.

„Čože je tebe, starý?“ opytuje sa gazdiná, chovajúca kuriatka na izbe.

„Nič,“ povie gazda a hľadí na tie kuriatka, ako zobkajú chlebík. I napadne mu zrazu niečo a on povie:

„A to máš samé kohúty, žena?“

„Veru samé, ani jedna mládočka; nuž ale predám a kúpim mladky za ne,“ odpovedá gazdiná.

„A koľkože ich je? Vari ich je dvanásť?“

„Dvanásť. Tak ako sa vykotúľaly, tak ich je aj toľko.“

„Dvanásti bratia,“ zasmial sa gazda a skočil od stola. Gazdiná temer sa naľakala, čo tak strmo skočil a zasmial sa.

„Jaj, ako som sa ľakla! Čože sa ti robí?“

„Nič, žena moja; len ich nachovaj, tých dvanástich, a potom ich do koša a odvezieme ich ta na Oltárnô.“

„Na kýho — ?“ chcela už tak povedať, ako netreba, ale gazda jej pekne rúče vyrozprával, čo a ako, a gazdiná rada, všetko tak vykonala, ako gazda rozkázal. Dvanástich kohútikov nachovali, polapali a do koša zaviazali, a tak ich sama gazdiná vyniesla tahore, aby sa im len dačo zlého neprihodilo.

Okolo hospôdky hrabkali veselo tí „dvanásti“, až ti tu zajdú i kus ďalej, ale nie na veľkom, len tam pod uhlom kdesi to bolo, — začnú hrabkať, a tu, ako od samo seba, vyvrhne sa im poklad: hromada peňazí...

Zoškriekaly kohútiky, zasmial sa gazda, že predsa len našiel tých dvanástich, a posbieral peniažky do jednoho. A potom už gazdoval, ako vedel, kýmkoľvek neumrel a nenahal všetko tu na tomto hriešnom svete.

XIII.

„Kedyže bolo Božie narodzenie?“

A už či veríte alebo nie — predtým vám to bolo inak, ako je dnes. A predtým aj všakovó dalo sa videť, i tí diabli chodili pokúšať ľudí, lenže čo sa nespustil Boha, tomu neublížili — lebo nemali práva do neho. Iba čo ho napokúšali a čo strachu vystál,

Kosili raz chlapi kdesi pod Babinou trávy. A tam aj nocúvali, lebo „zavčasu, za rosy, najlepšie sa kosí“.

Nakládli, navatrili si ohňa, posadali okolo neho a potom čo ktorý mal, povyťahoval, a to slaninku, to bryndzičku ujedali si a zapekali fajky. Okolo nich ticho, tichúčko. Ohník veselo blnkotal, iskry letely a zhasínaly vo vzduchu, listie a ratolesti najbližšieho krovia chvelo a trblietalo sa v zohriatom vzduchu, dolu žblnkotal potok a tu i tu zašveholilo vtáča. Bolo jasno, na nebi nikde obláčka nevídať.

Spomínajú chlapi všelinečo, medzi besedovaním prišli aj na tých priepasníkov pekelných.

„Ha, švagre, bez tých je nie, no nie! To mi môžeš veriť, že tí chodia, aby pokúšali ľudí. Či vieš, Ondrej, keď sme to s našimi ženami striehli na toť poklad?“ spýtal sa rozprávajúci jednoho z kamarátov.

„A to na Glôbišku?“ pýta sa Ondrej.

„Mhmm — tam.“

„Tuž a čože ďalej?“ opytujú sa iní.

„Nuž, natáraly nám ženy, že tam na Glianiku a na Glôbišku vyhára poklad, a že práve malo byť Vstúpenie, išli sme ho striehnuť. Pred Vstúpením v tú noc, tak mohlo byť okolo jedenástej. Ako tak sedíme — teplo bolo a ticho — len vám tu raz priletí na koni pán — s pípou, kúril, len mu tak z tej pípy oheň padal.“

„Aďaj ale na koni?“ spytuje sa najmladší z chlapov.

„Akože, na koni, takom, len mu tak pod kopytami iskry sršaly. My sme sa nazdali, že to pán, ako pán, postávali sme pekne a poklonili sme sa: „Pán Bôh daj dobrý večer!“ Ale on nič, len prefrngnul vedľa nás. Iba sme hlavami pokrútili, strach nás obchodil, až ja poviem: No nič, reku, to je nie dobrô, poďme my domov. Ideme my za tým tou cestou k Píle a dívame sa naň, lebo mesiačik svietil a bolo ako vo dne, — kým nepríde na toť mostík poniže Píly. Iba tam hurt zostal a pán i s koňom prepadli sa, ani nevieme, kde. Tak, hľa, musí len byť voľaký ten pokušiteľ.“

„Nuž a tu na Kráľovom? Koľko ráz počuli tu voloviari na lúke muziku — gajdy — a v potoku škrek, hvek, piskot, ako by všetko dodrúzgať malo — tak: na hore gajdoval, a v jarku svadboval.“

„No,“ rečie najstarší, „nespomínajte ho veľa, lebo vám môže tu prísť.“

Nestačil to dopovedať, len, kde sa vezme, tam sa vezme, postaví sa pred nimi malý chlapčok.

„Či chcete trnky?“ opýta sa a hľadí na chlapov.

„I načože by nám trnky boly?“ riekli chlapi a popozerali jeden za druhého. Chápali, čo to už má byť.

„Či chcete šípky?“

„Nechceme!“

„Či chcete hlôžky?“ pokušiava zase maličký.

No aj naši vedeli, čo majú povedať. I ohlási sa Paľo Mihovkovie:

„Ale, čo nechceš, čo si neprišiel!? Oj, nech tam osvitne, kde zamrkne. A kedyže bolo Božie narodzenie?“

Nestačil dopovedať, chlapčok zmizol, i strhol sa vresk, tresk po hore a po jarku a víchor sa schytil taký, len tak krovinu lámal a drúzgal. Ale našim nestalo sa nič, do nich zlô už práva nemalo, keď spomneli na Božie narodzenie.“

Dobre, že nepovedali, že chcú trpky, alebo šípky, hlôžky, lebo by ich bolo povláčilo po trnine, po ožiní, hložine a po všetkých čertoch-diabloch, kým by sa neboli zastavili hen kdesi v jarku.

XIV.

„Ak si chlapčok, tak si Adamčok“.

Na kraji mesta stojí dom. Predtým hovorili o ňom, že je tam nepokoj veliký. Teraz býva v ňom stráž bezpečnosti a, možno, že i tie duchy utiahly sa pred tými kohútimi perami.

Ešte predtým, kým títo nebývali v ňom, bývali dvaja starí ľudia: muž a žena. Mali jednu slúžku, vdovicu. Bola to osoba nábožná a rozumná a vedela, kedy má slovo povedať a kedy mlčať. Zbadala ona ten nepokoj v dome. Ale dlho nepovedala nič, len čakala, čo bude ďalej.

No, naveľa, jednu noc nemohla ani spať. Z pivnice dvere, idúce do kuchyne, otváraly sa a ztade počuť bolo: „tap, tap“ kroky, ako by mokrými nohami, lebo pivnica bola mokrá.

„Ale, čože si?“ povie Marka. „Či si pes, či si mačka? Počkaj, veď ťa ja vydurím.“ Vstala, zapálila svetlo a hľadá po kútoch, popod posteľ, no nikde nič — aj do pivnice chcela ísť, ale dvere boly pekne rúče zatvorené.

Marka ľahla si, že už bude spať. Ledva zadusila svetlo, už tu zase: „tap, tap, tap.“

„Ale čože si? Čože mi nedáš pokoj?“ Spytuje sa Marka, a zase len vstane, zažne a tu zase nič, všetko pekne bolo v poriadku ako večer a nikde živej duše.

„Nič,“ hovorí Marka, „muselo sa mi to len prisniť, či čo; alebo na dvore to bolo.“ A už len zase ľahla si do postele.

Nestačila zadúchnuť sviecu, už len zase „tap, tap, tap“ po dlážke a po schodoch.

„Nuž ale čože si?“ spytuje sa Marka naveľa zase. „Ty do mňa nič nemáš, ja do teba nič nemám — čože chceš? A ak to chceš, nuž tak vo mene Božie: „Ak si chlapčok, tak si Adamčok, ak si dievčička, tak si Evička, vo mene Boha, Otca i Syna i Ducha svätého. Ameň!“

Tak pokrstila a prežehnala Marka tú nepokojnú dušu, a potom vzdychla a preriekla:

„A teraz chcem spať!“ A zaspala, ako spia spravedliví, pokojne až do rána.

Iba ráno vstane, len tu si našla všetok riad so stien a s políc

na zemi poukladaný, ale ani jeden kus nebol poškodený, na znak toho, že tá pokrstená dušička skutočne tam bola, a Marka od tých čias mala svätý pokoj.

XV.

Vďačný medveď.

Uhliari tiež vedia všakovô rozprávať. Oni vidia to i to, i o černokňažníku i o tom čiernom z pekla, i počujú hudbu a škrek čertovej svadby, a preto musí to byť aj pravda. Veď sa za starých časov všeličo dávalo videť — teraz to už nepočuť viacej.

Ale toto je naozajstná pravda. Uhliari to rozprávali.

Že išla jedna uhliarka *s ťarchom*[1]) ku mužovi. Mala čo niesť na chrbte a preto len pomaly šla hore vrchom na „Rožkovú." Ako tak ide, pozre hore, vidí tu velikého medveďa sedeť pred sebou.

„Jaj, Bože môj!" zvolá žena v strachu, a temer spadla od veľkého ľaku. Nevedela, čo má urobiť, či sa vrátiť, či bežať na bok, či napred, — nič nevedela. Naostatok, vidiac, že mu ujsť nemôže, pomyslela si:

„Poručena Pánu Bohu, už som ja v tvojej moci."

A tu medveď išiel proti nej. Ona sa ani nehýbala. Vystre medveď laby a chytí ju za plecia, posadí ju na trávu. Úbohá žena ani temer nedychala od strachu. Medveď ku nej, a len otŕča jej labu a trasie, osŕka tou labou. Žena zbadala, že ten medveď musí dačo mať v tej labe. Vezme mu ju do ruky a pozerá, pozerá, len tu naozaj: v labe bolo drevo zadreté.

„No", pomyslela si, „to ja ihličkou nevykolem, to je veľkô," — i spamätala sa, že má kdesi aj nožík. Vykrútila batôžok a vyňala nožík i vyvážila mu to drevo z tej laby. Medveď všetko trpel, ako by rozumel a len hlavou kýval a mumľal — od bolasti.

Konečne bolo drevo tuvon. Medveď oblizoval si labu a potom začal jej ruky i hlavu i háby lízať. Zrazu schytí sa macko a beží do hory. Ženička tiež nelenivá, nazdávajúc sa, že už medveď nepríde, pobrala svoje veci a hybaj, ponáhľala sa svojou cestou. Len tu vidí, že medveď vracia sa z hory a zaberá za ňou.

„No," pomyslí si žena, „keď si mi dosiaľ nič neurobil, neurobíš ani teraz," a zastala, čo bude ten medveď robiť. Medveď ide ku nej a nesie jej voľačo; príde bližšie, i vidí chudobná žena, že medveď nesie jej v pysku plásť utešeného medu. Položil jej med k nohám, pozrel na ňu a zašomral. Ženička naradovaná vzala med do obrúska, a medveď, vidiac to, spokojne pobral sa do hory.

[1]) „Ťarch", potraviny vydielané sluhom, valachom a rubárom — toľko čo „merinda".

——— ❧ ———

Sevastopoľ
v decembri 1854, v máji a v auguste 1855.

Od *L. N. Tolstého.*

Sevastopoľ
v mesiaci decembri.

Ranná žiara len čo začala oblievať nebosklon nad Sapun-horou; temno-siná hladina mora shodila už so seba súmrak noci a čaká prvý lúč, aby zaihrala veselým bleskom; zo zátoky veje chladným a hmlou; sňahu niet, všetko je čierno, ale ranný mráz štípe tvár a vrždí pod nohami, a ďaleký neumĺkajúci šum mora, chvíľami pretrhovaný rachotiacimi výstrelmi v Sevastopoli, sám ruší tíšinu rána. Na lodiach je hlucho; bije 8-ma hodina.

Na Severnej denná činnosť pomaly začína zamieňať pokoj nočný: kde premenili stráž a zaštrngala zbraň, kde lekár už ponáhľa sa do nemocnice, kde vojačik vyliezol zo zemlianky, umýva si ľadovou vodou osmahlú tvár a, obrátac sa k zapálenému východu, rýchle sa prežehnajúc, modlí sa Bohu; kde vysoká ťažká *madžara* na veľblúdoch so škripotom vyvliekla sa na cintorín pochovávať zakrvavených mrtvých, ktorými je temer do vrchu naložená... Blížite sa k prístavu — zvláštny zápach kamenného uhlia, hnoja, vlhkosti a rožného statku vás zaráža; tisíce rozličných predmetov: drevo, mäso, koše, múka, železo atď. — na hromadách ležia okolo prístavu; vojaci rozličných plukov, s mieškami i puškami, bez mieškov i bez pušiek tisnú sa tu, kúria, vadia sa, prenášajú ťarchu na loď, ktorá, dymiac sa, stojí pri podlahe; svobodné člnky, naplnené rozličného druhu národom — vojakmi, námorníkmi, kupcami, ženskými, — pribíjajú i odbíjajú od náplavky.

— Na Grófsku? vaše blahorodie! ráčte, odporúčajú vám svoje služby dvaja alebo traja vyslúžilí matrosi, vstávajúc z člnkov.

Vyberiete si ten, ktorý je k vám najbližšie, prekročíte polozhnilý trup akéhosi hnedého koňa, ktorý tu v blate leží pri člnku, a prichodíte k veslu. Odbili ste od brehu. Vôkol vás je ligotajúce sa už od ranného slnca more, na predku starý matros vo veľblúďom kepeni a mladý belohlavý chlapec, ktorí mlčky usilovne pracujú veslami. Dívate sa na pruhované hromady lodí, blízko i ďaleko rozsypané po zátoke, i na čierne neveľké punkty veslových lodiek, pohybujúcich sa po ligotnom blankyte, i na krásne svetlé budovy mesta, obliate ružovými lúčami ranného slnca, ukazujúce sa s tamtej strany, i na peniacu sa bielu líniu mola a potopených lodí, z ktorých kde-tu smutne trčia čierne konce sťažňov, i na ďalekú nepriateľskú flottu, mihajúcu sa na kryštálovom horizonte mora, i na peniace sa prúdy, v ktorých skáču soľné bublinky, robené veslami; počúvate rovnomerné zvuky hlasov, po vode donášaných k vám, i veľkolepé zvuky streľby, ktorá, ako sa vám zdá, stáva sa tuhšou v Sevastopoli.

Nemožno, že by pri myšlienke, že ste tiež v Sevastopoli, nepreniknol do duše vašej cit akejsi zmužilosti, hrdosti, a že by krv nezačala bystrejšie kolovať vo vašich žilách.

— Vaše blahorodie! rovno pod Kistentina [1]) držte, povie vám starý matros, obráťac sa nazad, aby sa presvedčil o smere, ktoré vy dávate člnku, v pravo vesla.

— A delá má ešte všetky, poznamená belovlasý šuhaj, prechodiac vedľa lode a prizerajúc sa jej.

— Akože: je nová, na nej Kornilov býval, poznamená starý, tiež pozerajúc na loď.

— Hľaďte, kde prasklo! povie chlapec, po dlhom mlčaní prizerajúc sa bielemu obláčku rozchodiaceho sa dymu, razom zjavivšieho sa vysoko nad Južnou zátokou a sprevádzaného ostrým zvukom prasknutia bomby.

— To *on* z novej batterie teraz páli, doložil starec, ľahostajne poplúvajúc si ruku. — No, pritískaj, Miška! barku predbehneme. A váš člnok bystrejšie ide napred po širokých vlnách zátoky, skutočne predbehne ťažkú barku, na ktorej navalené sú akési vrecia a nerovno veslujú nemotorní vojaci, a zastane medzi množstvom pribitých rozličného druhu člnkov pri Grófskej náplavke.

Na nábrežnej hlučne hemžia sa zástupy šerých vojakov, čiernych matrosov a pestrých žien. Baby predávajú bulky [2]), ruskí mužíci so samovármi kričia: *nápoj horúci;* a tu na prvých schodoch ležia zahrdzavené gule, bomby, kartáče a delá z liatiny rozličných kalibrov; trochu ďalej je veľké priestranstvo, na ktorom ležia akési ohromné brvná, podstavce diel, spiaci vojaci, stoja kone, vozy, zelené delá a truhly, kozly pechoty; hemžia sa vojaci, matrosi, officieri, ženské, deti a kupci; chodia vozy so senom, s vreciami i s bočkami; kde-tu prejde kozák a officier na koni, generál na drožkách. Na pravo ulica je zahradená barrikádou, na ktorej v ambrasúrach stoja akési malinké delá, a pri nich sedí matros, kúriaci z pípky. Na ľavo krásny dom s rímskymi okrasami na fronte, pod ktorým stoja vojaci a zakrvavené nosidlá, — všade vidíte nepríjemné stopy vojenského leženia. Prvý dojem váš je iste čo najnepríjemnejší: čudné smiešanie táborného a mestského života, krásneho mesta a nečistého vojenského noclahu pod holým nebom nielen nie je pekné, lež zdá sa byť odporným neporiadkom; áno, tak sa vám ukáže, že je všetko splašené, behá, nevediac čo robiť. No prizrite sa lepšie tváram týchto ľudí, hemžiacich sa okolo vás, a pochopíte zcela iné. Podívajte sa hoc na tohoto voziarskeho vojačka, ktorý vedie napojiť akúsi hnedú trojku a tak pokojne hudie si niečo pod nos, že iste on nezablúdi v tom rozmanitom zástupe, ktorého pre neho ani niet, lež vykoná svoju vec, čo by aká bola, — napojí kone, alebo vytiahne delá — tak pokojne, s dôverou k sebe a rovnodušne, ako by všetko to dialo sa niekde v Tule alebo v Saransku. Ten istý výraz čítate i na tvári tohoto officiera, ktorý,

[1]) Loď „Konstantín".
[2]) bulka, asi čo u nás žemľa.

v bezúhonne bielych rukavičkách, ide vedľa, i na tvári matrosa, ktorý kúri, sediac na barrikáde, i na tvári robotných vojakov, s nosidlami čakajúcich v bráne bývalého shromaždenia, i na tvári dievčaťa, ktoré, bojac sa, že zamočí si ružové šaty, so skalky na skalku poskakujúc ide cez ulicu.

Áno! vy iste sklamete sa, jestli prvý raz vojdete do Sevastopoľa. Darmo budete hľadať čo len na jednej tvári stopy starosti, roztržitosti alebo i oduševnenia, hotovosti k smrti, odhodlanosti, toho ničoho niet: vidíte každodenných ľudí, pokojne zaujatých každodennými starosťami, tak že, možno, budete si robiť výčitky pre prílišné nadšenie, budete trochu pochybovať o pravdivosti pochopu o heroisme obrancov Sevastopoľa, ktorý utvorili ste si dľa rečí, opisov i výzoru a zvukov so Severnej strany. Ale prv než mali by ste pochybovať, zajdite si na bastiony, pozrite si obrancov Sevastopoľa na samom mieste obrany, alebo radšej, zajdite priamo oproti do tohto domu, kde prv bývaly sevastopoľské shromaždenia a v bráne ktorého stoja vojaci s nosidlami, — uvidíte tam obrancov Sevastopoľa, uvidíte tam úžasné i smutné, veliké i zábavné, no náramne prekvapujúce, dušu povznášajúce divadlo.

Vojdite do veľkej sály Shromaždenia. Len čo otvorili ste dvere, vid a zápach 40 alebo 50 amputačných a samých ťažko ranených, jedných na posteliach, zväčša na dlážke, razom vás zarazí. Neverte citu, ktorý zdržuje vás na prahu sály — to je nedobrý cit; iďte napred, nestyďte sa toho, že ako by ste boli prišli *dívať sa* na trpiacich, nestyďte sa pristúpiť a poshovárať sa s nimi: nešťastní radi vidia ľudskú súcitnú tvár, radi rozprávajú o svojom utrpení a radi počujú slova lásky a účastenstva. Prejdite pomedzi postele a hľadajte si tvár menej prísnu a trpiacu, k tomu odhodlajte sa pristúpiť, aby ste sa poshovárali s ním.

— Ty kde si ranený? spýtate sa nerozhodne a bojazlive jednoho starého, schudnutého vojaka, ktorý, sediac na železnej posteli, sprevádza vás dobrodušným pozorom, ako by vás volal k sebe. Hovorím: „bojazlive sa pýtate,“ preto že bôle, okrem hlbokej sústrasti, vnukajú strach, aby ste neurazili, a veľkú úctu k tomu, kto ich znáša.

— V nohu, odpovedá vojak; no v tom samom okamžení sami zbadáte po záhyboch prikrývadla, že on nemá nohy až vyše kolena. — Ďakovať Bohu, teraz, — dokladá: — už chcem, aby ma vypustili.

— A dávno si už ranený?

— Šiesty týždeň, vaše blahorodie!

— A bolí ťa teraz?

— Nie, teraz už nebolí; len ako by v ikre trnulo, keď je nepohoda, ale to je nič.

— Akože si to bol ranený?

— Na piatom baksione, vaše blahorodie, keď prvá bandirovka bola: namieril som delo, začal som odchodiť, takým spôsobom, k druhej ambrasúre, keď *on* uderí ma po nohe, celkom ako by som do jamy bol stupil, pozrem, a nohy niet.

— A nebolelo v tom prvom okamžení?

— Nie; len ako by ma čímsi horúcim bol pichol v nohu.

— No, a potom?

— Ani potom nič; len ako kožu naťahovať začali, tak tlačilo akosi. Ono prvá vec, vaše blahorodie, *nemyslet nič:* ak nemyslíš, nuž ti je nič. Najviac od toho, že myslí človek.

V tom k vám prichodí žena v sivých pruhovaných šatách a v čiernej šatke; zamieša sa do vášho rozhovoru s matrosom a začne rozprávať o ňom, o jeho bôľoch, o zúfalom položení, v ktorom bol štyri týždne, o tom, ako, už ranený, nechal nosidlá, aby sa podíval na salvu našej batterie, ako veľkí kňazia hovorili s ním a darovali mu 25 rubľov, a ako im on povedal, že zase chce na bastion, aby učil mladých, ak už sám pracovať nemôže. Hovoriac toto všetko jedným dúškom, žena díva sa tu na vás, tu na matrosa, ktorý, odvrátiac sa a akoby ju nepočúvajúc, šklbe si na poduške šarpiu, a oči sa jej svieťa akýmsi zvláštnym nadšením.

— To moja žena, vaše blahorodie! povie vám matros s takým výrazom, ako by chcel povedať: „nuž jej odpusťte. Žena — tára."

Začínate chápať obrancov Sevastopola; začínate sa prečosi hanbiť za samého seba pred týmto človekom. Žiadalo by sa vám povedať mu veľmi mnoho, aby ste mu mohli vysloviť svoju sústrasť a podivenie; ale vy nenachodíte slov alebo nie ste spokojní s tými, ktoré prichodia vám na um, — a mlčky skloníte sa pred touto mlčanlivou, nepovedomou veľkosťou a pevnosťou ducha, touto stydlivosťou pred vlastnou záslubou.

— No, Pán Boh ti daj čím skorej zotaviť sa, poviete mu a zastanete pred druhým chorým, ktorý leží na dlážke a, ako sa zdá, v neznesiteľných bôľoch očakáva smrť.

Je to belohlavý s opuchlou a bľadou tvárou človek. Leží horeznačky, zahodiv nazad ľavú ruku, v položení, vyrážajúcom ukrutné bôle. Suché otvorené ústa ťažko vypúšťajú chripiace dýchanie; svetlé olovené oči vyvrátené sú nahor, a zpod vyhrnutého prikrývadla vystrčený je ostatok pravej ruky, pookrúcanej obväzkami. Ťažký zápach mrtvého tela silnejšie vás zaráža, a žravá vnútorná horúčosť, prenikajúca všetky údy trpiaceho, preniká akoby i vás.

— Čo, je bez pamäti? spýtate sa ženy, ktorá ide za vami a láskave, ako na brata, díva sa na vás.

— Nie, ešte počuje, ale je veľmi zle, dokladá ona šepotom. — Teraz som ho čajom napájala — veď, hoc je i cudzí, predsa treba žalosť mať — už temer nepil.

— Ako sa cítiš? opytujete sa ho.

Ranený obráti zorničky na váš hlas, ale nevidí a nerozumie vás.

— Pri srdci bolí.

Trochu ďalej vidíte starého vojaka, ktorý sa preoblieka. Tvár a telo má akejsi škoricovej farby a chudé, ako skelet. Ruky celkom nemá: odobraná mu je v pleci. Sedí bodro, zotavil sa; ale podľa mrtvého, mdlého výzoru, podľa strašnej chudosti a vrások tváre vidíte, že to bytnosť, už vystrádavšia lepšiu časť svojho života.

S druhej strany uvidíte na posteli mučenícku bľadú a nežnú tvár ženy, na ktorej po celej šírke hrá horúčkový rumenec.

— To našu matrosku 5. decembra v nohu zachytilo bombou, povie vám vaša sprievodkyňa: — nosila obed mužovi na bastion.

— A odrezali jej?

— Vyše kolena odrezali.

Teraz, ak máte silné nervy, prejdite do dvier na ľavo: v tej izbe robia obväzky a operácie. Uvidíte tam lekárov so zakrvavenými po lakte rukami a s bľadými, zasmušilými fysiognomiami, zaujatých okolo postele, na ktorej, s otvorenými očami a hovoriac, ako v blúznení, bezsmyselné, často prosté a dotklivé slová, leží ranený, pod účinkom chloroformu. Lekári sú zaujatí odpornou, ale dobročinnou amputáciou. Uvidíte, ako ostrý krivý nôž vchodí do bieleho, zdravého tela, uvidíte, ako s úžasným, do srdca zadierajúcim krikom a preklínaním ranený razom prichodí k sebe, uvidíte, ako felčiar hodí do kúta odrezanú ruku, uvidíte, ako na nosidlách leží, v tej istej izbe, druhý ranený a, hľadiac na operovanie kamaráta, krčí sa a stene, nie tak od fysickej bolasti, ako od morálnych strádaní očakávania, — uvidíte úžasné, dušu potriasajúce divadlo, uvidíte vojnu nie v pravidelnom, krásnom a skvelom složení, s muzikou a hučaním bubnov, s vejúcimi zástavami a harcujúcimi generálmi, lež uvidíte vojnu v opravdovom jej výraze — v krvi, v bôľoch, v smrti...

Vychodiac z tohoto domu bolastí, iste pocítite útechu, plnšie vdýchnete do seba svieži vozduch, pocítite spokojnosť v povedomí svojho zdravia, no zároveň z videnia tých bolastí dostanete povedomie svojej ničoty a pokojne, bez neodhodlanosti pôjdete na bastiony...

„Čo značia smrť a strádania takého chatrného červiaka, ako ja, v porovnaní s toľkými smrťami a toľkými bolastami?“ Ale vid čistého neba, ligotavého slnca, krásneho mesta, otvoreného chrámu a pohybujúceho sa rozličným smerom vojenského ľudu skoro privedie vášho ducha do normálneho stavu ľahkomyseľnosti, drobných starostí a zaujatia samou prítomnosťou.

Stretnete, možno, z chrámu idúci pohrab nejakého officiera, s ružovou rakvou a muzikou a rozvievajúcimi sa koruhvami; k sluchu vám doletia, možno, zvuky streľby s bastionov, ale to neprivedie vás na predošlé myšlienky, pohrab bude vám veľmi krásnou vojenskou parádou, zvuky veľmi krásnymi vojenskými zvukami, a vy nespojíte ani s tou parádou, ani s tými zvukmi myšlienku jasnú, prenesenú na seba, o bolasťach, o smrti, ako ste to urobili v izbe nemocnice, v ktorej obväzovali.

Prejdúc chrám a barrikádu, vojdete do časti mesta, najoživenejšej vnútorným životom. S obidvoch strán vývesy obchodov, hostincov. Kupci, ženské v klobúčikoch i šatkách, švihácki officieri — všetko hovorí vám o sile ducha, o dôverovaní samým sebe, o bezpečnosti obyvateľov.

Zajdite do hostinca na pravo, ak chcete počuť reči námorníkov a officierov: tam už iste rozpráva sa o minulej noci, o Feňke, o boji dňa 24-ho, o tom, aké drahé a nedobré sú koteletty, a o tom, ako bol zabitý ten a ten kamarát.

— Do čerta, ako je teraz u nás zle! hovorí basom námornícky officierik, bez fúzov, s bielymi obrvami, v zelenom viazanom šarfe.

— Kde u nás? opytuje sa ho druhý.

— Na štvrtom bastione, odpovedá mladušký officier, a vy iste s veľkou pozornosťou, áno s istou úctou pozrete na officiera s bielymi obrvami pri slovách: „na štvrtom bastione." Jeho príliš veľká nenútenosť, rozkladanie rukami, hlasitý smiech a plný hlas, čo všetko zdalo sa vám byť drzosťou, ukáže sa vám tým zvláštnym breterským naladením ducha, ktoré osvoja si niektorí veľmi mladí ľudia po nebezpečenstve; ale predsa pomyslite si, že on začne vám rozprávať, ako zle je na štvrtom bastione od bomb a gúľ: to veru nie! zle je preto, že je blato. „Prejsť na batteriu nemožno," povie on, ukazujúc čižmy, vysoko zablatené. „A ja teraz ztratil som najlepšieho komendora[1]), rovno v čelo ho udrelo," povie druhý. „Koho to? Miťuchina?" Nie... ale čo, dajú mi teľaciny? to je čeliadka! doloží hostinskému posluhovačovi... Nie Miťuchina, ale Abrosimova. Junák — v šiestich výpadoch bol."

Na druhom rohu stola, pri kotelettách s hráškom a butelou kyslého krymského vína, nazývaného „bordo", sedia dvaja officieri od pechoty: jeden s červeným golierom, mladý a s dvoma hviezdičkami na plášti, rozpráva druhému, s čiernym golierom a bez hviezdičiek, o boji pri Alme. Prvý trochu si už vypil, a po prestávkach, ktoré bývajú v jeho rozprávaní, po nerozhodnom pohľade, vyrážajúcom pochybnosť v tom, že mu veria, a hlavná vec, že príliš veľká je rolla, ktorú on hral vo všetkom tom, a všetko je príliš strašné, možno badať, že on silne odchyľuje sa od prísneho vykladania pravdy. No vám nezáleží na tom vypravovaní, ktoré ešte dlho budete počúvať vo všetkých kútoch Ruska: vy chcete skorej ísť na bastiony, menovite na štvrtý, o ktorom vám tak mnoho a tak rozlične rozprávali. Keď niekto hovorí, že bol na štvrtom bastione, hovorí to so zvláštnym uspokojením a hrdosťou; keď kto hovorí: ja idem na štvrtý bastion, iste badať na ňom malé vzrušenie alebo príliš veľkú ľahostajnosť; keď chcú si urobiť žart s nekým, hovoria: teba by postaviť na štvrtý bastion; keď stretnú nosidlá a pytajú sa, odkiaľ? zväčša odpovedajú: so štvrtého bastiona. Vôbec sú dve, celé rozličné mienky o tomto strašnom bastione: tých, ktorí nikdy na ňom neboli, a ktorí sú presvedčení, že štvrtý bastion je istý hrob pre každého, kto pôjde naň, a tých, ktorí žijú na ňom, ako mičman s bielymi obrvami, a ktorí, hovoriac o štvrtom bastione, povedia vám, či je tam sucho alebo blato, teplo alebo chladno v zemlianke, atď.

Za pol hodiny, ktorú strávili ste v hostinci, čas premenil sa: hmla, ktorá stlala sa po mori, sobrala sa v šedé hromadné vlhké mračná a zakryla slnce; akási smutná inovať sype sa shora a močí strechy, trotoáry i vojenské kepene...

Prejdúc ešte jednu barrikádu, vychodíte zo dvier na pravo a pôjdete hore veľkou ulicou. Za touto barrikádou domy po oboch

[1]) predný delostrelec, ktorý mieri.

stranách ulice sú neobydlené, vývesov niet, dvere sú založené doskami, okná vybité, kde odbitý roh steny, kde prebitá strecha. Budovy zdajú sa starými veteránmi, podstúpivšími všemožnú biedu a núdzu, a akoby hrdo a trochu opovržlive dívajú sa na vás. Cestou potkýňate sa na povaľujúce sa gule, vystupujete jamám s vodou, vyrytým v kamennej pôde bombami. Po ulici stretáte i doháňate oddelenia vojakov, plastunov, officierov; zriedka najde sa žena alebo dieťa, ale žena už nie v klobúčku, lež matroska v starom kožúšku a vojenských čižmách. Prejdúc ďalej po ulici a spustiac sa pod malý kopec, zbadáte okolo seba už nie domy, lež akési čudné hromady rozvalín, skál, dosiek, hliny, brvien; pred sebou na strmom vrchu vidíte akési čierne, blatné priestranstvo, poprerývané priekopami, a to je pred vami štvrtý bastion... Tu národa ešte menej, žien vôbec nevidno, vojaci idú chytro, po ceste nachodia sa kvapky krve a iste stretnete tu štyroch vojakov s nosidlami a na nosidlách blado-žltého človeka a zakrvavený kepeň. Ak opýtate sa: „kde je ranený?“ nosiči srdito, neobrátiac sa k vám, povedia: v nohu alebo v ruku, ak je ranený ľahko; alebo surovo premlčia, ak s nosidiel nevidno hlavy a on už umrel alebo je ťažko ranený.

Neďaleký hvizd gule alebo bomby, v ten samý čas, keď začínate vystupovať hore, nepríjemne vás zarazí. Hneď pochopíte, a cele ináče, než chápali ste prv, čo značia tie zvuky výstrelov, ktoré počuli ste v meste. Nejaká ticho-potešiteľná spomienka razom blysne vo vašej predstave; vlastná vaša osobnosť začne vás zaujímať viac, než pozorovanie: budete mať menej pozornosti oproti všetkému vôkol a akýsi nepríjemný cit neodhodlanosti razom vás ovládne. Napriek tomuto podlému hlasu uprostred nebezpečenstva, zrazu ozvavšiemu sa vo vás, vy, najmä pozrúc na vojaka, ktorý, rozháňajúc rukami a kĺžuc sa dolu vrchom po riedkom blate, cvalom, so smiechom beží vedľa vás, — vy prinútite mlčať ten hlas, mimovoľne vypriamite hruď, zodvihnete vyššie hlavu a škriabete sa hore na klzký, hlinatý vrch. Len čo dostali ste sa trochu hore, s prava i s ľava vás, začínajú fičať flintové gulky, a vy, možno, zamyslíte sa, či nebolo by vám ísť priekopou, ktorá vedie parallelne s cestou; ale priekopa je naplnená takým riedkym žltým smradľavým blatom vyše kolena, že iste zvolíte si cestu nahor, tým viac, že vidíte, *všetko ide cestou.* Prejdúc s dvesto krokov, vychodíte na porozrývaný, blatný priestor, okrúžený so všetkých strán turami, násypmi, sklepeniami, platformami, zemliankami, na ktorých stoja veľké železné delá a v pravidelných hromadách ležia gule. To všetko zdá sa vám byť nakopeným bez všetkého cieľa, súvisu a poriadku. Kde na batterii sedí hŕbka matrosov, kde v prostred rovinky, do polovice v blate, leží rozbité delo, kde pechotný vojačik, s puškou prechodiaci cez batterie a s namáhaním vyťahujúc nohy z lipkého blata. Ale všade, so všetkých strán a na všetkých miestach vidíte črepy, nerozpraskuté bomby, gule, stopy tábora, a to všetko topí sa v riedkom, lepkavom blate. Ako sa vám vidí, neďaleko od seba počujete úder gule, so všetkých strán, zdá sa, počujete rozličné zvuky flintových guliek — bzučiace, ako včela, hvižďiace, bystré alebo skučiace,

ako struna, — počujete úžasné dunenie výstrelu, potriasajúce všetkých vás, zdá sa, čímsi úžasne strašným.

„Tak, hľa, tu je, štvrtý bastion, toto je, to strašné, skutočne úžasné miesto!“ myslíte si, majúc malinký cit hrdosti a veľký cit premoženého strachu. Ale mýlili ste sa: to ešte nie je štvrtý bastion. Je to Jazonovská reduta — miesto pomerne veľmi nie nebezpečné a zcela nie strašné. Ak chcete prísť na štvrtý bastion, obráťte sa v pravo, tou úzkou priekopou, ktorou, nahnúc sa, brodil pešiak-vojačik. V priekope tej stretnete, možno, zase nosidlá, matrosa, vojakov s lopatami, vidíte podkopy, zemlianky, v blate ktorých, zohnutí, móžu liezť len po dvaja ľudia, a tam uvidíte plastunov černomorských batallionov, ktorí tam preobúvajú sa, jedia, kúria z pípok, bývajú, a uvidíte opäť všade tože smradľavé blato, stopy tábora a pohodené železo vo všemožných spôsoboch. Prejdúc ešte s tristo krokov, znova vychodíte na batteriu — na priestranstvo, poprerývané jamami a obstavané turami, nasypanými zemou, delami na platformách a zemovými valmi. Tu uvidíte, možno, so päť matrosov, hrajúcich v karty pod štítom, i námorného officiera, ktorý, zbadajúc vo vás nového človeka, zvedavého, s radosťou ukáže vám svoje gazdovstvo a všetko, čo pre vás móže byť zaujímavé. Officier tento tak pokojne krúti si papirosku zo žltého papieru, sediac na dele, tak pokojne prechádza sa od jednej ambrasúry k druhej, tak pokojne, bez najmenšej affektácie hovorí s vami, že, napriek guľkám, ktoré častejšie než prv fičia nad vami, vy sami stávate sa chladnokrvným a vnímavo vypytujete sa a poslúchate rozprávanie officiera. Officier tento rozpovie vám — ale len tak, jestli budete sa ho spytovať — o bombardovaní 5. decembra, rozpovie, ako na jeho batterii len jedno delo mohlo pracovať a z celej obsluhy ostalo 8 ľudí a ako predsa na druhý deň, 6. decembra, on *pálil*[1]) zo všetkých diel; rozpovie vám, ako 5-ho padla bomba do matrosskej zemlianky a složila jedenásť ľudí; ukáže vám z ambrasúry nepriateľské batterie i priekopy, ktoré tu nie sú ďalej, ako na 30—40 siah. Jednoho sa bojím, že, pod vlivom fičania gúľ, vytŕčajúc sa z ambrasúry pozreť nepriateľa, vy nič neuvidíte, a jestli uvidíte, nuž veľmi budete sa diviť, že ten biely kamenistý val, ktorý je tak blízko od vás a na ktorom vyblkujú biele dymiky, tento biely val že je nepriateľ — *on*, ako hovoria vojaci i matrosi.

Móže byť i to, že námorný officier, z márnomyseľnosti alebo len tak, aby si spravil radosť, bude chceť pred vami postrieľať si trochu. „Poslať komendora i obsluhu k delu,“ a so štrnásť matrosov živo, veselo, kto odkladajúc do vrecka fajočku, kto dožúvajúc suchár, poklepkávajúc podkovanými čižmami po platforme, pristúpia k delu a nabijú ho. Prizrite sa tváram, postavám i pohybom týchto ľudí: v každej vráske tej ohorenej, kostnatej tváre, v každom svale, v šírke tých pliec, v hrúbke tých nôh, obutých vo veľkých čižmách, v každom pohybe, pokojnom, pevnom, nezdesenom, vidno tie hlavné črty, tvoriace silu Rusa, — prostoty a tvrdosti; ale tu u každého

[1]) Námorníci vždy hovoria páliť, a nie strieľať. Pôv.

človeka zdá sa vám, že nebezpečenstvo, zloba a strádania vojny, okrem tých hlavných známok, zanechaly ešte stopy povedomia svojej hodnoty a vysokej myšlienky, citu.

Zrazu najúžasnejšie, potriasajúce nielen ušné orgány, lež celú bytnosť vašu, dunenie porazí vás tak, že strasiete sa na celom tele. Hneď za tým počujete vzdiaľujúce sa hvižďanie nábojа, a hustý prachový dym zastre vás, platformu a čierne postavy pohybujúcich sa na nej matrosov. Z príležitosti toho výstrelu počujete rozličné výklady matrosov a uvidíte ich oduševnenie a prejavenie citu, ktorý, možno, neočakávali ste videť, — je to cit zloby, pomsty na vrahovi, ktorý skrýva sa v duši každého. „Do samej *abrazúry* padlo; zabilo vari dvoch... vyniesli ich," počujete radostné kriky. „A hľa, on srdí sa: zaraz pustí sem," povie niektorý, a skutočne, skoro po tom uvidíte pred sebou blesk, dym; strážnik, stojací na štíte, zvolá: „de—lo!" A hneď zatým vedľa vás zaskučí guľa, trepne do zeme a v podobe lievika vyhodí okolo seba prsky a skalie. Veliteľ batterie nazlostí sa pre túto guľu, rozkáže nabiť druhé i tretie delo, nepriateľ tiež začne odpovedať nám, a vy zkúsite zaujímavé city, počujete a vidíte zaujímavé veci. Strážnik zase zvolá: „delo!" a vy počujete ten istý zvuk i úder, tie isté prsky, alebo zvolá: „mažiar!" a vy počujete rovnomerné, dosť príjemné a také, s ktorým ťažko spojí sa myšlienka o úžasnom, hvízdanie bomby, počujete približujúce sa k vám a stávajúce sa rýchlejším to hvízdanie, potom vidíte čiernu guľu, uderenie o zem, citeľné, cvendžiace prasknutie bomby. S hvizdom a vreskom rozletia sa potom triesky, zahrčia v povetrí skaly a zabryzgne vás blatom. Pri týchto zvukoch zakúsite čudný pocit nasladenia a spolu strachu. V tom okamžení, ako náboj, vy znáte, letí na vás, iste príde vám na um, že náboj ten vás zabije; ale cit samoľúbosti podporuje vás, a nikto nezbadá nôž, ktorý reže vám srdce. Ale zato keď náboj preletel, nezachytiac vás, ožívate a akýsi dobrý, nevýslovne príjemný cit, ale len na okamženie, opanuje vás, tak že nachodíte akúsi zvláštnu prelesť v nebezpečenstve, v tej hre so životom a smrťou, žiada sa vám, aby ešte a ešte bližšie padly pri vás guľa a bomba. Ale tu strážnik ešte zvolal svojím silným, hustým hlasom: „mažiar!" ešte pohvizdovanie, úder a prask bomby, no spolu s tým zvukom vás zarazí ston človeka. Pristúpite k ranenému, ktorý v krvi a blate má akýsi čudný neľudský vid, naraz s nosidlami. Matrosovi vytrhlo časť prsú. V prvé okamženia na zabrýzganej blatom tvári jeho vidno len zľaknutie a akýsi pretvárený predčasný výraz bolasti, aký máva človek v takom položení; no v tom, ako mu prinesú nosidlá a on sám na zdravý bok položí sa na nich, zbadáte, že výraz ten zamení sa výrazom akéhosi nadšenia a vysokej nevyjadrenej myšlienky: oči horia rezkejšie, zuby sa stískajú, hlava s namáhaním dvíha sa vyššie, a v tom, ako ho zdvihajú, on zastaví nosidlá a s ťažkosťou, trasúcim sa hlasom hovorí kamarátom: „odpusťte, bračekovci!" ešte chce povedať niečo, a vidno, že chce povedať niečo dotklivého, no opakuje ešte raz: „odpusťte, bračekovci!" Tu kamarát-matros prikročí k nemu, položí mu čiapku na hlavu, ktorú

podkladá mu ranený, a pokojne, rovnodušne rozháňajúc rukami, vracia sa k svojmu delu. „To každý deň takto sedem alebo osem ľudí,“ hovorí vám námorný officier, odpovedajúc na výraz úžasu, ukazujúci sa na vašej tvári, zahľadiac sa a krúťac si papirosku zo žltého papieru...

. . . .

A tak, videli ste obrancov Sevastopoľa na samom mieste obrany a vraciate sa, akosi nevšímajúc si gúľ delových a puškových, neprestávajúcich hvižďať celou cestou do rozrušeného javišťa, — idete s pokojným, povzneseným duchom. Hlavné, potešiteľné presvedčenie, ktoré ste si nadobudli, je presvedčenie o nemožnosti sklátiť čo by to kde bolo silu ruského národa, — a túto nemožnosť videli ste nie v tom množstve travers, štítov, napochytre narobených priekop, mín a diel, jedných na druhých, z ktorých vy nerozumeli ste ničomu, ale videli ste ju v očiach, rečiach, spôsoboch, v tom, čo nazýva sa duchom obrancov Sevastopoľa. To, čo robia, robia oni tak prosto, tak málo napnuto a námáhavo, že, vy ste presvedčení, oni ešte môžu urobiť sto ráz viac... oni všetko môžu urobiť. Vy chápete, že cit, ktorý núti ich robiť, nie je ten cit malichernosti, márnomyseľnosti, zábyvčivosti, ktorý mali ste vy sami, lež akýsi iný cit, mocnejší, ktorý urobil z nich ľudí, práve tak pokojne žijúcich pod delovými guľami, pri sto prípadnosťach smrti, namiesto jednej, ktorej podrobení sú všetci ľudia, a žijúcich pri týchto okolnosťach uprostred neprestajnej práce, bdenia a blata. Pre kríž, pre meno, pre vyhrážanie nemôžu ľudia ísť do týchto úžasných okolností: musí byť iná, vysoká, povzbudzujúca príčina. A táto príčina je cit, zriedka sa prejavujúci, stydlivý u Rusa, no ležiaci v hlbine duše každého, — láska k rodnému kraju. Len teraz povesti o prvých časoch obliehania Sevastopoľa, keď v ňom nebolo opevnení, nebolo vojsk, nebolo fysickej možnosti udržať ho a predsa nebolo ani najmenšej pochybnosti, že neoddá sa nepriateľovi, — o časoch, keď tento heros, dôstojný drievneho Grécka — Kornilov, chodiac po vojskách, hovoril: „umreme, deti, ale neoddáme Sevastopoľ,“ a naši Rusi, nespôsobní k frásovitosti, odpovedali: „umreme! ura!“ — len teraz povesti o týchto časoch prestaly byť pre vás krásnym historickým podaním a staly sa hodnovernosťou, faktom. Jasno pochopíte, predstavíte si tých ľudí, ktorých ste teraz videli, tými herosmi, ktorí v tie ťažké časy neupadli, ale povzniesli sa duchom a s nasladením hotovili sa k smrti, nie za mesto, ale za otčinu. Nadlho zanechá v Rusku veliké stopy táto epopeja Sevastopoľa, ktorej herosom bol národ ruský...

Už ide večer. Slnce pred samým západom vyšlo zpoza šedých oblakov, kryjúcich nebo, a razom purpurovým svetlom osvietilo šedé oblaky, zelenavé more, pokryté lodiami a člnkami, kolísajúce sa rovným širokým pohybom, i biele budovy mesta a národ, hemžiaci sa po uliciach. Po vode roznášajú sa zvuky akéhosi starodávneho valčíka, ktorý hrá pluková hudba na bulevarde, a zvuky výstrelov s bastionov, ktoré im podivne sekundujú.

Smrť, pohrab a mrtví v tradícii a zvykoch ľudových.

Napísal *Krištof Chorvát.*

4. „Pohrab“.[1])

Matej Bél, hovoriac o turčianskych sobášoch, pripojuje k tomu: „nie menšiu starosť vynakladajú na strojenie pohrabov.“ (Notit. H. nov. II, 305.) A vskutku: riadne, to jest so všetkými cirkevnými i ľudovými zvyky prevedené pochovanie veľmi leží na srdci Slovákovi. Ľud hovorí, že kosti, ktoré nie sú riadne po krestansky pochránené, nemajú v hrobe pokoja (Pohľ. 1894, 109). Odblesky tohto nachádzame i v povesťach dosť často. Keď rodičia najdú svoju dcéru, sestrou zabitú, pod javorom pochovanú, vyhrabú ju a „pekne pochovajú“ (Dobš. Pov. 4, 42). Nebojsa má rozkázano posbierať a zahrabať ľudské koštialiky. Ak to neurobí, vyjdú i jeho kosti na ten istý osud (Ibidem 73; cf. aj Salvovo vyd. 465, 585. atď.). — Pohraby odbývajú sa vždy vo dne. Len XV. Canon ružomb. synody zakazuje medziiným aj „nocturnas sepulturas“ (Cf. Corpus maxime memorab. synodarum etc. ed. J. Szeberinyi 1848, str. 78), a keď povážime, že vyslanci na tejto synode boli prevažne z krajov slovenských (z preddunajského, potisského, baňského okolia, cf. Csecs. Egyhjgtn 131), nutno nám súdiť, že Slováci do tých čias aj v noci pochovávali. Je to tým istejšie, že na pr. aj svadby dialy sa v noci; aspoň 10. článok štítnickej synody z r. 1591 zakazuje nočné kopulácie (Barthol. Csetnek, str. 211 sq). Podobne peštianska synoda z r. 1791 Acta, pars III. canon XI. (Szeberinyi Corpus etc., str. 143).

K nastávajúcemu pohrabu povolávať chodia zváči, tak ako aj na svadbu (Dobš. 108), alebo žena nejaká, zváčka (Blatnica). Vo väčšine však nepozývajú, nanajvýš ak vzdialenejším priateľom a príbuzným dajú vedieť smrť (Turec, Novohrad, Báčka). Len keď zomre mladý, povolávajú družičky, respektíve mládencov, ktorí ho majú niesť na cintorín. V Pravne a hornom Turci vôbec vyšlú jednu ženu „z rodiny“, ktorá oddá patričným pozdravy smútiacich a prosí, „či by nepoctili ich zomretú dcéru (syna) družbovstvím“. V Báčke požiadajú len jednu družičku, a tá naverbuje si ostatné. Každá, ktorú osloví, drží si za povinnosť ísť „preukázať poslednú počestnosť“. V Blatnici a okolí samy sa hlásia. Ktoré dievča donesie pero, tej dajú stužku, šatku atď. a tá je potom družicou.

Pohrab, chranba, chránenie deje sa vždy na tretí deň. Za to však ľud vždy vyjednáva obzvlášte s farárom, aby pohrab bol čím skorej. Mrtvé telo vraj už nič inšie nežiada, len do zeme, na pokoj (Dobš. 108).

Nastúpi hodina pohrabu. Už hodne predtým nahrnie sa do izby, kde mrtvý leží, hodne národa, počúvať, ako vykladajú. („Tar-

---

[1]) 1. Omina smrti, 2. Umieranie. Smrť a 3. Pred pohrabom vidz v 12. čísle Slovenských Pohľadoch 1894. *Red.*

chová“ žena v Novohrade nesmie ísť k mrtvému.) Domáci oblečú sa do odevu čo najchatrnejšieho (Dobš. 109). V Cerove v Honte — ako už aj spomenuto bolo — ľud až do ukončenia pohrabu ani sa neumýva, ani do krajšieho rúcha neoblieka, a v obyčajných robotných šatách ide na pohrab. Pri pohrabe obzvlášte milého človeka obliekajú si rúcho čo najhoršie (Český Lid III, 213). Báčanskí Slováci idú v čistých robotných šatách, ženy v čiernych s bielym opleckom. V okolí Pravna sú v obyčaji šaty čím lepšie, čierne.

Keď už farár a rechtor prichádzajú (malé deti v Turci často len sám učiteľ pochová), nastane odobierka. „Ako nás tu samych zanechᚠ? Ach, holúbok môj zlatý, už mi ideš do chyžky, ale tmavej, kde ninto oblôčka; ach, čo si len počnem bez teba, veď si mi bol dobrý“ atď. Pritom začasto bozkajú mrtvého na čelo, potrasú mu ruku (Turec). Potom zaklincuje sa vrchnák, u detí obyčajne až na cintoríne, keď si mrtvého ešte raz obzreli (Turec). V dolnej Orave radi by nechali truhlu po celý čas pohrabu otvorenú, a i na cintor by ju radi chceli tak niesť. Často utiekajú sa ku lsti. Rakev husto obstanú, chlap vedľa chlapa, len aby farár nevidel, že je otvorená, a mrzia sa na tom, keď rozkáže víko prihlobiť.

Mužovia vezmú truhlu, a majúc ju tak obrátenú, aby nohy smerovaly k východu, vynesú ju na dvor. Nohami napred musí sa vyniesť preto, „aby sa nevrátil“ (Báčka, Novohrad, Trenčín a Dobš. 109, Turec). Niekde veria, že koho nevynesú von nohami, ale hlavou napred, ten stáva sa vlkolakom, chodí von z hrobu a túla sa po svete (Dobš. 116, Máchal 181). I keď do kostola vnesú rakev a majú ju složiť, zvrtnú sa, len aby nohy boly smerom k dverám (Turec). Po čas vynášania rakve z izby prevrhnú v Sielnici (Liptov) stolček alebo stoličku. Motív je snáď ten, že hlukom chcú primať dušu mrtvého, ktorá sa v dome skrýva, aby tiež vyšla von (Lippert Christent. Volksgl. u. Volksbrauch 385, 390, Seelenkult 10). Na miesto, kde ležal mrtvý v izbe, zahlobia v okolí Mošoviec klinec hlohový. Podobne i do každého prahu, „aby nemátalo“. Keď prechodia cez dvere, sklonia sa s rakvou a udrú ňou o prah tri razy (Dobš. 109, N. N. 1892 č. 15). Zvyk tento panuje dosiaľ v severovýchodných stoliciach Slovenska (Nár. Nov. 92 č. 35), ale inde je na vyhynutí. V Turci, dľa zpráv mne známych, panuje ešte v okolí Mošoviec, a mimo toho sdelené mi boly ešte asi tri prípady blatnickým p. farárom. Jeho mienka, že zvyk tento je do Turca z iných krajov donesený, sotva obstojí. Sú to skorej posledné dozvuky kedysi rozšírenej obyčaje. Interpretácia je trochu ťažká. Dolnozemskí Slováci robia to vraj preto, „aby gazdovstvo za ním nešlo“. Petruškin (Nár. Nov. 1892 č. 35) a p. Vansová (Ibidem č. 15) myslia, že tým aktom naznačujú lúčenie sa mrtvého s domovými prahy, s domom. Myslím, nie správne. Omnoho pravdepodobnejším zdá sa mi byť výklad, že je to zbytok tých zvykov, ktoré maly za cieľ: zabrániť mrtvému príchod nazpäť. Mnohé národy tým cieľom *preťahujú mrtvolu popod prah*, alebo cez obloky, diery vysekané do múru atď. (cf. Lippert Seelenkult 11. Tylor II, 26—7.) I v našej

tradícii je to známo. Krásna Ibronka si rozkazuje: „Keď ja umrem, neprenášajte vy moju truhlu ponad prah cez dvere, ani nedajte udreť truhlou trikrát o prah; ale *dajte popod prah jamu vykopať, a tou dierou vytiahnite moju truhlu* von z domu" (Dobš. 1, 85). Je tu nad všetku pochybnosť reflex niekdajšieho zvyku, preťahovať mrtvého popod domový prah, a nie je vylúčená možnosť, že udieranie po tri razy je iba *zoslabením* onoho. Z toho, že na spomenutom mieste i zvyk udierania jako súčasný vystupuje, nedá sa myslím nič zatvárať; súčasnosť môže padnúť i na konto rozprávačov, a keby aj nie, i vtedy je nedokázateľné, že by otázne dva zvyky boly heterogénne.

Začnú sa cirkevné obrady, ktoré tu z príčin pochopiteľných opisovať nemôžeme a ktoré ostatne s *ľudovým* bytom majú málo do činenia. Mužskí i ženské obyčajne stoja okolo rakve, len smútiaci sadnú si okolo nej, vyzdobenej venci zo zimozelena, ruží atď. V Báčke ozdobujú rakev venci z papierových ružičiek bielych, červených, zelených atď. Deťom na oba konce truhličiek zapichujú po jablku a do jablka zapichujú zase „kupenskô pierko". V okolí Lovinobane dávajú na truhlu mladého vence z „barbínku", doista český „barvínek" (Sinngrün, Vinca pervinca). Mnoho plakať nie je dobre, lebo by mrtvý na druhom svete bol od slz „umáganý", zmoknutý (Novohrad). V Turci zvlášte matky majú málo plakať za deťmi z tejže príčiny. I báčanskí Slováci odsudzujú plač z takýchto „teoretických" príčin, ale zato v praxi ho tým väčšmi prevádzajú, lebo on je merítkom zármutku; kto chce ukázať, ako veľmi „banuje" za zomretým, tým väčšmi narieka a *vykladá*. Vykladanie je zvyk nie špeciálne slovenský, ale iste veľmi zajímavý, poneváč v ňom javí sa najbezprostrednejšie — abych tak riekol — duša ľudu a jeho improvisačný talent. Preto je aj veľmi nápadný, a nie div, že i starší i novejší spisovatelia, hovoriac o pohraboch, najviac pozornosti mu venujú.

Z historických svedectví o ňom nech stoja tu nasledujúce.

21. artikul štítnickej synody duchovenstva 1591. znie: „Fletus vel potius ululatus luporum circa funus, inmodicus et gentilis, qui fit cum enumeratione rerum gestarum mortui, sit prohibitus", a v slovenskej osnove art. XVII.: Pohanskje to nad mrtvým telem narjekanie da uvíkanie, kvílení, rukama lámání, které býva s vyčitovaním kde jakových skutkou a učinkou mrtvého, to se má zanechatí. (Barthol. Csetnek, str. 223). *Doslovný* s týmto posledným zákaz vydal vraj cech štellarský ešte r. 1585 v artikuloch muráňskych, pečaťou stvrdených od pána Juliusa z Herbersteina, kapitána muráňskeho (tiež XVII. artikul). Tak píše Němcová III, 327. Ač jestli je tu nie nejaká mýlka, a jestli nie je reč o jednom a tom istom zákaze. Ružomberská synoda v XV. kanone zakazuje „nimias mortuorum laudes, cantus Latinos (srov. Corpus max. memor. Synodorum etc., str. 79). Roku 1742 v IV. svázku svojho diela Bél asi to isté hovorí: „Mortui, more solito, efferuntur cum ejulatu, planctuque moestarum, quae ad certas quasi melodias cum laudes defuncti, tum suas inter eundum calamitates explicant. Quin et injurias il-

latas defuncto acerbe exprobrant et quiritantur. Quod planctus genus *Wikladat*, quasi explicationem calamitatum suarum, adpellant (o malohontských Slovákoch str. 749—50). To isté v krátkosti o Modrancoch (II, 112; cf. aj Barthol. Csetnek, str. 59. Notit. com. gömör. l. c.). Obšírnejšie opisuje zvyk Csaplovics (II, 308).

Obsah tohoto vykladania je veľmi rozmanitý, dľa toho, koho oplakávajú. Dolno-oravská matka narieka nad svojím dieťaťom:

Ach, akýže to bol mráz, ktorý ťa mi spálil,
aký to bol vietor, čo ťa mi uchytil, kvietok môj zlatý!
Vtáča uletí — a vráti sa zase,
a ty sa mi nikdy nenavrátiš!

I pospomína všetko možné: ako sa bavievalo, ktoré jedlá jedávalo najradšej, a podobné. Tak v Pravne jedna matka:

Ktože, kto bude jesť lekvárové halušky?
ktože bude kričať na mňa: Mamka, uvarte mi kašičky?

Nad mužom narieka žena, tak asi ako v Čechách (Český Lid I, 599), koľko zanechal majetku, statku, aký bol dobrý hospodár — a teraz má za byt tesný, úzky domček! Komu zanechal svoje dietky, svoju ženu? atď. Pritom zalamujú rukama, pripomínajú jeho dobrotu, ctnosti, jeho práce. Němcová (III, 325) takto opisuje vykladanie na pohrabe v Rybároch (Zvolen) roku 1855: „Když jsem přišla do statku, stála rakev již na dvoře přikryta bílou, červené vyšívanou plachtou. Opodál stál vesnický lid, okolo rakve rodina a nad rakví stála sehnutá vdova, monotonním zpěvem vykládajíc všechny nebožtíkovi cnosti a svůj žal i ztrátu. Náhle zamlkla, vrhnouc se na rakev s žalostným rykem, po chvíli zase povstala a lomíc rukama dále naříkala:

Ej, gazdíčko môj sladký, úprimný — ej,
nenazdala som sa v utorok,
že ťa budem nariekať vo štvrtok — ej,
ej, jak rada bych ťa opatrovala,
Božiu pomoc pre teba volala — ej — ej,
ale veď teba už ništ nebolí,
rany tvoje sa vystrábené
a duša tvoja tavon vyletela — ej, ej — —

Slovo ej se protahuje tak žalostným a tklivým hlasem, že to posluchačům až srdce proniká.“

Už i z uvedených príkladov ide na javo, že majú istú formu, alebo lepšie rečeno: že maly určitú formu. Úplne podobajú sa cigánskym „rovilyam“, ktoré Wlislocki takto charakterisuje (Volksglaube d. Zigeuner 95): „Die rovilye zerfällt nicht in eigentliche Strophen und Verszeilen, wohl aber in längere und kürzere Ansätze, an deren Schluss von dem vortragenden Weibe eine längere oder kürzere Pause gemacht wird, je nachdem der Hauptgedanke zu ende geführt ist.“ To asi platí i o slovenských vykladaniach a Štúr nepredarmo uviedol k nim ako analogiu srbské nénie. Ná-

padný je všade istý spevavý tón. „Certas quasi melodias“ spomína Bél (l. c.) a Sloboda (Koll. Zpiew. II, 387) hovorí: „naříkají obyčejně do taktu ex tempore rýmy skládajíce a žalostnou notou vyrážejíce“, cf. i Němcová atď. (O nár. písních a pověstech, str. 77). No dnes už *hynie* aj vykladanie, a kde aj kvitne ešte, býva nielen formou, ale i obsahom prosaické. Výnimku tvoria odľahlé od sveta kúty (na pr. Orava).

Keď zomre muž, vykladá nad ním žena, nad deťmi matka, a keď niet matky, sestra alebo najbližší príbuzní. (Němc. III, 251, 325.) Za nešťastného považujú, koho takto nemá kto oplakať. „Nemá ho kto nariekať“ značí úplnú opustenosť človeka (Němc. 326). Preto keď zomre sirota, jak je šuhaj, vykladá obyčajne jedno z dedinských dievčeniec, ak je starší muž, žena, ktoré sa často k tomu samy ponuknú. „U jedné dědiny, též ve Zvolensku, vyhodil jednou Hron neznámého utopence. Když ho sedláci našli, odnesli ho do dědiny, vystrojili mu *pohran*, a nejkrásnější děvče nad rakví jeho naříkalo, a tak prý pěkně, rozprávěla mi stará žena jedna z toho okolí, jako by to její rodinný brat býval, až se přitom všickni lidé rozplakali“ (Němc. 326). Prirodzená vec, že je k tomu treba hodne vtipu, a preto vraj menej duchaplné osoby poprosia niekoho z rodiny k tomu cieľu (Němc. 325). Dobšinský spomína, že niekde schválne najmú zbehlú v tom ženičku (108); Bartholomeides a Csaplovics tiež spomínajú takéto „najaté vykladačky“ (Csapl. II, 308). Bolo by zajímavo zvedieť, či ešte aj teraz ten zvyk je známy, a kde? Ináče je to nie ojedinelé. Už starí mali svoje praeficae = πενθήρια, Francúzi svoje „plureuses à gage“ (Lefèvre 208), Baskovia, Rumuni (Ausland 1890, str. 597), marockí Turci (Ibidem 732) a i slovanské národy (na pr. Rusi, cf. sbierku Uspenského v Etnogr. obozrení 1892, Moravania, Č. L. I, 599).

No istá vec je, že i affektovania je pritom mnoho. Pekné vykladanie ľud dlho spomína. V Orave, keď ide pohrabný sprievod popred domy, v ktorých býva nejaký príbuzný mrtvého, dá si patričná veľmi na tom záležať, aby pekne „vyčitovala“. Preto aj učí na pr. matka svoju dcéru, ako má „vyčitovať“, keď jej dieťa a i. zomre: predrieka jej, a dcéra za matkou lamentuje. Často stávajú sa veľmi podivné veci, jestli vykladačka nevie už, ako ďalej. Ale i inšie spolupôsobí pri tom. Smútiaci v svojom hlbokom žiali mimovoľne pospomína veci najrozmanitejšie, naivné, nezriedka i komické. Zármutok vyrazí mu z hlbín duše a mysel v náhlosti nehľadá prílišne výrazy, ani neanalysuje obsah. V Blatnici nariekala opustená žena nad mužom: „Ach, Ďurko môj, Ďurko, menovaný Ľupták, ktože mi už, kto tú dieru na tom zadku popláca?“ Nastal všeobecný smiech, čo keď spozorovala, obrátila sa k obecenstvu a zvolala: „Ale nie tú, ktorú si vy myslíte, ale tú na tom dachu.“ Príklad trochu drastický, ale faktum. I Němcová cituje z Kollára nasledujúci „prostosrdečný“ nárek matky nad synom:

Snilo sa mi snisko,
že vyskočilo oknom biele psisko.

Ej, Jano — Janíko —
ej, ty si to psisko.
Nepôjdeš ďaleko,
lež pôjdeš hlboko,
kde slnce nehreje
a vietor neveje.
Ej, Janko môj, Janko!
Čo ti mi tam dáme,
kosák, a či jarmo?
Ej, veď nebudeš sekať,
ani brázdy orať,
Ej, Jano, môj Jano!

tr. 326). Němcová toto vykladanie necituje úplne. V Kollárovi
Zpiew. II, 387) po verši: „a vietor neveje“ stojí ešte:

Ej Janko môj, Janko
povedalach ráno,
že ťa vezme Parom;
povedalach ráno,
že ťa pochovámo.

pev tento pochádza z Nitry, ako to stojí v Koll. II, 387, kde za-
elateľ, Daniel Sloboda, podáva aj zajímavý výklad: „*Snisko* zna-
ená u nás téměř vždy strašný sen; *biele psisko* jest duch člověka
merti blízkého.“ Iný príklad nariekania dcéry nad otcom tamže
, 387. Ašak rýmy a assonancie ukazujú, že príklad tento patrí
kör medzi posmešné ľudové piesne. Lebo ľud prílišné „rumádzganie“
tipkuje i v rozhovoroch i v piesňach. Jednu takú uvádza aj Dobš.
08, z ktorej na pr. 2. verš znie:

Včera si zel tri jelítá,
aj chleba z pol kily žita,
dnes už ležíš na márach,
ako bravec na kárach atď. (Sborn. II, 113.)

„Kolikkráte při vší smutné ceremonii sotva úsměchu sem se
držeti mohel, poslouchaje nad hrobem lamentácie matek, směšné
věci do zpěvoplače přiměsujících,“ hovorí D. Sloboda v Kollár.
Zpiew. II, 387. Toľko o vykladaní.

Jakoby odpoveďou na vykladanie sú *verše*, jediný to cirkevný
akt, ktorý mojím zdaním má svoje korene v ľude. Rechtor, re-
präsentujúc zomretého, odoberá sa od smútiacich príbuzných, me-
nuje každého menom, uvádza, aké dobrodenia mu ktorý preukázal
a praje každému to a ono. (Srov. Štúr oc. str. 35 a Dobš. 109.)
Ľud verše veľmi obľubuje a každý, i najvzdialenejší príbuzný veľmi
si zakladá na tom, aby aj on bol „vo veršoch.“ Zlé verše môžu
zkaziť rechtorovi celú popularitu, a naopak. Zdá sa mi, že akt
tento, aspoň v takejto forme, nikde nie je v úžitku, len u Slovákov.
Preto neškodilo by venovať predmetu tomuto kus štúdiumu a hľadeť
zpytovať: kedy vznikly, za jakých okolností a z čoho asi sa vyvinuly
naše verše?

Keď sa cirkevné obrady vo dvore odbavia, vynesú truhlu buď rovno na cintorín, alebo niekde do kostola. V tej chvíľke všetok statok posháňajú a dajú mu žrať, aby aj on nevypadal (Mošovce). Na mieste, kde bola vo dvore truhla, zahlobia tri klince (Ibidem). Nesú mrtvého, je-li starší, buď jeho priateľia, buď „cechovní", ktorí za to istý poplatok berú. Staro-turanský čižmársky cech (z r. 1716) nariadil, že pri pohraboch majú majstri so sviecami v pároch v primeraných dištanciach kráčať, mladší napred, starší i s cechovným majstrom vzadu; nosičia nech neutekajú s mrtvolou, ale nech idú zvoľna (Csaplovics II, 261). Mladších nesú družičky a mládenci, ktorí už vo dvore okolo truhly stáli. Ich úlohou je: držať kvieťa a vence nad truhlou, kríž okrášliť, niesť sviece a rakev. K 8—10-ročným chlapcom volajú dievčatá, a naopak; zomre-li mládenec alebo panna, fungujú pri pohrabe i mládenci i družičky (Jelšava). Čabianski Slováci dávajú mládencov niesť družiciam, panny zase mládencom (Csaplovics II, 307). Keď zomre mladý, nesie jeden z mládencov šabľu, alebo panna venec atď. (Ibidem.) Na Píle pri smrti dievčaťa nesený je na tanieri citron. Za službu dostanú dva ručníky, ktoré majú pripäté na pravom ramene (Báčka).

Rakev nesú temer všade štyria, odkiaľ i hádka: Sto prstov, päť kusov, štyri duše a päť hláv (Mrtvý nesený k hrobu). Ostatne to sa riadi dľa okolností. Šarišské dievča si spieva:

Kedz ja umrem, krasne mne hovajce,
šesc mladencom vy mne ponesc dajce atď. (Sborn. I, 28.)

Alebo inde:

Šak ju budú niesti štyrmi pármládenci,
a mňa budú viesti katu pod meč ostrý atď. (Ibid. II, 102.)

V sprievode pohrabnom kráčajú napred muži, za nimi nesú truhlu na márach, bezprostredne za truhlou plačúci pozostalí, a ženy uzavierajú sprievod. Kde sú cintoríny vzdialenejšie, tam vozia truhly, a to niekedy na voloch. Dobšinský to videl na Babinci. Na voz ku truhle posadaly si i ženské, majúce cestou vykladať. Do záprahu dá každý príbuzný svojich pár volov a vedie si ich ticho za rohy, alebo za jarmo. Záprahy takéto záležajú potom z päť, šesť až desať párov volov (Dobš. 109, srovn. i Pokorný Potulky I, 32. Podobné spomína D. Sloboda z myjavských kopaníc, Kollár II, 387). Jestliže po čas nesenia truhly na cintorín prší, znamená, že nebohého Bôh rád videl; preto „slzí" (Novohrad). Keď prší alebo prudký vietor duje a po pohrabe prestane — bol hriešnik (Báčka). Na čiu truhlu dážď padá, to je iste blahoslavený človek (Kysáč). Potkne-li sa niekto z rodiny zomretého, alebo spadne, z tej rodiny dakto do roka zomre (Novohr. a Pohľ. XII, 377). Cez chotár prevážať mrtvého nesvobodno: ľadovec a búrky sbily by úrody (Dobš. 113, Michalko 272).

Na cintoríne ponáhľa sa každý, kto môže, stať si nad jamu, aby videl, ako sa odoberajú. Kde vrchnák doma nezahlobili, otvoria rakev ešte raz, a trúchliaca rodina obzre si ešte mrtvého. Formula odobierky je temer po celom Slovensku tá istá: Bohu ťa porúčam,

s tebou sa rozlúčam. Pritom prežehnajú niekde mrtvého krížom (Dobš. 109), inde vezmú kúsok zeme do ruky a „krížom“ hodia na rakev (Pravno, Báčka, Novohrad, cf. i Hollý, str. 127). Často hovoria, že by sa mrtvý ukazoval svojim, keďby si ho ešte posledný raz neobzreli a nerozžehnali sa s ním (Dobš. 109). Rozumie sa, že teraz bývajú najdojímavejšie scény. Smútiaci kŕčovite objíme rakev, že ho násilím musia odtrhnúť, neraz hádžu sa už do jamy atď. Omdlievanie je u žien v Turci dosť časté. V takom prípade dajú jej pod nos nejakú voňačku, zapáľa sirku a p. Rakev musí sa do hrobu vždy tak položiť, aby nebožký ležal na chrbte; položili-li by ju tak, že by mrtvý ležal na tvári, alebo na boku, túlal by sa po svete (Michalko 271, Csaplov. 309). Keď matke zomre dieťa, nech chráni sa pozreť za ním do jamy, lebo by jej aj druhé zomrelo (na Píle, cf. i N. N. 1893 $^{28}/_{8}$).

I s milodary sa tu ešte stretáme. V hornom Turci hodia za truhlou skrojok novopečeného chleba a krajciar. Podobne Dobš. 113. Nezriedka, zvlášte u chudobnejších, stáva sa, že pohrab len preto odťahujú, poneváč niet ešte nového chleba. Kým sa zomele a napečie, ujde dlhá chvíľa — a riadne v dome chleba niet. Utrápený manžel dal by svojej polovičke rád aj celý chlieb, len keby mu zomrela:

Keby mi zomrela moja stará žena,
dal by jej do hrobu celý bochník chleba. (Kollár, Zpiew. I, 26.) Inde sa zvyk tento trochu pozmenil v púhy symbolický akt. V Trenčíne, Gemeri a Novohradsku dávajú k hlavám rakve, keď nebohého k hrobu nesú, veľký bochník chleba, ktorý sa potom doma medzi priateľov rozdelí (Němc. III, 324, Vlach Die Čechoslaven, str. 146). Keď pochovávajú gazdu alebo gazdinu, rozkroja nad hrobom peceň chleba a rozdelia ho medzi hrobárov alebo žobrákov (Csaplov. 307). Podobne v Pravne donesú k hrobu chlieb, z ktorého hrobár kúsok odlomí, ostatok si podrží. Dávnejšie hádzali vraj do hrobu pílky, aby zabránili chodenie mrtvého po svete (Csaplov. 309 a Barthol.). Prípady, kde sa chlieb nehodí do jamy, ale rozdelí medzi pozostalých, respektíve žobrákov, javia už kompromiss predstáv kresťanských so staršími.

Keď je jama už zasypaná a hrob zarovnaný, obídu ho najbližší príbuzní kol do kola, „aby žiaľ tam nechali a za ním dlho neplakávali“ (Báčka).

Pochovávanie deje sa vždy na riadnom cintoríne, ale dávnejšie nebolo tomu tak. Staroslovanský obyčaj, dľa ktorej „покойниковъ хоронили въ языческую пору на горахъ, въ лѣсахъ, на распутьяхъ, спускали въ воду (ako hovorí Veselovskij, Разыск. XIV, 270, odvolávajúc sa na Kotliarevského „О погребальныхъ обыч. и т. пр. str. 33, 227 etc.), udržal sa nielen v podaní, ale i v praxi slovenskej. Krásnu Ibronku zavezie koník na krížne cesty, kde ju aj pochovajú (Dobš. Pov. 1, 85, cf. i Kollár I, 166). V chotáre dolno-lehotskom je hrobeť, pod ktorou mal byť pochovaný na krížových cestách posledný bosor tohoto vidieku, Pudimucha zvaný; mal on byť veľkým vlkolakom a postrachom celého kraja (Pohľ. VII,

236). V Letopise matičnom (IX, 1, str. 37) možno čítať: Pohanský obyčaj pochovávať mrtvé telá do hájov, na gemerskom Horehroní trval až do 17. storočia, a bol tak zakorenený, že seniorát gemerský, ako o tom protokolly svedčia, ťažko stíhal tých, ktorí sa opovážili mrtvé telá bez kňaza do hájov pod stromy pochovávať. Roku 1643 na Helpe Ďuro Hanin svoje decko tak pochoval, a platil za pokutu 600 skverkových šindlov, a darmo sa vyhováral, že predtým, keď ešte na Polômke kňaza nebolo, bol obyčaj pod ktorýmkoľvek stromom, alebo na poli na istom mieste dietky svoje pochovávať. Vo Vernári r. 1653 bola jakási žena tiež tak pochovaná, a senior. visitácia ustanovila 6 zl. pokuty na toho, kto by sa opovážil budúcne mrtvé telo takto pochovať. Na Šumiaci r. 1643 tiež senior. visitácia ustanovila na to 12 zl. pokuty (Srov. i Němcová III, 327).

Hroby sú väčšinou celkom jednoduché podlhovasté kopce, obložené pažiťou a ozdobené kolami alebo jednoduchými krížami. Nápisy, kde vôbec sú, sú veľmi rozmanité; zväčša ľúbi náš ľud veršíky, často veľmi rozvláčne, ktoré si sám skladá (Dobš. 111). Hroby ozdobuje kvietím: rozmarínom, ružami zriedka, mariánkom a materinou dúškou. Teriansky mládenec si káže:

Zasaď mi na môj hrob červenú ružičku,
zasaďže mi ešte rozmarín zelený atď. (Vlastná sbierka.)

Alebo pieseň z Gbel (Nitra):

Na jeho hrobečku rozmarín zelený,
to gbelským pachoukom roste na znamení;
na jeho hrobečku marijánek roste atď. (Sborník I, 11; srov. i str. 27. Kollár I, 127; 347 atď.).

5. Po pohrabe. Kar. Smútok.

Mrtvý je pochovaný a ľudstvo hrnie sa domov. Kto sa mrtvého bojí, nech sa neobzre nazpäť, a keď príde domov, nech sa podíva tri razy do pece a povie: tu nič, tu nič, tu nič — tak sa ho nebude báť (Mošovce). Aby patriční odvykli žiaľu, odkladajú, alebo odhadzujú všetky predmety vzpak ruky (Pravno). Keď smútiaci prídu z pohrabu, nič doma do rúk neberú, kým celá rodina nepoumýva si ruky (Č. Lid III, 213). V Kysáči umyjú si ich, akonáhle prídu do dvora. Na Lovinobani prv, než by vstúpili do domu, musia na dvere stajne a na všetky obloky zaklopať a zvolať: „je gazda (gazdiná) doma?“ — a len potom môžu vojsť. Zanedbanie tohoto aktu má za následok vyhynutie dobytka (srov. aj Pohľ. XII, 377). V Uderinej (tiež Novohrad) kričia pod obloky: „doma gazda?“ a z vnútra niekto odpovedá: „ej, doma!“ Aj statku vtedy oznámia smrť gazdovu. V Trenčiansku v okolí Bytče vojde najprv do izby, kde mrtvý ležal, najstarší z rodiny a, otvoriac dvere i okná, začne valaškou do všetkých štyroch uhlov izby šťuchať, hovoriac: „Kde si? Ak si tu, choď von!“ Tak po tri razy, a ak sa mu nič neozve, je to znamením, že sa duša nikde neskryla, a že odletela, kam ju

Bôh povolal (Němc. III, 328, Ad rem cf. Tylor I, 448, Hanusch Slov. Mythol. 408, Lefèvre 242).

Ako už aj vyššie bolo povedané, nechávajú v okolí Blatnice izbu za 9 dní v pokoji stáť. V Kysáči práve naopak: sotva mrtvého zo dvora vyniesli, všetko riaďa: zrkadlá a obrazy odostrú, zametajú, prevetrávajú atď. V Cerove dom, v ktorom je smútok, až po okná zamažú hlinou, a len po roku zabielia ho zase vábnom (Č. L. III, 213. Tak robia i v Srbsku, Krauss Volksgl. u. Religionsbr. d. Südslav. 154). V Bošáckej doline umývajú lavice vodou, pripravenou z turánku (Erigeron Acris), podzemnej bazy (Sambucus Ebulus) a černobýľu (Artemisia vulg.) (Letop. Mat. Slov. X, 1, str. 45.) Turánku sa totiž „zlý duch“ bojí (Náš domov III, 378). Posteľ, na ktorej zomretá šestinedieľka ležala, má byť každý deň od dákej vdovy popravovaná, ináče by zemrelá nemala v hrobe odpočinutia (Michalko 281, Csaplov. II, 310). Šaty po mrtvom sa za 3 týždne prať nesmú (Orol 1874, 317).

No vráťme sa k pozostalej rodine. Idúcky z cintorína koho môžu zachytiť, zachytia na *kar*, predovšetkým ovšem celú „rodinu“. V Jelšave robieva to nejaká žena, inde zovú hrobári, čo mrtvého do hrobu kládli (Němc. 328). V dolnej Orave je výslovné zavolanie na kar veľmi dôležité. Častejšie sa prihodí, že opomenutie stáva sa „casusom belli“ na veľmi dlhú dobu. Predtým všade povolávali na kar aj farárov a kantorov, niekde trvá tento zvyk ešte vždy. Na iných miestach miesto pozvania posielajú na faru a do školy zarezanú a očistenú sliepku, kus mäsa a sklenicu vína (Dobš. 110).

Prípravy ku karu riaďa sa dľa zámožnosti patričných. Chudobní dávajú aspoň chlieb a pálené (Dlhá Lúka), v Kysáči paprikáš a pálené. V Turci i chudobní sa pochlapia ako môžu: koláče, štrúdľa, pečienka a nezbytná káva, ktorou sa zvlášte ženy a družičky traktujú. Keď zomre gazda, zarežú kohúta, keď gazdiná, sliepku (Mošovce). V Novohrade v okolí Uderinej zarežú k tomu cieľu ovcu a dajú ešte polievky a kapusty (ako pri svadbe). V Jelšavskej Tep'ici, Muráni atď. varia a pečú „ako k dákej hostine“. V dedine Laz (Trenčín) odbavia kar veľmi jednoducho. Hneď po pohrabe idú všetci pokrevní do krčmy a tam sa počastujú tou našskou. Do krčmy sa schádzajú preto, lebo dedina je roztratená po vrchoch a veľmi obtížno je chodiť do jednotlivých domov. Preto aj mrtvoly k pohrabu vždy snesú dolu pred kostol, tak že vo dvore sa pohrab neodbýva, ako inde. Jur Chlápek, kedysi obyvateľ kysáčsky († 1871) vo svojej autobiografii pojednáva štyri „svátosti evangelické a. v. na dolní zemi“ (krštenie, priadky, svadba a pohrab). O pohrabe a kare hovorí: „4. Svátost gest pohreb když někdo zemre to idu ženy opáčit gak leží gaké má plachty a či sa čo hotuge na kar a kedy sa bude pochovávat. Gestli ge Bohatý zegdu se mnohí po pohrebe prigdu všetci do domu napred musi geden ktery ví dobre papulovat gednu kázen vyložit potom dostanu páleno a potom gedlo a víno.“ (Uverej. aj v „Slov. v Amerike“ č. 41 zo dňa 11. okt. 1894, str. 8.) Ružomberská synoda (can. XV.) zakazuje medziiným i „excessus superfluos in funeralibus epulis“

(Szeberinyi Corpus max. memor. Synodorum, str. 79). Hostia posadajú si po staršom a dľa pohlavia: napred muži, potom ženy. Družice a mládenci bývajú obyčajne oddelení od ostatných. Hodovanie začína sa buďto modlitbou, alebo krátkym prívetom, ktorý povie „starejší", „pohrabný otec"; niekde ho volia (Dobš. 110), inde najstarší z príbuzných sám od seba prevezme úlohu dirigovania. V Kysáči drží na začiatku reč, v ktorej sa zomretý znova odoberá od pozostalých, alebo sa pomodlí a začne pieseň nábožnú (pohrabnú), a ostatní vpadnú do toho. V Uderinej je vedľa toho jeho úlohou aj delenie mäsa. V okolí Pravna robia to jednoduchejšie. Starší vstane, povie kratušký vinš, „dobrô slovo", a zaželá, „aby nám dal Pán Boh této dary k dobrému užiť." I nastane jedenie a pitie. Pripíjajú si jeden druhému, prednášajú všelijaké vinše, prepletené reminiscenciami z biblie, spomínajú znova a znova, čo dobrého a pozoruhodného mal na sebe nebohý, a podobné. Dostavia sa i mendíci a hrobári, zaspievajú nábožnú pieseň a dostanú svoj podiel. Po čas stolovania dejú sa tiež sbierky, to na chrám, to na iný dobročinný cieľ, niekedy aj pre smútiacich, aby im koľko-toľko vynahradili útraty, spojené s karom (Dobš. 110). Posielávajú pritom dary chudobným, žobrákom.

Nálada býva z počiatku smutná, vážna. Zostane-li taká až do konca, vstane zase starejší a povie reč, modlitbu, alebo začne spev. V reči svojej ďakuje domácim za predložené dary Božie, potešuje ich odvolávaním sa na Jóba a iné starozákonné osobnosti, želá mrtvému ľahký odpočinok až do dňa súdneho, potom veselé zmrtvýchvstanie a večný život. A hodovníci pomaly sa porozchádzajú (Dobš. 110). Ale takouto harmoniou sa kary dnes už dosť zriedka končia. V Pravne a okolí si po čas stolovania aj „bláznivé pesničky" zanôťa. I v Kysáči sa pozdejšie rozveselia; „poriadni" idú zavčasu domov, ale dosť ich zostane, čo potom v trme-vrme aj funebrále potratia. I to je vraj nie vzácnosť, že sami príbuzní povadia sa hneď na kare pre „tále", majetok v dedictvo pozostalý. „S podivením počuť dosť často z tej izby, kde krátce predtým lamentovanie sa rozliehalo, ozývať sa divé hulákanie," hovorí Csaplovics (II, 310). — Keď v Báčke všetky jedlá nestrovia, prídu i na druhý deň sa pohostiť. V Novohrade sa nesmie všetko zjesť; z každého jedla musí trochu zostať. Toto je iste zbytok dávnejšieho kŕmenia duší zomrelých (Tylor II, 39).

Smútok trvá do roka, za ďalšími rodinnými a deťmi aj kratšie (Dobš. 11). Lež treba poznamenať, že toto sa viacej len hovorí, a prax málokedy tomu zodpovedá. Ešte najviac sa to javí v nosení sa. Bolo už rečeno, že na Cerove do tých čias, kým nosia smútok, i keď čisté rúcho oblečú, vždy to najhrubšie. Smútiaca rodina sedáva v kostole v najzadnejších laviciach. Po väčšine nosia iba ženy čierne šaty, a i to v nedeľu. No niekde sa to aj prísnejšie berie. „V okolí Bytče je zvyk, keď umre dievčatu matka alebo otec, že musí byť po celý rok *na pokore*, musí totiž nosiť čiernu sukňu, čierne nohavičky (punčochy), nesmie sa *resiť* (zdobiť) ani *halékať* (spievať). Syn nosí na znamenie smútku čiernu stužku okolo klobúka

Nebudem banuvať, ani horekovať,
kúpim čiernu stužku, budem pokorovať (cf. i Kollár I, 111), spieva si *želár*, ako tam šuhaja volajú, ktorý nosí smútok po otcovi alebo matke; dievča volá sa *želarica*. Po roku idú na omšu, dajú na modlenie, a sú zbavení *pokory* (Němc. III, 328). Deva spieva si:

Pokiaľkoľvek živá budem,
čierne šaty nosiť budem,
čiernu pantľu na ruku atď. (Sbor. II, 14, Kollár I, 22, 112, 388).

Hollý sdeľuje (l. c. str. 127), že priatelia do tretieho dňa, ženy však až do tridsiateho pri hrobe mrtvého nariekali. I v Kysáči, v Bíčke, chodievajú ženy nariekať na hroby, niekedy až muži, a síce za rána, alebo pod večer. Niekedy to aj po dva roky robia. V čas svadby ide sestra alebo niekto iný na hrob rodičov plakať a povedať to materi, otcovi. Tam potom dosť dlho vykladá i svoju biedu a budúcnosť sestry-nevesty, alebo brata-mladoženícha. Ktorí dnes odprevadili svojho mrtvého, tí aj pri najbližšom pohrabe pokorujú, to jest v smútočnom odeve idú na pohrab a príduc na cintorín, nariekajú nad hrobom svojho mrtvého. Kde častých pohrabov niet, tam v nasledujúcu nedeľu po pohrabe chodia zvlášte ženské nad hroby pokorovať a vykladať (Dobš. 111).

Až do roka rozmanitým spôsobom udržujú pamiatku po zomretom. V Kysáči niektoré ženy na sviatky nesú jedlá na hroby, ponajviac deťom orechy. Uderanci dávajú v tú nedeľu, ktorá najbližšie padne k výročitému dňu smrti, sviece na oltár, prikryvadlá a p. Má-li sa tým naznačiť rozpomienka na *mladého*, venujú pierce, „bukrétu". „Ročnô" v Turci svätí sa zvonením. Zvyky na „Šichsvätý", na „Dušičky" sú dostatočne známe. Zomre-li dakto v cudzine, usporiadajú mu, akonáhle príde zvesť o tom, aj doma, v kostole pohrabnú počestnosť. Pravda, rakev chýba.

6. Život mrtvých.

Dľa nauky kresťanskej dostane sa duša po smrti buďto do očistca, alebo rovno na miesto zatratenia, respektíve blaženstva (Hase Hutt. rediv. [9], str. 349; srovn. i Ev. Luc. 23, 43. Fil. 1, 23; I Petr. 3, 19 etc.). I náš ľud sa tejto viery drží. A predsa pevne verí aj v to, že sa mrtví zjavujú, túlajú po svete, strašia atď. Ako to vysvetliť? Uvádzame Veselovského (Разыск. XII, str. 120): Это представленіе (obcovanie s mrtvými)... не разрывало связи между живыми и мертвыми: одинъ и тотъ-же родъ жилъ на землѣ и подъ нею, отжившіе не покидали живущихъ, пеклись объ нихъ и т. пр. Въ эту цѣльность живыхъ и мертвыхъ христіанство внесло элементъ раздвоенія — разграниченіемъ души и тѣла... Оба круга идей сошлись въ синкретическомъ двоевѣріи atď. (cf. i Máchal o. c. 19). Zkrátka: idey kresťanské a staršie animistické názory skrížily sa, a toto „dvojeverie" objasňuje nám terajšiu populárnu i officielnú vieru ľudu.

Zjavy mrtvých a strašidlá vôbec nazýva ľud slovenský zkrátka mátohami. (Hojnosť príkladov, z ničhž možno videť názory ľudové, podáva i knižočka „Mátohy, čili nočné strašidlá" etc. od F. Jesenského.) Že by „Mátoha" volala sa špecielne „bytosť, která v horách zmate," ako to tvrdí Máchal (str. 131), nestojí. Je to iste nedorozumenie. Mátoha je každé strašidlo vôbec, ale *v prvom rade* mrtvý, chodiaci po svete (cf. i Kollár I, 422).

Obcovanie s mrtvými je i v tradícii slovenskej žcela bežné (cf. Štúr o. c. 35). Uvediem niekoľko príkladov. Dcéra na matkinom hrobe sa žaluje a matka jej odpovedá:

Má dcéra rozmilá,
čo si ty vymýšľaš,
keď mi v čiernej zemi
odpočinku nedáš? (Sborn. I, 17.)

Sirote, plačúcej na matkinom hrobe, matka sa ozve:

— — — — na tvojej matkin hrob
tri razy naň udri, veď sa ona zbudí.
Čože to šuchoce na tom mojom hrobe (Sborn. II, 91). Podobne milá milému:

Čo to po mém hrobe chodí,
mú zelenú trávu brodí (Sborn. II, 101).

Aj inde sirota šibne šípovým prútom a ozvú sa jej hlasy zomretých. I hrob sa otvorí a tam v bielej plachte zakrútená sedí jej sestra (Dobš. Pov. 1, 90, 91). Podobné príklady v Salvovom vyd. Povestí str. 154 atď. Každý mrtvý príde sa na tretiu noc odobrať: zaklope na oblok, alebo iným spôsobom dá na javo svoju prítomnosť (Pravno). „Takové ženy po smrti přicházívají, které při maličkých dítkách umírají, a že plakávají okolo svých dítek" (Michalko 69, Csaplovics 309). Pred úvodom zomrelá posteľkyňa každú noc navštívi svoje dieťa a pridojí ho (Novohrad, Báčka, cf. i Pohľ. II, 305) Umre-li šestinedieľka, chodí svoje dieťa za 6 týždňov navštevovať o polnoci v bielej postave, a kojí, umýva i bozkáva si ho (Pohľ. II, 305).

Príčiny zjavovania sa mrtvých sú rôzne. Už bola reč o tom, že koho nepoložia dobre do rakve, alebo do hrobu, po smrti chodiť musí. V Turci veria, že takí ľudia mátajú, ktorým za života nedali to, čo si žiadali, a mátajú tak dlho, kým to nedostanú. Niekedy položia im tú vec na určité miesto, a oni prestanú. V Jasenovom ukrivdila rodina jednu ženu o kravu. Po smrti prichádzala, zastala si na prostred izby a stála tam do rána. Konečne spýtali sa jej: Čo nechceš, čo chceš? Tu ona udrela o stôl tri razy a zvolala: Tú kravu! tú kravu! tú kravu! Kravu na druhý deň zabili a prestala chodiť. V Kysáči žiadal si zomierajúci starec, aby ho ospovedali. Žena mu to odoprela a on onedlho zomrel. Potom tak dlho chodil domov, kým žena neoslepla; všade sa jej ukazoval, všade jej bol za chrbtom. Komusi napadlo otázať sa ho, že čo chce? Povedal. Zaniesli na jeho hrob oblátku a vína — prestal chodiť. Sem patrí

snáď aj prípad, sdelený v Pohľadoch (XII, 382). R. 1615 v Timoráži pri Podlužanoch jednomu vdovcovi sa zjavovala zomrelá žena s krvavou tvárou a vlasmi rozpustenými, rodinu znepokojovala atď., a že dotiaľ nebude mať v hrobe pokoja, zakiaľ si jej ovdovelý muž sám smrť neurobí. — Aj duše ľudí, ktorí dajaké tajomstvo vzali so sebou do hrobu, nemajú pokoja. S týmto vo spojení stojí duša zakliata pri pokladoch (srov. Dobš. str. 117).

Bez krstu zomrelé (nedokrštence) a v noci pochované deti žalostne plakávajú na cintoroch (Pohľ. XII, 209). Inde plakávajú každý siedmy rok na svojich hroboch (Michalko 266, Csaplovics 304). I o nespálených strigách hovoria, že z hrobov vychádzajú a po zemi chodia. „Nebo takové po smrti nemohou tak změravět a zkřehnout, jako jiní lidé“ (Michalko 72). Príčinou toho býva niekdy zakliatie (zarobenie). Jedno dievča páslo kravu na cintoríne a videlo z hrobu vystúpiť bielu (variant: čiernu) ženu, ktorá vydávila 12 detí a znova ich po poriadku pohltala. Bola „zarobená“ (Pohľ. XIII. 521). Ktorá žena nevolá si muža pekne po mene, ten bude i po smrti von chodiť, kým by ho pekne nepozvala. Preto mladá nevesta ráno po prvej noci má dať svojmu mužovi pekne košeľu so slovy: „Na ti, Janko, košeľu“ (Dobš. 28).

Zomretí zjavujú sa najčastejšie na určitých miestach. Sem patria predovšetkým cintoríny, krížne cesty, potom vôbec miesta pusté, obsnované povesťmi. V Blatnici príde každý pochovaný v tú noc po pohrabe sa oznámiť do domu najbližšie pri cintoríne ležiaceho. Na pr. príde malé dievča, stojí, plače, trasie sa, odrazu začne rásť do výšky atď. Často taký mrtvý všetko náradie, hrnce poshadzuje, trieska o zem — no nič sa nerozbije. To sa už aj tamejšiemu hrobárovi stalo. Na detvianskej Poľane nariekava bývalá milenka Jánošíkova, ktorú on pre nevernosť do priepasti shodil. Jej menom nazvali aj tú priepasť: „pod Katruškou“ (Tovaryšstvo str. 214). Zvieratá, zvlášte kone, majú veľmi jemný zrak, a preto často len ony spozorujú mrtvých (Michalko 69).

Postava mátoh je rôzna. Najčastejšie zjavujú sa vo vlastnej ľudskej podobe, zakrútení do bielej plachty; ale často sú bezhlaví. Hlásnici v Turci zavše vraj stretajú ich, ako chodia sa na tretiu noc odberať od svojich. Postava rastie, rastie a zmizne. I v podobe čiernych mačiek, sviň s prasciami (Pravno) sa ukazujú. V našich povesťach vyrastá z hrobu tulipán, ľalia, ruža atď., ktorú rytier odtrhne a zomrelý premení sa na človeka. V Kysáči ide mátoha najprv na padláš, robí mnoho hluku, a len potom príde do izby. Aby príliš veľký hluk robiť nemohla, odtrhnú mrtvému z čižiem podkovy (Novohrad).

Ináče mrtví žijú život docela analogický ľudskému životu. Zabávajú sa, rozveselia sa, držia svadby, hostiny, chodia do kostola a p. Známa je dostatočne slovenská versia ballady o Leonore (Dobš. Pov. 6, 27). Iný príklad: Posol zo Sitna prišiel do Sebechlieb hľadať hudcov na svadbu, i sjednal sa s predákom Ozankom. Tento šiel so svojimi druhmi a hral v Sitne obesenej dievke na svadbe. Keď sa s ňou jeden vytancoval, zavesil ju; druhý ju odkvačil a zas tančil

s ňou atď. (Kmeť Veleba Sitna str. 11). — Na utiereň neradno ísť prv ako o dvanástej hodine v noci, lebo predtým držia mrtví omšu. Raz akási žena bola sama doma a zaspala. O 11. hodine sa zobudila a, mysliac, že je už polnoc, šla do kostola. K svojmu najväčšiemu podiveniu videla tam množstvo ľudí, medzi nimi niektorých známych, už zomretých. Hneď vedela, koľko udrelo, a spechala von. Mrtví za ňou. Tu jej ktosi pošepkal: „Shoď so seba vrchné šaty!“ Urobila tak, a keď išli na riadnu omšu, videli tie šaty na kusy roztrhané (Vercsényi v Progr. kremn. reálky 189½, str. 16). Podobnú udalosť rozpráva si ľud v Necpaloch (Turec). Okolo polnoci pribehne do fary kostolník: „Pán farár, v kostole sa svieti a niekto spieva!“ Farár sa oblečie, no k svojmu prekvapeniu vidí kostolné kľúče na obvyklom mieste na stene. Zavolajú aj rechtora a idú pozreť, čo sa to robí. Otvoria dvere — plný kostol ľudí, všetko už pomretých, a pri oltáre dvanásť kňazov v úradnom rúchu. Všetci spievajú. Naraz vstane jeden z nich a, pokynúc im rukou, zvolá: „Pokoj mrtvým!“ Naši traja sotva vyšli von od strachu. Za chvíľku bolo zase všetko ticho. Prípad tento má byť dľa jednoho Necpálčana aj v cirkevných kronikách zapísaný a potvrdený podpisom farárovým a rechtorovým, ako i cirkevnou pečaťou. No o niečom podobnom niet v cirkevných protokolloch ani zmienky.

Vidzme teraz v krátkosti, ako možno týchto „zlých duchov“ a mátohy odháňať, odďaľovať, a naopak: docitovať. Všeobecne rozšírená je povera, že mátohy zvon zapudzuje, „jen proto, že jest posvěcený“ (Michalko 115). To isté je, keď sa hovorí, že zvonenie rozháňa oblaky, búrky atď. (cf. príklady v Čas. muz. sp. olomúckeho 1892, str. 127 a 143). Známo je totiž, že ľud búrky, víchrice drží za účinok zlých duchov, respektíve duší. Na pr. v Čechách veria, že keď človek spí, vyjde z neho duša ústami, chodí po svete, „a to ve větrném víru, větřici“ (Č. Lid I, 453). Tak zvlášte duše mrtvých, a to takých, ktorí neobyčajnou smrťou zomreli, zúria vo víchroch. Veselovskij podáva (XII, 143) nizozemskú, ináče temer všade známu poveru, ktorá vec objasňuje. Duša ženy umrevšej po čas pôrodu ide do neba; tam ju však nepustia, pre jej hriechy. Ide do pekla, i tam ju nechcú, lebo ona dostatočne vykúpila sa svojimi strádaniami. A tak она и мечется между небомъ и землей: **такъ объясняется явленіе вихря.** V našej tradícii túto rollu má duša obeseného. Keď sa veľká víchrica strhne, hovoria, že sa v blízkosti niekto obesil (Michalko 119, Orol 1874, 315). Odtiaľ sa objasňuje i to, prečo zvon búrky, oblaky rozháňa: on, súc posvätený, odďaľuje vlastne duše mrtvých, búrku atď. spôsobivšie. Iba také zvony, na ktorých šibencovi zvonili, nič neosožia. (Slov. Nov., 1894, 28/6., Besed.)

Mrtvého chodiaceho domov treba prežehnať svätým krížom a spýtať sa: „Čo tu *ne*chceš, čo si *ne*prišiel? Čo si nie tam, kde sme ťa *ne*položili?“ Ak má duch dajakú žiadosť, tak ju prejaví — ak nie, odíde preč (Nár. N. 1892, č. 15. Besed). Pekný príklad toho, ako mrtvý robí si nároky na svoj majetok, udáva paní Vansová loco citato. Dušička jakéhosi dieťaťa chodila domov a nepokojila

domácich. „I prišla jedna múdra žena, ktorú ľud len „mamovkou“ nazýval, a prosila pána farára (otca), aby dovolil posbierať zábavky dieťaťa, menovite milovaný bičík, ako aj šatočky, ktorým rany dieťaťa obväzovali. I sobrala „mamovka“ tie veci a odniesla do cintorína. Tam pomodlila sa a zahrabala bičík so všetkým činom do hrobu. Odtedy bol na fare pokoj.“ Mrtvému dať, čo mu patrí, a on prestane strašiť. Odvarok rastliny „zraďsasám“ zabraňuje príchod mrtvého (cf. Pohľ. XIV, 674—5). No mrtvého možno aj *docitovať*. Treba len o polnoci do zrkadla pozreť, jeho meno zavolať, a on sa ukáže, tak že možno sa s ním i shovárať (Turec). Širokodaľeko je rozšírená povera, že v noci do zrkadla nie je radno sa dívať: ukáže sa alebo čert (Csaplovics II, 276) alebo smrť (Dobš. 47). Ducha zomrelého možno aj „Krištofovým sklom“ docitovať. Tak vraj jeden zemiansko-podhradský insurgent, vrátivší sa z napoleonských vojen, docitoval si ducha zomrelej matky (Pohľ. XII, 38). Ale jaké je to „Krištofovo sklo“? — Veľmi komplikovaný je recept z povesti (Dobš. Pov. 6, 25). Treba si z cintorína rebro vziať. „Choď na brody, začri do hrnka vody, nasyp za 3 priehrštia piesku a postav na ohnisko pred čeľuste; do toho daj kaše na husto a tým človečím rebrom miešaj od 11. do polnoci.“ Akonáhle v hrnku kaša zablboce „poď, poď!“, strhne sa mrtvý frajer, vyskočí z hrobu a príde na bielom koni.

Dľa mienky ľudu bol i farár J. Schindler nekromanta. I Kaliuka ho za takého držal. Raz vraj proti drábom biskupským postavil na svoju obranu zo zeme vyčarovaných mrtvých (Pohľ. XIII, 379).

Sú isté zjavy mrtvých, ktoré v ľudovej tradícii dostaly celkom určitú postavu. Sú to vedľa iných: *Vampír* (respektíve Vlkolak), *Víly* a *Bludičky* (svetielka). Vampír a Vlkolak sú vlastne rozdielne bytnosti: tento je človek, premieňajúci sa na vlka a v tejto podobe sa túlajúci atď., tamten je umrlec, ktorý z hrobu vychádza, ľuďom krv ssaje, nemoci, ohne zapríčiňuje atď. (srov. Ausland 1890, str. 410, Máchal 182 atď.). Oboch treba teda dobre rozlišovať — v tomto má Krauss (l. c.) naproti Krekovi pravdu. Ale vedľa tohoto prísneho rozlišovania nachádzame v tradícii i miešaniny oboch. I slovenské podanie zná čistého Vlkolaka (srov. príklad Dobš. 117. Bél Notit. II, str. 382; i v mojej sbierke je pekný príklad z Oravy, atď.), zná čistého Vampíra, a zná miešaninu (kde Vlkolakovi dáva sa úloha Vampíra). Príklad k poslednému podáva Dobšinský (116). Koho hlavou napred vynesú na cintorín, stane sa *Vlkolakom* a túla sa po svete. Hneď po pohrabe príde na kar a učupí sa na padláši za komín alebo za piecku. Potom každú noc chodieva deti a mladé ženy dláviť; také, čo sa na priadkach oneskoria, zavádza. Vlkolak stával aj pri ženách, ktoré sa prespaly a za trest do veží za tri dni a tri noci zavreté boly. Napáda pocestných na krížnych cestách, robí s nimi smluvy, dáva závdavky, ktoré sa na uhlie premenia. Vlkolak až vtedy prestane chodiť, keď do jeho hrobu hrom udre (srov. i Máchal, 181). Aj Hollý podáva čosi o Vlkolakovi: Wlkolák wčil znamená Čloweka na Wlka proměněného, kterí Ľudí dáwi a Mrtwích wicecáva (?), Wampyrus“ (Cir.-Meth. 124). I tu je akási

trochu nejasná spletenina oboch bytností. Ináče toto nerozlišovanie oboch bytností je veľmi staré. V starej assyrskej básni „Vstúpenie Istary do pekla“ str. 19 stojí: „Werde die Toten entfliehen lassen in der Gestalt lebendiger Währwölfe“ (cf. Vigouroux: La Bible str. 111 a Annal. de philos. chrétiene 1874).

Pekný príklad vampirismu podáva Bél (Hung. ant. et novae prodromus etc. 1723, str. 108—9) o kramárovi Gašparkovi, ktorý po smrti sa túlal, násilie robil, podpálil mesto atď., až mrtvolu jeho vykopali, hlavu jej odťali a spálili. Zpráva v pôvodine znie: „Portenti modum habet, id quod in oppido isthoc (Ľubovna v Spiši) anno MDCCXVIII evenisse accepimus. Institorum nonnemo, *Gasparek* dictus, vitae, uti credebatur non undiquaeque integrae vivere, nec opinatu desierat. Vix dum sepultus fuit, quam oberrare passim et redire ad suos, eodem, quo vivus erat, habitu occepisset. Neque ostentum inane fuit: enimvero, oppidanos, sole etiam meridiano, obvios, diris modis infestavit, ancillis, ruri operantibus, vim intentavit, tectis oppidi semel iterumque ignem subiecit, et quod fidem superat, uxori suae se miscuit: quin heic quidem aes alienum contraxit, illic, quo obrutus erat, dissolvit. Ad ulmum, multis patratis facinoribus, id meruit, ut pro more hic gentium solemni cadaver eius e sepulcro erutum, capite truncaretur, exurereturque. Falsa sint, an vera nescio, constanti tamen fama perhibebatur, praescissum lutro caput largum fudisse sanguinem. Cadavere haud sine superstitione crimine, exusto novo iterum incendio, a nefando isthoc spectro, oppidum mulctatum fuit“ atď. Podobné kaličenie mrtvôl muselo byť kedysi hodne rozšírené, keď i ružomberská synoda sa proti tomu musela postaviť. „Caveatur etiam, ne e sepulchris ob spectra, arte diabolica deambulantia... cadavera effodiantur et capitibus plectantur (XV. Canon. Szeberinyi Corpus etc., str. 79). Aj teraz ešte vždy možno podobné prípady v novinách čítať (na pr. Slov. Nov. 1894 zo dňa 19. apríla).

Víly sú bližšie známe, tak sa zdá, iba v Trenčianskej stolici (Kollár I. 413 spomínajú sa aj v Nitrianskej). Zprávy o nich máme jednak z okolia Žiliny, jednak z doliny Bošáckej. Zomre-li nevesta medzi ohláškami pred sobášom jako panna, stane sa z nej Víla. Víly odsúdené sú k nočnému túlaniu sa; zvlášte na krížnych cestách a pri vodách tancujú do kola a spievajú desivé piesne Kollár, Zpiew. I, 412—13; Pohľ. XII, 208). Pokladajú sa za nebezpečné mladíkom, osamele chodiacim. Takého schytia do svojho tanca a tak dlho sa s ním vrtia, kým ho v páse neroztočia a on dušu nevypustí (Kollár I, 8; Český Lid I, 219; Časop. muz. spolku olomúc. 1892, str. 98). V Podhradí starší ľudia sa ešte pamätajú, jako jednoho muža Víly vyše dediny zvŕtaly. Na druhý deň našli jeho telo úplne na kusy roztrhané (Pohľ. VIII, str. 32). Len kto pri sebe nosí „biele neto“, k tomu nemajú Víly prístupu (Č. L. l. c.).

Svetlonosy sú v plamienky premenené duše nekrstených detí (Turec), alebo duše zlodejských ľudí, ktorí za živa medze prenášavali (Pohľ. XII, 212). V Trenčianskej je to človek, čo so zlým svedomím sišiel so sveta, čo bosoroval a veštil ľuďom na škodu,

čo krivo prisahal atď. V Turci predstavujú si ho — vraj — v podobe malého chlapčeka s kahancom v ruke. Rád naháňa ľuďom strach. Príbovskému sedliakovi sadol si raz na voz, keď v noci neskoro šiel s píly domov, a hodne ho poľakal. Ináče najradšej behávа po barinách. Preto ho Drienčanci volajú „Vodnou babou" (Dobš. 116, 66). V Turci spomína pieseň močiare okolo potoka *Žliebku* — od Blatnice k Černiakovu — ako miesto, kde často vodí (Kollár I, 15).

(Dokončenie.)

Vzkaz.

OD HVIEZDOSLAVA.

Ó, vytrvalosť, zmorený môj ľude!
Znám balvan ťarchy, avšak neklesaj:
bár ešte míle po štrku a hrude
ho poteružíš — predsa, pamätaj!
raz sklzne ti s pliec, skydne na pokraj
priepasti — rutom zhrmí úplazami,
po príkrych spúškach, žľabin kremení,
(jak brvno vše...): až v bezdno čľupne tlamy,
morského oka znikne pod vlnami,
jak povetroň v pád nebom svržený.

Ó, srdnatosť, môj ustráchaný ľude!
Znám silu hrozby, ale zmužilosť:
ten, čo ti na kar v hájoch svätých hudie,
ten vichor — krátky on niv rodných hosť!
I za ten čas, hej, mnohý letorost
ti utne ešte, byľky venca schváti:
no, ver mi, skmáše iba krehkú vňať,
môž' byť, i jara celkovité šaty,
skvost mája: kmenov avšak majestáty,
pralesa život nemôž' vytrhať!

Ó, trpezlivosť, ztýraný môj ľude!
Znám pálčivosť, hryz tvojich siedmich rán,
lež nezúfaj! — Ach, boleť ešte bude
ťa nejedna, krv z nich jak zo studán
sa spryští: — krv však aj, čo v nebies báň,
ho Ábelova, volať neprestane!
Tá vyžaluje knihy nerestí,
i vyprosí: ó, pomsti, stresci, Pane!...
A v tom i balsam z čaše Jeho skane
ti jazvy zavrieť, zhasiť bolesti.

Veď nebadáš-li mrkať zkazy znaky:
svár, kúdol, vrávor, zmät, puch rozkladu?
Hoj, na všetko kde lož udrela fľaky,
smetiská hriechov rastú v hromadu:
tam dohnije to skoro k základu —
Kde svevoľa je zákon, zrady planstvo
však zásluhou, kvet vidín dravý zisk
pod svojich kopýt drzo sráža manstvo:
tam vánku prst — a nafúkané panstvo
bublinou pukne vlastných barinisk...

Nuž, netrať mysle, nádej, vieru v obrat!
Tvoj štít je pravda; pravda zvíťazí! —
Veď stihla krivda s iných krás ťa obrať,
na krýdla ducha dať ti povrazy;
no slaboch je, kto siaha k reťazi:
kto srdca pozbyl, utratí i hlavu;
vidz, čuj ich plesy-besy šialené!
už prechádzajú v pomätenosť pravú...
Jak Bôh že jest i vedie sveta správu:
tak iste verím v tvoje spasenie!

Ratmír.

Hra v troch obrazoch so spevmi.

(Polnočná scéna 1894–1895.)

Od *Svetozára Hurbana Vajanského.*

I. obraz.

OSOBY.

Matúš Trenčiansky.
Margita, jeho dcéra.
Marta, jej kojná.
Ratmír z Likavy.
1., 2., 3. **družka** Margity.
1., 2. veľmož.
Starešina mesta, radní, mešťania, meštianky.

Terem na Trenčíne. Po stenách zbroje, štíty, zástavy. Nad zadným vchodom bielo-uhorský údelný erb: na troch vrchoch dvojramenný kríž. S prava i s ľava vchody.

Marta. Veru tak, duše moje milé! Po dlhom smútku radosť nás očakáva, jako po noci ranné slniečko. Rozbehnite sa mestom a pozvite všetky meštianske dcéry na hrad. Radosť k nám letí dolu Váhom...

1. družka. Ale jaká radosť, to by sme rady zvedely... Veď Margita, naša drahá veliteľka, ktorej verne slúžime, je vždy smutná jako tá čierna ľalia. Jako môžme sa veseliť my, jej družky, keď ona smúti...

2. družka. Ja už čosi šípim... možno zase priskáče na Trenčín kráľ Vladislav zo zeme českej, čo tu bol u Matúša po tri razy. V pošmúrnom zámku vyjasnilo sa tak, jako keď slnce vyskočí ponad Manín.

3. družka. Pletky... Vladislav už inam skáče na bujných českých vrancoch: za princeznou Alžbetou na Vyšehrad. Toho sokola sme ztratili.

Marta. Dlhé vlasy, krátky rozum — žiadne dlhé hádanky, všetko zviete... Teraz len dolu do mesta... Kastellánovi prikážte, aby pozval starešinu mesta a všetkých radných; nech dostavia sa v plnom počte... hajde... (Družky odídu.)

Marta. Niet na svete nad múdru kojnú... zvlášte keď dieťa nemá matky... Ona je na jej mieste — otec — a taký, jako náš palatín Matúš... raz bije sa, raz mudruje nad krajinou, raz cestuje... I teraz nevie o ničom... Nieto nad ženský rozum, keď je totižto vydarený, jako na príklad môj. Ach, ten môj rozum! (Číta na prstoch.) Margita ho ľúbi, to je prvé; on — totižto pán Ratmír z Likavy, ľúbi Margitu — to je druhé; rozum, ktorý ich dohromady svedie, to je tretie a hlavné, a to tretie je tuto (ukáže komicky na svoje čelo).

Margita (spešno vbehne). Ó, moja drahá dada! Tys' mojím anjelom spásy! A príde, naozaj príde?

Marta. Len pomaly, len pomaly! Jeho posol koňa na smrť zmučil, aby ma zavčas uvedomil... Ó, holúbok, môj rozum, môj rozum! Čo chvíľa pod kopytami jeho komonstva zastene most hradu trenčianskeho.

Margita. Dada, ja mám nedobrú predtuchu... Včasne ráno vyjdem na balkón... Zatúžim, zaželám, aby mi Boh dal v úzkosti mojej dobrý predznak... tu ti letia traja havrani od juhu, letia priamo ponad vežu zámku, a strašno, smutno kráču...

Marta. Upokoj sa, dieťa (hladká ju po líci), všetko usporiada tvoja dada a Boh. U vás mladých všetko vrie a kypí, zato my starší máme rozum. Hlúpy vták vás naľaká, nás rozumných ani celý vol. Havran letí, kam sa mu zachce, a kráče, jako ho havrania mať naučila...

Margita. Ale otec nič nevie o tom. Bože, jako sa mu ukázať! Dada, ja zhorím od hanby.

Marta. Neboj sa! Keď ma môj nebohý — Pán Boh ho osláv — bol on vrátnym na Skalke — prvý raz lakťom štuchol, potom do chrbta päsťou buchol, až mi dych zašiel, že či ho vraj chcem... mala som tiež zhoreť túžbou a láskou i hanbou... a jako vidíš, som tu celá.

(Počuť rachot zbrane a kroky.)

Ale teraz rýchlo do svojej komnaty. Poď, idem s tebou; tak ťa vycifrujem, že princezna Alžbeta bude vedľa teba iba kuchyňskou

dievkou. Poď, holúbok... Pštrosie perá, zlatohlav, anglickú sukničku, poď, moja krásavica tatranská, poď, holúbok. (Obe odídu.)

Matúš (strediskom s veľmožmi; potom zemani, heroldi, pážatá, kastellán, zbrojnoši). Podivná vec! Môj bystrooký strážnik z veže oznamuje, že dolu Váhom harcuje jakési skvelé komonstvo... Prílby blýskajú sa jako mesačný svit. Veď nikoho nečakám s tých strán!

1. veľmož. Mocný pane Tatry a Váhu! Časy sú pohnuté a strakaté jako leopardova srsť. Každý deň má svoju udalosť a, žiaľbohu, najviac smutnú. Nediv sa príchodu ani priateľov, ani vrahov.

Matúš. Hja, veru zle robí sa v tej našej drahej vlasti. Na nás sype sa cudzinstvo jako sňah na lúku ešte dosť zelenú. Otcovia naši žili tu v našom údelnom slovenskom kniežatstve jako v raji... Bratia sme boli, svoju roľu sme orali, cudzieho nežiadali. Slovo Božie padalo na naše duše jako nebeská manna, naším prastarým, slovenským jazykom slúžili sme Bohu... Všetko tratí sa... A čo je najhoršie, i naši pomáhajú italianskej sberbe, ktorá prišla tučiť sa na našom poli... Zradcovia, zradcovia!

2. veľmož. Zato máme i verných, ktorí ťa nikdy neopustia, a i teraz silne zbroja... Ratmír likavský, Jarbod lietavský, Omodej slávny, Bojislavič, Mikuš, Štefan Čierny...

Matúš. Bolo by zle, aby naše prastaré práva nemaly obrancov — sám Štefan svätý ich zapisahal. Ale Karol Robert posháňal dobrodruhov celej Itálie, kondottierov, ktorí nemajú práve nateraz práce, pomocou Rímu vzbúril kňazstvo... veď už i biskupi strieľajú anatemami po našich najlepších... Hladní Taliančíci sverepo lámu naše sväté zákony.

1. veľmož. Sám nanútený kráľ ťahá proti tebe a statným Omodejcom. Okolo Košíc sbiera sa veľký voj, aby pokoril zástupcov starého práva.

2. veľmož. Biskup nitriansky je s ním, i tvoj Felician Záč divno sa krúti...

Matúš. A čo by peklo spojilo sa proti nášmu svätému právu, Matúš Čák trenčiansky nepoddá sa. A čo i padnem, tedy padnem jako posledný palatín Bielo-Uhorska, mojej domoviny, ale dobrovoľne nevydám dedictvo svojich otcov!

Všetci (štrngajú mečami). S tebou, v živote i smrti!

(Od predhradia trúbenie.)

1. veľmož (hľadiac oblokom). Veď to Ratmír... poznám čierneho vlka na jeho štíte. A prichádza s celým dvorom — Likava zostala prázdna.

2. veľmož. On je súsed samostana na Mníchu. Tam komtúr Ján so svojimi križiakmi kuje plány a pletichy odtedy, čo náš Matúš je pod kliatbou Gentilisa. Možno prináša vážne zvesti.

Matúš. Či prináša dobré, či zlé zvesti, pred Ratmírom vždy klesnú moje hradné mosty! On je náš s telom i dušou! Privítajte ho s trúbami a hudbou. Kastellán, otvor komory i pivnice! Nech zapení sa v strieborných čašiach medovina i staré víno!

(Kastellán odíde. Fanfary a hudba.)

Ratmír (s komonstvom, zbrojnošmi atď.). Boh ťa žehnaj, pán náš a vodca náš, slávny obranca národa i viery! Pozdravujú ťa snažné tvoje Tatry!

Matúš. Vitaj na Trenčíne, víťaz chladnej Likavy! Dľa prastarého zvyku... oddávam ti hrad môj Trenčín so všetkými jeho pokladmi na čas bratského pohostinstva.

Ratmír. To dobrý prívet, pán môj! Ale ja pri skromnosti neupotrebím cele tvojej lásky, ani na dlho nežiadam tvojho pohostinstva. Zlé kujú sa proti nám úklady, zlý čas to na pohostinné pohulanky. Ale že mi ponúkaš hrad so všetkými pokladmi, vyznám, chcel bych z neho jeden, jediný klenot...

(**Marta** s **Margitou,** troma družkami s jednej strany, s druhej starešina mesta s radnými, za nimi meštianky v národných krojoch. Gruppujú sa. — Spev.)

Matúš. O klenot ma prosíš? Ó, Ratmír môj verný, mnoho dobra kryje sa v podzemných sklepoch Trenčína: chceš tureckú šablu, z pokladne samého sultána, chceš prilbu italskú, ciselovanú veľkým umelcom vlašským, ktorý je pýchou Florencie, či chceš šabraku indickú? Jako dvor môj ťa privítal sladkým spevom, ja vítam ťa darom pohostinským — vyberaj!

Ratmír. Nechcem ja, pane Tatry a Váhu, sultánsku šabľu, môj starý meč verne slúži; ani florentínsku prilbicu, moja trnavská je pevná, ačkoľvek bez okrás, a koňovi môjmu tatranskému nesvedčí pohanská šabraka, on veselo hrá pod košickým sedlom remenným. Ale prišiel som pre iný klenot hradu tvojho...

Margita (túli sa k Marte). Kráľovno nebies, prečistá panno, buď mi na pomoci.

Marta (ticho k nej). Len ticho... Môj rozum všetko predvidel. Ó, rozum!

Ratmír. Pre klenot, ovšem najskvostnejší, najcennejší. Pred vojnou, pred búrkou prichádzam poistiť si najvyššie želanie duše mojej. Prichádzam slávnostne, verne, v najväčšej úcte, pýtať dcéru tvoju Margitu za svoju rytiersku, čestnú manželku.

(Všeobecné ticho. Všetci hľadia na Matúša.)

Matúš (prekvapený, urobí krok nazad; po dlhšom, trápnom mlčaní). Tak — tak — veľmi príhodno. Práve teraz je najpríhodnejší čas chodiť na vohľady, k neposlušným dcéram oklamaných otcov... Preto táto svadobná nálada, preto tieto mnou nevolané poslanstvá... tieto spevy... (Horko.) Nedobrú hodinu volil si, Ratmír, k ľúbostným záletom... Donč ma zradil, Záč ťahá proti vernému Šarišu, nám predstojí krvavá svadba, ktorá má rozhodnúť nad osudom národa, a ty...

Ratmír. Priama otázka žiada priamu odpoveď! Prišiel som pýtať ruku tvojej dcéry, pane náš, a ty halíš sa do krivých vytáčiek...

Matúš (s najvyšším patosom). Priamu odvetu chceš? Maj si ju. Nikdy dcéra Matúšova nevojde čo žena do tvojho likavského hniezda! Vysoko rúbeš, vysoko si zaťal svoju liptovskú valašku! To máš priamu odpoveď na veľmi priamu, ale veľmi smelú otázku!

Marta (rozostre ramená v úžase). Už je po mojom rozume!

(Všeobecný zmätok. **Margita** padá do mdloby s výkrikom. V najväčšom zmätku opona spadne.)

II. obraz. [1])

OSOBY.

Komtúr Ján. — 12 zakuklených križiakov. — **Margita.**

Tajný podzemný jask v samostane na Mníchu. Okolo veľkého stola sedí 12 križiakov v súdobných tógach, na hlavách maskové kapuce, na pravom ramene veľký kríž. Bližšie k rampe na vysokom foteli komtúr Ján, oblečený tak jako ostatní, len že bez kapuce, na boku meč.

Komtúr Ján. Dľa obyčaja našeho rádu križiackeho pozval som vás na súd... Sám neznám osoby vaše, žreb vás sám vyvolil... Váš odev skrýva telesné vaše formy, tu nech hovorí a súdi len nahá duša a svedomie. Pochopili ste. (Všetci uklonia sa nemo.) Prísahajte, že budete spravedlivo súdiť.

Všetci. Prísaháme.

Komtúr. Prísahajte, že na odsúdenom vykonáte súd s nasadením životov vlastných. Všetci za jednoho a jeden za všetkých!

Všetci. Prísaháme!

Komtúr. Sľubujete večnú mlčanlivosť do hrobu o tom, čo tu počujete a uvidíte?

Všetci. Sľubujeme!

Komtúr. Ameň. Bratia križoví! Veľké nebezpečenstvo hrozí nám, vlasti i cirkvi. Magnus inimicus totis spiritibus et desiderio conatur et vigilat die noctuque ad damnum et destructionem status nostri. Veliký nepriateľ hrozí nám! Vyháňa biskupov, plieni ich hrady, verným odberá statky, protiví sa zákonnému kráľovi, jeho Milosti Karlovi Robertovi Anžuanskému. Z chrámov a od oltárov vyháňa svätý náš jazyk latinský, podporuje a zosilňuje schisma. Jeho Eminencia legát Gentilis pre tieto zločiny vrhol naňho anatema...

Všetci (povstanú). Anathema sit!

Komtúr. Tomuto duchovnému prekliatiu treba ramien a sily...

Jeden z križiakov. Menujže nám zlosyna, ó, veliký majster náš!

Komtúr. Syn prekliatia: Matúš Čák Trenčiansky!

(Všeobecný pohyb a zdesenie.)

Komtúr. Čo zaslúži antikrist a burič, Matúš Čák Trenčiansky?

Všetci (po malej pause). Smrť — smrť — smrť.

Komtúr (povstane). Consummatum est. Vyhlasujem, že Matúš Trenčiansky, pán Tatry a Váhu, prepadol telom i dušou vášmu ortielu. Na znak toho povstaňte a podávajte mi svoje pravice.

Križiaci (idú vážne okolo komtúra, každý mu podá ruku; pritom spievajú chorál. Po odspievaní usadia sa na miesta).

Komtúr (sadne si). A teraz k činu! Predveďte pred obličaj náš zajatú! (Dvaja vyjdú a privedú Margitu.) Milá dcéra! Nediv sa nad tým, čo vidíš a čo počuješ. Nad tebou stráži zvláštna milosť a prozreteľnosť... Ona vytrhla ťa z pelechu zrady a hriechu, aby zachránila dušu tvoju, a jestli budeš poslušná, i tvoje časné šťastie.

[1]) Vidz Úvod historický Bitky u Rosanoviec v Básňach dramatických Jonáša Záborského (vydanie Joz. Viktorína), str. 107—120.

Margita (obzerá sa ustrašeno). Kde som? Čo to za príšery okolo mňa — jaká to priepasť ma sviera? Kto ma to uchytil pri Váhu, kam zavliekli ma... Kde Marta — kde otec?... Oči mi zaviazali, ruky mi retiazkou spiali... Som u zbojníkov?... Vážny mužu, tebe vidno tvár (kľakne), pre Boha, čo sa to robí so mnou?

Komtúr. Povstaň! Len pred Bohom kľačíme. Snímte jej retiazky... (Stane sa.) Neboj sa, dcérka! Si v bezpečnom úkryte... Si na Mníchu, v samostane, si v bezpečnosti... Utíš sa a odpovedaj... Vlások neskriví sa ti na krásnej hlávke. Ale pokor sa a odpovedaj. My vieme všetko! Ty, Margita, dcéra Matúšova, miluješ likavského Ratmíra, vasalla nášho, a si mu pred Bohom dušou zasnúbená?

Margita (náruživo). Ratmír! Ó, Bože, kde je, čo chcete s ním, čo chcete so mnou... Pusťte ma na vzduch, zadusí ma puch týchto temných sklepov...

Komtúr. On bude tvoj, len poslúchni moje otcovské slová. Upokoj sa a netúž... Likava je neďaleko Mnícha, tvoj snúbenec neďaleko...

Margita. Ó, môj sladký Ratmír — kde tvoje rameno, kde tvoja blýskavá zbraň... Ó, otec môj...

Komtúr. Zapomeň otca... vytrhni ho z prs svojich. Vedz, on je odsúdený jako zradca vlasti a kráľa. Sčítané sú hodiny jeho žitia... Odriekni sa ho! On už zahynul...

Margita (náruživo). Môj otec, môj drahý otec...

Komtúr. Ratmír je tvoj snúbenec... Voľ si: alebo pridŕžať sa budeš odsúdeného, nič nemohúc premeniť na osude jeho, a utratíš na veky Ratmíra, alebo čaká ťa cesta ružami posiata a zásluha u kráľa a vlasť... Voľ si...

Margita. Kde otec, kde Ratmír?... Čo hľadíte tak nemo z dier svojich škrabošiek... jako strašne ligocú sa vám oči... čo mlčíte... Ó, ja úbohá... (Kladie ruky na tvár k plaču.)

Komtúr. Dcéra moja! Spamätaj sa... Povedz slovo, ešte dnes oznámim Ratmírovi, že čo mu spupne odoprel neprirodzený, diablom posadlý otec, odbojca a odsúdenec, to mu vyplní samostan. Ty mu napíšeš list, budeš ho prosiť v ňom za vysvobodenie... Cena vysvobodenia: nech odpadne od rebella... Ihneď otvoria sa ťažké zámky väzenia... voľná budeš...

Margita. Ja ho mám odvrátiť od šľachetného Matúša... ja, jeho dcéra? Nikdy... Zabite ma, trýznite ma... Smrť — poď, poď, hrob — tys' mojím snúbencom... Ó, môj drahý otec!...

Komtúr. Oho! I v tebe vrie odbojná krv! Nie — tak ľahko nezomiera sa vzdorovitým, zatvrdilým hriešniciam! Nie tak... teba čaká žalár v najhlbšom sklepení samostana, hadi a ščúri budú ti spev ukolísavku... na svete niet hroznejšej hladomorne... Nik o tebe nevie... Nik ťa nemôže vysvobodiť, čo by mal vojsko Alexandra... Tam vo večnej tme zvädneš jako podťatý kvietok... Nik nepočuje nárekу tvoje, darmo budeš biť vonnú hlávku o slizskú,

studenú skalu! A nadto zhubíš dušu svoju nesmrteľnú — po žalári telesnom — večné peklo... Voľ si...

(Tichý spev križiakov — pianissimo.)

Margita (po dlhšom boji a váhaní, tvrdo). Prineste papier a pero! (Spev prestane.) Tak... (Píše; radostné rozjarenie u sudcov.) *Margita* (vstane). Hotovo... tu máte môj smrteľný ortiel, ortiel zradný nehanebnej dcéry...

Komtúr (chce radostne prevziať list).

Margita (odrazu vystre hlavu, vzpriami sa). Nie... obkľúčte ma, tmy pekelné, vitaj mi, priepasť... Ja som dcéra Matúšova, vo mne vrie jeho krv hrdinská! Obkľúčte ma, tmy pekelné, režte ma na kusy, katovia! Nikdy nezradím otca svojho a svoj slovenský národ! (Kŕčovite roztrhá list a hodí komtúrovi do tváre.)

Križiaci (rýchlo povstanú).

(Opona rýchlo spadne.)

III. obraz.

U Rosanoviec na ľavom brehu Torisy. Stán Matúšov. Zákopy. Kaplnka. Svitá.

OSOBY.

Matúš. — **Ratmír.** — **Komtúr.** — 2 veľmoži. — 2 sedliaci. — 2 sedliačky. Veľmoži. Rytieri. Vojsko. Ľud.

Matúš (vyjde zo stánu). Rozhodné okamihy b'ížia sa, starosti nedovolia spať... Ach, jaké hrozné boly to sny za ten krátky okamih, čo sklonil som hlavu. A ja predsa chcem tak dobre! Moje hriechy sú veľké, ale iní ma vyzývali; násilie, valiace sa na môj národ, odbíjal som násilím — v tom celé moje previnenie! Previnenie? Hriech? Nie — kto volal k nám cudziuskú záplavu? Mal som ja, mocný a bohatý, zanechať svojich slabších a plávať pohodlne s tokom svetskej priazne? Silno tresceš ma, ó Pane! Odňal si mi poklad môj, dcéru moju, jedinú útechu pustého hradu, berieš mi priateľov a rozmnožuješ počet vrahov mojich. Vojsko moje ešte spí, ešte nevzrušil sa ruch leženia — pôjdem ku kapli svätej Barbory a pomodlím sa. (Ide ku kapli a kľakne, zahrúžiac sa v modlitbu.)

1. veľmož. Hľadám Matúša... niet ho v stáne — aj — čo vidím, on modlí sa u kaplnky.

Matúš (vstane). Posilnil si rameno moje, ó, Bože môj — nech príde čo chce — som v tvojej ruke.

1. veľmož. Drahý pane, neráč mať za bánosť, že ruším modlitbu tvoju... Ale čas núti... podvihni vojsko k Rosanovciam. Nepriateľ je tam najslabší. Čo čakáme? Udrime naňho vtedy, keď nám je príhodno. Omodej ti odkazuje, že dnes udre na pravé krýdlo. Ratmír je v zálohe, on posilní naše centrum v rozhodnom okamihu.

2. veľmož (pribehne). Ku zbraniam! Slnko šťastne vyšlo pre nás. Tento deň rozhodne! Napred!

Matúš (po prestávke). Tak je, moji verní! Tento deň rozhodne! Vzbúrte leženie! Som hotový...

1. veľmož (odíde).

2. veľmož. Ratmírových osemtisíc svieženo vojska musí rozhodnúť... Sú to silní, neústupní Oravci a Liptáci. Okamih je priaznivý. Včera Karol Robert hodoval s Drugetom a Talianmi, prázdniac čaše na tvoju zhubu. My sme sa modlili za tvoje šťastie!

(Trúby, fanfary, hudba. Scéna plní sa vojskom. Zástavy viajú. Veľmožovia prichádzajú. Ľud obojeho pohlavia.)

Všeobecný krik. Napred k Rosanovciam! Nech žije Matúš Trenčiansky!

(Spev: „Smelí naši bojovníci".)

Matúš. A tak tedy v Božom mene! Každý zná svoju povinnosť: zvíťaziť alebo zomreť... Napred za mnou!

(Odchádza, za ním vojsko. Zostane na prknách len ľud v pestrom odeve.)

Ľud. Boh vás sprevádzaj! (Pomaly sa tratí.)

Ratmír. Darmo ma pokúšaš! Darmo sľubuješ všetky slávy tohoto sveta... Obrazil ma do duše hlbín — ale on je predsa pán môj, jediná opora vlasti!

Komtúr Ján (preoblečený). Nie slávu, ale šťastie ti núkam! Myslíš, že som bedár, ktorý nemôže vyplniť svoj sľub?

Ratmír. A čože mi môžeš ponúknuť, ty biedny skytalec! Ale kebys' bol bohatý jako kráľ Šalamún, i vtedy mi nemáš čo ponúknuť... Mne je milá iba smrť na čestnom poli bitky.

Komtúr. A keby som ti ponúkol — Margitu?

Ratmír (trhne sa). Jaké to slovo preletelo z úst tvojich v moje ucho? Blazníeš?

Komtúr. Všetko vyplním, čo hovorím.

Ratmír. Pane nebies, jaká to reč! Kto si, že smieš len vysloviť toto meno? Čo nasleduješ ma, jako tieň! Čo vieš o Margite? Jako opovážiš sa?

Komtúr. Len pomaly, ohnivý rytieru... Vidno, nevieš, s kým hovoríš...

Ratmír. Toľko viem, že so svodcom a chvastúnom. Odíď odo mňa.

Komtúr. Nie, nie... Ty hovoríš s mocným, ktorý drží nad tebou ruku, a môže ti to splniť, čo sľubuje.

Ratmír. Mňa hrúza obchádza. Tvoje oči zlovestne svieťa... Margita... Ó, ja nešťastný!

Komtúr. Nevtrhni so svojím vojskom na Rosanovce — a Margita je dnes večer v tvojich ramenách.

Ratmír. Blúzniš? Čo to za reč... jako ty prídeš k týmto nepochopiteľným slovám a sľubom?

Komtúr. Takýmto spôsobom (odhalí zakuklenie, na pravom ramene sa mu zaskvie komtúrsky kríž). Rozumieš?

Ratmír. Tys' komtúr s Mnícha...

Komtúr. V mojich rukách je Margita. Voľ si... Dve hodiny obneskorenia, a bude tvoja. Ináč...

Ratmír (strašne porazený). Zadrž — nehovor! Si strašný. (Po veľkom duševnom boji.) Daj mi Margitu! (Chytí ho za ruku.) Tu moja pravica.

Komtúr. Ešte raz ti hovorím, ináč...

Ratmír (zúfale). Mlč, pre Boha! Rozumiem, rozumiem. Si nemilosrdný. Bože môj, Bože môj!

Komtúr. Áno, volaj na Boha, ale i slúž jemu a jeho veľkým dielam! Počujem, ide sem národ. Musím sa ztratiť. (Oblieka zakuklenie.) Na tebe je zahubiť seba, i mňa... Vydaj ma, ak chceš, národu, ktorý sa blíži. Veď som v tvojej moci, bezbranný. Ale v tú minútu, keď na mňa ruku vztiahneš, prestala žiť tvoja Margita. Na nás dívajú sa tajné oči. Rozváž si. (Odíde.)

Ratmír (klesne na koleno). Bože môj, prečo si ma opustil! (Dlhá pausa.)

Ľud (prichádza). Dediny horia, Torisa tečie krvou!

1. sedliak (hľadí do poľa). Už sa pochytili. A tu ešte jeden bohatier.

Ratmír (spamätá sa, vyskočí a odíde).

1. sedliačka. Prach dvíha sa nad Rosanovciami. Mám tam kmotru, ach, úbobá!

2. sedliačka. Mne sa to všetko neľúbi! Páni sa pobijú, ale sedliaka bude boleť...

1. sedliak. Hľa, hľa — naši víťazia... Matúš vrhol sa do najväčšej seči — hej, jako pred ním bežia Taliani. To sú tí s červenými kabátky...

2. sedliak. Nikdy som to nevidel... Zem duní až sem pod kopytami koní... počuť praskot mečov. Celkom sa smiešali. Bože, pomáhaj tomu, kto dobre mieni.

1. sedliačka. Pozrite tých temných rytierov s krížami na ramenách! Vyrojili sa z hory jako búrka.

1. sedliak. Ó, Bože náš! Všetko sa obracia. I Horvati už obrátili sa, a tnú našich!

2. sedliak. Matúš padá! S koňa nemôže... pomáhajú mu.

2. sedliačka. Už sú na úteku. Hej, jako ženú sa za nimi rajtári... Utiahnime sa, sem sa blížia.

(Za scénou hukot a šramot zbrane.)

1. sedliak. Zle je. Už i kráľ vtrhol na pole — musí víťaziť, ináč by...

2. sedliak. Zástavy našich klesajú... Bože, buď nám milostivý!

(Ľud utiahne sa na ľavo. Prichádzajú vojská na úteku, zastavujú sa. Veľmoži, rytieri. Na nosítkach prinesú raneného Matúša. Okolo neho utvorí sa gruppa. Spev.)

Matúš (ťažko pozdvihne sa na lakeť). Dosť! Neneste ma ďalej. Všade je dosť miesta zomreť. Milí moji!

(Veľmoži okrúžia nosítka.)

Matúš. Porazila nás zrada, ktorá spojila sa s presilou... Ona porazila naše voje, ale neporazila pravdu, neporazila naše staré

právo! Ja zomieram, ale nezomiera so mnou náš milý národ, on najde si šťastnejších hrdinov! Len samých seba neopúšťajte, a verte pevno na veľkú a šťastnú budúcnosť. Ratmír zradil nás! Nech je prekliata pamiatka jeho, nech je on odstrašujúcim príkladom pre všetky budúce veky. Moje sily ma opúšťajú... Co vám zanechám za testament? Čo k vám hovoriť, lúčiac sa so životom?... Milujte sa, veď ste svoji! Umierajúc vidím v ďalekej budúcnosti veliké slávne slnko vznášať sa nad národom... Očakávajte ho trpelive. Ono musí výjsť! (Umiera.)

(Sprievod pokrýva ho zástavami. — Opona spadne.)

Z mojich žiackych časov modranských.

Rozpráva *Jos. L. Holuby.*

Bolo to v auguste 1847, keď v mojom rodičovskom dome v Lubine robily sa prípravy, aby aj mňa, jako posledného, k staršiemu bratovi pridaného a jeho dozoru oddaného, odviezli do gymnásia modranského, jako nám najbližšieho a najlacnejšieho. Kováč s kliešťami a kladivom obchádzal vozík, aby, kde čo na ňom chybného, tu na mieste napravil, ten ktorý prešík zatiahol, ráfy upevnil, o spolahlivé záosky sa postaral, kramličky na rebriny, k zastrčeniu obručí, na ktoré sa s vrchu veliká plachta na spôsob šiatra roztiahla, na svoje miesto povbíjal, brdcia a háčky na rebríčky k naprataniu sena pre kone slúžiace náležite upravil, vôbec všetky čiastky a čiastočky dôkladne preskúmal: aby sa nám niečo v ceste nepokazilo. Ale aj mendíci mali s vozom robotu, lebo museli mastiť kolesá, aby nám v ceste na potupu sveta nevŕzaly, a že je to starodávna, všade dokázaná a osvedčená pravda: že kto dobre mastí, dobre sa vozí. V dome však pakovaly sa do truhly šaty, pár kníh, svázok od myjavských husiarov kúpených, alebo aj doma nasbieraných bŕk na perá, linaj, kalamár, asi dve knihy staro-turanského, jako remeň pevného papieru, uzol múky, hrnček masti, — a kto by si to všetko teraz, temer po polstoročí, pamätal — čo bolo treba žiakom, von z domu idúcim. Duchny sa vprataly do vreca. A celý študentský inventár bol na ceduľu podrobne napisaný a na veko truhly zvnútra prilepený, aby z toho študent v roku nič neztratil a nezašantročil, ale koncom školského roku všetko, bárs aj na franfor roztrhané, domov dodal. Môjmu bratovi, ktorý bol už za celý rok v Réci na maďarčine a tuším dva alebo tri roky v Modre na gymnásiume strávil, tak že mal tam už jakýsi indigenát, neboly tieto prípravy nič nového, a sám pri nich pomáhal, upozorňujúc matku na jedno-druhé, tu na kladivko, k vrážaniu širokohlavých klinčekov do podošiev, aby sa tak skoro nepodraly, tu na ihly a rozličné cverny, tu na špagát a iné drobnosti, o ktorých zo zkúsenosti vedel, že sa to môže potrebovať, a keď sa so sebou privezie,

netreba na to v cudzom svete groš márniť. Do cela ináče hľadel som na tie prípravy ja, novák nezkúsený, jako poškrabok a najmladší, ešte nikdy tak ďaleko z rodičovského domu nevykročivší, a husacia koža mi nadskakovala, keď som pomyslel na alumneum, na prísneho professora, na karcer, packár a trstenicu, o ktorých kolovaly povesti, že nimi trochu farbavým študentíkom chuti k učeniu dodávajú, ich vlohy budia a rozum brúsia.

V deň nášho odchodu bola celá fara na nohách, ač sme sa veľmi skoro ráno vyberali z domu. Nielen my odchádzajúci sme sa rozplakali, i otec si tiché slzy utieral, ale aj slúžka a mendíci nad nami nariekali, jako by sme šli až na kraj sveta a nikdy viac navrátiť sa nemali. Napakovaný a plachtou prikrytý voz bol ešte raz so všetkých strán dôkladne poprezeraný, a my sme sa doňho, jako sme najlepšie vedeli, spolu s matkou usalašili. Náš furman, sviatočne na tak ďalekú cestu oblečený, spravil bičiskom na zemi pred koňmi kríž, a pozdvihnúc klobúk k žehnaniu, vytiahol zo dvora. Hej, či nám bolo teskno, zvlášte mne, noviciovi, na tak dlhý čas opúšťať rodičovský dom! Cestou hore Oholínom sme každú chvíľu odchyľovali plachtu, aby sme sa ešte raz podívali na červenú vežu lubinskú. Keď mi oko zablúdilo poza vežu na príkru Skalku, prišlo mi na myseľ, jako sme sa tam veselo sankovávali v zime i v lete; v zime na sánkach a v lete na došku, zo strechy vytrhnutom; a ač sme pritom aj pulidery náležite dotrhali a pri dosť malej neopatrnosti i hlavou do starej hrušky zabrčkovali: to nás od sankovania neodstrašilo. Za farskou záhradou zívajúce hlboké jarky s dosť širokým pažitnatým dnom boly miestom hry na loptu. Niečo ďalej v Turništi sme na Kvetnú nedeľu Morenu topievali. To všetko a mnoho iného mi mozgom preletúvalo: a teraz som sa s týmito milými miestami musel rozlúčiť!

Dobrá a o nás starostlivá matka počala nám už tu na voze dávať naučenia, jako sa chovať a učiť a jako gazdovať máme. Keď sme ale cez hrebeň Oholína prešli a uháňali so zahamovaným kolesom do doliny k Bzinciam, ešte jedno miesto nás elegicky naladilo. Bol to úzky pruh lúk, ktorými sa hadí malý, toho času na rakov veľmi bohatý potôček, v ktorom sme veľmi často popoludní i po západe slnka rakov lapávali; vo dne na rybky alebo mäso do prútov zacviknuté, v noci ale pri svetle odhorkov smolných fakieľ, jaké nám dakedy dávali cechmajstri lubinských súkenníkov, keď ich už viac „na funus", t. j. pri pohraboch potrebovať nemohli. Keď ale nebolo takých fakľových špačkov, slúžila nám zapálená slama k elektrickému osvetleniu potočného dna, kde sme povyliezaných, nič netušiacich rakov pohodlne vyberali. „Jsou, jsou na po-to-ce ra-ča-ta, jsou, jsou na po-to-ce ra-ci; půjdem na ně, vyběřem je, půjdem na ně, vyběřem je, s mou pa-nen-kou v no-ci!" Tak by sme si boli mohli aj my pri tom rakárení spievať, keby sme už vtedy tú českú pesničku boli znali; lebo sme brávali so sebou aj dievčatká, ktoré nám svietily a rakov vo vreci nosily. S fakľami alebo so slamou sa tak gazdovalo, aby nám vystalo aj na svietenie na zpiatočnej ceste domov. Aj tomuto potôčku sme dali vale! Cesta

nám ubiehala, bez toho, že by sa nám čo pamätnejšieho bolo prihodilo, až do Nového Mesta nad Váhom. Tam ale na mýte pri cinteri, kde kedysi evanjelický kostol stával, ktorý na rozkaz gróťa Nádasdyho r. 1660 bol sborený a rozhádzaný, — býval Cerberus v podobe nenásytného vyberača mýta, ktorý na pomimo idúcich alebo vezúcich sa vyskakoval, aby mu mýtny obolus zaplatili. Moja matka dala popredku pokynutie furmanovi, aby na mýte nezastal, ale lepšie pohnul. Sotva sme okolo mýta prebehli, vyskočil naježený Cerberus s krikom: „Počkaj! mýto!" a keď sme tomu nechceli rozumeť, rozbehol sa za nami a honil nás až temer po tri kríže. Tam mu už vyšla para; preto zastal, zaťatou päsťou pohrozil a vrátil sa pomaly nazpäť do svojho pelechu. Druhá taká komédia sdohrala sa na mýte čachtickom. Tam číhaval na pocestných jakýsi šmatlavý publikán v šnorovanom, už náležite vypelichanom dolománe. Bol to jakýsi vyslúžilý hajdúch, ktorý keď nevládal viac sháňať poddaných na panštinu a tam im palicou dodávať chuti k robote a budiť úctu a lásku k slávnemu panstvu, so svojimi vlastnosťmi, ktoré záležaly zo zriedkavej surovosti a vydridušstva, výborne sa hodil za publikána-mýtnika. Ten, jako by bol tušil, čo ho očakáva, sotva počul zďaleka hrmot vozíka, už si zastal pod mýtové brvno a čakal na poplatok, jako kura na sopeľ, alebo jako Dora na jalito. Keď však vozík uháňal ďalej, jako by tam ani mýtnika nebolo bývalo: počal sebou trhať a mykať, jako syseľ na motúze, a čosi-kamsi, s krikom: „mý-to! mý-ý-ý-to!" hybaj za vozom, čo mu para stačila: ale všetko na darmo; aj ten sa musel upachtený vrátiť, lebo matka, jako zemianka, ani za svet nebola by z privilegia neplatenia mýta ani špetku popustila, až v samej Trnave, kde, tuším, nitrianske privilegia platnosti nemaly. Ach, bol to krásny, a veruže obdivuhodný vynález, tie mýta. Poddaný sedliak, ktorý na svojich pevných pleciach celú Eiffelovu vežu bremien nosil mlčky a len vo vrecku päsť zatínal a nepozorovane zubami zaškrípal, dlaňami svojimi všelijaké roboty vykonával, za ktoré sa mu často miesto vďaky palíc dostalo, musel na cesty kameň lámať, nalámaný na cesty navoziť, tam rúče v hroby uložiť, uložený na drobno rozdrviť, rozdrvený pekne po hradskej porozsýpať a pourovnávať; a keď potom po tej istej ceste šiel či peší, či s károu, či s vozom, či s dajakým dobytčiatkom: musel platiť mýto a miesto poistenky ešte aj grobianstva kadejakých publikánov a hriešnikov so sebou odniesť; ale zeman, čo ani hrsti piesku nehodil na cestu, mýta neplatil, a beda by bolo bývalo tomu mýtnikovi, keby mu bol dajakú reťaz s voza jako záloh odopäl! Nie nadarmo sa chváli tá stará uhorská svoboda. Ale nebudem celú tú cestu podrobne opisovať; len to spomeniem, že sme prišli na noc do Trnavy, slávneho niekdy universitného mesta, a pre jeho mnohé kostoly a veže Malým Rímom nazvaného. Už hneď za Manželiciami počaly sa nám ukazovať zďaleka veže trnavské, ktoré, že sme uháňali nie hradskou, ale poľnou cestou, hneď sa nám skryly pod obzor, hneď zase sa objavily, čo moju nedočkavú zvedavosť len tým viac dráždilo. Už blízko samej Trnavy, ač sa už stmievalo, obskakovalo jedno chatrne oblečené

dievčatko šípový ker, na kraji cesty stojací, veselo pokrikujúc: „Hečepeč! hečepeč!“ a od radosti si dlaňkami plieskalo, že si mohlo červených šípok do zásterky natrhať. Hej, pomyslel som si, keby si ty, úbožiatko, prišlo do našej záhrady lubinskej, tam by som ti inakšieho ovocia natrhal, než sú tieto kyslé a zvnútra pichľavé šípky! Tak mi toho dievčatka bolo ľúto, že som sa nad ním skoro rozplakal, lebo som sa nazdával, že nikdy lepšieho a chutnejšieho ovocia nejedlo, než šípky. Daktoré veci a zkúsenosti, ani neviem prečo, tak utkvejú človeku v pamäti, že sa na ne aj v starobe živo rozpomína. Mohol som mať asi 5 rokov, keď som na školskej lavici, jako benevolus auditor, sediac, pozorne počúval lubinského rektora Černáka, jako nám, chodiac s paličkou pomedzi štoky, rozprával biblickú historiu o stavaní babylonskej veže; a keď riekol, že všetci ľudia na svete jednou rečou hovorili, spýtal som sa ho: „Pán rechtor! ktorá to bola reč?“ a keď sa tvárou ko mne obrátil, usmial sa mi a s výrazom veľkých rozpakov váhavo riekol, že „slovenská“. dobre som vyrozumel, že mi nepravdu povedal. Naoko som sa uspokojil, ale čo jako sa tváril, že ma poučil, ten výraz rozpakov, na jeho tvári vyrazený, aj dnes mi je ešte pred očima, a bál som sa ho viac interpellovať, aby som ho do rozpakov nepriviedol. — V Trnave sa mi obzvláštne ľúbily pekné domy, kostoly, veže — a maličkí, v uniformách vojenských oblečení a so šabličkami chodiaci žiačkovia kadetskej školy. Už to tie uniformy jakosi magicky účinkujú nielen na dospelé dievčatá, ktorých ideálom je uniforma a čo v nej trčí, ale aj na malých chlapcov, ktorí sa domnievajú, že na svete niet väčšieho blaha nad uniformu a šabličku; a keď tí chlapci dorastú a aj proti vôli ich vopchajú do uniformy: už sú tej slávy presýtení. — Tu v Trnave sme zatiahli na noc do hostinca „u Zeleného stromu“, a prenocovali sme pod plachtou na voze, aby nám dakto naše miškulancie nepobral. Chrúmanie kŕmených koňov, ich fŕkanie a nohami dúpanie ma skoro uspalo; i spal som jako zarezaný, až do bieleho rána.

Z Trnavy sme sa zavčas rána vybrali poľnými cestami na Rošindol (má to byť Rosenthal), Pudmerice a Kráľovú (o ktorej sa vtedy nikomu nesnívalo, že by sa mala menovať Királyfa) do Modry. Čím viac sme sa k tomuto mestu blížili, tým silnejšie mi srdce búchalo, lebo veď tam som mal pred slávnym rektorom Kalinčiakom zkúšku složiť z toho, čo viem, a čo neviem, a očakávať jeho výrok: či mám od prvej triedy grammatiky počať? a či sa mi pošťastí dve triedy preskočiť, aby som bol hneď za syntaxistu povýšený? Modru sme zazreli, až keď sme sa dolu vŕškom k nej spúšťali. Oproti Trnave zdala sa mi byť veľmi chatrnou, lebo vyčnievala z nej len jedna veliká veža a nie celá hora veží, jako tam; ale páčilo sa mi veľmi, že pri hornej bráne, ktorou sme do mesta vchádzali, šnorovaný dráb s koženým kocprdom stál na stráži, nám ale nič neublížil, a ani na pass sa nepýtal. Tak asi mohol vyzerať ten strážny pri bráne mesta Viedne, ktorý kráľa Mateja, za slovenského furmana preoblečeného a koleso vozné von z mesta kotúľajúceho, poza uši sekol a mu riekol: „Eh, máš ty za nosisko, jako Matej

král!“ Ale nedalo sa mi kedy premýšlať o Mátejovi kráľovi, jeho hrdinstvách a dobrodružstvách, lebo sotva sme sa poskladali v hostinci, hneď nás matka viedla predstaviť rektorovi Kalinčiakovi. S bratom, jako už známym, nebolo okolkov žiadnych; ten bol jednoducho preznačený — tuším do poetiky (VI. triedy). Ale mňa čakalo rigorosum, pred ktorým sa mi iskrilo v očiach a mi kolená podlamovalo. Mal som dosť strachu pred takým pánom, od ktorého dobrej vôle to záviselo: či mám o dva roky viac alebo menej alumnické bochníky pojedať; ale keď som pozrel na stenu a videl som tam v zlatom ráme obraz jakejsi mladej ženy, bez všetkej toaletty (až o mnoho rokov pozdejšie mi svitlo, že to bola jakási nedbalá Venuša), zapálil som sa až po uši, a počalo mi hrdlo sťahovať, tak že som ani iného nečakal, než že s bubny a trúbami na tom examene slávnostne prepadnem, k mojej velikej hanbe, na mrzutosť matke a k žiaľu dobrého otca, ktorý mi bol šťastlive celú Šulekovu latinskú grammatiku po kuse do hlavy povnášal a ma z jakéhosi Lesebuchu trošku nemecky hovoriť naučil, a teraz by bol musel povedať: „Oleum et operam perdidi!“ Keď ma ale Kalinčiak vľúdno oslovil, abych mu povedal, čo som sa doma učil? či viem, koľko je deklinácií a konjugácií? bolo po strachu, a od radosti som aj na ten obraz zabudol. Že som deklinovať a konjugovať vedel, postavil som sa smelo. Najprv mi dal skloňovať „aqua“: šlo to, jako po masle; na to nasledovalo „homo“, „rosmarinus“, „respublica“: a že to šlo dobre, bol môj examinátor cele spokojný. Už som čakal, že mi dá skloňovať „Hic gallus cantans, in arbore sedens, kikiriki dicens“, a bol by sa začudoval, jako by som mu to bol vyrapotal až do ablativa v pluráli! Keď som mu ešte zakonjugoval pomocné sloveso „sum“ v prítomnom a v minulom čase: vstal a riekol: „Pôjde do syntaxi.“ Odvtedy som mal Kalinčiaka, ač nebol mojím professorom, náramne rád, ačkoľvek mi raz bol, jako ďalej rozpoviem, švárnu čertovinu vykonal; mal som ho sto ráz radšej, jako o pár rokov pozdejšie toho prešporského mizeráka, ktorý aspoň dva razy cez týždeň papuľoval tú, v prevrátenom mozgu vzniklú trulantskú fabulu o Svätoplukovom predaní krajiny za bieleho koňa, — a pri tom hlbstve najprv sám sa usmieval a potom víťazoslávne na nás pár Slováčikov pozeral.

(Pokračovanie.)

Venec.

Ja vidal panny vence viť
  na lúkach v jarnom čase,
ja vidal ich i krásny máj,
  však v jaseň — po ich kráse.

Ja vidal viť i sám som vil,
  lež venec vždy mi zvädol,

a bárs som ho aj porosil,
viac nikdy neomladol.

Však časom som sa naučil
viť venec z krásnyh ruží,
za ktorým duša nejedna
tak vrele, vrele túži

Môj venec nikdy neuschne,
kvet jeho v stálej vôni,
snáď preto, že ho kropievam
sĺz rosou v srdca tôni.

Čo kvetov mám, tie vencu dám, —
pre koho venec vijem?
Mám komu — svojmu národu,
a budem viť, kým žijem.

Somolický.

Reflexia na „Hamleta“.

(Slov. Pohľ. 1894 str. 603.)

Nie »byť« či »nebyť«? — lež na ktorom boku
v pokojnej lieni ležať v časoch toku,
o tom *náš* Hamlet dumá, — jestli dumá —
a tisícletý chlebík ďalej chrúma...
ovsený chlebík, nedvižnosť v útisku:
udrží ho vraj pre ďalšiu tisícku.

J. A. F.

Otcovia, matky!...

Otcovia! matky! — v rodine
bedlite na smer výchovy! —
Nech rodný cit nevyhynie,
nech deti svet neuloví!
»Svet tento všetok v zlom leží,«
svedomie svodne naruší;
dedictva urve puk svieži, —
odníma vzlet krajších duší!
»Svet« je bez mravnej zásady, —
»svet« svojstva cit len zľahčuje;
a kázeň?! — »svetu« zavadí:
roztopašnosti žertvuje!

Nestálych »svet« v smere mýli, —
nedajte sa mýliť »svetu«, —
vrtkavý nedub mu milý,
nad Boha vzýva klebetu!
Len prísny ráz k blahu vedie:
učte deti k poctivosti,
slúžiť pravde, slúžiť vede:
plniť verne povinnosti!
Tak bezpeční môcť budete,
zistite si podstať detí:
neztratia sa v cudzom »svete«,
vás budú držať v pamäti!

M.

Boh mení — dobre mení.

Obrázok. Načrtal *Anton Bielek.*

„No, už pôjdem!“ vstával pán Udický. „Mám ešte doma prácu.“

„Ale čo! Ešte partiu. Prídeš dosť,“ opponoval Peter Hatuiansky a miešal karty.

„Nie, už musím ísť.“

„Tak, sobrať groše a utiecť, — moja ty premilená udatnosť. Prácu má každý. Ja idem zajtra do mesta, a nenáhlim.“

„A čo tam máš?“

„Chcem skončiť tú kúpu.“

„Hja, páni kupujú, kupujú.“

„Tak veru, ploty pália a popol predávajú. Ty to máš lepšie. Stoneš. stoneš, v sebe sa usmievaš a sedíš na peniazoch jako dudok...“

„Hej, trafil si. So všetkých strán sa mi sype. Mám toť majere, sýpky.“

„Hm, chudák Udický de eadem —“

„Et Nemanic.“ doplňoval Udický.

„Nie, nie, Nedanic,“ smial sa mu Hatuiansky, „čo sľuboval súsedovi cent rynštiakov za horu...“

Udického jako by šidlom pichnul, keď mu spomenuli historku, ktorá vyzradila jeho rynštiaky. Skrčil čelo, chvíľku čakal a pýtal sa:

„A kedy sa vrátiš?“

„Pod večer; čakám hostí,“ odpovedal domáci, usmievajúc sa na hosťa; ale ho nedoberal viacej, aby sa nenamrzel. Udický sa odobral a Hatuiansky zostal si doma. Slnko už zapadalo, bolo už nad horou. Lúče jako zlaté nite ťahaly sa šikmo poľami, vplietaly sa v bujnú zeleň stromov, vnikaly cez otvorený oblok a v neurčitých formách triasly sa na protejšej strane. S poľa znela ticho dumná pieseň a niesla sa ta, k ďalekým, čerňavým horám. Starý pán prechádzal sa po izbe, potom stal k obloku a díval sa v diaľ, a čerňavú reťaz hôr, na zelené, bujné nivy osenia a na staré

blízke lipy s trasľavým listím, a počúvál ten nežný, vábny, tajomný šumot, vitajúci vlhkastý letný večer.

V izbe sa už stmilo. Zapálil sviecu a usporadoval aktá na zajtrajšiu cestu. Myšlienky jeho čím ďaľ tým viac obracaly sa na predmet tento. Kedykoľvek mal ísť do mesta, alebo len myslel naň, ožila v mysli jeho minulosť a s ňou i to veľké sklamanie, ktoré musel pretrpeť a prežiť.

Žil mu tam syn, na ktorého hneval sa už roky. Kedysi žil v ňom, bol hrdý naň. Pýcha jeho na svoje hrdé meno mala dosiahnuť v ňom vrchola. Strieħol ho jako oko v hlave. Neľutoval námah, obetí, aby ho dobre vychoval. Po skončených štúdiach dosadil ho do úradu v stolici a myslel, že pri najbližšej reštaurácii bude z neho jak nie podžupan, teda iste jeden z prvých úradníkov stolice. A to mal byť iba začiatok. Ďaleko vyššie myslel on so svojím synom. K bohatstvu jeho, myslel, že príde bohaté veno ženy, rodinného lesku a rodinných stykov pribudne a potom cesta nahor bude bez prekážok, voľná, svobodná.

A všetko toto v jeden deň vyšlo mu na zmar. Jozef nečakano prikvitol raz z mesta. Bolo to pred reštauráciami. On, otec, myslel, že prichodí v záležitosti voľby. Išiel mu zvedavo v ústrety. Avšak kto je v stave vysloviť to zhrozenie, keď syn ho prosil, aby mu dal svolenie na ženenie.

„Dobre, Jožko; veď viem, že ženiť sa ti bude treba. Ale čo to tak zrazu? Myslím, že by si sa nebol oneskoril, keby si bol i o rok toto urobil.“

A pozrel mu do očú. Syn zbľadnutý, rozochvený stál pred ním a nehovoril nič.

„Nuž a ktože je tá vyvolená?“ pýtal sa ho, už ostrejšie, čítajúc z tváre synovej, že sa to dobre neskončí. „Myslím, že táto otázka sa ma tiež týka ako tvojho otca a potom i človeka, ktorého meno v stolici znamená jednu velikú stranu.“

Posledné slová zvláštnym dôrazom prízvukoval Hatniansky a sadnul si na diván, ostrý zrak oprúc na syna.

„Neviem, otecko, či ti z tohto ohľadu vyhoviem,“ odvetil syn po dlhšej pomlčke. „Moja voľba padla na dievča chudobné. O rode, keď sa už pýtaš, hovorím, že je čestný práve tak ako náš. Iba že majetku nemá. Ale aby pravdu povedal, na tom mi nezáleží. Osobné vlastnosti boly mi prednejšie, než všetky tradície a námysly našej triedy. A tu mi i rozum i srdce hovorí, že som dobre volil a že i ty neobanuješ, dajúc nám svoje požehnanie...“

Hatniansky vstal. Nevedel, čo má rýchle povedať. Iba cítil, že všetky jeho plány rúcajú sa ako kartový dom. Krv mu bila do hlavy. Všetko, v čom žil, zmizlo okamihom ani mydlová bublina. Iba sa pýtal:

„Meno mi povedz, meno! Čo sa ti tak nechce s ním von...?“

„Oj, áno, poviem, otecko; len ma bolí, keď vidím, že sa vám môj krok neľúbi. Menuje sa Ella Závodská, ja dcéra Štefana, assesora pri sirotskej stolici.“

„Vari ozaj? No, veru si vysoko zaťal, Jožko," vybuchlo zo starého zlostným smiechom. „Najskôr mi ju sem na káre dovezú."

Jozef stál jako zmeravený. Zbľadnul, oko rozšírilo sa a ukazovalo hnev.

„Mýlite sa, otec, ja nemám v úmysle doviesť nevestu k vám proti vašej vôli. Nechcete, nestane sa. Mám ruky, budem pracovať — vyžijeme; nepotrebujem voziť ženu dakomu na káre. Tu ide iba o vaše svolenie."

Premáhal sa, hovoril slová tieto ticho, no hlas sa mu triasol. Hatnianskeho ešte viac popudzovala rozhodnosť synova. Nebol naučený, aby mu kto odporoval. A ešte túto bláznivosť. Nie, musí tomu urobiť konec. Na komédiu je už pristarý.

„Pýtaš svolenie, Jozef; ale čudujem sa ti, že ho pýtaš, keď vieš, že ti ho nedám," hovoril po chvíli hlbokým, ťažkým hlasom. „Nevieš, že čo hovoríš, je urážka nášmu rodu. Ja sa tak cítim, jako by tebe i mojim plánom umieračkom zvonili. Premáham sa, chlapče, ver' premáham, aby som sa nedal zachvátiť hnevu. Prosím ťa, odstúp od svojho úmyslu. Popáž, čo robíš. Pred tebou budúcnosť veľká, neodhadzuj ju od seba. Mladosť pochabosť — zabudneš; ale nepomýľ cesty, abys' nezablúdil!"

„Neblúdim, otecko. Viem, ťažko vám padne, ale poviem to. Netúžim za slávou, túžim po šťastí. Taká budúcnosť mi ho nedá. Zápasy vašich strán nie sú mojím živlom."

„Tak?!" skríknul otec. „Nato som ťa vychoval, nato som sa staral, aby si mi mal takto prepadnúť...? Nuž, konečne, keď sa ti páči, prepadni; ale nežiadaj, aby tvoj vlastný otec k tomu privoloval. Mňa na to nedostaneš. Iď, keď chceš, rob, čo chceš; ale pamätaj, že jestli zabudneš ty, čo si povinný otcovi a rodine, zabudnem i ja, čo som povinný oproti tebe. To sú moje posledné slová!"

Rozišli sa s hnevom, so žiaľom, otec so sklamanými nádejami v srdci. Syn odišiel a oženil sa, otec žil jako predtým, iba že vyhýbal verejnosti, málokedy vychádzal z dediny, žil viac sám pre seba, o synovi nechcel ani počuť. Neodpovedal mu ani vtedy, keď mu Jozef oznámil, že má vnuka. Spojenie medzi nimi bolo úplne roztrhané. Otec bol rád, keď na to nemusel myslieť, syn z nutnosti podvolil sa a žil v stoličnom meste svojmu povolaniu.

Odtiaľto tá mrzutosť a zlá vôľa starého pána, keď mal ísť do mesta. Všetko mu prišlo na um, čo sa vtedy stalo, čo ztratil. K tomu videl vlastnú krv, jako v podriadenom úrade živorí, krčí sa, namiesto toho, aby bol zaujal miesto otcovmu menu, bohatstvu a vplyvu zodpovedajúce. Na staré dni toho sa dožiť, že ľudia prstom na neho ukazujú, za chrbtom brúsia si na ňom vtipy!

II.

Bolo asi pred poludním, keď Hatniansky dorazil do mesta.

„Kam pôjdeme?" pýtala sa ho dcéra Mariška, keď zahli do ulice.

„Ty sosadneš u S...ých, a ja idem rovno do úradu," hovoril

starý pán. „Hej, Štefo, zatiahni ‚pod Slnko‘. Tam nás dočkáš,“ volal na kočiša. „Po obede prídem pre teba, Mariška; pokúpiš a pôjdeme.“

Išiel, vytiahnul z vaku mohutnú tobolku a položil ju do ná prsného vrecka. Čudný úsmev preletel mu tvárou. „Prečo, komu?“ pýtal sa sám seba. „Syn...“ Nedokončil, pokýval hlavou a vzdychol si. „Ale kúpiť som ho musel. Je to jako klin do môjho a pýta sa k celku. Len aby som na-iel fiškála doma,“ hútal cestou. Kedy-tedy sa zastavil, stretnúc známych, ktorí „nového kráľa“ všemožnými otázkami zasypávali. Odvyknúc od mestského hluku, čudným sa mu zdalo stretať ľudí, ženúcich sa bez slova za svojím cieľom, potkáva-júcich sa nevšímavo. Chlad a cudzota ho oviala. Jak ináč je to na dedine. Tam sa známy uhostí, upováži, tu neúprimnosť, kramárstvo, že až odporno dívať sa na to. Zašiel ulicou, no advokáta nebolo doma. Vrátil sa na námestie. Pred ním na pár krokov išla dcéra.

„Mariška!“

Dievča sa obzrelo a usmialo.

„Mrzutá vec, fiškála nieto doma; musím dočkať. Čo u S...ých?“

„Hnevajú sa, že si neprišiel. Poslali ma hľadať ťa.“

„No už vbehnem; do obeda sotva čo vykonáme.“

Dievča vošlo do sklepu, otec išiel pomaly napred. Myslel na syna. Keby sa tak s ním sišiel. „Ale čo, tvrdohlavosť je tvrdo-hlavosť! Čo si vykonal, má, nie mu je nikto na vine.“ Napriek tomu nevedel ho z mysle vypúdiť. Tu ľútosť, tu dávny hnev, t omrzlosť striedaly sa. Bol nepokojný, roztržitý. Hneď po obed odobral sa k fiškálovi. S ulice zahnul na pravo, prišiel na rynok nestačil vytiahnuť cigaru, keď známy hlas počuje za sebou. Obzre sa, zasmial sa: starý kamarát Závadský krivkal proti nemu.

„Hľa, hľa, Rybrcol z hatnianskych hôr!“ kričal, až ľudia s obzerali. „Vitaj; nemyslel som, že ťa ešte vidím na tomto svete Čo tu robíš?“

„Ale, braček, prišiel som psote sa brániť. Jako sa máš?“

„O tom škoda hovoriť. Časy zlé, novoty nad novoty, fígle, za visť, šudierstvo a papuľnáčov jako žiab v barine. Neprídeš k ni čomu, každý by len hrabal...“

„To nie je práve najhoršie; nediv sa, i keď sme my bol mladí, sa to stávalo. Pamätáš, keď to bol krik pre —“

„To je inšie. Keď bral, bral náš, a bol aspoň zo stolice, al nie boh vie z ktorého vreca vytrasený odkundes. Tu ti príde —

„Najponíženejší... pánovia!“ pretrhnul Závadského idúci okol pán, dobre chovaný, hrdo odetý, a utekal rýchlym krokom ďalej

„Vidíš, tento sa ti ver' nepožaluje na zlé časy,“ smial s Hatniansky. „Kto je to?“

„Hja, braček, jeden z tých „n-vých“. Bol najprv pisárom, po tom dostal za kortešské zásluhy úrad pri stolici. Braček, šťastlív nátura. Vyhoď ho dvermi a ešte si ich ani nezavrel, a on je u oblokom dnu. Ľudia, keď sa zjaví medzi nimi, prestanú hovori boja sa. Pozri, jako nesie hlavu. Všetko vidí, všetko počuje, všad sa strčí. Od A. ide k B. a vyzrádza, čo jeden povedal na druhéh

lavného išpána hucká na vicišpána, a jak to slúži jeho záujmom, zradí panej N., čo počul o panej Y. Bojí sa ho každý. Kto je vislý, podpláca ho. Kupci zásobujú ho potravinami, hostinskí starávajú mu pivnicu. Stavím sa, že keď by dnes prišla potopa on stačil utiecť so svojou špajzou na nejaký nedostupný vrch, pät rokov by tam s celou rodinou hladom nezhynul."

Hatniansky načúval, načúval, potom sa pustil do smiechu. Závadský podoprel sa na palicu a zlostne kýval hlavou na utekajúceho „nového".

„Pozri, jako kráča. Ale keby si ho videl, keď je pred hlavným išpánom, sviazal bys' ho komótne tuto do šnuptichla."

Okolo nich prechádzali sa ľudia a nevšímavo kráčali ďalej. ...ny hrčaly, vyhybovaly sa, deti s krikom behaly hore-dolu, tržob... vchádzali a vychádzali z krámov, nákladné povozy pomaly, ...hrmotom pohybovaly sa ďalej. Kde-tu učeň pohvizdoval si známy ...pev, postál, vyskočil, zohnul sa, zavýsknul a potom zas utekal ...svojou cestou.

Oba stáli tu bez slova. Hatniansky díval sa na ten pohyblivý, ...ý obraz.

„Dokiaľ sa zabavíš?" pýtal sa ho Závadský.

„Ešte asi dve hodiny; len aby sa odbavil u fiškála, idem domov."

„A kde máš voz?"

„U Slnka".

„Tak prídem ta okolo šiestej. Chcel by som ti ešte povedať niečo."

Okolo bola taká trma-vrma, premávka tak živá, že ťažko bolo ...dom, zabratým v rozhovor, vyhnúť sa záprahom. Hatniansky práve podával ruku Závadskému, keď zpod brány, oproti ktorej stáli, vybehly splašené kone s kočom a hnaly cvalom na námestie. Strach okolostojacích vyrazil sa výkrikom, zdesením. Hatniansky len čo stačil obzreť sa, vidí, že kone srazily chlapčeka. Smelým skokom ...rhnul sa na kone a schytil ich za zubadlá. Okamih — a kone stály jako prikuté.

Zdesenie, opanovavšie divákov, trvalo. Každý stál jako solný stĺp. Prvá priskočila jedna ženička a vzala chlapca na ruky. Potom ...všetko sa shrnulo. Chlapec ležal na rukách ženy jako omráčený.

„Živý je?" pýtali sa ľudia jeden druhého. Očká mal privreté, tváričku bledú, ale nikde ani známky úrazu nebolo videť.

Niekto už i vody podával preberať chlapca, ale on v tom už ...otvoril oči a dosť bystro díval sa po ľuďoch.

„Vari ťa anjel Boží zachránil!" skladaly ženičky ruky a pobožne dívaly sa naň.

O chvíľu šiel zase každý po svojom, s chlapčekom zostal len Hatniansky. Možno, ľudia mysleli si, že je jeho, keď on najviac staral sa o neho.

Z omráčenia úplne prebratý chlapček pýtal sa domov, s takou ...erou, ako by od neho, od Hatnianskeho závisel.

„Dočkaj, dieťa moje, pôjdem s tebou, aby sa ti ešte niečo nestalo. A jako sa voláš?"

„Peter,“ odpovedal chlapec a obzeral si starého pána.
„Hm, tak jako ja,“ myslel si.
„A čí si?“
„Apov aj mamin. Ale apo ochorel a leží.“
„A čo mu je?“
„Hlavička ho bolí, aj leží.“
„A rád ty apu?“
„Rád. Aj mamu rád, aj Marišku,“ chválil sa chlapec. Poto sa zadíval na výklad v sklepe a ukazoval:
„Pozri, báči, jaký pekný kôň.“
„Pekný je? A chceš ho?“
„Chcem. Mám už aj čákov, aj flintu. Tá ti má kohútik. Ke narastiem, budem vojakom.“
Petrík vystúpil k výkladu, obrátil sa k starému pánovi a pýtal sa
„A ty máš koňa, báči?“
„Mám, aj malé koníča mám.“
„A flintu?“
„Aj flintu mám. A takú velikú.“
„Ja by som chcel takú malú, jako mi apa kúpil.“
„A načo by ti boly dve?“
„Mal by som; strieľal by som a aj na vojakov sa hral.“
„No, aj takú ti kúpim.“ A išli spolu do sklepu a kupoval čo sa chlapcovi páčilo.
Keď vyšli, Hatniansky sa pýtal:
„A kde býva apo, Petríček?“
„Hentam! Poď, dovediem ťa. Ideš aj ty k nám?“
„Idem, doveď ma. Ale mi ukážeš tú flintu?“
„Ukážem, aj ti dám vystreliť.“
„A už chodíš do školy?“
„Ešte nie, ale už mám knižku. Aj mi apo koňa namaľov Ale mi ho Mariška roztrhala.“
„A načo si si dal?“
„Ták, ja som bol vtedy u starého apu. A vy máte dom detičky?“
„Nemáme.“
„A prečo nemáte?“
„Keď už vyrástly.“
„A nám Ježiško doniesol Janíčka. A vám nedonesie?“
Hatniansky sa usmial; nevedel, čo odpovedať. Chlapec postá
„Pozri, báči,“ ukazoval na koč, „ja som sa už viezol. Bo sme s mamou tam…“
„Kde?“
„Tam!“ a chlapča ukázalo rukou na pravo. „V takom mest bola tam aj veža s kostolom, taká vysoká. Boli sme u báčiho.“
Chlapec ukázal ulicu. Hatniansky išiel, držiac ho za ruku. N rohu ulice bol nový dom s vežicou na uhle. Petrík sa zadíval zvolal:
„Pozri, báči, to bola takáto veža. Ale ešte vyššia. Ojojoj!“
A chlapča štebotalo, vypytovalo sa, že starý pán nevládal n

všetko ani odpovedať. Iba oči, jako by mu ich prikoval, so srdečným úsmevom spočívaly na šuhajkovi. Keď už zašli ďalej, Petrík ukázal prstom: „Pozri, tam bývame!“ Chlapec chytil ho za ruku: „Poď“, volal, veď ťa apo rád má.“ Vošli do pitvora. Petrík popredku, otvoril dvere a volal: „Pozri, apa, jakého dobrého báčiho vediem. Kúpil mi koňa, flintu aj všetko.“ Hatniansky prekročil prah, zostal stáť, jako by ho omráčil, nohy mu vypovedaly službu.

Stál v izbe syna Jožka, z očí v oči neveste, vnukom. Títo prekvapení, preľaknutí nevedeli povedať slova, nevedeli sa hnúť s miesta. Hatniansky nevedel, kam pozreť. Iba vnukovia obklopili ho a zvedavo dívali sa na neho. Pohliadol na posteľ. Tam leží Jozef, bľadý. Iba oči mu svietily radosťou. Vystrel ruky.

„Otecko môj, teda ste predsa len prišli. Vedel som to, vedel; vy ste takí dobrí!“ Bol v tom vítaní bôľ, radosť, prekvapenie, túžba, uznanie, pokora, láska. Hatniansky stál v bezvedomí, srdce mu búšilo v prsiach jako zvon, pojala ho ľútosť, že slzy jako hrachy vystúpily mu do očí. Ten jeho syn, mocný jako buk, vysoký jako jedľa, driečny jako by ho vymaľoval, leží tu schvátený nemocou, slabý, bľadý. A tam vnuka maly zadláviť kone! I on je vina, on má tiež podiel svoj v tom; ľudské krehkosti, túžba po sláve, lesku, hodnosti, vplyve ho podmanily, že spáchal hriech na svojom vlastnom synovi. Stál tu jako hriešnik, nevedel slova povedať. Syn vystiera oproti nemu ruky, s radosťou na tvári, s celým srdcom ho víta, v pokore, uznaní. Chcel vstať, ale otec skočil. Premožený objal svojho dávno nevideného syna a zaplakal plačom otcovským.

Deti nemo dívaly sa na výjav. Nevedely, prečo otec, matka a i ten báči zakrývajú si rukami tvár.

III.

Mariška darmo čakala otca u S...ských. Keď nič nechodil, poslali ho hľadať. Už sa večerilo, a starého pána kde nič tu nič. Jako by bol zmizol, ztratil sa, žiadnej stopy po ňom. Dievča počalo byť nepokojné, bálo sa, aby sa otcovi niečo nestalo. Až v samý večer prišiel kočiš a volal ju so sebou. Zastaly pred neznámym domom. Dievča vošlo a našlo otca sedeť pri posteli nemocného syna. Mariška skríkla, objala brata a nevedeľa od prekvapenia, ku komu prv ísť.

Hatniansky s dcérou a dvoma vnúčatmi až neskoro v noci pobrali sa domov.

* * *

A teraz snáď by bol u konca. Ale ťažko je rozlúčiť sa s ľuďmi, ktorí za ťažké zkúšky životné kúpili mier duše a nároky na šťastie. Nuž rozpoviem, čo viem.

Veru premenilo sa to v dome pána Hatnianskeho, premenilo, a veľmi. Nie samota, tichosť, ale smiech, škrek a štabarc malých detí ozýva sa domom, dvorom. Starý pán, ten zachmúrený samotár, je celý zaujatý. Deti má pod ferulou, chodí jako kaprál semo-tam, kričí, hnevá sa, muštruje, hovorí, že to nenie pre starého privykať

na takúto „revolúciu“; ale hneď zase je pri nich, smeje sa im, a keď niektorému stane sa niečo, utíši ho, uhladí, ba mnoho ráz ho i zastane, keď otec ide pre prútik.

Rozumie sa, že mladý pán Peter Hatniansky je najbližší srdcu jeho. Keď sa díva naň, už myslí, že čo sa mu nepodarilo pri synovi, podarí sa u vnuka. Najmieň vicišpánstvo mu obetoval, a chlapec, jak možno súdiť z jeho odpovedí a otázok, má dobrý podklad k tomu.

„Pozri len, jaké má oči, jako nebožká tvoja matka,“ hovorí dcére Mariške, keď sa mu chlapec šimre v brade a usmieva sa naňho. „Ej, keby tak žila, mala by tá radosti!“

A keď rozpráva súsedovi Udickému o chlapcovi, hovorí:

„A múdre ti je, špata, že oči otváraš. Toľko otázok ti dá, že nevieš čo odpovedať.“ A hladí vnuka po hlave.

Mnoho ráz berie ho so sebou na prechádzku, rozpráva mu rozprávky, napráva hračky. Ale ani ostatné deti si nedajú odorať. Janík objíme jedno, Mariška druhé koleno (vyššie ešte nestačia) a lichotia sa mu o preteky.

„No všetky ste moje, všetkých vás rád,“ usmieva sa starý pán.

Jozef má hospodárstvo na starosti. Život stoličný, politické drobné intrigy ho nezaujímajú.

„Vyrodil sa,“ mrzí sa starý. „Jako by ani zeman nebol!“...

A synovi hovorí:

„Vidíš, predsa by to bolo pre našu famíliu dobre, keby sme boli vystúpili za Zarieckeho.

„Veď budeme hlasovať. Čo chce viacej?“

„Tak? To nejde, jako si myslíš. Treba i prehovoriť, pochodiť, presviedčať. Veď vieš, že sme trochu i rodina.“

Starý pán v takýto čas túžobne očakával súseda Udického. Tento chodil po stolici a kortešoval, až sa hory zelenaly. Večer potom pri präferanci rozprával, čo sa robí.

„Ale škoda tebe veru byť za Zarieckeho,“ hnevá ho domáci, keď Udický sa chváli, koľko hlasov dnes získal a koľkej škody narobil strane protivnej.

„Mne? Ale prečo?“

„Povedz mi len jednu reštauráciu, kde by tvoja strana bola vyhrala,“ dobíja Hatniansky.

A keď sa pustia do hádky, domáci pán dokladá:

„A veru som rád, že tak máš teraz čo robiť.“

Udický badá, že starý jeho priateľ ide byť zlostným, ale nedá sa pomýliť, hovoriac:

„Pekne by bolo s nami, keby sme všetci tak pod pecou sedeli, jako ty.“

„Nie to, nie. Ale keď tak chodíš hore-dolu, aspoň dáš mojim horám pokoj.“

Ďalej už nemohol sa stavať, že nerozumie. Bolo to medzi nimi jasne povedano, že Udický poľúva po horách súsedových. Bolo treba brániť sa.

Keď však v tomto punkte čím ďalej väčšmi ukazovaly sa slabiny

Udického a Hatniansky už dusil sa sladkým smiechom, tu ten zrazu obrátil:

„Dobre je tebe smiať sa, ty si šťastlivý človek.“

„A to prečo?“ meravo pozrel na neho Hatniansky.

„Máš nevestu, vnúčatá...“

„Nuž?“

„Máš, reku, nevestu, vnúčatá... A prišlo ti to, ako by s neba spadlo. Ani veselie ťa nič nestálo... Hľa, tu ide pán Peter Hatniansky junior,“ obrátil sa Udický oproti vstupujúcemu chlapcovi. „Nuž ako, kamarát? Dobre ťa starý otec poslúcha?“

Starý otec zagánil na Udického a vystrel proti nemu ruku, ako by ho oddiaľoval od chlapca, ktorého sám vzal na kolená.

„Veď som ti ja dávno povedal, že to tak bude.“

„Čo si povedal?“ zavrčal mu Hatniansky. Ale Petríka hladkal a hopkal na kolenách.

„Že sa to tak skončí. Že sa budeš durdiť, hnevať, a konečným koncom že pán Peter Hatniansky senior bude na rukách nosiť pána Petra Hatnianskeho juniora.“

Slovenský jazyk.

Študovanie slovenčiny.

Podávaje v posledním sešitě tohoto časopisu stručnou zprávu o příspěvcích, jež mi přes leto zaslány byly, nedopatřením opomenul jsem, vzdáti povinné díky vl. p. *Ant. Kúdelkovi* a bohosl. p. *Jánu Palicovi*. Prosím nyní skroušeně za odpuštění.

Vl. p. *A. Kúdelka* popsal mi na mém otazném archu nářečí, jež panuje v Sáse, Pliešovcích, Dobronivé, Babiné, Krupiné, Lehotke, Brezinách. „Ku karakteristickým známkam nášho nárečia pripočítať načim,“ tak píše bedlivý p. zasílatel, „že tento lud už nehovorí tak, jako iní Zvolenci pri Hrone mäkko npr. *tvrďí* lež *tvrdý chljep; končitý; vody* a nie *voďi*. Zvláštne mi znelo však, že aj v plur. tvrdo užíva slovo: *ty chlapi* a nie pravidelne *ťi chlapi*, a len toto jedno slovo užíva tak. Nápadné je ďalej, že na konci slovo, kde by malo byť *n*, vypovedia ho tu *m:* na pr. *dán* (miesto *dám*), *poton*, ale *pám* miesto *pán; nedán, puojden* atď. Slovo *prvej* málo užívajú, lež miesto neho *prú*, podobne *drú* a *drjeu*, a tak povedia: *najsandrú sa pomdľi a poton ľaž!*“ Takových důležitých poznámek o popsaném nářečí je tu ještě více. Z nich je patrno, že nářečí výše jmenovaných obcí, jež asi tři hodiny na jihozápad od Zvolena, v sousedství Baňské Štiavnice a Balaš-Ďarmôt, leží, od ostatní zvolenštiny značně se již odlišuje a jakýsi přechod k hontiansko-novohradskému tvoří. „Najzanímavejšia obec je Lehotka. Lud si ju menuje: Ľähotka. Prvá rodina bola v nej pod menom:

Škoda Ján. Tento mal synov: Tomáša, Františka, Paľa a Jána. Teraz iného priezvyska tu veľmi málo, okrem: Tomášovic, Ferjanc, Ferjančik, Palka, Janoš. Polia a lúky si takto menujú: *hrebeň, bralo, na bohodánke, na rákyťi, Hanková, štetka, koncom do brala, na hlôhu, Suchoje brech, Dutkove vršok, Braťimková, na šikuľkách* atď." Připojuji snažnou prosbu, aby vl. p. zasílatel i dále zajímavé toto nářečí pozorovati a všechny důležité známky zapisovati sobě neobtěžoval.

P. bohosl. *Ján Palic*, jenž mi již důkladným popisem svého rodného ratkovského nářečí velmi platně posloužil, poskytl mi tenkráte: 1) popis nářečí, jehož užívají v Rovném a snad i v Polome, Zdychave, Poproši a Brádne, sestavený pomocí rolníka p. *Ondreja Hlásko*, s připojenou rozprávkou o hvezdárovi; 2) obšírný popis i s ukázkami nářečí Jelšavského, jehož snad i v Kopráši, Mlynšanech, Jelš. Teplici, Miglési a Šiveticích užívají.

Lidová řeč v Rovném, ač obec v samém sousedství Ratkovském leží, ukazuje dosti pozoruhodné odchýlky od nářečí Ratkovského. Vedlé měkkého *ť* a *ď* objevuje se též měkké *ň*: *sprosťiho, zachiťi, studená, chudobňí*, kdežto v Ratkové *n* vždy tvrdě zní. Ještě rázněji vyniká rozdíl při hlásce *ie*: v Rovném se zachovává: *svjetelo, g edňimu žrjedlu, ljeskovje orechi* atd., v Ratkové však přechází v *ja*: *chljap* (chléb) atd. Důležité jsou takové formy: *šuo si jed* (= jedol)? *eby si ňespád* (nespadol). S tím se úplně shoduje, že na archu od p. A. Mamateja kdysi vyplněném stojí: *som sriet* (srietol). Žádoucno by bylo, aby se takové formy co nejúplněji zaznamenaly.

Nářečí Jelšavské vyniká tvrdostí: *t, d, n, l* nezměkčí se nikdy. Vyslovuje se: *v dedinách, utekajte, nespokojne, ani nitka*, vždy s tvrdými *d, t, n*. V této vlastnosti zračí se rozdíl od obecné řeči V. Revúcké; jinak ale panuje značná shoda. Pozoruhodná je výslovnost *zmlovili se* a vedle toho (v obou soukromých listech) *se zmlaveli, zmlavet*. Dále zasluhuje povšimnutí příslovce *lem*, na které jsem tuším již dříve poukázal. Vyslovuje se tak všude po Gemeru?

K těmto důkladným příspěvkům přidružil se v poslední době ještě jeden, jenž mi přítel dr. *S. Daxner* zaslal. Jsou to ukázky nářečí tisovského a hámorského, které dřívější popis vhodně doplňují; dále ukázka nářečí polhorského, z dědiny Polhory, jež leží již ve stolici Zvolenské. Toto nářečí je mi dosti záhadné. Dr. *S. Daxner* píše v ukázce tak: *jedon chudóbni hórar, mau už drúhu žénu, od přvej žéni mu zostálo dvóji déťi* atd. Hlavní tedy rozdíl od obecné slovenštiny by záležel v tom prodlužování předposlední slabiky. Snad i přízvuk na této slabice spočívá? Snad tato předposlední slabika se totiž nejen nejdéle nýbrž i nejsilněji vyslovuje? Jeli tomu tak, pak by Polhorci byli zachovali dosud původní svůj polský přízvuk. Neboť není o tom pochyby, že jsou to přistěhovalci polští, z horní prý Oravy. Vysvítá to z malé sbírky slov, které paní *Daxnerová*, ctihodná matka přítele Samka, pro mne zaznamenala. Mezi nimi je *pentro* (nad humnom, česky patro) a *glomp*

(hlúb, koštial z kapusty), tedy dosud nosová výslovnost, dále praví *švápku rúšat* (krompele okopývat), *barzo* (áno), *mvože buc* anebo *bic* (môže byť). Netřeba mi zajisté dodávati, že bych za každé rozmnožení této sbírky z původní polské řeči Polhorců byl velmi povděčen.

Ve Vídni dne 22. prosince 1894.

František Pastrnek.

Sbierajme! Pozoruhodné vyzvanie uverejnil pred vianočnými sviatky v Národných Novinách pán A. P. Záturecký z Brezna. „Sbierajme — hovorí — tie pekné alebo aspoň nejaké jadro majúce *piesne*, často veľmi prekvapujúce *legendy*, aké nám ľud vo vianočnom cykle od Vianoc po Tri krále podáva, áno i *vinše* (z ľudu, nie školské) a *dramatické výjavy*. Jesto tam, pravda, i všelijakých sprostostí nasmeteno, čo ale zase môže mať inostranný význam, a i to je prostriedok k poznaniu ľudu.“ Sbierky takéto on sľubuje svojím časom usporiadať.

Sme síce po Vianociach, ale radi upozorňujeme na vyzvanie pána Zatureckého. Rok prejde, a nastanú zase Vianoce, Nový rok, Tri krále. Áno jedna vec vedie k druhej: vedľa týchto tradícií slovenského ľudu možno sbierať a zachraňovať iné.

BESEDA.

Zemianski veršovníci slovenskí.[1]

37. Nič.

Čo nám naši rieknu, že som si vzal peknú? Nič!
Čože by nám riekli, keď sme oba pekní? Nič!
A čože nám dajú, keď nás privítajú? Nič!
Vítali nás mnoho, čo nám prišlo z toho? Nič!
Keď domov prídeme, čo my tam nájdeme? Nič!
V pivnici, svetlici, v komore, truhlici? Nič!
A vy, milý tato, nermuťte sa za to — nič!
Veď sme pekní oba, — čo nám viac potreba? Nič!

---

[1]) Sbieram pozostalé verše zemianskych veršovníkov slovenských, ktorí žili na konci minulého a na začiatku tohoto stoletia. Sosbierané už mám verše od Emericha Pongráca, Judity Kiszely, Gregora Vitáliša, Antona Plathyho, Kataríny Kiszely, Terezie Vitáliš, Jána Čemického, Karla Čemického, Ezechiela Ruttkaya, bar. Antona Radvanského a Barnu Szentiványiho. Prosím každého, kto má v rukopisoch niečo podobného po takýchto milovníkoch slovenskej reči, aby mi to v odpise, podľa možnosti i s krátkym životopisom veršovníka, láskave poslal.

V Lipt. Sv. Mikuláši.

Rehor Uram.

38. Ztratená nevinnosť.

Raz som si uplietla venec fialkový,
ružový s cyprusom, i tulipánový,
pri p̈eknom mesiačku a blyskavých hviezdach
vtáčky si spievaly tíško v svojich hniezdach.

Jedna lastovička za mnou štebo'ala,
sýkorka nado mnou nôty si spievala;
vždy viac mi klopkalo moje verné srdce,
vzdychla som a očko zaslzilo líce.

Ach, myslela som si: kým zájde zorička,
i na ten môj venček napadne rosička;
tak i moje kvietky budú mi zas krajšie,
keď ich ofúkajú vetríky raňajšie.

Pomaly deň prišiel, škovránky spievaly,
lastovička vzdychla, vrabce štebotaly,
rosička napadla, kvietky sa mi smialy
a ako perlami tam pokryté stály.

More celé ohňom zapálenej zory
skvelo sa a vetrík povieval od hory;
videla som venček môj bleskom odiaty,
ach, ale Bože môj, cele už zvädnutý.

Hneď ma vyjasnenie rána zarmútilo,
spievanie škovránkov už ma netešilo;
plakala som horko, jak siroty-dietky,
pre tie uvädnuté na venčeku kvietky.

V tom mi tichý vetrík dovial tie slovíčka:
„neplač, nenariekaj, úbohá dievčička,
netráp sa nad vencom, nenájdeš mu lieky,
bo čo raz uvädne, už je preč na veky!“

„Na veky! na veky!“ — bôľne som skričala,
uvädnutý venček ku srdcu pripäla; —
„s Bohom, moje kvietky! Viac mi nevoniate!
Za sladkú nádeju bolesť mi dávate.“

Ján Čemický z Illiníka.

Literatúra.

Dějiny české literatury. Napsal *Jaroslav Vlček*. Sešit čtvrtý. V Praze. Nákladem Jednoty českých filologův. Tiskem B. Stýbla. 1894. 8°, str. 209—288. Cena 75 kr.

Tretí sošit končil sa rozborom diel Petra Chelčického, tohoto zvláštneho zjavu stredovekej literatúry českej. Tam Vlček začal ešte Ctibora Tovačovského, jeho Hádání Pravdy a Lži, tu, v sošite štvrtom, pokračuje a berie jeho Knihu tovačovskú i Listy, potom Václava Korandu mladšieho, Martina Lupáča, Václava Miřínského, smrť

Rokycanovu. Títo, od Ctibora Tovačovského počnúc, boli predstaviteľmi literárnej strany štátnej. Nasleduje strana katolícka: dr. Pavel Žídek a jeho Spravovna, Hilarius Litoměřický, Jošt z Rožmberka, Antonín Marini de Gratianopoli. Ďalej oceňuje biblie pätnásteho stoletia, písané i tlačené; prechodí k oživeným snahám odborným: hvezdárstvu a matematike, lekárstvu, dejepisu (Bartošek z Drahyníc, staré letopisy), právnictvu a rôznym iným; obznamuje s cestopismi.

Na najširšie vrstvy národa rozprestierala sa v tejto dobe literatúra, ktorá záležala z prepisovania a niečo pozdejšie z tlačenia starých romantických veršov a poviedok. „Lidem chtělo se číst, bavit obrazotvornost, zanedbávanou v dlouhých sporech theologických i v střízlivých snahách naukových. Jen tímto hladem duševním a zároveň početním vzrůstáním čtenářstva vrstev spodních lze vyložiti oblibu staré rytířské romantiky v desítiletích, jejichž ideály a vůdčí myšlenky vlastně byly zcela jiné.“ V prepisovaní alebo v objednávaní prepisov zastúpené boly všetky vrstvy národa, ktoré len vedely čítať. „Jednou dá si poříditi druhý, nový překlad vysoký úředník, jako na př. Petr Zmrzlík ze Svojšína, nejvyšší mincmistr krále Václava IV, 1411 učinil s Kronikou trojánskou; podruhé zase starší převod již v pozdních letech stařeckých, 1442, dá si opsati pan Pavel z Jenštejna, bratrovec arcibiskupa pražského, touž knihu. Jednou český zeman Václav Baštský z Lerojid a Chvatěrub, na venkově Prahy vzdáleném, dává si přepisovati řadu starých románův a básní r. 1435; podruhé vážný mistr universitní, jako m. Jan Jebsa, nebo zase bakalář, vyučující až na moravském Hradištsku: Matěj Sup z Nového Města, anebo prostý učitel z kraje, daleko od literárního střediska: domažlický Jan Pinvička, pořizují si hned celé sbírky přepisův starého čtení rytířského.“ Prvou českou tlačenou knihou nebola biblia, ale Kronika Trojánska (v Plzni, 1468). Vedľa tejto obľúbeným čítaním boly i Gesta romanorum, Život Alexandra Veľkého. Z nových romantických povestí tak dychtive čítavaly sa najmä Jiříkovo vidění (spracované zo stredovekej povesti o očistci sv. Patrícia) a Gryzelda.

Pôvodná produkcia poetická v XV. století v Čechách bola najviac didaktická. „Průběhem patnáctého věku belletrie česká, nakolik jí přísluší ten název, poučuje vždy vytrvaleji a pronikavěji... Ještě jinak mění se však ráz poesie v rukou střízlivého měšťáka a vystřízlivělého spisovatele urozeného nebo vysvěceného: nejen že poučuje, místo aby vypravovala, nýbrž za přímé, barvité a plastické líčení podává abstraktní, často velmi složitou allegorii. Směr ten je obecný všude. I tak mohutní a samostatní duchové, jako byli Dante a Petrarca, podlehli mu veskrz. Naivní radost ze života, z živých barev, plastických podob, plných zvukův přestala; učená didaktika a strojená tendence, střízlivé nazírání, přes všeliký odpor starých positivních směrův, proniká i verše, jakož vůbec veškeré slovesné tvoření. Zejména pak personifikace a allegorie, vycházejíc z Francie a Italie, zavládla obecně jakožto forma opravnému proudu doby nejlépe odpovídající. Honba za láskou představuje se jako hon na divokou zvěř; vědy a umění berou na se podoby panen a paní;

ctnosti i neřesti zjevují se jako osoby ženské a mužské; srdce lidské je hrad, moudrost hradu toho vrátný, síla zámecký správce, mírnost kuchař, spravedlnost jeho pán, atd. Podle jistých předloh francouzských a italských ustálily se obecné typy a šablony, které potom v literaturách evropských vnikly do všech druhův poetických.“

Stoletie XV. nebolo stoletím poesie menovite ani v Čechách. Ale zato i to málo, čo produkovalo sa tu v poesii, nebolo bez zaujímavosti vzhľadom na pôvodcov a ducha skladieb. V próse písali ľudia vyšších stavov, verše však sú od demokracie, už či kňazskej, či študentskej, či od prostého národa. „I vkus formální zlidověl: slovo zní volněji, buď s brutální bezohledností, nebo s přirozenou prostonárodní srdečností, vyprošťujíc se z naučených umělých forem minulých věkův.“ To platí najmä o svetskej piesni, ktorú spisovateľ dejín delí na štyri skupiny. Z týchto najzajímavejšia je skupina štvrtá, pozostávajúca z drobných rymovaných príslovÍ a počiatkov piesní ľudových, ktorých prvý verš alebo i dva často slúžily za predlohu spevom chrámovým a tým sa nám zachovaly. („Milovánie bez vídánie jakožto noc bez svítánie, a vídánie bez mluvenie jako role bez osenie.“ — „Milovati a nemieti jako séti a nežieti.“ — „Pustil sem se, pustil, bez vesla na moře.“) „Student, ‚žák‘, scholarius, z lidu vyšlý a rodnou svoji vrstvu s ostatním vzdělanstvem spojující v kulturní celek, ta bujná a zbujná, neposedná a škádlivá, nadaná a obratná kopa, nejen veršoval...; on i své a cizí, umělé i prostonárodní skladby také pilně přepisoval. Snůšky, do nichž ukládány byly všecky tyto plody, nejsou právě nic jiného než studentské zápisníky, kam ‚žák‘, jenž vždy míval času nazbyt i dost zájmu na literním zaměstnání, vpisoval, co se mu líbilo, co mu bylo přístupno, a často pouze i to, co se mu namanulo. Odtud jde, že v snůškách takových hned vedle vážné latinské písně církevní čteme ‚profánní‘ popěvek lidový, vedle kusu kroniky paragrafy starých práv, za traktátem theologickým recept alchymistický.“

Takto ľahko je prečítať takúto čiastku Vlčkovej knihy; najmä pri formálnych výtečných vlastnosťach spisovateľových. Ale čo on musel prekonať, aby mohol prisadnúť a sostavovať svoj text! Najprv vyhrabávať známe i menej známe staré spisy, čítať a študovať ich; potom zase vyhľadávať, ešte prácnejšie vyhľadávať, či už a čo povedali o ktorom z nich iní, skúmať, prispôsobovať svoju mienku alebo vyvracať mienku iných. Ako literárneho historika Jaroslava Vlčka silnou stránkou je, že vypuklo vie predstaviť i jednotlivých dejateľov, i dobu a jej periody. My tešíme sa tejto jeho veľkej práci, trebárs, ňou privalený, odtrhnutý je od podopierania nás, slabších, odtrhnutý na čas od svojej prvej lásky, od pracovania na tvrdej nive slovenskej.

Dejepis superintendencie nitrianskej. Dľa starých i novších prameňov sostavil *Ladislav Paulíny*, ev. farár v Prietrži. Sväzok IV. V Jasenovej 1894. Nákladom redakcie „Cirkevných Listov“. 8°, 266 strán.

V knihe je hodný kus slovenskej historie. Hovorím rozmyslene, že slovenskej; lebo jestli i mali by sme sa deliť podľa viery, ona u nás Slovákov menila sa tak, že z nás málokto vedel by povedať, akého vierovyznania boli jeho predkovia na pr. v století XVI. alebo XVII. Na východe Slovenska, v Zempline a Šariši, niektoré obce slovenské sú tohoto času už pri štvrtom vierovyznaní. Tu viera teda nemôže byť žiadnou priehradou: my sme všetci jedna krv a jedna kosť.

Paulínyho Dejepis superintendencie nitrianskej tiež predstavuje nám takéto osudy slovenského národa. V ňom je toľko mien a dát, že kniha na prvý pohľad zdá sa byť suchou; ale kto rozhľadí sa lepšie, v očiach toho to všetko ožije a suché mená i dáta ukazujú cesty i k takým stránkam slovenského života, o ktorých v knihe niet reči. Menovite literárny historik najde si tu materiál. Kto bude sostavovať topografiu Slovenska, tomu ona poskytne množstvo názvov — v pôvodnej, politickým násilím nezohavenej forme. Škoda, že register mien, ako vydavateľ soznáva, musel vystať pre nedostatok peňažných prostriedkov.

Svědectví víry, nábožná kázání z tekstův Epištolických na všecky neděle a svátky. Uspořádal a vydal *Michal Bodický,* slova B. kazatel církve ev. a. v. pondělské. V Ružomberku. Tiskem Karla Salvu. Nákladem vlastním. 1894, 8°, str. 473 + 7. Cena 2 zl.

Boj, ktorý v ev. cirkvi uhorskej vedie sa pre maďarisáciu, je obšírnou a dotklivou kapitolou slovenského utrpenia. Tí, čo s pomocou všetkých prostriedkov štátnej moci v tomto boji dostali sa na vrch a predstavujú sa ako obrancovia a ochrancovia cirkve, vydávajú najviac ak maďarské šlabikáre — tí vytískaní, o práva obraní, biľagovaní, processovaní, tí takéto obsažné knihy proti duchovnému hladu. Od troch rokov, odkedy rozličnými manévrami sohnali synodu a povykonávali celý dlhý rad násilenství k zlomeniu Slovákov, toto je už druhý sborník duchovných rečí, vydaný Michalom Bodickým.

Sborník pozostáva z rečí ôsmich kazateľov. Keď však za nášho času tlačia sa takéto knihy, nemaly by v nich chybovať reči takých kazateľov slovenských, ako sú J. L. Holuby a Ján Leška. Chválime, že vydavateľ podal niektoré kázne v čistej slovenčine; v svojej prímluve k obecenstvu o tom hovorí: „Keď reči polodivých národov afrických sú spôsobné k tomu a hodné toho, aby v nich kázané a písané boly veliké veci Božie: či by jedine slovenská reč, táto milá, ohebná, ľúbozvučná, mala byť vystrkovaná od oltára Božieho na ulicu, z chrámu medzi ploty?“

Prostonárodní Domáci lekár čili sbierka len vyzkúsených domácich prostriedkov k vyliečeniu rozličných nemocí u ľudí i domácich zvierat. Dľa spoľahlivých prameňov a od výtečných lekárov podáva *Ján Kováčik,* učiteľ a organista bogdanovský. Vo Viedni 1894. Tlačou a nákladom „Austrie“, kníhkupectva a kníhtlačiarne. 16°, str. 232. Cena franko 1 zl.

Dobrú vec vykonal by slovenský lekár, ktorý prezrel by túto knižku, sostavenú s dobrou snahou, a napísal o nej svoju mienku tak, že by prípadné nové vydanie podľa toho mohlo sa usporiadať. Ľud náš, nemajúci lekára vždy po ruke, rád má takéto knižky, a ich rady — ak sú dobré — môžu byť užitočné, kým nepríde lekárska pomoc.

Jak se kdy v Čechách tancovalo. Dějiny tance v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku z věků nejstarších až do nové doby se zvláštním zřetelem k dějinám tance vůbec. Líčí Dr. *Čeněk Zíbrt*, docent kulturní historie na české universitě. Se 136 vyobrazeními. V Praze. Knihtiskárna a nakl. F. Šimáček. 1895. 8°. Str. 452. Cena 3 zl. 20 kr.

V našom časopise už bola reč o solídnych, sympatičných kultúrno-historických trudoch dr. Č. Zíbrta, redaktora *Českého Lidu*. Z rukopisných i tlačených pamiatok od najstaršieho veku až do našej doby v tejto veľkej, krásnej, až nádhernej knihe sosbieral a sústavne spracoval všetok prístupný materiál, predstavujúci dejiny tanca a čiastočne i hudby v Čechách, a vedľa Čiech na Morave, v Sliezsku a našom Slovensku. A kniha jeho podáva vlastne viac: vedľa dejín tanca v nej čitateľ všade nachodí úzadie všeobecných kultúrno-historických pomerov súvekých.

Čitatelia naši najlepšie predstavia si, čo je v knihe dr. Zíbrta, keď z obsahu odtlačíme nápisy kapitól aspoň nasledovne: Kniha první. Tanec v zemích českých z doby nejstarší až do začátku věku XV. Kapitola 1. Slovanské názvy v době nejstarší a zprávy o hudbě i tanci u Slovanů. Kap. 2. Dohady o nejstarším způsobu tančení. Kap. 3. Pohanské tance obřadné, jejich zápovědi od církve a zkazky o neposlušných tanečnících zaklejtých. Kap. 4. Zprávy nejstarších letopisců českých o tanci. Kap. 5. Tanec za vlády rytířského mravu. Kniha druhá. Tanec v století XIV. a XV. Kap. 1. Hudební nástroje a hudebníci. Kap. 2. Tanec u Čechů ve věku XIV. a jeho záliba u světských i u duchovních. Kap. 3. Mravokárci Milič, Waldhauser, Štítný, Hus, Rokycana, Jan z Příbramě, Koranda, Chelčický proti tanci. Kap. 4. Tanec sv. Víta a tanec smrti. Kap. 5. Tanec selský, lidový. Kap. 6. Tanec panský. Kap. 7. Tanec ve zbroji a pochodňový. Kniha třetí. Tance ve věku XVI. a v první polovici věku XVII. Kap. 1. a 2. Mravokárci touží na tance. Kap. 3. Jednota českobratrská proti tanci. Kap. 4. Spis Šimona Lomnického z Budče o tanci. Kap. 5. Tob. Mouřenína spis o líčidle tancechtivých panen a paní z r. 1594. Kap. 6. Sněmovní i jiné zápovědi tance. Kap. 7. Kde se tancovalo. Kap. 8. Kdy se tancovalo. Kap. 9. Způsob tančení. Kap. 10. Lidové tance. Kap. 11. Tance modní, vlaské, ballety. Kap. 12. Staročeská pověst o tanci, vzbuzeném neodolatelnou hudbou kouzelnou, a pověsti příbuzné s látkou nynější lidové zkazky o Švandovi dudákovi. Kap. 13. Zkazky o tancích čarodějnic, příšer a o tancích ďábelských. Kap. 14. Lidové zkazky o tančícím slunci. Kap. 15. Tanec v lidových úslovích, pořekadlech a hádankách staročeských. V knihe štvrtej je reč o národných tancoch a obšírna zmienka o slovanských bálocn vo Viedni v štyridsiatych rokoch.

Inė slovenskė časopisy na rok 1895

odporúčame nasledujúce:

Národnie Noviny, časopis politický. Vychodia v Turčianskom Sv. Martine tri razy do týždňa. Predplatná cena 12 zl. na celý rok, 6 zl. na po roka, 3 zl. na štvrť roka. Do zahraničia platí sa na celý rok 15 zl. Redaktor *Ambro Pietor.*

Národní Hlásnik. Noviny pre slovenský ľud. Vychodí raz mesačne na $1^1/_2$ hárku v Turčianskom Sv. Martine. Predplatná cena 1 zl. na celý rok. Do zahraničia 1 zl. 48 kr. Redaktor a vydavateľ *Ambro Pietor.*

Černokňažník. Obrázkový časopis pre humor a satyru. Vychodí raz mesačne v Turčianskom Sv. Martine. Predplatná cena 2 zl. na celý rok, 1 zl. na pol roka. Redaktor a vydavateľ *Ďuro Čajda.*

Obzor. Časopis pre hospodárstvo, remeslo a domáci život. Vychodí v Ružomberku (Rózsahegy), mesačne raz; predplatná cena 1 zl. Redaktor *Karol Salva*, hlavný spolupracovník *L. V. Rizner.*

Katolícke Noviny. Vychodia dva razy mesačne. Predplatná cena 2 zl. na celý rok, 1 zl. na pol roka. Redaktor *Martin Kollár*, farár v Nádaši v Prešporskej stolici.

Cirkevné Listy. Časopis venovaný záujmom cirkve ev. a. v. Vychodia mesačne na dvoch hárkoch. Predplatná cena na celý rok 3 zl., na pol roka 1 zl. 50 kr. Redaktor *Jur Janoška*, ev. farár v Jasenovej (pošta Alsó-Kubin).

Kazateľňa. Časopis pre katolícke duchovné rečníctvo. Vychodí raz mesačne v sošitoch a predplatné obnáša 4 zl. na celý rok. „Kazateľňa" má prílohu **Literárne Listy.** Redaktor *Fr. Richard Osvald*, správca fary v Teplej (pošta Bélabánya).

Dom a Škola, slovenský vychovavateľský časopis. vychodí raz mesačne. Predplatná cena na celý rok 2 zl. 50 kr., na pol roka 1 zl. 25 kr. Redaktor *Karol Salva*, v Ružomberku.

Pútnik sv. Vojtešský, časopis pre katolícky ľud. Vychodí raz mesačne. Predplatné, 1 zl. na celý rok, posiela sa na spolok sv. Vojtecha v Trnave (Nagyszombat). Redaktor *Fr. O. Matzenauer.*

Stráž na Sione. Vnútorno-missionársky list pre evanjelický a. v. ľud slovenský. Vychodí raz za mesiac. Predplatná cena 1 zl. na celý rok. Redaktor *Pavel Zoch* v Zarieči (pošta Puchó-Luky), spolupracovník *Miloslav Krčméry* v Mošovciach.

Včelár a Ovocinár. Vychádza v Turčianskom Sv. Martine každý mesiac na jednom hárku. Predplatná cena na celý rok 1 zl., na pol roka 50 kr. Redaktor Andrej Černiansky.

Listáreň.

Martin Kukučin. Ďakujem. V nasledujúcom čísle. — Dr. **Š. v K.** Tiež v nasledujúcom. — **L. V. R.** Starý rukopis bol už i sádzaný, a predsa musel vystať tento mesiac; pri zakľučovaní čísla mal som všelijaké malheure. D—la netrpelive čakám. — **J. Poľanská.** Prosím, udajte mi svoje meno. Takto ani neviem, či je to preklad, a či pôvodná práca. — **P. S. v H.** V nasledujúcom čísle.

Lanských i dávnejších dlžníkov, ktorí už ohrožujú vychodenie Slovenských Pohľadov v terajšom objeme, dôrazne žiadame, aby vyrovnali čím skorej svoje účty. Dlžníkom, ktorí aspoň neosvedčia sa, dokedy chcú zaplatiť, tohoročné 2. číslo už nepošleme.

SLOVENSKÉ POHĽADY

vychodia mesačne na 4. hárkoch.

Predplatné

pre Rakúsko-Uhorsko:

na celý rok . . . 5 zl. — kr.
na pol roka . . . 2 zl. 50 kr.

Pre krajiny ostatnej Europy a pre Ameriku:

na celý rok . . . 5 zl. 60 kr.

Slovenské Pohľady.

ČASOPIS

zábavno-poučný.

Redaktor a vydavateľ:

Jozef Škultéty.

Ročník XV. — Sošit 2.

V TURČIANSKOM SV. MARTINE.

TLAČOU KNIHTLAČIARSKO-ÚČASTINÁRSKEHO SPOLKU.

1895.

OBSAH.

Strana

Na rade. Napísal *Martin Kukučin* 65
Z mojich žiackych časov modranských. Rozprávа *Jos. L. Holuby* 43
(Dokončenie) 74
Smrť, pohrab a mrtvi v tradícií a zvykoch ľudových. Napísal *Krištof Chorvát.* (Dokončenie) 89
A zase prišla jaseň . . . *Ľudmila Podjavorinská* 92
Svadobné obyčaje v Hlbokom, v Nitriansku. Podáva *Pavel Sekerka* 93
U L. N. Tolstého. Dr. *Dušan Makovický* 100
Rozlúčenie. *Bludár* 111
Ja ubohá — —očka. — *—očka* 111
Plamienky. *Bočko* 112
Tieň Dostojevského. Napísal *A. S. Suvorin* 114
Slovenský jazyk. (Študovanie slovenčiny. *František Pastrnek.* — Povery a obyčaje ľudu slovenského. (Zvolenská stolica.) *A. B—y.* — Magické recepty hospodárske. Zo starého rukopisu podáva *Ľud. V. Rizner*) . 118
Beseda. (Slováci v Amerike. *Šk.*) 125
Literatúra. (Proti prúdu. — Иллиризмъ. — Jan Kollár. — Nada) . . 127

Spisy redakcii zaslané.

Sbírka pověstí historických lidu českého. Sebral a upravil August Sedláček. České knihovny zábavy a poučení sešit 5, str. 129—160. Cena 12 kr. Tiskem a nákladem J. Otty v Praze.

Dějiny vědy národohospodářské. Sepsal dr. John Kells Ingram. Autorisovaný překlad dle vydání z roku 1893 od Jos. Pelcla. Svazek I, sešit 1. Chrudimi. 1895. Cena 30 kr.

Sborník České společnosti zeměvědné. Pořádají dr. Josef Frejlach a dr. Jindřich Metelka. V Praze. Ročník I. Sešit 1.

Jos. Kořenského **Cesta kolem světa.** Sešit 4. Cena 30 kr. Tiskem a nákladem J. Otty v Praze.

Český lid. Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. V Praze. Ročník IV., číslo 3. Knihtiskárna F. Šimáčka.

Zlatá Praha. Obrázkový časopis pro zábavu a poučení. Ročník XXII. Č. 9—11. Praha. Nakladatel J. Otto.

Prosvjeta. List za zabavu, znanost i umjetnost. Zagreb. God III. Broj 2.

Lumír. Časopis zábavný a poučný. Praha. Redaktor, majitel a vydavatel: J. V. Sládek. Ročník XXIII., číslo 12.

Světozor. Illustrovaný týdenník. Praha. Ročník XXIX., č. 9—11. Nakl. knihtiskárna F. Šimáčka.

Osvěta. Listy pro rozhled v umění, vědě a politice. Praha. Ročník XXV. č. 2.

Rok 1895. Sošit 2.

Slovenské Pohľady.

Na lade.

Napísal *Martin Kukučin.*

Miloš a Bohuš „nastěhovali" sa do jednoho bytu. Neboli bratia, ani rodina, ba ani sa neznali predtým. Náhoda ich smietla dovedna, vlastne ťažká starosť o byt, keď v oktobri prišli na vysoké školy. Oba boli mladí, ale aké medzi nimi rozdiely!

Miloš sveta zkúsený, i všakovak zkúšaný macošským osudom. Okolnosti hádzaly ho s jednoho konca krajiny na druhý, z jednej školy do druhej, i z jednoho oboru do druhého. Zkúšal teologiu a konečne prichytil sa na ohryzenej kosti „filosofie". A všade ho dačo shamovalo. Kým bol doma, najväčsmi ho mučil takzvaný panslavismus; sedel mu na krku večne a preháňal ho zo školy do školy, kým ho nevyhnal z krajiny. Nie div, že celý človek bol akýsi neustálený. Všetko jeho žitie nosilo na sebe náter provisornosti. Konečne tedy zostal pri filosofii. Známa vec, čo všetko sa hádže do vreca filosofie: a či neznáma? Musí to v nej vyzerať ako v židovskom skliepku na „tandlmarku", kde pri zamatovej tunike vidíš zavesené hrdzavé rylo, s druhej strany podšité čižmy, tam zas rozheganý kredenc, na ňom staré hodiny, a pri pečienkovej mise piglajs a na dverách akási vojenská uniforma. I on všetko možné okúsil: Kanta, Leibnitza, Schopenhauera, matematiku, dejepis a konečne pustil sa do hebrejčiny, chaldejčiny, arabčiny a do lúštenia egyptských hieroglyfov. Bol to človek geniálny, menovite keď si sa s ním sišiel prvý, druhý raz. Omráčil ťa svojou universálnosťou. Cestujúci „Conversations-Lexicon". Vedel rozprávať o Číne i o Terra de fogo, o Sibíri i o realisme v umení a politike, o nebohých Ramsesoch neviem z ktorej dynastie i o politických zásadách Josue i präsidenta Mac Mahona. Vysvetľoval vynálezy Edisona i rozkladal zásady budhismu. Známa mu bola politika Kleopatry i pravé príčiny prusko-francúzskej vojny. Vedel i v analytickej chemii a deskriptíve sa vynajsť. Ba raz nám vysvetľoval zo všakových figúr, ktoré z papieru navystriháral — základnosť učenia o nesmrteľnosti duše.

Mal veľmi jemný spoločenský takt. Kde sme boli medikovia, tam hovoril o grammatike tureckej; keď sa našiel s technikom, tam — o výskumoch Livingstona. Keď náhodou sa dakto zamiešal, tu riekol: „Počkaj, Jožko, ja ti to najlepšie poviem." Keď sa dakto

opovážil podchytávať ho, alebo opravovať: „Ty čuš — ty máš mlieko materinské na gambách. Ty si mamľas!“

Nutno uznať, že on dával tón v celej spoločnosti. Každý sa ho bál: jeho jedovatých poznámok, a menovite priliehavých nadávok. A zase každý mal ho rád. Spoločnosť bez neho bola akoby narkotisovaná, ospalá. Menovite v hostinci pri ťažkom pive, tak po desiatej hodine. A jeho ära počínavala práve touto hodinou. Vtedy akosi ožil odrazu a kriesil spoločnosť zo sna vtipom, vedeckými analysami, citovými výlevami, dakedy spevom, často toastami na nahodilú osobu tam v reštaurácii, politickými hovorami a — kupectvom. Ak bol totiž pri groši, neprešiel popri stole ani jeden kupec, aby zo svojej škatule Milošovi čo to nepredal. Jeden večer skúpil napríklad: fajku porcellánku („český výrobek“), cigaršpic na kuby a druhý na viržínky. „Zdravotné“ hosentragle. Dva páry punčôch. Žižku (sôšku z gypsu). Ružu do gombičkovej dierky. Šnúrky na zaväzovanie topánok. Klietku na kanárka (bez kanárka). Dva paklíky „národních“ zápaliek. Fes s čiernou dlhou kystkou. Za päť groší pálených lieskovcov. Tri razy pečené gaštany. Liter lieskovcov z Uherského Brodu. Kefku na fúzy. Naloženého „rusa“ i dve naložené cibule. Za šesták drobných preclíkov. I u kučebra vyhral venec fíg. Dva pomaranče a dakoľko škatúľ bonbonov. Vôbec okolo stola stálo kupcov sťa na výročnom jarmaku v Lipsku, keď totiž mal Miloš peniaze. Židovi sa prihovoril židovsky, preclikárovi česky, kučebrovi horvatsky, kupcovi s bonbonami taliansky. Znal vôbec každý jazyk v monarchii, i hovoril — koľko i ako, nemožno určite povedať. Jednal sa, menovite so židmi, nadával im a konečne dačo kúpil. Všetci kupci zvali ho „jednospane“.

Čo sa mohlo zjesť, to sa zjedlo „stante sessione“. Pivo, figy, pomaranče, sardínky a kyslé ugorky. To bola taká čudnovatá allianca, že obyčajne sa končievala kritickými erupciami. Obyčajne sa išlo umučený žalúdok ešte „zreštaurovať“ do kaviarne. Na to slúžily: absynth, cognac (Keglevich István), slivovica (srêmská), knikebajn a dakedy punš. A tu náš Miloš najpilnejšie rozvinoval svoje teorie. Napríklad jednu noc zabili sme v kaviarni vyše dvoch hodín lúštením problemu: či tí, čo sedia v balone, cítia vietor, alebo nie? Spoločnosť sa rozkálala na dva tábory, a spor nemohol sa rozhodnúť ani na ulici a skončil všeobecnou nespokojnosťou. Nikto nemohol prebiť so svojou „správnou“ mienkou. Miloš jedine škatule s bonbonami nevenoval „verejnému dobru“, ale pekne rúče schovával do vrecák svojho zimníka. Načo — o tom pozdejšie.

Čo sa nedalo zjesť, to musela nosiť spoločnosť so sebou. Tedy Žižka, hosentragle, Wilhelm Tell atď. atď. — všetko putovalo do kaviarne. Keď sme to tam poskladali na stôl a počali živú dišputu o balone, alebo o železnici z Grönlandu na Kamčatku: spoločnosť v kaviarni napína uši. Vidno, že nemôže nám prísť „na charakter“. Najviacerí myslia, že sme dáka „zpívající společnost“ na cestách, à la první český tingl-tangl, který zpívá Bachmann Frankl: a tie predmety že sú rekvisity, a Miloš hrdý, ktorý vedie hlavné slovo a vykrúca fúzy, že je „režisér“ alebo „artistický správce“.

Spoločnosť sa konečne rozišla, ale nikdy nie na návrh Milošov. Vždy proti jeho zjavnej vôli. On sa vždy ohlásil: „Ale počkajte, chlapci!“ Alebo: „Čo budete robiť?“ Akoby bolo ešte privčas ísť spať. „To ty, Maco — ty vždy kazíš spoločnosť. Keď sa ti drieme, choď, vydrichni sa!“ A obyčajne stlkol partiu na billiard. Ospalý marker musel zapáliť plyn a Miloš začal karambol. Obyčajne guľa lietala s jedného kraja na druhý a tu i tu, náhodou, tlkla do jednej i druhej. Tu obyčajne namazal tago a chystal sa na „seriu“ veľmi seriósne. Ale pochybil sedáka, zabúchal tagom o zem a nadával mantinelu, že je nie „citlivý“. „Tu nemožno vyrátať štos,“ túževal sa. Ale keď sa prihodil „tuš“ a z neho náhodou sa vyliahlo „prasa“ — tu sa prísahal na spasenú dušu, že tento karambol „vyrátal“.

Bohuš sa venoval technike. Bol človek do kosti solídny a len raz za „uherský“ mesiac zatrúsil sa do uvedenej spoločnosti „šöngajstov“. Bol prosaik, „plazil sa“, „koril sa hmote“, „filister“, „šosák“ — a boh zná ešte, ako ho krstil Miloš. „Myslí, že integrály sú celý svet.“ „Myslí, že slnko preto stojí a zem sa krúti, že to tak vyrátal Keppler a druhí filistri.“ „Ja som dávno zabudol abecedu, a on sa teraz s ňou ihrá.“ „Nemá smyslu ani pre umenie a literatúru.“ Také glossy púšťal o ňom vo spoločnosti. A nielen vo vede sa nemohli sniesť, ale ani na byte. Bohuš, sediac pri knihe, alebo robiac výkresy, potreboval teplotu. Miloš, sediac málo doma, obišiel sa i pri nezakúrenej izbe. Dávať na uhlie bola mu najväčšia márnotratnosť a luxus. „Ja si to dovoliť nemôžem. Moje prostriedky to nedopúšťajú.“

„Tedy seď na ulici, keď ti je teplo nepríjemné!“ posmieval sa mu Bohuš.

To sa Miloša vždy bôľne dotklo, videl v tom urážku, že je „schmutzig“, keď sa pri cudzom uhlí ohrieva. I vždy, keď sa vrátil „zavčasu“ domov, bolo prvé, že otvoril oblok. Čistá atmosfára 10—15-stupňová pod nullou zobudila Bohuša a nútila, že pretiahol si ponad hlavu solídnu perinu, ktorú mu mať zapakovala do kufra. A Miloša teraz len ešte nadišla vedychtivosť. Sobral svoje tabule hieroglyfov a lúštil ich v posteli do 3—4. hodiny po polnoci.

„A čo nespíš, prosím ťa!“ vyzýval ho Bohuš.

„Mne sa nechce,“ odsekol Miloš.

„Ale je to bezohľadnosť svietiť mi teraz do očí.“

„Môžeš ich zavreť.“

A ráno na svitaní Bohuš musel vstať, ísť na techniku, a Miloš chrápal junácky, bez vytrženia. Jeho neženirovala tramway, ani fiakre, ani nákladné vozy, ani zvonec, ktorým hlása mestský sluha, že sa sberajú smeti, ani drotár, ani žid, ktorý v dome krićí „handlé-handlé“, ani živé premávanie v súsednej kuchyni, kde sa práve varí obed a drobí sa na lopári „sekaná svíčková“. Prebudí sa po desiatej, oblečie sa „genialne“ a ide sa prejsť, alebo „na hodinu“. Jeho „hodiny“ nikdy neboly pred desiatou — to už vari professori mali ohľad naňho.

Z rána je obyčajne málo sdieľny. Nie dobrej vôle. Všetko je

tak „hlúpe", i „fádne", celý svet nehodno „iba do dela nabiť a vystreliť".

Po obede sa ide do kaviarne, trochu sa zíva, trochu sa čítajú noviny, trochu sa „kibicuje" pri billiardoch. A v zuboch ustavične viržínka. „Servus, Nácko!" alebo: „Nazdar!" alebo: „Zdravo!" to jediné, čo tam povie. O tretej „sa socia" z kaviarne domov. Najde izbu vyriadenú, vyčistenú, prázdnu. Bohuš zase „sa bifluje" na technike. Nenie ani zakúreno, lebo on ostentatívno opovrhuje teplotou a nechce sa v izbe potiť ako „štajerský kôň" pod nákladom.

I vezme knihu do ruky. Nech je ktorákoľvek, len nech je kniha. Prečíta pol stránky a začuje šepot v súsednej kuchyni. Táto tichosť je „monotónna", „fádna". Hľa, k vôli nemu tam v kuchyni ako sa uťahujú! Vezme knihu do ruky a hybaj do kuchyne.

„Á — má ucta, pane X!" volajú naň odrazu tri ženské hlasy.

Darmo je, tu patrilo začať históriu. I Miloš hovorieval: „Môžeš ty hovoriť, čo chceš: ale bez ženy nemáš života. Žena je, ktorá dáva ceny vedám, lebo nik by sa neučil, keby nebolo ženy, ktorá ho oduševňuje. Žena dáva podklad umeniu — bez nej by umenia vôbec nebolo. Žena je osa, okolo ktorej sa svet točí — a nie slnce, ako to tí Bohušovi filistri vymysleli. I politika bez ženy nemá smyslu. Vidíš, i prvá vojna na svete bola pre ženu — trojánska..."

I jeho život točil sa okolo takých ôs. Vrtel sa raz sem, raz tam — lebo on mával vždy viac ideálov odrazu. Má toľko bohatstva v svojom srdci, že môže ním podeliť i Mařenku i Aničku a ešte zostane Toničke, Pepičke a „reservný fond", s ktorým môže v páde potreby dišponovať. A tu v dome má hneď naraz dve — Aničku i Mařenku: ich mamu nerátam, bárs je veľmi driečna, matrona v najlepšom veku. Ktorá z nich mu je milšia: Anička či Mařenka, nikdy nevyjavil. On ani v tomto ohľade nenie priateľom urovnávania, roztrieďovania, stavania systémov. Jemu je príjemná Anička, lebo je veselá a kedy-tedy vie dobre zadrieť doňho i sama znesie žart a nikdy sa nenahnevá. Mařenka zas je vážnejšia, snivejšia, ale tiež sa rada zasmeje, lenže málokedy dá podnet ku smiechu. Jej veliké, čierne oči zvláštnym kúzlom omotávajú Milošovo srdce — i tak veľmi pohyblivé, na slabom motúziku uviazané.

Nikdy sa nevedelo určite, ktorej z nich sa zalieča: Aničke, Mařenke, či obom? Nebodaj ani ony samy nemôžu sa v tom vynajsť a akiste prestaly si už s tým lámať hlavu. Keď vstúpil do kuchyne, prišlo mu na um, že má vo vrecku bonbony. Vbehol do izby a rozdelil pekne rúče škatulky medzi sestry.

„To jste dobrej, pane X!" ďakujú mu sestry a on si vážne vykrúca fúzy. A v tejto spoločnosti, kniha na kolenách, strávi odpoludnie, kým sa nezmrkne a netreba ísť na večeru.

Ale pred Vianocmi prišlo mu na um, že sa zná i kĺzať. Nahovoril Aničku, aby sa učila kĺzať na ľade. Maminka dovolila a tak sa stalo, že Miloš s Aničkou trávili popoludnia na „kluzišti. Členom spoločnosti, v ktorej Miloš vývodí, sa pozdáva, že na tomto ľade začína sa Milošovo srdce nápadne steplievať a Aničkino vari

tiež. Veď Miloš robí velikánsky dojem! Má čižmy „na harmoniku“, za sárami nohavice poľské, zimníka nenosí, ale krátky kabátik; a na hrdle širokú mašlisko a na hlave socialistický široký klobúk, ktorý vtedy sa nazýval — socialistov ešte nebolo — „slovanckej“. To sa rozumie, viržinka v ústach. Keď Anička ustane a odpočíva na lavičke, tu on púšťa sa svojím samostatným letom po ľade. Robí elegantné kruhy s takou grandezzou, že i verklikár, ktorý tam celý deň prebúda na „zapečenom“ verklíku, ide od radosti oči nechať „na vonom panu Slovanu, anebo je Bulhar“. Vtedy totiž každý človek bol: buď Nemec, alebo žid; buď Slovan, alebo konečne Bulhar, ak totiž nebol Staročechom, alebo Mladočechom.

Tým spôsobom figúra nášho Miloša stala sa na „kluzišti“ typickou. I pozdejšie, keď som videl „kluzište“ a Miloša na ňom už nebolo: zdalo sa mi, že to nenie „kluzište“, ale boh zná, aký nesmysel. Nie je tedy div, že Milošova sláva nedala jednomu členovi hor uvedenej spoločnosti spávať. Zatúžil i on naučiť sa „vyšší bruslení“ a za inštruktora si zvolil samého Miloša, nazvúc ho šampionom. K vôli tomuto kandidátovi vyššieho brusličstva — Ďurovi — chudák Miloš vstáva o hodinu včaššie, aby mal celé dopoludnie k dispozícii. „Hodiny“ ho netrápia ani najmenej, lebo sú vakácie. Medzi kŕdľom detí od pol desiatej do pol dvanástej behajú tedy po ľade Miloš i Ďuro, ktorý, bohužiaľ, za celých desať dní neprezradil ani špetky „talentu“.

„Ty si ťarbák!“ naúča ho Miloš. „Stojíš na korčuliach sťa teľa, keď sa vyliahne.“ „Chodíš, sťa ľupčiansky čižmár na jarmak.“ „Ty si vôbec mamľas.“ „Keby ja bol taký, ja by sa utopil.“ „Daj si uši prešiť, a nech ti ich so dva šúchy pripustia.“ A kto by vôbec vyrátal všetky jeho aforismy!

Ďuro nielen že si tieto rady nepripúšťa k srdcu, ale horí závisťou i pomstou k svojmu učiteľovi. Raz, keď vyparení sadli na lavičku, nevdojak obidvaja zahľadeli sa na jednu osôbku.

Je to dievča ako ruža, ach, čo ruža! Púpätko! Driečne, na tvári koketný úsmev. Krátka bundička ešte väčšmi stavia na obdiv ohebnosť štíhleho drieku. Zpod sukieň vyzerajú nôžky, ktoré sú teraz obťažené železami a tiež neiste stúpajú po ľade, — ale sú nôžky malé, na zbláznenie.

Miloš si vykrúca fúzy, a vykrúca ich ešte lepšie, lebo dievčatko, tackajúc sa mimo, pozrelo zbežne na oboch. Ďuro postriehol myšlienku Milošovu.

„Videl si, ako pozrela na teba?“ pokúša Miloša.

„Ale čuš, dromedár!“ zlostí sa Miloš, ale len naoko. A keď išiel sluha mimo nich, pýta sa ho Miloš, kto je tá „slečinka“.

Sluha, aby vari urobil reklamu „svojmu“ kluzišťu, vraví: „To je slečinka vod pana purkmistra. Viděj', hezká!“

„Miloš, tá bude mať peňazí!“ zadiera doň Ďuro.

„Tebe sú len peniaze na ume, ty kvargľa!“ napomína ho Miloš. „Vy ste ideálni ľudia! Váš ideál je misa a „knedliky se zelím“.“

Vstal a začal sa kĺzať, tak nepredpojate. Ale musel ho trafiť ešte dáky pohľad z jej očí, lebo vždy väčšmi a väčšmi padá pod

vliv akejsi magnetickej sile. Ako mesiac okolo zeme, tak krúži on okolo slečny „vod purkmistra". A táto hra trvala do samého obeda. Miloš vonkoncom zabudol na svoje inštruktorstvo.

„Počuješ, ty si jej celkom zakrútil hlavu," dráždi ho Ďuro. „Či ty máš svedomie?"

„Ty si truľo! Ani to nevieš, že dievča nemá srdce ako šafeľ, aby sa hneď mohlo doň všetko liať. My sme vôbec ľudia mizerní. My sa nevieme povzniesť, ale hlivieme, ako (spomenul známo zviera s rypákom)... v kaluži."

Ďuro hneď vycítil, že kráska na ľade urobila na Miloša veliký dojem. Ináč si nemohol vysvetliť jeho moralisujúce výlevy. A podobná scéna opakovala sa zajtra, pozajtre — každé predpoludnie. Ale sblíženie sa nestalo. Ba Ďuro išiel i po obede pozreť — a tu nachodil slečinku zas len samotnú. Miloš, pravda, nemohol krúžiť okolo nej, lebo vodí Aničku, ktorá dosť dobre sa naučila kĺzať.

„Chlapci," oznamuje Ďuro ostatným, „viete, čo sa stalo?" A rozpráva im, ako si Miloš zaplietol srdce, sťa kurča labky v klkách. „Z toho by sa dalo dačo urobiť," dokladá, „len by vedel čo."

„Nože, ozaj," obodrujú ho druhí. Ale nemohli sa ustáliť na ničom, lebo vošiel Miloš a zasadol za vrch stola, pozdravujúc blahosklonne hostí pri súsednom stole. Ale Ďuro sedí pri Bohušovi, ustavične si šepkajú i smejú sa.

„To sa nesvedčí," napomína ich Miloš. „Vy vôbec neviete, čo je slušnosť."

*

Na sv. Štefana mučedlníka o ôsmej ráno v izbe našich priateľov je ticho. Miloš spí, odfukujúc sťa dáky kozák Gogoľov, a Bohuš sa krčí pod perinou od radosti, že nemusí na svitaní vstávať. V kuchyni sa prihodil akýsi neobyčajný šum, hovor cudzieho človeka i odchod — a o chvíľu ozve sa na dvere jemné klopanie. Bohuš vtiahol hlavu pod perinu, ako by spal. Vošla pani a na prstoch sa blíži k posteli Milošovej.

„Pane X, slyšte, zde máte psaní — pane X!"

Miloš sa zbudil, mysliac, že je to „psaní" ťažké. Zahľadí sa, vyvalí oči a vraví hlasom chrapľavým: „Zálepka! Co pak to je? Vždyť to není psaní z domu."

„Ne, pane X," vraví pani, ktorej vari tiež vec zaraz napadla, „to bylo odevzdaný v městě."

„Á — skutečně, místní pošta! Patrne mne zve pan Zuckerkandl na oběd." Zuckerkandl je jeho novšia známosť. Už dva razy ho poctil pozvaním na obed.

„Já nevím," odpovedá pani a odchodí s ironickým úsmevom. Ona nenie síce „spřísahaný znalec písma", ale toľko pozná na prvý pohľad, že je to „ženská ruka". I Anička i Mařenka jej v tom horlive prisviedčajú.

Miloš roztvorí zálepku a naraz mu prešly driemoty. Krv mu udrela do tváre a srdce blázníve strepotalo. Po dlhej chvíli sa ozve: „Bohuš — Bohuš!"

Ale Bohuš krčí sa pod perinou. Miloš kľakne na posteľ a nahne sa ponad vysokú cifru, ktorá bola prilepená na podnožie na jeho posteli — i díva sa do Bohušovej postele, ktorá stojí konča jeho. Potiahne Bohuša za vlasy, ten sa ozve: „No!"

Vôbec trvalo dlho, kým sa Bohuš „rozobral".

„No, pozri, aké mi dochodia listy. Ale nepovedz tým druhým bláznom," a s tým hodí mu zálepku do postele a zas ľahne na svoje miesto.

Bohuš číta: „ctěnej pane! Gdibi Ste chtělvě Novat jednu chvilku one Slečněke rata kechody nalet, gdište vitam zonym pánem fté čepyci tošdojdete Dnes natřetí Scela jistě ale scela Sam abychom ne bíli vitr hovaní. Z uctou Olga F....." Bolo to meno mešťanostu. A k tomu „postscriptum". „Todlepsa ny prosim ucty vje ihnet spalte aby se nedostalo do ruki nepo vol ané."

„A čo to má byť?" pýta sa Bohuš. „Toto je karrikatúra listu. Kto je tá Olga F.?"

„To je dcéra mešťanostova." A dakoľko slovami objasňuje mu, na aký spôsob sa soznámil s ňou.

„A myslíš, že to ona píše!" Bohuš sa naozaj od srdca rozosmial.

„A prečo by nepísala, ty Korydon!" urazil sa Miloš.

„To ani nerozberajme: či by písala, lebo nepísala. Ale takto písať, odpusť, môže kuchárka, alebo šička, ale nie dcéra mešťanostu."

„Perse, medzi integrály sa do tvojej tekvice nemôže zmestiť. Ako vôbec, vy všetci sa plazíte po zemi a lížete prach. Ja práve myslím, že je dcéra mešťanostova. Štýl je dosť dobrý..."

„Áno, ja pripúšťam, že je štýl bezvadný," ohlásil sa Bohuš.

„Tedy štýl je bezvadný. A ty ako technik máš znať, že štýl je všetko. Štýl je človek, alebo: človek je štýl, hovorí prvý španielsky filosof Torquemado de la Cavca. Na štýle vidíš, že je vzdelaná, že vie svoje myšlienky jasne a určite vyjaviť."

„Ale grammatika nesmierne kuľhá!"

„Grammatika! To je úzkoprsosť! Neznáš ty, blázon, že práve tá grammatika ju prezradzuje, že je ona. Ona iste zná druhé grammatiky, a českú nezná. Nestihla sa ju naučiť. Ako vôbec vieš, že vyššie triedy všade na svete opovrhujú svoju materčinu. To vidíš v Japonsku i Čechách a zvlášte v Uhorsku a menovite medzi takzvanými vzdelanými Slovákmi. Keby ti dal teraz napísať: pomyje — neviem, či by si napísal pomyje a či pomije. Ostatne pravdu má nebohý Štěpán Launer, keď vo svojom pojednaní, ktorým postavil vzájomnosť česko-slovenskú na vedecký podklad, hovorí, že pomyje istým ľuďom sú miesto mozgu v hlave."

„Menovite po takýchto rečiach sa to dá dobre súdiť," šľahol ho Bohuš.

„Ostatne ty si babrák," zakončil Miloš túto raňajšiu výmenu ideí, „tebe nikdy také listy neprídu. Ja ťa ubezpečujem."

Miloš bol taký rozihraný, že nemôže v posteli obstáť. Proti obyčaju sa obliekol, a to veľmi pečlive, a vsadil klobúk na hlavu. Chcel ešte navliecť rukavice, ale tu zbadal, že mu vyliezol veľký prst pravej ruky a veľmi impertinentne svieti svojou bielotou na

čiernom úzadí rukavice. To ho trochu mrzí i vraví: „Bohuš, počuješ, nemáš ty dákych peňazí?"

„Nemám," odpovedá Bohuš, ani sa neobrátac k nemu.

„Necigáň! Ty si špinavec. V tvojom zamastenom pudilári vždy sú peniaze."

„Teraz nemám."

„Vidíš, aký si ty skuhroš. Včera si mal celú piatku. Strovil si z nej šesták, máš ich ešte štyridsaťdeväť. Daj mi ich dvanásť."

„Nemám."

„Či chceš, aby ti spravil hanbu a požičal od domácich?"

„A načo sú ti?"

„Kúpim si rukavice. Vidíš, v týchto nemôžem sa verejne ukázať. Ak chceš, daj si ich popraviť. Budú ti ešte dobré na zimu."

„To môžeš ty!"

„Nie som skrbloš. Keď dostanem groše, všetko ti vrazím do pažeráka, čo som ti dlžen. No, daj!"

Bohuš sa zdvihol a vyčítal mu zlatku striebornú i dva šestáky. A zase si ľahol.

Hvízdajúc „proč bychom se netěšili", vyšiel na ulicu a vyhŕňa golier na zimníku, lebo poťahuje čerstvý vetrík, hádžuc drobný sňah rovno do očí. Na rohu ulice sedí slepá žobráčka, vídať ju každý deň v túto hodinu. Ale Miloš vidí ju dnes prvý raz, lebo prvý raz sa stalo, že v túto hodinu vytiahol sa z postele.

I zastaví sa pred ňou. „Co pak zde děláte, matičko!" prihovára sa jej. „Vždyť vám je zima."

„I sedím, milostpane, 'dyž mušim. Daji něco k svátkům." A nadložila dlaň, tvrdú, zimou skrahnutú.

Miloš siahol do zimníka a vtisol žene do ruky striebornú zlatku. „To máte na celý den dosti. Jděte, matičko, se zahřát." A odišiel.

„A vlastne som vykonal pyramidálnu hlúposť. Teraz nemáš rukavíc — a ona zlatku preje na vdolečkách s povidlami. No, ešte mám dva šestáky — pôjdem do kaviarne." A zase intonoval: „proč bychom se netěšili", a odišiel do kaviarne.

Ale i Bohuš sa zodvihol čím skorej z postele; vypil kávu, ktorú mu doniesla domáca a zapálil fajku. Pred sebou drží zálepku a študuje každú literu a usmieva sa. Ruka musí byť ženská, to netrpí pochybnosti. Litery sú dlhočizné a úzke — sťa najnovšia móda parížska, ktorá zo žien robí ozajstné tyče do chmeľnic. Obliekol sa, narovnal šaty a odchodiac pohodil zálepku pod stôl. Ženské v kuchyni s veľkou zvedavosťou hľadia na tento čin Bohušov. V nedeľu a vo sviatok vždy ostával do jedenástej v izbe pri knihe, alebo pri kreslení. Dnes, hľa, i on premenil domáci poriadok.

Pri obede Miloš obracia sa k Ďurovi. „Vidíš, bibas, mne písala ona — vieš, tá na ľade. Dala mi na dnes po obede randevú."

„Ach, hej! To len tak!"

„Vari sa nejdem vystatovať, keby nebolo pravda. Napísala mi zálepku. Na tretiu popoludní."

„A kde?"

„Na ľade.“

„No veru! Randevú sa nedáva na také miesta. Keby na prechádzku — to nerečiem. Ale na ľad! To je mystifikácia.“

„Tvoja kotrba je mystifikácia! Iba v nej sa môže uvariť taký pyramidálny nesmysel, o čom mi tu kodkodákaš. Znáš, že dievča, dobre vychované, nejde ťa hneď volať na prechádzku. Ty máš pochop o dievčencoch — sťa mamut antidiluviálny! To si ty spravíš známosť s takou, čo ti hneď ponúkne šambr separé.“

„No — ani to nenie košer, keď napíše zálepku. Mňa to veľmi disgustovalo. I veriť mi je ťažko...“

„Sancta simplicitas! To ťa disgustuje, že napísala *mne* a nie *tebe*. To je tvoja morálka. Ale ona hneď vycítila, že nenie žaba, aby sa mala hodiť do kaluže.“

„Nechže sa hodí bárs do petroleja,“ riekol Ďuro, úplne porazený. Aspoň o tom už nenadväzuje rozhovor a Miloš taktiež mlčí.

Do kaviarne išli všetci, in corpore, ako každý sviatok. Miloš sa prechodí popri billiardoch v myšlienkach zabraný. Sťa by čakal v predsieni rectora magnifica. O pol tretej nahne sa Ďurovi na ucho a vraví: „Ja idem.“

Ďuro sa tiež sobral. Keď dochodili k domu, Miloš sa zastavil. „To je sprosté, že mňa bude čakať Anička Čo urobiť? Musím sa jej dnes na každý pád striasť. Fuj, to je sprosté. Čo ja urobiť?“

„To je predsa jasné, že jej nejdeš rozkladať, že máš randevú,“ odpovedá Ďuro. „Alebo jej chceš sdeliť tajomstvo a pozerať na ňu, ako bude vädnúť a chradnúť nad tvojou nevernosťou.“

„Čože má vädnúť — vari ako loboda na slnci! A vôbec, čo má ona čakať odo mňa? Že ju naučím korčuľovať — a nič viac.“

„No vyviedol si ju na ľad — vieš, kde môže pokĺznuť, padnúť... V morálnom ohľade, myslím. Alebo ľad sa prebori a ona zapadne do hlbin a zhynie vo vlnách zúfalstva To si vykonal — za to ponesieš zodpovednosť.“

Miloš sa zamyslel. Vidno, že uvažuje nad osudom biednej Aničky. Ale hneď striasol so seba myšlienky. „Ach, ty si škrupulant, filister. Ja som predsa nie na ňu viazaný. Ani jediným slovom...“

Ale predsa neopovážil sa v kuchyni vyznať, kam ide. Zarazeným dámam vysvetľuje, že ho rozbolela noha v kolene, že tedy dnes nepôjde na ľad. Zato sa im ponúka, že ich večer doprevadí do divadla, ak ho noha väčšmi nezabolí. Dámy pozerajú jedna na druhú, zamieňajú pohľady veľmi výmluvné a veľmi ochotne prijímajú Milošovu lož. Bola veľmi šikovná, keď sa pováži, že snáď bola prvá v jeho živote.

Pred domom sa Ďuro i Miloš rozišli, každý v inú stranu.

Ďuro sa prešiel do druhej ulice a tam u Maca čakala ho celá spoločnosť. Keď oznámil, že Miloš už odišiel, všetci sa dali do smiechu a sobrali sa dolu. Do tretej sa prechádzali, a keď udrela tretia, odišli na „kluzište“. Diváctva tam stoja veľké rady, ktoré vyzerajú sťa živý múr, obkľučujúci kĺzavisko. Tam sa roztrúsili medzi divákov a pozerajú, čo sa robí na ľade. Bohuš zas skočil domov a

na krátko oznamuje domácim, čo sa Milošovi stalo. Nie div, že dievčatá hneď s ním šly tiež pozreť.

A na ľade veselo. Ani v mravenisku, tak sa tam snuje, pletie, strká, lieta, smeje, kričí veselá čeliadka. Vidno skupiny dám i pánov, ako sa po ľade preháňajú s vyhriatymi lícami. Iba Miloš sa kĺže solo, robiac veľkolepé oblúky. Ruky složil na prsiach a mätie sa sem a tam, sťa bludička v tomto systéme planét. A pomaly, pomaly — nenápadne, blíži sa i on svojmu magnetu.

Raz prešuchol popri nej a pozerá „milosrdne“ na ňu. Ona nič. Zas ju predbehne — ona nič. Obráti sa proti nej, rovno, hľadí s porozumením. Ona nič. Túla sa zase, túla v tomto mravenisku ľudstva, ako vidno, zamyslený. Prezerá, skúma, čo je to. A ako jastrab na holubicu — tak on rovno k nej. Dvíha klobúk, kloní hlavu hlboko a ústa čosi krásneho hovoria.

Slečna sa obzerá v rozpakoch. Čosi prerečie, zakrúti hlavičkou a ide svojou cestou. Miloš stojí na mieste a zapaľuje viržínku...

*

U Miloša sišla sa celá rozjarená spoločnosť. Anička je celá vo vytržení. Na mrkaní sa vrátil Miloš a Ďuro mu vraví: „No — čo bolo?“

Miloš sa rozhliada po spoločnosti v nedorozumení a razom mu svitne v hlave. „No veru — bol to duchaplný vtip! Veď ja som hneď povedal, že je to pyramidálne nešikovná mystifikácia.“ A hodil železá ku peci.

Z mojich žiackych časov modranských.

Rozpráva *Joz. L. Holuby.*

(Dokončenie.)

Ubytovaní sme boli u vdovy R., krorá mala dve obstarné dcéry. V jednej, dosť hodnej izbe, s oknami do dvora obrátenými, bývali sme štyria: ja s bratom, jeden Sobotišťan a jeden Myjavan, a za celý rok sme sa výborne snášali. Za byt sme platili po 1 zl. str., a v tom i kurivo bolo zahrnuté; ba domáca paní nám aj z našej múky pár ráz cez týždeň varievala rezance (slíže) na večeru. Komorášom, kvästorom a finančným ministrom bol brat, jako starší a zkúsenejší, a mne akkurátne vyplácal každodenne dva šajnové krajciare, a tie pravidelne zapisoval do účtov, a koncom mesiaca domov posielal. Mňa ale naučil variť zasmáženú polievku; a musel som sa tomu kuchárskemu kunštu výborne rozumieť, lebo mne nikdy žiadna polievka, — ani tá, čo sme minulého leta pri našej nezdarenej expedícii v budapeštianskom hoteli Oriente jedávali, — tak nechutnala, jako tá mnou, sťa jedenásťročným modranským „fizulárom,“ t. j. alumnistom, k raňajkám varená. Čím väčšie hrče zásmažky sa po polievke

tmolily, tým viac sme sa pri ulovení ich s bratom predchytávali. Ktosi spískal o nás fabulu, že sme si aj štrúdle, alebo jako to náš dr. Zechenter menuje, „circum dederunt,“ sami robili, a cesto na ňu na posteľnej plachte vyťahovali. To ale, milý čitateľu a ľúba čitateľka, neráčte veriť; lebo naše kuchyňské kunšty nesiahaly ďalej, jako na pečenie zemiakov v zime v kachliach a varenie polievky. Len raz sme sa dali naviesť synovi modranského hostinského, loptošovi, ktorý rád k nám chodieval, že sme sa odhodlali, po dlhom váhaní, až na pečenie dolkov. To už nepamätám, či sme do nababraného v hrnci cesta dali aj kvasníc; len to viem, že brat Gustáv s hostinského synom dlho varechou trepali a narábali cesto v hrnci, a potom, — mne, jako puerovi, to, pravda, nesverili, — oba nalievali z toho na ohništi do dolkovej formy, keď jamky celkom korrektne po kuchársky najprv náležite pomastili. Sotva sa cesto s jednoho boku trošku pripieklo, obrátilo sa na druhý bok; a keď sme sa nazdávali, že je už dosť pripečené, hneď sme aj traja doňho vidličkami píchli, jako harpúnami do ryby, a kto ho ulapil, ofukoval ho semtam, a bárs to bolo jako horúce blato, predsa to len s chuťou požil. Že sme pri tejto maškrte aj viac hostí mali, obstupujúcich ohnište jako Vulkánovi tovariši, ušly sa nám každému sotva tri dolky. A to bolo naše šťastie, lebo také nevykysnuté, blatu navlas podobné, k tomu, jako by to bolo pre čertov pečené, horúce mavkáče, keby sme ich boli viac pojedli, mohly sa nám cez brucho von prepáliť, alebo aspoň žalúdok i so všetkými črevami nám náležite poškvariť. — Ja som sa o to nestaral, *jako* nám domáca pani slížky robí a varí; ale môj spomenutý kvästor bol ostražitejší, a raz čosi spozoroval, čo mu tie slížky až do duše znechutilo, a mne ani slovíčka neriecknuc, písal domov: aby nám viac múky na slížky neposielali, lebo že pani rozgúľané slížkové cesto vešia na kuchyňské dvere, kam chodievajú muchy spávať, jako sliepky na hambálky, a práve preto je tam celá vrstva nečistoty. Tak to zavinily muchy, že sme sa na večeru bez slížkov obchádzať museli.

Na gymnásiume modranskom rektor učil V., VI. a VII. triedu (retoriku, poetiku a logiku), konrektor I., II., III. a IV. triedu, alebo, jako sa to vtedy menovalo, grammatiku prvo- a druhoročných, a syntax prvo- a druhoročných. Bol aj subrektor, učivší donatistov, jako prípravu do gymnásia. Národnú školu spravoval kantor, u ktorého ešte aj husle boly v móde, do ktorých za pokutu zacvikovával farbavých abecedárov. Rektorove tri vyššie triedy chodily do jednej siene, taktiež aj konrektorove celé nižšie štyrtriedové gymnásium muselo sa vpratať do jednej siene; a veru musel mať s tou chasou konrektor mnoho trpelivosti, a oči jako Argus, aby medzitým, keď sa s jednými zapodieval, ostatní z dlhej chvíle nestvárali allotria.

Už ale musím niečo aj o škole povedať. Konrektora sme držali za jakúsi vyššiu bytnosť, a i báli sme sa ho, i radi sme ho mali; lebo ač vedel s packárom a trstenicou výborne narábať, a málokterý deň minul, čo by neboli aspoň dvaja-traja po jednej alebo dvoch packách, alebo trstenicou na skryto dostali, tak, že by sa

bola mohla na znak radosti, že nikto trestaný nebol, biela zástava vystrčiť na gymnasiálnu budovu (keby to bolo bývalo vo zvyku): predsa nikdy neurážal ani náboženský, ani národný cit žiačkov. Už musel byť na žiaka nahnevaný, keď mu riekol: „Ty! ty budeš slépky pásť!“ ale že by bol komu do „drótos tótov“ alebo „kölyök“, alebo iných moderných ľúbezností nadával: to sa nikdy nestalo. Packy rozdával so zvláštnou zručnosťou sám, tak, že sa delinkventovi ani na dlaň nedíval, a predsa mu ferulou na ňu trafil tak dôkladne, že to až zahvižďalo. Keď ale bolo treba, žiakovi od zadku nahnať rozumu a moresu, pri tom býval takým hinterladerom pri katedre najbližšie sediaci a privilegiom vypláčania obdarený armalista-žiak. Toho času bol takým exekútorom výrokov konrektorských Karol Marteším, rodom z Myjavy, skrz naskrz dobrák od kosti. Keď konrektor zašromotil kľúčikom na fioku katedry, už „conticuere omnes, intentique ora tenebant,“ bez dychu načúvajúc, jako povie — vždy po slovensky: „Na! Daj mu 2—4—6.“ Delinkvent šiel mlčky za stolice ku kachliam, kde bola ominósna lavica, dereš zastupujúca, a Marteším taktiež automaticky ťahal za ním; a keď sa odsúdenec na lavicu uložil, nameral mu exekútor usúdené rany. Jak to bol dobrý kamarát Martešíkov, len tak ledabolo ho fukol po pulideroch, alebo zaeskamotoval naňho s Boscovskou rýchlosťou dajakú čapicu alebo kepeň, a potom mu vyťal rany, a bitý skríkol, jako by ho dral. Jak ale odsúdenec Martešíkovi dakedy niečo proti srsti vykonal a prekotil, naskytla sa mu príležitosť, aby sa mu za to „pod způsobem práva a spravedlnesti“ vypomstil; toho nešanoval, ale vyplatil spravedlive a jako sa patrí. Za to ale nepovstávaly žiadne hnevy, len neškodné a nevinné apprehensie.

Daktoré predmety učili sme sa slovensky, jeden nemecky, jeden maďarsky, ostatné latinsky. Pamätám sa dobre, že sme sa učili zemepis slovensky z písaných sošitov. Maďarsky sme sa učili prírodopis, a síce botaniku. Ešte viem, že sošit nosil nápis „Növényország“, a že sa tam čosi spomínalo o „sárga répa“: ale to som vtedy nevedel, čo znamená „növényország“ a čo „sárga répa“, lebo nám to professor nepovedal, a bol s nami spokojný, keď sme uloženú lekciu po dobrom či po zlom nazpamäť vykodkodákali. Keby nás bol čo len raz vyviedol do poľa a nám tam daktoré rastliny ukázal, a čo všeličo sa dá o ktorejkoľvek rastline rozprávať, kto sa do veci rozumie, nám vyrozprával; keby nám bol ukázal, jako treba rastliny sušiť a v herbárik ukladat: boli by sme z toho mali omnoho väčší úžitok, než z eminencie do svedectva vypingovanej, keď sme *vec* nerozumeli. — Z každého predmetu vyvolával konrektor každého druhého, v abecednom poriadku, a tento systém zachovával ustavične rok po roku. Dľa toho, či bol prvý vyvolaný A alebo B, už každý vedel, kto pôjde lekciu odriekať a kto nie. Žiaci ale si bedlive značili do sošitov pri každej lekcii „fui“ alebo „non fui“: jak si dnes vpísal „fui“, to znamenalo, že dnes bol vyvolaný, a zajtra mu ani za mak nezaškodí, keď sa na lekciu ani nepodíva, lebo i tak vyvolaný nebude. Preto sa stávalo pravidelne, že prvú lekciu každý sa naučil, lebo nebol istý, či ju nemusí odriekať; na-

potom ale učil sa len každú druhú, a medzery neučených lekcií tvorily polovicu celého „stúdia", t. j. učebného predmetu. Jak si pri zkúške vytiahol šédu, na ktorej bola náhodou otázka z paragrafu, ktorý sa žiak bol učil a z neho aj pred katedrou odriekal: bolo s ním dobre; v protivnom páde bol jeho examen len taká macerata miseria s octom. Pri odriekaní lekcií konrektor zachovával takú prax, že, keď vyvolaný zostával často trčať alebo naskrze nič nevedel, odniesol si jednu-dve packy; professor mal dušu na mieste a žiak pálčivé memento na dlani, aby sa po druhý raz lepšie lekciu naučil. I grammatisti i syntaxisti museli sme každý deň ráno priniesť jednu stranu kalligraficky napísaných formuliek. Kto už v pondelok, lebo v útorok doniesol formulky čisto a pekne napísané, tie professor poznačil ceruzkou slovom „absolutus", a taký kalligraf nepotreboval celý týždeň viac písať formuliek; kto nedostal známku „absolutus", musel písať formulky každý deň. Našli sa ale aj takí loptoši, ktorí sa potajme dlho v tom cvičili, aby vedeli „absolutus" práve tak napísať, jako konrektor, a potom, jakokoľvek formulky namazali, zazávratnúčili si podpísaním ceruzkou „absolutus" a tak sa už v útorok oslobodili od písania formuliek na ostatné dni týždňa. Tente klam mohol byť vesele prevádzaný, lebo si professor nepamätal, komu napísal „absolutus", a komu nie. K polročným zkúškam ale chystali sme všetci už popredku „Specimina Kalli- et Orthographiae", kde sme do sošitkov aspoň 5—6 čo najpeknejšie písaných formuliek umiestili. Iniciálky, ba celé prvé riadky bývaly fantastickými fraktúrami popísané, vycifrované a často aj viac farbami pomazané, a boly chlúbou i žiakov — i professora. Sotva ale bolo po polročnej zkúške, sobral žiačik všetky sošity a formulky, čo ich kolvek behom semestra popísal, pod pazuchu, a hybaj s celým tým archívom k pečienkárke, aby sa to vymenilo za oškvarky. Sic transit gloria mundi! Dnes, pravda, banujem, že som aj ja tak dľa starobylého ususu urobil, a všetky písané „stúdia" za kornút oškvarkov zamenil. Vtedy som si myslel s ostatnými, že sa z toho už viac nikdy učiť nebudem, lebo nemusím; a kto tie sošity potrebuje, nech si ich spíše. A predsa by to stálo za prácu aj dnes pozreť do tých „stúdií", čo to vlastne bolo? Zvlášte ten „Növényország" i s jeho „sárga répou" by som teraz rád videl: o čom to tam vlastne bola reč?

V sobotu sa deklamovávalo. Professor sostúpil so svojho trónu a my sme sa jeden za druhým na katedru hrabali, a čo kto jako vedel dajakú tú deklamovanku — odverkľovali. Deklamovávalo sa slovensky, nemecky a maďarsky, ale to všetko boly pramizerné cvičenia, ktoré ani jednoho rečníka nevychovaly. Smelší žiaci pri deklamovaní rozhadzovali vospust sveta rukami, jako rak klepetami, chúlostiví vopchali ruky do vačku, a stojac, jako svätí pri ceste, mechanicky vyrecitovali strofu, dve dajakej nerozumenej a nepochopenej básne; a ja len obdivujem tú zázračnú trpelivosť professorovu, že pri takých deklamáciach z kože nevyskočil od zúfania!

Pod menom „spevokol" mávali sme už aj my malí žiaci jakýsi

spolok bez stanov a bez protokollov, a schádzali sme sa týždenne dva razy, aby sme si len tak bez nôt písaných zaspievali, a ktorí mali švihkejšie nohy, od zeme zatancovali, a pritom všelijaké nezávadné žarty a zábavy prevádzali. Professori o tom dobre vedeli, a nevysielali za nami špiclov, ktorí by sa na svojich kamarátoch v udavačstve cvičili, až by na hotových janičiarov vyzreli; vôbec tam nikto špiclovstvom neotravoval duše chlapcov. Keď sme sa do chuti naspievali a hrdlá vysychajúce nie snáď pivom alebo vínom, — lebo to nám ani na myseľ neprišlo, — so pár čbánmi vody povyplakovali: rozišli sme sa v pokoji domov. A hľa, ani jedna hruda zeme uhorskej nepošinula sa na Sibír! Pri tých spevokolových schôdzkach naučili sme sa veliké množstvo piesní a nápevov. Iné zábavy boly: hra na loptu, na pažiti za pezinskou bránou, behanie o závod, pasovanie, a hra na blchu. Pri hrách na loptu a blchu bola gymnastika behania šarvancom osožná, a žalúdok vždy v takom poriadku sa udržoval, že by bol aj s Valibukom olovené halušky strovil. Aj vychádzky do hôr až k opustenej Zlatej bani a ďalej, konávali sme húfne. V Harmonii byť, a nezabehnúť podívať sa do neďalekej bane, bolo by znamenalo byť v Ríme a pápeža nevideť. Raz sme sa odhodlali čo najďalej vliezť do tej bane, lebo sme mali kus lojovej sviečky so sebou; ale nebolo možno ďaleko ísť, lebo sme prišli ku kolmej, hlbokej diere, cez ktorú sa nedalo preskočiť, a čo sme v bani videli, nebolo zlato, ale celé hromady netopierov. Nikdy som nepočul spomínať: kedy sa tu prestalo dolovať na zlato? Aj v pezinských horách sú opustené zlaté bane, o ktorých viem, že ešte roku 1867 sa v nich dolovalo a z kamenia, stupami rozmrveného, zlatý prášok sa vymýval; ale že sa to nevyplácalo, bane zostaly zanedbané.

Iného spôsobu, pravda, nepekný, sport prevádzali väčší žiaci, u ktorých nedeľné popoludňajšie bitky s tovarišmi remeselníckymi, „za bránkou“ a pri rybníku, neboly nič nevídaného. Na takýchto hrdinských kúskoch sme ale my, syntaxisti, alebo práve grammatisti, podielu nebrávali. Keď ale hrozno dozrievať počínalo, museli hájnici vo dne v noci byť na stráži, lebo žiaci bez rozdielu triedy, jako špačci vyletúvali v tlupách po troch i viacej, jakoby to nič, na prechádzky do viníc, a vracali sa domov, nakradeným hroznom obopchaní, jako ježi; a že sa hrozien málo do vačkov vpratalo, rozpárali si ktorísi na kabáte podšívku, alebo najsmelší vzali so sebou poduškový sovok, a s nakradenými strapci utekali, kade ľahšie domov. Jak bol zlodej dolapený, — čo sa veľmi zriedka stávalo, — odsedel si to v karceri, kde sa mu zavdala príležitosť zvečniť svoje meno na stene, alebo steny rozličnými nápisami a kresbami okrašlovať, na nehynúcu pamiatku. Väčší žiaci nebáli sa ani hájnikov, ba púšťavali sa s nimi aj do víťaznej pračky, a premožení hájnici sa s tým nikomu nepochválili, že od fizulárov porážku utrpeli. Už dávno pred Darwinom znali modranskí hájnici, čo je „mimicri“, lebo aby sa prispôsobili zeleni viničov a hneď spozorovaní neboli, nosili jakési zelené blúzy; len že oko fizulárovo bolo dosť ostré, aby ich zďaleka rozoznal a vedel pred nebezpe-

čenstvom zavčasu uvrznúť. Bolo to — tušim — koncom septembra alebo počiatkom oktobra r. 1847, keď sa medzi žiakmi rozhlásila novina, že v tú a v tú noc na Zobore pri Nitre jakási veliká vatra horeť bude. Vyšiel nás tedy pozde večer veliký kŕdeľ až za Kráľovú. Pravda, ani jeden nevedel, v ktorú stranu v takej tme, jako v rohu, máme Zobor hľadať, lebo mnohý z nás až teraz po prvý raz počul spomínať toho vrchu meno, — ani to sme nevedeli, či od Kráľovej vôbec možno Zobor videť? Keď sme sa do tmy na všetky strany oči do syta navyvaľovali a zhola nič nevideli, poberali sme sa domov. Tu asi v prostred cesty riekol ktosi: Poďme na hrozná! a fuk, už sa všetci potratili do viníc, mňa samotného na ceste odbehnúc v takej tme, že by mi bol mohol smelo dakto oko vyklať, a nebol by som ho videl. Prišlo mi tam úzko, a všetky rozprávky o strašidlách a zbojníkoch, čo som ich kedy bol popočúval, kmitaly sa mi mozgom; i vyštveral som sa i ja, — teraz skrúšene vyznám, — na kraj vinice, šmátrajúc len tak vospust sveta po viničoch, ale ani jediného strapčeka som namatať nemohol. Ten, ktorý už mal plné vačky, a jako chrček plné ústa hrozien, zavolal utlumeným hlasom: „Hájnik!“ a všetko sa o zlomkrky hrnulo na cestu a dolu k Modre. To bolo jediný raz, čo som i ja proboval, ale len zo strachu, aby ma na ceste osamote odbehnutého niečo nezožralo, skočiť nedovoleným spôsobom do cudzieho vinohradu. Ale po oberačkách nikto nám nebránil chodiť „po oberkoch“; a tu sa nám často prihodilo, že sme natrafili na cele neobraný vinič, ktorý či omylom, či z milosrdenstva naschvál oberači zabudli obrať. Úprimne vyznám, že sa mi ani vtedy neľúbily také flibustýrske kúsky žiacke, a ač ma kamaráti viac ráz vábili, aby som šiel s nimi na hrozná, ani raz som to neurobil, leda „po oberkoch“. Za to ale chodievali sme do Hrúščova (tak sa, tušim, menoval ten hon, v bok niže Modry), kde na svahoch položitého kopca celá hora planých hrušiek stála. Tam sme si po zemi napadaných plánok nasbierali a domov navláčili, jako sysli žita, a potom sme po večierkoch, jako delikatessu, vyberali.

Sotva minulo 5—6 týždňov po mojom príchode do Modry, prišly oberačky, a po čas oberačiek 14-dňové prázdniny. Mnoho žiakov porozchádzalo sa na prázdniny domov. Vybral sa tedy aj môj brat s karavánou žiakov severo-nitrianskych domov, mňa ale nechal v Modre, doručiac mi celý strieborný desiatník, v hodnote terajších 17½ krajciarov, s príkazom, aby som s ním tak gazdoval, že by mi vystačil na 14 dní. Vyprevadil som odchádzajúcich až po hornú bránu, premyšľajúc idúc cestou, čo všetko sa s takou summou peňazí za dva týždne dá vykonať. Sotva sme sa za bránou rozlúčili, nemal som pilnejšej roboty, jako že som si kúpil za šajnový krajciar *dve* cigary, a v „šróne“ pri katolíckom kostole za dva krajciare šajnové ešte teplý „kásflekl“; ale sám som sa tej márnotratnosti naľakal, lebo už celý groš z desiatnika bol „fuč“! „Kásflekl“ bol tvarohom pohabraný, jako hodná dlaň veliký, koláč, na jakúž maškrtu sme len v mimoriadne priaznivých finančných pomeroch smeli pomýšľať. Žiak, dobrým žalúdkom opatrený, bol by takých koláčov bez ublí-

ženia si aj 12 zjedol: ale kdeže by sa vzal v Modre taký alumnista, ktorý by si smel dovoliť na jedno posedenie 24 krajciare prejesť?! S kúpenými cigarami a s kásfleklom vo vačku, a s pevným predsavzatím, že s ostatkom peňazí lepšie budem gazdovať, ubieral som sa na byt. U brány domu obzrel som sa ešte raz za seba, a tu vidím k môjmu nemalému ustrnutiu, že sa brat čosi domov vracia! No, reku, to bude pekná historia, jak sa ma spýta: „Kde máš desiatnik?" Kásflekl by som len dajako bol vyhovoril, že som si ho na ulavenie žiaľu za odchádzajúcimi domov kúpil; ale beda by bolo bývalo mojej, už vtedy dlhej štici, keby bol u mňa cigaru našiel; lebo fajčiť smeli žiaci len od retora hore. Keby retor čo jak mladý a skrčený, čo jak silného a urasteného syntaxistu bol pochytil pri fajčení, či na ulici, či v hore, či v dome, osoboval si právo, — ktoré mu ani nikto neupieral, — nótne ho vyfackovať a fajku alebo cigaru (ktorých sa ale toho času veľmi málo fajčievalo) vziať; a keby tá fajka bola bývala bárs aj striebrom okovaná „tajtyčka", nebol by ju syntaxista pred žiadnym forum vysúdil. Grammatista a syntaxista bol retorovi a žiakom vyšších tried len „puer"; ale beda by bolo bývalo tomu syntaxistovi, keby sa on bol opovážil nazvať retora „puerom", a keby ten retor bol tak malý, že by bol mohol syntaxistovi za sáru spadnúť. Žiaci prvých 4. gymnasiálnych tried museli retorov a vyšších na ulici smeknutím čapice a slovom „servus!" pozdravovať. Jak to taký „puer" urobiť zameškal a bol alumnistom, trestaný bol absentovaním od mäsa, a jak bol vzdorovitý a aj druhý raz nepozdravil, nedostal na obed chleba. Ďalšie privilegium retorov a vyšších žiakov bolo, že smeli na prechádzkach nosiť paličky, v čom daktorí taký luxus prevádzali, že so sebou vláčili celé zabíjacké klacky. Nech by sa len bol opovážil syntaxista, — o grammatistovi ani nehovoriac, — vyliezť v nedeľu popoludní s paličkou na ulicu! Prvý retor, ktorý by ho bol popadol, bol by mu uši ponaťahoval a paličku skonfiškoval. Tu máme hotový variant tej duchaplnej výpovede, že sa človek až s barónom začína (Der Mensch fängt erst beim Baron an). Študent vlastný začínal sa až s retorom, všetko, čo bolo od retora nižšie, bolo len „puer", jako by riekol: čvarga! — Jako som s tým spomenutým desiatnikom, vzdor bratovmu príkazu, šafáriť počal, nepochválil som sa mu do dnešného dňa. Teraz už strach odkladám na stranu: nech sa to dozvie. Jak mu tieto riadky prídu pred oči, pokrúti hlavou, ale nebude staré hriechy hýbať, ale ich pláštom bratskej lásky zakryje, a to tým viac, že na vyšticovanie, pre tie dve cigary, bol by som už pristarým puerom. Jak by ale chcel z tých časov proti mne niečo hýbať, čo som zamlčať za dobré uznal: vyzradím aj ja o ňom to, čo vykonal domácej panej v Réci s petrželom v záhrade.

Toho času boli aj dvaja bratia z Myjavy v Modre, ktorí znali na husle hrať. Kedykoľvek sa pod večer viac študentov sišlo a zažiadalo sa im zaskočiť si, vybrali sa traja k tým muzikantom. Jeden im vzal husle a dvaja ostatní každý jednoho z muzikantov vzal pod pazuchu a doviedli ich do študentského rákoša. Či sa muzikantom chcelo, či nechcelo, museli hrať. Nič im ani to neosožilo, že si

struny poschovávali; struny sa im kúpily nové, a vrzúkanie predsa muselo byť. Raz vo fašiangy, keď som práve zadumený zásmažku pripekal, počujem cez otvorené dvere oknom dnu znejúci krik: „Podkozinský! Dolinár! Počkaj, však dostaneš!“ Zásmažku odstaviť, aby nezhorela, a priskočiť k oknu, otvoriť ho a pozreť dolu, čo sa to tam vlastne deje, bolo dielom okamženia, keď medzitým aj ostatní s postieľ poskákali a k oknu sa shrkli. Tam pod samým naším oknom visel na šnúre, na jakú sa prádlo vešia sušiť, starší z tých muzikantov, ktorému dvaja študenti šnúru popod pazuchy prevliekli a ho tak hore na stenu vytiahli. Čím viac sme sa tomu smiali, tým viac nám ten šnúrou hore vytiahnutý nadával. Jak ho so šnúry spustili, letel zrovna ku Kalinčiakovi, ktorý sa nad tým, pravda že trochu hrubým žartom, mal od smiechu popukať. Náš muzikálny mučedlník mu ale riekol: „Vysokoučený Pane! to není do smiechu; dnes ma zavesili za ruky, zajtra ma môžu zavesiť za krk!“ Kalinčiak dal si obžalovaných zavolať, naoko prísne ich pre taký nešikovný špás vyhrešil: a bolo dobre.

Veľmi smiešnou figúrou bol jeden logikus, rodený Maďar, postavy územčistej, už asi 22-ročný, s bradou strapatou, ryšavou, keď si ulicou vykračoval s fajkou na dlhočiznom pipasáre, so sukovitým klackom, a z vačku kabátového sa mu opálaly kožené dlhé strapce tabákového mešca s dlhým, jako kapitálne špikadlo, šparákom. Volal sa P. . . . or. Pri jakejsi príležitosti žiaci vyšších tried pripravili Kalinčiakovi serenádu s fakľami a spevom; a milý Maďar, ktorý sa v Modre dobre slovensky naučil, silným chrapľavým bassom spieval pri hudbe mestských „turnerov“ slovenské piesne, jako by to bol býval dajaký z Prešporku vyhnaný a proskribovaný pansláv. A hľa, nebadať, že by to bolo maďarskému národu škodilo!

Keď spomínam mestskú hudbu, nebolo by spravedlivé, keby som zamlčal každodenné pastierske koncerty na šalmaje, ktorými sa kravy vyvolávaly na pašu: čo tomuto kráľovskému mestu veľmi idyllický náter dávalo. Hudba sa ozývala každú štvrťhodinu vo dne aj s veže, lebo „turner“ musel každú štvrťhodinu obísť celú chodbu okolo veže pri zvonoch, a na všetky štyri strany sveta zafanfarovať, čo bolo nie tak muzikálnemu smyslu meštianstva k vôli, jako pre jeho bezpečnosť; lebo keby pri tých obchádzkach veže bol dakde spozoroval oheň, musel v tú stranu vytýčiť zástavu, cez velikú trúbu plachovú, že ani Lehelova nemohla byť väčšia, na poplach volať a na zvony šturmovať: a hneď bolo celé mesto na nohách. V noci ale každú štvrťhodinu musel vykrikovať: „G'lobt sei Jesus Christus in Ewigkeit!“ Či to dosiaľ trvá? neviem.

Raz som bol čosi v zime prechorel a nešiel som ani do školy, ani na obed do alumnie, ale mi alumnický senior po ktoromsi grammatistovi poslal obed aj s porciou chleba. Ostatní boli všetci v škole, a mne samotnému bol dlhý čas na posteli. Vyhľadal som kdesi zamastené karty, na ktoré sa starší žiaci u nás o orechy, lebo peňazí na hru nebolo, hrávali, a pekne rúče som si ich po duchne porozkladal. Najlepšie sa mi ľúbil zelený túz s obrázkom, jako v rukaviciach hrubo rezaným, predstavujúcim scénu na ne-

uverenie, kde jakási Xantippa druhú kľačiacu metlou popod kríže šľahala, dodnes neviem, prečo? Sotva boly karty rozložené, otvoria sa dvere a tužibuď, objavil sa pri mne rektor Kalinčiak! Do mňa jako by bol strelil! Karty nemal som kedy ukryť, a už som čakal, že bude zle, od strachu ani nevítajúc vysokoučeného pána rektora. Kalinčiak ale vzal dve karty do ruky, roztrhol ich po zdĺžine, riekol: „Toto tebe netreba," a jako prišiel, tak odišiel. Rozumie sa, že ma to náramne škrelo; lebo keď som ešte pred Kalinčiakom dosť na sucho obišiel, trápila ma myšlienka: čo povedia ostatní, keď sa zo školy vrátia a uvidia karty roztrhané? Ale mi dali pokoj, karty spálili, a sami boli radi, že neboli citovaní na rapport. Potom sa za dlhý čas u nás karty neukázaly, od strachu, že by na ne zase Kalinčiak mohol naďabiť.

Zvláštneho spomenutia zasluhuje, že toho času v Modre bývala len jediná židovská rodina, a tak všetko kupectvo, priemysel, remeslá, pozemky a domy boly v rukách samých kresťanov dvoch vyznaní a dvoch národností. Obyvateľstvo bodré, pracovité, nábožné, neprevádzalo žiadnu zbytočnú nádheru, a malo sa dobre. Správa mesta bývala v rukách mešťanov samých. V čom a jako sa tam odvtedy pomery zmenily, o tom by nám najlepšiu zprávu mohol podať daktorý syn toho mesta.

V našom dvore mali sme nám horniakom veľmi nechutnú, sladkú vodu, a ač domáca pani na dlhom povraze vešiavala zvän soli až nad samú vodu do tej studne: nemohli sme ju predsa piť. Takých studní bolo viac v okolí; inde ale bola voda dobrá, bez odpornej príchuti sladkosti. — Naša domáca pani mala aj kdesi syna, tak sa mi zdá, že vojaka. Raz mu posielala 10 zlatých, a že sa to v dvadsiatnikoch nemohlo vložiť do listu, poslala ma s tými striebornými peniazmi ku kupcom, aby jej ich na papierovú desiatku premenili. Pochodil som po viac kupeckých krámoch, až sa mi konečne pošťastilo tridsať dvadsiatnikov za papierovú desiatku zameniť. O pár rokov pozdejšie nebol by človek tak snadno dostal za papierovú desiatku äkvivalent v striebre, a keby ho bol predsa dakde našiel, bol by musel hodné ažio zaplatiť. Toto preto spomínam, že r. 1847 papierových peňazí bolo málo, ale najviac len strieborných.

Ľahkomyseľnosť a šibalstvo nie sú nič neobyčajného u chlapcov, bez rozdielu veku, a z takej ľahkomyseľnosti zabývajú aj na slušnosť k všetkým ľuďom bez rozdielu. Blízko dolnej brány bývala jakási ženička, ktorú aj menší žiaci premŕzavali pokrikovaním na ňu: „Hopsa, Lisi, in die Höh'!" alebo: „Trády núdl Frau mám!" (Gedrehte Nudeln, Frau Mam.) Prečo? nevedel som vtedy, a neviem ani dnes; len to viem, žo často stával za domovými dvermi jej bytu hodne odrastený šuhaj, — tuším jej syn, — s notným klackom na stráži, ktorému to nevýslovné potešenie robilo, keď mohol daktorého posmeškára „fizulára" (jako nás alumnistov napospol posmešne menovali) dopadnúť a mu náležite namazať. To sa ale pri všetkej jeho obozretnosti veľmi zriedka stalo, lebo fizuláci si dali dobrý pozor na seba a vykríkli tie posmešné slová až

pod samou mestskou bránou, a potom dali nohy na plece, a fuk, kade ľahšie do predmestia, kam sa ich neopovážil ten klackár prenasledovať. — Pri Pezinskej bráne stával na stráži starý, krivý dráb, ktorého všetci žiaci len „Fipajom" menovali, a to len preto, že kedykoľvek si odpľuval, vždy zavolal: „fi—paj!" O tomto strážcovi mesta, ktorého sme sa my nezbedníci bez všetkej príčiny dosť napremŕzali, kolovala medzi žiactvom veselá historka. Raz mu uložil slávny magistrát, aby istého vagabunda šupom dohnal do Pezinka. Náš kuruc sa hodil do gály; obliekol šnurovaný dolomán, prevesil si naň šabľu v koženej pošve zastrčenú, hlavu prikryl čákom, vzal palíčku do ruky, a tak predstavoval pritom všetkom, že veľmi kríval a s boka na bok sa metal a len drobné kroky robiť mohol, veľmi vážnu, respekt vzbudzujúcu, ba až formidabilnú vrchnostenskú osobu. Keď so sputnaným tulákom horko-ťažko došiel na pažiť za Pezinskou bránou, kde bolo mnoho siah dreva vo viac radoch uložených, počal šupovaný stonať, grimassy robiť, za brucho sa lapať, z nohy na nohu prestupovať a drába prosiť, že poneváč mu naskrze nie je možno bez nevysloviteľnej ostudy ďalej kráčať prv než by sa so židom porátal, aby ho pustil za to drevo, žida vyplatiť. To nahliadol aj dráb, že by mu to ťažko padlo, na diarrhöu trpiaceho vagabunda bez veľkej galiby do Pezinka dohnať, a pustil ho za drevo. Policajt si zatiaľ nabil fajku, zakresal a odpľuval: „fi—paj!" a sotva začal s chuťou prvé kotúče dymu z fajky, jako z vápenice, vypúšťať: už zazrel vagabunda zpoza druhého konca siahových radov utekať smerom k Trlinku, až sa tak za ním kúrilo! Nad týmto škandálom rozkatovaný dráb zlobivo si odpľul: „fi—páj!" začal nohama drobčiť, palicou nad hlavou krútiť a z celých pľúc vykrikovať: „Počkaj! Už ca mám! už ca mám!" Ale vagabund na to nedbal a šiel svojou cestou ďalej. Nebolo od nás chlapcov pekne, že sme toho chudiaka, strážcu bezpečnosti, tým zlobievali, že idúc okolo neho cez bránu, jeden začal utekať a druhý za ním drobčil a pokrikoval: „Už ca mám!" Za to sme si utŕžili od neho stereotýpny titul: „fizulári!"

V alumnii predsedal senior, najlepší žiak VII. triedy. Tomuto v hodnosti najbližší bol ephorus, ktorý vo vedľajšej komôrke chleby delil na stoly. Keď u jednoho stola sedelo 18 žiakov, poslal naň ephorus 4 celé chleby a jednu polovicu. Toto zase pri stole posledný sediaci rozkrájal opatrne na štvrtky, sem i tam prstom, nožom a okom premeriavajúc, aby tie štvrtky jednaké boly. Z rozkrájaných na štvrtky chlebov nesmel si bársktо bársktorý kus vziať, ale musel čakať, až naňho prijde rad; najposlednejšia štvrtka zostala tomu, ktorý ich bol rozkrájal. Keby vtedy fotografia bola bývala známa, bol by sa mohol od dverí kuchyňských rozkošný obraz zachytiť, jako žiaci, ktorý sediačky, ktorý stojačky štvrtky chleba premeriavajú, na rukách poťažkávajú, až sa konečne každý — mimo pri stole posledného — rozhodnul a štvrtku si vybral, ale ešte aj potom šibnul okom na ostatné chleby, či by tam nebola ešte väčšia štvrtka. Kedykoľvek vidím aj teraz v trafike náhodou žida, trikrajciarový paklík tabáku kupujúceho, vždy mi prijde na myseľ,

per associationem idearum, to naše niekdajšie vyberanie v štvrtkách alumnického chleba. Taký žid nevezme ten paklík tabáku, ktorý by mu snáď trafikant podal, ale si káže vyložiť čím najviac paklíkov, lebo — dľa toho, že „kto kde sedá, tam iného hľadá," — neverí ani štátnej váhe, ale paklíčky rad radom okom premeriava a rukami potažkáva, a ktorý za najťažší uzná, ten si vezme, tri krajciare na pult hodí: a kšeft je hotový. Žid sa pritom tak úplne spolieha na cit svojich nervov a žíl v dlaniach, že váhu uhádne, lepšie, než by mu ju ukazovala patentovaná „Präcisionswage". — Alumnista predposledný pri stole delil zase z kuchyne na drevenej doske donesený kus mäsa, na toľko rovných čiastok, koľko žiakov okolo stola sedelo. Aj ten si musel dať pozor, aby zkrátka neobišiel, lebo až posledná porcia bola jeho. Tak sa alumnisti prakticky učili merbe a deľbe, lepšie než zo sošitov školských. Iná hodnosť bola zase, ktorú zastával seniorom vymenovaný delič mäsa v kuchyni. Ten kuchárkou z hrncov povyťahované a na velikú dosku naložené mäso rozdelil na toľko čiastok, koľko bolo stolov alumnistských. Na žiadneho deliča nestriehli alumnisti tak pozorne, jako na tohoto; lebo keď sa pri krájaní mäsa sem-tam zvŕtal, tu i tu odsekol aj pre seba kúštik a nožom odsotil na bok, až vychladol, a potom fuk s ním šikovne do úst. Jaknáhle to kto z nazerajúcich do kuchyne žiakov spozoroval, skríkol, obrátiac sa tvárou k seniorovi: „Carnes comedere non licet!" To bol totiž terminus technicus, ktorým sa označovala nedovolená hltavosť deličova. Nepamätali títo žalobníci, že už v Mojžišovom zákone napísané stojí: „Nezavížeš úst vola mlátícího": jako by kto mohol zaviazať ústa alumnistovi, keď voňavé mäso pre iných 80—100 krájal, že by si nemohol kedy-tedy šupnúť sústo z neho pod nos? Túto hodnosť bol som zastával za čas aj ja, a nemálo ma zlostilo, keď mi tí loptoši cez otvorené kuchynské dvere do úst kukali. Mali sme v alumnii aj „portans"-ov, toľko, koľko bolo stolov. Ja som medzi syntaxisty zaujímal jakési privilegované postavenie, preto, že som mal brata vo vyššej triede a bol som v grácii i sťa puer aj u študentov kat exochén. Mňa nesekirovali, ani nefackovali, lebo veď aj vyšších tried žiaci chodievali k nám, zvlášte keď nám vrbovský hrnčiar Fabián doviezol za vrece miškulancií: peceň chleba, ovocie, koláče, slaninu, a čo sa pre žiacke žalúdky hodilo. Keď som bol za portansa dekrétom seniorským vymenovaný, prihodila sa mi raz tá galiba, že letiac s plnou misou horúcej polievky, narazil som medzi dvermi na utekajúceho s prázdnou misou do kuchyne Jožka Turzu, s ktorým sme sa veľmi radi mali, hádam preto, že sme boli oba maličkí, — a od nosa až dolu po nohy vonkoncom som ho oblial a mu tvár a ruky vriacou polievkou obaril. Ač som ho za to hneď na fľaku odprosil, lebo mi ho bolo velice ľúto, a on sa pre svoju nepozornosť vyhováral, pokutoval ma senior Samko Kolény za túto ťarbavosť tak, že som v ten deň nedostal chleba, ale som ho musel prepustiť Turzovi za bolasť. Zato sme sa ale nehnevali, a zostali sme vždy dobrými kamarátmi.

Velikou slávnosťou bolo pre daktorých alumnistov strúhanie a

gniavenie kapusty pre potreby alumnie, k čomu len seniorom a ephorom povolaní žiaci pripustení boli. Dľa starodávneho zvyku prislúchalo ušliapovanie kapusty v sudoch výlučne ephorovi. Klebetníci pustili raz taký chýr po Modre, že ephorovi pri takej práci vypadlo z vačku kožené vrecko s tabakom do suda a on ho tam do kapusty zašliapal, a až po Novom roku zase k svojmu vrecku prišiel, keď si ho z misy uvarenej kapusty vytiahol. To je ale taká pravda, jako to, čo sa tu v Podhradí o jednom zemanovi rozpráva, že sa mu urodila tak tvrdá šošovica, že ju tri razy varil, tri razy jedol, a po štvrtý raz ju zasial. Ba, keď sa ešte najdú ľudia tak nepokojného ducha, ktorí vymýšľajú také nepekné klebety, ktorým bárs aj nikto neverí, predsa nevinných ľudí nimi do posmechu uvádzajú. Ale také klebety kolportujú sa na všetky strany; však len pred pár rokami stálo v novinách, že nebohý slávny Hyrtl po prevedenej operácii jakejsi žene zašil do brucha špongiu aj s nožniciami. Že klebetníci neušetrili nás alumnistov, tomu sa nedivíme; veď sme im to nezostali dlžni a spískali sme aj my niečo o nich, čo ich mrzelo. — Keď bola kapusta v sudoch natlačená, doštičkami prikrytá a ťažkými kameňmi privalená, zasadlo sa k pripravenej hostine. Kuchárka totiž upiekla kolossálnu kapustnú štrúdlu pre tých, ktorí sa pri kapuste pachtili; a že taká trakta bývala len raz do roka, už dlho pred ňou sa o nej rozprávalo, a dlho po nej sa ešte spomínala.

Na Vianoce boly zase 14-dňové prázdniny. Ktorí žiaci mohli, šli domov. Tu sa ale vysielali supplikanti po meste na alumneum, a síce po dvoch, z nichž jeden slovenský, druhý v nemeckom dome nemecký vinš odriekal. Ja som bol s Karlom Martešíkom vyslaný po supplikačke na dolné predmestie, a síce Martešík dostal slovenský vinš a ja nemecký; že ale v tej čiastke mesta boly len asi 2—3 nemecké domy, aktívne som vystupoval len málo. Po vyslovenom vinši podal môj kollega domácemu pánovi alebo panej knižočku, kde sa milodary zapisovaly. Kto pár krajciarov dal, ale ich do knihy nezapísal, to si supplikanti, dľa starej, ale nepoctivej praxy, pre seba podržiavali. V nejednom dome nás aj náležite vybrešili, že mešťanov nepozdravujeme; alebo jak sa komu žiaci nanosili do vinohradu, odstonali sme to my dvaja. Po skončenej supplikačke zasadli sme si doma k sčítaniu summy i v knihe vpísaných darov, i vo vrecku opatrovaných peňazí. I sčítali sme asi 8 zlatých šajnových, z ktorých sme vylúčili darky do knihy nevpísané, o ktorých mňa nezkúseného lišiak Martešík presvedčoval, že nám patria v rovných čiastkach. Keď sme knižočku a peniaze zaniesli Kalinčiakovi, ten knižku prezrel, posície sčítal, potom peniaze očítal a riekol: „Prerátali ste sa; tu vám prijdú 4 groše nazpäť.“ Keby sa nás bol spýtal: kde ste vzali tie nadpočetné 4 groše? boli by sme prišli do pekného pomykova. Ale nielen že nás svojimi interpelláciami nevháňal do úzkeho, než nás ešte pochválil: že z predmestia dávno tak mnoho supplikanti nepriniesli, jako my. Okrem tých vrátených nám 4. grošov dostalo sa nám každému ešte asi po 5 grošoch: a to bola summa, s ktorou sa už dačo na Štedrý večer dalo spraviť.

Na zamrznutom rybníku, a ešte viac, keď rozsiahle močiarnaté lúky Šúru od Trlinku až po Šenkvice hladkou kôrou ľadu pokryté boly, vyrojili sa žiaci každú stredu, sobotu a nedeľu popoludní na klzačku. Daktorí mali brusle a honili sa po ľade, až radosť bola na to sa dívať. Ja som sa len na podošvách šmýkal; ale keď ma jeden kamarát posmeľoval, aby som si jeho brusle uviazal a tak sa klzať naučil: privolil som k tomu, na moju velikú škodu. Lebo sotva som sa s brusľami na ľad pustil, tak som hlavou zakresal do ľadu, že som sa nazdával, že mám hlavu na márne črepy roztrepanú a mozgy po ľade rozstriekané. No, tak príliš zle to nebolo, len nos som mal odretý a na čele siňavicu, ktorá mi v poriadnu hrču napuchla. To mi ale tak znechutilo všetko, čo len na brusle upomína: že by som sa brusliareniu ani dnes nechcel viac učiť.

Koncom januára boly zkúšky, a dakoľko dní pred zkúškami takrečené tentamina, na ktoré sa ale prihlásil len ten, kto chcel a žiadal mať dobrú známku. Pri tentámene hľadel professor jakosi vyskúmať, čo ktorý žiak vie, aby potom pri zkúške v hanbe nezostal. Keď som prvé polročné svedectvo do ruky dostal, bol by som od radosti vyskočil nad tým dlhým radom eminencií, konrektorovou rukou pekne doňho vpísaných! Ale úprimne rečeno, zo všetkých eminencií nemal som pražiadneho osohu, a moje z domu donesené skrovné známosti o nič neboly rozšírené, leda o spústu nazpamäť naučených, ale nerozumených a nepochopených lekcií. Doma však bolo mnoho radosti nad mojimi eminenciami.

Každá roku doba má svoje zvláštnosti aj u žiakov. Jaknáhle sa na jar zem osušila a slniečko pripekať počalo, vyliezali sme, jako červení chrobáci, na pažite k hrám na loptu, a netrpelivo sme čakali na dobu kúpania. Obyčajne sme sa kúpavali v rybníku. Priskoré kúpanie bolo nám zo zdravotných ohľadov prísne zabránené; ale my, neznajúc, čo je teplomer, ani toho pravidla sme sa nedržali, že sa kúpať možno, keď je voda najmenej + 15° R. teplá: dovolili sme si rozkoš kúpania koľko ráz už v apríli. Za to raz bola v škole hromadná výplata, lebo sme aspoň dvadsiati boli podelení každý dvoma kapitálnymi packami, bárs sa nám od kúpania ani nič nestalo. V máji sme chodili na Holý vrch po gombaliách, pozdejšie po pustých vínohradiskách na jahody a do hôr na čučoriedky; smelší však, ktorí o každom čerešňovom strome vo vínohradoch, i o tom, kedy na ňom čerešne dozrievajú, boli dobre informovaní, chodili ukradomky na čerešne. — My s bratom, a s nami mnohí žiaci, hladu sme nemávali; lebo nám po vrbovských hrnčiaroch často posielavali z domu potraviny, tak že sme si temer voľno a na alumnistov luxuriósne žili. Práve pred Veľkou nocou, keď sa nám dvojtýždňové prázdniny začínaly, prišiel z Vrbového náš dvorný dodavač, hrnčiar Fabián, do Modry. Bolo by bývalo hriechom prepásť tak vhodnú príležitosť a nezaviezť sa s ním k starej matke našej do Vrbového, zkadiaľ sme už nemali ďaleko domov. Vybrali sme sa teda s tým, nám obzvlášte milým Fabiánom, plnú fúru v slame zaobalených hrncov vezúcim, do Vrbového. Na tejto ceste,

že sme aj nocou šli a ja som v šragli zaspal, stala sa mi tá nehoda, že som ztratil s hlavy čapicu a ja som prostovlasý dopálil k babičke, a že nebolo možno v celom Vrbovom čapice kúpit, praktická babička, keď nás na druhý deň v náramne starom koči, v ktorom od dávnych rokov sliepky sedávaly a tam aj niesly, k rodičom odvážala, zakrútila mi hlavu do ručníka a tak ma vedľa seba posadila. Ja som sa za to veľmi hanbil, a keď sme sa či cez dedinu, či cez mestečká Čachtice a Nové Mesto viezli, natiahol som si ručník hodne ďaleko pred nos, aby ma ľudia radšej za dievča držali, nežli za chlapca, a to ešte k tomu syntaxistu, ktorý takto, na posmech sveta, zababúšený cestovať musí. Na tom ale nebolo dosť, lebo babička čítala mi kapitolu od Vrbového až po Lubinu, za celé 4 hodiny cesty, že jaký som ja nedbalec, darebák, nepozorník, a čo ja viem čo ešte iného, keď som si čapicu ztratil. „Veď by si ty," riekla, „aj hlavu ztratil, kebys' ju nemal prirastenú." Na takéto domluvy bolo najmúdrejšie mlčať. Až doma sa našla kdesi odhodená čapica, ktorá sa k takému interim dobre hodila, zakiaľ mi na Starej Turej Stavinoha novú, peknú, svetlú čapicu neušil a nedoniesol in persona. Na zpiatočnej ceste do Modry, s tým istým hrnčiarom a naším dostavníkom, dal som si na čapicu dobrý pozor a prikvačkoval som si ju remeňom tuho pod bradu.

Už o tom čase sme aj my, drobní žiaci, badali, že sa čosi mimoriadneho deje v krajine; lebo mestská garda tuho sa cvičila v zbroji: len že sme si my toho veľmi nevšímali, ač revolúcia už bola v prúde. Po skončenom druhom pol roku školskom uháňali sme s dobrými svedectvami domov. Rok revolučný 184⁸/₉ zostali sme doma a pod dozorom otcovým učil som sa ďalej. To, čo som aj ja videl, zkúsil a zažil v revolučnom roku, tu spomínať nebudem, lebo to nepatrí do mojich modranských žiackych zkúseností.

Až v septembri r. 1849 zase sme boli odvezení do Modry k pokračovaniu v školách. Učili sme sa i ďalej tuho nazpamäť, ale väčšina žiakov nerozumela tomu, čo pred katedrou odriekala. V tento druhý, v Modre strávený školský rok, boli sme ubytovaní u staručkých rodičov konrektora Albrechta v Ottovskom dome. Staručký Albrecht bol temer celkom už slepý, a predsa, keď sa holil, postavil si pred seba zrkadlo a tak kosil strnisko britvou, bárs v tom zrkadle nič nevidel. I drevo si sám na dvore kálal. Len si štiepu upravil na nátoň, a potom s celou silou do nej zaťal, a nemal to rád, keď sme sa mu my miešali do remesla a chceli drevo štiepať. Syn konrektor každý deň večer po škole prišiel si rodičov navštíviť. To bol veľmi pekný znak synovskej lásky a úcty k rodičom, pre nás ale maly tie návštevy ten dobrý účinok, že sme si v dome nedovolili žiadne extravagancie, aby na nás starí páni nežalovali. Vo fašiangy nám zariadil konrektor Albrecht v svojom byte detskému plesu podobnú zábavu. Už neviem, či len povolaní alebo aj nepovolaní syntaxisti a malý počet meštianskych žiačok sa sišli, dvaja žiaci nám húdli, a my sme veselo tancovali, jako ktorý vedel. Kedy-tedy pochytil husle aj tam prítomný Kalinčiak a strúhal nám

skočné melodie. My sme mysleli, že to bude všetko, čo nás na tej zábave očakávalo. Ale keď sme sa do sýtosti naskákali, pripravila nám pani konrektorová veliké prekvapenie v podobe kolossálnej misy, plnej šišiek: čo sa nám, alumnistom, veľmi lúbilo, a boli by sme sa s každým do krve bili, kto by nám nebol chcel uveriť, že máme najlepších professorov na svete. Mne Kalinčiak pre tie karty nikdy do svedomia nevstupoval, ani mi ich na oči nevyhadzoval. V syntaxi mal som spolužiaka Alexandra N., pilného, ale nesnášanlivého šuhaja. Aač ho konrektor rád mal, že sa dobre učil, predsa, že mu raz čosi prekotil, kázal mi ho za hodinu zatvoriť do školy. Sotva bolo po škole, milý Šándor zostal jako dudok nafúkaný na mieste sedeť, a iste už vtedy varil zradu proti mne. Ja som, keď škola bola vyprázdnená a len Šándor sa z nej nehýbal, dvere zvonku klúčom zamkol a k odchodu som sa strojil, abych sa zase o hodinu vrátil. V tom priskočil môj väzeň ku dverám a cez klúčovú dieru na mňa volal, že aby som sa vrátil k nemu, že mi čosi nového povie. Ja, jako neopatrný všetečník, kázal som mu počkať, až sa žiaci zpod brány vytratia, — a o chvílu, hnaný zvedavosťou, — veď ktože by nechcel dajakú novučičkú novinu počuť? — otvoriac školu, vkročil som za árestantom. Sotva som ale bol v škole, ten loptoš vyskočil, klúč zvonku vytiahol, zvnútra do plechu ho vstrčil, zakrútil, zase vytiahol a riekol: „Alebo ma hneď pustíš, alebo zostaneš aj ty so mnou za celú hodinu!“ Tu máš — reku — čerte, kropáč! Na takú novinu som nebol pripravený, a náležite ma prekvapila. Staval som sa, jako by som ho s najväčšou radosťou chcel vypustiť, preto som riekol: „Pozri, professor je ešte len pred slovenskou farou; čakaj, až zajde za bránu, potom ťa pustím.“ A horkýže som ho pustil ja, lebo on pustil mňa, keď vládol klúčom, a tak pevne ho držal, jako hluchý dvere. Aby som nemusel celú hodinu s ním v škole presedeť, privolil som na to, aby sme vyšli oba. Šándorko šiel po okľukách domov, aby ho nikto nespozoroval; i ja som sa zarážal za celú hodinu, a potom oddal som klúč, komu patril. Keď prišiel konrektor večer rodičov navštíviť, vytratil som sa z izby, aby sa ma na Šándora nepýtal; ale ani ja som sa nepochválil nikomu, že sa za profosa nehodím a rozumie sa, konrektorovi som Šándora neudal.

Na oberačky a na Veľkú noc šiel som aj ja s celým kŕdľom žiakov peší domov. Obyčajne sme chodievali na noc do Orešian, kde sme sa u jakejsi babičky, ktorú sme Kaiserkou menovali, na slame vyspali, a na druhý deň cez Biele Hory, Nádaš, Brezovú do Myjavy zase na noc dorazili, a na tretí deň sme si pohodlne došpacírovali domov. — Jestli som mal koncom prvého roku dobré svedectvo, vyšpikované eminenciami, bolo ono na konci roku druhého ešte lepšie; len tak sa v ňom hemžilo výtečnými známkami, a dobrí rodičia sa nazdávali, že zo mňa jakési monstrum učenosti vyrastie. Ukázalo sa to hneď budúceho školského roku 185$^{0}/_{1}$ na prešporskom lyceume, kde som vstúpil do piatej triedy. Tam sa všetko prednášalo, — ba, horkýže, prednášalo, ale len z pamäti biflovať dávalo, — po maďarsky, a múdri professori na to zhola

nič ohľadu nebrali, že vyše polovice pätoklasníkov po maďarsky nič nerozumie. Ja, navyknutý už v Modre učiť sa nazpamäť i nerozumené a nechápané veci, drvil som lekciu za lekciou; a keď ma raz professor Lichner vyvolal z jakéhosi „Rómaiak történet"-u a ja som lekciu mechanicky odriekať počal, musel som čosi veľmi strapatého povedať, keď sa celá trieda dala do homerického smiechu. Lichner pozrel strmo na mňa, čelo zmraštil a spýtal sa ma po nemecky: „Rozumiete to?" A keď som odpovedal: „Nerozumiem," riekol mi: „Tedy sa to neučte!" A ja som potom tú jeho pädagogickú radu na literu zachoval a do celého „Rómaiak történet"-u až do konca semestru ani len nenahliadol, tak mi tá knižočka bola zošklivená, ba zhnusená. Facit bolo: hneď v prvý semester slávnostné s dvoma sekundami prepadnutie. Ale to už nestalo sa v Modre, a ja som chcel len niečo o mojom modranskom študentstve a fizulárstve rozprávať. Možno, že ma dakedy napadne chuť prehovoriť niečo aj o prešporskom mojom žiactve, aby som ukázal, jako *tam* s nami zachádzali, ale že aj tam sa našli dobrí ľudia, ktorých si s úctou a vďakou spomínam.

Smrť, pohrab a mrtvi v tradicii a zvykoch ľudových.

Napísal *Krištof Chorvát.*

(Dokončenie.)

7. „Čary a kuzly".

Rozumie sa samo sebou, že tu nemôže byť reč o inom, ako o čarení s pozostatky mrtvých, a s vecmi, ktoré v nejakom sebe menšom potyku stoja s umrelými. Všetky takéto veci eo ipso dostávajú ráz nadľudský a tým hodia sa dobre k podobným výkonom. „Auf solche Dinge — hovorí Krauss (Rel. Brauch. d. Südslaven, str. 134, 135) — überträgt die Seele zugleich einen Theil ihrer geheimnissreichen, unheimlichen Macht, u. darum sind diese Sachen zu Zauberwerken mannigfachster Art vorzüglich geeignet." Najprv uvediem príklady vzaté zo života hospodárskeho, potom rôzne liečenie nemocí, kúry a p. a nakonec príklady všeobecnejšie.

Aby hospodárom vrabce na siatine škodu nerobili, smiešajú pri sejbe so zrnom trochu zeme, vzatej z hrobu (Csaplovics 278, Michalko 238, Sborn. I, 203). I húsenice z kapusty tak možno odohnať, jestli dáme do nej kúsok dreva, odlomeného z rakve (Csaplovics 278, Michalko 283). Kto sa chce zbaviť ploštíc alebo blch, nech dá niekoľko z nich do truhly k mrtvému a tak aj pochová (Michalko 280). Ony potiahnu i ostatné za sebou: pekný príklad tej viery, že čo s mrtvým príde do spojenia, to je jeho, on si to vezme. No ploštíc aj tak možno sa striasť, keď niekoľko zaviažeme do vrecúška a hodíme na krížne cesty (Csaplovics 274).

Snáď krížne cesty zastupujú tu hroby. No možno, je tu mienené i to, že ploštice chytia sa potom človeka, idúceho okolo nich, ako na pr. okolo Košíc vešajú handry z človeka epileptického (zrádnik) okolo cesty, aby ho tým vyliečili (Csaplovics 276). Tieto handry potom prenášajú nemoc na iných (Ad rem Lefèvre 50. Tylor II, 150. Ausland 1890, str. 692). — Zo slamy, na ktorej mrtvý ležal, nech sa došky (šupky) porobia a do strechy priviažu, taký dom nikdy nezhorí (Orol 1874, str. 315). Chcú-li furmani, aby ich kone pekné a tučné boly, nech si zaopatria handru z obeseného, a tou nech ich utieravajú (Michalko 288). Inde to isté spraví aj handra zo žobráka (Dobš. 61). Bačovia na salašoch, keď chcú, aby mali moc masla a syru, odrežú prst z obeseného človeka a močia ho v mlieku. Ani strigy vraj nebudú mať ku salašu prístupu (Turec).

No najväčšiu rollu hrajú pozostatky mrtvých, hroby a p. pri liečbach. Ľud zná tu veľmi mnoho prostriedkov, z ktorých nech tu stoja nasledujúce. Už Bartholomaeides (Csetnek 59) spomína, ako lieča pôverčiví ľudia deti: „infantes morbidos, aut parentibus orbatos, ad ossaria deferebant, mortuos, ut eos aut carne donarent, aut ad se reciperent, orantes (cf. i Notit. com. göm. l. c.). To isté robievaly matky, jimž strigy pravé dieťa ukradly a miesto neho iné podhodily („priemeň", „priemeňča", „odmeň", Dobš. 115). V Novohrade je zvykom dieťa často plačúce ponosiť po hroboch, a ono prestane plakávať (srov. i Pohľ. XII, 377). V okolí Blatnice nezdravé malé dieťa takto lieča: vezmú z prahu kostolného, krčmového, z deviatich domov, deviatich stromov a deviatich hrobov po troške prachu, to všetko spolu uvaria, v tej vode dieťa — keď je „znečistené" — vykúpajú a na cintoríne po 9 hroboch povaľkajú, hovoriac:

Kosti, kosti, dajte tomuto dieťaťu mäsa dosti,
jak nemáte mäsa dosti, povolajte si ho do vašej vlasti.

Iný variant je: Keď má decko suchoty, uvarme pred východom slnka z deviatich hrobov trávu, devätoraké železo a prach zpod deviatich prahov, dieťa v tom odvarku vykúpajme a vodu na krížne cesty vylejme. S vodou vyleje sa aj nemoc. (Tiež tam.) V Bošáckej doline majú podobný recept. „Deväť kapustných hlúbov, deväť vretien a z deviatich nárožníkov slamy varí sa spolu vo vode, pred východom slnka z deviatich brodov dolu tokom načretej, suchotami morené dieťa v tom sa okúpe a do východu slnka po deviatich hroboch v cintoríne popreguľuje — konec suchotám (Letop. Mat. Slov. X, sv. I, str. 50; srov. aj Pohľ. III, 288).

Keď niekoho uši bolievajú, nech ide na cintorín a vytiahnuc z kríža klinec, nech si ho v ušiach tri razy pozvŕta a zase na predošlé miesto položí. Pri odchode pacientovi nesvobodno nazpäť sa obracať, kúra by neosožila (Sarvaš). „Zubů bolení lidé zahánějí takovým klincem, kterým truhla umrlčí sbitá byla, a kterým se má nečistota z mezi zubů vypichávati, jestli chceme, aby nás zuby nebolely" (Michalko 283). Najlepší prostriedok k zapudeniu bradovíc je ten, jestliže ich rukou mrtvého treme (Ibidem). V Bošáci mrtvú kosť „rozháňajú" potieraním ľudskou kosťou na cinto-

ríne najdenou (Pohľ. XI, 158). Proti vredu užíva sa v Turci tento recept: Z kostí z hlavy človeka násilnou smrťou zomrelého, z krtovho a lastovičkinho srdca, dažďových červíkov, vlčích „jadier", pávového trusu a pivoňového koreňa spraví sa prášok a ten sa užije (Nár. Nov. 1892 č. 26). Odvarok z umrlčej hlavy je dobrý proti choromyselnosti a nočnému gniaveniu (Pohľ. XII, 38).

Pre zlodejov dobré sú tieto rady. Kto nosí pri sebe palec z obeseného, môže bezpečne kradnúť; nikto ho nevidí (Michalko 289 a Dobš. 95). Neviditeľným robia aj prsty z nenarodeného, t. j. zo zomrelej tehotnej ženy vyrezaného dieťaťa (Pohľ. XII, 37). Kto nosí pás z obeseného, bude mať šťastie. Keď sa niekto z Ruska vráti, kde ako šefranníkovi dobre sa mu vodilo, hovoria Pravňania: „Ľahko mu, nosí pás z obeseného!"

Keď sa šuhaj nechce stať vojakom, nosí šaty z mrtvého (Kysáč). V Novohrade je to omnoho komplikovanejšie. Keď má ísť „detský" k odvodu, obstará si košeľu z mrtvého a dá ju do chleba, ktorý sa má piecť. Keď je chlieb upečený, vyne košeľu, chlieb zje, košeľu oblečie a tak ide celkom spokojný na assentírku. Prihodilo sa to r. 1855 v Lovinobani (srov. aj Pohľ. XII, 117).

Šatky, ktorými bola brada podviazaná, kradnú ženy, zvlášte predavačky v Kysáči a tým čaria; toľko vraj ľudí príde k nim kupovať, ako čo mrtvého boli obzerať. „Peny mrtvého používajú za „liek" proti opilstvu. Namiešajú ich do vína a dajú ožranovi nepozorovane vypiť. Stane sa obyčajne, že potom vskutku viac nepije, lebo v najlepšom prípade sa aspoň zblázni" (Báčka). Tieto prostriedky čarenia a liečenia sú, myslím, od Srbov požičané. Na horných stranách ich nieto — aspoň mojím vedomím nie — a Krauss tie isté sdeľuje u Juhoslovanov (Volksgl. u. rel. Br. d. Südsl. str. 141, 143).

Zahlobíme-li do podošve toho, na koho sa hneváme, klinec z umrlčej truhly, patričný okuľhavie (Michalko 288, Csaplovics 274).

I pri láske a manželstve užíva sa takýchto prostriedkov. Keď dakto nezbadano zanesie do toho domu, kam mnoho frajerov chodí, mieru, ňouž mrtvého merali, a tam ju nechá, nikto tam viac nepôjde (Orol 1874, 316). Ktorá nedočkavá chce sa čím skôr vydať, sadne si na rakev, v ktorej už mrtvý leží (Mošovce; podobné už boly hore vyššie sdelené). Jestli sa chce vdova čím skôr vydať, nech si zásteru nad jamou svojho zomrelého muža naopak previaže (Ilidem).

Čarovanie s hrobom a relíkviami sa častejšie spomína. (Tak na pr. Pohľ. III, 293; IV, 42.) Farár Jelen bol žalovaný, že ľudskú lebku z kostnice predal jakejsi čarodejnici (Pohľ. XII, 382), a roku 1707, 19. febr., pri visitácii musel Daniel Krman medzi 34 body, napísané cirkvi konštianskej k zachovávaniu, vložiť i túto pokutu: „Kdoby z kostnice něco bral a čaroval... fl. 1."

A čo asi má znamenať zákaz v V. artikuli synody štítnického

duchovenstva z r. 1591: „V pátek Velkonoční, nech žádný a nikde obrazu ku podobenství člověčí tváři vyrytého a vyrezaného do hrobu nekladů“ atď.? Snáď tiež nejaké čary? [1])

A zase prišla jaseň . . .

A zase prišla jaseň chladná
— krás letných neľútostný vrah —:
už opadaly stromov listy,
i sňah už, zimy predznak istý,
hor' beleje sa na horách.

A zase zvädly duše kvety,
a zase srdce objal chlad...
Len chvíľočka, len okamženie,
a navždy pŕchlo milé snenie,
čo blažilo ma nastokrát...

Sňah padá, padá tíško, tiše,
zem bielym kryje fáťolom
a ani stopy dookola,
že kedys' krásna vesna bola:
zem pozasnula tichým snom.

A dobre tak! Mňa slasťou plní
tá mŕtvosť — smrti predobraz!
mňa tajne slasťou plní vždycky
ten zimy nádych elegický
nad hrobom pochovaných krás.

A v milom srdca ukojení
vždy s úsmevom si spomínam,
že dlho potrvá to asi,
až nové zkvitnú kvetov krásy,
hymn žitia vznesie s' k výšinám.

Že dlho potrvá to azda,
až nebom zaplá slnka svit
— veď príchod jara vždy tak ťažký! —
kým zkvitnú fialenky, kašky
a nové túhy trysknú v cit...

[1]) Za láskavé zprávy, resp. za vyplnenie môjho dotazníka som povďačný: slč. Chorvátovým v Blatnici, pani Hrivnákovej v Mošovciach, pánom: J. Bodnárovi v Terbegovciach, V. Mičátkovi v Kysáči, J. Babkovi v Nem. Ľupči a † P. Andrášovi na Sarvaši.

Ó, prečo po zimnom sa spánku
príroda zo sna budí znov'?!
A srdce, sotva zacelelo,
by zase novou láskou zvrelo,
sa nových chápe túh a snov?!

Ó, prečo navždy nezanorí
sa v svoje bôle, v žiaľ a chlad:
by večne iba tomu žilo,
čo v prvej slasti zacítilo...
Veď sladko by to bolo snáď

sa cele oddať svojmu bôľu:
len chvíľkou v srdce nazerať,
jak hasnú ideálov plamy,
jak túhy trávia seba samy,
a tiško žitiu umierať...

*

Sňah padá, padá, rúcho spriada
— úmrtnú rúšku — dolinám...
A ja si z jara zvädlé kvety
a vlastných túžob zašlé svety
s úsmevom na rtoch spomínam.

Ľudmila Podjavorinská.

Svadobné obyčaje v Hlbokom, v Nitriansku.

Podáva *Pavel Sekerka.*

„No čo, kmotríčku, bude z toho môjho krstného a z vašej Anky pár?"

„Kmotrička moja, na vašu otázku s Písmom svätým odpovedám: kdo hledá, ten nalezá, kdo tluče, tomu bude otevríno."

Takýto rozhovor viedla kmotra Belanka s kmotrom Žákom. Bol to rozhovor vážny a dôležitý, lebo veď išlo o budúcnosť dvoch mladých ľudí: Janka Bartoňa a Anky Žákovej.

Janko a Anka boli síce už dávno usrozumení. Však od tých čias už pár rokov prešlo, čo Janko prvý raz hodil okom po Aničke. Bolo to pri „muzike". Šuhajci vnútri v izbe rokovali: aký tanec majú im muzikanti zahrať; dievčence za ten čas stály vo dverách a trpelive čakaly, kým sa mládenci rozhodnú. Rozhodli sa za ten „slovenský".

Spustili muzikanti, poskočili mládenci, zatlieskajúc rukami a, mihnúc okom v tú stranu, kde dievčence stály, privolávali si jedenkaždý svoju vyvolenú.

Janko Bartoňovie ešte len sám poskakoval. Tak sa zdalo, že ťažko mu padne vybrať si zpomedzi tých, ktoré vo dverách zostaly. Zrazu padol zrak jeho na Aničku Žákovie, ktorá, bárs len nedávno prekročila prah detinského života a vyšla z konfirmácie, bola už panna na miesto.

Mihne na ňu, — tá však tomu ešte nerozumie, a preto musí aj zavolať: „Anka, poď!"

Začervenala sa a ostýchave pozerala na toho, ktorý ju volal. Ako by sa bála vystúpiť na to javište verejného panenského života, stála len vo dverách, sťa prikovaná.

Janko druhý raz nevolal, ale prikročil k nej, vzal ju za ruku a vtiahol do kola.

Od tohoto času Janko vždy len s Ankou tancoval, Anka bola jeho vyvolená, a poznať bolo na nej, že tomu je rada.

Ľudia, keď videli, že Janko nielen pri „muzike", ale či na priastkach, či pri inej príležitosti vždy len k Anke sa tiahne, a že Anka tiež od neho neboćí, povrávali si, že z toho sa čosi vykľuje, že z Janka a z Anky akiste bude pár. Títo by boli nedbali čím skorej skutkom potvrdiť tieto reči ľudské; však sa mali radi a vyzkúsili, že aj rodičom by to nebolo proti vôli. Museli však čakať, kým Janko vyjde z rekrutačky.

Vyšiel, neodobrali ho.

Tu nielen Jankova, ale aj jeho rodičov žiadosť bola, aby po rekrutačke stav svoj premenil, preto u Bartoňov častejšie pretriasali túto záležitosť. Janko síce by bol hotový hneď zabehnúť k strýcovi Žákovi a povedať: „Strýče, nevzali ma za vojaka, už sa môžem oženiť — ak mi dáte vašu Anku!"

„To nemôže tak byť, slušnosť sa musí zachovať," hamovali ho starí. „Musíme najprv na vedomie dať Žákovcom, aby nás očakávali."

Poverili kmotru Belanku s touto úlohou. A tá vykonala to tak, ako sa patrí. Znajúc, čo je slušnosť, nemohla udreť na kmotra Žáka: „No, kmotre, Bartoňovci sa už k vám chystajú," ale za dostatočné držala vyjadriť žiadosť Bartoňovcov s tou otázkou: „No, kmotríčku, bude z toho môjho krstného a z vašej Anky pár?"

Kmotor Žák tiež nebol „mechom udenený", a preto porozumel, kam Belanka mieri. Znajúc slušnosť, nemohol odpovedať: „Nech len prídu, čakáme." Vedel, že Belanka, ako múdra osoba, porozumie aj tej odpovedi: „Kdo hledá, ten nalezá, kdo tluče, tomu bude otevríno."

Takýto rozhovor rozhoduje nad budúcnosťou aj takých mladých ľudí, ktorí ešte nie sú príliš oboznámení. Kde stránka ženíchova nezná mienku rodičov nevestiných, tam neobráti sa hneď na samých rodičov, ale na najbližšiu rodinu, pri čom viac diplomatických rozhovorov potrebuje. Kde dievča, usrozumené s rodičmi, nechce ísť za toho, ktorý ju pýta a pri tom nechce obraziť mládenca a jeho stránku, tam obyčajne pytická odpoveď dáva sa, z ktorej však mládenec a jeho stránka porozumie, koľká uderila.

Medzi Jankovou a Ankinou stránkou nebolo treba dlhého vyjednávania. Tu to išlo všetko hladko.

O pár dní, po rozhovore Belanky s kmotrom Žákom, vidíme Janka so strýcom Zálešákom kráčať hore dedinou. Obidvaja pristrojení, ani do kostola. Kráčajú zrovna do domu Žákovho. Tu strýc Zálešák krátkou rečou oznámi príčinu príchodu; domáci otec tiež na krátko odpovie — a mladí sú zasnúbení. O chvíľku popovolajú rodičov ženíchových, síde sa aj najbližšia jeho rodina a nevestina a odbavuje sa malá svadba.

K zasnúbeniu ženích si vždy povolá za tlumočníka niekoho zo svojej rodiny, alebo krstného otca, ktorý však pri opravdovej svadbe úlohu starého svata už vykonávať nemusí. Svatovstvo nie je ľahká vec; k tomu sa vyhľadáva rečník smelý, v Písme svätom zbehlý. Poneváč takýchto je málo v dedine, tých istých starých svatov vídavame skoro na každej svadbe.

Takýto na slovo vzatý starý svat pred prvou ohláškou, v sobotu, čaká v dome nevesty na ženícha a jeho pytača. Tu sa už starí svatovia začínajú za prsty ťahať; rozhodná bitka to však nebýva, keďže reservné vojsko obidvaja nechávajú odpočívať až po sobáš.

Dej tento, pred ohláškou, menuje sa „ručník", lebo ženích dostane od nevesty ručník aj pero, a on tiež musí niečím obdarovať snúbenicu svoju.

Pero, ktoré nevesta dá ženíchovi, je zo zeleného rozmarínu, stužkami poprepletané a na drevkách priviazané. Niekedy je aj na pol metra dlhé a ako dlaň široké; hlbocký mládenec ozaj musí kunštovne držať hlavu, aby mu maličký klobúčik neshodilo.

Po ručníku ženích, nevesta a obidvaja starejší idú do fary dať zapísať ohlášky.

Na prvú ohlášku ani ženích, ani nevesta nejde do kostola; na druhú a tretiu idú už obidvaja, ženích za klobúkom s tým perom, čo od nevesty dostal, nevesta s partou na hlave. V kostole ženích sedí na svojom mieste, nevesta s dvoma družičkami stojí v prostred kostola. U nás, kde aj dievčence po čas služieb Božích v stoliciach sedávajú, pekne vyzerá, keď ozdobená nevesta s pristrojenými družičkami v prostred kostola stojí.

Hostí na svadbu povolávajú obyčajne vo štvrtok, pred treťou ohláškou, a druhý raz odpoludnia v deň pred sobášom, dvaja družbovia, jeden so stránky ženícha a druhý so stránky nevesty. Chodia so sperom po dedine; predo dvermi toho, ku komu idú, spustia najťahšie. Nosia palicu stužkami okrášlenú.

Pred sobášom starí svatovia dostanovia sa do domu nevesty, aby „veno" napísali. Bárs nejeden praktický ženích do vena žiada poznačiť aj to, čo so svojou budúcou v roľach, v peniazoch atď. dostane, predsa u nás pod týmto „venom" inšie rozumejú. V tomto vene, ktoré starí svatovia napíšu, postarané je o budúcnosť nevesty v tom páde, jestli by ženích pred rokom bez potomkov zomrel, a spolu v ňom vyložené je aj to, čo ženích bude dediť po neveste, jestliže by tá pred rokom bez potomkov zomrela.

Za týmto hotujú sa k sobášu. Ženích so starým svatom a so svojimi hosťmi s muzikou ide do domu nevesty, kde čaká oddavač s hosťmi nevestinmi. Ale ťažko je dostať sa do izby. Dvere najdú

zavreté, musia búchať a volať, aby im, „zemdleným a bohabojným pútnikom“, otvorili a „v tomto ctném príbytku odpočinúti“ dopriali. Vnútrajší ich všelijako odhovárajú, posielajú ich o dom ďalej, lebo že poblúdili. Takýto diškurs cez dvere obyčajne dosť dlho trvá a na konci už aj „bohabojných pútnikov“ nedôstojné odpovede sa dávajú so stránky vonkajšieho starého svata, najmä keď je tuhá zima.

Konečne ich pustią. Lež tu zas nová odpornosť ich čaká. Tú, ktorú hľadajú, pre ktorú „z tak ďaleka“ putujú, nikde nevidia, lebo tá je schovaná s družičkami v komore.

Pytač prosí rodičov, aby im nevestu doviedli. Najprv dovedú rozličné maškary, potom družičky, a keď ani jedna z týchto nie je tá, ktorú hľadajú, dovedú nevestu. Smiechu je tu dosť, lebo starý svat udáva aj príčiny, prečo tú alebo druhú, ktorú im predviedli, nechcú. Najmä pri oblečených za maškary môže svoj vtip náležite brúsiť.

Po príchode nevesty začína sa najtuhšia „patália“ medzi pytačom a oddavačom. Začínajú s Adamom a Evou a nezastanú, kým aj jeden aj druhý svoju múdrosť nevyčerpal. Niekedy stane sa to pri Tobiašovi, ktorý bral si za manželku Sáru, dcéru Raguelovu, niekedy dôjde to však až k tomu Pavlovmu: „Lépe jest v stav manželský vstúpiti, nežli páliti se.“

Keď je vojna starejších dokonaná, posadajú všetci, aby sa občerstvili. Po tomto občerstvení pytač pýta ešte jeden dar, a síce pero pre ženícha. Z protivného tábora ohlási sa najstaršia družička, vezme pero a položiac ho pred ženícha, hovorí: „Tu máte, co žádáte, víc od nás nežádajte; spravíme si krátkú reč: vezmeme nevestu a pujdeme preč.“ Tu povstávajú. Ženích a nevesta odoberá sa od rodičov a aj od ostatných. Ženích chlapom a nevesta ženám podáva ruku. Za tým idú do kostola.

Popredku idú družbovia s mladou chasou mužského pohlavia. Každý sklenicu alebo krčiažtek v ruke, ktorého obsahom oboznamujú i dívajúcich sa. Nejdú ticho, lež preberajú nohami, vyskakujú a natriasajú sa, ani čo by sa „potrhať“ chceli. — lebo veď za nimi hrá muzika, čo srdce preniká.

Za muzikou, medzi starejšími, kráča ženích, zvoľna, ako sluší na takého, ktorého do „človečenstva“ uvádzajú. Za tým kráčajú ženáči. Potom nasleduje nevesta v prostred dvoch vážnych matron, a naposledok ostatné vážne matrony.

Po sobáši idú do hospody, kde mladí tancom, starší pohárikom krátia si čas. V hospode každý len za svoje jie a pije.

O krátky čas ženích, nevesta, družbovia, družičky a oba starejší poberú sa do domu nevesty, aby si zavečerali; ostatní hostia zostanú v hospode.

Táto večera má svoj cieľ. Veď ženích a nevesta musí sa potom „múdriť“, družbovia musia obsluhovať; družičky a starejší majú tiež svoje povinnosti, ktoré požadujú viac rozprávať nežli jesť.

Po tejto večeri zas idú k ostatným do hospody a čakajú, až kuchárky odkážu svoje „hotovo“. A len keď sa to stalo, opustia

hospodu a idú všetci na večeru; ženích, nevesta, družbovia, družičky a pytač do domu ženícha, oddavač do domu nevesty, ostatní ta, kam ktorý je povolaný. Muzika ide s mladým párom do domu ženícha; hostia v dome nevesty uspokojiť sa musia s gajdošom. V dome ženícha vítajú svadobnú ríšu peknou rečou, nevestu však — s metlou; tú jej hodia pod nohy, keď prah prekročiť má. Niektorá to nezbadá, potkne sa — a to je zlý znak; obozretnejšia zdvihne metlu, hodí do kúta a pyšne povie: „Aj u nás vymetávame."

Vojdúc do izby, ženích predstavuje svoju žienku rodičom: „Tatíčku, mamička, doviedol som si ženu a vám nevestu." Nevesta sa tiež prihovára: „Tatíčku, mamička, radi-li mňa máte, radi-li mňa za nevestu prijímate?" Rodičia odpovedajú: „Radi, radi ťa máme; keby sme ťa radi nemeli, ani by sme pre teba s muzikou neposielali." Stáva sa aj to, keď ženích dovedie takú nevestu, ktorú mu matka zbraňovala, že táto na prímluvu nevesty sa odvráti a zamrmle: „Radi, radi, ako soľ v očach."

Na to si posadajú, mladý pár s družičkami a so starejším za vrch stola, ostatní kde sa im miesta ujde. Hromada koláčkov ubýva, sklenice a čbánky sa prázdnia. Toto sa neráta k „večeri", tá neskôr bude. Tu počuť zrazu výskot a ujúkanie od dverí. To družbovia, nesú misy s polievkou a kladú na stoly. Vravot utíchne, ani čo by „uťal", len starý svat pokašľáva. I to netrvá dlho; zrazu vzdychne zhlboka a začne spievať pesničku, ktorú ostatní utlmeným hlasom sprevádzajú. V Hlbokom túto spievajú:

Staň se v tomto dome nyní
s nebe Boží požehnání —
pokoj Boží budiž s námi.
Veselí sme my páni
[: v ctném shledání. :]

Prátelé milí pozvaní,
v tomto dobrém posedení:
jeden s druhým se radujme,
v bázni Boží prospevujme —
[: ke cti, chvále. :]

Neb nevíme jiste toho,
abychom jeden druhého
prez rok mohli uhlídati,
tak vesele hodovati —
[: ví to Bůh sám. :]

Posvetiž Ježiš Kristus Pán
pokrmu i nápoje nám;
jako Jeruzalemský chrám —
posvetiž Ježiš Kristus Pán,
[: jsa mocný král. :]

Vesele všickni hodujme,
Boha i bližných milujme.
Veselme se v Pánu Kristu,
majúc vskutku cestu jistú —
[: ku životu. :]

Že po zdejším odebrání,
z toho sveta vyproštení:
budem s anjely spívati,
s Kristem Pánem hodovati —
v sláve večné,
nekonečné.

Po speve nasleduje modlitba, ktorú tiež starý svat odrieka.

Jedlá nasledujú v dlhých prestávkach, ktoré krátia si spevom, sprevádzaným hudbou, a žartovnými rozprávkami.

Keď už aj uvarené sliepky našly svoje určené miesto, povstane najstaršia družička a pýta pre nevestu na „vínek". Žiadosť svoju predostiera takto:

Muziko milá, červená, bílá,
postoj máličko, nech já promluvím
jedno slovečko.
A vy, milí hosti, zdejší, prespolnejší,
ja vás prosím, lebo mosím,
na místo ženícha a mladej nevesty:
aby ste im byli nápomocni
na vínek zelený, na prstienek stríbrný,
na čepeček bílený;
kerý groš, kery dva, kerý pul tolára,
a v tem co vašeho možného.
Ty, mladý ženíchu, dukáty stríbrnýma.
Šak keď vy budete vaše dcérky vydávaci,
ona sa vám bude scet stokráť odmenici.
Ona vám zabije: kravičku rohatú,
kačenu trdelnatú, slepicu chocholatú.

Za tým podá tanier a každý hodí do neho svoj príspevok „na vínek zelený a čepeček bílený".

Družička nezapomína ani na družbu najstaršieho, tomu ona sama posiela dar za vernú službu, na vidličke kus kosti a kôrky z chleba, v sprievode týchto slov:

Ty, družbo nejstarší, mládenče nejkrajší:
posílám ti službu, na sankách družbu;
z apatéky leľuju, že ťa verne miluju;
kebych ťa nemilovala, tej výsužky bych ti neposílala.
Tá výsužka je malá, ale je pocivá,
jako tá panenka, kerá ju posílá.
Výsužku si ráčte, koníčka mi vráťte,

ale mi ho dobre vyobročte.
Aby, keď já pujdem prez hory, prez doly
k tej svoji materi —
aby sa on nepotkel na své štyri nohy;
aby on harcoval, aby on tancoval,
jako by mu štyri muzikanti hrali.
Muziko, hraj!

V tom spustí hudba a zabávajú sa ďalej.

Okolo polnoci, alebo i neskôr, počuť pred svadobným domom spev, ujúkanie, bubnovanie na plechových hrncoch a pleskot bičov. To idú „duchnárky". Nesú duchny nevestine, v plachtách na chrbte, každá niečo. Svadobná mladšia chasa z domu nevesty ich sprevádza, a tá robí ten hluk. Duchny nevydajú len tak darmo, tie musí svadobná matka vymeniť; k čomu sa ona hneď nepodvoľuje, ale najprv fígľom ich chce dostať. Ponúka duchnárkam sklenicu s dobrým „trúnečkem", tieto však nedajú sa naviesť, lebo potom by im hovorili, že duchny prepily — a výkupné by vystalo.

Po odovzdaní duchien svadobná ríša sa už mieša: niektorí prídu z domu nevestiného do domu ženícha, a naopak.

Svadba trvá dva, niekedy aj viac dní. Niektorý z hostí vykradne sa nad ránom domov, aby si trochu podriemal, čo však bez pokuty nebýva. Takého „hriešnika" idú budiť s muzikou; potom mu priviažu reťaz na nohu, niekedy zo žartu tak ťažkú, že má čo vliecť, a tak vedú ho nazpäť do domu svadobného, kde mu vymerajú trest dosť znesiteľný: musí sa svadbiť ďalej. V druhý deň svadby, predpoludním, chodia preoblečení za maškary po dedine a všelijaké žarty vystrájajú. Okolo poludnia, v dome ženícha, pristrájajú nevestu k úvodu. Keď je pristrojená, posadia ju na malý stolček, prestrú jej ručník na lono a dávajú jej zas na ten „čepeček bílený"; potom ju ženy a družičky obklopia a spievajú: „Kto chce strojnú ženu mieť, musí si on pro ňu jeť; štyrma koňma vranýma, ako sedlák do Brna, do Brna, do Brnečka, do nového mestečka". Znejе to ženíchovi, ktorému však ľahšie by bolo doviezť svoju ženu z Brna, než uchytiť ju z toho klbka žien a družičiek. Má si ženu vyviesť za ruku — pred sebou vidí však 10—20 rúk vystrčených. Niektorý vyvedie si druhú, a potom je smiechu dosť. Ale kto tak dlho, verne krútil sa okolo svojej vyvolenej, ako náš Janko okolo Aničky, ten aj medzi tisíc rukami pozná tú pravú.

K úvodu idú s muzikou a so spevom. Po úvode všetky ženy idú do domu nevesty a tam sa hostia. K večeri zas odprevadia nevestu do domu ženícha a zabávajú sa až do bieleho rána. Ráno hostia sa porozchádzajú, každý po svojej práci; len mládenci ešte zostanú, aby muzikantov vyprevadili. Vyprevadia ich na konec dediny, krepčiac pred nimi; jeden z nich nesie veľký koláč, ktorý pri rozlúčke dajú muzikantom — a je po svadbe.

U L. N. Tolstého.

Mal som veľkú túžbu videť L. N. Tolstého. Po dlhom váhaní vybral som sa k nemu počiatkom septembra 1894. Oddýchnuv si z cesty v Tule, vrátil som sa v prvú septembrovú nedeľu raňajším vlakom nazad na stanicu Kozlovku Záseku (kursko-tulskej železničnej čiary) a odtiaľ pešo na Jasnú Poľanu. Cesta, asi tri versty, ide širokým prosiekom cez starý štátny les, stromy sú listnaté, len kde-tu vykukne chvojka ihličnatého: pôda vlnistá, plocho-vŕškovatá. Deň bol jasný, vozduch priezračný, ako kryštál, a hojne rosy. Sprievodčieho chlapca, syna železničného strážnika, vypytoval som sa, či pozná starého grófa Tolstého. Že veru pozná; chodieva si pod večer na stanicu pre poštu, dakedy s *báryšňami*, dcérami: ony sa vezú, a on popri kočiariku peškom... Asi po dvoch tretinách cesty ukáže sa rozsiahly park Tolstých. Za ním a na ľavo od neho dedina Jasná Poľana, na pravo park primyká k lesu. Ostatok cesty ide už poľom. S jednej tabuli sväžajú zbožie.

Čím bližšie boli sme parku, stával som sa tým nepokojnejším, rozpačitejším, hanbil som sa, že idem vyrušovať Tolstého. Koľká dósa je tu planej zvedavosti, — myslel som si. Cítim aj úprimnú túhu, potrebu videť ho, poučiť sa od neho, ako treba žiť; ale tomuto pri dobrej vôli možno naučiť sa i z jeho spisov. Nuž je to len slabosť s mojej strany, že idem k nemu, unúvať ho pre to, čomu môžem sa naučiť bez obťažovania jeho. Hlava mi horela a potil som sa, keď vstúpil som do parku. Šli sme stínnou allejou. Ukázal sa biely dom na poschodie, ku ktorému dvaja tesári pristavovali drevené krýdlo (stavali vrch nad sedliacku izbu Tolstých, ktorú si bol, ako som voľakde čítal, sám Lev Nikolajevič postavil). Okolo širokej verandy domu zahli sme ku schodíkom na úzku drevenú chodbu.

Bolo 9 hodín. Vyšiel mi sluha oproti a pýtal sa, čo si žiadam. „Lev Nikolajevič ešte nevstali (a či nevyšli)“, odpovedal mi. V tom vyšiel Tolstoj a prihovoril sa mi — neviem, ako. Povedal som, kto som, Slovák, z Uhorska, a že som prišiel, abych mohol jeho videť. „Mi je veľmi milo,“ a podal mi ruku. Kázal mi složiť veci na lavičku, lebo že je ešte nie vyriadeno, a zaviedol ma na verandu. Poshováral sa krátko so sedliakom, ktorý čakal na dvore a prosil niečo. Vytrhol si kartu zo zápisnej knižočky, napísal na ňu riadok a dal sedliakovi, aby s tým šiel k upravľajuščemu (gazdovi). Potom vrátil sa ko mne. „Vy dobre hovoríte po rusky; kde ste sa naučili?“ Ešte spýtal sa ma niečo, potom riekol: „Len čo prejdem sa pár minút, vrátim sa hneď.“ [1]) Sišiel druhou stranou s verandy a obrátil sa okolo fasády domu do parku. Pozeral som za ním, kým nezašiel medzi stromy. Potom som sa spamätal. Blaženosť ma prejala: nuž, vidíš, dostalo sa ti šťastia videť Tolstého, môžeš ďakovať

---

[1]) To išiel pomodliť sa. Každé ráno takto prechádzajúci sa modlieva Otčenáš, ku každému slovu dokladajúc niektoré verše z Evanjelia.

Bohu. Aký je prostý, tichý a milý. Ale aký starý a zošlý! Predstavoval som si ho mladšieho a ešte junáckeho. A je shrbený, prácou zodratý starec, v tvári ustatý, smutný a ako by mal nejaké bôle [1]. Oči hlboké, sivé, pokojné a prívetive hľadiace; husté, dlhé obočie; širokoplecí, kedysi vysoký, mohutný; holohlavý, v nebielenej sedliackej košeli, remeňom prepásaný; brada ako mlieko a skoro po pás.

O chvíľku sa vrátil a zavolal ma do domu. Zaviedol ma v prízemí do bibliotéky. Tam som sa složil a potom zval ma hore na raňajky. Na schodoch predstavil ma dcéram Tatiane a Márii.

V stolovej nebolo nikoho. Lev Nikolajevič sadol si za vrch stola a počal si variť na mašinke z ovsenej múky čosi podobného liptovskej riedkej guľaši, mňa ponukol k nemu si sadnúť a obslúžiť sa dľa ľúbosti. Na stole bolo mlieko, káva, čaj, maslo.

Sdelil som mu pozdravy zo Slovenska a Moravy. Oddávajúc pozdrav od Š., povedal som: „Mladý náš spisovateľ, píšucí podobne mravno-tendenciosne, ako Semenov.“ [2])

„A vy znáte Semenova?“

„Áno, z niekoľkých rozprávok ktoré vydal od neho *Posrednik*.“

Milo mu bolo počuť, že Semenova už i mimo Ruska radi čítajú. Povedal mi, že vyšly sobrané spisy Semenova v jednom svázku, že mi dá ich výtisk.

„Aká stránka mojej činnosti vás zaujíma: umelecká či mravná?“

„Mravná,“ odpovedal som.

„A mňa práve to teší...“ Po chvíľke spytoval sa ma ďalej: „Jest u vás mravný pohyb?“

Odpovedal som, že jesto, ale slabý. Z ľudu spomenul som pohyb nazarénsky a baptistický. Z Čiech rozprával som mu, že tam v intelligencii na pr. pokroková strana medzi mládežou bola pôvodne z veľkej časti pohybom mravným (zaoberanie mravnými otázkami, mravné preporodenie indivíduí), len neskoršie sa stal tak prevažne politickým. V programme, ktorý vypracovala si pokroková strana universitnej mládeže, bolo: rovné právo všetkým, svoboda svedomia, stanovisko proti alkoholismu, prostitúcii, militarismu [3]), predbežne nahradiť vojsko miliciou a medzinárodnými vojenskými súdmi.

---

[1]) Bez pochyby aj mal fysické bôle, lebo na druhý deň počul som od Sofie Andrejevny (paní Tolstej), že od pár dní bolia ho játra.

[2]) Kresťanin Semenov (= Sedliak Semenov), tak podpisuje sa na svojich prácach, je skutočný sedliak v moskovskej gubernii. Bol „polovým“ (kellnerom) v hostinci v Moskve. Ako taký dostal do rúk Tolstého *Ivana duraka* (O hlúpom Janovi; vydanie K. Salvu, 10 kr.) vo vydaní Posredníka. Zatúžil po podobných povesťach a iných spisoch Tolstého, nechal Moskvu a šiel domov sedliačiť. Počal sám písať rozprávky, skutočné udalosti zo života ľudu, potom poslal ich Tolstému. Tolstému tak sa zapáčily, že ich opravil a poslal Posredníku na vydanie. Odvtedy Semenov riadne písava; málo, ale dobre. — V Salvových Domových kalendároch vyšly od neho *Nemilá žena* (1893) a *Dedictvo*.

[3]) Ako známo, L. N. Tolstoj (na základe učenia Kristovho: neprotivte sa zlému; miluj blížného, milujte nepriateľov svojich) zavrhuje vojsko, ako inštitúciu nekresťanskú.

Lev Nikolajevič poznamenal: „Medzinárodné súdy nič nenekonajú."

Ďalej hovoril som o stanovisku pokrokovej strany proti veľkému kapitálu, fideikomissom, zväčšovaniu panství a za parcelláciu. . .

„Mať 3 desatiny, alebo 3000 desatín, to je všetko jedno: tak ako traja otroci alebo 3000 otrokov. Tu má Henry George[1]) pravdu: zrušiť pozemkovú vlastnosť!"

Potom pýtal sa ma:

„Jest u vás v intelligencii pohyb premeniť život zvnútra?"

„Jesto, ale nakoľko ja znám, len u málo ľudí, v ktorých vzbudilo ho čítanie vašich spisov."

„Ste ženatí?

„Nie; slobodný som."

„To je dobre," povedal úprimným, radostným tónom.

Tolstoj žije jeden deň, ako druhý; má ustanovený čas pre literárnu prácu, pre telesné zotavenie, pre pobudnutie v kruhu svojej rodiny. Teraz už bol čas, v ktorom riadne sadá k písaniu. Zavolal ma so sebou dolu do svojej pracovne, kde dal mi sľúbený výtisk spisov Semenova, s predmluvou jeho, Tolstého. Povedal mi, že mal v mnoho výtiskoch ruské vydanie *Chelčického Sieti viery*, ale to že už rozdal. Keď vychodil som od neho, upozornil ma, že môžem ísť do bibliotéky.

V bibliotéke mi bolo po toľkých dojmoch pridusno. Vyšiel som na balkon a do záhrady.

O chvíľu prišla Mária Ľvovna, ktorej otec povedal, že som lekár, či bych nevyšetril chorú osobu, ktorá ku nej chodí. Mária Ľvovna totiž zabýva sa liečením, učila sa medicínu privátne, aj dve zimy strávila v nemocniciach moskovských, učiac sa prakticky. Chodieva k nej každý deň niekoľko chorých, niektorý deň i dvadsať. Neraz prídu z veľmi ďaleka. Ale nenie spokojná s liečením. Sama pre seba nevzala by vraj žiadneho lieku do úst. Vidí, ako málo sa dá pomáhať len samým liečením. Lieči len preto, že chorí veria v lieky, že sú spokojnejší, keď dostanú od nej radu alebo liek. Koľko lekárov podobne smýšľa. Hygiena, prophylaxis je sviazaná s riešením sociálnych otázok a riešenie týchto s religiósnou otázkou.

Zavolala chorú do svojej izby. Povedala mi, že trpí bez pochyby na ženskú chorobu. Bola to hysterická sedliačka, muž jej umrel a či ju len zanechal, pred 10. rokmi, žila s ním len s rok, dva, a od tej doby datuje sa jej nemoc. Vyšetril som ju, povedal som, čo som u nej za chorobu našiel, aj ako by ju na klinike liečili, ale doložil som, že ten komplikovaný spôsob liečenia uspokojuje len lekárov a také choré, ktoré sa rady liečа alebo ktorým to povedomie, že robia, čo sa za potrebné drží, poskytuje útechu. Tejto radím len ľahkú stravu, ľahšiu prácu, a keby s ňou rodina dobre zaobchádzala. Z izby Márie Ľvovny, malej, prítulnej, zakladenej knihami, najmä vydaniami *Posredníka* a zajímavými obrazmi, šiel som hore do stolovej. Mária Ľvovna odchádzala do Tuly.

[1]) Henry George: Progress and Poverty.

Stolová je veliká svetlá izba, kde sa jedáva a beseduje, keď je na verande prichladno. Jedny dvere vedú do nej od schodov, druhé od izieb rodiny. V prostriedku je dlhý stôl, v dvoch kútoch proti dverám menšie stoly s prostými garnitúrami, okolo stien ešte menšie stolíky, zrkadlá, stoličky a klavír. V jednom kúte poprsie Tolstého z bieleho mramoru od Gea, v druhom od Riepina, v treťom v sklenej schránke soška jeho, pracujúceho pri stole, tak sa mi vidí od jeho ženy, Sofie Andrejevny. Na stenách obrazy predkov Tolstých. Záclon a kobercov niet. Izba je vybielená.

Z mramorových poprsí sa mi zdalo lepším to od Gea. Na ňom je výraz tváre, očí verný. Len držanie sa nie je trafené. Tolstoj má naklonený krk, a na tomto poprsí je vzpriamený. Tvár chudá, výraz prestátej choroby (poprsie sa datuje z doby, keď Tolstoj bol prestál zapálenie okostice na píšťali; dva mesiace ležal, to bolo pred 8 rokmi). Na toto poprsie človek nemôže sa dosť nadívať, tak ako na samého Tolstého. Vyčíta z neho to, čo zo *Spovede* a iných spisov jeho. Ja som videl kajúceho človeka, velikého trpiteľa za seba i všetkých ludí a hľadajúceho východ, spásu, snažiaceho sa milovať Boha, ľudí i všetky tvory a slúžiť im zo všetkých síl. Na poprsí od Riepina má mračnú tvár, ako na prvej podobizni pri svojich sobraných spisoch (od r. 1894 je druhá podobizňa).

Prišla Tatiana Ľvovna s deťmi prísluhy a Baškirca, ktorý im kumys pripravuje.[1]) Rozprávala všeličo veľmi zajímavého. Čo som si poznačil alebo čo mi zostalo v pamäti, tu bez súvisu podávam.

Počul som od nej o *Posredníku*, vydavateľstve knižiek (i obrazov) pre ľud a od dvoch rokov i pre takzvaných „intelligentných čitateľov" (osobitná seria kníh). Založil ho pred 10 rokmi Čertkov, bývalý officier v garde, ctiteľ a priateľ Tolstého. Prvé knižočky, čo vyšly, boly rozprávky Tolstého: *Čím ľudia žijú*, *Bôh je nie náhlivý, ale pamätlivý* atď. Vydali asi 150 knižočiek pre ľud, daktoré, ako rozprávky Tolstého alebo Lieskova, míňaly sa aj po 100 tisíc exemplárov cez rok. Ceny knižočiek od 1—25 kopejok. Čertkov riadil *Posredníka* 9 rokov. Od jedno roku hlavným redaktorom je Pavel Iv. Biriukov, bývalý námornícky officier. Tento rediguje seriu, ktorá prv nosila meno pre intelligentných čitateľov. Jekaterina Iv. Boratyňská riadi časť prekladovú. Pavel Iv. Gorbunov-Posadov rediguje vydania pre ľud, a ona, Tatiana Ľvovna, má na starosti obrázkovú, umeleckú časť. Vydania pre ľud nedonášajú osoh, vydania pre intelligentných čitateľov áno.

Rozprávala mi o Drožinovi, bývalom národnom učiteľovi. Keď ho odviedli k vojsku, odvolávajúc sa na Evanjelie, nechcel prísahať, ani so zbraňou slúžiť, pýtal si zamestnanie v špitáli, kuchyni a pod. Zavreli ho a preložili do disciplinárneho batallionu. Tam ho tiež zavreli, v arešte s tehlovou či asfaltovou dlážkou dostal suchoty, aj zomrel po 11. mesiacoch v januári 1894 v nemocnici civilných areštov, kam previedli ho 22. dňami pred smrťou, ako k vojsku už nehodiaceho sa. Istý Iziumčenko, ktorý už ako vojak, po príklade

---

[1]) Typ tohoto Baškirčaťa je celkom podobný maďarskému.

Drožina, tiež odriekol sa ďalej byť vojakom, odvolávajúc sa, že sa to s kresťanskou vierou nesrovnáva, sedí posiaľ v arešte tohože disciplinárneho batallionu.

Ďalej mi rozprávala o Nikolajovi N. Gem, len nedávno, v júni toho roku, zomrelom maliarovi, úprimnom priateľovi Ľva Nikolajeviča, človeka jednej viery s ním. Tatiana Ľvovna píše rozpomienky o ňom. Lev Nikolajevič ju k tomu má, aj iných, hovoriac, že Ge bol taký veliký človek, že čo koľkí budú písať o ňom, nevyčerpajú jeho podstatu. Ako človek bol neobyčajne dobrý, skromný, milý, sútrpný. On bol quasi kazateľom kresťanstva, ako ho Tolstoj ponímа; považoval si za povinnosť hovoriť o ňom, kde len mohol. Bol znamenitý priateľ. Dakedy to „miešanie sa do privátnych vecí" zdalo sa natískaním, ale on to robil s dobrým úmyslom, chtiac pomáhať. Nikdy neodriekal v ničom. Hovoril s každým, kto ho potreboval. V umení slúžil kresťanským princípom. O umelectve hovoril, že je kríž [1]). Mal 64 roky, ale bol ešte celkom svieži. Keď

---

[1]) O N. N. Gem platí to, čo Tolstoj vraví o opravdových mysliteľoch a umelcoch: Činnosť vedecká i umelecká v svojom pravom smysle je len vtedy plodotvornou, keď nezná práv, ale zná len povinnosti. Len preto, že je ona vždy taká, že jej vlastnosťou je sebazapieranie, ľudstvo ctí si tak vysoko túto činnosť.

Jestli sú ľudia skutočne povolaní k slúženiu iným duševnou prácou, nuž oni vždy budú strádať, plniac túto službu, preto že len strádaniami, ako mukami, rodí sa duševný plod.

Sebazapieranie a strádanie bude údelom mysliteľa a umelca preto, že cieľom mu je blaho ľudí. Ľudia sú nešťastní: strádajú, hynú. Čakať a vystierať sa nieto kedy.

Mysliteľ a umelec nikdy nebude sedeť na olympických výškach, ako si predstavujeme: on bude vždy — večne nepokojný a v rozčulení: mohol riešiť a riecť ľuďom to, čo by dalo blaho ľuďom, zbavilo ich strádaní, a on ani neriešil ani neriekol, a zajtra, môž'byť, bude neskoro — zomre.

Nie ten bude mysliteľom a umelcom, kto vychodí inštitút, kde ako by robili učenca a umelca (a vlastne robia kaziteľa vedy a umenia) a dostane i diplom a postarajú sa o neho, ale ten, ktorý by i rád nemyslel a nevyjadroval to, čo mu je založeno do duše, no nemôže nerobiť to, k čomu ho tiahnu dve nepremožiteľné sily: vnútorná potreba a požiadavka ľudí.

Hladkých, tyjúcich a so sebou spokojných mysliteľov a umelcov nebýva.

Duševná činnosť a jej vyrazenie, opravdove potrebné pre iných, je najťažším povolaním človeka — je krížom, ako je to povedano v Evanjeliu. A jediné, nepochybné znamenie, že máš povolania, je sebazaprenie, je obetovanie seba, pre prejavenie sily, vloženej do človeka, na osoh iným ľuďom.

Učiť to, koľko jesto koziavok (coccinella) na svete, a skúmať fľaky na slnci, písať romány i opery, možno nestrádajúc; ale učiť ľudí ich

sa hrali lawntennis, preskakúval ohrady, ktoré mu boly skoro po pás. A veselý býval neobyčajne. Keď on bol u Tolstých, býval samý smiech. Ge bol Malorus, ale len akklimatisovaný: jeho starý otec prisťahoval sa z Francúzska. Keď bolo toho roku (1894) v Moskve shromaždenie ruských umelcov a amateurov, jeho zvolili za hlavného rečníka. Práve vtedy bol v influenci (a srdce mal slabé). Na shromaždení mnoho hovoril, chodil, namáhal sa, musel ulahnúť, pristúpilo zapálenie plúc a umrel [1])

V reči prišli sme i na hlad po neúrodnom roku. „Ako sa to všetko zabúda!“ hovorila Tatiana Ľvovna. „V tie časy, keď bol hlad, by sme neboli pili kávu, hanbili sme sa, a teraz zase ako žijeme!“ Spytoval som sa podrobnejšie o hlade. Rodina Tolstých chovala asi 10.000 ľudí. Zprvu málo a zo svojho, potom vždy viacej a viacej. Paní S. A. Tolstá napísala vyzvanie o pomoc do novín, v ňomž stálo, že muž s dvoma dcérami a zase osobitne syn išli pomáhať hladujúcim. Prišlo asi 25 pomocníkov a pomocníc, mnoho potravín, krmu, dreva a asi 300 tisíc rubľov. Z Francúzska — doložila Tatiana Ľvovna — a od bratov Slovanov ani kopejky. (Tu som chcel poznamenať, že predsa niečo, lebo i z Innsbrucku odišiel od juhoslovanského študentstva peňažný príspevok. Ale som to v sebe podržal, nechtiac prerušovať.) Jeden z našich, čo nám prišiel pomáhať v borbe s hladom, vyzval ostatných, aby napísali o svojich dojmoch po čas hladu a o príčinách jeho. Príčina hladu je všade tá istá. V riazanskej gubernii, kde sme my pomáhali, jesto dediny, čo nemajú zeme; všetky zeme okolo dedín sú panské. Statkári využívali hlad. Jeden predával vňať zo zemiakov. U nás je sedliakom strajkovať zakázano, a statkárom, arendátorom snižovať plácu dovoleno. „Koľko ty platíš ženám?“ — „Po 20 kopejok.“ — „A ja po 15. Neplať ani ty viacej.“

---

blahu, ktoré je všetko len v odrieknutí sa od seba a v slúžení iným, a vyrážať silne toto učenie nelzä bez odrieknutia sa.

Do tých čias bola cirkev, kým učitelia trpelí a strádalí, ale akonáhle sa stali tučnými — konec bol ich učiteľskej činnosti.

Boli kňazi zlatí a kalichy drevené; počaly byť kalichy zlaté, kňazi sú drevení, — hovorí národ.

Nie nadarmo umrel Kristus na kríži, nie nadarmo obeť strádania víťazí nad všetkým.

Ale naša veda a umenie sú zabezpečené, diplomované, a len o to sa starajú, ako by ich ešte väčšmi zabezpečiť, totiž urobiť im nemožným slúženie ľuďom.

Opravdová veda a opravdové umenie majú dve nepochybné znamenia: prvé, vnútorné, to, že slúžobník vedy a umenia nie pre výhodu, ale so sebazaprením bude plniť svoje povolanie, a druhé, zovňajšie, to, že tvorby jeho sú srozumiteľné všetkým ľuďom, blaho ktorých má na zreteli.

L. N. Tolstoj: Čto že delať, str. 105.

[1]) O Gem nieto v najnovšom Brockhausovom Slovníku Náučnom, ktorý práve vychodí, ani zmienky. Ani v maďarskom Pallasovskom.

„Hosudarovi bolo zle, keď prečítal *Kráľovstvo Božie je vnútri vás* (Carstvie Božie vnutri vas. L. N. Tolstago. Berlin 1894. Aj po nemecky: Königreich Gottes in euch. Berlin. Edition Janke.) Prišiel s knihou v ruke do študovne jedného zo synov, ktorému práve professor prednášal historiu. „To je hrozné, čo Tolstoj píše. Treba by ho bolo... (Nepamätám: vyslať a či ako potrestať.) Vyslať mi ho vy (professori, verejná mienka) nedovolíte." Na radu svojich radcov, aby Tolstého potrestal, odvetil vraj: „Je ne veux ajouter a sa gloire la couronne de martire." (Nechcem mu pridať k jeho sláve mučenícku korunu.) My čakáme, že nás dakam vyšlú; ale vláda vie, že keby vyslala otca za hranicu, nuž že by ešte väčšiu pozornosť budil."

Toho roku boly prehliadky u učedlníkov, nasledovníkov Tolstého. Kudriavceva zapreli a pobrali mu hektografy, s pomocou ktorých rozširoval tie spisy Tolstého, ktoré sú v Rusku zakázané. E. I. Popovi pobrali všelijaké rukopisy, na pr. jeho životopis Drožina, odpisy aj ženevské vydania spisov Tolstého (16 krátkych výkladov Evanjelia), privátnu korrešpondenciu atď. U Olechina na Kavkaze bola tiež prehliadka a vzali mu hektograf.[1])

Medzitým sluha prikryl na stôl. Deti sa ešte vždy bavily, a síce veľmi slobodne, živo.

Prišli najmladšia, asi 13, 14-ročná dcéra Saša (Alexandra Ľvovna) a najmladší asi 8-ročný syn Vanečka (Ivan) s guvernantou Angličankou. Sadli sme si obedovať. Sluha v bielych rukavičkách podával misy. Jedlá trojaké, mäsité pre tých, čo mäso jedia, bez mäsa a zvieracej masti pre tých, čo sú poloviční vegetariáni, ako obe staršie dcéry a mnohí z hostí, a bez mäsa, zvieracej masti, masla, mlieka, vajec, len čisto rastlinné jedlá pre Ľva Nikolajeviča. Tatiana Ľvovna, keď sa ma spýtala, či som i ja vegetarián, na kladnú odpoveď prehodila, že teraz jesto medzi jej známymi už toľko vegetariánov, že by ich ani vypočítať nevedela; pred pár rokmi ich ešte bolo málo, vtedy ich načítala 50 a niekoľko.

Lev Nikolajevič je od jedno 8 rokov vegetariánom, a od roku vegetariánom v pravom smysle slova. Sofia Andrejevna mi povedala, že prv jedával mnoho vajec. Od roku nejie vajcia, ani mlieko, maslo. Mlieko mu, ako mi sám Lev Nikolajevič povedal, na jatrá zle robilo. Ráno a večer o 10-tej jedáva ovsianku (riedku gulášu z ovsenej múky), ktorú si sám varí, a chlieb; na obed a užin (o 6-tej večer) polievku zeleninovú, strovovú alebo hubovú, potom strovu alebo kašu s ľanovým olejom[2]), zeleninu alebo (nesladké) múčne jedlo, ovocie, zaváranie.

My sme už obedovali, keď prišiel Lev Nikolajevič. Prejal ma pocit obdivu a radosti, nechcelo sa mi veriť, že jeho vidím. Vznešený, prorocký zjav. Málo ľudí jesto, ktorí by zovňajškom robili dojem, blízky tomu mocnému, aký robí Tolstoj. Na tvári mu bolo

---

[1]) Keď len hektografy konfiškujú, z toho vidno, že ruská vláda je trpelivá oproti strašne bezohľadnému učeniu grófa L. N. Tolstého. *Redaktor.*

[2]) Pravoslávni a rozkolníci v pôste nepožívajú ani mlieka, ani masla, a jedlá si omastievajú sviežim ľanovým alebo dreveným olejom.

poznať, že je veľmi ustatý. Vyčítať mu z nej i to, že vystál hrozné duševné boje a že ich i teraz so sebou a so svetom podstupuje. Oči, hlboko pod hustým dlhým čiernym obočím ležiace, malé, lesklé, sivo-modré, sympaticky spočívajúce na človeku, s ktorým hovorí, ale pritom do duše mu nazerajúce. Tichosť, pokora, dobrota, sústrasť zračia sa v nich, no i hlbokosť duše. V tvári na jeho vek a zošlosť ešte dosť zdravá červená farba. Hlas má prsný, príjemný, tichý, trochu šušľavý. (Už keď sa ženil, nemal ani jednoho zuba zdravého.)

Z rozhovoru pri obede mi zostalo len toto. Spýtal sa ma, či som vegetarián, a že ako sa cítim od tých čias, čo som vegetariánom, či som zdravý. (Druhý raz, na prechádzke, hovoril, že vegetarián je vytrvanlivejší v práci, chôdzi, aj že viacej vydrží bez spania. Spomenul Biriukova, že je slabý telesne, a vydrží pracovať v lete na poli, v zime ako [hlavný] redaktor Posredníka.) Výskumy chemické nikde tak zle neobstoja, ako o záživnosti zemiakov. Že obsahujú málo dusíku; a ľudia, čo žijú na nich, sú zdraví. Potom hovoril o mravných otázkach. „Vy ste špecialista, lekár, vy budete mať málo času zabývať sa týmito otázkami.“ „Tento mravný pohyb sa všade počína, to je tak, ako na jar žlté kvietky, tu i tam ich najdeš, na rôznych miestach odrazu vyrastajú. Jesto kresťanský pohyb v južnej Francii, tam tiež nechcú byť vojakmi, v Srbsku, u vás nazaréni, na Kavkaze duchoborci [1]), v Anglicku, u nás kresťanský pohyb v literatúre a medzi intelligenciou. [2]) Človeku srdce plesá.“ Tu spýtal sa Tatiany Ľvovny, či mi ukázala obrazy Nikolaja Nikolajeviča Gea. — Po obede Lev Nikolajevič ešte zostal sedeť pri stole, ja s ním a shovárali sme sa.

Prišla Tatiana Ľvovna a zavolala ma do svojho atelieru. Šli sme asi 500 krokov cez park smerom k dedine. Na kraji parku sú hospodárske stavy a bývania pre poľnú čeľaď; v jednom z nich je atelier. Dosť veľká a svetlá izba s dvoma oknami. Proti nim je obraz „Ukrižovanie“ (Raspiatie) a oproti dverám „Hoden je smrti“ („Povinen smerti“ alebo krátko „Súd), oba obrazy Gea. Na oboch sú figúry životnej veľkosti, rámy hladké, čierne. Na rámoch i farbách Ge gazdoval, odtiaľ je, že tvár Krista na obraze „Hoden je smrti“ ešte (od roka) neuschla. „Ukrižovanie“ hneď a veľmi upúta pozornosť. Vopred som očakával, že to nebude Kristus, akých vídavame v galleriach v Mníchove, Viedni, Berlíne, vypočítaný na effekt, ale nechávajúci človeka spokojným so sebou, srdce chladným a nevzbudzujúci sútrpnosti, ale že to bude ruský (chce sa mi povedať slovanský) Kristus, „udručený nošej zemnoj“ (vidz Dostojevského

---

[1]) Nemajú zbrane, ktorú všetci spálili, aby nezabíjali žiadneho živého tvora, nejedia mäso a podľa možnosti neženia sa. V samom Rusku jesto okrem duchoborcov ešte viac sekt, neuznávajúcich vrchnosti, prísahy, súdy, vojsko.

[2]) V spise „Kráľovstvo Božie je vnútri vás“ uvádza Tolstoj ešte s iných strán prípady neplnenia požiadavok štátnych, protivných kresťanskému učeniu, tak zo Švajciarska, Pruska, Švédska. Z minulosti uvádza mnoho dejateľov v podobnom smysle, na pr. Petra Chelčického, súčasníka Husa, Harrisona, Adr. Balou.

román: Bratia Karamazovi, kapitola Veliký inkvisítor) a prišlý oheň pustiť na zem, burcovať svedomie zo spánku. Ale to, čo som videl, predsa som neočakával. Pri prvom pohľade na obraz stislo mi srdce a zostal som ako zmeravený. I na jednom i na druhom obraze je Kristus ubiedený. Zdalo sa mi profanáciou. Na popolavo-žltom fone Kristus na kríži a lotor po pravici. Z kríža po ľavici vidno len konec ramena a za ním časť odchádzajúceho strážnika — vojaka. Kristus dokonal a lotor pozerá na neho hrozným pohľadom a s otvorenými ústy. Na Kristovej tvári vystáte muky a smrť, telo vyziable, biedné. Tatiana Ľvovna mi vysvetlila, že Kristus práve dokonal a že lotor po pravici, ktorý po prvý raz v živote svojom počul bratské slová, ktorý od Krista naučil sa novému názoru o živote, vidí, že ten jediný, ktorý ho dosiaľ zamiloval, že ten umrel, neverí sa mu, kričí na Krista, chce sa presvedčiť, či ozaj umrel. Tento výraz úžasu (hrózy, zúfalstva, strachu) v tvári lotra maľoval Ge vtedy, keď mu žena zomrela, hovoril, že to namaľoval svoj úžas do tváre lotra a veď že kto je zpomedzi nás nie lotor. Tatiana Ľvovna chcela znať moju mienku o obraze. Povedal som, že som už videl lepšie zobrazeného Krista, Myslbekovu sochu Krista na kríži, tiež dokonavšieho. Že tam bolo vidno na tvári i božský pokoj i ľudské muky, v ktorých dokonal, a na tomto Geovom obraze nieto božskosti v tvári Krista. Proti tomuto Tatiana Ľvovna povedala mi svoju mienku a potom doložila, že mnohým nepáči sa tento obraz. Cár (Alexander III.) povedal o ňom, že je to bijáreň a kázal oba obrazy sňať a oddialiť s „peredvižnoj“ výstavky; Riepin ich veľmi chválil a obdivoval aj techniku, napríklad ako je Kristovo telo namaľované.

Na obraze „Hoden je smrti“ na pravo tiahne súd preč, na ľavo stojí pri stene Kristus a okolo židia, rúhajú sa mu. Mám fotografickú reprodukciu (samým Geom retušovanú) tohoto obrazu, rád a často pozerám naň, vždy ma dojíma. Kristus zdá sa mi na ňom tak zobrazeným, ako keby sa Ge bol riadil výpoveďou proroctva o Kristovi: Nebude se vaditi, ani křičeti, aniž kdo na ulicích uslyší hlas jeho. Třtiny nalomené nedolomí, a lnu kouřícího se neuhasí.

Kým som pozeral obrazy, Tatiana Ľvovna, sediac na zemi, hľadala v mappe reprodukcie i originálne skizzy iných obrazov Gea. Ukázala mi niekoľké, aj veľké illustrácie k Tolstého rozprávke *Čím ľudia žijú*. V tom prišla návšteva: Sofia Nikolajevna Tolstá, žena Ilia Ľvoviča (druhého syna Ľva Nikolajeviča), s 5—6-ročným dievčatkom. Bývajú tiež v tulskej gubernii. Sofia Nikolajevna ešte nevidela tieto obrazy, počala si ich obzerať. O chvíľu odišly, zostal som sám v atalieri, prezeral som obrazy, portraity, medzi inými V. G. Čertkova, E. I. Popova, s ktorými sme si boli niekoľkí študenti pražskí, po pôvodu nevydaných diel Tolstého, dopisovali, nuž mi bolo veľmi milo videť ich. E. I. Popov nám písaval dlhé, bratské listy, aj naposielal mnoho rukopisných i tlačených nových statí Tolstého. Z listov som ho považoval za mladého človeka, a na obraze človek s bradou po pás, bľadou, tichou, smutnou tvárou. Rokov mu možno hádať okolo 40. Ale Tatiana Ľvovna povedala, že nemá viac ako 30—32.

Prišiel Lev Nikolajevič. „Tu ste? Zapisujete si?“ Zbadav fotografiu N. N. Gea, položenú na kresle, povedal: „Hľa, Ge, dobrý priateľ! Každý deň za 30 rokov, keď si líhal spať, čítal Evanjelia. Na obrazy hľadíš a nenahľadíš sa (do sýta). Ja teraz sedávam často v atelieri Táni, pozerám na oba obrazy, a čím viac pozerám, tým lepšie ich rozumiem a tým väčšmi ich rád mám. Tieto obrazy tvorily sa (slagalis) v srdci a hlave umelca, a ešte akého! desiatky rokov, — a my ich chceme za päť minút rozumeť a posúdiť.“

Lev Nikolajevič odišiel ľahnúť si a pospať. Mal tú noc bolasti jatier, málo spal, cez deň sa ho na všetky strany spytovali a on vzdor tomu konal svoju riadnu spisovateľskú, aj inú prácu. Ja som ho tiež unúval. Do poludnia bolo so desať žobrákov, stranníkov, pohorelcov a podobných. Do poludnia, keď píše, nevytrhujú ho; ale žobrákom a všelijakým prositeľom, ktorí ho na dvore pod stromom na lavičke čakajú, sám vyjde dva-tri razy a s každým prehovorí. Keď obedoval, i vtedy ho prišla dcérka volať k akýmsi ženám. Nuž musel ustať.

Ja išiel som do parku. Sadol som si pod staré, vysokánske topole, ktorých listie vo vetríku šuchotalo. Deň bol krásny, jasný, teplý. Zpod topoľov bolo vidno konec dediny, pole obrúbené v diaľke so všetkých strán lesom, vyjmúc malého pásu na juho-východe, ak sa nemýlim. Ako som tak sedel na pni a zapisoval si, vyšiel z krovia smerom od domu, kde je atelier Tatiany Ľvovny, Lev Nikolajevič, holohlavý, s bolastným výrazom v tvári, s tehlou v ruke; pozeral pred seba na zem, ako by hľadal dačo, a zase sa vrátil do krovia, nezbadav ma. Nuž ani teraz si neodpočinul, nespal, alebo jestli áno, nuž len dákych desať minút.

Prešiel som sa po sade. Sad, bývalý park, ale od desiatok rokov neriadený, zapustený, preto tým krajší, je náramne rozsiahly. Jesto krásne staré alleje, celé háje všelijakých stromov, kroviny, hrady so zeleninou i kvetmi, pažite, na ktorých sa pásly kravy, kobyly. K jednej som s boku podišiel, chcejúc ju potľapkať, ale tá sa ku mne zadkom obrátila a vyhodila nohami, ledva som uskočil, kopytami udrela do konárov slivky, vyše mojej hlavy. To bola jedna z dojných kobýl baškirských, z mlieka ktorých Muhamedšach, Baškirec a mulla mohamedánsky, prichádzajúci každé leto na Jasnú Poľanu, pripravuje kumys.

Pri užine (včasná a hojná večera, kdežto obed je menej hojný) Tolstoj spytoval sa o našich pomeroch. Rozprával som mu o potlačovaní nemaďarských národností a vôbec o slabých a chudobných v Uhrách, že panujú Maďari, maďaroni, židia, aristokracia, hierarchia a plutokracia. Potom o politických bojoch slovenských. Tolstoj povedal: „V Uhorsku sa bijú národnosti patriotismom. To je detsky. Ty si mi rozbil moju bašku (hlavu), ja ti rozbijem tvoju. Treba je iným, všeobecnejším záujmom zameniť patriotismus.“ (Patriotismus treba nahradiť kresťanstvom, toto je širšia idea, túto protipostaviť patriotismu, kresťanstvom sa boriť s patriotismom). Keď som rozprával o židoch a ako zneužívajú svoj mocný vlív v Uhorsku, povedal: „Židia všade usilujú sa zostať židmi, exclusívnosťou idú

nazad, namiesto aby išli napred, namiesto aby sa stali všeľudskými, kresťanmi."

Človeku je treba odriecť sa od účasti v násilí vlády. Moc, tlak ide skrze parlament — nebudem členom parlamentu, nebudem voliť do neho. Gymnásia sú maďarské — nebudem posielať deti do gymnásií. Kostoly maďarčia — príde nechodenie do kostolov.

S vládou sa chceť boriť tými istými prostriedkami, ktorými ona vládne, je nemožno. [1])

Neboriť zlo, ono samo padne, len nemať účasti v ňom.

V Anglicku je mravný pohyb, hádam ešte nie silný, ale prekrásne píšu, dobre pochopujú kresťanstvo. Možno s nimi vo všetkom súhlasiť. Nerobia kompromissy."

Tolstoj neodobril, keď som mu povedal, aké nádeje skladajú rakúski a uhorskí Slovania na Rusko.

„Ale cieľ západných Slovanov," hovoril som ja ďalej, „je s cieľom ruského národa totožný. Preto spolčeným ľahšie bolo by im dosiahnuť cieľa."

---

[1]) Citujem tu z 9. kapitoly *Kráľovstva Božieho*: Každá vláda vie, ako a čím sa brániť od revolucionárov, i má na to spôsoby, a preto nebojí sa týchto zovňajších nepriateľov. Ale čo robiť vládam proti tým ľuďom, ktorí svedčia o nepotrebnosti, zbytočnosti a škodlivosti všakých vlád, a nebojujú proti nim, lež len nepotrebujú ich, zaobchádzajú sa bez nich a preto nechcú mať účasť v nich?

Revolucionári hovoria: štátny poriadok je zlý preto a preto, treba ho rozrušiť a zameniť takýmto a takýmto. Kresťan však hovorí: ja nič neviem o štátnom poriadku, o tom, nakoľko je on dobrý alebo zlý, i nežclám ho rozrušiť práve preto, že neviem, či je on dobrý, či zlý, ale pre túto samú príčinu ho ani neželám udržovať. A nielen neželám, ale ani nemôžem, lebo to, čo sa požaduje odo mňa, protiví sa môjmu svedomiu. A protivné sú svedomiu kresťana všetky povinnosti štátne: i prísaha, i dane, i súdy, i vojsko. A práve na týchto povinnosťach spočíva celá moc štátu...... Keby to boli revolucionári, hlásajúci násilie, vraždu, a páchajúci ich, tak protivenie sa im bolo by ľahké: čiastku zpomedzi nich by podkúpili, čiastku oklamali, čiastku zastrašili, a tých, ktorí by sa nedali ani podkúpiť, ani oklamať, ani zastrašiť, tých by vystavili ako zločincov, nepriateľov spoločnosti, trestali alebo zavreli by ich, a massa by odobrila vládne pokračovanie. Keby to boli nejakí poverčivci, hlásajúci nejakú zvláštnu vieru, dalo by sa, vďaka tým poverám, lži, ktoré sa primiešavajú nimi k ich učeniu, vyvrátiť aj to pravdivé, čo oni vyznávajú. Ale čo robiť s ľuďmi, ktorí nehlásajú ani revolúcie, ani nijaké religiósne dogmaty, ale len preto, že nechcú robiť nikomu zle, odriekajú sa od prísahy, platenia daní, účasti v súde, od vojenskej služby, od takých povinností, na ktorých sa zakladá celá organisácia štátu? Čo robiť s takými ľuďmi? Podkúpiť sa nedajú: už samé to risiko, do ktorého dobrovoľne idú, ukazuje ich nezištnosť. Oklamať ich tým, že to požaduje Boh, tiež nemožno, preto že ich odriekanie sa je osnované na jasnom, nepochybnom zákone Božom, vyznávanom i tými, ktorí chcú ľudí primať pokračovať proti nemu. Atď.

„To je druhá vec. Vidíte, mne je s vami milo hovoriť, i s mojimi a vašimi priateľmi, my máme čosi spoločného a pre mňa je radosť, čo počujem o vašom národe (nazarenismus). Ale to, že mi je s vami ľahšie pohovoriť (dorozumeť sa), než s Angličanom, to nič neznamená. U vás vtedy stane sa premena, keď proti patriotismu nebudete sa boriť patriotismom, ale kresťanstvom. S vládou boriť sa tými istými zbraniami, ktorými nás ona drží v porobe, je nemožno. Vstupovať za úradníkov a premieňať smer? Vláda má moc nad úradníkmi: premení ich činnosť, alebo zamedzí, alebo paralysuje. To isté je chceť do rúk dostať vojsko, parlament. Vláda zavedie i parlament. Vláda všetky cesty zaberá: noviny, parlament, a robí ich svojimi nástrojmi. Treba hľadať iné spôsoby. Sú poddaní a vláda, a ona má spôsob podrobiť si parlament, ktorý ako by bol vyraziteľom mienky národa, a je nástrojom vlády.“

(Pokračovanie.)

Dr. *Dušan Makovický.*

Rozlúčenie.

Či podívam sa ti ešte
do pekného očka,
moja milá, premilená,
zlatá — —očka.

Či už driemu v tmavom hrobe
oči vyplakané?
Či sa smejú na druhého
na šťastnejšej strane?

Neviem, neviem... Žitie chváta,
múdry s chvíľkou ráta...
Pán Boh ti daj dobrú nôcku,
— —očka zlatá!

Bludár.

Ja ubohá — —očka,
uplakané moje očká...
Či mi čudo, hej, Martine!
keď niet lásky na dedine?

Smutný večer: clivá stienka,
dlho stávam u okienka,
dosť ťukajú, — škoda dlane —
znám ja tvoje zaťukanie.

A keď mesiac zpoza hory
začne kukať do komory,
kde najďalší kút utckám
a nariekam a nariekam.

Oj, Martine, oj, Martine!
srdce moje, srdce hyne;
jak vyhnaná duša z raja
blúdiš z kraja mi do kraja.

A ja, a ja tu prikliata
a na samý žiaľ rozliata
nežijem a neumieram —
ach, čo sa ťa navyzerám...

Iba tá noc tichá, čierna,
jako mati dobrá, verná,
prijde, temnom prikryje ma,
a haniť ma srdca nemá.

Jak dieťaťu medovníčkov
prinesie mi sladkých sníčkov,
a ja teším sa a hútam,
jak si s tebou pohrkútam.

A keď slnko budí z rána,
ach, taká som ukochaná;
chytám metlu, metiem prahy
i chodníček — tebe, drahý.

Verím, že raz iste prídeš,
— —ôčku neobídeš,
čo si teba tak vyčkáva,
jak jar kaška zlatohlavá.

— —*óčka.*

Plamienky.

Z jari.

Znov' sa zrodiť, znov' sa zrodiť! —
Jak sa cez tú tmu prebrodiť?!

»Slnko s neba usmieva sa,
svieža rosa rozlieva sa,
začni pučiť, strom jalový,
rozvíjať sa v rozkvet nový.

Vetrík zšumie, včelka zšumie —
šťastný, láske kto rozumie!
O jaseni pozohýna
vetve dužia ovocina.«

Pomoc, Bože, veriť v seba,
prijať lásky z zeme, z neba.

Bez všetkého »keby« —

Bez všetkého »keby«
ber sa rovno k nebi.
Ošúchaj si škôrne
a klop, klop pokorne,
tam sú zavše doma.

A neboj sa hroma,
to je len blesk biča
z nebies pohoniča,
by neviazol kŕdol,
ale ďalej bŕdol.

Divné srdce naše,
nechce sa mu z paše;
čo len po oddrapku,
čo len liznúť kapku,
ešte vždy by chcelo,
hoc by sa už tmelo.

Nechoď na život . . .

Nechoď na život
s pitvacím nožom,
len ho priam miluj
vo mene Božom.

V čom ťa svet, rozum
sklame a zradí,
to milovanie
vše zas nahradí.

Profánna pieseň.

»Profánna pieseň,
bez pomazania,
o posvätnosti
ani len zdania.«

Svätá je pravda,
svätá je láska
i bez pozlátky
i bez obrázka.

Kde nieto ducha
— nečaďže, nečaď! —
tam nespomôže
kostolná pečať.

Bočko.

Tieň Dostojevského.

Napísal *A. S. Suvorin.*

Deň pred Štedrým večerom dostal som od jednoho literáta dosť dlhý list, ktorý začínal sa takto:

„Jedna biedna žena, osobne mi známa, má podobizeň Dostojevského, ktorú maľoval olejovými farbami v deň vynášania jeho z bytu, 31. januára 1881, umelec V. S. Kriukov (dosiaľ živý a zdravý). Nedávno táto podobizeň bola ponúknutá A. G. Dostojevskej za 25 rubľov.“

Potom literát dosť obšírne rozpráva, že A. G., vdova F. M. Dostojevského, vyslovila pochybnosť, že by bola podobizeň jej muža v rakvi, okrem maľovanej Kramským hneď po smrti; potom, keď obraz bol jej prinesený, neuznala ho za podobajúci sa a nechcela ho kúpiť. „Nenašli by Ste niekoho zo ctiteľov Dostojevského, kto by kúpil túto podobizeň?“ Tak končil sa list. Ja telegrafoval som literátovi, aby mi poslali podobizeň. Práve v Štedrý večer doručili mi potom podobizeň, na plátne, veľkú na pol aršina štvorcového. Videl som mužskú hlavu, so zatvorenými očami, s veľkým čelom, s ryšavou bradou a fúzami, nad ktorými černely sa dve nozdry, a s ústami stisnutými. Dovôkola bolo čosi namazano, kvety a či je čo. Či preto, že podobizeň, ako písal mi literát, bola maľovaná pri spustených záclonách a voskových sviecach, alebo pre niečo inšie, no ja úplne súhlasil som s A. G. Dostojevskou, že to nie je jej nebohý muž.

Kúpil som podobizeň, trebárs neľúbim ani fotografie, ani maľované portréty z mrtvých. Tie tváre so zatvorenými očami sú omnoho horšie než nature morte. Vzal som podobizeň a položil do kasne, zakryl som ju niekoľkými listami papieru, aby ju nevidel, keď príde mi otvárať kasňu. Ale možno práve preto, že tak usiloval som sa ukryť podobizeň, potom celý večer myslel som na Dostojevského. Živo pripomínal som si jeho smrť i ten hlboký dojem, ktorý bola urobila na mňa.

Marilo sa mi, že idem do jeho bytu. Bolo okolo polnoci. Neveril som jeho smrti, alebo, správnejšie, cítil som akúsi pochybnosť, temnú, čudnú, znepokojujúcu. Možno, on neumrel a ja najdem ho živého. Taký pocit ja mal som mnoho ráz po smrti blízkych mne ľudí, a myslím, že to inštinkt života a nenávisť k smrti. Žiada sa oddialiť na hodinu, na štvrť hodiny úplnú presvedčenosť o smrti blízkeho človeka.

Vbehol som po schodoch, a keď sluha otvoril mi dvere, za mnou vstúpil hrobár, ktorého sluha začal vyháňať. Složil som si paletot a vošiel som do temnej hosťovskej. Ktosi opakoval niekoľko ráz „kde moja uniforma?“ a ktosi odpovedal: „čože ja viem, kde je.“ Iste bolo to pre uniformu syna Dostojevského, gymnasistu, ale ja nepredstavil som si a myslel som, akú uniformu má Dostojevský? A vyhnanstvo jeho, opísané ním v „Mrtvom dome“, blyslo mi v hlave...

Ticho stúpajúc, prišiel som k jeho malinkému kabinetu a pozrel som doň. Dlhý stôl, zakrytý bielym, stál priekom od kúta. Na ľavo od stola, k stene, zazrel som štyri ženy, sedevšie skrčeno na slame, postlanej na dlážke; naťahovaly sa s čímsi bielym, čliapkajúc po ňom, polievajúc ho vodou a utierajúc. To bielo obracalo sa, hlucho klopalo po dlážke čímsi a šuchotalo po slame. Ženy tak naponáhle a hrubo zachodily s tým bielym, ani zlodeji, ponáhľajúci sa čím skorej sobrať nalúpené veci a utiecť. Ja rozhodne nemohol som pochopiť, čo je to, a prizeral som sa. Razom bielo zodvihlo sa a sadlo si, a na ňom visela hlava, tvárou nadol.

— Drž mu ruku! povedala žena. — Daj košeľu!...

A odvisnutej hlave vytiahly sa ruky a celé telo klonilo sa to nazad, to napred...

To bolo telo Dostojevského. Umývali ho na slame, utierali a riadili na ten dlhý stôl.

Spomenul som si na rozhovory s ním, spomenul podivuhodný jeho pohrab, o ktorom vtedy som povedal, že to bol „nie pohrab, nie oslava smrti, lež oslava života,“ spomenul som si na ten čas, zimničný, rozčulený, zatajivší čosi v sebe, dýchajúci čímsi tajomným a záhadným. Bolo to krátko pred 1. marcom.[1]) Veľmi dobre sa rozpomínam, že u každého bolo badať akýsi nepokoj a akúsi nervnú, akoby od niekoho prikázanú pohyblivosť.

A v tomto čase svalil sa tento talent, zakľučovavší v sebe čosi tajomného, strastného a záhadného. V literatúre našej on zjavil sa ako zázrak, ako vyšlý z nejakého takého sveta, o ktorom do neho nikto nehovoril. Tento svet tak protimluvil všetkému tomu, čo otvárialo do jeho vystúpenia ruské slovesné umenie. Akísi polámaní, chorí ľudia, akísi besi, idioti, smyselníci, previnilci sa zjavili a otvárali svoju ruskú, podivuhodne komplikovanú dušu, v ktorej vrstvami naukladaly sa od vekov rabstvo, svoboda, sebaobetovanie, upieranie všetkého jestvujúceho, prostopašnosť, podkupnosť tela i duše a jasavé illusie fantastickej budúcnosti...

[1]) Deň smrti Alexandra II.

Do samého rána Dostojevský nevychodil mi z pamäti a podobizeň jeho, táto netrafená, zlá podobizeň znepokojovala ma tak, že veľmi sa mi chcelo vyhodiť ju alebo odpratať niekam tak, čo by ju celkom zabudol. Mimovoľne prišiel mi na um *Portrét* Gogoľa a ten nepokoj, ktorý opanoval umelca. Bezsennosť mučila ma a Dostojevský vyrastal predo mnou v akúsi fantastickú osobnosť.

Podivná vec, na druhý deň, na Božie narodenie, ja cele zabudol som na podobizeň. Ale bolo mi veľmi smutno a ťažko, najmä k noci. Ako by som bol urobil niečo takého, čo nebolo urobiť, a to ma trápilo. K tomu pripojil sa cit akejsi neznesiteľnej opustenosti, tej opustenosti, ktorá najväčšmi cíti sa v starobe, keď nielen že ľudia vás nechávajú, ale necháva vás sám život, priúčajúc nás k opustenosti v hrobe. Ja rozhodne nenašiel som si miesta. V noci vzal som Shakespeara a začal čítať *Richarda II.* Zastal som pri veršoch:

Žiaľ
môj je vnútri: zvonku možno videť
len tieň neviditeľného smútku,
trápiaceho zmučenú hruď.

Nechajúc *Richarda*, chytil som sa do *Henricha IV.* Falstaf ma rozveselí, — myslel som si. Ale i u Falstafa pozastavoval som sa nie pri komických, lež umných slovách a zachoval som si: „Ak raz rumanček rastie, tým lepšie, čím viac ho šliapu; zato mladosť zahubí sa tým skorej, čím viac robí sa jej násilie.“ Shakespeare medziiným tým líši sa od terajších dramaturgov, že u neho hlupáci hovoria umné reči, a u terajších — i umní hovoria hlúposti. Vinný je v tom nie náš vek, nie realism, ale naši dramaturgi, u ktorých umu nenajdeš. Výpoveď Shakespeara o mladosti priviedla ma na *Besov* (Dostojevského) a jednu moju známosť, stopy ktorej zachovaly sa v listoch ko mne, ležiacich v tejže kasni, kde položil som podobizeň Dostojevského.

Otvoril som priečinok, a mrtvá tvár Dostojevského bola predo mnou. Otvoril som prečosi práve ten priečinok, do ktorého položil som včera podobizeň a v ktorom — vedel som — listov nebolo. Chcel som ho zatvoriť, a razom spamätal som sa, že podobizeň bol som zakryl papierom. Kdeže je papier? Priečinok bol zamknutý. Otváral ho niekto? Pozrel som kľúč, ako by mi ten mohol povedať niečo. Potom vyňal som podobizeň, prezrel som ju, znova položil a odišiel do izby vziať bieleho papieru a zakrútiť ju. V izbe mojej horel elektrický luster, knižnica nebola osvetlená a ja šiel som do nej so sviecou. Vezmúc papieru i knihu, blížil som sa ku knižnici s tým čudným pocitom pred temnotou, ktorý je mnohým známy. Je to strach, ale strach rozsudzujúci, hovoriaci, že v svete niet ničoho tajomného a že strach je len následok našich predsudkov. Premohol som ten strach a prikročil som k priečinku. Bol otvorený, ako som ho nechal, ale mne tak sa zdalo, že podobizeň položil som hlavou k oknu, a teraz leží hlavou k dverám. Aký nesmysel! posmeľoval som sa a položil som na podobizeň niekoľko listov pa-

pieru, urovnal som ich a, zamknúc tento priečinok, vytiahol som druhý, kde ležaly listy.

Začal som hľadať tie, ktoré boly mi potrebné. Aká smes je v písme i v osobách! Hovoria, že písmo vyráža charakter nielen muža, ale i ženskej.

Nuž tu sú listy, ktoré som hľadal. Sú písané takými rovnými, jasnými črtami, že čítaly sa ako dobre vytlačená kniha. Znamená to, že i ruka, písavšia ich, prináleží jasnej, rovnej a čestnej duši, v ktorej možno čítať bez ťažkosti? Rozmýšľal som o tomto, zastavíac sa pri riadkoch, kde prichodily slová: Lozanna, Ormont dessus, Diableret... diabol... čert... tajomnosť... Prečo zastal som práve nad listom z Diableret?...

Razom šuchot... Obzrel som sa a srdce mi tuho začalo biť... Chytro odložil som listy a zamkol priečinok. No len čo zatíchol cvendžiaci zvuk zámky, počul som jasne šuchot práve v tom priečinku, kde ležala podobizeň Fedora Michajloviča Dostojevského. Nie sú to myši? Odomknem priečinok. Podobizeň bola zakrytá, ale papier je pokrčený. Sňal som listy papieru a vidím, že podobizeň je prevrátená dolu tvárou. Nemožno! Iste ja sám prevrátil som ju nenazdajky. Vari možno, že by niečia neviditeľná ruka riadila v tomto priečinku? Bolo mi opačito a ja poddal som sa tomu, čo nazýva sa panikou. Zachlopil som priečinok a hodil som sa von. Ale urobil som len niekoľko krokov, už mi sviecu niekto zadúchol.

— Fedor Michajlovič! zvolal som nechtiac, ako by mi niekto bol pošepol, že to žarty nebohého Dostojevského. Srdce mi tak bilo, že chytil som sa rukou stola a jasne som počul, ako by sa niečo bolo prenieslo nado mnou, sťa tichý pohyb povetria.

Vojdúc do svojej izby, zažal som v nej dva elektrické lustre a dve lampy, a dvere som zaprel. Podivná je táto neshoda: ak sú duchovia, veď oni preniknú cez steny a zamknuté dvere. Ale ja, iste, v tom okamžení myslel som ináče a oddychoval som od ľaku v zamknutej a jasne osvetlenej izbe.

Aká hanba naľakať sa! Ešte i jestli tiene prichodia sem, veď ony nikomu neurobia nič zlého. O koľkých mátohách čítali a počuli sme, no nestalo sa ani raz, že by takí prišelci boli zabili niekoho alebo vykonali niečo zlého. Ja nepamätám ani to, že by niekto bol umrel od strachu, a predsa o akých strašných veciach narozprávali sa „očití svedkovia". Jasná vec, mátohy neublížia nikomu. Ale ja bol som tak vzrušený, že keby nie človek, ale môj pes bol sa mi zjavil v izbe, bol by som sa mu potešil, ako opravdovému priateľovi. Čože pes? I hrkot izvozčíkovho voza bol by ma upokojil. Ale priečna ulica Erteleva je i teraz taká pustá, ako bola za času M. I. Glinku, ktorý býval oproti mne, to jest doštička s nápisom, že tu býval Glinka, pribitá je práve oproti oknám mojej izby.

Odišiel som do spalne a usiloval som sa zasnúť. Ale Dostojevský nedával mi pokoja. Ja som ho tak jasne videl, jeho postavu, ticho a ostražite pohybujúcu sa, jeho chudú a smutnú tvár. Videl som ho, keď oči moje boly zatvorené. Vznášal sa shora nadol. Nevidel som, ako sa dvíhal hore, no spustiac sa dolu, znova zjavil sa hore

a niesol sa nadol. Raz videl som ho hovoriaceho. Pohyboval sa shora nadol, hovoriac čosi, a len čo skryl sa z priestranstva môjho vnútorného zrenia, ja jasne počul som, že ktosi stúpal ostražite, akoby v papučiach.

„Kto je to, zvolal som, — kto?

— To som ja, povedal čísi hlas, a kroky znova bolo počuť za záclonou, ktorá oddeľovala moju posteľ od izby. Človek chodil hore-dolu ticho a ostražite, a ja usiloval som sa zažať lampičku a hmatal som elektrické vodiče, visevšie na stene, u postele. Hovoriť som nemohol od strašného vzrušenia. Ale do uší niesol sa mi tichý šum krokov a hluchý hlas:

— Aleša Karamazov, Aleša Karamazov... Dva genijovia — Tolstoj a Nietzsche, Nietzsche a Tolstoj... Nietzsche vystúpil za antikrista, Tolstoj ako kristiatko... Ha, ha, ha...

To nebol smiech, ale suché, chladné zvuky, vychodivšie akoby z úst mechanickej báby.

— Ja som utopist, utopist, utopist... Ja som mystik... mystik... Ach, Aleša Karamazov... Ty si tiež mystik... Tiež utopist... I dobrota je utopia, veľká utopia...

Potom hlboký vzdych a ako by niekto utekal drobným krokom, ani malinké vtáča.

Svetlo konečne vzblčalo. Predo mnou je nevysoká záclona, a nad touto zazrel som hlavu Dostojevského.

Stál za záclonou a zpoza nej bolo mu vidno len hlavu, no nie tú, čo na podobizni, ale druhú, jemu iste podobnú, s riedkymi vlasmi na hlave, s jeho očami, s jeho bradou. Ako by bola zapichnutá na záclone...

Hallucinácia, hallucinácia, opakovalo sa v mojom mozgu, ani kyvadlo na hodinách, bijúce sekundy. No hlavu videl som bez všetkej pochybnosti úplne reálne, a oči svietily a mihaly.

— Hallucinácia, hallucinácia, hovorila hlava, kývajúc sa s boka na bok. — Najprv umri a potom hovor: hallucinácia, hallucinácia...

A hlava zakývala sa rýchlejšie... a zmizla.

Neviem, možno, že ja tratil som rozum. Ale to, čo som videl — videl som, a ako sa to menuje vo vede, či nie je všetko jedno?

„N. Vr."

Slovenský jazyk.

Študovanie slovenčiny.

Chtěje vynaložiti všechno, aby *popis nářečí slovenských*, jenž sestavuji, byl pokud možná úplným, obrátil jsem se opět ku všem roduvěrným a jazyka svého milovným synům a dcerám národa slovenského s uctivou prosbou, aby mi při díle tom nápomocni byli.

K prosbě připojil jsem seznam příspěvků, jež jsem dosud ob-

držel, jakož i míst a osobností, které se toho podniku ochotně zúčastnily.

Konečně přidána pověst „Divostvorný lovec", upravená podle vydání P. Dobšinského, aby do místních nářečí co nejvěrněji přepsána a mně laskavě zaslána byla.

Tohoto vyzvání dal jsem zhotoviti deset tisíc výtisků a páni redaktoři listů Martinských byli tak laskavi, že jich všem svým čtenářům rozposlali. V Národních Novinách stalo se to ještě před svátky vánočními, v ostatních listech během tohoto měsíce.

Nyní počínám, abych vděčné podával zprávy o příspěvcích, jichž jsem na toto vyzvání obdržel.

První byla slečna *Ľudmila Riznerova*, v Horních Bzincích v Nitranské, jež „Dzivotvorným jágrom" můj dosavadní material o nářečí horno-bzineckém opět platně rozmnožila.

Druhým byl p. stud. jur. *Vlad. Krno*; jeho „Divostvorný polovník" je v nářečí Čerenčanském, v Gemeru. Z Čerenčan jsem dosud příspěvku neměl, a proto p. Krnovi velmi jsem povděčen, doufaje ovšem, že mě i dále podporovati bude. Pan Vl. Krno domnívá se, že nářečí Čerenčanské „je temer to isté, čo Hrachovské". Já však nacházím rozdíly. Na archu Hrachovském psáno vždy *-m: medom, maslom, caukom, ňebuďem* atd., kdežto „v Čerenčiach", jako ve Vyšním a Nižním Skálniku, vyslovují *-n: s krikon, ván.* Také v charakteristické výslovnosti dvojhlásky *ej* nenacházím úplné shody, tak že dalších zpráv mi velmi zapotřebí jest.

Třetí v pořádku časovém byl příspěvek p. *Jos. Bohúňa* z Bieleho Potoku v Liptově. Nežádaje žádné odměny, zaslal mi p. Bohúň nejen „Dyvostvornyeho lovca", nýbrž i důležité další poznámky o výslovnosti bielo-potocké a liptovské vůbec. „Belania" vyslovujú všechno tvrdo: *nyč, s ným, zatyahou, vidým* atd., avšak přece zase mají ještě měkké *ľ: ľáľa, koľkovek, no ľadžeľa.* Pozoruhodné je sloveso *nítiti: any ny nenyet* (ani ma nedopaluj), *obnyet paven* (polož dreva pod paveň, aby horelo). Dále taková slova: *akoda* (akože, áno, tak je), *čoda* (čože), *deda* (kdeže), též *trá* (treba).

Časový pořádek budu i dále zachovávati.

Velmi příjemné překvapení způsobil mi p. med. *Samuel Smetana* pěkným popisem nářečí Myjavského. Měl jsem dosud jen rozprávku „o hvezdárovi" v nářečí tom; nyní přibyla mi pomůcka, která s nevšední znalostí a důkladností je sestavena. Myjavské nářečí je bez výminky tvrdé: *dakujem, djeta, zanho, sedet.* Zvláště pozoruhodné je: *jách bol, jách videla, jách hovorela* a zase *bolach, povedalach, stratelach* atd. Vyslovuje se nejen *bavela, pozdraveli,* nýbrž i *kričel, držel.* Pan med. S. Smetana dobyl si velkou zásluhu o můj podnik.

Z nářečí „Vaštjanskeho" (Važec v Liptově) měl jsem nevelkou, ale jak pozoruji správně napsanou ukázku od nejmenovaného původce, o níž jsem se na str. 192 lonských Pohľadů zmínil. Nyní obdržel jsem od p. *Andr. Chrobáka* v Hybbiach „Dyvotvornyeho jagra", čímž material můj pro toto zajímavé nářečí platně se rozmnožil. Výslovnost *-f* za *-v* se potvrzuje: *za niof* (za ňou), *so sebof*

(zo sebou), *pustyf* (pustil), *namastyf* (namastil), též *u* za tvrdé *l*: *boua* (bola), *byuaua* (bývala), též všeobecná tvrdost. K tomu přichází mnoho jiných vlastností nářečí Vaštjanského, které z nové ukázky poznávám a za něž p. Chrobákovi díky povinnen jsem.

Z Kysáča, v Báčské stolici, měl jsem již velmi pěkné příspěvky. Přece s upřímnou radostí uvítal jsem „Divostvornyho jágra" a jiné poznámky, jež mi zaslal p. uč. *Vlad. Mičátek*. Zdá se mi, že teprve tato ukázka podává nářečí kysáčské nejvěrněji. Tak nyní teprve pozoruji zřejmě pravidelné vysouvání *d* před *n*: *po enéj*, *oňiesli* (odniesli), *pri poluňaške* (poludňaške); podobně před *l*: *najeľi* (najedli), *hrlá* (hrdlá). Také *t* se vysouvá: *vyriasľi* (vyriastli), *vlasný* (vlastný). Nejvíce se divím, že p. uč. V. Mičátek píše pouhé *z* ve slovech: *mezi ľuďmi*, *cuzích kačicóv*, *ňepricházav*, ale přece zase *keľko uňiesť vládzu*. Tu je vysvětlení velmi nutné. Doufám, že se mi ho dostane.

Nářečí Mikušovské (Mikušovce v Trenčanské stol.) je mi známo z výborných ukázek a popisů p. uč. *A. D. Svobody*. I tenkráte neopomenul p. uč. Svoboda poslati mi „Dzivotvorného jágra" v nářečí Mikušovském, začež mu opět srdečně děkuji. Dále připojil můj ctěný spolupracovník rozprávku o „hviezdárovi, doktorovi a hodynárovi na dedyne" v nářečí Kalnickém, sepsanou pomocí beckovského ev. uč., p. Krajčoviča. V této ukázce upoutala mou pozornost výslovnost: *g jednému kallubu*, tedy místo *dl* dvojí *ll*. Jiných slov s takovou výslovností nenacházím, a též na archu Beckovském, velmi pilně shotoveném, o takové spodobě nic nečítám. Zde bych prosil o další zprávy. Konečně přidal p. uč. Svoboda řadu zajímavých slov a rčení z Trenčínské stolice, jako *záňety* = sňahové záveje (Mikuš.), *ragac* = liezť po stromoch (Krivoklát), *hľadzí bjélým* = zazerá (Mikuš.) atd.

P. *And. Buday* na mé vyzvání neodpověděl „Divostvorným lovcem", nýbrž jinou povídkou: „Jako chceu z lutrii vyhrať". Jelikož p. Buday byl již dříve tak laskav, že mi své rodné nářečí Jabrícko-Tajovské (Zvolen) popsal, tedy ovšem i tento způsob mě uspokojil a dobře mi tato ukázka poslouží.

Znamenitě posloužil mi p. dr. *Miloš Šimko*. Poslal mi pověst o „Divotvorném lovci" v nářečí dvojím: Fraštackém a Nitranském, t. j. tím, jež panuje v Nitře a v okolí mezi Nitrou a Velkými Topolčany, Fraštákem a Velkými Topolčany, taktéž ve Velkých Topolčanech. Dále připojil p. dr. Šimko vlastní „výpravku", opět v obou těchto nářečích: „Čo fígel, to groš". Rozdíl mezi oběma sousedními nářečími záleží hlavně v tom, že se ve Fraštáku vyslovuje všechno tvrdo, kdežto nedaleko od Fraštáku k V. Topolčanům, a zase mezi Nitrou a V. Topolčany, pak v Nitře a V. Topolčanech už všechno měkko zní, tedy ku příkladu *vidýš* a *viďiš*, *sceš* a *sťeš*, *dýra* a *ďira*. Tentýž rozdíl panuje mezi *voná* a *voňá*. Za Fraštákem, podotýká dále p. dr. Šimko, podle našeho ponímaní za Váhem, hovoří asi jako ve Fraštáku, s tím rozdílem, že okolité dědiny od Trnavy po Píšťany na místo *d* a *t* často užívají *dz* a *c*: *vidýš* a *vidziš* atd. Jak viděti, všímal si můj ctěný přítel velmi bedlivě celého podniku

mého a osvojil si mnoho vzácných vědomostí o řeči lidové ve Fraštáku a okolí, z nichž kořistí ve prospěch jazykozpytu slovenského. Není-liž to výmluvnou ukázkou, jak pan dr. Šimko s lidem svým, v němž spočívá budoucnost Slovenska, obcuje?

Z Holíča (v Nitranské) neměl jsem dosud žádné ukázky. Nyní obdržel jsem pověst o „Divotvorném lovci“ v tomto nářečí od mladého p. *Michala Ružičky*, jenž svou zásilku takto doprovází: „Poneváč už z okolitých obcí príspevky o nárečí našéj miléj slovenskéj reči ste obdržali, když jiného není co by nárečí z našého mestečka zaslal, prinúten sem já, co rolnícký syn, bárs i mnoho času k tomu nemám, nárečí naše vypsati, které s velikú pozornosti, od slova do slova, co nejverneji preložiti sem se snažil.“ Dále píše tento statečný rolník slovenský, že nářečí Holíčské panuje též v Kopčanech, v Katove, Vrádišti a Trnovci, jen s tím rozdílem, že v těchto dědinách, „jakožto v sedláckém jazyku užívajú na místo *byl, lovec* atd. *biu, uovec* atd.

Obzvláště důležitý je pro mne příspěvek vl. p. far. *J. Kellu* z Bardiova. Vel. p. farář neobmezil se na překlad pověsti o „Divotvorném lovci“ do šarišského nářečí, nýbrž připojil též stručný sice, avšak velmi cenný seznam „zvláštností nářečí šarišského“, které je nejryzejší v trojhraně mezi Prešovem, Bardiovem a Sabinovem. Vzhledem na obšírné kraje, kde toto nářečí panuje, přál bych si více takových ukázek. Snad se mi jich ještě dostane. Prozatím jsem srdečně povděčen za výborné příspěvky vl. p. far. Kellu.

Z Vereša (nedaleko Tisovníka v Novohradě) obdržel jsem opis pověsti „Divotvorný jáger“ od ml. rolníka p. *Pavla Krásnika*; z Paderovec (u Bohunic v stol. Prešporské) od rolníka p. *Matúša Čapkoviča*; konečně z Nové Baně (v Tekově) od remesl. p. *Karla Dodka*. Všem třem vzdávám veřejně díky. Z Vereša a z Paderovec neměl jsem dosud žádných příspěvků.

Velmi pěkný příspěvek poslal mi p. uč. *D. K. Rybnický*. Předem překlad pověsti o „Divotvorném lovci“ do dvou nářečí: Rybnického v Gemerské a Šóš-Lehotského v Novohradské stolici. Dále připojeno srovnání celé řady slov, podle výslovnosti: na Rybníku, v Šóš-Lehotě, v Sáse, v Kameňanech, v Španompoli.

Ku konci vděčně potvrzuji, že jsem prostřednictvím p. red. *A. Pietra* obdržel rozprávku „Vjezdár, doktor a hoďinár na ďeďiňe“ sepsanou od nejmenovaného čítatele „Hlásnika“ v Kátově při Holíči (Nitra).

Tím bych byl všech svých ctěných přispívatelů vděčně vzpomenul — až na jednoho nejmenovaného, nikoliv přispívatele, nýbrž — oprávce. V obálce otevřené, pod adressou chrvatsky psanou, jako „tiskarsku korekturu“, obdržel jsem nevím odkud (poštovní pečet není zřetelna) své poslední vyzvání, jen zpola rozstřižené (pan „oprávce“ mého vyzvání a mé zprávy na stránkách 1—5 patrně ani čísti nechtěl), v němž slovenský text „Divostvorného lovce“ se opravuje. Opravy týkají se „pravidla“ prý, „ako treba upotrebovať *sa, ho, si, by* itd. v slovenčine: „v hlavnej vete ide (prý) *sa, ho, by* itd. za časoslovom, v podriadenej, priviazanej pred časoslovo:

Nechcem ťa, lebo si chňup. Ja ťa nechcem, lebo si chňup. Nebanovala by, keby nemusela." Následuje ještě několik příkladů a poznámek. Myslím však, že to, co jsem uvedl, již úplně dostačí, aby si každý soudný čtenář o tomto „oprávci" Dobšinského učinil pojem. „V hlavnej vete ide (prý) *ťa* za časoslovom", a pak následuje příklad: „Ja ťa nechcem"!

Ve Vídni dne 23. ledna 1895.

František Pastrnek.

Povery a obyčaje ľudu slovenského.

(Zvolenská stolica.)

V 2. čísle *Slovenských Pohľadov* 1894. boly niektoré povery a obyčaje ľudu slovenského v Zvolenskej stolici mnou uverejnené. Dnes k týmto dodávam nasledujúce.

Žene, ktorá umre pred pôrodom, alebo práve pri pôrode spolu s dieťaťom, dávajú do truhly i hábočky pre dieťa, aby ho vraj mala do čoho obliecť a previť.

Deti, ktoré bez krstu umrely, chodia v istú dobu v noci plakávať na cintorín; jestli kto počuje také dieťa plakať, nech len povie: „Jestli si chlapec, ja ťeba krstím Adamom v mene Otca, i Syna, i Ducha svätého; jestli dievča, Evou." Potom nikdy viacej nikto nepočuje také deti plakať.

Kto umre v dňoch ostatného fašangu, príde do pekla, lebo tie dni peklo je otvorené a diabli chodia po svete.

Klinec z umrlčej truhly keď sa zabije do stromu, taký do roka vyschne.

Pozostalé háby po mrtvom len tak dlho trvajú, dokiaľ mrtvý v hrobe nezhnije.

Na Vianoce po utierni kto cez kľúčovú dierku pozre do izby, tak vidí toho vystretého, ktorý má do roka umreť.

Mrtvý na tretiu noc po umretí príde odobrať sa od domácich. Buď príde na oblok, alebo na dvere zaklopať.

Keď niekto umre v dome, pootvárajú obloky, alebo dvere, aby duša mohla snadnejšie vyleteť.

Kto z cintorína niečo ukradne, toho prídu mrtví mátať a drhnúť.

Z nevádzanej ženy, keď umre, býva smrť, ktorá chodí v bielej plachte pre ľudí.

Keď má niekto umreť z rodiny, dáva ohlas domácim.

Aby sa nebál po smrti mrtvého, treba ho len chytiť za prsty na nohe — nuž nebude sa ho báť.

Prsty z nekrstených detí potrebúvajú bačovia k rozličným čarám. Zlodeji zase zapaľujú si ich, ktoré im vraj ako sviece horia, a nik ich pri krádeži nedolapí. Podobne, ak z obesenca dostane sa niečo, potrebujú to k čarám.

Komu sa sníva so slivkami, bude mať omrzlosti, alebo bude plakať.

Včelu zabiť je hriech, lebo včela vyšla Kristu Pánu z čela; osa čertovi z nosa.

Na Štedrý večer chodia dievky popod obloky klopať varechou, ktorou sa opekance braly, a ktorej pri zaklopaní zavolajú: „vezmi si!" tá sa do roka vydá; ktorej však zavolajú: „nahaj — by ti zaškodilo!" tá zostane i ďalej dievkou.

O dievke, ktorá si hvízdava, hovoria, že sa prespí.

Ráno kto vstáva a pozre do obloka, zabudne na všetky sny minulej noci.

Komu sa sníva so smrťou, bude dlho žiť.

Ak do kostola donesú deti, chlapca i dievča, musí sa najprv dievča pokrstiť, aby nemalo fúzy. Fúzy dostane i to dievča, ktoré pokrstia za chlapca, jako sa to zavše stáva z nepozornosti kmotrov a baby.

Keď na krst nesie baba dieťa, pri odchode z domu vraví: „Nesieme pohana, donesieme kresťana." Z krstu keď príde, hovorí: „Niesli sme pohana, doniesli sme kresťana."

Domáceho hada zabiť, ktorý sa okolo domu zdržuje, značí nešťastie: v krátkom čase niekto umre z domácich.

Keď zlodejov v noci predbehne zajac, značí nešťastie pre nich, a vtedy im je lepšie, aby sa domov vrátili.

Zakopané a zakliate poklady vyhárajú buď na Kvetnú nedeľu, keď sa pašie spievajú, alebo na Vstúpenie Krista Pána, alebo na Premenenie Krista Pána. Keď vyhárajú pred polnocou, tie nikdy žiaden živý tvor nedostane, lebo na tych sedia zlí duchovia; keď k ránu na svitaní, tie možno dostať — a vtedy na miesto, kde vyhárajú, dobre je hodiť onicu s ľavej nohy, aby poklady nezmizly.

Keď hrozí búrka a príval, pália sa púzalky, posvätené od Kvetnej nedele, a zapaľujú sa hromničné sviečky, pri ktorých sa modlia za odvrátenie nebezpečia.

Trúbenie pastiera večer pred Luciou (13. decembra) počul som v Kremnici, ale význam toho mi je neznámy.

A. B—y.

Magické recepty hospodárske.

Zo starého rukopisu podáva *Ľud. V. Rizner.*

Beztitulný rukopis, ktorý tu podávam v najvernejšom odpise, našiel som asi pred dvanástimi rokami v knižnici katol. kostola v Beckove medzi množstvom všelijakých papierov tam pohodených. Čita 20 strán i s „Registrom" formátu osmorkového; je písaný pekným švabachom, a súdiac dľa hesla na konci pripísaného, myslím, že pochádza od niektorého člena rádu františkánskeho, ktorý má v Beckove kláštor. Rukopis pochodí snáď s konca minulého storočia, ale „recepty" obsahom svojím zaiste sú dávnejšie. Reč v ňom je miešanina češtiny so slovenčinou, ale že prichodí tu i viac takých slov a výrazov, ktoré sú Dolno-Trenčanovi neznáme, teda pisateľ sotva pochádzal z tohoto kraja. Pravopisnej dôslednosti

nevideť, vynímajúc, že v celom rukopise niet označovania dlhých samohlások *(á, é, í)*; hláska *v* písaná je raz jednoducho *(v)*, iný raz dvojite *(w)*; predložky písané sú zväčša dovedna so slovom a *y* miestami označené je jednou, inde dvoma bodkami. — Ku slovám, i mne samému neznámym, pridal som otáznik, niektoré vysvetlil som pod čiarou. A poneváč v celom rukopise jesto len so pár takých nárad, ktoré pri jednotlivých chorobách dobytka s lepším výsledkom upotrebiť možno, teda nadpis „Magické recepty hospodárske" bude snáď primeraný.

Abi Krawam Mleko neodnalý. Wktere kolwek suche dni, wezmi skaždeg Krawi skriža srstý i mezi Wemenom tess a uloss tu srst do Orechoweg Sskrupini, ktere sa w Šćedri wečer Lusščja, uważ to dobre znitu a polož pod Prach kade chodia Krawi z Masstale a do Masstale, žadna Čarodelnicza, ba ani sam Djabel z pomoci Božj nebude mocti usskoditj. *Item.* Dawag gim každe Rano Lupcsek z Chlebom na lacšno gest, bude mat hogne Mleka, a žaden gim neusskodi. *Item.* Zawrtag gim do Rochow Čertowincza, zadne Bosorstwj gim neusskodi. *Item.* W Magÿ Mesaczj na zbirag S. V. Swinacinczow, a dobre gich ususs, a stim Prachom gich na Nove Mesacza okadag, rozumim tvoge Krawi, žaden gim neusskodi. Probovano gest. *Item.* Wezmi Vagczo, a obnes ho okolo Krawi Tri razj ked sa Oteli, a rikag takto, gako stohoto Celeho Vagcza nemože sa odlati, tak tess od tegto Krawi, žadna Sztriga, a Čarodelnicztvi geg gak Mleko, Maslo, Sir, odnati nemože; potom ked urobiss, rozpucš to Vagczo, a roztrep, a dag Krawe wcšom kolvek vipit. *Item.* Dag si posvacit Klokocž we Welku Sobotu, a strcš ho za Hradu, w Masstali, žadna Bosorka ti ne pristupi do Masstale. *Item.* Ked wipustjass Statek privikrat na Gar na Pole poloss Retas pod Prach a Zamek zamkni nanju poloss tess gedno Vagczo, a gednu Hlavku Czesneku, a potom stim Cesnekom kravam Nohi a Ceczki potri, a to Vagco ag stim Cesnekom cžo zostane dag do krczini to gest do Mravcšeho kopcza zapraw. *Item.* Wezmi Čertovincza, a do Noveho Hrncza Ohna, a Okadiss Krawi, ale prw vezmi Plachtu s Postele, ten konec, cžo bol pod Nochami, prestri na nu kroham, a cžo bolo pod Hlavu dag na križe, tak gu prikri po Chrpte, a potom gu odkad, a ten čas žadnemu z Domu nisst neposscžavag a ani do Tretiho Dna, do Domu žadneho nepripusstag. *Item.* Rutu s Lupcšekom ze Solu dag Kravam Lizat často. *Item.* Vraticš, Kozlik, a zeleni Patružlen dag Krawam s Chlebom. *Item.* Pred Svatim Janom Krstitelom w ten den, anebo na ten Den S. Jana zaseg Patržlene Semeno, a Potom s toho Patržlenu, ked bude zeleni, wezmi nekolik bilek, ktomu pridag Vandelicšku, a Marianek ti Tri Zelini nove Dni dawag s Chlebom twogim Krawam neusskodi tebe žadne Bosorstvo.

Abi Krawi Mleko nepotratilý. Ked sa Krava Oteli, nagprw prw než Tela Cecat bude, nadog Mleka, a stim Mlekom urob Cesta, potom ho upecš, a stoho Chleba na Nove davag krawam gest. *Item.* Ked sa Krava Oteli, Okress Hlohovi Kwolik, a wssecek do zeme zakopag na tom Miste kde sa Krawa Otelila.

Ked ge Odnate Krawe Mleko. Natri ze swogincom Krawam Wemena, a pochvili dobre poumiwag, a potom kdo ti Mleko odnal, Mleko to geg bude S. V. z Hownama smrdet, tak že nebude k žadnemu Užitku.

Abi Krawam žaden neusskodil. Wezmi z Vagcza Žltek, wlož, do neho Temjanu, Sirgi, Kopru, a to spolu zmissag, a tu zmissaninu dag Krawam užit. *Item.* Wezmi z Močjdla dva Kvoliki, a whlob gich pred Masstalnim Prahom, geden z gedneg Strani, a druhi z druheg strani, žaden ti Mleka neodegme.

Ked ti nekdo Statek zabosoruge. Wezmi Lupcšek, Bazilicšku, zmichag to spolu z Režnu Muku, stoho upecš Pakaček, a dawag kravam w Novu Nedelu gest, bude ti spomožene. *Item.* Ked po Podogeni Mleko precediss, wezmi Cedelko a vimi ho, a tu Wodu wileg na konaczincze, ale nech budu venku na Ceste, Smatana takoveg sčervivje.

(Pokračovanie.)

BESEDA.

Slováci v Amerike.

O budúcnosti Slovákov, nevracajúcich sa domov z Ameriky, v *Jednote* (vydávanej v Clevelande) ozval sa vážny, i nám z duše hovoriaci hlas.

„Prítomnosť ohľadom slovenskej veci je ešte dosť priaznivá — čítame v článku *Jednoty*. — Ale čo sa stane so Slovačou v budúcnosti? Slovač za niekoľko desaťročí splynie s Amerikánmi a neostane ani len pamiatky po Slovákoch, ako neostane stopy po potopenej lodi v širo-širom oceáne. *Niet pomoci.* Bratov Čechov je tu omnoho viac než nás, oni stoja vysoko nad nami, majú svojich ľudí v úrade, majú vyslancov, policajtov atď., a už títo rozmýšľajú nad tým, že ako by sa dala udržať česká reč pre budúcnosť. Vidia, že je to nemožnosťou, a preto keď nie celý chlieb, aspoň kúštek z neho zachrániť. Vzdali sa nádeje udržať reč na niekoľko storočí; ale vraj aspoň keby sme zachovali svoje zvyky, aby tieto upomínaly naše potomstvo na to, že je pôvodu českého. Ale aká z toho radosť? *Aký z toho osoh pre nás, pre národ slovenský?* Žiadon... Ešte kým vysťahovalectvo trvá, tak za ten čas sa len udržíme, ale náhle toto prestane, tak sme v niekoľkých rokoch zahynuli."

Aby Slováci nevtopili sa do cudzieho elementu aspoň hneď v prvom pokolení, narodenom v Amerike, proti tomu spisovateľ *Jednoty* narádza zakladať školy. „Školy sú anglické, v nich neučí sa slovensky; spoločenská reč je anglická, ona sa ľahko chytá mládeže. Ale mládež tu zrodená ani nezná inej spoločenskej reči ako

anglickej. I rodičia doma hovoria len anglicky so svojimi deťmi. Dieťa nútené je nenaučiť sa slovenskej reči. A tomuto by odpomohly koľko-toľko školy slovenské. Ale ktože sa postará o školy tieto?... Všetko možné máme na pamäti, len to nie, čo nám je najpotrebnejšie. Zástavy, odznaky, šarpy, uniformy — na to všetko dochodí, len na to nieto groša, na čo ho je tak veľmi treba, ako vyprahlej zemi tichého dažďa... Nech sa speňažia tie zbytočné čačky a cifry, mundúre, šable, diplomy, a kto by vedel nazpamäť ten celý cenník nepotrebností, a doista si bude môcť každý plejz, v ktorom bývajú Slováci, udržať učiteľa slovenského.“ Školu slovenskú nemyslí každodennú, taká je nemožnosťou, preto má na pamäti takú školu, do ktorej slovenské deti chodily by vtedy, keď sú anglické školy zatvorené — v sobotu a nedeľu. „V ten čas vyučovala by sa tu reč slovenská. Deti učily by sa čítať a písať. Popri tomto väčším deťom mala by sa vštepovať láska k rodu slovenskému, prednášať sa dejepis slovenský a niečo z barbarismu maďarského.“

Pisateľ takúto školu predstavuje si ako prvý krok nie k tomu, aby slovenská národnosť zachovala sa v Amerike — len k tomu, aby slovenský jazyk udržal sa tam aspoň za čas. Za ďalšie prostriedky tohoto možného cieľa považuje časopis, „ktorý by ustavične prebúdzal národ k milovaniu svojej materčiny,“ a rozvitie Slovenskej Matice, založenej minulého roku. „Keď my smrteľníci, pracujúci dnes na vinici národnej, by sme sa pominuli, Matica mohla by dostať človeka-národovca, pracujúceho na rozkvete svojho národa, až z kraja (= z otčiny, zo Slovenska). Matica v takomto páde mala by podliehať tútorstvu zo starého kraja, ktorý vďačne staral by sa o ňu, aby nezahynula... Dnes majú niektoré organisácie dobrých vodcov, nuž držia sa národa, ale keď títo pominú sa, kto zaručí, že na čelo organisácie dostane sa rozhodný Slovák? To nemôže nikto zaručiť, a potom, poneváč tu pracuje sa zväčša peniazmi, časom môžu povstať roztržky medzi členami a rozpadne sa aj organisácia a zanikne slovenské agitovanie. Kdežto Matica, pracujúca jedine v prospech národnej veci, nemá s obchodom čo robiť a tak nemôže povstať ani závisť proti jej úradníkom, keďže by nad týmito držal stráž starý kraj...“

Týmto článkom *Jednoty* poctive predložená je otázka, ktorá pri slovenskom pohybe v Amerike zakrýva sa zástavami, odznakmi, šarpami, uniformami a inými — ako pisateľ hovorí — čačkami. Áno, miesto takéhoto uvažovania budúcnosti najmä pittsburgské *Amerikánsko-Slovenské Noviny* medzi Slovákmi, ktorí ešte doma, v svojich zemplínskych, šarišských, spišských, liptovských atď. dedinách majú ženy a deti, veselo agitujú za to, aby sa osádzali v Amerike, stali sa občanmi Spojených Štátov a kupovali si pozemky, to jest aby sa len vrhali do cudzieho mora. Proti nám tie isté noviny raz už vyslovily sa, že kto je vraj lepším priateľom slovenského ľudu: či ten, kto chcel by ho zdržiavať doma v biede, a či ponúkajúci ho k dobrobytu? Nuž v Amerike jest hodne velikých boháčov, ale vedľa tých mnoho, mnoho chudoby. No keby Amerika bola ozaj Eldorádom pre každého, ešte i vtedy lákať ta slo-

venský ľud bolo by od slovenských národovcov — nenacionálne. Rozsýpanie Slovákov po svete, najmä do Spojených Štátov Severnej Ameriky, kde v anglickom elemente v druhom, najpozdejšie v treťom pokolení zanikne každá, nie len taká slabá národnosť ako je slovenská, znamená pripravovať našu národnú smrť. Trebárs v biede, ale národ slovenský tu od vekov žil a trval. Tu čakajme a vymáhajme mu lepšiu budúcnosť. Dobrobyt, pri ktorom mal by sa stať materiálom k rozmnoženiu iných, je i pre národ seba menší desným dobrobytom.

Z tej duše radíme bratom slovenským v Amerike, aby sa usilovali účinkovať v duchu, aký javí sa v citovanom článku clevelandskej Jednoty, pritom ľudu nášmu, ktorý už snáď pomohol si z biedy a ešte nepotrhal všetky svázky so svojou vlasťou, aby nezabúdali privolávať: „Domov!“ V ich novinárskom slovníku aby čím menej prichodily nedobré slová: „*stará* vlasť“.[1]

Šk.

Literatúra.

Proti prúdu. Pražský *Čas* (1. č. 1895) nasledovne odporúča román paní Soltészovej:

„Od dob Vajanského *Suché ratolesti*, teď i v českem překladě (v Příteli Domoviny) přístupné i zdejšímu čtenářstvu, první velký román slovenský a co do rozsahu vůbec nejobšírnější beletristická práce slovenská. Spisovatelka vytkla si úkol nesnadný: předvést nejen veškerý společenský a kulturní život nynějšího Slovenska, ale hlavně rozebrat rakovinu, jež nejvíc užírá mu kořene, *odrodilstvo*, zejména jeho hořejších vrstev, a ukázat cesty k jeho politickému i mravnímu obrození. Dvoudílný román pí. Soltészové měl být vlastně trilogií. První díl ostal nenapsán: odrodilské stadium hlavní osoby, zemana Šavelského. Druhá část, v románě první, líčí proces duševní, jímž hrdina ze Šavla stal se Pavlem. Třetí, v knize druhá, kterou až po vybídnutí z jiné strany spisovatelka přidala k hoto-

---

[1]) Chválime myšlienku činného redaktora Amerikánsko-Slovenských Novín o kongresse, ktorý predstavitelia v Amerike žijúcich Slovákov mali by vydržiavať v porozumení s predstaviteľmi nás, domácich, v niektorom veľkom meste europejskom. Predmetom toho slovenského kongressu malo by byť ustanovenie prostriedkov k vydobývaniu práv pre slovenský národ v jeho vlasti a v primeranej forme upozornenie sveta na položenie nemaďarských národov v Uhorsku. To je úloha pre Ameriku! Len tak premysleť návrh, aby ho možno bolo uskutočniť. A predovšetkým, aby pán Rovňanek nezabudol na svoju myšlienku, ako to neraz robieva.

Pri tejto príležitosti aspoň v krátkosti spomenieme, čo sme dosiaľ zameškali. Prvou slovenskou knihou v Amerike, nielen tlačenou tam, ale i spísanou, je *Jánošík*, román Gustáva Maršalla (New York, 1894), spolumajiteľa a redaktora „Slováka v Amerike“. Najdeme si ešte príležitosť povedať viac o tejto práci doma osvedčeného spisovateľa.

vému kmeni, stopuje buditelskou a obroditelskou činnost obráceného zemana v životě veřejném. Práce této spanilomyslné ženy slovenské je bez odporu znamenitá; znamenitá vytrvalostí, s jakou je provedená, i cílem, za nímž se nese. Veškerý život rodinný v různych zjevech svých a změnách, společenský, politický, církevní, správní atd. dnešního Slovenska obráží se v ní životně a věrně. Kdo z Čechů přečte tento objemný svazek, ku podivu snadno a příjemně uveden bude v jádro všech existenčních otázek slovenské větve naší. Vedle nepopíratelné hodnoty literární *Proti prúdu* má i důležitost národní i politickou. Autorka pozoruje bystře a věrně. A přece čtenáři obraz připadá příliš jasným. To je odtud, že jej zjasnila spanilá, mírná duše. S laskavým ženským taktem a měkkou rukou přešla přes hroty a hrany, stíny a trhliny, jemníc a tlumíc vše, co uráží a drásá. Čeho tím výtvor její pozbyl ze skutečné životnosti, toho získal v očích širšího čtenářstva: neodrazuje a neodpuzuje, nýbrž vábí a přitahuje. Přítažlivost jeho pak je zejména také v jeho lahodné, obratné a vytříbené řeči, jejíž rozmanitost a plynný tok věru spisovatelce, která se vzdělávala jen svou vlastní pílí a snahou, slouží ke cti. A tak celkem nelze než našemu čtoucímu obecenstvu srdečně doporučiti tuto sympatickou knihu k hojnému odbírání a čtení; četba její upoutá od počátku do konce."

Dobroprajnú zmienku nachodíme o tejto slovenskej knihe i v záhrebskom *Vienci* (4. č. 1895).

ИЛЛИРИЗМЪ. Платона Кулаковскаго изслѣдованіе по исторіи хорватской литературы періода возрожденія. Варшава. Типографія варшавскаго учебнаго округа. Королевская ул. 13. 1894. Стр. 411 + 93, 8°. Цѣна 3 рубля.

Jan Kollár. Napisal Dr. M. Murko. I. del. Ponatis iz „Letopisa Matice Slovenske" za leto 1894. V Ljubljani. Samozaložba. Tisk „Narodne Tiskarne". 1894. Str. 76, 8°.

Nada. Pouci, zabavi i umjetnosti. Sarajevo, godina I, broj 1, 2. Izdaje *zemaljska vlada za Bosnu i Hercegovinu.* Uregjuje Kosta Hörmann.

V ruke s týmto novým časopisom sarajevským človek stojí pred záhadou. Pekný, veľký formát, ako českého *Světozora* alebo *Zl. Prahy*, text národný, illustrácie tiež zo života domáceho, národného, každé číslo má dvoje vydaní, jedno latinkou, druhé cyrillicou — a to vydáva v Sarajeve Kállayova vláda! Ešte i redaktor je vládny úradník. V programme hovorí sa, že *Nada* chce byť zrkadlom jednotnej kultúry *juhoslovanského* národa, chce sjednocovať, obznávať sa, sbližovať, „aby sme sa ukázali cudziemu svetu ako jednotný, silný kultúrny element." Ináče dôsledne opakuje sa: *náš* národ. Ktorý? Že juhoslovanský, to hovorí sa len raz. *Nada* iste buďe fígľom viedeňskej politiky. Srbskú mienku o nej ešte neznáme; z Horvatov jedni uvítali ju radostne (na samom predku 1. čísla má báseň Ivan Trnski, veterán horvatskej literatúry), druhí skepticky.

Naše doba. Revue pro vědu, umění a život socialní. Praha. Ročník I. sešit 4.

Rozhledy sociální, politické a literární. Ročník IV., č. 4. V Chrudimi.

Obzor. Časopis pre hospodárstvo, remeslo a domáci život. Ružomberok. Ročn. VI., č. 10.

Kazateľňa. Časopis pre kat. duchovné rečníctvo. Ružomberok. Ročník XV., č. 5.

Náš domov. Obrázkový časopis zábavný a poučný pro lid. Ročník IV., č. 2. Olomouc.

Vienac zabavi i pouci. Zagreb. Ročn. XXVII., č. 1—4.

ЛИСТОКЪ. Духовно-литературный журналъ. Унгваръ. Годъ XI., нръ. 1.

Niva. Ročník V., č. 7. Brno.

Květy. Praha. Ročník XVII., č. 1.

Čas. List, věnovaný veřejným otázkám. Praha. Ročn. IX., číslo 3, 4.

Cirkevné Listy. Ružomberok. Ročn. IX., č. 1.

Katolícke Noviny. Trnava. Ročn. XLVI., č. 2.

Živa. Časopis přírodnický. Praha, ročník V., č. 2. Vydavatel a nakladatel J. Otto v Praze.

РУССКОЕ ОБОЗРѢНІЕ. Литературно-политическій и научный журналъ. Годъ пятый. Москва. № 12.

Listy Filologické. Odpovědní redaktoři Jan Gebauer a Jos. Král. Ročník XXI., sešit 6. V Praze.

Slovanski Svet. Letnik VIII., štev. 3. V Trstu.

Lužica. Měsačnik za zabawu a powučenje. Zhromadny časopis hornjo- a dolnjolužiskich Serbow. Budyšin. Letnik 14., č. 4.

Vlasť. Ročník XI., č. 4. Praha.

Hlídka Literarní. Listy věnované literarní kritice. V Rajhradě. Ročník XII., č. 1.

Český Časopis Historický. Vydávají dr. J. Goll a dr. A. Rezek, professoři c. k. české university. Ročník I. Sešit 1. V Praze, 1895. Vychádzať bude šesť ráz do roka i predpláca sa celoročne 3 zl. 60 kr.

Obsah: Náš programm. — Cesta Arnošta z Pardubic na Litvu. Napsal Jaroslav Goll. — Co jest ze života Dantova přesně zjištěno. Napsal Jaroslav Vrchlický. — Z Vatikánu. Napsal Ladislav Klicman. — Příspěvky k dějinám české emigrace v XVIII. století. Napsal A. Rezek. — Stálá archivní rada rakouská. Napsal V. Kratochvíl. — Drobnější články. — Literatura. — Zprávy.

Slovenské Pohľady.

ČASOPIS

zábavno-poučný.

Redaktor a vydavateľ:

Jozef Škultéty.

Ročník XV. — Sošit 3.

V TURČIANSKOM SV. MARTINE.

TLAČOU KNIHTLAČIARSKO-ÚČASTINÁRSKEHO SPOLKU.

1895.

OBSAH.

Strana

Hrozná noc pukanská. Dejepisný obrázok zo sedemnásteho storočia. Podáva *Pavel Križko* 129
Návrat . . . *Ľudmila Podjavorinská* 139
Ako z jara. *Ľudmila Podjavorinská* 139
Koreň a výhonky. Novella od *Svetozára Hurbana Vajanského* 140
Sinapiusov „Plausus“. Dr. *Ivan Zoch* 155
U L. N. Tolstého. Dr. *Dušan Makovický* (Pokračovanie) 168
Brailovský Kristus. Poľská legenda. Spísal *A. V. Amfiteatrov* . . . 173
Za súmraku. *Ľudmila Podjavorinská* 179
Ako umrel Šámpor v choleru. Skutočná udalosť. *Dobrodružský* . . . 180
Slovenský jazyk. (Magické recepty hospodárske. Zo starého rukopisu podáva *Ľud. V. Rizner.* [Pokračovanie.] — Šarišské porekadlá z okolia bardiovského. Sosbieral *Petruškin.* — Študovanie slovenčiny. *Jozef Škultéty*) 183
Beseda. (Zemianski veršovníci slovenskí. Sbiera *Rehor Uram*) 189

Spisy redakcii zaslané.

Česká otázka. Snahy a tužby národního obrození. Napsal *T. G. Masaryk.* V Praze. Nákladem „Času“, 1895. V 16°. str. 246. Cena 1 zl.

ЛЕКЦИИ ПО СЛАВЯНСКОМУ ЯЗЫКОЗНАНІЮ. Тимоѳея Флоринскаго. Часть первая. I. Введеніе. II. Юго-западные славянскіе языки (болгарскій, сербо-хорватскій и словинскій). Кіевъ, 1895. Стр. 530, 4°.

НОВѢЙШІЕ ТРУДЫ по изученію южно-славянской старины и народности. Проф. Т. Флоринскаго. Кіевъ, 1894. Стр. 49, 8°.

Антонъ Чеховъ: ПОВѢСТИ И РАЗСКАЗЫ. Москва, 1895. Стр. 285, 16°. Цѣна 1 рубль.

Svatopluka Čecha *Povídky, arabesky a humoresky.* Vydání illustrované. I. Kresby V. K. Maška. Tiskem a nákladem J. Otty v Praze. Sešit 1, 4°, str, 32. Cena 30 kr.

Vpády Bočkajovců na Moravu a ratifikace míru Vídeňského od zemí koruny České roku 1605—1606. Sepsal dr. Fr. Kameníček. [Otištěno z Č. M. Č.) V Praze, 1895. Str. 76.

Světozor. Illustrovaný týdenník. Praha. Ročník XXIX., č. 12—15. Nakl. knihtiskárna F. Šimáčka.

Prosvjeta. List za zabavu, znanost i umjetnost. Zagreb. God III. Broj 3.

Lumír. Časopis zábavný a poučný. Praha. Redaktor, majitel a vydavatel: J. V. Sládek. Ročník XXIII., číslo 15.

Zlatá Praha. Obrázkový časopis pro zábavu a poučení. Ročník XXII. Č. 12—15. Praha. Nakladatel J. Otto.

Rok 1895. Sošit 3.

Slovenské Pohľady.

Hrozná noc pukanská.

Dejepisný obrázok zo sedemnástého storočia.

Podáva *Pavel Križko.*

Bolo to včasne ráno v pondelok dňa 1. oktobra 1640.

Hustá tma pokrývala Pukanec i jeho okolie na široko-ďaleko a obyvateľstvo hovelo si v tuhom spánku. Len mužstvo na nočnej stráži postavené nespalo, ale bdiac, chodilo v meste pozdĺž drevenej ohrady, vystavenej na ochranu vnútorného mesta.[1]) Častejšie nábehy tureckých hord do okolitých dedín, ba práve až ku bránam samého Pukanca zbystrily jeho sluch a navykly ho držať pozornosť stále napnutú.

Noc pominula z väčšej polovice v úplnom pokoji a tichosti.

Až medzi jednou a druhou hodinou po polnoci zavzneli, nesúc sa tichým vzduchom, jeden za druhým dva dunivé hlasy. Ač temné, predsa zasiahly sluch pukanskej stráže.

To boly delové výstrely z levického zámku, výstrely výstražné, oznamujúce blížiaceho sa úhlavného nepriateľa, Turka, a napomínajúce celý vidiek ku pozoru a bedlivosti.

Lež komuže táto výstraha v prvom rade vlastne platila?

To ovšem nemohol nikto uhádnuť; neznali to ani sami tí, ktorí delovým rachotom iných varovali. Len smer, kam sa brali kliati Turci, bol označený takými výstrelmi, poneváč výstražníci obracali a vypaľovali delá vždy v tú stranu, kam videli tiahnuť nepriateľské čaty.

Pukanská stráž, zaslúchnuvšia známe znaky, zdvojnásobnila bedlivú pozornosť, hľadiac pilno k juhu, aby videla, kde zradí žiarou zarudlé nebo stopu odvekého vraha. No čas uchádzal a nočná tma zostala netknutou a na všetky strany neprebornou.

Došla pomaly tretia raňajšia hodina, a keď táto odbila na kostolnej veži, hneď za tým bolo badať čosi neobyčajného a mimoriadneho.

Povetrím niesol sa akýsi potajomný šum, podobný šumu v diaľke valiacej sa riavy, alebo hukotu dochodiacej povíchrice.

Avšak nebolo okolo Pukanca tak šumiacej vody, ani nemohlo tiché povetrie vydávať také zvuky. Stráž pukanská badala v tom

[1]) Viď Salvov Slovenský domový kalendár, 1895, str. 79—84.

šume bližiaceho sa nepriateľa, ktorého pre tmu ovšem videť nemohla, a preto hneď vyslala jednoho muža do „zámku", aby oznámil podozrivý hukot Bartakovičovi.

Gašpar Bartakovič, palatínom ustanovený hlavný veliteľ pukanskej posádky, vypočuvši zvesť, vydal rozkaz, aby stráž naskutku urobila poplach v celom meste a odevši i ozbrojivši sa napochytre (lebo i on spal až do tej chvíle), ponáhľal sa i sám na námestie.

Poplach a surma nočnou strážou urobené pomohly pukanskému obyvateľstvu skoro na nohy. Všetko skákalo z postieľ. Mužovia siahali za zbrojou a rútili sa na určité miesta[1]) a ženy i deti i vôbec zbroja neschopní ponáhľali sa najsť útulok v kostole, pevnou zďou už od husitských dôb ohradenom a preto i pukanským zámkom zvanom.

Nebolo toto po prvý raz v Pukanci; stalo a stávalo sa ono tak už i prv a častejšie. Terajší turecký nápad líšil sa však od predošlých tým, že bol celkom neočakávaný, kdežto prv dostal Pukanec o podobných zámysloch nepriateľských obyčajne vždycky vopred akú-takú zprávu a jeho obyvatelia boli následkom toho ku obrane stále pripravení.

Sotva štvrtina bola teraz nočný poplach zbadala, keď už i zavznely vôkol celého mesta trúby a Turci oborili sa s nešeredným povykom a streľbou so všetkých strán razom na mesto.

Šťastie veliké bolo preň, že prozreteľnosť Božia dala veliteľovi Bartakovičovi vnuknutie práve tento raz, keď o vpáde tureckom v Pukanci nikto nehovoril, rozmnožiť nočnú stráž. Nebyť toho, bol by Turek dľa soznania pukanskej vrchnosti razom celé mesto opanoval a obyvateľstvo z postieľ povyberal.

Prvý nápor turecký musela teda vydržať počtom nesilná nočná stráž, ktorážto, krytá drevenou mestskou ohradou, statne zadržala prvý nápad nepriateľský, kým jej neprišlo i ozbrojené meštianstvo ku pomoci.

Nemálo podporovala v tomto diele obrancov nočná tma, hatiaca Turkov s kroka na krok v napredovaní, kdežto obrancom dávaly zažaté smolnice koľké-toľké svetlo ku ťažkej práci.

Nočná tma stala sa však veľkou dobrodíteľkou i pre ženy a deti bývajúce v predmestí, ktorým nebolo možno predrať sa cez turecké vojsko do mesta a najsť úkryt v kostole. Tieto nebožiatka hľadaly útulok v šírom poli, nakoľko neupadly do rúk tureckých, a hustá mrákota zakrývala ich útek pred dravými zrakmi nepriateľskými.

No razom premenila sa temná noc v jasný deň. Na šiestich miestach zdvihly sa súčasne z Pukanca mohutné plamene; tmavá prv obloha premenila sa v zarudlé veľké more a Turci videli, že je obrana drevených mestských hradieb nie dostatočná. I vrhli sa

[1]) Baňské mestá boly totiž už od rokov 1528—1530 po vojensky sriadené a ich obyvateľstvo na štvrte a desatiny podelené a desiatnikom, štvrtníkom a kapitánom podriadené, malo vykázané určité miesta, kam mu selo pospiechať v čas nepriateľského nápadu.

a rútili sťaby dáka rozbesnená veľrieka proti srubom už asi sedemdesiat rokov starým, tu i tam síce poplácaným, ale v celku a veľku dosť zošlým a po nemnohých námahách prerúbali i preborili ich na troch alebo štyroch miestach. Zúfalá obrana a úsilné námahy meštianstva neboly v stave prekaziť nepriateľovi prelomenie vetchého plotu.

Počet obrancov bol nepomerne chatrným oproti počtu tureckého vojska, nehovoriac ani o tom, že toto bolo chlap do chlapa vo vojenskom remesle vycvičené a v boji zaoceľované, kdežto obrancovia vyznali sa lepšie v priemysle a pokojných dielach.

Kým bolo pukanské mužstvo srubom kryté, vydržalo, keď však nepriateľovi otvoril sa priechod do ohrady, muselo ustúpiť. Utiahlo sa do zámku, totiž do zdenej ohrady okolo kostola a cez diery v hradnej zdi pálilo úsilne do nepriateľa.

Srdce prenikajúci krik naplašených streľbou i ohňom detí, túliacich sa tesno ku svojim matkám, a usedavý plač i nárek žien zavznievaly mohutne z otvoreného kostola, prehlušujúc občasne i samú streľbu a ryk bojujúcich.

Avšak kostolná ohrada poskytla posledný útulok iba tým, ktorí bývali vo vnútornom meste.

Mešťania v predmestí bývajúci, vedení svojím štvrtníkom, zápasili za dlhší čas v samom predmestí s nepriateľom za jedno preto, že boli ním tam so všetkých strán napadnutí prv, než by sa boli do vnútorného mesta dostali, a po druhé i z tej príčiny, aby týmto bojom umožnili a kryli útek svojich žien a detí.

Lež vzmáhajúci sa oheň obťažoval im čím diaľ tým viac obranu a nadto začínali cítiť, že ich v nerovnom boji sily už-už opúšťajú, tiahli sa teda, bojujúc neprestajne, ku prielomom v mestskom srube a dostavši sa na námestie, chceli hľadať spásu tiež v kostolnej ohrade. Netušili, že Turci boli i túže ohradu už prv obkolesili. Takto sa dostali nevdojak medzi dva ohne a zaplatili draho svoju túžbu. Mnohých zaiste srúbali Turci tam na námestí, a iní, ktorí sa utiahli do nesklepených pivníc, brániac odtiaľ svoje životy, zahynuli tam dymom podusení. Ak napadnul daktorý z týchto obrancov pojediného Turka a už-už dúfal večne neškodným urobiť divého votrelca, tu tento, volajúc: „jüri, jüri!“ privábil si ku pomoci iných desať Turkov a odvážlivý pukanský mešťan bol v najbližšom okamihu na kusy rozsekaný.

Najväčšia čiastka Turkov, zlomivších konečne odpor predmeštiakov, rozliezla sa teraz po domoch ohňom zčiastky už horiacich a zčiastky ohrožených, drancujúc a odnášajúc z nich všetko, čo sa odniesť dalo. I rady obliehajúcich kostolnú ohradu redly z tej istej príčiny.

To zbadal Bartakovič, a poneváč zúriaci požiar už i samému kostolu hrozil záhubou, velel rozvinúť zástavu, otvoriť na ohrade bránu a ku obrane kvíliacich žien a detí vyrútiť sa na obliehajúceho nepriateľa.

Stalo sa.

Bolo medzi šiestou a siedmou raňajšou hodinou.

Zbytky pukanského mužstva vyrojily sa za smelým vodcom a

bojujúc sťa levi i nehľadiac viac na svoje životy, drali sa nezlomným náporom do nepriateľských tlúp, rozdávaly rany a smrť na všetky strany a po silnom zápase začali konečne tlačiť zpät kliateho Turka. Musel ustúpiť s hanbou a potupou.

Koňmo i pešky pod dvanástimi veľkými a troma menšími zástavami na Pukanec pritiahnuvších Turkov bolo vyše 2000 mužov, pukanských obrancov naproti tomu len voľačo vyše 200, teda asi desiata čiastka.

A táto hrstka zvíťazila!

Oslobodzujúce dielo obľahčila jej však hlavne tá okolnosť, že Turci k vôli koristi doviedli so sebou i veľké množstvo vozov z dedín ich panstvu poddaných a tieže vozy nechali stáť ešte pred započatím nápadu dosť obďaleč za mestom. Plieniace mužstvo odnášalo teda sobraté veci až na vozy a tým stenčilo vo veľkej miere rady bojujúcich. Mimo toho bolo i značné množstvo Turkov po domoch za lúpežou roztratených. Počet tých, na ktorých sa z kostolnej ohrady vystúpivší Pukančania boli oborili, bol značne zmenšený, a kadenáhle títo začali cúvať, hneď zavládnul tureckým vojskom hrozný neporiadok a jeho útek stal sa náhlym a všeobecným.

Hneď za tým svitnul deň a v jeho svetle odhalil sa oku obraz žalostný a hrozný.

Lúče slnečné neboly v stave predrať sa cez husté mrákavy dymu, zahaľujúce celé mesto; miesto nich osvecovalo ho celé plamenné more, zožierajúc nemilosrdne všetko, čo nestačil odniesť alebo zničiť Turek. Ťažké stony so smrťou zápasiacich ozývaly sa ešte chvíľkami a zakrvavené i zohavené mrtvoly v boji padlých bolo vídať povalené v prachu a popole po námestí.

Len s velikou námahou a tvŕdzou podarilo sa v boji ustatým mužom zachrániť asi desať domov okolo kostola pred požiarom; ostatné mesto ľahlo popolom a jeho domy boly znivočené až do základov. A ten istý osud zastihnul i najväčšiu čiastku ochranného, dreveného srubu.

Čo v náhlosti stačili zahodiť na seba nočným poplachom vydurení pukanskí obyvatelia, to bolo teraz celým ich majetkom. Za krátke 3—4 hodiny stali sa núdznymi bedármi, a i tí mešťania, ktorí prv vládli značným imaním a boli v stave podporovať i druhých zo svojho prebytku, nemali teraz čím zakryť nahotu a ukojiť hlad svojich žien a detí; im tiež nasilil odveký vrah kresťanstva do rúk žobrácku palicu.

Pomerne najšťastnejšími boli tí, ktorí zahynuli vo vražednom boji alebo v dusivom dyme a žhavom požiare. Počet týchto spolu s nešťastníkmi do tureckého zajatia upadnuvšími a preč odvlečenými obnášal vyše šesťdesiat osôb.

Ale ani Turci neobišli sucho. Miesto korisťou naložili nie menej ako dvanásť vozov svojimi mrtvými a ťažko ranenými; menej ranení museli utekať z Pukanca len pri podpore svojich spoludruhov a okrem toho našli mnohí Turci svoj hrob v ohni, ktorý boli sami založili.

Aby bola bieda pukanského obyvateľstva úplne završenou, odo-

lmali a vzali so sebou lúpežní Turci i dobytok až do poslednej nohy.

V rumy obrátený Pukanec a vozmi i konskými kopytami zdeptané okolie podobalo sa divej púšti, z ktorej najväčšia čiastka žieu a detí utiahla sa po hroznej noci v iné, bezpečnejšie strany. Len malý počtom zástup mužov ubytoval sa v nesborených dakoľkých domoch a hlavne v kostole, hotový prv položiť život, než opustiť rodné mesto a vydať nebránené v plen a na pospas Turkovi. Dôveroval v pomoc Božiu a v udatnosť i spôsobnosť svojho vodcu a spolumeštana, Bartakoviča.[1])

* * *

Ozrutná žiara nad horiacim mestom osvietila celý kraj na široko a ďaleko, počnúc od vrchov severných a východných až ďaleko za levickú rovinu a zvestovala všetkým obciam na týchto veľkých priestoroch, čo sa robí s Pukancom.

Povesť o hroznej zkaze tohoto mesta letela vo všetky štyri strany sveta, a iste sa ešte kúrilo z horiacich sborenín, keď došla už i do ďaleko za vrchami ležiacej Baňskej Bystrice.

Dnes by to nebolo divným, keďže slúži ľuďom para i elektrina; pred pol treťa sto rokmi šíril sa chýr toľkou rýchlosťou len o veľmi dôležitých udalosťach.

A že sa to vskutku tak stalo, svedčí jasne prípis baňsko-bystrický, dňa 1. oktobra 1640 písaný a tamejším mestským jazdcom už na druhý deň kremnickému mestskému rychtárovi doručený.[2])

Ešte prv, než dorazil posol baňsko-bystrický, doletely z viacerých strán do Kremnice listy a zprávy o pukanskom nešťastí a mestský rychtár svolal hneď v nasledujúci deň ráno mestskú radu, volenú obec i meštianskych tribunov na poradu.

Kuriálna zápisnica zo dňa 2. oktobra 1640 (list 208 b) hovorí o nej v doslovnom preklade toto:

„Prečítané boly poľutovania hodné smutné zprávy a rozličné listy, ako včerajšieho dňa ráno predo dňom o 3. hodine asi dvanásť zástav Turkov koňmo i pešky pred Pukanec došlo, na rozličných šiestich miestach ho zapálilo, mnohých ľudí srúbalo, mnohí v ohni vzali zkazu, istý počet bol zajatý a preč odvedený, celé mesto okrem málo domov a kostola je vypálené a pozostavší sú do najväčšej biedy uvrhnutí, že ani kúska chleba viac nemajú, a poneváč páni Pukančania trpia nedostatok v pušnom prachu a nábojoch, prosia pre Božie smilovanie ich tým ako i mužstvom podporovať. A tieto písma boly poslané do Baňskej Bystrice a do Ľubietovej

[1]) Obšírnejší opis hrozných týchto vecí nachodí sa v kremnickom mestskom archíve pod II, 26, 9, 2207 a doplnky k nemu v iných četných listinách

[2]) Uložený je v kremnickom mestskom archíve pod II, 26, 9, 2201.

a tunajšie mesto posiela dolu päťdesiat mužov, ktorí majú byť z dedín sobraní."

Ako vídať z tejto zápisnice, urobily došlé chýry nemalý dojem na Kremnicu; poľutovala nešťastný Pukanec a o tri dni skutočne poslala mu na pomoc 50 dobre ozbrojených chlapov, davšia im za vodcu Jána Karga.[1])

I Baňská Bystrica poslala 100 mužov[2]) a Ľubietová, nemavšia dosť mužstva na porúdzi, obetovala vďačne prach i olovo a okrem toho dľa možnosti i peniaze, aby mohli byť za ne daktorí obrancovia pre Pukanec najatí, ba keď sa toto poslednejšie stať nemohlo, prisľúbila i ona poslať pomocnú čatu na svoje nákladky.[3])

Nie tak urobily však Štiavnica, Belá a Nová Baňa.

Táto posledná totiž, oznámivšia dňa 2. oktobra Kremnici, čo stalo sa s Pukancom, neukázala ani najmenej ochoty pomôcť zúboženému tomu mestu[4]), ale žiadala zrovna, aby jej poslala Kremnica mužstvo na pomoc i aby primala i ostatné baňské mestá ku takémuže činu.[5])

Štiavnica dala Pukancu hneď v druhý deň po jeho spustošení 30 funtov pušného prachu a 10 funtov olova[6]) a prosila Kremnicu dňa 3. oktobra o pomoc pre Pukanec, predstierajúc, že jej samej treba sa mať pred Turkom na pozore a preto že žiadne mužstvo ta poslať nemôže.[7]) Pravda, ani peniaze neposlala, za ktoré by si boli Pukančani sami obrancov najať mohli.

Belá konečne neprispela zhola ničím ku pomoci Pukančanom, predstierajúc, že je i ona sama Turkami ohrožená.[8])

Toto sebecké pokračovanie vzbudilo obzvlášte v Ľubietovej oprávnenú, šľachetnú nevoľu, ktorú i bez obalu vyslovila v prípise dňa 11. oktobra k baňsko-bystrickej vrchnosti upravenom. Ľubietová, od Turkov najďalej vzdialená a tak i tureckým nápadom zpomedzi všetkých baňských miest najmenej vystavená, nielen cítila, ale i jasno uznala, že je Pukanec kľúčom ku všetkým baňským mestám a preto že by tieto k vôli vlastnej svojej bezpečnosti maly cítiť sa povinnými i teraz mu prispeť ku pomoci i inokedy dosť silnú posádku v ňom udržiavať.[9])

A veru mala Ľubietová svätú pravdu.

Keby sa baňské mestá koncom predošlého roku neboly daly sviesť závistlivej Novej Bani a keby neboly odoprely peňažité prí-

---

[1]) Kremnický mestský archív, II, 26, 9, 2233.

[2]) Tamže, II, 26, 9, 2210.

[3]) Tamže, II, 26, 9, 2209.

[4]) V liste dňa 31. dec. 1639 Kremnici písanom robila Pukancu výčitky, že stará sa len o svoje vinice, ale nie o bane a odoprela rozhodne akýkoľvek príspevok na udržiavanie tamejšej posádky.

[5]) Tamže, II, 26, 9, 2191.

[6]) Tamže, II, 26, 9, 2206.

[7]) Tamže, II, 26, 9, 2202.

[8]) Tamže, II, 26, 9, 2253 a 2220.

[9]) Tamže, II, 26, 9, 2209.

spevky k udržiavaniu dostatočne silnej posádky v Pukanci, bolo by toto mesto akiste ušetrené bývalo hroznej tej noci a bolo by ušlo tak veľkej zkaze.

Turci zaiste boli pokúsili sa oň už viac ráz i vo dne i nočným časom, keď však badali v ňom četnejšiu posádku, odtiahli.

V tomto roku však tušili, že sa veci v ich prospech zmenily, preto i previedli s toľkým zdarom dávny svoj úmysel.

Predihrou ku dňu 1. oktobra bol im už 27. august 1640, o čom uvedomil Pukanec hneď v nasledujúci deň Štiavnicu a kroz ňu i ostatné baňské mestá.

Zaujímavý obsah tohoto latinského listu bol v doslovnom preklade tento:

„Včera ráno pribehol k nám istý sedliak z dediny Almášu menom tamejšieho rychtára, oznamujúc nám, že prešli dakoľkí Turci ich chotárom a viedli so sebou štyroch chlapcov, lapených v hornejších stranách. Poneváč je však naše mesto sťa kľúč všetkých baňských miest najvyššiemu a krajnému nebezpečenstvu vystavené a všetkej posádky zbavené, oznámili sme, čo najskoršie sme mohli, zprávy o Turkoch osobitným prípisom veliteľovi levickej posádky, prosiac ho, aby kresťanskou láskou hnutý a súsedstvom viazaný, vyslal svojich vojakov oproti Turkom i aby vyslobodil pochytaných chlapcov. Ó boľasť! Pred večerným súmrakom toho istého dňa prišli vzdor tomu, že sme sa toho nedomnievali, i pred našu bránu mnohí Turci a usmrtivši niektorých našich mešťanov, opozdivších sa prácou v poli, odvliekli preč mnohých chlapcov a dievčatá pred našimi vlastnými očami. Následkom toho považovali sme za svoju povinnosť dať vám na známosť toto naše a všetkých našich nebezpečenstvo, prosiac vás so všetkou svedčnou úctou, ráčte toto naše nešťastie oznámiť ostatným baňským mestám a smilovať sa nad nami i opatriť nás, svojich spoluúdov, z kresťanského milosrdenstva, potrebnou posádkou, aby ste po páde Pukančanov nepadli i vy tymže Turkom v obeť.“ [1])

Prosebné volanie o pomoc bolo tu teda zreteľné, ale odznelo hluchým ušiam. Turci však videli, že je Pukanec nie schopným boja, keď sa díval nečinne a malomocne, ako mu odvádzali jeho deti.

A to im dodalo srdca ku oktobrovému nápadu, ktorý sa im natoľko i vydaril, že vnikli, ako sme videli, do Pukanca a olúpili i zničili toto mesto.

Sám Pukanec zaslal baňským mestám podrobnú zprávu o hroznej tej noci len dňa 4. oktobra [2]), oznámivši, že dľa udania ostrihomský beg bol na pukanských zhubcov veľmi rozhnevaný, ponevač mu tak chatrnú korisť a tak málo zajatých priviezli, kdežto táto výprava mnohých popredných Turkov stála životy, i že vyzval Pukanec, aby sa mu najďalej za 14 dní poddal, ináče že pritiahne on sám, obťahne i pukanský zámok a sborí ho tak, že nezostane ani kameň na kameni.

[1]) Tamže, II, 26, 9, 2182.

[2]) Uložená je v kremnickom mestskom archíve pod II, 26, 9, 2207.

V ten deň však, keď pukanský notár túto zprávu písal, bol už i palatín Mikuláš Esterházy, bojujúci v ďalekej Šintave v Nitrianskej stolici, o spustošení pukanského mesta obšírne poučený a následkom toho vyzval ostatných šesť baňských miest, aby Pukancu mužstvo ku obrane poslaly a pomoc ku obnoveniu sboreného a zhoreného ohradného srubu poskytly. Vo svojom prípise vyhodil baňským mestám na oči, že sú príčinou tohoto nešťastia, keďže jeho napomínanie neposlúchly a Pukancu pomoc odobraly, trebárs mu Turci už od troch rokov hrozili ohňom a mečom.[1]) A o dva dni pozdejšie, znajúc dobre, že baňské mestá nebudú ani teraz veľmi ochotné poslúchnuť jeho rozkaz, opakoval ho s tým poznamenaním, aby hneď najaly 100 dobre ozbrojených pešiakov a mesačný plat tomuto mužstvu a krem toho ešte i po 50 zlatých mesačne Bartakovičovi aby vyplácaly ak nie inak, teda na vrub budúcej kráľovskej dane.[2])

Oba tieto palatínove listy boly dňa 7. oktobra už v Štiavnici[3]) a cez Baňskú Bystricu a Ľubietovú o dva dni na to v Kremnici, avšak situáciu nezmenily. Štiavnica, Belá a Nová Baňa nechcely sa ani teraz znať, aby prispely Pukancu ku pomoci, trebárs Kremnica všetkým oznámila, že sa veru baňské mestá budú museť postarať o peniaze na plat pre pukanskú posádku a o opätné vybudovanie pukanského plotu.[4])

Nová Baňa, snažiac sa vyhnúť tejto povinnosti, predstierala, že musí vydržiavať na vlastné trovy 25 drábov, súc Turkami tiež nemálo ohrozená[5]), a na dotvrdenie toho zaslala Kremnici nasledujúci slovenský list:

Nadpis: „Prouido ac Erudito viro, Gabrieli Bakaÿ, Oenopolae Magospartensi, Amico honorando. Magospart."

Obsah: „Salute praemissâ, domine Gabriel, tÿ lÿde, kterÿ gÿž Po nassem Yarmarku, a nesstestÿ Pukanskem Posledne trÿ sudÿ dowiezlÿ, anÿ se my vkazalÿ, à neb opowedelÿ. Prosym was kapustÿ skupte za to dežomne obilÿ, ktere gest u was kam nagwÿcz-budete mŭczÿ, nebo Potrebugÿ ÿ k Zamku kapustÿ, Ponewacz se zde Pomalÿ obrodyla. Odpÿss'e mÿ též kterak se wam krczma darÿ, à mnoholÿ gesste wÿna mate Pozustalÿho. Toto wam též na wedomost dawam že Pohan zase se Prewÿezol wen Pres dunag Z wetssÿ sÿlou. Oznamte Panom Nouobanskÿm, à y brezanom, z Breznÿczanmÿ, zeby se welmÿ dobre opatrilÿ, Nebo gÿstotna wecz gest, že se nebo na nassÿch Lewÿczach, nebo na Swatem Benedÿku, â nebo na Nouobanczanech, à spolu snimÿ ÿ Na Brezanech, yakolÿ na Breznÿczanech zbehne nesstestÿ, kterežto P. B. sÿ raczÿ od nas od wratitÿ. Než tak se Poselstwÿ Prinasse, že se na tÿeto mÿsta dowedowal Eztergomskÿ Beck, kterak su upewnene. Kterÿ tento lÿst ta hore

[1]) Tamže, II. 26, 9, 2152.
[2]) Tamže, II, 26, 9, 2153.
[3]) Tamže, II, 26, 9, 2206.
[4]) Tamže, II, 26, 9, 2234.
[5]) Tamže, II, 26, 9, 2235.

Ponese, ten tak stranÿ kapustÿ, yakolÿ y stranÿ desuok gest ta hore wÿprawen, gestlÿ gesste mnoho wÿna doma mate, barbÿ ste dalÿ odwiesty do Mesta Nowegbanÿe. Opatrÿte se kam naglepssÿe budete wedetÿ Valete Leuae die. 8. Octobris Anno 1640. Amicus Vester N. Kowaczÿ.

P. S. Chreze sem ÿa nemohl dostatÿ na wassu stranu; toho Pûl zlatÿho Potom vezmeme do Pocztu czo ste bilÿ Poslaly od Rÿchtara breskÿho." [1])

Takéto zprávy boly v tých časiech časté i ohľadom iných miest.

Tak prosil Ján Szombathely, obdržavší podobné zvesti, už dňa 3. októbra hontianskeho podžupana o 100 chlapov ku pomoci pre Dregeľ [2]) a Gregor Pulo oznámil tohože dňa tomu istému podžupanovi, že Turci zamýšľajú udreť na Krupinu. [3])

I sám Pukanec obával sa nového tureckého nápadu a oznamujúc túto svoju obavu dňa 12. októbra Kremnici, žaloval sa, že je ku pomoci poslané mužstvo bojazlivé a hľadá zámienku, aby sa vzdialiť mohlo. [4])

No položenie tohoto mužstva nebolo veru na závidenie a hlavne ono a nie strach pred nepriateľom bolo príčinou, že v druhej polovici októbra štyridsať kremnických chlapov z Pukanca zutekalo. [5]) V nedostatku domov a bytov zaiste muselo sa povaľovať okolo kostola v mrazoch, prachu a popole a začasto nemalo ani dostatočnej potravy. [6])

I baňsko-bystrická a ľubietovská pomoc nachodila sa v tom istom stave, preto redly i rady a umenšoval sa so dňa na deň i počet tohoto mužstva a že Bartakovič tiež nebol s tým spokojný, ale hľadal odpomoc u palatína, to bolo celkom prirodzenou vecou.

Následkom jeho a pukanských žalôb písal teda palatín dňa 21. októbra zase baňským mestám, karhajúc ich nesvornosť ohľadom pomoci pre Pukanec, a vyzýval ich už prísnejším hlasom, aby nahliadly, že brániac Pukanec, obraňujú samy seba i aby daly na vrub budúcej dane potrebné peniaze na udržiavanie pukanskej posádky a na opravu tamejšieho ochranného srubu, poneváč je troma baňskými mestami poslané mužstvo nie spoľahlivé. Tento raz šiel palatín, chtiac pomôcť Pukancu i celému kraju, tak ďaleko, že sa zaviazal vrátiť baňským mestám zo svojho imania všetko, čo vynaložia na Pukanec, ak by to cisár nechcel vpočítať im do dane. [7])

Kremnica zase pristala a vo valnom shromaždení dňa 2. novembra odanila svoje obyvateľstvo i uzavrevšia najať na jej čiastku pripadajúcich 25 „hajdukov", totiž vo vojenských dielach vycvičených mužov, a platiť každému z nich mesačne po 4 zlaté, poslala

[1]) Tamže, II, 26, 9, 2208.
[2]) Tamže, II, 26, 9, 2203.
[3]) Tamže.
[4]) Tamže, II, 26, 9, 2213.
[5]) Tamže, II, 26, 9, 2213 a 2229, ako i kuriálna zápisnica dňa 2. novembra 1640, fol. 211 a).
[6]) Tamže, II, 26, 9, 2217.
[7]) Tamže, II, 26, 9, 2154.

namiesto zutekavších poddaných hneď na mieste pätnástich chlapov, ktorých musely vystaviť tutejšie remeselnícke cechy predbežne na osem dní. Za ten čas totiž dúfala mať spomenutých 25 hajdukov naverbovaných.

Ale Štiavnica, Belá a Nová Baňa nedaly ani teraz nič, a i potom, keď palatín dňa 7. novembra už hrozil, že upotrebí iné, prísnejšie poriadky, aby svojim rozkazom vynútil poslušnosť [1], ba ešte i za tým, keď došiel cisársky, dňa 25. oktobra v Regensburgu vystavený rozkaz, aby daly baňské mestá na vydržiavanie pukanskej, zo 100 mužov záležať majúcej posádky a na novovystavenie ochranného plotu potrebné peniaze, že sa im tieto preddavky vpočítajú do budúcej dane [2], i za tým ešte zotrvaly na svojom odporujúcom stanovisku. Tým vymohly, že bol počet mužstva, ktoré ony maly vydržiavať, konečne snížený až na 50 chlapov.

Len keď sa toto stalo, podarilo sa napokon svolať a dostať Kremnici baňské mestá do valného shromaždenia a primať ich ku porade o tejto záležitosti.

Tu v shromaždení vystúpili predovšetkým štiavnickí vyslanci so žiadosťou, aby baňské mestá okrem 50 chlapov pukanských ešte iných desiatich v ich meste vydržiavali; boli však s touto žiadosťou odbití.

Na to mienili prítomní vyslanci, že by sa mal Gašpar Bartakovič, ustanovený palatínom za hlavného vodcu v Pukanci, uspokojiť s 20-zlatovým mesačným platom, keďže je mešťanom a stálym spoluobyvateľom pukanským, a každý jednotlivý hajduk že by mal dostávať mesačne po tri zlaté, i uzavreli, že peniaze nemajú sa oddávať Bartakovičovi, lež pukanskej vrchnosti a tá že má vyplácať posádku. Podobne zazlili Bartakovičovi, že i s pukanskou vrchnosťou zaobchodí tak, ako so svojimi podriadenými, a ustanovili, že sa budú v tomto ohľade sťažovať palatínovi. Konečne ustálili rozpočet pre hlavného vodcu i pre posádku nasledovne:

„Následkom jeho kniežacej milosti urobená limitácia ohľadom veliteľa a 50 hajdukov v Pukanci, má sa týmže dávať mesačne, ako nasleduje:

robí zl.	35	— kapitánovi každý mesiac . . .	35	zl.
„ „	20	— každému desiatnikovi, tých je 5 .	4	„
„ „	4	— zástavníkovi	4	„
„ „	4	— bubeníkovi	4	„
„ „	135	— každému hajdukovi, tých je 45 .	3	„

robí zl. 198, ktoré majú mestá mesačne platiť.“ [3]

Teda neúplných 200 zlatých mesačne obnášala obeť, ktorú konečne uvolily sa baňské mestá dávať Pukancu k vôli svojej vlastnej bezpečnosti, a i to z daňových peňazí.

Túto posádku vydržiavaly potom až do roku 1643 a okrem toho pomohly znovu vystaviť i drevenú, ochrannú zeď pukanskú.

To bolo konečným výsledkom onej hroznej pukanskej noci.

[1] Tamže, II, 26, 9, 2155.

[2] Tamže: kuriálna zápisnica, dňa 25. nov. 1640, fol. 213 a).

[3] Tamže: kuriálna zápisnica, dňa 20. dec. 1640, fol. 216—217.

Návrat . . .

A zase sa len ku vám vraciam,
pieseňky moje drobné, sporé,
čo vyrástly ste v mojej duši
sťa biele sláčky na úhore.
Ja sama neznám, čo vás živí:
či vlaha sĺz, či blaha cit —
len jedno mi je cele jasné:
že bez vás mi už nelzä žiť!

Bôľ zatlačil vás do úzadia,
útechu slzy dať mi maly;
však darmo srdce plakávalo:
tie úľavu mu nepodaly.
No sotva prvý tónik piesne
hor' zo srdienka vyšvihol:
sťa kúzlom padly duše putá
a razom stíchol srdca bôľ.

Nuž zase sa len ku vám vraciam,
kvietočká moje — moje piesne!
Veď nádej sladko pošepkáva,
že ukojíte srdca tiesne.
Ja neviem, prečo vám tak verím,
no nemožno už neveriť:
tak prirástly ste k môjmu srdcu,
že bez vás mi už neľzä žiť!

Ľudmila Podjavorinská.

Ako z jara.

Pršalo, pršalo — a zas je jasno,
slniečko zahnalo s oblohy mraky;
ač Vesna ďaleko, ač ešte včasno,
žiarivé upiera v dolinku zraky.
V laškovnom rozmare bleskami mámi,
zlatými lúčami dolinkou sliedi —
K čomu to mámenie? načo tie klamy?
Faloš ti, slniečko, v očičkách sedí!

Fialka otvára ospalé očká:
»Vari už radostná, prelestná Vesna?!«
Tej sa tak radostne srdienko dočká:
komôrka tmavá je, chladná i tesná...

»Sníčky tak nudné sú — nudné i dlhé —«
(radostne k slniečku hlavenku točí)
»ťažko, ach, ťažko je odolať túhe...«
Slniečko, preboha! zavriže oči!

Bolelo, bolelo — i stíchlo zase,
v dušenke ružová rozbleskla žiara;
srdienko schvelo sa v predivnom žase:
veď je to, Bože môj! tak ako z jara...
Zas nádej laškovné utvára lety,
sľubuje storaké krásy a vnady,
srdienko pestrými zasýpa kvety,
hrdielko znemelé ku piesni ladí...

Čo sa to, Bože môj, čo sa to robí?
Veď je už srdienko zmámené celé!
daromne odmieta núkané zdoby:
láska si ku nemu cestičku stele.
»Mladosť, ach, krátka je, strádanie dlhé —«
(srdienko chveje sa, hlávka sa točí)
»ťažko, ach, ťažko je odolať túhe...«
Šuhajko, preboha! zavriže oči!

Ľudmila Podjavorinská.

Koreň a výhonky.

Novella od *Svetozára Hurbana Vajanského.*

I.

Stanica Rúbaň.

Pred malou železničnou stanicou Rúbaňou večerom o pol deviatej zastaly veľké štýrsedliskové sane pána Jána Drevanského z Koričného; on sám, hatený bundou a botošami, nemotorne sliezal s nich. V saniach zostaly ešte dve bundy, rozličné ručníky a plédy.

„Jožko, daj pozor na veci," riekol ku kočišovi, „prikry kone a nezadriem." To posledné napomenutie bolo zbytočné: studený vietor vial od severa a hádzal na kone i sane oblaky drobného snahu. Drevanský prešiel na pusté nádražie. Neveselo sliepňaly lampy, čakalňa druhej triedy bola temná a nekúrená, zato v tretej triede chrlila prekúrená pec nepríjemné, ostré teplo. Na laviciach spali dvaja železniční strážnici. Drevanský postál chvíľu u pece. Z oblôčka, nad nímž bol nápis „pénztár", bolo počuť tiky-taky telegrafického apparátu. Visiaca petrolejová lampa čmudila a rozprestraňovala odporný, dusivý puch.

Drevanskému bolo tam prihorúce v bunde a botošiach, vyšiel na perron a octol sa v opravdovej púšti. Ani koľajníc nebolo vidno,

všetko zahalil sňah v bielo. Biela tma, jestli možno tak povedať, rozprestierala sa všade, i tá diaľka, ačkoľvek šedá, vlastne len tušená, nemala pravý tieň tmy, bola mäkká, jako hovoria maliari.

„Skoro sme prišli,“ zahundral Drevanský, „celú polhodinu treba čakať.“

I počal chodiť, ťažko vystupujúc vo veľkých kožušených botošiach po zasňaženom nádraží. Bolo ticho, zmrzlý drobný sňah padal mu na čiapku, na široký golier bundy; vietor tu i tu zahral na telegrafických drôtoch, jako na strunách. Osamelý vozeň nákladný stál na bočných koľajniciach. Čo len robiť za celú polhodinu samému? A jako to býva, i jemu prišla na pomoc milá družka samoty, svätica všetkých odlúčených, zavretých: fantásia. Šťastní, činní ľudia (len činní sú šťastní) ani nevedia, jakou dobrodinkou je ona nešťastným nečinným. Bez nej bolo by zle, veľmi zle práve tým, ktorým je už dosť zlo.

Drevanský nešiel s fantásiou ďaleko: on predstavoval si, jako razom do tejto púšti, do tejto bielej tmy vrazí oživené teleso vlaku so svojimi svetlami, hrochotom, parou, dymom, so svojimi pohyblivými domkami, obriatymi, naplnenými ľuďmi; jako razom premení sa biela, bezforemná púšť v malú, dvojminútovú letiacu koloniu ľudí, rôznotriednych, no teraz za jedným cieľom ženúcich sa, a predsa tak rozličných, druh druha neznajúcich. A potom zvonok — rušeň hvízdne, para zasipí z jeho oceľových nozdier, vagóny pohnú sa, búchajúc jeden o druhý spiežovými taniermi — a opäť tišina, púšť, iba koľajnice, očistené kolami od sňahu, jako dve čierne, parallelné nite pobežia do diaľky a zaniknú v chumeli.

Ale nielen to... Z kolonie odlúčily sa dve osoby, oddaly karty strážnikovi a letia v ústrety jemu — otcovi. Dve jeho dcéry. Nevidel ich už dávno, jestli dobre pamätá sa, bude už tri roky tomu, čo ich bol navštíviť, na čas veľmi krátky. Už si ich ani nevie predstaviť. Pamätá sa na staršiu Máriu jako vo sne, mladšia Julia mu cele unikla... Hľa, keď sú deti nie doma... Inu, tak to chcela suďba... Matku ich utratil, keď ešte boly len malunké deti. A tu predstavoval sa mu prešlý život, bez poriadku časového a kausálneho. Tá jednotvárna púšť vohnala ho jakosi do rozpomienok; brodiac sa potichu sňahom, cítil rozčulenie, a počal sám seba pozorovať. V druhom manželstve bol nešťastný, a preto hľadel deti odpratať čím ďalej od „dračej diery“, jako menoval svoj dom. Dal ich bezdetnej sestre svojej do Nového Sadu, kam bola sa vydala za skromného Nemca, vojenného účetníka, ktorý jej zanechal dom, pensiu a dvadsaťtisíc kapitálu. Keď druhá žena jeho ušla do sveta — nie sama, s ňou zmizol po hrdlo do dlžôb zamočený žandarmský officier — Ján Drevanský zatúžil za rodinným životom a povolal domov svoje dcéry. Tetka Beatrica Steinová celý rok protivila sa. Bola o dva roky staršia než brat, gazdiná chýrna, s ostrým jazykom, ale dobrým srdcom. On volal i ju k sebe, ale tá nechcela ani počuť o Horniakoch. Mala na svoje rodisko zlé rozpomienky. „Áno,“ písala, „abych tam zmrzla na roh a poklonkovala sa vašim veľkomožným šubrám; keď už musí byť, ber si svoje dva škriváanky, ale je ich škoda,

veru Bože škoda. Tu sú jako vo svätyni, vetierok sa ich nedotkne! Ale tam u vás, vo vašej Palestíne s...; no ty si otec — tvoja vôľa. Ale keď bude zle, nehlás sa mi viac. V decembri pôjde moja kmotra Sakcinská do Krakova, ona ich vezme a oddá ti ich v Rúbani. Sama nemôžem cestovať, ale sa neboj, to je milá pani, a napriek tomu, že je Poľka, spoľahlivá. Deň ti oznámim po telegrafe. Nuž s Bohom, a daj mi vedieť, jako došly. Tvoja sestra Beatrica."

Drevanský spomínal svoju prvú ženu a okolo srdca ustlalo sa mu jakési teplo, blažiace, a pritom i bôľne. Práve teraz, keď očakával jej deti, ožil i jej obraz. Bola ona jeho prvou láskou, prvou ženskou, s ktorou zaviazal pomer; šťastné okolnosti pozvolily, že mohol sa v dvadsiatom štvrtom roku oženiť. Otec jeho Andrej pochádzal zo sedliacko-meštianskej rodiny, velikej, zámožnej, žijúcej tak rieknuc v dobrovoľnej zádruhe. Andreja dali na štúdium, stal sa učiteľom, potom notárom, a neskôr vyňal svoj podiel (i mať jeho bola Drevanská, z tej samej rozvetvenej rodiny), priložil k úsporám a kúpil pekný majetok v Koričnom. Rodina nebárs milo hľadela na výrostka, ba ani starí neboli spokojní so svojím tretím synom, a banovali, že dali sa naviesť farárovi, dať ho do škôl. Andrej narušil ich prastaré rodinné tradície, oženil sa s chudobnou, cele cudzou, a tak zostal v istom ohľade odštiepencom. Privolal ženbou všelijakú „chabrač", ktorá sa hlásila o pomoc k boháčom, jako na príklad Kladnovci, Andrejovi švagrovci. Drevanských zvali v Lipovej nie ináč jako „do boháčov", a pre svoju šanoblivosť, ktorá prechádzala časom do skúposti, mali posmešné priezvisko „Turákov".

Andrej pre tieto pomery málo kedy chodil do Lipovej, no syna Jána, ktorý študoval, posielaval často na návštevu vo vakáciach. Jemu to pravda bolo dosť divno: on, švihák v krátkom kabátku, bozkával ohorenú ruku babičky Evy, oblečenej v riasnu žltastú suknicu a čierny, tvrdý kabátik. Smrť Andreja pretrhla štúdia Jánove. Vrátil sa domov v svojom dvadsiatom roku a zostal už navždy v Koričnom. On v mnohom vrátil sa k rodinným spôsobom myslenia, a skutočne podarilo sa mu nakloniť si Lipovských — aspoň tak zdalo sa. Už to, že nemal žiadneho úradu, bolo jaksi po chuti starému Jánovi Drevanskému, skoro 90-ročnému predstatovi celej rodiny. Pod jeho rukou na jednom, pravda širokom dvore žili traja synovia so ženami, deťmi, vnukmi, ba i pravnukmi, a za istý čas i jedna dcéra, ku ktorej priženil sa Ján Vrábeľ, nie veľmi ďaleký príbuzný Drevanských, a až po smrti svojho otca odviedol ženu do dedičného mlyna, „na Chudobke" zvaného. Nakoľko pradedovský dom nestačil, budoval starý patriarcha nové a nové obydlia na tom samom grunte, pri čom hospodárske stavy, stajne, humná, sýpky tisly sa vždy viacej na záhumnie. Bolo miesta, hneď za nimi počínalo sa jeho pole.

„Jako to bude," premýšľal Drevanský, „keď privezíem svoje deti na Turákov grunt," a usmial sa... „Bože môj, tuším tá zem má udržujúcu silu! Môj otec odtrhol sa od nej, a zomrel mladý. Strýc Mišo žije, bude mu skoro sedemdesiat rokov — a má ešte otca... má vlastnú mať. A ja bez otca, bez matere — a jako

dávno... No i bez ženy, a čakám deti, ktoré skoro ani nepoznám. A čo je hlavné: už cítim roky, už stárnem..."

Viktor mocne zadul a hodil mu do tváre drobnú spŕchu pichlavých snažných hráškov... „Eh, čo bych stárnul," potešil sa; „štyridsaťdva roky ešte mi neminuly... ale život, jaký to život! Čo ma čaká, po čom túžiť, za čím snažiť sa?"

Telegrafický zvonec nad jeho hlavou počal rýchlym taktom biť... Strážnici zviechali sa s lavíc, a poberúc do rúk lampáše s farbistými sklami, rýchlo vyšli z čakalne na nádražie. Zvonec neprestával jaksi úpenlivo zavýjať na múre stanice. Z úradovne vyšiel železničný úradník a hlasne zívol.

„Bude sa páčiť karta?" spýtal sa Drevanského; „už je svrchovaný čas."

„Nie, čakám hostí," odvetil Drevanský a hľadel v tú stranu, z ktorej mal doraziť čakaný vlak.

V snažnej hmle ukázaly sa dve rudé svetlá rušňa, a hneď na to zavznel prenikavý hvizd. Ťažko, potriasajúc zemou celkom citeľne, vjechal dlhý miešaný vlak na rúbanské nádražie. Zvonec zacengal.

Drevanského zmocnilo sa rozčulenie... on počal behať od vozňa do vozňa. Konduktor skočil s vlaku a otváral dvere tretej triedy. Niekoľko ženičiek s batohami ťažko sliezalo so schodov.

„Rúbaň — dve minúty!" kričal konduktor; „nože skoro — zatracené baby...", a obrátil sa k úradníkovi, úctive salutujúc. Drevanský bežal ďalej... prešiel dlhý rad vozňov tretej triedy... a tu počaly sa už nákladné vagóny. Jeho rozčulenie rástlo.

„Konduktor, konduktor!" volal z plného hrdla.

„Čo sa páči?" opýtal sa ho konduktor; „niet času — sadať, prosím."

„Dve dámy, dve dievčence, moje dcéry..."

„A ja môžem znať? Čo sa páči?"

Drevanský mal chuť uškrtiť tohoto neciteľného chlapa, nepomysliac, še skutočne nemôže vedieť, čo vlastne od neho žiada sa. Starosťou a strachom hnaný letel smerom k rušňu. Zase len vozne, pevno uzamykané, temné nákladné, svetlom sliepňajúce osobné. V tom staničný zvonec zacengal jedno po druhom tri razy, ozvalo sa ostré hvizdnutie, hrochot a sipenie pary a vlak počal sa pomalinky hýbať. Drevanský nevedel, či má ostať, či vyskočiť na stupne vlaku, ktorý okolo neho nemilosrdne tiahol vždy rýchlejšie a rýchlejšie.

V tom zazrel na nádraží veliký kufor, práve tam, kde sa bol pred chvíľou prechádzal, a už zavznel uplakaný, polodetský hlas:

„Tu sme, tu sme, Mariška, nevidíš, to je on; tata náš, tata!" To volala Julka; ona uspela už rozplakať sa, keď octly sa v snažnej púšti. Mária pristúpila k otcovi a hľadala jeho ruku.

„Niet času na vítanky," riekol otec; „ale kde trčíte — celý som upotený, čo som vás hľadal!"

„Pani Šakcinská nevedela si rady, keď nikoho nebolo," riekla Mária prsným metalickým hlasom, tak že Drevanský rozpomenul sa živo na nebohú jej mať — bol to ten samý hlas, „a už nás nechcela von pustiť."

„Ja som tú dámu uistil, že ste tu," ozval sa úradník (šéf stanice, telegrafista i kassír v jednej osobe), priblížiac sa k nim a salutujúc po vojensky.

„Áno," zasmiala sa Julka, „pani Sakcinská pomenovala toho pána anjelom."

Otec ďakoval za lúbeznosť a potriasol šéfovi ruku.

„No, deti, skoro, kone sú netrpelivé."

Dvaja strážnici odnášali kufor k saniam. Medzitým čo Jožko s nimi priväzoval kufor na sane, šťastlivý otec obliekal dcéry do mužských búnd, obsluhoval ich polo po otcovsky, polo po kavaliersky, a posiaľ ani len nevidel ich tváričky. Deti smialy sa, výskotaly, naťahovaly na tenké nôžky plstené, ohromné kapce. Im bolo tak veselo, jako nikdy. Ale ani nikdy ešte neboly tak zafačlované, pouklradané na povoz, jako nejaký drahocenný tovar. Z ich obraznosti razom zmizly fádne vagóny, nekonečné trasenie, stanice, konduktori i pani Sakcinská, a cítily len sviežosť vzduchu, chlad padajúceho sňahu a príjemné teplo na tele. Otec dal im čestné miesto na hlavnom sedlisku, sám posadil sa proti nim. „Jožko, daj ešte tie koberce." On ukutal ich ešte do kobercov, páchnucích silným, no nie nepríjemným potom konským.

Kone trhly, s jakýmsi radostným ohňom daly sa do behu, veselo hrnuly sviežo napadnutým sňahom. Na hradskej, kde bola vydražená sanica, daly sa do behu tak rýchleho, že na tak smelú jazdu neprivyknuté dievčence výskaly polo strachom, polo radosťou. Korba letela mäkko, hrkálky cvendžaly jednostajným zvonením, zvonec na oji veselo cengal; otec obracal sa k nim už po tretí raz s otázkou: „Nenie vám zima? Nefučí vám na nohy?" a nečakajúc odpovede, upichoval ich kobercami a plédami. Bol divno rozčulený. Viezol známe-neznáme, najbližšie, vlastné, no časom i priestorom odcudzené bytnosti... Veď aj ich jazyk zunel iným prízvukom, ba medzi sebou hovorily po srbsky alebo po nemecky... Jak rád by bol videl ich tváre, ich vzrast... No všetko príde, potešil sa a zdvihol Julke bundový golier, vetrom odhodený s jej mladej, smejúcej sa tvári.

„Teta ťa pozdravuje," hovorila Julka, „bárs sa hnevá, že nás berieš; jej bude ozaj smutno, nebude mať koho hrešiť, riekla."

„To len tak," pretrhla sestru Mária, a opäť upomenula svojím hlasom otca na nebohú ženu jeho, až mu bolo bôľno; „málo sa nás nahrešila! Ona je tak dobrá, vždy dobrá, i keď hundre."

„Nehovorte, deti, vietor duje, mohly by ste schopiť kašeľ. Ústa držte zavreté. U nás je krutá zima! To tu nie vaša Dolná zem."

II.

Krásny dom.

Koričné ležalo v kraji zvlnenom pahorkami, ale preto dosť úrodnom. Jako by nevysoké, ale široké, podzemnou silou rozhúpané vlny morské razom stvrdly a premenily sa na zem. Boly i menej

úrodné flaky, pieskovité, ale tie boly obrastlé borovými lesíkami alebo miešanými hôrkami s rozmanitým stromovím, a tieto dodávaly kraju zvláštny krajinársky ráz. Koričné ukrylo sa práve od severa takýmito nevelkými hôrkami, z lava borovou, z prava miešanou. Obe patrily k majetku Drevanského. Dedina bola z tých najmenších v celom kraji, nemala ani kňaza, ani riadnej školy. Do chrámu chodili Koričania do Královej, ta chodily aj ich deti do školy. Keď bolo velmi zima alebo velmi blatnato, nechodili ani starí, ani mladí vôbec nikde. Nikomu nenapadne chváliť zaostalosť u ľudu, každý čestný a s ľudom dobre smýšľajúci človek želá si preň čím dôkladnejšiu školskú výchovu: no Koričania, po kraji vysmievaní pre ich obmedzenosť (oni nikam nechodili, žili len zo zeme a hory, boli pri tom zdraví, pre seba dosť rozumní, v mravoch zachovalí a majetkove neodvislí). Boli osihotení, to je pravda, mali niektoré slová, zvraty a obyčaje, ktorých nebolo inde, ale keď prišlo k lámaniu chleba, nedali sa, boli tvrdí, svorní, nedôverčiví a sviazaní neúradnou, možno povedať tajnou organisáciou. Predchodca Drevanského, bankrottovaný barón Šmelctigl (tak ho oni volali, Boh zná, jako sa sám volal), chcel ich obrať pri kommassácii za príkladom ostatných panských súsedov. Mal podplateného inženiera (taktiež za príkladom ostatných panských súsedov), dobre utraktovanú súdobnú exmissiu — ale úklad nepodaril sa. Nik nevie, jako sa to stalo, ale stalo sa: barón Šmelctigl ustúpil a vyrovnal sa po priatelsky: to jest oddal sedliakom všetko, čo im patrilo, medzitým čo „učené“ dediny, vzdelanšie, pokročilejšie, boly drancované advokátmi, súdmi a inženiermi, jako hovorí sa, do deviatej kože — jako obyčajne a riadne všade. A ešte jedno: Koričné nemalo žida. To bol ich najväčší kúsok. Lebo primať k smluve baróna, obrániť sa pred súdom, traktovaným alebo netraktovaným, ujsť merníckej retiazke podplateného inženiera, to všetko je omnoho ľahšie, nežli v Uhorsku zamedziť, aby do dediny, počitujúcej vyše štyristo duší, nevkradol sa žid. Pod barúnom vydržali niekolko židovských nájezdov víťazne. Ich obrana bola neomálaná, surová, ale úspešná. Jednoho vyviezli na chotár s celým mobilárom, s Rebekou a jej škrofulósnymi deťmi, druhého vypálili jako škorpiona, tretieho vytopili jako sysla — doslovne vytopili. Totiž narazili mu na chalupu dedinský potok, stáli strážou, aby žid nemohol vodu odraziť, až celý jeho skarb plával, a vyše kolien vykasaná židovka odnášala hojné potomstvo na výhon. Bolo to za časov pandúrskej, stoličnej policajnej istoty... No keď prišly iné poriadky, ich zaocelovanosť stala sa už historickou. Prišiel zase žid, ale už vtedy nebolo treba silných prostriedkov. V Krásnom dome u hôrky sedel Drevanský. K nemu prišli na poradu traja obecní dôverníci, a síce či majú žida vytopiť a či vypáliť.

„Ani jedno, ani druhé,“ riekol im Ján Drevanský. Traja vyslaní dôverníci sa zaškaredili, a už pozerali na klobúky, uložené pekne riadkom na zemi u dvier. V troch hlavách vznikla jedna a tá samá myšlienka: „Tak! vytápali a vypalovali sme my židov i bez porady v Krásnom dome, budeme i ďalej.“

„Ani jedno, ani druhé,“ dôrazne riekol ešte raz Ján Drevanský; „ja som vám tá rada: netreba ho videť.“

Traja dôverníci zostali nemo stáť.

„Netreba ho videť, a koho človek nevidí, s tým nemôže sa shovárať. Ten vôbec nežije s vami a medzi vami. Rozumiete?“

Keby boli Koričanci viac školovaní, neboli by tak dôkladne porozumeli naučeniu. Oni prosto verili Drevanskému, ktorého meno bolo známe ich otcom i dedom a ktorého starý otec bol známy po celom kraji, ktorého strýcovia v zamastených lajblíkoch časom hnávali stáda oviec ich chotárom. Cítili, že vzdor bohatstvu je on kosť z ich kosti. I vyšiel rozkaz (od koho — to nik nevedel) nevideť Arpáda Ekštajna. Kto ho uvidí, zaplatí dve zlatky pokuty. Nik ju nezaplatil: za dva mesiace nebolo v Koričnom ani stopy po Arpádovi Ekštajnovi. Tráva mohla bezpečne rásť pred jeho domom, jako známo, najväčšia kliatba pre synov Israela.

Dedina bola rozložená na široko, po kopaničiarsky, ťažko bolo určiť, kde začína sa tá pravá dedina, a kde prestáva; roztratené dvory bez centra, keď nebolo ani fary, ani kostola, ani školy, ba ani krčmy. No boly surrogáty. Školu zastupovala chalupa krivého Ondreja, najpriestrannejšia v dedine. V nepohodu uňho shromažďovaly sa deti. Šenkovanie dával už Drevanský do árendy obci, a krčmárom bol vždy rychtár. Pravda, nebola to ani opravdová škola, ani opravdová krčma. Po nedeliach vo fašiangoch mládež tancovala, vlastne miesila sa v najväčšej izbe u krivého Ondreja, v lete na dne veľkého výmoľa, pod ohromnou borovicou. Zôkol-vôkol boly drňové terrassy, z nichž hľadela na tancujúcich celá dedina. Muziku mali svoju, gajdoša Hrebeňa a primáša Kútika. Postačili úplne, Koričanci uspokojili sa so svojím, ba este i požičiavali svoj duet do iných dedín na svadby, pri ktorých vynikal hlavne Hrebeň, ktorý vedel nielen preberať na piskore a hrať vo dva huky, ale i spievať, a to z hlavy, príležitostné, vtipné verše, pravda často „okrúhle jako motovidlo“, jako sa hovorí.

Krásny dom stál asi uprostred roztratených domov, posotený do úzadia, k potoku, temer do lona ľavej, miešanej hôrky. Široký dvor, ohradený silným parkanom, siahal až po dedinskú cestu. Veselo svietil jeho vybielený front, blýskaly sa ohromné, sklené dvere, len na noc zakrývané druhými železnými dverami, z prava i ľava dvier vybiehaly risalitové krýdla; každé malo po dva obloky. Nedarmo volali dom krásnym: nebolo mu páru ani po dedinách, ani po mestečkách. Na predku dvor gazdovský obstavený bol z dvoch strán hospodárskymi staviskami pod škrydlicou, a vyzeral sucho, triezvo; zato dvor zadný, kam obrátená bola pohodlná, široká veranda, podobal sa viac záhrade s veľkými orechami, priestrannými, pieskom vysypanými miestami, húpačkou, dvoma búdkami, obrastenými divým viničom, a zanedbanou kolkárňou. Zo zadného dvora, ohradeného mocným múrom, viedly vrátka bezprostredne na mostík, pod nímž letom lunil sa silný a hlboký potok, „Lipovským“ zvaný, a za ním bola hneď hustá, stará hôrka. Pod barónom mostík každý večer dvíhali povrazmi, vedenými dierami, v múre vydlabanými. Mohol

si starý Nemec pritom namýšľať, že dom jeho je stredovekým hradom. Pod novými majiteľmi povrazy zhnily a v dierach nosily sa vrabce.

„Poteší sa pán a bude veľké prekvapenie," hovorila asi päťdesiatročná Tinka Kabelová, vdova po halenárovi Kabelovi z mestečka, od dvadsať rokov kľúčnica, gazdiná, kuchárka a dôvernica domu Drevanských. Ona to hovorila k mladému, černovlasému študentovi v zlatých okuliaroch, s čiernou kozou briadkou a šumnými, mladými fúzikami. Volal sa Mojmír Kladný a prichádzal Drevanskému príbuzným. Andreja Drevanského (otca terajšieho majiteľa) žena mala staršieho brata, učiteľa, veľmi biedneho, vek svoj preživšieho na horskej brdárke, tohoto vnukom po praslici bol Mojmír, tedy bratanec Jánových dcér v druhom stupni. Cez reálku prebil sa po biede, na technike podporoval ho Ján Drevanský, no Mojmír nevyužíval jeho dobroty a vedel sa vyživiť vo Viedni hlavne svojím prekrásnym hlasom a muzikálnymi schopnosťami vôbec. On prišiel prežiť u „sváka", jako volal Drevanského, vianočné prázdniny, a našiel prázdny dom.

„Aj ja ich prekvapím, Tinuška moja," riekol Miro, sediac pri stole. Babral sa s jakýmisi papiermi, škatulami a lepenkami, pripravujúc čudné patróny na drúčky. Pýtal od Tinky klince, kladivo, sekeru, a vybehujúc von, majstroval čosi na dvore. Tinka obdivovala srdečne jeho horlivosť. Jeho jemné, biele ruky konaly všetko s takou zručnosťou, že milo bolo na ne hľadeť. Časom padaly mu dlhé, jako žúžol čierne vlasy do tváre, a on ich silnou, bielou rukou zahŕňal za uši.

„Počkaj len, Tinuška, čo ty uvidíš." Vonku pomáhal mu ovčiar Ďurko, šuhaj vtipný a účinlivý. Vôbec celý opustený dom oživnul s príchodom Mira... Po obede bolo počuť klimprovanie na klavír — Mirko ho ladil. Na starú, zabudnutú guitarru naťahoval prinesené z Viedne nové novučičké struny. Vyťahoval malé vianočné podarky, najviac vtipné a originelné. Nemohol zdržať sa, aby Tinke nezapálil „faraonovho hada" (preparát zo rtuti), ktorá nevedela sa nadiviť, jako z malej pyramídky vyrástol šedivý had, a naplniac malý stolík, ťahal sa po zem a lámal. Nad kachle pripravil papierového rubača, jako drevo píli, pohyboval sa totiž nahor vystupujúcim teplom. Dvere do hosťovskej izby okrášlil guirlandami z papieru, ale tak podobnými zimozeleňu, že Tinka musela sa suchými, tvrdými palcami presvedčiť, že je to len papier a nie naozajstný zimozeleň.

„Ale čo sa trápite," poznamenala Tinka, stojac nad pilným majstrom, „veď oni nemôžu prísť pred jedenástou! Choďte spať!"

„Kedykoľvek, to nemení na veci; prineste mi ešte so dva klinčeky, Tinuška."

Keď blížila sa jedenásta, Mirko poroznášal už nachystané a do zemiakov vhlobené sviečky do predných oblokov, nabil pozorne Jánovu starú pištoľ, dal Ďurkovi posledné naučenie, postaviac ho k ľavému krýdlu a sám stal si na pravé. Tinka sa im smiala, že či chce sa im mrznúť. „A jestli pán šiel na Rohov a tam zostal

na noc, a keď i nezostal, možno že pokŕmil, lebo v Rúbaní nemá ani kde koňom pohodiť. Máte sa namrznúť!"

Mirko dobre rátal (nedarmo mal chronometer pri sebe), okolo dvanástej zazvnely Tinke dobre známe hrkálky a známe zvonce. Otvorenou bránou čerstvo vjechaly do dvora sane. V tom okamihu vyšvihly sa s výbuchami, syčiac a fŕkajúc plamene a iskry, dve rakéty u oboch krýdiel domu a na počudovanie samému ohňostrojcovi naraz, na jeho tiché kommando: raz, dva, tri! Hja, Ďurko nedarmo bol vojakom a nedarmo pálil „dešaržu" na pohraboch pensionovaných majorov. Keď rakéty vyšly na istú výšku, tamhore rozprskly sa v niekoľko rôznofarebných gúľ, s treskom explodujúcich, pred dverami počalo sa pomaly krútiť kolo, rozsýpajúc farbisté iskry do snahu. Výstrel z pištole zajačal, až sa kone trhly a počaly divo preberať nohami. Umelá ruka Jožkova ich ukrotila.

Dievčence na saniach zvýskotaly... Ján už šípil pôvodcu tohoto prekvapenia.

„No, kde si ty pochábeľ viedeňský?" zavolal, schádzajúc so saní.

„To Mirko!" zakričala na plné hrdlo Julka, „to musí byť Mirko! Ach, jak milo!"

Kolo ešte krútilo sa, prskajúc na sňah, osvietený obločnými sviecami, iskry, ktoré ihneď hasly. Konečne zhasínalo a na doštičovom lešení krútily sa za čas pozostatky tlejúcej lepenky.

Mirko skryl sa kamsi. Na preddomí zjavila sa len Tinka, celá prekvapená bombardirovkou mladého pána z Viedne.

„No, ukážte sa, ukážte, deti," natešeným hlasom riekol Ján Drevanský, keď Tinka, plačúc radosťou, vybalovala deti z búnd a ručníkov. Julka vylúpila sa prvá: ona objala otca okolo pásu a zaplakala radostným, detským plačom. Mária brala otcovu ruku a tisla ju k prsiam.

„Na moj' dušu, ste podarené," vyrazilo z Jána, ktorý uspel posadiť sa na stolec a držal obe dcéry za ruky. Skutočne, nebolo sa čo diviť otcovi. Mal razom pred sebou a u seba dve cele nové a pritom tak staro-milé bytnosti, ktoré s prvým vkročením cez prah dodaly domu jeho cele iný ráz. Mária v šestnástom roku, rozvitá, štíhla, s pravidelným, čistým profilom, upomínajúcim na tváre v attických relifoch, Julka vyšvihnutá, následkom toho trochu chudá, ale svieža jako rosa, pohyblivá jako živé striebro — otec neveril svojim očiam. Hľadiac na Máriu, nápadne podobnú matke, Drevanský nevedel sa na ňu nahľadeť a bol by sa hádam rozsmútil, keby Julka nebola odbehla a za ruku so smiechom a krikom nepriviedla už-už zabudnutého ohňostrojca.

„Ty to ináč nedáš...", smial sa Ján Drevanský, „komediant! Nuž ale vitaj! Dobres' urobil. Prichádzaš vždy nevolaný, a keď ťa človek volá — vždy darmo! Vidno, ľahká krv..."

Tinka volala k čaju — do jednej bola rodinka pohromade. Ale bolo to divné: nik sa nič nedozvedel, otázky miatly sa, odpovede boly trhané, zmätenejšie ešte nežli otázky, všetci hovorili s elípsami, s netrpelivou horlivosťou, dotýkali sa predmetov, zná-

mych im, ale neznámych ostatným, nedali druh druhovi dohovoriť, smiali sa, chytali za ruky... Bola to disharmonia myšlienok, ale divná harmonia duší, všetci boli si na vzájom noví, zaujímaví... Mirko púšťal „fáraonovho hada", smial sa nad polámanou slovenčinou dievčeniec, tie honosily sa svojou srbštinou, pospevovaly srbské piesne; Drevanský s jakousi neotcovskou úctou pozeral na Máriu, na jej tiché, isté pohyby, s rozcítením hľadel na nežné, bystré kročky Julky, ktorá bola plná elegancie a polodetskej a polopanenskej nehy. Veď už i jej minul štrnásty rok, a ona všade hovorila, že ich má pätnásť. Naposledy Mirko zahodil starú, vybľadnutú stuhu guitarry na chrbát, drnknul präludium a spieval svojím krásnym, vycvičeným barytonom „Dobrú noc, má milá, dobrú noc!" Dievčence s úľubou počúvaly, potom nesmelo počaly pri druhom verši spievať za ním, Mária hustým, prsným, Julka nadlomeným, mutirujúcim, ale príjemným hlasom.

„Áno, áno, dobrú noc!" riekol konečne Drevanský, vypijúc dávno zastydnutý čaj; „ustaly ste, deti, hajde do perín."

„Ľahkú noč, ľahkú noč!" volaly dievčence, a keď prišly do svojej chyže, objaly sa pevno a obe zaplakaly. Veď nie len samé svetlé a šťastné rozpomienky maly na tento dom. Boly i horké, ba priamo nepekné, ačkoľvek už polovybľadlé rozpomienky na búrne výstupy medzi otcom a macochou... Boly rozpomienky na prekrásnu, hrdú ženskú, ktorú ony volaly „mama" a ktorá dala si od nich ruky bozkávať ráno pri káve, a potom ich celý deň neobzrela. Na búrlivé spoločnosti, tance a spevy, pri ktorých ony boly cudzie a zakaždým ich vyháňali, keď sa priblížili k hosťovskej. Vyháňal ich i otec... No teraz, razom, toto zakázané kráľovstvo je im dostupné, je ich vlastnosťou.

Devy spaly v malej izbici, ktorá mala obloky k zadnému dvoru. Dlho po vyhasení sviece, vyzvlečené, hľadely oblokom na polozabudnutý dvor... Mnoho nevidely, vonku bolo pošmúrno. Až cítily chlad, pobraly sa do postielok. „Ach, Mirko!" riekla Mária, „Jak milo, že prišiel — ale veď je už celý mladý muž!"

„Bude nám veselo! Ja ti ho rada, veľmi rada. Pamätám sa naňho, jako dnes — len tie fúziky nemal. Milá duša!"

„Ach, čo robí naša tetka, naša tetka!"

„Spí, Mariška — poďme za ňou."

O chvíľu zamíkla dievčenská izbuška. Jako tichým južným vetrom pohýbaná mladá jarná hora, šumelo pravidelné dýchanie ustatých diev.

Drevanský pritiahol Mirka k sebe a nalieval do pohárov červené víno. „Zo samého čaju nevyžijeme!" riekol a shodil kabát. „Nuž jako sa ti vodí v tom Babylone?"

„Ta ešte! Predstav si, sváko, učím ministrových chlapcov matematike, chodím každú nedeľu spievať do ruského chrámu, vediem náš spolkový chór, a časom hrám na čello v orchestri Karlovho divadla. A tak sa jakosi pretrepem."

„A štúdia?"

„I to bude — inu — o rok neskôr, jako malo byť... Mohol

bych už teraz do praxe k staviteľovi, a to k Linhardtovi, čo má v robote dva paláce. Ale načo pretrhnúť teoretické štúdia, keď to nemusí byť?“

„Dobre, synku! Dokonaj svoje do konca, ku praxi dosť času...“

„A milujem tú teoriu! Ďakujem Bohu, že som dal vale mašinám. To ma o pol roka zadržalo, tá moja nevernosť k mašinovému odboru. Tam niet tej duše, niet toho, čo hľadám, za čím túžim. („Ba,“ pomyslel si Drevanský, „rechtorská krv sa hýbe“.) Ach, staviteľstvo! Vieš, v tom vyššom smysle staviteľstvo, to tvorivé, veľké... tie myšlienky, vyjadrené hlúpou materiou, tehlou a skálím! Tá hudba, skamenelá, tá poesia, vyjadrená drevom a železom.“

„Hm, hm! do toho ďaleko, môj ľúbezný! Či vieš už vyrátať, koľko tehiel nutno na poriadnu, bezmyšlienkovú maštal?“

„Zase tvoja stará nóta, sváko! Apropos, čo robia lipovskí abderiti?“

„Oho! Wiener Früchtel! To nie sú abderiti, trebárs ti nechcú pomáhať, môj milý sveták! To sú tí zdraví ľudia, a rozumu majú vyše mnohých diplomatov viedeňských...“ Drevanský vypil ostatok vína a počal sa vyzvliekať. „Dedko sedí na svojom tróne pred trojuhlovou truhlicou, údy už nevládzu, ale rozumom predsa on je ešte gazdom. Jeho staruška neunavne oplentá sa domom, a vždy ešte bojí sa biedy. Michal jeho najstarší chodí po dolniakoch, po Sedmohradsku, Rumunsku, a veselo kupčí. Mladšieho, Samka — je mu síce už asi šesťdesiat rokov — málo vidieť doma. Strýc Ďurko, vieš najmladší zo synov, sedí doma, bije barany, mesiarči, orie, seje — čo chceš, on je omnibus. Tetka Judka je už vo mlyne vrábeľovskom, roba jako kremeň, má deväť detí, radosť pozreť. A o tých mladších — ťažko referovať, niet im počtu. To sa mrví a sháňa jedno cez druhé... Mišo vydal už tri vnučky. Pravda, žiadna z nich nemala ešte šestnásť rokov. Sám sa už nevyznám. Ale, synku, z nich trčí iste Božie požehnanie!“

„A na úroky požičiavajú?“

„Choď spať... aby sme sa nepovadili... netreba vec povrchne brať. Ostatne už máš čo chvíľa dvadsaťštyri roky, ergo, mal by si mať rozum. Zajdeš, uvidíš. Kebys' vedel, koľko tam zdravia, prírody, umu, istoty a pevnoty na hromade. I ja som sa smiaval z Turákov. Čím som starší, tým menej sa smejem, tým viac plačem nad tými, ktorí odštiepili sa so starého koreňa.“

„Všetci nemôžme baranov biť! Dobrú noc, sváko, dobrú noc!“

Mirko ľahol do postele, divno rozčulený. On vedel, že dievčence maly prísť, mal ich rád od prvých detských dôb, no ich zrajúca panenská sviežosť cele ho omámila. Zvyknutého v posledné časy na ženskú spoločnosť, zčiastky veľmi vyberanú, duchaplnú a svobodnú, zarazil nový nádych čistej, nevinnej, pritom silnej ženskosti, ktorý vial naňho jako čudný, bájny aromat. Celý dom zdal sa mu rajom. Čože boly proti týmto „škrivánkom“ krásne dcéry viedeňského maliara Kalinu, ačkoľvek staršia spievala jako operistka a mladšia sršala vtipom a maľovala akvarelly lepšie než sám otec? Čo tie dámy od Karlovho divadla, a dámy, ktoré poznal

v dome ministrovom? Na ne hľadel jako na ľahostajné, trebárs krásne predmety umenia, ale tu zjavily sa mu duše, ženské duše.

Hľadiac na otvorenú, veselú tvár Mirka Kladného, neprišlo by nikomu do umu, že mladý muž prežil zriedkavo trápne chlapčenské a mladické roky. Pochádzal zo vzdelanej, no nápadne s hmotným nedostatkom večne bojujúcej rodiny; jediná Elena, jeho stará tetka, rodená Malá, žena Andreja Drevanského, bola mužom vytrhnutá zo smutného vzduchu (pravda na hnev a proti vôli Drevanských — čím tiež dosť trpela), jej brat, Dionys Malý, znamenitý učenec, zomrel ešte nestarý, možno povedať temer hladom, zanechal sirotu, tiež Elenu... Bieda biedu hľadá — Elena vydala sa za obstarného už mestského pisára v Rohove, Józu Kladného, človeka s veľkým umom a čestným srdcom, ale nesamostatného do detinstva, beznáročného do samotrýznenia. Možno, vďaka týmto vlastnosťam, trpelí ho posvetáčení, od národa odpadlí rohovskí „mešťania" v úrade vzdor tomu, že bol horlivý, možno povedať fanatický „národovec", jako sám verejne vyznával. On ryl sa v svobodnom čase v archívoch, a jeho vedomosti archiválne boly veľké, trebárs historicky cenného jadra málo bolo v tom. Posledný groš vydal, aby mohol navštíviť niektoré staršie mesto, za účelom dostať sa k listinám, ktoré prepisoval svojím zreteľným, vždy jednakým písmom. Celé haldy verne odpísaných listín, v príkladnom poriadku s indexom mien, ležaly v jeho skromnúčkom byte rohovskom. V osobitnom, na kľúč uzavretom priečinku ohromnej almary, chránil originály. Sám Boh vie, koľko strádania jemu i rodine zapríčinily tieto staré listiny. Asi toľko, čo jeho „národovectvo" v beťárskom Rohove, v meste, so sriadeným magistrátom, dosť bohatom, zaslepenom, kocúrkovatom a pritom mravne zkazenom ani veľmesto.

Pri takýchto pomeroch študovanie Mojmírovo (i v tomto pokrstení jediného syna ukázal sa Józa národovcom) bolo trápne. Chlapca prenasledovali už pre meno; učil sa stredne, ale vytrvale. Skončiac reálku, vďaka jakémusi archiválno-vedeckému spojeniu otcovmu vo Viedni, dostal sa na techniku viedeňskú. No ešte ako prvoročný technik stával s hrnčekom pred bránou kláštora Minoritov, kde rozdeľovali dobrí mnísi polievku s kúskom hovädzieho mäsa. Ale on to všetko znášal bez reptania, s jakousi odhodlanou veselosťou a dobrým humorom. Len jeho pribľadlá, chudá tvár svedčila, že mladý človek nežil na žírnom koste.

Na tretí rok, hneď na počiatku, bolo už hej! Jeho vytrvanlivosť, beznáročná, vždy veselá letora skoro mu zadovážily známosti v spolkoch i mimo spolkov, šuhaj vžil sa, a súc raz v prúde, už plával na všetkých vetrilách! Ešte i domov posielal občas peniaze a, znajúc otcovu záľubu, i zriedkavé autografy, listiny, prvotlače a gravúry, ktoré kupoval u antikvárov alebo na licitáciach.

„Žena! Ja som boháč!" kričal starý Józa, keď dostal prvú zásielku od syna; „pozri, to od Mirka!" a starík vybozkával ženu na utrápené, svislé líca, a zmáčal jej celú tvár slzami. „Hla — milenka moja — netreba zúfať! Pozri, jaká to kniha... 1481 — a prepamätná — pozri, s meďorezom! A tu — plán Viedne z časov

Sobieskeho! Ešte i peniaze poslal môj milý sokol, moje drahé dieťa!" Elena Kladná hľadela na staré haraburdy a nepochopovala jeho radosť, a peniaze ju temer zabolely... Ešte málo biedy pretrpel v tom hnusnom svete — a tu posiela peniaze. No uspokojila sa a oba manželia ľahli pod modré, chudé perinky s dávno nepocíteným šťastím.

Krásny dom ránom po príchode dievčeniec prebudil sa dávno nevídaným ruchom. Jakoby boly ožily i tie múry! Všetko zakypelo životom a radosťou žitia. Zvuky dobrého, a už správne naladeného klavíra, drnkanie guitarry s novými strunami, sonórny baryton Mirkov, spev dievčat, dupoty nôh, výkriky mladých hrdiel, smiech nad ničím... Ján Drevanský temer nepoznal svoj byt, a kúriac z veľkého čibuka, hľadel na všetok neriad a nepokoj s dobráckym úsmevom. No i seriósne vedela používať času mladá čeľaď. Mirko nemohol odolať svojej náklonnosti, učiť. Vyzkúsil hlasy dievčat, vyňal nóty — a pravidelné hodiny v speve počaly sa. Julka soprán, Mária alt — duetto išlo za duettom. O pár dní počali s trojspevom. Večer Mirko čítal nahlas. Sám Drevanský divil sa jeho čítaniu — vidno, nedarmo chodil do „burgu".

Keď už ustali, Mirko počal majstrovať: nielen že popravoval všetko, čo bolo v dome porúchané, vyčistil zanedbané obrazy, do zabitého lampáša vsadil nové sklo, zacvikoval vyklátenú v porisku sekeru, vyklopal pokrčené svietniky, ale oddal sa s celou energiou na tvorivú prácu: on lepil veľkolepé jasle k Vianociam a dievčence mu pomáhaly, tu hrialy glej, tu strihaly papier, trely farby. S malými prostriedkami: z papky, doštičiek, machu, pozlátky, skaliek (ovčiar Ďurko bol hlavným dodavateľom materiálu a neunavne behal to do hory, to do Rohova), povstala na širokom otcovskom stole celá krajinka s vrchami, dolinami, potokom, so stajňou, kde narodil sa Pán, so stádami oviec, kráv, s pastiermi a troma mudrcami od východu.

Slávnostná, predvianočná nálada opanovala celý dom; dievčence robily tajnosti pred otcom so svojimi prácami, zatváraly sa na celé hodiny do svojej izby, neustále klopkanie Mirovo dorážalo až do kabinetu Drevanského, pilne študujúceho národo-hospodárske vedy, ktoré najviac krivo ponímal, často vôbec nedorozumieval.

Jeho prípravné štúdia boly veľmi chatrné. Maďarské gymnásium nedalo mu ani rozumovej, ani citovej, ani mravnej postati — nechalo ho plávať. Doplniť mizernú výučbu a výchovu, k tomu nemal dosť charakteru a pevnoty. On bol charakterom slabý, a vedel o tom. Málo ľudí, slabých vôľou a charakterom, sú i povedomí svojho vnútorného neduhu. Ján Drevanský nepatril medzi tých, čo samých seba šudia v tomto punkte. Ale tá prednosť, ktorú mal medzi tisícmi rovno slabými, priniesla mu muky a strádania, od nich boli tamtí svobodní.

On vedel, že nešťastie jeho druhého manželstva bolo výsledkom jeho charakternej lebavosti. Vedel, že len jeho slabosť vôle zapríčinila hrozné pohanenie jeho domu; nerozhodnosť v pravom okamihu, fatálna bezpomocnosť práve vtedy, keď bolo treba jednať.

On vedel všetko vyhovárať, namazávať svetlými farbami, o ktorých znal, že sú falošné, na hriech hľadeť zmenšujúcim sklom, na lacnú dobrotu zväčšujúcim. „Sama mi vyšila pantofle,“ podumal a položil to na vážku, ale že vrátila sa z Rohova neskoro v noci, rozptýlená duchovne, s čudným, mdlým bleskotom v očiach a cudzím, nedomácim zápachom, že stránila sa ho, na pastorčence sotva pozerala, že vodila do domu časom celú bandu rohovských darebákov a vydrigrošov — to vyhováral jej mladosťou, rodnými zvykami (bola dcérou niekdy majetného, veľký dom vedúceho advokáta Robinu). Ona oddala vdovcovi svoju mladosť a krásu, pred ktorou korila sa celá stolica — nech voľne prežije čas rojčenia a vrenia mladých citov.

Úder nevystal. Bolo treba, aby trafil práve na jeho omámenú hlavu, len tak vytrezvel, i to ťažko. Neľutoval cenné papiere, ktoré žena nezabudla vziať so sebou, ale keď už videl, že je zlá, zkazená a preňho ztratená, zmocnil sa ho divý bôľ... Jak krásna, jak krásna bola! Celú silu jej smyselnej krásy pocítil až vtedy, keď jej už preňho nebolo a byť nemohlo. Lenóra vzala so sebou nielen železničné obligácie, hotové peniaze, dve sporiteľnićné knižky rohovskej banky, ona vzala i kus jeho života, kus jeho „milého hriechu“ toho sladkého zla, s ktorými vedel spriateliť sa jeho slabý charakter. „Dračou dierou“ menoval svoj Krásny dom, v mravnom povedomí jeho neprávosti, neprirodzenosti — no keď premenil sa útekom Lenóry v tichý príbytok, on hrozil sa toho ticha a poriadku, jako hrozíme sa rozpadajúcej sa mrtvoly

No čas všetko hojí, aspoň dáva blahodejné morfium polozabudnutia. Svet ho opovrhol, rodina smiala sa mu, pomoci nebolo — nuž hodil rukou a sošúveril sa dohromady, jako ballon, z ktorého vyšiel osudnou trhlinou plyn... Klesol na zem. Tá zem ho neopovrhla, ani nesmiala sa mu. Nesmiala sa mu ani hôrka, v jejž húštine preležal celé hodiny... Deti rástly najviac medzi sluhmi, túlaly sa dedinou, zachádzaly do všetkých chalúp, hraly sa s deťmi... a už staršej prišiel čas učiť sa. Vtedy prišla Beatrica Steinová, ktorá dozvedela sa z novín o smutnej historii bratovej, pobudla mesiac v zapustenom dome, vyhnala darmožrútov-sluhov, ktorí uspeli uviť si u apatického pána teplé hniezdo, vyriadila, oprášila, vyčistila celý dom pomocou čulých dedinských neviest, a koncom koncov, nepočúvajúc na slabé protesty bratove, vzala deti k sebe do Nového Sadu. Nedarmo hovorila, že v nej vrie pravá Drevanská krv, ale v bratovi len krv Malých.

Čas úplnej samoty počal sa pre biedneho Jána. Sedel bez výjazdu doma, prehodiac otcovu starú duplonku kapslovú cez plecia chodil po poli, ponad výmole, viac strašiť než strieľať zajacov a kuroptve, ktorých bola hojnosť v jeho peknom revíre. Hospodárstvo viedol dosť poriadne, no bez passie. Robil a nakladal robiť to, čo bolo nevyhnutne potrebno, za hospodárskym pokrokom nechvátal, novizne neuvádzal. Len už keď mu súsedia jedno-druhé nanútili — on passívne prijímal nejakú opravu, nejaký nový stroj alebo nové semeno. Tinka stala sa vykonávateľkou a udržovateľkou toho do-

brého, čo Beatrica zariadila v dome svojou zručnou a energickou rukou.

A hľa — teraz znovu Krásny dom ožil, omladol; doňho vrátila sa duša, jako riekla Tinka Kabelová Mirkovi, natierajúcemu strechu salaša hnedou farbou.

„Dve duše,“ odpovedal jej Mirko, „a to skvostné!“

„Ach, jako spievajú, slzy by človeka zalialy. Ale keď odídete, bude smutnejšie.“

„Prečo tak myslíš, Tinka? Ony zostanú, tie vaše škrivánky; ešte ich viac piesní naučím.“

Dievčence dobehly.

„Už je tu Ďurko so stromkom!“ kričala Julka a ovesila sa Mirkovi na ramano. „Taká krásna jedlica!... Poď, poď!“

Ďurko priniesol stromček do izby i s krásnym, zeleným machom. Mirko upevnil jedlicu nad svojou krajinkou, práve za salašom šťastných pastierov, svedkov Božieho narodenia. Mária počala ho ovešiavať ovocím, zlatými reťazmi, perníkami a všetkými vianočnými skvostami...

„Mariška!“ zavolala Julka, kľačiac u hŕbky machu, „pozri, pozri, chrobáčik, živý chrobáčik — ach, nebožiatko — jako vyťahuje nôžky — a tu druhý!“

„Neboráci,“ poznamenal Mirko, „myslia, pomýlení izbovým teplom, že je tu jar! Máte sa načakať.“

Julka vzala dva chrobáčiky na dlaň a bežala ich ukázať otcovi.

„Milá je tá Julka,“ riekol Miro, keď zostal sám s Máriou, „ale mne zdá sa, trochu pohnutá, priživá!“

„Povedz pravdu: náruživé decko,“ riekla Mária, priväzujúc na ratolesť cukrovú bábiku; „kebych jej nevyhýbala, i so mnou by sa povadila — s Tinkou už bol process.“

„No — veď je ešte dieťa.“

„Ona je hotová oddať sa s celou dušou, a práve tak blízko je pre ňu znenávideť.“

„Ty si, pravda, z iného dreva, Mária, ty ani nemiluješ, ani nenávidíš.“

„Ja milujem Boha, Mirko. Ach, čo som to povedala,“ a ona sa ľahko zapýrila; „ja chcela bych ho milovať, túžim...“

Mirko pozrel na ňu a odložil štetec. Bola krásna, keď jej čistá, pravidelná tvár ľahkým rumencom oživla. „Novú krásu odokryl som na nej,“ podumal Mirko a chytil ju za ruku.

Ona svoju ticho utiahla a oddala sa do práce.

„Všetky deti z dediny zavolám,“ riekla už pokojným hlasom; „bude to híkania a ochkania.“

„A ja budem dnes hotový... Ostatné si samy zajtra doplníte.“

„Nuž a...“ Mária pozrela na Mirka veľkými, šedými, ale prekrásno lesknúcimi sa očiami.

„Musím k starým do Rohova. Chcem, ba musím už raz prekvapiť rodičov. Tri roky nebol som doma na vianočné sviatky. Predstav si — oni sú tak samotní, opustení.“

Mária neriekla ani slova a priväzovala pozlátené jablčko.

„Jaj —“, pretrhla jakési nepríjemné ticho, „jako tie ihlice vedia pichnúť.“

Kladný strmo pozrel na Máriu. Jej tvár bola pokojná, tichá, jako na gréckom relife.

Ráno Drevanský dal Kladného zaviezť do Rohova, Kočiš Jožko navrátiac sa doniesol Márii malý granátový krížik, Julke skvostne zaviazané album s nápisom „Poesie“, podarky to Mirkove. On mal to oddať Tinke, ktorej úlohou malo byť položiť veci pod vianočný strom. Ale Jožo mal na Tinku s breha, nedoprial jej tej radosti, ale oddal rovno obom devám paklíky: „To od mladého pána“, riekol a myslel, že pomstil sa nad Kabelovou.

Bývajú všakové pomsty; i ten najtichší dom kryje pod svojou strechou rôzne prúdy, sympatie, žiarlivosti a intrižky.

(Pokračovanie.)

Sinapiusov „Plausus“.

Prezerajúc staré knihy v otcovskej knižnici, našiel som medzi inými znamenitosťami životopiscom Sinapiusovým dosiaľ neznáme dielce: „Plausus poli et soli in Felici diei Natalis recursu, reverendi atque excellentissimi Dn. Davidis Lani, ecclesiae Brisnobaanensis Pastoris meritissimi, nec non Comitatus Soliensis, Thuroczieusis, utriusque Hontensis atque Neogradiensis Superattendentis dignissimi auditus et praesentatus a Daniele Sinapio Thuroczien. Cliente suo humilimo In soLennI aCaDeMIa VItebergensI. Typis Johannis Haken.“

Tento „plausus“ čili oslava menín D. Lániho spísal Daniel Horčička, ako vidno, vo Wittenbergu počiatkom roku 1660. Tam ho dal tlačiť, a pravdepodobne doniesol ho sám, vrátiac sa na vakácie domov, Lánimu na meniny, pri ktorých bol osobne, pravdepodobne i s bratom Jánom a inými súvekými slovenskými teologami, s ktorými zdržoval sa v Nemecku, kde oslavoval Lániho svojími básňami, svojou hudbou i svojou piesňou.

Plausus tento, dnes snáď unikum, tlačený je vo formáte malého kvartu (14 × 17 cm.) na štyroch listoch. Na druhej strane má dedikáciu: „Exime et Prestantissime Dne Frater Salutem et cum eadem quae vis desiderata a Dno DEo precundo, mea ampla officio paratissima commendans“, písanú rukou pôvodcovou.

Plausus obsahuje: 1) ako úvod verše: Plausus exorientis Solis, t. j. blahoželanie vychádzajúceho slnca, v hexametroch; 2) I. diel: blahoželanie: Solium, solium felix precatur, t. j. blahoželanie k biskupstvu; 3) II. diel: Thuroczium adolet Thus, t. j. páli k oslave turčiansku myrrhu (tymian), tiež v hexametroch; 4) III. diel: Hontum fert tonum, t. j. hontiansku národnú pieseň v nótach, harmonisovanú v podobe hudobného toastu v troch hlasoch, ako som sa od znalcov dozvedel, složenú pre hudobné nástroje (husle, kontru i bass);

5) sedem štrof hymny: Chorda nostra quid moraris, k oslave menín, s nótami pre diskant i bass, teda pre spev, pôvodná komposícia Sinapiusova; 6) IV. Neogradum ἀναγρ. nardum ego, t. j. nesie novohradský voňavý olej nardový vo veršoch, a konečne 7) Terrae turba, t. j. sbor tých mladých ľudí donáša anagramm, složený v kvadráte tak, že sa číta z ľava na pravo, zdola na ľavo vždy: David Lani vivat!

Prv nežli prejdem na objasnenie, jak znamenitý pomník starej slovenskej kultúry máme v tomto malom dielci, podám na krátko životopis Horčičku-Sinapiusa, i superintendenta D. Lániho, podľa zápiskov môjho nebohého otca, i preklad pôvodiny.

Daniel Horčička-Sinapius narodil sa v Sučanoch v Turci, kde mu bol otec Michal okolo 1630 ev. farárom, ded Ján však v Beckove. Študoval 1659 a 60 vo Wittenbergu, stal sa v jaseni 1660 rektorom v Jelšave, 1665 kňazom v Kameňanoch, 1667 v Teplej v Liptove, odkiaľ odišiel pozdejšie do Radvane. Roku 1673 bol pre náboženstvo vyhnaný z vlasti a odišiel s manželkou Katarínou Mayer i synmi Jánom a Danielom i s dcérou Zuzanou do Brehu v Sliezsku, 1675 presťahoval sa do Vratislavy, roku 1677 stal sa rektorom školy bojanovskej v Poľsku, kde výtečne účinkoval. Prišiel 1683 zase do Radvane, ale už 1684 odišiel za slovenského kňaza do Levoče, kde bol pre veliké zásluhy aj inšpektorom gymnásia. Bol šťastným skladateľom nábožných spevov, v Tranosciusi ich má 11 preložených a 4 pôvodné. Okrem toho bol výtečný hudobník, o čom najlepšie svedčí jeho vydanie Tranosciusa s nótami, ktoré slúžily za základ Škultétyho partitúre. Vydal: *Zahrádka dušičky pobožné* (1675, v Drážďanoch), ktorú venoval slovenskému zemanovi Jur. Radvanskému a jeho panej Kat. Mariáši; *Perlička dítek božích* (v Levoči 1684, i 1701), *Tranovského Cythara Sanctorum* s nótami v Levoči 1684 (to je 2. vyd. Jeden exemplár našiel som v zemianskej rodine Pribišovcov na Cerove); *Neoforum lat.-slavonicum čili Nový trh lat.-slovenský* 1678, v ktorom je XXX decurias slovenských porekadiel, venovaný slovenským zemanom Jánovi Radvanskému, Horvátovi a Kubínimu, v peknej predmluve hovorí nadšene o slovenskej reči a literatúre; *Kašp. Neumanna jádro všech modliteb,* v Levoči 1703, pozdejšie viac ráz tlačené, zvlášť v Inštitorisovom vydaní Tranosciusa v Prešporku 1787, v Žitave 1706, v Lubne 1745, v Prešporku 1779, v Prahe 1782 i 1787, v Pardubiciach 1809, v Kráľ. Hradci 1818, v Jindr. Hradci 1825, 1827, 1831, 1832, 1835, v Litomyšli 1826, v Prahe 1832. V knihe kňaza breznianskeho Jána Milechovského: *Ozdoba vrchnosti svetské* sú ako predmluva krásne slovenské verše od Horčičku, konečne dosiaľ neznámy: *Plausus.* Že vydal toho i viac, možno predpokladať; ale kde sú tie spisy? — Jeho brat Ján bol 1650 rektorom v Hlohovci, po odňatej slobode náboženskej prešiel v jaseň 1660 do Veľkejvsi v Orave, odtiaľ do Trenčína, potom do vyhnanstva; zomrel v Halle 1682. Vydal jednu slovenskú pieseň v Kleychovom kancionáli v Žitave, a v Skalici zvláštny katechismus latinský v spôsobe grammatiky s krásnymi obrázkami, ktorý sa nachodí v kniž-

nici môjho nebohého otca; možno, že časom zavďačím sa reprodukciou tých obrázkov slovenskému obecenstvu.

Dávid Láni, vnuk superintendenta Eliaša zo slávnej slovenskej rodiny spisovateľskej, narodil sa v Háji v Turci 1618, skončil teologiu v Prešporku, stal sa inštruktorom grófa Jura Ilešházyho, potom rektorom v Prievidzi, 1648 kňazom v Dobronivej, 1649 v Prievidzi, 1653 v Brezne. Roku 1653 bol vyvolený na konvente ludanskom superintendentom stolíc: Zvolenskej, Turčianskej, Hontianskej a Novohradskej. Umrel 29. apríla 1669.

Preklad. Úvod. Blahoželanie vychádzajúceho slnca.

So slncom vravím, mraky, vzdiaľte sa! Veselie vám prinášam, slzy, vzdiaľte sa! Ty, ktorý si niekdy žartom vývodil, prijmi teraz naše radosti. Vy sviazané fuky vetrov, odstúpte! Hľaďte, prosím Vás, jako sa jasá hviezdami náš ohnivý kočiar, a ty, tátošu, čo verne vozíš naše kolesá rýchlym behom, prepletaj nohami krajšie, nežli obyčajne, po okršleku celého neba nad nami.

Prosím, nech složí Dávid, ktorého spravil národ obyvateľom mesiaca, na citaru nové spevy (podľa tohoto bol by Láni hrával na citare a skladal tiež spevy) a nech oduševní struny!

A vy, svetielka, čo obývate vysoké sídla nebeské, rastte neprestajne, a svoje lúče sriaďte dovedna, a tak ozdobte tento sviatočný deň.

Vy, drahí bohovia zeme (snáď epiteton prítomným na meninách zemanom), prespevujte a vyvýšeným hlasom vzdávajte chvály, nech sa rodia uchu vášmu radostné znamenia!

Načo by mlčal plavec pri prajných vetroch, keď po mori môže veslovať jeho sluha? Alebo snáď nezvestuje vojak dobré predznaky hneď svojmu vodcovi?

Slušno je teraz pretrhnúť okovy mlčania, veru slušno veseliť sa toľkému svetlu. Preto pozdvihni hlasu, kto chceš žiť pri tomto svetle.

I. Trón i vládu šťastlivú praje.

Nastupuje teraz Phoebus (slnce) nezvyklú v ovzduší cestu, a rodí sa jasnejším, opratý pod vlnami západu. Čo mlčíš, Svado! (bohyňa výmluvnosti), čo nespievaš zvolenské spevy? Či nedržíš za hodné vzdávať toľké chvály? Oj! hor sa, a rozpovedz oslavy, keď sa toľké dôstojenstvá hromadia Dávidovi!

Prajná horlivosť kypí hojne z pŕs, hbite hrajú žilky a prestihujú sa vo spevoch, opojená myseľ rozplýva sa v nepočetných piesňach bez meškania, a ruky tlieskajú radosťou, obdivujú slávnostné dni a ctia ich v úprimnosti, vzdávajúc oslavu, keď toľké dôstojenstvá hromadia sa Dávidovi.

Ačpráve niet dosť miesta jeho spôsobnosťam, vy, sväté múzy, oslavujte ho so mnou a spojte sa v sladké pochvaly, prosím.

Počni, Clio, prebehúvať svojimi rukami po strunách a vykúzli

ľahkou pravicou radom spevy a prednes oslavy, keď sa toľké dôstojenstvá hromadia Dávidovi.

Vy, ostatné, k veselosti sa majte, závoďte s Apollom, nech sa slávou ozdobí náš oslávenec a povedzte: dlho nech bude slávné tvoje prestolie v našich krajoch, ó najdôstojnejší a osvietený mužu, a tvoja hviezda nech sa tu jasá, ako stále slnce, oslavujúc ho, keď toľké dôstojenstvá hromadia sa Dávidovi!

II. Kadí turčianskym tymianom.

Odkry, Fatro, svoje, ktorékoľvek rodíš vône, tymiane, ruže, a prines sem tieto sladké rozkoše! Teraz neprevýši ani kôš plný ovocia, ani plný snubných darov, ani Codrus naše vinše, lebo vyššie ťaháme, my, ktorým praje sám božský Phöbus, ktorého ospevuje veselými ústami nebo, a ktorému sa ponáhla prespevovať veselý zástup pozemšťanov ústami vznešeno hovoriacimi. Čo? Aj Músy spojily sa zvláštnou blahosklonnosťou, kto by bol teraz druhý, ktorého by tak oslavovalo slnce aj zem? Aj Ty naplň sa vôňou vznešenosti, a celý tento sviatočný deň stráv v dobrote; ani štíty na domoch nech nevydávajú inšie dymy, aby sa neublížilo zaslúženej dôstojnosti tohoto dňa. A ako vonia rozličným nosom (ľuďom) tá sladká vôňa fialky sladko, tak nech voňajú Tebe prinesené kadidlá, aby aj po *tristoročných* narodeninách mohol Dávid v tejto sláve žiť. (Toto želanie sa plní.) Ty však, ó vlasti ozdobo veliká, nezaznaj úprimné dobroželania, ktoré Ti prináša sbor Tvojich verných.

III. Venuje hontiansku pieseň.

III. Hontum fert tonum. (h)
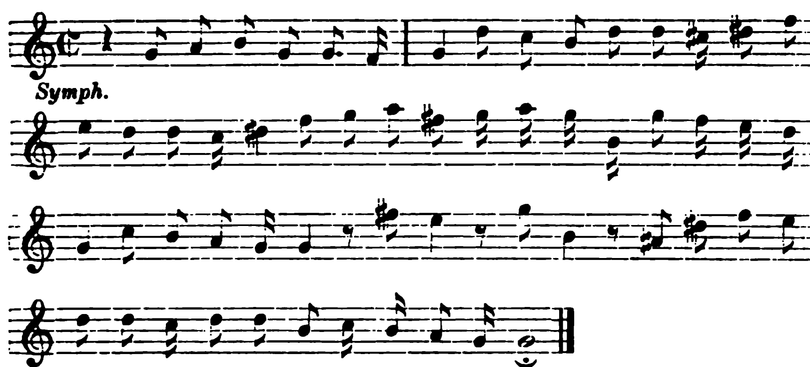
Symph. Pa-ni má-mo, oj, peknú dcéru, peknú dcéru má-te,
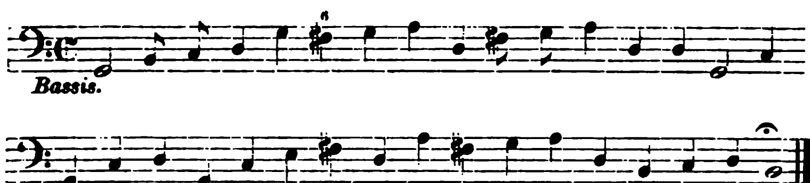
peknú dcéru má - te, pre-čo-že ju e-šte ne-vy-dá-te?
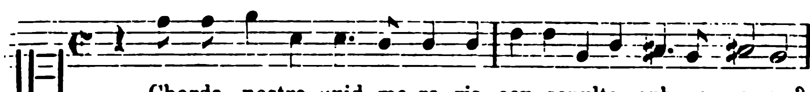
Na-šej pe - knej dcé - re e-šte vy-daj nie je,

nech si o - na e-šte roz-maj-rín - čok ple - je.

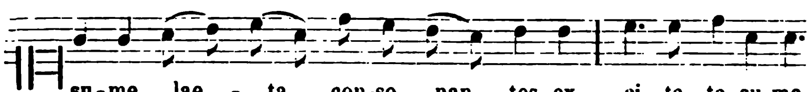

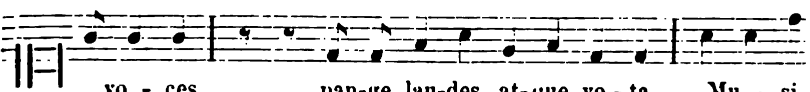

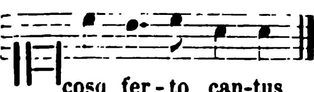
Chorda nostra quid mo-ra-ris ceu sepulta sub re-ces-su?
Čo ml-čí-te, stru-ny na-še, jako v hrobe po-cho-va-né?

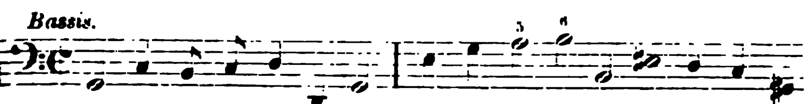
su-me lae - ta con-so - nan - tes ex - ci - ta - ta su-me
Hlasmi zvu - čte ra-dost - ný - mi, zvukmi huďte ve-

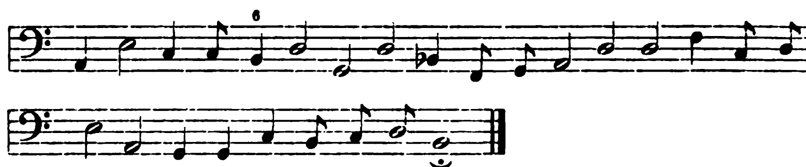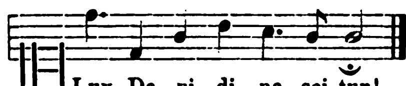

vo - ces, pan-ge lau-des at-que vo - ta, Mu - si-
se - lý - mi, v súzvuk slá-vy roz - i - hra - né zahla-hol-

cosq fer-to can-tus.
te stru-ny na-še.

IV. Donáša novohradský nardový olej.

Veselá družino pozemšťanov, pozdvihni sa na nový stupeň a nasleduj ma svojou nohou, lebo rýchlo nesiem Dávidovi nežný nardový kvet (nardus = voňavý kvet, z ktorého robili Gréci voňavý olej, u nás odolen zvaný = valleriana), plný vďakonosných a nových jarných vôň, ktorý zbožná ruka sberá na jarnom slnci. V tomto znamení oslávme veselý, slávny deň Dávidovský. A Ty si pripni túto kytku cyprusovú, aby bola potom ešte väčšia veselosť tohoto dňa, a bol veliký tento deň aj spevom oslávený.

V. Terrae turba.

D a v i d L a n i v i v a t
a v i d L a n i v i v a t a
v i d L a n i v i v a t a v
i d L a n i v i v a t a v i
d L a n i v i v a t a v i v
L a n i v i v a t a v i v i
a n i v i v a t a v i v i n
n i v i v a t a v i v i n a
i v i v a t a v i v i n a L
v i v a t a v i v i n a L d
i v a t a v i v i n a L d i
v a t a v i v i n a L d i v
a t a v i v i n a L d i v a
t a v i v i n a L d i v a D

O básňach nemám čo poznamenať; len to je zvláštno, že pôvodca spomína v nich všetky štyri stolice, v ktorých Láni bol superintendentom, uvádzajúc zvolenské spevy, turčiansky tymian čili kadidlo, hontiansku pieseň čili snáď lepšie „nôtu“ a novohrad-

ský nardový olej, teda gratuluje v mene všetkých stolíc, ktoré prináležaly pod superintendenta Lániho.

Čo ma najviac interessovalo a pre nás je najvýznamnejšie, sú nóty pod číslom III.

Prvá je hontianska národná pieseň, v tie časy snáď stoličná nôta, ktorá ešte, keď nie aj cele tak, ale vo variantoch žije v Honte i v súsedstve.

Keď prehral som pieseň, hneď som videl, že je rázu slovenského, a bola mi známa; pozdejšie môj tesť Laciak ma upozornil, že je podobná v Honte a v Dobronivej známej piesni: „Pani mamko, peknú dcérku máte“ (Slov. Spevy II, 343); to vzbudilo vo mne staré rozpomienky, a zvlášte tretí a štvrtý takt, ktorý mi od prvého počutia tejto piesne bol zostal vӓzeť, ako taký, ktorý som predtým zvlášte si bol zapamätal. I rozpomenul som sa, že nám pri jednej príležitosti v krupinskom kúpeli cigáň, bez pochyby zo Šiah, na cymbale hral nôtu, v ktorej tie takty boly a na ktorú sa spievala národná pieseň, ktorú som si bol vtedy do notesa napísal. A ja hneď začnem svoje staré notesy prezerať, i najdem text piesne tak, ako som ju hore pod nótami udal, t. j. Pani mamo! (oj) peknú dcéru (peknú dcéru) máte, peknú dcéru máte; prečože ju ešte nevydáte? — Našej peknej dcére ešte vydaj nie je, nech si ona ešte rozmajrínčok pleje, rozmajrínčok pleje.

Túto pesničku prilahodil som k nótam. Či som cele dobre utrafil, neviem — naši hudobníci nech to posúdia a opravia; no istá vec je, že som piesni Sinapiusom roku 1660 do nôt složenej našiel text, čo dokazuje aj rečená pieseň vo *Spevoch*, lebo má ten istý počiatok, čo Sinapiusova, aj v ďalšej melodii je podobná a i text je v mnohom ten istý.

Pesnička táto zvláštna je teda nielen svojou krásou a rýdzosťou, ale zvlášť tým, *že je to dosiaľ najstaršia hodnoverne fixirovaná slovenská národná pesnička.* Teraz je vecou našich hontianskych národovcov stopovať ďalej a sosbierať varianty jej melodie i textu, lebo tá pieseň musela byť veľmi známa, keď si ju Turčan Horčička vybral za základ svojej skladby.

Ohľadom samých nôt treba mi ešte spomenúť, že sú v originále nie tlačené. Tlačené sú len línie a slová: III. Hontum fert tonum (h), Symph. Symph. Bassis. Nóty sú na tých čiarach písané tintou podľa spôsobu toho času ako kvadráty tejto veľkosti ◆; krížiky sú nad nótami alebo pod nimi, len dakde pred nótami, a povedali mi znalci, že v basse neznačia povýšenie, ale slúžia k označeniu akkorda. Taktových čiar nieto, no v prvom hlase je prvý takt oddelený kommatom ,, taktiež tretí i štvrtý; v druhom hlase len prvý.

Druhý a tretí hlas nemohol som ani ja, ani moji priatelia, ktorým som to ukázal, úplne do súhlasu doniesť s prvým — nevychodia takty; no jeden znalec mi povedal, že je to krásne do súhlasu složené, len že treba to preštudovať a prepísať podľa dnešného spôsobu. Ten istý povedal, že je to složeno viac pre hudbu nežli pre spev.

Druhý kus je pôvodná komposícia Sinapiusova a pod ňou je i 7 veršov textu, z ktorých však len prvý podávam i so slovenským prekladom, lebo na jednom mieste vydrapený je kúsok papieru, preto je potrebnejší lepší znalec latinského jazyka, nežli som ja, aby sa mohol text doplniť.

Táto pieseň složená je v diskante a sprevádzaná bassom. V diskante sú takty označené kommatami ,, v basse len prvý; no diskant nestojí nad bassom, lebo je bass napísaný na jednom riadku, kým diskant na dvoch.

Nóty som verne kopíroval a dal litografovať; kto by sa interessoval o ne, nech mi odpíše a ja mu ich vďačne pošlem franko.

Na závierku dovolím si nasledujúce glossy. „Zlatá doba" slovenská padá do časov dávnych. Kresťanstvo prišlo po Dunaji k Slovanom na území terajšieho Uhorska v prvých stoletiach. V tie časy Slováci, Horvati, Srbi a Slovenci tvorili jeden národ, hovorili spoločným jazykom. Na jak vysokom stupni kultúrnom stáli, toho dôkazom je staro-slovenská podzemná staro-kresťanská kaplnka v Pätikostoloch so vzácnymi maľbami. (Štyri biblické obrazy a dve poprsia snáď staro-slovenských vladárov. Vidz Oesterr.-Ung. Monarchie in Wort u. Bild.) Táto doba dosiahla svojho vrchola v kráľovstve veľko-moravskom za času Cyrilla a Metoda, Rastislava a Svätopluka. Rozklad staro-slovenských dialektov nastal po príchode Maďarov.[1]) Na severe Dunaja vyhlatil sa náš slovenský, na juho-západe slovinský, na juhu srbsko-horvatský, na juho-východe bulharský jazyk. Za času sv. Ladislava (slovenský „rex junior") slovenstvo ešte znamenite kvitlo, pozdejšie vždy viac uspávalo sa latinou. Nanovo zodvihlo sa v XV. století, rozvíjalo sa v XVIII. a XVII-tom, keď Matej Bél vyhlásil slovenčinu, že je najkrajšia reč, keď Benedikty Nedožerský stal sa otcom klassického básnictva česko-slovenského, keď Komenský podpisoval sa „episcopus ecclesiae slavonicae", keď Jakobei písal „Lacrumae gentis slavonicae" a vydal slovensky písanú historiu Slovenska, keď sa preslávili Pilárik, Búlovský, keď Láni vydal agendu „ecclesiae slavonicae", keď Kalinka slovensky sa bránil atď. atď. — Túto dobu nášho slovenského vývinu trebalo by teraz študovať, keď nám Vlček dobu preporodenia tak krásne opísal. Lauček a ja počali sme Jakobeim, Mocko Kalinkom, Kvačala Komenským, no nebral ohľad na účinkovanie Komenského na Slovensku, kde jedine ostaly až podnes zrejmé stopy bratrstva jak medzi zemanmi, tak medzi kňazmi i medzi remeselníkmi. Osvaldove „Literárne Listy" horlive stopujú diela katolíkov.

Preto vyzývam priateľov slovenčiny: sbierajte klásky k sostaveniu historie slovenskej literatúry a kultúry tejto doby. Najde sa zase literárny historik, ktorý to dovedna složí. Študujme našu minulosť, ktorá bola vždy dosť skvelá, ba práve skvelejšia, nežli minulosť mnohých súsedov, za ktorých len iní pracovali; hľaďme si zabezpečiť, čo bolo naše, aby sme tak pre budúcnosť boli svojou minulosťou obrnení do boja za národné práva.

Dr. *Ivan Zoch.*

---

[1]) Dosiaľ ťažká otázka. Ale zdá sa byť dokázaným, že v IX. a X. st. už jestvovaly všetky terajšie hlavné jazyky slovanské. *Red.*

U L. N. Tolstého.

(Pokračovanie.)

V časopise *Zukunft* vyšla rozprava „Tolstoj und Guy de Maupassant". Tá rozprava ani tak nevolá sa, aj povynechávali z nej celé miesta.[1]) „Takto prekrúcajú — hovoril Lev Nikolajevič — a skracujú, čo píšem. Často neprekladajú ani z ruštiny, ale z inojazyčného prekladu, a na vydaní stojí: „autorisierte Übersetzung". Pred týždňom poslal som do Nemecka list, že síce i na ďalej môže každý prekladať a vydávať moje diela, ale aby obecenstvo vedelo, ktoré preklady sú celé a verné, nuž že tie budem zvlášť označovať."

„O neprotivení sa zlému (Mat. V, 39) vždy hlásajú, že ja kážem neprotiviť sa zlu. Už som o tom dvadsať ráz písal. Akože by to bolo! Veď človek celý svoj život musí sa protiviť zlu, len nie násilím."

„Cieľom človeka má byť, aby všetci ľudia slúžili Bohu."

„Henry George píše: Pred mojím oknom stojí býk priviazaný za nozdry o stlp, okolo je tráva, ale on zakrútil sa okolo stlpa a nemôže sa pásť. Tomu je ešte ľahko pomôcť, ale zamotanému svetu, nám ľuďom, ťažko."

Doniesol som so sebou francúzsky preklad Tolstého nového spisu: *Kresťanstvo a patriotismus*, ktorý pár týždňami predtým narobil toľko hluku. Na Jasnej Poľane ho ešte nemali. Lev Nikolajevič prezrel ho troška a zase našiel veliké chyby i v tomto preklade, pochádzajúcom od Poliaka Halperina Kaminského, ktorý už viac diel Tolstého preložil do francúzštiny a ktorý bol aj na Jasnej Poľane ako zástupca francúzskych literátov v záležitosti francúzsko-ruskej konvencie o spisovateľskom práve. Napríklad slovo миръ (mier, pokoj) bolo prekladano konsekventne le monde (svet = міръ).

„Ja — hovoril ďalej Lev Nikolajevič — so Strachovom[2]) často hádam sa o patriotisme. On považuje ho čímsi prirodzeným, potrebným."

Spomenul som, ako účinkoval spis *Kresťanstvo a patriotismus*, vlastne novinárske výťahy z neho, lebo sám spis málo čítali na Slovensku a bez pochyby aj u Čechov a iných potlačených národov slovanských. Ukázal som Sv. Hurbana-Vajanského úvodný článok[3]) v augustovom čísle Národných Novín, napísaný za horúca, iste na

---

[1]) Ja spomenul som Tolstému, že v tom istom časopise bola jeho rozprava „O nedelaní" preložená „Arbeitet nicht!" a v druhom článku v tomže sošite spisovateľ uvádzal, že Tolstoj káže nepracovať.

[2]) N. N. Strachov, slavianofil, kritik a priateľ Tolstého, chodieva od roku 1875 každé leto k nemu.

[3]) Na dve hlavné výčitky, preloženým písmom vytlačené, ktoré Vajanský robí Tolstému, že odníma vieru v spasenie a život večný, Lev Nikolajevič poznamenal, že to nikdy nehovoril.

základe Neue fr. Pressy, ktorá si vybrala z Kresťanstva a patriotismu, čo jej do krámu patrilo, hlavnú myšlienku zamlčala a smysel prekrútila tak, ako by bol namierený „proti lži slavianofilov“; tento záverok som i nahlas prečítal. Lev Nikolajevič počúval pozorne, ale nepovedal nič; privyknul už na také vykladanie svojich slov.

Potom ukázal som na jedno miesto[1]) v *Kresťanstve a patriotisme*, že je vari priostré (najmä pre nás západných Slovanov). Aksakov reku robil to a tak, čo a ako najlepšie vedel. Keby bol vedel inakší spôsob pomoci Slovanom, nuž by bol ten volil. Jestli volil vojnu, to preto, že iného spôsobu neznal. (To som povedal vtedy, teraz bych to nepovedal. Lebo nemôžem predpokladať o takých ľuďoch, ako Aksakov, Dostojevskij, že by neboli znali spôsobu pomoci bratom Slovanom, ktorý by nebol býval zlý, ako je vojna.)[2])

---

[1]) Spytujú sa: „čo je tu zlého, že si Francúzsko a Rusko vyjavily svoje vzájomné sympatie pre zabezpečenie mieru?“ Zlé je to, že je to lož, a lož sa nikdy nehovorí a človeka pre ňu neminie pokuta.

Diabol je zabijač ľudí a otec lže. A lož má vždy za následok smrt niekoho. A v tomto prípade zrejmejšie než hockedy.

Veď celkom tak ako teraz, i pred tureckou vojnou ako by vzplápolala odrazu nenadála láska nás Rusov k akýmsi bratom Slovanom, ktorých nikto neznal za stá liet, vtedy keď Nemci, Francúzi, Angličania vždy boli, aj ďalej sú nám (Jedna priateľka-Ruska doložila: „*Nám*, vzdelaným triedam ruským. Poznámka D. M.) nesrovnateľne bližší a príbuznejší, než akísi Černohorci, Srbi, Bulhari. I povstalo celkom také oduševnenie, prijímania, slávnosti, rozduchované Aksakovmi, Katkovmi, ktorých spomínajú už teraz v Paríži ako vzory patriotismu.

Vtedy, ako i teraz, hovorili len o vzájomnej, nenadále vzplápolavšej láske medzi Rusmi a Slovanmi. Z počiatku celkom tak, ako teraz v Paríži, vtedy v Moskve, pili, jedli, hovorili vospolok hlúposti, opájali sa svojimi vyvýšenými citmi, hovorili o spolčovaní sa a o mieri a mlčali o hlavnom, o zámeroch proti Turecku. Noviny rozduchovaly entusiasmus; do hry po troške počala sa miešať vláda. Povstalo Srbsko. Počaly sa písať diplomatické nóty, poloofficiálne články; noviny vždy väčšmi a väčšmi luhaly, vymýšľaly, rozpaľovaly a konec bol, že Alexander II., ktorý skutočne nechcel, aby bola vojna, nemohol nepristať na ňu, a stalo sa to, čo vieme: zhynulo státisíce nevinných ľudí a milliony ich zdively a ztratily všetky kresťanské city. To, čo sa dialo v Toulone, Paríži a čo sa i teraz deje po novinách, zrejmo vedie k tomu istému alebo ešte hroznejšiemu.

[2]) *Pozn. redakcie.* Neznali, nemohli znať a nezná ho nikto. Akokoľvek dotklive rozpráva gróf Tolstoj o biede ruského mužíka, ale on nevie, aké sú biedy národov podrobených, nežijúcich svojím národným životom. Biedy národov svobodných sú nie to, čo biedy národov podrobených. I najuhnetenejší mužík ruský má povedomie, že cár je jeho, i vláda je jeho (*ruský* cár, *ruská* vláda): preto na miesto oplana úradníka, ktorý jemu zle robí, môže prísť úradník poctivý, na tohoto miesto

Lev Nikolajevič odvetil: „Veď som ja poznal Aksakova, Čerkaského. Oni podňali túto otázku umele."

„Patriotismus je mysticismus. Náboženský mysticismus bol v minulosti silný, a teraz je hlavne patriotismus (patriotický mysticismus) silným, s ním treba sa boriť."

„Vo Francúzsku patriotismus robí, že vládne buržoasia, v Nemecku, že je polovica mládeže vojakmi, u vás v Uhorsku, že 7 millionov Maďarov potlačuje 10 millionov Slovanov a iných."

„Dakedy počuje človek v celkom presnej forme vyrknutý úsudok. Jeden môj priateľ povedal: Tie miery, ktoré francúzska vláda používa proti anarchismu, ukazujú, že proti nemu niet pomoci, že je primocný. S liberalismu spúšťajú[1]) len, aby si kožu chránili. Jediný liek je kresťanstvo."

Lev N. mi odporúčal čítať a rozširovať nasledujúce knihy:

John Kenworthy: Anatomy of misery (Anatomia biedy), From bondage to brotherhood (Od otroctva k bratstvu) [London].

M. Davidson-Morison: The old order and the new (Starý poriadok a nový), The Gospel of the poor (Evanjelium chudobných) [London, Bellamy Library).

Henry George: Progress and poverty (Pokrok a chudoba), (nemecky v Universal Bibliothek), Social problems (Sociálne problémy) [New-York Webster].

Bernhard Eulenstein: Die einzige Steuer (Single tax) (Jediná daň) [Berlin, stojí marku].

Časopis „Religion des Geistes" (Leipzig, Alfred Janssen, 3 marky ročne), rediguje ho a väčšinu článkov doňho píše *Eugen Heinrich Schmitt* v Pešti.

Podávam tu list Tolstého B. Eulensteinovi písaný, ktorý sotva bol ešte dakde uverejnený.

Ctený pane! Odpovedajúc Vám na list zo dňa 23. marca (1894), so zvláštnym potešením sdeľujem Vám nasledujúce: Ja poznám H. Georgea odvtedy, ako vyšly od neho *Sociálne problémy.*

Prečítal som ich a bol som zadivený pravdivosťou jeho základnej myšlienky, výnimečnou, nemajúcej sebe podobnej vo vedeckej literatúre jasnosťou, populárnosťou i silou výkladu, a zvláštne tým,

---

druhý poctivý. Tej nádeje duchovne i materiálne hynúci synovia podrobeného národa nemôžu mať! Proti vojne argumentujúc, gr. Tolstoj spomína stá tisíce nevinných ľudí, ktorí zahynuli v rusko-tureckej vojne. Keby vedel, o koľko viac ich hynie i bez vojny, nekrvavo, ale tým desnejšie, u národov cudzími spravovaných!! U Tolstého, kresťana, hodne dissonantne zneje tá zlobná reč proti činiteľom poslednej veľkej vojny ruskej. On tak hovoril (Anna Karenina) už o vojne srbskej (1876), o účasti v nej ruských dobrovoľníkov. No ako prepadol na pr. proti Dostojevskému, hovorivšiemu, že Rusko potrebuje činne zaujímať sa za slovanských bratov, aby samo mohlo žiť vyšším životom, a dokazovavšiemu zaujatosťou národa za osvobodzujúcu vojnu, že Tolstoj svojím chápaním veci rozpadol sa s ohromnou väčšinou ruských ľudí.

[1]) Zákony, ktoré francúzska komora vyniesla po zavraždení Carnota.

též výnimečným vo vedeckej literatúre, kresťanským duchom, ktorým je preniknutá celá kniha. Prečítav túto knihu, vrátil som sa nazad podľa času a prečítal som: „Pokrok a chudoba", a ešte väčšmi som ocenil význam dejateľnosti H. Georgea.

Opytujete sa ma na moju mienku o dejateľnosti H. Georgea, jeho náhľade o pozemkovej otázke i jeho systéme jedinej dane. Moja mienka o tom je nasledujúca: Ľudstvo ustavične pohybuje sa napred v smysle ujasnenia si foriem života, zodpovedajúcich tomuto premenenému povedomiu. A preto v každej dobe života ľudstva deje sa s jednej strany process povedomia a s druhej strany uskutočňovanie v živote toho, čo je ujasnené povedomím.

Koncom minulého stoletia a počiatkom terajšieho dial sa v kresťanskom človečenstve process ujasnenia si povedomia dotyčne robotujúceho stavu, nachodivšieho sa vo všelijakých formách otroctva, i process ustanovenia zodpovedajúcich ujasnenému povedomiu nových foriem života, zrušenie otroctva a zámena jeho nájomnou prácou; v terajšom čase deje sa a zachvacuje vše väčší a väčší počet ľudí process ujasnenia povedomia ľudí dotyčne užívania zeme, a zanedlho musí nastúpiť, ako sa mi zdá, process uskutočnenia tohoto povedomia v živote.

A v týchto processoch, tvoriacich hlavný úkol našej doby, predným človekom, vodcom pohybu bol i je Henry George. V tomto je jeho ohromný a prvostupňový význam. On pomohol svojimi prekrásnymi knihami ako ujasneniu povedomia ľudí dotyčne tejto otázky, tak i uvedenia jej na praktickú pôdu.

Ale divné je to pri otázke o zrušení zrejme pohoršlivého práva vlastníctva zeme (sobstvennosti na zemľu), opakuje sa celkom to isté, čo sa dialo za našej pamäti so zrušením roboty. Vlády i vládnucie triedy vedely v hlbine duše, že v pozemkovej otázke sa zaklučuje rozriešenie všetkých sociálnych otázok a preto zrušenie všetkých ich privilegií; vlády i vládnucie triedy, vediac, že je táto otázka na rade, robia sa, že sa starajú o blaho národa, zavádzajúc kassy, robotnícke inšpekcie, dôchodkové dane, ba i 8-hodinovú prácu dennú, starostlivo ignorujúc otázku pozemkovú, ešte i s pomocou svojej positívnej vedy, dokazujúcej všetko, čo im treba, tvrdia, že expropriácia pozemkov je bez úžitku, škodlivá, nemožná. Deje sa celkom to isté, čo bolo s poddanstvom. Ľudia už dávno cítili, že tak ďalej byť nemôže, že je poddanstvo akýsi dušu hrozne búriaci anachronismus, ale quasireligia i veda dokazovaly, že je otroctvo alebo potrebné, alebo že je ho ešte privčas zrušiť. A teraz robí to isté veda, tá, ktorá zaujala miesto náboženstva.

Zdalo by sa, že by malo byť jasné každému osvietenému človeku našej doby, že vládnuť zemou ľuďom nepracujúcim na nej a prekážajúcim dostup k nej stám i tisícim biednych rodín, je celkom tak zle a podle, ako vládnuť poddanými, a medzitým vidíme quasivzdelaných, jemných aristokratov, anglických, rakúskych, pruských, ruských, používajúcich tohoto divokého i podlého práva, a nielen nehanbiacich sa, ale ešte pýšiacich sa tým, a veda politicko-ekonomická stavia im na toto hotové sofismy. Zásluha H. Georgea po-

zostáva v tom, že on, ako znamenití bojovníci za slobodu v Amerike, Anglicku a Rusku — Channing, Harrison, Wilberforce, naši dekabristi, rozbil všetky tie sofismy, ktoré vystavujú na ochranu pozemkového vlastníctva.

Zničenie pozemkového vlastníctva je nielen nevyhnutné, ale ono je i možné.

Henry George to dokázal. A toto je tá tak veliká zásluha jeho. Nielen že doviedol otázku na posledný stupeň jasnosti, na ktorom neuznať nezákonnosti vlastníctva pozemkového sa nedá ináče, iba ak si človek uši zapchá. On prvý ukázal, ako sa môže táto otázka rozriešiť. On prvý dal jasnú a úprimnú odpoveď na obyčajné výhovorky, ktoré používajú nepriatelia každého pokroku a ktoré pozostávajú v tom: že požadovanie pokroku sú nepraktické blúznenia, neuskutočniteľné.

Návrh H. Georgea zničuje túto výhovorku, stavajúc otázku tak, že aj zajtra môžu sa shromaždiť komitéty preskúmať a uvážiť návrh a urobiť ho zákonom. V Rusku, na príklad, uváženie otázky výkupu zeme alebo odobratie jej bezplatne k vôli jej nacionalisácii môže sa počať zajtra, a celkom tak, so všelijakými prekážkami môže byť rozriešená, ako bola rozriešená pred 33 rokmi otázka oslobodenia sedliakov. Ľuďom je objasnené, že je nevyhnutno premeniť stav (terajší) a ukázaná je možnosť tohoto (môžu sa stať premeny, opravy v systéme single tax, ale základná myšlienka je splniteľná), a preto oni nemôžu nevykonať to, čo požaduje ich rozum. Len to je treba, aby sa táto myšlienka stala všeobecnou mienkou, a Vy to konáte i ja to konám, považujem to za svoju svätú povinnosť, a preto s celou dušou sympatisujem s Vami a želám Vám úspechu. Lev Tolstoj.

O H. Georgeovi povedal Tolstoj, že v budúcom století ho budú považovať za najväčšieho praktického človeka našej doby, a teraz ho konsekventne umlčujú, nielen časopisy (najmä anglické, kde jeho idey padly na úrodnú pôdu), ale i takí ľudia, ako filosof Spencer (ktorého Tolstoj v spise „Čože máme robiť“ nazýva velikým Vazilom positívnej vierouky), ktorý všetky odobrujúce zmienky o H. Georgeovi vyškrtal zo svojich diel, tak že v nových vydaniach Spencerových ich už niet.

„Henry George bol pred 10 rokmi omnoho známejší, populárnejší, než je teraz.“

Uvádzam tu ešte list, ktorý Tolstoj písal 18/30 aug. dr. Eugenovi H. Schmittovi, jednomu z čelných mužov spolku Religion des Geistes. Tento list som si vypísal z ruských novín v septembri, ale vyšiel i v novembrovom (6-tom) sošite časopisu Religion des Geistes.

Ctený pane! Vašu brošúru „Mammon und Belial“ i s Vaším listom som už dávno dostal a srdečne Vám ďakujem za ne. Som presvedčený, že nastal čas, v ktorom treba vynaložiť všetku energiu na sborenie základných lží, na ktorých spočívajú všetky nenormálnosti v našej spoločnosti, ako to i Vy v svojej brošúre robíte. Naj-

väčším nepriateľom pravdy a preto i pravého pokroku v terajšej dobe nie je nevedomosť, ale chytré kompromissy, ku ktorým sa teraz utiekajú vo všetkých prípadoch. Najnutnejšou a najvážnejšou úlohou našej doby je poukazovať na ne a životnú pravdu krátko, jasne a jednoducho vyjadrovať a snažiť sa za ňou. Vašu brošúru dám preložiť a podľa možnosti rozšíriť... Boh Vám pomáhaj vo Vašom neohroženom a dobrom účinkovaní.

Váš priateľ Lev Tolstoj.

V tento deň prišly na návštevu dve slečny, priateľky Tatiany Ľvovny. Jedna z nich, S. E. M., zabýva sa i homöopatiou, druhá, sl. R., študovala tri roky matematiku na oxfordskej a či cambridgeskej universite. Obe milé a náramne spešne hovoriace dámy. Pomáhaly prekladať, odpisovať, listy písať a iné. S. E. probovala slovensky čítať, rozumela na podiv dobre. Rusi lepšie rozumejú slovensky, lebo vedia staroslovansky, než my rusky.

Po užine doniesli poštu z Kozlovky-Zásieky. Pozostávala asi z 15—20 zásielok: listov, novín a brošúr temer so všetkých čiastok sveta. Riadne chodia tieto „žurnály“ [1]: týždenník Nedeľa s mesačnými „knižkami Nedele“ (vari zo všetkých žurnálov najbližšie stojací Tolstému), Severný vestník, Russkaja mysľ (oba tiež blízke) a Vestník Europy. Denníky (gazety): Russkaja Žizň (vychodí v Petrohrade, Tolstému zo všetkých petrohradských denníkov najbližšie stojací), Russké Vedomosti (liberálny orgán professorov moskovskej university, zabývajúci sa hlavne vnútornými, spoločenskými otázkami), Novoje Vremä a Daily Chronicle. — S touto poštou prišlo so 7 čísel novín „New-Australia“, ktoré boly Tolstému neviem odkiaľ zaslané pre rad článkov o jednom free-lande, kommunistickej kolonii. Veľmi drobná tlač a dlhé články. Na druhý deň, po čiastočnom prečítaní tých článkov, čítal jeden z nich i pri sniedaní a povedal, že je to pekná kolonia, že niet v nej žiadnych sekt, ale že je v nej duch kresťanský. Vidno bolo, že má radosť z toho.

Listy pootváral Lev Nikolajevič sám a prezrel ich. Nemohol ich hneď prečítať, preto niektoré dal Tatiane Ľvovne a ostatné vzal so sebou do pracovne. Jeden z tých, čo dostala Tatiana Ľvovna, bol neobyčajne hrubý list od istého Ľubiča. Písal, ako prišiel k povedomiu a presvedčeniu, že je vojsko zlo. Druhý hrubý list Lev Nikolajevič čítal nahlas. Nasmiali sme sa s ním na daktorých miestach listu. Bol to list od ruských dám, podpísano bolo so 170 osôb, prevažne dám aristokratok, potom iných dám, pár professorov, lekárov. Písali vyzvanie proti módnym šatám; móda bola nazvaná „koreňom zla v Rusku“. Vyzvanie obsahovalo návrh, aby sa nosily nejaké racionálne šaty; Tolstého prosili, aby prejavil súhlas tomuto dielu a aby to všetko poslal niektorému petrohradskému časopisu

---

[1]) V Rusku volajú „žurnály“ mesačníky, a naše žurnály, denníky „gazetami“.

uverejniť. Práve vtedy vychodila seria článkov o tomže predmete „Rational costume“ v Daily Chronicle.

Neviem, ako zašiel rozhovor na poľno-hospodársku Petrovsko-Razumovskú akademiu pri Moskve, s pôsobením ktorej je verejná mienka v Rusku nie spokojná, ktorá akademia bola nedávno pre študentské nepokoje [1]) pár rokov aj zavrená. Teraz dostala nový štatút, aj nového direktora, vehlasného praktického ekonoma R., nuž teraz si sľubujú úspech od nej. O tejto hospodárskej akademii sa strhla ostrá debatta medzi S. E. a Ľvom Nikolajevičom. Bolo až trápno počúvať. S. E. totižto hovorila náramne chytro, mnoho, skáčuc do reči, a jedných a tých istých argumentov, na ktoré už dostala odpoveď, znova a znova používajúc. Lev Nikolajevič bol na podiv trpezlivý a tichý, len ku koncu debatty (trvala s hodinu) prichádzal do rozhorčenia a počal gestikulovať rukami, dvíhajúc predloktia parallelne pred seba a dakedy chytajúc sa oboma rukama za prse, ako by sa zdržiaval na mieste, počal sa dvíhať s divána a zase si sadol (diván sa pod ním až triasol), ale zakaždým sa zase opanúval. Tvár, ktorá bola taká tichá a tajila bôle, počas debatty sa menila, najprv prijala výraz ochotnosti, potom žiaľu a ustalosti. Sedeli sme pred poprsím od Riepina: Lev Nikolajevič, S. E. a ja. Sofia Nikolajevna (nevesta Tolstého), slečna R. a Tatiana Ľvovna si presadly do druhého kúta sály.

Teda S. E. tvrdila, že selsko-choziajska akademia bude odteraz, ako vláda vymenovala na ňu R. za (nového) direktora, užitočnou. Lev Nikolajevič hovoril, že nemožno nič očakávať, že takéto nádeje boly pri každej premene osôb v riaditeľstve tej akademie od 50 rokov, a že nepriniesla žiadneho osohu hospodárstvu; ďalej hovoril asi takto: „Čože, 40 odchovancov (tohoto školského roku 94/95 prijali len 40 študentov, prednosť majú synovia statkárov) bude slúžiť blahu Ruska? Čože sú 40. vyučení ekonomi pre Rusko, ako majú tí zdokonaľovať poľné hospodárstvo? Empyrické známosti sa majú prístupnými učiniť širokým vrstvám, sedliakom, a nie zavrenému krúžku privilegovaných ľudí. Vláda už vydala toľké milliony na selsko-choziajskú akademiu, a aký je úžitok z nej? Ako menej utlačujú ľud, tak si polepšuje svoj byt (= národný byt, život, spôsob života) i gazdovstvo. Keby obete, ktoré majú vraj slúžiť na pozdvihnutie jeho samého, od ľudu nebrali, stál by omnoho vyššie, než môže ho intelligencia postaviť za tie obete.“

Čo medzitým i ďalej hovorila S. E., nemohol som dobre postrehnúť, tým menej zapamätať si; i z toho, čo Lev Nikolajevič hovoril, zostaly mi len jednotlivé výroky.

„R. tak neverí v prospešnosť svojich názorov, ako neverili Katkov, Dmitrij A. Tolstoj v návrhy, ktoré dávali vláde, alebo v reformy, ktoré svojím vlivom uskutočňovali... Dmitrij Tolstoj, veď som ho dobre poznal, potreboval 20 tisíc na zariadenie bytu, vyšiel

[1]) Viď moje Zápisky z Moskvy v II. sv. Bielkových Besiedok, vyd. K. Salvu v Ružomberku.

s návrhom: gréčtinu zaviesť do gymnásií, že klassické vzdelanie bude dobrým prostriedkom proti nihilismu."

„Ten zemský načalnik, ktorý, keď som sa ho opýtal, prečo dáva palicovať mužíkov, hovoril mi, „že čože robiť, ináče by bola dlhá chvíľa," odpovedal úprimne, pravdu; ale R., Dmitrij Tolstoj, Katkov, keď hovoria, že to, čo robia, robia preto, lebo je to „otečestvu" potrebné, nepravdu hovoria."

„Dmitrij Tolstoj tak veril v gréčtinu a tak bol za ňu oduševnený, že ešte i sám začal sa ju učiť a prišiel po litery μ, ν."

„Ktože verí v Trojicu, matku Božiu teraz, a archierej [1]) tulský (syn protojereja, vychovaný v pravosláví), keď som mu hovoril (dávno) o kresťanstve, nuž si len založil ruky na život a vzdychal: „Ó Hospodi, ó Hospodi!" Ale kdeže by sa on vzdal lže, keď mu národ bozkáva ruku, keď býva v paláci a dostáva 3 tisíc mesačnej pláce. Nemôže sa zriecť mäkkej postele, palácu, bozkávania rúk."

„Keď niekto bráni nepravdu, príchodí mi na um rozprávka Gorbunova: „Krajčír letí v ballone, a ľudia vravia: „prečo letí, pokradol?" Prečo bráni nepravdu? Okolo neho je atmosfära záujmov, pre ktoré nevidí alebo nechce videť pravdy."

S. E.: „R. to robí z presvedčenia."

L. N.: „Jesto presvedčenie napustené, zvonku, presvedčenie pred ľuďmi, a jesto presvedčenie vnútorné, pred Bohom, svedomím."

S. E.: „R. to nerobí z márnomyseľnosti alebo z lásky k peniazom."

L. N.: „Nepoznal som ani jediného človeka, počínajúc od seba, bez samolásky a lásky k peniazom."

„V Riazanskej gubernii vláda predáva na dane statok sedliakom (a dá dva milliony na hospodársku akademiu), berie deti sedliakom k vojsku."

S. E: „Ale veď tí, čo vyjdú z hospodárskej akademie, predsa len budú rozširovať hospodárske známosti medzi ľudom."

L. N: „Ja žijem 50 rokov medzi sedliakmi, a nevidol som, že by sa boli niečomu naučili od statkárov, naopak áno. „Molotilky" sedliaci preinačili, a statkári podľa nich. Rozumie sa, že jeden človek učí sa od druhého. Ale že statkári menej naučia národ akademiami, nežli by sa sedliaci sami zdokonaľovali, keby ich nepotláčali, to je isté. Ľud degeneruje, priamo umiera od práce silám svojim neprimeranej a... Zmenšiť dane a..."

„My (takzvané vzdelané triedy) z nich (sedliakov) žijeme i fysicky i mravne."

„Ja som sa mravne na život hľadeť od nich naučil, i hospodárstvu."

S. E.: „Predsa jesto agrikultúrna veda."

L. N.: „Agrikultúrnej vedy, ako ani medicínskej niet. Jest veda matematika, fysika..."

S. E.: „Už len doktori lepšie lieča, než ktokoľvek?"

---

[1]) arcibiskup.

L. N.: „Máša [1]), prosím, tak lieči, ako i druhí lekári."

„Hospodárstvo chcú podvihovať akademiami agrikultúrnymi, shora, ako chceli za Kataríny dvíhať vzdelanosť Ruska akademiami."

„Smysel ministerstva pre poľné hospodárstvo v Spojených štátoch ešte rozumiem: štát naň vynakladá pár desať tisíc dollárov a tieto idú na zaplatenie nájomného za byt a na plat tých pár úradníkov, činnosť ktorých pozostáva v tom, že z prisielaných vzoriek nových hospodárskych náradí, semien a pod. najlepšie vyberú a v populárnych opisoch, výkresoch upozorňujú na ne priamo drobných gazdov."

„Jesto inštinktívne protivenie sa pravde, lebo ona prevracia celý môj život."

Po ukončení debatty, z nejž, ako je tu podaná, práve to najpodstatnejšie akosi chybuje, o nejž z tohoto opisu čitateľ odnáša len chatrný dojem, išli sme sa prejsť: Lev Nikolajevič, S. E., sl. R., Sofia Nikolajevna, Tatiana Ľvovna a ja. Bolo okolo 7 hodín večer, bolo chladno a hojne rosy. Obišli sme okolo čiastky parku. Lev Nikolajevič sa spytoval o A. I. Dobrianskom, V. I. Lamanskom, o petrohradskom slovanskom Dobročinnom spolku, či účinkuje medzi západnými Slovanmi, o našich slovenských, českých, srbských pomeroch.

Keď sme sa vrátili s prechádzky do domu, Lev Nikolajevič išiel do svojej pracovne listy čítať a odpovedať na ne. O pol desiatej večer prišiel hore do stolovej medzi nás, navaril si ovsianky a shováral sa žartovne. Okolo 10-tej doniesol kočiš poštu z Tuly, menšiu, než bola podvečerná, začalo sa otváranie a čítanie listov. Ja som sa odporúčal a išiel som do „kuzmínskeho" domu spať. V tomto dome v parku je v prízemí bývalá škola Márie Ľvovny, teraz ordinačná izba pre jej chorých, aj malá lekáreň. Tiež v prízemí zdržovala sa vtedy spomenutá baškirská rodina. Na poschodí bývali iní hostia. Zariadenie izby, kde som ja spal, aj všetkých ostatných, v ktorých som bol, je cieľuprimerané, ale podľa našských nárokov až príliš skromné a jednoduché. Zapisoval som si dojmy, kým ma sen nepočal premáhať. Bol som veľmi ustatý.

Na druhý deň v pondelok ráno po vyriadení si izby (u Tolstých si mnohí z domácich i z hostí sami riadia izby) pokračoval som v zapisovaní. Okolo pol deviatej prišiel sluha, že Lev Nikolajevič poslali po mňa, aby šiel „zavtrakať".

V stolovej sedel sám Lev Nikolajevič, dnes v tmavej súkennej košeli. Podal mi ruku a počal rozhovor:

„Čítam, aj včera večer som čítal New-Australiu (noviny, ktoré včerajšou poštou dostal, v nich boly články o kolonii slobodnej zeme, free-lande, New-Australii), darí sa im dobre, a čo je hlavné, jesto u nich duchovné kresťanské rozpoloženie. To sa mi páči."

„Čechom zovňajšia civilisácia zakrýva oči, železnice, vzdelanosť (gramotnosť), bohatnutie — duchovných (kresťanských) zá-

[1]) Mária Ľvovna.

ujmov nemajú. U nás (Rusov) je alebo hrubosť alebo široké názory."

„Či sa znáte s anarchistami?"

„Nie, nemal som príležitosti poznať ich."

„Veď u vás, najmä vo Viedni, ich mnoho jest. Ja by som si veľmi žiadal zaviesť styky s anarchistami, povedať im bratské slovo. Krapotkin je vraj dobrý človek. (Anarchisti sú vôbec dobrí, za dobro ľudí seba v obeť prinášajúci ľudia; teda dobrého srdca sú a takých hrozných prostriedkov sa neštítia k dosaženiu cieľa). [1])

(Zdá sa, že kresťania a anarchisti sú si blízki. Ale to sa len tak zdá. Tak sú si blízki, ako zahnuté konce na kruhu drôtu, na ktorom sa kľúče nosia; tie zahnuté konce sú jeden pri druhom, ale aby kľúč s jednoho konca na druhý prešiel, treba mu prejsť celú obrúčku dookola; tak je aj anarchistovi ďaleko ku kresťanovi.)

(S účinkovaním anarchistov, s ich snažením slúžiť ku blahu ľuďom, je to tak, ako keby ľudia dlabali nejakú nádobu z hliny a chceli, aby čím viacej vody (blaha ľuďom) sa do nej zmestilo: nuž zvnútra vyškrabujú stenu, aby bolo čím viacej priestoru, ale spravia dieru a všetka voda vytečie. Attentáty, terror sú také robenie dier. To, čo bolo dobrého v rozpoložení ľudí, spoločnosti (verejnej mienky), to po takýchto attentátoch skape.)

„Do 1. marca [2]) verejná mienka ponúkala ešte i najsurovejších ľudí pracovať, žiť pre národ; po attentáte zmizla táto nálada. Podobne po terrore veľkej francúzskej revolúcie prišiel Napoleon, a teraz po smrti Carnotovej retrográdne zákony [3]) delenia sa kást, bočenie vyšších a uzavieranie sa ich od nižších."

„Na vás (mladých) čaká dielo povedať anarchistom naše kresťanské vzhľady."

„Caserio povedal vraj pred smrťou (či pred súdom), že by teraz nezabíjal (videl, že je to k ničomu nevedúca, planá cesta)."

„Anarchistov bude u vás mnoho."

Keď som mu povedal o poslednom (v lete 1894) processe s anarchistami vo Viedni, ako ich posúdili, Lev Nikolajevič riekol: „Slabé tresty sú v Rakúsku. Vo Francúzsku, Nemecku by ich prísnejšie posúdili."

S týmto v súvise prišla reč na Vladimíra Solovieva.

„Soloviev je dobrý liberál: rovné chovanie sa oproti všetkým ľuďom (on je nie liberál podľa západných pochopov). Prv bol vládnym liberálom: ako Ščedrin (Saltykov), Gleb Uspenskij: zahrávať si na liberála, ale nevyriecť jasné, úprimné, skutočne cítené názory. Soloviev bol slavianofilom, potom katolíkom, teraz je dobrým libe-

---

[1]) Čo v zátvorkách dávam, nie je celkom verne; to som zčiastky dobre neporozumel, zčiastky si dobre nezapamätal. Smysel Tolstého reči podávam len svojimi slovami.

[2]) Deň smrti Alexandra II.

[3]) Vtedy rokovaly francúzske komory o ohraničovaní slobôd.

rálom. Tohoto leta bol u mňa (na Jasnej Poľane), priečil sa[1]) so Strachovom a ja som povedal Strachovi, ktorý mi je priateľom, že Soloviev má pravdu. Mnohé vzhľady prevzal odo mňa."

Po tomto Lev Nikolajevič odišiel do svojej pracovne.

(Pokračovanie.)

Dr. *Dušan Makovický.*

Brailovský Kristus.

Poľská legenda.

Spísal *A. V. Amfiteatrov.*

A čo, pane, boli ste vy na Podolí? a poznáte náš Brailov? Nie? Tak iste nepočuli ste ani o kaplnke našej, ani o Pánu Kristu v tej kaplnke?...

Divný-predivný stojí v kaplnke — a niet toho človeka, kto pozrel by Mu do tváre a nedotklo by sa jeho srdca. Ja som už nie dnešný: vo fúzoch šedivé vlasy a plešina na hlave od ucha do ucha, aj som privykol — ako som sa narodil, tak i umrem v Brailove pod krýdlom nášho Krista. Ale i mne slzy hrajú v očiach, keď vidím Jeho, s ovesenou hlavou a pribitými rukami, s tŕňovou korunou... a tvár, aká tvár! Čo bolo vo svete boľu a muky, to všetko prijala Jeho tvár... Díva sa na teba Pán emailovými očami, ako by hovoril: Vidíš, čo trpím za teba, človeče? a ty čím odplatíš sa mi za moju boľasť? Nazri v svoju dušu, zdes sa svojich hriechov a padni na zem, kajaj sa a plač!...

Dobrý umelec robil tú štatuu, čo na nej spočinul Duch Boží! A vlasy, pane, na tej štatui nie sú z hodvábu alebo konopí, ako to býva v iných kaplnkách, — nie: i vidíš, i ohmatať môžeš, že to opravdový vlas... I — možno, pane, že ty nie si z tých, čo divom veria, — no ver alebo never, ale tie vlasy rastú s roka na rok; už sú dlhšie od ženských vlasov, a ešte vždy rastú... keď raz budú až po zem, kto vie, čo sa stane; jeden hovorí, že bude koniec sveta, druhý, že naša Reč pospolitá vstane z hrobu a znova pozre na svet prísnym okom... Ale rozpoviem vám, ako prišiel náš Kristus do Brailova.

Dávno to bolo, ešte za starodávnych kráľov poľských; možno, ešte za Jána Sobieskeho, a možno, ešte dávnejšie... Ty mne, pane, odpusť: ja som neučený starý človek... čo ľudia hovoria, to je moja vedomosť, a nie z kníh. Ak si ty človek učený, tak vieš, že náš Brailov nie je sám na svete, ale jest ešte kdesi v Tureckej druhý Brailov, kde pohani hubia národ...

Chodil náš brailovsky pán, chodil svobodný hetman Potocki s udatnou družinou po Dnestre, Dunaji a Čiernom mori, bil pohanské

[1]) Tak sa mi vidí, o patriotisme: či je dopustiteľný s kresťanského stanoviska.

lode, bral po pohanských brehoch, dediny pohanské dymom požiarov púšťal po vetre. Mnoho slávy dostalo sa na svete Potockému: sám sultán v Stambule bál sa ho, ani nočného ducha! A tým viac zásluh mal na nebi, lebo koľko duší kresťanských vysvobodil on z muzulmanskej nevole, s koľkých ľudí posnímal ťažké putá, to len sám Boh milosrdný vie; nám hriešnym to presahuje rozum. Bojuje Potocki v Tureckej, bije vysväteným v Čenstochove korobeľom (krivá šabľa) po tureckých turbánoch, temnice otvára, putá rozbíja... Tu jednu noc spí on na kobercoch v svojej loďke s ľahkými veslami a počuje hlas:

— Hoj ty, hetmane, hetmane! Mnoho si ty, dobrý rytier, vykonal pre Boha, ale najväčšiu vec si nevykonal; mnoho nevoľníkov vysvobodil si z tureckého rabstva, ale najdrahší nevoľník je ešte v temnici... Ako ho vysvobodíš, tak všetky hriechy budú ti odpustené.

Potocki čuje, že to nie obyčajný sen, že hovorí s ním anjel Boží, i povie:

— A kde je ten nevoľník? Len mi znať, ja šable neľutujem...

— Choď, — hovorí anjel, — k brailovskému pašovi.

— Aha! — odpovie Potocki, — ako vidím, ty nevieš, že ten paša slúbil za moju hlavu dvadsať tisíc dukátov? Nevieš, vidno, ani to, že mám malú družinu, a v Brailove je sto tisíc Turkov okrem janičiarov? A videl si, aké sú v Brailove múry, pritom valy a na nich delá a mažiare?... Ja hlavu nenašiel som si na poli, aby som ju vystavil istej smrti...

— Čo som ti hovoril, to je pravda. Urob, ako ti radím: dobre bude tvojej duši.

Prebudil sa Potocki — zamyslel sa. I chcel by urobiť Pánu Bohu po vôli, i vie, že nie taká je Brailov pevnosť, že by ju mohol premôcť... A Turci za múrami sú tiež udatní. čertovi synovia, nehorší od našich!...

Rozmýšľa hetman, tuho rozmýšľa. Vidí to jeho verný zbrojnoš Dlugoš, i spýta sa:

— Prečože, pane, chodíš taký zamyslený?

— Mlč, Dlugoš! to je nie pre tvoj rozum.

— Ej, pane, — hovorí Dlugoš, — nie tak si hovoril, keď krymský chan držal ťa, maloletého, v zajatí v Bachčisaraji, ako vtáča v zlatej klietke, a ja hlúpym svojím rozumom vyhútal som, ako ťa vysvobodiť.

Zahanbil sa Potocki, sveril sa Dlugošovi, a ten hneď bol hotový:

— Vari, pane, máme málo dukátov? Kde sila nedostačí, tam zlato pomôže. Sobliekaj rytierske brnenie, odievaj židovský kaftan... ideme do Brailova kupovať ľudí!

Bohatieri i prišli do Brailova. Vodí ich paša po temniciach a mučiarňach, za chlapa berie po groši, za ženu polovicu toho, a toľká sila zajatého národa bola v tom Brailove, že, trebárs tak lacno dávali, Potockému už nestačily peniaze... Vtedy opäť zjavil sa mu anjel v noci.

— No, spytuje sa Potocki, — urobil som, ako si žiadal. Si spokojný?

— Nič si ty nevykonal, — hovorí anjel.

— Ešteže! A kde je teda, tvoj kresťanský nevoľník? V meste teraz sú všetky temnice prázdne... ja som všetkých väzňov vykúpil.

— A pozrel si v pivnici pod domom pašovým?

— Nie, nepozrel... ktože by tam bol? Pivnica je sto rokov akoby zamurovaná.

— Dobrý si vojak, i kresťan dobrý, ale mnoho zbytočného hovoríš. Ty svojím ľudským rozumom nerozvažuj, ale poslúchaj. Keď ti kážem pozreť do pivnice, nuž pozri.

Šiel na druhý deň Potocki k pašovi, prosí odomknúť pivnicu. Počúva ho paša, hladí si bradu.

— Odomknúť. Prečo by neodomknúť? Za peniaze všetko ide. Len čo ty tam, žide, chceš hľadať?

— Čo najdem, to kúpim, effendi. Neboj sa, zaplatím.

Zasmial sa paša:

— Vídal som ja bláznov, ale takých, ako ty, žid, ešte som nevidel! Zlata strovil si mnoho, zajatých si si nakúpil, všetko ti je málo. Ty akiste nevieš, že neodvedieš svojich zajatých ani na desať míľ, a budeš už i nahý, i žobrák, a ďakuj ešte svojmu Bohu, ak sám nedostaneš sa do pút. Nepočul si, že chodí po Dunaji tulák a trhan Potocki?... Ten je hotový olúpiť a povešať i vás, židov...

— Ehe! a ty, effendi, vidno, ani nevieš, že už mesiac, čo Potockého telo v mori ryby žerú. Bol prismelý. Nebolo mu dosť hubiť mestá po Dunaji: šiel napadnúť anatolský breh. Ale zle pochodil: potkal sa na mori s veľkou silou. Tri dni bil jeho družinu z diel trebisondský paša, rozmetal po sinom mori ľahké člnky, Potockého loďku pretrhol guľou na poly a po všetkých, koľkíkoľvek boli na nej, nezostalo ani pamiatky.

Zaradoval sa paša. Nepomyslel si, že ho môžu klamať. Uveril, hoc i divil sa, že neposlali k nemu s takou vážnou vesťou kurierov zo Stambula. Ale židi sú taký národ, že o každej novinke vedia aspoň o deň prv, než stane sa vec. Mojžiš rozpovie Icikovi, Icik Srulovi, — kurier síce ide, ale židia predbehli ho o sto míľ.

— Dobre, židia! potešili ste ma. Ničoho vám neodoprem. Ja pôjdem s mullami ďakovať Allahovi za smrť Potockého: tak mu bolo treba, psovi! A vy otvorte si pivnicu a prehrabávajte sa v nej, ako sa vám páči.

Spustili sa do pivnice. Temno, vlhko; noha kĺže sa po mokrom; sanytra na stenách; so sklepenia kvapká; žaby čľapocú po spodku tlstými bruchami... Kde by tu mohol byť živý človek? Nevydržal by ani týždeň. Pokrčil pleciami Potocki:

— To vari nie anjel Boží hovorieva so mnou vo sne, ale mámi ma niečo nedobré. Poďme my, Dlugoš, kým je dobre s nami, aby si nerozmyslel paša, čo sme my za vtáci. — A už obrátil sa k dverám, ale starý zbrojnoš chvat ho za kaftan.

— Stoj, pane! A to čo za div svieti v kúte?

Obzrel sa Potocki, a prehradilo ho. Neudržal sa na nohách, padol dolu tvárou na dlažbu pivnice. A za pánom spadol i Dlugoš. Ležia, ani len oči otvoriť nesmú. A svetlo je vždy jasnejšie a jasnejšie, ani čo by slnce bolo vyšlo v pivnici... Svetlo to šlo zo svätej štatui Krista, ktorá, hodená od neveriacich do pivnice, mnohé roky ležala nikomu neznáma medzi smeťami.

Vzali bohatieri štatuu na plecia, vyniesli z pivničnej polotmy pod jasné nebo. I modlil sa, i radoval sa Potocki:

— Hľa, hľa, akému nevoľníkovi poslúžil som ja svojím rytierskym šťastím. Velikú milosť preukázal si ty mne, Bože, že naložil si mi takú svätú vec.

Vidí paša, aký div našli bohatieri v pivnici, i zachmúri sa.

— Ono, kresťanského Boha ja nepotrebujem: ja mám Mohameda. I to pravda, že lepšie je oddať ho vám, židom, než psomgaurom: oni postavia ho ešte do chrámu, budú sa mu modliť... Ale — ak je v ňom nejaké čarodejstvo?

— Pamätaj, effendi, — prehovára ho Potocki, — dal si nám svoje jasné, veľké slovo? Všetko, čo najdeme v pivnici, je naše.

— Čo slovo? Slovo je moje. Chcem — dám ho, nechcem — vezmem nazad. No, berte si modlu. Ale nie darmo.

— O peniaze nám nejde. Zaplatíme, čo chceš.

— Nechcem mnoho, ale ani nie málo. Koľko bude vážiť modla, toľko nasypete dukátov — lôt na lôt, ani o dukát menej.

Vyvalil oči Potocki. Nie je ináč, paša potratil rozum od lakomosti. Peňazí jemu nebolo by ľúto, ale kde vziať zlato? Čo mal, všetko oddal pašovi za väzňov. Čo tu robiť? Pozrel na Dlugoša, — ten tiež stál v nedorozumení, prestupuje s nohy na nohu, ale rady nedáva...

— Nie, effendi, to nepôjde .. — začal Potocki, ale v tom okamžení ovialo ho tichým vetrom, a v tom vánku počul známy hlas:

— Privoľ!

Hodil rukou bohatier.

— E! Nech je! Postav váhu, effendi. Ačpráve, nechcem ťa uraziť, lačný si ako vlk. Ale čo robiť: platím — tvoje šťastie! Ľúto mi zlata, ale ľúto i pustiť z rúk, čo som našiel. Sedem koží sderiem zaň s bohatých gaurov našej krajiny.

Postavili štatuu na váhu: tiaž strašná — plná miska spadla na zem.

Usmieva sa paša:

— No, židia, otvárajte vrecká!

Neviditeľný anjel šepce Potockému:

— Neľakaj sa. Vyni z vrecka prvú mincu, ktorú dostaneš do ruky, a hoď na prázdnu misu.

Potocki vyňal dukát, položil — a misa s dukátom spustila sa a zastala narovno s druhou, na ktorej bola štatua. Zdesil sa paša, vidiac taký div; ale kým si on bradu hladil a volal na pomoc Mohameda, Potocki s Dlugošom schytili štatuu. Okolo nich všetka vykúpená raja.

— Zostaň zdravý, effendi, s naším dukátom, a nespomínaj nás po zlom.

Zakryl ich, z vôle Božej, temný oblak a viedol pod svojím krýdlom k samému Dunaju, kde čakaly odvážlivcov ich bystré člnky.

Spamätal sa paša, pozval k sebe múdrych mullov a ulemov.

— Hádajte, mullovia, z korana: čo sa to za div stal? Vzali mi židia kresťanského Boha, a nechali mi zaň len jeden dukát.

Hádali mullovia dľa koranu a uhádli:

— Hlúpy si, hlúpy paša! Bolo by ti bývalo lepšie, hlúpemu, ani sa nenarodiť. Nie židia kupovali od teba raju, nie Mordko s Icikom, nie Šulem s Leibom odniesli ti kresťanského Boha, ale veľký svobodný hetman Potocki so svojím verným zbrojnošom Dlugošom. A ešte ti povieme: len tá štatua udržovala nám Brailov. Keď si ju oddal do rúk kresťanom, tak už hneď mohol si im oddať i kľúče od mesta.

Zaplakal paša:

— Prepadla teraz moja hlava! Buďte milostiví, mullovia, mlčte aspoň za krátky čas o našom prepadnutí! Vytrhnem ju ja z gaurských rúk, a bude všetko pri starom. Ale ak chýr dôjde do Stambula k sultánovi, pošle on šnúru na moju bielu šiju.

Veje vietor ponad Čierne more, nesú široké plachty loďku Potockého na Dnester k zálivu, a rodná zem už nie je ďaleko. Štátua Pána stojí na zadku loďky, pripravuje dobrú cestu. Díva sa Dlugoš do šerej morskej diaľky, a tam, kde nebo schodí sa s vodou, mariа sa mu nepriateľské plachty.

— Nedobre je, pane! Ponáhľa sa za nami brailovský paša behom na troch fregattách. Pritláčajte veslá! Utekaj, kým ešte nevidia nás bisurmani!

Ale čože! Neminula ani hodina, už zahvižďaly nad člnkami gule s tureckých fregatt. Lenže každá ide pomimo. Gule lietajú ponad člnky. Padajú do mora, — vodné stĺpy vstávajú vyše sťažňov.

Paša kričí na delostrelcov:

— Akí ste vy delostrelci! baby, a nie vojaci! Kadenáhle vrátime sa domov, veď vy dostanete!

A rozkázal svojim askerom posadať do ľahkých člnkov.

Čo ak smelý bol Potocki, i jeho prehradilo, keď od tyla plavila sa na neho, ako nesčíselné kobylky, busurmanská sila. Od chrbta valí sa ako múr, od bokov doráža ako rohy. Zatrúbil Potocki, i shrnuly sa k jeho loďke člnky udatnej družiny.

— Bratia! nezvládzeme s pašom: na každého z nás padne po dvanásť jeho chlapov. Neujdeme: rýchlejšie plávajú tí čertovi synovia, plachty majú širšie, veslárov viacej. Vidno, prišiel čas trpeť za vieru Kristovu, složiť bujné hlavy pod tureckými jataganmi. Ak umreť, tak mrime, ale za živa nekresťanom nedáme sa do rúk! Nemáme ani kňaza, ani popa, — ale tu je sám Kristus Pán. Kajajte sa jemu, kto v čom zhrešil. Utekať nebudeme pred bisurmanmi! Prijmeme ich na ostré šable; draho zaplatí paša za naše hlavy. Jedna mať zaplače za synom na Podolí — desať materí v tureckej zemi! A svoju loďku, pánovia, so svätým vyobrazením ja neoddám

Turkom ani živý, ani mrtvý. Radšej nech svätá štátua rozletí sa v povetrí na tisíc kusov, radšej nech utonie v morskej hlbine, ako by sa mala dostať zase do plenu k neveriacim.

Poobliekali si čisté košele, každý pripomenul si hriechy a složil ich k nohám Kristovým, odobral sa brat od brata... Už plnia sa nepriateľské člny. Belejú sa turbany, červenejú sa fesy askerov. Blyštia sa muškety a jatagany. Smuhlé tváre vídať, čierne oči svieta. Huk ide od člnov:

— Allah! Allah!

— Stoj! — rozkázal Potocki. — Hore veslá, pánovia!

Zastaly člny, zdvihnuté veslá trčaly ako štetina. A s tureckých člnkov už vystierajú sa háky, ani mačacie pazúry. Zatrešťaly muškety, ohňom a dymom pokrylo sa siné more. Nehľadia bisurmani, že asker za askerom padá s člnov, krvaviac spenenú vodu; lezú cez oheň, chytajú sa hákmi za kraje:

— Allah! Allah!

Bleskom mihá sa korobeľ v ruke Potockého, ako tekvice pukajú sa pod údermi oholené hlavy. Prsiami svojimi zakryl Potocki vyobrazenie Krista. Koľko gúľ rozplaštilo sa už na jeho vernom pancieri! Rúbe bez ustania, spievajúc:

„Svätý Bože, svätý mocný, svätý nesmrteľný! smiluj sa nad nami!

Na hlas jeho ozvalo sa na člnkoch všetko kozáctvo, ako jeden človek. I skolísalo sa od tej piesne siné more.

Obrátil vietor; od zálivu zahučal severák. Zamračilo sa more, potemnelo, zavzdychalo. Vlna s vlnou podáva si snahové chumáče. Cítili na fregattách, že blíži sa veľká búrka, i vyvesili vlajku na znak toho, aby člny odstúpily nazad k lodiam.

— Načo tratiť darmo ľudí! — hovoril paša. — Teraz i tak neujdú nám gauri. Fregatty pašove sú mocné, morská búrka neurobí im nič, ale člny gaurov rozmece ako triesky. Ktorý čln neutopia vlny, dohonia ho pašove kalené gule... Páliť so všetkých lodí!

Na mori je peklo. Delá hrmia, vlny revú. Tmavo-modré valy do oblakov dvíhajú strieborné hrebene. Rozsypaly sa člny po mori, hltajú kozáci slanú vodu... Starý zbrojnoš Dlugoš vykrúca sivý fúz:

— To je nič. More nám neublíži, nezradí nás, my sme s morom starí priatelia.

Pritisol kormidlo. Letí loďka, Kristom zaštítená, trpnu pre ňu kozácke člny, ako čierne oblaky dorážajú od zadku bisurmanské fregatty, bleskom lietajú s nich kalené gule...

— Postoj! nedlho budete páliť, čertovi synovia! — vrčí Dlugoš, a sám vždy tuhšie a tuhšie pritíska kormidlo, tlačí loďku k severo-východu.

— Zem! zem!... Hľa, zakypely už napredku jasným striebrom šedé vlny....

— Ah, Dlugoš! Kade ženieš loďku! Na drobizg rozmrvia nás skaly prahov...

— Neuč ty, pane, starého Dlugoša, ako sa znášať s nahneva-

ným morom... Pritískajte veslá, bratia atamani! aby člnky naše letely napred ani strely!

Letia člny — predbehujú vlny i vietor. Turecké fregatty za nimi.

Splákla vlna a jedným rozohnatím preniesla Potockého cez melčinu. Len dná zaškripotaly o skaly.

Zbadali sa Turci, že dali za zachvátiť a vbehli na nebezpečnú melčinu, ale bolo už pozde: ťažké fregatty nedaly sa zdržať, v prudkom behu udrely na podvodné skaly a zostaly tam rozbité. Po doštičkách rozšvihala ich srditá vlna, na dno popadaly ťažké delá, ani jeden asker nedostal sa živým na breh; utopil sa paša s celou svojou silou, ako faraon v Červenom mori.

Potocki na druhej strane v tichom zálive čakal, kým prestane búrka, potom plavil sa hore Dnestrom, oslavujúc Boha za svoje spasenie. Prišiel do rodného Brailova a s veľkou poctou postavil Krista, vyvedeného z nevole, v svojej rodinnej kaplnke. Tam stojí i teraz — v jednakej pocte i u pánov, i u chlopov, u katolíkov i pravoslávnych, a bude stáť, kýmkoľvek taká bude Jeho svätá vôľa.

Za súmraku.

Slnko zašlo. Už len odblesk zory
na oblôčku zlatú žiaru tvorí,
na oblôčku hrá si, až i zbľadne,
dolinkou však razom súmrak zvládne.

Ako clivo v tebe, chyžka milá,
sťa by si sa bola premenila.
Či snáď že mne srdce po nevoli...
Ako ma, ach, moja hlávka bolí!

Nebom hviezdy jasajú sa ladné,
do komôrky luny svit sa kradne;
na oblôčku kytička sa belá...
Jak je myseľ moja rozochvelá!

Konvaliniek kytka vonná, malá,
kde si sa tu, kde si sa tu vzala?
ach, to dobre moje srdce tuší...
A cit divný jeho pokoj ruší...

Vôňa kvetov, ach, tak omamuje,
dávne bori, nové klamy snuje —:
kási sladká tucha dušou tanie...
Povedzže mi: čo máš za poslanie?

Že ťa čiasi ruka vďačná, milá,
sosbierala, do kytičky svila —
a že ste sa, konvalinky, schvely,
keď váș dotkol pocel dlhý, vrelý?

Z jednoho že čítaly ste zraku
moju túžbu-súžbu tristorakú?...
Ach, dosť už, dosť! Vlhnú moje oči,
srdce chvie sa, hlavička sa točí...

Neznáte vy, kvety útle, vonné,
čo môž' skrývať srdce potajomne,
srdce, v ňomž sa pieseň tvorí hravá —
ktorou samo seba oklamáva.

Neznáte vy, jak to bolí, tiaži
odriekať sa toho, čo nás blaží,
jak to ťažko srdca bôľnu tieseň
ukájať a v hravú ladiť pieseň!

V srdca bojoch — harmoniu snívať,
slzy tlumiť, za úsmevom skrývať,
a keď bôľ sa v duši vzmáha, rastie,
zahrávať si so slovíčkom: *šťastie* — —

Dosť už bájky! Vlahu cítim v oku;
nezraď, žes' mi zvlhla na obloku,
nezraď, konvalinka moja milá,
že ťa slza zradná porosila:

veď už srdce pokojné a chladné.
Krajom celým tichá nôcka vládne,
hviezdy žiaria sťa by v sebevôli...
Dobrú noc! Ach, hlavička ma bolí!

Ľudmila Podjavorinská.

Ako umrel Sámpor v choleru.

Skutočná udalosť.

Dolnozemský, nepriehľadný, dusivý prach valil sa nám za chrbtom a radi sme boli, keď sa nám ukázaly úhľadné, biele domy veľkej slovenskej obce, ktorá ešte raz toľko obyvateľov má, ako náš Sv. Martin.

V ulici zadržal trochu tichšie náš vozka kone, tak že sme mali dosť času čiastočne obzreť si obec.

Ulica, ktorou sme sa viezli, bola rovná, široká, ako vôbec všetky ulice bývalej Vojenskej hranice, s oboch strán husto stro-

mami vysadená, po nej hemžil sa ľud náš robotný, jedni vyvážali hnoj, čistiac na rozkaz vrchnosti dvory, iní prepúšťali pred domami rozprestierajúce sa bariny von za obec.

Z čistých, väčších-menších domov vykukávaly poriadne tváre neviest a dievčeniec, zvedave obzerajúcich nás uprášených. Chlapci bežali za naším vozom, kričiac: „Žid, žid, šudí lid!“ a to len preto, že sme mali brady; a ďalej nám vykrikovali: „Perí, perí!“ t. j. že peria skupujeme.

Zastali sme pred bránou priateľa Ď. Brána sa rýchle roztvorila a vo dvore boli sme uradosteno vítaní.

Sotva že sme prach so seba smietli a vstúpili do príjemne chladnej izby, priviedol ma priateľ k obloku, ukazujúc mi človeka ulicou viac sa kývajúceho, než idúceho.

Prizrel som sa človeku Na prvý pohľad videl som, že má „pod klobúkom“. Figúra jeho bola originálna. Zpomedzi pliec vyčnievala hlava, ktorú na zadku venčily strapaté vlasy, na predku trčaly mu bajúzy, nakosúrené ako škutiny. Medzi vpadlými, širokými lícami stál nos sťa vrch Ararat, popri ktorom tvorily jazierka dve malé, žmurkajúce oči, tieto, akoby horou obrastené, obočiami boly zakryté. Navrchu kostrbatej hlavy mal klobúčik pečiarkovej — hubovej — podoby. Šaty visely na ňom, ako by mu bez merania boly bývaly šité.

Celý človek ukazoval predsa akúsi dobrodušnosť. On nemohol ani v opilom stave nikomu ublížiť. Nuž o ňom rozprával mi potom priateľ nasledujúcu príhodu:

Ako sme i my videli, v obci čistili bariny zpred oblokov a hnoj zo dvorov preto, že bola k nim zavítala cholera. Vrchnosť mala plné ruky práce. Zdravotný výbor dohliadal z dom do domu na čistotu. Karbol, s kolomažou miešaný, z ktorého nie jeden dodavateľ zbohatol, smrdel po uliciach, dvoroch, izbách a stajňach. Zvony neprestávaly zvoniť. Kňaz s učiteľom boli by už i so zažmúrenými očami uhádli cestu na cintorín. Slúžnovský úrad v sídle prestal pracovať. Hlavný slúžny s okresným lekárom nechodili ospanlive po obci, ale lietali. Najmä ten posledný od práce a strachu bol umorený, zďaleka vyzeral choleru, ako ten fyloxerový inšpektor, ktorý révovú vošku hľadal cez „operngucker“.

V ktorom dome zjavila sa cholera, tam postavili stráž, aby im vari neušla; opatrovníkov k nemocnému nepripustili. Nie div teda, keď si náš ľud povráva, že chorých trávia tí, čo prídu ich liečiť. Mrtvých hádzali do všeobecnej truhly a odviezli do chyžky na hrobitov, kde ich ešte v ten deň alebo na druhý včas ráno pochovali.

Žena nášho Jana Sámpora nie síce s veľkým žiaľom, ale uplakaná bežala do súsedov poprosiť, aby utekali oznámiť vrchnosti, že jej muž na choleru zomrel. Súsedia síce divili sa tomu, ako mohol súsed Sámpor bez doktora a strážnikov rozlúčiť sa so svetom, ale preto šli, krútiac hlavou, oznámiť pád.

Dvaja najatí ľudia doviezli truhlu a bez okolkov dali do nej milého Sámpora, pri náreku jeho ženy, bez všetkého sprievodu za-

viezli ho do cintorínovej chyžky, kde ho aj s truhlou nie veľmi útle složili.

Bolo to pred večerom.

Tam už nepotreboval žiadnu stráž, lebo veď komu by sa aj chcelo v noci do cintorína ísť. A tak náš Jano Sámpor ležal chudáčisko samučičký sám, ale nebál sa mátoh, lebo si chutne spal a snilo sa mu, že mu jeho drahá, ale šomravá polovička držala kázeň, on, nechtiac ju počúvať, obrátil sa na to ucho, na ktoré dobre počul, mysliac si: počkaj, len nech sa vyspím, veď ty zatíchneš!

Jano Sámpor bol šiel so súsedom hneď za rána do neďalekej židovej krčmy choleru odháňať, a natoľko ju odháňal pálenkou, že sotva doliezol domov. Tam padol na zem a potom bol odvezený na cintorín.

Okolo tretej hodiny ráno, keď vyspal si opilosť, prebudil sa, hmatajúc a hľadajúc svoju ženu, lebo sa nazdal, že je na posteli, — a chcel sa jej po včerajšom dni zalichotiť.

Ženy sa nedohmatal. Len to mu bolo divno, že má aj na pravo, aj na ľavo stenu. Pokúsil sa vstať, ale nemilosrdne buchol sa do vrchnáka.

„Pane Bože, kde som?“ rozmýšľal zabednený Sámpor. „Či som v pivnici a či v jame? Už som ja voľakde, ale kde?“

Hmatal ďalej. Keď mu toho už primnoho bolo, celou silou kopnul nohami, a tu vrchnák odpadol. Brieždiace zory svietily, tak že bolo vidno obrysy már. Tu poznal, kde je.

„Tristo okovaných a zaoceľovaných, kto ma to sem uložil? Ej počkaj, Zuza, veď ja tebe namachlím chrbát. Už ledva čakáš, kým ma čert s pomocou cholery vezme. Ale si sa prerátala! Či by som ja len tak nadarmo bol pil pálenku od cholery?“ chladnokrvne sa shováral Sámpor.

Pristúpil ku dverám, ale tie boly zamknuté; preto obrátil sa k obloku a otvoriac ho, vyskočil von.

Strmým krokom kráčal k svojmu domu. Prijdúc ta, pohľadal na dvore dobrú palicu a s hrmotom sa rútil do izby.

Zuza, jeho žena, práve z postele liezla, zobudená krokami na dvore. Ako vydesená vytreštila oči na svojho muža. Ale ten nedal jej k slovu prísť, chytil milú ženu za ruku a nemilosrdne machlil ju po chrbte, kričiac pri tom:

„Tak ty, naničhodnica, chcela si sa ma sprostiť a dala si ma tým sprostým pánom za živa na cintorín vyviezť? Veď ja aj tých naučím, kedy Jano Sámpor mal choleru.“

Pri myšlienke na pánov prestal si ženu biť, ktorá, či od strachu a či od radosti, ani veľmi nekričala. Ale ani ho veľmi nezdržiavala, keď hneď potom odchádzal z domu.

Sámpor, majúc v ruke palicu, tú istú, ktorou ženu učastoval, kráčal už za dňa na obecný dom, rozmýšľajúc cestou, ako bude hrešiť pánov.

Kráčajúc chodníkom, nezbadal, že neďaleko pred ním zastal obecný sluha Štefan celý udivený a zbladnutý.

„Pre Boha, báťa Jano, či ste to vy a či je to len váš duch?“ hovoril v strachu Štefan.

„Ty osol, aký duch?“

„Nuž veď práve idem pozreť, či je vaša truhla hotová.“

„Daj si ty do tej truhly svojich múdrych pánov, tristo okovaných!...“

„A kde idete?“ pretrhol ho Štefan. „Vari idete pánov hľadať? Tí ešte nebudú v obecnom dome; poďme ich dočkať sem — do krčmy.“

Šámpor neodhováral sa veľa. Po takej noci potreboval otužiť sa.

Štefan už dávno bol odišiel — povinnosť ho odvolala. Báťa Jano každému príchodziemu sa žaloval, čakal pánov až do mraku — v krčme.

Dobrodružský.

Slovenský jazyk.

Magické recepty hospodárske.

Zo starého rukopisu podáva *Ľud. V. Rizner.*

(Pokračovanie.)

Ked ge Krawam požitek odnatý. Wikopag Tekviczovi Koren, ktomu Trochu Režj, a pridag trochu zimozelenu, to spolu uwar, a dawag Krawam Letne wipit a pogest: bude spomozeno.

Abis wedel či ge twogim Krawam po-lužene. [1]) Ked mutit budess whod do Zbenki [2]) novu Ihlu nepotrebovanu, gak gu nenagdess, ani w Masle, a ani w Cmare, giste ti ge usskodene. — A Tak Zagacšu Repku kopag pred Swatim Janom Krstitelom, a tu davag často Kravam, žaden gim neusskodi, a usskodenim pomožess, a dostaness prwnegssý Užitek.

Kdo ma Krawam Usskodene. Po wichodu Slunci podog Kravi, a Mleko preced, to Cedelko wezmi, a do vichod Slunca zaves na Šip, a By ho ze Srpom, potom prigde ktebe gedna Osoba wssecka po Rukach ubita, a ta tebe Usskodila.

Ked Krawe Mleko odegmu. Wihladag konsku Podkovu na Ceste nagdutu, rozpal gu dobre a naleg Mleka naniu, hned twogemu Nepratelowj Krawam Wemena sa popukagu.

Jalovica ktera sa ma Otelit, potreba gu zaopatrit, abi geg Mleko neodnalý a s ce: Kup w Sklepe wsseckeho Korenia, za Turak, a za Grageczar Musskatoweho kwetu, dag geg to wipit s kapusniczu, potom dostan Kralicska, ususs ho, polovicsku dag geg zest, a polovicsku zawrtag do Valova bude ochranena od wsseho zleho.

Prvoskam aby gim žaden neusskodil. Ked sa Oteli wezmi Mle-

[1]) porobeno, počarovano.
[2]) Zbenka, ináč múťovník, dbanka, dbenka, dbonka, zbonka, kerňa, kernica.

ziva, a trochu Muki do toho dag, urob Cesto, a do toho Cesta dag wsseckeho Korenja potrosce, a dag geg to potom zest, bude zachranena.

O Jaloviczy. Gako geg Rok dogde, hned geg často mastý pod Bruchom te žilý, Mladim Maslom, bude dobra na Maslo ked sa Otelý.

Krawam dawag: Z Mlezivom Chleba upecš, a dawag Krawam nanove. *Item.* Mgena (ryba) upecš, ale lepsseg ususs, utri a dawag ze Solu na nove.

Abi Krawý hogne Mleka malý. Kup w Appatece ssest Latov Autimonium crudum uvar w Mlecze, a dag Teple kravam vipit, budu mat hogne Mleka. *Item.* Wezmi Czesnek w Čedri Wečer, pokragag ho nadrobno zmissag z Madom, a dag to w Čedri Wečer Krawam užit; a stim spusom (spôsobom) ag bielu Sobotu, a na Filipa Jakuba to gest 1ho Magja.

Abi Krawi dobre dogilý. Dawag často Koprnik Krawam gest. *Item.* Rozchodnika, Lupcšek, dawag často Krawam w Chlebe gest, budu dobra dogit. *Item.* Dawag gim často Mrkev drobno pokraganu w Sečke pomissanu, budu dobre dogit.

Abi mali Krawi huste a Sladke Mleko. Na Swateho Gana Krstitela Patržlen Sati, wezmi sneho Tri bilki, Vandelicšký tess Tri bilki a ked sa Korito (ked sa Chleb pečže) postruha, vezmi stoho Cesta za pol vagcza, a zaprav ti Zeliný do toho Cesta, a dawag to Krawam w Nove dni užit na lačno: NB. a to každeg Krave taku Portiu.

Abi Krawi dobre dogilý. Slezovu plnu Ružu cšervenu we Wode dawag Kravam často pit budu mat hognost Mleka. Ked podogiss Kravu, a precediss Mleko, vezmi to Cedelko tak neumite, prestri do Zahradi na zeleni Patržlen Wečer. Rano ale pred vichod Slunkom gic (idz) do zahradi a gak nagdess volagaku Žizalu [1]) nanem, wezmi ho a witrhni mu gednu nohu, a nebo zabi nadobre. Ktera tebe Mleko odgima, ta Krava zostane bez Nohi, a gak gu zabigess nadobre, twoga Nepratelka prinde o Kravu.

Abi sa Smetana na Mlece sedala. Wezmi Sladki Koren a poloss do Mlecšnich Hrnczov, ked gich umigess, a wloss do Tepleg Pece ass wneg usknu.

Abi sa Mleko newleklo. Wezmi Materinu Dussku, a snu Hrncze wikad. *Item.* Wezmi Tri Omladi Sipove, Tri Trnove, a Tri Hlochove, urob snich Tri Vencšeki, ked mass Mleko cedit, poloss gich na Cedelko geden na druhi, a nane dwa Noze na Križ, to učšin Tri razj, potom sa nepovlecše.

Abi Kravi Mleko pustelý. Ked sa Oteli Krava, dag geg do napogu klapku Ovcšeho Mleka.

Komu sa nechce Zmucit. Wisip utluceneho Ladku nadrobno trossku do Žbenki, potom dobre Mucz, bude hned Maslo. *Item.* Wezmi s podnu Kworku s Chleba, a wikad snu Zbenku. *Item.*

[1]) Žižalami zove dolno-trenčiansky ľud nielen hmyz, ale i menšie chladnokrvné zvieratá.

Wezmi ze Susedoveho Natonja[1]) Tri Ivorky[2]) a poloss pod Zbenku. *Item.* Zakur Pecz, cžo naglepsseg mozess, a wezmi ze Zbenki trossku Smetani na Randlik, a dag do teg horuczeg Pecze, a nech (nechaj) tam tak dlucho, ass ta Smatanka na nom zhori, gestli ge Pobosorovane prinde ta ktera pobosorovala, bude volaczo požiczawat, a nebo hledat. *Item.* Zbenku wikad z Bobkovima korienký.

Abi sa skoro Zmutilo. Wezmý Hrachu, war ho, a ked sa bude Klokočšom warit wleg doprazneg Žbenki a wipar, a potom Smetanu wleg i zmutý sa tý. Probovane gest.

O Behani, a Telený Kraw a Jalovicz; ý Telczoh. Ked Jaloviczu prvni ras Bugakovi wedess, vec gu na novem Ličžaku (?) nepotrebuwanem, a nemačanem, nikdi geg Sztrigi Bosorký Mleka neodegmu.

Abi sa Kravi Behalý. Dag geg napravem Kolene Soli polizat; bude sa behat.

Ked Krawu od Bugaka dowedess. Kravu ked dovedess od Bugaka dag geg zest zrnko cžo we Slame nagdess Omlaczeneg w Chlebe nebude sa navracat, a ssčaslive sa Otelý.

Gako poznass Krawu geli Telna. Ked sa Woda nagsilneg Wari w Hrnczj, wezmi od tej Krawi podogeneho Mleka, wleg ale Tri Ližicze, do teg wreleg Wodi, gestli to Mleko pogde do spodku, a a Woda sa nezabjeli, gest giste Telna; gestli ale to Mleko stogi na wrchu, a ta Woda zostane bjela giste neni Telna.

Ked ge Krawa Telna. Takeg Krave často davag Kapusniczu pit, gak bi mala Zmecšence (?) popuczja sa geg.

Ked sa Jalovicza poprwe Oteli. Wileg na to Misto, nakterem mjeste Tela nagdess gednu Putnu Wodi, prjam z Rjeki donesenu, potom odkrog sceleho pecna konczom Smidu, kteru natress z gedneg strani Maslom, a podruheg Sirom, a to dag teg Jaloviczj užit, bude dobra na Maslo.

Ked sa Prvoska Otelý. Gak nahle sa Otelý, okopag okolo neg Tri razi z Motiku, pod Valov pod nju, a nechag tu Motiku zatatu, na tom Miste za Tri dni, potom geg dag celu Cibul z Chlebom užit. Cudenisko[3]) dag do noveho Hrncza nepotrebovaneho a novu prikrivku prikri, a zakopag ho tam kde vždi mokne, bude sa wždi sčasliwe Telitý, a ochraniss gu od wsseho zleho.

Gak nahle sa Krawa Oteli čo mass robit. Hned to Tela pokrop Tro Kralovu Wodu, a dag ho potom Krave oblizat, gestli ho nebude Lizat, gista wec gest že pri neg Bosorka bola.

Ktera Krawa Kope pri dogený. Wezmi Cvernu a premerag gu nazdusski, ý na Sirki, a tu Mjeru dag teg Krave w Chlebe užit; nebude wac kopat. Probovano gest. *Item.* Wezmi Šatu namačag gu w studeneg Wode, a prestri geg na Križe, spokogne bude stat, a lachko sa podogi. *Item.* Ked sa Jalovicza privi raz Teli, techdi gu

[1]) *náton* = miesto na dvore, kde rúbava sa drevo.
[2]) *ivorky* = ivierky.
[3]) *cudenisko* = ložie, koža, matečník.

chit za Ussi, a pewno gu stiskný čo ass Jazik wiwalý, a dotel gu drž, pokud sneg Tela nevipadne, a nebude nikdi pri dogeni Kopat.

Abi Jalovicza nekopala ked Tela Cecza. Gak sa nahle Jalovicza Oteli, to geg Ložissko obnes okolo neg a okolo zadnich Noch Tri razj.

Ktereg Krave Trudovisko wichodý. Naber planich Trnek, ktere zostanu pres Zimu na Trnke, ktomu Zimozelenu, a Patružlenné korene, to uwar spolu, a Letne wleg do Kravi: spomuže.

Od Zmecšeniecz (?). Kapusniczu war a Krawam davag pred O Telený. *Item.* Materinu Dussku war, a pred Otelenim davag Krawe w napogi zhinu.

Aby sa Cecký nepukalý. Ked Kravi prwi krat pusscšass na Pole, na tri geg Cecki z Madom zwanočnim; nebudu sa pukat.

Ktera sa Krawa, po Otelený nemože Lože zbavit. Lenovi kuch[1] utri a rozmocseni dawag w Napogi pit, gakbi nechtela wleg doneg, potom geg na Cudenisko zawes Zwaraczý Kamen, gak nečšo odtahne, uwass wisseg.

Abi Krawi Tucsne boli. Wlcšý Hrach var, a davag gim žrat. *Item.* Mezi Pokrm Gypsu namissag, skusiss že sa ti to podari.

Ktere Tela Wsseli zaugalý. Ked Chlěp s Pecze wisadiss, Ometag ten Chleb, na to Misto kade Tela Wsselý ma.

Telatko od Wssý očistit. Dag do stareho Mocsa Brezoweho Listu, a tak nech Mokne do Tretiho dna, potom ten Močž Osol, a stim umiwag Tela: wičistiss ho.

(Dokončenie.)

Šarišské porekadlá z okolia bardiovského.

Sosbieral *Petruškin.*

Baba vev společnosci kvitek — na ulici angel — doma čort.
Beda toho bic, s kym mušime žic.
Ber svoje — daj moje!
Beda tomu domovi, kdze rozkazuje krava volovi!
Bodaj ce čort durknul!
Budz zdrav, rozume! (Pri štrnganí pohárom.)
„Co Buh spojil, človek nerozlučuj" — ta ži s obludu až do sudu.
Co še potrebuje, to še spotrebuje.
Co z lesa, ta do lesa! (Surovec zostane surovcom.)
Co durnemu po rozume!
Což tam po reči, kedz še jej švedči! (Staršej panne i pri omluvách za kohokoľvek vydať.)
Což tam hyba, kedz je bida!
Co še hasnuje, ta še haluje. (Halejec = drať sa.)

---

[1] kúch, kúchy, pagačiny, t. j. pagačiny všakových, na olej vyprešovaných semien.

Co še vari, nej še vyvari.
Ciho, blyho! (Blyha = blcha = nevýznamný, mlč!)
Co je väkše jako veš, to si do torbečky vež! (vezmi).
Co oči vidzu, šercu ne žal.
Co tam po titule, kedz nit vev škatule.
Či pes, teho notu vyje.
Čižmar ma telo zisku, co nacahne skuru (kožu) v pysku.
Čisté ruky — šlebodně slovo.
Čomu (prečo) še robiš sobolem, kedz ši thurem? (tchorom).
Človek jazykem, vul rohem.
Človeka cahaju za jazyk a vola za rohy (pred súd — do mäsiarne).
Česc za česc a bryndzu za groše.
Čo me do teho — ne moje še mele!
Daj koňovi ovsa, možeš ho hnac jak psa.
Daj slamy volovi, ta žeň ho povoli.
Dakedy mudry pochybí, dakedy zaš blazen trafí.
Dnes sce Lajošem, jutre Ludvikem, a predca zostanece vše lem Lajzerem.
Dobrý gazda pracuje, múdra žena gazduje.
Dobre na starym ohnisku oheň klasc.
Do Petra nit cepla — po Petre už po ceple.
Do oči brat, krem oču vrah.
Dráha — drahá!
Dve hlavy nevejdu pod jeden kapetúch.
Ej, židze, židze, čort po tebe idze,
dam mi, Bože, znac, kedz ce budze brac,
ja budzem tam stac i budzem ce phac.
Jedno bije harnky, druhe trepe rahynky.
I zez práznej stodoly sova vylecí. (Chudobu netreba posmievať.)
Jak še vysuší, tak še vykruší.
Janko robel, Janko zjid.
Jaky ty mne hlib dávaš, taký ja ci zohabim.
Jaká taká stará baba, kedz ju božká, ta je rada.
Jako vystac, tak pristac.
Jaky hlop, taky snop.
Jeden idze na odpust a druhy zaš na rozpust.
Jaký človek, taka bešeda.
Jedinaček — šibeňaček.
Jednemu hladno, druhemu chladno.
I koza by nepošla na jurmak, keby nemušela.
Hlava šiveje a rozum šaleje.
Hutor mu lem pravdu v oči, un do cebe s kyjem skoči.
Hudobný človek ani v nebe pravdy nemá.
Hudobnému z harnka vykypí.
Hudobný zez vodu varí.
Hruda žitu hyža.
Hnivá še — nemá pravdy!
Horoba ce trópila!

Kdze baba rondzí, tam lem čort plondzí.
Kedz Pan Buh dopušćí, ta i motyka vypušćí.
Každý vtedy, kedz má kedy.
Kdo še líči (vražcom si pomáha), še kaliči.
Kdo še ručí, ten še mučí.
Kdo pije vody, teho nevodzi.
Koza z voza! — vozu lehčejši.
Kedz bida — do žida.
Kdo še bojí, zle ostojí.
Kdo probuje, nebanuje.
Klam — k nám! (Kto klame, sám seba oklame.)
Koho nebolí, lekko povolí.
Kdo še jak kdo spravuje, tak še o nim bešeduje.
Kdo raz poctivosc ztrací, nikdo mu ju nenavráci.
Kdo še radzí, še nezradží.
Každý švoger huncút.
Kdo cerpí, ta panuje.
Kdo nit majstrem čemu, toten katem temu.
Kdo na čas dava, za dvuh pomaha.
Kedz še ztraty bojiš, zarobku neufaj.
Kdo ma v torbe, zji i na horbe (na hore).
Kedz pravda prepadne, to še neprepadne.
Komu treba liky, tej pujdze na viky.
(Kdo sa vražcom dá liečiť, strasie krpcami.)
Kedz davaju ber, kedz biju, ucekaj.
Kdo bližše ohňa, skorej sa zehreje.

(Pokračovanie.)

Študovanie slovenčiny.

Redšie zjavujú sa v Slov. Pohľadoch zprávy pána dr. Fr. Pastrnka o príspevkoch, ktoré dostáva k svojmu študiumu o slovenských nárečiach. To znamená, že zaujatosť slovenského obecenstva už nie je taká, aká bola na počiatku. Mnohí z tých, ktorí zprvu tak ochotne podporovali túto dobrú vec, myslia si snáď, že so svojej strany už vyčerpali všetko, čo mohli. Ale veru nie je tak. Posledné vyzvanie, ktoré pán dr. Pastrnek rozposielal s časopismi slovenskými, ukazuje stav jeho práce: tam vidno, kde, v ktorom kraji, v ktorej obci čo ešte treba urobiť. Kto na pr. povesť „Divostvorný lovec", vytlačenú v tomto vyzvaní, ešte neprepísal do svojho nárečia a jemu nezaslal, ten ešte nemôže povedať, že so svojej strany už vykonal všetko.

Netreba nám snáď hovoriť, akú dôležitosť má pre nás práca pánom Pastrnkom podniknutá. Dovoľujeme si len upozorniť, že my (každý z nás!) povinní sme ešte mnoho urobiť, jestli záleží nám i na tom, aby jeho vedecká a slovanská snaha nie na nás sa zmarila.

Jozef Škultéty.

BESEDA.

Zemianski veršovníci slovenskí.

49.

Ó blahoslavený človek,
ktorý prepil čo mal koľvek,
spí bezpečne na lavici
v otrhanej kabanici!
Umrlý na ceste leží,
beznohý popri ňom beží,
bezruký mu peniaze vzal,
nahému do vrecka vopchal.
Beží slepý hore rynkom
s opáleným veľkým drúkom,
vbehnul do domu pustého,
všetku čeľaď vyhnal z neho.
Umrlý hneď chcel tam bývať,
a nemému kázal spievať,
a hluchému, by počúval,
polámaný by tancoval.
A keď sa tak shromaždili,
lenivca gazdom spravili,
a behúňom kuľhavého
a za strážcu čaptavého.
Za gazdinu vzali psotu,
čo deravú mala botu,
a za paniu biedu vzali,
a tak sa tam dobre mali. —
A kto čuje túto pieseň,
každý je zaplatiť dlžen,
bo kto nechce za ňu platiť,
ten sa bude v pekle smažiť!

Ján Čemický z Hliníka.

50.

Stalo sa mi, stalo, čo sa mi malo stať:
oženil sa šuhaj, čo sa mi mal dostať;
stalo sa mi, stalo, už sa mi nestane,
už sa mne ten šuhaj nikdy nedostane.
Keď si ja pomyslím, jak vo svete padá,
nechže sebe žiadna v láske nezakladá!
I ja som si, i ja v láske zakladala,
ale teraz vidím, že som sa sklamala.
Ten šuhaj, čo som ho verne milovala,

pri ňom najväčšiu som faleš zkusovala.
Ale sa nehnevám, zle mu nevinšujem,
to falešné srdce ja inej cedujem.
Nech mu Boh pomáha, v čom sa usiluje,
nech sa srdečnejšie s druhou zas milkuje.

51.

Sama sa ja, sama na sebe čudujem:
zanechal ma milý, a ja nebanujem.
Rozum by nemala, keby banovala,
miesto neho som už iného dostala.
Rozlúčil ma Pán Boh so šuhajom švárnym,
môže ma rozlúčiť i so svetom márnym.
Banuj, dievča, banuj, máš za čím banovať,
mala si milého, neznalas' šanovať.
Pásla som ťa, pásla, ako valach ovce,
nech ťa teraz pasie, milý šuhaj, kto chce.
Nájdeš sebe, nájdeš bohatšiu, krásnejšiu,
ale už nenájdeš nado mňa vernejšiu.

52.

Povedzže mi, povedz, sivá holubička,
či už skoro výnde tá rannia dennička.
Povedzže mi, povedz, má milá, na raze,
nechže mi koníčky nestoja na mraze.
Povedala som ti, ešte ti raz poviem:
milou tebe budem, za teba nepôjdem.
Choď si len, šuhajko, kde je tvoja vôľa.
k inej sa nachodíš, a ja budem tvoja.
Choďže ta, šuhajko, kam ťa namlúvajú,
kde ti desať tisíc s dievčaťom dávajú.
„Keď nebudeš moja, budeš švegerina,
predsa mi len budeš voľáka rodina.
Keď nebudeš moja, budeš susedova,
budeš mi susedou, frajerôčka moja.“

53.

Ach, ja zarmútená pre teba, môj milý,
že si mi ty nebol nikdy spravedlivý.
Ja som ti verila, iných opustila,
pre teba by bola život položila.
Ach, jak mnoho nocí pre teba nespala,
bo som sa i v noci o teba starala;
sľuboval si hory, doly, mesiac, slnce,
a predsa neverné bolo tvoje srdce.
To dosvedčiť môžu slnce, mesiac, hviezdy,

že si mi sľuboval, že už budeš verný;
ale už zkusujem tvoju veľkú faleš,
lebo iné dievča už tajne miluješ.
Tak ostatné „vale“ tebe, milý, dávam,
keď si nebol verný, viac si ťa nežiadam;
preto, žes' mi srdce ranil mečom ostrým,
bude ťa Boh trestať tam trápením večným.
Učte sa už zo mňa všetky vzácne panny,
aby sa nestalo takto niekdy s vami;
ako mňa vidíte, i vy to zkúsite,
jestli zradnej láske, jak ja, uveríte.
Ja som mu verila, preto nešťastlivá
a smutná byť musím, dokiaľ budem živá;
vzdychať, plakať musím, cele opustená,
dokiaľ len nebudem v tmavý hrob vložená.

54.

Ty si myslíš, že neviem,
keď ja tebe nepoviem,
kde a kam cieľuješ,
koho ty miluješ;
ver, že o tom dobre viem!

Tvoju tajnosť dobre znám,
pri tebe ju poznávam,
že tu miesta nemáš,
inde si ho hľadáš;
hľadaj pre mňa, ja nedbám.

Kde miluješ, hybaj tam;
ja na teba nič nedbám;
keď ztratím milého,
nájdem si iného:
o to málo sa starám.

55. Rozhovor dvoch milých.

Prečože, šuhajko, čakáš toľké roky?
Prestal si chodievať pod naše obloky.
Len svoje a moje srdiečko sužuješ,
veď si ty povedal, že ty mňa miluješ!
„Nečuduj sa, milá, na tie toľké roky
a že k vám nechodím často pod obloky:
tvoja skrytá láska príčina je tomu,
škoda, že som chodil k vám do vášho domu.“
Moju lásku vernú dotiaľ ja ukrývam,
dokiaľ sa nedozviem, komu ja veriť mám;
bo príklady teraz všeljaké nás učia,
ako má zachodiť so šuhajmi dievča.

„Dobre máš, má milá, v tvojom predsavzatí,
že ty lásku skrývaš, nechceš ju zjaviti;
ale predsa už raz otvor svoje srdce,
lebo ja bez teba nemôžem žiť více."
Povedal si síce, lež znamenia nedal,
že ty mňa miluješ, skutkom nedokázal;
nuž a svoje srdce sveriť len na reči,
tak myslím na dievča slobodné nesvedčí.
„Čože teda žiadaš, milá, za znamenie,
aby som potvrdil to tvoje domnenie?
Ver, že moje srdce tebe je poddané,
ani už nebude viac inej oddané."
Ja to tvoje srdce v poddanosť nežiadam,
bo na tvojej láske najviac si zakladám;
ale prečo moju ty tak vyskúmavaš,
a len tak zďaleka na ňu sa doptávaš?
„Láska verná, milá, to je šťastie sveta,
tá trvá, tá teší do smrti človeka;
preto teda tvoju lásku vyskúmavam,
preto sa na statky tvoje nedoptávam."
Darmo sa, šuhajko, darmo vyhováraš,
darmo svoju vernosť predo mnou otváraš;
kde prídeš na obed, tam je tvoja milá,
a večer zas hľadáš, kde by bola iná.
„Poznávam už, milá, kam to ty smeruješ,
o vernosti mojej k sebe pochybuješ;
ale verné srdce odsudzuješ zradne,
keď je to nie verné, nebude ti žiadne."
„Len keď som pri tebe, srdce sa mi teší;
vzdialený od teba myslím len vždy: kde si.
Zamiloval som ťa z srdca vnútornosti
a s tebou i žiadam složiť moje kosti."
Sloboda je poklad na svete jediný,
nezačará nikto tak ľahko za iný;
jedine ja nemám v ňom už potešenia:
ó daj srdcu môjmu, daj raz poľahčenia!

Terezia Vitáliš.

56.

Dajte pozor, mládenci, a múdre sa žente,
ledajakým dievčatkám nikdy nič neverte.
Kým si šuhaj slobodný, uži tú slobodu,
Bársby si sa utopil, žena by nedbala,
ba nad tvojou smrťou by sa len usmievala.
Malo by to takto byť, naplňme poháre,
i tak, keď raz zomreme, vložia nás na máre.

Katarína Kiszely.

Osvěta. Listy pro rozhled v umění, vědě a politice. Praha. Ročník XXV č. 3.

Naše doba. Revue pro vědu, umění a život socialní. Praha. Ročník I., sešit 5.

Rozhledy sociální, politické a literární. Ročník IV., č. 5. V Chrudimi.

Obzor. Časopis pre hospodárstvo, remeslo a domáci život. Ružomberok. Ročn. VII., č. 2.

Náš domov. Obrázkový časopis zábavný a poučný pro lid. Ročník VI., č. 3, 4. Olomouc.

Vienac zabavi i pouci. Zagreb. Ročn. XXVII., č. 5—8.

ЛИСТОКЪ. Духовно-литературный журналъ. Унгваръ. Годъ XI., нръ. 4.

Niva. Ročník V., č. 8. Brno.

Květy. Praha. Ročník XVII., č. 2.

Čas. List, věnovaný veřejným otázkám. Praha. Ročn. IX., číslo 8.

Cirkevné Listy. Ružomberok. Ročn. IX., č. 2.

Katolicke Noviny. Trnava. Ročn. XLVI., č. 3.

Živa. Časopis přírodnický. Praha, ročník V., č. 3. Vydavatel a nakladatel J. Otto v Praze.

Slovanski Svet. Letnik VIII., štev. 9. V Trstu.

Lužica. Měsačnik za zabawu a powučenje. Zhromadny časopis hornjo- a dolnjołužiskich Serbow. Budyšin. Letnik 14., č. 5.

Vlasť. Ročník XI., č. 5. Praha.

Hlídka Literarní. Listy věnované literarní kritice. V Rajhradě. Ročník XII., č. 3.

Krok. Časopis věnovaný veškerým potřebám středního školstva. Praha, roč. IX., sešit 2.

SLOVENSKÉ POHĽADY

vychodia mesačne na 4. hárkoch.

Predplatné

pre Rakúsko-Uhorsko:

na celý rok . . . 5 zl. — kr.
na pol roka . . . 2 zl. 50 kr.

Pre krajiny ostatnej Europy a pre Ameriku:

na celý rok . . . 5 zl. 60 kr.

Slovenské Pohľady.

ČASOPIS

zábavno-poučný.

Redaktor a vydavateľ:

Jozef Škultéty.

Ročník XV. — Sošit 4.

V TURČIANSKOM SV. MARTINE.

TLAČOU KNIHTLAČIARSKO-ÚČASTINÁRSKEHO SPOLKU.

1895.

OBSAH.

Strana

Dozvuky. Kresba. Od *Ľudmily Podjavorinskej* 193
Koreň a výhonky. Novella od *Svetozára Hurbana Vajanského.* (Pokrač.) 212
Gazda a sluha. Poviedka *L. N. Tolstého* 238
Pozdrav Hviezdoslavovi. *Kýčerský* 242
Bratovi. *Ľudmila Podjavorinská* 243
U L. N. Tolstého. Dr. *Dušan Makovický.* (Pokračovanie) 244
Slovenský jazyk. (Študovanie slovenčiny. *František Pastrnek* . . . 252

Spisy redakcii zaslané.

Jul. Verne: **Zemí šelem.** (La maison à vapeur.) Přeložil Bedřich Fricke. Se 66 illustracemi L. Benetta. Díl I. a II. Str. 354, 8°. V Praze. Nakladatelství Jos. R. Vilímka.

Jul. Verne: **Tajemství pralesa.** (La jangada.) Osm set mil na řece Amazonce. Přeložil dr. Alois Cerman. S 57 illustracemi L. Benetta. Sešit 1, str. 32, cena 15 kr. V Praze. Nakladatel Jos. R. Vilímek.

B. V. Hackländer: **Moderní otroci.** Společenský román. Illustroval A. Langhammer. Díl I. 8°, str. 376. V Praze. Nakladatel Jos. R. Vilímek.

Svatopluka Čecha *Povídky, arabesky a humoresky.* Vydání illustrované. I. Kresby V. K. Maška. Tiskem a nákladem J. Otty v Praze. Sešit 2, 4°, str. 32. Cena 30 kr.

Zlatá Praha. Obrázkový časopis pro zábavu a poučení. Ročník XXII. Č. 16—19. Praha. Nakladatel J. Otto.

Prosvjeta. List za zabavu, znanost i umjetnost. Zagreb. God III. Broj 4.

Lumír. Časopis zábavný a poučný. Praha. Redaktor, majitel a vydavatel: J. V. Sládek. Ročník XXIII., číslo 18.

Světozor. Illustrovaný týdenník. Praha. Ročník XXIX., č. 16—19. Nakl. knihtiskárna F. Šimáčka.

Naše doba. Revue pro vědu, umění a život socialní. Praha. Ročník I., sešit 6.

Rozhledy sociální, politické a literární. Ročník IV., č. 5. V Chrudimi.

Obzor. Časopis pre hospodárstvo, remeslo a domáci život. Ružomberok. Roč. VII., č. 3.

Náš domov. Obrázkový časopis zábavný a poučný pro lid. Ročník VI., č. 5. Olomouc.

Vienac zabavi i pouci. Zagreb. Roč. XXVII., č. 9—12.

ЛИСТОКЪ. Духовно-литературный журналъ. Унгваръ. Годъ XI. нръ. 5.

Rok 1895. Sošit 4.

Slovenské Pohľady.

Dozvuky.

Kresba. Od *Ľudmily Podjavorinskej.*

Zobudily ho veselé zvuky hudby — a hneď v prvom okamihu precítnutia bolo mu jasné, že túžobne čakaný deň predsa konečne svitol.

„Sláva Bohu! konečne!“ vzdychol, snažiac sa posadiť v hŕbe ťažkých perín, aby pohodlnejšie rozhľadel sa po chyži, osvetlenej lúčami slnka, ktoré, vpadajúc dnu úzkym, zamrežovaným oblokom, pohrávaly si na protejšej stene. Toto osvetlenie dovoľovalo uzreť každú škvrnu, každé oprysknutie maľovky na stene, ktoré ináče v pološere nebolo vidno. I celej chyžke dodávalo ešte chudobnejšieho vzozrenia. Bola to malá izbietka, predtým za komoru používaná, teraz opatrená iba najnutnejším náradím — ale jemu, Pavlovi, zdala sa dnes akosi zvláštne príjemnou a útulnou. Svetlo slnečné pruhom padalo na podlahu a tieň na obloku postavenej pelargonie zračil sa v tom pruhu ako hmlistá, fantastická kresba. Táto pelargonia bola jedinou ozdobou chyže, ktorá ako by len na náhle prispôsobená bola ku bývaniu. V jednom kúte bola posteľ s hŕbou perín, v nichž cele tratila sa vytiahla, chudá postava Pavlova. Ďalej k obloku opieral sa o vlhkú stenu malý stolík s odrazeným rohom a neveľkým záčinkom. Na ňom rozložené boly najpotrebnejšie toalettné pomôcky a s nimi fľašky s medicínami. Vedľa stolíka stála stolička s natrhnutým rákosovym sedadlom a na stene nad posteľou visely husle v zelenom plátenom puzdre, zrkadlo a malá podobizeň. Ostatne celá chyža bola takmer prázdna — iba zpod postele vyzeral roh ručného kufríka, neďaleko nej pár topánok, prachom zapadlých: veď ich vlastník už týždeň čo nesišiel s postele! Steny zamaľované boly žltou farbou a jakousi rohatou vzorkou, ktorá Pavlovi zdala sa už nekonečne protivnou, keďže celý týždeň mal ju ustavične pred očima, súc pritom od počiatku v nervosnej nálade, len stupňovanej túžbou po sviežom vzduchu, slnku a vôbec po živote, prúdiacom mimo tychto štyroch stien. Po celý ten čas vonku pršalo, kúsok oblohy, ktorý vidno bolo oblokom nad súsednou strechou, zdal sa jako kus šedej opony, oblok zašiel daždom a celá chyža bola raz tak vlhká ako za pekného počasia. Preto dnes pojala ho radosť, keď, zobudiac sa, uzrel svit slnka a

flak oblohy sfarbený do modrava a keď počul jasavé zvuky hudby, zvestujúce, že svitol prvý deň mája.

Prvý máj! Čo načakal sa na tento deň! Sám neznal, prečo, ale s fatalismom umienených chorých o tento deň opieral všetky svoje nádeje a pridŕžal sa ich s húževnatosťou suchotinárovi vlastnou. Bola to viera, že máj prinesie mu ztratené zdravie, silu, sviežosť ducha a — nádeje. Bola to viera, ňouž v posledný čas živil sa, ukájal a nasladzoval si dni do neznesenia nudné a protivné s riadnymi návštevami lekára, s odporne páchnucimi liekami, kozím mliekom, do nevystatia dobrodušným starčekom-lekárom a shovorčivou tetkou. Títo dvaja neznali iné ako každodenne nahovárať ho, aby neschádzal s postele, aby si „odpočinul" — ako by to bol odpočinok, keď mučíme sa o samote pod ťarchou často neodôvodniteľného žiaľu, pod tlakom čohosi, čo ubíja v nás poslednú energiu, samodôveru — a pritom túžime za zmenou a jakýmsi iným, lepším žitím...

Ale pevne veril, že máj uzdraví ho a urobí koniec všetkým mukám. V ňom znovu začne žiť a, jako si zaumieňoval, začne žiť zase tak ako kedysi: súčtuje s minulosťou, zabudne všetko, čo nepokojilo a mučilo ho a zase, tak ako kedysi, žiť bude jedine *hudbe* — tomuto svojmu ideálu, ktorý jedine dodáva jeho životu ceny a ktorý robil ho tak nevýslovne šťastným, kým hudba v nebeský súzvuk splývala v jeho duši s jeho prvou, snivou, ideálnou láskou...

A teraz, v pekné májové ráno, s úsmevom na ústach, spomína si len jednu jedinú túžbu: môcť upŕchnuť z tejto chyže a jako kedysi zajsť si ďaleko, ďaleko do samoty, niekam na breh vážne tekúcehu Váhu, s husľami v rukách sadnúť si do tiene jelší a hrať — hrať, až v piesni rozplynuly by sa i posledné boľavé upomienky, a cit srdca, v poslednej dobe dusený, mŕtvený, zase rozjasal by sa triumfom šťastia...

Pruh svetla postúpil s podlahy a zahral na protejšej stene. Odrazil sa od nejasnej plochy zrkadla a svetlom oblial nevelkú, pod ním sa nachádzajúcu podobizeň. Pavel zahľadel sa na ňu a v duchu vykúzlil si originál tak, ako videl ju ponajprv: vysokú, štíhlú, v bielom odeve, až neprirodzene bľadú v tvári, so záhadným svitom v čiernych očiach, a na ústach taktiež záhadný úsmev — úsmev polopohrdlivý, polomelancholický...

Tvár Pavlova skrivila sa v posmešný úsmev.

„Ideál!" zašeptal, dívajúc sa na podobizeň. Chcel sa zasmiať veselým, zdravým smiechom — ale v tom vzchopil ho tuhý kašel. Kašlal dlho, sediac na posteli schúlený v hŕbe perín a tisknúc chudé, kostnaté ruky k hrudi, kde ako by trhalo sa niečo...

Svliekol sa s lôžka a počal sa obliekať. Už týždeň nebol dolu; kým ležal, myslel, že bude dosť silný poprechodiť sa: teraz cítil, ako trasú sa nohy pod ním. Sotva mal sily prejsť po malý stolík. „Hla! ako som zlenivel!" podumal, usmievajúc sa mdle a sadajúc pred zrkadlo na stolicu s natrhnutým rákosovým sedadlom. Ale úsmev hneď zmizol s jeho tváre. Zo zrkadla zierala naň príšerne bľadá tvár, s vyčnievajúcimi lícnymi kosťami, ktorú ten úsmev ešte viacej zošklivil. Dlhé, tmavé vlasy v nelade splývaly mu na čelo

a na vrchu hlavy naježené tvorily hrebeň. Nevrle siahol po kefke a pečlivo, s dôkladnosťou jemu vlastnou počal ich prihládzať do účesu.

Trvalo asi hodinu, kým ako-tak dokončil svoju toalettu. Cítil sa už o veľa silnejším a pružnejším, a keď konečne zastal na prostred chyže v bielom golieriku, v nákrčníku z ružovej, kvietkovanej látky, cítil sa dosť sviežim vyjsť si na čerstvý vzduch.

Otvoril dvere, vedúce do kuchyne, a nakukol dnu. Bola prázdna a v celom dome panovalo sviatočné ticho. Hudba, ktorú bol počul, už umĺkla. Len na dvore znel veselý rozhovor: to deti spoluobyvateľa Mrvánku preháňaly sa po dvore. Teraz ozval sa akýsi nežný, káravý hlások. Pavel vzpriamil sa, pokročil ku dverám a otvoriac ich, s úsmevom vyzrel na dvor. V neďalekých dverách, vedúcich do bytu Mrvánkovie, stála dievčina asi šestnásťročná. Bola ešte v nedbalkách; zazrel bielu sukničku a obnažené ramienka — ale šnurovačka už tiesnila polovyvinuté formy jej útleho tela. Bola to najstaršia z pol tucta detí Mrvánkových a ako ševkyňa už vypomáhala rodičom svojím vlastným zárobkom.

Pavel vnímave zahľadel sa na ňu: veď už vyše týždňa, čo nevidel inej tváre, ako strýcovu, tetkinu a lekára. Pri svojom prvom vykročení spatriť mladú dievčinu považoval za dobré omen.

„Dobré ráno, slečinka!" zavolal, snažiac sa dodať tvári čo najpríjemnejšieho výzoru. Ona strhla sa, zľaknutá a prekvapená netušeným obdivovateľom, a zmizla vo dverách. No už v nasledujúcom okamihu jej hlávka, s účesom od včerajška, znovu objavila sa a zahľadela sa na Pavla, ako by neverila svojmu zraku. Pavel zachytil jej pohľad — a nepríjemne dojatý vtiahol do kuchyne. Bolo v tých modrých očiach Nelliných toľko zrejmého úžasu a útrpnosti, že nebolo možno, aby ušlo to i menej bystrozrakému, ako bol Pavel. On už zvykol na také pohľady: veď od istého času každý hľadel naňho s istou neznesiteľnou útrpnosťou; ale že zableskla mu ona z očí Nelliných, to horšie dojalo ho, ako keď niektorá zo súsediek, vidiac ho sedeť schúleného, dusiaceho sa kašľom, dosť neútlocitne preriekla: „Pane Bože! tak mladý, taký dobrý muzikant, a musí umreť!" Pri takejto poznámke zazrel na hovoriacu pohľadom, ktorým pozdejšie odpudil si všetky známe ženy zo súsedstva, alebo len usmial sa pohrdlive. Umreť! Keď on ešte len strojí sa žiť — žiť hudbe, umeniu, láske...

A vtedy obyčajne rozhovorí sa pred tetkou o svojich plánoch do budúcnosti: ako neustane prv, kým nedovedie v hudbe po umelectvo, kým nevydobyje si *meno* a s ním náhradu za všetko doteraz pretrpené i postrádané...

Tetka naslúcha ticho, bez slova, len tu i tu pokyvujúc hlavou. Nevyhovára mu tie pošetilé plány, len díva sa na jeho zväčšené, akýmsi divným leskom potiahnuté oči, a keď sa rozčulí a červené škvrny vyvstávajú na jeho vpadlých lícach, ona rožkom kanafasovej zásterky potajomne sotiera si slzu za slzou.

Je to dobrá duša, a jediná, ktorá Pavla rada má. Priľnula k nemu zato, že sama nemá žiadnych detí a že je Pavel opustený

a pritom taký biedny! Mala ho rada už vtedy, keď on, plný života, zdravý a svieži trávil tu svoje prázdniny, keď navrátil sa z gymnásia alebo, pozdejšie, z p—ského konservatoria. Bol synovcom jej muža, Janovského, a že Pavel ztratil otca, keď ešte len prvý rok trávil v konservatoriume, ujal sa ho Janovský. Sám súc hudobníkom, už ako chlapca brával ho k sebe „na lekcie", a keď pred rokom prišiel z P. chorý, so zárodkom suchotín v slabom tele, prijal ho ako za svojho. Janovský bol — ako sa sám nazýval — „kapellmajster hudobného sboru", a že Pavel výtečne hral na husle, mienil ho navždy u seba podržať. Celý rod Janovských bol viac-menej muzikálny — ale doteraz ani jeden z nich nevydobyl si mena a slávy. Janovský za mladi tiež mal svoje sny, práve ako teraz jeho synovec, no spreneveril sa im úplne, z rozmaru pustiac sa svetom s kočujúcou divadelnou spoločnosťou. Dosť skoro, nasýtiac sa dobrodružného života, zostal v jednom horno-vidieckom meste. Tu podarilo sa mu sohnať hudobníkov, ktorých pozdejšie vycvičil si a stal sa ich náčelníkom. Otec Pavlov, tiež hudobne nadaný, ustálil sa bez všetkých dobrodružství: stal sa kantorom v malej, pohorskej dedinke a pomaly bol by hudbu i cele zabudol, keby svoje „umenie" nebol mohol prevádzať na rozladenom organe primitívneho složenia v malom kostolíku. Svojho synka už v útlom veku priúčal spevu a hre na husle, snívajúc, že kedysi mohol by sa stať umelcom. Ale on len málo mohol prispeť ku vzdelaniu talentu už vtedy patrného: umrel mladý ešte, na prsný neduh, ktorý pritiahol si v škole vlhkej a studenej, — v škole, naplnenej stošesťdesiatimi „vedochtivcami". Pavel práve končil prvý rok učenia v konservatoriume, keď došla ho sdrcujúca zvesť o smrti otcovej. Vedel, že jeho sny a nádeje skosené sú akoby jedným ťahom. Kým otec žil, len pri najväčšom sebazaprení, sám utŕhajúc si vo všetkom, mohol vydržať syna na štúdiach; teraz však zostalo po ňom iba toľko, že mohli zaokryť najsúrnejšie potreby. Vdova odsťahovala sa do prenájmu: ani ona, ani Pavel neznali, čo teraz? Pensia bola práve toľká, že nemusela umreť hladom: ako vydržiavať syna, ktorý každoročne potreboval na štúdia značnejšie peniaze? Teraz videla, že bola to pošetilá myšlienka dať sa dráhou tak nesnadnou, nevedúcou k blízkemu, praktičnému cieľu. Ale ustúpiť s tej dráhy mladý, tvrdošijný nadšenec Pavel už nemal sily. Bol hotový strádať a trpeť, len aby ďalej mohol kráčať za cieľom, v jehož dosaženie tak pevne veril. Šiel na zdarbôh, nesúc vo vrecku všetky matkine úspory, ktoré sotva mohly stačiť pre začiatok, zamýšľajúc vypomáhať si dávaním hodín. A tu nečakane prišla mu pomoc: v rodine, kde učil domáceho synka hre na husle, oboznámil sa s dávnym priateľom otcovým. Bol to bohatý osamelý pán, priateľ mládeže a šľachetný ľudomil. Presvedčiac sa o Pavlových pekných schopnosťach a vidiac smutný osud, ktorému schopnosti maly prepadnúť, ak niekto neujme sa ho, odhodlal sa poskytnúť mu toľko, aby mohol i ďalej zostať na svojej dráhe. Pavel zajasal v duchu: budúcnosť zase počala sa mu javiť v ružových farbách. Teraz zase mohol sa oddať s celou dušou hudbe a svojim snom o šťastí — ešte vždy nemajúc

pritom na mysli iný, praktičnejší cieľ, ako vyhoveť svojej túhe po umení a žiť svojmu vlastnému duševnému svetu primerane.

Tak trvalo to dva roky. Za ten čas vynikol medzi spolužiakmi, bol vyznačovaný priazňou učiteľov a s pomocou svojho dobrodinca oboznámil sa s rodinami v meste, ktoré pestovaly hudbu. Mladý, skromný šuhaj vítaný býval v ich kruhu ako spoluúčinkovateľ na súkromne usporiadaných hudobných večierkoch. V tom čase umrela mu matka, ale on preniesol tú ranu dosť ľahko. Hudba zaujala ho cele, dostačovala mu úplne.

Tu zastihol ho nenadály úder, na ktorý dovtedy nenapadlo mu pomysleť: mäcén umrel, on zostal bez prostriedkov. Za čas potĺkal sa ešte, vydržujúc sa hodinami, ktoré v svobodných chvíľach dával v bohatých domoch, a zčiastky pomáhajúc si tými pár zlatými, ktoré mu strýc Janovský viac menej riadne zasielal.

A konečne prišiel a usadil sa tu do tejto malej, vlhkej, predtým za potravovňu slúžiacej chyže. Prišiel zmenený na nepoznanie, nemajúc síl fysických, ba *vtedy* ani duševných ku ďalšiemu postupovaniu a k boju za postať.

Priniesol si svoje husle v zelenom, plátenom puzdre, sväzoček nót tlačených i vlastnou rukou písaných, a podobizeň, predstavujúcu devu hodne staršiu od neho, devu s akýmsi záhadným svitom v čiernych očiach a na ústach s úsmevom — s úsmevom polopohrdlivým, polomelancholickým... Do veľmesta neniesol síce veľa — ale vrátil sa ztadiaľ cele chudobný, biedny: veď zanechal v ňom zdravie a i v hmotnom strádaní nepremožiteľne zachovanú sviežosť ducha a vrelosť srdca. A náhrada? Poloblažiaca, polopokorujúca rozpomienka na svoju prvú, ideálnu a zavrhnutú lásku a pozdejšie znovu oživšia pálčivá, avšak márna túha po hudbe, pestovanej vyšším vzletom, a túžba po láske novej...

A odvtedy mučí sa tu v tomto okolí tak kontrastujúcom s jeho niekdajšími predstavami a jeho duševnému životu tak neprimeranom! Zprvu cítil sa veľmi nešťastným, stránil sa ľudí, uchádzal pred nimi do samoty s husľami pod pazuchou. Takmer úzkostlive chránil sa, aby nik neslyšal zvuky jeho husieľ, ktoré jedine mohly ho potešiť. Uchádzal do samoty, aby piesňami pretlumočiť mohol svoj žiaľ i túžby. Jeho stiesnená, pod tlakom hmotného nedostatku i telesného strádania sťa v sieti trepotajúca sa duša v takýchto, nikým nepostriehnutých okamihoch dostávala ztratený vzlet a znovu, čo len na chvíľu, vzniesla sa do sfär vyšších, v nichž jedine mohla najsť pokoj a nasladenie.

Jeho strýc nemal z neho žiadnej radosti. Tým divným, neurčitým a neistým túžbam, za ktorými hnal sa jeho synovec, nerozumel ani trochu. On sám chlúbil sa istým hudobným nadaním, ale — ako Pavel rozhorčene sa vyslovoval — zostal s ním pekne za pecou. No Janovský ani netúžil ďalej. Ako „kapellmajster hudobného sboru", pozostávajúceho z členov poshľadávaných a nie veľmi vyberaných, zarobil si vždy toľko, že mohol mať každý deň svoju riadnu sklenicu vína — ba, vďaka sporivosti jeho ženy, ešte i odložilo sa z toho, a on viac nežiadal. Preto i keď Pavel vrátil sa k nemu,

bez prostriedkov a cele závislý od neho, on považoval celkom prirodzeným, že, ak uzdraví sa, Pavel zriekne sa všetkých tých pošetilých a nemožných snov o sláve a vavrínoch a navždy zostane pri ňom. Časom i on môže sa stať tým, čo on, Janovský, môže sa oženiť s dievčaťom z remeselníckych rodičov alebo snáď i z meštianskej rodiny...

Pavel, ustavične podráždený, na túto dobre mienenú radu tak sa rozhneval, že za dlhý čas nechcel na husle ani pozreť. Bol hotový radšej tresnúť ich o skalu, než zvliecť hudbu s vyšších sfär umenia a pováľať ju v blate špinavých, malomestských hospôd. Stať sa jednoduchým, obyčajným hudobníkom, striedave omáľajúcim čardáš a polku, dľa rozmaru podnapilých tanečníkov; stáť v kúte tanečnej siene, na jednej urovni s muzikantom-cigáňom, ktorý nemá pri hraní inej myšlienky, ako zarobiť groš, aby ho prepil: to urážalo jeho jemnocit, to priečilo sa mu z hĺbky duše. Bol hotový trpeť čokoľvek, len aby hudbe mohol žiť vo vyššom smysle; sprofanisovať svoje ideále nechcel za žiadnu cenu!

Len tetke mal čo ďakovať, že v ten čas nerozpadol sa so strýcom a tým nepripravil sa o poslednú pomoc a útulok, ktorý bol mu tak potrebný! Jeho síl značne ubývalo, kašľal častejšie a častejšie, jeho telo tratilo svieži výzor, svaly pružnosť. Len očiam pribúdalo lesku a srdcu túžby po hudbe a vôbec akomsi inom, lepšom žití...

A jako mizly jeho telesné sily, tak pribúdalo tejto márnej túžby. Znovu začal úfať v budúcnosť a veriť v možnosť dosiahnutia ideálov, ktoré vyplňovaly dušu jeho a nahradzovaly to, čo život nepodal alebo už odňal mu. Zase oddal sa hudbe, vyhľadal zanedbané skladby slávnych majstrov, medzi nimi svojho miláčka, Mozarta. Ba dakedy, v chvíľach jasnejšej nálady, keď jeho ustavičná, nervósna podráždenosť ustúpila okamžitému uspokojeniu, chápal sa pera a i sám tvoril. Dlho do noci sedel schúlený pri stolíku, s hlavou schovanou vo vytiahnutom golieri svojho ľahkého, šedého kabáta, a jako rástlo jeho rozčulenie, tak rástly drobné hlávočky, čiarky a značky na šedom počiarkovanom papieri. Jeho ruka zimnične sa triasla, miesto rumenca červené fľaky vystúpily na jeho lícach — ale keď potom, pri zamknutých dverách prehrával si tieto svoje pokusy, zrak lesknul sa mu nadšenosťou, ktorá bola mu odmenou za všetko pretrpené a postrádané.

Pozdejšie smierili sa so strýcom natoľko, že Pavel už zúčastňoval sa cvičieb, ktoré niekedy odbývaly sa u Janovského. A konečne po tomto počiatku odhodlal sa i ku kroku, ktorý predtým zdal sa mu tak unižujúcim a nemožným: kedy-tedy šiel hrať so „sborom“. Sám neznal, ako sa k tomu odhodlal; ale keď po najprv octnul sa v kruhu muzikantov na chodbe mestskej dvorany, kde miestna inteligencia mala svoj ples, a keď zavznely prvé tóny valčíka i z jeho drahých husieľ vylúdené, zdalo sa mu, že v hrudi jeho zalkalo čosi — zalkalo nad ztratenými sny a nad ideálmi teraz, v tejto chvíľke umierajúcimi... A napadla ho šialená túha vyleteť von, do tmavej noci a zaplakať — zaplakať!...

Ale to bol iba chvíľkový pocit, podobný tomu, s ktorým človek, dovtedy živiaci sa poctivou prácou, otvára prvé dvere, u ničhž hodlá zaprosiť o kúsok chleba. Je to stud, urazená hrdosť a zopretie sa istej duševnej intelligencie, ktorá vo väčšej-menšej miere kryje sa v srdci každého chuďasa-poctivca. Je to okamih, v ňomž sústrední sa všetka tragika osudu toho istého — ale u väčšiny iba okamih. Útlocit pomaly mizne, ustupuje do úzadia, na jeho miesto tlačí sa povedomie nezbytnosti, isté právo nárokov na spoluútrpnosť šťastnejších a, konečne, bohužiaľ, nie zriedka stáva sa, že ten, ktorý so sklopeným zrakom a s rumencom studu v tvári prijal prvú podávanú skyvu, ten istý o pár rokov skončí v žalári pre priestupok odcudzenia majetku iných. — —

I Pavel otupel — ale nie tak, aby ztratil pri tom vyšší smysel pre hudbu. Otupel natoľko, že už nebolo mu stydno ísť s muzikantmi hrať na tanec alebo do kaviarne. To síce nestávalo sa často, lebo jeho slabé zdravie nedovolilo mu tráviť noci; no keď šiel, stál medzi nimi ľahostajne, s hlavou schovanou do vytiahnutého goliera svojho ošumelého svrchníčka. On, niekdajší premiant, vyznačovaný priazňou učiteľov, hral mechanicky, bez chuti a bez istého, i u najvšednejšieho muzikanta nezbytného nadšenia. Strýc medzi hraním často obracal sa k nemu a v prestávkach silne klopal vrchnákom svojej kostenej tabatierky, čo bolo uňho znakom nespokojnosti.

Iba raz vyslovil mu svoje uznanie, keď pod vodcovstvom zamilovaného mestského pisárika zašli hrať pod oblok slečny doktorovie. Bola pekná, tichá, letná noc, plná mesačného svetla, v lesku hviezd — noc dýchajúca súladom, i túhou po šťastí... Všetko pohrúžené bolo v spánok, len oni plúžili sa pološerom a, zastanúc pod označeným oknom, tichúnko spustili nápev piesne, rozplývajúcej sa milostnou túhou...

A zpomedzi zvukov, vyludzovaných z hudobných nástrojov, vynikaly zvuky sladké a nežné — tak sladké, ako keby pryštily z hrdielca slávika, z polospánku zašveholivšieho u boku svojej drahej družky. A plynuly raz ticho a dojemne, ako poloutlumený vzdych túžby — túžby márnej, nesplniteľnej, a zase jasnejšie, akoby pod vlivom okamžite vytrysknuvšej nádeje, až vyšvihly v triumf blaha radostne, jasave...

Janovský obrátil sa k Pavlovi, hudobníci ustali jeden za druhým — len tie zvuky znely vždy ešte a zase tichšie a tichšie, až nežno zaklokotaly a zamrely tichým, tiahlym vzdychom...

A ten, ktorý ich vyludzoval, stál tu nehybne, nikoho si nevšímajúc, len dívajúc sa hore k obloku, kde za čipkovou záclonou, v slabom záblesku svetla, ako vyčarovaná stála štíhlá, biela postava.

„Chlap si, synku!“ riekol rozjarený Janovský, plesknúc svojou dlaňou synovcovi na plece. Ten pozrel naň a bez slova pošiel k domovu.

Tú noc tetka Janovská nemohla spať: z komory Pavlovej častejšie a ostrejšie znel dusivý kašeľ a zase akési urvalé zvuky, ako tlumené výkriky bolasti. Vstala a šla pozreť. Pavel vzpriamil sa

na posteli: jeho oči leskly sa takým divným, takým nepekným leskom, že skoro zľakla sa. Vlasy v nelade splývaly mu na čelo, a práve keď vstúpila, ukryl čosi na hruď.

„Je ti azda horšie?" spýtala sa sústrastne.

„Nie," odvetil skoro drsne, „zabudol som užiť kvapky" (ktoré mu lekár od kašľa predpísal), „a iste preto nemôžem zaspať... Podajte mi ich: štyriadvadsať kvapiek a lyžicu vody..." A vidiac tetku celú strápenú, stiahol tvár k úsmevu.

Ráno vstal biednejší a na strýcovu chválu zanovite mlčal. Ale strýc bol nadšený jeho hrou. „Tys' špecialista, brachu!" riekol mu vesele. „Teraz už rozumiem, že nemáš chuti ku ‚hopsa-polkám', keďže tebe inakšie veci vrú v hlave... Čerti vedia — ale keď som ťa počúval, tak mi bolo, ako vtedy, keď som moju „starú" po prvý raz pobozkal."

Strýc vesele smial sa tomuto svojmu nápadu; ale Pavel tváril sa jako taký, ktorý dlho skrýval niečo takého, čo pôsobilo mu rozkoš a čo zrazu bolo odhalené a vystaveno všetečným zrakom. Pri riadení Pavlovej komory tetka našla na zemi pohodenú podobizeň „tej, čo mu to hlavu pomútila". Bola poškodená, na jednom rohu natrhnutá... Tetka vložila ju do rámca, z nehož akiste vypadla, a zase zavesila ju na stenu.

Od onej serenády minulo pár mesiacov bez všetkej zmeny: čas plynul jednotvárne a nudne. Na stolíku pri lôžku Pavlovom striedaly sa fľaštičky s obsahom odpornej chuti, prášky v škatuľkách i cifrovaných obálkach, ale ani tamtie, ani tieto nepriniesly úľavu. Pavel chradol, jeho životné sily topily sa jako tamvon ten sňah pod blahodarnou mocou jarného slniečka. A on ešte vždy veril na dosiahnutie svojich predstáv, na splnenie svojich nádejí, ešte vždy húževnate pridŕžal sa svojich ideálov. V nich žil, ony dodávaly ešte ceny jeho životu, ktorý ináče bol by sa mu už sprotivil tými častými návštevami lekára a dávkami liekov, ktoré len nechcely a nechcely vrátiť mu ztratené zdravie.

Bol mrzutý sám na seba i na celý svet. Mrzel sa, že trávi čas tak podaromne. Kým iní jeho spolužiaci postupujú za cieľom — niektorí snáď už dráhou k dosaženiu mena a umeleckej slávy — zatiaľ on sedí tu nečinne, najviac ak zabíja čas odpisovaním svojich tvorieb, ktoré nemá smelosti a ani chuti predložiť pred cudzí zrak. A pritom, z dlhej chvíle, sošíva handričky, vytvoruje z nich mašličky a viazanky dľa svojho vkusu a rozmerov látky, a dvorí Nellinke Mrvánkovej. Vraví jej i o svojich plánoch, maľuje pred ňou svoju budúcnosť tak, ako si ju predstavuje, a rozpráva, jako stane sa umelcom... Ona vtedy vždy tak nedôverive usmieva sa, že on zase počne znovu a znovu, presvedčivo a prudko, až rozčúli sa tak, že vzchopí ho kašeľ a on potom ledva domotká sa do svojej komory.

Preto dnes tak zarazil ho ten útrpný výraz v modrých očiach Nelliných. Nemiluje ju — veď sám vraví, že opravdivá vrelosť jeho srdca vytuchla tam *u tej druhej*; ale núti sa do zamilovanosti a chápe sa jej, aby nezanoril sa úplne v svoje bezvýchodné po-

loženie. Inštinktívne tuší, že ona má mu byť zlatou nitôčkou, ktorá udrží ducha jeho vo sfärach, v nichž musí predlievať, *musí predlievať*, aby svojim ideálom nespreneveril sa cele a neztratil smer, ním kráčať bude, až ozdraveje — — —

Pavel dlho stál u dverí, zasklenenym okienkom dívajúc sa na dvor a kúsok modrej oblohy, čo zračila sa nad strechou súsedného domu, až z dumania vyrušila ho tetka. Šla s trhu, a najdúc Pavla oblečeného, s ružovým nákrčníkom na hrdle, bola veľmi prekvapená.

„Čože neležíš?!" zvolala poloprísne, pololáskave, ako prihovárame sa milému, ale neposlušnému decku. „Či nevieš, že doktor zakázal ti sísť s postele?"

„Doktor nič nevie, tetuška! Poslúcham ho už odkedy, a nič lepšie... Ale teraz mi je dobre!" zahovoril rýchle, ako by sa bál, že zase musí pod perinu. „Už nebudem ležať, tetuška, je prvý máj a vonku je iste krásne... Ó, ja viem, mne už nič nebude: máj ma vylieči! Ešte je len prvé ráno a už mi je o veľa lepšie."

„Dal by Pán Boh!" preriekla tetka, skladajúc objemný kôš, ktorý bola so sebou priniesla, a spechajúc predložiť Pavlovi raňajky.

„Tetuška, čo ste mi priniesli?" spýtal sa po chvíli, keď sa bol naraňajkoval, s detinskou zvedavosťou nazerajúc do koša.

„Kvetinky, Paľko, také bielunké a voňavé. Vyhľadaj si ich: tie ty rád..."

Na jeho tvári zobrazilo sa sklamanie. Vytiahol z koša kytičku konvalií, dýchajúcich jemnou vôňou. To boly zamilované kvietky Pavlove; ale teraz sotva privoňal k nim, už odložil ich na oblok.

„Ja som si myslel, že mi prinesiete dačo iné," riekol smutne.

„A čo, syn môj?"

„Kuriatko —"

„Kuriatko? Aké kuriatko?" zadivila sa tetka. Pavel mal dakedy veľmi pošetilé nápady: často sám neznal, čo by si mal žiadať.

„Nuž, kuriatko! Viete: také malé a tučné — vypražiť so žemľou — viete: to ja rád!" vravel so živým zábleskom v očiach.

„Kdeže by teraz kuriatko! Je ešte skoro na jar, ešte nenarástly. Musíš počkať, až pozdejšie."

Pavel sa rozhneval.

„Ako pozdejšie? Čo vravíte, že nenarástly?!" nadskočil, zlobne dívajúc sa na svoju dobrodìteľku. „Ja viem, že klamete, lebo kuriatka sú už, vy sami videli ste ich aj dnes, na rynku. Ja viem, že ste ich videli, aj ste ich mohli kúpiť — ale vy ste nekúpili, lebo ste nechceli. A teraz klamete, že ste ich ani nevideli..."

„Nuž, videla —", preriekla tetka, začervenajúc sa, že pristihol ju pri lži; „ale to nenie pre nás, pre chudobných ľudí. Kúpila ich kuchárka doktorovie."

Pavel zasmial sa podráženo.

„A, to je krásne! To je krásne!" volal chrchľajúc a dusiac sa. „To je krásne! Kuriatka nenarástly pre nás, lebo sme chudobní — ale pre doktora áno. Ja môžem hladovať, ale on bude jesť vypražené kuriatko — lebo je bohatý."

„Ty tiež nehladuješ!“ zvolala Janovská, podráždená jeho slovami; „odkedy si u mňa, máš, čo ti len duša zažiada. Len by si nebol nevďačný...“

Pavel sklopil oči a vtiahol hlavu do goliera, ktorý si bol už predtým vytiahol.

„No veď —“, riekol tichšie; „ale prečo doktorovi kuriatko, a mne čo ja viem čo?! Povedzte: prečo? Preto, že je on bohatý a ja chudobný? Jedine zato?!“ Pavel zase počal sa rozčuľovať. Oči leskly sa mu akýmsi tupým leskom, a ústa, ktoré už dávno utratily svoj niekdajší, pekný útvar, roztiahly sa ešte viac. Hnev zošpatil ho.

„A *prečo* je bohatý?“ pokračoval zlostne. V poslednej dobe čím viac pribúdalo mu strádania, tým viac zanevrel na ľudí, žijúcich v zdraví a pohodlí. „Aká je jeho zásluha? To, že lepí pilulky a mieša prášky? Že dáva ich hltať chudiakom, bez toho, aby spomohol? Áno — jedine preto je bohatý a preto preňho rastú kuriatka. A nielen on, ale i druhí: i žid úžerník, i žid pálenčiar. Tí tiež majú, čo im len duša zažiada, lebo sú bohatí — len ja nie, lebo som chudobný... A jaký rozdiel medzi nami? Tí klamú každý po svojom: jeden litrom, iný pilulkami a práškami —: *ja žijem dobru a kráse!*“ Pavel vyriekol to skoro krikom, hrde a sebavedome, a potom slabosťou prevládaný sklesol na stolicu. Tetka útrpne pohliadla naňho. Neodporovala mu, lebo už zvykla na takéto výbuchy chorého synovca, roztrpčeného na celý svet. Veď znala, že už o chvíľu s radosťou a s dôverou užije liek, predpísaný lekárom, a znala i to, že jedine tá zaznávaná veda lekárova udržuje v ňom život, ku ktorému cez všetko pretrpené lne tak húževnate, s takou láskou!

„Upokoj sa, syn môj!“ vraví mu pokojne a láskave; „je to tak od počiatku a bude naveky: jeden šťastnejší, iný biednejší. Ako komu Pán Boh vykázal a udelil. Dal každému — viac-menej — dľa Svojho dobrozdania... Je to už náš osud...“

„Čert!“ prerušil ju Pavel. „Aký osud? Čo je to „osud“? — Nešťastie je to, ktoré si zväčša sami zapríčiníme, a žiaden osud!... Ale dobre mi tak,“ riekol po krátkej pomlčke. „Prečo zatúžil som „vyššie“ a nezostal ako tí...“

Pavel zarazil sa v prostred vety a odvrátil sa. Vo dverách zastal nízky, belovlasý starček s láskavým, dobrodušným výrazom v okrúhlej tvári. Zazrúc Pavla oblečeného a počujúc jeho takmer krikom prerečené slová, usmial sa.

„A, znamenite, mladý filosofe, znamenite! Ako vidím, s vami je už dobre! Len včera *leží* jako by sa mu ani žiť nechcelo, a dnes vyfintený ani mladoženích — — Ale čo to zase máte?“ doložil, tázave i prísne pozerajúc na oboch a chytajúc Pavla za ruku, aby mu ohmatal tepnu. Ten schúlil sa jako žiačik, očakávajúci zaslúžený výprask. Sklopil oči, a v jeho tvári zobrazilo sa čosi ako bázeň: celý jeho zjav dojímal veľmi trápne a vzbudzoval sústrasť.

„No — nič to!“ riekol doktor, vyjasňujúc tvár, ktorá sa pri pohľade na chorého bola zachmúrila. „Zase ste sa hádali, a to vám škodí. Šetrite sa, mladý človek!“

„Prosím —“, ohlásil sa Pavel tíško a krotko, „veď by som rád, ale sám nemôžem za to, že ma všetko rozhorčuje. Ráčte poradiť ..“, zaprosil toho, jemuž len pred chvíľkou upieral všetky zásluhy. Lekár mal nad ním neobmedzenú moc.

„Myslite na veselé veci. Ste mladí a nadaní —“ (tvár chorého vyjasnila sa). „Možno, máte pred sebou krásnu budúcnosť. Preč s tými čiernymi myšlienkami a čo ja viem akým filosofovaním! Ste mladí, myslite na hviezdy, ruže a čo ja viem čo...

„Veď by som rád, pán doktor!“ usmial sa Pavel, nežno dívajúc sa na lekára. „Keby len *tuto* uľavilo —“, položil si ruku na hruď, „ale tu dakedy tak ťažko! tak ťažko! Obzvlášte v noci. A z toho potom tie myšlienky...“

„Len nezúfajte! Nebude dlho, čo prestane i to! Len chráňte sa rozčulenia. Pokoj — nadovšetko pokoj!... Teraz užijete liek —“, sám podal mu na lyžicu akýsi, so sebou prinesený, „a potom si ľahnete a budete spať.“

Pavel ochotne, ani nezamračiac sa, zhltol obsah lyžice a poslušne zaliezol pod perinu.

„Ide to s ním rapídne dolu vodou“, riekol lekár, keď už uložil ho a mal sa k odchodu. „Len majte s ním trpelivosť a nedráždite ho. Dlho to beztak nemôže trvať...“

„Ó, Bože môj! a on tak rád žije! Ešte i teraz hovorí, že mu nič nenie, iba kašeľ a bolasť v prsiach, a myslí si o sebe boh zná čo. A dakedy skutočne je taký svieži, že sama začnem úfať... A vždy len predstavuje si, ako to bude, až ozdraveje...“

Lekár máchol rukou.

— — — — — — — — — — — — —

Neznal, ako dlho spal, ale prebudil sa osviežený a spokojný. Bol v komôrke sám a v celom dome bolo zase ticho ako z rána. Jeho prvou jasnou myšlienkou boly slová lekárove, aby totiž myslel na veselé veci, a teraz mdle usmieval sa pri tom. Sliezol s postele a zase, ako ráno, obliekal sa s dôkladnou pečlivosťou, prehrabávajúc sa v nákrčníkoch, ktoré z dlhej chvíle sám si zhotovoval z látky, ktorú dodávala mu ševkyňa Nellinka. Uväzujúc si nákrčník pred zrkadlom, už nezdal sa sám sebe takým biednym, ako ráno: slová lekárove a isté poľahčenie dodaly mu novej sviežosti.

Vyšiel do kuchyne. Tam nebolo nikoho; ale v izbe, kam tíško nakukol, ležala tetka, iste vydržiavajúc odpoludňajší odpočinok. Zo sporákovej rúry voňala pečienka. Sám nastolil si obed a nasýtiac sa, počal rozmýšľať, ako stráviť čas, aby to bolo čo možná príjemne. On síce už od dávna nestál o zábavu, ale — doktor rozkázal!

V celom dome, i u spoluobyvateľa Mrvánku bolo ticho: tetka spala, strýc iste sedí v krčme alebo... Napadlo mu, že je deň prvého mája a tak iste hrá niekde. Ale ako zabaví sa on?!

Zrazu napadlo mu niečo. Vstal od stola a pozrúc sa do zrkadla a napraviac si nákrčník, vyšiel na dvor. Nikde ani živej duše, len pod múrom popelia sa dve-tri sliepky a na streche čvirikajú vrabce. Sú veselé; slniečko žiari už dosť teplo — zimné trampoty prešly bez uškodenia.

Z Mrvánkovho bytu zavznel spev. Pavel rozhliadol sa dookola a pristúpil k obloku, zkadiaľ spev sa niesol.

„Slečinka!“ zavolal dnu. Spev umĺkol.

„A, to ste vy, pane Janovský?“ ozvala sa vesele.

„Ja, slečinka. Rád by som si s vami pohovoriť.“

„No, už viem, čo chcete — ale teraz nemám času. Príďte zajtra: budem šiť šaty pre paní kupcovú, s ružovým „aufputzom“. K vôli vám ukradnem z neho kúštik.“

„Veď mne nejde o nákrčník — mám ich dosť! Len tak by som sa chcel s vami shovárať... Viete: je mi dlhý čas a — veď sme sa už tak dávno nevideli!“

„Veru, dávno!“ durdí sa slečna Nella. Počuť šuchot šiat a otváranie skrine. „A ráno kto to zizal zo dverí? Človek nikdy nenie istý pred vami...“

„Hoho!“ smeje sa Pavel a rozkašľal sa.

Nella vybehla. Je vyfintená ani komtessa: ružové šaty, biely klobúčik s kyticou umelých, poľných ruží, rukavičky a módny slnečník s čipkou. Jej tvár je zružovelá, usmievavá a, ač ináče nehonosí sa krásou, predsa teraz nepostráda istých pôvabov.

Pavel zadíval sa na ňu a ona sa usmieva — vzdor tomu, že ráno veľmi hnevala sa naňho. Nuž, obdiv lahodí, nech pochádza bárs aj od zomierajúceho...

„Aká ste pekná, Nellka!“ vraví Pavel, neprestávajúc dívať sa na jej útlu postavu. Ona koketne zvrtla sa, schválne preslyšiac jeho poklonu.

„Idem na prechádzku,“ vraví veselo, túžobne zadívajúc sa k bráne, ako by čakala na dakoho. „Vy azda ani neviete, že je prvý máj?“

„Viem — ale čo mi z toho? Von nemôžem, až budem zdravý — a tu je ticho a smutno. Nechoďte, Nella...“

„A prečo?“ spýtala sa, zvedavo zahľadiac sa naňho svojimi detskými očami.

„Tak — — budem vám rozprávať...“

„No!“ so smiechom pretrhla ho Nella; „vaše rozprávky...! Je to tak jednotvárne a — nudné. Vy neviete iné ako o láske...“

Pavel zahľadel sa na ňu. Vravela to akoby vážne, ale pri ústach už tvoria sa jej malé, šeľmovské jamôčky. Hľa! vyzýva ho ľahkomyseľne, a potom sa vysmeje. Kási ťarcha zaľahla mu na srdce.

„A *to* je nudné?“ spytuje sa, pristupujúc bližšie k nej a chápajúc ju za ruku, väziacu v letnej rukavičke. „Povedzte: je *to* nudné?“

Nella pozrela naňho a — odvrátila sa. Úsmev razom zmizol s jej tváre. Jeho oči, tie čierne, veliké oči, účinkovaly na ňu vždy tak zle, a teraz planú tak divne...! Špatný je s tými vyčnievajúcimi lícnymi kosťami, s bľadými perami, ktoré teraz chvejú sa vnútornou triaškou, a s tým divným výrazom v očiach...

„Pustite ma!“ skríkla, vyvinujúc svoju ruku z jeho a obliadajúc sa dookola. Vrabce splašily sa na jej výkrik a brnkly so strechy do súsedného dvora.

„Nepustím, Nella! Ja vás milujem, povedal som vám už koľko

ráz. Až ozdravejem, stanem sa umelcom —: mám pred sebou krásnu budúcnosť! Nella, sám doktor povedal..."

„Pustite ma!" znovu skríkla ona, ale Pavel ešte pevnejšie svieral jej ruku a svojou druhou už ovíja jej driek. Jeho dych, zapáchajúci po akomsi zelinovom odvarku, ktorý obyčajne píjal, ovial jej tvár a spôsobil jej nepremožiteľnú ošklivosť. So zúfalým napnutím svojich síl odstrčila ho od seba. Zapotácal sa jako opilý a musel sa zadržať steny, aby nepadol. „Vy ošklivý človeče!" ozvalo sa z ružových ústok Nelliných, kým jej ruka sotierala slzy, čo jej zlosť nahnala do očí. „Smrť vám sedí na nose, a vy..."

Nella rozbehla sa k bráne. Práve v tom okamihu objavil sa tam štíhly šuhaj v sviatočnom obleku, s viržínkou v ústach a s jakýmsi bielym kvietkom na kabáte. Bol to čižmarsky tovariš, záletník Nellin, teraz na prechádzku schystaný.

Nella víťazoslávne ohliadla sa na Pavla. Stál o stenu opretý, ku predku nachýlený, držiac šatku na ústach, aby udusil mučivý kašeľ — — bol príšerný! Rozosmiala sa.

Zo dverí vyšla tetka a chytiac ho za ruku, jako chlapca viedla ho dnu. Na jej tvári striedal sa hnev s výrazom podivenia „Pane Bože! lekár vraví: ‚dnes-zajtra príde to najhoršie —' a on..."

„Že ťa nemrzí klábosiť s tou fiflenou!" hovorila nahlas, rozväzujúc hodvabné mašle svojho čierneho, sviatočného čepca a zase ich zaväzujúc, čo robievala v najväčšom rozčulení. „Keby si vedel, čo lekár povedal...! Či si už zabudol, že sa nesmieš rozčuľovať?"

Pavel zadíval sa na tetku s akýmsi blbým výrazom v tvári a — rozosmial sa nepekným, chrčaniu podobným smiechom.

„A práve zato! práve zato!" volal podráždene, „budem sa rozčuľovať i hnevať, aby *ona* videla, že nemá pravdu? Viete, čo mi povedala? Viete?"

„Keby si ty myslel na Pána Boha!" rozhorlila sa tetka. „Dosť sa chránim — ale s tebou človek nijako nevyjde..."

„Povedala mi, že smrť mi sedí na nose!" prerušil ju Pavel, velice vzrušený slovami, ktoré mu Nella bezohľadne vrhla do tváre. Nevysloviteľná úzkosť sovrela ho pri nich, a teraz čaká, že tetka vyvráti ich a poteší ho...

Tvár tetkina stala sa vľúdnejšou. Ľútostne pozerá na Pavla, bezvládne na stolici sediaceho, a vraví:

„Čo ťa po nej, syn môj?! Nemysli na *také* veci, radšej pomodli sa Pánu Bohu, aby ti On sám spomáhal... Nemysli na také veci; *to* nenie pre teba!"

Pavel porozumel narážke tetkinej a nahneval sa. Výstup s Nellou nebolel ho, veď on dobre znal, že jej je protivný, keď začne takým tónom, ako dnes. On sám nemiloval ju — ač tvrdil to, s povedomím svojej lži, koľko ráz. Ale jej zlostná poznámka o smrti bodla ho. A teraz ešte i tetka: nie aby ho potešila, ona ešte ako by prisviedčala.

„No, pravda: ‚to nenie pre teba!'" ohlásil sa podráždene. „Chcete povedať, ako ona: ‚Smrť ti sedí na nose' — nuž preto! To nenie pre teba — práve tak, ako vyprážané kuriatko..."

„Ale, Paľko!“ jemne krotí ho tetka, ktorá zase spomenula si príkaz lekárov a nechce dráždiť chorého odporom. „Keď ty nechceš uznať, že dobre je to tak, ako je, a že každý má byť spokojný s tým, čo mu Boh nadelil! Kto zná, či ten, ktorému ty závidíš to kuriatko —“ Pavel urobil odmietavý pokyn rukou — „či ten zase nezávidí ti tvoje hudobné nadanie?! Vieš, ako ťa strýc aj iní obdivovali? On i nedávno riekol: „Keby mu Boh popriał zdravia, to bol by muzikant, akých málo u nás!“

Tvár Pavlova zmenila sa jakoby jedným ťahom. Tetka vedela, čím Pavla utíšiť, potešiť a smieriť s osudom. Zmienka o hudbe bola mu tým, čo decku pamlsok.

„Ozaj povedal? Naozaj? No, vidíte!“ vraví s hrdosťou, ako by sa mu bolo podarilo dakoho presvedčiť o pravde strýcových slov, ktoré potešily ho veľmi. Ohľadom svojej musikálnej spôsobnosti viedlo sa mu tak, ako umelcovi, kým nedôjde uznania a neustáli sa: „raz plesá, raz zúfa sám nad sebou, v tichých chvíľach nezná, čo je oprávnené: či plesanie, či zúfanie...“ Pravda, o týchto duševných poryvoch Pavlových nikto nemal ani tušenia. Bol zavretý a nesdieľny i v oči svojim druhom. On už pri vstúpení do konservatoria bol sa pokúsil sklepávať melodie, tvoriť; ale keď jeden jeho spolužiak nepriaznive vyslovil sa o jednej takejto tvorbe, potom zavrel sa a za nič nebol by takéto veci hral pred inými. Po svojom príchode do domu strýcovho často zatváral sa do chyže a zkúšal, prehrával celé hodiny a zakaždým drobné značky a hlávočky ako z vody rástly na počiarkovanom papieri. Popísané pečlivo ukladal a zamykal do ručného kufríka — ač nikto nebol na to zvedavý. Tetka nerozumela sa do toho, so strýcom však pre hudbu mal vždy vojnu. Strýc podceňoval umenie v hudbe, berúc ju iba ako prostriedok ku zahľadávaniu výživy, a Pavel neskrýval svoje opovrženie k nižšiemu druhu muzikantov. Jedno ráno Pavel odišiel do mesta s balíčkom pod pazuchou, a odvtedy kufrík stál otvorený, prázdny. A odvtedy Pavel každodenne spytuje sa po listárovi, ako by čakal boh zná čo...

„Ale to nič nenie, čo strýc počul odo mňa!“ pokračoval Pavel, stojac proti tetke vzpriamený, nakoľko mu to jeho zúbožené telo dovoľovalo. „Bol by ma počul tam —“, máchol rukou stranou k mestu, kde strávil svoje krajšie dni. „Tu nedá sa hrať tak, ako vtedy, v ústave... Tam i vzduch inakší, i vôľa, i husle znejú veselšie a sladšie... Ako na príklad pri zkúškach alebo pri koncerte v ústave usporiadanom. Stojíš na podiume s husľami v rukách; vôkol teba i pred tebou nesčíselné svetlá a tamdolu dav poslucháčstva — samý hodváb, čipky, kvety, skvosty, a všetko to vlní sa a šumí... A ty len stojíš s husľami v rukách a zdá sa ti, ako bys' bol kdesi ďaleko — ďaleko a vysoko nad všedným životom... Sám neznáš ako, len pretiahneš sláčikom — a všetko stíchne: i ruch, i šum, i vlnenie. A sám neznáš ako, len stojíš s husľami v rukách a melodia prýšti sama, ako by vytekala z tvojej duše, z vlastného srdca...“

„Dosť, Paľko!“ uchopila ho tetka za ruku; „vidíš, už sa zase rozčuľuješ!“

„A to je slasť! to je krása!“ volal Pavel ako vo vytržení, nedbajúc na tetkine slová. Bol skutočne chorobne rozčulený, v očiach lesknul sa mu akýsi divný svit, ktorý tetku skoro poľakal. Vravel ztažka, v prestávkach, ale on nebadal to, tak zabral sa do spomienok a predstáv, ktoré utkvely v jeho mysli s hudobných večierkov veľkomestských, na ktorých spoluúčinkoval. „To je *hudba*, umenie, — ale nie taká, ako strýc... A bez nej, bez hudby, niet pre mňa života! Čo by mu pre mňa dodávalo ceny?! Myslíte, že *takto* mohol by som žiť, keby to vyššie nadšenie nedržalo ma? Dávno by som bol už umrel! Nepomohly by vaše vôdky, pilulky a prášky... Ale takto musím žiť, musím... Ja musím vyzdraveť! Tu“ — Pavel uderil sa na hruď — „páli a zvučí to a nedalo by pokoja snáď ani tam, na cintoríne. A jedine to ma drží a uzdraví...“

Prudký kašeľ udusil ďalšie jeho slová. Kašľal dlho hrozným, dutým zvukom, tisknúc biele, kostnaté ruky k hrudi. Tetka priskočila a podala mu liek, po ňomž obyčajne utíšil sa trochu.

„Vidíš, vidíš,“ vraví mu vyčítave, „zase zabudol si na príkaz lekárov, a teraz ťa bude dusiť celú noc...“

„A nech —“, zašeptal syplým hlasom, šatkou sotierajúc slzy, čo naskočily mu do očí. „Však i kašeľ prejde — sám doktor povedal. A potom vrátim sa k Mozartovi...“

„Choď, ľahni si, syn môj!“ zaprosila tetka, nemohúc počuť takéto slová a videť ten sebavedomý výraz jeho tváre, do nejž zrejmo vpísaný bol ortieľ blízkej smrti.

„Nepôjdem!“ oprel sa vzdorovite, sotva majúc sily vstať a udržať sa v rovnováhe. „Radšej vám niečo zahrám. Počkajte: Schubert...“

Vzdor tetkinmu zdráhaniu a bráneniu vzal husle a bez ladenia priložil ich k lícu. Boly zaprášené i rozladené a pod sláčikom zazvučaly disharmonicky.

„Počkajte, tetuška, Schubertov ‚Labutí spev‘... znáte?“

„Nechaj! nechaj!“ prosebným hlasom vravela táto. „Nenie ti dobre — vidím ti to na tvári. Vidíš, doktor povedal... A ty! Pane Bože! kde sa to v tebe berie?!“ vravela zmäteno.

Pavel sadol si na peľasť postele a počal hrať — no už pri prvých akkordoch zmiatol sa a rozpačite složil husle na lono.

„No, zabudol som akosi —“, vravel zadumeno, trúc si čelo dlaňou. „Ale, počkajte, zahrám niečo iné.“

Sklonil hlavu a naladiac struny, prešiel po nich sláčikom. Zazvučaly tichúnko, sladko a nežne... Ale už v nasledujúcom okamihu zmĺkly. Pred očima zahmlilo sa mu — — zachytil sa záhlavia postele a sklonil hlavu na podušku.

Plakal.

— — — — — — — — — — — — — — —

Ticho, smutno a clivo bolo v tej malej chyži s jedným oblokom a so stolíkom, medicínami zapratanym, pri lôžku nemocného. Malá lampka so zeleným stínidlom osvecovala ju len sporo a tu panujúcu tichosť rušilo iba syčanie plameňa v bľachových kachlíčkách a nerovné dýchanie Pavlovo. Janovská sedela pri stolíku s okuliarami

na očiach a s Tranosciusom v ruke. Prečitovala si piesne „o kríži“, tu i tu pozrúc k lôžku. Chorý ležal ticho, so zažmúrenýma očima: iste usnul. Starene bolo otupno. Nenie to nič príjemného sedeť v noci pri chorom, pri slabom kmite lampy znovu a znovu dívať sa na tvár, na nejž, zdá sa nám, zrejmo napísaný je ortieľ smrti — sedeť a trnúť tou jedinou myšlienkou, že anjel smrti stojí snáď už pri lôžku, hotujúc sa zamáchať krýdlami a tak vyhasiť plamienok jednoho života...

Únava a nezvyklosť bdenia zmorily ju. Sklonila hlavu na zopiate ruky a zažmúrila oči. No nebola tak dlho, keď vzbudilo ju volanie Pavlovo. Prestrašeno rozhliadla sa dookola a zrakom utkvela na Pavlovi. Pololežiac sedel na posteli, majúc hlavu opretú o lakeť a dívajúc sa do svetla, ako zabudnutý v myšlienkach. Celý bol akýsi premenený. Jeho oči zapadly v hĺbku a už neleskly sa, ako vtedy, keď hovoril o hudbe. Tá ostrá črta, ktorá, zvlášte keď bol rozčulený, jasne rysovala sa pri jeho dávno odkvetlých ústach, zmizla. Na jej mieste rozložil sa výraz dušu opanovavšieho bôľu a vyraz bezvládnosti, aký zväčša vídame na tvári chorého decka a ktorý tu na tvári mladíka, stojacieho v zenite mladosti, dojímal ešte úžasnejšie.

„Tetuška, nespite, prosím vás!“ tichým hlasom zaprosil Pavel, dívajúc sa do svetla.

„Veď ja nespím; len tak som si hlavu položila,“ odvetila táto, ešte vždy nemohúc sa spamätať, ako dlho spala. „Je ti azda horšie?“

„Nenie — ale nemôžem spať a je mi smutno. Vytiahnite svetlo: to pološero je také protivné — ba strašné!“

„A prečo nemôžeš spať?“ spytovala sa tetka, sadajúc si k nemu na posteľ a rukou siahajúc mu na čelo. Bolo vlhké a vlažné.

„A len tak — —“, odvetil Pavel, nemeniac svoje položenie, „všeličo mi prichodí na um, nuž preto...“

„Nemysli na nič, len buď tichúčko, a iste zaspíš.“

Pavel neriekol nič. Pozerá uprene do svetla, ako pred chvíľou. Zrazu pozrel na tetku a pokúsil sa usmiať, no nepodarilo sa mu.

„Tetuška, viete, čo som vám hral?“ spýtal sa, jakosi detsky dôverne pozerajúc jej do tváre, čo uňho predtým nikdy nebývalo.

„Neviem, syn môj — pesničku.“

„To nebola ‚pesnička‘!“ vztýčil sa Pavel, „to bola ‚Uspávanka‘ — viete?“

„Čože, ja tomu i tak nerozumiem,“ odvetila, diviac sa jeho zvláštnej nálade. Vidno bolo na ňom, že je rozcítený, ale nie nervósne rozčulený, ako inokedy. „Som už stará žena a hudbe rozumiem iba toľko, nakoľko môžem *srdcom* porozumeť.“

Pavel prekvapeno pohliadol na tetku — a kási svetlosť rozliala sa jeho tvárou.

„To ako *ona*...“, preriekol sotva slyšateľne, zádumčive.

„Kto, syn môj?“ úprimne zadivila sa tetka.

„*Ona*,“ ukázal chudým, akoby priezračným prstom na podobizeň visiacu na protivnej stene. Svetlo len slabo ju ožiarovalo: útla,

dievčenská postava zdala sa len bielou škvrnou na tmavom úzadí. Tvár tetkina zamračila sa.

„Čo ťa po nej! Nemysli teraz na ňu!“ riekla, dobre tušiac, že slovíčko *ona* jedine smutné rozpomienky môže vyvolať v jeho duši. Pavel, zdalo sa, preslyšal jej slová.

„I ona rozumela iba srdcom — a práve preto porozumela tak, ako som si ja myslel... Viete, tú ‚Uspávanku‘ som ja složil“ — Pavel na chvíľu zamlkol — „a nikdy nikto neslyšal ju iba *ona*...“

Tetka mlčala, obávajúc sa, že on zase rozčuľí sa. Všetko tomu nasvedčovalo.

„A predsa ma nemilovala!“ zvolal zrazu, vzchopiac sa na lôžku a rozhliadajúc sa dookola. „To všetko bola iba lož — lož! I ten úsmev, i to nadšenie, i tá chvíľa, v ktorej ma pritiahla — aby ma zase odsotila!... To všetko bola lož — a ja som veril! A to ma zničilo! to ma zničilo! Tým ztratil som svoje sny, ideále — svoje zdravie...“

„Nehovor, pre Boha! šetri sa!“ prosila tetka, nežne tiskajúc ho na podušku. Bolo čosi neprirodzeného v celom jeho chovaní: nezdalo sa ináče, ako že blúzni, a strach pojal ju pri tej myšlienke.

„Iste zdalo sa ti niečo, a teraz namýšľaš si bohzná čo,“ pokúsila sa chlácholiť ho.

„Ja si nič nenamýšľam!“ rázne prerušil ju Pavel, „ani nesnívalo sa mi to: viem o všetkom, ako by to teraz bolo. Ja stojím s husľami v rukách a hrám — — a ona spočíva na pohovke a díva sa — — A všetko je tu ružové: steny, náradie i záclony, i svetlo — len ona biela, bielunká a oči čierne. Díva sa, díva — a mne zdá sa, že nie som na zemi, ale kdesi ďaleko, vysoko... a jako by sme sa oba vznášali vyšej a vyšej... A dookola je tak ticho! Len akési tikanie počuť kdesi, slabúnko: tik-tak, tik-tak. A zase vôňa — až omamuje a uspáva... Nuž vidíte, že sa mi to nesnívalo!“ riekol živšie.

„Bolo to naozaj?“ s úžasom spytuje sa tetka, ešte vždy neznajúc, či Pavel hovorí v horúčke. „A čo ďalej?“

„Nič!“ odvetil nevrle. A len po hodnej chvíli dodal: „Hral som ‚Uspávanku‘ a ona len poslúchala, dívala sa, a v ružovom osvetlení bola taká krásna, taká krásna! A tá vôňa bola vždy silnejšia — a to tikanie ozývalo sa vždy tak, až hlava točila sa z toho... Nemyslite, že neviem, čo hovorím!“ prerušil sa, zbadajúc nedôverčivý pohľad tetkin. „Teraz viem, čo hovorím — ale *vtedy* som blúznil,“ doložil pritlumene. „*Vtedy* som blúznil — — ale ona nenahnevala sa, len sa usmiala — tak smutne! tak trúchle! Položila mi ruku na ústa a neriekla ani slova. A dookola bolo tak ticho! A ja kľačal som pred ňou — — a jej biela, bielunká ruka spočívala mi na hlave — — — — — — — — — — — — — — — — A odvtedy som tam nebol!“

„Dobre si urobil, syn môj!“ tíško preriekla tetka, stierajúc slzu z oka. Až teraz mu porozumela...

Pavlova tvár skrivila sa na úsmev.

„Áno —; ale, viete, prečo som nešiel? Viete, prečo som nešiel?“

„Prečo, syn môj?!“

„Preto, že zaprela dvere predo mnou!“ zasmial sa Pavel ošklivým smiechom. „Moja ‚Uspávanka‘ zunovala ju —: mala ona iné, „vznešenejšie“ zábavy... A ja som ju miloval! Čo naplakal som sa v ten čas! Často blúdil som celé hodiny, aby som ju mohol spatriť — alebo aspoň jej tôňu za záclonou...“

„A videl som ju. Šla práve na zábavu a pri nej akýsi pán, pekný a zaiste bohatý. A ona zase bola celá biela, bielunká, len oči čierne a v nich zase ten záhadný svit, ako vtedy... Ja stál som a dívam sa, ako na nebeské zjavenie — a ona zbadala ma a — zasmiala sa.“

Nekonečný žiaľ zobrazil sa na jeho tvári.

„A tá noc ma dorazila!“ pokračoval zádumčivo, akoby sám pre seba. Rozrušenie, s ktorým v predchádzajúcom okamihu vyriekol poslednú vetu, už ztratilo sa s jeho tváre. Miesto neho zase ten detský výraz, ktorý dojímal tak úžasne... „Bolo blativo a chladno, a ja blúdil som, neznajúc prečo a kade... A vtedy tu umrelo čosi“ — položil vyziablu ruku na poodhalenú hruď, — „a odvtedy som taký biedny! taký biedny!“

„Nezúfaj, syn môj! Pán Boh pomôže,“ zahovorila tetka, sama pred sebou stydiac sa jakosi za pošetilú útechu. Pavel záporne potriasol hlavou.

„Takým spôsobom nie, ako vy myslíte,“ hovoril s pevnou presvedčenosťou v hlase. „Vy myslíte, že mi spomáhate, aj doktor myslí, že mi spomáha — a ja sa smejem. Nič nehovorím, len sa smejem — lebo neviete, ako a z čoho, len pomáhate. Vy myslíte, že mám suchoty a čo ja viem čo! Kde by som ich vzal? Ale srdce bolí, a proti tomu niet lieku.“

„Čo by nebolo? Lieky sú na všetko: na to i na to...“

„Ale nie také, ako vaše. Tu iba čas a piesne. Áno, piesne!... Až mi bude len trošíčku ľahšie, odídem ďaleko, ďaleko — — a zase bude, ako kedysi — i nádeje, i nadšenie... A zase bude plno piesní, ako vtedy...“

Hlas stával sa mu slabším a slabším. Hovoril s námahou, ktorú ešte snažil sa utajiť, v prestávkach sipiac a dusiac sa, jako by mu čosi zastavovalo dych v hrdle a hruď zavaľovalo ťažobou. Sedel schúlený do obluka, bokom opierajúc sa o stenu.

„A teraz — dajte mi moje husle,“ šeptom preriekol po chvíli. „Dajte!“ zopätoval hlasnejšie, keď tetka odporovala.

Trasúcou rukou siahol po nich a vášnive pritisnúc ich k hrudi, sklesol na podušku.

— — — — — — — — — — — — — —

„Chudiačik! umrel tak tichúčko!“ na piaty deň rozprávala Janovská pani Mrvánkovej. „V nedeľu bol ešte tak svieži, že som sa nevedela prenadiviť. Celý deň rozprával mi o svojich úmysloch a večer iba o tej, čo je to na obrázku v jeho izbe. Ale to už ako by ani on nebol: nikdy ten, úbožiak, takým nebýval!... Sedela

som pri ňom celú noc; nemohol zaspať, len kašľal a stenal. Nehovoril nič, len chvíľami spýtal sa po listárovi, ako by neznal, či je noc a či deň. Chudiačik môj! bol tak slabý, i ťažoba šla naňho veliká, a predsa každú chvíľu netrpezlive opätuje: „Ešte neprišiel? Ešte neprišiel?“ Čakal, neborák, akoby neviem čo, a ono toto:“

Janovská vstala a položila na stôl balíček nôt. Všetky písané boly Pavlovou rukou, pozorne a pečlive, a teraz miestami viacmenej popodtrhované červenou tužkou. Nikde ani riadka, ani slovca, iba na jednej strane nepekným, ťažko čitateľným písmom čiasi poznámka:

„Počiatok dosť dobrý, ale finale nič nehodno.“

„A čo on na to?“ zvedave spýtala sa Mrvánková, ktorá Pavla za živa nemohla vystáť, teraz však prvá prišla — sústrastná duša!

„Nič. Keď listár prišiel, ja sama tešila som sa, že už teraz uspokojí sa. Bežím a podávam mu ho — ale on hneď akosi divne hľadí a nehovorí ani slova. Strhol obálku, prezerá list po liste a zase nevraví, len hľadí tak smutne, že mne samej srdce sovrelo. A od tej chvíle ako by mu ktosi život bol podťal: nevravel, nejedol, len leží alebo sedí schúlený a stene, a mne samej je pri tom tak smutne! Neopustila som ho ani na chvíľu, ale on vždy ešte ani slova, len odmieta i liek i všetko...“

„Bol on od jakživa divný človek!“ poznamenala Mrvánková, no zbadajúc sa, rýchle dokladá: „ale takto ináče dobrá duša!“

„Veru dobrá!“ prisviedča Janovská. „A mňa mal tak rád! Ani vlastnej matke, so všetkým sa mi zdôveril. Nuž: videl, že ho veľmi rada mám a že mnoho natrápim sa s ním. A veru aj mnoho utratili sme s jeho chorobou: doktor ustavične a lieky od výmyslu sveta. Nuž nešetrili sme peňazí, bárs nezbýva, zišlo by sa na staré dni... A neopustila som ho ani na chvíľu, i v noci ta ustlala som si na slamník a načúvam... Svetlo horí a on leží a oči má zažmúrené. Usnula som na chvíľu — a zrazu počujem akýsi strašný hlas. Skočím hore —: bolo tma, svieca už dohorela a to on volá takým strašným hlasom! „Starý“ hral na svadbe u kupcov, bola som iba sama, a hrúza zmocnila sa ma. Zažnem, bežím k nemu; on sedí na posteli a vytrešteno ziera pred seba. Vlasy má rozcuchané a celý trasie sa — a bol taký strašný! „Ja umrem!“ zvolal s úžasom a hrôzou v tvári, a ja sama som neživá — nemŕtva! „Ja umrem!“ opätuje zas a zas, a chytil ma za ruku a tisne ju tak silne! Sobrala som sa a hovorím, len tak, aby som čosi riekla: „Neumreš, syn môj!“ hovorím, „neumreš, Pán Boh pomôže!“ A on len pokrúca hlavou a vraví: „umrem!“ A potom zaplakal. Plakal ako dieťa a len túli sa, ako by sa bál...“

„Úbožiak! on veľmi rád žil, nuž ťažko bolo mu umierať.“

„Ach, čoby! Potom ho už všetko opustilo. Už nedbal, chudiačik, o nič, ani o husle, ani o nóty, len skladal ruky a oddával sa do vôle Božej. Smieril sa so všetkým: i so životom, i s bôľom, i so smrťou... Ba podivno! už bol celý preč — hľadím naňho a on ako by sa usmieval a dve slzy rinú mu po tvári...“

„Už je v poriadku!“ vraví akýsi muž, zastanúc v otvorených

dverách. Jeho atletická postava snaží sa udržať rovnováhu, ale kloní sa s boka na bok, zachovávajúc pritom vážnu tvár. Jeho oči mutné sú po prebdetej noci a nos rdeje sa od požitého nápoja. Ustúpil s prahu — lúče ranného, májového slnka padly cezeň, ožiarily dvoch vstupujúcich mužov a medzi nimi čierny frak.

„Ó, syn môj drahý! Syn môj drahý!“ zaplakala Janovská.

„Zastrite zrkadlo!“ upomína Mrvánková.

*

Nuž umĺkly už tóny, zamrely piesne! Umĺkol bôľ i pálčivá túha po živote, šťastí a láske — a on, ich pestiteľ i žertva, leží tu tichučký — tichučký a jakoby usmievavý... Krátka bola púť, ktorú vykonal — ale dlhý a ťažký bol to boj! Umĺkly piesne, ideále rozletely sa — — kto ujme sa opustených?

Predstavujem si ho, ako leží v strýcovom, vyšedivelom fraku tichunký, stuhlý, mŕtvy — s tým usmievavým výrazom v tvári — — A zase ako kedysi vychádzal z dvorany plnej poslucháčstva, odmenený potleskom i pochvalou učiteľov — ako vychádzal z dvorany s rozblúznenou hlavou, trepotajúcim srdcom, plný nádejí, snov a viery v budúcnosť, ukrývajúc na hrudi ružu, ktorá len pred chvíľou zdobila ňádra dievčie...

„Počiatok bol krásny, ale finale nič nehodno!“ zdá sa hovoriť ten úsmev na tvári zvečnelého.

Koreň a výhonky.

Novella od *Svetozára Hurbana Vajanského.*

(Pokračovanie.)

III.

Lipovský kostol.

V širokom, rozmanite nadstavovanom a pristavovanom dome Drevanských v Lipovej vládlo neobyčajné ticho, vzdor tomu, že dostal hostí, koričanského Jána s deťmi; no i rodina i hostia boli v kostole, jako svedčí sa na prvý vianočný sviatok. Iba v „prednej“ kuchyni, patriacej k pôvodnému, od sto rokov nepremenenému bytu starých, šumela robota i v tento sviatok; tam gazdovala Beta, žena druhého syna Samka, ktorý, pohltený starosťami o mamon, nevrátil sa s ciest ani len na tieto výročité sviatky. Snáď už i preto, aby vyplnil sa všeobecne v kraji rozšírený vtip o Lipovancoch, že všetci nikdy doma neboli, ani nebudú, a to ani len na súdny deň.

Samkova Beta bola kriklavá, panovitá staruška, pravá, skostnatelá Lipovianka, o ktorú nezavadil novší čas ani na minútku; ona neustále rozkazovala početnej čeľadi domácich neviest a slúžok, a rozmnožovala svojimi kommandami neporiadok. Nevesty, slúžky,

najaté baby behaly, štuchajúc jedna druhú, prevrhovaly vahany a oparovaly si navzájom tučné ramená. Spech a kuchyňský zmätok bol odpustiteľný: na obede budú nielen všetci synovia s manželkami, ale príde i Vrábeľ z Chudobky, Judkin muž, prišiel Koričanský s dcérami, a jako každý rok, povolaný je i pán farár, obedovať v prvý sviatok u Turákov. Medzitým čo Beta kričala a rozkazovala, sama nič nerobiac, Tomášova žena Evka (Tomáš bol synom Michalovým, najstaršieho to syna Jánovho), nestará ešte Lipovianka s bystrýma očima a určitými pohybami, pracovala sama bez velenia, a pracovala jako oheň. Iba Aničke, 18-ročnej dcére Ďurkovej, časom ticho riekla, čo treba doniesť z komory.

Aničkin otec, Ďurko, bol najmladší a najvzdelanejší zo synov starého Turáka. Mal smysel i pre iné veci, než pre večnú borbu za vydobytím majetku a večnú starosť o jeho zachránenie. Ačkoľvek najmenej cestúval (na neho boly složené hospodárske starosti nielen otcovského majetku, ale i novonadobudnutých majetkov bratských), ľúbil obcovať doma i na blízku s ľuďmi vzdelanšími, najviac čítal v dome Drevanskom, a časom vedel pustiť i groš či pre zjemnejší pôžitok, či k nejakému vyššiemu cieľu. S farárom lipovským stál v pomere temer priateľskom; často chodil k nemu, bezdetnému vdovcovi, a presedel celé večery. Farár mal zaľúbenie sliediť za neučeným, materinským dôvtipom svojho cirkevníka, poučoval ho nie jako učiteľ, ale jako vyššie stojací, dobré želajúci priateľ. Ďurko syna svojho Paľka podržal tak pri dome, jako to robili ostatní, ale už i Paľko bol zjemnenejší, viedol za mládenectva predok medzi rovesníkmi, zaujímaly ho veci verejné i národné, i vzal si za ženu chudobnú Lipovianku po láske, čo bolo neslýchané v Lipovej, a tobôž u patriciov Drevanských. Podobne i Anička, sestra jeho, bola jemnejšia, vzdelanšia, než ostatné Lipovianky; ona pracovala v poli i v dome práve tak, jako ony: silu, čerstvosť, prirodzenosť prostej Lipovianky podržala, ale ju miernilo, zdobilo a zjemňovalo vychovanie otcovo a liberálnejšie používanie bohatstva v dome Ďurkovom. Nosila sa tak, jako všetky napospol, nebolo na nej inakšieho šva, inej farby; vlasy ležaly hladko a prosto, pútcom rovno delené, vrkoč ležal voľne chrbtom, ale tie šaty i dľa látky boly fajnejšie, i strihom vzornejšie priliehaly k jej mladému telu, jako by ich ulial, a hlavička s hladko česanými vlasmi a silným vrkočom mala útlejšie kontúry. Niektoré preháňania pri bežnom lipovskom kroji vedela zmierniť, bez toho, že by čo len maličkosťou upomínala na nejaký vplyv módy a panštenia.

Okrem kuchárok a početných detí zostala doma ešte i starenka Eva, — ju už vyše dvoch rokov nebrali do chrámu, nie preto, že by nevládala, ale ona zaspávala pod kázňou. Vysoká, chudunká, s jemnými ťahmi podlhovastej tváre, celá v bielom, sedela u ohromnej pece a driemkala svojimi vyhaslými očami. Časom vstala, prešla k stolu, na ktorom ležal otvorený kancionál s medenými záponami, nasadila na jemno krojený nos ohromné zväčšujúce okuliare, podoprela chudé biele líce rukou, spievala tichým, trasným, jakoby zamierajúcim hlasom vianočnú pieseň: „Na Boží narození, Anjelé

radost měli". Boh sám vie, či naozaj čítala, a či znala pieseň naspamäť — jedno i druhé bolo pravým divom pri jej veku, pri tých nekonečných, zväčša tvrdých prácach, žiaľoch a trampotách, v ktorých žila od šestnásteho roku, keď ju vydali polonásilne za Turáka. Ona porodila Turákovi desať detí, z ktorých päť i pochovala, jedno v detskom, tri už v zralšom, syna Andreja v mužskom veku. Už teraz málo žila prítomnosti, ale pamäť o prešlom zachovala. O prešlom, dávnom, hovorila presne, rozumne, len už o veciach novších nevedela pravého vývodu, zabúdala to, čo stalo sa včera, a pamätala maličkosti, ktoré udaly sa pred pol stoletím.

Starenka pri speve dlho nevydržala, vstala a počala upratovať širokú „prednú" izbu s dvoma ohromnými posteliami; vystlaté boly perinami až po bukové, solídne hrady povaly. Na priečnej hrade stálo vrezané: „Anno 1689 Andreas Drewanski".

Tohoto Andreja už nik viac nepamätal, ani len starý Ján. Vôbec národ náš mnoho pamätá, keď pamätá dedov. Celá jeho pozornosť pohltená je prítomnosťou, a o minuvších sa duí povesť nebárs stará sa; žiaľ, práve tak málo stará sa o istotu budúcich.

Starenka upratovala a nemala čo upratovať, všetko bolo náležite upratané; ona dotýkala sa suchými prstami lavíc, pohladila periny, utierala dlaňou stôl, ktorý len tak lisol sa čistotou. Narovnávala kútnicu so starými, bohatými výšivkami, no kútnica už i tak ležala hladko na tučno perím nabitých poduškách. Pozrela na fogaš: tam v strojnom rade visely čbánky, a na polici stály kvietkované poháre — prachu na nich nebolo. V kúte nad stolom stála v uhle trojhranná kasnička, od ktorej kľúč mal jej muž odvtedy, ako do domu prišla; no i tá bola vyutieraná. Nebolo roboty... Tedy prišla do kuchyne svojimi krátkymi, ale dosť chytrými krokmi, počala dávať rozkazy, ktoré nik neplnil, ale sa im ani neprotivil. Nevesty, baby a dievky ani za okamih neustaly mrviť sa, keď Eva zjavila sa na vysokom prahu, škrekľavý hlas Bety Samkovej neumlkol. Nieže by stará Eva prestala požívať úctu najstaršej gazdinej, ale život tiekol svojím prúdom, ani ony, ani stará Eva nemohly ho zastaviť.

„Šanujte masť...", napomínala Eva svojím tichým, pološeptavým hlasom. „Bože môj, jaká drahota! Čo z nás len bude chudobných ľudí... A ty, Dorka, nevylej pomyje na hnoj, jako onehdá, — bude ošípaným."

„Bez kožuška ste vyšli, babička," riekla Anička a vzala starenku za chudú ruku. Ona ju odviedla nazad do prednej jako dobré, poslušné dieťa. „Sadnite si, priložím do pece, aby vám bolo teplo." Vybehla jako lasica, dupkajúc svojimi čižmičkami po nedláženej, pevno ubitej a pieskom posypanej zemi. Nažltkavá suknica, riasna, stozáhybová šuchotala okolo jej silných údov. Tvár, ešte rozpálená kuchyňským ohňom, jasala zdravím a tou veselosťou, ktorú dáva iba skončená práca. V sieni vzala dlhú opálenú lopatu, položila na ňu kŕče a polienka a, jako chlieb do pece, šuchla drevo dlhým črieslom do kachiel.

„Eh, jako buchla," šeptala babička, sadajúc znovu k stolu,

„ešte pec zrúti, pochábeľ. Ten mladý svet nič nešanuje!“ Zívla a počala znovu spievať.

Anička už nemala práce v kuchyni, i šibla k svojim, nariadiť sa. Ďurkov byt bol najzadnejší, najnovší a najmodernejší. Tam boly už i dlážky, moderné stolce a dve furnírované kasne. Pendlové hodiny klepkaly ticho; poval štukaturovaná, obloky väčšie. Na oblokových doskách váľaly sa čísla novín, na stenách visely obrazy výtečníkov, svadba Svätoplukova a podobizeň Jána Kollára v luteráku s tabličkami, s knihou v ruke. O chvíľu Anna vyšla zo svojej komôrky vymytá, vystrojená, jako svedčí sa na sviatky. Krátku suknicu mala už cele žltú, to jest novú, lebo nefarbené sukne lipovianske len za nova udržujú prirodzenú žltú farbu konopnú; sukňa mala tisíc jemných, umele sprešovaných záhybov; nové čižmičky, kordovánky, krášlily pomerne malú nôžku. Biela košieľka, jako tamo ten sňah na Hradovej, voľnými záhybami splývala mladou, jemno vypuklou hruďou; aksamitový živôtok so striebornými gombíkami a taktiež striebornými, filigránskymi záponami, prosté biele rukávce — jednoduchý, tak rieknuc triezvo-suchý kroj lipovský pristal tejto mladej, silnej a pritom elasticko-strojnej postave. Ona netrpelive, so zvedavosťou, ba temer predcitom lásky očakávala príchod svojich netier! Veď je im ona tetkou, trebárs súčasne temer vrstovnicou. Jej veľmi zaľúbily sa útle krásy mladých diev; temer so závisťou hľadela na biele, podlhovasté ruky Márie, na kypré, pred slnkom ochraňované farby na tvári Julky. Devy vzbudily v nej tušenie iného sveta, ktorý zostane pred ňou naveky zatvorený.

No netere boly medzitým v kostole. Ich otec i v tomto punkte obnovil Andrejom Drevanským opustené rodinné tradície a chodil aspoň vo sviatky do lipovského chrámu, chodil i mimo toho pozreť svoju rodinu lipovskú, vôbec pestoval styky s pradedovským domom, z ktorého pochádzal. Sám Boh vie, jako mohol otec jeho Andrej, syn starého Jána, tohoto starinného duba, tak skokom odtrhnúť sa od svojho koreňa: no tak bolo; hlavne notárčením, podlou úlohou oproti podlým predstaveným, večným strachom pred chúťkami stolice, financov, všakových komisií, vrhol sa cele do prúdov, ďaleko vybočivších z tichého koryta staro-rodinného, pohneval, odcudzil sa od rodičov i bratov, panštil, maďarončil a vôbec „zoplanil sa“, jako hovorili v Lipovej. Jako od neho žiadali podplatky, darované obedy, poľovky s hostinkami, tak i on vyhľadával náhradu tým, že zase podplatky prijímal a ľud dral. Item „zoplanil sa“.

Veľký lipovský chrám, prosto vápnom vybielený, architektonicky pustý jako Sahara, prázdny jako ohromná šalanda, bol, jako vždy vo sviatkoch, nabitý Lipovanmi a občanmi z troch filií. Na dvoch hlavných, bočných chóroch jako temno-modrý mrak černely sa jednoduché kabane mešťanov, lisly sa tu temné, vymastené, tu šedivé hlavy. Hlava na hlave až po drevené vešiaky s ohromným počtom čiernych klobúkov, v štyroch vrstvách bolo vidno osmahlé tváre. Na chóre za oltárom belely sa rady cirkevníkov z filií; biele haliehky odrážaly sa od meštianskych kabátov a šúb. To boli statní kopaničiari; medzi nimi našli sa i takzvaní ročiaci, ktorých do

chrámu za rok raz lebo dva privolávajú výročité sviatky. Na prízemí, iba proti kancli bolo nevelké oddelenie pre členov presbyteria a vážnych hostí, ostatok zaujímalo ženské pohlavie. Biele i farbisté šatky, čipkované čepce, kacabajky, kožušky s bohatou výšivkou, rumené i bľadé, mladé i staré ženské tváre, to všetko splývalo v pestrý obraz, jako vídame na dobrých starých gobelinoch. Dcéry Jánove najviac porážal spev; s chórov, sprevádzaná výtečnou hrou musikálneho učiteľa, valila sa unisonná záplava z tisíc mužských hrdiel, mohutne, tiahlo, kovovo... v prízemí zvučal prenikavo, tiež unisonný, množstvom zosilnený, pritom ľúbi diskant ženský. On splýval v jedno s hustým hlasom mužov, miernil ho a dodával mu lahodnosti i mäkkosti. Z troch elementov, organa, mužského a ženského spevu, povstala čudná, možno málo muzikálna, ale dušu unášajúca harmonia. Jako obetný dym vznášal sa silný spev hore nevkusnými, ťažkými stĺpami, až po ploché sklepenie chrámu. Učiteľ nerobil žiadne intervally, netulikal medzi veršami, on prosto jakoby mal mnohoľudnú massu na vodítku, tiahol za sebou celú ohromnú smes hlasov a panoval nad ňou.

Pri tejto mnohoľudnosti, pri tisíc očiach, hľadiacich s chórov, pri strojnej, živej smesi ženských, jednoduchých, ale čistých krojov, pri tisíchlasovom, ačkoľvek unisonnom speve, sprevádzanom tiahlymi, seriósnymi zvukami výborného organa, všetka chudoba a žiaľna pustota architektúry razom zmizla. Život a človek premenil biednotriezvy chrám v jednoduchú síce, ale sviatočnú a imposantnú budovu. I ztratil sa suchý dojem holých, nič nevraviacich fádne bielych stien, nevkusných, dole hlúpo odrezaných oblokov, hrubo remeselnícky pracovaných lavíc, ztratil sa smutný dojem fušersky maľovaného obrazu oltárneho, jako i celého bezvýznamného, žiadne taje neukrývajúceho oltára. Zahladený bol dojem vnešného, formálneho nevkusu *živou krásou ľudovej massy*. Táto živá krása ľudovej massy javila sa nielen v tom, čo oko videlo a ucho počulo: v tom úchvatnom obraze pokojných, zdravých postáv, otvorených obličajov, v blesku tisícich očí, v silných otrasoch jednotného, velebného spevu, ale menovite v tom, že tu suverénne králila tichosť a duchovná sosústrednenosť, umelecký poriadok s umeleckými kontrastami, dojem mnohohlavého celku, pozostávajúceho z nesčíselných jednotiek. Táto massa bola hlavne a predovšetkým trpná, nečinná, prijímajúca, tak rieknuc bezprávna, ale pritom všetkom ona, tá massa, ten celok, boly hlavným faktorom, a nie činná, podávajúca účasť kňaza alebo organa... Kňaz so svojím oltárnym spevom, svojou kázňou, organ svojimi panovitými zvukami, zdal sa iba odbleskom tejto massy, ktorá shromaždila sa, zanechajúc pri vchode do chrámu všetky osobitné mysle, túžby, svoju všetku vôľu a svoje práva.

Na prízemí, v oddelení pre vážnych a najvážnejších cirkevníkov, mali i Drevanskí svoju lavicu, veď kurátorom bol i teraz Michal, hodnosť, ktorú prejal od otca, keď poďakoval sa starík pre vysoký vek svoj. Na mieste, kde indy bolo vídať plešivú širokú hlavu starého Jána Drevanského, sedel teraz jeko vnuk Ján Drevanský, a pri ňom obe jeho dcéry. Ony vlastne narušovaly obyčajný po-

riadok. Dľa prastarého poriadku maly by i tieto devy stáť pred oltárom, v nepočetnej falange lipovských panien, ktoré tam stisnuté stály a pri oltárnej modlitbe s príjemným šumom riasnych sukníc a bielych rukávcov kľakaly na chladné štvorce lacného mramoru. No — Jánove dcéry už vyrástly zo starého mravu, už sú slečny, a maly na hlavách klobúky... Tieto klobúky a mantillky, známosť cudzích jazykov, noblejší spôsob žitia, to, že ich dedo a otec biedne prešli so pár škôl, že bývaly v panskom dome: bolo dosť prervať storočný poriadok. A to menuje sa všeobecne pokrokom. Veď ony, tie devy, boly priamymi výhonkami lipovského koreňa, pravé, krvné sestry tamtých, čo stály pred oltárom a kľakaly pri posvätnej modlitbe oltárnej. Krvné sesterstvo ztratilo sa pod klobúkom a mantillkou, právo lámať starý zvyk stalo sa pochopiteľným, tak že ani nenapadalo. Neväzí v tomto, jako v puku, zárodok národného renegátstva? Nevedie každé oddeľovanie sa od ľudu k odrodilstvu?

U boku Julky sedel Ján, nahřbený starec so širokou, lisnúcou sa plešinou, ovinutou srieňovým vencom dlhých, v tyle hrebeňom spiatych vlasov. Bľadá, významná tvár jeho bola staricky krásna; také tváre maľoval Rembrandt a vedel v ne vložiť krásu vzdor tomu, že boly vráskovité a zošlé. Viala z tej tváre patriarchálna vážnosť, temer bys' povedal sviežosť; len mdlé oči a vpadlé pery, veľmi vráskovité, zjavovaly neobyčajne vysoký ľudský vek. Mohutné, široké čelo svedčilo o niekdajšej sile vôle. Údy schudnú a sošúveria sa, plecia svisnú, sily telesné upadnú až na stupeň bezpomocného detstva, ale hlava starého človeka podrží svoje dimensie, svoje formy, a stáva sa nápadnou, imponujúcou. Pri ňom sedel Michal, jeho najstarší syn, otcovi nápadne podobný, tiež plešivý, no ešte nenahŕbený, obrovsky mohutný v pleciach, tak že, ačkoľvek už sám starec, zatienil svojho otca, a jako by vyzdvihoval jeho starobu. Široká šuba, bohato vyšívaná, s čiernou, barančenou hazuchou na chrbte, zväčšovala jeho postavu.

Ján i Michal zahĺbení boli v bohoslužbu, ticho, nepohnute trímali sa — zato Ďurko, asi päťdesiatnik, s mladým rumencom na tvári, čulo pozeral pred seba, raz na more ženských hláv, raz na temnú massu, visiacu ponad ním s chóru. Pri dlhej piesni vianočnej ustal spievať a niekoľko ráz zívol. Mladší členovia rodiny boli roztratení po chóroch. Vrábeľ s Juditou prišli z ďalekej „Chudobky“ neskoro, na pol kázni. Judita prichýlila sa do poslednej ženskej lavice: chudobné želiarky urobily jej vďačne miesto, stisnúc sa dohromady. Ján Vrábeľ so synom pošli ku organu; to útočište pre ľudí, nemajúcich v chráme zákonné miesto.

Kňaz, vysoký muž s krátko striženými šedinami, v sňahobielej kamži, hovoril s kancľa tichým, neretorickým tónom, jako by bol mal pred sebou len malé shromaždenie. No každé slovo padalo s kancľa jasno, určite, odrezano; pri tichosti, jaká panovala v chráme, prenikalo každé až do posledného „mendíckeho“ kútiku pod nedokončenou vežou, kde sedel po kladách a zlomkoch vymuštrovaných lavíc najmladší podrost lipovskej mládeže. Len ku koncu kazateľ nadvýšil hlas; zrnito, jako zlatý dážď, padaly jeho pre-

myslené, pekne konstruované sady, prípadné citáty písma, silné slová proroka, ktorými započal a, jako bolo badať, ide i končiť. Pozdvihnúc hlas až k patosu — zastal na chvíľu a tichým, tichým hlasom riekol: amen... Jako by jednými prsmi zavzdychol celý chrám i ozval sa razom nepokojný šum... ľudia pridlho boli ticho, žiadalo sa pohybu. Pohyb prišiel do massy, jako keď do tichej hladiny Štrbského plesa s vysokých brál Bašty priletí nečakaný, silný vietor. Zašuchotaly listy kancionálov, jako by ten samý vietor zadul do suchého opadnutého lísťa. Mohutne, všetkými mutáciami zahrmel do šumotu organ, až sa niektoré lavice potriasaly zvukami pedálovými. Hovoria, že dosky majú istý stimulus; keď organová drevená píšťala zahučí tým samým stimulom, doska strasie sa.

Po piesni, pri áronovskom požehnaní, pri prvých spevných slovách kňaza všetko povstalo z miest; chrám zatmel sa, jako by razom jasné zimné slnko zašlo bolo za hustý oblak. Zdalo sa, jako by budova sama chcela sa vystreť do výše. Nad pavlačmi objavily sa rady temných, vysokých postáv, a zakryly chrbtami a hlavami svetlo nevkusných oblokov. Po trikrát poklonily sa rady za každým odstavcom požehnania. A skoro potom nasledoval šumný, radostný východ. Jako tmavá rieka valila sa z chrámu massa ľudu dolu schodami, pätila sa, nemohúc ďalej pre babky, ktoré v prízemí tisly sa netrpelive do dvier, hatiac jedna druhú. Pred kostolom vidno gruppy v tichom rozhovore. Kňaz vychádza z kostola, klobúky letia s hláv.

„Jako ti je?“ pýtal sa Ján Drevanský dcéry Julky, ktorá bola neobyčajno bľadá a dupkala nepokojne po sňahu.

„Oziaba ma v nohy, a hladná som jako vlča.“

„Julka!“ s nádychom neodobrenia riekla Mária. Jej nemilo dotkly sa položartovné slová sestry bezprostredne pri východe z chrámu. Znely jej priprofánne a priveselo po vážnych dojmoch chrámových. Ona pod spevom, dávno nepočutým, dva razy zaplakala, skloniac hlávku nad hrubú knihu kancionála, a pri posledných slovách kňazových zamieralo v nej srdce novým sladkým a pritom všetkom bôľnym citom. „Zamknutá je duša tvoja,“ hovorievala tetka Steinová, keď ju kárala, že je nevľúdna, neúprimná a do seba utiahnutá. Teraz, po návrate z Dolniak, počala otvárať sa jej uzamknutá duša, jako kalíšek belaského zvonku pri východe slnka. Tiché posiaľ srdce, rovnomerne pulsujúce, počalo tlcť živšie, tuhým, nepravidelným tlkotom. „Čomu v ústrety?“ pýtala sa samú seba. Odpovede nebolo.

„Nuž čože?“ odvetila jej nevinne Julka, „vari teba neoziaba, a ty nie si hladná? Mariška, kebys' vedela, jak teším sa na tú polievku u babičky. Takej niet v celom svete. A či si spozorovala u organa Lacka? Ja som ho zazrela a hneď poznala.“

Mária neodvetila a išla ticho u boku otca.

Slnko svietilo bielymi, zimnými lúčami na zasňaženú ulicu, na biele strechy domov, na sňažný kúžeľ Hradovej, ktorý pnel sa nad Lipovou jako hromosvod. Končiar vrchu, ostrý sám sebou, zostrila ešte viac kartografická pyramida; omrznutá a zasňažená svietila

v slnku jako brillant. Pod Hradovou tiahly husto horou zarastnuté nižšie kopce v čistej, sňahovej plachte, len miestami pretrhnutej sráznymi skalami. S druhej strany trčal blízko, nad samými domkami Záriečia, nevysoký, strmý, vulkanický kopec. Myslel bys', rukou môžeš siahnuť na jeho malebné stráne a terrassy. Volal sa prosto Zámkom, a skutočne uzamykal lipovskú dolinu. Pod ním išla hradská cesta k Rohovu.

Drevanovci — celou processiou — išli ticho z chrámu. Skoro ich dohonili Vrábeľovci z mlyna „na Chudobke“: Vrábeľ, jeho žena Judka i syn Ladislav, 21-ročný šuhaj, v bezúhonne módnom, ba až šviháckom obleku. Príchodzí pripojili sa bez ceremonií k rodine, pomaly tiahnucej námestím. „Chudobka“ nepatrila cirkvou do Lipovej, no najmladšia dcéra domu, Judka, ľúbila razom odbaviť i Pána Boha, i návštevu u rodiny. Nadto prišla ukázať im svojho juristu peštianskeho, na ktorého pozerala s materinskou hrdosťou. Tak temer celá rodina v jednom klbku pomaly ťahala Lipovou. Ich temer všetci predbiehali, lebo starý Ján s vnukom hýbali sa len pomaly a často zastávali. Za mostom odbočili na pravo, hore ľavným svahom. Na vyvýšenine, medzi ostatnými, menšími domami, vítal ich vysoký dom Drevanských, na poschodie, ale bývalo sa len v prízemí. Na staromódnom poschodí, s malými, okrúhlymi oblokami, bolo skladište tovarov a iného dobra veľkého, gazdovského a obchodného domu Turákov.

Pred bránou, ťažko dýchajúc, zastal starý Ján.

„Drahým hosťom prednosť,“ riekol tichým hlasom a sňal svoj široký klobúk, obnažiac plešinu, ktorá lisla sa v slnku. Dievčence prošly úzkymi dverciami na kamenný, zametený násyp. K nim galantne pripojil sa už na ceste mladý Vrábeľ, a teraz pomáhal im hore schodkami. Za nimi otec a ostatní členovia rozvetvenej rodiny. Celá kolonia starcov, mužov, žien i mladých podrostkov. Eva vyšla im v ústrety medzi dvere. Ona zalomila chudé ruky a v mdlých očiach starenky ukázaly sa slzy.

IV.

Cyrillský dokument.

Veruže stalo sa veľké prekvapenie v Rohove. Boly tam sladké okamihy radosti, len biednym a poníženým známe. Nebo neuštedrí také chvíle nevydedeným; také chvíle treba zaslúžiť si celým morom strádania.

Mirko shodil v saniach Drevanského ťažké botoše, schytil svoj kufrík, zabudol dať Jožovi na pivo a letel svojím ľahkým krokom hore úzkymi schodami. Tri stupenky bral naraz, vzdor tomu, že sa mu ťažká bunda medzi nohy plietla. Na ľavo v prvom poschodí zazrel dobre známe dvere s okienkom. To jeho rodičovský byt. Dvere zvláštnou náhodou neboly zatvorené, jako obyčajno bývaly, on vhupol do malej kuchyňky. Ovial ho dobre známy, domáci zápach, celkom zvláštny, jakého nevoňal nikde na šírom svete. Na

ľavo uzrel dvere do otcovského kabinetu — druhé viedly prosto do hosťovskej, ale on obrátil sa hneď ku kabinetu. Už predstavil si, jako uvidí otca shrbeného nad písmeným stolom. Ale nič, chyžku našiel prázdnu. Na vešiaku visel dobre známy otcovský župan a jehože čierna, hodvabná čiapka, na jednoduchom regáli, číslované s akuratessou kancellárskeho človeka, ležaly sväzky listín v modrých došticiach. Plán Viedne z času Sobieskeho bol nalepený na tuhom papieri a visel na stene. U obloka stála úzka, vysoká bibliotéka: starík, keď chcel k vyšším priehradkám, stupil na stolec, na ktorý nakládol najprv múr tlstých bachantov. „Historická almara", uzavretá na dva zámky, zaujímala temer štvrtinu celej chyže. Mirko shodil bundu i zimník, poopravil svoje lesknúce sa dlhé čierne vlasy, pričesal kefkou briadku a fúzy, a tak jakoby nič, prešiel do hosťovskej. Mať jeho, ač nestará, ale biedou skľúčená, nápadne drobná osôbka, sedela pri obloku a hľadela na rohovské námestie. Ona i zazrela sane pred domom, ale dom, v ktorom bývala, mal viacero stránok, málo-li saní zastávalo?; k tomu v prízemí nachádzal sa židovský hostinec s nápisom „Eis-Bier". Až keď vrzgly dvere, obzrela sa. Jej drobné, pracovité ruky sklesly do lona. Veľké, čierne oči vyvalila a ihneď zatvorila. Potom chcela vyskočiť, ale údy neposlúchly. No už tu držal ju syn v náručí a bozkával na líce. On ju cele vzal v náručie, zdvihol a odniesol k diváuu. „Miro!" zavolala, a slzy vyronily sa z jej ešte vždy prekrásnych čiernych očí, „tys' ma mohol usmrtiť! Tak ma tuto zabolelo," ona ukázala na prse. „Ach, keď si len tu!" a vytrhla sa z ramien synových, sadla ďalej a hľadela naňho materským, skúmavým a pritom milujúcim pohľadom. Pritom mala jakýsi nahnevaný výraz na tvári. To vždy, keď bola rozčulená, ľahostajno, jakým rozčulením. „Tak dávno, tak dávno, čo som ťa nevidela — ale budeš hladný — Bože môj, ja hlúpa... budeš čaju, kávy... Premrzol si." Vyskočila na nohy a počala metať sa po chyži, nevediac kam prv.

Ubezpečil ju, že mu nič nechybí, nič neželá si, len ju videť. Nedal jej odísť. Až otec príde...

Na schodoch zakašľal niekto. „To je on," riekla šťastná Elena Kladná; „ach, jako sa poteší."

„Počkaj, mama, musím ho tiež prekvapiť." On skočil s divána. „Nehovor nič, len ho pošli do kabinetu." Mirko šuchol na palcoch do otcovej chyže, obliekol otcovský župan a sadol si k jeho písmenému stolku, nahrbiac sa tak, že golier zakrýval jeho čierne kudry. Na hlave mal otcovu čiapku z čierneho hodvábu.

Starý Kladný na očiach ženy videl ihneď, že sa čosi dobrého stalo a že je rozčulená. Pevne myslel, zase nejaká zásielka prišla... „Nuž čo, list či paket?" pýtal sa s radostným úsmevom, vyzvliekajúc svoj „prorocký manteľ". Bol to starý kepeň so širokým golierom, ktorý mu v Rohove zadovážil posmešný titul „archívneho proroka".

„Nič neprišlo s pošty," riekla Elena, ale nemohla zdržať sa a chytila muža okolo hrdla...

„Choď, choď, stará!" On vymanil sa z jej objatia a zakašľal, „chceš ma udusiť?"

„Iste bol tu listár," podumal, utvrdený ženinou ľúbeznosťou, a ako obyčaje šiel do svojej chyže. Mirko nevydržal sedeť shrbeno pri stole, a práve keď starík vchádzal, mal hlavu vystretú. Zpod čiapky na golier župana padaly jeho čierne dlhé vlasy.

„Kmín v dome," s dobrým úsmevom riekol Józa; on už po kufríku a bunde badal, čo sa stalo. „Vedel som hneď, vedel som...", ale ďalej už nevládal, čo jako chlapil sa. „Zlodej, figliar, šibal... takto neoznámiť..." Mirko bol už shodil župan a bozkával otca. „Čo tu chceš? Čo tu hľadáš?" zase počal otec, „von s ním!" Ale jeho oči smialy sa a slová v hrdle viazly. Čokoľvek by bol povedal, všetko žiarilo láskou a nevýslovným šťastím. V úrade volali ho i „suchou dušou" pre jeho absolútnu chladnokrvnosť ku všetkým mestským i kancellárskym novinkám, klebietkam, dôležitosťam, ani nešípiac, že slabý, bezpomocný, trpelivý Kladný mal v sebe viac ohnivého citu, než celý slávny magistrát Rohova.

„Na Štedrý večer som prišiel, tata, vari ma nevyhodíš. Či bude nadelenie?"

„Bude, bude, Mirko — kedy si prišiel, jako, odkiaľ?..."

Až tu napadlo Mirovi, že kočišovi nič nedal. Sbehol prostovlasý dolu schodami. Jožko stál pred krčmou v prízemí a pil pálenku z malej fľašky. Krčmárka Regina, tučná na pľasnutie, stála medzi dvermi, jako temer vždy, a uspela sa ho dôkladne vypýtať, odkiaľ ide a koho priviezol.

„Pozdravuj, Jožko, oddaj paklíky a povedz, že do Lipovej prídem naisto — s Bohom." I dal mu do ruky niekoľko šestákov.

„Máme poslať druhé kone?"

„Popros sváka, že áno, ale iste — pešo je ďaleko!"

Jožko dotiahol svoju pálenku, sadnul do zadného sedliska, a jako pán letel rohovskými uliciami.

Kladný počúval oblokom na chodbe ich rozhovor.

„A ty chceš do Lipovej?" cele zarmútený opýtal sa syna.

„Na prvý sviatok," trochu studeno riekol Mirko. Jemu boly nepohodlné vysvetľovania, lebo znal otcovu nechuť k domu Drevanských. Starý raz vo veľkej potrebe obrátil sa bol k nim, a Mišo Drevanský odbil ho priateľským, ale tým bôľnejším: „nie". Druhý raz, keď už Józa nemal sa kam obrátiť (ku Jánovi mladšiemu nechcel, vediac, že podporuje Mirka), prosil Sama o požičku. Samo mu požičku dal, ovšem len na riadny úpis, vymienil si úroky, a keď prišiel srok, inkassoval požiadavku nemilosrdne.

„No, čo po strastach budúcich dní," riekol s násilne vynútenou veselosťou starý Kladný, „užime prítomnosť! Ach, Mirko, jak rád som, žes' prišiel! A hodný si, neúreku. Jako si zmužnel! Nuž čo nového vo vysokom svete?" Józa naisto veril, že jeho syn, ktorý učí ministrových synov, má veľké vedomosti o dielach „vysokého sveta". Pravda on nevedel, že jeho syn u ministra hrá omnoho menšiu úlohu než posledný domestik. Že prichádza punkt na určitú hodinu do osobitnej chyže, kde ho už čakajú dvaja žiaci; prejde s nimi úlohy, zadané v ústave, a ticho odchádza, nič nepočujúc „z vysokého sveta". Nevedel, že dámy, ktoré časom navštevujú

Mirkovu hodinu, nič mu nesdeľujú, sotva s ním hovoria, prídu a odchádzajú, jako bytnosti z výše, jako bohyne. Pre Józu bolo dogmatom, že spása národa, všetko šťastie príde z Viedne, iniciatívou Najvyššieho domu. Až prícitná loyálnosť staríka nemala hraníc. Znášal všetky posmechy, dal si špintať do „bach-husárov“, do „švarcgelbov“, keď bola móda červeno-bielo-zelená, a teraz, keď červeno-bielo-zelená móda opalisovala do „švarcgelb“, a zase našinci vysmievali ho, on zostal verný svojej dávnej láske. V jeho detinnej, nezlobnej duši nemalo miesto žiadne pochybovanie o riadnom behu vecí. Čo zlého deje sa, to sú len aberrácie časové, pomíjajúce, jako keď chmáry zakrývajú chvíľami nebo. Či zato nieto neba, že ho oblaky zamútily?

„Dajte si pokoj,“ hovorieval, „len On nám pomôže! On miluje národy... len nech zmiznú zlí radcovia, a oni zmiznú.“

„Čo ťa po vysokom svete,“ riekol sucho Mirko, „tam pre nás nekvitnú ruže.“

„I ty si taký! Ty, môj Mirko! I teba nakazili! Vidíš, to mi je ľúto! Ja sám ešte dožijem obrat, a vy, mladí, už zúfate. Ty denne môžeš hľadeť na Štefanskú vežu, na kolossálny pomník slávy, signum vernosti, oddanosti, a zúfaš! A všetci vy mladí zúfate.“

„Nezúfame, ale nekolíšeme sa v márne sny a blúznenia! Černí nepamätá na vaše zhrdzavelé zásluhy, na vašu hlúpu vernosť. Tadiaľ svet netečie.“

„Nie, syn môj! Tys' možno učenejší, než ja, chudák, pisár, ale vernosť a oddanosť, pamätaj si, vernosť a oddanosť, to sú veľké city! Ony nemôžu zmiznúť bez stopy. Vernosť a oddanosť, pravda, dlho môžu byť nevidené, a lichotenie so zradou v zápätí triumfujú.. ... Ale...“

„Ba ešte sa povaď, ty starý, s vlastným deckom, ktoré nám len tak nečakano prišlo, pre tú ohavnú politiku!“ riekla mať, ktorá medzitým navarila riedky, bľadý čaj. „Daj mu radšej náležite oddýchnuť s cesty.“

„Ach, Bože môj, netresci nás! Pravdu máš, stará. Syn príde z ďalekého sveta, a tu prvé: nešťastná politika.“ A oni zasadli za stôl. Mirko rozprával o Viedni, o svojich štúdiach, o divadle. Mať ho počúvala, nestrhnúc svoje čierne oči s jeho tváre, až otec ho pretrhol sdelením tajnosti... Bol by ho už neraz zastavil, lebo to, čo syn hovoril, málo ho zaujímalo, ale mať po každy raz položila svoju malú peknú ruku na žilistú pravicu mužovu, aby mlčal. Ju zaujímalo všetko, i štúdia, i orchester Karlovho divadla, i opisy nových stavieb viedenských; to, čo otec chcel sdeliť, bolo jej dostatočne známo. Otca tajnosť pálila, tak rád bol, že má okrem ženy človeka, ktorému bolo možno zdôveriť sa.

Józa totiž našiel v archíve mestskom listinu, písanú podivnými písmenami. Šípil, že to môžu byť staré slavianske litery, ale neveril sám sebe, jeho rozpálené radosťou srdce triaslo sa strachom, aby niekto nespozoroval najdený poklad. Nech dozvie sa o ňom zúrivý maďarón notár Dünnagel, lebo do blbosti vypitý „pudmister“, rukopis spália a pochovajú na večné veky. Veď už raz našiel v archíve pána z Pešti,

ktorý prehrabával sa v ňom, ale okrem že narobil valne neporiadku, nič kľúdneho nevykonal, vzdor tomu, že mal od peštianskeho musea mastné diurnum. Večierkom, sám, potme, Józa šiel do archívu zachrániť najdenú drahocennosť pre vedu a národ. Tisíc úzkostí obkľúčilo jeho biednu dušu. Nezapáliac svetlo, svojimi zkúsenými rukami nahmatal fascikul a vytiahol z kasne. Šťastie mu prialo. Fascikul bol v jeho bočnom vrecku. Ticho kradol sa temnými schodami mestského domu... Pozorne, po palcoch stúpal nadol.

„Už znám pocity kmína, ktorý plahočí sa s ukradnutou korisťou." Starík zastal a hlboko vzdychol. Potom pokračoval:

„Už som bol celý natešený... V tom na schodoch počujem šramot, a slabé blesky lampášika zo spodku padaly na strednú platformu schodov. Do mňa jako by nôž vrazil... Čo robiť: vrátiť sa, isť napred? Slabé svetlo osvietilo starú almaru, kde predtým držiavali zbroje hajdúchov. Za ňou bol kút... Poď ja do kúta... stojím, stojím viac mrtvý, než živý. Nedýchal som, nedýchal, syn môj. Pravou rukou tisol som kŕčovite bočné vrecko kabáta, v ktorom nachodil sa môj poklad. Srdce mi búchalo — ej, veru Bože, čujno búchalo v hroznej tišine. Sám bál som sa toho buchotu: klop, klop, klop, klop, a tisol ešte silnejšie písma na prsia. Svetlo blíži sa... čujem kroky, ale nie smelé, prirodzené kroky človeka bezstarostného, ale také kmínske kroky, jako boly moje tamhore v archíve... A hľa — skutočne na palcoch blížia sa dve postavy: notár s kassírom. Iste do archívu, aby zistili, že chybí fascikul 1324... Už som chcel vyroniť sa zo svojho úkrytu a hodiť sa k nohám predstavených. No mŕtvota, jedine mŕtvota, zasiahnuvšia údy moje, zadržala ma. Nie — oni nešli do archívu, ale zvrtli na ľavo ku kancellárii; tam nachádza sa i kassa, i hlavné knihy. Celý balvan svalil sa mi s pŕs! Do údov mojich razom jako elektrinou vrazil život, ľahúnko, jako páper, sletel som dolu schodami... Doma odpísal som, vlastne odkreslil kus rukopisu. Zašlem nášmu učenému doktoru Miloslavovi a, predstav si moju radosť! Všetky úzkosti, ktoré som pretrpel za zbrojovou almarou, obrátily sa mi v radosť a sladkú rozpomienku. Náš drahý doktor mi píše: listina je písaná starou cyrillicou, znie, jako mohol vybrať zo zlomku, o privilegiach, daných majiteľovi zámku Rohova, a môže pochádzať z desiateho alebo jedenásteho stoletia. Práve teraz kopírujem ju cez hodvábny papier. Hľa, dokument nášho života v starine, našej kultúry."

Milo bolo hľadeť na oduševnenú tvár Józovu. Oči jeho svietily ideálnym, čistým bleskom... Pri rozprávke výraz jeho dobráckej tváre menil sa, city ihraly v jeho šedých očiach. Pri opise úzkosti, pretrpenej za almarou, celá tvár jeho svraštila sa do komismu, a keď rozprával o šťastnom konci, smiala sa tá istá tvár a pritom zjasnila sa do mlada.

„Mnoho ty máš úžitku zo starej škrabaniny," poznamenala Elena, ktorá už nebola napnutá pri rozprávke mužovej: počula ju živšie hneď na druhý deň; pod sviežim dojmom Józa rozprával obšírnejšie a náhľadnejšie, a počula ju potom niekoľko ráz. „Mal

si radšej vyzvedieť, čo robil starý zlodej Dünnagel s kassírom neskoro večer v kasse!“

„Naozaj, otec,“ riekol Mirko; „to ti nenapadlo, že je veľmi divná oná návšteva?“

Józa urobil dobrácku tvár. „A čo mne malo napadnúť? Bol som rád, že ma neprichytili.“

„Vidíš, otec môj, jaký si divný. O staré privilegia hradu Rohova staráš sa, reskiruješ nočné návštevy mestského archívu, ale nepamätáš, že notár Dünnagel je hlavným vrahom tvojím, statočných mešťanov, bodrých kňazov a učiteľov po vidieku! Že vás tyranisuje, preháňa, — veď i tebe zavesil disciplinárky, — bašuje a potlačuje každé národné hnutie. Veď si mi písal, že zakázal ochotnícke divadlo v Rohove s bláznovským odôvodnením, že slovenčina je zakázaná vo vzdelanej spoločnosti, a trpí sa len na jarmoku, a i to len dočasne, že habe časopisy, boykottuje remeselníkov, ktorí čo len šuchnú, že sú Slováci. Hrad Rohov leží dávno v rumoch, a i tie rumy už posvážali na stavbu majerov — iba základy poznať. Mal si prichytiť notára! Modliť sa nešiel do kassy! A ešte s kassírom! Pekný pár!“ Mirko pohladil svoje dlhé, čierne vlasy, a zlostne pozeral jasnými okuliarmi v zlatých drôtikoch, jemných jako vlas. On bol tiež dobrák, temer otcovi sa vyrovnal, ale predsa vrela v ňom i matkina rozhorčená krv. Kus čertoviny v ňom trčalo, bez ktorej dobráctvo je veľmi pochybný dar nebies.

„Veru ja bych bola narobila taký tartas,“ riekla Elena a narovnala svoju malú, subtílnu postavu, „že by bolo sbehlo sa celé mesto, i strážnici s halapartňami. Čisté veci tam nerobili! A keby iné nie, už ten škandál...“

„A v mojom vrecku mestské listiny! Veru ste pekní radcovia... Nech každý sám zodpovedá svojmu svedomiu... moje je čisté, ja originál vrátim, a s nimi tam nech Boh naloží.“

„I tak idú chýry o notárovi! Prvý kartár v stolici! Kone, nestudné ženy, karty, méble z Viedne, hostiny, jakých Rohov nevidel...“

„Elenka,“ temer prosebne riekol Józa, „nepromluvíš proti blížnímu svojmu... Elenka...“

„Zlodej, čo ma škrtí, nie je mojím bližným,“ riekol Mirko.

„Taák... Zabudol si už Písma, syn môj; vytisly ti ich matematické formule, bujný viedeňský život sotrel katechismus... Každý človek je našim bližným, i notár Dünnagel... Vy, farizei, zabúdate na Samaritána...“

„Samaritán bol muž srdca, charakteru, a jeho smilovanie sa nad raneným nešťastníkom je krásne.. Ale povedzme, Samaritán vyšiel o hodinu prv z hospody, a sišiel sa so svojím klientom v ten moment, keď ho dvaja zbojníci držali za hrdlo! Nuž čo, či Samaritán, považujúc dľa tvojho katechismu i tých zlodejov za bližných (Dünnagel je ešte horší, zbíja celé mesto), bol by ušiel, a či jako človek srdca a charakteru nebol by bránil napadnutého, a tak spojenými silami nebol by zahnal tvojich zbojníckych bližných k čertu,

trebárs i jednoho tak očáknul svojou samaritánskou bakulou, že
mu bolo dosť?"

„Neprekrucuj slová Písma," riekol bezvládne Józa a schúlil sa
hromady. Mať mala radosť z Mirka. Ona mnoho trpela po celý
vot tým, že jej muž svojou dobráckou ústupnosťou nevedel zastať
i svoje osobné záujmy, ani dobro rodiny rozmnožiť. Čo otec
synovi menoval tvrdosťou, pohanstvom, v tom ona videla silu a
áve drahocennú vlastnosť, ktorá chýbala otcovi.

Keď už išli spať a Mirko zahasil sviečku v malej izbuške, sú-
diacej s hosťovskou, počul vrznúť dvere. V pančuchách prišla
nemu mať.

„Spíš?" pýtala sa ticho.

„Nie, mama," riekol Mirko, „premýšľam o otcovi. Keď mi
h pomôže, ani minútu vás nenechám v tomto smradľavom hniezde.
udák otec!"

Elena sadla na posteľ a hladila Mirka po dlhých vlasoch.

„Ach, Mirko, jako si mi po duši! Ale, syn môj, chráň sa tam
tom svete! Si mladý! Pudmistrov syn vrátil sa z Pešti. Ta šiel
ko ruža, za pol roka vrátil sa — skelet! Kašle, krv pľuje. Zima
asie ma, keď teba viem v tak veľkom meste!"

„Spal bych, mama!" riekol Miro a obrátil sa k stene. Mirko
druhý deň pobehal po známych, navštívil „národného ševca"
išu, chudobného, neohroženého človiečka s belavou kučeravou
avou a ľanovo-belavou bradou, kupoval po sklepoch všeličo,
žartoval s hanblivými dcérkami remeselníkov. Potom ihneď
čal kresliť, oprávať, sháňal staré haraburdy, klopkal, pribíjal,
il... Medzitým jeho otec, použijúc sviatočné úradné ferie, celý
ň hŕbil sa nad odkresľovaním cyrillského dokumentu. On robil
oju prácu tak dôkladne, že nevynechal ani najmenšej čiaročky.
acoval s neohroženou láskou k veci, pri zamknutých dverách, a
váral ich len synovi a žene, keď zaklopali a meno riekli. Na
edrý večer bol otec hotový s dokumentom, syn s reparatúrami a
elijakými podivnôstkami. Na bieloprikrytom vianočnom stole na-
l Józa niekoľko starých kníh, latinské cechové riady, jeho Elena
lý vlniak, pár teplých črievíc... Bolo radosti dosť.

„A tebe nič," riekla mať, v očiach slzy; „svet sa naopak krúti,
ti rodičov obdarúvajú."

„Ach, to už nie," riekol Józa, vbehol do kabinetu a vrátil sa
usmiatou tvárou, pod pazuchou trímuc čosi v papieri. On vedel,
jeho syn je veľkým amatérom-fotografom, letom vždy cestuje
aparátom. „Nič nového, ale vzácneho — pozri," a oddal synovi
klik. V ňom bola starodávna daguerreotypia rodiny Malého, jedna
prvých v krajine, krásne zachovaná. Mirko sa skutočne potešil
ru, on siahal do oboru jeho špeciálnych passií. Nuž tak bolo
e všetkých troch dosť vianočných radostí a prekvapení.

Otec zapálil veľkú lampu, ktorá len raz do roka horievala,
ly na Štedrý večer. Tri duše zažily ticho svatvečer, v opravdovom
stí! Miro doniesol v kapse dve butelle starého vína — nikdy
e taký mok nestál na stole Józy. Štrngali, veselili sa, rodičia

v synovi a on v nich. Po večeri, keď už nabažili sa všetkých darov štedro-večerných, hrali v karty staromódny preferans na orechy. Mirko hral žartovne, Józa len zo zvyku štedrovečerného, no mať s passiou. Jej veľké čierne oči svietily jako ohníky, keď shrabúvala do zásterky vyhraté orechy. Vonku hulákali jakísi rozjarení ľudia, idúc na utiereň, zo súsedného bytu bolo počuť brinkanie lacného piana a dupot tancujúcich párov.

Na druhý deň okolo deviatej zacengaly pred domom gazdovské jednoduché sane. Ďurko z Koričného poháňal kone, veľké, silné, robotné... Celé ráno Józa bol v zlom duchu, škrabal sa vo vlasoch, behal netrpelivo. Mať behala okolo raňajok a výnimečne moc hrešila posluhu, starú babku, ktorá chodievala iba dva razy cez deň obslúžiť samotárov. Hm — syn jej odchádza, boh zná, kedy ho uvidí. Józa by bol rád poprosil syna ostať aspoň cez dva sviatky — ale netrúfal si. Načo ho rozhorčiť! „A veď, čože i má tu u nás, starých hríbov... U Drevanských veselo, mnoho ľudí, dievčence... Inu, darmo je,“ a hodil rukou s resignáciou svoj vek odžívajúceho človeka. Ale že Mirko nenahliada dôležitosť toho pokladu, jakého ešte niet na Slovensku! Ba či neochladol vôbec v tom cudzom svete? To bola veľmi trápna myšlienka. Józa mal rád ženu, dieťa svoje — ale jako nebo nad zemou, pnula sa nad žitím jeho fanatická láska k národu: on bol v stave opustiť zem pre to ideálne nebo. Čím slabší bol vôľou, tým silnejšia bola jeho láska. „Citom vykúpiť,“ často hovorieval, a pevne veril, že dá sa niečo „vykúpiť citom“. Dľa jeho myšlienky, zastaralej, nevykoreniteľnej, len v tom je chyba, že toho citu je málo, a kde je, slúži za posmech. Nuž nech smejú sa. Slepý nevidí, hluchý nepočuje, človek tupý srdcom necíti. Na to nepomyslel, že celým citom svojím ani len syna nemôže zadržať od cesty, k ľuďom, čo ho obrazili, čo ho za nič nemajú, lebo je chudobný a neobracia tisíce. A on citom chce vymaniť neposlušné, tvrdé, slepé i hluché dieťa — svoj slovenský národ!

„No tak, tak... už len choď! Nech stane sa vôľa Božia,“ chlapil sa Józa, keď Mirko obliekal zimník; „mladšieho Jána pozdravuj, on mi je dobrý...“ Mať mala nahnevanú tvár, ale nebol to hnev, čo v nej vrelo. V kuchyni sa tri razy vyplakala. No synovi neukázala zvláštnu ľútosť. Mirko zapálil si dobrú cigaru (málo kúril, ale fajne) a púšťal husté obláčky dymu. I on bol rozčulený.

„Pôjdem nazad na Rúbaň,“ riekol Mirko, obliekajúc na zimník Drevanského bundu, „a stavím sa tu u vás do večerného vlaku. Prichystaj odpis, otec, ja ti ho vo Viedni odfotografujem, môj apparát je výborný.“ Mirko cítil, že robí rodičom krivdu, keď sa len tri dni baví v tomto malom útulku velikej lásky, a hľadel polichotiť otcovi spomienkou o jeho poklade. Ale dojem vystal. V tú chvíľku nebolo Józovi do vzácnej listiny. On hľadel temer s nenávisťou na širokú bundu, ktorá má odniesť dávno nevideného.

„Vezmi si vlniak na nohy,“ riekla mať s nahnevaným výrazom v malej tvári. Chudera, myslela tým zabezpečiť príchod syna na zpiatočnej ceste. Veď len darovaný jej vlniak nevezme so sebou

do Viedne. Mirko prezrel nevinnú lesť a objal mať, ktorá cele zmizla v jeho bunde. „Neboj, mama, na iste prídem, a na nohy mi netreba tvojho vlniaka, v saniach sú svákove kapce.“

Rodičia vyprevadili syna pred dom. Tučná židovka Regina vykukla sklenými dvermi z krčmy „Eis-Bier“. Mať mala tisíc chutí ešte vyobjímať syna, ale pozrela na vytučenú tvár Reginy, s ktorou mala časté potyčky, zdržala sa. Otec stál vo svojom župane na prahu a pozeral smutno na syna, obúvajúceho kapce. Hrkálky mu smutno zvonily. Sane trhly. Józa vybehol na ulicu až na uhol.

„Neprevrhni pána!“ zvolal na Ďurka, nevediac, čo má iného povedať.

„S Bohom, mamička! do videnia, tata!“ zavolal Mirko zo saní, pohodlne rozhostiac sa v bunde.

Sane zmizly za uhlom. Józa hľadel za nimi, až ztratily sa mu s očí.

„Zase sami,“ riekol žene, ktorá sa vrátila pred ním a sedela pri obloku, kde ju syn prekvapil. Jej tvár už nebola hnevná, ale krotko-bolastná. Nemala sa pred kým ukrývať — pustila sa do hlasného, štkavého plaču. Pre oboch razom spustnul malý útulný byt, cele premenil sa. Zdalo sa im, že octli sa v cudzine s veľkou túžbou za domovom. Páchlo ešte cigarovým dymom — slabá upomienka na synovu prítomnosť. Čudná vec s tou láskou. Oba Kladnovci nemohli vystáť dohán a chránili sa dymu jako nákazy. No Mirkov dym bol cele iný... sama mať ho ponúkala, aby si len zapálil a zažíhala mu sama sirky.

Józa chytil ženu za hlavu a pritisol k hrudi. „Mamička, neplač... uvidíme ho ešte... počkaj, mám plán, vyprevadíme ho do Rúbane! Neplač, mamička. Aspoň raz presankujem ťa tejto zimy! Sanica je predobrá, ani v Rusku.“ Józa stal sa výrečným, tešil svoju o mnoho mladšiu ženu, smial sa, robil žarty, potľapkal ju po líci, ale samému bolo clivo. „Ach, jaká... si... mi ty ešte nevesta...“ V tom obrátil sa jej chrbtom a zaplakal, utekajúc cvalom do svojho kabinetu.

Veselo letely sane hore dolinou! Ďurko figliar vedel pokrikovať na kone a viedol celé dialogy, sám sebe odpovedajúc menom koní. „Čo sa srdíš, Luca, handra! Tinka málo ovsa dali... áno, áno, málo. A ty, Drieň! Staré nohy? Eh, čo, staré nohy. Počkajte, mrchy! Myslíte, že Ďuro vie len ovce honiť! Jegé... Pomaly... Luca! hió, hió... Lenivá!“

Dolina skvela sa v panenskom zimnom háve, zasňažené stráne lisly sa v slnku. Často prichodilo jechať hore príkrymi kopcami: Lipová ležala o mnoho vyššie, než Rohov. Rohovani už Lipovanov volali „horniakmi“, tak volali zase Lipovani Koričancov, Koričanci Lehoťanov, Lehoťani Kopidlancov a tak ďalej.

Ku koncu púti zúžila sa dolina na pravý priesmyk. Tesno popri hradskej ceste pnuly sa do výšky bučinou obrastlé boky kopcov, často nebolo vídno, jakým spôsobom previnie sa potok a hradská pomedzi stráne, zdalo sa, niet priechodu. Konečne ukázal sa strmý, ostrý vrch Zámok, osamelo stojací, jako vojak na stráži. Jeho úzka

lysina belela sa snahom, skaly po bokoch černely sa, miestami ovešané ľadovými stalaktitami. Pod pätou Zámku bežala hradská, a keď obišla jeho ostrý uhol, razom ukázalo sa nielen predmestie Záriečie, ale i celé mesto. Z horskej, bezľudnej samoty, z tichého, mŕtveho kraja razom vhupol si pred pestrý obraz ľudských príbytkov, do živého mraveniska ľudskej činnosti... Vysoko vyčnieval ponad domy ohromný, i zvonku nevkusný, ťažký chrám dolný s okyptenou, nedokončenou vežou. Ďaleko ponad zasňažené strechy, jako minaret, trčala štíhla, starobou čierna veža horného chrámu s ostrým, strmým zakončením. Vežová strecha, nedávno obitá meďou, blýskala sa v poludňajšom slnku, až oči bolely.

„Kam rozkážete zatiahnuť?“ pýtal sa Ďurko, keď celým rozbehom jechali hore mestečkom. „U Repku je najlepšie víno.“

„Prosto do Turákov,“ riekol Mirko a radostne pozeral po známych domoch a domkoch. Pútaly ho na čulú Lipovú rozpomienky prvého detstva a chlapectva. Tam vyberal s chlapcami sovy, tam chodil na strmú Hradovú, na Zámok, s tienistými, hustými lesami, s pôdou vulkanicky dutou, jakoby celý kopeň bol prázdny. Na ňom rástly veľké trúskavce! S malou Anicou neraz boli na nich. Ešte mu v ústach sladne a vonia, keď na ne pomyslí...

Turáci neradi púšťali groš, ale pohostiť radi hostievali študenta z rodiny, trebárs ďalekej. Mirko v chlapectve býval často u nich a kamarátil sa s chlapcami. Znal celú Lipovú jako svoju chyžu, všetky glejárne, garbiarne, všetky stupy, mlyny, dielne boly mu dobre známe, on všade našiel vďačné pole pre svoje zábavky i nezbedy; po poli a po horách sbieraval chrobákov, rastliny; s Martinom Micianom, vnukom Samkovým, chodieval do hôr na postriežku, s koscami na lúky. Tento Martin Mician mal veľkú dávku heroismu, on zajunáčil si často veľmi nebezpečným spôsobom. Bol to nepekný muž, žilnatý, nevysoký, tvrdý jako jeho starý otec Samo, ale v inakšom smere. Možno práve preto mal mäkkého Mirka rád — také protivy bývajú.

Pred starým Jánom mával Mirko temer strach; Samka málo videl. Michal choval sa k nemu jakosi s humorom, no Ďurka mal opravdu rád. Pravda, už dávno nebol v Lipovej. Keď sane tiahly hore svahom k domu Drevanských, srdce Mirkovo počalo živšie biť. Rozpomienky prvej mladosti spojily sa s radosťou, uvideť v tomto zvláštnom a originálnom svete dve milé dievčence; ani sám sebe nechcel veriť, jak mocne ho dojaly. Máriin obraz neschádzal mu s umu a nedal mu pokoja v ináč milom dome rodičovskom. Julka tvorila v tejto jeho náklonnosti jakoby prídavok, jako punktíček nad i. On delil srdce, pravda na nerovné diely.

V.

Po starosvetsky.

Ladislav Vrábeľ (on písal sa od štýr rokov Vrábely) nedobre cítil sa v staro-otcovskom, prostotou a sedliackou starinou páchnucom dome, vzdor tomu, že prežil chlapčenstvo v „prostrednom“ byte a

starý otec Vrábeľ vzal ho od rodičov do mlyna, až keď mu bolo dvanásť rokov. Dusnota a duchota, množstvo ľudí, celé hajná drobných detí, areopág preňho nudných starcov a mužov v jednoduchých kabaňach, ich nepohodlná pohostinnosť, jakási prísnosť mravu a rodinná vážnosť, to všetko odpudzovalo svetáka, a nebyť bratancových elegantných dcér, bol by uvrzol. Ostatne i patriarcha rodiny, jeho starý otec, nebárs vľúdne prijal syna najmladšej dcéry Judity.

Rodičovský majetok a mlyn na sedem žernovov (na sedem kameňov, jako hovorili v Lipovej a okolí) umožnily najstaršiemu synovi Jána Vrábľa študovať s komfortom nepomerne väčším, než mohli študovať ostatní synkovia zo slovenských krajov. Čo nezakrývaly otcove riadne mesačné poukázky poštové, pomohla doplniť matkina tajná štedrota. Jej štedrota pomohla vyrovnávať prípadné deficity i občas nahromadené dlžoby, ktoré dľa úsudku „vysokovzdelaného" syna nepatrily pred mlynárske uši prísnejšieho otca. Mater v tomto ohľade jakosi vyrodila sa z rodiny Drevanských, chýrnej skúposťou: voči Lackovi bola štedrá, skôr sporila pri dcérach a mladších synoch. Zato i vžil sa milý Lacko do svetáckeho života assimilačnou spôsobnosťou, ktorá je, žiaľ, tak veľká v slovenskom plemeni. Zo Slováka okolnosti vykrešú, čo sa im zachce: Nemca s akuratessou a filisterstvom, Maďara s povrchným chvastúnstvom a impertinenciou, veľkomestského boháča so závratníckymi špekuláciami, zručnými bankrottami... ba často transfigurovaný Slovák lepšie vyráža na sebe typické vlastnosti cudzej rassy, než pravé, nesfalšované exempláre nemecké a maďarské. Býva nemeckejším a maďarskejším, než Nemec a Maďar od koreňa.

Z mlynského prachu „na Chudobke" behom krátkeho času vylúpil sa moderný, svetácky motýľ, flaneur peštianskeho nábrežného korsa. Vedel tak vtisnúť do pravého oka monokl, jako najzadlženejší štvrťmagnát, s chikom hodiť cigáňovi desiatku, demonštrovať po uliciach proti Hentziho pomníku alebo proti ministrovi, ba i reč držať na kerepešskom cintoríne u hrobky „mučedlníka" Jesenáka, ktorý v časoch povstania rodinu jeho žalároval, ba jednoho z Vrábľov dal i obesiť. Nosil sa ultra-módne, dal si narásť na malíčku ľavej ruky dlhý paznecht, ktorý bolo treba denne desať ráz čistiť, škrabkať a často umele obrezávať.

Ináč bol silný, krásne urastený junoš; ani peštiansky skutočný i mravný vzduch nebol v stave sotreť s jeho otvorenej, opravdu drevanskej tváre sviežosť a zdravý nádych. Bol po tele pravým synom Judky, ktorá veľmi podobala sa najstaršiemu bratovi Michalovi. Bola mohutná, široká a vysoká. Radosť bolo pozerať, keď hrmela mlynom, panovitá, pilná, neúnavná, keď miesila v ohromnom koryte cesto na chlieb pre početnú čeľaď. Do pliec vyhrnuté krásne silné ramená norily sa ľahko do hustého cesta, jako by to bola voda. Keď ich vyťahovala, cesto pukalo, jako by strieľal. Boh sám zná, kde vzala sa pri silnej energickej žene až priútla slabosť proti synovi Lackovi, keď druhých vedela obháňať po kaprálsky. Pri ňom jej biele silné ramená klesly — a najviac keď objaly syna pri rozlúčke. Jej muž Vrábeľ videl matkinu slabosť, ale od mladi

navykol počúvať Judku jako svoje orakulum. Nuž i tu nebol v stave sprotiviť sa, hodil rukou a trpel. Najviac ho vnútorne žralo synovo maďarončenie, len že syn ho opatrne skrýval, vediac, že v tomto punkte nesladí s otcom.

Starý Ján Drevanský zamračil sa, keď prezeral vnuka svojimi šedými, starobou zmenšenýma očima. Stiahnul šedivé, husté, strapaté obrvi. „Synku,“ riekol tichým, ale dosť zlostným hlasom, vyslovujúc každé slovo osobitne, „ale si sa vyčepíril na opicu! Ozaj, na opicu so zvoncom Čože to máš za plundre... čože? Tvoj otec mohol mať z nich dve poriadne vrecia na otruby,“ a obrátiac sa k dcére, doložil: „Judka, nože, tam sú nožnice na strihanie oviec, ustrihni mu ten pazúr na malíčku.“ Od tej chvíle starec už viac nevidel vnuka. „Starý všetko vidí, a zlý je jako čert,“ podumala Judka hodne urazená, ačkoľvek vnútorne neodobrovala synove výstrednosti. Zato stará mať Eva nevidela ani plundre, ani pazúr, videla len Judkinho syna, a pohladkala ho po tvári svojimi tvrdými, suchými prstami. Judku mala veľmi rada — inu, najm'adšie dieťa.

„Neúreku, neúreku, neúreku — jaké si mi hodné, ona odpľula tri razy za každým „neúreku“, vlastne len tak robila perami, jako keď sa odpľúva, „nuž a čo nového v Pešti? Bol veľký jarmak? Našich veľa prišlo?“ Starenka žila v minulosti, keď ešte hen o veľkých jarmokoch hemžili sa Lipovanci po Pešti jako šváby u pekára. Jej predstavy skostnately a zostaly nehybné ešte z tých čias, keď synov vystrájala na ďalekú cestu, až hen do Pešti, na vlastných koňoch; keď ich zásobila jedlom na tri týždne, nalievala do kulačov starú, doma pálenú ražovicu. Keď brávali na seba najhoršie šaty, zaplátané a umastené, žebys' bol dal Samkovi groš, stretnúc ho na ceste, alebo v židovskej krčme, kde kŕmil. Ale ten umastený a poplátaný Samko mal v kabani pudilár nabitý tisíckami.

„A pána cisára si videl?“ vypytovala sa Eva ďalej; „koľkože má detí?“

Lacko nevedel, čo odpovedať, krútil sa a hľadel čím skôr ujsť do Ďurkovho bytu, kam utiahly sa mladé slečny. Ta dorazil i Mirko Kladný, veselo privítaný devami. Anička podávala mu nesmelo svoju silnú, vyrobenú ruku jako starému, úprimnému kamarátovi, ale od ktorého už delil ju dlhší čas, rozluka a rozdielne životné položenie; no Ďurko mal z jeho príchodu nelíčenú radosť. On ho i vo Viedni niekoľko ráz navštívil a pohostil. Vrábeľ ihneď pritrel sa k Márii, a nachyľujúc tvár blízko k jej tvári (niečo podobného musel kdesi videť), hovoril jej ľúbeznosti. Zručný šuhaj ihneď zbadal príjemnosť byť ujčekom takých milých stvorení. Mária ho priamo prekvapila, omámila. „Kdeže sa len vzala?“ podumal a hľadel na ňu cez monokl znateľským okom. Mária taký pohľad zniesla nevinne a prosto hľadela mu do pribľadlej tváre. Len opravdu panenská duša nepohýňa sa už alebo odvrátením, alebo smyseluosťou pri takom pohľade.

„Ej, Mirko,“ veselo riekol Ďurko, „dnes bys' už poznal kravskú kožu,“ a smial sa, až jeho i tak červená tvár do tmava zarudla. „Bol si ešte malý... opental si sa okolo jatky. Vystrem sviežo

stiahnutú kravskú kožu, pekne rúče hore rohami. „Mirko, čo to bolo?" pýtam sa. „To bolo, to bolo... kôň!" A Ďurko zase zasmial sa; „tak si veru povedal. Ale, Mirko, hovorím, či má kôň rohy? dobre sa podívaj; no, čo to bolo? „To bolo, to bolo — koza!" a potom si začal rectovať: ‚ja som koza rohatá, do pol boka odratá, cupirupy nôžkami, pokolem ťa rôžkami'. Veru tak." Julka sa smiala s Ďurkom; jej bolo veľmi veselo v tomto dome; ju zaujímalo všetko, ale najviac Anička. Nemohla nahľadeť sa na ňu, držala ju za strunisté rameno a hľadela jej do očí a na tvár, ktorou pod chvíľou letel ľahký rumenec.

Lacko prešiel do maďarčiny, Mária sa mu zasmiala do tváre. Jej tá maďarčina hrozne komicky znela v tomto írečitom slovenskom dome, v ktorom nikdy nezavznel cudzí zvuk, komicky z úst Jánovho vnuka, Judkinho syna, ktorá ani ako mlynárka, ani ako pani majstrová „na Chudobke" nesložila svoje lipovské rukávce a svoju riasnu sukňu. Mirko najedoval sa a mlčal. Hneď pri prvom stretnutí vyrazil sa ostrý kontrast medzi oboma mladými študentmi. Oni stretávali sa za chlapectva tu v Lipovej, tu „na Chudobke", no ďalší chod ich vzdelania bol cele a základne rozdielny. Mirko bol chovaný na chlebe nemecko-kultúrnom, pritom obcoval so slavianskym svetom vo Viedni i inde, znal českú literatúru zovrubne, zčiastky i ruskú, písal dokonale po česky i po slovensky, hovoril dosť svobodne po rusky i poľsky, čomu naučil sa z kníh a v spolkoch, kde ho milovali a uvažovali pre jeho skvelé spoločenské spôsobnosti a krotkú kamarátsku veselosť, ktorú tam, kde treba bolo, vedel zameniť energiou. Lacko bol vychovancom čisto maďarského gymnásia, po nemecky niečo rozumel, ale nehovoril, slovenčinu poznal povrchne, o pravopise nemal potuchy, nečítal ani riadka odvtedy, čo ho prestala mať nútiť k modlitbe a spevu. Chudobných našich žiakov stránil sa, obcoval výlučne s veselou modernou mládežou, požívajúc všetky ich národné privilegia.

„Vás naozaj neučili po maďarsky?" spýtal sa Lacko, hodne zmätený smiechom Márie, ináč ticho-vážnej.

„Voľačo, voľačo v škole," riekla krotko, jako by jej ľúto bolo, že Lacu britko vysmiala, „ale doma sme nesmeli ani ceknúť."

„Bola by nám dala tetka Steinová," prihovorila sa Julka, „ešte len to by chýbalo. Ostatne..." Chcela niečo ostrého povedať, ale zdržala sa. Jej bol celý Laco trochu smiešny, i hnevalo ju, že sa tak strká sestre do tváre, neustále napravujúc svoj monokl. Sklo v jednom oku dodávalo mu čosi arrogantného. Pravda, bol im blízky pokrevný, tým dalo sa mnoho ospravedlniť. Veď bol vnukom, ony pravnúčencami starého Jána.

Volali k obedu. Predná naplnila sa členami rodiny. Starý patriarch sedel na zákonnom mieste, v kúte pod trojhrannou kasničkou, na pravo usadili pána farára, pri ňom koričanského Jána a Vrábla, na ľavom boku bolo vidno mohutnú figúru Mišovu, pri ňom Ďurka. Tomáš prilepil sa na kraj. Oproti starším, na vyrezávaných „ľegátkach" stisnutí, tak že bolo umením rukami pohybovať, sedeli Tomášovi traja zaťovia, vnuk Samkov po dcére, Martin Micían,

Ďurkov syn Pavel. Domáce ženské nesedely vôbec, iba pre Jánove dcéry a dvoch mladých pánov pripravený bol osobitný stôl, prinesený z Ďurkovho bytu. Julka chcela nasilu, aby i Anička sadla k nim, ale tu žiadala úplnú nemožnosť. Vari je ona nejaká matrona?

Keď priniesli obromnú hrnčenú misu s polievkou, Ján vstal ťažko v svojom kúte a nahol sa cele nad stôl. Za ním všetko vstalo a farár pomodlil sa tichým, príjemným hlasom. Mišo delil polievku, a to za otca, ktorému to vlastne patrilo, ale jemu triasly sa už ruky. Mladým slúžila Beta, žena neprítomného Samuela. Cele premenila sa, nekričala, nekommandovala, jako toť v kuchyni, chodila na palcoch a usmievala sa celou tvárou, menovala Jánove dcéry „moje holúbiatka, moje mušky svätojánske". Ostatné ženské alebo jedly po kútoch, stojac, sediac na dlhej lavici okolo pece, alebo chodily neustále von a dnu. Stará Evka bola dávno po obede... ona obchádzala stôl a sadala raz tu, raz tam, povzdychala, poochkala, požalovala sa na zlé časy, drahotu a tohoročnú neúrodu, až zmorená neobyčajným nepokojom išla do „hornej komory" odpočinúť si. V celku bolo ticho pod celým obedom. Hovorili len starší okolo stola, mládež pri osobitnom stole najviac šuškala. Len časom ozval sa mladý smiech Julky. Na polievku nedarmo tešila sa. Iba v mäsiarskom zámožnom dome možno jesť takú silnú, milo páchnucu polievku. Mäso prišlo na stôl vo veľkých kusoch na drevených tanieroch a šírilo chuť dráždiaci zápach. Z veľkých kvietkovaných krčahov (dva boly z minulého stoletia, jako svedčily hrnčiarske letopočty) zaťovia Tomášovi nalievali minuloročné, ešte náležite nevykysnuté víno, rezkej, výbornej chuti. Poháry boly drobné, mnohé z nich farbisté, i pozlátené. Lacko Vrábeľ z počiatku mrnil sa nad primitívnou servirovkou (na osobitnom stole bol každý tanier inej formy, boly i staré vidličky dvojzubé, i lyžice plechové), ale potom jedol za dvoch a pil z modrastého pohára s náležitým gustom. On sedel proti Márii a v pol obede prísahal si v duchu, že takú krásavicu ešte nevidel. Mirko bol tichý... snáď už i preto, že bol pôvodom najďalší rodine Turákov, asnáď i pre Laca, ktorý sa mu čím diaľ, tým viac protivil. Usiloval sa nehľadeť naňho. Pravda, ani on nevnútil Vrábeľovi veľmi priateľské city. Laco oslovil ho niekoľko ráz, no dostal odpoveď „cez zuby", jako sa hovorí.

„Kozia brada nemecká," podumal Laco, a už si ho nevšímal. Tým viac všímal si sestier, menovite Márie. On uspel sa do nej zaľúbiť, jako si sám vyznával. Pritom nezdržal sa vtipkovať na konto pohostinského domu. „Hľa," šepol Márii, hľadiac na pieskom vysypanú podlahu, „to sú lipovské parkety."

Mirko pozrel naňho cez svoje okuliare, potom na Máriu. Ich oči stretly sa. Bol by niečo poznamenal na duchaplný vtip, ale v očiach Márie videl, aspoň tak zdalo sa mu, že i ona neodobruje slová Lackove, a tým uspokojil sa.

„Hja, i svet sa teraz inak krúti," riekol Ján k súsedovi farárovi; „ja som sa už prežil a túžim ta k vám." U fary bol totiž hneď cintor. Starík žvýkal ďasnami mäso na kašu rozkrájané. Všetko ma opúšťa. Nohy nechcú poslúchať. Synku... podaj pánu

farárovi," riekol k Michalovi. Julke bolo hrozne divné oslovenie starého, plešivého Michala slovom „synku". Ona si pod synkom nemohla iné predstaviť, jako decko, chlapca. Pekný synček tu ten mohutný starec.

„Zriedkavý dar je dlho žiť," riekol ticho farár, „a ešte zriedkavejší dožiť sa podarenej rodiny, vnukov, pravnukov."

„Tatko vždy sa žalujú," riekol Ďuro, „a v mnohom i nás preskočia. Dosť im hovoríme, aby si dali už pokoj s tou robotou. Ale nič! Nedávno vyliezli na vrchný záčin v stodole. Hore to išlo, ale dolu už nemohli. Načakali sa, kým som ich spozoroval."

„Naozaj! Mohli by ste už prestať s robotou," riekol farár; „nemáte dosť pomoci?"

„A dom, a gazdovstvo? Kam by prišla chudoba bez práce... Časy sú zlé, a každý deň väčšmi kazia sa." Vyvrátiť starému že nenie chudobný, bolo práve takou nemožnosťou, jako starej Eve. Oni svorne báli sa biedy po celý dlhý, veľmi dlhý život. Farár znal ich slabosť a neodpovedal, len pozrel na Ďurka, ktorý usmieval sa. Michal bol temer náklonný sdieľať rodičovský strach pred biedou. Mladší znali už tak dôkladne stereotýpne náhľady starších, že im ani do umu neprišlo niečo poznamenať. Zaťovia Tomášovi hľadeli na starého Jána s úctou pokornou, sám Tomáš mal pred ním strach, lebo raz proti jeho a otcovej vôli nakúpil draho vlny a lacno predal. Bola to ztrata veľká, najmä pre Turákov, ktorí nezvykli tratiť pri obchodoch, keď aj ich výhry neboly nemierne. Oni išli viac na isto a uspokojili sa s menším úžitkom. Aj ich obchod bol tak starosvetský, nemoderný, jako Michalova ohromná šuba s hazuchou, alebo Jánov hrebeň, ktorý spájal v tyle jeho strieborné šediny. Darmo farár presvedčoval Miša, že netreba mu staré kĺby lámať po svete, považovať sa po dolnozemských čárdach a rumunských hanoch. Že tak už nerobia vo veľkom svete! Nie! Sotvaže po dlhých zkúsenosťach privykol živý tovar sverovať železnici. On dlho sám hnával stáda starými silniciami a maril čas. Po otcovi najviac hovoril Michal. Hovoril o cestách, obchodoch. Slovo „tisícka" bolo veľmi časté — to bola jeho obľúbená summa. Stovka — to nestojí za reč.

„Veru žijeme hlúpe časy," riekol Michal, „vo svete samý švindel, samá nepoctivosť. Mňa mali nedávno v Brne zavreť..." Všetko pozrelo na Michala, chutne ujedajúceho pečienku, ktorá prišla na stôl taktiež vo veľkých, chutných, na ražni pečených kusoch. „Mal som pri sebe summičku (z chytrosti nepovedal, že to bolo päťdesiat tisíc zlatých) a bál som sa... teraz po železniciach nenie človek ani tak istý, jako niekdy po dolnozemských pustatinách alebo v divokej Moldavii. Príde nejaká stonoha a vytiahne ti ich, jako bohatému Moravčíkovi nedávno vytiahli celú kúpnu summu za tri sto volov. Ideš do banky, pomyslím si, složiť turáčky. (Aha, nedarmo vás volajú „Turákmi", podumal Mirko Kladný.) Bol som, jako vždy na ceste, v starých háboch. (Nedoložil, že mu z kabane trčala vata a nohavice mal mastné, na kolenách poplácané, vysoké, dávno nečistené čižmy.) Vyložím peniažky...

Odobrať odobrali... a potom, abych čakal. Sadnem, čakám. (Ďurko usmial sa a bľuskol šibalsky na farára.) Už na mňa i sen išiel. Jakoby nie, hnal som týždeň škopy, všetko krmné, pre Paríž. U nás také škopy nebijú, veľké, sedmohradské. Potom pri vagonovaní samá starosť, samé ťažkosti. „Nože ma už odbavte," hovorím u depositnej kassy. Okolo mňa jakísi dvaja páni, kam hľadia, tam hľadia — konečne sa ma počne jeden vypytovať: „A čo ma je do vás," pomyslím si a mlčím. „Tak musíte s nami na policiu," riekne druhý, čo mlčal dosiaľ... „Ja na policiu — nuž prečo, začo, veci mám v poriadku, škopy sú zdravé, tu attestát..." „Nie o škopy, ale o peniaze." Už som mal ísť do lochu. V tom otvorí sa oblôčik: „Šon gút, šon gút, herr komisér," a kasír mi podáva poistenku! Predstavte si, telegrammy lietaly k slúžnovskému úradu do Rohova, či som to ja a či čo? Človek peniaze donáša a neveria mu, nebolo by divu, keby chcel brať a neverili by."

Doniesli na stôl misy koláčov, oplátky s medom, opekance, a obed bol u konca. Starý Ján složil ruky a počal svojím staríckym hlasom: „Sláva buď Tobě, Bože náš, I svaté děkování". Rodina vpadla ihneď po prvých trasľavých zvukoch starého, chyža len tak zunela. Beta vyťahovala tóny, ostro; ona spievala staromódne, preťahujúc hlas od sloky ku sloke. Potom všetko povstalo ku krátkej modlitbe — a o chvíľu bola izba uvoľnená, stôl odpratany... Išlo to jako po šnúrke. Babky i mladší členovia potratili sa, v izbe zostali len najstarší a starí s hosťmi.

Mladý Vrábeľ cítil uľahčenie, keď chyža vyprázdnila sa. On pod spevom usmieval sa a hľadel rozosmiať i Julku, pri modlitbe ruky nesložil, jako to urobili všetci. Stál a naprával si monokl. Mirko tiež nebol nábožný, ale chovanie sa Lacovo rozzúrilo ho. Aby sa niečo nestrhlo, radšej vyšiel von, celý rozpálený. Veď i tak Laco utiahol sa do kúta pri peci, zavolal ta dievčence a haraburdil, hovoril dve na tri. V Samkovom strednom byte bolo vzdušno, tam nebolo drobných detí. Tam vošiel Mirko a prechádzal sa širokou, hodne zvýšenou izbou. Mala i ona starinný sedliacky týp, ale už menej pôvodný. Vnuk Samkov, Martin Mician, bol vojakom, nabral iných vkusov a kadečo popremieňal a ponadobúdal. Medziiným v pravom prednom kúte, kde stávala manželská posteľ starých, teraz už bol veľký kožený diván, prikrytý jeleňou kožou (Mician bol tuhý poľovník a najlepší strelec celého kraja). Na diván ľahol si Mirko a dumal nedobrú, žravú dumu.

Videl, jak radostno mladý svet utiahol sa do útulného kúta pri peci, medzitým čo starí pri stole besedovali. Vedel, že Laco pripútal si dievčence a neustále hovoril obom zaujímavé novinky zo sveta a opanúval dôkladne situáciu. Ešte i Anica hľadela naňho zvedave a milo usmievala sa jeho ľahkým, niekde po svete nachytaným vtipom.

Ženské — ľahký puch, dumal, nehodno trápiť sa pre ne. Koľko jemnej pozornosti venoval im, jako koril sa Márii, neštítil sa zimnej cesty, dorazil najprv k nim, aby uvítal prichádzajúce s ďalekých Dolniak, zanechal dobrých rodičov a letel za nimi do abderitského

hniezda, tak protivného jeho otcovi. A tužibuď — príde razom chlapík, ktorý ich dnes laská, zajtra zabudne — ale poneváč má monokl a drzú bezočivosť — ony ihneď pri ňom, a jeho, Mirka, sotva že vidia. Slúbily už pri obede gigrlovi, že dajú sa vysankovať pod Hradovú, on bude sám riadiť bujné mlynárske kone otcove.

Mirko začal chápať, že v ňom rastie nie dňami, ale hodinami vrelý, chorobne-trápny cit oproti Márii, ktorý nijako nemôže pochodiť z ďalekého švagorstva, ani z vďaky oproti ich otcovi Jánovi Drevanskému. V starinnej obstanovke, v hurhaji rodinnom, medzi týmito starcami, babami, deťmi z tretieho i štvrtého pokolenia, v prostej, sedliackej izbe, tak pevno stojacej na nehybných základoch obyčaje, mravu a podaní, ačkoľvek neďalekých, obraz Márie vynímal sa mu jako vysoký, nedostižiteľný ideál. Naša šľachetná slovenská krv, myslel, jako vyrazí do omamujúceho kvetu, keď s človeka padne hatiaci lupeň nesvobody a na hrudu prikutej obmedzenosti. Veď i Anna je šumná, i ona ho prekvapila svojou beznáročnou, silnou nehou. No Mária je krásna cele ináč, cele ináč! Bezvadný, umelecky bezvadný profil, strunisté, jako jedľa štíhle telo, blesk očí — to všetko už v Koričnom dojímalo ho a pokorovalo. Dnešné úzadie, silné, surové, no zdravé a ästeticky účinné, ešte zvyšovalo jemné krásy devy. A pritom jakási chladnosť, jako by duševne neprítomná bola, sosústrednená na cele inom punkte, než mohol uhádnuť. Laco so svojím dvorením a dotieravou ľúbeznosťou, ktorá nebola odmietnutá, dorazil ho pokonne. Mirko bol nešťastný a celý zničený prevaľoval sa na jelenej koži divána.

Anica vbehla do Samkov. „Mirko,“ riekla spešno, „už idú, volajú ťa na sanicu.“

„Povedz, že nejdem,“ riekol a obrátil sa k stene.

„Vari si chorý?“

„Chorý,“ odpovedal drsno. Anna, naľakaná nevľúdnym tónom, podišla k divánu.

„Chorý, Anička,“ on obrátil sa a položil rameno okolo jej drieku; „kedy pôjdeme na Zámok na trúskavce?“

„Ach, jako vtedy, keď nás tá búrka pristihla! Paľko a ty niesli ste ma cez rozvodnenú Lipovku... haha! Skoro ste ma pustili uprostred rieky.“

„Nesmej sa, Anička, mne je bôľno, mne je zle!“ Ona sklonila sa nad ním a hľadela mu naivne do očí, jako by chcela vyzvedieť, čo mu chybí. Všetka jej nesmelosť a odcudzenosť uspela už ztratiť sa, jako by boly obnovily sa veselé časy detstva, keď ju neraz i vybúchal po chrbátku, i slúžil jej, cukríky nosil za krajciare, ťažko vyžobrané od skúpej babičky. I Mirkovi, vzdor horkému bôľu a rodiacej sa žiarlivosti, živo obnovily sa staré rozpomienky. Tu v samote, keď bola mu tak blízko, videl, že je veľmi krásna v svojom spôsobe, že veje z nej jakási životná sladkosť On objal jej hlávku a bozkal ju na okrúhle, tvrdé líce. Ona si líce utrela rukávcom.

„Jaký rýchly... Už ťa čakajú.“

Mirko hľadel na ľahký rumeň jej tváre, na ústa, nežno a ostro krojené, temno-rudé jako zrelá malina. Na dvore zacengaly zvonce.

Laco, sediac na kozle, plašil kone, ktoré nezvyklé na jeho ruky, vzpínaly sa a pätily.

„Povedz, že nejdem," riekol Mirko, nevypúšťajúc z ruky jej elastické ramienko. Ľavé jeho rameno spočívalo na jej pliecku. Polonásilne pritiahol ešte raz k sebe jej hlávku a bozkal ju dva razy na ústa.

Jak čudno svietily jej oči, keď boly tak blízko Mirkových, jak horely už purpurom jej osmahlé tvrdé líčka. Ona bez slova vytrhla a narovnala sa jako trsť, ktorú boli zohli, a šibla von dvermi ľahko na palcoch, nebúchajúc po dlážke vysokými opätkami, na nichž lisly sa miniatúrne podkovičky.

„Čo som to porobil," pomyslel si Mirko; „jako srovnáva sa to s mojím hnevom, s mojou — láskou! Ach, veru láskou." Prvý raz si priznal, že je do Márie zaľúbený. S Annou bol od detstva známy, rád videl čiperné, smelé, najviac s chlapcami baviace sa dievča. Jak často i chlapcov prevýšila pri odvážnych kúskoch! Vedela driapať sa príkrymi skalami Zámku jako divá koza, i pri bitkách nebola posledná. No — ona už nie je decko. Načo také žarty? Ale je milá... a svieža... jako tá veľká, tvrdá jahoda na úbočinách Zámku. No dojmy pekného žartu, jako v duši nazýval scénku s Annou, zmizly, keď začul cvendžanie hrkálok a zvoncov a prenikavý hlas Lacov, pokrikujúceho na kone. „Ó, moja hrdá, nevďačná Mária!" Mirko obrátil sa opäť k stene, až keď už Lacove sane jako vietor vyrazily z Turákovho dvora. „On ich sankuje," podumal, „a teší sa z ich milých, zimou osviežených tváričiek."

Prišla Beta.

„Namiesto do kostola, lietajú po sauiciach," dudrala a brala zpoza rošta kancionál.

„Blázuivý svet," riekol Mirko, rád, že ešte niekto je nespokojný s výletom mladých ľudí.

„Teba pán farár pozvali na noc," riekla, vychádzajúc. Ona už v komore bola si obliekla premovaný, modrý kožuch, „že sa vraj máte shovárať o čomsi."

„Ďakujem, tetuška! Pomodlite sa i za mňa."

„Každý nech sa sám za seba modlí," riekla Beta a vyšla. Pred obedom nemohla, tedy ponáhľala sa na odpoludňajšie služby Božie. S ňou išly i nevesty, švagriné i všetky slúžky, ktoré boly obed varily. Išiel i Michal s mladšími. Ďurko šibol po záhumní k Repkovi, kde ho už v osobitnej chyži čakala kartová spoločnosť. Zvykol každú nedeľu po obede hodiť si preferanc, že ani veľký sviatok, ani hostia neodviedli ho od starej obyčaje. Aj tak ho už netrpelivo čakali kamaráti: preceptor Sliedník, starý, ale nadmier veselý kompan, dobrý strelec a pijak, glejár Dubec, vzdelaný mladší muž z novšieho sveta.

Starý Ján zostal sám s vnukom.

„Nuž čo?" pýtal sa starec, klopkajúc prstami na dubový stôl, „jako stojíš so ženou? Jaký poriadok?"

„Ide rozsobáš už piaty rok... náš slávny Duchoň ho vedie."

„Rozsobáš!“ zaškaredil sa Turák. „Zlá vec, špatná vec! A prísaha? A poriadok — há?“

„Ale, starý tatík, — veď viete, čo sa stalo, jaký východ... Mám deti.“

„Zlá vec, špatná vec! Povadiť sa — či sa ľudia raz povadia? My sme žili so starou jako holuby, ale stalo sa predsa, že som ju i ohlávkou poobháňal. Ženský flok je už taký. A tu ty hneď rozsobáš. Načos' ju bral? Robina; známa vec. Čo mohlo pojsť dobrého z Robiny? Kmín. V tribunále sedel, keď Svatíka vešali. Čujem, už nemá nič. Prehajdákalo sa. Tak, tak! Ale ty si ju raz vzal. Vás spojil kňaz. Doktor Duchoň nech kommassácie lepšie prevádza, ale nie toto...“ Starík zívol, umorený dlhou rečou.

Ján Drevanský vedel, že starému otcovi nemožno vysvetliť vec. Jemu by ani celý svet juristov nenabil do hlavy, že sú prípady, kde ďalšie manželské spolužitie je nemožným. „Čo sis' chytil, to si drž,“ bolo jeho nezlomnou zásadou.

„Vari chceš sa ženiť po tretí raz?“ spýtal sa vnuka, ostro pozrúc mu do tváre, „pri živej druhej žene?“

„Nie, starý tatíček, ani mi nenapadá. Ale chcem mať poriadok... Chcem, aby moje a vaše meno nevláčila po svete... Poslednú zvesť o nej dostal som z Piačence — peniaze pýta...“

„Poriadok? Poriadok je, abys' ju vzal k sebe — nebude ti meno svetom vláčiť.“

Ján Drevanský zalomil ruky a sklonil hlavu.

„Kebys' vedel, tatíčku, jako som nešťastný!“

„Nešťastný je človek vtedy, keď je chorý alebo keď nemá čo jesť a čím šatiť sa,“ riekol tvrdo starec. „Choď, choď... idem si oddýchnuť... ustal som. Počuj starého otca. Ostatne — vy ste už primúdri... Čo vás do slov starého sedliaka, sprostého...“

Starík pošiel k peci, ľahol si na tvrdú lavicu, položiac si pod hlavu starý kožuch. Skoro zaspal.

Drevanský odišiel na faru. Farár odpočíval na diváne. Obloky chyže boly oproti dverám chrámovým. Z chrámu cele jasne bolo počuť i spev, i organ, ba i jednotlivé slová kaplána, ktorý mal obyčaj veľmi kričať. Drevanský vyspovedal sa farárovi, riekol mu náhlady starého otca a pýtal radu.

„A čo je s rozsobášom?“ riekol farár, vyhybujúc priamej odpovedi.

„Ona sama i jej zástupca ťahajú vec do nekonečna. Mení miesta, časom úplne tratím jej stopu. Je to hrozné.“

„Ja vám iné nemôžem povedať, jako... cti otca svojho...“

„A deti? Moje nevinné, krásne deti, čo s nimi? Veď mor vtiahne do domu... Čo s nimi, velebný pane! I to sú duše, dve duše, čisté — nemám sa o ne triasť...?“ Drevanský nemo stisol kňazovi ruku a ušiel. Dlho blúdil snažnou cestou, vedúcou okolo chrámu do kopaníc.

Asi hodinu bolo ticho v starom dome Drevanských. Až keď vrátili sa mladí „pánici“ so sankovice a čeľaď z popoludňajších služieb Božích s kázňou odbavovaných, jako vždy býva v prvý

sviatok, zašumel celý dom. Staruška tiež sišla s hornej izbice, poochkala, vyžalovala sa hosťom na biedu a drahotu. Vrábeľovci išli domov bez syna, ktorý mal v Rohove navštíviť kamarátov. Dievčence Jánove spaly u Ďurkov vo vysokých posteliach, formálne zatopené v ohromných, perím bohatých perinách.

Nad Lipovou zavládla tichá, hviezdna noc s tuhým mrazom, „až šindole práskaly“, jako hovorili v Lipovej. Už dávno poutíchaly spevy po chalupách a všetky oblôčky potuchly. Úzky srp novmesiaca stál nad pyramidou Hradovej, jako na nejakej mešete. Medená strecha horného kostola slabúnko lisla sa v svetle jasných hviezd. Iba hlásnik s halapartňou kýval sa ulicou, ale i ten skoro utiahol sa, bolo mu zima. Z neďalekých, sňahom zapadlých hôr niesol sa sotva čujný zvuk, jako by sa boly sňahy sosypaly s ich skrahnutých bedier. Zámok mohutne stál nad Záriečím a celou Lipovou, jako silný strážnik u dvier svojho pána. Tichá, krásna vianočná noc!

(Pokračovanie.)

Gazda a sluha.

Poviedka *L. N. Tolstého.*[1])

I.

Bolo to v sedemdesiatych rokoch, na druhý deň po Mikuláši. Vo farnosti bol sviatok, a dedinskému hostinskému, kupcovi II. gildie Vasilijovi Andrejičovi Brechunovi, nebolo možno odlúčiť sa, musel byť v chráme, — bol cirkevným starostom, — i doma bolo treba prijať a uhostiť rodinu a priateľov. No i poslední hostia odišli, a Vasilij Andrejič začal sa hneď sberať k súsednému pomieščikovi [2]), kúpiť od neho už dávno jednaný háj. Vasilij Andrejič ponáhľal sa, aby mu mestskí kupci nepredchytili túto výhodnú kúpu. Mladý pomieščik žiadal za háj desať tisíc len preto, že Vasilij Andrejič dával zaň sedem. A sedem tisíc bolo len jednou tretinou vlastnej hodnoty hája. Vasilij Andrejič, možno, kúpil by ešte lacnejšie, lebo les nachodil sa v jeho okolí a medzi ním i dedinskými okresnými kupcami už dávno bol ustanovený poriadok, podľa ktorého jeden kupec nepovýšil cenu v okolí druhého, no Vasilij Andrejič dozvedel sa, že gubernskí kupci chceli ísť kupovať goriačkinský háj, a on umienil si ísť hneď a skončiť vec s pomieščikom. Preto, akonáhle bolo po sviatku, vzal z truhly svojich 700 rubľov, doložil k nim cirkevných 2300, ktoré mal u seba, tak aby bolo 3000 rubľov a, pečlive ich prečítajúc a položiac si ich do pugilára, sobral sa na cestu.

---

[1]) Nová práca grófa Tolstého; vyšla v marcovej knižke Sieverného Viestnika. Ňou vrátil sa k čisto umeleckému tvoreniu, ktorého už bol sa zriekol. Red.

[2]) statkárovi.

Sluha Nikita, jediný neopitý v tento deň zo sluhov Vasilija Andrejiča, utekal zapriahať. Nikita nebol opitý v tento deň preto, že on bol korheľ, a teraz, od predpôstu, keď bol prepil so seba spodný kabát a čižmy, zariekol sa piť i nepil druhý mesiac; nepil ani teraz, napriek pokušeniu všeobecnej pijatiky v prvé dva dni sviatku.

Nikita bol 50-ročný mužík z blízkej dediny, nie gazda, ako hovorili o ňom, väčšiu časť svojho života preživší nie doma, ale po ľuďoch. Všade radi ho mali pre jeho usilovnosť, obratnosť a silu v robote, hlavne pre dobrú, príjemnú povahu; no nikde nevydržal dlho, lebo so dva razy ročne, vlastne i častejšie, opíjal sa, a vtedy, okrem toho, že prepil všetko so seba, býval ešte bujný a zadieral sa do ľudí. Vasilij Andrejič tiež niekoľko ráz odohnal ho, ale potom ho zase prijal, vážiac si jeho statočnosť, lásku k statku a, čo bola hlavná vec, lacnotu. Vasilij Andrejič platil Nikitovi nie 80 rubľov, koľko stál taký sluha, ale štyridsať, ktoré vydával mu nepravidelne, na drobno, i to z väčšej čiastky nie v peniazoch, ale po drahej cene tovarom zo sklepu.

Nikitova žena, Marta, kedysi za krásnu považovaná, rázna baba, gazdovala doma s podrostkom malým a dvoma dievkami; ani nezvala Nikitu bývať domov, po prvé preto, že už so 20 rokov žila s bednárom, mužíkom z cudzej dediny, ktorý býval u nich v dome; po druhé preto, že hoc ona i mykala mužom ako chcela, keď bol triezvy, ale bála sa ho ako ohňa, keď bol napitý. Raz, napitý doma, Nikita, pravdepodobne, aby sa pomstil na žene za všetku svoju triezvu pokornosť, vylámal jej truhlu, vybral najdrahšie jej parádne veci a, vezmúc sekeru, na nátoni porúbal na drobné kusy všetky jej sarafany a šaty. Zvýšená pláca Nikitova všetka dávala sa jeho žene, a Nikita neprotivil sa tomu. Tak i teraz, dva dni pred sviatkami, Marta prišla k Vasilijovi Andrejičovi a nabrala u neho bielej múky, čaju, cukru a osmičku pálenky, všetkého na tri ruble, potom ešte vzala päť rubľov v peniazoch a ďakovala za to, ako za zvláštnu milosť, vtedy keď najlevnejšie počítano, Vasilij Andrejič mal zaplatiť 20 rubľov.

. . . .

Teraz, keď mal rozkaz od gazdu, aby priahal, Nikita, ako vždy, vesele a ochotne, bodrým a ľahkým krokom svojich rovno stúpajúcich nôh, šiel do kôlne, sňal tam s klinca ťažkú, remennú s kyckou uzdu a, zaštrkajúc zubadlami, šiel k zatvorenému chlievu, v ktorom osobitne stál kôň, ktorého kázal zapriahať Vasilij Andrejič.

— Čo, máš dlhý čas, máš dlhý čas, blázonko? hovoril Nikita, odpovedajúc na slabé zarechtanie, s ktorým privítal ho stredného vzrastu pekný žrebec, trochu s ovisnutým zadkom, tmavo-hnedý, so žltkavými znakmi, stojací samotný v chlieve. — No, no! dostane sa ti, len ťa napojím, blázonko, — hovoril s koňom zcela tak, ako hovorí sa s bytnosťami rozumejúcimi slovám, a ošuchnúc mu polou zaprášený chrbát, tučný, so žliabkom v prostriedku, stiahol na krásnu mladú hlavu žrebca uzdu, narovnal mu uši i šticu a, shodiac kantár, viedol ho napojiť. Ostražite vyjdúc z chlieva

vysoko nastlatého, pejko zaihral a kopol, pretvarujúc sa, že chce zadnou nohou udreť Nikitu, cvalom bežavšieho s ním ku studni.

— Stváraj, stváraj, šelma! prihováral sa Nikita, poznajúci tú ostražitosť, s ktorou pejko vyhadzoval zadnou nohou len tak, aby sa dotkol jeho kožucha, ale nie uderiť, a obzvláštne ľúbiaci tento kúsok.

Kôň sa napil, postál, oddýchol si, pohybujúc mokrými tuhými gambami, s ktorých padaly s fúzov do válova priezračné kvapky, a zafŕkal.

— Nechceš, netreba ti, tak budeme vedieť; už si viac nepýtaj, hovoril Nikita, cele vážne a dôkladne vysvetľujúc svoje pokračovanie pejkovi; a zase rozbehol sa ku kôlni, potrhujúc za uzdu zadkom vyhadzujúceho a dupotajúceho veselého mladého koňa.

Sluhov nebolo doma, bol len jeden cudzí, kuchárkin muž, ktorý prišiel na sviatok.

— Choď spýtať sa, duša moja, hovoril mu Nikita, — do akých saní kážu zapriahať, širokých a či ľahkých?

Kuchárkin muž išiel do domu a skoro sa vrátil s vesťou, že kážu zapriahnuť do ľahkých. Nikita za ten čas už položil chomút, podviazal vankúšik, obitý klinčekmi, a, v jednej ruke nesúc ľahkú farbenú dúhu, druhou vedúc koňa, prichodil k dvom saniam, stojacím pod kôlňou.

— Do ľahkých, tak do ľahkých, hovoril, a priviedol k oju za celý čas pretvárajúceho sa, že ho chce uhryznúť, umného koňa, a s pomocou kuchárkinho muža začal priahať.

Keď všetko bolo temer hotové a ostávalo len zazubadliť, Nikita poslal kuchárkinho muža do kôlne pre slamu a do ambára pre vrece.

— Nuž dobre je. No, no, nenadúvaj sa! hovoril Nikita, utláčajúc v saňach prinesenú kuchárkiným mužom sviežo omlátenú ovsenú slamu. — A teraz dávaj plachtu, bude sedlisko, a na vrch vrece. Takto, takto dobre bude sedeť, — hovoril, robiac to, čo hovoril, upchávajúc vrece na slame so všetkých strán okolo sedliska.

— Nuž, ďakujem ti, duša moja, hovoril Nikita kuchárkinmu mužovi, — dvom všetko lepšie ide. — A, rozoberúc remenné opraty, s obrúčkou na spojenom konci, Nikita sadol si na bok a pohol dobrého koňa, ktorému žiadalo sa ísť, po zmrzlom návoze dvora k vrátam.

— Strýc Mikit, strýčko, strýčko!“ zavolal za ním, šťuknúc kľučkou, náhle vybehnuvší z pitvora na dvor sedemročný chlapec v čiernom kožúšku, nových bielych kapcoch a teplej čiapke. — Mňa posaď! — tenunkým hláskom prosil, idúcky zapínajúc si kožuštek.

— No, no, bež, holúbok, hovoril Nikita a, zastanúc, posadil radosťou žiariaceho chlapčeka gazdovho a vyšiel na ulicu.

Boly tri hodiny. Bol tuhý mráz — so desať stupňov, pošmurno a vetrno. Ale na dvore zdalo sa byť ticho. Na ulici však dul silný vietor: so strechy súsednej kôlne metlo sňah a na rohu pri kúpeli krútilo. Len čo vyšiel Nikita a obrátil koňa pred dvere, už i Vasilij Andrejič, s papiroskou v ústach, v priliehajúcej baranej bunde, tuho

a na široko prepásanej, vyšiel z pitvora na vrždiace pod jeho kapcami zašliapané snahom schody a zastal, naprávajúc si s oboch strán svojej červenej, okrem fúzov holenej tváre rohy goliera bundového, kožušinou do vnútra, tak, aby kožušina nepotila sa od dýchania.

— Podívajte sa, aký chytrý, už je tu! hovoril, vidiac synčeka v saniach, a vyceril svoje biele zuby. Vasilij Andrejič bol rozjarený od vína, vypitého s hosťmi, a preto ešte viac než obyčajne spokojný so všetkým tým, čo jemu prináležalo, i všetkým tým, čo on robil. Zakutaná na hlave i pleciach do vlnenej šatky, tak že len oči bolo jej vidno, tehotná, bľadá a chudá žena Vasilija Andrejiča, vyprevádzajúc ho, stála za ním v pitvore.

— Veru, mal by si si vziať Nikitu, hovorila, bojazlive vystupujúc zo dvier. Vasilij Andrejič neodpovedal a len odpľul. — S peniazmi pôjdeš, pokračovala tým istým žalobným hlasom žena. — I vietor ak bude väčší. Veru!

— Čo ja, vari cestu neznám, že tak potrebujem sprievodcu? preriekol Vasilij Andrejič s tým zvláštnym neprirodzeným napnutím úst, s ktorým on hovorieval s predavačmi i kupovateľmi, iste zakladajúc si na svojej reči.

— Veru mal by si si ho vziať. Pre Boha ťa prosím! opakovala žena, previazujúc si šatku na druhú stranu.

— Veď je nahý... no, akože ho vezmem?

— Čo, Vasilij Andrejič, ja som hotový, veselo riekol Nikita. — Len aby koňom krmu dali bezo mňa, doložil, obrátiac sa ku gazdinej.

— Ja prizrem, Nikituška, Semenovi rozkážem, hovorila gazdiná.

— Tak čo, ísť a či ako, Vasilij Andrejič? hovoril Nikita, očakávajúc.

— Teda poslúchnime starú. Ale ak máš ísť, odej si niečo teplejšie, hovoril Vasilij Andrejič, opäť usmievajúc sa a mihnúc okom na roztrhaný pod pazuchami i na chrbte, i dolu prámom popráskaný, zamastený, mnoho zkúsivší kožuch Nikitov.

— Ej, duša moja, poď, podrž koňa! zvolal do dvora kuchárkinmu mužovi.

— Ja sám, ja podržím! hovoril chlapec, vynímajúc preziabnuté, červené ručičky z vreciek a chytajúc sa chladných remenných oprát.

— Len aby si dlho nepristrájal svoj diplomat, skorej! zvolal Vasilij Andrejič, vycierajúc zuby na Nikitu.

— Jedným dychom, baťuška, Vasilij Andrejič, hovoril Nikita, a rýchle mihaly sa pysky jeho podšitých zavláčených kapcov, ako bežal do dvora a do čeľadnej izby.

— Nože, Arinuška, chalát dávaj môj s pece, idem s gazdom! hovoril Nikita, vbehnúc do izby a snímajúc si pás s klinca.

Sluhová, naspavšia sa po obede a teraz stavajúca samovar pre muža, veselo privítala Nikitu a, chytená jeho pospešnosťou, tiež tak, ako on, rýchle zobracala sa a vzala s pece sušivší sa tam, biedny, obnosený súkenný kaftan, a otriasala a vystierala ho.

— Bude ti veru dobre s gazdom, hovoril Nikita kuchárke,

z dobrodušnej úctivosti vždy hovorivší niečo človeku, keď ostal s ním z oči v oči. A okrúťac okolo seba úzunký pokrčený pás, vtiahol i tak chudé brucho a stiahol sa do kožucha, čo mu sila stačila.

— Tak, hľa, hovoril potom, obracajúc sa už nie ku kuchárke, ale k pásu, upchávajúc si jeho konce. — Tak nevyskočíš! a podvihnúc i opusťiac plecia, aby ruky mal voľné, odel si na vrch chalát, tiež napružil chrbát, aby rukám voľno bolo, a vzal s police rukavice. — No, teraz je dobre.

— Mal by si sa, Stepanič, aspoň preobuť, hovorila kuchárka, — čižmy sú ti plané.

Nikita zastavil sa, ako by sa bol spamätal.

— Bolo by treba... Ale bude i tak, nie je ďaleko!

A utekal na dvor.

— Nebude ti zima, Nikituška? hovorila gazdiná, keď prišiel k saniam.

— Čo by zima, je teplo, odpovedal Nikita, naprávajúc slamu na predku saní, aby mu zakryla nohy, a pchajúc nepotrebný pre dobrého koňa bič pod slamu.

Vasilij Andrejič už sedel v saniach, zaplňujúc svojím chrbtom, odetým v dvoch šubách, temer celý hnutý zadok saní, a zaraz, vezmúc opraty, pohol koňa. Nikita v tom utiahol sa na predku s ľavej strany a vytrčil jednu nohu.

(Dokončenie.)

Pozdrav Hviezdoslavovi.

Zaletel bych s pozdravom v ďaleké tie strany,
do Oravy — ale mi krýdelenko bráni.
Vôle dosť, aj ochoty srdečného citu.
Nepreletím dlhú púť, mlhou pozakrytú.
Predsa však ta musím isť s mojím slabým vrancom
— bárs sa iste usmejú našim contre dansom.
Neučený na sedlo, neviem, »ká to sprava«,
ani odkiaľ vysadnúť, z prava a či z ľava.
Darmo! »Len sa dobre drž a ulap sa hrivy!«
(iste — kričia — aby som nespáchal verš krivý).
Aj On sa mi uškeri blahosklonným smiechom:
»Ký to drusa cvála hen takým čudným spechom?«
Alebo i prehodí: »Sancta simplicitas!«
alebo snáď v radosti: »Ľaľa, Maťo Kytas!« —
Darmo všetko! Ja sa schvel vrelou túžbou v duši
uvideť Vás ešte raz krásnom na »Podvrši«,
zažiť slastí tvorenia Vášho, chlipnúť zdroja,
— túžby po Vás prelestné tým sa upokoja.

Upokoja?! Sotva ver'; nové v duši zkrsnú,
počúvať Vás budú vše, nikdy neuhasnú! —
Ach, len aspoň na chvíľku vládať piesne letom,
obsypať Vás, zahrnúť poesie kvetom.
Neraz zdá sa, Musa že usmeje sa iste...
darmo striasam, padá len požlknuté listie.
Často vidím kvietok tak, v duši svietiť blízko,
ale dostať? Pod nohou »mizne stanovisko«. —
Vráťme sa však, vranko môj, veď tam, kde sme boli,
dávno svieti kol hlavy žiara aureoly.
Tam ten »pavúk« v čas »žatvy« snuje aureolu,
ona hádže svetla jas na tú našu hoľu,
svieti svetlom ligotným v šire diaľne svety,
»Hájnikova žena«, hľa, striasa biele kvety,
Bútora tam s Čútorom pomerení v celku,
tu zas »chlapci v košieľkach s hrncom na hrdielku«.
Ešte ver' i »pán štátny« prišiel k svetlu kuknúť,
chcel by hádam »onô« — jas, jedným dychom sfúknuť.
Tuto, hľa, zas koniari divým chvatom spešia,
svetlu sa tí — jak vatre známej v hore — tešia.
Koľko ich je! Celý húf beží z prava, z ľava
»maliniarok« s kvetami: venčať Hviezdoslava.
Hviezdy tiež tu pospolu pejú v hlasnom chóre...
. . . .
Tu svit, tu zvuk, tôňa, blesk, krás tu celé more.
Čo tu pridať? V kráse a jase všetko tenie.
Čo tu značí, načo je moje pozdravenie?!
No je ono kvietkom tiež, duše mojej je hlas,
»z tej duše« — tak ako Vy — »pozdravujem« ja Vás.

Kýčerský.

Bratovi.

Mňa šťastie moje tiché, nevýslovné,
a teba vážne dumy tvoje zvaly,
ta, kde sťa venec lipky naše strojné
kostolík malý kruhom obopialy.

Bol krásny večer: nebom hviezdy luzné,
kraj celý bielym sniažkom pozastretý;
my kráčali sme ruka v ruke, družne,
sťa dôverné dve ľúbiace sa deti.

»Jak pekný je svet —« blúznila som vrele,
»v ňom koľké vnady — vnady nesčiselné...«
Ty zahľadels' sa v tiene noci šeré
a povzdychol si sotva slyšateľne.

»A život — — jak je krásny! jak je krásny!
Ver' denne novým vábnym kúzlom žiari
a denne pre nás nové blaho básni...«
Tu úsmev zahral v bľadej tvojej tvári.

A keď som potom sestry vo dôvere
ti vyjavila môjho blaha zdroje:
ty zahľadels' sa v tiene noci šeré
a kási vlhkosť zašla v oči tvoje...

Ach, nemala som vtedy túžbu žiadnu,
čo bola by mi šťastie doplnila:
len zľúbať tvojich očí vlhkosť zradnú
a v tvojom srdci tušiť — čo ja snila.

Ľudmila Podjavorinská.

U L. N. Tolstého.

(Pokračovanie.)

Od Tatiany Ľvovny pýtal som si nejakú prácu, vidiac, že jej majú mnoho. Dala mi prepísať do svojej zápisnice, kam si zapisuje čo stihne z otcových článkov a listov, dva jeho listy. Podobnú zápisnú knižku si vedie i Mária Ľvovna. Okrem toho si vedú i denníky a prepisujú každodenne otcovi to, čo práve píše, na čisto: čo do poludnia napíše, to mu prepíšu, na druhý deň on ten ich odpis opraví, dakedy celkom premení, ony zase prepíšu, dakedy i tretí, i viac ráz. V tento deň videl som prepisovať jeden z prvých háročkov práce, ktorú len nedávno začal písať a o ktorej vravel, že mu s veľkým trudom ide; na tom háročku nebolo skoro ani vety nepremenenej. Práca tá bola: „Učenie o pravde“. [1]) Lev Nikolajevič píše čistým, veľkým, ráznym, veľmi vypísaným písmom, ale ťažko sa dá čítať.

Tieto zápisné knižky poriadne viesť nedostáva sa im času pri inom mnohostrannom zaujatí. Mnohé články a listy, ktoré vyjdú v časopisoch, len odtiaľ si vystrihujú a vlepujú do zápisných knižiek. Mnohé vôbec ani nemajú. Tak že úplný sborník spisov Tolstého jeho rodina nemá. Dokonalejšie (a či vari úplné) sbierky, jako mi Tatiana Ľvovna povedala, majú priatelia Ľva Nikolajeviča K. i Č., ktorí si jeho spisy a listy pečlive sbierajú a vo viacej exemplároch odpísané majú. Ako je i všeobecne známo, Lev Nikolajevič nestará sa o osud svojich spisov, sám nič nevydáva. Odtiaľ pochádza to, že toľko nedokončených prác jeho vychádza tlačou či v origináле, či v prekladoch.

---

[1]) Pred dvoma mesiacmi doniesly maďarské a české časopisy podľa francúzskych, že Tolstoj napísal prácu „O šťastí“. Doniesly i krátky obsah. Ale to je už stará práca, roku 1882 vytlačená v 12. svázku jeho sobraných diel.

O novšie práce Ľva Nikolajeviča — o mravnú stránku jeho dejateľnosti, jeho pani Sofia Andrejevna menej sa stará; jej záleží hlavne na starších jeho dielach, na umeleckej stránke jeho činnosti: sbiera jeho listy z mladého a mužského veku, pracúva celé týždne v Rumiancevskom Museume v Moskve, kde je osobitné „museum L. N. Tolstého", v ktorom sú po väčšine složené jeho rukopisy. —

Uvádzam tu chronologický soznam L. N. Tolstého spisov, ktorý mi diktovali z pamäti P. I. Biriukov a E. I. Popov.

Ispovieď (Spoveď) 1879 [Ispovieď grafa L. N. Tolstago. Genève, M. Elpidine libraire-éditeur].

Kritika pravoslavnago dogmatičeskago učenia [Kritika dogmatičeskago bogoslovia, Genève, Elpidine. Toto je len I. časť, druhá časť nie je nikde vytlačená].

Sojedinenie i perevod četyrech Evangelij (Svod [spojenie] a preklad 4 Evangelií) [3 hrubé svázky u Elpidina v Genève] 1881. O tejto práci Tolstoj píše, že je ďaleko nie dokončená a že v nej mnoho nedostatkov. Mária Ľvovna hovorila, že pred 3 rokmi ju chcel (ako i Krátky výklad Evanjelia) opraviť, ale nemal času. — Tolstoj v liste k Schroedrovi za základné diela svoje vyhlasuje Kritiku pravosl. dogmat. učenia a toto Sojedinenie i perevod četyrech Evangelij.

Kratkoje izloženie Evangelia (Krátky výklad Evanjelia) [Genève, Elpidine]. Spracoval pre učiteľa (Francúza) svojich detí. Na základe nemeckého prekladu tejto knihy kritisoval M. Bodický učenie Tolstého.

Cerkov i gosudarstvo (Cirkev a štát). Túto prácu nedokončil, nebol spokojný s počiatkom, hneval sa vraj, keď ju písal. Vytlačená nenie nikde.

V čem moja viera? 1884. [Genève, Elpidine]. V českom preklade v 7. svázku sebraných spisů L. N. Tolstého (u J. Ottu v Praha), ktorý obsahuje i Zpověď a Smrt Ivana Iljiče.

Smerť Ivana Iljiča. 1884—6. (Moskva, 12-ta časť Sočinenij L. N. Tolstého.)

Tak čto-že nam delať? (Nuž čože máme robiť?) [V Ženéve u Elpidina je vytlačená v troch častiach; 1. časť pod záhlavím *Kakova moja žizň* (Aký je môj život), 2. č. *Dengi* (Peniaze), 3. č. *Čto-že nam delať?* (Čože máme robiť?)]

Nikolaj Palkin. [Genève, Elpidine.] Nedokončená práca. V českom preklade vyšla v 8. a 9. čísle časopisu *Lid* v Kolíne.

Chodite v sviete, poka jesť sviet. Sept. 1890. (Kráčajte v svetle, pokiaľ jesto svetlo.) [Genève, Elpidine.] Nedokončená práca.

Predislovie k sočineniu Bondareva (Predmluva k spisu Bondareva) [Učenie Bondareva, Genève, Elpidine, Trudoľubie ili toržestvo zemledielca. Moskva, 13. sv. spis. T.]. Sibirský sedliak Bondarev napísal prácu o tom, že zpod poľnej práce sa odťahovať je hriech proti príkazu Božiemu.

Pismo k Francuzu (List Francúzovi) [Genève, Elpidin. Moskva, 13. sv. spisov L. N. T.; censúrou skrátené: Ručnoj trud i umstven-

naja dejateľnosť]. Toto napísal po francúzsky, do ruštiny preložil P. I. Biriukov.

Prazdnik prosvieščenia (Sviatok osvety) [Moskva, 13. sv.].

Vlasť ťmy (Moc tmy) [Moskva, 13. sv.].

Plody prosvieščenia (Plody osvety) [Moskva, 13. sv.]. Počal písať pred Kreutzerovou sonátou, dokončil po nej.

O žizni (O živote) [Genève, Elpidine; censúrou skrátená v 13. sv., Moskva]. Keď bol r. 1885 chorý na nohu, písal pani Čertkovej list o živote a smrti. Ona ten list prepísala a poslala mu ho nazad, prosiac ho, aby ešte pokračoval. S pokračovaním zase tak urobila. Vyrástol tento spis.

Kreutzerova sonata [Genève, Elpidine, Moskva, 13. sv., Berlín, Beck (nie tak dobré; podľa tohoto je preložená do nemčiny, češtiny)]. (A. Behrs spomína, že r. 1887 v novembri, keď bol na Jasnej Poľane, T. písal posledné kapitoly Kr. sonáty. Vyšla len r. 1889 a bola skonfiškovaná, ale 1891 direktne od cára dovolená. Je i v slovenskom preklade.)[1]

Posleslovie (Dos'ov ku Kreutzerovej sonáte) [tamže].

Dľa čego ľudi odurmanivajutsa (Prečo sa ľudia omamujú) [Moskva, 13. sv., a osobitne ako prvé číslo kníh serie „dľa inteligentnych čitatelej“ vydania „Posrednika“]. Po prý raz vyšla ako predmluva pri spise sibirského lekára dr. Aleksejeva „O pijanstve“, nákladom žurnálu Russkaja mysľ. Je i po slovensky v Slov. Pohľadoch 1892.

Pervaja stupeň (Prvý stupeň) [najprv v žurnále Voprosy filosofii i psychologii, potom Moskva, 1893, vydanie Posrednika, ako predmluva[2]) k Williamsovmu dielu: The Ethics of Diet. Etika pišči ili nravstvennyje osnovy bezubojnago pitania dľa čelovieka].

O golode (O hlade) [I. stať *Strašnyj vopros* (Strašná otázka) vyšla v 13. sv. *velikého* vydania spisov T. v Moskve. II. *O pomošči golodajuščim* (O pomošči naseleniu v miestnosťach postradavších ot neurožaja — takto znie officiálny titul). III. *O golode* (v žurnále Nedele 1892, celý v Leo Tolstoj: La famine, Paris, Perrin Co].

Carstvo Božie vnutri vas ili christianstvo nie kak mističeskoje učenie, a kak novoje žizneponimanie (Kráľovstvo Božie je vnútri vás, čili kresťanstvo nie ako mystické učenie, ale ako nové pochopovanie života). [Berlín 1894, izdanie Bibliografičeskago biuro; Reich Gottes in euch. Berlin, Edition Janke; Le salut est en vous, Paris, Perrin Co.] Pozostávalo z 8 hláv, pripísal ešte tri a potom ešte 12-tu. V prvej hlave sú obsažené Ohlas Harrisona a Katechismus Adr. Baloua (O neprotivení sa zlu násilím), ktoré už boly dávno v jeho preklade po Rusku v rukopisoch rozšírené.

Nedelanie (Nedelanie) [v žurnále Sievernom Viestniku].

---

[1]) L. N. Tolstého Kreutzerova sonáta s Doslovom. N. N. Myšlienky vzbudené Doslovom. Preložil dr. Dušan Makovický. Dostať u Ivana Pivku v Dolnom Kubíne (Orava), cena 60 kr.; i v Kníhtlač.-účast. spolku v Turčianskom Sv. Martine a u K. Salvu v Ružomberku.

[2]) Pre censúru je z nej V. G. Čertkovým trocha povynechávano.

Religia i nravstvennosť (Náboženstvo a mravnosť). [Rusky, nakoľko ja viem, ešte nevyšlo t'ačou; nemecky Religion und Moral v Berlíne]. To je odpoveď Gizyckému.

Predislovie k dnevniku Amiela [1]) (Predmluva k denníku Amiela) [Sievernyj Viestnik 1894].

Christianstvo i patriotism (Kresťanstvo a patriotismus). [Rusky, nakoľko ja viem, ešte nevyšlo; francúzsky: L. Tolstoj: L'esprit chrétien et le patriotisme. Paris, Perrin Co.]

Predislovie k izbrannym sočineniam Guy de Maupassanta (Predmluva k vybraným spisom Guy de Maupassanta). [Vyšlo ako predmluva pri románe „Mont-Oriol" od G. d. Maup. v Moskve, vydanie Posrednika.) Písal ho k I. sväzku vybraných spisov G. d. M., ale nebolo dokončené, keď ten vyšiel, nuž dostalo sa k Mont-Oriolu, ktorému priamo nezodpovedá („Несоотвѣтствуеть прямо этому тому.")

Skazka (Rozprávka), napísal v novembri 1894.

Učenie o istine (Učenie o pravde) píše.

Tento soznam je ďaleko nie úplný. Chybia z neho na pr. skazky a iné články (fragmenty vo väčšine), vyšlé v 12. sv. jeho sobraných spisov, potom Písmo k N. N., Poňatie o Bogie [2]), Spielyje kolosia [3]) atď. vyšlé u Elpidina, potom preklady Suratskú kaviareň, Karmu atď., konečne práce, ktoré ešte necirkulujú.

Keď sme sedeli pri obede, zrazu bolo počuť kolokolčiky (zvončeky na dúhe nad prostredným koňom v trojke). „Mama ide!" zakričaly deti. Keď kone zastaly pred domom, navrhnul Miša [4]), zdravý, veselý, rozpustilý, asi 16—17-ročný molodec: „Skryme sa mame pod stôl." Lev Nikolajevič pozrel na neho s veselým úsmevom a skrčil sa ako všetci — deti s velikým krikom a smiechom. Ako tak ticho kľučíme pod stolom, nevdojak som sa zahľadel do Ľva Nikolajeviča, on tiež pozrel na mňa, a ako sa nám oči stretly, pozrel preč, pohľad sa mu premenil v ľútostivý, zasmušilý. Čakali sme tak pod stolom s minútu, ale grófka neprichodila. Najprv šla do svojej izby ubrať sa s cesty; prišla bola z Moskvy od synov. Už sme boli po obede, keď vstúpila do stolovej. Privítala sa so všetkými, nakonec i so mnou. Ako vošla, hneď bolo okolo nej živo, a tak býva v jej prítomnosti vždy. Sofia Andrejevna je vysokej, mocnej, veľmi súmernej postavy, švižká, zdravo a mlado vyzerajúca. Má živé tmavé oči, ktoré bystro tekajú s predmetu na predmet. Bola celá v bielom, takto chodila i v daždi a blate za gazdovstvom dozerať. V ten deň, 3. septembra (22. augusta starého štýlu) 1894

---

[1]) H. Amiel, 1827—1881, moralist-filosof a básnik švajciarsko-francúzsky.

[2]) „Poňatie o Bogie" len prvých pár (vari len dve) strán písal Tolstoj, ostatné P. I. Biriukov a iní.

[3]) = Dozrelé klasy. Z privátnej korrešpondencie Tolstého sostavil Kudriavcev.

[4]) Michal Ľvovič.

mala 50-ročné narodzeniny. Sama mi to povedala; nevidel som, že by jej bol niekto gratuloval.

Popoludní Mária Ľvovna oslovila ma ísť k jej chorým. Pred domom už stál kočiarik o jednom sedadle a s jedným koňom. Cestou cez park sme stretli v spoločnosti dám, ktoré mu boly oproti, Sergeja Ľvoviča, najstaršieho zpomedzi detí Ľva Nikolajeviča; práve prišiel na návštevu. Vyjdúc z parku, Mária Ľvovna pustila koňa po širokej ceste hore dedinou (dom Tolstých leží na jednom plochom vŕšku, dedina na druhom). Všetci vstrieční, vlastne pred domami nejakú prácu konajúci, priateľsky sa jej pozdravovali. Poznajú ju všetci dobre, lebo deťom, zčiastky i dospelým, keďže v Rusku sa častejšie triafa, že i dospelí chodia do školy, bola do nedávna učiteľkou, chorým je lekárom, vdovám, sirotám chodí pomáhať pri poľnej i domácej práci, a všetkým rovnako sa snaží byť sestrou. Nuž aj radi ju majú, a nakoľko som mohol posúdiť z chovania sa k nej chorých, keď som ja bol pri tom: úprimne ju radi majú. Jeden priateľ, ktorý často býva u Tolstých, mi povedal, keď bola reč o Márii Ľvovne: „Eto očeň chorošij čeloviek“. Je slabej telesnej sústavy, ale neobyčajne energická, vytrvalá v práci, vydrží vraj celé dni mlátiť a podobné. Dosť ďaleko za dedinou je cmiter. Mária Ľvovna ukázala na jeden kríž so zeleným vencom: „Pozrite, mohyla Karla Ivánoviča.“ (Smiešny dobrý Nemec, domáci učiteľ Ľva Nikolajeviča, keď bol malý, ktorého s takým citom a jemným humorom opísal v svojom „Detstve“ [1]). Potom sme sa viezli skoro míľu cez polia, lúky. Cesty boly 2—3 popri sebe. Kôň nás blatom fŕkal, a fučal tuhý, veľmi studený vietor. Vzdor tomuto vetru, ktorý často nedal dýchať, Mária Ľvovna celou cestou rozprávala, a síce tak zajímave a jadrne, ako všetci z rodiny Tolstých rozprávajú.

Tak rozprávala o hlade v Riazanskej gubernii, kde dva roky ($189^1/_2$ a $189^2/_3$) pomáhali. Najprv vybral sa ta len sám Lev Nikolajevič zistiť, či naozaj hrozí hlad [2]). O tom, čo tam videl, napísal článok do „Knižky Nedeli“. Článok vyznel v ten smysel, že jest i hrozí hlad (hlasy v časopisectve boly všelijaké, protirečiace si, bulletiny úradné taktiež), i navrhnul hneď spôsob, ako boriť sa s hladom: zakladať stolové, kde bude sa variť i jesť, a tých, čo majú do stolových chodiť, nech sami sedliaci, sami čo núdzu trpia, označia. Okrem toho zakladať materinské útulne pre deti do 3 rokov, kde budú dostávať mlieko a primeranú potravu. Tým spôsobom predíde sa tomu, že sa podpora nepoprepíja, prichytro nestroví a že ju nebudú požívať na úkor hladujúcich i takí, ktorí majú svojho dosť. Ľud nazval stolové „útulňami sirôt“ [3]).

---

[1]) Detstvo L. N. Tolstého v preklade Auréla Styka vyšlo u K. Salvu v Ružomberku.

[2]) Roku 1873 Tolstoj obrátil pozornosť na hlad v Samarskej gubernii.

[3]) Vláda a zemstvá pomáhaly väčšinou tak, že vydávaly hladujúcim rodinám každý mesiac múku, strovu; ale aj inými spôsobmi.

Potom vybral sa Lev Nikolajevič s dvoma dcérami i švagrinou (ženou C. A. Behrsa, ktorý napísal Spomienky o L. N. Tolstom, uverejnené i v Slovenských Pohľadoch 1893) — táto ochorela na škvrnitý tyfus, zúrivší medzi hladujúcimi, i zomrela — do Riazanskej gubernie. Sosadli v Biegičevke u statkára Rajevského, starého priateľa, s ktorým si Lev Nikolajevič tyká, i za celý čas trvania hladu u neho bývali. [Ešte pred ich príchodom založil Rajevský v okolitých dedinách šesť stolových na ten spôsob, že dával potraviny najnúdznejším rodinám a tie varily pre ostatných, ktorí chodili k nim jedávať. Vybrato z „La famine" Tolstého.] Najprv založili stolovú len v tej dedine, kde bývali, potom v okolitých blízkych. Z počiatku, kým mali málo stolových a poznali všetkých ľudí, šlo dielo úspešne. Ale ľudia prichádzali vždy s ďalej a s ďalej, tak že sa im rayon rozšíril na 60-verstový radius, a dielo šlo ťažšie. Prišlo im so 20 pomocníkov. Počet stolových veľmi rástol. [V lete 1892 ich bolo 246 a chovalo sa v nich 12—13 tisíc ľudí, okrem toho 124 materinských útulní, v ktorých chovalo sa asi 3 tisíc detí. Z „La famine".] Práca bola ťažká a neuspokojujúca. Pomáhanie hladujúcim stalo sa vysokej spoločnosti módou, sportom, a Tolstého vychytili...

Činnosť Tolstých bola taká: prišli do dediny, pri pomoci starostu, sviaščennika, statkára spísali núdznych, potom našli dom u nejakej vdovy alebo iného núdzneho pre stolovú a sklad potravín. Do každej dediny bolo treba chodiť zvlášť dozerať. Kým vypracovali si tento systém, dlho trvalo. Chodili k nim ľudia z ďalekých dedín, aby aj im pomáhali. „Museli sme im hovoriť: čakajte, kým prídeme do vašej dediny a tam vás zapíšeme." Vždy toto samé opakovať akoby úradne. Ale konsekventne to prevádzať sa nemohlo: prišli i zo 40 takých dedín, v ktorých ešte nebolo stolovej: do všetkých treba ísť, kým všetky obídeš, prejdú dni a dni, a za ten čas môžu daktorí — deti, starci — aj pohynúť od hladu. Nuž museli rozlišovať ľudí, čo im bolo veľmi trápno, jednomu veriť, druhému nie. Po dedinách chodili po jednom, ešte i bez paholka — načo mu vraj mrznúť. „Daktorí ľudia nechceli z počiatku od nás nijakej pomoci. Dakde priamo umierali od hladu, a keď sme prišli k nim, povedali nám: ‚Nechceme od vás nič'. Ani len dreva na ohrev nechceli vziať. Divili sme sa, prečo to. Potom sme sa dozvedeli, že sviaščennik kázal o otcovi, že je antikrist. — Tam lesov niet, to je stepný kraj, kúria slamou. Následkom neúrody nemali ani slamy, ani trávy, i statok pohynul. Slamu zo striech dávali pozostalému statku, a drevom z gazdovských stavov si kúrili. Neúroda trvala v daktorých krajoch po dva roky. — Sedliaci, čo nám vozili drevo, múku, strovu so železničnej stanice, prišli dakedy s omrznutými rukami a prázdni. Železničná stanica bola tak ďaleko, že každý len jednu fúru cez deň mohol doviezť. Núdzni, ktorí ešte mali kone, dostali drevo darmo, len si ho museli doviezť; menej núdzni vozili jednu fúru pre takých celkom núdznych, čo nemali koní, a druhú sebe. Raz urobili tak, že doviezli dreva, ale len sebe, a druhý raz ísť odopreli. Všetky vysvetľovania, prosby nič nespomohly: nešli a

nešli. Potom sme im v niečom v stolovej ulahodili (nejaká premena, ktorá sa niektorým zapáčila), nuž hneď sa premenilo chovanie sa ich k nám. Prišli sami ohlásiť sa a nabídnuť hromadne k práci."

Dakedy bývali veľmi ustatí. Od rána do večera 9-tej, 10-tej obehnúť i 20 dedín, vypočuť žaloby ľudí, často poskytovať aj lekársku pomoc, dozerať, zapisovať, účty viesť pre verejnosť. „Raz večer otec, ktorý v ten deň mal s mnohými ľuďmi do činenia, celý deň prepúšťal sedliakov-voziarov, aj iných ľudí a písal (Kráľovstvo Božie je vnútri vás), keď sme my so sestrou prišly, počal hovoriť a hovoriť nesúvislo, potom sa chechtal, potom máchnul rukou a nehovoril nič viac. My sme sa dívaly, čo sa robí s otcom. Keď si vypočinul, ráno bol celkom normálny. Nuž všetko to bolo od veľikého ustatia." — Dcéram prichodilo chrániť ho aj od prílišného znepokojovania. „Pomocníci prichodili dakedy k otcovi pre „nejaký zemiačik". Nepúšťali sme ich, žandármi nás nazvali. Preto, či o zemiak viac alebo menej dať, hyň otcova práca! Medzi pomocníkmi našli sa i takí, čo boli len na obtiaž, na pr. jedna bláznivá dáma, ktorú poslala jej rodina, aby sa jej striasla."

Lev Nikolajevič tam okrem jazdenia a chodenia po dedinách, hlavného spravovania celej činnosti, vedenia účtov pre verejnosť (toto mu bolo zvlášť ťažkou robotou), okrem svojej ohromnej korrešpondencie ešte aj písal, a síce „Kráľovstvo Božie je vnútri vás" po oba roky hladu, aj rok pred ním. [Niekde v novinách som čítal, že si líhal o 4. ráno a vstával o 9-tej, lebo len v noci mohol pokojne písať.] Druhý rok hladu strávil väčšinou na Jasnej Poľane, písal, do Begičevky chodil len dozerať, dcéry zostaly tam. Zastupoval ho P. I. Biriukov, ktorý v prvý rok hladu pomáhal v Samarskej gubernii s Ľvom Ľvovičom Tolstým, u neho. O tomto bratovi (ešte dvaja, najstarší bratia, pomáhali v Tulskej gubernii, kde bývajú) Mária Ľvovna hovorila, že mal, najmä z počiatku, hrúzu práce. Mnoho tam vystál, aj je chorý. Raz šiel popri „oboze" (rad vozov), vezúcom potraviny, čo sosbierali a poslali z Ameriky, 90 verst so stanice, v zime. Raz ležalo u neho odrazu 9 chorých na tyfus, on s nimi spával i jedával, čo im jediná obsluha prihotovila. Aj on sa roznemohol na tyfus (iste ambulatorný tyfus), ale ho prechodil, nemal sa kedy so sebou zabývať.

Ďalej rozprávala o Chilkovi. Stojí o ňom v Behrsových Spomienkach (Slov. Pohľady 1893); tam je pomenovaný kňazom Hielkovom, anglickou ortografiou. Tu len toľkoto: Chiľkov bol officierom. Vo vojne na Kavkaze zabil človeka. Počalo ho to trápiť, vystúpil z vojska a hľadel svoj život so svedomím do súhlasu privádzať. Dospel ta, že sa vyživil z práce vlastných rúk, a rozdal majetok sedliakom. Keď toto robil, neznal ešte učenie Tolstého. Teraz obrába zem na Kavkaze. Vypovedala ho ta vláda pre „sovraščenie krestian" (svádzanie sedliakov). Sedliaci totiž, medzi ktorými žil, složili ikony na voz a odviezli sviaščennikovi, traja rekrúti odopreli vziať zbraň do ruky, deti si prestali dávať krstiť atď. — Stará kňažna Chilková hnevá sa na syna a jeho ženu neuznáva za nevestu (lebo nie sú sobášení), deti im vzala a vychováva ich po

svojom. Mať mešká na blízku nich v Charkovskej gubernii, ale vídava sa s nimi len s pomocou slúžobníctva a sedliakov. Rodičia nijak nemôžu si vymôcť deti. Už i Tolstoj bol písal o tom nebohému cárovi.

Prišli sme do dedinky Teľatina, kde bol ten chorý. Býval v jednej z najmenších a najnižších chalúp. Urastený — ako sú v tom kraji mužovia napospol urastení — do nedávna mocný chlap a pracujúci ešte i teraz vzdor pokročilej chorobe (carcinoma pylori — carc. je v Rusku zriedkavejším, než v západnej Europe). Prišlo ešte so šesť chorých žien a detí — všetko chudorľavé, slabé a skľúčené. Cestou nazad sme sa stavili ešte u jednej chorej (arthrit. deform. genu). Máriu Ľvovnu všade vítali s veľkou radosťou a zdržiavali ju. Vracali sme sa druhou cestou. Neďaleko cesty stála pekná „prichodská cerkov" (farný chrám). Keď sme popri nej šli, Mária Ľvovna poznamenala, že jej kňaz je jej veľkým nepriateľom, a rozprávala, prečo. Ona učila od pár rokov cez zimu deti z okolitých dedín. Chodievalo ich až 80. Učila hlavne náboženstvo na základe Kristovej reči na hore, čítať a písať. Poneváč deti učily sa len dobrovoľne a počúvaly rozprávky, nuž rady chodily do školy. Kňaz zlým okom pozeral na školu a vymohol u úradov najprv to, že Márii Ľvovne zakázali vyučovať náboženstvo, a poverili jeho, kňaza. Keď prišiel do školy, Mária Ľvovna nevychodila, zostala tam. Deti, počujúc celkom iné, hľadely na ňu tázavo, v rozpakoch. Potom usiloval sa vykonať, aby jej vôbec zakázali učiť, lebo že učí proti štátu a cirkvi. Prišiel úradný zákaz, ale ona učila ďalej. Na to prichádzali osobne najprv školný inšpektor, nakonec gubernátor zakazovať jej učiť. Ale ona len učila ďalej. Tu nastal neúrodný rok. Mária Ľvovna odišla z Jasnej Poľany pomáhať hladujúcim, a pobudla preč dva roky. Za ten čas vláda vystavila školu a dala učiteľa do nej. [Na Jasnej Poľane bývala už od dávna škola, ale neriadna, pár rokov učil, ako známo, Lev Nikolajevič, a z tej doby pochodia jeho azbuka, štyri ruské a štyri slovanské (staro-slovanské) čítanky, — potom Sofia Andrejevna a skoro všetky staršie deti Tolstých striedave.)

Mária Ľvovna rozprávala ešte o chorých. Najviac jej chorých trpí na anämiu a nemoce zažívacích orgánov.

Starý kôň kirgizsko-ruského plemena pomalšie bežal, bolo ho treba častejšie povzbudzovať slovami (bičov u Tolstých nemajú vôbec). Keď sme prišli k mostíku, vždy sme prešli vedľa cez vodu, že je to vraj ruské pravidlo, „keď prídeš k mostu, obíď ho." Ale to bolo na poľných cestách. Na štátnej ceste kijevsko-tulskej sú mosty v takom dobrom poriadku a také široké, akých som inde nevidel.

Keď sme sa vrátili, ja som vysadol v parku. Mária Ľvovna zatiahla na hospodársky dvor, a bez pochyby sama vypriahla koňa. Po dlhšej chvíli šla odtiaľ k domu; napadla mi jej energická chôdza.

(Pokračovanie.)

Dr. *Dušan Makovický.*

Slovenský jazyk.

Študovanie slovenčiny.

Podávám opět zprávu o příspěvcích, které jsem v poslední době obdržel, zachovávaje pořádek chronologický.

P. uč. *A. D. Svoboda* rozmnožil ukázku nářečí Kálnického (Trenčanská) doklady o spodobě: *jenna* (jedna), *chonnýk* (chodník), *prennú* (pred ňú), *ukralla* (ukradla) atd. K tomu dodal jiná slova, pro změnu hlásek významná, jako *ščera* (včera), *sldze* (slze), *ovotie, ovotá* místo ovocie, ovocá a pod.

Z Važca (v Liptově) poslal mi nejen p. *A. Chrobák* některé další poznámky, nýbrž též p uč. *J. Illavský* a p. *Pišta Lukač* — tento na vyzvání „Slovenských Novin" — přepis „divotvorného jágra" do místního nářečí. Vyslovuji všem těmto pánům též veřejné díky za jejich ochotnou spolučinnost.

P. med. *S. Smetana* též ochotně podal mi několik důležitých vysvětlení o nářečí Myjavském. Týká se to především výslovnosti *medy, spomedy ných* (zpomedzi nich), o které jsem pochyboval. Tak se ale skutečně v Myjavě vyslovuje, ačkoliv jinak se hovoří *medza, sadze* atd. Snad i jinde se vyslovuje *medi?* Velmi pozoruhodné je dále, že se v Myjavě vyslovuje *z maslom, ze spolkom, z mužom,* a tak vždy v instrumentále *-om*, ačkoliv jinak panuje *e* za staroslovanské ъ. Takových významných odchýlek je v Myjavě, a zajisté i jinde, mnohem více, jen že dosud málokdo k nim přihlížel a jich zapisoval. Kéž se najdou pozorovatelé!

Nářečí Kameňanské (Gemer) poznávám nyní z ukázky p. uč. *D. K. Rybnického* „Soľ nad zlato" (z Dobšinského), pak z opisu „dživotvornyho jägra" od p. uč. *R. Leštáka*. Ačkoliv mám peknou sbírku ukázek gemerských, přece opět nalézám zvláštní obměny některých hlásek v lidové řeči Kameňanské. Tak na př. z prvé pověsti patrno je pravidlo, že původní slovanské ę nabylo takových ohlasů: 1) *e: me, te, se, smedná, uvedne, jezyk* atd., kdežto dlouhá hláska je 2) *ä: väc, pamätka, präšč, zaprähnúč* atd. Od téhož horlivého p. uč. *D. K. Rybnického* obdržel jsem pověst „Sol nad zlato" v nářečí Španopolském a Ratkovsko-Lehotském, s připojeným srovnáním mnohých slov, podle rozličné výslovnosti. Jsou to vesměs velmi cenné a důkladné příspěvky. Doufám, že mne p. uč. D. K. Rybnický i dále podporovati bude.

Z Oponic (Nagy-Appony v Nitranské) zaslal mi opis „divotvorného lovca" p. *J. Hájek* (na vyzvání „Slovenských Novin"). Jelikož z údolí Nitranského mám málo ukázek, jsem této zásilce velmi povděčen.

Nářečím Dolní Strehové a okolí (Novohrad) napsal mi „čudnýho puškára" p. *J. Kiszely* a připojil několik pozoruhodných výrazů, jako *velichný* na místo *veľký: velichnej brav* (veľký brav), *velichnvo človečisko* (veľký človek) a jiné. Pan J. Kiszely i na další mé otázky velmi ochotně odpověděl a i dále materiál pro poznání

důležitých nářečí Novohradských sbírati slíbil. Hledím všem příspěvkům s potěšením vstříc.

Podle vyzvání „Slov. Novin“ napsal mi též p. *Fr. Pataky* onu pověst v nářečí Spišského Podhradí. Maje výtečné popisy ze Spiša, přece i za tuto ukázku z řeči lidové jsem upřímně povděčen.

Bude tomu asi rok, co mi vysoce ctěný a snaživý p. uč. *Jozef Maliak* v Iloku v Báčke takto mezi jiným psal: „Celý celučičký rok som čakal, že z našej metropoli, ako sa Petrovec rád menuje, kde je celá akademia a kde sa i učitelské porady odbývat zvykly, vynde mohutný podnet, t. j. že sa ustrojí užší odbor, ktorý prevezme na seba sbieranie materialu tak prepotrebného k dosiahnutiu vytknutého ciela (totiž „popisu nářečí slovenských“). Ale som sa zase len presvedčit musel, že metropola... zaviazla a... zaspala... na velikú škodu; lebo čo by sa ešte dnes sosbierat dalo ako zvláštnost, vyhynie behom najbližsích 20 rokov.“ Jelikož Petrovec má (podle téhož listu) 8000 duší slovenských, očekával jsem tím spíše příspěvku pro „popis nářečí slovenských“. S potěšením tedy podávám zprávu, že jsem obdržel z Petrovce velmi pečlivě sestavený přepis „divostvornyho puškára“ do místního nářečí od krajčírského pomocníka, p. *Ondreja Hlaváča*. „Keď som dostav“, tak mi píše p. zasílatel, „Narodniho Hlasnika do ruki, a som čitav vaš list, s kerim ste sa obratili na narod Slovensky, hned som si zaumjeniv, že aj ja vas budem podporuvat vo vašom podniku, kelko možem v tom; rad bi som ešte aj vjacej opisat, kedbi som vedev dokonale, čo tam patri. Prosim, že biste nemysleli, že ja robim to za penjaz; ni, to si ja pokladam za povinost, lebo ja velmi pečujem za naš narod Slavjansky, rad som, ked sa dočitam N. Novinach, ako sa mi dvihame, alebo Hlasniku.“ Později, když jsem se tomuto horlivému milovníku svého rodného jazyka byl poděkoval, poslal mi ještě obšírnější ukázku „Zakliata hora“, která mi opět nový material pro nářečí Petrovské podává. Dále poslal mi pověst o „divotvornom puškárovi“, od slečny *Marišky Maršalové* do řeči Petrovské přeloženou, pan uč. *Dan. Bodický*.

Dobrou službu vykoná mi též překlad „ďivostvorniho šicara“ do nářečí Kysáčského (též v Báčke), který mi poslal stolársky majster, p. *Pavel Maczák*.

Statečný rolník slovenský, p. *Michal Ružička* v Holíči, jehož jsem již minule po zásluze chválil, zaslal mi dále „divného uovca“ podle výslovnosti dědin v okolí Holíčském a též rozdílnosti od nářečí Gbelanského. Vzdávám mu opět veřejné díky.

Nářečím badínským (v Hontě) již dříve můj otazný arch velmi pečlivě a důkladně byl vyplnil p. okr. not. *Št. Blaho*. Nyní mi poslal též „divostvorneho puškára“ v tomtéž nářečí, „nežiadajúc za skromnú námahu svoju nižiadnej odmeny, jedine z hlbín srdca svojho len želajúc, aby moje jazykozpytné bádanie slávou venčané bolo.“ Jsem za příspěvek, v němž opět jiná slova podle výslovnosti badínské obsažena jsou, jménem dobré věci upřímně povděčen.

Pro důležité nářečí polsko-slovenské v horní Oravě přibyl mi opis uveřejněné pověsti od p. privat. *Jana Zondlyaka* v Pekelníku, s dobrou znalostí shotovený, který má pro mne vážnou cenu.

Několik poznámek o nářečí „v dedinke Brehy“, v okolí Sv. Kríža, v dědinkách Malé a Velké Lehotě poslal mi p. *Karol Dodek* v Nové Bani (v Tekově). Jsou to pro mne vesměs důležité zprávy a vyslovuji zde upřímné díky.

Podle výslovnosti Zalužanské (v Gemeri) poslal mi „divostvorneho lovca“ p. *Ondrej Findo*, rolník ve Válkově; pro obtížné ono nářečí je to platný příspěvek, ač dalších vysvětlení je zapotřebí.

Z Vrbového (v Nitranské) obdržel jsem „divostvorneho strelca“ od p. *Jana Halamy* ml. Z oné krajiny mám dosud málo příspěvků.

Velmi důkladnými příspěvky zavděčil se mi p. uč. *G. H. Schmidt* v Staré Turé. Poslal mi: 1) Sbírku slov Muráňsko-Dlholúckých, srovnaných se Staro-Turanskými, pak „Zvláštne výrazy na Starej Turej“, konečně obě uveřejněné rozprávky, o hvezdárovi a o divotvorném lovci, podle výslovnosti M.-Dlholúcké, vše co nejpečlivěji sestavené od paní *Ludmily Schmidtové;* 2) tytéž dvě rozprávky, pak pořekadla a pověry, v nářečí Staro-Turanském, výborně sepsané od slečny *M. Ž. Ježové;* 3) osm podobizen kabinetních, které kroj Staro-Turanský a Myjavský znázorňují. Vzdávám za toto obohacení mých sbírek nejvřelejší díky.

Rozmanité drobné příspěvky obdržel jsem od slečny *Drahotíny Križkové:* rozprávku o „hvezdárovi“ a jinou krátkou povídku v nářečí Krupinském, dva soukromé listy z Trpína a konečně „drobty“ leksikálné. Prosím, aby spanilomyslná slečna i dále na mne pamatovala.

Nářečím Žibritovským (v Hontě) podal mi „divotvornýho puškára“ p. uč. *Sam. Siska.* Nemálo se divím, jaký zmatek zde panuje v koncovkách *-m* a *-n*. Čtu *lem, na tem tajch, z chyžky vom* (von), *zachytiu sa zam* (zaň), *odpovedá temto, na jedom grok* (na jeden krok), tedy za *-n* pravidelně *-m*, a naopak zase *milyn kačkán, pustiu sa sveton* atd. Jednou psáno dokonce *druhyn komcon* (druhým koncom). Není to pouhá chyba při psaní? Či mluví se tak skutečně?

Částečně po Myjavsky, částečně po Turolúcky přepsal mi „divotvorného polovníka“ p. uč *Pavel Slávik.* Myjava a Turolúka jsou jen půl hodiny od sebe vzdáleny, avšak rozdíly nářeční jsou již dosti značné. Turani nejen tvrdé, nýbrž často i měkké *l* „obalují“: *úka* (lúka), *pahoukom* (paholkom), *šjeu* (šiel), *muin* (mlýn), ale též *na deset miu daueko* (na deset mil daleko), *jeuene* (jelené), *huadíš* (hladíš) atd. Nevyslovuje se na Turé Lúce nikdá *l?* Jsou též rozdíly leksikálné. Myjavani jmenují *pitvor*, Turani *sín*, oni *poval*, tito *húra*, oni *žber*, tito *škopek* atd.

Po Kraskovsky (Gemer) velmi bedlivě napsala mi rozprávku o „dživostvornon strelci“ *Milina Radová*, 14-ročná dcéra rolníka O. Rady, jenž mi již dříve přispěl. „Tak myslím,“ píše mi v listě průvodním p. správce *Ivan Lub*, „že na toľké milé, láskavé, úctivé, ale aj dôrazné prosby Vaše z každej dediny mohla by Vám zaslaná byť žiadaná práca; veď, keď aj nenajde sa v každej dedine Miline Radovej rovné dievča, ale tam žena, tu chlap vie z pera vypustiť svoju materčinu.“

Z Hajdušice (Torontál) poslal mi „čudniho strelca“ vždy horlivý vl. p. far. *Emil Kolenyi.* „Žiadané tu máte,“ píše mi při tom. „Nehľadajte v tom nejakú dôslednosť a správnosť. Hajdušica, to

novšia kolonia a ľud posháňaný so všetkých strán, najviac z Vrboviec z Nitr. stolice. Ale hneď prvá generácia prispôsobí sa k dolnozemskému nárečiu, lebo predkovia tunajších nielen z Nitry, ale aj z Novohradu, Naďlaku, Padín, Aradácu a Báčky..." „Preto tuná počujete: *ten* a *tem*, *len* a *lem*, *on* a *vom*, *veľký* a *velký*, *reťazámi* a *reťaziami*, *ich* a *jich*, *ťelkí* a *telkí*, *kvom* a *kvoň* atď." Podle toho by se zdálo, že lidová řeč slovenská v Hajdušici je jakási směs z rozličných slovenskych nářečí. Avšak z ukázky i nynější i dříve od téhož horlivého pana far. Kolenyiho zaslané vysvítá, že v Hajdušici panuje dosti jednotné nářečí, které se jen v jednotlivostech od nářečí hontansko-novohradských odlišuje. A to je tuším velmi přirozená věc. Jestli se v Hajdušici udržela tradice, že obyvatelstvo pochází nejvíce z Vrbovec v Nitranské stolici, tedy původ ten v nynější řeči již žádných stop nezanechal. Mám ukázky z Vrbovec, bohužel jen skrovné, avšak tolik z nich zřejmě na jevo jde, že v Hajdušici mluví docela jinak. — Od téhož vl. p. faráře obdržel jsem dále krátké dva dialogy v nářečí Myjavském a Turolúckém, které podala ct. p. *Amalia Kolenyi* v Hajdušici.

Ochotně též přispěl mi „zázračným strelcom" v nářečí Čáčovském (Nitranská) p. uč. *C. Gallay* a rozmnožil takto opět platně můj čáčovský materiál.

Do „hjadlovské" řeči (ve Zvolenské stol.) přeložil mi „dzivostórneho lovca", tuším podle besednice Slov. Novin, p. *Náter István*. O zajímavém nářečí „hjadlovském" mám již některé zprávy. Známo mně již bylo, že tam každé měkké *ť* a *ď* proměňují v *tc (c)* a *dz*. Avšak v této nové ukázce objevuje se překvapující změna v *dz* a *c* i před tvrdými souhláskami. Čtu tam takovou výslovnost: *idzu* (idú), *podz horou* (pod horou), *dzlho* (dlho), *g obedzu* (k obedu), *jedznou dzierkou* (jednou dierkou), *svec* (svet) a genitiv *sveca* (sveta), *oči oprecie* (oči opreté) atd. Vyslovuje se skutečně tak v Hjadli? Takové výslovnosti není nikde více na Slovensku. Za příspěvek jsem velmi povděčen.

Podle výslovnosti Skalické (Nitranská) napsal mi „divotvorného lovca" p. med. drd. *Pavel Blaho*, a pomocí mladého *Martina Časa* též po Dojčansky. Z Dojče jsem dosud vlastní ukázky neměl. Mimo to přidal p. Blaho několik pokusů, ustanoviti oblast takových slov a tvarů, která pro povahu jednotlivých nářečí jsou důležita. K těm patří v onom nejzápadnějším koutě Nitranském slova *horšký* a *uršknút*, též *ušknút*, která ze sousední Moravy na Uhersko vnikla. Stejně karakteristické jsou výslovnosti *co* a *čo*, tvary *budu* a *budem*, slova *dělat* a *robit* atd. Podobná pozorování jsou pro študium nářečí nad míru důležita; proto bych příklad p. P. Blahu velmi doporučoval.

Nářečím Dolno- a Horno-Súčanským, ve stolici Trenčanské, podal mi rozprávku o „divotvorném lovci p. *Ján Lukšo* v Hrabovke, „chudobný rolník, který má ruku k písaniu ťažkú a od denních prác oslábnutú, večerním oddychom sa trasúcu". Těším se z takových příspěvků, které jediné jsou s to, aby mi popis *všech slovenských nářečí* umožnily.

Vděčně opět zaznamenávám jméno vl. p. *Kap. Jos. Pospěcha*,

který mi podává zprávy z východních krajů slovenských, tak málo přístupných. Poslal mi „zázračného jágra“ v nářečí Nižno-Šebešsko-Kellemešském, v Šariši. K tomu připojil pěknou řadu zvláštních slov a výrazů. Chci jen několik uvésti: *hinclik* = šinter, ras; *dišel* = oje na voze; *tarlo* = struhadlo, struhák (kuchyňský); *chomont* = chomút; *oš* = osa na kolesi; *nalpa* = opica; *gomboška* = špendlík; *hvuzd* = železný klinec, hrebík; *obarlovík* = šaflík, škopek; *okrušinky* = odrobinky (z chleba); *džad* = žobrák, *džadufka* = žobráčka atd. Doufám, že statečný přítel Pospěch neustane a dílo mé dále podporovati bude.

Ukázky východního slovenského nářečí poskytují mně také dva dopisy americké. Zásluha v té věci náleží „Amerikánsko-Slovenským Novinám“, jež mou prosbu a rozprávku rozšířily, nečekavše, až jich o to požádám. Na vyzvání jejich obdržel jsem tedy pověst „Trome bratove“, kterou mi nářečím spišským napsal 12-ročný chlapec *Andrew Gajan* z Novej Vsi, pak „Dzivotvorného hajtola (lešnika)“, nářečím šarišským, od p. *Jos. Michalisko*. Vzdávám zde oběma přispívatelům upřímné díky a přeji si, aby našli mnoho následníků.

Z Pukanca, v Honté, přispěl mi opět p. uč. *Sam. Kupčok*, poslav mi: můj otazník, „divostvorňiho jágra“, pak velmi charakteristickou rozmluvu, vše v nářečí Pukanském, které svou měkkostí se rovná B.-Bystrickému. Novými těmito příspěvky p. uč. Kupčok mi velmi platně posloužil. Při „divostvornom jágru“ byla i paní *dokt. Švarcová* nápomocna, začež i veřejné díky vzdávám. Tutéž pověst v řeči Pukanské, podle besednice Slov. Novin, poslala mi *Terézia Ollik*.

Nářečím B. Bystrickým podal mi „Divostvorňího lovca“ p. uč. *Sam. Masný* v Kišpešti. Podle výborných ukázek řeči B.-Bystrické, které mám jmenovitě od slč. A. Križkové, obávám se, že p. uč. Masný ze svého rodného hovoru již ledacos pozapomenul.

Z Šándoru v Torontáli poslal mi pověst o „divotvornom jágru“ p. uč. *Pavel Jároši* a připojil též několik pozoruhodných slov, jako: *stráža* = obecný dom; *baš* = práve; *eškut* = prisažný; *izvor* = prameň; *račún* = počty atd.

Velect. slč. *Emma Goldpergerová* opět přispěla, a sice nejen „divostvornem polovníkom“, nýbrž i pěknou sbírečkou pozoruhodných slov a rčení z lidové řeči Ľuborečské (Novohrad). Dále velmi dobře upozorňuje, že spomenutý v 12. čísle lonských Pohľadů od p. Jur. Bánika „*bľach*“ není, jak jsem já myslel, něm. blech, nýbrž něm. beleg, neboť tak se věc německy nazývá. Ctěná slečna vysvětluje dále i záhadné „*duoč*“ z téhože popisu p. Bánikova. „Gyolcs menujú Maďari tenké, biele pamukové plátno. To by vari bol ten „duoč“.“ Vzdávám velect. přispívatelce upřímné díky.

Řečí Polichňanskou sepsaného „Divostvorneho poľovnika“ a mimo to pověst „Paškrtnej slúha“ poslala mi, jak podle písma poznávám, ct. slč. *Božena Slančíkova*. Jako dřívější ukázky, tak i tyto nesou na sobě patrný ráz důkladnosti a spolehlivosti.

Konečně vdávám díky ctihodnému veteránovi slovenskému, p. *J. Bánikovi*, za obšírný a důkladný popis kroje, povahy a postavy Dětvanů, jenž mi p. dr. *Medvecký* laskavě poslal.

Ve Vídni dne 23. března 1895. *František Pastrnek.*

Niva. Ročník V., č. 9. Brno.

Květy. Praha. Ročník XVII., č. 3.

Čas. List, věnovaný veřejným otázkám. Praha. Ročn. IX., číslo 9—12.

Kazatoľňa. Časopis pre kat. duchovné rečníctvo. Ružomberok. Ročník XV., č. 6.

Cirkevné Listy. Ružomberok. Ročn. IX., č. 6.

Katolícke Noviny. Trnava. Ročn. XLVI., č. 4.

Živa. Časopis přírodnický. Praha, ročník V., č. 4. Vydavatel a nakladatel J. Otto v Praze.

Slovanski Svet. Letnik VIII., štev. 12. V Trstu.

Lužica. Měsačnik za zabawu a powučenje. Zhromadny časopis hornjo- a dolnjolužiskich Serbow. Budyšin. Letnik 14., č. 6.

Vlasť. Ročník XI., č. 6. Praha.

Hlídka Literarní. Listy věnované literarní kritice. V Rajhradě. Ročník XII., č. 4.

Krok. Časopis věnovaný veškerým potřebám středního školstva. Praha, roč. IX., sešit 3.

Šaškova **Moravská Bibliotéka.** Dílo 57. Ročník IX.; Drobné črty. (1891—1893.) Napsal Jan Osten. Ve Velkém Meziříčí. Číslo 21 a 22. Cena 20 kr.

Nada. Pouci, zabavi i umjetnosti. Sarajevo. Godina I, broj 3—6.

Listáreň.

J. H. v M. Taká mienka zabije sa sama. Vyšly *Verše* Svetozára Hurbana (1890), vyšly *Sobrané spisy básnické* Hviezdoslava (1892) a *Verše* Janka Kráľa (1893). O prvých nepísalo sa nič ani v Národních Novinách, ani v Slov. Pohľadoch; konečne Pohľady citovaly mienku pražského Hlasu Národa. Nepísalo sa v Nár. Novinách ani o Sobraných spisoch Hviezdoslava, dosť pozde bola len odtlačená česká kritika (Fr. Kvapila). O Veršoch Janka Kráľa, na vydanie ktorých čakalo sa 30 rokov, tiež nič ani v N. Novinách, ani v Pohľadoch; konečne Nár. Noviny reprodukovaly úvahu pražského Času. Nedostatočné oboznamovanie obecenstva s vydávanými knihami znamená málo síl, starú biedu našu, ale nie stranúcku nepriazeň, ako vysvetľuje si vydavateľ „Tovaryšstva“, toho „Tovaryšstva“, ktoré spomínalo sa v našich časopisoch tak zhusta, ako máloktoré vydanie slovenské. — **J. Ď. v J. L., M. B. v S., P. S. v H., Podtatr., A. D. Sv., T. V. na P., P. P. V.:** V jednom alebo v druhom z nasledujúcich dvoch čísel. — **M. J.** Doručeno. Ale redakcia nie je lživá. Báseň složil i *poslal* mužský, bývajúci cele v inom, ďalekom kraji. Omyl Váš je veľký! — **Do Ameriky: Ct. predplatiteľov, posielajúcich peniaze skrze peštianske alebo nemecké peňažné ústavy, upozorňujeme, aby nám súčasne alebo sami oznámili, od akého ústavu a koľko peňazí dostaneme v ich mene, alebo žiadali u patričného peňažného ústavu, aby nám s peniazmi udal i meno platiteľa. Peňažné ústavy totiž, predpokladajúc, že my vieme, od koho sú peniaze, neudávajú nám jeho meno.**

SLOVENSKÉ POHĽADY

vychodia mesačne na 4. hárkoch.

Predplatné

pre Rakúsko-Uhorsko:

na celý rok . . . 5 zl. — kr.
na pol roka . . . 2 zl. 50 kr.

Pre krajiny ostatnej Europy a pre Ameriku:

na celý rok . . . 5 zl. 60 kr.

Slovenské Pohľady.

ČASOPIS

zábavno-poučný.

Redaktor a vydavateľ:

Jozef Škultéty.

Ročník XV. — Sošit 5.

V TURČIANSKOM SV. MARTINE.

TLAČOU KNIHTLAČIARSKO-ÚČASTINÁRSKEHO SPOLKU.

1895.

OBSAH.

Strana

Duma slovenská na pamiatku sjazdu turčiansko-sv.-martinského 6. júna 1861. Od *Janka Kráľa* . . . 257
Z našej dediny. Rozprávky. Spisuje *Terezia Vansová* . . . 261
Bábel. *Martin Sládkovičov* . . . 265
Druhá žena. Črta. Napísal *Anton Bielek* . . . 269
Národný klassicismus jako princíp nauky, vedy a vzdelanosti v stredných školách. Od *Jozefa Podhradského* . . . 278
Handrár. *Ján Ďatel* . . . 288
Pavel Jozef Šafárik. 1795—1895. *J. Šk.* . . . 295
Gazda a sluha. Poviedka *L. N. Tolstého.* (Pokračovanie) . . . 299
V mojom srdci. *Ľudmila Podjavorinská* . . . 305
Z kvetov srdca. *Ľudmila Podjavorinská* . . . 306
Boly časy, boly! Napísal *Pavel Sekerka* . . . 307
Beseda. (Slovenský archív. Ján Hollý Martinovi Hamuljakovi. — Zemianski veršovníci slovenskí. Sbiera *Řehor Uram*) . . . 313

Spisy redakcii zaslané.

Časopis Musea království Českého. 1895. Red. Ant. Truhlář. Ročník LXIX. Svazek 1. V Praze.

Ethnologische Mitteilungen aus Ungarn. IV. Band. 1895. Januar. 1. Heft. Budapest.

ПОЛЬША И ПОЛЬСКІЙ ВОПРОСЪ. Проф. И. И. Филевича. Москва, 1894. 8°. Str. 104.

Karel Klostermann: **Za štěstím.** Román ze života vídeňských Čechů. Illustroval Věnc. Černý. V Praze. Nakladatel Jos. R. Vilímek. 16°, 443. Cena 2 zl. 80 kr.

Poslední dnové lidstva. Romanetto J. Arbesa. Illustroval Věnc. Černý. V Praze. Nakladatel Jos. R. Vilímek. 16°, 437.

Václav Hladík: **Třetí láska.** Román. V Praze. Nakladatel Jos. R. Vilímek. 16°, 268. Cena 1 zl. 25 kr.

Světozor. Illustrovaný týdenník, Praha. Ročník XXIX., č. 20—23. Nakl. knihtiskárna F. Šimáčka.

Zlatá Praha. Obrázkový časopis pro zábavu a poučení. Ročník XXII. Č. 20—23. Praha. Nakladatel J. Otto.

Prosvjeta. List za zabavu, znanost i umjetnost. Zagreb. God III. Broj 5.

Lumír. Časopis zábavný a poučný. Praha. Redaktor, majitel a vydavatel: J. V. Sládek. Ročník XXIII., číslo 20, 21.

Naše doba. Revue pro vědu, umění a život socialní. Praha. Ročník 1., sešit 7.

Rozhledy sociální, politické a literární. Ročník IV., č. 7. V Chrudimi.

Obzor. Časopis pre hospodárstvo, remeslo a domáci život. Ružomberok. Ročn. VII., č. 4.

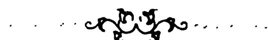
Náš domov. Obrázkový časopis zábavný a poučný pro lid. Ročník VI., č. 6. Olomouc.

Vienac zabavi i pouci. Zagreb. Roč. XXVII., č. 14—16.

ЛИСТОКЪ. Духовно-литературный журналъ. Унгварь. Годъ XI. нръ. 6.

Rok 1895. **Sošit 5.**

Slovenské Pohľady.

Duma slovenská

na pamiatku sjazdu turčiansko-sv.-martinského 6. júna 1861.

Od *Janka Kráľa.* [1])

Kebych bol, ako nie, sokol sivokriely,
lietal by ponad Váh jak obláčik biely,
ponad Váh by lietal a na Štite [2]) býval —
čiže bych sa pekne na Slovensko díval!

*

Vlasť moja! ty schránka upomienok svatá,
na činy ohromné v prešlosti bohatá,
keď sa ako vody z jednoho prameňa
dvíhaly do sveta slovanské plemená. [3])
  Tu Slovák v pralesoch, kde len orol lieta,
vystavil si hniezdo od pamäti sveta,
by ho neopustil, kým trvá zeme tvár;
tu Svätoplukovej moci zablysla žiar,
ktorý spojil prvý pastierske rodiny
a viedol ku sláve slovenské družiny.
  Nad tebou už trvá búrka od tisíc liet,
už od toho času zmenil sa celý svet.
O národoch mnohých niet už ani chýru,
len ty nepodliehaš živlu ani víru.
  Keď z miest ťa vyhnali, zašla sláva tvoja:
rastieš si po poli ako tá povoja [4]),

[1] Táto báseň Janka Kráľa ešte nebola tlačená. Zachoval ju Pavel Dobšinský. Do zápisnice Ústavu česko-slovenského v Levoči z roku 1843 4, ktorú u seba opatroval a doplňoval literárnymi prácami slovenskej mládeže z rokov štyridsiatych, vniesol ju s týmto poznamenaním: »Pieseň túto poslal mi Janko Kráľ roku 1861 ako redaktorovi *Sokola*, v ňomž neuverejnil som ju preto, že som mal už viac otázok s policiou maďaronskou pre piesne o tomto predmete uverejnené, a táto by bola bývala snáď najzávadnejšou.« *Red.*

[2]) Štít, vrch nad Sv. Mikulášom v Liptove.

[3]) Básnik tu privesil toto vysvetlenie: Zo Slovenska (z Tatier) vysťahovaly sa a rozišly svetom — dľa Nestora — všetky slovanské plemená.

[4]) Povoja, zelina, často spomínaná v národnej poesii.

jak zelie domáce, čo nevykoreni
žiaden, a vždy rastie bez všetkej premeny.
Lež aké právo máš? Jak ten vták na kríku;
šliapajú ťa jako trávu na chodníku.
Deti tvé jak blato, tak citu nemajú,
lipnú na tie škôrne, čo po nich stúpajú,
a na teba hrnú hanbu od století;
predsa jedna veľká pamiatka ťa sväti,
pamiatka, nad ktorou slnko nezachodí:
tys' truhla úmluvy pre slovanské rody.
A budúcnosť tvoja? Ktože tú vymerá?
Jestli bude taká, ako naša viera
a naša nádeja, taká bystrá, smelá,
bude veru ona velikánska, skvelá!

*

Boly časy krásne, to časy zápalu,
čisté, bez ohľadov a sebectva kalu,
keď úbohé deti poznaly vlastný byt,
keď v nich zkrsnul a to prvý detinský cit,
keď v záujmoch zbožných zvolali zajatí:
»Slovanstvo! Slovenstvo! naša drahá mati!
naša túžba jedna! náš poklad, celý svet!«
Pamätný zostane ten snáh mládenských let.
A »sláva!« vodcovi, čo zastal jak búra —
kto nepoznal kedy Ľudovíta Štúra?
Ktorý opovrhnúc prekážky, holotu,
prelomil po vrchoch tatranských driemotu,
a podoprúc seba na Tatry jak zázrak,
zavolal: »Tu vlasť je! Tu ži, tu mri Slovák!
Nech toho zem zhltí, kto odstúpi zradne!«
Tá hviezda na veky vekov nezapadne.
Štúrovo meno vždy bude vychýreno,
také, jako on bol za svoje plemeno.

Nebolo súdeno z tých kvetov vence viť:
prišly časy divné, zaniknul rána svit,
nastal krutý osud, ako ten Boží hnev,
umĺknul po Tatrách, dolinách slávsky spev,
každý cit ustrnul a bieda nad nami,
Bože všemohúci! čo to bude s nami?
Nepozná matku syn — nesmie ju viacej znať,
nepozná syn otca, nepozná brata brat.
Hriech je aj tá pieseň, každý ruch, každý vzťah;
aj ten cit národný chce nám už vyrvať vrah.
»Slúžobný chlieb žitný, ale je nie slaný;
veď si ho posolím horkými slzami.« [1])

[1]) Verš z národných piesni.

Už ani nesvitá, ako svitávalo;
ani tak nemrká, ako mrkávalo.
Ani tá horička nie je tak veselá,
aj tá dolinôčka celkom spustatelá.
Čo mi je po lúčke, po jej celom kvete!
keď už nenachádzam potešenia v svete.
Čo mi je po poli, zelenom úboči!
keď nevyschýňajú od sĺz moje oči.
Čo bych mal celý svet, neznal rady zlatu,
keď nemám ten poklad, slobodu mi vzatú:
nemám nič na svete, som biedny, chudobný;
len ten je bohatý, ktorý je slobodný.
»Potešenia nemám, poteš ma, Bože, sám,
poteš z takej strany, z ktorej ani neznám.« [1])

•

Spišťal sokol sivý ponad hory, nivy,
ponad vrchy, doly, na slovenskom poli.
Zapišťal na pávy v kniežacej palote:
»Slobodenka moja, či ty trúniš v zlate?
Či rastieš v záhrade lebo v panskom sade?
Či tam, kde vetrov vztek, ako na grúni smrek?«
Spišťal sokol sivý na grúni zelenom
na bratov po kraji širokom, vzdialenom:
»Vrchy sa nesídu, čakať márna ztrata,
či brat už nemôže videť svojho brata?
Osud nás rozohnal na vše sveta strany,
odobral nám svetlo, jak chmára nad nami,
zahlušil aj náš hlas, prestalo srdce biť; —
to ale nemusí vždy tak na svete byť!
Bývali sme kedy, jak rodina svoji,
spojme sa, že nás viac žiaden nerozdvojí.
Jedno sme, jedna krv, deti jednej mati:
upevnime spolu sväzok starý, svatý.
Spravme si raz takú smluvu medzi nami,
že ztratí aj peklo všetku moc nad nami.
Jako chlapci sme sa rozišli dakedy,
teraz sme mužovia; zkúsenosť a vedy
a tá naša krivda stará, hradby naše.
Nebojme sa, žiaden nevezme, čo naše.
Kým Váh, Hron pohrmí cez našu vlasť svatú,
Boh bude vždy chrániť slobodenku zlatú.«
Hlas ten sa ozýva po celej krajine,
schádzajú sa bratia vo Svätom Martine.
Svätý Martin, v Turci maličké mestečko,
rozšír sa, aby sa tam vmestilo všetko.

[1]) Tiež z národných piesní.

Rozvite sa v horách, po poli kvetiny,
spievajte slovensky slovenské dievčiny.
Z Kláštora, Mošoviec, zo Sučian, z Martina
schádza sa nám drahá slovenská rodina,
Gemer, Zvolen, Nitra, Liptov — všetky kraje;
už sú veru teraz možné všetky báje!
Vrchy sa schádzajú, čo nevídal predok;
a Tatra sa teší, našej krivdy svedok.
Tatra, tá naša mať milá, zaplesala,
vidí deň, ako za Svätopluka kráľa.

Bol to deň pamätný: trápenie, mysle mrak
rozišly sa, jeden milý bratrský zrak,
jedno srdca bitie pri celej družine,
keď sa bratia sišli vo Svätom Martine.
Vládze len jeden duch, všetky spory hynú,
snôtili si pieseň pospolu jedinú,
za slobodu, rovnosť, bratstvo, pre rod vlastný, —
kto sa tých troch dotkne, to bude nešťastný.
Sloboda, Slovanstvo bude vždycky jedno,
jak má jedno padnúť, tak nech padnú vedno.
Pohostinná lipa slávska stroji hody,
prijíma do lona súsedné národy.
Ešte raz vystáva pomsta za trpenie.
Ale beda! z koho príde pohoršenie.
Zabúda na krivdy staré, starú vadu,
ale Bôh, ten bude kárať každú zradu.

Hory sa ozvaly, doly zahučaly,
na slávu Martinu v Turci zavolaly.
A pokiaľ sa Tatra Tatrou zvať bude len,
zostane Slovensku to vždy pamätný deň,
keď Slovák od vekov trápený, šliapaný
dokonal účty své s dávnymi vrahami,
a pre bratstvo, rovnosť, na budúcnosť slávnu
obnovil zas smluvu rodnú, starodávnu.

*

Kebych bol — ako nie — sokol sivokriely,
lietal by ponad Váh, jak obláčik biely, —
ponad Váh by lietal, na Studenci [1]) býval:
čiže by sa pekne na ten Martin díval!

[1]) Studenec, vrch nad Turanmi v Turci, čiastka malej Fatry.

Z našej dediny.

Rozprávky.

Spisuje *Terezia Vansová.*

XVI.

Nie stružliny, ako stružliny.

Kedy to bolo, neviem; ale to viem, že bolo dávno. Lebo dnes vám už zlato nerastie po horách, ani ohník zlatý nehorí, — ani také veci nevídať, nepočuť, aké predtým sa stávaly.

Išiel raz jeden mladý valach — Handelec bol — pásť ovce, tam vôkol toho Vepra. A to viete, že okolo Vepra všakových vecí dosť vídať, kto ich najsť umie, — to Jánošíkova záhradka a v nej všetko, všetko, čo do kuchyne treba, i Jánošíkov kostolík, kde mu pán farár Šramko prisluhoval večeru Pána, — i pivnica, v ktorej visia Jánošíkove nohavice; ale o pivnici niet znaku, len zápole strmia k nebu, jedle, ukazujúce vchod do nej, dávno vyvalily víchre. No o všetkom tomto náš mladý valach nevedel ničoho, lebo bol trochu nasprostastý a sveta nezkúsený. Nevedel teda o žiadnych fígľoch, ako už len starší valasi vedia. Ale si on veselo prehvizdával a hľadel na tie svoje ovčiatka, ako veselo sa pasú.

Len ako tak pred seba hľadí, zatrbliece, zajasá sa mu niečo pred očima, ako malý ohník, ba pahrabka živých uhlíkov celá. Udivený nad tým, že kto navatril tu ohňa, začne pichať do toho ohníka svojou paličkou, a čo viac kutal do tej žiary, tým viac nabralo sa mu z nej na tú paličku. Ale nie že by bola obhorela, ako v ohni, — nie, ona ožlkla, ako keď králiky rozkvitnú sa po lúke...

Ako sa ovčiatka napásly, zahnal ich dolu do doliny, do dvora gazdu svojho. Keď ich opatril, bolo ešte trochu vidno, sadol si ku vrátam na kameň, vzal paličku i nožík a začal tú paličku strúhať, len tak fŕkaly stružliny okolo neho.

Ide tade gazda, obzre sa na valaška, a vidí aj tie stružliny po zemi. Vezme z nich za hrsť a prizerá sa im, prizerá...

„A to si kde vzal?“ opytuje sa gazda.

„Tam, hen pod Veprom.“

„Daj mi tie stružliny, zaplatím ti za ne.“

Chlapec usmial sa: „Há, veď si ich berte; načože sú mi.“

Gazda zohnul sa a posbieral ich do jednej so zeme, a čoby ako mak, nenechal tam. Valach udivene prizeral sa tomu a nepovedal nič.

„A či vieš to miesto, kde si to nabral?“

„Viem, akože by som nevedel.“

„No, keď je tak, na zráň zavedieš ma tatam, zaplatím ti; aj tebe bude dobre, aj mne.“

„Čože by vás nezaviedol, keď tak veľmi chcete; zavediem vás, veď toho tam bolo hromada, môžete si ho aj do cedidla nabrať, ak vám nevyhorí.“

Gazda nespal celú noc od samej nedočkavosti. Konečne brieždilo sa, a on sohnal valacha i kázal mu ísť pod ten Vepor.

Idú, idú, prichodia oni popod tie zápole — a čo ďalej, tým sú ony strmšie. Už nevidno ani chodníčka, chlapec obzerá sa, postáva; zarudla mu tvár od spechu, pot vyrazil sa na čele; no konečne zastal, obrátil sa ku gazdovi a rečie: „Gazdíčko, ja už neviem, kde sme; to miesto ja najsť nemôžem."

A ani nenašiel ho viac. Gazda musel uspokojiť sa s tými stružlinami, za ktoré dal valachovi celých sedem groší; ale viac nedostal. Valach bol spokojný, či aj gazda — o tom sme nepočuli.

(V T. túto istú povesť tak rozprávajú, že valach našiel jaskyňu, v ktorej rástlo drevo takej podivnej žltej farby, a z toho odrezal si paličku, ktorá gazdovi zapáčila sa a on kúpil si ju od valacha. Za tú paličku dostal mnoho peňazí a z toho vystavil si dom, ktorý aj podnes stojí a ukazujú ho ľudia, že to ten za tú zlatú paličku vybudovaný.)

XVII.

Hajvidla.[1])

„Za čo som kúpila, za to predám."

Kde bolo, tam bolo, že vraj bolo v Muráňskej Hute. Stalo sa, že umrela jedna stará dievka, menom Hajvidla. Za živa ju nikto nechcel mať za ženu a po smrti skoro zabudli na ňu.

A žil tam kdesi tiež jeden mládenec. Bol ináče hodný takto, aj dobre sa opatroval, a predsa ženu dostať nemohol. Dosť sa nachodil, naprosil, napýtal, nedaj Pane Bože dostať ženu.

Konečne raz, idúc domov zdakade, cestou stretne sa s poriadnou, hodnou dievkou. Dali sa do reči. Ona spytuje sa, kde chodí a čo hľadá, a on jej povedal, že si hľadá ženu.

„No, keď je tak, ja ti budem ženou. Sľubujem ti, že ti budem dobrá a verná, len jedno musíš sľúbiť aj ty."

Naradovaný mládenec opýtal sa, že čo to má byť?"

„To, že sa nikdy nenahneváš na mňa. Lebo, ako sa prvý raz na mňa nahneváš, vtedy opustím ťa a nikdy viac nevrátim sa k tebe."

„Nenahnevám sa; ej, čo by som sa mal nahnevať!" sľuboval mládenec, a oni šli do domu jeho a žili spolu veľmi pekne a dobre, ako dva holúbky.

Len tu raz umrel otec mužov. Bol to človek statočný, a preto plakali ho mnohí. Ale nevesta nie; tá práve dala zavolať hudcov, a čímkoľvek on ležal mrtvý, hudci hrali a nevesta spievala, tancovala, veselila sa. Muž ovesil hlavu, zaťal zuby, ale nepovedal nič. Kýmkoľvek mrtvé telo neodprevadili ku hrobu, ona len veselila sa, ihrala a hudci museli ešte aj do cintorína ísť a hrať aj tam. Potom opýtala sa ona:

---

[1]) Snáď Hadviga.

„Muž môj, či sa nehneváš?“
„Nehnevám,“ povedal jej a vyšiel von.
No minulo pár čias a naši manželia žili zase veľmi dobre a pekne, ako dva holúbky. Ona mu gazdovala, pracovala a múdre si počínala vo všetkom, tak že on nemal príčinu ani hnevať, ani len mrzeť sa. Hospodárstvo vzmáhalo sa očividome a ľudia chválili dobrú ženu a muž blahorečil tej hodine, kedy sišiel sa s ňou.
Len raz prišiel do dediny žobrák akýsi otrhaný, ošklbaný, nik ho neznal, nik ho nemal rád — ba ešte aj výzor mal taký, ako by bol sedem dedín podpálil; a tento žobrák umrel tam v dedine. I mali ho pochovať, ako pochovávajú žobrákov, bez spevu, bez náreku, bez modlitby.
Ale čo sa nestalo! Naša mladá žena začala žobráka nariekať, zaplatila za pohrab, dala mu peknú truhlu spraviť a plakala, nariekala usedave za ním, dokiaľkoľvek posledná hruda naň nezapadla, ona plakala a nariekala, len jej tak srdce trhalo a oči ani neosychaly.
Príde potom domov; akoby nič, opýta sa muža:
„Muž môj, či sa nehneváš?“
„I, čert by sa nehneval nad tým, čo robíš. Umrel mi otec, ona tancuje, veselí sa; umrel žobrák, zkade ruka, zkade noha, ona dobre neumorí sa v žiali. Neviem, kto by sa nad tým nehoršil!“
„Tak? Ty sa hneváš — ja idem. Ale i vedz, prečo som ja to urobila. Tvoj otec bol statočný, bohabojný človek; on umrel a prišiel do slávy nebeskej, za to som sa ja veselila. Ale ten žobrák, to bol veľký hriešnik, on kradol, zbíjal a neľutoval hriechy svoje, preto prišiel do večného zatratenia. Nad touto ztratenou dušou zaplakala som ja, ktorá som prišla nazpäť na tento svet, aby som ťa šťastným urobila. Lebo, vedz, ja som Hajvidla!“
Ešte raz pozrela naň ľútostive a zmizla. Žiadne ľudské oko nevidelo ju viac na tomto svete.[1])

XVIII.

„Uloženo je človeku zomreť . . .“

Aj tetkou Hvezdárkou volali tú istú staričkú, o ktorej som už raz rozprávala, že so svojím tiež veľmi staričkým bračekom na „Máňoviech“ peci sedávala a ihrala sa s čriepkami a drobným kamením.
Prečo ju volali „Hvezdárkou“? Preto, lebo jej muž večer vždy hľadieval na hviezdy a vedel o všetkých, ako sa volajú, kedy vychodia, kedy zapadajú; vôbec vedel on všakovô o tých hviezdach, ale to všetko zaniklo s ním v hrobe.

---

[1]) Túto povesť počula som od mladej Klenovčianky, na Píle vydanej, a ja rozprávala som ju starkej našej, mojej zpravodajkyni. Na to ona vzchopila sa a povie: „No, keď je o žobrákovi reč, tak i ja poviem, čo sa stalo našej tetke „Hvezdárke“. — Tak zavše dostanem povesť za povesť.

Zato pomenovali ho ľudia Hvezdárom a jeho ženu Hvezdárkou.

Táto, ešte kým aj sama sebe gazdinou bývala, nič nemala horšieho, ako keď jej prišiel žobrák do domu. Vyhnala ho obyčajne metlou a nedala mu nič. Potom, keď už tak veľmi sa ostarela, že bola zase dieťaťom, sedávala, hľa, na tej peci a zakaždým, keď žobrák otvoril dvere a natrčil sa do izby, ona zlostne skríkla:

„Tajdite, nevidíte, že gazdiná má dvoch žobrákov tu na peci? Practe sa!“

Dosť gazdiná, tá dobrá, pobožná Marika, nadpovedala: „Ale, tetka, čušteže, čušte, keď vám je dobre. Či neviete, čo nám Písmo káže o almužnách?“

Tetka Hvezdárka dudrajúc nazpäť stiahla vycivené telo svoje na pec, aby tam zase úbohého bračeka drážila, alebo ihrala sa s ním.

Ale raz len prišla tá hodina, o ktorej povedáme, že nepáči sa nám. Prišla — a tetka Hvezdárka sišla s pece, sniesli ju, aby ju položili „na dosky“. Obliekli ju pekne, lebo mala od smrti hábky všetky, ako náleží, prichystané; mala plachty vyšívané starobylými, hodvábom vyšívanými mrežkami a čipkami — tie jej dali so sebou a tak pekne vypravili ju na tú poslednú cestu.

Medzitým stalo sa, že do dediny prišiel žobráčik neboráčik, starý, vycivený, ubiedený. Nemal ničoho, ničoho, len tie handry na tele, a triasol sa, chudák, zimou, starobou a chorobou.

Na kraji dediny, tam, kde teraz krčma stojí, stála vtedy len akási pivnica slamou krytá. Tatam vtiahol sa pod slamu opustený žobrák na noc — a zomrel. Ráno našli ho tam mimoidúci ľudia. Oznámili to rychtárovi, odniesli ho odtiaľ, a že bol taký veľmi, veľmi chudobný, nemali mu za čo spraviť ani truhlu, ani zaplatiť za zvonenie, ani za jamu, i usniesli sa na tom, že vynesú ho na cintorín a pochovajú do hrobu toho, koho najskôr pochovávať budú.

A ono to bola sama tetka Hvezdárka.

I položili žobráka na dno jamy.

„Na, tu máš,“ povedal hrobár a napil sa pálenky, ktorú mu poslali od rychtára. „Tu lež, dobre ti bude!“ A začal mudrovať, ako hrobári majú vo zvyku.

Tetke Hvezdárke pekne vyzváňali, veľký sprievod ľudu hrnul sa na cmiter i spustili truhlu dolu na toho žobráka-neboráka. Tie krásne, starobylé plachty pekne zakryly handry jeho, že ani kúska z nich vidno nebolo — a potom prežehnal ich kňaz a hrob zasypali...

„Uloženo je človeku zomreť a potom bude súd.“

Hneď, idúc z cintorína, povedaly si ženy:

„Hľa, tetka Hvezdárka nechcela žobrákov; teraz musí po smrti so žobrákom ležať v hrobe.“

Bábel.

Mne striasla srdcom túžba podivná a smelá:
tu duša v ďaleké mi kraje zaletela
a v krajoch ďalekých sa vznáša ponad rumy
a mysľou križujú sa mojou clivé dumy.

Hľa, šíra rovina; ňou v tichom majestáte
sa valí rieka dumná bez hrádze a hate
a vôkol v šír a diaľ len rum a rozvaliny,
a v rumoch mihajú sa zašlej slávy stíny,
ba sova, netopier, hmyz, živočíšstva háveď....

Ó, keby vedely tie rozvaliny vravet:
to bol by velehymn, i prísne »mene tekel«,
i nebies predtucha, i sirkový puch pekiel!
A rieka, svedok veľkej, dávno zašlej slávy,
vše zalká žalostno a vzlykot preboľavý
jej ňáder zneje svetom rozvalín a rumov
a vlna spiecha v dol so stonom, s ťažkou dumou —

Ó, keby rumy tie dar ľudskej reči maly!
ja zaždav ustrnul: jak? ozvaly sa skaly?
Z najväčšej rozvaliny hlas mi došiel k sluchu:
»Birs Nimrud« meno mi; ja kedys' v slávoruchu
sa neba dotknúť mal za dávnych, dávnych časov, —
no nechcel Boh, pre ľudskú spupnosť (jako z hlasov
čuť kroník pradávnych), v nejž vezel diela zárod,
i zmiatol jazyky a rozpŕchnul sa národ
po svete semotam. Ja bez koruny, hlavy
už padal v behu čias, — no prišla doba slávy:
na prestol svetovou sa stavšej slávnej ríše
kráľ sadol preslávny, sťa rovno s nebies výše,
bytnosti večnej sluha, Merodacha svedok,
poklonník Neba, vsadol v prestol, zastal v predok
nesmiernej ríše, k nemu pouprevšej pozor,
a temer z rozvalín on, Nabuchodonozor,
mňa zdvihol, obnovil, krov z tehál, z mede vstavil
i skvostne prizdobil, vo venec slávy zavil,
povýšil v svätyňu, v chrám v počesť boha Béla —
Ó, dávno, dávno to! Ó, koľká preletela
nado mnou búra, blesk! — Na starosť (ó, jak starý,
jak starý, zošlý som!) tu v prachu idem v zmary
a mrúcim hlasom hlásam meno Nimrodovo
a vážne »memento« pred každé vsúvam slovo«...

A také reči mnel som počuť z všetkých rumov.
A stredom rozvalín so stonom, s ťažkou dumou

v dol rieka spiechala. Ja srozumel jej stonom —
nad slávnym, hriešnym, padlým lká to Babylonom,
až ťažko srdcu, ťažko ušiam duše obom —

Ó, koľkej nádhery a slávy brodím hrobom!
Kde onen štvorhran mesta, nedohliadny, šíry,
obhnatý nerozborným múrom v strany štyri,
posiaty sťaby kvietím palácmi a chrámy?
Kde rozkoš visiacich tot zahrád Semiramy?
Kde hrady kráľovské dva, brehov oboch zdoba?
Kde kolossálny most, čo hrady spájal oba?
Kde niva rozkošná, na nejž syn Izraela
lkal žiaľno v zajatí (čajs rieka poželela
ho v jeho nešťastí), po rodnom túžil krbe,
kým harfa znemelá na smutnej zvisla vŕbe —?
No, slovom: kdeže, kde to mesto, kdeže hosti
ozdoba iných kráľovství a dôstojnosti
chaldejskej okrasa? kam Babylon sa podel? —
Ach, beda, Hospodin so všetkých krás ho sodel,
že pustnul postupno, až vposled spustnul cele,
hľa, hŕba rozvalín sa púšťou clivou stele...
Veď ovšem, márnosť je, ach, všetko tu na svete,
je para, bublina — no trvám: tejže siete
tam tobôž koristia, kde hriech, kde nemrav zvládol,
kde spupnosť, tyranstvo, kde Baal na prestol sadol,
kde útisk sirôt, vdov, kde v božskej zácti telo,
kde Balsazárov hod sa zopätúva smelo,
kde špatná smilnica za božstvo povýšená,
vzlet duši, idea kde praničneznamená
pri zlatom teľati... Ó, beda, taký národ
už nosí iste v sebe večnej smrti zárod...
To on, hľa, Babylon... Tá jeho sláva, pýcha
už v peklo svržená, on viacej nezadýcha,
smrť večná vzhniezdila sa v srdci jeho zvadlom,
moľ jemu posteľou a červač prikrývadlom. —
Tak postlal Hospodin? Veď prorockým On slovom
dosť volal, vystríhal — hlas zunel spieže kovom —,
no národ maznavý a spitý, omámený
vždy vínom, rozkošou a k modlám pričarený
s necudnou chlipnosťou, čuť nechcel privet svieži —
Ó, sám si postlal, sám, a, jak si postlal — leží.
To on, hľa, Babylon, — už odznel ozon zvona:
hrob večný do lona vzal slávu Babylona.
Na jeho mohyle svoj chorál húka sova,
hmyz píska, netopier mlaď svoju pištiac chová,
had plazí semotam sa telom obra smelo
a žravá hyena tam vetrí mrtvé telo,
sup dravý, krkavec v kosť suchú pachtmo ďobe —
Hej, nemá pokoja trup obra ani v hrobe:

Ó, koľko kradmých rúk sa vztiahlo zas a zasi
po suchých kostiskách! Veď nielen žreci krásy
a pravdy v mrtvole sa prplia, v kostre, v kosti
na osoh umenia a vedy, no bol v hosti
i mnohý špekulant a ziskubažno snoril
a sem-tam sprevracal, v kosť hladné zraky noril,
či niekde nezočí kus drahokamu, zlata,
spoň striebra, mosadze, a, našiel-li čo, schváta.
Keď toho nebolo, i suché kosti zbavia:
nalámal, navozil a Seleuciu stavia, —
aj iný koristil, jaknáhle zvedel, stihnul,
na brehu Tigrisa toť Ktesifon sa zdvihnul.
I kalif navozil: toť Bagdad, takoj Kufa —
A zase koristiť si mnohý iný trúfa
toť domov mošei a mausolei k zdobe —:
Nuž nemá pokoja trup obra ani v hrobe.
Nad hrobom obrovým však Hilla zdvihla hlavu,
snáď slabá náhrada za drievny prepych, slávu...

*

Ó, pieseň presmutná! A komu zneje ona?
Nuž, komu, neznáte? Im, — synom Babylona,
i tebe, ak si z nich...
Už moja z diaľnej vlasti
sa duša navracia, no s citom bôľu, strasti
a clivej predtuchy; mne »mene, mene tekel«
znie dušou, sirkový puch čujem, závan pekiel,
a duša kvíli, lká, ach, tak jej strašno, ľúto —
Ach, Bože, kdeby nie? Veď Babylon aj — tuto,
tu v našom domove... Hľa, hriech i nemrav zvláda,
hľa, spupnosť, tyranstvo, hľa, Baal na prestol sadá,
hľa, útisk sirôt, vdov, hľa, v božskej zácti telo,
hľa, Balsazarov hod sa zopätúva smelo,
hľa, špatná smilnica za božstvo povýšená,
vzlet duši, idea, hľa, pranič neznamená
pri zlatom teľati... Ó, tieže, tieže zjavy! —
Hlas počuť prorokov, — no Bábel — nevšímavý...
Mlč, dušo — povedal ja neraz — nádej, nádej:
snáď vzhliadnu, precitnu, keď záblesk zory mladej
v zrak blyskne zasleplý, i prijde pokajanie.
No dosiaľ nebadať, a bojím: prv než vzplanie
ten záblesk spoznania, ó, pozde, pozde bude:
hnev Boží vyleje sa v prísnom, strašnom súde.
Veď znaky rozruchu už badať — beda, beda —
Bôh spravedlivý je, On posmievať sa nedá!
Pád blízko! Veža krivd sa skydne (mene tekel!)
i padnú modliská, Baal, Nebo na dne pekiel
sa octne s Molochom, a spupcov, ktorí revú

na pohrab národom, Bôh rozptýli čo plevu, —
v rum padne svevoľa, jej spili žreci zhynú
a modly navráťa česť, slávu Hospodinu,
i Moloch pažravý Mu korisť hojnú vráti —
On vráti národom a pozahojí ztraty.
Hej, zhynie Babylon, už sčítané mu časy,
ku svojej koristi už smrť sa večná hlási,
Dosť skoro zahniezdi sa v srdci jeho zvadlom, —
moľ bude ložou mu a červač prikrývadlom...

Hoj, hor' sa, Izrael, hor', národy vy bité,
veď spupnosť, svevoľa na chrbty ranovité
už rany posledné vám šíva, vázní kruto,
len chrabro nadstavte a strpte chviľku puto, —
hej, trpelivosťou a vierou ozbrojte sa
na dobu prestrastnú, kde vozvýš po nebesá
až vzrastie neprávosť a spupná modloslužba,
ich hriešna lahoda a naša žhavá súžba —
Ó, padne Babylon, to pevná viera naša, —
nám rany scelejú a svetom poroznáša
sa naším slávohymn a nový život zšumí
nad hrobom Bábela, čo navždy padne v rumy.
Hoj, hor' sa, Izrael, hor', ľude zotročilý!
Bárs ešte poboli ťa za čas, neraz zkvíli
hruď ešte boľasťou a slza mnohá skanie,
ret zalká modlitbou o Božie smilovanie,
snáď mnohý odpadne tiež ešte bojom, bôľom
i strachom nebodaj, ku cudzím sadnúc stolom:
no hore hlavy, srdcia, — dúfaj, bitý ľude —
kto verne zotrvá do konca, spasen bude.
Hoj, hor' sa, ľude môj, a — strež sa Babylona,
do spolku nechoď s ním, — bež, vyjdi z jeho lona,
bys' nemal podielu v stých jeho neprávosťach, —
a keďže zkazený je naskrz v špiku, v kosťach,
nuž pozoruj, ni netýkaj sa nečistého,
bys' nemal podielu ni v biedach, v ranách jeho,
no život zachoval, keď zhrmia Božie súdy,
keď zhučia Bábelom múk, strastí žhavé prúdy...

Ó, Hospodine-Bože! Od vekov na veky
je svätá milosť Tvoja, — jako prúdy rieky
sa ona vylieva na synov hriešnej zeme —
ó, zjavne vidame ju, slávne zkusujeme,
ju v pokon vidame aj v svojich strasťach, mukách,
v dňoch dobrých lebo zlých sme jednak v Tvojich rukách.
Tvoj podar neresť, kríž i muky srdca žravé, —
i s tým nám dobre chceš, i tam si v svojom práve.
Čuj predsa otázku: či i tá muka žravá,
již spupný Babylon nám v telá, v duše dáva,

od Teba pochádza a k nášmu dobru čelí?...
Ak áno: trýzni nás, sme Tvoji celí, celí, —
ak áno: čisť nás, trieb, — nech ako zlato čistí
tak pozdravíme raz deň spásy istý, istý, —
ak áno: tíchne hruď, i neprosíme za to,
bys' Bábel vyvrátil hneď v rumy, v črvoč, v blato
(bárs v pravde zaslúži) — no v duchu Tvojho Syna
v zdroj Tvojej milosti, čo nikdy nevyschýna,
v ten s prosbou siahame za — synov Babylona:
nad nimi smiluj sa... Ó, nezmäť do pokona
ich stmelé rozumy, — no prskni lúčom svetla
v tmu desnú, osudnú, čo v umy ich sa vplietla
toť diabla námahou, nech poblúdenie svoje
čím skorej poznajú a k Tebe zvrtnú oje
a Tebe vzdajú česť, hymn srdca, žitia zmladlý
prv, než by dospeli nad priepasť, pozapadli,
prv, než by zvíril súd, trest, v ktorom Bábel zhynie —
No, tak, či onakvo — spas ľud svoj, Hospodine!...

Martin Sládkovičov.

Druhá žena.

Črta. Napísal *Anton Bielek.*

Vladimír Dvornický vracal sa s poľa. Bolo pod večer. Slnko bolo už nad horou. Čerňavý okruh hôr zanikal v diali, rovina, pretatá potôčkom, blyštiacim sa v slnečnej žiari jako široká, zlatá stuha, dýchala zeleňou, osenie na nej vyrážalo už v klasy. Okolie voňalo kvietím, trávinami, ozývalo sa spevom vtáctva a žiarilo purpurom večerných zôr, popretkávaným zlatými vlasmi zapadajúceho slnka. Dvornický vyhnul ceste a chodníkom, kratším smerom bral sa domov. Obišiel bránu a dvierkami vošiel do dvora. Tu bolo ticho. V izbách nikoho, prázdnota ziala z nich; sobral sa do záhrady. Okolité stromy spustily už dlhé tiene, listie šepotalo si tou nemou, ale srdcu predsa tak blízkou rečou, sráženie pár už bolo znať na bujnom trávniku. Zastal na bielom, drobným štrkom vysypanom chodníku a obzeral sa. V kvetinovom kole, sklonenú nad kvetmi, zazrel svoju mladú ženu Elenu.

„Elica!“

Mladá pani sa obrátila a milo prekvapená utekala k nemu. Zarosené botky zachrupily na bielom drobnom piesku. V ruke držala kytku, bohatý vrkoč sviezol sa jej na ruku, a rumená tvárička žiarila smiechom.

„Ja práve chcela som ti oproti.“

„A veru som Elicu vyzeral. Ale kde nič tu nič. Potom zrýchlil som krok, prídem domov, izby prázdne, ani vtáčka, ani letáčka...“

Mladá pani prikývla žartovne hlavou a strojeným veselým údivom hľadela na muža...

„A vtáčik ušiel do záhrady."

„Schoval sa medzi kvety."

„Hej, ale niečo som predsa našiel," začínal nanovo Vlado, privoniavajúc podávanú kytku.

„A čo?" pýtala sa Elena.

„To tak ľahko nejde. Musíš uhádnuť."

„To potom budem vedieť i bez teba."

„Len hádaj. Čím neskôr, tým väčšie výkupné. Týka sa to Elice."

Ona počala hľadeť po sebe; nebadala nič. S otázkou na tvári dívala sa na muža, ale ten mlčal, len usmievavo díval sa na ňu. Konečne zdvihla ruku s kytkou k hrdlu.

„Moja agraffa!"

„Tam máš, už je po nej!" smial sa zvučne Vlado a plesol dlaniami. Ale hneď napodobnil Elenu, ktorá zohla sa trochu a hľadela okolo seba, a pomáhal jej hľadať. Jeho vyjasnená tvár, žartovné narážky však prezradzovaly, že hľadá iba naoko. Elena badala, prikročila k nemu.

„Ale, veď ju ty máš."

„Kde?"

„Schoval si ju." A znovu siahla rukou na krk, jako by nechcela veriť, že ju tam nemá.

Dvornický vytiahol sponku. Elena vystrela po nej ruku. Tvár jej zasvietila.

„Zľakla som sa. Je po starej mame. Bolo by ma to mrzelo. A kde si ju našiel?"

„Tu, vedľa chodníka," vysvetľoval Vlado, potom sklonil sa k žienke a pýtal sa:

„A moje nálezné?"

„Budem dlžna; keď ty ztratíš, ja najdem, nemusíš vymieňať," smiala sa, a vložiac ruku do jeho ramena, pohli sa napred.

Elena s pokojným, šťastným výrazom na tvári išla vedľa muža. Kedy-tedy pozrela na neho. Duševný mier, povedomie blaha žiarilo jej z očú, tesno pritúlená kráčala vedľa Vlada. Prichádzalo jej to skoro neuveriteľným byť s ním o samote, shovárať sa s ním o spoločných záujmoch, povedať mu „ty", „muž môj". Tak málo, čo je jeho. Myseľ jej bola ešte napoly v rodnom hniezde, pri matke, sestrách, kde bolo tak dobre, tak milo. Iba keď ju vyrušil z myšlienok jeho srdečný hlas, znovu pozrela hore a pritúlila sa k nemu.

Zastali pred záhonom kvetín. Cestička delila sa na dvoje. Tam ďalej viedla k besiedke, ležiacej v samom kúte záhrady; druhé jej rameno krútilo sa v opačnom smere nahor. V povetrí lietaly mušky, hore v ožiarených vrstvách povetria poletovaly lastovičky. Na kvety sadol už pel prvej rosy. Z blízkej veže zavznel zvon. Jeho čistý, milý hlas jako by spieval; niesol sa okolím a šíril sa ďalej, ďalej.

„Koľko je už hodín?" pýtala sa Elena.

„Hneď bude osem."

„Mama bude už doma." (Po obede odišla od nich.)

„Ej, ty mama; vždy ešte len mama," smial sa Vlado.

Jako by ju pristihol pri zlom, Elena zapálila sa. Oči javily roztržitosť. Vlado to zbadal, vzal ju za ruku. Riekol: „Žartujem, Elenča, nehnevaj sa. Som rád, že na svojich spomínaš.“

„Ja myslím zas, že ti robím ujmu, keď tak často myslím na domov.“

„Nie; veď to prirodzená vec. Dočkaj, odvykneš.“

A išli ďalej. Slnko skláňalo sa už za horu, iba vrcholce divých gaštanov kúpaly sa v zlatej záplave jeho papršlekov. Dovôkola hustnúca tôňa, tichosť, mierny chlad a tajomný, sotva slyšiteľný ševel. Elena zatíchla. Napriek premáhaniu oživly v nej upomienky. Práve dnes po odchode matky nevedela sa zbaviť myšlienky na rodný dom. Chýbala jej tu tá živosť, ktorej zvykla doma medzi sestrami. Tie drobné milé upomienky, ktorým dievčatá tak rady prilnú, chodily za ňou, jako tieň. Veselý smiech sestier, spev, hry, reči, to všetko bolo ťažko razom vyrvať z mysle a vžiť sa do povolania druhého. Vlado obrátil k besiedke. Zo západného obloka strel sa utešený výhľad na rovinu.

„Pozri, tu si o takomto čase ešte nebola. Je tu krásne, keď slnce zapadá. Pozri na osenia. Ja ti to tak rád, keď na nive klasy sa vlnia. Zdá sa, že človek díva sa na povrch jazera, keď slevy hádže.“

Elena dala si ruky nad oči. Žiara dopadala ešte na oblok a v jasných prúdoch lámala sa o sklo. Tamvon bolo videť rovinu s bohatým požehnaním; vysoká raž skláňala sa na bok a zas vzpriamila sa. Len úzku cestičku vidno bolo pomedzi table, ale i tá sa tratila tam v diali.

„Vidíš, Elenka, toto tu je naše,“ ukázal na pravo. „Keď zdomácnieš, povodím ťa po roľach; pôjdeš?“

Elena prikývla. „Doma sme tiež často museli von.“

„Mama posielala, avšak?“

„Veru.“

„A Elena rada chodila, čo?“

„Áno; ale sestre sa nechcelo. Tá radšie pri klavíri sedela.“

„...a nemecké klimpry vyhrávala...“

„... a presladenú kávičku pila,“ dodala Elena a smiala sa. Vlado rozumel. Bola to narážka na jeho žarty, keď chodieval k nim a Elenu naberal, najdúc ju pri klavíri. Objal ženku okolo pása a privinul ju k sebe. Opretí o okno dívali sa von. Slnko bolo už zašlo, mrak sedal na doliny. Rodil sa v horách a blížil sa k dedine.

„Nepôjdeme ešte domov? Nie ti je zima, Elenka?“

„Nie, Vladko, teraz tu tak príjemne; mesiac vyjde čo nevideť. Otvor oblok.“

„A teraz, keď už tak rada myslíš na mamu, rozprávaj mi, čo ste doma večer robievali.“

„Sedávali sme obyčajne v „spoločenskej“ a shovárali sa.

„Sami?“

„I sami, ale obyčajne prišli apatekárovie, alebo Novákovci, a potom bolo veselšie. Oľa sadla ku klavíru, dievčatá sa pochytaly a tancovaly.“

„Lipa tiež chodieval k vám?"

„Keď z apatéky prišli, vtedy vždy. Vieš, za Marienou pozeral."

„A nechal ju sedeť."

„Stáva sa. Preložili ho, odišiel, zabudol."

„A Mariena?"

„Nedá na sebe znať. Ona má ‚dobrú náturu', jako dievčatá hovoria."

„Takú asi, jako Lipa," smial sa Vlado, potom sa pýtal: „A mama čo robieva?"

„Ona len okolo hospodárstva. Vieš, že nebohého otecka stihly veľké ztraty. Keď zomrel, nezostalo nám krom malej pensie nič. Čo bolo, bolo obťažené dlhami. Iba mamina usilovnosť zachránila nás od úpadku. Potom, keď zdedili sme po tete, pomohlo sa nám, ale mama viedla hospodárstvo ďalej. Vžila sa do toho, na inší život nemohla už privyknúť."

Medzi rečou vyšiel mesiac a bľadým svetlom osvietil okolie. Vozduch jako by sa bol triasol, matná modravá diaľ tratila sa v úzadí a priesvitné, ľahké obláčky plávaly po nádhernej modrine nebies. Elena plnými prsiami vdychovala čistý vozduch. Jej zrak sledoval stúpanie mesiaca. Teraz práve zastal nad pustým hradom, skrytým v horách, čnejúcim na strmom, z Váhu jakoby vyrastlom kopci.

„Pozri, Elenka," hovoril Dvornický, ukazujúc na hrad, „tá chodievame na výlety. Je to romantická partia. Dolu pod hradom hučí Váh, čistý jako povrch brúseného skla, — rybolov, pod jedlinami voňavý chlad. Rada pôjdeš s nami?"

Elena prisvedčila. Vladimír vstal a díval sa na hrad. Zrazu jako by mu duma sadla na čelo. Upomienky ožívly a tiahly obzorom duše jeho. Tam obznal sa s prvou svojou ženou. Bol skončený jurista. Musel prísť domov a prevziať majetok po otcovi. Mienil, že iba čo si hospodárstvo zariadi, potom že dá majetok do prenájmu, osadí sa v meste a otvorí kancelláriu. Ale ináč sa stalo. Život na dedine a s ním spojené pôvaby, práca, dozor, pohyb, slovom tá istá, ale vždy obrodzujúca sa, vždy nová, pôvabná idylla podmanila ho, že skoro zmenil úmysel, zavesil plány o kancellárii na klinec a osadil sa tu stále. Jeho kamaráti z mesta krútili hlavami, vidiac ho s hospodárskou knihou v ruke.

„Zaostávaš, brachu," hovorili mu, „smrdíš už dedinou. Dva mesiace, čo ťa nebolo v kassíne; skysneš..."

Ale dosť skoro spriatelili sa. Vladova dobrá vôľa, kypiace zdravie, bohatý stôl udobrili ich, a keď on nechodil k nim, chodili oni k nemu, a tieklo víno, rozliehal sa spev veselých hostí po tichom, vážnom, starootcovskom kaštieli Dvornického.

Ale tu stala sa zmena v živote Vladovom. Okolitá societa strojila na blízky hrad výlet. Vlado i z vlastnej vôle, i z povinnosti musel s nimi. Bol čiastočným domácim pánom. Hrad a okolité pozemky zpolovice boly jeho majetkom. Išiel a vrátil sa. Vrátil, ale s nepokojom v srdci a roztržitou mysľou. Medzi vyletníkmi bol neznámy hosť. Predstavili ich. „............, slečna Ženka Hrabovská." Vlado spľasol ruky.

„Ach, ach, slečna! Len pred pár rokmi som vám hladil líčko, jako dievčatku, keď ste sa v Hrabovej na mňa nahnevali, že som vám shodil bábiku. Vidíte, vy ste vyrástli, ja som ostarel.“

Ženka sa zapálila, prijala jeho sprievod, a potom zabávala sa iba s ním. Vlado zabudol na spoločnosť, koril sa iba jej. Svieži zjav devy, skromné vystúpenie, bystrosť myslenia, nedotknutá útla krása neodolateľne pôsobily na bujnú, prekážok neznajúcu jeho povahu. Nedbal, že kamaráti zamieňajú významné pohľady, požmurkávajú, robia narážky. Cele tak bolo to na druhý deň i v kassíne. Vlado jako by nepočul, sedel medzi nimi mlčky a fajčil, že ho ani vidieť nebolo od dymu. Až potom, keď Samo Vrátnik, präses staro-mládeneckého klubu, vstal a s úsmevom hovoril, že bárs nerád, ale musí konať smutnú povinnosť a vystríhať jednoho z členov (nateraz meno jeho zamlčí), prechovávajúceho zradné a úskočné úmysly oproti klubu, tu náš Vlado poobzeral sa dovôkola sťa tur, tresol pohárom o stôl a utiekol z izby. Hlasitý smiech garçonov sprevádzal reterujúceho zaľúbenca. Konštatovalo sa, že mu niet pomoci a vypísaná na jeho hlavu pokuta.

Vlado zatým šiel tmavou nocou domov. Cestou obraz tej štihlej zlatovlásky tak mu uviazol v mysli, že zatisol do pozadia všetky iné myšlienky. Chytil bič, šľahol do koní, že tie, nenavyknuté na podobné zachádzanie, jako divé hnaly hrboľatou cestou. Na druhý, tretí deň bolo s ním takiste. I rozhodol sa, že použije pozvanie Hrabovského a urobí návštevu v dome. Stalo sa. Dámy našiel v záhrade. Ženke prebehol mrázik telom, keď videla vysokého, širokoplecého pekného muža podávať jej ruku s úsmevom srdečným. Prebehli cez všedné otázky spoločenských foriem a prešli na voľný rozhovor. Vlada, ani sám nevedel jako, zastihol večer; prišiel domov v noci, a zlatovláska vždy sa len vznášala pred ním, myseľ jeho jako by bola prikovaná u devy. Návštevy sa opakovaly, Ženka s radosťou ho očakávala. Stalo sa, že Vlado octnul sa s dievčatom na kraji záhrady sám. Slnko už zapadalo.

„Už zas zabúdam na čas, Ženka,“ pretrhol reč, pozrúc na dievča zamyslené, roztržité.

„Nepustíme vás, nechoďte,“ znela neistá odpoveď, a ruka Ženy siahla po lístku divého hrozna a krútila ho medzi prsty.

„Bude večer. A dokedy by ste ma chceli držať tu?“ pýtal sa vážne.

Ženka s prekvapením pozrela na mladého muža. Nevedela, čo myslí. Hlava išla jej kolom. Jeho hlas a ten lesk očú jako by ju magnetisoval. Rada by bola ušla, nevládala krok urobiť.

Vlado stál na všetko pripravený. Srdce búšilo v prsiach jako zvon. Pristúpil o krok bližšie a rozochveným, ale veľmi srdečným hlasom riekol: „Obrátim reč a poviem: ‚Ty, sladký môj sen, uskutočni sa; drahý zjav, poď k môjmu boku, nepustím ťa odtiaľ po celý život svoj‘: zdržali by ste ma i vtedy?“

A chytil tichú, citom unesenú devu za ruku, pohladil jako za dievčatka zas jej líčko a díval sa dlho, dlho do tých modrých, veľkých očí, ktoré pre neho svet znamenaly...

I striasol sa tak, že Elena udivená pozrela naň. Jako ťažký sen, tak zaľahla mu na dušu rozpomienka táto. Jeho zrak bol taký vážny, tvár zadumená. Chcela sa ho opýtať, odkiaľ tá zmena; ale obrátila hlavu tam k hradu. Mesiac vyplával zpoza oblakov a zastal nad starou polosborenou vežou. Vetrík triasol listím divého viniča, obloky sa počaly hýbať. Vlado nahnul sa, zatvoril ich. Svetlo mesačné zažiarilo na tablách a zlomiac sa, hralo na ploche. Nehovorili. Elena podoprela hlávku o ruku. Srdce zápasilo s nepokojom, smútkom. Zrak bez cieľa díval sa na mesačnú žiar, jako sa hrá na sklenej, priezračnej table. Prizrela sa bližšie. Na table vidno bolo živšie osvetlené, diamantovým prsteňom rezané črty: srdce, majúce v pravej strane vryté meno „Vladko“, a v ľavej strane „Ženka“.

„To nebohá a to...“, nedopovedala, vzdychla si a jej myseľ bola, jako keď čistou, jasnou oblohou počne sa hnať nečakaná búrka. Počalo ju mraziť, ale nepritúlila sa k mužovi. Jako by jej zostával cudzím, jako by sa ho bála. Len dívala sa na to srdce a na tie mená. Slzy jej hnalo do očú, strhla sa.

Dvornický sa obzrel. „Čo ti je, Elenča?“ pýtal sa. Jej sa pozdalo, že ten hlas nie je už taký srdečný, jako býval, že je studený, hrubý.

„Nič; zima mi je, smrť ma preskočila.“ Potom, nečakajúc, rýchlym krokom brala sa preč.

Vlado jako by sa bol zobudil. „Čo sa jej stalo?“ hádal. „Snáď zbadala, na čo myslím?“ Zrak jeho náhodou padol na okno, na kresbu živšie osvetlenú. Jako by mu ťažká záhada zaľahla na mysli. Minulosť znovu dobíjala na neho, a to zbraňou ostrejšou, ťažšou. To srdce, tie mená on vryl do skla v prvej dobe svojho prvého manželstva. Po boku mu stála nebohá žena a s úsmevom na tvári, s radosťou v srdci sprevádzala jeho prácu. Bolo to za letného rána. Rosa sedela na viniči a žiar slnečná lámala sa v jej kvapkách. Pritúlila sa k nemu a šeptala mu tie sladké a veľké slová lásky, a on pohladil jej vlásky a vinul zlatú hlávku na prsia.

Myseľ zabehla mu v minulosť. Jako by mu obraz v zlate slnečnej žiary sa kúpajúcej, farbou i krásou bohatej krajiny preletel popred oči a zanikol tam, tam, ďaleko, ďaleko. Zasmútil; konec toho krásneho sna, a zrýchleným krokom odišiel za ženou.

Vonku mesiac bol už vysoko nad horami. Obláčky skupily, potom roztiahly sa nad obzorom hôr. Ponad stromy triasla sa matná jeho žiar. Svieže, vlhké povetrie driemalo.

Elena, neobzrúc sa, utekala do svojej izby. Nevedela, čo ju hnalo preč, že bez slova nechala muža. Cítila sklamanie v srdci, žiaľ, a v duši rodily sa jej ťažké záhady. Jako čierny vták, keď vznáša sa v povetrí a vždy krúži nad nami, tak i jej ustavične boly na očiach tie mená v prostriedku srdca na skle. Ľakala sa ich. Prichádzalo jej, jako by Vlado bol od nej ďaleko, jako by jej ho chcel dakto neznámy, ale mocný zo srdca rvať. Chcela vystreť ruky, utekať k nemu, no tá hmlistá, biela, neurčitá postava zastavovala jej cestu. Ticho, nezbadane vkročila do izieb. Tam ticho,

pokojne, iba cez otvorený oblok bolo vidno hýbať sa listie záhradných stromov a cítiť prúdy vzduchu. Cítila sa osamelou, opustenou.

Jako z neznámeho úzadia, nezbadane, no neodolateľne tisly sa do popredia dojmy blízkej minulosti. Vídala mladého, interessantného vdovca, no ani sa jej neprisnilo, že to ten, s ktorým jej určeno kráčať životom ruka v ruke. Dvornický sa páčil, roky išly, on neženil sa, nevedel zabudnúť. Jeho druhovia chceli ho už voliť za protektora staro-mládeneckého klubu, ale sklamali sa. Vlado začal chodiť k nim, bol príjemným spoločníkom, bez toho, že by ktorú zo známych dievčat bol vyznamenával. Zdalo sa, že pozoruje. Raz, bolo to u mamičky, spoločnosť vybrala sa k rybníkom. Dvornický bol medzi hosťmi, bol však dnes nápadne málomluvný. Dovôkola brehov boly alleje líp. Starší bavili sa rozhovorom na predku, mládež zabávala sa osobitne. Vlado bol s ňou.

„Hľa, hľa, člnok!" zvolala Oľa. Dvornický skočil, salutoval, volajúc:

„Ktorá z dám pôjde do člna?" Ale ani jednu nemohol naviesť. Jedna sa bála prevrhnutia, druhá závratu, tretia, že utonú.

„Ani vy, slečna Elena?" pýtal sa, a ona bez váhania pristúpila, podala mu ruku, skočila, člnok sa rozkýval, pohnul a Vlado vesloval na širokú vodu.

„A teraz, slečna Elena, budem utekať s vami na tajomný, neznámy ostrov. Svojej mamičky nikdy už nevidíte. Nebojíte sa?"

Elena sa zasmiala. „Aspoň si získame zásluhu o vedu, keď objavíme neznámu zem."

„A jak je tu niekde krútňava?"

„Znám rybník; žiadne nebezpečenstvo. Keď ustanete, pomôžem vám," a zohla sa pre veslo a riadila loďku, nesúcu sa ľahko po zelenej hladine vody.

Slnko bolo šikmo nad obzorom. Rybník plával v zlatej žiare. Kade zasiahlo veslo, utvoril sa zlatý pás pohýbaných vrstiev vody, ktoré šírily sa diaľ a diaľ. Spoločnosť zašla v bok, iba dievčatá dívaly sa s brehu a kývaly šatkami na plavcov.

Vlado s Elenou, keď vrátili sa s brehu, nenašli tam nikoho. Boli už doma, matka bola znepokojená, spoločnosť prijala ich veselo. Iba Elena s nezdareno tajenou roztržitosťou vstúpila dnu. Mala i príčinu. Vlado v rozhovore išiel vždy ďalej a ďalej, pýtal sa, či smie sa uchádzať o jej ruku; jej zatočila sa hlava, prebudila sa s hlavou opretou na jeho pleciach, potom odskočila a triasla sa na celom tele strachom divným, nevypovedateľným.

„Alebo ste blúdili, alebo...", nedokončila pani apatekárová, usmievajúc sa.

„O, nie," odvetil veselý Vladimír. „Boli sme na tajomnom ostrove, kam noha smrteľníka ešte nevkročila a vtáčik-letáčik nedoletel."

„Ach, ach!"

„A slečne Elenke stalo sa nešťastie."

Elena zbľadla a ustrašeno pozrela na Vlada. Ale on pokračoval: „Duch ostrova mi ju uniesol. Musel som pre ňu viesť celý boj."

„A zvíťazili ste?“ s dvojsmyselným úsmevom pýtala sa fiškálová, hľadiac na Elenu i Vlada.

„Prosím, milostivá,“ odplácal Dvornický s poklonou, „slečna Elena tu, ja tu: víťazstvo musí byť naše.“

Zrazu striasla sa. „Ona stojí medzi nami,“ šeptala, a táto predstava dvíhala sa a rástla pred ňou, jako veľká čierna stena, niesla nešťastie na jej hlavu, trpkosť do srdca, bôľ do duše. Sadla k oknu, složila ruky na lono a dívala sa do diale. Potom ticho vstala a išla do bočnej izby. Tam ležal malý syn Jožko. Elena chcela ísť ďalej, chlapec sa pohol. Pristúpila k postieľke. Zamyslela sa. „Macocha!“ prešlo jej myslou, trpký úsmev prelietol tvárou. Chcela sa odvrátiť, ale predsa nahla sa a prikryla chlapca. Jožko hodil hlávkou, bacol buclatou rúčkou a zas odokryl sa. Elena pootvorila oči. Prízrak tej hmlistej obávanej postavy jako by sa tratil, miznul, keď zazrela nevinný úsmev dieťaťa. Pozrela hore. Nad postieľkou Jožkovou visel obraz jeho nebohej matky. Chcela sklopiť zrak, jako by sa bála, jako by sa ozývalo v hlbinách jej duše svedomie, ale ten obraz pričaril ju k miestu, že stála a dívala sa na ňu. Jaké protivy s jej namyslením! Tichá, dobrá, usmievavá tvár s modrým, srdečným okom. Mäkkosť, šľachetnosť žiari z nej. A tu v postieľke jej dieťa usmieva sa... sirota. Elena sklopila zrak, to svedomie ozývalo sa stále v duši. Mrak, búra, ktorá tiahla jej myslou, zanikala. Cítila, že vidí jasnejšie. Postava na obraze stále usmiata, pokojná. Netušila, úbohá, čo sa stane. Bôľ, sklamanie. Jaké nešťastie zastihlo ju. Musela umreť mladá, nechať tu malé dieťa, musela vyhnúť... Žiaľ.

Mladú paniu striaslo. Zdalo sa jej, že vidí ju na posteli v poslednom boji, jako túli a žehná dieťa svoje, slza tečie po bľadom líci, umiera s ťažkou starosťou, s veľkým nepokojom; čo z neho, malého, bude, kto ho opatrí, kto mu dá to, čo iba matka môže dať: svojej lásky, a kto ho povedie klzkou cestou života a chrániť ho bude v nešťastí?...

Bôľ nevysloviteľný skľúčil jej srdce, v hrdle jako by seklo, v očiach cítila slzy. „Zhrešila si!“ volalo na ňu všetko, „zhrešila!“ To nie cesta k mieru, to vina, poblúdenie, hriech. I znovu chcela zdvihnúť ruky, ale nie aby tú bielu, hmlistú predstavu zažehnala. Chcela ju odprosiť, udobriť. Sklonila sa potom nad chlapca. Pery jej nešeptaly už „macocha“. Vedela, že srástla s tým deckom, splynula s ním s dušou, telom a v srdci jej zrodil sa pocit, že by ho bola ako drahý poklad schytila do náručia a pustila sa preň do boja so svetom celým. Pohladila ho, zbozkávala, potom vybehla von.

* * *

Dvornický sa spamätal a ponáhľal za Elenou. Nová ťarcha k žiaľnym upomienkam. Jak ona vystihla tú chmuru na tvári jeho, poddá sa jej a podľahne dojmom znepokojenej duše. Oj nie, tomu musí predísť, to by bolo nešťastie. I zrýchlil krok, vošiel do izby, ale jako by v dome živej duše nebolo, tak bolo všade ticho. Myslel,

že ju najde v spalni, stíšil krok, aby ju nevyrušil, ale vrátil sa. Práve vošla chyžná.

„Kde pani?"

„Pred chvíľou vyšli von; myslela som, že sa vrátili do záhrady."

Vlado nepovedal slova, pobral sa za ňou. „Musela ísť hore, bol by ju stretnul," myslel. Múry starého staviska černely sa, iba na streche mesiacom osvetlenej jako by sa ťahala striebristá sieť. Išiel hornými dverciami. Vyše kaštieľa ťahal sa park do vŕšku. Husté svrčiny súsedily od hora hneď s dvorom. Pod ich korunami bola tma, iba chodníky belely sa do diale a dvíhaly sa na vŕšok. Vlado kráčal a pozoroval, či Elenu niekde nezbadá. Ticho bolo dovôkola. Striebristý zásvit mesačný opieral sa o stráň a tichá tmavo-modrá obloha s tým jasom hviezd jako by žehnala nádhernému mieru pozdných chvíľ. Chodník krútil sa dohora. Dvornický zabočil cez trávnik rovno na pravo. Na vŕšku belela sa kaplna. Z úzadia okrúžená bola jedlinami. Od predu na bokoch boly dve mohutné lipy, dolu jazierko s vodometom a kvetisté záhony. Vlado kráčal ticho. Rozčulenie a obava mizla. Tichá, hlboká zbožnosť vchádzala do srdca jeho. Bolo to miesto preň sväté, tu odpočívali jeho predkovia, tu i jeho prvá, dobrá žena. I zašiel okolo jedlí a zastal. Mesiac nad horami svietil jasno, plechová strecha hrobky belela sa jako biela mramorová tabula, popretkávaná žiarnymi, reflexom mesačných lúčov spôsobenými pruhami. Hlboký pokoj panoval dovôkola. Jako by tie veľké, tajné záhady bytia tu nachádzaly svoje rozlúštenie. Mier, ten ľudskému umu neprístupný, veliký, smierenie, to božské, nevyskúmateľné, nedotknuté vášňou, náruživosťami, vystieralo perute svoje ponad sväté miesto. Jeho srdce počalo tichšie biť; zbožnosť, pokora zaujala celé jeho bytie a rozkazovala vzdávať úctu pamiatke zosnulých.

I pohrúžil sa do myšlienok vážnych, potom ticho, jako v kostole, s hlavou sklonenou, išiel pred samú kaplnu. Ale zrazu zastal, jako by ho prikoval. Na kameni pri vchode kľačala v modlitbe pohrúžená jeho žena.

„Elenka!"

Mladou paňou trhlo. Dvornický pristúpil a nežne sa priklonil k nej. Ona vstala. Bola bľadá, ale pokojná.

„Mal som o teba starosť; hľadám ťa Kde si sa tu vzala tak neskoro?" hovoril mäkko, starostlivo.

Elena položila hlavu na jeho prsia. Netajila, vyznala sa zo všetkého. Rozprávala, čo všetko rodilo sa v jej duši.

„Tá pamiatka tam na skle," opakoval Vladimír hlasom tichším. „Neruš ju, česť jej."

„Nie, Vladko. Priznávam sa. Hriech, poblúdenie. Pokúšalo sa o mňa nešťastie. Zdalo sa mi, jako by ťa mi chcel kto brať..." a pritúlila sa k nemu bližšie.

Vlado podvihol jej hlávku. „Nevolaj mŕtvych v boje žitia, poprajme im odpočinku. Oni nestavajú sa medzi nás; oni sú prostí našich slabostí..."

Elena pozrela na neho. On pokračoval:

„Rozumej, Elenka. Pokoj im, a nám sily, aby sme plnili svoje povinnosti. I tebe pokoj, duša. Vráť sa životu a jeho povinnosťam, tamhore — ukázal na hviezdne diale oblohy — nepriateľa nemáš. Nikoho niet medzi nami. Ty si zastala na mieste tej, ktorú odvolal Boh. Jej česť a úcta, vrelá, srdečná spomienka, a tebe ťažký úkol plnenia povinností...“

Hlas Vladov znel nežne, zo srdca, skoro trasľavo. Elena stála pri ňom tichá.

„Odpusť, Vladko; veď preto som tu. Ja modlila som sa...“

Nedohovorila. Muž chytil jej obe ruky.

„Ty si dobrá, Elenka; vďaka ti. Áno, modlitbou blížme sa k zosnulým a modlime sa za naše požehnanie.“

Obrátili sa. Na priečelie kaplnky zasvietil mesiac a ožiaril tam veľké pozlátisté litery: „Odpočinutie večné daj im, Pane!“

Vlado ukázal hore. Elenine ústa vrúcne šeptaly tie krásne, hlbokého smyslu slová. Nad nimi mesiac, a striebro jeho lúčov jako by sa triaslo na kroch, na kvetinách a na tichom zrkadle jazierka. Pohli sa domov. V izbe spalo chlapča samotné, trafí sa zobudiť, plakať. Jako by sa druhá žena vyhovorila tam pred tým výmluvným obrazom nad postieľkou, jestli by nebola tam, keď je treba; jako by dostála úkolu žitia a daným záväzkom? I vracala sa s pevným odhodlaním a plnou hlávkou pekných úmyslov, spokojná, s tvárou vyjasnenou, s čistou mysľou, s pokojom v srdci.

Národný klassicismus

jako princíp nauky, vedy a vzdelanosti v stredných školách.

Od *Jozefa Podhradského.*

Nech nezdá sa byť márnym ustávaním písať niečo o predmete tomto, a ešte v stredných školách, ktorých nemáme. Veď to vždy tak nebude. Svet tento nestvoril fušer, že by hriech aj zvíťazil. Len uctime cudzie, a svoje nedajme. Lebo kto nezná byť pánom svojho — najde ich. U nás zarába sa chlebíček odrodilstvom. Výnosnejšie remeslo, nežli žobrať. Človek dlho pohráva sa s hriechom, nevidí mu hnusnej tváre; ale keď hriech shodí larvu a ukáže sa v celej svojej nahote, jako v Nitre, tu sám hriešnik sa nad ním zhrozí a hodiny mu pomaly odbijú. V tejto dobrej nádeji prehovoríme o národnom klassicisme v stredných „*našich*“ školách.

V duchu každého národa tají sa istá individuálnosť = národnosť, ktorou sa rozoznáva od ostatných národov. Národnosť táto je klíček ducha, je jadierko v človeku, jako v kôstke semä,[1]) ktoré

[1]) Keď som požiadaný od nebohého Miklosicha pracoval prešho na cigáňskom jazyku asi dva roky, našiel som si živý lexikon, jednoho slepého cigáňa, človeka veľmi bystrého rozumu [(predtým kradol kone,

nikne a rozvojom dobíja sa a vymáha k ideálu, k určeniu svojmu. Ona je slovo Božie v človeku, ktoré, jako lúč slnka, v rozličných národoch rozmanite sa prelamuje. Národnosť je všeobecný a základný zákon prírody. V záhrade poznáš aj potme, ktorý strom je jabloň, ktorý hruška, slíva, lipa — po štyle. A všetky tieto rozmanitosti kvitnú, žijú, rodia v záhrade *jednej*. Nauka je všeobecná, celému človečenstvu spoločná, ale len z národnosti rozvije sa charakter, to jest duch už silný, už svoj pán. Samá nauka nezrodí charakter.

Pri rozvoji strom potrebuje slnce, oblaky, zem, jako potrebnú pomoc a potravu k životu a k rozvoju. Pri rozvoji ducha prejíma národ od národa dostihnutú nauku, vedu, na ktorej celé človečenstvo pracuje od 6000 rokov, prečo je ona aj všetkým národom spoločná, a úlohou pojediných národov je: nadpriadať ďalej. Nauka pripadá svetu, literatúra národu. — Ale popred nauky a vedy hlavný moment a hýbadlo v živote národa a v živote individua je: pulsácia jeho národného elementu, jeho národná historia, čili rozvoj individuálneho ducha — vymáhanie sa individua do *osoby*. Osoba, svobodný si, keď sa vymôžeš z *cudzieho*, zo zverstva, z otroctva, zo surovosti, z nízkych strastí atď. Len vtedy si už *o sebe*, osoba, len vtedy si už *svoj*, svobodný, svoj pán, ktorý aj sebe vie rozkázať.

Charakter nedá sa na človeka prilepiť, nemôžeš ho vyhrať na burse, ani na trhu kúpiť; on sa musí rozvinúť sám zo svojho jadierka, i to *svobodne*. Svoboda nie je cieľ, ale prostriedok, lebo bez voľného rozvoja jadierko uschne. Odrodilec, ktorý cical mamu Slovenku, a len už jako chalan odrodil sa v školách, nikdy sa ešte nerozvil do charakteru, lebo nerozvíjal sa sám zo seba, a dýcha cudzími plúcami. Nikdy je nie *svoj*, nikdy *osoba*, večne cudzí mameluk.

Lístočky sú plúca, ktorými strom dýcha; jazyk a reč národná sú plúca ducha, ktorými život pije.

Človek je tiež duchovný stromček, s určením na priesadu do večnosti k nekonečnému rozvoju. Vidzme, jako ho tu vzdelávajú, čo všetko do neho štepia, sejú, a jako treba, aby sa rozvíjal.

Odpoveď je ľahká: človek má sa rozvíjať *sám zo seba*, t. j. má dýchať a žiť *svojimi* plúcami, svojím jazykom. Rozvíjať sa má, — povedzme to tak pochopom cigánskym — zo svojho jadierka. Cudzie

---

kým ho prichytili a tak dotlkli, že celkom oslepol. Teraz bol pokorným žobrákom. Hovoril dialektom rumunským (si), nie cigánsko-uhorským, mäkším (hi)]. Jako sme po skončenej grammatike prekladali z I. knihy Mojž. 1. kapitolu, uderili sme na ťažkosť pri veršíku: „a Duch Boží vznášal sa nad vodami.“ Neznali sme, jako je na cigánsky *duch*. No skoro sa spamätoval môj cigáň, a povie: *duch* je *oďi*. A čo značí ináče to *oďi*? Povie: to značí *jadierko*, čo je v kôstkach slivky. To je v tele človeka *duch*. My cigáni tak zoveme *ducha*. A tak mi preložil: „ktorý sa počal z *Ducha* svätého = kaj astardiláš le svuntone *Oďestar* = ktorý počal sa zo svätého jadra.“ Vážné aj psychologicky, aj pre národný rozvoj.

jazyky nikdy nerozvijú v človeku charakter; ony môžu slúžiť len jako chodníčky do sklepu spoločnej nauky. Čo popísal Petrarca na latinskom jazyku, to je dávno pochované v zabudnutosti; ale čo napísal na svojom jazyku materinskom, to je a zostane večité, večné. Lebo „veľavýznamné je *slovo* materinské, ono od Boha má silu a pečať. Cudzia reč má len toľko úcty, koľko jej patrí papagajovi.“ Čudno by vyzeralo arcidielo velikého národného pevca *Janka Kráľa Zverbovaný*, keď by ho bol napísal po nemecky alebo maďarsky.[1])

Každý národ pokúšal sa z počiatku založiť svoju kultúru na svojom rodnom jazyku, a to podľa vrodeného mu národného inštinktu. (Inštinkt je náhon večného zákona.) Tak na pr. počiatok poľskej literatúry siaha do doby pohanskej. Už vtedy mali Poliaci čisto- a pravo-slovanské elementy národnej kultúry v porekadlách, národných piesňach a povesťach. Ale tieto čisto národné elementy nemohly sa hneď rozvíjať v literatúre, zahatené a udusené latinčinou. S prijatím kresťanstva v X. veku zavedený bol za osnovu literatúry latinský jazyk, ktorý uspal a udusil čisto národný rozvoj, lebo slúžil dlhé veky za princíp nauky a vzdelanosti. Až v druhej polovici 18. veku vzali Poliaci z rúk jezuitov latinskú výchovu mládeže „v záujme štátu“, a prvý *pokus* poľskej grammatiky učinený bol až 1817 roku! Navzdor tomu majú Poliaci z tých dôb svojho velikého národného rečníka Piotra Skargu, jezuitu, ktorý sa skveje v jednom rade s francúzskym Bossuetom a gréckym Demosthenom. Majú svoju národnú klassickú literatúru: Kochanowského, pozdejšie Krasického, Krasinského, Mickiewicza atď. atď.

Klassicismus latinský a grécky zavedený bol všade za princíp a osnovu vzdelanosti. Pomocou latinskej a gréckej literatúry snažily sa národy vybrednúť zo stredovekej tmy. Zhovädilosť a surovosť ľudskú, nízke zverské strasti a samovoľu — túto menažeriu sveta, dlhé veky držal na duchovnej uzde len klerus latinský, a to silou viery. Nech v čase dozretia vovedie sa človečenstvo a slovanské plemená zo starého klassicismu do živých národných chrámov (každý jazyk oslavovať bude Boha), bola by vystala i reformácia a i niečo inšie, čo vlastne nemecká národná nenávisť nemeckých biskupov proti Slovanstvu zapríčinila. Všeobecný Sion bol by býval — miesto katastróf slovanských plemien, ohradený novými baštami sviežich národov. Zášť táto Nemcov zadala ranu aj všeobecnej cirkvi, aj Slovanom, na ktorú oba krvácajú podnes. Poliaci na pr. nemajú

---

[1]) Keď pustili r. 1849 *Janka Kráľa* (mysleli, že sa drží a vydáva za „*kráľa*“ slovenského) z väzenia dosť dlhého, on, poet, prišiel v Pešti k poetovi Kollárovi. Prvý videl ho kostolník Kubáni a voviedol. Tento mi rozprával, že v tak hroznom stave človeka nevidel ešte. Jak som sa potom u Bobčeka vypytoval Kráľa, jako s ním tam zachodili, riekol mi, že mu shabali jeho básne a že im ich musel pred súdom celé hodiny čítať. Potom že sa ho pýtali, prečo nebásni maďarsky? A, reku, ty čo si odpovedal? — „*Keď sa mi nepáči.*“ — Pravo Kráľovská odpoveď! Básne jeho tam zhynuly.

žiadneho náboženstva. Jediné dogma, morál a viera im je: nenávisť oproti Rusom.

Tak základom vedy, nauky a vzdelanosti položený je, a drží sa podnes, v europejských gymnásiach starý klassicismus. Vyučovaniu grammatiky pripisuje sa veliká *formálna* sila. Nie málo utvrdil Quintilian učiteľov národa v tom, aby latinská a grécka grammatika slúžily v gymnásiach za princíp kultúry, keď napísal: „Non sunt ferendi, qui grammaticam ut tenuem ac jejunam artem cavillantur. Necessaria pueris, iucunda senibus etc. Interiora velut sacri hujus adeuntibus adparebit multa rerum subtilitas etc."

To všetko stojí. Stojí i to, že má grammatika velikú *formálnu* cenu a silu pre rozvoj rozumu a umu, že ona bystrí, učí myslet atď. Lenže všetko toto, čo Quintilian tak trefne píše, prikrojil svet mýlne *len* na latinskú a grécku grammatiku, kdežto všetko to váží o všetkých dobrých grammatikách všetkých národov a bohatých jazykov. I pri grammatike svojho jazyka musíš srovnávať a rozdeľovať — teda *myslet*. A len na pr. naše slovanské grammatiky, ktoré máme, vo vedeckom ohľade mnoho vyššie stoja, nežli na pr. grammatika latinská. Grammatiku vedeckú Grékom a Rimanom stvorila, ba latinskú ešte len tvorí, Europa. Dva tisíc rokov pracuje na nich a ešte nie je hotová. Keby bol život zemský assekurovaný aspoň na 500 rokov, nuž išlo by to ešte. Ale takto nie je to v tých školách umenie, hriešna a nemotorná je to hračka. Vyššia filologia príjemná a dôležitá je nauke, ale len jazyka už jako-tak *známeho* (Caesar). Keby boli Gréci na pr. nejakou chaldäjskou grammatikou takým spôsobom mučili učeníkov svojich 200 historických rokov, neboli by zrodili Sofokla, Tukydida, a Rimani neboli by stihli podjarmiť skoro celý svet. Učili oni i grammatiku, ale grammatiku *svojho jazyka*, a učili ju *rozumne*. Latinských grammatik od 2000 rokov viacej sa napísalo, nežli úhrnkom pre všetky ostatné europejské jazyky. A predsa latinská grammatika ešte aj dnes je skoro najnedokonalejšia. Samé pravidlá, a zákon v háji. Ešte ani len veľkého Humboldta slovo nepovšimli si filologi, keď píše: „Konjunkcionálne vety sú predĺžená konjugácia, relatívne však predĺžená deklinácia." A jak by to objasnilo učeníkovi ten konjunktív, tú consecutio temporum! Ale nedaj bože nejaký zákon, celá hora regúl. Regule sú pre kone; pre človeka sú zákony. A tie hypotetické vety!... Koňovi sedí mucha na uchu, — teda imperfectum conjunctivi. To by všetko mohlo mať jasný *základ* už v samej konjugácii. Ale i tu sa len gšeftuje, aj u nás aj v Nemecku. „Nové opravené vydanie". A celá oprava leží v tom, kde bolo na stene zrkadlo, tam zavesí sa obraz, kde bol stôl, postaví sa posteľ. — V posledných časoch zavedená osnovnícka, genetická grammatika latinská krúti sa *hlavne* okolo tretej deklinácie. V Uhrách tiež je zavedená: Latin alaktan, od Bartala. Čo je významné, sloveso *es-se* prichodí až na kraji po ostatných slovesách, kdežto na ňom by sa maly osnovať a objasniť všetky konjugácie, modi, tempora, — čo by malo velikú syntaktickú vážnosť.

Celá dosavádna metoda pri klassicisme záleží v tom, len jako

a jakým spôsobom nebude možné jazyku tomu sa naučiť. Dva prvé roky samé vety (= teda sečka, nie jazyk); druhé dva roky zase sečku za *syntax* (zdvojeno!) a pritom nejaký auktor. A tu nastane teprv metafysika jazyka! Kto to nezvládze, zle; kto zvládze, ešte horšie, lebo ten potom tak je očemerený, že o grammatike svojho jazyka ani počuť nemôže. Zhnusily sa mu všetky grammatiky. Učil sa vlastne anatomiu jazyka, a nie jazyk sám. Každý nepovedome cíti, že mu to zadubilo ducha a národný cit uspalo. Len tu i tu vymotá sa súkromnou snahou z takéhoto školského klassicismu do svojho národného elementu pojediný mladý orol-duch.

Tu dlžno pripomenúť, že nebrojíme proti jazyku latinskému, a ešte menej proti literatúre gréckej (lepšie *hellenskej*, na rozdiel od špinavých Grékov). Ale držíme za škodné a smrtonosné, aby starý klassicismus aj na ďalej zostával *základom* nauky, vedy a vzdelanosti v našich gymnásiach. Miesto toho by sme si žiadali za princíp:

Národný klassicismus,

a myslíme, že aspoň my Slovania nebudeme ešte nových 2000 rokov cicať latinskú a grécku grammatiku v stredných školách. K tomu nás Slovanov ženie a núti i naša historia i príklad Hellenov, ktorí, keď prejali resultáty nauky a vedy od Egypťanov a Föničanov, rozvíjali sa *zo seba*. Veliký *Metod* v Nitre ešte hen pred tisíc rokmi vytiahol národu jednu nohu zo starého klassicismu a položil základ národnej kultúry v cirkvi a v živote. Ktoré slovanské kmeny víťazne zachovaly tento svoj národný element kultúry, vydržaly nápady a borbu s Mongolmi, s Tatármi, s islamom; tu sú! a smelo hľadia do budúcnosti svojej. Ktoré to utratili, dnes lebdia a lengajú sa v problemoch, podelení na kúsky, jak Kristovo rúcho.

Po Metodovi o pol tisícky pozdejšie jednu nohu tiež vytiahla zo starého klassicismu reformácia a postavila národný jazyk do jeho práv.

A jako starí Gréci mali samostatné, samorostlé dialekty so samostatnou literatúrou, v takom dôležitom položení nachodí sa i Slovanstvo. I my máme samostatné dialekty: ruský, poľský, český, slovenský, srbský. A tieto hlavné dialekty naše majú svoje zasebné, samostatné, národné literatúry, a ani najmenej neváhame vyrieknuť: literatúry *klassické*, ktoré v mnohom prevyšujú i duchom, i silou, i obsahom, i pokročilým vyšším smerom klassicismus starý. I jazyky naše sú už krásne; lebo jazyk ani jeden nie je krásnym, kým v ňom národ a poet nezaspieva. A pri všem tom my Slovania sme i praví *barbari*; my máme nie cudziu, nie od inud prevzatú, ale vlastnú *našu* historiu, *našu* národnú, samovzniklú poesiu, *našu* literatúru, *našu* národnú cirkev, *náš* národný jazyk, *naše* národné melodie, *naše* obyčaje, mravy a povesti, a to povesti nielen tradíciou prenesené hen z Indie, z Egypta atď., ale aj prísno národné, samovzniklé a samorostlé z jadra slovanského ducha. Najvýznamnejšia povesť naša je o *Matajovi*[1]), — náš Faust.

[1]) Nie je pôvodne slovenská. Je z legendy o dreve kríža. *Red.*

A nie je pravda, že ľudstvo čerpalo charakter zo starých klassikov! S malými výnimkami stretáme sa tam so surovými charaktermi. Pravý charakter tam nebol ani ešte možným, lebo duch nepustil ešte kvetu do *súcitu*. Rímsky duch ku charakteru v pravom pôjme slova nebol ešte ďaleko zrelý. Schopenhauer píše, že Europa utratila *Mitgefühl* = sústrasť, súcit, spoluútrpnosť. A práve to je kvások k pravému charakteru. V národnom klassicisme poznal by každý napred sám seba, jako člena svojej krvnej, velikej rodiny, a tak naučil by sa uctiť samého seba, potom svoj národ (v tom ležala čarovná sila Štúrovej školy), a to by rozvilo sústrasť, predne k svojeti, potom k celej rodine ľudstva; človek by bol vnesený do rapportu k svojim bližným. A tak zrodil a utvrdil by sa charakter, jaký výsledok darmo očakávame zo starého klassicismu. Nuž len jedno. Nikto a nikde nezahrúžili sa tak do toho klassicismu, jako Nemci. Videl som 10-hárkovú tlačenú knihu nemeckú o konjunkcii *-que*. Ale v celej „historii" Nemcov nenajdete ani len jednoho jediného velikého charakteru, a čo ho budete hľadať s lampášom slniečka. Vezmime len najnovšiu, teda pokročilú dobu. V poslednej francúzsko-nemeckej vojne poľský pluk vzbudil pozornosť svojím junáctvom. Vilhelm a Bismarck hľadeli zďaleka. Tu Bismarck povie Vilhelmovi: „Schauen, Majestät, wie sich die Säue für uns schinden." Tiež charakter, a to na oboch stranách. Nevieš, koho viac ľutovať... Nadmietne-li kto Luthera? Keď prišli k nemu českí bratri a sdelili mu svoje učenie a cirkevnú kázeň (disciplínu), jakú zaviedli medzi sebou, Luther ich pochválil, ale vzhľadom na kázeň a poriadok v cirkvi povedal: „Moji Nemci by to nevydržali." Teda to vynechal.

Čo sa týče štylu, ktorý dáva vraj klassicismus, Nemci teraz sami uvideli, jak pokazili a poprevracali jazyk svoj a štyl silným vlivom klassicismu. Zamotané periody... subjekt v Berlíne, prädikát až hen pri Kongo.

Hovorí sa, že je potrebné, aby sme sa vžili do *ducha* starých. Potrebné je, aby sme sa my vžili do našeho národného ducha pri svetle a pod vodcovstvom cirkve a historie.

Hovorí sa, že je starý svet Grékov a Rimanov *jaro* človečenstva. I do toho nás nič. Každý národ má svoje vlastné, národné jaro, v ktorom sa taja všetky predošlé, zašlých národov jará, lebo vo svete všetko postupuje a v každej sekunde prítomnosti zachránено je jadierko minulých dôb, ale už bez plevy. V gréckom svete zjavil sa prvý jarný kvietok ducha; ale aj to je krásny, tiež prvý jarný kvet, ktorý zjavil sa v Judstve: *„Jeden je Bôh"*. Dôsledne tomuto dôvodu treba tedy zaviesť do gymnásií za princíp kultúry aj jazyk hebrejský. A India, čo? Nou Vano, treba i sanskrit. Tak by človek pekne rúče predeklinoval a prekonjugoval v gymnásiach len kúštik mladého života. Všetky grammatiky by vedel, len nie *svoju*. Národný jazyk je duchovná manželka človeka. Len darebák ľúbi cudzie, a nie svoju. Cudzie ucti, svoju miluj.

Miesto starého klassicismu zavedený do stredných škôl klassicismus národný mal by oplodzujúcu silu na pojediné slovanské

kmeny, bez úštrby individuálneho charakteru jazyka a ducha. Potreba toho sa už hlasne pýta do života. Na pr. veliká Rossia nemá teraz veľkého poeta. A veliký národ bez neho nikdy nesmie byť. Nadvrhne sa: Má Rossia dosť inakšej práce plné ruky, nie pesničky skladať. Veliký koloss nemá zodpovedajúcich plúc, nemá dosť mora. Oceán mu treba, nie pesničky a epos. Až po nejakej velikej vojne vyletí škrovánu z brázdy mužíka a zaspieva rodu slávny epos. My však tvrdíme, že práve k velikým dielam potrebný je poet; národ bez neho vyzerá jako dedina bez chrámu, bez veže, bez zvonov. Jakosi clivo v nej, keď nikdy pekne nevyzváňajú. Krčma to nevynahradí. Poeti stoja na stráži národnej, národní hlásnici, aby nevyhasla svätá vatra v živote rodu. Oni krešú do národa, i do koruny, i do diplomatov večné iskry. — Aj u iných kmenov slovanských slávici spievajú len drobné svoje pesničky, quantum satis. Ale nejaký slávny epos, národnú drámu... darmo sa obzeráš. Troškári sa. Impotenciu túto odstranil by a nanovo rozvulkánil len národný klassicismus. Za princíp kultúry národnej miesto latinčiny a gréčtiny zaviesť treba vzájomne slovanských klassikov. A máme ich na výber! Tu pripomenieme len niektoré do gymnásia shodné:

I. Zo srbsko-horvatského klassicismu (postupne):

1. Branko Radičević. Đački rastanak, pre V. triedu.
2. Prípoviedky geniálneho Janka Veselinovića, pre VI. triedu.
3. Výbor asi 30 národných piesní.
4. Čengić Aga, od Mažuranića, pre VII. triedu.
5. Gorski Vienac, pre VIII. triedu.

II. Z poľského klassicismu:

1. Kochanowski.
2. Reči Piotra Skargu.
3. Krasicki.
4. Krasiński.
5. Mickiewicz.

III. Z českého klassicismu:

1. Máchov *Máj*. (Keby Česi nič inšieho nemali, hodno naučiť sa po česky.)

2. Antologia. (Tu výber dosť ťažký. Česi dlhé veky mysleli nemecky, a písali česky, čím utrpela pôvodná energia jazyka.)

IV. Zo slovenského klassicismu:

1. Národné povesti.
2. Hollý.
3. Sládkovič.
4. Hviezdoslav.
5. Antologia: Janko Kráľ, Vajanský atď.

V. Z ruského klassicismu:

Tu už výbor nekonečný.

Nech nikto nenadmietne, že samou poesiou vykrmený národ
l by hladný. Pre reálne nauky by pritom viacej hodín zostalo,
dosiaľ. A starí Helleni za princíp vzdelanosti čítali svojho
era. V divadlách dávali kusy len zo svojho života.

V maďarských gymnásiach, poneváč Maďari samostatných dia-
v nemajú, od piatej triedy: rusky i francúzsky, namiesto latiny
éčtiny. Francúzsky mohlo by sa počať už vo IV. triede. V niž-
gymnásiume hlavný úkol mal by jazyk materinský. To by
arov vradilo medzi statočné národy a zachránilo od nemeckého
ráka.

Tak by sa kmeny vzájomne porosily duchovnou rosou života.
žal by každý svoj typ. Puškin atď. pre Srba, Poliaka, Slováka,
iewicz, Gorski vienac, Hviezdoslav atď., pre Rusa atď. bol by
duchovný beefsteak k posile. Ale takéto vzájomné, duchovné
denie, keď k nemu siahne sa už až v dospelejšom veku, má
pol výsledku. Štepiť treba do prútikov.

Hlavné pri čítaní je intuícia: nepreklznúť len po auktorovi, jako
z ercíhungu, alebo kellner po románe. Diela treba rozobrať
icky, jakú má ideu, jako je v organisme rozvitá, kde leží mo-
poetickej sily, jaký je plán celku. Na pr. v Homerovi hnev
ka Achilla. Bez neho za desať rokov nemôže sa nikam. Povaha,
, stručnosť a správnosť štýlu.

Na pr. V duši srbského junáka vznikne túha po národnej slo-
. Nepustí sa do bombastického, sentimentálneho vzdychania,
tvorí báseň takto:

Mládenec zaľúbi sa do krásnej devušky, i zaprosí ju o ruku.
ho tiež rada má, ale mu sľúbi ruku len pod výminkou, ak
om ozbrojený vojenskom preplúva rieku, potom že bude jeho.
je: národná sloboda musí sa vyrúbať mečom... Prosto a
icky.

Alebo: Srbská národná pieseň „Delba Jakšićov".

Mesiac kára hviezdičku Zorničku, kde si bola, kde si deň
la? Ja som bola, ja som deň trávila vyše bieleho hradu Bele-
u, videla som veliké čudo, jako sa dvaja bratia delili so zemou
: Jakšić Dimiter a Jakšić Bogdan. A bratsky sa bratia po-
i: jeden dostal Banát, Sriem, druhý Srbiu až do Užíc atď.
pre jednu maličkosť bratia sa povadili, — pre vraného koňa
dnoho sokola. Bogdan nedá bratovi ani jednoho, i koňa i so-
podrží pre seba. Dimiter však vezme vranca i sokola a odíde
ov. Pred odchodom zavolá svoju ženu Andeliu, i rečie jej:
a verná ljubo Andelio! Otráv môjho brata Bogdana; ak ho ne-
iš, nečakaj ma domov." I odcvála.

Andelia sadne nevesela, a takto húta: Čo mám robiť, ja duša
stná! Keď otrávim svojho devera, u Boha hriech, u ľudí hanba.
u budú ukazovať na mňa: hľa! táto otrávila brata svojho
! Ak ho neotrávim, nesmiem čakať muža domov. Vše myslela,

jedno vymyslela. Odíde do pivnice, tam vezme zlatý kalich, ktorý bola dostala od otca; natočí ho plný dobrého vína a odnesie svojmu deverovi. Poľúbi deverovi ruku, pekne sa pokloní a podá mu kalich s vínom: „Nesiem ti dar, i víno, i kalich, ty mne daruj koňa a sokola.“ Tu deveru veľmi ľúto prišlo; daruje jej koňa i sokola.

A Dimiter poľuje celý deň, a nič nedostane. Pred večerom príde náhodou k zelenému jazeru. Tam zazre zlatokrýdlu kačku plávať. Hneď pustí sokola, aby uchytil kačku zlatokrýdlu. Tá sa však sokolovi chytiť nedá, chytí sokola ona a zlomí mu pravé krýdlo. Jako ti je, môj sivý sokole, jako ti je bez krýdla tvojeho? Sokol piskotom odpovie:

„Meni jeste bez krila mojega,
Kao bratu jednom bez drugoga.“

To bodne Dimitra do srdca, rozpamätá sa, že jeho ljuba otrávi mu brata. Hneď skočí na vranca a honom letí k Belehradu, či by si nenašiel brata ešte živého. Jako príde k mostu, poháňa vranca, aby precválal. Ale na moste kôň prepadne, zlomí si dve predné nohy. V tejto nevoli strhne s koňa sedlo, zapne na buzdovän a o zlomkrky náhli domov. Keď stihne, zďaleka zavolá:

Andelia, moja vjerna ljubo!
Da mi nisi brata otrovala?
Andelia nemu odgovara:
Nijesam ti brata otrovala,
Veće sam te s bratom pomirila.

Časomiera je: — ⏑ | — ⏑ || — ⏑ | — ⏑ | — ⏑.

Idea piesne je: *Dobrotou vydobyješ si srdce ľudské.* A jak divno je idea táto zobrazená! A jaký divný systém v celom organisme! Keď prečítam tu i tu pojednu srbskú pieseň a rozoberám ju ästeticky, vždy mi ťažko veriť, že to vyhútal a pekne metricky samým inštinktom zaspieval kdejaký ošklbaný slepý žobrák, ktorému vlastná matka vyklala oči, a to z materinskej lásky, len aby jej ho Turci nemohli vziať za janičiara. (Historická pravda.) Títo slepí žobráci spievali potom a skladali národu tie utešené národné piesne. A pravda *života* je v tej piesni; nenie prázdna, čo aj krásna fantásia. Často rodina pekne sa podelila s majetkom. Zostalo len kúsok plátna, na ňom sa povadia a prepravotia potom i celé dedictvo. — Sila poetického momentu je: nedočkavosť Dimitrova na tom moste; a keď potom spýta sa *negatívne:* Da mi nisi brata otrovala?... a nie positívne: „Otrovala si mi brata? —

Predložme takéto zobrazenie idei tomu, koho mučili 4 roky grammatikou a sečkou-vetami, a potom pri čítaní auktora ešte aj špeciálny lexikon mu dali, aby len zhola nič nemusel mysleť sám. Ten to tak chladno prečíta a vydeklamuje, jako junce otiepku sena zpoza rebriny. Večité ablatívy, infinitívy, kondicionále celkom otupily cit; lebo v tom gymnásiume bol opravdovým mäsiarom tu Cornelia, tu Cicerona, tu Horaca. Rozanatomisoval tých klassikov

jako mrcinu, na samé a večné ablatívy absoluti, tak, že keby mohli z hrobov vstať, za kečku by ho vyhodili z tej jatky. Rozumie sa, že im ducha nikde nevidel. Nič tak neumrtví srdce, jako večná grammatika, tá hora suchých pravidiel bez zákona — *jazyka ešte neznámeho.* Žiadna školská grammatika, *cieľom naučenia sa* ktorému jazyku, nemala by byť väčšia od 4 hárkov pre tvary s jedným hárkom syntaxe. Potom hneď čítať. V čas potreby pri čítaní slúžila by úplná grammatika jako regulátor. Professor prešporský *Schroer* (veľké meno!) povedal: Kto sa cudziemu jazyku nenaučí za tri mesiace, nikdy sa mu nenaučí. A to platí. Ovládať organismus jazyka stručnou grammatikou, a hneď čítať. Z počiatku len jednu celú stranu rozobrať dôkladne lexikálne, formálne a syntakticky úplne, — nech to trvá, koľko trvá. A to naučiť sa nazpamäť nahlas, keď mu už všestranne rozumieš. Potom ďalej ideš už po železnici. Vzhľadom na naše slovanské dialekty, u nás lexikálnych ťažkostí je máličko.

*

Keď však takto rojčíme za národný klassicismus a za to, aby doterajší princíp latinismu a hellenismu bol vyobcovaný zo stredných škôl, nech nikto nezdvihne krikehájsky škrek, že chceme do blata hodiť Homera, Sofokla, Horaca, Sallusta atď. Naopak! V záujme samého starého klassicismu treba ho vylúčiť zo škôl jako princíp, a zaviesť *svoje*, a síce príkladom samých Hellenov a Rimanov. Maďari sú proti starému klassicismu z lenivosti; Srbi z národného inštinktu.

V klassických gymnásiach, keď učeník ešte neokúsil statočne výtvor svojho národného ducha, národný jeho element dostane prvú facku, vovedú ho do elementu cudzieho, počne sekcirovať cudzí jazyk. Ešte nevie dobre chodiť, už ho učia lietať, keď sa mu ešte národné krýdelká neoperily. Útly klíček jeho charakteru už je obarený. Postavený na pevné nohy vo svojom, ľahko popne sa do *aktívneho samouka*, a za tri mesiace bude môcť zvládať ktorýkoľvek jazyk natoľko, že môže pri pomoci slovníka čítať. Jedna minúta samomyslenia stojí v cene gymnasiálny semester. Terajšie gymnasiálne fabriky tvoria jednostranných ľudí. Eminens-maturant je dobre vykrmená húska, bez letu, ak si len mládež súkromne nepomáha národným jazykom k samostatnosti. Ináče taký maturant vo vedeckom myslení je taký nemotorný, keď spadne na chrbát, rozbije si nos.

Nehovorme ani, že je potrebný národu ideál dokonalého už jazyka a klassických výtvorov... Beda národu, ktorý hľadá ideál mimo seba. Dovedie to do opice.

Ak chce čerpať posily z literatúr cudzích, a to z originála, nuž nech naučí sa tomu jazyku a nech číta. Ináče musí sa uspokojiť s dobrým prekladom. Velebná budova kresťanstva tiež nenie založená na origináloch, ale na preklade písem — a stojí, a žije a dejstvuje. —

Toľko chceli sme podotknúť o princípe národného vzdelávania

v stredných školách, a síce — bez nádeje na povšimnutie. Starý klassicismus dlho ešte bude uspávať národný rozvoj, a to z dvúch príčin:

1. Naučení filologi nevypustia ho. K čomu kto veľmi ťažko, v dlhých dressúrach prišiel, toho húževnate sa drží;

2. mohutná je sila zákona lenivosti, ktorou aj lastovička lieta bez pohnutia krýdel; krýdlom dá len prvý impuls a riadi letu smer. A grammatiku latinskú a grécku cicia svet už 2000 rokov.

Večitá škoda je len v tom, že pri národnom klassicisme

a) vyvinovaly by sa čisté charaktery, a

b) vo velikej biblii prírody naučili by sme sa skorej a hlbšie čítať.

V Belehrade, na Veľkú noc 1895.

Handrár.

O poludní v najväčšom úpeku,
keď i kvietky sparnom uvädnú —
o poludní reku,
keď si tôňu chladnú
vyhľadáva aj to vtáča,
do dediny pustej naoko,
brodiac v prachu hlboko,
človek voľne kráča.
Zkadiaľ sa to kradne,
z Kamenca, či z Poruby,
to už ani z kroja, ani z obruby
jeho obleku
v našom veku
nik viac neuhádne.
Holé jeho temeno
širočizný klobúk tlačí —
jak zaslúži to meno
postrach ten zajačí;
že bol nový voľakedy,
odškriepiť sa nedá
— hádam za pradeda —
ale určiť dobu, kedy,
mala by dosť biedy
ver' aj staroveda!
Silnú jeho šiju
poriedkavé kryjú
striebrom pretkané kadere;
nie div, veď ich po čas leta
vietor sem-tam smieta,
slnko suší i dážď pere,

v zime zas
bieli mráz.
A s plieć visí kabela —
Kedy svetlo Božie uzrela,
nemožno riecť o tak starej hábe;
možno, že ju ešte Eva tkala,
buď snáď na Noekorábe
jako vlajka viala.
Ale načo lámať hlavu,
dokiaľ vek jej stačí?!
Na tom dosť, že látku zdravú
každá nitka značí:
bo kus do kusa
konopa je rusá.
Ináč je to v našom čase!
Dnes vám zase
na pospasy oku
robia nesčíselné
dielne
všetko len z pamoku. —
A tá stará kabela
jeho imanie je celé,
do tej si, čo vydelá,
opatrne stele.
A keď iní hádžu radi
každú ťarchu s pleca,
on si predsa
s láskou na ňu hľadí.
S krku zas píšteľka
lengá mu neveľká;
pri nej nožnice
jako škriepne blížňatá
hádžu ramenami sem a ta.
Brusa dávno nevidely síce —
na také však parády
veľmi prísno nehľadí.
A bárs žujú poriadne,
čo im do štrbín padne,
škrípu, krivia gamby,
nerobia mu predsa hanby:
lebo rozum zdravý,
istá ruka
vraj i z drúka
dosku spraví.
A čo družku cesty
palicu má v tuhej pästi,
a ňou,
čo aj tupou zbraňou,
kroti dedinských hafanov,

keď naň ostré zuby ceria.
No kde-tu vymeria
ňou aj slušnú odmenu,
keď mu potuteľný čučko,
s boku plaziac sa tichúčko,
sklbne krpec lebo halenu,
tak že nemilobohu
na »troch« beží do bŕlohu,
pritom o dostatom
dare kamarátom
čo mu gágor zdolá:
»vidíš, vidíš, vidíš!« volá.
Na nej čo okrasa,
či var' dáka čara,
oku zdá sa,
samý kríž a čiara:
sťa by bola dlhý
rováš od krčmára,
na ktorý sa smädným vtáčkom
s prázdnym vačkom
režú »na bôrg« dlhy.
A tie znaky na palici
nie sú tam po daromnici,
ani na ozdobu,
tým mieň na porobu:
ale sú to jeho miera,
vedľa ktorej kupcom svojim
z tovaru, čo príhodno im,
meria, ťahá a vystiera. —
Tak ubraný
tiahne v cudzie strany. —
Nuž a kto je chlap ten smelý,
čo tak bez všetkého pasu
za dnešného času
cestuje deň celý?
Kto by ešte neznal, kto je,
na obraz nech upre zraky svoje:
v jeho črtách každá čiara
prezradzuje vám handrára.

*

Tiahne handrár do cudziny
k dvorom gazdu pána,
priemyslu čo živel činí,
v handrách zdrapoch, sháňa.

Sedliak za ním rád vyzerá,
pán smiech z neho robí;

predsa obom, tým čo sbiera,
  sladí žitia doby.

A bárs prvé na osvety
  oltár steblo skladá:
predsa možné sveta deti
  s posmechom naň hľadia.

Trpký je to kúsok chleba,
  potupné remeslo.
Keby aspoň, jako treba,
  vždy aj osoh nieslo.

Ale všetko, čo vydelá,
  sú len handry, zdrapy —
Čo má robiť? potrieb veľa,
  doma bieda trápi.

A všeliká bárs pohroma
  proti nemu brojí:
on víťazí: veď sa doma
  zaňho modlia svoji.

*

Keď sa na tej svojej púti,
sveta po zákutí,
chôdzou, sparnom zoslabnutý,
do dediny dostane,
pri prvom hneď dome zastane.
A tu jako starý známy
na prietos si sadá
a hneď skladá
svoje krámy.
Potom si rukávom
po vráskavom
prejde čele,
sotrúc potu jarky celé.
Nuž, či nemá šatky? — —
Mal raz, za čas krátky.
Aj tú dostal pred sobášom,
jak to v zvyku v kraji našom,
čo znak lásky jednoduchý
od mladuchy.
Ale tá sa v tomto svete
k nemu viac už nezaplete,
bo ju dávno hladná
kassa vládna
dala zmeniť v zlatky;
a z tých sa ver' u handrára

máloktorá tára,
okrem na výročné sviatky.
Na to jako vodca pred útokom
skúma pole činu prísnym okom.
Ale jakokoľvek bystro hľadí,
nikde nezavadí
oko jeho
o živého:
zdá sa, že spí vieska celá.
To však nemrzí ho veľa!
Zná on dobrý spôsob
aj stá osôb
naraz vyviesť predo zraky
choťa vražec dáky.
A v čom trčí tá moc veľká,
to je jeho maličká píšteľka.
A keď priloží ju k ústom,
ozýva sa v kraji pustom
čarovný hlas
zo stá spletený krás,
jako by bol všetkých svetov hlahol
do nej vpriahol:
tak že vtáčky,
vo vetvách čo driemu,
vystrkujú proti nemu
zpod krýdel zobáčky,
a v podivu
hlavičkami kývu.
Nuž a zkade má tie pejmy krásne,
nad nimi čo tvorstvo žasne?
Kde ten majster, čo ich skladal?
Toho bys' tu darmo hľadal!
Hej! to nenie hudba zo sĺz kraja!
Sú to pozostatky piesní z raja,
ktorými vraj pevci mali
predkov našich uspávali,
keď ich pramať kolísala.
Tých vraj zlomky sebou vzala
v listí z fíku,
keď sa pre veliká
vinu z Edenu
brala na zem zbiedenú.
A že ich vraj všetkým detom
poručila závetom.
Ale že vraj ich partesy
pozabudla kdesi:
preto vraj tá hudba odveká
bárs sa jako milo vlní,
predsa nikdy túžby človeka

po jej slastiach nevyplní.
A tak chvíľku prepletá si
rezko raz, zas dumne.
A hľa, na tie hlasy
bystré, šumné
pustá vieska, niva
zas ožíva,
choťa v bájoch mojej domoviny
pozaklínané krajiny.
Na to z každej chalupy
chytro vystúpi
veľkô, malô,
jako by ich čosi hnalo,
a sťa dáka čierna chmára
zaclonia handrára.
A niet vari
toho mena v kalendári,
jakým ho ten lebo druhý volá.
Najviac: švagre, strýčko,
ujček, ňaňka
počuť dookola;
pritom každé za handier máličko
od neho hneď dačo drunká.
On však, vediac, že má času,
nedbá na tú dotieravú chasu,
ale zahovára, slová krúti,
aby kupcom dodal chuti,
by vraj v kúpe
nemali sa veľmi skúpe.
Uňho tiež ten výrok zlatý:
»čo vraj figeľ, to groš,« platí.
Po chvíľke len predsa vyne
z kapsy objem škrine
a jej obsah pod vrchnákom
odhalí divákom.
A div, čo v nej všetko trepe!
Tam máš sťa by v dákom sklepe:
rášky, stužky, prstene,
šnúrky tkané, pletené,
drumble, ihly, šidlá,
kde-tu i kus mydla,
hrubé niti, tenké cverny,
galône i cukor čierny,
gombičky tiež, babky, háčky,
náprstky i navliekačky,
pražený kus živice
na prieslinku pod praslice;
vôbec všetko, čo sa minie
na dedine.

A z tých vecí krámu
každô, čo zdá sa mu,
volí, preberá v nich,
jako v hruškách planých,
a je to len predsa všetok
handrárov majetok.
Je tam kriku, jednania,
otázok a núkania,
hany, chvály
všetkej harabury,
tak že by to kury
sotva pozobaly.
A v tej trme-vrme
jedno druhé drme,
strká, sráža spolu,
hemží sa to hore-dolu,
sťa keď svevoľný chlapčisko
pošturká mravisko.
On však ako dobrý tatko
pre všetkých má slovo sladkô,
a kto si čo žiada,
vďačne mu dá,
čo aj za zodratý
kúsok šaty;
len že, chvalabohu,
nikdy bez osohu.
Tak to ide veselo
odpoludnie celô
v počestnosti,
obom stránkam k spokojnosti.

Ale nad hlavou handrára
sťahuje sa čierna chmára,
a už z diali
naňho hrúzu valí.
Je to nový, jako z brusa,
nečakaný jeho drusa;
sťa by vypadol mu z oka.
Ach, i on má svojho soka!
A hlas cudzej píšteľky,
jako jedovaté strelky,
do srdca mu vniká
a mu každou žilkou myká:
bojí sa o kus chlebíka!
Aj to hlasné trhovanie
na chvíľku zastane,
jako džavot vrabcov
vo dni jaseňou
keď daktorý z chlapcov

medzi ne zalúči kameňom.
A tá kúpychtivá chasa
na tú stranu obzerá sa,
a má vôľu, vidí sa mi,
poobzerať i tie krámy.
A to náš chlap dobre cíti.
A čo svetom prebitý
za slabosti kupcov pochytí:
nejedná sa, neprebera,
neváži ni klbká prísne,
len každému vrtko merá
a plat do kabele tisne;
a tak dáva za pol ceny
tovar ťažko dovážený.
A keď popotíska
všetko do mecha,
miesto trhoviska
prázdno zanechá...

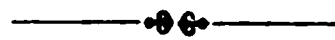
*

Tak to ide v celom svete,
jako u handrára,
bieda sa len všade plete,
nepokoje stvára.

Všetko jedno s druhým brojí
o kus toho chleba,
zapomína v tomto boji,
že to len dar neba.

Vôbec všetko, čo je živô,
vždy sa s druhým škandrí,
a to, prečo hľadí krivo,
často sú len — handry.

Ján Ďatel.

Pavel Jozef Šafárik.

1795–1895.

Teraz, 13. mája, bude sto rokov tomu, čo v skromnej sloven- dedine, Kobeliarove, narodil sa Pavel Jozef Šafárik. Slovanstvo ıčným srdcom zasvätí pamiatku svojho veľkého syna.

*

V tridsiatych rokoch v Rusku na universitách začaly sriaďovať ry pre slavistiku. Vedochtiví mladí ľudia, zapálení láskou ›vanstvu, ašpirovavší na tieto katedry, so štátnymi štipendiami rali sa na študijné cesty po slovanských zemiach. A tu každého

priťahovala Praha, kde býval Šafárik. Boďanskij, V. Grigorovič, Preis, Sreznievskij, onedlho potom (okrem Preisa, ktorý skoro umrel) stĺpy slavistiky na ruských universitách, považovali Šafárika ako svoju akademiu.

Slovanské Starožitnosti, ktorými v Slovanstve a vo vedeckom svete vôbec vysoko povzniesol sa Šafárik, vyšly roku 1837. Ale snaživých mladých Rusov už prv upozorňoval na neho najmä M. P. Pogodin, ktorého veľkou zásluhou zostane, že z Rusov on prvý začal vrelo pestovať osobné styky so západnými Slovanmi. Pogodin už roku 1835 vyhľadal Šafárika a v liste z Prahy písal domov: „Šafárik presídlil sa sem pred dvoma rokmi, dokonáva svoju drievnu historiu Slovanov, ktorou zaneprázdňoval sa niekoľko rokov; toto dielo chybovalo v europejskej literatúre: nemeckí spisovatelia, zaoberajúc sa všetkými jazykmi na svete, živými i mrtvými, hebrejským i sanskritským, čínskym i koptským, majú dosiaľ akýsi nepochopiteľný odpor proti slovanskému, i tlačia o tomto svetovom národe to, čo čítať hanba je pre nich. Oni nijako nemôžu si vysvetliť, že všeobecná historia nemôže byť bez slovanskej a že, nasledovne, všetky ich diela v tomto obore majú len relatívnu cenu. Dielo Šafárikovo urobí rozhodnú reformáciu v historii, a položí pevný základ špeciálnym historiam slovanských plemien... Šafárik, bez všetkej pochybnosti, je prvým zo slovanských filologov. Učeník Dobrovského, on šiel o mnoho ďalej od svojho učiteľa. (Годъ въ чужихъ краяхъ, 116—118.)“

Pozdejšie, opisujúc, aké rozhovory mal s ním, Pogodin takto charakterisoval Šafárika: „Zachrániť jazyk v ústach národa — to je naše určenie, a viac nič. Nám o nič inšie netreba sa starať. To nie je naša vec. Ako bude sa ľúbiť Bohu, — hovoril Šafárik, a začal rozvíjať predo mnou historiu osudov slovanských, minulých i terajších; reč jeho tiekla pokojným, velebným prúdom. Uznávanie hodnoty svojho národa, vrelá láska k nemu, presvedčenie o veľkom určení jeho, akási posvätná trpelivosť, nedopúšťajúca ani žaloby, ani reptania, viera v Prozreteľnosť, — to je, čím bolo preniknuté každé jeho slovo. Ja videl som jasne rozdiel medzi zápalistým, prudkým mladíkom, ktorý myslí len o zajtrajšom dni, a zkúseným mužom, počitujúcim vekami; videl som jasne rozdiel medzi ustáleným presvedčením, zrelým plodom dlhého rozmýšľania, a okamžitým záchvatom, ja som pochopil, čo znamená záviseť od okamženia a panovať nad časom. Aká vysoká reč! Ani jedno meno, ani jednu osobu nespomenul Šafárik; len plemená, národy ho zaujímaly. On temer nevšímal si každodenných udalostí, a hovoril o vekovečných následkoch. Čo za vznešený pokoj! Presvedčenie o svätosti veci, o vysokosti svojho povolania zobrazovalo sa na jeho tvári, bolo ho počuť v zvukoch jeho hlasu. Ja počúval som veľkého muža, nesmejúc dýchnuť, obávajúc sa preriecť slovo, hľadel som na neho s pobožnosťou. Zdalo sa mi, že počúvam hlas s tamtoho sveta, že predo mnou stojí muž z časov apoštolských.“ Ako mohol sa vyvinúť taký muž, Pogodin vysvetľoval si to nasledovne: „Ťažko je predstaviť si takú lásku k národu a rovné účastenstvo k osudu všetkých rozličných plemien. Bolo treba zvláštnych okolností, aby sa vyvinul

taký zjav. Bolo treba žiť zprvu v susedstve Turkov, potom pod rakúskym panstvom, obznámiť sa s Poliakmi, stáť v potykoch s Maďarmi, aby konečne sobral si v duši všetky slovanské elementy, stal sa akoby predstaviteľom celého národa, aby ho bolely jeho rany, tešily jeho radosti, aby prechovával jeho nádeje."

Pritom Rusi obdivovali Šafárika, ako mohol konať také práce v takých ťažkých materiálnych pomeroch. Professor Granovskij, ktorý navštívil ho v Prahe roku 1838, napísal: „Ja neviem, čomu diviť sa viac u Šafárika, jeho veľkej učenosti alebo jeho veľkému charakteru. On je nielen jednoducho chudobný človek, lež v doslovnom smysle nevie dnes, čo zajtra bude jesť. My obdivujeme sebazaprenie, s ktorým Nemci oddávajú sa vede, ale u Šafárika je to ešte podivuhodnejšie, preto že jeho okrem biedy tlačí tisíc iných okolností, ktorých v Nemecku niet. A pritom všetkom on je spokojný a pevný." Boďanskij zas písal Pogodinovi: „Šafárik je pre mňa celá akademia... celá bibliotéka, živá encyklopädia všetkých vedomostí o Slovanoch. To každý deň mám príležitosť badať, a keď si pomyslím, čo to stálo jeho pri takých krutých okolnosťach, nedostatkoch a prekážkach, privádza ma v podivenie. Takej účinlivosti, neunavnosti, nezlomnosti a lásky k svojmu predmetu, takej trpelivosti ja nenašiel som ešte nikde. Trpiac na strašný reumatismus, záhubne účinkovavší na neho v terajšiu (1838) neobyčajne chladnú v zdejších krajoch zimu, ani na hodinu neodkladal pero, a len pri písacom stole zabúdal svoje telesné muky. Pridajte k tomu temer vždy chorých, ženu, testinu a dvoch synov, jeho nedostatok v najnevyhnutnejších potrebách života a napriek tomu všetkému stálu, nezmennú, srdečnú hotovosť slúžiť každému, čímkoľvek môže, ani za mak pýchy, vypínavosti alebo samoľúbosti, a každý z nás mimovoľne bude obdivovať tohoto muža. (Письма къ М. П. Погодину изъ славянскихъ земель, I, 24, 25.)" Boďanského zle dojímalo, že Šafárik k vôli chlebu musí mariť sily i čas v zaneprázdnení chatrnom, jemu neprimeranom. „Čo by ešte — volal v inom liste — táto jasná, prísna, učená hlava vykonala pri trochu lepších okolnosťach života!" Rusi nazvali Šafárika mučeníkom vedy.

*

Priateľom svojim Šafárik pilne dopisovával. Listov jeho k samému Pogodinovi zachovalo sa pol druha sta (Письма къ М. П. Погодину, II). Z listov Kollárovi z Nového Sadu písavaných publikovali v Čas. Česk. Musea (1873—75) 88; má ich byť ešte — ako K. Jireček zvestuje — 65. Šafárik bol takým dopisovateľom, že do každého listu vedel vložiť niečo pamätihodného. Pre nás veľmi vzácna je novo-sadská jeho korrešpondencia s Kollárom[1]). Nám

[1]) Z Nového Sadu Šafárik mal veľkú korrešpondenciu i s Martinom Hamuljakom, ale listy jeho Hamuljakovi sú tlačené v Sokole (1862, 1863, 1865) len vo výťahoch, a ich originále hynú v zatvorenej Matici Slovenskej.

Na Slovensku zaujatosť dobrých ľudí iste povynachodila by ešte takéto pamiatky po Šafárikovi. Na pr. kde je pozostalosť jelšavského Ferjenčíka? V našej Domovej knižnici v T. Sv. Martine nachodí sa

Šafárik v Novom Sade bol najbližší; vedľa svojich vedeckých trudov žil slovenským dumám, chcel slúžiť predovšetkým svojmu slovenskému národu. Čítame hneď v prvom liste Kollárovi (febr. 1821): „... zde se Vám osvědčuji, že já z tohoto vyhnanství svého do srdce vlasti návrátiti se hotov jsem, jakmile místo nalezeno bude, o němž by se říci mohlo poutníku: tu vstrč hůl svou do země, tu se rozzelená!“ V listoch týchto je hojnosť dôkazov i za to, čo Jaroslav Vlček hovorí v Dějinách literatúry slovenskej, že „Kollár a Šafárik sú otcami literárnej slovenčiny.“ Už v rečenom prvom liste písal Šafárik: „I sám pravím, abychom sebe více, než Čechů hleděli... Já sobě aspoň dobře jistou prostřední cestu, níž by se zvláště učitelům k lidu mluvícím jíti dalo, mysliti a představiti mohu... Zde myslím, aspoň nyní, ne tak vysokých ideálů, jako raději hlbokého života našich zanedbalých bratří Slováků šetřiti třeba.“ Kollárovi závidí šťastie, že v Pešti môže „předce častěji i s vroucími přátelskými slovenskými dušemi obcovati.“ Keď roku 1823 hotovili sa k vydaniu národných piesní slovenských, Šafárik húta, čo by bolo povedať v úvode a aký pravopis ustáliť. „Co se pravopísebnosti týče, dle mého domnění by se ohled zvlášť na ty Slováky bráti měl, kteří i Čechů i Moravanů, i Poláků a Rusňáků jednak vzdáleni jsou.“ (Stredná slovenčina!) „Skoumati sluší, co jest u vyslovování všem téměř Slovákům společné...“ „Časem svým musíme dokonalou Slovenskou (t. j. našich Slováků) bibliografii zhotovit.“ Kollára opytuje sa: „Která jest nejstarší slovenská v Uhřích tištěná knižka?“ Keď Kollár v svojich bojoch (1825) už-už podliehal a chcel odísť z Pešti, Šafárik dotklive prosí ho: „Hleďte se nám, příteli, na kterýkoli zpúsob zachovati!“ — „Holýho básně se mi nad míru líbí. Dají se mi i dle našeho zpúsobu psaní dobře čísti.“ Keď v Čechách (1827) vytýkali mu, že v svojej literatúre (Geschichte d. slaw. Spr. u. L.) oddelil slovenské nárečie od českého, Šafárik písal Kollárovi, že v budúcom vydaní ešte ďalej pokročí. „Pokud si naši Slováci jakýsi svému nářečí přiměřený spisovný sloh, nech třebas na základech české grammatiky, nezarazejí:

---

exemplár *Slovanského Národopisu* (1842) s týmto vlastnoručným venovaním: „Příteli Ferjenčíkovi na památku Šafařík“; a k titulnej strane knižky prilepený je lístok:

O felix hominum genus,
Si vestros animos amor,
Quo coelum regitur, regat!

* * *

Jeden skutek dobrý více moudrosti ukáže na člověku, nežli tisíc slov krásných bez skutkův.

Drahému příteli akademickému
Ferjenčíkovi
na památku psal
Pavel Jozef Šafařík.

V Praze, 30 září
1851.

Laučekovci na Píle boli tiež blízki veľkému synovi Kobeliarova.

až potud nebude u nás národné literatury, nebude u lidu chuti ku čtení. My spisovatelé budeme jen Braminové mezi lidem našim: jako sme posavad byli, a sloh náš a jazyk knižný to, co Sanskrit a církevná slovenčina. Píší to, abych Vás utvrdil v přesvědčení a předsevzetí. Neodstupte od základóv námi před 3 lety položených . . ." V júli 1827 písal: „Přemyšluji o *Matici Slovenské.*"

O slovenskej vrelosti Pavla J. Šafárika vydáva svedectvo i jeho vnuk prof. Konstantín Jireček: „Bylť Šafařík při veškeré své horlivosti o zachování jednotného česko-slovenského písemného jazyka rozhodný Slovák." (Osvěta 1895, 398.) *J. Šk.*

Gazda a sluha.

Poviedka *L. N. Tolstého.*

(Pokračovanie.)

II.

Dobrý žrebec, s ľahkým zaškrípnutím plazov, pohnul sane a živo pustil sa po zamrznutej, v dedine vyvozenej ceste.

— Kde si sa to prilepil? Daj sem bič, Nikita, — zvolal Vasilij Andrejič, očividno tešiac sa synovi, ktorý učupil sa od zadku na plazoch. — Ja ti dám! Ideš k matke, chlapčisko.

Chlapec soskočil. Pejko prisporil krokov, zafŕkal a prešiel do tropu.

Osada, v ktorej stál dom Vasilija Andrejiča, pozostávala zo šiestich domov. Akonáhle vyšli za posledný kováčov domec, hneď cítili, že vietor je o mnoho silnejší, než si mysleli. Cesty už temer nebolo vidno. Šľak saní hneď zametalo, a cestu možno bolo rozoznať len preto, že bola vyvýšená. Po celom poli sa kúrilo, a cele nevidno bolo črty, kde zem schodí sa s nebom. Teľatinský les, vždy dobre vidný, temno černel sa cez sňažný kúr. Vietor dul s ľavej strany, zakrúcajúc úporne na jeden bok hrivu na tuhej uhryznutej šiji pejka, skrúcal mu na bok ešte i podviazaný chvost a pritískal dlhý golier chalátu Nikitovho, sedevšieho proti vetru, k jeho lícu a nosu.

— Nemôže poriadne bežať, je sňažno, — hovoril Vasilij Andrejič, pýšiac sa svojím dobrým koňom. — Raz do Pašutina viezol som sa na ňom, nuž za pol hodiny prišiel.

— Že čo?

— Do Pašutina, hovorím, za pol hodiny prišiel.

— Ani reči, kôň je dobrý! hovoril Nikita.

Zamĺkli. Ale Vasilijovi Andrejičovi chcelo sa hovoriť.

— Žene tvojej som veru povedal, aby bednára nenapájala! — hovoril Vasilij Andrejič, tak uverený v tom, že Nikitovi musí lichotiť poshovárať sa s takým značným a umným človekom, ako on, a tak spokojný so svojím žartom, že mu ani do hlavy nešlo, že rozhovor ten môže byť nepríjemný Nikitovi.

Nikita zase nedopočul zvuk gazdových slov, odnášaný vetrom. Vasilij Andrejič opakoval svojím mocným vypočítaným hlasom svoj žart o bednárovi.

— Čo ma do nich, Vasilij Andrejič, ja nestarám sa do tých vecí. Len aby mi s chlapcom dobre nakladala, ináče nestojím o ňu.

— To je tak, — hovoril Vasilij Andrejič. — No, a čo, koňa kúpiš si na jar? — začal nový predmet rozhovoru.

— Veru ináče nemôžem, — odvetil Nikita, odhrnúc si golier kaftana a obrátac sa ku gazdovi.

Teraz už rozhovor bol zaujímavý pre Nikitu, chcel všetko počuť.

— Chlapec narástol, musí sám orať, a dosiaľ najímali, — hovoril.

— Nuž vezmite si toho bez tej lopatky, nezacením vám ho draho, — zakričal Vasilij Andrejič, cítac sa rozjareným, a preto prechodiac k milému svojmu zamestnaniu, zaberajúcemu všetky jeho sily — ku kupčeniu.

— Dajte s pätnásť rublikov, kúpim na trhu, — hovoril Nikita, vediac, že pravá cena koňa, ktorého chce mu natisnúť Vasilij Andrejič, je rubľov sedem, a že Vasilij Andrejič, ak mu ho oddá, bude si počítať zaň so dvadsaťpäť rubľov, a potom za pol roka neuvidí od neho groša.

— Kôň je dobrý. Dožičím ti ho, ako sebe samému. Svedomite. Brechunov nikoho neoklame. Radšej nech ja mám škodu, ja nie som, ako iní. — Poctive, — volal svojím tým hlasom, ktorým obrábal každého, od koho kupoval, alebo komu predával. — Kôň je ozajstný.

— Hej, — hovoril Nikita, vzdychnúc, a presvedčiac sa, že viac nemá čo poslúchať, pustil rukou golier, ktorý hneď zakryl mu ucho i líce.

S pol hodiny viezli sa mlčky. Vietor predúval Nikitovi bok i ruku, kde šuba bola predraná.

Skrčil sa a dýchal si do goliera, ktorý zakrýval mu ústa, a tento dych jeho, tak sa mu videlo, že ho zohrieval

— Čo, ako myslíš, na Karamyševo pôjdeme, a či rovno? — pýtal sa Vasilij Andrejič.

Na Karamyševo cesta bola lepšia, obstavaná dobrými viechami v dva rady, ale — dlhšia. Rovno bolo bližšie, ale cesta málo vychodená a viech nebolo, alebo boly nedobré, zaviate.

Nikita rozmýšľal trochu.

— Na Karamyševo hoc je i ďalej, ale lepšie — ozval sa.

— Ale veď rovno len priehlbinu prejsť, aby sa nepoblúdilo, potom je už dobre, — hovoril Vasilij Andrejič, ktorý bol by chcel ísť rovno.

— Vaša vôľa, — hovoril Nikita a opäť pustil golier.

Vasilij Andrejič tak i urobil, a keď zašiel na pol versty, pri vysokej, kníšucej sa od vetra dubovej haluzi, so suchým, kde-tu držiacim sa na nej listím, obrátil na ľavo.

Tu vietor dul im už rovno do tváre. S hora pustil sa sniažik. Vasilij Andrejič poháňal, nadúval líca a dýchal si pod fúzy. Nikita driemal.

Mlčky prešli tak asi desať minút. Zrazu Vasilij Andrejič ozval sa čosi.

— Že čo? — pýtal sa Nikita, otvárajúc oči.

Vasilij Andrejič neodpovedal, ale shýbal sa, obzerajúc sa nazad i napredok pred koňa. Kôň, zostrapatený od potu v slabinách i na šiji, išiel krokom.

— Čo je, reku? — opakoval Nikita.

— Čo je, čo je, — porúhal sa mu Vasilij Andrejič srdito. Viech nevídať! Iste sme poblúdili!

— Tak stojte, ja pozrem cestu, — hovoril Nikita a, ľahko soskočiac so saní a vezmúc bič zpod slamy, pošiel v ľavo a s tej strany, s ktorej sedel.

Sňah v tom roku bol nehlboký, tak že všade bola cesta, ale predsa miestami bol po koleno a sypal sa Nikitovi do čižiem. Nikita chodil, šťupal nohami i bičom, no cesty nikde nebolo.

— Nuž čo? — hovoril Vasilij Andrejič, keď Nikita vrátil sa k saniam.

— S tejto strany niet cesty. Treba v tú stranu pozreť.

— Tu pred nami černie sa čosi, ta choď podívať sa, — hovoril Vasilij Andrejič.

Nikita šiel i ta, došiel k tomu, čo sa černelo — to černela sa zem, nasypaná z holých ozimín na sňah a zafarbivšia ho na čierno. Pochodiac i s prava, Nikita vrátil sa k saniam, sbil sňah so seba, vytriasol si ho z čižiem a sadol na sane.

— V pravo treba ísť, — povedal rozhodne. — Vietor mi do ľavého boku dul, a teraz rovno do tváre. Choďte v pravo! — rozhodne hovoril.

Vasilij Andrejič poslúchol a vzal v pravo. Ale cesty len nebolo. Tak šli nejaký čas. Vietor neustával a padal sniažik.

— A my, Vasilij Andrejič, iste sme celkom poblúdili — zrazu povedal Nikita, akoby s uspokojením. — Toto čo je? — hovoril, ukazujúc na čiernu zemiakovú vňať, trčavšiu zpod sňahu.

Vasilij Andrejič zastavil už spoteného koňa. — A čo? — pýtal sa.

— A to, že sme na zacharovskom poli. Veru sme prišli!

— Táraš! — skríkol Vasilij Andrejič, hovorivší už cele iným než doma, prostým, mužíckym hlasom.

— Netáram ja, Vasilij Andrejič, ale pravdu vravím, — hovoril Nikita. — I po saniach počuť — po zemiakovom poli ideme, hľa, tu sú i hromady, na ktoré svozili vňať. Zacharovské fabričné pole.

— Podívaj sa, kam sme zablúdili! — hovoril Vasilij Andrejič. — Ako to možno?

— A treba rovno ísť, to je tak, dakam len vyjdeme, — hovoril Nikita. — Ak nie do Zacharovky, tak na panský majer vyjdeme.

Vasilij Andrejič poslúchol a pustil koňa, ako kázal Nikita. Šli tak dosť dlho. Niekedy vychodili na holé zelené miesta, na ktorých medze a záveje boly po vrchu sňahu zanesené prachom. Zase vyšli na strnisko, tu z oziminy, tu z jariny, kde zpod sňahu vyzeraly kyvotajúce sa od vetra palyny a slámky, zase zašli do hlbokého a všade jednako bieleho rovného sňahu, na ktorom už nič nebolo vidno. Sňah padal i shora, i dvíhal sa zdola. Raz zdalo sa, že idú nadol, raz že nahor, niekedy, že stoja na mieste a že sňažné pole beží mimo nich. Oba mlčali. Kôň zrejme bol umorený, celý zo-

strapatený a inovaťou pokrytý od potu a šiel krokom. Zrazu trhol sa a zapadol do výmoľu alebo priekopy. Vasilij Andrejič chcel ho zastaviť, ale Nikita skríkol na neho:

— Načo zdržať! Vošli sme — treba výjsť. No, môj! no! no, kamarát! — volal veselým hlasom na koňa, vyskočiac zo saní a i sám zaviaznuc v priekope. Kôň potrhol a hneď vyšiel na zmrzlý násyp. Zrejmá vec, bola to priekopa.

— Kdeže sme my to? — hovoril Vasilij Andrejič.

— Ukáže sa! — odpovedal Nikita. — Len poďme. Dôjdeme nekam.

— A veď to iste goriačkinský les? — hovoril Vasilij Andrejič, ukazujúc na čosi čierne, vystúpivšie zpoza snahu pred nimi.

— Dôjdeme, potom uvidíme, čo to za les, — hovoril Nikita. Nikita videl, že s tej strany, kde sa to černelo, vietor prinášal suché, podlhovasté listie vŕb, a preto vedel, že to nie les, ale obydlie, no nechcel hovoriť. A skutočne, neprešli ešte ani desať siah od priekopy, ako pred nimi začernely sa akiste stromy a bolo počuť akýsi nový žalostný zvuk. Nikita dobre uhádol: bol to nie les, ale rad vysokých vŕb, na ktorých kde-tu ešte trepotalo sa listie. Vŕby iste boly vysadené po priekope humna. Ako prišiel k vŕbam, žalostne hučiacim vo vetre, kôň zrazu zdvihol sa prednými nohami vyše saní, vymohol sa i zadnými a prestal šliapať sa v snahu po kolená. To bola cesta.

— Hľa, prišli sme, — hovoril Nikita, — ale nevieme, kam. Kôň, nemýliac sa, šiel po zanesenej ceste, a neprešli po nej štyridsať siah, ako začernel sa plot sušiarne, s ktorej neprestajne sypal sa snah. Minuli sušiareň, cesta skrútila sa po vetre a oni vošli do záveja. Ale na predku bolo vidieť medzeru medzi dvoma domami, tak že závej iste nadulo na ceste a bolo treba prejsť ho. A skutočne, ako prešli cez závej, našli sa na ulici. Pri krajnom dvore na žinke zúfale trepotalo sa od vetra povešané, zamrznuté prádlo: košele, jedna červená, jedna biela, gate, onuce a jubka. Biela košeľa najmä zúfalo trhala sa, máchajúc rukávmi.

— Aká lenivá baba, alebo umiera, že na sviatok nesobrala si prádlo, — hovoril Nikita, hľadiac na trepotajúce sa košele.

III.

Na začiatku ulice ešte bolo vetrno a cesta bola zametená, no v prostred dediny stálo ticho, teplo a veselo. Pri jednom dvore brechal pes, pri druhom žena, zakutaná od hlavy do kabáta, pribehla odkiaľsi a vošla do dvier domových, zastanúc na prahu pozreť cestujúcich. Z prostred dediny bolo počuť spev dievčat. V dedine, tak sa zdalo, i vetra, i snahu, i mrazu bolo menej.

— A veď je to Griškino, — hovoril Vasilij Andrejič.

— Ono je, — odvetil Nikita.

A skutočne, bolo to Griškino. Vychodilo tak, že odrazili sa na ľavo a prešli osem verst nie celkom v tom smere, v ktorom potrebovali, ale predsa priblížili sa k miestu svojho určenia. Do Goriačkina od Griškina bolo päť verst.

V prostred dediny potkali vysokého človeka, idúceho prostriedkom ulice.

— Kto je? — zvolal tento človek, zastavujúc koňa, a hneď, poznajúc Vasilija Andrejiča, chytil sa oja a, preberajúc po ňom rukami, prišiel k saniam a sadol si na ich kraj.

Bol to Vasilijovi Andrejičovi známy mužík Isaj, povestný v okolí ako prvý koňokrad.

— A, Vasilij Andrejič, kamže vás to Boh vedie? — hovoril Isaj, oblievajúc Nikitu zápachom vypitej vodky.

— Do Goriačkina by sme chceli.

— Kde ste to zašli! Mali ste na Malachovo.

— Mali, mali, ale nepotrafili, — hovoril Vasilij Andrejič, zastaviac koňa.

— Koník dobrý, — hovoril Isaj, obzerajúc koňa a zvyklým pohybom zaťahujúc mu až dohora oslabený uzol zaviazaného chvosta.

— Čo, prenocujete, či ako?

— Nie, braček, treba ísť nevyhnutne.

— Teda musíte. A toto je kto? A! Nikita Stepanič!

— Ktože by? — odpovedal Nikita. — Len aby sme, duša moja, ešte raz nepoblúdili.

— Kdeže tu poblúdiť? Obráť sa nazad, ulicou rovno, a tam, ako vyjdeš, vždy rovno. V ľavo nejdi. Vyjdeš na boľšák, potom už v ľavo.

— Obrátiť sa s boľšáka kde — po letnej a či po zimnej ceste? — pýtal sa Nikita.

— Po zimnej. Hneď, ako vyjdeš, sú kríčky, oproti kríčkom ešte viecha veľká dubová strapatá stojí, nuž tam.

Vasilij Andrejič obrátil koňa nazad a šiel dedinou.

— Veru ste mohli prenocovať! volal za nimi Isaj. Ale Vasilij Andrejič neodpovedal mu, potrhujúc koňa: — päť verst rovnej cesty, z ktorej dve boly lesom, zdalo sa ľahko prejsť, tým ľahšie, že vietor ako by zatíchol a sňah padať prestával.

Prešli opäť nazad ulicou po vyvozenej a černevšej sa kde-tu sviežim trusom ceste, minuli dvor s prádlom, kde biela košeľa už bola sa odtrhla a visela na jednom zmrzlom rukáve, tak zase prešli k strašne hučiacim vŕbam a zase dostali sa na otvorené pole. Meteľ nielen nestíchala, lež zdalo sa, že stáva sa ešte väčšou. Cesta celá bola zaviata, a dalo sa znať, že nezblúdil, len po viechach. No i viechy na predku ťažko bolo rozoznať, lebo vietor dul im oproti.

Vasilij Andrejič žmurkal, nahýňal hlavu a vyzeral viechy, ale viac púšťal koňa, spoliehajúc sa naň. A kôň skutočne nepomýlil, ale šiel, skrúcajúc sa to v pravo, to v ľavo po záhyboch cesty, ktorú čul pod nohami. Tak, napriek tomu, že sňah väčšmi padal i vietor bol väčší, viechy daly sa videť tu s prava, tu s ľava.

Tak prešli so desať minút, keď zrazu rovno pred koňom ukázalo sa čosi čierne, pohybovavšie sa v kosej sieťke honeného vetrom sňahu. To boli spolucestovatelia. Pejo dohnal ich celkom a klopal nohami o zadok popredku idúcich saní.

— Obíď... a—a—j... napred! — kričali zo saní.

Vasilij Andrejič začal obchodiť. V saniach sedeli traja mužíci a žena. Iste, to šli hostia so sviatkov. Jeden mužík šľahal zadok

koníka prútom. Dvaja, máchajúc rukami, kričali čosi v predku. Ukutaná žena, zasypaná snahom, sedela pokojne, nachochlená v zadku saní.

— Kto ste? — zvolal Vasilij Andrejič.

— A—a—a...skí! — z celej sily zakričal jeden z mužíkov, ale predsa nebolo možno počuť, kto sú.

— Uchýl! Nedrž!

— Iste so sviatkov.

— Hybaj, hybaj! Uchýl! Semka! Obíď! Uchýl!

Sane srazily sa, lenže sa nezachytily, odlúčily sa, a sane mužíkov začaly zaostávať.

Strapatý, celý zasypaný snahom, bruchatý koník, ťažko dýchajúc pod nízkou dúhou, iste z posledných síl preberal svojimi krátučkými nohami po hlbokom snahu, podhadzujúc ich pod seba. Pysk, zrejme mladý, s podtiahnutou, ako u ryby, spodnou gambou, s rozšírenými nozdrami a pritlačenými od strachu ušami, podržal sa niekoľko sekúnd vedľa Nikitovho pleca, potom začal zaostávať.

— Čo robí pálenka, — hovoril Nikita. — Ako zmučili koníka. Ani Asiati!

Niekoľko minút počuť bolo chrapot nozdier zmučeného koníka a opité kriky mužíkov, potom zatíchol chrapot, potom zamlkly i kriky. A dovôkola zase nebolo ničoho počuť, okrem vetra, hvižďiaceho okolo uší, a zriedka slabého zaškrípania saní po sdutých miestach cesty.

Stretnutie toto rozveselilo a obodrilo Vasilija Andrejiča, a smelšie, neprizerajúc sa viecham, hnal koňa, spoliehajúc sa naň.

Nikita nemal čo robiť, a zadriemal. Zrazu kôň zastal, a Nikita temer spadol, zaryjúc napred nosom.

— A veď my zase nedobre ideme, — hovoril Vasilij Andrejič.

— Ale čo?

— Veď viech nevídať. Iste sme zase ztratili cestu.

— Ak sme ztratili, treba ju pohľadať, — krátko povedal Nikita, vstal a zase, ľahko stúpajúc svojimi do vnútra obrátenými krokami, šiel chodiť po snahu. Dlho chodil, tratiac sa zpred očí, opäť sa ukazujúc a opäť sa tratiac, a napokon vrátil sa.

— Niet tu cesty, možno niekde ďalej, — hovoril, sedajúc na sane.

Začínalo už hodne mrkať. Meteľ nerozmáhala sa, ale ani neslabla.

— Keby sme aspoň tých mužíkov počuli, — hovoril Vasilij Andrejič.

— Veru nedohonili nás, iste ďaleko sme zablúdili. A možno i oni poblúdili, — hovoril Nikita.

— Ako by nám bolo ísť? — hovoril Vasilij Andrejič.

— Treba pustiť koňa, — hovoril Nikita. — On nás privedie. Dajte opraty.

Vasilij Andrejič oddal opraty tým ochotnejšie, že ruky jeho v teplých rukaviciach začínaly ziabnuť.

Nikita vzal opraty a len ich držal, usilujúc sa nehýbať nimi, tešiac sa rozumu svojho miláčka. Skutočne, umný kôň, naťahujúc

tu v jednu, tu v druhú stranu tu jedno, tu druhé ucho, začal sa pomaly skrúcať.

— Len nehovoriť, — upozorňoval Nikita. Čo on robí. Iď, iď, znaj. Tak, tak.

Vietor začal duť do chrbta, bolo teplejšie.

— Veru ten má rozum, — radoval sa ďalej Nikita koňovi. — Kirgizík je silný, ale hlúpy. A tento, dívaj sa, čo robí ušami. Netreba ani telegrafu, na verstu čuje.

I neprešlo ešte pol hodiny, na predku skutočne začernelo sa čosi: les a či dedina, a s pravej strany ukázaly sa zase viechy. Akiste zase vyšli na cestu.

— Veď je to zase Griškino, — naraz povie Nikita.

Skutočne, teraz s ľava mali tú samú sušiareň, s ktorej nieslo sňah, a ďalej tá istá žinka so zmrzlým prádlom, košeľami a gaťami, ktoré ešte vždy tak zúfale trepaly sa od vetra.

Zase vošli do ulice, zase bolo ticho, teplo, veselo, zase bolo vidno zatrúsenú cestu, zase ozývaly sa hlasy, piesne, zase zabrechal pes. Už natoľko zmrklo, že v niektorých oknách už ukázalo sa svetlo.

(Pokračovanie.)

V mojom srdci.

Vám divným zdá sa úsmev v tvári
a na rtoch pieseň o šťastí,
keď mysleli ste slzy vidieť
a počuť vzdychy bolasti.

Vám divné sú i slová hravé,
v nichž zdá sa zračiť srdca mier,
a myslíte si nedôverne,
že pretvárka to bude ver':

Že sotva toľko toho šťastia,
jak prezradzuje zraku svit,
jak z mojich slov to hrave zvučí —
že pretvárka to musí byť!

Ach, nezpytujte, nepátrajte,
čo skrýva mojej duše taj:
či slzy dávne, zatajené,
či znovu zkvitlých slastí máj...

Ach, nezpytujte... a či predsa
vám tajnosť svoju zradiť mám:
že prečo v slovách smútku neznať
a prečo vše sa usmievam.

Čo slastí skrýva srdce moje,
tie ľahko v úsmev stlumočiť —
však to, čo tiaži ho a bolí,
to neľzä v slovách vysloviť!

Ľudmila Podjavorins

Z kvetov srdca.

I.

Mladé jaro vo prírode,
mladé jaro v duši —:
koľko nových, tajných slastí
moje srdce tuší!

Sotva zmizly sňahy, ľady,
zmizly srdca žiale,
miesto súžby — nové túžby,
nové ideále.

Sotva slnko vyvábilo
prvú fialenku,
svieža nádej zaklopala
srdca na okienku.

Zaklopala, zaťukala,
zašeptala schvele:
»Zase prijde, zase prijde
jaro zružovelé!

Zase bude, ako bolo
v dávnom, milom čase,
ktorý sladko srdce učil
veriť dobru, kráse.

Zase bude, ako bolo
po čas dávnej vesny:
plno kvetov, plno sníkov,
v duši plno piesní...«

Splnila sa, splnila sa
nádej, milá skazka:
jaro prišlo, piesne tryskly —
zmládla v srdci láska.

II.

Rado by srdienko znalo,
čo sa to, čo sa to stalo,
že ako za dávnych dníčkov
plno v ňom túhy a sníčkov.

Darmo sa srdienko zvedá:
nedá sa vyskúmať, nedá,
prečo je vzrušené, schvelé —
pritom však blažené cele.

Rada bych, rada bych znala,
aká to zmena sa stala,
myseľ že — predtým tak ledná! —
teraz je pieseňka jedna.

Zvučí to v dušenke, zvučí,
znovu ju nádejam učí;
jasá to dojemne, tklivo —
a mne tak sladko i snivo!

Povedz mi, povedz mi, zlato,
prečo je hádanka táto,
hádanka v srdienku, v duši —
veď ma to v pokoji ruší!

Zjasaly šuhajka oči...
Koľko v nich slastí sa točí!
chvíľka len — chvíľočka krátka —
razom však luští sa hádka...

Viem ja už, čo sa to stalo,
prečo to v dušenke zhralo,
prečo je srdienko schvelé...
Šťastná som, šťastná som cele!

Ľudmila Podjavorinská.

Boly časy, boly!

Napísal *Pavel Sekerka.*

Vám je sveta žiť, strýče Krištof. Ani v živote matky vám obre nebolo. Závidenia hodný život — bár by aj ja niečo) mohol zažiť v mojej starobe."

Janko, sused, ty, ktorému len nedávno temeno zatvrdlo, môžeš iť, že mne nikdy lepšie nebolo; ty vieš, čo je život!"

„No, strýče, vám už na tom svete nikto neuhovie. Čo vám chybuje? Ste, na váš vek, zdraví a jarí; synovia a nevesty vás na rukách nosia; vnukovia a vnučky ani len studenému vetríku na vás pofúknuť nedopustia. Veru, neviem, čo lepšieho by ste si mohli priať?"

„Dobre, dobre, Janko, pravdu máš; rúhal by sa, keby nebol spokojný; ďakujem Pánu Bohu, že mi toto všetko popriał dožiť; nie každý to dožije, — ale, predsa, — eh, načo to spomínať, — boly časy, boly..."

Krištof, rozumným hospodárenim, nadobudol pekný majetok. Ku starootcovskému gruntu prikúpil súsedov grunt s rozváľaným domom; na priestore takto rozšírenom postavil pohodlné bývanie a hospodárske staviská. Za hospodárskymi stavy, svojou vlastnou rukou, zabudoval krásny ovocný sad, na konci sadu postavil dve murované stodoly. Dobrú pomoc mal v dvoch synoch, vychovaných v kázni a bázni Božej. Keď prišiel čas, uviedol ich do človečenstva, sám vybral im ženy, s ktorými nielen sám, ale aj mladí spokojní boli. Pár rokov po ženbe synov podržal ešte opraty v rukách; chcel zkúsiť, ako sa to bude gazdovať s rozmnoženou čeľaďou. Zkúška dobre vypadla; synovia počínali si rozumne, nevestám práca išla, ako po masle.

Presvedčiac sa, že nie do nehodných rúk sverí hospodárstvo, umienil si, že odovzdá všetko synom; nech na svojich nohách stoja, nech sa už sami trápia, — on chce v pokoji žiť. Staršiemu určil za bývanie prednú, mladšiemu zadnú čiastku domu. Synovia súhlasili so všetkým, len v jednom sa nemohli dohodnúť. Každý chcel, aby otec s ním býval. Aj tu rozhodla vôľa starého. „Nebudem ani u staršieho, ani u mladšieho — ale budem o obidvoch bývať; keď ma jeden zunujete, presťahujem sa k druhému." A tak bolo. Nezunoval ho síce ani jeden, ale on sám nevydržal dlho na jednom mieste; no, a že nebolo treba len pár krokov zajsť, hneď bol udomácnený v prednej, hneď v zadnej izbe. On síce hovoril, že tak musí robiť k vôli tomu drobizgu. Na predku malý Janko v kútiku za pecou každý deň ustielal starému otcovi, ta posnášal všetko, čo len vládal a mohol odniesť, ručníky, kabátiky i podušky; v zadnej izbe zas malá Anka v postieľke pre bábiky nechávala miestečko i pre starého otca, ba aj prikazovala bábikám, aby sa pokojne držaly a starého otca nekopaly. Musel tedy vyhoveť aj jednej aj druhej žiadosti.

V lete sedával na nálepku pred domom, v tôni košatej lipy; s fajočkou v ústach spokojne hľadel na krásny Boží svet, dozeral na tmoliace sa okolo neho vnúčatá, alebo shováral sa s okolo idúcimi. Spokojnosť a blaženosť vyzerala z jeho očí, a predsa, keď mu kto príjemnosť života pripomínal, vždy končil odpoveď: „Nerúham sa, dobre mi je, ale — boly časy, boly." Keď kto pýtal sa ho na tie spomínané časy, obyčajne so slovami: „Eh, ty tiež všetko by si chcel vedieť!" odvrátil sa a odišiel preč.

Pre tieto svoje slová „boly časy, boly" Krištof stal sa vy-

chýrenym v dedine. Ale nikto nevedel povedať, prečo u Krištofa „boly časy, boly“, keďže práve teraz žije zlaté časy. —

Raz, idúc domov s prechádzky, schválne zabočil som pred dom Krištofov. Nebolo ho na nálepku. Tým lepšie, myslím, aspoň nás v rozhovore nebude nikto mýliť. Mladí boli v poli, po práci; predpokladal som, že starý je v izbe. Skutočne, tam sedel, za stolom, a čítal v Biblii. Hneď sme sa dali do rozhovoru, o zdraví, o počasí, o úrodách atď. Rád bych bol priviedol reč na tie „boly časy, boly“, ale som sa domnieval, že tým namrzím staríka. Načo mu, myslím, kaziť dobrú vôľu. Pri rozprávaní upozornil som sa na tri, dosť veľké, čbány, ktoré v izbe nad dvermi na klincoch visely. Visely po poriadku, malý, väčší, najväčší. Boly pekne maľované; tá maľovka ma k nim pútala.

„Strýče, kde ste vzali tieto krásne maľované čbány? Snáď ich nevesta priniesla, vo vene.“

„Nie, to je moja vlastnosť, pamiatka z časov dávnych.“

Aha, myslel som, takto snáď bez urazenia staríka prídem k tým starým časom, ktoré „boly — boly“.

„Je to pamiatka na príjemné časy, čo, uhádol som? Snáď z tých čbánov sa pilo na vašej svadbe?“

„Áno, je to pamiatka na príjemné časy; ój, takých teraz niet, ani snáď nebude už viacej — boly časy, boly,“ odvetil starík, a hneď dal sa rozprávať o tých starých časoch, na ktoré nemohol zabudnúť ani v terajšom, dobrom položení.

„Je to pamiatka rychtárovania môjho v obci našej. Predtým každý, kto bol zvolený za rychtára, musel si také čbány zadovážiť. Ja som tieto až z Modry doviezol, schválne som išiel pre ne, keď ma zvolili za rychtára. Čbány tieto, tak ako tu visia, po čas môjho rychtárovania visely na obecnom dome, tiež nad dvermi, v izbe rychtárskej. Teraz to už nevídať na obecnom dome. Boly časy, boly! Teraz rychtár pred sebou musí mať knihu zákonov, keď súd vynáša; teraz musí si hlavu lámať s kadeakými paragrafy — a predsa málokedy to vykoná, čo sme my, niekedy, pri tých čbánkoch vykonali. To boly naše zákony, to boly naše paragrafy, ktoré obmäkčily a spriatelily aj najzaťatejších protivníkov, — no, a my sme si nemuseli hlavy lámať.“

„Však ste pri tých čbánkoch len nesúdili, strýče?“ pýtal som sa.

„Horkýže nie, bez tých sa nedala spravedlivosť prislúžiť; aj teraz by bolo menej nepriateľství, keby protivníkov takýmito paragrafy mierili; nuž ale darmo je — boly časy, boly!“ odpovedal Krištof.

„A akože to bolo pri takom súde, rozprávajte mi,“ ponúkal som starkého.

„Ako to bolo? Nuž dobre bolo, však som už povedal, že tým čbánom ani najzaťatejší nemohol odolať. Poviem len jeden prípad, na ktorý sa najlepšie rozpamätám, lebo, tuším, bol posledný za môjho rychtárstva,“ hovoril Krištof, a začal rozprávať:

„Jedno odpoludnie boli sme sídení na obecnom dome, ja, štyria prísažní a notár; sedeli sme za stolom a vyprávali sme všeličo;

bol tam aj kišbír (obecný sluha), tmolil sa po izbe. Vyprávali sme o tých chýroch, ktoré kolovaly už aj v obci našej; že vraj už nebude taký poriadok, ako dosiaľ, lebo že nové zákony to všetko z gruntu popremieňajú; ba že už ani tie čbány nesmia byť na obecnom dome, že sa to nesrovnáva s vážnosťou rychtárskeho úradu."

„Veru, ako by ich už ani nebolo; však dávno, čo neboly s klincov dolu vzaté, prach, až na prst zhrúbe, ich pokrýva," hovoril najstarší prísažný, smutným okom pozerajúc na zaprášené čbány.

„Nebude hodno úradovať, statočný človek sa na to nedá. Čo, ako školáci máme tu vyšlabikovať z knižky, akú pokutu vymerať na Jura, keď miesto svojej súsedovu boricu odvezie? To by bolo pre nás!" rečie Martin, prísažný, ten, čo nedávno zomrel; však ste ho znali.

„Takto naštrbiť hodnosť úradu, — nemusíš sa uspokojiť s výrokom poctivého rychtárskeho úradu; keď sa ti neľúbi, môžeš ísť k slúžnemu; kto ťa uctí, kto zašanuje tvoju poctivú hlavu; každý mamľas [1]) sa ti môže do očí smiať," zamiešal som sa do reči aj ja.

„V tom, ako my takto besedujeme, vbehne do izby Mišo Švárny, ten, čo mu hovoria Kľukan, celý zadychčaný, ani čo by ho bol niekto popreháňal. Zastane v prostred izby a odfukuje, ani kováčsky mech. Už sme mysleli, že ho šliak trafil na jazyk, lebo sa len díval a nič nehovoril. O dobrú chvíľu začal:

„Pán Boh vám daj dobrý deň, slavní úradé, aj tebe, rychtáru, aj im, pán notár," pozdravil pekne všetkých.

„Pán Boh daj, Pán Boh daj aj tebe. No, čo nového nám nesieš, Miško?"

„Čo nového? Mrzutosť. Však taký som, že by ma na štyri vozy nesobrali. Mňa málokedy čo namrzí, ale čo je moc, to je moc," hovoril Mišo.

„Tak na štyri vozy by ťa nesobrali, a my snáď máme ťa na táčkach voziť, no, no!" ozval sa Ondrej prísažný, ten, čo rád dopaľoval ľudí.

„Oh, aby ťa!" zreval Mišo; „na to som prišiel, aby ste zo statočného človeka posmech robili? A ku komu sa mám utiekať, u koho spravedlnosť hľadať, ak nie u predstavených? Alebo, človek už nemá iného obrancu, okrem Pána Boha?"

„No len pomaly, Miško," tíšil som ho sám; „len nám vyrozprávaj, čo sa ti za krivda stala, my ti, dľa vedomia a svedomia, spravedlnosť prislúžime."

„Čo sa mi za krivda stala? Veru nikto nemôže viac byť ukrivdený na tom šírom svete, ako ja," hovoril Mišo.

Kišbír len na to čakal, aby zvedel, či malá, či väčšia, či najväčšia krivda stala sa Mišovi. Keď počul, že na tom šírom svete nikto nemôže viac byť ukrivdený, ako Mišo Švárny, vzal ten najväčší čbán, postieral prach s neho a položil ho na stôl.

---

[1]) Mamľasmi menujú u nás mládencov; názov bežný, ktorý neuráža.

„Nuž, Miško, veľká krivda sa ti stala, hovoríš, a chceš, aby sme to aj my uverili; myslíš, že keď ty povieš čierne, aj my povieme čierne, a keď povieš biele, biele. Vec musíme najprv vyskúmať, a len potom sa ukáže, kde je krivda a kde pravda," hovoril som Mišovi. Ale Mišo už vedel, kde je pravda schovaná, a aby slavní úradé nemuseli sami dlho hľadať, ponúkol pomocnú ruku. Vzal čbán a ztratil sa. Za malú chvíľku doniesol ho nazpäť, plný. Pripili sme si všetci a pokračovali v práci.

„Tak, tak, Miško, teraz nám vyprávaj, kto ťa obrazil, kto ti čo za krivdu urobil," hovorili sme, skoro všetci, naraz.

„Počujte tedy, slavní úradé, aj ty, rychtáru. Viete, že mojím dolnym súsedom, bodaj by na sto míľ býval odo mňa, je Jano Petráš. Včera večer, neskoro, prišiel domov z mesta. Zatiahol s vozom na dvor. Tak mi to vyprával môj mamľas, ktorý v maštali spal, že zobudil ho hrmot voza, vstal a pozrel, kto to tak neskoro prišiel, i videl, ako Petráš vypriahol kone, posberal s nich chomúty a odišiel preč, nechajúc kone na dvore. Kone chvíľku stály na dvore, potom zrovna, ako by im bol niekto pošepnul, — však neviem, či im to nepošepnul, keď chomúty sberal — tiahly do humna. Môj mamľas, mysliac, že však idú len do Petrášovho humna, odišiel preč. Horkýže sa ti pristavia, na vyhorenej tráve! Oj, nie; ráno sme zbadali, že prešly pri stodole, preliezly cez prielaz, ako kozy, a zrovna do „dielcov". Petráš má hneď za prielazom krumple. Kôň ti to ani neoňuchá! Petrášov švagor má ďalej zasiaty mak. Vari sa ti kôň do maku pustí! Oj, nie; zrovna ťahajú do môjho ovsa, ktorý je za makom, a to nie, aby si od kraja zažraly, kde je podlejší, ale rovno do prostriedka, do najlepšieho sa vteperia. Oj, keby ste videli, ako mi ho doriadily, zaplakali by ste — Nuž tak som prišiel o Božie požehnanie," dohovoril Mišo Švárny.

„Ľutujeme ťa, Miško," hovorím mu: „Nuž ale neboj sa, nato sme tu, aby sme spravedlnosť prisluhovali. Bude aj tebe prislúžená, a to hneď; nemusíme sa unúvať do dielov; my vás aj bez videnia škody pokonáme s Petrášom. Kišbír, zabehni pre Petráša."

Za chvíľku prišiel kišbír s Petrášom.

„Pán Boh vám daj dobrý deň, a či už bude aj večer," pozdravil nás; „čo žiadate odo mňa?" spytoval sa, ako nevinný baránok, Petráš.

„Čo žiadame od teba? Ty to nevieš? Svedomie ťa nehryzie, pre tú krivdu, veľkú škodu, ktorú súsed Švárny utrpel pre tvoju nedbalosť?" opýtal som sa ho, pozerajúc mu ostro do očí.

„A čo by ste ma tu križovať chceli, nevedel by povedať, čo za krivdu, čo za škodu spomínate."

„Bol si včera v meste?"

„Bol som."

„Prišiel si večer, neskoro, domov?"

„Prišiel som."

„Vypriahol si kone a sobral chomúty s nich?"

„Všetko sa tak stalo, ako hovoríte."

„Kde si nechal kone, keď si vypriahol?"

„Zaviedol som ich do izby a uložil do postele."

„No len ucti predstavených a odpovedaj slušne. Kto trucuje, sám seba trucuje."

„Nuž na dvore som ich nechal. Moje kone sú tak naučené, že po vypriahnutí chvíľku postoja na dvore, ponaťahujú a pokrbáľajú sa, a potom, aj bez ponuku, idú do otvorenej maštale. Moja gazdiná popredku nachystá pre ne do jasieľ, aby, keď prídem s cesty, nemusel sa sám trápiť; ja len vypriahnem, a kone aj samé najdú svoje miesto. Oj, to sú kone, takých niet v dedine; keď v meste zavolám hió, môžem smelo ľahnúť do voza, nezastavia sa tie len doma, na dvore. A neublížia ani tomu malému dieťaťu, môže pod nimi chodiť, ani sa len nehnú. Oj, to sú kone!" široko-ďaleko vykladal Petráš.

„Pekné kone, neublížia nikomu, len môj ovos im bol v ceste; však snáď si už videl, ako mi ho doriadily; až tak srdce zabolí človeka, keď na to pozre," nadhodil posmešne Mišo.

„Čo, moje kone? Tvoj ovos? A videl si ich?" kričal Petráš, čo mu len hrdlo stačilo.

„Nekrič, Janko," hovorím mu. „Krikom nesmažeš krivdu, pravdu neudusíš. Priznaj sa, že to tvoje kone boly, a ostatné nechaj na nás."

„Oko by vyklal tomu, ktorý by povedal, že moje kone v Švárneho ovse videl," kričal Petráš.

„No, tak si len vykol svoje, lebo ty sám si ich videl. Vari by tie aj nazad, cez prielaz boly liezly, keby ich bol niekto neviedol," ohlásil sa Švárny.

Tu som už videl, že musím prísnejšie zakročiť, lebo by sa dali aj do vlasov. Petráš už dávno túžobne pozeral na čbán, ale posiaľ sme mu ho neponukli, mysliac, že k tomu je času dosť; teraz, myslel som, je už svrchovaný čas, aby sme tento paragraf privolali na pomoc.

„Počuj, Janko, — ale najprv, tu máš, zapi si, nech ti slúži na zdravie, — mohol by si pred svätým oltárom prisahať, že tvoje kone neboly v Švárneho ovse?" pýtam sa Petráša. Ten vzal čbán, napil sa, a položiac ho na stôl, hovoril: „Nuž keď je tak, nech je tak; priznám sa, moje kone tvoj ovos, Miško, tak doriadily; ja nie som vinný, ale moja gazdiná."

„No, vidíš, aký si ty hriešnik, Janko; takto tajiť, takto za nosom vodiť predstavených. Vieš-li, že už toto je veľký priestupok?" hovorím mu prísne.

Petráš, vediac, ako sa veľké priestupky menšími robia, vzal prázdny čbán, odišiel a za krátky čas vrátil sa, nesúc ho naplnený. Pripíjali sme si, a pomedzi to Petráš vyprával, ako sa to stalo s tými koňmi.

„Hovoril som, že nie som tak vinný, ako moja gazdiná," vysvetľoval Petráš. „Ona zabudla naložiť sena do jasieľ, a mne to neskoro povedala. V noci, keď druhú hodinu hlásil, zobudili sme sa, a ona mi hovorí, že neprichystala sena koňom. Ja som hneď vstal, vyšiel von, a zrovna do maštale. Maštal prázdna, koní nikde. Idem do sadu, pozerám, — ale kde nič, tu nič. Kde ste? Však

len nešly ste nazad do mesta, k vôli tej trocha sečky, čo ste nevládaly zožrať a ktorá v hostinci zostala? Snáď sú pri stodole? Idem ta, až k samému prielazu; ani tam ich nebolo. Pane Bože, kde len môžu byť? Prejdem cez prielaz a načúvam. Tu zrazu očujem chrupot. Idem ďalej, a čo vidím? Moje kone v ovse Miškovom. No, stalo sa, čo sa nemalo stať. Nebanuj, Miško, vynahradím ti to, doveziem ti dreva, pôjdem ti orať, alebo už akým-takým spôsobom sa ti odslúžim. — Kišbíru, vezmi ten čbán a dones z toho starého; povedz, že som ťa ja poslal."

Miško Švárny z počiatku len plecom mrdal; ale keď prišlo to staré a Petráš pekne mu pripil, nezdráhal sa prijať prípitok, hovoriac, že však ani on nemá srdce z kameňa, že on tiež není taký zlý, ako vyzerá. A keď má byť tak, nuž nech je tedy tak; nech je zabudnuté všetko. —

Ale načo mám vyprávať, ako bolo ďalej a ako sa to skončilo. Miško odpustil Jankovi. Neskôr sadli jeden k druhému, objímali sa a sľubovali si vernosť až do smrti. Nuž a my, predstavení, čo sme mali robiť? Dali sme na to svoje požehnanie, a rozišli sme sa, blažení všetci, aj Mišo, aj Jano, aj my. Užili sme všetci, a okrem toho Jano a Mišo, kde len sa im príležitosť zavdala, z vďačnosti vyprávali, vychvalujúc predstavených, ako sme ich pekne pomerili, do akého tuhého priateľstva priviedli.

„Tak sme my súdili pri týchto čbánkoch, a každý súd pre obe stránky dobre sa skončil. A teraz? Vyjdú proti sebe ako kohúti, nachodia sa od Kaifáša k Pilátovi, narozhadzujú peňazí, — a čo z toho užije jeden alebo druhý z nich? Čo sa vykoná výrokami, vynášanými pri tých knihách? — Začali sa klbčiť ako kohúti, hryzú sa ďalej ako psy. Eh, boly časy, boly!" dohovoril starý Krištof.

BESEDA.

Slovenský archív.

Ján Hollý Martinovi Hamuljakovi.

Najdražší Priateľu!

Ten Štwrtek pred s. Duchem priňésel mi Geľinek od Ních utrženích, gako P. W. Palkowič písal, za Eneidu 30 zl. a od P. W. Derčíka [1]) darowaních 20 zl., za ktere nagwác až wčil poňížeňe ďakugem; neskoro síce, než wihowárá to, čo sa se mnú pomimo inég Strati, Bídi a Psoti stalo, a čo sa mi až dosawád ešče nikda ňeprihoďilo. Od mali dowčilka wždicki sem Chwala Bohu zdrawí biwal, a o žádních Lekoch ništ ňeweďel; ale uš wčil wím, čo ge

[1]) Ján Derčík, vol. biskup pristínsky, miestodržiteľský radca v Budíne.

to tá latinska Kuchiňa. Hňeď na druhí ďeň, gako Gelinek odešel, začala mna Zima, Predchodňica watšég Nemoci, lomit, a to od welmi mnohég Žlči, kterú wšeligaké Ostudi a Mrzutosti prisporili. Pri stawaňú wšecko welmi ňedbanliwo išlo: čo mohlo bit we štwrtem Tídňi hotowé, bolo teprw až w desátem, a z watšég Stránki až we dwacátém, ano až powčil ešče ňení wšecko hotowé a dokonané. Keď často a s prudka pršáwalo, Člowekowi na Hlawu téklo, aňi sa ňemal kam uchílit: Stoli, Kasne, Šati, Prikriwadla na Postelach a Duchni, ano ag ti ňewolné Kňihi a iné wšecko moklo a Skázu bralo. Za celé tri Tídňe ňišt som ňemohel gest, wšecko bolo mi horké. Sen žádní, we Dňe Hrmot od Remeselňíkow, a w Noci dwe Žabi we dwore w Bariňe pekňe mi spíwali do Noti. Wláda preč, wšecek sem opadel; k tomu dlhotrwagícá Kňahňa a čosi ešče horšé než Kňahňa na Nohu mi prišlo. Sotwa sem z prwég Nemoci začal wichádzat, zase sa priwalila zrádná Zimnica (gakég na tíchto Stranách wšaďe plno). Štiri a dwacat rázi hrozňe ma drwila, tak že sem tenkrát wšeličo wespust Sweta táral. Wždi o gednu Hoďinu ňeskór prichádzala; aňi skór ňeprestala, až keď na tú Hoďinu, o kterég sa začala, totižto na desátú pred Poledňem, zase prišla. Lekár, ačkolwek ináč znamenití, a Léki ňepomáhali ňišt. Inda na Príklad od bílého Wína, w kterem Koreň Čakanki za štiri a dwacet Hoďín sa močil, keď štwrtí ráz napádala Zimnica wipitého ale pres desat Rokow Každému w kterém kolwek Weku prestala, ale w temto prestat ňechcela žádnému. Tak celé toto Leto pre mňa na pusto prešlo, a bolo rowné 0. Ag wčil ešče sem darební Chlap. Pamat, Hlawa, nade wšecko Nohi slabé sú. Umki w Plechowici na krájaní Tabák zawreté pod Kachlami w Kúte plačú.

Takto Rok, keď som mal Ščastí tu u mňa tak drahého Prátela osobňe poznat, Zmínku sem učiňil, že bich rád Homérowu Iliadu ráz nebo dwa rázi prečital, ale uš wčil gu mám, a to widanú od C. G. Hajne w osmi welkích Zwazkoch na Počet Harkow snadno watšú než Bernolákow Slowár. 1 a 2 Zwazek má grecki Text s Pomerkowáňím, tretí Preložeňí latinské, ostatních 5 Wíklad. Odwoláwá sa ag ad Codicem Moscuensem. Dobre bi slúžila temu, kdo bi mal Chut na slowenskí gu obracat!!! Kúpil sem gu gakokolwek tažko od Nowomestskeho wčilagšého Prepošta.

Pripojení tu ňekterí Exemplar Eneidi nech wdačne prígmu. Bolbich poslal wác, kebi to nebolo tažko ňést tégto Žeňe, ale ať bi sa Gím lubilo wác, nech odpíšú Gelínkowi, a on odešle kolkokolwek budu chcet.

Čo sa w literném slowenském Swete robí, newím ňišt.

Rusi preukázali, že sú Chlapi, a zahanbili wšeckích, ktorí o ních wšelico neprawdiwého roztrubowali; že loňegšeho Roku celé ruské Wogsko zahinulo tak gako ňekdi francúské w ruskég Zemi. Prálí wác Turkom nežli tímto, nerozpomenúce sa na to, gak ukrutne a ohawne s krestaní zachádzali nekdi.

Porúčam sa uš do predešleho uprimneho Prátelstva a zostawam z wrúcním Božkaním

w Madunicách Dna 15 Rigňa 1829. Nagwernegší Prátel

G. Holly F. M.

P. P. Pratelow naších Slowákow budínskích a peščanskích božkáwám.

Mal sem ešče ag P. Derčíkowi písat a zaďakowat za tích 20 zl., ale táto Žena z Pobedíma dlž sa tu bawit ňemóže, prosím teda za tu pratelskú Lásku, kebi mu sami Menem mogím mesto mňa swogím Časom, keď buďe Príležitost, zaďakowali a prečo sem gá to učinit nemohel, Príčinu ze Stránki Nemoci predložili.

Zemianski veršovníci slovenskí.[1])

Z veršov Varšianskeho.
(Baróna Antona Radvánszkeho.)

Rozum a srdce.

Dva mocnári v tomto svete
v nepriateľstve žijú,
bo pre jedno malé pole
vospolok sa bijú.

Tí mocnári: srdce, rozum
spolu sa pasujú,
láska je to malé pole
a za to bojujú!

Bojujú už mnoho rokov
veľmi rozsršení,
a len vtedy sa pomeria,
keď už poľa není.

Mladý a starý oheň.

Vyhorel už v srdci oheň,
mladých vekov plameň:
nazdal som sa, na staré dni
bude láske ameň.

Ale horký! plameň zblčal,
popol ale zostal,
a z popola na staré dni
zase oheň povstal.

Penzlovi na Vianoce.

Vianoce sa obnovujú —
každoročná sláva,
a farárom z povinnosti
ofera sa dáva.

Akby Penzel [2]) vek mladosti
modlitbou navrátil,
sto ráz väčšiu by oferu
vďačne mu zaplatil.

---

[1]) Sbieram pozostalé verše zemianskych veršovníkov slovenských, ktorí žili na konci minulého a na začiatku tohoto stoletia. Sosbierané už mám verše od Emericha Pongráca, Judity Kiszely, Gregora Vitáliša, Antona Plathyho, Kataríny Kiszely, Terezie Vitáliš, Jána Čemického, Karla Čemického, Ezechiela Ruttkaya, baróna Antona Radvánszkeho a Barnu Szentiványiho. Prosím každého, kto má v rukopisoch niečo podobného po takýchto milovníkoch slovenskej reči, aby mi to v odpise, podľa možnosti i s krátkym životopisom veršovníka, láskave poslal.

V Liptovskom Sv. Mikuláši. *Rehor Uram.*

[2]) Anton Penzel, spisovateľ *Ovocinára na Slovensku,* ev. farár v B. Bystrici.

Nemá láska.

Hore Hronom, v peknom dome
Zuzička bývala,
strojná, biela ako labuť,
čierne oči mala.

Chodil som ja pod ten oblok,
kde vždy sedávala
a pred sebou svätú knihu
na lone mávala.

Chodil som ta viac mesiacov
v zamyslenom kroku,
a vždy som tú krásnu zazrel
s knihou pri obloku.

Keď som prišiel, pozrel na ňu,
pozrela i ona,
tak že mnohokrát Biblia
spadla jej do lona.

Hore-dolu popod oblok
veľa dní som chodil,
ale nikdy som tú milú
rečou neoslovil.

Raz nevdojak som sa sišiel
z rána, keď deň svitol,
so Zuzičkou pri kostole,
kde orgován kvitol.

Oba sme tam nemí státi,
reči sme nemali,
len si tíško naše duše
voľačo šeptaly.

Bodaj! ak tie naše oči
to nepovedaly,
čo sme dosiaľ potajomne
v srdciach zdržiavali.

Bo môj hlasný vzdych Zuzička
za otázku vzala,
v čiernych očkách biela slza
odpoveď mi dala.

Nevedome a nevinne
v náručí mi snila:
nemá láska so Zuzičkou
takto ma spojila.

Pod okienkom . . .

Pod okienkom pekná ruža
rozkvitnúť sa strojí,
dvoma púčky ozdobená
v bielom hrnci stojí.

Prikročil k nej krásny šuhaj
ponáhlivým krokom
a zaujal si svevoľne
ružu pod oblokom.

A z obloka krásno dievča
kričí na mládenca:
„Nedám ti ja moju ružu
do cudzieho venca!“

Lež ten šuhaj s ružou letí,
kriku sa nekloní,
a dievčatko na obloku
horké slzy roní.

Opatroval si dva púčky,
aby mu nezvädly,
lebo dievčatka tie slzy
do srdca mu padly.

Kým sa mesiac raz obnovil,
púčky, čo sa kryly,
teraz už sťa krásne ruže
kvet svoj odhalily.

Tieto ruže šuhaj, panna
k srdcu si pripäli,
on a ona pred oltárom
čo manželia stáli.

Vtedy a teraz.

V tichom poli, v samotnosti
kvitla ruža strojne,
a kvet kvitol mej mladosti
pri tej ruži hojne.

Vospolok sme oba žili
krásny vek mladosti,
spoločné pri nás tiež boly
života radosti.

Ale časy sa zmenily,
a ťažké prívaly

pre nás oboch smutné boly,
radosť odobraly.

Zvädla ruža milovaná,
vyschla na žiaľ svojim:
bez nej vŕba otrhaná
len holý peň stojím.

Pamiatka na vnučku.

Mal som v mojej klietke
vtáčika pekného,
opatroval som ho
toho premilého.

Vylietol mi vtáčik,
jediná má radosť,
zanechal ma milý
na mú veľkú žalosť.

Vábil som ho nazpak,
slzy som vylieval,
ale vtáčik s hora
takto mi zavolal:

„Viac sa nenavrátim,
letím ta do neba,
však sa my sídeme,
tam dočkám i teba.“

Tajomnosť.

Nebadáš, a vždy ta hľadíš,
jak ten kvietok vzrastal;
len to zkúsiš, keď uvidíš,
že puk kvetom ostal.

Nevieš, jak tajomná sila,
aká moc vyvodí,
že keď srdce k srdcu ťahá;
láska sa urodí.

Ak nevidíš, ako z puku
zrazu kvet vykvitne,
tak neuzreš, ako z citov
láska raz vysvitne.

Poznamenanie redakcie. Aspoň tieto podávame takto pri tejto príležitosti z veršov Radvánszkeho; pán Uram vzal ich viac do svojej sbierky, a tie všetky sú vypísané zo troch sošitov, nachodiacich sa u pána dr. S. Medveckého. Sošity tieto sú: I. *Jarné city*, dedikované veleb. p. farárovi a vyslúženému seniorovi Jánovi Fuchsovi od Varšianskeho r. 1866 (v odpise); II. *Zimné kvety.* Do venca sviazal a veleb. p. vyslúženému seniorovi Jánovi Fuchsovi venoval Anton Varšiansky, 1874 (v odpise); III. *Novoročné spevy.* Psal a veleb. p. Jánovi Fuchsovi venoval Antonín Varšiansky, 1877 (vlastnoručne písané).

Ján Fuchs, vrstovník Radvánszkeho, bol farárom v Slovenskej Lupči. Vo verši „Pozdravenie“ prihovára sa mu:

Kdeže sú tie dobré časy,
keď sme mladí boli,
keď sme spolu tam v Prešporku
chodili do školy.

A od tých čias medzi nami
úprimnosť povstala:
Teba fara a mňa láska
do Lupči volala.

Láska, láska drážila poetickú venu Radvánszkeho. On dôkladne pokorrigoval Luthera, keď napísal:

Kto spev, víno, krásne ženy
verne nemiluje:
ten na tejto márnej zemi
jak blázon putuje.

Láska smyselná ho drážila. Verše jeho dýchajú silnou smyselnosťou, prechodiacou zväčša až do oplzlosti. Z nich cítiť, ako mu sladko

bolo, starému, vyjadrovať najkrajnejšiu oplzlosť. A to nielen že by tak odbočil vo verši, ale on volí si oplzlé motívy. Preto mnohé z jeho veršov nemožno tlačiť; mohly by sa čítať len v zavretých krúžkoch milovníkov okorenených anekdôt. A škoda, lebo práve v takých oplzlých je originálny rečou i vtipom.

To je pravda, že v klapanciach svojich Radvánszky bol dosť úprimný aj s inej strany. Hovorí na pr., že pravdy dosiahneme „len na mnohých krivých cestách".

Skrze podvod, lož a klamstvo
ku pravde prídeme.

Falošne síce, ale pekné podobenstvo použil na dôkaz:

Jak pod zemou tmavou cestou
kvapky sa váľajú,
a len keď sa v studni sídu,
čistý nápoj dajú.

Alebo ďalej hovorí: tak pasujú sa vraj sily, že i deň cez noc sa robí.

A tak k pravde pravú cestu
v živote nemáme.

Taký bol Anton Radvánszky ako muž verejnosti. Tak on rozumel „pravde" i ako hlavný išpán zvolenský alebo turčiansky, i ako generálny inšpektor ev. cirkve uhorskej. On podvodom prichodil k nej. Verš jeho má len tú chybu, že miesto *pravdy* mal povedať: *ciele*. Zakľučuje ho vzdychom:

A keď sme raz skrze podvod
k pravde privedení,
vtedy je už krátky život,
už sme opozdení!

Maďaron radvanský v svojich veršoch rád zadieral do verných Slovákov. Tak na pr. v tejto travestii, nedbale hodenej na papier:

Bolo, nebude!

Dľa spevu Sama Chalupku: „Bolo, bude!"

Mrcha vetor veje
v Lehote [1]), a zore
strašný chýr zvestujú
z Debrecína hore.

Po slovenskom kraji
smutné idú hlasy,
že vraj pominuly
tie slovenské časy.

Pominuly veru
časy našej slávy,
bo nám polámaly
slovenské zástavy.

Polámaly v Nitre,
keď vlani volili
vyslanca a pri tom
Slovákov vybili.

---

[1]) Horná Lehota, bydlo Chalupkovo.

Keď pod Bielym vrchom
  v Čechách jedným zrakom
konečne zvíťazil
  Nemec nad Slovákom.

Keď Svätopluk vláde
  svoje zbroje oddal,
za bieleho koňa
  našu krajnu predal.

Koňa ako koňa,
  toho len kúpime,
ale vlasť a slávu
  viac nevymeníme.

Alebo ironisoval cynicky:

Dajteže im, tým Slovákom,
neborákam,
čo od rokov už ziadajú
a na čo aj právo majú:
vlastnú reč im dajte!

Nezvyknutí na slobodu,
už od rodu
uklíčení, a nadarmo
vlečú oni ťažké jarmo
len cudzieho panstva.

Konštitúciu neznajú
a nemajú,
zúverení od poddanstva,
vtip a ducha samopanstva,
reč len si žiadajú.

Dajte tedy, čo pýtajú,
reč nech majú;
však ju sami vždycky menia,
kým natoľko ju premenia,
že uhorská bude.

A maďarónsku lož, blbú a či nestydatú, že oni, maďaroni, sú dobrí Slováci, akože by nebol starý hriešnik, podvodom prichodivší ku „pravde", tiež složil do veršov.

Dajteže mne už raz pokoj.
Vždy ma nekarhajte!
Nie som Slovákom nepriateľ,
teda pokoj dajte.

Z Liptova i mne slovenská
matka život dala,
a slovenská kolísočka
i mňa kolísala.

Priateľ vždy som bol Slovákom,
a tak celým právom
nepriateľ som vždy, aj budem
terajším panslávom.

Lež národu slovenskému
a slovenskej slávy
najväčší sú nepriatelia
sami ti panslávi.

Taký maďaron, nepriateľ národných snáh slovenských, predsa nemohol sa vymaniť z kúzla slovenského jazyka. Síval ešte i o tých časoch, v ktorých Slováci s pochvalou budú ho spomínať pre jeho verše, uschovávané u ľupčianskeho Fuchsa. V marci 1866 s týmto listom poslal Fuchsovi svoje *Jarné city:*

„Obviňovali mňa Slováci, že celou silou chcem sa stať slovenským poetom, naproti tomu, že, ako oni mieňa, poetická vena sa u mňa nezvestovala. Súd tento, ktorí národníci na mňa vyniesli, mňa bolestne dotknul, — ale mňa od ďalšieho zkusovania môjho poetického talentu len neodstrašil, ba čo viac povzbudil vo mne ďalejšie a horlivejšie usilovanie na poli poesie s väčšou pilnosťou pracovať. Však voľakedy čižmár Ján Sachs bol v Nürnbergu pre svoje veršíky prenasledovaný, a predsa neskoršie jeho za výborného a vážneho poetu uznali. Tak sa aj mne stať môže, a azda voľakedy Slovenská Matica s pochvalou bude moje veršíky spomínať. V tejto nádeji som pri príchode jari, v jaseni môjho života, moje jarné city v týchto veršíkoch vyslovil. Tieto jarné city Vám, Velebný

Pane, mne milý Priateľu, ako tomu dedikujem, s ktorým som kvet mladosti spolu žil. — Nepotknite sa na mojej ortografii [1]), a kde by Ste mienili chyby nalezať, buďte presvedčení, že sú to nie chyby, ale základ novej ortografie. Keď pánu Štúrovi a druhým pánom bolo dovoleno novú ortografiu a takrečeno novú slovenskú reč ustanoviť, prečo by mne nebolo tiež slobodno túže ortografiu vedľa môjho presvedčenia znovu vykuvať. Aj ja chcem a žiadam slovenskej ortografii obetovať."

Ako mocne účinkuje na neho slovenský jazyk, to ešte opravdovejšie vyznal Radvánszky, keď roku 1874 posielal Fuchsovi svoje *Zimné kvety*. Písal totiž:

„Velebný Pane! To je smiešna vec, že *keď som v Pešti medzi Maďarmi, vždy ma prenikne nejaký slovenský duch* a ten sa potom vo veršíkoch zjaví. Pravda, že zimy tejto čítal som spevy Sama Chalupky, a spevy tohoto výborného poetu pohly zase moju poetickú žilu, ktorá od jednoho času znak života nedávala. A veru nie div, že tá malá knižočka, ktorá obsahuje predmenované spevy, mňa priniesla do ohňa, lebo krajšie, milejšie verše som ešte na poli slovenskej literatúry nenalezol; — a potom **darmo je, uznať musíme, že slovenské spevy idú k srdcu.** Takto preniknutý skrze Chalupkove spevy, ... [2]) som tu pripojené veršíky, ktoré Vám, milý priateľu, ako druhý sväzok mojej poetickej vzdelanosti posielam. Nepozastavujte sa na mojej ortografii, však Slováci sa držia za najslobodomyseľnejší národ, preto dajú právo každému písať tak, ako chce; zato som i ja v ortografii liberálny. Keď Chalupka má to právo s novou ortografiou vystúpiť [3]), prečo by i ja, ako seniorálny inšpektor a tak hlava seniorátu, to väčším právom urobiť nemohol?

Ale aby sa sv.-martinská Matica nad mojou ortografiou neurazila, a aby ma Národnie Noviny za to ostro nevypísaly, som blízko Pukanca vážneho muža našiel, ktorý bol vďačný moje ortografičné chyby napraviť. Či to dobre urobil, neznám, a ako jeho korrektúra stojí, neviem, keď už Chalupka zase novú ortografiu vymyslel.

Nuž ale to je porekadlo, akú mala, takú dala, i ja v mojich veršoch tak som spieval, ako spievať viem, — však Ste vždy len na moje srdce, a nie na moju ortografiu ohlad mali, zato s dobrým srdcom Vám posielam moje ostatné spevy, ufám, že ešte nie labutie hlasy, — prijmite ich vďačne a milujte i ďalej Vášho starého priateľa

Antona Varšianskeho.

Mesiaca marca 1874.

[1]) List preto netlačím Radvánszkeho ortografiou, že mám ho len v odpise. *Šk.*

[2]) Chybuje slovo.

[3]) Ako známo, pri svojich *Spevoch* Chalupka bol sa dopustil chyby, že dal ich tlačiť *svojou* ortografiou.

Niva. Ročník V., č. 11. Brno.

Květy. Praha. Ročník XVII., č. 4.

Čas. List, věnovaný veřejným otázkám. Praha. Ročn. IX., číslo 13—16.

Kazateľňa. Časopis pre kat. duchovné rečníctvo. Ružomberok. Ročník XV., č. 8.

Cirkevné Listy. Ružomberok. Ročn. IX., č. 4.

Katolícke Noviny. Trnava. Ročn. XLVI., č. 6, 7.

Živa. Časopis přírodnický. Praha, ročník V., č. 5. Vydavatel a nakladatel J. Otto v Praze.

Slovanski Svet. Letnik VIII., štev. 14—17. V Trstu.

Lužica. Měsačnik za zabawu a powučenje. Zhromadny časopis hornjo- a dolnjołužiskich Serbow. Budyšin. Letnik 14., č. 7.

Vlasť. Ročník XI., č. 7. Praha.

Hlídka Literarní. Listy věnované literarní kritice. V Rajhradě. Ročník XII., č. 5.

Krok. Časopis věnovaný veškerým potřebám středního školstva. Praha, roč. IX., sešit 4.

Nada. Pouci, zabavi i umjetnosti. Sarajevo. Godina I. broj 7.

Dom a Škola. Vychovavateľský časopis pre rodičov a učiteľov. Ružomberok. Ročník X., číslo 4.

Jos. Kořenského: **Cesta kolem světa.** Sešit 10—12. Cena 30 kr. Tiskem a nákladem J. Otty v Praze.

A magyarság keletkezése és gyarapodása. Irta *Vámbéry Ármin.* Budapest. Franklin-társulat. 1895, 8°, 408. Cena 3 zl.

Na každý spôsob interessantná kniha. Celá doterajšia maďarská historia o pôvode Maďarov, o ich príchode a prvých osudoch v tejto vlasti obrátená je v rumy. Spisovateľ je práve tam najsilnejší, kde rúca maďarskú historiu. Z rumov po jeho práci povstalých viac už nebude stavba; ale čo on sám stavia od nova, z toho ešte všeličo tiež môže sa srútiť.

V svojom etnickom jadre Maďari, ktorých Arpád priviedol, sú turecko-tatárskeho pôvodu. Tureckého plemena sú i Kumáni a Pečenci, s ktorými najprv sa pomiešali a rozmnožili. Ináče nevedno ničoho určitého o čase, v ktorom zjavili sa Maďari pod Arpádom; nevedno, ako sa volal tento vodca, keďže *arpád* znamená hodnosť a nie meno. Nie sú známe ani udalosti prvého desatročia po ich príchode do tejto vlasti, lebo vlastne nikto nevie, s kým, kde a kedy začal sa boj alebo kedy sa skončil... Maďari sú najpomiešanejším ľudom celého známeho sveta. Jadro mali zo zlomkov Ugrov a Turkov-Tatárov, potom ďalej tvorili sa z Kumánov, Kozarov, Pečencov, Germánov, Grékov, Slovanov a všetkých etnických elementov, ktoré na území terajšieho Uhorska nachodily sa od IX. do XII. stoletia. V dnešnom pokolení Maďarov niet už ani kvapôčky staromaďarskej krve. Už v XII. století pôvodný Maďar bol veľkou zriedkavosťou. (Tu vysmieva tých, ktorí v aristokratickej pýche ešte dnes odvodzujú sa od Arpádových ľudí.)

V budúcom čísle vrátime sa k obsahu Vambéryho knihy.

SLOVENSKÉ POHĽADY

vychodia mesačne na 4. hárkoch.

Predplatné

pre Rakúsko-Uhorsko:

na celý rok . . . 5 zl. — kr.
na pol roka . . . 2 zl. 50 kr.

Pre krajiny ostatnej Europy a pre Ameriku:

na celý rok . . . 5 zl. 60 kr.

Slovenské Pohľady.

ČASOPIS

zábavno-poučný.

Redaktor a vydavateľ:

Jozef Škultéty.

Ročník XV. — Sošit 6.

V TURČIANSKOM SV. MARTINE.

TLAČOU KNIHTLAČIARSKO-ÚČASTINÁRSKEHO SPOLKU.

1895.

OBSAH.

Strana

Povesti a rozprávočky z Bošáckej doliny. Rozpráva *Jos. L. Holuby* 321
Eugen Onegin. Z Puškina prekladá *Samo Bodický* 330
U L. N. Tolstého. Dr. *Dušan Makovický.* (Pokračovanie) 334
Z minulosti v budoucnost. Na otvorenie národopisnej výstavky česko-slovanskej v Prahe napísal *Svatopluk Čech* 347
O rodnom kraji Pavla Jozefa Šafárika. *J. B.* 349
Koreň a výhonky. Novella od *Svetozára Hurbana Vajanského.* (Pokrač.) 356
Slza. *K. Ch.* 366
Listy z Čiech. XI. *Jaroslav Vlček* 367
Gazda a sluha. Poviedka *L. N. Tolstého.* (Pokračovanie) 368
Slovenský jazyk. (Šarišské porekadlá z okolia bardiovského. Sosbieral *Petruškin.* [Pokračovanie.] — Magické recepty hospodárske. Zo starého rukopisu podáva *Ľud. V. Rizner.* (Dokončenie) 377
Beseda. (Slovenský archív. Z listov Šafárika Hamuljakovi. — Akej viery sú Slováci. *Šk.*) 380
Literatúra. (Druhý sväzok „Tovaryšstva“) 384

Spisy redakcii zaslané.

Dejepis Slovákov. Napísal Fr. V. Sasinek. Ružomberok. Tlačou a nákladom kníhtlačiarne Karla Salvu. 1895. 8⁰. 49.

A. H. Škultétyho a P. Dobšinského **Slovenské Povesti.** Druhé vydanie. Vydáva Karol Salva. Sošity 27, 28. V Ružomberku.

Zlatá Praha. Obrázkový časopis pro zábavu a poučení. Ročník XXII. Č. 25—28. Praha. Nakladateľ J. Otto.

Světozor. Illustrovaný týdenník. Praha. Ročník XXIX., č. 25—28. Nakl. knihtiskárna F. Šimáčka.

Prosvjeta. List za zabavu, znanost i umjetnost. Zagreb. God III. Broj 9, 10.

Lumír. Časopis zábavný a poučný. Praha. Redaktor, majitel a vydavatel: J. V. Sládek. Ročník XXIII., číslo 23, 24.

Naše doba. Revue pro vědu, umění a život sociální. Praha. Ročník I., sešit 8.

Rozhledy sociální, politické a literární. Ročník IV., č. 8. V Chrudimi.

Obzor. Časopis pre hospodárstvo, remeslo a domáci život. Ružomberok. Ročn. VII., č. 5.

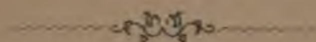
Náš domov. Obrázkový časopis zábavný a poučný pro lid. Ročník VI., č. 10. Olomouc.

Vienac zabavi i pouci. Zagreb. Ročn. XXVII., č. 18—21.

ЛИСТОКЪ. Духовно-литературный журналъ. Унгваръ. Годъ XI. нръ. 7.

Rok 1895. Sošit 6.

Slovenské Pohľady.

Povesti a rozprávočky z Bošáckej doliny.

Rozpráva *Joz. Ľ. Holuby.*

Z môjho detinského veku milou rozpomienkou mi je, keď som v sobotu večer na priadky k mojej matke prišlé súsedy, menovite starú Trnkovú počúval, jako nám rozprávala pekné národné povesti, a nevedel som sa jej dosť nadiviť: kde sa to tá stará babička všetko naučila, a jak pekne a plynne nám to vedela rozprávať, až bolo radosť počúvať ju! Ostatné ženičky priadly na vretená, len moja matka mala podivnej, teraz nevídanej podoby malý kolovrat, ale priadavala aj na vreteno, a vedela s ním tak obratno zachádzať, že neťahala len tak dlhú niť, pokiaľ jej natiahnutá ruka stačila, ale niť na konec vretena zakosídlila, vreteno rýchlo zvrtla, a ono sa za hodnú chvíľu otáčilo, a niť sa za ním tenučká a dlhočizná vliekla. Medzi rozprávkami povestí ani jedna pradlica nedriemala, ani v ospalosti nepriadla niť „miestami jako vlas, a miestami jako klas“, ale zahryzujúc podslinky, obyčajno jablká, mlčky ale rezko a veselo napriadaly svoje hodné vretená. Dobre sa pamätám, jako mi vlasy dúbkom vstávaly a jako som husaciu kožku dostával, keď matka rozprávala povesť o koze do pol boka odratej, a jako ma to tešilo, keď táto strašná koza našla majstra nad sebou v podobe smelého ježa! „Ja som koza rohatá, do pol boka odratá; cupy, lupy nohami, prekolem ťa rohami!“ Jež ale sa toho púšťania strachu nenaľakal, ale riekol: „A ja som jež, prekolem ťa tiež!“ a tak ohavnú kozu vyhnal z diery líščičky-sestričky. A jako v zimných večeroch na lubinskej fare na priadky sa schodivšie ženičky tichú prácu svoju korenily rozprávkami pekných povestí, tak to robievaly aj v iných domoch. Kdežto v Bošáckej doline v sobotu sa nepriadava, v Lubine konopná pradza práve v sobotu sa priadavala, a to z tej príčiny, že zakiaľ celá dedina zanášala sa zhotovovaním halenového, bieleho súkna, ženy celý týždeň musely vlnu čistiť a priasť, čo každá doma robievala, a na pradenie konopí zbývala im len sobota: a tu sa už 5—6 súsed spolu schádzalo na priadky a spojovaly užitočné so sladkým, prácu s milou zábavou rozprávok. Keby to bol vtedy kto za starou Trnkovou značil, čo nám tá cez zimu narozprávala, bolo by toho objemná kniha bývala! Mne dosiaľ, ač odvtedy viac než polstoročia uplynulo, daktoré kusy nesúvislé

tých, starou Trnkovou rozprávaných povestí, v pamäti sa pletú: ale ani jednu nevedel by som už celú vyrozprávať.

Ale že u ľudu nášho ešte hojná zásoba národných povestí a zajímavých rozprávočiek, ktoré dosiaľ nikde tlačou uverejnené neboly, sa nachodí: o tom presvedčil som sa aj minulej zimy tu v Bošáckej doline, kde som počul daktoré povesti, mne dosiaľ neznáme, a nakoľko viem, v sbierkach slovenských povestí neuverejnené. Ale keď tieto poklady básnictva ľudu nášho sbierať chceme, musíme si prispiešiť; lebo starenky, tieto živé archívy starobylých povestí našich, jedna za druhou vymierajú, a novšie pokolenie, problematickou kultúrou pooblizované, alebo starosťami o výživu ubité, tratí smysel pre tieto poklady ducha, a nebude to dlho trvať, že s krásnym, čistunkým národným rúchom vyhynú aj samorostlé národné povesti, a i tamtie i tieto zamenené budú púhym fabrikátom, na velikú škodu nášho bodrého a dobrého ľudu slovenského.

Podám tedy priateľom slovenských povestí daktoré, ktoré som tu v Bošáckej doline z úst ľudu sobral, a pousilujem sa tak ich vyrozprávať, jako mne rozprávané boly. [1])

I.

Chudobný sedliak a jeho bohatý kmotor mlynár.

Bol raz jeden velice chudobný a deťmi obsypaný sedliak, ktorý mal za kmotra bohatého, bezdetného mlynára. Keď sa u sedliaka zhusta nedostávalo pre taký kŕdeľ detí potrebného chleba a živnosti, chodieval si vždy ku kmotrovi mlynárovi požičiavať. Že sa to ale kam diaľ, tým častejšie stávalo, naposledy to mlynára omrzelo a riekol sedliakovi: „Pane kmotre! najprv mi vráťte to, čo ste si vypožičali, a potom až si požičiavajte iné; lebo, hľa, ani mne kozy neorú, a i ja potrebujem tu na živnosť, tu na šaty, tu na opravu mlyna, tu na iné storaké veci." Sedliak ale neprestal pekne prosiť, aby mu požičal mieru zrna na semeno, lebo nemá čím roličku posiať, a keď si nezaseje, nebude ani žať: aby mu len pre milosrdenstvo Božie z biedy pomohol. Mlynár sa zamyslel, a dal sa uprosiť. „Už vám len" — hovorí — „pane kmotre, toho zrna na semeno požičiam, aby ste nemuseli roličku úhorom ležať nechať, alebo práve zmárniť; ale mi musíte sľúbiť: že, keď umrem, prijdete mi po tri noci vartovať." Sedliak riekol: „Prijdem, pane kmotre, prijdem vďačne: len keď mi z biedy pomôžete." Mlynár ešte počastoval

[1]) V liste pán J. L. Holuby dokladá: „Mám ešte daktoré poviestky a povedačky, a v sbieraní pokračujem. Dakedy pošlem maličkosť o žihľave, k čomu všetkému ju ľud i poverečne potrebuje; len musím ešte vybehnúť do kopaníc a tam daktoré babky vyexamenovať. Ony mi vďačne všetko povedia, čo vedia. Keby sme mali v každej doline aspoň jednoho sberateľa, zadivil by sa svet, jaký poklad povestí národných udržal sa dosiaľ u nášho ubitého a zaznaného, rozličnými pijavicami vyssávaného ľudu." *Red.*

kmotra sedliaka, zrna na semeno mu vymeral a pekne ho vyprevadil, a len aby na sľub nezabudol, ho napomínal. Sedliak požičané zrno zasial, ale doma žene nepovedal, jakým sľubom sa kmotrovi za tú požičku zaviazal. Už bol aj na sľub zabudol, keď tu raz v noci počuje na okno klopať a volať: „Pane kmotre! ja som už zomrel; poďte ma vartovať.“ Sedliak po tichúčky vstal, aby ho žena nepočula, obliekol sa sviatočne, prekrižoval sa a šiel mrtvého mlynára vartovať. Našiel ho na doskách vystretého. Sedliak si zasadol do kúta pod pec a tam sa potichu modlil. Zrazu si vystretý mrtvý mlynár sadne, poobzerá sa dokola, a keď videl kmotra, že ho vartuje, zase sa uložil na svoje miesto. Na svitaní sedliak odišiel domov a žene ničoho nepovedal, kde bol. Aj na druhú noc šiel mlynára vystretého vartovať. Mlynár zase zodvihol hlavu, poobzeral sa, a keď videl kmotra, že ho vartuje, zase sa uložil. Ráno odišiel sedliak domov, a keď mlynára pochovávali, šiel mu aj so svojou ženou na pohrab. Ale po pohrabe sedliak už len so strachom myslel na tú tretiu noc, cez ktorú mal mlynára, teraz už na cinteri pochovaného, vartovať. Šiel tedy ku kňazovi o radu, a vyrozprával mu všetko, jako mu mlynár zrna na semeno požičal, a jako mu on slúbil, že ho za to bude mrtvého po tri noci vartovať, jako ho už po dve noci vartoval, a teraz tretiu noc musí ho vartovať na cinteri. Kňaz mu riekol: „Ničoho sa neboj; tu máš svätenú trojkráľovú kriedu; tou urob na cinteri okolo seba kruh, ale z neho nevykroč, čo by sa čo robilo, až do predodnia.“ Sedliak sa kňazovi poďakoval, vzal kriedu svätenú, s rošta svojej izbičky stiahol u vrchu v hák ohnutú vazovú palicu, a po večernom zvonení vybral sa na cinter kmotra vartovať. Tam si zastal neďaleko čerstvého hrobu mlynárovho, svätenou trojkráľovou kriedou spravil na zemi okolo seba veliký kruh, zastal si v prostred kruhu, a vazovú palicu v hrsti držiac, vartoval pochovaného kmotra. O pravej polnoci, kde sa vzali, tu sa vzali, dobehli k mlynárovmu hrobu traja dlhí, čierni psi a začali na tom hrobe kutať, až vykutávaná hlina sedliakovi do očí fŕkala. Psi, sedliaka nezbadajúc, len kutali a kutali, až konečne truhlu a v nej mlynára z hrobu vykutali, z truhly ho vyvliekli a tak dlho ho natriasali, až ho z kože vytriasli. Na to kožu zahodili za seba, mlynára bez kože do truhly uložili a zase ho do hrobu zakutávali. Sedliak sa na to všetko z kruhu díval, a keď psi hrob zakutávali, potiahol tým vazovým hákom mlynárovu kožu k sebe do kruhu, a už len čakal, plný strachu, čo sa ďalej bude diať. Keď psi hrob zakutali a urovnali, chceli vziať s sebou mlynárovu kožu; a že jej už tam, kde ju boli zahodili, nebolo, riekol jeden pes: „Kdes' tú kožu dal?“ Druhý odpovedal: „Ja som ju tu za nás položil, ale jej tam už niet.“ Keď len kože nebolo pri hrobe, dali sa tí psi do bitky medzi sebou, a jako sa zvŕtali, zbadali sedliaka v kruhu stojacieho a pri ňom svinutú mlynárovu kožu. I priskočil až k samému kruhu ten najväčší pes a riekol s hurtom: „Daj mi moju kožu!“ Sedliak odpovedal: „To není tvoja koža, ale kmotrova!“ Pes na to: „Ja som tú kožu vykutal, tedy je moja!“ Sedliak zase: „To je koža kmotrova, ale ti ju dám, keď mi donesieš za mech

červencov (medených peňazí).“ Pes sa rozbehol a o chvíľu sa vrátil s mechom červencov a riekol: „Tu máš mech červencov; daj kožu!“ Ale sedliak, keď už dvaja psi sa boli ztratili kamsi, bol trošku smelší, a len preťahoval jednanie o kožu, aby sa čas míňal, riekol: „Dones mi ešte za mech strieborných peňazí: potom ti kožu vydám.“ Pes sa kamsi rozbehol a o chvíľu doniesol za mech strieborných peňazí a povedal: „Tu máš tedy aj za mech strieborňákov: ale teraz daj sem kožu!“ Sedliakovi už počínalo byť úzko v tom kruhu, z ktorého vykročiť sa neopovážil, aby ho ten pes neroztrhal; ale sa posmelil a riekol: „Jak mi ešte donesieš za mech dukátov, potom ti kožu vydám; ale ináče nie.“ Pes sa aj tretí raz kamsi rozbehol a doniesol za mech dukátov a cele nahnevaný povedal: „Ale teraz už kožu musíš vydať, keď máš aj červenáky, aj strieborňáky, aj zlatáky!“ Sotva to ale vyslovil, bolo počuť z dediny kohúta zaspievať, a pes sa ztratil, jako by sa bol do zeme prepadol. Sedliak sa už nemal čoho báť, lebo už kohút zaspieval a svitalo; sobral tedy kmotrovu kožu a mechy peňazí a poberal sa domov. Až teraz sa žene priznal, čo bol kmotrovi mlynárovi sľúbil, a jako sa mu pri tom vartovaní kmotra vodilo. Len to ho zase trápilo: čo má s tou kmotrovou kožou urobiť? lebo sa bál, že si kmotor pre ňu v noci prijde. Šiel tedy zase ku kňazovi na radu a vyrozprával všetko, čo sa mu na cinteri prihodilo. Kňaz mu povedal: „Vieš ty čo? daj mne ten mech strieborňákov a zlatákov, a červenáky si nechaj; ja tú kožu vysvätím a zase ju do mlynárovho hrobu pochováme; a budeš mať pokoj.“ Taká rada sa ale sedliakovi nepozdávala, preto riekol kňazovi: „Mohli ste ísť sami mlynára vartovať na cinter a jeho kožu tým zlým uchvátiť, boli by Ste mali aj červenáky, aj strieborňáky, aj zlatáky. Ale viete čo? Jak mi tú kožu vysvätíte a pochovať pomôžete, dám vám ten mech červenákov.“ Kňaz na to pristal, kožu vysvätil, a večer ju so sedliakom do mlynárovho hrobu pochovali. Ešte v tú noc prišiel pochovaný mlynár sedliakovi sa poďakovať, že mu kožu zachránil, a sedliak mal od tej doby aj od mlynára, aj od čertov pokoj; peňazí mal, jako smetí, a žil so ženou a s deťmi šťastlive, a žije až dosiaľ, jak neumrel.

*

Túto povesť rozprávala mi v Podhradí Anna Zamec-Gelová. Jej syn Ján Zamec rozprával mi iný variant, dľa ktorého bol mrtvý mlynár pochovaný v kostolnej krypte, a sedliak kmotor ho, sediac pri oltári v kruhu svätenou trojkráľovou kriedou načiaranom, s vazovou palicou vartoval. Okolo polnoci prišli ku krypte traja čierni mládenci, sedliaka hneď nezbadali, kryptu otvorili, kameň od krypty o stlp opreli, mlynára z truhly vytiahli, z kože vytriasli, kožu za seba uložili, a keď zase mlynára do truhly, túto ale do krypty ukladali a kameňom zavaľovali, mlynárovu kožu sedliak vazovou palicou k sebe do kruhu vtiahol a svinutú k svojim nohám uložil. Jak mládenci kryptu kameňom zavalili a kožu mlynárovu vziať chceli: naľakali sa, keď jej tam už nebolo. I začali sa medzi sebou

o tú kožu dohadovať. V tom zbadali sedliaka pri oltári. „Čo tu robíš?“ pýtali sa ho. „Modlím sa,“ riekol sedliak. „Daj sem tú kožu!“ riekol jeden mládenec. Sedliak mu ale odpovedal: „Ja som s tebou nejedol vajce na Veľkú noc; až ten prijde, s ktorým som jedol vajce na Veľkú noc, potom ti kožu dám.“ Takým sem-tam dohadovaním bavil sedliak čiernych mládencov, ktorí mu nemohli ublížiť preto, že bol v kruhu, svätenou trojkráľovou kriedou urobenom, tak dlho, až kohút zaspieval, a čierni mládenci sa ztratili. Ráno zaniesol sedliak kožu mlynárovu ku kňazovi, ktorý ju vysvätil, a zavolav aj kostolníka a sedliaka, kryptu otvorili a mlynárovi jeho kožu zase do truhly položili. Na to sa hneď v noci i kňazovi, i sedliakovi, i kostolníkovi ten pochovaný mlynár v snách ukázal a riekol: „Pán Bôh vás opatruj za to, že ste ma od zlého vysvobodili!“

II.

Dvaja drotári.

Dvaja drotári vybrali sa svetom, a keď už schodili krajinu za krajinou, prišli do vysokých, hustých hôr, a tam poblúdili, až konečne večer došli k velikému zámku, pri ktorom bola veliká pajta, plná velikých oviec. Jak do zámku vkročili, stretli v ňom ozrutného obra s jedným velikým okom na prsiach; a bár sa ho náramne naľakali, predsa pribrali si smelosti a prosili ho, aby im dal bárs v tej pajte prenocovať, lebo že zablúdili, a do noci sa nemôžu ďalej pustiť, aby nezahynuli. Obor im sľúbil noclah; dal sa im navečerať, vzal ich s sebou do tej pajty, zavalil za sebou veliké kamenné vráta a povedal: „Dobre, že ste prišli. Jednoho z vás zjem hneď, a druhého si nechám na ráno na pochúťku.“ Sotva to povedal, schytil jednoho drotára, zabil a hneď na mieste ho zožral, že z neho len krpce a zdrapy haleny zostaly; druhému ale riekol: „Vyspi sa do rána; potom aj teba zjem na pochúťku!“ Drotárom len tak zima mlela od strachu, a ani oka zažmúriť nemohol, len nad tým premýšľal, jako by sa mohol vysvobodiť. Keď ale pozrel na zavalené kamenné vráta, soznal, že ich nebude v stave odchýliť, a inokade nebolo východu žiadneho. Obor sa po večeri roztiahol na zem a zaspal; a keď tak tuho spal, že ho ani bľačanie obrovských oviec neprebudilo, vzal drotár svoju palicu, opatrenú na konci silným, dlhým špinárom, prikradol sa k obrovi, a vrazil mu ten špinár s takou silou do oka, že mu hneď vytieklo. Obor od bolasti zrúkol, až sa všetko otriasalo, vyskočil na rovné nohy, a s velikým hnevom riekol drotárovi: „Však mi ty predsa neujdeš, lebo ťa najdem a zjem!“ Drotár sa od strachu do kúta učupil a čušal až do rána. Keď obor na svitaní ovce na pašu vypúšťal, domatal sa kamenných vrát, a len natoľko ich odchýlil, čo ovce po jednej vychádzať mohly. Obor, aby mu medzi ovciami aj drotár nevyvrzol, každú von vychádzajúcu ovcu po vlne pohladil. Drotár sa ale zavesil velikému baranovi rukami na hrdlo, telo popod barana po-

medzi predné a zadné nohy prevliekol a nohami sa do barana zakvačkoval. Obor aj toho barana po vlne pohladil, ale drotára nenašmátral, — a vypustil ho von. Takto z nebezpečenstva vysvobodený drotár dal nohy na plece, a utekal, čo mu para stačila, a šťastlivo sa dostal domov.

Poznámka. Čo grécke báje rozprávajú o Odysseovi a jeho spoločníkoch, ktorí sa dostali v Sicílii do jaskyne Kyklopov, kde potvorný, jednooký Kyklop Polyphémos viac mužov zožral, až ho Odysseus vínom opil a potom vyvalenému v opilosti žeravým kolom oko vyklal, a Odysseus i so spoločníkmi, povešajúc sa obrovským ovciam popod bruchá — pomste Polyphémovej ušli: to, s malou premenou, táto poviestka, nie bojovným hrdinom, ale prostému a chatrnému, svetom zbehlému drotárovi, zažiť dáva.

III.

Kováč, ktorý Biedu hľadá.

Bol raz jeden kováč, ktorému sa tak dobre vodilo, že nevedel ani, čo je bieda, a vysmieval sa tým, ktorí sa na biedu žalovali. Len sa raz nastrojil, sobral kladivo, klište a šídlo a riekol: „Už len musím ísť tú Biedu hľadať do sveta, abych aspoň vedel, čo je to.“ Jako tak z dediny do dediny a z mesta do mesta putoval, prišiel do hustej, tmavej hory. Tu ho stretol neznámy chlap a pýtal sa ho: „Kováč, kam ideš?“ „Idem Biedu hľadať,“ odpovedal kováč. Na to mu riekol ten chlap: „Jak nemáš nič proti tomu, pôjdem i ja s tebou; aspoň nám bude veselšie, keď budeme dvaja, a azda sa nám pošťastí najsť tú Biedu.“ „Dobre,“ rečie kováč, „poď!“ Idú, idú hustou horou, až v nej zablúdili, že už nevedeli kam z konopí. Tmavá noc sa svalila na horu, a tma bola tak hustá, že by ju bol mohol jako najčiernejšiu smolu krájať. Zrazu sa im čosi zďaleka zasvietilo, a keď zastali a k tomu svetielku oči upreli, pozdávalo sa im, že to svetlo z okna vychádza. Šli tedy opatrne za tým svetielkom, až zastali pri malej chalúpke, do ktorej keď vkročili, videli tam vyziablu, velikú, starú ženu s jedným okom na čele, v izbe ale v kúte kŕdeľ oviec. Žena tá sa ich spýtala: „Kde ste sa tu vzali? a čo tu hľadáte?“ Kováč riekol: „Hľadáme Biedu, a tu v hore sme zablúdili, a že sa z vášho okna svietilo, po tom svetle prišli sme k vám, aby ste nám dali prenocovať.“ „No,“ riekla vyziabla baba, „ja som Bieda; a dobre, že ste prišli, však ja vás usporiadam. Teba,“ povedala kováčovmu kamarátovi, „zjem na večeru, a teba,“ riekla kováčovi, „na frištuk.“ A hneď zakúrila pec, schytila kováčovho kamaráta, upiekla ho, roztrhala na kusy a pred očima kováčovýma ho zjedla, tomuto ale riekla: „Na tebe si až ráno pochutnám.“ Kováč už banoval, že sa vybral Biedu hľadať, a od strachu mu nadskakovala husacia koža po tele, keď si na to pomyslel, čo ho ráno čaká; a bárs mu tá baba kázala, aby sa do rána vyspal, on ani oka sotknúť nemohol a v smrtel-

ných úzkostiach čakal, čo s ním ráno bude. Ráno, ešte ani dobre nesvitalo, riekol Biede: „Babičko! ja som kováč; nepotrebovali by ste dajakú robotu odo mňa?“ „Keď si ty kováč,“ povedala baba, „ukuj mi druhé oko.“ Kováč na to: „To sa ľahko stane, a ja vám ho vďačne ukujem, len mi musíte doniesť jeden silný povraz, a druhý ešte silnejší.“ Keď Bieda povrazy obstarala, kázal jej kováč, aby si ľahla na zem a dala sa tým silným povrazom poviazať, „lebo,“ hovoril, „keď vám to druhé oko kuvať budem, musíte bez pohnutia, ticho ležať, ináče sa mi to oko nepodarí, a leda čo by som vás pošpatil.“ Baba si ľahla na zem a kováč ju tým povrazom pevne posväzoval, a potom jej riekol: „Babičko! probujte ten povraz potrhať.“ Baba sa zopäla a povraz na márne zdrapy potrhala. „Z toho nič nebude,“ povedá kováč, „musím vás poviazať tým silnejším povrazom.“ Keď babu posväzoval, riekol jej: „Babičko! potrhajte *tento* povraz!“ To ale baba, čo sa jak spínala a svíjala, urobiť nemohla. „Tak je dobre,“ riekol kováč, „a teraz len ticho ležte, nech vám to druhé oko ukujem.“ Na to vzal hrubé šidlo, nastavil ho Biede na to jej jedno oko a kladivom jej ho tak silno vrazil doňho, že jej hneď vytieklo, a baba sa od bolasti zopäla, povraz roztrhala a hneď k dverám si zastala a riekla: „Bár si mi oko vyrazil, predsa mi neujdeš!“ Keď sa už ovce blačaním na pašu pýtaly, púšťala ich Bieda, u dverí stojacia, jednu po druhej tak, že každú chytila na chrbte za vlnu a von vyhodila. Kováč videl na žrdi prevesený kožuch, obliekol si ho na ruby a šiel štvornožky medzi ovce, aby sa s nimi von mohol dostať. Keď už bol pri dverách, schytila baba aj jeho za vlnu na ruby oblečeného kožucha a vyhodila ho za ostatnými ovciami. Keď už bol ubehol kus od chalupy, zakríkol na babu: „Hej, babo, už mi nič neurobíš!“ Ona ale vybehla predo dvere a vykrikla za ním: „Ešte si mi neušiel!“ Kováč utekal horou, len sa mu tak hlava triasla; a keď už bol hodne ďaleko, že sa domnieval byť bezpečným, zastal a obzeral sa dookola, aby videl, kam sa to dostal, a jako by sa najkratšou cestou z hory na šíre pole vymotať mohol. Jako tak na všetky strany pozerá: tu sa ti mu zaligoce do buka zaťatá zlatá sekera! Kováč naradovaný, že sa nielen pred babou zachránil, ale aj zlatú sekeru našiel, priskočil k buku, pochytil pravou rukou toporisko sekery a chcel ju z buka vytiahnuť. Ale sekera nielen že zostávala pevne v buku zaťatou, že ňou ani pohnúť nemohol, ale počul zďaleka chichot posmešný baby, ktorá za ním kráčala. Kováč sa baby naľakal, chcel sekeru pustiť, ale nemohol dlane otvoriť, lebo mu bola dlaň jako prirastená na toporisko. Už málo chýbalo, že ho baba pri tej sekere nedochytila; ale kováč, vidiac, že je s ním zle, vytiahol ľavou rukou z vačku nôž, odrezal si od toporiska pravú ruku, práve keď mu už Bieda bola za chrbtom a s chichotom riekla: „Hehehe! Či som ti nepovedala, že mi neujdeš?“ a len-len že ho už neulapila za pačesy, — a utekal bez ruky domov. Potom už viac nechodil Biedu hľadať, lebo jej sám mal na celý život dosť.

IV.

Cigáň, ktorý si sám hrob kopal.

Vyšiel si raz cigáň na strom, aby s neho uťal hodnú haluz na palivo a na uhlie. I zasadol si medzi konáre a dal sa s chuťou do utínania haluze — pod sebou na hrubšom konci. Pomimo idúci kňaz, vidiac cigáňa haluz pod sebou utínať, riekol: „Cigáň, spadneš!" „Ej, nešpadnem, Vaša milošť!" riekol cigáň, „však pevno šedím a dobre ša držím!" Kňaz ale povedal mu: „Uvidiš, že čo chvíľa sletíš aj s haluzou," a poberal sa ďalej. Sotva vzdialil sa na dostrelenie od cigáňa, odťal cigáň haluz, spadol aj s ňou na zem a náležite sa dozarážal. Keď sa cigáň so zeme posbieral a zpomedzi konárov vymotal, odbehol tam i haluz i sekeru a bežal, ledva dychu popadal, za kňazom, ktorého keď dohonil, riekol mu: „Vaša milošť! proším poníženе, jako šte vy to mohli vedieť, že ja š tou halužou špadnem?" Kňaz sa len usmial a odpovedal mu: „Dobre som to vedel, lebo som ťa videl, že na tenšom sedíš a na hrubšom rúbeš." „Nuž, Vaša milošť," povedá cigáň, „keď vy to všetko tak dobre viete: povedžte mi ešte ašpoň to, kedy umrem?" „Keď ti zadok ostydne," riekol kňaz a šiel ďalej. Táto odpoveď zarazila cigáňa a za hodnú chvíľu stál na mieste, jako svätý u cesty; potom vrátil sa pre drevo a sekeru, a prijda domov, rozprával smutno žene, čo sa mu prihodilo, a kedy umre. Haluz na drobno porúbal, drevo pekne uložil, potom si prisadol na zem a zadumený začal kuvať. Že ale zem bola studená, počalo ho na zadok chladiť; preto prestrašený riekol žene: „Ženo, žle je! Už mi žadok veľmi oštydá a ja čo chvíľa umrem. Abych ale vedel, kde budem ležať, pôjdem ši žavčašu šám hrob vykopať." Vzal tedy rýľ a motyku s lopatou a utekal do hory na krížne cesty a tam si s velikým chvatom kopal jamu. Keď už bol tak hlboko, že mu len kučeravá hlava vyzerala, keď sa pri vyhadzovaní hliny v hrobe narovnal, uháňal tou cestou bohatý pán na štyrspražnom koči, a keď sa priblížil až k cigáňovej jame, tento práve lopatou hlinu vyhodil a strapatú hlavu z jamy vystrčil; kone sa splašily a pána prekotily. Namrzený pán nevedel si to nijako vysvetliť, čo sa to s jeho poslušnými koňmi porobilo, že sa mu razom splašily. I poslal kočiša, aby sa šiel podívať na to miesto, čo je to tam? Kočiš sa kus cesty vrátil, po obidvoch bokoch cesty sa obzerajúc, pred čím sa to vlastne tie kone splašily? Až tu zrazu cigáň zase vystrčil hlavu z jamy a hlinu vyhodil, že sa ho aj kočiš velice naľakal. Ale vidiac cigáňa v robote, pýtal sa ho: „Cigáň! čo tu robíš?" „Nuž," riekol cigáň, „jamu ši kopem, lebo muším umrieť, keď mi už žadok oštydá." Kočiš sa so smiechom vrátil k pánovi a povedal mu, že sa to kone cigáňa naľakaly, ktorý si tam samému sebe jamu kope, lebo že už naskore umre, keď mu zadok ostydá. Pán si dal cigáňa zavolať. Cigáň poslúchol a prišiel. Pán sa ho spýtal: „Čo to tam kopeš?" „Ach, pán velkomožný," hovorí cigáň, „ja mám prorokované, že muším umreť, jaknáhle mi žadok oštydne; a keď mi už veliče oštydať žačal, nuž,

aby šom vedel, kde budem ležať, šám ši jamu kopem." „Keď je len to," riekol pán, „ja ti zadok rozohrejem, že ti nebude ostydať. Ľahni si na zem!" Cigáň si ľahol dolu bruchom, pán vytiahol hodný korbáč a začal ním cigáňa celou silou ťať. Cigáň nielen že nenariekal a nekričal od bolasti a ani neutekal, ale cele natešený zaťal zuby a volal: „Fešt, pán veľkomožný, len fešt nech šľahajú; už ša mi žadok rožohrieva, až ma páli!" Keď mu ich pán ešte so pár naprišíval korbáčom, povedal mu: „No už budeš mať hádam dosť!" Cigáň vstal, pánovi sa pekne poďakoval, že mu zadok rozohrial; vzal rýl, motyku a lopatu a pomaly sa dovliekol domov, ale na tom rozohriatom zadku za celý týždeň sedávať nemohol. Bol však predsa rád, že ešte umreť nemusí; ale od tej doby nechodil si viac sám jamu kopať.

V.

Seľľák a čert.

(Nárečím bošáckym.)

Seľľák gazda mal jennu velikú roľu a posál ju žitom. Pred žatvú sa prišél seľľák na žito podzívat; a jak si ho tak obziéral, dze sa zal, tu sa zal, pristal si k nemu čert a rékel: „Gazda, žneš?" „Ešče nyje," povedal seľľák, „len si žito poziérám." Čert na to: „A čo mi slúbíš a podpíšeš, keď c' to žito prenechám?" Gazda povedal: „Čo by som já tebe slubuval a podpisuval, veď mi to žito mimo Boha nichto zát nemôže." Ale čert rékel: „Já c' to šetko shrnúť môžem." A gazda na to: „Veru neshrneš, keď Bôh nedopuscí!" Keď čert seľľáka nemohél nastrašiť, ztracil sa, len čo smrad po ňom ostal.

Keď žito dozrelo, začal ho seľľák žať. Sotvá kosákom roľu načal, tužibuď čert, a povedal seľľákovi: „Môj je vrch, a tvôj je spodek." Seľľák ale mu rékel: „Ba, môj je vrch, a tvôj je spodek," a nedal sa čertovi nijako prehádať. Naposledy povedal čert: „Počuj, gazda! čo sa už toľko budeme dohaduvať, ale stavme sa: kerý z nás na peknejšém koni to žito obejde, toho bude vrch." Seľľák na stávku pristal. Čert sa ztracil, ale o chvíľku prišél na velice peknóm koni. Jak ho gazda ešče zďaleka vidzel, kázal svéj žene, kerá prám bola za ním na roľu prišla, aby si chytro vyhrnúla šaty a štvernožky behala okolo žita. Jako čert na peknóm koni pricválal a začal okolo žita obiehať, a už myslel, že má stávku vyhranú, keď seľľák nijakého koňa nemal pri sebe, — dobehél až k seľľákovéj žene, zastal a rékel: „Jak som živ som, starý čert som, ale takého koňa ešče som nevidzel!" „Ani nikdy vác neuvidzíš," povedal seľľák, „lebo takých koní, jakého ty máš, je dosci na svete; ale taký kôň, jako je tento môj, je len jeden." Čert stávku prehral, zasmradzil a ztracil sa.

Na druhý rok nasadzil seľľák na tú roľu zemákov, a keď jich pod jeseň začal vykopávať, prišél ten čert zas a povedal: „Gazda! ščil je ale spodek môj, a vrch tvôj!" Gazda sa ho ale nenaľakal,

len mu rékel: „Ba, veru, je spodek môj, a vrch tvôj.“ „Nedohadujme sa zas,“ povedá čert, „ale nech je spodek toho, chto dôjde na roľu ani cestámi, ani chonníkom, ani peší, ani na voze, ani na koni. „Dobre,“ rékel gazda, a zal si kozu, obkročil hu, jennu nohu mal na koze a druhú kráčal po zemi po trávniku veľľa chonníka. Čert zas stávku prehral, zasmradzil a ztracil sa: a seľľák už mal od neho pokoj.

Eugen Onegin.

Z Puškina prekladá *Samo Bodický.* [1])

Tretia hlava.

XV.

Tatiana, moja Taňa drahá!
Nad tebou slzím, poklad môj:
Do ruky módneho si vraha
Už položila osud svoj.
Zahynieš, ale tak sa stáva,
Že najprv nádeja ti hravá
Privábi temnú blaženosť,
Ty rozkoš žitia spoznáš dosť,
Ty piješ túžieb čarovný jed,
Domnienky chodia v zápätí
A takým krásnym zdá sa ti
Čas, keď s ním niekdy máš sa videť;
Pred tebou stojí den po dni
Tvoj pokušiteľ osudný.

XVI.

Tatianu hryzú lásky bôle,
Do sadu ide tratiť žiaľ,
Nehybné oči klopí dole
A nechce sa jej kročiť diaľ:
Nadýma sa hruď, prebľadlú tvár
Rumencom zrazu oblieva žiar,
Zamiera v ústach dýchanie,
Šum v uchu, v očiach blýskanie...
Noc príde; mesiačik sa zjeví,
Obchádza čo stráž nebesá,
A slávik v kroví zaplesá,
Započnúc zvučné svoje spevy —
Tatiana nespí v temnu tom,
Pestúnke vraví šepotom:

[1]) Ukážka z prekladu, hotoveného pod tlač v samostatnej knihe. *Red.*

XVII.

»Nezaspi, ňaňa: tu tak dušno!
Odokry oblok, poď ku mne.«
— Čo, Taňa, čo ti je? — »Mne krušno;
Rozprávaj niečo rozumne.«
— O čomže? Nemôžem ja z toho,
Že niekedy som znala mnoho
Povestí pravých, nepravých
O pannách a o duchoch zlých,
A teraz mi tak temno, Taňa:
Zabudla som, čo znala som,
Tak sa to deje chuďasom!
Škapalo... — »Rozprávaj mi, ňaňa,
Čis' predtým, dávno, premilá,
Ty niekoho tiež ľúbila?«

XVIII.

— A pravda, Taňa! V tamtie letá
O láske vravet, stonoha!
Za to by vyhnala so sveta
Mňa moja svokra nebohá. —
»Nuž jak si vydala sa, ňaňa?«
— Hľa, takto, kázal Boh. Môj Vaňa
Bol mladší odo mňa, môj kvet,
Mne vtedy bolo trinásť liet.
Dva týždne vídali sme svachu,
Keď prichodila namlúvať,
Mňa prežehnali otec, mať,
Plakala ťažko som od strachu;
Rozplietli vrkoč mi s plačom
A spievali pred sobášom.

XIX.

Tak zaviedli ma k ľuďom cudzím...
Veď ma ty ale neslúchaš...
»Ach, ňaňa, ňaňa moja, túžim,
Mne je zle, mňa udusí plač,
Ja plakať, vzdychať by som chcela!«...
— Dieťatko, ty si prechorela;
Pomiluj Bože a nás spas!
Čo chceš, len povedz, kým je čas...
Svätenou vodou pokropím ťa,
Ty si horúca... — »Nič mi je;
Ja... ľúbim... to ma ubije.«
Pán Boh buď s tebou, milé dieťa! —
A starkej ruka svraštená
Devušku krížom prežehná.

XX.

»Ja ľúbim,« znovu šeptom vraví
Starene v dychu horiacom.
— Srdiečko, chybí ti na zdraví. —
»Mňa nechaj: zaľúbená som.«
A luna vtedy zasvietila
A temným svetlom ožiarila
Pobľadlé krásy Tatiane,
I vlasy porozpúšťané,
I kvapky slz, na stolčeku tam
Sediacu smutnú starenu,
Keď hlavu bôľom strápenú
Trasúcim sverí svojim rukám;
Driemalo všetko v tichosti
Pri tej mesačnej svetlosti.

XXI.

Tatiane srdce lieta v diali,
Hľadiacej v osvetlený kraj...
Myšlienky nové rozum jaly.
»Choď, samotnú ma zanechaj.
Ňanička, pero, papier daj sem,
Stôl primkni; ver mi, hneď si ľahnem;
Tak s Bohom.« Dievča samé je.
Zatíchlo všetko. Zaskveje
Sa v okne mesiac. Ona píše
List, mysliac o Oneginu,
List, čo jej lásku nevinnú
V nerozmyslených slovách dýše.
List napísaný, hotový...
Tatiana! koho osloví?

XXXII.

Tatiana zavzdychá bez slova,
Ju strasie jako osiku,
Uschýňa pečať oblátková
Na rozpálenom jazyku.
Ku plecu sklonila sa hlávka,
Košieľka spustila sa ľahká
S jej prekrásneho pleca doľ.
Už mesiac svetlý vybľadol.
Tam údol sa cez paru jasní,
Tam potok striebro oblieka,
Tam budí zo sna sedliaka
Zvuk pastierskeho roha hlasný.
Hľa, ráno. Všetko povstane:
To jedno mojej Tatiane.

XXXIII.

Nevidí ona rána úsvit,
Len sedí dolu sklonená,
Jej ťažko príde vtlačiť na list
Písmeny ryté prsteňa.
Tu otvoria sa ztíška dvere,
Starička ňaňa dnu sa bere,
K raňajkám donášajúc čaj.
— Tatiana, oči otváraj;
Veď oblečená si už znovu!
Ó, ty môj milý ranný vták!
Večerom bála som sa tak!
A ty si zdravá, chvalabohu!
Po strachu nočnom znaku niet!
Tvár tvoja — jako z maku kvet.

XXXIV.

»Ach! ňaňa, urob mi po vôli«...
— Len, milá moja, rozkaz daj
»Nemysli... niečo... to ma bolí...
No vidíš... len sa nevzpieraj.«
— Dieťatko, svedok Božia ruka. —
»Nuž, tak mi tiško pošli vnuka
S lístokom k O. ., ku tomu, vieš...
K súsedu... a mu rozpovieš,
By neotvoril ani ústa,
Nech moje meno nespomne«...
— Ku komu, milá? Povedz, mne
Je teraz hlava taká pustá.
Súsedov vôkol toľko všiaď,
Že ťažko ich len spočtovať.

XXXV.

»Jak ťažko domyslíš sa, ňaňa!«
— Srdečný kvet, už stará som,
Ach, stará; tupý rozum, Taňa;
Bývalo ináč, rozkazom
Mne bolo vôle panskej slovo... —
»Ach, ňaňa, čože mňa do toho?
Čo biedy s tvojím umom mám:
Veď vidíš, lístok oddávam
Na Onegina.« — Rada, rada.
Nehnevaj sa mi, dušička,
Veď znáš, že som už starička;
Lež prečože si zase bľadá? —
»Nuž, ňaňa, ničoho v tom niet...
Len pošli svojho vnuka hneď.«

U L. N. Tolstého.

(Pokračovanie.)

Okolo 4-tej popoludní vyšiel Lev Nikolajevič z domu, vstav od popoludňajšej práce. Bol pohrúžený v seba: či premáhal fysické bôle od jatier, či rozmýšľal nad dačím vážnym. Ľavú ruku mal za pásom zastrčenú (ako na poslednej fotografii) a v ľadviech za pásom širokú ruskú sekeru s krátkym poriskom, vystrúhaným tak, aby sa z ruky nevyšmykla. Obzrel sa na lavičku pod stromom, či ho nikto nečaká, a namieril kroky k lesu. Zbadav ma neďaleko domu, zavolal ma s sebou; ale upozornil ma, že v lese bude mokro, abych si šiel po kaloše. Rozbehnul som sa po ne do druhého domu, a odtiaľ ešte po sekeru do čeľadného dvora. Tým som sa dosť dlho zdržal, a Ľva Nikolajeviča som viacej na chodníku v tom smere, v ktorom mi ukázal, že ho dohoním, nevidel; chodník sa počal krútiť. Volal som, ozýval sa mi mohutný, hrudný hlas. Po ňom idúc, našiel som Ľva Nikolajeviča na malej čistinke, chodil okolo, vyzeral drevo na trám, pre pohorelca jasno-poľanského, čo bol ráno pýtať. Na jedličku, nad ktorou sa skláňaly tri mladé brezy, poznamenal: „Treba by bolo túto „jeľku" oslobodiť." Pýtal sa, aké stromy u nás rastú, ako žije ľud, čím sa živí. Na odpoveď, že hlavne na kapuste, švábke a chlebe a že dakde jie ovsený chlieb bez droždí, podotknul: „Nuž veď sa taký rozsype." Hovoril som, že u nás ľud lepšie, zdraviu primeranejšie sa šatí, že ešte doma tkajú plátno, aj súkno valkajú; že spodné šaty nosia všade plátené biele, a nie ako okolo Tuly fabrické, farbisté. „Aký bol národ za mojej pamäti za poddanstva! Mocný, zdravší!" Šli sme popri pasúcich sa koňoch, ktoré maly predné nohy ťažkými železnými putami so zámkami sputnané. „Pozrite, od čoho sú tieto putá? Od zbojníkov." — Potom sa spýtal: „Či je u vás kúrenie rozšírené?" Na odpoveď, že o mnoho väčšmi než v Rusku i v Nemecku, pokračoval: „Teraz je kúrenie a pitie (omamujúcich nápojov) v svojom zenite. Povedomie o ich zlu začína sa už ujímať vo vyšších vrstvách, ale v nižších vrstvách ešte dlho bude trvať (fajčenie, pitie) inerciou."

V ďalšom rozhovore, ktorý som si veľmi nedostatočne zapamätal a zaznamenal, spýtal som sa Ľva Nikolajeviča: prečo je medicína nie veda. Odpoveď som dobre nerozumel. V pamäti mi zostaly len tieto výroky: „Medicína je umenie, rad empyrických známostí (svědenij), ako je i hospodárstvo. Veda je na pr. matematika. Medicínske známosti sa majú učiniť dostupnejšími celému národu, tak ako i hospodárske. Najvážnejšie pre lekára je osadiť za na dedine, vstúpiť v čím bližšie prosté styky s národom, aby bola dôvera, aby lekár nebol pánom. Toto i vám želám. — Liečenie nemocí nečiní ani 1% toho, čo by malo byť úkolom medicíny.[1]) Medicína, ako

[1]) Lekárova domnelá veda je všetka tak postavená, že on vie liečiť len tých ľudí, ktorí nič nerobia a môžu žiť z práce druhých. Treba sú mu nepočetne drahé pomôcky, inštrumenty, lieky, hygienické

i agronomia, má sa stať čím populárnejšou, všetkým prístupnou a nie 40-im akademikom (reflektovanie na debattu predošlého dňa o užitočnosti Petrovsko-Razumovskej hospodárskej akademie. Lekár

---

zariadenie bývania, potravy, záchodov, aby mohol vedecky pôsobiť; okrem platu, sú mu potrebné také nákladky, že na to, aby vyliečil jednoho chorého, je mu treba hladom umoriť 100 takých, ktorí ponesú tieto nákladky. On sa učil u kapacít v stolných mestách, držiacich sa len takých pacientov, ktorých je možno liečiť na klinike, alebo ktorí, liečac sa, môžu kúpiť nevyhnutné pre liečenie lieky, stroje, ba i prejsť hneď so severa na juh i do takých a inakších kúpeľov.

Ich veda je taká, že každý zemský lekár sa žaluje na to, že nieto prostriedkov liečiť pracujúci národ, lebo že je taký chudobný, že nieto prostriedkov postaviť chorého do hygienických okolností, a zajedno tenže zemský lekár sa žaluje na to, že nieto špitálov, a že on nestačí, že sú mu treba pomocníci, feldšiari. Čože z toho nasleduje? Z toho nasleduje, že hlavná bieda národa, od ktorej pochádzajú, šíria sa a nelieča sa mu choroby — je nedostatok prostriedkov pre život.

Ajhľa, veda pod zástavou rozdelenia práce prizýva svojich bojovníkov na pomoc národu. Veda je všetka prispôsobnená (pristrojená) k bohatým triedam a za úlohu si kladie, ako liečiť tých ľudí, ktorí si môžu všetko zadovážiť, a posiela liečiť tých, ktorí ničoho zvyšného nemajú — tými istými prostriedkami.

Ale prostriedkov niet, a preto ich treba brať z národa, ktorý chorie, nakáža sa a nevylieči sa, lebo nemá dosť prostriedkov.

Obrancovia medicíny pre národ hovoria, že sa teraz toto dielo ešte nevyvinulo (málo vyvinulo).

Iste, že sa nevyvinulo, preto, že keby, Bože chráň, ono vyvinulo sa u nášho národa, — miesto dvoch doktorov, báb i dvoch feldšiarov do újezdu dali by 20, ako oni to chcú, skoro by nebolo ani koho liečiť. Vedecká pomoc národu, o ktorej hovoria obrancovia vedy, musí byť celkom inakšia. A tá pomoc, aká má byť, ešte sa nepočala. Počne sa vtedy, keď človek vedy: technik alebo lekár nebudú považovať za zákonné to rozdelenie práce, t. j. usurpáciu cudzej práce, ktorá existuje, nebudú sa považovať za oprávnených brať od ľudí, nehovorím už stá tisíce, ale ani skromných 100 alebo 500 rubľov za svoju pomoc, lež budú žiť medzi pracujúcimi ľuďmi v týchže okolnosťach a takže ako oni, a vtedy budú prikladať svoje vedomosti k otázkam mechaniky, techniky, hygieny i liečenia robotujúceho národa. Ale teraz veda, kŕmiaca sa na účet robotujúceho ľudu, úplne zabudla na okolnosti, v akých žije tento ľud, ignoruje (ako sa ona vyslovuje) tieto okolnosti, a preseriósne sa cíti urazenou, že jej domnelé vedomosti nenachádzajú použitia v národe.

Sfära (oblasť) medicíny, ako sfära techniky, leží ešte nenačatá. Všetky otázky o tom, ako lepšie rozdeľovať pracovnú dobu, ako sa lepšie stravovať, čím, akým spôsobom, kedy, ako sa lepšie odievať, obúvať, chrániť sa vlhkosti, zimy, ako sa lepšie umývať, chovať deti, vychovávať ich atď., a síce v tých okolnosťach, v ktorých sa nachádza robotujúci národ — všetky tieto otázky sú ešte nie postavené. L. N. Tolstoj: Čto-že nam delať. Str. 82.

by mal popularisovať medicínu, učiť národ hygiene, takej, aká je možná u pracujúceho ľudu, prvej pomoci pri ochoreniach, prostému liečeniu nemocí — sú prostriedky, ako obklady studené, teplé, kúpele, odvary daktorých rastlín, ktorými sa dá v mnohých nemociach pomôcť — a hlavne prophylaxi, predídeniu nemociam. — Podrostu umiera 50 percent, snížiť túto úmrtnosť sedliackych detí na 40 percent je vážnejšie, než liečiť starcov. — V spojitosti s tým, že je medicína nie veda, uviedol konklúsie zo statí, ktoré nedávno čítal: jedna o poslednej teorii účinkovania chininu na spirilly a druhá moskovského fysiologa Sečenova o jeho výskumoch dotyčne práce srdca.

O robote i oddychu, o čo by sa mala veda starať, učíme sa u sedliaka. Pred sniedaním pracovať, po obede oddychovať. Aj kedy, koľko ráz a čo jesť učíme sa u sedliaka. — — Odieva nás francúzsky krajčír, cieľuprimeranosti tu niet.

Nazpäť idúc z hory šli sme ticho. Poneváč som ja mal ísť ešte sekeru zaniesť do gazdovského dvora, Lev N. nešiel do domu, ale sa skrútil a viedol ma popri parku. Keď sme podchodili ku kuzmínskemu domu, spýtal sa, či som už pil kumys (kyslé mlieko kobylie) a zaviedol ma v prízemí k Baškircom. V prvej izbe nebolo nikoho, za chvíľku prišla Baškirka z druhej izby. „Zdravstvujte!“ riekol jej L. N. a poprosil kumysu pre mňa. Naliala mi za črpák do takého korytčaťa (vahančeka), v akých u nás nosia k pekárovi. Kumys chutil ako kyslá žinčica, len bol o moc ostrejší. Lev N. mi povedal, že keď sa viacej vypije, že sa hlava zakrúži človeku, opiť sa môže. Chytro som vypil, kývnul som hlavou Baškirke, nepoďakujúc sa, a mal som sa k odchodu. Myslel som si, zajtra prídem zase napiť sa a dám diškréciu. Ale Tolstoj, ktorý nič nepil, poklonil sa hlavou hlboko až po prsia úctive, s výrazom vďaky v očiach i tvári, a poďakoval sa.

Tá poklona a vďaka Baškirke bola taká úprimná, precítená a povedomá, ako vďaka nejakého pútnika alebo žobráka za vľúdne prijatie, občerstvenie. Bol som veľmi dojatý. Ako som sa predošlého dňa presvedčil, že Tolstoj vo vývody Kreutzerovej sonáty pevne verí, presvedčený je o ich (a jedine ich) pravde, snaží sa podľa nich myslieť, žiť, aj úprimne želá rodine svojej, blízkym mu ľuďom, aj všetkým ľuďom, aby ich pochopili a žili podľa nich, tak som teraz zase videl, že čo hlása o pokání, o nelhaní samému sebe ani pred inými, o prestatí hľadeť na seba ako na zvláštneho človeka, ale hľadeť na seba ako na takéhože človeka, ako sú ostatní ľudia, — tiež snaží sa zachovávať.

Užin (večera) bol slávnostný. Bolo 50-ročné narodzenie grófky Sofie Andrejevny. Pri stole sedelo viac hostiacej rodiny a cudzích než domácich. Sofia Andrejevna mala miesto na konci stola, a na tom mieste sedávala i v nasledujúce dni. Lev Nikolajevič zase pri sniedaní a večeri sedával za vrch stola, lebo tam stávala mašinka, na ktorej si ovsianku varil. Ináče stáleho miesta pri stole nikto nemal. — Bolo veľmi živo a veselo. Rozhovor viedli hlavne Sofia Andrejevna a najstarší syn Sergej Ľvovič. Po polievke som zbadal,

že mám ruku veľmi zakrvavenú — bol som totiž pred samým užinom spešne zub trhal — vstal som a odišiel som dolu umyť si ruky. Keď som sa vrátil, Lev Nikolajevič spýtal sa ma, či mi prišlo zle od kumysa. Povedal som, že nie; viac nič, bol som skonfundovaný. Mária Ľvovna povedala otcovi, kde a u koho chorého sme boli. Lev Nikolajevič ho patrne znal, lebo poznamenal, že tam v Teľatine jesto aj celkom chudobní, v Jasnej (takto hovoria skrátene namiesto v Jasnej Poľane) a Kučikách nieto. V rozhovore prišlo sa na obrazy Nikolaja N. Gċa, ktoré poslal nedávno syn zosnulého na Jasnú Poľanu, prosiac Tolstého, aby s nimi urobil ako za najlepšie uzná. Ani Sergej Ľvovič, ani hostiace slečny nevideli ešte tých obrazov. Rozhodlo sa, že po užine sa pôjde do ateliera Tatiany Ľvovny. Lev Nikolajevič povedal medzi iným: „Idi do masterskoj Tani, čitaj tam Evangelie i poslê smotri na kartiny.“

Ešte sa prezrela pošta. Potom sme šli, Lev Nikolajevič, slečny S. E. a R., Tatiana Ľvovna, Sergej Ľvovič a ja do „masterskoj“ (ateliera).

Už bolo pritma na pozeranie obrazov. Tatiana Ľvovna zažala veľkú visiacu lampu. [1])

---

[1]) K lepšiemu porozumeniu toho, čo bude nasledovať, zdá sa mi vhodným citovať v úplnom znení Tolstého:

Predmluvu k sborníku „Cvietnik“ (izdanie Posrednika). *O tom, čo je pravda v umení.*

> Pokolení ještěrčí, kterakž by jste mohli dobré věci mluviti, jsouce zlí? Nebo z hojnosti srdce ústa mluví.
>
> Dobrý člověk z dobrého pokladu srdce vynáší dobré, a zlý člověk ze zlého pokladu vynáší zlé.
>
> Ale pravím vám, že z každého slova prázdného, kteréž mluviti budou lidé, vydají počet v den soudný.
>
> Nebo ze slov svých spravedliv budeš, a z řečí svých budeš odsouzen. (Mat. XII. 34—37.)

V tejto knihe sobrané sú okrem rozprávok, v ktorých sú opísané skutočné udalosti, ešte historie, podania, povesti, legendy, bájky, také, aké boly sostavené a napísané na úžitok ľudí.

Vybrali sme také, ktoré považujeme za súhlasiace s učením Krista, a preto ich považujeme za dobré a pravdivé.

Mnohí ľudia, obzvláštne deti, čitajúc historiu, rozprávku, legendu, bájku, predovšetkým sa spytujú: či je to pravda, čo sa opisuje; a často, ak vidia, že to, čo sa opisuje, nemohlo sa stať, nuž hovoria: to je len vymyslené a to je nie pravda.

Ľudia, čo takto súdia, súdia nesprávne.

Pravdy sa dozvie nie ten, kto sa dozvie len to, čo bolo, je i býva, ale ten, kto sa dozvie, čo má byť po vôli Božej.

Napíše pravdu nie ten, kto len opíše, ako sa vec mala a čo spravil ten, a čo spravil druhý človek, ale ten, kto ukáže, čo robia ľudia dobre, t. j. súhlasne s vôľou Božou, a čo zle, t. j. protivno vôli Božej.

Pravda je cesta. Kristus riekol: „Ja som cesta, i pravda i život.“

Ako Lev Nikolajevič zahľadel sa do obrazov, oči počaly sa mu svietiť — zdalo sa mi, že aj vlhnúť — a svaly tváre k žalostne-blaženému úsmevu sa sťahovať. Celá jeho bytnosť akoby skoncentrovala sa vo vnímaní obrazov, jeho tela v tie chvíle mohlo ani nebyť. „Ach, Bože, aké je to krásne!“ zvolal. Bol celý dojatý, vysvetľoval a opytoval sa, ako sa obrazy nám páčia. „V tejto izbe cítiť smrť!“ A pozeral to na nás, aký dojem na nás robia, to zase na samé obrazy. „Čím viacej na ne hľadím, tým lepšie ich rozumiem a rád mám.“ Jedna zo slečien prehodila na obraz Ukrižovanie, že je Kristus vyziably ako niščij (žobrák), a potom povedala, že na obraze Hoden je smrti (= Súd) tiež vyzerá ako niščij a neznačiteľne, že púta pozornosť súd (členovia súdu a sprievod), ako tiahne slávnostne, a nie odsúdený Kristus, ktorý stojí pri stene na kraji obrazu.

„Masterskaja“ je v čeľadnom dome. Prišly dievčatá-šichníčky v húfe už na odchode domov a zastaly pred širokým a vysokým oblokom „masterskoj“, a dívaly sa dnu. „Ukrižovanie“ mohly dobre videť, ale „Súd“ nie. Zavolali ich dnu. Lev Nikolajevič im povedal, čo predstavujú tie obrazy a vypytoval sa ich, čo vedia o ukrižovaní, súde. Dievčatá neodpovedaly, len pozeraly, pozeraly. Keď odišly, zase sa nás Lev Nikolajevič opytoval každého, i mňa opätne, ako sa nám tie obrazy páčia. Mňa boly oba obrazy, keď som ich videl predošlého dňa po prvý raz, veľmi zarazily, bodly. Kebych nebol počul, aký povolaný umelec-kresťan a s akou láskou ich maľoval,

---

A preto pravdu zná nie ten, kto si hľadí pod nohy, ale ten, kto vie podľa slnca, kam má ísť.

Všetky slovesné práce sú i dobré i potrebné nie vtedy, keď opisujú, čo bolo, ale keď ukazujú, čo má byť; nie vtedy, keď rozprávajú, čo konali ľudia, ale keď oceňujú dobré a zlé, keď ukazujú ľuďom jedinú úzku cestu vôle Božej, vedúcu k životu.

A nato, aby bola ukázaná táto cesta, nelzä opisovať len to, čo býva vo svete. Svet leží vo zle a pokušeniach. Ak budeš opisovať svet, aký je, to budeš opisovať mnoho lže, a v slovách tvojich nebude pravdy. Aby bola pravda v tom, čo opisuješ, treba písať nie to, čo jest, ale to, čo má byť, treba opisovať nie pravdu toho, čo je, ale pravdu kráľovstva Božieho, ktoré približuje sa k nám, ale ktorého ešte niet. Odtiaľto pochodí, že jesto hory kníh, v ktorých sa hovorí o tom, čo skutočne bolo, alebo mohlo byť, ale knihy tieto všetky sú lož, ak tí, čo ich píšu, nevedia sami, čo je dobré, čo zlé, a nevedia i neukazujú tú jedinú cestu, ktorá vedie ľudí ku kráľovstvu Božiemu. A býva to, že jesto povesti, podobenstvá, bájky, legendy, v ktorých opisuje sa také čudesné, čo nikdy nebývalo i nemohlo byť, a legendy, povesti, bájky tieto sú pravda preto, že ony ukazujú to, v čom vôľa Božia vždy bola, je i bude, ukazujú, v čom je pravda kráľovstva Božieho.

Môže byť taká kniha a mnoho, mnoho jesto takých románov, histórií, v ktorých sa opisuje, ako človek žije pre svoje náružívosti, trápi sa, iných trápi, vydáva sa nebezpečenstvám, trpí núdzu, pomáha si podvodom, borí sa s inými, vymáha sa z biedy, a nakonec spojuje sa s pred-

nuž by som bol povedal, že je to príšerný realismus, že postrádam na nich božskosti v Kristovi, a že sú tou hrôzou, ktorá z nich ide, odpudzujúce. Ale vediac, ako veľmi si ich Lev Nikolajevič váži, hľadal som v nich to, čo sa jemu páčilo, chcel som, aby sa i mne páčily, nechcel som sa priznať z direktného dojmu. Na opätovnú otázku Ľva Nikolajeviča odpovedal som to, čo som si len želal, aby tak bolo: „že páčia sa mi, hej, veľmi sa mi páčia." Lev Nikolajevič pravda hneď zbadal, že si ja v sebe iné myslím. „Skutočne? Ja bych rád zvedieť vašu úprimnú mienku." A ja som zase len opakoval to isté. Slečny a syn vytýkali obrazom, že urážajú krásocit.

Nikolaj N. Gé namaľoval za 30 rokov len 8 obrazov zo života Krista. Ale ako ich maľoval, čo sa nad nimi narozmýšľal, o tom výrazne svedčí ten fakt, že ku samotnému „Ukrižovaniu" načrtal alebo namaľoval 70 esquisov, daktoré z nich na tom istom plátne (v životnej veľkosti) olejovými farbami. Jeden z týchto esquisov zobrazoval toto: privedení sú všetci traja, Kristus i lotri, ku krížom. Kristus si zakryl tvár rukama. II. esquis: Kristus samotný na kríži, druhých dvoch krížov niet. Jeden vojak *pochopil*. III.: Jeden Kristus visí na kríži a druhý Kristus, prízrak, prišiel k lotrovi, objíma mu tvár a bozkáva ho. IV.: Telá všetkých troch sú sosňaté s krížov. Telo jednoho lotra leží tvárou na prsiach Kristových atď. atď. do 70. Gé všetko prebral, aby vyrazil ich pomer. Na tomto obraze bol najprv Kristus s dvoma lotrami, ten po ľavici sa mu nepáčil, odstrihol ho, zostal len jeden lotor, ten umieral, Kristus žil. Potom premaľoval *Ukrižovanie* tak, ako je teraz: Kristus práve umrel. Vojak, čo mu prišiel podať octu, utiekol; vidno ho polovicu za

---

metom svojej lásky a stáva sa slávnym, bohatým a šťastlivým. Taká kniha, keby i všetko, čo sa v nej opisuje, i bolo celkom tak, a keby nebolo v nej ničoho pravde nepodobného, predsa bude lož a nepravda, lebo taký človek, ktorý žije pre seba a pre svoje náruživosti, čo by mal akú peknú ženu a čo by bol aký slávny a bohatý, nemôže byť šťastlivým.

A môže byť taká legenda, že Kristus s apoštolmi chodil po zemi a zašiel k boháčovi, a boháč nevpustil Ho, a zašli k biednej vdove a tá ich vpustila. A potom On kázal bočke zlata zagúľať sa k boháčovi, a vlka poslal k biednej vdove zožrať jej poslednú kravičku, a vdove bolo dobre a boháčovi zle.

Taká historia je celkom pravde nepodobná, preto že nič také, čo je opísané, nebolo, ani nemohlo byť; ale ona je všetka pravda preto, že sa v nej ukazuje to, čo vždy má byť, v čom je dobro, v čom zlo, a za čím sa má snažiť človek, aby plnil vôľu Božiu.

Čo by sa aké divy opisovaly, čo by sa aké zveri shováraly po ľudsky, čo by aké samoletiace koberce prenášaly ľudí, i legendy, i podobenstvá i rozprávky budú pravda, jestli v nich bude pravda kráľovstva Božieho. A jestli nebude tejto pravdy, nuž môže byť všetko, čo sa opisuje, dosvedčené kýmkoľvek, všetko to bude lož, preto že niet v ňom pravdy kráľovstva Božieho. Sám Kristus hovoril v podobenstvách, a podobenstvá Jeho zostaly večnou pravdou. On len dodal: I tak zachovávajte, jak slyšíte.

koncom ramena, ktoré z ľavého kríža zostalo na obraze. Búrka. Lotor po pravici, ktorý v ten deň po prvý raz v svojom živote počul bratské slová a nové ponímanie života, zhrozil sa, žasne. Ten, od ktorého to počul, práve umrel. Lotrovi sa neverí, kričí ku Kristovi v zúfalstve, strachu, bôli, či ozaj umrel.

Na obraze *Hoden je smrti* (Súd) na pravo tiahne súd preč. Annaáš, tesť Kajfášov, nesie thoru, knihu zákonov. Kajfáš, ktorý bol v tom roku arcibiskupom, ide so složenýma rukama, zamyslený. Na tvári mu vidno, že je ešte v pochybnosťach a že ho trápi, že čosi zlého vykonal, kdežto Annaáš je celkom pokojnej tvári, povedomý si, že vyplnil povinnosť „pravosúdia". Nikodém sedí za processiou v úzadí, zakryl si tvár rukami. Na ľavo stojí pri stene Kristus. Je celý sústredneny v sebe, ničoho nevidí. Okolo stoja židia a rúhajú sa mu. Jeden, energická figúra, ide mu práve pľuvnúť do tváre, druhý mu trhá rúcho, tretí, starec, dvíha prst: Na Boha si zabudnul. Hneď ťa ukrižujeme! Kristus stojí, nehľadí na nikoho, aby sa nedal uchvátiť hnevu, jeho oči vyrážajú vnútorný boj, pokoru, jeho zrak i myseľ je obrátená vnútri do seba. Neposudzuje ich, trpí urážky. — Na jeho oči zvolal Lev Nikolajevič s oduševnením: „Oči čudesné!" V očiach mu vidno, že sa modlí, aby preniesol všetky urážky bez odsudzovania.

„V týždni raz dva chodím sem podumať si. Tu sa tak dobre číta Evanjelium.[1])

Ostatných 6 obrazov, ktoré Gé ešte namaľoval, sú nasledujúce: 1) *Večera Pána*, 2) *Umývanie nôh učedlnikom*, 3) *Kristus v getsemanskej záhrade* (r. 1869), 4) *Svedomie* (Judáš stojí, hryzie ho svedomie. Poďalej fakle, odvádzajú Krista.) 5) *Čo je pravda.* (Kristus

---

[1]) List L. N. Tolstého Nikolajovi N. Gému:

Už by som Vám bol mal dávno odpovedať, drahý priateľu, ale Váš list mi nezostal na stole, odpovedal som tedy na iné listy, nie na váš, jeden z najbližších môjmu srdcu.

To, že obraz sosňali (s výstavky) a to, čo o ňom hovorili, je veľmi dobré a poučné. Zvlášť slová (cárove): „To je bijáreň". Tieto slová všetko vravia: bolo by treba, aby bol zobrazený trest, ten istý trest, ktorý sa teraz koná, tak aby naň bolo takže príjemne hľadeť, ako na kvietočky. Podivuhodný je osud kresťanstva! Spravili ho (kresťanstvo) domácim, vreckovým, učinili ho neškodným a v takej podobe ho prijali ľudia. A nielen že ho prijali, ale privykli k nemu, na ňom sa zariadili a uspokojili. A zrazu sa ono počína rozovierať v celom svojom obrovskom, pre nich hroznom význame, ktorý rozrušuje celé ich zariadenie (ustrojstvo).

Nielen učenie (o tomto ani hovoriť niet čo), ale samá historia života, smrti dostáva svoj skutočný význam, ktorý obličuje (usvedčuje zo lže) ľudí, a oni hrozia sa a bláznejú. Sosňatie (obrazu a odstránenie jeho) s výstavky je vaša víťazosláva. Keď som ho po prvý raz videl, bol som presvedčený, že ho sosnímu, a teraz, keď som si živo predstavil obyčajnú výstavku s jej..... nature mort-ami, až smiešno mi je pomysleť, že by obraz tam visel. — — — Čo hovoria umelci? Atď.

ivedený pred Piláta.) 6) *Noc po ukrižovaní* alebo *Zvestovatelia kriesenia.* Tento obraz bol namaľovaný podľa ponímania Strausvho. Vtedy, keď ho maľoval, bol Gé ešte pod vlivom Straussa. odľa Tolstého telesná otázka vzkriesenia neexistuje.

(V Tretiakovskej gallerii v Moskve som videl ešte jeden malý raz od Géa: *Východ Krista s učedlníkmi do getsemanskej záhrady.* týmto by bolo všetkých obrazov zo života Krista 9.)

Lev Nikolajevič vyňal z vrecka Evanjelie, stal si pod lampu počal hľadať miesto, ktoré nám chcel prečítať. Ale jedna zo ečien poznamenala na obraz „Ukrižovanie,“ že to tak vyzerá — otvorené ústa u lotra — ako keby nadával Kristovi.

Lev Nikolajevič jej odvetil: „Zprvu som i ja bol tej mienky. o vy o tvári lotra, ale teraz vidím, že v ňom deje sa celé vnúrné dráma, medzi predošlými pochopami a medzi terajšími. Ten. orý si ho zamiloval, práve umrel, a lotor pochopil, že i on umre. aknul sa, kričí, zúri a tiahne sa k Nemu. — Keď ku Caseriovi išiel kat, počal sa vraj trhať, hádzať.“

„V tomto obraze je tá skutočnosť (dejstviteľnosť), ktorej nelo i niet... Toto je pravda.“

Zase opakoval ktosi výčitku, že v tomto obraze nieto krásy, spomenul obrazy Viasnecova. (Videl som potom obrazy Viasneva z kresťanskej historie v Moskve v Tretiakovskej gallerii. Sú rovských rozmerov, effektne prevedené, ale teatrálne, líčené, čloku ani k srdcu, ani k rozumu nehovoria.)

Lev Nikolajevič odvetil: „Viasnecova radi majú, lebo vidia ňom lož, ku ktorej privykli... Viasnecov hovie kráse.“

„Umenie nemá slúžiť kráse, ale len ideálu kresťana: Bohu, avde, dobru, mravnosti.“

„Krása je ideál grécky, zaostalý za nami 2000 rokov; ale náš eál je iný.“

„Krása! Francúzska krása! Ovocie maľovať.“

Na námietku synovu Lev Nikolajevič hovoril ďalej: „Pre Barca, keď vidí vyparádenú ženskú, je ona ideálom, prichodí „v hard“ od nej. Nuž teda nie žena, ale krása grécka; keď sa páči, bre, ale už ideálom nijak nemôže byť.“

„Poňatia krásy nieto u východných národov. Buddhisti nemajú ova pre krásu.“

„Grékom bola krása ideálom pred 2000 rokmi. My sme sa žili z nej a teraz sa zase vraciame k nej, zase ju pozdvihujú ideál.“

„U Grékov krása a dobro splývajú (slievajú sa) v jedno; také zke bolo niveau ich mravného vývoja, ich mravného života (mravsti ich života).“

„Od čias kresťanského ideálu dobro a krása spolu sa nesnesú.“

„Podľa všetkých kresťanských pochopov je krása až protivná bru.“

„Akože by mohla byť krása ženy dobrom.“ [1]).

„Teraz je ideálom mravnosť.“

„Bohužiaľ, náš terajší europský svet stojí povedome na nízkej úrovni, na ktorej stál grécky.“

„Tieto obrazy Géa, to je nie krása.“

„Umenie má sa snažiť po ideáli dobra.“

„Kresťan je pokorný. Kresťanstvo požaduje obetí.“

„Život materiálny je len miráž, klam, reálnym životom je život duchovný.“

„Akonáhle jesto duchovný cieľ života, nuž materiál odpadá.“

„Život nestojí, lež deje sa v ňom pokrok, a ten pozostáva v tom — nie pokrok železníc —, že sa ľudia vždy väčšmi a väčšmi milujú vospolok. Toto krása nenapomáha.“

„Život má jediný smysel: dviženie k Bohu, a ja som účastníkom tohoto dviženia.

„Sú všelijaké ponímania života. Rozvojom rozumu rozvíjajú sa. Bolo také ponímanie (ktoré sa i teraz najde u ľudí nízkeho mravného vývoja), že blaho pozostáva v blahu môjho *osobného* života.“ [Druhé ponímanie života pozostáva v tom, že význam života priznáva sa nie v blahu oddielnej osoby, ale v blahu: rodiny, rodu, národa, štátu, ba i človečenstva. (Pokus religie positivistov.) Tretí pomer človeka k svetu: kresťanský (tamtie dva boly pohanské), ten, v ktorom sa nevoľky cíti každý starý človek, a do ktorého vstupuje teraz, podľa mienky Tolstého, človečenstvo, pozostáva v tom, že význam života sa už nepriznáva v dostižení svojho *osobného* cieľa alebo cieľa dákejsi úhrnnosti ľudí, lež len v slúžení tej vôli, ktorá ho utvorila, nie pre dostiženie jeho cieľov, lež cieľov tejto vôle. Doplneno zo spisu Tolstého: Religia a mravnosť.]

Syn: „Jesto cieľuprimeranosť... Cieľom života je dobro a krása.“

Lev Nikolajevič: „Cieľuprimerane — jednomu Chrám Spasiteľa, druhému fabrika, tretiemu obraz...“

„Dobro a krása: Jedno sa protiví druhému. Krása ženy ma pokúša, je mi protivnou, podobne divadlo, kone, Petrohrad, Nizza.“

„Krása bola najvyšším ideálom hrubého gréckeho národa. Nemec Baumgarten vymyslel trojicu: pravda, dobro a krása; prv bola len dvojica: pravda a dobro — a tá vás mýlí.“

„V celom indickom, čínskom, židovskom národe nieto slova blízkeho kráse.“

Syn: „Nie krása dekadentov. Ideálom, cieľom má byť harmonia, slúčenie istých predmetov, čo moju vôľu uspokojí.“

„Vôľa nič neznamená. Sloboda, ponímam, čo znamená. Vôľa

---

[1]) Podivná vec, aká je to číra illúsia, že krása je dobro. Keď pekná žena hovorí hlúposti, načúvaš a nepočuješ hlúposti, ale múdre. Hovorí a robí mrzkosti, a ty vidíš čosi milého. A keď nehovorí ani hlúpo, ani mrzko, ale je pekná, hneď sa uisťuješ, že čudná vec, aká je múdra a mravná.

L. Tolstoj: Kreutzerova Sonáta, str. 25.

je dľa Schopenhauera „Ding an sich“, ktorá jest v skale, vo mne. Ja znám život, ale vôle neznám, neponímam. Psychologovia fysiologicky vysvetľujú vôľu: následok impulsu, dojmu.“

„Prečože je krása cieľuprimeraná?“

„Reálny život je len duchovný. Zväčšovanie lásky a rozumu.“

„Ruža, západ slnca, žena — to je krása. Ale načože ju stavať za ideál?“

„Krása je ideálom Váni, bude ideálom Míši [1]), ale s vekom ustúpi ideálu povedomia dobra, pravdy.“

„Ja budem k vôli kráse obetovať dobro, budem nútiť ľudí trápiť sa pri budovaní pantheonu!“

„Ak si človek postaví za ideál krásu, nuž sa zamotá, vráti sa o 2000 rokov nazad.“

„A kvintessencia všetkého, čo som za 15 rokov dumal, je tá: postaviť si cieľom života slúženie ideálu Boha, dobru, všetko ostatné, i osobné šťastie i krása ‚bude vám pridano‘. A ak bude človek slúžiť ideálu jonickému: kráse, pôžitkom, bude nešťastný.“

„Renan vraví, že krása je „le grand art“ (veľké umenie) a že kresťanstvo spravilo chybu, keď zahodilo krásu. [2])

„Ja len to viem, že budem žiť, ale čo *tam* bude, to nemôžem vedieť.“

„Nikdy nenastane čas dokonalosti, lebo blaho je v tom, že zdokonaľovanie sa bude večné. Pokrok bez konca.“

„Svet zo zlého stavu postupuje k dobru.“

„Vás budú prenasledovať, ako mňa prenasledovali.“

„Chudoba, pokora, znášanie priekorí, núdze, to je to trenie. Keby nebolo trenia, bolo by možné perpetuum mobile. Viem, že je trenie cohäsio, bez čoho byť nemožno.“

„Kresťanstvo je à prendre ou à laisser. (Kresťanstvo berte také, aké je, alebo ho nechajte.)

Posledné sentencie Lev Nikolajevic riekol obrátený ku tej slečne, čo najtuhšie debattovala.

„Sofia Emanuilovna! Kresťanstvo à l'eau de rose (naparfumované) — akým ho vy chcete mať — nebýva, ale býva všivavé!“

Tento výrok, ktorým zakľúčil celý spor, vydral sa mu z hrudi, keď už vstával. Poneváč ustal v nepredvídanom spore, aj čas pokročil, nuž nám už nečítal Evangelium, ktoré po celý čas držal v ruke, z počiatku roztvorené, potom s prstom založeným medzi listy. Spor bol veľmi ostrý, obe slečny aj syn tuho zastávali svoje mienky, hovorili chytro a mnoho, často opakujúc tie isté dôvody, na ktoré im Lev Nikolajevič už raz odpovedal, tak že i on musel to isté opakovať. Tu je podaná len čiastka toho, čo hovoril, len jednotlivé jeho výroky, ako som ich zachytil, a väčšinou hneď tam poznamenal.

---

[1]) Váňa, 7—8-ročný synček (umrel vo februári 1895), Míša, 16—17-ročný syn Ľva Nikolajeviča.

[2]) Srovnaj: Tolstój o Guy de Maupassantovi v lanských Pohľadoch, alebo ešte lepšie v lanskej „Naší Době“, kde je stať podatá celá.

Zahasili sme lampu a šli do rodinného domu. Von už bolo celkom zotmeno. Šli sme najkratším, úzkym chodníkom cez trávu. Pri kuzmínskom dome sme zastali, lebo slečny chcely ísť do svojej izby. Tu Lev Nikolajevič ešte raz povedal Sofii Emanuilovne, vracajúc sa k tematu sporu, na ktoré neprestal myslieť: že je to veru tak: „Da—s, christianstvo à l' eau de rose nebyvajet, a byvajet všivoje. Eto tak bylo i tak budet. Eto ne ja vydumal, no ja sebe íšču, čto mne eta istina poňatna.“ (To som ja nevymyslel, ale ja si lichotím, že ja túto pravdu chápem.) My sme šli ďalej do veľkého domu. Ja som zašiel v prízemí do bibliotéky zapisovať si.

O chvíľu som počul: prišly slečny. Lev Nikolajevič práve vtedy šiel zo svojej pracovne hore do stolovej. Pri schodoch sa stretli.

„Prečo som sa s vami hádal!? — To je nie dobre!...“

Z prenikavého, dojemného hlasu, akým bola táto výčitka sebe vyrčená, dalo sa vycítiť, že Lev Nikolajevič opravdove sa kajá z toho, že sa dal strhnúť k sporu a uchvátiť rozhorčeniu. Pravdu má Behrs, keď píše o Tolstom: „Celá individuálnosť človeka sa premenila v personifikáciu idey lásky k bližnému. A nech sa mi prepáči paradoxon, že mu vytýkam to za chybu, keď si myslí, že je to odstúpenie od jeho názorov, jestli ostro karhá druhého pre jeho skutky, ačkoľvek to robí k vôli samej idei.“

Okolo 8-mej sišla sa celá rodina, okrem malých detí, i hostia, v stolovej. Samovar šumel na konci stola, ale nikto nepil čaj, ani sa za stolom nesedelo. Spoločného rozhovoru nebolo. Každý robil to, čo mu bolo vhod: shováral sa, počúval, čítal, písal, prechodil sa. Najživšie šlo okolo Sofie Andrejevny, ktorá prišla samá posledná a ktorú hneď, ako prišla, obklopili, nie ako jubilantku tohoto dňa, ale ako matku, ktorá dlhšie bola preč a len pred pár hodinami vrátila sa domov. Ale najväčšmi bolo počuť Michajla Ľvoviča, ktorý, drnkajúc na balalajke, shováral sa so starším bratom, dobrým hudobníkom. Sergej Ľvovič sedel za klavírom a prehrával si tíško pre seba. Pomaly sa stalo ticho, len jeho lahodná hra zvučala. Po chvíli prisadli si k nemu Michail Ľvovič s balalajkou a Mária Ľvovna s gitarou. Riadili sa — museli — podľa Michajla Ľvoviča, ktorý má vo všetkom svoju hlavu. Hra bola veľmi krásna, milá.

„Sigrajte ruskia piesni,“ riekol im otec. Medzi hrou spýtal sa ma: či sú naše slovenské piesne podobné ruským.

Čo hrali, boly veľko-ruské piesne, ale pripomínaly trošku haličsko-maloruské kolomyjky. Náhodou tieže piesne som počul spievať v Kostromskej gubernii (na severo-východ od Moskvy za Volgou) kováčov vo vyhni.

Spýtal som sa Ľva Nikolajeviča, či Sokrata (Sokrat, jeho žizň i učenie, vyd. Posredník) on nespracoval. Riekol, že áno. Táto maličká trojkopejková knižočka pre ľud je tak prosto, jasne a do duše hovoriacim spôsobom napísaná, že som hneď myslel, že je Tolstoj jej pôvodcom. Ostatné populárne, v Posredníku vyšlé životy a učenia mudrcov, Diogena, Paskala, Gogoľa, spracovali iní, mladší, pod Tolstého rukovodstvom. Čo riekol o Epiktetovi a Markovi Aurelovi, nepamätám sa. —

Tiež nepamätám sa, v akej spojitosti riekol: „Mazzini, druh Garibaldiho, človek by myslel, že surový vojak, a to bol tichý, dobrý človek, napísal list o nesmrteľnosti.“ Tento list vyšiel v *Nedeli*.

„Pred rokami chceli moji priatelia, aby sme založili svoj časopis. Ja som nepriateľ organisácie. Odvtedy prešlo 8 rokov a otvorily sa nám 3 časopisy: *Russkaja Žizň* (petrohradský denník), *Nedeľa* a *Sievernyj Viestnik*.“

„Napíšte populárny článok o nazarénstve do daktorého ruského žurnálu. Navštívte toho nazaréna (bol som spomenul jednoho čelného maďarského nazaréna, zavreného v blázinci v Pešti), veď takým ľuďom je velikou útechou videť, že jesto ľudia, čo s nimi spolucítia i veria.“

„Keď je nazarénov toľký počet, musí byť u nich vnútorný pohyb. Každá sekta skostnatie vo formách, forme podriadi obsah, i povstáva vnútri nej nový pohyb, obrodenie kresťanského *života*. Prezveďte sa, či jesto medzi nimi mladonazarénsky pohyb, a či mladonazaréni veria v božskosť Krista.“

V tom prestali hrať a začali hovoriť, obrátiac sa ku Ľvovi Nikolajevičovi. Vstali sme od obloka a presadli ku stolu. Pil sa čaj, bolo veľmi živo. Rozhovor sa točil okolo vážnych otázok, nesmrteľnosti, manželstva atď., ale nebol všeobecný a jediný. Lev Nikolajevič len kedy-tedy vmiešal sa poznámkami, ako: „Náš život sa nezačína a nekončí našou osobnou existenciou.“ Bol veselý, žartoval, ale najviac len počúval, hovorilo sa mnoho a o všeličom. Sofia Emanuilovna hovorila s velikým oduševnením o Sienkiewiczovom románe Rodina Polonieckych, ktorý práve vychodil v ruskom preklade v Sievernom Viestniku a ktorý i v rodine Tolstých so záujmom sledovali.

Sergej Ľvovič sa ma spytoval o stranách v peštianskom parlamente, o ich programmoch, o voľbách a o stave národov v Uhorsku, o vlive kléru, aristokracie, to isté o Cislajtánii a zvlášte o Mladočechoch a o Masarykovi. Tu sa vmiešal Lev Nikolajevič a spytoval sa o smere a poli účinkovania Masaryka. Potom pýtal sa ma, či je u nás zavedené povinné posielanie detí do školy. V odpovedi som spomenul i óvody.

„Teraz idú v Rusku chýry o všeobecnej školskej povinnosti. Nesúhlasím s tou vecou.[1])

[1]) Tolstoj mnoho zabýval sa otázkou výchovy ľudu. Keď bol druhý raz za hranicou, r. 1859, študoval hlavne túto otázku. V rokoch 1861—4 a opäť 1871—3 sám vyučoval na Jasnej Poľane deti aj starších, ktorým sa chcelo do školy chodiť. V 60-tych rokoch vydával a redigoval pädagogický časopis „Jasná Poľana“, v 70-tych rokoch sa zabýval otázkou výchovy učiteľstva, aj chcel založiť seminár. Nech tu stoja nasledujúce slová Tolstého: Otázka, v čom záleží kriterium toho, čo a ako sa má učiť, stávala sa mi vždy významnejšou, len po rozhodnutí tejto otázky som mohol byť presvedčený, že to, čo a ako som učil, nebolo ani škodlivé, ani neosožné. V tie časy v pädagogickej literatúre nenašiel som nielen súhlasu, ale ani protirečí, lež úplnú ľahostajnosť oproti otázke (totižto čo a ako učiť), ktorú som zadal. Napádaly daktoré podrobnosti,

Odpovedal som ešte na otázky, či vie u nás ľud čítať, písať, či jesto dosť škôl, lekárov, koľko dostávajú učitelia pláce?

Lev N. odišiel do pracovne. Sofia Andrejevna doniesla si šitie, nejakú šatu pre jednu starú, asi 100-ročnú ženu, čudáčku, ktorá kŕmi myši, šváby, a rozprávala, čo počula v Moskve. Cár je vraj chorý na obličky a celý je opuchnutý. (Zprávy o chorobe cára ešte vtedy neboly prenikly do novín.) Z otázok jej kladených prešla na to, aký je cár Alexander III. človek. Keď bola pred dvoma rokmi u neho v záležitosti hladujúcich, odchodiac myslela si: „Zachovaj ťa Bôh, dobrý človeče!" Cárovi vtedy povedala i o neprepustení censúrou 13. sväzku Tolstého spisov pre Kreutzerovu sonátu. „Keď píše proti manželstvu," odvetil jej cár. — „Nie," hovorila ona, „vysoký ideál cudnosti je preto postavený, aby bolo možno zachovať manželstvo čistým." Ďalej rozprávala, že v Moskve v Rumiancevskom museume prepisovala starú korrešpondenciu Ľva Nikolajeviča. Myslela si, že ju tam budú „na rukách nosiť", a tak sa ku nej chovali, ako by sa jej chceli striasť. Dali jej sluhu-strážnika do izby, kde písala; ten vždy hovoril, koľko je už hodín. „Mali by byť radi, že ta chodím. Keď ja umrem, nikto neprepíše túto korrešpondenciu. Kto sú žijúce osoby jeho románov, okrem neho iba ja viem." — Taktiež hovorila grófka Sofia Andrejevna: „Mne Lev Nikolajevič páči sa ako umelec, nie ako mysliteľ. S jeho mravnými názorami nemôžem súhlasiť, nie sú primerané nášmu terajšiemu svetu, nie sú uskutočniteľné. Ja som napísala román proti Kreutzerovej sonáte, ale som ho nevydala.

„S vegetariánstvom nesúhlasím. Vegetariáni hrozne mnoho jedia a sú vždy hladní ako vlci. Keby mi dieťa bolo choré a ak by mu mäsa bolo treba, nuž by som i sama zarezala hydinu alebo niečo iné."

Rozprávala, ako Lev Nikolajevič píše: „Keď vidí, že je na pr. krásny deň, že kŕdeľ vrán letí, poznačí si to do zápisnej knižky, ktorú vždy s sebou má, a keď mu je v umeleckom spise treba pekný deň opísať, vypíše to miesto. Alebo počuje zvláštny výraz, zapíše. Na konské dostihy nikdy nešiel sa dívať, nikdy ich na vlastné oči nevidel: v *Anne Karenine* opísal ich podľa rozprávania jednoho vyššieho officiera (ktorého Sofia Andrejevna i pomenovala)."

Okolo pol jedenástej vrátil sa Lev Nikolajevič z pracovne. Povedal, že čítal Boborykinov román, ktorý práve vtedy vychodil vo Viestniku Evropy. „Nestoit čitať."

Odporúčal som sa a šiel som do svojej izby. (Dokončenie.)

Dr. *Dušan Makovický.*

---

ale sama otázka patrne nikoho nezaujímala. Bol som vtedy mladým, táto ľahostajnosť ma rozhorčovala. Nechápal som, že som bol so svojou otázkou: prečo vy viete čomu a ako učiť? podobný tomu človeku, ktorý by, dajme tomu hoc v shromaždení tureckých bašov, rokujúcich o tom, ako sobrať čím viac daní, predložil im nasledujúcu otázku: Páni, aby sa vedelo, z koho koľkú daň brať, treba rozobrať otázku: na čom sa zakladá naše právo vyberania daní?... Iste by všetci bašovia ďalej rokovali o spôsoboch vyberania daní a len mlčaním by pominuli nemiestnu otázku.

Z minulosti v budoucnost.

Na otvorenie národopisnej výstavky česko-slovanskej v Prahe
napísal *Svatopluk Čech.* [1])

Ó ještě jednou utkvi v plném vděku
nám před očima, zjeve rozmilý,
než odplaví tě navždy vlna věku,
než dosníš navždy sen svůj přežilý!
Sem sleťte se, vy chaty rozmanité
z niv, hor a lesů, z konců vlasti všech,
vy hnědé, jako klícky z dřeva sbité,
vy běloučké, jimž došky halí mech,
vy s řezbou prostou, malbou neumělou,
s lip větví stinnou, mátou zahrádky,
vy s poesií rodné hroudy celou
a s kouzlem dětské písně, pohádky!
Zas mezi vámi zkvítej chrpou, mákem
v cet lesklých zdobě starobylý šat
a zasviť pestrým srdéčkem a ptákem
běl příze, kterou pilný kolovrat,
své míse vrčení s děv hlasem zpěvným,
tkal spolu s pásmem báje stobarevným!

Kol s okem zaroseným zříme němi.
Svůj venku nechali jsme boj a svár,
kal vášní s řevnivosti jedy všemi,
a všichni cítíme niv rodných čár:
Zde kolem vše jest naše, naše stejně
a naše pouze; matky jedné dech
nás ochvívá tu všechny blahodějně
a v jedno ladí tlukot srdcí všech.
Z hor, dolin všech od Tater po Šumavu,
z lích vlasti všech, kde český slyšet zvuk,
jsme shromážděni tuto v těsném davu
a vítáme se tiskem družných ruk.
A jsme tu sami spolu, jako bratři,
když v jizbě shromáždí se rodinné;
kam zříme kol, nám samým všechno patří,
vše bez pomocné ruky jediné
sem sneseno, jest naším vlastním dílem
a poznat samy sebe naším cílem.

Zde básník neshledává s umnou pílí
k fanfáře slavnostní slov chladný lesk,
zde samoděk se ruka do strun chýlí,
z nichž tryská duše plné ples i stesk.

[1]) Z Národnich Listov 16. mája 1895.

Co stále hledal, za čím toužně zíral,
když vlnila se klasy širá pláň,
co po lukách i hájích různo sbíral,
by pravým věncem ozdobil svou skráň —
vše rázem shrnulo se kolem něho
v sad přebohatý netušených krás,
a plně dýše, září z toho všeho
duch rodné země, vlastní lidu ráz.
Jest pěvci, jakby měl se do zápasu
dát za ty vděky vzácné s Duchem času:

»Stůj, duchu zlý, ty duchu věčné změny!
Již svál nám květů tisíce tvůj let —
chceš smést i skrovné ty, jež ušetřeny?
Spíš, cos' nám urval, všechno vydej zpět!
Za přítomnosti chladné, nudné rysy
vrať minulosti svěží, pestrý vděk
zas krajům našim všem, jak zářil kdysi,
jak z tisícerých zvonil zpěvanek,
ať z hrobu vzkříšen znovu zkvete všady
ten starý život prosté ryzí vnady!«

Leč marný vzdech. Čas nikdy nezastaví
svůj věčný krok, jenž mění země líc,
vše staré bez ustání v nové taví —
co včera byli jsme, dnes nejsme víc.
Vždy v nových myšlenek a citů vření
do nitra národů vlá jeho duch,
a s nitrem tím i vnější tvar se mění,
i kraje vzhled a všechen žití ruch.
V před národ musí, dál! Jen zachová-li
v tom proudu světovém svůj vlastní byt,
od vlastní podstaty se neoddálí,
své jádro nedá za plev cizích třpyt,
když dědictví, v němž věků práce leží,
v brak vetchý pohrdavě nehodí,
než co tu dobré, krásné, pilně střeží,
neb v duchu vlastním nově obrodí,
když lidstvu prospívá, své slouží době,
leč dbá, by předem věren zůstal *sobě.*

My chvíli stanuli a zříme kolem
jak hospodář, jenž shlédá jmění své,
vše, co mu zkvétá, zraje sadem, polem,
svůj dům a všechno v něm, co vlastním zve,
co přičinění jeho shromáždilo
i z otcův dědictví co ještě zbylo,
i v sebe sama noří zkumný hled,
své síly váží, jak dál jíti v před —

Tak obzíráme národní své statky
a hrdě můžem' hlavu vypjati:
Ať cokoli nám urval osud vratký,
dost zbylo přec, jsme dosud bohati.
Zde leží poklad ještě nepřebraný,
jenž cele náš, v němž ryzím každý skvost,
kde z drahokamů tisíceré hrany
nám nezkalená svítí původnost.
A rez nechť hlodá na některé kráse,
nechť veteši snad nepotřebnou zdá se,
jen pilník přiložme a přizpůsobme
tvar sestárlý za novým úkolem,
a v duchu témž zas nové zdoby robme,
jenž ze všeho zde mluví kolkolem —
ve vlastním duchu, vlastním po způsobu,
jen upraveném vhod pro jinou dobu.

Ó chutě nořme se v ty prosté krásy,
nechť k novým krásám duch se oplodní
z té, která k nám tu odevšad se hlásí,
z té dosud jaré duše národní,
nechť přilnutím k těm květům rodné půdy
sil nových svěžest nabereme v údy,
šlak cizích zbavme se v tom čistém zdroji —
Dál s lidstvem, dál! Však zůstaňme vždy svoji!

O rodnom kraji Pavla Jozefa Šafárika.

Kraj ten, v ktorom náš velaslávny P. J. Šafárik uzrel svetlo Božie, za starodávna zvaný Štitnícke panstvo, provincia Csetnek, leží v severo-východnej čiastke stolice Gemerskej, ohraničenej na severo-východe gemerským Hronom a Spišom, na východe dolinou Rožňavskou, na juhu panstvami Šomkút a Rozložná, na západe dolinou Muráňskou. Pozostáva z dvoch väčších dolín, z takzvanej Štitníckej a Slanskej, a ačpráve kraj ten rozprestiera sa len na troch kvadrátnych míľach, ležia v ňom predsa dve mestá, Štitník a Dobšiná, a 19 dedín, menovite: Kunová Teplica, Ochtiná, Rochovce, Slabošovce, Čierna Lehota, Rédová, Vyšná Slaná, Brdárka, *Kobeliarovo*, Hanková, Markuška, Malá Slaboška, Gecelovce, Petrmánovce, Roštár, Genč, Bystrô, Rekeň a Ardovo. Bela IV., kráľ uhorský, daroval kraj tento roku 1243 Bubekovcom, pochádzajúcim zo slovenskej rodiny Bobák; pozdejšie menovali sa Bebek, rozdeliac sa na dve rodiny, štítnických a plešivských Bebekovcov. Časom utvoril sa z tohoto panstva takzvaný štitnícky komposessorát pod správou osobitného senátu, na jehožto čele stál štit-

nícky rychtár, judex castellanus. Sídlom provincie bolo mesto Štitník, v ktorom páni spoluvladatelia schádzavali sa a takzvané panské stolice vydržiavali. Spravujúci senát mal dva oddiely: jeden z nich spravoval pravosúdné, druhý hospodárske záležitosti. V pravosúdnom oddiele bývaly riešené sporné záležitosti nielen poddaných, ale aj zemanov; odtiaľto mohly byť na stoličnú súdnu stolicu appellované. Za dávnejších časov prináležaly do kompetencie senátu i baňské záležitosti a len v novších časoch boly pridelené baňskému súdu. Kompossessorát vydržiaval shromaždenie viackrát do roka. Spoločné dôchodky mal z takzvaných regálií, mlynov, jatiek, hôr a z troch papierní.

Z toho, že v Dobšinej i dnes Nemci bývajú a slovenská reč v obvode štitníckeho panstva germanismami je sbabraná, zatvárali niektorí spisovatelia, menovite Ján Severíni a Ladislav Bartolomaeides, že prvotní obyvatelia tohoto kraja boli Gotovia, Gotíni, národy kmena germánskeho. Poukazujú vraj na to i čisto gotické stavby kostola ev. štitníckeho, ochtinského, gecelovského a mnohé gotické nápisy na pečiatkach a stavbách. To sú však dôvody nie dostatočné, lebo i dľa svedectva peštianskeho professora staviteľstva Fridricha Šuleka, s ktorým som tieto stavby pred dvoma rokmi prezeral, pochodia tie kostoly z 13. storočia, v ktorom veru o Gotoch už ani reči nebolo. Severíni tvrdí, že prvotní obyvatelia tohoto kraja boli Kvadovia; Vindisch, že boli Nemci z Krupiny pošlí. No nestojí ani jedno, ani druhé, ale stojí to, čo Bartolomaeides udáva pozdejšie ako opravu svojho mýlneho tvrdenia: certum est, Slavos ad antiquissimos incolas referendos esse. Neodpieram, že Nemci spišskí nezaujali bane dobšinské a štitnícke, mesto Dobšinú nezaložili. I v Štitníku, v Ochtinej, Jelšave, v Revúci bývalo viac nemeckých rodín, ktoré sem zo Spiša za koristou prišly, v týchto mestečkách baníctvo pestovaly a kráľmi uhorskými zvláštnymi privilegiami obdarené i práva mešťanov nielen obdržaly, ale i správu týchto miest do rúk dostaly, zavedúc reč nemeckú do mestskej administrácie. Takéto sťahovanie sa Nemcov je ešte i teraz v Gemeri vo zvyku. Zo Švedliaru, Mecenseifu, z Dobšinej putujú Nemci-baníci i teraz na Hrádok a Železník na bane robiť. Ale aj zmiznú, akonáhle značného úžitku niet, do Ameriky. Nuž a hádam len nenapadne niekomu tvrdiť, že keď pár tisíc nemeckých baníkov v Amerike sa nachodí, že autochtonné obyvateľstvo Ameriky bolo germánskeho pôvodu. Tak to bolo i v kraji štitníckom. Ani Goti, ani Kvadi, ani pozdejší Nemci, ale Slováci boli praobyvateľmi tohoto kraja, tým viacej, lebo niet ani najmenšej historickej stopy o tom, že kedy sa Slováci sem prisťahovali. Bartolomaeides síce vraví: contribules eorum in valle Csetnek in Slavos versi sunt. Ale toto tvrdenie predpokladá, že in valle Csetnek museli byť Slováci, keď sa Nemci na Slovákov premenili. Osud baltických Slovanov naproti tomu ukazuje niečo cele iného, to jest že Slovania v Nemcov sa premenili a že slovanský kmen vyhynul cele.

Ale ani stopu stáleho tvorenia nemeckého ducha tu nenajdeš, ani v náboženskom, ani v spoločenskom ohľade. Ba vývodil vidiek

tento v slovenskom literárnom živote v nie malej miere menovite v minulom a počiatkom tohoto storočia, a to zvlášte v tom Štítniku, ktorý teraz nasilu chceli by niektorí páni urobiť maďarským. Práve po tieto dni bola v Štítniku voľba mestského notára, pri ktorej, keď človek slovensky ani neznajúci bol za notára zvolený, podala proti voľbe triezvejšia väčšina protest z toho dôvodu, že poneváč tri štvrtiny obyvateľstva sú Slováci, notár, ktorý slovensky nezná, úradovať nie je v stave. Tento dôvod biľagovala stoličná verejná mienka za mizerný, udajne preto, že sú Štitníčania Maďari. Ba len kde sa vzali, keď Bartolomaeides na počiatku tohoto storočia o obyvateľoch mesta Štítníka píše: „hodierni incolae omnes Slavi sunt.“

Ale ducha slovenského tvorenia vidno všade. Každý háj, vrch, údolie, dedina, mesto, rieka majú slovenské mená. Teplá Strana, Peklo, Plešivská Hora, Hrádok, Ostrý vrch, Čierna Hora, Humenec, Fabiánova, Rovná, Klimentova, Kyprová, Slanská, Priehyba, Tresník, Volovec, Radzím, Dúbrava, Magura sú mená tých nebotyčných hôľ, ktoré kraj tento obrubujú. Mená miest a dedín, napríklad Štítník, Rakovce, Slabošovce, Čierna Lehota, Rédová, Slaná, Brdárka, Kobeliarovo, Bystrô sú čisto slovenského pôvodu, a to nie z terajších, ale z pradávnych časov pochádzajúce. Treba mi len poukázať na pripomenutý už diplom Belu IV. z roku 1243, v ktorom medze panstva štitníckeho, ním Bubekovcom darovaného, udané sú a majú čisto slovenské názvy. Pisár diplomu bol akiste planým znateľom slovenskej reči, preto udal mená chybne. No slovenskosť mien je zrejmá. Tak napríklad osadu *Brzotýn* menuje Berzéte (i teraz sa tak volá), *Licince* menuje Linca, *Plešivec* Plesúc, *Hnilec* Gunuc, *Smolník* Sumulunk, *Rovnohovce* Ronagoc, *Hlboká* Hulbaka, *Mikov les* Milgos, *Šajava* Sajou, *Zábreh* Zabrag, *Teplica* Toplacha alebo Toplucha, *Priekopa* Prekupua, *Jazerany* Ozora, *Vetrník* Beternik, *Rozložná* Rososna, *Jelšava* Ilsva, *Buk* Byk, *Lovnica* Lumischa, *Černá Hora* (terajší Kohút) Terná Hora, *Bučky* Buchky, *Turec* Turuch, *Meliata* Melete, *Držkovce* Durusk, *Štítnik* Chitnek, *Polehlá* Polgla, *Vrch* Berch. *Zimnicu* udáva a píše správne.

Tvorivý duch praobyvateľov Slovákov dal všetky tieto názvy, no utvoril a dal vidieku tomuto i kultúru.

Okolnosť tá, že slovenské obyvateľstvo tohoto kraja i teraz hreší formou „Parom ťa zabil“, že zapaľuje svätojanské ohne, vynáša Morenu, že mládeži obľúbenou hrou je „Hoja Ďunďa, hoja“, poukazuje na to, že i títo naši Slováci ako vôbec všetci Slovania vzývali Perúna a iných mytických bohov. Po vykorenení pohanstva obdržal tu vrch kult cyrillo-metodejský, a nie nemecko-latinský. Pravoslávni svätí, menovite Mikuláš, boli tu zvlášte ctení: jemu boly chrámy posvätené. Len pričinením dynastov Bubekovcov zamenila jedna čiastka obyvateľov náboženstvo právoslávné, ktoré na gemerskom Hrone i dnes trvá, katolíckym.

K týmto dvom náboženstvám pridružilo sa v 15. století tretie: husitismus. Česi, kráľovnou uhorskou Alžbetou do Uhorska povolaní, osadili sa pod vodcovstvom Jiskrovým v celom Hornom

Uhorsku a tak i na Štitníckej doline. Ich husitismus prekliesnil cestu luteranismu, ktorý tu už v rokoch 1526, 1545 hlboké korene pustil. Luteranismus tento preto musí byť dôkladne ocenený, lebo práve jeho najhorlivejší zastavatelia boli spolu i cirkevno-slovenskými literátmi, prijmúc reč Husovu za reč cirkevnú, vedeckú.

Najstaršie literárne pamiatky česko-slovenskej biblickej reči nachodím v cirkevnom protokolle ev. cirkve ochtinskej z roku 1545 pod titulom: „Vypísaní Register na Zeme A Lûky které prislúchají ku kostelu Ochtinskému, zo starého Registru, kterí bûl spísal Knes Symon, znovu zase ode mne Knesa Petra Faráre Ochtinského.“ — Ďalej roku 1591 vydalo „Shromaždení Štitnického Duchovenstva artikule“ v česko-slovenskej reči, z ktorých menovite prvý zaslúži byť sdeleným už i preto, aby sa cirkev ev. i dnes podľa nich spravovala. Zneje on: „Každé Mestečko, Wes a jakákolvek obec, kde jest obyčej svojého faráre držeť, mají se nadevšetko o to usilovati, aby poctivých, dobrých pobožných a pravdových farárov povolali, a prijímali, kteríby porádne Úrad Kazatelsky, když náleží prijeli, a nad to nade všecko aby slušne a spravedlivé Svedomí Úradu svého meli. Tak aby nebylo len pre obyčej ledaby Kneze meli, který by toliko deti krstil, ženy wázel a sobášil, aneb Svátky povedal, ale odtud i, aby žádný Blaud, ani žadno Pohoršení nepovstalo.“ I niektoré výpisky z cirkevného protokolla cirkve ev. štitníckej z roku 1623 zaslúžia byť uverejnené. Znejú ony: „Některé Wěcy pameti hodné, ode mne Kneze Jakuba na prosbu Panûv Safar Miklóša, a Lebuz Matajza, toho času Kostelníkuv Cyrkwe této: Roku Pane 1623 dne mladatek.

Roku Páně 1555 weliký mor panoval v Čitníku, tak že od S. Jakuba Aposstola, až do matky božej hromničnej umrelo jest lidu 526 obzvlášte pak mladá chasa mrela.

R. P. 1556 Velikomožny Pán Bebek Ferenc a jeho syn Bebek György mnoho Němcû zbili u mestečka Rožnavi, vssak sauce od Turkûv spomožený, kterižto Turcy, na 300 Němcû vzali sau tedáš do vezení. Tohože roku v ten den pred Obrezanim P. J. K. Jelssava od Turkûv ukrutne srabovaná, a vypálená jest, kdežto odvedeno jest lidu na 400.

Tohože roku pán Csetneky Laszlav od Bebek Gyrika do žaláre vzat jest a všecké majetnosti pozbavil se

R. P. 1558 ssestym dnem pred S. Jakubem Aposstolem městečko Plessuvec, temeř vssecko od Turkuv ohněm jest spáleno, a mnozy obyvatelû preč sau odvědení.

Tohože roku na Vigiliau S. Prisky Panny, Zeme tak rečená Zuhas fölgye od Turkûv ukrutne jest srabovaná a z vetssej strany vypálená.

Tohože roku Turcy od Welikomožného Pána Bebek Gyrika pri mestečku Putnoku pod Kazou velice sau pobití a poražení.

Roku Páne 1561 v Sobotu pred Nedeli Jubilate srabovaná jest Horní Dolina Čitnická, Slabosska, Rochovec, Gecelovce a Roštár, a do wezenj odwěděno jest lidu 307.

R. P. 1562 v nedeli Laetare, dedina pod Zámkom Muranem, s gruntu wšsecká srabowáná a vypálená jest.

R. P. 1532 Toho času byl Kostelník Hanes Ssleifer, a Michl Šuster ač dosti pracovali skrze toho velikého zvona, který visel v prostred Turni, ale predce nemohli obdržet, než dne na S. Agnesu rozbili ho, a tehože dne když ho wážili, ta nesli sau na Krásnau Horku s neho 46 centou.

Anno 1630. Potom pole mesta uderil, sedl do Brzotína, co bolo Ubozstvo v Rosstaru za ním ssli, y poli Sstitnika se vrátili. Na druhý den v Offtorok Balassy Ferencz se vrátil na Rosstar, Ubozstvo pobil, Rosstar vypalil do kola, nezostali domi sedem, a Kostel a Fara Tedy bol Pan Rychtar Augustin Hanes."

Doba širšej cirkevno-literárnej činnosti začína sa okolo roku 1738, ev. kňazmi a učiteľmi inaugurovaná. Započal ju *Jur Ambrozy*, rodák z D. Kubína, roku 1738 do Štitníka za ev. kňaza povolaný. Ešte ako učiteľ vo Vrbovciach pomáhal Krmanovi pri vydávaní slovenskej biblie. Ako kňaz štitnícky vydal: 1) Katechismus učení krestanskeho pro mládež wetšší i menšší s pripojením knižečky modlitebné roku 1738. 2) Toho istého roku vydal: Gruntownj vyswetlenj katechismu s pripojením reči písma svatého potešujících. 3) Roku 1742 Rozebránj částek katechismu Dr. Martina Luthera. 4) Podobne roku 1742 Prjprava k smrti s pripojením jiných úžitečných knížeček. 5) Roku 1745 napísal a vydal: Jadro krestanského evanjelického učení. Zomrel v Štitníku ako superintendent potisského dištriktu.

Jur Bahyl, narodil sa v Ochtinej, zomrel na Píle roku 1759, kam po odreknutí sa fary čerenčianskej ku synovi bývať prišiel. O ňom píše L. Bartolomaeides, že bol človek veľmi učený, zvlášte v literatúre slovenskej veľmi zbehlý. Vydal: epištoly a evanjelia na nedele a svátky, v Levoči, kde bol korrektorom Brewerovskej tlačiarne. Úvod k Starému a Novému zákonu; Dejiny symbolických kníh, objasnení temných slov Starého a Nového zákona. Pomáhal i pri vydávaní Komenského Orbis pictus.

I *Matej Bodo*, vnuk superintendenta Ondreja Bodu, svojho času najlepší kriminalista uhorský, seniorálny inšpektor seniorátu gemerského, director bonorum viacerých panství gemerských, assessor stoličného súdu gemerského, preslávil sa literárnou činnosťou. Latinsky písal: Jus criminale hungaricum; slovensky: Zvuk evanjelium večného; obrana krestanského náboženství. Pútnik, dielo na spôsob Komenského Labyrinthu. Všetky tieto diela písal ako štitnícky fiškál od roku 1743—1757.

Ján Glos, ev. farár v Roštári, rodák z Jelšavy, napísal a vydal roku 1792 hospodárske dielo: Obsah potrebných naučení a pravidel, vedle kterých se včely rozšafne a s úžitkem opatrovati dají. Tedy prvý „Včelár na Slovensku."

Ačpráve rodom Turčan, predsa účinkovaním svojím prislúcha do Gemera i *Martin Lauček*, po odbavených štúdiach najprv učiteľ v Rožňave, potom ev. farár v Kunovej Teplici pri Štitníku a Vyšnej Slanej, nakonec v Uh. Skalici. Okrem rozboru 5. článkov Lutherovho

katechismu, v slovenskej a maďarskej reči vydaného, napísal a vydal roku 1776 Zlatá Bane; Slzy učedlníků od pána Ježiša setrené; biblickú konkordanciu pre ev. Slovákov. Bol zvlášte znamenitým znateľom dejín cirkve ev. v Uhrách.

Ondrej Pazár, rodák z Klenovca, roku 1791 ev. farár v Štítniku, napísal a vydal preklad Seilerovho diela: Náboženstvo nemluvniatok.

Martin Raduch, rodák z Liptovskej Sv. Mary, okolo roku 1776 ev. učiteľom v Rekeni, napísal a v Prešporku vydal matematické dielo: „Sprostný, ale zretedlný traktát arithmetický, sepsaný od Martina Raduch z Svaté Mary, Slavné Stolíce Lyptovské rodem pošleho, v Prešpurku vytištený u Františka Augustina Paczko.“

Ladislav Bartolomaeides, narodil sa v Klenovci roku 1754, zomrel ako ev. kňaz v Ochtinej roku 1825. Vynikal veľkou učenosťou, spisoval latinsky a slovensky. Jeho slovenské diela sú: Utopia, Krátičká historie o prirození, Summa náboženství kresťanskeho; Jadro krestanskeho ev. náboženství; Druhé posvecení chrámu uhoršťanského; Zollikafera reči a modlítby; Príspevok k dejepisu cirkví v Tisovci a Píle; Doktor Grobjan, satyra na surové zvyky; Dejepis Ameriky; Slovenský zemepis. Latinsky písal a vydal tieto veľmi cenné diela: De Bohemis kishontensibus antiquis et hodiernis commentatio historica; Memorabilia provinciae Csetnek; Notitia historico-geographico statistica inclyt. superioris Hungariae Comitatus Gömöriensis; Tractatus historico-philologicus de nomine Gumur et ei similibus apud Anonymum Belae regis Notarium ob viis; De Sajove arone natum navigero; An nomina Ungaricum et Magyaricum apud veteres propria sint vel appelativa. Kto hľadá stopy pôsobenia husítov v Gemeri a Malohonte, tomu sú diela už pripomenuté, do tohoto oboru siahajúce, zvláštne cenné a potrebné. Muž tento všestranne vzdelaný a učený i meďorezbe sa sám naučil, zvieratá, podobizne, mappy sám ryl a vyryl i svoju vlastnú podobizeň. Jeden z jeho synov, Ladislav Bartolomaeides, bol zakladateľom už roku 1801 v Prešporku blahodarne pôsobivšej Spoločnosti reči a literatúry slovenskej.

Z novších slovenských spisovateľov účinkovali požehnane v tomto kraji, pravda len za krátky čas, *Daniel Lichard* v Ochtinej, *Samuel Ormis* v Nižnej Slanej, *Pavel Dobšinský* na Rožňavskom Bystrom a *August Škultéty* v Rozložnej.

No korunou slovenského tvorenia bolo tvorenie *Šafárikovo*. Avšak toto neprináleží do rámca tejto krátkej úvahy. Šafárik býval v Kobeliarove hádam len do svojho 16. roku, i to len v školských prázdninách. Literárne pracovať začal v Kežmarku, v Jene, v Prešporku a nadovšetko v Novom Sade. Nenáležal tedy tomuto kraju, ale celému Slovanstvu, celej oblasti slovanskej. Večnou, oprávnenou chlúbou národa slovenského ostane však, že tento kraj slovenský, tento kútik odľahlý, zabudnutý, zanedbaný, bol kolískou muža v dejinách Slovanstva najzaslúžilejšieho. O, by slnko, z Kobeliarova vyšlé, minulosť Slovanstva tak skvele ožiarivšie, i tento vidiek lúčami národnej uvedomelosti čím skôr osvietilo!

Slovenská krajomluva tohoto vidieku je trojaká; Slováci v Ochtinej, v Štitníku, v Gecelovciach, medzi ktorými osadilo sa mnoho spišských Nemcov-baníkov, hovoria asi tak po slovensky, ako okolo B. Štiavnice, vyslovujúc všetko tvrdo. Tu počujeme často tieto banícke výrazy: hangot, štrajchovať, fristovať, šadovať, hamor, šteliar, hiciar, cangar, hicovať, štrekovať. Jána menujú Hanzom, Mateja Matajzom, istý druh rúdy zovú šuferlian; koláč im je kúchen, trvať im je verat od wären. Slávnosť pri krste dieťaťa menuje sa cenkeas, pri pohrabe kar. Pre slovenskú ich výslovnosť charakteristické sú takéto slová: pšola miesto včela, nuaž miesto nôž, šva miesto čo. Iný spôsob hovorenia panuje vo Veľkých Slabošovciach (Villa Slavorum) a v Čiernej Lehote; táto krajomluva môže sa pomenovať i staro-slovenskou. Kdežto dľa predošlého dialektu všetko tvrdo sa vyslovuje, dľa tohoto všetko mäkko. Tretia krajomluva panuje v dedinách *Kobeliarovo*, Brdárka, Hanková, Vyšná Slaná a Rédová; dávni predkovia obyvateľov týchto dedín prišli vraj sem s gemerského Hrona. Charakteristikou tejto mluvy je, že dve spoluhlásky netrpí, ale medzi ne samohláska kladená býva. Hrnec vyslovujú *hernec*, prst *perst*, hrbet *herbet*, krpec *kerpec*, krv *kerv*.

O kultúre a vzdelanosti tohoto kraja Bartolomaeides už na počiatku tohoto stoletia písal: Slavos villas inhabitantes via cultioris in Hungaria reperies, to jest: sotva najdeš vzdelanejších obyvateľov v Uhorsku, ako sú Slováci tohoto kraja. Vzdelanosť táto vzťahuje sa tak na čistotu ducha, ako aj tela a javí sa v čistote srdca, obleku, domov a chrámov. Slovač tohoto kraja je vážna, v práci vytrvanlivá. V svetských známosťach vynikajú nielen mešťania, ale aj roľníci; sú zbehlí v dejepise, počtovede, zemepise, hudbe, menovite v Písme svätom. Zaoberajúc sa kupectvom a furmankou, zvlášte dobre poznajú Uhorsko. Hmotne pomerne dosť dobre sa majú tí, čo remeslo, ručné práce prevodzujú, furmančia a hospodária. Menej majetní sú baníci; žijú z rúk do úst.

Pravda: vzdelanosť tohoto kraja ide teraz jednostranným smerom: Slováci čítajú Písmo sv. a kalendáre. Dobrá, v národnom duchu písaná slovenská kniha nenajde prístupu. Sto Cerberov stráži, aby literatúrou slovenský duch tu nepovstal.

Pamiatky starej kultúry Slovákov tohoto kraja sú reč, roľníctvo, priemysel, baníctvo a umenie staviteľské.

Nie je sub judice lis, či Nemci a či Slováci bývali skôr v tomto kraji, a tak ani to nenie sporné, či Nemci a či Slováci kopali tu prví bane. Gottlieb Hencc, spisovateľ nemecký, píše v svojom diele „Versuch über die ältere Geschichte des fränkischen Kreises“: „Frühzeitig legten sich die Slawen auf den Bergbau. Die ergiebigen ungarischen Bergwerke würden von ihnen erfunden, und weil die Slawen die ersten waren, welche sich mit dem Bergbau vorzüglich beschäftigten, sind noch so viele slawische Wörter im Bergwesen gebräuchlich.“ I baníctvo tohoto kraja je slovenského pôvodu, ktoré na Hrádku, v Štitníku, v Kobeliarove, v Dobšinej kedysi veľmi kvitlo. Železnú a medenú rúdu spracovali hámorníci-hutníci v slovenských, pozdejšie vo vysokých peciach, nad ktorými šafári (nem.

Schaffer) dozerali. Možno, že i niektorý z predkov Šafárikových bol takýmto šafárom, odkiaľ potom jeho rodinné meno povstalo.

Staviteľské umenie Slovákov tohoto vidieku preslávilo sa v troch starožitných chrámoch: ev. kostol štítnícky, ochtinský a gecelovský patria vôbec k najstarším stavbám Horného Uhorska. Pochodia z 13. storočia; i veže i takzvané loďky chrámové sú v gotickom slohu stavané a veľmi krásnymi freskovými maľbami ozdobené. V ochtinskom kostole pozatierali tieto freskové maľby — neznať, kedy — vápnom. Pred dvoma rokmi obzeral som kostol ochtinský s peštianskym staviteľom Fridrichom Šulekom, ktorý ma upozornil, že na stenách loďky chrámovej musia byť freskové maľby. Prosili sme o dovolenie na niektorýcch miestach sobrať vápno, a hľa, hneď objavily sa nám krásne obrazy, predstavujúce apoštolov a deje zo života Kristovho. V Gecelovciach našli sme tieto freská už cele odkryté; miestnemu farárovi podarilo sa šťastne odstrániť vakovku a vápno. Naproti tomu freská štítnického kostola zametali modernou farbičkou; na pamiatku nenechali len obrazy apoštolov neďaleko kancľa.

Keď husíti opanovali tento kraj, opevnili i kostoly pevnými hradbami, ktoré i teraz hlásajú slávu a moc husítov. No trvajú nielen hradby, trvá i reč Husova i v slove i v písme, a dá Boh, že Slovákov tohoto kraja mohutne ovládze cit slovanskej spolupatričnosti a že ani títo neutonú v maďarisme.

J. B.

Koreň a výhonky.

Novella od *Svetozára Hurbana Vajanského.*

(Pokračovanie.)

VI.

Nová viera.

Jaro usmialo sa nad Koričným, veselé, víťazné, jako býva len po veľmi mrazivej a snažnej zime. Vzdor sňahom, hroziacim potopou, kalná voda pravidelne sbehla dolu Lipovkou, len málo zahleniac dolné lúky. Hôrka za Krásnym domom spestrela mladým listím, len borice a duby čerňaly sa ešte medzi ranným stromovím. Už i bučina ukazovala jemné, bľadozelené prstočky: tu som i ja, ktorá nerada verím prvým falošným bleskom jarného slnka — ale už ďalej nemožno čakať.

Jarná príroda v prvom, rýchlom vývine, keď vystanú mrazy a slnko zamieňa sa s hojnými tichými, teplými dažďami, tvorí pravé divy v našich krajoch. Vtedy býva tak krásne, že žiadne prednosti južných krajov nepremôžu jemnú, prítulnú lahodu, priateľskú príjemnosť nášho ináč surového podnebia. Ani chlad, ani horúčosť — vozduch má zdanlive náteplie nášho tela. My v ňom plávame, necítiac jeho prítomnosť. Okrievame.

Jarná radosť vletela v dom Jána Drevanského. On sám okrial, rozohnil sa do roboty, zdravej, dušu uzdravujúcej. Tinka Kabelová zajala dievčence do záhradnej roboty. Zadný dvor pod ich pilnými rukami po dlhom čase zase menil sa v záhradu, ekonomickú i okrasnú. Dievčence najprv hrabaly, sadily, sialy a urovnávaly, majúc natiahnuté rukavičky a chrániac sa starými dáždnikami pred úpalom „škodného“ jarného slnka. Ale keď prišly robote na pravú chuť, odhádzaly dáždniky, rukavičky stiahly — k veľkej radosti Tinkinej. Pravda, ich tváre zbrnely, ich ruky zdrsnately, no zato líhaly do postiel spokojné, unavené, a spaly jako by ich do vody hodil, aby ráno vstaly svieže, silné a hotové do ďalšej práce.

„Julka, ty husto sadíš,“ riekla Mária, zastanúc nad sestrou, kľačiacou na úzkom, práve len vedľa šnôry vyšliapanom chodníčku. Zem bola hlboko pokopaná, starostlive hrabľami rozdrvená a preto mäkká jako koberec; voľno bolo na nej kľačať. „Skúpy dva razy platí. Chcela by si mnoho, a korienky, nemajúc dosť priestoru, vydajú málo.“ Mária mala spustené vrkoče, jej voľné šaty, do ktorých šuchla priamo s postele, prezradzovaly diskretne leposť mladých, strojných údov.

„Pravdu máš, moja milá,“ odpovedala Julia, pozdvihnúc hlávku; „ďakujem. Ale tys' veľmi nedbale oblečená — keby tak niekto prišiel!“

„Najviac pán rychtár Kúdeľa.“

„Alebo tvoj milý krivý Ondrej.“

„Tomu daj pokoj, moja milá. Ty si ešte hlúpe decko, a nerozumieš... no nerozumieš,“ pomýlená riekla Mária a zapýrila sa.

Julka vedela o tom, že krivý Ondrej bol miláčkom Márie; že k nemu chodila, knihy mu nosila, ale ďalej nič. Mária nemala pred sestrou žiadne tajnosti, no smysel toho, čo ju pripútalo k učiteľovi-sedliakovi, nevedela Julke vysvetliť, a preto o tom mlčala.

„Ťažko rozumeť takému učenému mužovi... K tomu treba školu — aspoň koričiansku.“

„Ja sa nestarám do tvojich pletiek s Dorkou,“ riekla seriósno Mária, „ani nesmejem sa, keď s ňou šuškáš — nuž nesmej sa ty s človeka, ktorého si ja vážim. Vieš, vážim!“

„Najlepšie, povaďme sa pre Ondra a Dorku,“ zasmiala sa Julka, ktorá vedela sa napáliť na maličkosti jako osa, ale ihneď obanovala. „Vieš čo — dajme si pokoj. Dorka ti vie prekrásne čarovať — nevinne, nevinne. A čo tá zná pekných vecí! Na voz ich nepoberieš. Niekdy sa jej až bojím.“

Slnko bolo už vysoko, a svietilo takým širokým svetlom, jako by ho vylievalo na zem nie lúčami, ale vodopádami. Už bol blízky čas oddychu, keď Ján Drevanský prichádzal z poľa na druhé raňajky, ktoré už Tinka pripravovala. Slnečné teplo rozohrievalo mäkké hriadky, tak že voňaly neopísateľným zápachom čistej, úrodnej zeminy.

„Tu máš!“ veselo zavolala Julka, vyskočiac z hriadky, „moje napomenutie bolo na čase!“

Širokým chodníkom od verandy vedúcim šiel k dievčencom

územčistý muž. Máriu naozaj počaly mrzeť nedbalky. Ona rýchlo skryla ešte nečesané vrkoče pod veľký slamený klobúk a stiahla u hrdla svoje voľné šaty, aby padaly nadol prostými rovnými záhybami. No skoro poznala Rybku, farára z Kráľovej, a upokojila sa. Veď i on nevyzeral veľmi vyberane. Veľké čižmy, hustá brada, nedlhý kaput, široký plstený klobúk — to všetko bolo by lepšie pristalo schudobnelému sedmoslivkárovi, než duchovnej osobe. Bol on z nových, trebárs už nie veľmi mladý. O teologické školy a smery síce nestaral sa, ačkoľvek nechcel sluť racionalistom. To už odžilo svoj vek; nastala doba teoretickej ortodoxie a praktickej svetáckosti. Zďaleka strhol klobúk. „Alasolgája, alasolgája... iste mám česť s dcérkami... hľadám apušku. V dome ho niet; asnáď budú vedeť kišasonky..."

Dievčence vídaly ho len v kostole, a to nie často. Julke bolo do smiechu...

„Odpustite, velebný pane, otec je v poli, ale my nie sme žiadne kišasonky..."

Mária pretrhla Julku svojím prsným hlasom, ktorý znel kovovo, keď bola rozčulená.

„Otec vráti sa v tú minútu... nech sa len páči do chyže, alebo na verandu."

„Ah, počkám, počkám... nechcem turbovať... práca volá. Ah, jak je krásne!"

Daniel Rybka, farár v Kráľovej, rýchlo obrátil sa a sadol na verande do príjemného chládku, složil svoj ťažký, široký klobúk, odkryjúc miernu, bielu lysinu svojej guľatej hlavy. On bol pred päť rokami násilne osadený v Kráľovej, zkadiaľ premúdra politická vrchnosť a nie veľmi svedomitá cirkevná vysúdila mladého farára z príčin takzvaných „politických". So pár rokov protivila sa Kráľová usurpacii, a menovite fília Koričné nechcela ani počuť o novom farárovi. Prišlo brachium... administrátor Rybka bol trpelivý, vyčkal času, jako hus klasu... On dobre poznal, že opposíciu, čo jako určitú a silnú, oslabí každodenný život a potreby denné zlomia najideálnejší, principiálny odpor, keď nieto žiadnej opory shora. U nás i v cirkevnom živote platí na konci maloruské príslovie: „Skači, vraže, jak pan kaže". Rybka nemal zprvu za seba ani jednoho Kráľovanca, a tobôž Koričanca, zato celé mesto Rohov bez rozdielu vierovyznania, židov nevynímajúc. I stalo sa, že bol „vyvolený" per fas et nefas za riadneho farára v Kráľovej, vzal si z vďaky k Rohovu dcéru tohože mesta, dosť majetnú, márnivú, ktorá vykiadzala po návšteve cirkevníkov chyžu, babám hrubiančila, keď išly bozkávať „pani matke" ruku. Rybka, keď už bol osedlaný, trávieval celé dni v Rohove pri kartách, jestli nebol na rybačke, po poľovkách alebo hostinách u okolitých pánov. Ostatne všade držal sa mierno, ostražite, vypočítavo, nikdy pri pohuľankách neprekračoval hranice, i keď jeho kompani už dávno boli za nimi. Volali ho všeobecne „náš tisztelendő". Ráčil sa s každým, bol na každej „nobl" židovskej svadbe, nekarhal nikoho, odpúšťal každé darebáctvo, a tým zadovážil si chýr „tolerantného" duchovného

tca, ktorého dávali za príklad „fariseom“, t. j. prísnejším a náožensky oddeľujúcim sa kňazom seniorátu.

Dievčence zmizly bránkou; šuchly na gazdovský dvor, aby nemusely okolo hosťa.

„Julka — tys' pochabá,“ hovorila Mária, rozčesávajúc svoje rdé vlasy na chytro pred malým zrkadlom na obrtlíkoch. „Čo ťa po ňom... takto hneď do živého. Nám deväm to nepristane!“

„Marienka, moje zlato, môj anjel, môj anjel strážca... viem, e si rozumnejšia, lepšia... Ale, prosím ťa, nehraj večne guverantku... To ti nepristane, sama si úprimná, otvorená a v duchu a odobruješ! Čo sme my tomu augurovi za jaké kišasonky? Neočula si otca, jako sa o ňom vyslovil? Pamätám, riekol, že náš ybka zablúdil v živote. Určený bol pre jatku a on vbehol do saristie.“

„Dosť zle, že otec pred takým deckom, jako si ty, nedrží rochu mieru. Ale to je ich vec. Vec mužská. Čo nám? Nám prihádza všetko odpúšťať. Rozumieš, všetko!“

„Všetko? Nerozumiem. I hlúposť, i zlosť, i vyhodenie úbohého tropnického z Kráľovej, o ktorom povedal otec, že bol ideálom ňaza, a ktorý sa teraz potuluje po Nemecku, jestli už nezahynul?“

„Všetko!“ s dôrazom opätovala Mária a stisla pery. Jej veľké edé oči zajasaly tichým, ale pritom silným bleskom. Julka sa ľakla i tónu jej reči, i výrazu jej tváre. Tá tvár potratila cele ezstarostný, milý dievčenský výraz. Jako by bola zostarela sa.

„Každý nech bdie nad sebou samým,“ riekla Mária, prestanúc ozčesávať vlasy, „dosť má každý roboty, toľko, že málo kto vyládze. Len tí, čo samých seba púšťajú na vôľu, majú čas a silu rážiť nad druhými a odsudzovať.“

Julke napadlo: Mária teraz práve tak vyzerala a takým hlasom ovorila, jako pred chrámom v Lipovej, keď sa Julka požalovala, ju oziaba. Taký silný blesk mala v očiach, keď hľadela s Turáovie lavice na krásnu, starúcku postavu lipovského kňaza. „Ona už raz taká,“ pomyslela si Julka, a prehodiac cez strojnú hlávku omácu sukničku, počala sa bezstarostne strojiť pred veľkým zrkadlom.

„Po každom liste z Viedne si taká nevrlá,“ poznamenala po lhej prestávke Julka (ona nerada znášala sestrin „guvernantský“ n, jako ho menovala), a predsa Mirko píše básne a nie listy.“

„I Mirko blúdi. Mňa dusia jeho listy jako zlé sny. Čo trápi a želie, čo zúfa? I ľutujem ho, i hnevám sa.“

„Teraz ťa ja poučím,“ riekla so smiechom Julka: „to je láska.“

Rybka medzitým sedel na verande u stola a klepkal mäsitými rstami na nepokrytú tablu. Privítanie Julky ho mrzelo, a vôbec elá visita bola mu trápnou Ján Drevanský prišiel od hôrky, riadne ypotený, no neobyčajno veselý a samospokojný. Roboty išly riadne, ziminy prezimovaly tak jako nikdy, jarina schádzala, ďatelina istla hodinami, nie dňami. Čo len sňah sišiel, už bolo badať elený tieň po širokom „Kline“. A teraz už bolo temer len kosiť.

Len preto vítal Rybku joviálne, ktorého ináč ctiť nemohol. rmotom a krikom rozkazoval Tinke raňajky — v dvojitom ob-

sahu — veď jeho velebnosť nepohrdne frugálnymi raňajkami vdovca, nemajúceho riadnu domácnosť.

Rybka robil úradnú tvár. Ján vedel, že farár, ktorého on tiež držal za votrelca a proti nemu bojoval dosť silnými zbraniami, neprišiel k nemu hnaný citom zvláštnej lásky. No on naschvál nechcel pozorovať officiálny výzor hosťa, žartoval, volal oblokom deti...

„Prišiel som na krátke slovo,“ počal konečne pán farár z Kráľovej a pokašľal nervósne. „Mám záležitosť, v ktorej len vaša veľkomožnost — izé — len vaša veľkomožnosť... jako hovorí sa, tudna rendet csinálni... To jest, je to záujem vyšší, týkajúci sa cirkve...“

„Bah! Dobrotivý a prevelebný pane môj! Mňa všetky vaše vyššie záujmy cirkevné netýkajú sa... poviem rovno: nestarám sa o ne, ani toľko, jako o laňský sňah! Nedbám, považujte ma za prašivú ovcu, za pohana, za antikrista... Príčiny vám, velebný pane, udávať nemusím. Spravili ste z cirkve svetácke dikasterium, policiu, vojsko, či jako mám pomenovať to, čo vy ráčite menovať cirkvou. Máte svetského Dalajlámu, officiálnych špiclov, naše peniaze, mozole našich otcov obrátili ste na dispositionsfond v ruke vášho luteránskeho „Obergotta“, školy ste nám predali alebo pomaly predávate štátu, Nemecko a nemeckú vedu ste našej mládeži zavreli — nuž s Pánom Bohom, i s batohom! Na starosť ujsť z toho motolicou zarazeného ovčienca, to sa mi protiví — ale podšívať ho doškami — nie, velebný pane — to žiadať nemôžte.“

„Neprišiel som hádať sa o veciach cirkve všeobecno-krajinskej,“ riekol Rybka po maďarsky, trochu podráždeno, ale s úctivosťou.

„Ani bych sa s vami o tom nehádal, vaša prevelebnosť... Kristus nepodelil cirkev na krajiny... Už slovo „krajinská cirkev“ je strašné. Alebo je jedna, alebo žiadna... Kristus nenosil vašu attilu — a basta!“

„Jako hovorím,“ pokraćoval Rybka po maďarsky, „ja ctím si každé presvedćenie, a uznávam, že každý nech je spasený dľa svojej fasóny, jako povedal veliký kráľ pruský Friedrich II. Nie o tom je reč. Ale o niečom bližšom, čo musí i vašu veľkomožnosť zaujímať...“ Oddýchol si, a keď Ján mlčal, prešiel do slovenčiny. „Od niekoľko čias z Koričian ľudia nechodia do chrámu. Vlani polovica nepriniesla sosyp, musela byť slúžnym exekvovaná. Neplatia ani cirkevné dane. Najprv bolo len málo neplatiacich — no s každým rokom ich pribúda... Môžte si myslet, jak nepríjemno je duchovnému používať svetskú moc neprestajne.“

„A čo ja mám pri tom... sosypal som...“

„Nie, nie! O to nejde Ešte horšie. Staly sa pády, že dieťa narodilo sa... baba Ryhová o tom nezajavila — shodili ju a slúžny vymenoval druhú. Tá oznamuje riadne pád — ale dieťa nenesú ku krstu. Prejde týždeň, mesiac... nie a nie. Žandármi...“

„Ah, tu sme u policie! Nuž a žandári?“

„Môžte si predstaviť, jak je to nepríjemné... Ale čo viac. Pred mesiacom bol som tu pochovávať... Prídem pred dom. Nik nevynáša mrtvolu. Bolo to malé chlápä, dvanásťročné. Konečne prikazujem kostolníkovi, aby šiel robiť poriadok. Kostolník — na-

schvál vzal som ho z Kráľovej — šípiac neroveň, celý bľadý vyjde zo smútočného domu. „Nuž čo?“ pýtam sa. „Prosím ponížene, dvojictihodný pane... oni povedali, povedali!“ „Čo povedali, nuž hovorte!“ „Že oni ich nepotrebujú... že je smrť veselie, radosť, a nie smútok, — že nech sa páči len do Kráľovej, lebo lepšie k Rohovanom, ktorí ich volili.“ Nasilu rozkázal som vyniesť mrtvolu pred dom. Počneme spev — tu priletia dvaja — Vyrula a Pukančík, schytia rakev a letia s ňou jako vietor. Nuž pýtam sa: možno takéto niečo trpeť? Či to môže byť ľahostajno i vašej veľkomožnosti? Možno nestarať sa o zavedený ľud, ktorý ide do záhuby a v ústrety svetským trestom?“

Drevanský vo svojej apatii, keď i počul jakési chýry o „novej viere“, Boh zná kým zahodenej ponad hlavy tisících práve do Koričného, nepridával tomu zjavu zvláštneho významu a pripisoval všetko starým volebným sporom a tomu, že vrchnosti Kráľovej i fíliam nanútily neželaného, odstrániac obľúbeného farára. Pozastavil sa nad rečami Rybku a zadumal... Konečne preriekol: „Ale, velebný pane, či vám pri týchto čudných a u nás nevídaných prípadoch nešušká svedomie niečo?“ Drevanský sám prešiel do maďarčiny. Bol poddajný a rád sa assimiloval k súbesedníkovi. „Či takto je všetko v poriadku s tou vašou duchovnou kuratelou nad sverenými dušiami? Poznáte svojich ľudí okrem kostola? Buďme úprimní! Vaše vyvolenie dialo sa silným tlakom Rohova a stolice. Či by tu nebolo na mieste sotreť nemilý dojem zvláštnou pastorálnou starostlivosťou?“

Rybka mlčal a smelo hľadel na Drevanského svojimi modrými očami. Jána to pomiatlo a on temer obanoval svoju kritiku pastorálnych dejství velebníčka Rybku.

„A dávno pozorujete také veci?“ spýtal sa vážne, jako by chcel zatreť nemilý dojem.

„Nechodenie do chrámu pozorujem dávnejšie. Ale nezbedy mnou opísané sú nového datumu. Už sa upozornila na to i vrchnosť... Novovyvolený rychtár Kúdela nechcel slúžnemu prísahať. Dvaja rekrúti z Koričného, privezení temer postrkom do garnisony, nechceli opásať bajonetty, prijať pušky... Väznia ich už od oktobra.“

„Teda nazareni, nazareni!“

„Nemožno určiť. Možno, od nazarenov prišlo pokušenie, ale Koričania nezdajú sa mi byť nazareni, vzdor mnohým, od nich prijatým predsudkom... Možno, bude tu i kus — panslavismu,“ nesmelo riekol Rybka, prejdúc zase do maďarčiny, za príkladom Jánovým.

Drevanský zamyslel sa. Rybka ho čiastočne odzbrojil. V Jánovi, vzdor nevrlosti, následku to stroskotaného životného šťastia, predsa len pulsovala krv Drevanských, žily tradície slovenské, a pri jeho mäkkej duši značná dosis lásky k svojmu ľudu.

„Prišiel som,“ pokračoval už neúprosne Rybka, vidiac dojem svojich slov, „abych bol ospravedlnený. Abych prv, než prikročím k surovým prostriedkom, prosil vás, aby ste svojím vplyvom čo „národovec“ (to slovo v maďarskej reči povedal po slovensky:

„mint národovec“) zachránili zablúdených pred smutnými následkami, ktoré sa neomylne dostavia.“

Oblok, vedúci zo dvora na verandu, otvoril sa. V ňom ukázala sa Mária s čudným bleskom v očiach. Jej bezvadný profil odrážal sa od temnej záclony obloka.

„Pán farár žaluje otcovi na ľudí nevinných,“ riekla zvučným, kovovým hlasom, a zakryla oblok.

Rybka trhol sa. On bol hodne pomýlený, lebo si bol povedomý, že vec prefarbil. Už historia o rekrutoch nebola tak, jako hovoril, ani o krstoch nestálo všetko, čo spomenul. Pravda bolo, že Koričania do kostola nechodili, plácu nedávali dobrovoľne, a deti, keď to bolo možné, sami bez kňaza pochovávali.

„Neboli sme bez svedkov,“ preriekol po krátkom mlčaní Rybka; „inu — nič nerobí... vec nenie tajnosťou. No, mám ešte jednu záležitosť.“ On vytiahol z bočného vačku list a šepotom pokračoval: „Prišiel dotaz na farský úrad... strany panej veľkomožnej... pani manželky... Mám vydať svedectvo... týka sa to jedine toho... či žije jeho veľkomožnosť... Odpovedí vraj nebolo na listy a nijaké právne požiadavky... Posledný vrátil sa do Milána s nápisom: „meghalt“. Neviem, čo tu, a nechcel som narobiť zbytočných nepríjemností... Ale úradne prišlo od mojej vrchnosti.“

Rybka podržal si trumf na konci, a, možno, nebol by ho použil, keby nebolo nečakaného zamiešania sa Márie do rozhovoru. On nebol ani vysoko vzdelaný (nemal inej školy než prešporskú teologickú „akademiu“), ani zvláštne obdarený muž, ale mal veľkú dósu životnej povrchnej múdrosti, ktorá vo svete viac platí než učenosť Tholuka alebo Lutharda. Jeho modré oči hľadely smelo a veselo do sveta, poznal ľudí, vycítil ich slabé stránky, a vzdor tomu, že ho kňazi nenávideli, rozbehol sa za hodnosťami istou nádejou, že raz bude kápo v senioráte, nie-li i v dištrikte. Už posledný raz mal značnú menšinu hlasov na seniorstvo, a tá menšina zapríčinila, že Lipovský, veľmi nadaný, vážený, ale prísny muž musel ustúpiť starému, bezcharakternému, bezfarebnému človeku — rozhodný Lipovský a rozhodný Rybka vyhodili jeden druhého v prospech nerozhodného a obojetného. Pri vtedajších pomeroch svetáčenie Rybku, mierno prevádzané, nemohlo mu byť najmenšou haťou, ba po prípade mohlo byť stupňom k Parnassu.

Tak složený človek nemohol nepozorovať, jak hlboko ináč dosť nepatrná zpráva zronila slabého, citového Drevanského. On razom jakoby sa premenil, všetka bodrosť opustila ho i počal pred Rybkom klonit sa, jako trsť pred silným vetrom. Jako všetci slabúši, zakiaľ Rybka bránil sa, ustupoval pri šermovaní myšlienkovom, Ján bol veselý, napádal, chlapil sa. Ale po prvom energickom riposte protivníka zmalomocnel. Cítil sa byť vinovatý pred ženou, rodinou, Rohovom, maďaronstvom, Dalajlámom, Rybkom a celým svetom vôbec.

„Čo možno — urobíme,“ pretrhol trápne mlčanie Rybka, radostne uprúc modré, vodnasté oči na tvár Jána. Tvár mala výraz prosebníka alebo na sviežom skutku dolapeného hriešnika. Pri jeho

mohutnej figúre dvojmo žialne vyzeral. „Veď sú prostriedky, a ja viem, jak je vám to ťažko... Vec možno podurit, priviesť do jasného položenia. Trápna je neistota. Ona nás zožiera."

Drevanský lapil sa za tieto líšacie slová, o ktorých mohol znať, že sú prázdne; jako topiaci sa slamky chytá sa, tak on chytil farára za zrudlú ruku a vstávajúceho pritlačil nazad na stolec.

No Rybka vedel, že neradno je dlhším srokom pokaziť dojem. Násilne vstal.

„A čo týka sa onej veci s bludnými dušiami — na vašu veľkomožnosť dúfam a so mnou i moje vıchnosti. Naše kráľovstvo nenie z tohoto sveta, naše zbrane sú slabé, menovite v oči urputnému, hlúpemu, pomýlenému ľudu. Vy ho máte v moci... Cez váš grunt vozia s poľa... vaše pastviská používajú... vaše strniská spásajú... hory — no, jedným slovom, vy ste pán."

Rybka opätne rýchlo vstal, vzal klobúk do ľavej ruky, pravú srdečne podával Jánovi.

„Ale mi sľúbte!" riekol lichotivým hlasom. „Veď my len predsa dovedna patríme... Nedorozumenie môže vzniknúť. Ale tá priepasť, ktorá delí nás od luzy, na tejto strane spojuje vybraných. Nik ju beztrestne nemôže preskočiť. Alebo padne do hlbiny — alebo preskočiac, tam na druhom boku nenajde ani porozumenia, ani cti, ani vďaky. Čo Boh spojil, človek nerozlučuj, ale čo rozdelil, márne by sme chceli spojiť."

Drevanský ani nerozumel Rybku. Pred jeho ustrašenou dušou, mäkkou jako vosk na slnku, otvárala sa cele iná priepasť.

Rybka nedal sa zdržať, ačkoľvek Tinka už niesla raňajky, a dievčence, jarne vyobliekané, zjavily sa na verande. Odišiel s rustikálnou poklonou, búchajúc sa do záhradných stolov.

Drevanský zhltol na rýchlo kus pečienky a ušiel do svojej izby. Ani len Márie nesmel pýtať sa, čo ju pohlo zamiešať sa do rozhovoru.

A čo ju pohlo, bolo:

Ešte v zime, pod večer, šla roztratenou dedinou po pilnom, celodennom šití. Utiahnutá v jemnom kožúšku, na nohách kožené, futrované topánky, veselo šla chodníkom, tiahnucím sa popod obloky, popri plotoch a humnách; slastne dýchala mrazným vzduchom (mrazy boly už miernejšie) a hľadela na rovné stlpy dymu, valiaceho sa z komínov chalúp. Po dlhom sedení chutila jej svobodná vychádzka bez cieľu; ani nepozorovala, že dlhočizná dedina je už dávno za ňou, a večer len tak hupol do krajinky, nenazdajky. Obloha medzitým zatiahla sa riedkymi oblakmi, cez ktoré len tu i tu prenikala čo väčšia hviezda. Obrátila sa rýchlo a pošla nazad. Bezstarostnej, bez cieľa idúcej zasňaženou krajinou, cesta bola krátka, ale teraz, trochu znepokojenej večerným temnom, zdala sa byť dlhou, a ona pribavila kroku. Jako stalo sa, sama nevedela, pri prvých dedinských domkoch, ktoré vítala jako priateľov v núdzi, pomýlila chodník, a badala, že ide sňahom. Tu natkla sa na humno, ktoré neznala, tu razom prehradil plot jej cestu. Šla hore plotom — no nebolo mu konca, obrátila sa... Oblaky medzitým zhustly,

z nich počal sypať sa riedky, ale veľkozrnný sňah, ktorý už docela menil podobu predmetov skutočných a maľoval nejestvujúce. V ľahunkých páperiach sadal na bobrový golierik bundičky, na jej uhriatu tvár, a slepil. Zazrela svetielko v chalupe. Ono ju obradovalo, jako malý maják... šla prosto k nemu. Hupla do závozu; sňah, po vrchu zľadovatený, preboril sa a ona jednou nohou vpadla hlboko do jarku, druhou na koleno. V prvom okamihu bola rada, že ju nik nevidel. Sobrala sa šťastlivo — no svetielka už nebolo, a smer k nemu potratila.

Spokojného charakteru, skoro prevládala už-už budiaci sa strach... Veď je v Koričnom, pre Pána Boha, kde pozná každý kút, každý priechod medzi staviskami — nemožno nenatknúť sa na známu chalupu, známy strom... Šla pozornejšie, bojac sa opätného pádu. Tu začula na ľavo spev, divný, spev viacej ľudí, hlasy mužské i ženské. Obrátila sa ta — a pred ňou mihaly sa dosť nejasno osvetlené obloky veľkej chalupy. Slabé lúče osvecovaly padajúci sňah. Hľa, veď je to chalupa krivého Ondreja. Jako to len mohla nevedieť... veď tu ide ulica ku Krásnemu domu.

„Kto je?“ ozval sa blízko pri nej hlas. Povedala meno a zamierila prosto do dvier. Poučená mylným zimným počasím a tmou, nechcela sama ďalej. Veď sa Ondrejko postará. Z chalupy niesol sa už silno nápev nábožný, ale spievaný jakýmsi ťahavým, nekostolným spôsobom, skôr tak, jako spievajú na processiach. Máriu to zaujalo, nedala sa zdržať človeku, ktorý ju oslovil, pošla prosto murovaným podstením, ohmatala v sieni po tme kľučku, otvorila — a na devu uprelo sa mnoho zvedavých, ustrašených, ba i hnevných očí. Izba Ondrejova, na dedinskú izbu priestranná, bola plná dedincami, mužmi i babami. Boli i mládenci i dievčence. Mária obzrela sa udivene. Priadky to nie sú — nevidno kuželov, ani kolovrátkov. Svadba to nenie. Čo to znamená?

„Pokračujme,“ riekol krivý Ondrej, „ona je duch dobrý, neprichádza čo pokušiteľ... tu ráčte sadnúť,“ núkal devu na lavicu, okolo pece vinúcu sa; „medzi dobrých ľudí ste prišli... odprevadíme vás,“ i počal znova pretrhnutú pieseň. Melodia bola dobre známa Márii, cirkevná, ale text, ktorý Ondrej predčitoval naozaj jako na processii, bol jej neznámy a čudný. Ona pozorovala s napnutím, hladno hltala do seba nové dojmy, hlasy a slová, i zachovala si asi smysel: „Anjelia tešia sa, že slovo stalo sa skutkom... vitaj, milé dieťa, z vody narodené... narodilo si sa až dnes, s Bohom si sa spojilo. My tvoríme jedno telo s Kristom, všetko nám je spoločné, neznáme násilia, neznáme rozkazu, len lásku... My ozdraveli sme pre veky, pre celú večnosť.“

Nie ani text, ani nápev, ale celý zjav urobil na Máriu mocný dojem. Ľudia, jej známi i neznámi, chovali sa celc ináč, než vídala v obyčajnom živote alebo trebárs v chráme. Hlavy poniknuté, plecia svislé, no na tvárach sosústrednená pobožnosť s bázňou. Videla i tváre, kŕčovite stiahnuté, videla oči, upreté do podlahy, trasúce sa ruky, počula medzi spevom hlboké stony a vzdychy. Zmätenie, zapríčinené nečakanou návštevou, zmizlo hneď po slovách

krivého Ondreja a každý člen večernej schôdzky oddal sa svojím citom a myšlienkam.

Spev zamlkol... Kto to vstal v kúte... sotva možno veriť. Večne žartovný, často opitý gajdoš Hrebeň, ktorého čo decko vídavala s červenou tvárou, vydutým od fúkania lícom, tulikať pri svadbách a fašangovaní, ktorého počula spievať nešpidrné improvisácie, pokreskávať, nohou dupkať v takte vospustného piskora!

Hrebeň postavil sa uprostred chyže, ale jeho tvár nebola už červená, ba práve uvädlo bľadožltá, a vážna, čo bolo pre Máriu podivné. Stará Ryhová, vrchnosťon od svojho povolania odstránená babka, držala mu malú petrolejovú lampu. On vyňal neveľkú, jakoby zaúdenú knižku a počal čítať, nepravidelne, nedbajúc na kommy a punkty, ale hlasom sviatočným, sluchatelov jakýmsi omámením naplňujúcim. Všetci mlčali jako hroby. V polosvetle dvoch nedostatočných, kadiacich lámp, v dusnote, pri šumnom dýchaní dvoch starcov, trpiacich na záduch (častá nemoc v Koričnom), pri konvulsívnych pohyboch niektorých, na zemi učupených — celé shromaždenie dojímalo jako fantastický, pritom ťažký sen.

„Pohledte na pekne sliby, které Hospodin učinil, tem jenž v neho duffají. Hned zapali se hnew jeho, blahoslaveni pak jsu všycknì, kterýž duffaji v neho stoji. Ustawa a umdlewa mladež a mladency težce klesaji: Ale ti jenž očekawaji na Hospodina, nabývají nowé syly, vznášejí se perým jako Orlice, bežj awšak neumdlewají: chodj a neustawajì. My prospewujeme: Bůh jest muj sam, ochranca, znám, pred nim chci se nížiti; v nej vždy werjm, na nem stawjm, mocen jest mne zwyšiti. Protož plesej duše milá, nebudet zle s tebu konečne, i Swet, hrjch Diabel, peklo, smrt zlá, nemajiť nám skoditi večne. Neb Syn Božj to ctne zboží, premohl je sám jediný, w nejž ja duffám, jej za grunt mám, onť spomáha každe hodiny."

Až potiaľ Mária badala, že Hrebeň číta knihu rozumnú, pamätala sa na citát z Jezaiaša o orlici. Ale razom prešiel do cele iného štýlu a tónu. Čím ďalej, tým viac mizla bibličtina a koričanské nárečie víťazilo: zrejmo, on už menej čítal, ale hovoril z pamäti. Ale čím konfúsnejšia bola jeho reč, tým srdečnejší hlas, tým ohnivejšia intonácia, a tým väčší dojem na poslucháčstvo. Z čista-jasna počal hovoriť o Semiramis, assyrskej kráľovne, „která tak se velice hnevem roznítala, že keď sebe hlavu svů frajcimerke spravovat a čepčiti dala, slyšíce, že Babylonští od ní odstupilí, s nepričesanů hlavů na Rynk vybehla, vojsko veliké sebrala a proti Babylonskym táhla, ješto mohla počkati, až by ji hlavu začepčili." Darmo usilovala sa Mária najsť niť, spojujúcu čítané s tým, čo Hrebeň, zdalo sa, dokladá zo svojho, inde počutého a čítaného... Čo tu chcela Semiramis, čepčená alebo nečepčená? V to, nečakane, vplietol ostré slová proti vrchnosti a „černokňazom", ktorí otravujú ľud Boží kalichom. „Diabolstvom posadlý svet, tygri lúti, sedmohlaví šarkani, sýra a oheň, zkaza a škrípanie zubov" — tieto slová vryli sa Márii do pamäti bez pravého spojiva logického. Razom skočil na Mohameta Ottomana, „cysára tureckého", ktorý dvoch

mládencov, dve ugorky v zahrade utrhnuvších, v prchlivosti mečom zamordoval. Spomenul Boleslava českého, bratovraha, Hannibala, a končil modlitbou, pretrhovanou výkrikami, ktoré nemaly smyslu, ale rezaly sa priamo do duše.

Celé shromaždenie pozdvihlo sa s miest — len Mária, tisnúc sa do kúta pod pecou, zostala sedeť, jako omámená. Mužovia počali chodiť v kruhu za krivým Ondrejom, ktorý silno napádal na ľavú nohu. Ženské v kruhu vnešnom, smerom opačným. Najprv to išlo pomaly, rytmicky, no neskôr zrýchlili tempo... Na Máriu vialo vetrom od ich pohybu, lampy trepaly svoje biedne svetielka od prievanu. Krúženie zatíchalo... spoločnosť počala ticho tratiť sa von dvermi v tom poriadku, jako sa krúžili, iba Ondrej zostal a sadol k Márii na lavicu u pece. Vzal ju za ruku. „Nehovorte nič," riekol ticho. „Boh vás poslal. Videli ste pravých bratov v Kristu... O, panno krásna, ó, šťastná!" On ju zaviedol domov. Nikto nevedel o jej neskorom príchode okrem Tinky, ktorá dala sa ľahko uspokojiť.

(Pokračovanie.)

Slza.

Oj, tryskni rosa z očú unavených,
a ovlaž žitia povyschnutú púť!
Tak dávno tomu, čo po činoch smelých
už túži mladá, nepokojná hruď!
Keď dáždik tichý vlaží duše lány,
i činu kvet sa vznesie do výše —;
lež prestal dážď, a divým vetrom hnaný
len suchý stvol sa sem-tam kolíše...

Och, tryskni z očú slza plná mieru,
a vezmi srdcu, čo ho tiaži, zas!
Už dávno, dávno, čo som ztratil vieru,
i nádeje už spálil bôľu mráz.
Keď mračná sošlú vodné prúdy dolu,
sa jaré slnko ľahšie zaskveje:
oj, tečte slzy, zbavte srdce bôľu,
a vyjde slnko viery, nádeje.

K. Ch.

Listy z Čiech.

XI.

V Prahe dňa 25. mája 1895.

Už zas ožil veliký zelený priestor za Prahou v Kráľovskej Obore, kde pred štyrmi rokmi na niekoľko mesiacov bola sa rozprestrela Jubilejná výstavka česká: ožil výstavkou novou, *Československou výstavou národopisnou.* Tamtá ukázala národ výrobný, priemyselný, kupecký, gazdovský, technický; táto ukazuje národ stavajúci, obliekajúci sa, spievajúci, ukazuje ho v deň robotný i v sviatok, na poli i pri kozube, s ihlou i s knihou v ruke, pri svadbe i pohrabe, v kostole i v škole, pri práci i pri oddychu. Tamtá ukázala *všetky* vrstvy národa, pretekajúce sa s cudzinou hlavne v sile a životaschopnosti *priemyselnej* v najširšom smysle slova, teda jeho vzdelanosť, pokročilosť; táto ukazuje *jadro* národa v jeho sile *ľudovej osobnosti* v najhlbšom smysle slova, teda jeho pôvodnosť, typickosť, zachovalosť. Tamtá bola hlučnejšia a širšia; táto je tichšia a hlbšia.

Duša sa šíri človeku, keď vidí tu narozkladané a nastavané bohatstvo originálnosti a svojskosti československej, po toľkých storočiach cudzích vplyvov, po toľkých ztratách so stránky positívnej i negatívnej predsa ešte tak veľké a tak rozmanité! Vidíš chalupy a dvory české, moravské, sliezske i slovenské v starom štýle, dochovávanom od mnohých generácií, verne po posledný klinec: a zase odchodný ráz domca z Čiech južných alebo severných, moravského Valašska alebo Hanej, slovenskej Oravy alebo Kopanice. Vidíš celé vnútorné zariadenie izby domažlickej, plzeňskej, podkrkonošskej a druhých. Vidíš na figúrach v životnej veľkosti, prevedených s prekvapujúcou vernosťou v postave, výraze tváre, pohyboch, pleti, šate, ako kde pýtajú dievku, volia rychtára, ako slávia tú a tú národnú slávnosť, ako prevádzajú hromadnú národnú hru atď. Vidíš stá a stá výšiviek, jedna krajšia od druhej, všeliakých pletív, prác rezbárskych, stolárskych, stavebných, maľoviek na drevo, stenu i hlinu, a iných odborov *umenia ľudového*, dedených od storočí. Vidíš, čo tam a tam ľud najviac a najradšej čítal a číta, z akých knižiek sa modlieval a modlí, čo spieval a spieva, ako sa obliekal a posiaľ oblieka, čím sa liečil a ešte vždy lieči.

A k tomu rýdzemu živlu prostonárodnému najdeš pridané i najbližšie obory druhé. Vidíš celé zariadenie izieb vynikajúcich spisovateľov domácich, ako v nich pracovali, a z úzkych pomerov vychodiac, v širokom svete sa preslávili; knihy, rukopisy, obrazy a druhé predmety dopĺňajú pochop po všetkých stranách. Ako literatúra, najmä ľudová a tá časť vedeckej, ktorá ňou sa zapodieva, rozvíjala sa najmä od sto rokov, najdeš znázornené v origináloch postupným poriadkom všetkej tej massy. A kde nedala sa predviesť vec, tam ju naznačuje mappa, štatistika, grafický prehlad, plastika, farba alebo fotografia.

A keď oko, ustaté od dlhého hľadenia na toľké tisícoraké podrobnosti, sa kalí, vôjdeš do starého hradu, rozhľadíš sa s niektorej výšiny na celý ten menistý obraz, alebo nazreš do skupiny starých domov zo šestnásteho storočia, naozajstnej to ‚Starej Prahy', a vmyslíš sa na chvíľu do originálneho života zapadlej minulosti mestskej, vzkriesenej tu s prekvapujúcou vernosťou. A keď i toho si sa napozeral do vôle, počúvneš si ľudovú hudbu českú, moravskú alebo slovenskú, ‚hrubú' dedinskú muziku ‚bľachovú', alebo starého gajdoša, alebo valašských huslistov s klarinetom a primitívnym cymbalom, alebo liptovského cigáňa; veľké orchestry a koncerty, ustavične sa odmieňajúce, obznamujú ťa s umelou hudbou opernou a symfonickou, stvorenou v duchu ľudovom alebo podľa jeho motívov, a pražský šantán ukáže ti, koľko ešte v samej Prahe je domáceho humoru a vtipu. Plodiny i výrobky domorodé: slovenské a moravské i české vína, pivá a druhé nápoje osviežia vyschnuté hrdlá.

Toľko len letkom o celku. Podrobnosti, ku ktorým sa vrátim, aspoň krátko naznačia, čo všetko výstavka predkladá začudovanému pozorovateľovi a čo znamená pre náš celý národ.

Jaroslav Vlček.

Gazda a sluha.

Poviedka *L. N. Tolstého.*

(Pokračovanie.)

Na prostred ulice Vasilij Andrejič obrátil koňa k veľkému domu, na dve krýdla z tehly stavanému, a zastavil ho u vrát.

— Zavolaj Tarasa, — skríkol na Nikitu.

Nikita pristúpil k zaviatemu osvetlenému oknu, v svetle ktorého blyšťal sa poletujúci sniažik, a zaklopal bičiskom.

— Kto je? — ozval sa hlas na zvolanie Nikitovo.

— Z Krestov, Brechunovci, dobrý človek, — odpovedal Nikita. — Vyjdi na chvíľku!

Od okna odišli, a asi o dve minúty — bolo počuť — vrzly dvere v predsieni, potom šťukla kľučka na vonkajších dverách a, pridŕžajúc dvere od vetra, vystrčil sa vysoký starý s bielou bradou mužík v zahodenom kožuchu na bielej sviatočnej košeli a za ním mladý v červenej košeli a v čižmách.

— To si ty, Andrejič? — hovoril starík.

— Veru, poblúdili sme, braček, — hovoril Vasilij Andrejič, — chceli sme do Goriačkina, a tu prišli sme k vám. Raz sme sa i vrátili, a zase sme poblúdili.

— To ste veru poblúdili, — hovoril starík. — Petruška, choď, otvor vráta! — obrátil sa k mladému v červenej košeli.

— Môže sa stať, — odvetil mladý veselým hlasom a odbehol do predsiene.

— Ale my, braček, nie nocovať, — hovoril Vasilij Andrejič.
— Kam by ste šli, noc je, prenocuj.
— I rád by prenocovať, ale ísť treba.
— No zohrej sa aspoň, rovno k samovaru, — hovoril starík.
— Zohriať sa — to možno, — hovoril Vasilij Andrejič, — tem-
ıjšie nebude, a mesiac vyjde — bude vidnejšie. Vojdeme, čo, zo-
ejeme sa, Mikit?
— No hej, i zohriať sa možno, — hovoril Nikita, silne pre-
ıbnutý a len to očakávajúci, aby mohol zohriať na peci svoje
eziable údy.
Vasilij Andrejič šiel so staríkom do izby, a Nikita vtiahol
l do brány, otvorenej Petruškom, a podľa jeho ukázania postavil
ňa pod kôlňu. Kôlňa bola zanosená, a vysoká dúha zachytila sa
hradu. Kury s kohútom, ktoré už boly si posadaly na pánte,
si nespokojne zakodkodákaly a potrepaly pazúrmi po hrade.
plašené ovce, dupotajúc paprčkami po zmrzlom stelive, shrnuly
v stranu. Pes, iste mladý, zúfale zakňučiac, naľakaný a zlosťou
drhnúc brechal na cudzieho.
Nikita mal slova pre každého: vyhováral sa pred kurami, uspo-
jil ich, že viac ich nesplaší, ovciam robil výčitky, že ľakajú sa,
my nevediac čoho, a psíkovi hovoril do svedomia za celý čas,
m uväzoval koňa.
— Takto to dobre bude, — hovoril Nikita, striasajúc so seba
ah. — Ako sa on rozbrechal! doložil psovi. — Dosť! No dosť —
rostý. Dosť. Len čo seba znepokojuješ, — hovoril. — Nie sme
ıdeji, svoji...
— Veď to, ako sa hovorí, traja domášni radcovia, — ozval
mladý, vtískajúc silnou rukou sane pod strechu.
— Akí traja radcovia? — pýtal sa Nikita.
— Nuž tak je v Pulsonovi vytlačeno: zlodej kradne sa k domu, —
s breše, znamená: nespi, pozri si. Kohút spieva, znamená: vstávaj.
ıčka umýva sa, znamená: hosť je na ceste, prihotov sa uhostiť
, — hovoril mladý, usmievajúc sa.
Petrucha vedel čítať a písať a vedel temer nazpamäť knihu
ulsona, jedinú, ktorú mal, a zvlášte keď bol si trochu vypil,
o teraz, rád citoval z nej veci primerané výpovede.
— To je tak, — hovoril Nikita.
— Preziabol si, strýčko, čaj ti dobre urobí, — doložil Petrucha.
— Veru, — hovoril Nikita. A šli cez dvor a sieňu od izby.

IV.

Dom, do ktorého prišiel Vasilij Andrejič, bol z najbohatších
dedine. Rodina mala päť nádelov a prenajímala ešte zem na strane.
ní mali šesť, tri kravy, dve jalovice, so dvadsať kusov oviec.
dome bolo 22 duší: štyria synovia, šesť vnukov, z ktorých Pe-
ucha bol ženatý, dvaja pravnuci, tri siroty a štyri nevesty s deťmi.
l to jeden z riedkych domov, ktoré ostaly ešte nepodelenými;
už i v ňom dávno trval skrytý vnútorný rozbroj, ako vždy, za-

čavší sa medzi ženami, a musel skoro priviesť k deľbe. Dvaja synovia žili v Moskve, kde vozili vodu, jeden bol vojakom. Doma teraz boli starý, stará, syn gazda a syn, ktorý prišiel z Moskvy na sviatky, i všetky ženy a deti; okrem domášnych bol ešte hosť, súsed-starosta.

Nad stolom v izbe visela s vrchným štítkom lampa, jasne osvetľujúca pod sebou čajové náčinie, butelku s vodkou, zákusku a tehlové steny v červenom kúte, uvešané ikonami a po ich oboch stranách obrazmi. Na prvom mieste sedel za stolom v čiernom kožuchu Vasilij Andrejič, obciciavajúc si zamrznuté fúzy a obzerajúc dovôkola národ a izbu svojimi vypuklými jastrabími očami. Okrem Vasilija Andrejiča za stolom sedel bielobradý, lysý starík gazda v bielej, doma tkanej košeli, v rade s ním v tenkej bavlnenej košeli, so zdravým chrbtom a pleciami, syn, ktorý prišiel z Moskvy na sviatky, a ešte druhý syn, širokoplecí najstarší brat, gazdujúci v dome, a chorľavý ryšavý mužík-starosta.

Mužíci vypili a zakúsili si, už sberali sa piť čaj, a samovar už hučal, stojac na dlážke pri peci. Na priečkach a na peci bolo vidno deti. Na lavici sedela žena nad kolískou. Stará gazdina, s tvárou vo všetky smery pokrytou drobnými vráskami, ešte i na perách, mala na starosti Vasilija Andrejiča.

Práve keď Nikita vchodil do izby, bola naliala vodky do hrubého pohárika a podávala ho Vasilijovi Andrejičovi.

— Neohrď, Vasilij Andrejič, nemožno, musíš zazdravkať, — hovoril starík.

Videť a voňať vodku, najmä teraz, keď bol preziabnutý a umorený, veľmi nepokojilo Nikitu. Zachmúril sa a, otrasúc čiapku i kaftan od snahu, zastal oproti obrazom a, ako by nevidel nikoho, tri razy sa prežehnal a poklonil obrazom, potom obrátac sa ku gazdovi starému, poklonil sa najprv jemu, potom všetkým za stolom sediacim, potom ženám, stojacím okolo pece, a povediac: dobrý večer! — začal sa sobliekať, nehľadiac na stôl.

— Ale si omrznutý, báťa, — hovoril starší brat, hľadiac na zasnažený tvár, oči a bradu Nikitovu. Nikita sobliekol kaftan, ešte ho otriasol, zavesil k peci a šiel k stolu. Predložili mu tiež vodky. Bola minúta mučiacej borby: len že nevzal pohárik a nevylial do úst voňavú svetlú vlahu; ale pozrel na Vasilija Andrejiča, spomenul si zarieknutie, spomenul prepité čižmy, spomenul bednára, spomenul syna, ktorému sľúbil na jar kúpiť koňa, vzdychol si a poďakoval sa.

— Nepijem, ďakujem úctive, — povedal nachmúrený a prisadol si k druhému oknu na lavicu.

— Čože tak? — hovoril starší brat.

— Nepijem, nepijem, — hovoril Nikita, nezodvihnúc očí, dívajúc sa na svoje fúzy a bradu a stípajúc s nich bombolce.

— Jemu je to nedobre, — hovoril Vasilij Andrejič, zakusujúc si baránkou [1]) vypitý pohárik.

---

[1]) Baránka, druh pečiva.

— Nuž tak čaju, — hovorila láskavá staruška. — Veru si preziabnutý. — Čo robíte, ženy, tak dlho so samovarom?

— Hotový je, — odpovedala mladá a, ofúknuc zásterou kypiaci prikrytý samovar, zťažka doniesla ho, zodvihla a buchla na stôl.

Medzitým Vasilij Andrejič rozprával, ako zablúdili, ako vrátili sa dva razy do tej istej dediny, ako sa motali, ako dohonili opitých. Gazdovia divili sa, vysvetľovali, kde a prečo poblúdili, a kto boli opití, ktorých dohonili, a učili ich, ako treba ísť.

— Tu do Molčanovky malé dieťa dôjde, len potrafiť na skrute s boľšáka, ker tam vídať. A vy ste neprišli! — hovoril starosta.

— Ale mali by ste prenocovať. Ženy postelú, — nahovárala staruška.

— Za rána mohli by ste ísť, až milá vec, — prisviedčal starík.

— Nemožno, braček. Povinnosť! — hovoril Vasilij Andrejič, — zameškáš hodinu, rokom nedohoníš, — doložil, mysliac na háj a na kupcov, ktorí mohli mu zkaziť túto kúpu. — Veď dôjdeme? — obrátil sa k Nikitovi.

Nikita dlho neodpovedal, ako by mu šlo ešte vždy len o odhriatie brady a fúzov.

— Ak nepoblúdime zase, — hovoril mračne. Nikita bol zamračený preto, že veľmi žiadalo sa mu vodky, a jedno, čo mohlo ukojiť túto žiadosť, bol čaj, a čaju ešte mu nedávali.

— Veď aby sme len na skrut prišli, tam už potom nepoblúdime, lesom až na miesto, — hovoril Vasilij Andrejič.

— Vaša vec, Vasilij Andrejič, ak ísť, nuž ísť, — hovoril Nikita, prijímajúc podávaný mu pohár čaju.

— Napijeme sa čaju, potom marš.

— Nikita nič nepovedal, ale len pokrútil hlavou a, ostražite vylejúc si čaj na tanierik, začal si hriať na pare oziabnuté ruky. Potom, odhryznúc malinký kúsoček cukru, poklonil sa gazdom a povedal:

— Buďte zdraví, — a vypil teplú tekutinu.

— Keby nás niekto odprevadil po skrut, — hovoril Vasilij Andrejič.

— Prečo nie, možná vec, — hovoril starší syn. — Petrucha zapriahne, a i odprevadí vás po skrut.

— Tak priahaj, braček. Veru sa vám poďakujem.

— Ale čoby, dušička? — hovorila vľúdna staruška. — My sme radi z duše.

— Petrucha, iď, zapriahni kobylu, — hovoril starší syn.

— Zapriahnem, — hovoril Petrucha, usmievajúc sa, a hneď, schytiac s klinca čiapku, bežal zapriahnuť.

Kým priahali koňa, rozhovor prešiel na to, pri čom bol pretrhnutý, keď Vasilij Andrejič prišiel pod okno. Starík žaloval sa súsedovi starostovi na tretieho syna, ktorý neposlal mu nič na sviatok, ale žene poslal francúzsky ručník.

— Kazí sa mladý svet, — hovoril starík.

— Ako sa kazí, — odpovedal starosta, — poriadku niet. Už

sú veľmi múdri. Hľa, Demočkin, otcovi ruku zlomil. Iste všetko od moc rozumu.

Nikita počúval, prizeral sa tváram a iste tiež chcel sa zamiešať do rozhovoru, ale bol celý zaujatý čajom a len kýval hlavou na súhlas. Pil pohár za pohárom, a bolo mu vždy teplejšie a teplejšie, i príjemnejšie a príjemnejšie. Rozhovor trval dlho o tom istom, o škodlivosti deľby, a rozhovor iste bol nie abstraktný, ale týkal sa deľby v tomto dome, deľby, ktorú žiadal druhý syn, tiež tu sediaci a spurne mlčavší. Iste, to bol bôľny punkt, a otázka táto zanímala všetkých domášnych, ale oni zo slušnosti pred cudzími nerozberali svoju súkromnú vec. Ale, napokon, starík nevydržal a so slzami v hlase začal hovoriť, že on deliť sa nedá, kým žije, že dom jeho, ďakovať Bohu, sa drží, ale podeliť — to všetci rozídu sa po svete.

— Hľa, ako u Matvejevov, — hovoril starosta. — Bol dom opravdový, ale sa podelili, a nikto nič nemá.

— To i ty tak chceš, — obrátil sa starík k synovi.

Syn ničoho neodpovedal a nastalo trápne mlčanie. Mlčanie toto pretrhol Petrucha, ktorý už bol zapriahol koňa, pred niekoľkými minútami vrátil sa do izby a celý čas usmieval sa.

— U Pulsona je bájka, — ozval sa. — Dal otec synom viazaničku zlámať. Naraz nezlomili, ale po prútiku ľahko. — Tak i toto, — hovoril, usmievajúc sa na celé ústa. — Hotovo! — doložil potom.

— Keď hotovo, tak poďme, — hovoril Vasilij Andrejič. — A na deľbu ty, deduška, nedaj sa nahovoriť. Ty si nagazdoval — ty si pánom. Mirovému[1]) podaj. On poriadok ukáže.

— To vystrájať, to vystrájať, — plačlivým hlasom hovoril len svoje starík, — že niet s ním rady! Ako by zlý duch bol do neho vstúpil!

Nikita medzitým, dopijúc piaty pohár čaju, ešte vždy ho neprevrátil, ale položil na bok, očakávajúc, že mu ešte nalejú šiesty. Ale vody v samovare už nebolo, a gazdina pre neho už nenalialo, ba i Vasilij Andrejič začal sa obliekať. Nebolo čo robiť. Nikita tiež vstal, položil nazad do cukrovnice svoj ohryzený so všetkých strán kúsoček cukru, utrel si polou tvár, mokrú od potu, a šiel odievať si chalát.

Odejúc sa, zťažka si vzdychol a, poďakujúc sa gazdom a odoberúc sa od nich, vyšiel z teplej svetlej izby do temnej, chladnej siene, hučiacej od derúceho sa do nej vetra a zanesenej snahom cez škáry dvier, a odtiaľ na temný dvor.

Petrucha v šube stál so svojím koňom v prostred dvora a rečnil, usmievajúc sa, verše z Paulsona. Rečnil: „Buria s mgloju nebo skroit — vichry snežnye kruťat — až kak zvier ona zavoit — až zaplačet kak diťa.“ Nikita kýval hlavou, prisviedčal a rozoberal opraty.

Starík, vyprevádzajúc Vasilija Andrejiča, vyniesol lampáš do siene a chcel mu posvietiť, ale lampáš hneď zhasilo. I na dvore bolo badať, že meteľ je ešte väčšia.

---

[1]) smierčí sudca.

„To je už čas!“ myslel si Vasilij Andrejič; „veru ani nedôjdeš, ale nemožno, povinnosť! A keď som sa už sobral. I kôň gazdovský je zapriahnutý. Dôjdeme, dá Boh!“ Gazda starík tiež myslel, že nemali ísť; ale už nahováral, aby ostali, a neposlúchli ho. „Možno, ja pre starobu som tak bojazlivý, a oni dôjdu,“ myslel si. — „Aspoň spať ľahneme si v čas, bez starosti.“

— Petrucha — tiež videl, že ísť je nebezpečne, i jemu bolo clivo, ale za svet by to neukázal a staval sa smelým, pretvarujúc sa, že nebojí sa ani mak, a veršíky o tom, ako „víchry snažné krúťa,“ obodrovaly ho tým, že úplne vyrážaly to, čo dialo sa vonku. Nikitovi vôbec nechcelo sa ísť, ale on už dávno privykol nemať svojej vôle a slúžiť iným. Tak nikto nezdržiaval odchádzajúcich.

V.

Vasilij Andrejič prišiel k saniam, len ťažko rozoznajúc v temnote, kde sú, vliezol do nich a vzal opraty.

— Choď popredku! — skríkol. Petrucha, kľačiac na kolenách v svojich saniach, pustil koňa. Pejko, už dávno rehtavší, čujúc pred sebou kobylu, trhol sa za ňou, a vyšli na ulicu. Zase šli osadou a tou istou cestou, vedľa toho dvora s rozvešaným, zamrznutým prádlom, ktoré teraz už nebolo vidno; vedľa tejže sušiarne, ktorá už bola zaviata temer po strechu a s ktorej sypal sa nekonečný sňah; vedľa tých mračne šumiacich, hvíždiacich a zohybujúcich sa vŕb, a zase vošli do toho sňahového, shora i zdola bučiaceho mora. Vietor bol tak silný, že keď bil do boku a cestujúci stavali sa proti nemu, nuž navaľoval na bok sane a srážal koňa v stranu. Petrucha šiel širokým tropom svojej dobrej kobyly popredku a bodro pokrikoval. Pejko hnal sa za ňou.

Prejdúc tak s desať minút, Petrucha obrátil sa a čosi zavolal. Ani Vasilij Andrejič, ani Nikita nepočul od vetra. Ale domysleli sa, že prišli ku skrute. Skutočne, Petrucha obrátil na pravo a vietor, ktorý mali od boku, zase dul im do tváre, a s prava, cez sňah, bolo vidno čosi čierne. To bol kríček na skrute.

— No, s Bohom!

— Pán Boh zaplať, Petrucha!

— Buria nebo mgloju skroiť, — zavolal Petrucha a zmizol.

— Podívaj sa, aký veršovník, — ozval sa Vasilij Andrejič a trhol opratami.

— Veru, bodný molodec, opravdový mužík, — hovoril Nikita.

Šli ďalej. Nikita, ukutajúc sa a vtlačiac si hlavu medzi plecia tak, že nevelká brada priľahla mu na hrdlo, sedel mlčky, usilujúc sa nepotratiť nabrané pri čaji teplo. Pred sebou videl priame línie oja [1]), bezprestajne mýlivšie ho a zdajúce sa mu vyvezenou cestou, — kolísajúci sa zadok koňa s odvracajúcim sa v jednu stranu podviazaným uzlom chvostom, a ďalej, na predku, vysokú dúhu a kníšucu sa hlavu i šiju koňa s rozvievajúcou sa hrivou. Kedy-

[1]) Sú dve — na pravom i ľavom boku koňa.

niekedy ukázaly sa mu viešky, tak že vedel, že idú dosiaľ po ceste a on nemá čo robiť.

Vasilij Andrejič spravoval koňa tak, aby ten sám mohol držať sa cesty. No pejko, napriek tomu, že oddýchol si v dedine, bežal neochotne a ako by sa odvracal s cesty, tak že Vasilij Andrejič niekoľko ráz ho naprával.

„Hľa, s prava jedna vieška, tu druhá, tu i tretia," čítal Vasilij Andrejič, — „a tu na predku i les," podumal, prizerajúc sa čomusi černejúcemu sa pred sebou. Ale to, čo zdalo sa mu lesom, bol len ker. Ker prešli, i ešte prešli so 20 siah, štvrtej viešky nebolo, ani lesa nebolo.

„Musí hneď tu byť les," myslel si Vasilij Andrejič, a rozohriaty vodkou a čajom, neprestával potrhovať opratami, pokorný dobrý zver však poslúchal a bežal tu krokom, tu miernym tropom ta, kam ho posielali, trebárs i vedel, že posielajú ho cele nie ta, kam treba. Prešlo asi desať minút, lesa ešte vždy nebolo.

— A veď sme my zase poblúdili!" hovoril Vasilij Andrejič, zastavujúc koňa.

Nikita mlčky vyliezol zo saní a, pridržujúc si chalát, tu lipnuvší k nemu po vetre, tu odvracajúci sa a strhávaný s neho, šiel laziť po snahu; pošiel v jednu stranu, pošiel v druhú. So tri razy zmizol celkom s očí. Napokon vrátil sa a vzal opraty z rúk Vasilija Andrejiča.

— Na pravo treba ísť, — hovoril prísne a rozhodne, obracajúc koňa.

— Ak v pravo, teda choď v pravo, — hovoril Vasilij Andrejič, oddávajúc opraty a pchajúc si oziabnuté ruky do rukávov. — Trebárs nazad do Griškina aby nás doviezol.

Nikita neodpovedal.

— No, kamarát, pousiluj sa, — zvolal na koňa, ale kôň napriek potrhávaniu oprát šiel len krokom. Sňah bol niekde po kolená, a sane potrhávaly sa s každým pohybom koňa.

Nikita vzal bič, visevší na predku, a šibol. Dobrý, nezvyknutý na bič kôň, trhol sa, pustil sa tropom, ale hneď zase šiel len krokom. Tak prešli so päť minút. Bolo tak temno a tak kúrilo sa shora i zdola, že dúhy často nebolo vidno. Sane, zdalo sa, neraz stály na mieste a pole bežalo nazad. Razom kôň strmo zastal, iste čujúc čosi nedobrého pred sebou. Nikita zase ľahko vyskočil, odhodiac opraty, a šiel pred koňa, pozreť, prečo zastal; ale len čo chcel krok urobiť pred koňom, nohy sa mu sklzly a on svalil sa pod akýsi breh.

— Tpru, tpru, tpru, — hovoril si, padajúc a usilujúc sa zachytiť, ale nemohol sa udržať a zastal, len keď vhupol nohami do hrubej vrstvy sňahu, naneseného zdola výmoľu.

Hromada, visiaca na kraji brehu, naľakaná padnutím Nikitu, sosypala sa na neho a nasypalo sa mu sňahu za golier...

— Bodaj ťa! — s výčitkou povedal Nikita, obracajúc sa k hromade a výmoľu a vytriasajúc sňah zpoza goliera.

— Mikit, a Mikit! — kričal Vasilij Andrejič shora. Ale Nikita neozval sa mu.

Nemal kedy, otriasal sa, potom hľadal si bič, ktorý mu vypadol, keď srútil sa pod sráz. Najdúc bič, liezol rovno nazad, kde sa srútil; ale vyliezť nebolo možnosti, padal nazad, tak že bol prinútený ísť dolu hľadať východ na hor. Asi na tri siahy od toho miesta, kde spadol, horko-ťažko vyliezol štvornožky hore a šiel krajom výmoľu k tomu miestu, kde musel byť kôň. Koňa ani saní nevidel; ale, poneváč šiel po vetre, ešte prv než ich uvidel, počul krik Vasilija Andrejiča a rehtanie pejka, vyvolávajúc jeho.

— Idem, idem. Čo gágaš, — ozval sa.

Len keď už celkom prišiel ku saniam, videl koňa a stojacieho vedľa nich Vasilija Andrejiča, zdajúceho sa ohromným.

— Kde si sa prepadol k čertu? Treba ísť nazad. Trebárs do Griškina sa vrátime, — srdito začal dohovárať Nikitovi gazda.

— Dobre, vrátiť sa, Vasilij Andrejič, ale kade ísť? Tu výmoľ taký, že spadni ta, nedostaneš sa von z neho. Ja som tam bol, a vymotal som sa len s namáhaním.

— Ale nebudeme tu stáť? Nekam treba ísť, — hovoril Vasilij Andrejič.

— Nikita neodpovedal. Sadol na sane zadkom k vetru, zobul sa a vytriasol si sňah, ktorý nabil sa mu do čižiem a, vezmúc slamy, pečlive zapchal ňou zvnútra dieru na ľavej čižme.

Vasilij Andrejič mlčal, ako by všetko ponechal teraz už Nikitovi. Preobujúc sa, Nikita upratal si nohy v saniach, nadel zase ruky, vzal opraty a obrátil koňa pozdĺž výmoľu. Ale neprešli ani sto krokov, kôň sa zase zoprel. Pred ním zase bol výmoľ

Nikita opäť vyliezol a opäť šiel laziť po sňahu. Dosť dlho chodil. Konečne zjavil sa s druhej strany.

— Vasilij Andrejič, ste živí? — zvolal.

— Tu, — ozval sa Vasilij Andrejič. — Nuž čo?

— Nerozoznať nič, temno, výmole akési. Treba zase ísť za vetrom.

Zase šli, zase chodil Nikita, padajúc, po sňahu, zase si sadol, zase padal a konečne zadychčaný zastal u saní.

— No čo je? — pýtal sa Vasilij Andrejič.

— Čo by bolo, umotal som sa celý. Ale i kôň ustáva.

— Tak čože robiť?

— Len postojte. — Nikita zase ušiel a skoro sa vrátil.

— Držte sa za mnou, — hovoril, pustiac sa pred koňom.

Vasilij Andrejič už nič nerozkazoval, ale pokorne robil to, čo hovoril mu Nikita.

— Sem za mnou! — skríkol Nikita, obrátac sa rýchle v pravo a chytiac za zubadlo pejka, namieril ho na závej. Kôň najprv zoprel sa, ale potom trhol, ufajúc sa preskočiť hromadu, ale nevládal a uviazol v nej po chomút. — Sídite! — zvolal Nikita na Vasilija Andrejiča, sediaceho ešte na saniach, a chytiac oje, začal nadvihovať sane na koňa. — Ťažko, kamarát, — obrátil sa k pejkovi, — ale čože robiť, ponapínaj sa! No, no, trochu! — volal na neho. Kôň

trhol raz, druhý, ale predsa nevyšiel a opäť uviazol. Povodil ušami a ňuchal sňah, položiac si hlavu na sňah, ako by niečo premýšľal. — Čo, kamarát, tak nedobre, — napomínal Nikita pejku. — No, ešte! — Nikita zase potiskal za oje so svojej strany: Vasilij Andrejič to isté robil s druhej. Kôň potriasol hlavou, potom zrazu trhol.

— No! no! neutonieš, neboj sa, — volal Nikita.

— Skok, druhý, tretí, a konečne kôň dostal sa zo záveja a zastal, ťažko dýchajúc a striasajúc sa. Nikita chcel viesť ďalej, ale Vasilij Andrejič tak zadychčal sa v svojich dvoch bundách, že nemohol ísť a vyvalil sa do saní.

— Nech si oddýchnem, — hovoril, rozpúšťajúc šatku, ktorou uviazal si v dedine golier bundy.

— Netreba nič, ležte, — hovoril Nikita, — ja prevediem, — a s Vasilijom Andrejičom v saniach previedol koňa za uzdu nadol ešte so desať krokov, potom nemnoho nahor a zastal.

Miesto, na ktorom zastal Nikita, bolo nie v priehlbine, kde by sňah, smetaný s kopcov, mohol ich cele zasypať, no ono predsa čiastočne bolo chránené krajom kopca od vetra. Boly okamženia, keď vietor, ako by trochu stíchal, ale to trvalo nedlho a ako by si len chcelo nahradiť tento oddych, búra schytila sa po tom s desaťnásobnou silou, ešte horšie rvala a krútila. Taký poryv vetra prišiel v tú chvíľu, ako Vasilij Andrejič, oddýchnuc si, vyliezol zo saní a prišiel k Nikitovi poradiť sa, čo robiť. Oba proti vôli uhli sa a prestali hovoriť, kým prejde príkrosť záchvatu. Pejko tiež nespokojne pritláčal uši a triasol hlavou. Akonáhle trochu prešiel poryv vetra, Nikita, stiahnuc si rukavice a vopchajúc ich za pás, pofúkal si do rúk a začal odväzovať s dúhy uzdu.

— Čo ty to robíš? — pýtal sa Vasilij Andrejič.

— Idem vypriahnuť. Čože ešte robiť? Ja nemám tej moci, — ako by sa vyhovárajúc, odvetil Nikita.

— Ale či nevyjdeme nekam?

— Nevyjdeme, len čo koňa zmučíme. Veď on, chudák, už je celkom preč, — hovoril Nikita, ukazujúc na pokorne stojacieho, na všetko hotového a zťažka hýbajúceho vpadnutými a mokrými bokami koňa. — Prenocovať musíme, — opakoval tak, ako by sa sberal nocovať v hostinci, a začal rozväzovať chomútnik. Kliešte sa rozskočily.

— A nezamrzneme my? — hovoril Vasilij Andrejič.

— Čože? I zamrzneš — neodopreš, — hovoril Nikita.

(Dokončenie.)

Slovenský jazyk.

Šarišské porekadlá z okolia bardiovského.

Sosbieral *Petruškin.*

(Pokračovanie.)

Krásnu bešedu nenasýciš hoscí.
Kedz bys pošol na hoscinu, vem se šebu tanistrinu.
Kto samý med, nepoboškaj teho.
Kdze baba — tam lada (truhla).
Kedz kuň zdyhá, najbaržej virgá.
Kedz maš mišek jako cele, ta maš i velo prijacele,
kedz maš mišek jako lata, nemaš sestry ani brata.
Kedz v poharu majú, ta i samára dzvihajú.
Lekká porta pujdze do čorta.
Ležaného hliba nikto nejid.
Lepša rada — jako zrada.
Lajošem še volac dace, a Lajzerem zostaváce.
Lekko pohoscic hosce — v posce.
Ma hypoteku — cintír.
Malé dzeci, malá starosc, — velké dzeci, velká starosc.
Mira — víra!
Majú ludze, mam i ja, — dajú ludze, dam i ja. (Ruka ruku umýva.)
Mne britva ne — druhému i motyka.
Nepamätal vul — kedz celecem bul.
Na zlodzejovi košula horí.
Nit ten hlop co bije — ale ten co trime.
Najvekša rodzina najvekší hniv.
Nit tu komu do maceri nalac (chudobina — prázdnota).
Nedaj Bože zez Ivana Pána.
Nemala baba roboty — ta si našla klopoty (jazykom — urážka).
Nie vtedy šedlac, kedz už treba šidac.
Ne vše ten jí koláče, komu še peče.
Na pohrebe še nešmej, a na svadzbe neplač.
Nedari še z pišma orac — ani z knihy kopac.
Nebuj še! — lem še tres!
Nebudzme svatýma — kedz sme hrišnima. (Pokrytstvo.)
Obecunka šalenému radosc.
Od gazdových očí rozmáha še statek oveí.
Politika — panské huncútstvo.
Polepšim še, pane — jak mene (mňa) nestane (nebude).
Perše kotky (mačky) poza plotky.
Pomoc Bože dačijo — a svojemu pridze čas.
Poznáme še, jak v starym kožuhu vši.
Pijany pijaného nevidzí.
Podz sem, hleba, gemba (huba, ústa) hotová! (Nepečlivec — mamlas.)

Polná torba cežká — prázna eščik cezší.
Perša hra — pša hra.
Palica vše zez hury bije.
Pes breše — viter neše. (Tlachár.)
Pijaný šalenému brat.
Podla to ovca, co svoje rúno nosic nesce.
Pusc psa pod stul — vyleže na stul.
Pani še hoscú — a kone še poscú.
Rada by duša do raju, ale jej hrihy nedajú. (Pýcha, túžba po nedostihnutełnom.)
Rad ce vidzim, kedz ce nevidzim!
Statečný ošiveje — huncút olišeje.
S cebu hutoric — s celecem še modlic.
Stryk babe ujko, cetka za minárem (mlynárovi, t. j. dotkla sa žihlava plota, — taká je to rodina).
Starosc — nie radosc.
Švačka zrobi vtačka — a pri temu vola zjí.
Šmej — želej!
Statečnosc na — večnosc.
Šcesce mu tak idze — jako do komina dym.
Šej keło zesceš — a Buh požehná keło un sce.
Šumná paskuda — lem že na jedno oko šlepa.
Tricec raky, funt tabaky, šuhac po bruhu, — jakys' bul, ta ši taký. (Všetko nič nestojí.)
To slanina do komina. (Satyra prázdnej reči.)
To všicko jedno: kamenem o hlavu alebo: hlavu o kamen.
Tota hyža ne pusta, kdze še varí kapusta.
Uč še od kuma (kmotra) rozuma.
Učený rozum drahý, rodzený drahší.
Zahovaj nas, pane:
od kurimskej hodziny,
od stropkovskej noviny,
od bardiovskej spravedlivosci,
od kacirskej pobožnosci.
Bohaté Košice,
Pyšný Prešov,
Otrhaný Sabinov,
Poplátaný Bardiov.

Magické recepty hospodárske.

Zo starého rukopisu podáva *Ľud. V. Rizner.*

(Dokončenie.)

Ked Lichwu Wssý zaugmu. Svibowo Drevo utlucš, a var w Kapusnicý a stim umiwag. *Item.* Ljeskowe koreni var a stim umiwag. *Item.* Na Wsse Swate dag každemu Statcšaczj geden Kramski Bobek w Chlebe užit.

Ked ge Telaczj z Očšu. Umi ho z Čsistczom.

Ked w Telacj zapecše. Wleg doneho Ližiczu kwasnicz.

Ked ge Tela z dute. Dag mu Trossku Kwasnicz z dobre silnim Octom Winim smissag.

Kedi ge Tela dobre prisadit. O Svatem Jakube ked sa ti Krava Otelý, takovo prisad naroste sneho Welka a Pekna Užiteczna Krava; a ktomu welicze dobra na Telcze: skusena wecz.

Tela na prisadenje takto poznass. Gak nahle sa Tela Ulaže hned mu opacs Zubi, gak ma Osem ge sucze, gak ma 4, 5, 6 ý 7. to neni sucze. *Item.* Na to tess merkug, gak ma na Chrbate Hvjezdu to ge sucze, gestli nema toho znamena, malo stoho dobra Krawa sa podari.

Kdo sa nemože Statku dochovat. Ked sa krava Oteli, nenes Tela Dwermi do Izbi, ale ho podag Oknom.

Abi sa ti dobre Statek wiedel. Od Prwaski Tela doma zaress, a Krw sneho vipust na Pekace Korito, dag do teg Krwi Muki, a a sprav Cesto stu krvu, a dag každeg krave pokusku užit, od takeho Statku kteri to okusi. Galovičžki wždi dwoch Rokoch budu se Teliti, a budu na Užitek welmi dobre.

Abi Dobitek wždi dobri stal na Masstalý. Weliki Bobek, Cesnek, ze swatenu Solu zmissag spolu, a wlož na Chleb, dag Krawam pred nastanim Noweho Mesacza sstwrtim dnom Užit.

Abi Lichwa w Zime dobre gedla. Ked pogdess z Utjerne od Lup skostela z Muru kusscšek Malti, ale gako dwa Prstý, a ked prindess Domow pomel gu nadrobno, a porosipag po Valove.

Ktere Statcša dobre nežere. Gazik z dobrim tuhim Octom mu witirag.

Ktere Statcsa Kassle. Wodu z wareneho Izopu dawag mu pit cšasto.

Ked bi sa tý Statek zdul. Wezmi Slepačsi Zaprtek, pomissag ho z Vinim Octom, a wleg Hovadovi do Hrdla: *Probowana gest wecz. Item.* Szacze utri nadrobno, Oseg na Site, wisip do Wineho Octa tucheho, pomissag dobre a wleg do Hovada: spomuze.

Ktere Hovado Krwu močý. Wezmi Červeneho Sukna, a ked sa to Hovado Omoči prestri na to Misto to Sukno a pribi ho na tom Miste z Hlohovim klincom. *Item.* Wezmi dva Loti Rebarbari utri, a w Mlecze Uwar a do Statku wleg, a černi koren Hovadovi zavrtag do Laloka a nebo do Ucha. *Item.* Gako prvi krat Widiss Hovado močit, to Misto kde sa vimočilo, prikri klobukom, a gak Žena nech prikrige Fertuchu. *Item.* Trebulum zelinu pri plotoch roste, Repku, Materinu Dussku, Koloczer a Krvavnik to wespolek utlucs ze sadlom, na Zwaracem Kameni, i skamenem tess takim, stu Mastu potri Chribetnu Kost, a Pupek, ag do nutra dag kusek gako Ljeskovecz. *Item.* Wezmi Zelenich Konopi, Koloczeru, sadla stareho, stluč to s polu a strcš do Hrdla Hovadu. *Item.* Kdiž widiss po prwe Hovado Močit, zatni na to misto Sekeru na Križ. *Item.* Do Mleka widogeneho na sip Papriki a spolu Uvar a Teple wleg do Hovada.

Ked Hovado Nochcez (?) napadne. Wezmi Blenoveho Semena stlucš dobre, a wleg do Hovada gestli len ge malo žiwe Hovado spomožess mu: *Probovana gest wecz.*

Ked Statek Slzÿ. Ze svogim Močom mu zaprskavag. *Item.* Gestli sa mu Belmo chita, spal Sossoviczu a stim Prachom mu zafukug. *Item.* Zazvor bili utlucš na prach a stim zafukug mosisa rozehnat: *Skusena wec. Item.* Lichwe ag Owczam z Fajki nawilewag Močki, a skrze Brko mu zafukug mosi sa rozegit. *Probatun est.*

Ked Hovado Ochorje. Tchorove Maso hned uvar, a polewku tu dawag Hovadovj pit, a Maso Ususs a stim ho často okadag.

Abi Lichvu tvogu Zver nekazil. Vezmÿ Medvediho Sadla, ked poprve Statek na Pole pusstiss, potri mu na Vemeno a mezj Rohama bude od Zveri bespečne. *Item.* Brezovu Wodu mag prichistanu w Rjade, a ked prwi raz pustjass Statek pokrop ho stu Wodu.

Ked ge Upad na Lichve. Wstarem Moczi svoginecz dobre rostrep. Rano, Wečžer, davag do Hrdla Hovadovj bude zachranene. *Item.* Swoginecz dobre ususs, a utri, a nezdrawemu Hovadovi davag zažit. *Item.* Často wikadag Masstal z Orechovu Hubku, Borovičskami, Sirku a Csertovinczom. *Item.* Ukradni Tri Zastavnicze we Mlinoch, a geden Zamek zaopatri, a ktere Sztatcša skape, vikopag mu Gamu, gednu tu Zastavniczu dag poden, a stim Zamkem zamkni mu pisky, a zasip ho Zemu, a tu Tretu zastavniczu poloss na Hrob. (O druhej nenie reči: tá snáď má prinst bezprostredne na „statča".)

Ked Had Hovado posščipe. Wezmi Hadi Koren, a stlucž dobre s Cesnekom, a zvinom pomissag a priloss na ranu. *NB.* Na Svateho Valentina to gest 14° Febr. na twogem Statku nisst žadnu praczu nevikonavag, ani z Masstale nevipusstag, nebo ginačs nebudess stvim Statkom ssćaslivj.

Aby Statek bol zachraneni od de Wssÿ Hnid, Pigakow a wsseligakich Much. Ked Lichvu poprve pusstass na Pole, pomasti Každi Statek z Lenovim Olegom, ass po Chwost, pod Bruchom, a okolo Wemena; tak Lichvu oslobodiss od ussčipanja wsseligakich Much, a to Urobiss ÿ w Gesen gako sa Lichva zavira na Zimu. *Probovana vec gest.*

Finis

O. Ad. M. D. G. B. M. V. OO. SS.

BESEDA.

Slovenský archív.

Z listov Šafárika Hamuljakovi.

Blahorodný,

Vysocectěný Pane a Příteli!

Dlužen jsem Vašemu Blahorodí odpověď na dvoje psaní, ono dávnější a toto novější se seznamem knih a 20 zl. k. m., teď nedávno rukou mých došlé. Račtež laskavě odpustiti, že tak pozdě a

při tom vždy i teď tak nedostatečně odpovídám. Zašlí mě nesnázky a překážky všeliké, až do dnes trvající, dílem v rozmnožených prácech povolání, dílem v kleslosti sil a zdraví, dílem v domácích rodinných trampotách založené, o nichž široce vypravovati i pracné i marné by bylo.

Především bych Vašnosti prosil, abyste ráčil vytknouti ty knihy, které bych Vám zaopatřiti a poslati měl. To jediné prosím, aby to byly knihy novější, ve knihkupectvích ještě na prodej jsoucí, nebo starších k doplňování ne celých spisův již dostati těžko, ba větším dílem již ani nelze. Nyní se takové věci obracejí hned v makulaturu a jako hadry prodávají. Vím to ze zkušenosti, nemoha nic více ani v bibliothece, ani ve své sbírce kompletovati. Běh knihkupectví se směnil docela. — Z peněz poslaných jsem posud nevydal ani 5 zl. zouplna: s ostatními tedy račte poroučeti.

Seznam po bedlivém jeho přečtení posílám nazpět. Nemohu navelebiti Vaší na roztřídění knih a sestavení přehledu vynaložené pilnosti, opatrnosti a soudnosti: tak všecko pořádně a přiměřeně na své místo položeno jest, že se mi nevyskytlo nic, cobych za opravy potřebné vyhlásiti mohl. Přeji z té duše, aby se Vašnosti podařilo tento znamenitý literárný poklad, výnos mnoholetého sbírání a nemalého nákladu brzo do nějakého bezpečného přístavu uvesti, toho nebo onoho, jen když to bude ku prospěchu vlasti naší rakouské a národův v ní přebývajících, zvláště našich milých a vzdělání potřebujících krajanův Slovákův!

Že jsem v této příčině nemohl a nemohu Vašnosti nižádných specialných návrhův činiti a jako rady udíleti, tohoť hlavní příčina jest, že již velmi dávno v Čechách bydlím a stavu věcí nyní na Slovensku naskrze povědom nejsem. Proto jsem se ani o Matici Slovenské nezmínil, poněvadž nic bližšího a jistého o ní nevím aniž jsem se u koho zde doptati mohl. Než Vašnost, maje všecko jako před očima rozestřené a známé, zajisté té takové mé rady a pomoci nepotřebuje.

Co se dotýká rukopisův knih již vytištěných, ti větším dílem zasluhují, aby zachovány byly. Příčiny toho jsou rozličné. Někdy takový rukopis může sloužiti při novém vydání k opravení omylův tiskův a k doplnění míst od sázeče přeskočených. Někdy také, když jest od slovutného spisovatele a vlastnoruční, co památka po něm více méně vzácná (autographum). Jen nepatrní rukopisové a noví již tištěných knih docela špatného obsahu nejsou k žádnému užitku a nezasluhují, aby byli zachováni.

Toto jest což na ten čas o záležitosti Vašemu Blahorodí tak velice — a to vším právem — na srdci ležící v krátkosti psáti a na vědomí dáti mohu!

Do další lásky a přízně snažně se poroučeje zůstávám s hlubokou srdečnou úctou

Vašeho Blahorodí

V Praze 3 Dubna 1857. horlivý ctitel a přítel

P. J. Šafařík.

V Praze dne 26. ho
Pros. 857.

Vaše Blahorodí!

Z pobídnutí otce, kterýž se nám tyto dni opět něco rozstonal, posílám Vašnosti žádaný výpis od Laufenbergera, tuto pod obálkou, a také tištěnou dissertací od Roesslera, a sice tuto poslední oddělené pod křížovou obálkou. Otec mi to poručil proto, abyste na ty spisy dlouho čekati nemusel. Časopisu „Der Jurist" otec pohodlně zde v Praze nalezti a dostati nemohl. Když jsou dva pohotově, snad na tom třetím mnoho záležeti nebude.

Otec psáti nepomine, jakmile se od neduhu zotaví.

Do vzácné přízně se poroučeje zůstávám s hlubokou úctou
Vašeho Blahorodí oddaný služebník
Dr. Jarosl. Šafařík.

Blahorodný Pane,
Velectěný Příteli!

Obdržev psaní Vašeho Blahorodí ode dne 19 Dubna nemeškám na ně, aspoň v krátkosti odpověditi.

Seznam spisův jsem pozorně přečetl a rozvrh, pokud jsem mohl, na úvahu vzal, i skutečně na několika málo místech něco připsal aneb proměnil. Dále jsem nic nenašel, coby nějakou opravu nebo proměnu potřebovalo. Mám za to, že všechno tak zůstati může. Některé z vyčtených spisův ovšem mně známé nejsou.

Můj spisek Über den Ursprung des Glagolitismus, jakož i páně Hattalovy spisy, milerád bych Vašemu Blahorodí a to bez odkladu poslal, kdybych jen věděl, jakou cestou to učiniti mám? Račtež mi to oznámiti, a sice tak, *aby táž cesta a ten způsob zasílání již i pro budoucnost zůstaly.* Vždyť peníze na to a podobné jiné knihy jsou, jakž to Vašemu Blahorodí vědomo, u mne pohotově: račtež tedy jen bez rozpaku poroučeti.

Se zdravím to u mne vždy jaksi pokulhává, jsem totiž již spracován, a mimo úřední práce, k jiným těžším literárním prácem jako unaven. A tak — contrahe vela!

S tím se do vzácné přízně a lásky poroučeje zůstávám s hlubokou úctou
Vašeho Blahorodí

V Praze 26 Dubna 1858.
neproměnný upřímný ctitel
Pav. Jos. Šafařík.

Akej viery sú Slováci. Na otázku Cirkevných Listov, ktoré sú v Uhorsku kalvínske cirkve slovenského jazyka? v 5. čísle (1895) tohože časopisu J. Mrva odpovedá: Pavel Joz. Šafárik v svojom *Slovanskom Národopise* (2. vyd. v Prahe 1842, str. 99) toto píše: „Všech Slovákův počítalo se l. 1842 do 2,753.000, z nichž 1,953.000 katolíci a asi 800.000 protestanti jsou obojího

vyznání, helvetského zvláště na východě od Košic k Uhváru, v 21 církvích ve stolici Abaujvárské, Zemnenské a Uhvárské, jmenovitě v Tušicích, Terhovišti, Banovicích, Lučkách, Revišti, Bezovcích, Jenkovcích, Jenašovcích atď." V tejže zpráve Cirk. Listov čítame ďalej, čo hovorí peštiansky „Protestáns egyh. és isk. Lap" (1895, č. 7) o slovenských kalvínoch v Ungvárskej stolici. Spomínajúc totiž nebezpečenstvo kalvínskej cirkve, podotýka, že v hornej čiastke ungvárskeho kalv. seniorátu nachodiacich sa *osem slovenských cirkví* len preto ostalo dosiaľ kalvínskymi, že medzi nimi a v blízkosti niet slovenských evanjelikov a. v.

Veru dobre je spomínať takéto otázky slovenského života. Len tak môžeme sa poznať, keď budeme sa obzerať, kde sme, čo sme. Šafárik už pred päťdesiatimi rokmi vypočítal 21 slovensko-kalvínskych cirkví. On, možno povedať, vynašiel týchto Slovákov. Ale medzi nami potom zase prišli do zapomenutia; až do nedávna hovorievali a písavali sme, že sme len katolíci a luteráni. Od Šafárikovho *Národopisu* za 40 rokov o Slovákoch-kalvínoch prvá zmienka bola iste tá v Nár. Novinách (sept. 1882), ktorú teraz i Cirk. Listy spomenuly. A predsa Slováci-kalvíni počtom i územím svojím značia najmenej toľko, ako pol Turčianskej stolice.

Zo slovensko-kalvínskych cirkví v Ungvárskej stolici ja nateraz tieto môžem vypočítať: *Horné Revište, Lúčka*, obe v sobrancskom okrese; *Bežovce* (v samej matke jest vyše 950 duší, krem toho má ľudnaté fílie), *Jenkovce*, obe v ungvárskom okrese; *Veľká Stretava* a *Palin* v kapošskom okrese. Každá z týchto cirkví má po viac fílií. Najhoršie postavené sú fílie, pridelené k maďarským matkám-cirkvám. U Šafárika uvedené Jenašovce nie sú matkou, prislúchajú k Lúčke; ale vtedy mohly byť.

V Abaujskej stolici: *Ďurkov, Svinica, Garbovec, Žadany, Bistár, Čany, Sina, Valkovce.* Všetky majú po viac fílií. — V Zemplíne nateraz vypočítam tieto: *Sečovce* (Gálszécs), *Hardiča, Tušice, Bánovce, Lastomír.* Terhovište (pomaďarčeno Vásárhely), spomenuté u Šafárika, je fíliou Bánoviec.

Takto bolo by ich 19: s Jenašovcami a Terhovišťom, ktoré sú fílie, vyšiel by Šafárikov počet, t. j. 21. Ale tak sa mi vidí, že ich je ešte viacej. Dobre by bolo prezreť šematismy potisskej kalvínskej superintendencie, aspoň dva: jeden novší, jeden zo starších časov.

O vierovyznaní Slovákov onú zmienku Národných Novín (z roku 1882) Cirk. Listy takto citujú: „Slováci podľa vierovyznania sú nielen katolíci a evanjelici, nielen pravoslávni (?), ale i ev. reformáti (kalvíni)." To jest citát tlačený je tak, že ukazuje pochybnosť o pravoslávnej viere Slovákov. Na objasnenie dostačí snáď toľko, že uniati uznávajú Rím, ale ináče učením a obradmi prislúchajú k cirkvi východnej, pravoslávnej. Že tak dlho nevedeli sme o týchto svojich bratoch, to stalo sa zavinením Šafárikovým. On objavil, vynašiel nám Slovákov-kalvínov, ale odlúčil Slovákov-uniátov. I na 99. strane *Národopisu*, ktorá vyššie je citovaná, i na tabulke str. 148

a 149 udáva Slovákov len katolíkov a protestantov. Sreznievsky, ktorý roku 1841 precestoval i severo-východné kraje naše, v svojej recensii [1]) Slovanského Národopisu však opravil Šafárika. Sreznievsky napísal: „... na východe vytvoril (Šafárik) z počtu Slovákov uniátov prešovskej eparchie (v stoliciach Spišskej, Šarišskej a Zemlínskej), kdežto oni temer všetci *len po viere nazývajú sa Rusínmi, ale po nárečí prináležia k Slovákom.*" Uniátov Slovákov Sreznievsky napočítal 200.000. A v tejto otázke Sreznievsky, Rus, je klassickým sudcom. Už na gemerskom Horehroní máme tri uniátske obce: Šumiac, Telgárt a Vernár. *Šk.*

Literatúra.

Druhý sväzok „Tovaryšstva". Fr. Richard Osvald oznamuje, že II. sväzok „Tovaryšstva" už sa tlačí. Prácami do neho dosiaľ prispeli: Bielek Anton, Bielek Klet., Blaho Pavel, Bohún Jozef, Ďatel Ján, Herman Pavel, Hojič Martin, Kabina Fr., Kmeť Andrej, Kollár Martin, Kompánek Jozef, Lieskovan V., Lombardini Alex., Matzenauer Otto Fr., Martinček Jozef, Medňanský Martin, Novák Ján, Osvald Fr Rich., Rek Ján Sylv., Sasinek Fr. V., Smetana Jozef, Somolický, Tichomír, Truchlý Štefan, — ill. Fr., Š. M. — Z príspevkov uvádza: Pravé historické stanovisko, Naše príklady, Jos. Ign. Bajza a slovenské prebudenie, Ant. Bernolák, Ign. Jurčák S. J., Jan Arady, dr. Pavel Beznák de eadem, dr. Šimon. Fába, gr. Csáky Mikuláš, Františ Dravecký de eadem, Andrej Melczer, Peter Tomkuljak, Gabriel Zaymus, Ján Klempa, Jozef Ďurjan; Nekdajšia žilinská kníhtlačiareň; Nitra, nástin dejepisný, miestopisný a vzdelanostný (najväčší illustrovaný článok); Zoborské opátstvo; Fritigil a biskupstvo v Nitre; Karpaty a Tatry; Budatýn čo osada a hrad; Nádaš, Motyčky, Vršatec, Starožitnosti v Honte (bohato illustrovano), Recensia: „Lidstvo v době předhistorické" (bohato illustrovano), Podhalania a Podhale (s viac obrazmi), Vlastenectvo, Svetlá a tiene nášho Slovenska, Smie-li výučba národnej školy odporovať rodinnej výchove?, Niečo o baníctve z okolia Ptáčnika a Homôlky v Tekove, Spracovanie dreva na papier, Chlieb chudoby, Jako sa ľud pernecký nosí a čo si rozpráva, Z mýlnych ciest (povesť), Nemuša (povesť), Farár (povesť poľská), Oslinski a Žabinski de eadem (rozprávka), Stály kraľovič od Don Pedra Calderona de la Barca, Vdova a jej syn (z anglického), Legendy-perly o detinstve Pána Ježiša, Iliady IV. spev a mnoho básní.

Cena jedného výtisku porto je 3 zl., viazaného v plátne 3 zl. 90 kr., skvostný výtisk 4 zl. 60 kr.

[1]) Журн. М. Н. Просв. 1843, CXXXVII; po druhý raz Живая Старина 1891, IV.

Český lid. Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. V Praze. Ročník IV., číslo 5. Knihtiskárna F. Šimáčka.

Niva. Ročník V., č. 15. Brno.

Květy. Praha. Ročník XVII., č. 5.

Čas. List, věnovaný veřejným otázkám. Praha. Ročn. IX., číslo 17—20.

Kazateľňa. Časopis pre kat. duchovné rečníctvo. Ružomberok. Ročník XV., č. 9.

Cirkevné Listy. Ružomberok. Ročn. IX., č. 5.

Katolícke Noviny. Trnava. Ročn. XLVI., č. 9, 10.

Živa. Časopis přírodnický. Praha, ročník V., č. 6. Vydavatel a nakladatel J. Otto v Praze.

Slovanski Svet. Letnik VIII., štev. 18—20. V Trstu.

Lužica. Měsačnik za zabawu a powučenje. Zhromadny časopis hornjo- a delnjołužiskich Serbow. Budyšin. Letnik 14., č. 8.

Vlasť. Ročník XI., č. 8. Praha.

Hlídka Literarní. Listy věnované literarní kritice. V Rajhradě. Ročník XII., č. 6.

Krok. Časopis věnovaný veškerým potřebám středního školstva. Praha, roč. IX., sešit 5.

Nada. Pouci, zabavi i umjetnosti. Sarajevo. Godina I. broj 9, 10.

Dom a Škola. Vychovávateľský časopis pre rodičov a učiteľov. Ružomberok. Ročník X., číslo 5.

Jos. Kořenského: **Cesta kolem světa.** Sešit 13—15. Cena 30 kr. Tiskem a nákladem J. Otty v Praze.

SLOVENSKÉ POHĽADY

vychodia mesačne na 4. hárkoch.

Predplatné

pre Rakúsko-Uhorsko:

na celý rok . . . 5 zl. — kr.
na pol roka . . . 2 zl. 50 kr.

Pre krajiny ostatnej Europy a pre Ameriku:

na celý rok . . . 5 zl. 60 kr.

Slovenské Pohľady.

ČASOPIS

zábavno-poučný.

Redaktor a vydavateľ:

Jozef Škultéty.

Ročník XV. — Sošit 7.

V TURČIANSKOM SV. MARTINE.

TLAČOU KNIHTLAČIARSKO-ÚČASTINÁRSKEHO SPOLKU.

1895.

OBSAH.

Strana

Povesti a rozprávočky z Bošáckej doliny. Rozpráva *Joz. L. Holuby* . . . 386
Eugen Onegin. Z Puškina prekladá *Samo Bodický* 392
Spoločnica. Poviedka. *J. Poľanská* 396
Gazda a sluha. Poviedka *L. N. Tolstého.* (Dokončenie) 409
Koreň a výhonky. Novella od *Svetozára Hurbana Vajanského.* (Pokrač.) 422
Listy z Čiech. XII. *Jaroslav Vlček* 429
Pavel Jozef Šafárik. 1795—1895 432
Slovenský jazyk. (Študovanie slovenčiny. *František Pastrnek.* — *Samuel Stan. Smetana*) 438
Literatúra. (Kurzer Bericht über meine Forschungsreisen. — Český Časopis Historický. — Listy Filologické. — Naše Doba. — Drobné povídky a kresby. — ТРУДЪ, вѣстникъ литературы и науки. — Živa) . 447

Ďalšie spisy redakcii zaslané.

Světozor. Illustrovaný týdenník. Praha. Ročník XXIX., č. 29—32. Nakl. knihtiskárna F. Šimáčka.

Zlatá Praha. Obrázkový časopis pro zábavu a poučení. Ročník XXII. Č. 29—32. Praha. Nakladateľ J. Otto.

Prosvjeta. List za zabavu, znanost i umjetnost. Zagreb. God III. Broj 11.

Lumír. Časopis zábavný a poučný. Praha. Redaktor, majitel a vydavatel: J. V. Sládek. Ročník XXIII., číslo 25.

Naše doba. Revue pro vědu, umění a život socialní. Praha. Ročník I., sešit 9.

Rozhledy sociální, politické a literární. Ročník IV., č. 9. V Chrudimi.

Obzor. Časopis pre hospodárstvo, remeslo a domáci život. Ružomberok. Ročn. VII., č. 6.

Náš domov. Obrázkový časopis zábavný a poučný pro lid. Ročník VI., č. 11. Olomouc.

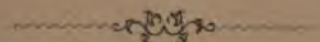
Vienac zabavi i pouci. Zagreb. Ročn. XXVII., č. 22—25.

ЛИСТОКЪ. Духовно-литературный журналъ. Унгваръ. Годъ XI. нръ. 8.

ДЕЛО. Лист за науку, књижевност и друштвени живот. Maj. Година друга. Београд. 1895.

Rok 1895. Sošit 7.

Slovenské Pohľady.

Povesti a rozprávočky z Bošáckej doliny.

Rozpráva *Joz. Ľ. Holuby.*

VI.

Stará dievka a čert.

Hovorí sa, že stará dievka v dračicu sa premieňa, lebo s pribývaním rokov pribýva jej aj zlosti, že ťažko je s ňou po dobrote sa snášať. Bola raz jedna velice stará, od staroby až čierna dievka; lebo bárs bola bohatá, bola aj rohatá a nikto o ňu nestál, ba ani sa len na ňu neobzrel, keď to všetci mládenci a vdovci len po pekných mladých dievkach pozerajú. Raz sa schádzaly u súsedov dievky k tancu, a jakoby žartom, ustavily sa dve veselé vyškerice u tejto starej dievky a riekly: „Dorka, neseď už len vždycky doma, jako pečiarka, ale poď aj ty s nami na muziku.“ Stará dievka povedala: „Aj tak o mňa nikto nestojí, ko mne nikto nechodí: pôjdem s vami; aspoň sa podívam na chasu!“ Sotva prišla na muziku, kde sa už veselo vyhrávalo, a mládenci s dievkami jako o stávku rezko poskakovali, stala sa stará dievka velice vzácnou; lebo jeden švárny, pekne oblečený šuhaj, jaknáhle ju zazrel, hneď k nej priskočil, pekne s ňou hovoril a do tancu si ju prosil, že až tak prekvitala od radosti, a ostatné dievky len tak pukaly od závisti. Stará dievka ani očí nespustila s toho švárneho mládenca, a všetci sa divili: čo to môže byť za šuhaja, ktorý sa len okolo tej starej čiernej dievky zvŕta, ju v tanci vytáča, a o tie ostatné sa ani len neobzre. Keď bolo po tanci, vyprevádzali mládenci svoje tanečnice domov; i starú dievku vyprevadil jej tanečník až po bránu domu, a potom sa jej pýtal: či smie k nej na vohlady chodiť? Ona mu rada dovolila a riekla: „Len prijdi!“ Tak tedy chodil tento mládenec neznámy za starou, čiernou dievkou na vohlady, až sa jej raz spýtal: „A či by si ty išla za mňa?“ „Pôjdem,“ odpovedala stará dievka. „Ale ja bývam ďaleko,“ povedá mládenec, „a ta by sa ti, hádam, nechcelo ísť so mnou.“ „Ba,“ riekla dievka, „pôjdem s tebou, bárs až do pekla, na samé dno!“ Sotva to vyriekla, schytil ju mládenec, na čerta premenený, na plecia, a letel s ňou, až jej dych zastavovalo, až k samému peklu. Tam búchal na dvere, aby mu otvorili, že si nesie ženu. Na to sa sbehlo u brány mnoho zvedavých čertov, aby tú ženu kamarátovu videli; ale sotva bránu odchýlili a starú dievku,

na krku čertovom pevne rukami prikvačkovanú, zazreli: hneď bránu zase zachlopili a zamkli, a nechceli ho do pekla pustiť, lebo sa tej dievky všetci velice naľakali. Čert s dievkou na chrbáte darmo búchal, darmo prosil, aby ho len vpustili, lebo ho už hrdúsiť počalo, čo sa ho tá stará dievka pevno okolo hrdla držala: čerti mu neotvorili a po pekle sa rozutekali. Tomu ale nešťastnému čertovi nezbývalo iného, jako pustiť sa s tou starou dievkou svetom, aby sa jej dakde po dobrom alebo po zlom striasť mohol. Jako tak s tým starým batohom po svete behal, prišiel na velikú lúku, kde si pasák pri ovečkách veselo fujaroval. Pasák sa ho tak naľakal, že mu fujara z úst a z prstov vypadla, a chcel sa dať na útek; keď mu ale čert povedal: „Pomôž mi striasť sa tejto starej dievky a dobre ti to zaplatím!“ pribral si pasák smelosti a riekol: „A, veru sa mi tá dievka práve dobre zíde, lebe mi bude ovce zavracať, aby sa mi nerozbehávaly; ty mi ale dáš za mech strieborných toliarov, aby sme mali z čoho žiť, keď už budeme dvaja.“ Sotva to pasák dopovedal, rozbehol sa čert aj s prikvačkovanou mu na hrdlo starou dievkou pre mech toliarov a o chvíľku sa vrátil s dievkou na chrbte, mech toliarov pred sebou na rukách nesúc. „Tu máš toliare!“ riekol pasákovi, „a pozbav ma tejto starej dievky.“ Keď pasák videl, že čertovi s tou dievkou na chrbte pripeká, a len aby sa jej zbavil, tak ochotne toliarov za mech doniesol, povedal čertovi: „Vezmem si tú dievku, jak mi ešte za taký mech dukátov donesieš.“ Čerta to už počalo omíňať, ale voľky-nevoľky rozbehol sa zase a doniesol mu i za mech dukátov a riekol: „Tu máš dukáty: ale si už dievku vezmi!“ Pasák vzal mech dukátov, priložil ich k toliarom, dievku s ťažkou núdzou odtrhol od chrbta a krku čertovho, lebo mala prsty až do hrdla jeho vťaté, a povedal mu: „Nože mi trošku povaruj tie ovce, zakiaľ odnesiem dievku.“ Čert tedy varoval ovce a pasák pojal dievku za ruku, doviedol ju cez malý húštik k neďalekému rybníku a tam ju zatopil. Keď sa vrátil, riekol čertovi: „Keď som ťa už tej dievky pozbavil, ešte mi dovez za jedny plné táčky dukátov.“ Ale čert sa namrzel a povedal mu: „A či som ti už nedoniesol, jako si si žiadal, i za mech toliarov, i za mech dukátov?“ Pasák mu riekol: „Jak mi hneď plné nové táčky dukátov nedovezieš, vrátim ti tvoju dievku, lebo je pre mňa už stará, má slabé nohy a nehodí sa na zavracovanie oviec,“ a tak sa staval, jako by pre tú starú dievku utekať a ju zase čertovi vrátiť chcel. Čert sa toho naľakal, doviezol pasákovi aj za plné nové táčky zlata a potom sa dal na útek, až sa tak za ním prášilo, a viac sa nevrátil. Pasák popriväzoval na plné táčky zlata aj mech toliarov a mech dukátov, a keď ovce domov hnal, zaviezol si to všetko domov a žil si jako pán, a žije až dosiaľ, jak neumrel.

VII.
Kukučka.

Vybral sa raz Kristus Pán aj so svojimi učedlníkmi po svete, aby sa podíval na ľudí, jako žijú a jako sa majú. Tak prišiel aj

do jednoho domu, kde gazdina práve chlieb váľala, aby ho do pece povsádzala. Kristus Pán zastal aj s učedlníkmi v pitvore a pýtal si osúcha. Gazdina hneď odtrhla kus cesta, rozgúľala a vsadila ho do pece. Ale sotva bolo to cesto v peci, začalo rásť, až narástlo vo veliký peceň chleba. Gazdina, ktorej bolo ľúto dať Kristu Pánu celý peceň, kukala cez škáru dverí do pitvora, či sa jej kto díva; a keď myslela, že ju nikto nezbadal, vytiahla ten veľký peceň z pece a schovala ho. Potom priskočila ku korytu a odtrhla menší kus cesta, rozgúľala a posadila ho do pece. Ale aj ten narástol tam ešte vo väčší peceň a lakomej gazdine sa nechcelo dať ho Kristu Pánu, len kukala zase cez škáru dverí do pitvora, či sa jej kto díva: a keď sa nazdávala, že ju Kristus Pán nevidí, vytiahla z pece ten väčší peceň a ukryla ho pod plachtu. Na to odštipla z cesta malý kúštik, rozgúľala ho a vsadila do pece; ale ten kúštik cesta narástol tam v tak veliký peceň, akého gazdina nikdy v svojom živote nevidela. I ziskrilo sa jej v očiach od radosti, ale ľúto jej bolo dať ten peceň Kristu Pánu; preto zase len kukala cez škáru dverí do pitvora, ale v tom povedal Kristus Pán: „Keď tak ustavične kukáš, zostaneš kukučkou a budeš kukať až do súdneho dňa!“ Gazdina sa premenila na kukučku, vyletela von dvermi na strom a tam začala kukať, a kuká ustavične až podnes.

VIII.

Cigáň a žid.

Cigáň Fero, široko-ďaleko pre svoje figliarske huncútstva známy, ulomil si vŕbovú haluz, obkročil ju jako koňa, poskakoval, jako by sa na koni niesol, a vybral sa na jarmok. Jako si tak na tom vŕbovom koni v šírom poli veselo poskakuje a ho pritom pošibáva, dohonil ho žid, dal sa mu do smiechu a pýtal sa ho: „Fero, kam ideš?“ „Na jarmok s koňom,“ riekol cigáň, šibol prútom haluz a podskočil si s ňou. Žid sa dal ešte do väčšieho smiechu a povedal: „Aj ja idem na jarmok, pôjdeme tedy spolu.“ Cigáň mu riekol: „Dobre. Ale, vieš ty čo, žide! kúp si tohoto koňa: lacno ti ho dám.“ „Ný,“ povedá žid, „čo by to bol jaký kôň? Však je to haluz!“ Cigáň sa poobzeral, a keď dovôkol nikoho nevidel, šibol žida po chrbte haluzou a riekol: „A není toto kôň?“ „Veru není,“ odpovedal žid. Cigáň ale, nemajúc svedkov, začal žida haluzou obšívať po hlave, po chrbte, po bruchu, kam ho začiahol, jako sa žid zvŕtal, a len vždy sa ho pýtal: „A není toto kôň?“ Žid, celý došľahaný, naposledy mu prisvedčil, že tá haluz je kôň. „Nuž tedy si ho kúp, žide,“ rečie cigáň, „dám ti ho lacno, za zlatku.“ „Ný, načo mi je haluz za zlatku?“ hovorí žid. „A či si nepovedal, že je to kôň?“ pýtal sa ho cigáň a začal ho znovu haluzou ťať, až tak franfory z nej lietaly. Aby žid ďalšej bitke vyhnul, kúpil od toho cigáňa haluzového koňa za zlatku, ale mu hneď riekol: „Jaknáhle prijdeme do mesta, hneď ťa zažalujem u rychtára.“ Cigáň sa ale hrozby nenaľakal; ale keď už dochádzali k mestu, riekol

židovi: „Veď ja s tebou pôjdem k rychtárovi, bárs hneď; ale vidíš, som otrhaný a mám na košeli samú dieru: taký pred rychtára ísť nemôžem; ale jak chceš, abych k nemu s tebou išiel, požičaj mi tvojho kabáta, ináče sa hneď odtiaľto domov vrátim.“ Aby žid cigáňa pred rychtára dostal, voľky-nevoľky vyzvliekol kabát a podal ho cigáňovi. Cigáň si ho obliekol a so židom smelo kráčal k rychtárovi. Žid dal u rychtára žalobné a prednášal svoju žalobu: „Pán rychtár! tento cigáň Fero ma v šírom poli bitkou donútil, abych mu prisvedčil, že táto haluz vŕbová je kôň; a keď som mu na to prisvedčiť musel, zase ma donútil, že som mu toho vŕbového koňa musel za zlatku odkúpiť.“ Rychtár žalobné schoval do vačku, žalobu vypočul a potom sa pýtal cigáňa: „Čo ty, Fero, na to povieš?“ Cigáň sa smelo postavil a riekol: „Ale, pán rychtár, čo toho žida počúvate? Veď ten židisko naposledy aj to povie, že tento kabát, ktorý na sebe nosím, je jeho.“ „A čo, hádam není môj?“ skríkol žid. „Nuž, hľa, pán rychtár! sami vidíte, jaká je židova pravda.“ Keď svedkov nebolo, odstránil rychtár žida so žalobou a cigáňovi zostala aj zlatka, aj kabát.

IX.
Medveď a líška.

Medveď a líška vybrali sa raz na muziku, aby si zaskočili a pobavili sa. Medzi tancom ale strhla sa bitka; líška sa zavčasu ukryla, ale medveďa chasa nemilosrdne dozarážala, že sa ledvá von vyvliekol. Líška sa povaľala po pazderí, prišla k medveďovi a žalovala sa mu: že ju tak zbili, až jej všade kostí z tela trčia. Doráňaný medveď sa nad líškou smiloval, vzal ju na chrbát a niesol ju cez horu. Keď už boli v hore, líška povolávala: „Nesie bitý nebitého!“ Keď toho posmešného povolávania bolo mnoho, nahneval sa medveď, líšku shodil a chcel ju náležite potrestať. Líška ale bola obratnejšia a uskočila pod strom do diery a odtiaľ sa medveďovi vysmievala. Nad tým sa medveď ešte viac rozsrdil, vyhľadal si krivé drevo a chcel ním líšku z diery vytiahnuť. Keď zachytil, točiac drevom v diere, líškinu nohu, volala líška: „Chytal nohu, chytil koreň!“ Medveď drevom polapenú líškinu nohu pustil a točil krivým drevom iným smerom po diere, a keď zachytil koreň, volala líška: „Chytal koreň, chytil nohu!“ A keď sa tak pri líškinej diere nadarmo upachtil, zahodil krivé drevo, dotackal sa do svojho pelechu, aby i utrženú bitku i hnev odstonal, ale potom viac s líškou na muziku nechodil.

X.
Smrť kmotra.

(Vidz veľmi odchýlny variant: Dobšinský Slov. Povesti 5, str. 65—74.)

Bol raz jeden veľmi chudobný sedliak, ktorý mal toľko detí, jako v hrnci krúpov, tak že mu už k najmladšiemu nikto nechcel

ísť za kmotra, čo jak sa u ľudí doprosoval, a ešte mu dohovárali: že načo má toľko detí, keď nemá pre ne, ani čo by myš uvliekla, a leda na hladovanie sa mu rodia. I vybral sa rozžialený a utrápený sedliak svetom, kmotra hľadať, keď mu predošlí kmotrovia všetci z kmotorstva vypovedali a nového kmotra na blízku nemohol najsť. Jako tak ide svetom uplakaný, postretol v šírom poli čerta, ktorý sa ho spýtal: „Kam ideš? a čo plačeš?" Sedliak mu odpovedal: „Jako by som neplakal, keď sa mi narodilo dieťa a kmotrovia mi z kmotorstva vypovedali a ja sa musím svetom túlať, abych si kmotra našiel." „Neplač a nestaraj sa," povedá čert, „ja ti pôjdem za kmotra." „A kto si ty?" pýtal sa sedliak. „Ja som čert," povedal tento. Ale sedliak mu riekol: „Ja čerta za kmotra nechcem; lebo čert nespravedlive súdi a zle sa odpláca," a poberal sa cestou ďalej. Jako tak uplakaný ďalej kráčal, stretol Pána Boha, ktorý sa ho spýtal: „Čo plačeš? a kam ideš?" Sedliak mu odpovedal žalostne: „Ach, jako by som neplakal, keď mi predošlí kmotrovia z kmotrovstva vypovedali a nikto mi nechce byť kmotrom; nuž idem svetom kmotra si hľadať." Boh mu riekol: „Neplač a netráp sa: ja ti pôjdem za kmotra." „A kto si ty?" pýtal sa sedliak. „Ja som Boh," odpovedal Pán Boh. Sedliak mu ale riekol: „Veď by som sa ja za šťastného pokladal, keby som mal takého kmotra, jako si ty; lebo Boh nad celým svetom vládne, spravedlive súdi a dobrú odplatu dáva; ale, vidíš, ja som človek chudobný, ktorý bych takého kmotra z mojej chudoby nevedel náležite uctiť a uhostiť: a preto ťa nemôžem vziať za kmotra." I poberal sa zase ďalej a postretol Smrť. „Čo plačeš? a kam ideš?" pýtala sa Smrť. Sedliak aj tejto vyrozprával, že mu kmotrovia z kmotrovstva vypovedali a nového kmotra na blízku nemôže dostať: preto že sa vybral svetom kmotru hľadať. „No, neplač a nestaraj sa," riekla Smrť, „ja ti pôjdem za kmotru." „A kto si ty?" pýtal sa sedliak. „Ja som Smrť," riekla táto. „Teba už chcem za kmotru," povedá sedliak, „lebo Smrť každému, bohatému tak jako chudobnému, spravedlive platí." Smrť mu riekla: „Idz len domov, ja sama prijdem k tebe." Sedliak tedy šiel celý natešený domov, že si už kmotru našiel. V dome jeho sa chystalo, čo len chudobný človek uchystať môže, na uctenie kmotry; a tá aj prišla, ale z toho, čo u sedliaka nachystané mali, ničoho ani do úst nevzala, ani nič nejedla, ani nepila; dieťa zaniesla na krst a zase priniesla. Keď sa preč poberala, riekla kmotrovi: „Nič sa nestaraj, že ste chudobní; všetkého, čo si len duša zažiada, budete mať na dostač: len musíš všetko tak robiť, jako ti rozkážem." Sedliak sľúbil, že sa tak zachová, jako mu kmotra smrť kázať bude. I poslala ho do jednoho mesta, v ktorom bol princ ťažko nemocný, a bárs aj svážali k nemu najchýrečnejších doktorov, ani jeden mu nemohol na liek utrafiť a uzdraviť ho. Tomu aby dal sedliak uvariť liečivé zeliny a nemocného princa aby v nich po tri razy vykúpal; Smrť ale že bude stáť pri nohách nemocného, aby ju nikto iný nevidel, len jej kmotor sedliak. Sedliak si toto všetko dobre zapamätal a vybral sa na cestu, až došiel do toho mesta. Celé mesto bolo v smútku a všetci ľudia chodili v smútku oblečení.

V hostinci sa sedliak spýtal hostinského: „Čo sa to vo vašom meste porobilo, keď je celé v smútku oblečené?“ Hostinský mu vyrozprával, v jakej ťažkej nemoci je princ postavený a jako ho všetci doktori vyliečiť nemôžu. „Jak je len to,“ povedá sedliak, „ja tomu ľahko odpomôžem a princa vyliečim.“ Sotva to hostinský počul, hneď sa rozbehol do zámku oznámiť, že je uňho jakýsi cudzí človek, ktorý si trúfa princa vyliečiť. Na zámku sa takej novine veľmi naradovali, poslali pre sedliaka do hostinca parádny koč a dali ho prosiť, aby prišiel princa uzdraviť, čo keď sa mu podarí, bude bohato obdarený. Sedliak sa do zámku doviezol, princa nezdravého prezrel, zeliny uvaril a počal nezdravého v nich kúpať. Smrť ale stála pri posteli konča princových nôh. Hneď po prvom kúpeli si princ sadol na posteli, keď predtým ani údom pohnúť nemohol. Po druhom kúpeli počal sa už po izbe prechádzať; a po treťom kúpeli bol zdravý a čerstvý, jako znovuzrodený. Bolo tam na zámku a po celom meste mnoho radosti! Sedliaka bohato odmenili a s poďakovaním prepustili.

Potom poslala kmotra Smrť sedliaka do iného mesta, v ktorom zase princezna na smrť nezdravá bola, a nikto ju nevedel vyliečiť, čo jej jak drahé lieky a kúpele obstarávali. Keď sedliak do toho mesta prišiel a videl ho celé čiernym súknom obtiahnuté, vybral sa zrovna na zámok a dal sa ohlásiť, že nemocnú vylieči. Tam ho hneď doviedli k nemocnej, ktorej Smrť u nôh stála. Sedliak zvaril svoje zeliny a kázal nemocnú v nich kúpať. Po prvom kúpeli si sadla na posteľ a pýtala si jesť; na druhý deň, po druhom kúpeli, vstala z postele a prechádzala sa po izbe; a na tretí deň, po treťom kúpeli, bola zdravá a čerstvá, jako ryba. Všetko sa rozveselilo v zámku a v meste, a otec princezny bohato zlatom odplatil sedliaka a s pekným poďakovaním prepustil ho domov. Už mal sedliak toľko zlata, že ho ledva uniesol, a mohol sa domov vrátiť. Ale počul ešte o nezdravom grófovi, ktorý už mnoho potrovil na lekárov a apatéky, — a všetko nadarmo. Vybral sa tedy k nemu. Ale jak vkročil do izby k nezdravému, zazrel kmotru Smrť pri hlave jeho stáť a prstom hroziť: aby tomuto nepomáhal. Sedliakovi ale bolo nezdravého grófa ľúto; dal posteľ obrátiť, tak že Smrť už nie viac pri hlave, ale pri nohách nezdravého stála, a potom grófovi pripravil z liečivých zelín tri kúpele. Po treťom kúpeli na tretí deň gróf bol celkom vyliečený. Aj tento sedliaka štedre obdaroval a za liečenie sa mu poďakoval. Keď už sedliak troch k smrti pracujúcich šťastlive vyliečil a za to mnoho peňazí dostal, poberal sa domov, lebo sa mu už žiadalo videť ženu a deti, a ich potešiť, že sa viac nemusia báť biedy. Jako tak poľom uháňal domov, postretla ho blízko domu Smrt kmotra a riekla mu: „Pane kmotre! či neviete, že ste toho grófa nemali vyliečiť, keď som mu u hlavy stála, a že ste sa mali len tak zachovať, jako som vám kázala?“ Kmotor sedliak sa vyhováral, že však keď liečil grófa, aj tomu Smrť pri nohách stála. Smrť sa naoko uspokojila a riekla mu: „Pane kmotre! prijdite ma o polnoci navštíviť.“ Sedliak sľúbil, že prijde. Doma bolo mnoho radosti nad toľkým zlatom, ktoré sedliak doniesol. Keď

sa blížila polnoc, vybral sa sedliak na cinter. Blízko cintera postretol ho starý šedivý človek a spýtal sa ho: „Kam ideš?“ „Mám na cinteri kmotru,“ riekol sedliak, „a idem ju navštíviť, ale nevidím tam domu.“ Šedivý starček mu ale riekol: „Však sa tam dom spraví. A jedla tá tvoja kmotra čo u teba?“ Sedliak odpovedal: „Ba ani ničoho do úst nevzala, ani sa len ničoho nedotkla.“ „Tedy ani ty u nej ničoho nejedz a nepi,“ riekol šedivý starček. Keď sedliak vchádzal do cintera, videl, jako sa zo zeme dvíha podivný palác, z ktorého vyšla Smrť, vítala kmotra a zaviedla ho do velikej izby, po stenách samými umrlčími hlavami ovešanej. Na prostred izby stál dlhý stôl a na ňom husto sviecа u sviece; jedny sviece boly dlhé, iné kratšie a ktorési už len čo dohorievaly. Sedliak sa pýtal kmotry Smrti: „Načože sú tie sviece?“ Smrť mu odpovedala: „To sú ľudia na svete; čia svieca dohorí, ten zomre.“ „A ktorá je moja svieca?“ pýtal sa sedliak. Smrť mu ukázala tú najkratšiu. Na to sa Smrť počala vyhovárať, že musí na chvíľku odísť z izby, ale že hneď zase prijde. Sotva Smrť z izby vykročila, vzal sedliak tú už-už dohorievajúcu svoju sviecu, postavil na jej miesto dlhú a svoju dal na miesto dlhej. O chvíľu sa smrť vrátila a hneď poznala, že sedliak sviece zamenil, a riekla mu: „A čo ste vy, pane kmotre, hovorili, že chcete len spravedlivý súd? a teraz ste sami klamali! Vy skoro zo sveta pôjdete a deti svoje nevychováte.“ Jak prišiel sedliak domov, jeho svieca dohorela a on zomrel.

XI.
Chvastúň.

Poctivá chudoba cti netratí a svet na chudobe stojí. A predsa sa mnohý za to hanbí, že si nemôže tak voľno a bujno žiť, jako bohatý, a ač sa aj pri ňom stáva, že sa najie na Vianoce — po gágorce, na Veľkú noc — moc, na Svätého Ducha — do pol brucha, a na Trojicu — len za lyžicu, aj to dosť biedneho pokrmu: predsa sa rád ukazuje, jako by každý deň hodoval. Takým bol aj Jano Fiľo v Hladomeroch. Raz si zastal v nedeľu popoludní pred bránu, a kam štáral, tam štáral v zuboch drevkom, len aby sa ľudia nazdávali, že si čistí zuby od uviaznutých medzi ne vláken mäsa. Okolo idúci Martin Furták sa pri ňom zastavil a riekol mu: „Ej, kmotre, vy ste museli mať velice dobrý obed, keď si tak dlho v zuboch šparcháte! Ba čo ste ozaj obedovali?“ Natešený Fiľo, že dakoho šparchaním v zuboch na krivý chodník doviedol, odpovedal mu: „Ale, veru, mi to žena kuracinu pripravila na obed; ale je s tým darobná ostuda, lebo sa potom človeku mäsa plné zuby natisne.“ „Vidno,“ povedá Furták, „že ste obedovali kuracinu, lebo vám toť na kabáte ešte perie z nej zostalo,“ a ukázal Fiľovi na golier pod bradu, kde mal kus hustej kyše (kyslého mlieka) nakvackanej.

Eugen Onegin.

Z Puškina prekladá *Samo Bodický.* [1]

Štvrtá hlava.

XL.

Severné veru naše leto
Je spotvorením južných zím,
Zamihá, niet ho: známe je to,
Ač váhame i s priznaním.
Jaseňou nebo zadýchalo,
Slniečko redšie zablýskalo,
A dostavil sa kratší deň.
Tajnosti plná lesov sieň
Sa v šume smutnom sobliekala,
Do hmly sa pole zahalí,
A kŕdeľ husí škrekľavý
Ku juhu ťahá: sbližovala
Sa doba nudných, dlhých chvíľ —
Veď listopad sa objavil.

XLI.

Prebíja zora sa hmlou chladnou,
Na poli šum viac nepočuť;
Tu s vlčicou vlk svojou hladnou
Z úkrytu vychodia na púť;
To čujúc kôň prská, trasie sa,
A pocestný na ňom do lesa
Bez dychu skryť sa poberá;
Pri rannom svite pastiera
Nevidno už hnať kravy z chlieva,
Na poludnie dookola
Ich trúba jeho nevolá.
V chyžočke spievajúca deva
Si pradie, žiarou čarovnou
Fakľička iskrí sa pred ňou.

XLII.

Hľa, tráva už sa mrazom túži
A striebri sa ním vrchol hôr...
(Čitateľ čaká snáď rým — *ruži:*
Nuž vezmi si ho trochu skôr!)

---

[1]) Ukážka z prekladu, hotoveného pod tlač v samostatnej knihe. Vidz *Slovenských Pohľadov* 6. sošit, 330—333. str. *Red.*

Čistejšie, nežli módny parket,
Do ľadu rieka zná sa odeť.
Rozkošná v samopaši mlaď
Želiezky zvučne reže ľad;
A hus na nohách sčervenelých,
Zamysliac vodu preplávať,
Vykročí ostražne na ľad,
Sa sklzne, padne. Z počernelých
Oblakov chumelí sa sneh,
Sťa hviezdy padajúc na breh.

XLIII.

Čo robiť v také nudné časy?
Prechádzať? A tak stráviť deň?
Dedina javí svoje krásy
V nahote jednotvárnej len.
Pojazdiť stepou omrazenou?
No, podkovou kôň otupenou
Neverný nezachytí ľad,
Vždy očakávaj jeho pád.
Pod krov si pustý tíško sadni,
Chyť s chuťou sa do čítania!
Či nechceš? Srovnaj vydania.
Zlob sa, nie, jak-tak minú sa dni.
Máš zajtra toto isté tiež,
A slávne zimu prevedieš.

XLIV.

Child Harold z Onegina hľadí:
Zaľúbil zádumčivú lieň,
Z postele kúpeľnej do kadi
Si sadne, doma celý deň
Samotný, v počty pohrúžený,
Palicou dlhou ozbrojený
S guliami dvoma billiard
Od rána neprestáva hrať;
Dedinský večer tu sa zjaví,
Billiard dávno zabudol,
Pred kamínom je krytý stôl,
Onegin čaká: belohlavý
Na trojke Lenský dobehne:
Len čím skôr dávaj obed mne!

XLV.

Vínečko vdovíc Cliquot, Moët,
Od dávna svetom chválené,

Hneď ľadové, keď prišiel poet,
Bývalo na stôl nosené.
Zablýska ono Hypokrenou,
So svojou hrou a svojou penou —
Neštítim sa od priznania —
Mne milé bolo: veď zaň ja
Posledný svoj groš, tak sa dialo,
Som dával, bratia, znáte? nie?
Čarovné jeho šumenie
Rodilo hlúpostí nie málo;
A koľko žartov, koľko dúm
A sporov priviedlo na um!

XLVI.

Lež mne už dávno pokoja dá
Tá jeho pena šumivá;
Môj vkus si víno z Bordeaux hľadá,
S ním často sa mi prisníva.
Ku Aï som viac nespôsobný,
Bo Aï milenke je rovný
Zvetrenej, živej, blyskavej
A prázdnej, k tomu svojhlavej...
Ty, bordeaux, priateľu si rovné,
Čo delí s nami žiaľ i kríž,
Vždy, všade verný tovariš,
Hotový k službe v noci, vo dne,
Zapúdiť dlhé chvíle znáš:
nech žije bordeaux, priateľ náš!

XLVII.

Potuchol oheň. Uhoľ zlatý
V popole skrytý zhasíňa;
Tu prúdom nebadaným sa ti
Z úst vinie para. Z kamína
Teplota sotva dýcha a dym
Kúdolí z dymiek. Vínom bľadým
Na stole plný pohár stál.
Oblokom súmrak nazeral...
(Ja ľúbim také bratské styky
I bratský pohár vína rád,
Tým časom, ktorý zvykli zvať:
Čas medzi vlkom-koťužníky,
Lež prečo, nenahliadam ja.)
Už besedujú priatelia:

XLVIII.

»Tak Tatiana čo? Zdravé boly?
Čo Oľga tvoja jediná?«

— Nuž, nalej pohár len do poly...
Dosť, milý... Celá rodina
Je zdravá; pozdraviť ťa dali.
Ach, milý, jak sa povzmáhaly
Oľgine plecia, jaká hruď!
A duša!... Tam nám pobudnúť
By bolo spolu; budú radi.
Však pôjdeš, druh môj? Posúď sám:
Dva razy navštívil si tam,
A sotva oko viac ťa hľadí.
Však, hľa, už sme za bolvani!...
Veď si ty ku nim pozvaný.

XLIX.

»Ja?« — Hej, má Tatiana mena
V sobotu. Olinka a mať
Kázaly zvať, bez urazenia
Nemôžeš zvaním pohŕdať.
»Lež hromada tam bude ľudí,
A vo mne ošklivosť to budí«...
— Ach, nikto, veď to dobre znám,
Rodina sama bude tam,
Pôjdeme, dobrý si, to sa vie!
Tak čože? — »Dobre.« — Milý môj! —
A pri tých slovách pohár svoj
Vyprázdnil súsedke na zdravie,
A potom znovu rozprávať
O Oľge začne. Šťastná mlaď!

L.

Veselý bol. O dva týždne už,
Tak vyznačili v porade,
Odtrhne tajný kvietok čo muž,
V manželstva krásnej záhrade.
Jak slastiplný bude to cit!
Nemôže sa mu ani prisniť,
By Hymen starosti tiež sial,
Zívania časy, trapy, žiaľ.
Však nepriateľom Hymena, nám
Domáce žitie vyrazí
Len samé ťažké obrazy,
Vo vkuse Lafontaina román...
Môj biedny Lenský, on je mi
pre toto žitie rodený.

LI.

Bol ľúbený... vo veľkej miere,
Tak myslel on a šťastný žil.

Šťastnejší, kto sa oddá viere,
Kto chladný rozum zahlušil,
A srdečnú len nehu chytí,
Na nocľahu jak pútnik spitý,
Ba lepšie, motýľ dúhový,
Čo vpil sa v kvietok medový;
Lež biedny, kto vše napred vidí,
Um komu nikdy neschybí,
Kto všetky slová, pohyby
V ich prevedení nenávidí,
Čie srdce pokus omrazí
A zabudnúť — má zákazy!

Spoločnica.

Poviedka.

‚K chorľavej panej na dedine hľadá sa, pod priaznivými podmienkami, spoločnica z dobrého domu, ktorá bezúhonne číta nemecky'. Datum a adressa nasledovaly.

„To bude pre mňa, to bude. Žiadne okolky. Raz po mnohých pokusoch sa mi len podarí."

Dievča, niečo vyše 20-ročné, spešne odloží z ruky najnovšie číslo novín s týmto inserátom a, prisadnúc k stolíku, napíše list, v ktorom odporúča sa za spoločnicu.

„Teda už je. Či tento raz nie darmo vyhodím 5 krajciarov? Mám tušenie, že nie. Tedy nezúfať." Tvár dievčaťa vskutku vyrážala silnú dôveru.

„Teraz nesklamem sa," riekla hlasno. „Uvidíte, ľudia!" A vezmúc klobúk, niesla list na poštu.

Bola chudobná. Otec, na malej dedine farár, odumrel ju pred rokom. Žije u svojej tetky, starej panny, ktorá trpkými výčitkami trýzni neter svoju každý deň.

„Áno, ty ľahkomyseľne zkazila si svoje šťastie," vravieva jej tetka ostrým hlasom; „svoje i moje. Áno, tak je! Povedz mi jednu múdru príčinu, pre ktorú nešla si za notára V., za farára H. a za učiteľa M.? Povedz, prečo opovrhla ich chudobná Evelína Hagarová? Vrav, a ja prestanem navždy!"

Eva už neodpovedala. Nadarmo vysvetlila tetke pri prvej príležitosti, prečo sa to stalo: tetka sa len rozzlobila. „To sú hlúposti, hlúposti, a nie múdra príčina!" A pozdejšie, keď Eva len mlčala, hovorila Nina Vraná — tak volali tetku — nasršená ďalej: „Ty nemáš odpovede? Žiaľbohu, nie. Musela by si luhať, a to si zabraňujem! Ale poviem ti pravú príčinu ja... Pozerali sme príliš mnoho do zrkadla; áno, tak! a tu videlo sa nám, že naša tvárička je prikrásna pre dedinského notára, primladušká pre 46-ročného farára a konečne pre dedinského rechtora sme až primúdre. Haha,

pošetilé, rozmaznané dievča!“ zasmiala sa zlostne. „Tu zostarieš sa mi na krku, neobzre sa o teba už nikto.“

Podobné výjavy boly každodenné v tetkinom dome. Eva už ani neplakala, ani sa nebránila. Tetka bola tým rozzlobenejšia, každý deň umenšovala roky starého farára, ktorý bol pýtal Evu; menovala ho už len 46-ročným, ač dobre vedela, že je šesťdesiatnik. Notára zvala chudobným, a ten bol najväčší lump celého vidieku. A čo týka sa učiteľa, nuž toho jediného ľutovala Eva: bol človek skromný, tichý a ľúbil ju tak veľmi, no pýtal ju, keď sotva mala osemnásť rokov. Že čakala viac, že hľadela vyššie, kto nenašiel by na to výhovorky? Eva sama v „múdrejšom veku“ odsúdila svoj čin čo najprísnejšie.

„Iste, tetuška, ja mohla som byť s učiteľom úplne šťastná,“ vravela plačúc. „Teraz vy mohli ste žiť, jestli bolo by sa vám ľúbilo, v mojej domácnosti — miesto toho, že ja som vám tu na ťarchu.“

„Na ťarchu! veru, to dobre hovoríš. Moje okolnosti znáš... som chudobná. Dôchodok žiaden.“ Že má svoj, pre ňu pekný kapitálik v sporiteľni, to zamlčala. „Ak dá Boh,“ pokračovala, „život môžem mať dlhý. Som z takého rodu. Moja matka — Pán Boh ju osláv! — žila úplných devätdesiat rokov, stará matka temer sto. Som teprv päťdesiatročná. Koľko zbýva mi ešte? Vyrátaj! Na toľké roky pamätať musím. Moje peniaze, ak počula si od niekoho, že mám nejaký ten groš... moje peniaze na teba troviť nemôžem. Hľadaj si zamestnanie, akékoľvek... hľadaj ho.“

A Eva ho aj hľadala. Oznámila sa v novinách za domácu slečnu; keď takú hľadali, odporúčala sa, no márne. Už rok, ako jie chlieb matkinej sestry, lebo otec časného zbožia zanechal jej pramálo. Tak malý bol jeho dôchodok, že sotva stačil na každodenné potreby. Slovanské knihy, časopisy, ktoré v peknom počte skvely sa v jeho pracovni, požadovaly tiež summičku. A bol natoľko šľachetnomyseľný, že plačúcej a prosiacej vdove odpustil všetok poplatok. Nemohol videť slzu biednych. Mnoho ráz stalo sa, že taká smutná vdova odniesla si ešte aj hodný krajec chleba, pre „úbohé siroty“. Nesgazdoval dobrý otec nič. Mal len jedinú dcéru Evelínu, pri ktorej narodení žena jeho, v ničom nepodobná svojej sestre Nine, odumrela. Neženil sa on viac, žil jedine svojmu povolaniu, dieťaťu, národu. Dúfal, pravda, že dlhší bude jeho život. A tak náhle, neočakávane povolal ho Pán. Eva bola zničená. Toľko sa naplakala, že už slzy nestačily. Kam sa podieť? Otcova rodina odcudzená, samí maďaróni... ona ju ani nepoznala. Po matke tá jediná tetka, ktorá za rok raz prišla do ich dediny, poodnášajúc všeličo so sebou. „Tebe je, Evelínka moja, to netreba, a mne sa zíde.“ Sebecká v najúplnejšom smysle slova. No po smrti otcovej Evelína predsa obrátila sa k tetke, prosiac ju, aby aspoň na čas prijala ju do svojho domu, kým... „kým chytím sa niečoho, tetuška.“ Tetka privolila, poshŕňala všetko po nebohom švagrovi a odniesla i so sirotou k sebe, aby potom vyčítala jej každý deň, jak veľmi na ťarchu jej je.

Na železničnú stanicu V. pribehla elegantná ekipáža statkára Breznického k rýchliku, ktorý práve mal dôjsť. Z nej vystúpil obstarný pán, súdiac dľa zovňajška, úradník nejaký. Prejdúc na perron, prechádzaním krátil si čas. Rýchlik vrachotí na stanicu, cestujúci hemžia sa vychádzaním a vchádzaním do vaggonov. Z jednoho vystúpi dievča, odeté celkom v bielom; fičúri z vaggonov ostro ju fixirujú. Počuť poznámky „fess“, „sikk“, „nagyszerü“.

Obstarný pán, čo to prišiel s ekipážou, zazrúc bielu postavu, rýchle obráti sa k nej a pýta sa:

„Prosím, vy ste slečna Evelína Hagar?“

„Áno, ja som,“ odvetila zvučne.

„Teda ráčte, prosím, koč je tu na stanici.“

Eva vysadla na peknú ekipážu, obstarný pán sadol si vedľa nej, predstaviac sa jej ako Michal Havaš, úradník pána Breznického. Začal sa jej vypytovať, či už bola kedy v tomto kraji.

„Nie, nikdy; a je krásny,“ vravela Evelína, obdivujúc utešený zelený kraj.

„Hľa, tam my bývame, slečna,“ ukazoval jej osamele stojací kaštieľ, ohradený rozsiahlym parkom.

Koč po piesočnatej ceste bez hrkotu vbehol do dvora kvetmi ozdobne vysadeného. Eva, vedená úradníkom, prišla do nevelkej, skvostne zariadenej izby; Havaš s poklonou vzdialil sa. Izba bola polotemná, na nízkom plüšovom diváni polo ležala, polo sedela bľadá, chudá, asi 30-ročná tmavo odená dáma.

Eva zdvorile sa poklonila.

Chudá dáma láskave velela pristúpiť bližšie.

Eva, uchvátená jej láskavosťou, úctive bozkala jej ruku. Dáma poľúbila ju na čelo.

„Slečna,“ vravela, s úľubou obdivujúc jej mladistvý zjav a jasnú, nevinnú tvár, „ja mám nádeju, že vy spríjemníte mi život. Mne veľmi ľúbily sa i vaše listy, ja očakávam všetko dobré od vás. Pozrite na mňa, som choré, biedne stvorenie; onedlho,“ vravela žiaľne, „onedlho ztratím úplne zrak. Ešte vás vidím, ste roztomilá, sympatická, ja budem vás ľúbiť. Milujte i vy mňa, a buďte mi verná.“

Chorá pani bola ženou statkára Eugena Breznického. Ako mladé dievča bola krásna, ostroumná, spanilomyseľná. V 22. roku vydala sa za svojho terajšieho muža. A manželstvo sľubovalo byť šťastným. Mladí, bohatí boli oba, ľúbili sa vrúcne. No pani hneď v prvý rok začala chradnúť. Vravelo sa všeobecne, že na svojej svadbe prechladla smrteľne, a od dvoch-troch rokov hrozia jej oči zatemnením.

„Budem šťastná... budem tu iste šťastná,“ vravela si Eva, prechádzajúc sa po parku. Obdivovala všetko, vysočizné jedle, pekné, pieskom vysypané cestičky s mnohými lavičkami, lesklé rybníky, rozkošné kvetiny, bystrý potok s čistou jeho vodou a rozmanitými ohradzujúcimi ho stromami. „Aký svieži vozduch! Ako milo, ako milo tu!“ Hlboko vdychala voňavé, príjemné povetrie.

Bolo popoludní, májové slnce teplo pripekalo, no Eva nedbala na to. Strmým krokom chodila po parku, chcela hneď obznámiť sa so všetkým, poznať svoj nový domov. A bola spokojná s ním. Aspoň tie tri dni, ako je tu, uplynuly tak rýchle, tak šťastne! Jej ľúbilo sa tu všetko. Namiesto malej, chudobne zariadenej svojej chyžky u tetky, dostala tu dve skvostné izby. Namiesto neveľkej ovocnej záhrady, má tu celý veličizný park. Namiesto zvadlivej tetky, opravdu milá, dobrotivá dáma. Táto nehanila ju. Veľmi pochválila i jej predčitovanie: „Opravdový pôžitok počúvať vás. Pekne spievate, veľmi pekne," vravela jej láskave. „Ak vám je nie na obtíž, spievajte ešte trochu. Tak rada počúvam ja spev, tak veľmi rada... obzvlášte žiaľne nápevy." Eva spievala, tak bôľno-smutne, až aj sama sa rozplakala.

Breznická chytila jej ruku. „Čo vám je, dieťa moje? Zdôverte sa, rozpovedzte mi svoj život. Bol dosiaľ šťastný?"

Eva rozprávala, zdôverila sa šľachetnej panej, ktorá tak pekne, tak ako s priateľkou, dávno známou, zachádzala s ňou.

„Úbohá sirota," vravela dojatá. „Nie, nebojte sa, u mňa bude vám dobre, ja vás veľmi rada... Koľko mala som už spoločníc — bolo ich deväť — a tak odporné boly mi všetky. Vy zapáčili ste sa mi hneď, vaše oči, vaša otvorená tvár... vy ostanete mi verná, aj keď úplne oslepnem... vy ostanete dobrá."

Prečo spomínala tak nevernosť predošlých spoločníc, Eva trochu tušila. Stará Marta, dozorkyňa domu, podotkla jej niečo.

Eva pozrela na hodinky. „Tri hodiny," vravela; „hodinu mám tedy ešte svobodnú."

Popoludňajší spánok chorej panej končil sa o štvrtej, v lete. Ona v taký čas najlepšie oddýchla si, noci často nepokojné mávala.

„Idem blúdiť okolo potoka," dumala si Eva.

Spešne kráčala stromoradím. Jej biele šaty — ona vždy obliekala sa v biele — pekne snášaly sa so sviežou zeleňou. Tu i tu zastala, upútaná vysočizným stromom, krásnou kvetinou.

„Hla, tu tá milá lavička... tu budem sedávať často. Ah, dobre aj poležať si na nej — ustala som trochu," dumala Eva, hodiac sa na neveľkú lavičku pod zeleným dubom. Zažmúrila oči a počala ticho nôtiť jednu z tých „najžiaľnejších".

„Aká divná vec, že takú smutnú som začala — myslela si — tu v tomto raji," a otvorila rýchle oči, aby tým lepšie presvedčila sa, jak nie na čase je tá dumná melodia v tak rozkošnej prírode. „Ach!" vydralo sa jej z prs a v okamžení bola na nohách. Pred ňou asi na dva kroky stál vysoký, štihlý, 32—33-ročný muž — fúzy, vlasy a oči mal cele čierne, no pritom všetkom právom veľmi pekným mohol sa zvať.

Evine oči sršaly hnevom. Videla, s akým nezatajeným obdivom hľadí neznámy pán na ňu.

„Čo tu chcete?" temer krikom oslovila ho.

„Odpustenie, slečna! Odpustenie! Niečo roztomilejšieho nevidel som ešte, ako driemajúcu vás," vravel on príjemným, melodickým

hlasom. „Či je hriech, že idúc zťato, zastavil som sa a hľadel som na vás? Vy ste, ako tento májový...“

Nedopovedal. Eva prísne pozrela na šumného pána, a hrdo, bez slova kráčala smerom ku kaštieľu, nechajúc ho bez ďalšieho povšimnutia u lavičky stáť.

„Kto to môže byť? Zkade zo šírého sveta prišla tá sem? Víla nejaká?“ podumal a šiel rovno do kaštieľa.

„Hej, Ondrej, čo nového? Nič sa neprihodilo za tých pár dní, kým nebol som doma?“ zavolal na sluhu, ktorý zarovnával parkové chodníčky. Rád pohovoril s prihlúpym Ondrejom; kedykoľvek zachcelo sa mu do chuti nasmiať sa, vyhľadal Ondreja v parku.

„Sivka okrívala, pán veľkomožný.“

„Ba čerta; a čo sa jej stalo?“

„Neviem veru. Aj jedna slečna prišla onehdy.“

„Sem, k nám, Ondrej?“

„Veru. V bielych šatách chodí naveky.“

„V bielych?“

„Veru. A líca ako ruža, pán veľkomožný. Nikdy tu taká nebola, nech skameniem! Tie pred ňou, to iba šuvix. Práve teraz prešla vedľa mňa.“

Pri Ondrejových slovách spamätal sa pán. O chvíľku stál už pri dverách izby, z ktorej bolo počuť čítanie, hlas príjemný, čistý.

Na tiché „voľno“ vkročil do izby Evin protivník z parku. Eva strhla sa. Ako blesk preletelo jej hlavou: „to Breznický!“ a sklopila zrak pred jeho zadiveným pohľadom.

„Ah, Eugen, už si sa vrátil?“ slabým radostným hlasom vravela paní. Ja som myslela, že prídeš až o pár dní. Tu slečna Evelína Hagar, moja milá priateľka.“

Eva zodvihla sa a uklonila. Jej tvár bola o niečo bľadšia, než inače. Breznický prikročil bližšie a podal jej ruku. Zrak jeho poznove so zadivením spočíval na nej.

Eva hľadala zámienku vzdialiť sa, nedržiac za taktičné zostať v izbe. Paní Breznická zadržala ju.

„Ostaňte, Eva,“ vravela. „Nám muž bude niečo rozprávať, a potom budeme pokračovať v zanímavom čítaní.“

Paní jemným posunkom svojej úzkej bielej ruky velela mužovi sadnúť si u jej boku. On potom rozprával im poľovnícke veselé historky, čo veľmi rád a dobre vedel predniesť. Paní smiala sa hlasno, čo neobyčajné bolo u nej. Eva cítila sa zle. Breznického oči pričasto spočívaly na nej, a jej bolo nevoľno.

Keď Breznický vyčerpal svoje predmety, paní požiadala Evu, aby pokračovala v čítaní.

„Bude mi dovoleno počúvať čítanie?“ obrátil sa Breznický k obom dámam.

„Zostaň, Eugen; slečna Eva majstrovsky číta, uvidíš.“

Eva začervenala sa, sklopila oči a bez slova sklonila hlavu nad knižku. Zprvu vše-vše zaikala sa, no skoro opanovala svoj hlas a čítala plynne, bezúhonne.

Breznický bol prekvapený. Eva naozaj majstrovsky čítala. No jeho o mnoho viac než „interessantný“ román zanímala Eva sama, Evin celý zjav.

Ako to možno, že ona je spoločnicou? dumal, hľadiac na ňu. Spoločnice, aký to národ! Poznal ich dosť, až deväť od tých piatich rokov, ako žena tratila zrak; ale takú, ktorá na lichotenie mužského zmračí oči, neusmeje sa samoľúbo, jakživ nepoznal. Či taká zostane do konca? Či nestretne sa často s ním „náhodou“ v parku, ako tých deväť, ktoré netrpelivé, rozčulené bývaly v ženinej izbe a len vtedy vyjasnily tvár, keď on povedal im pár pekných slov. A on nedal na tom chybeť, jemu to robilo zábavu.

Žena nerobila výčitky mužovi nikdy, vedela, že on vlastne opovrhuje týmito stvorami, ktoré ustavične sliedily očami za ním. Ona bola presvedčená o jeho láske k nej, pozornejší, útlejší muž nebol snáď na široko. On osihotil sa tu s ňou, len zriedka doprajúc si nejakú vychádzku k súsedom. Sháňal sa za lekármi, sprevádzal ju do kúpeľov, obetujúc sa tam úplne jej. Ale na spoločnice svoje rozzlobená bola pani Breznická a opovrhovala nimi tiež, keď videla, ako zle cíta sa pri nej, ako nechutne berú knižku do ruky, aké zamračené bývajú, a vysvobodiac sa z jej izby, ako hlasite smejú sa na dvore, chtiac tým vylákať Breznického, alebo akým kvapom behaly po parku, vyzerajúc sem-tam, až keď zazrely vysokú postavu, stíšily krok, trhaly kvety, postály máličko, vily kytku, klonily hlavu, ale zpod obočia pozorne sprevádzaly pánovu postavu a ticho blížily sa k nemu, nôtiac si nejakú. To zvalo sa potom stretnutím „náhodou“. Do duše opovrhovala nimi Breznická, a cítila sa opravdu nešťastnou, že bez týchto osôb nemôže byť, z ktorých ešte každá tak veľmi podobala sa jedna druhej.

„Len či dokonca ostaneš takou?“ myslel si Breznický, dívajúc sa na čítajúcu Evu. „Nepodobáš sa *tým*, nie. A bola by ťa i škoda! Ale si predsa spoločnica, a ja ti cele nedôverujem“...

Na druhý a tretí deň pršalo. Eva nevychádzala od chorej panej; i tých pár hodín, kým pani odpočívala, ona ostala v svojej izbe, nachodiacej sa bezprostredne pri izbe pani Breznickej.

Breznický videl ju len v ženinej izbe, a utvrdzoval sa v presvedčení, že nepodobá sa tým predošlým. „Iste,“ myslel si, „to preto, že je kňazskou dcérou.“ Vedel už totiž od svojej ženy, že je sirotou po chudobnom farárovi.

V štvrtý deň bol utešený májový čas. Vtáctvo až pretekalo sa v speve, na nebi nebolo obláčka, vzduch voňal od kvitnúceho stromovia. Kto len mohol, nezostával v izbe.

Pani Breznická zle sa cítila, bezvládne ležala na diváni. Eva sedela na nízkom foteli u jej hlavy.

„Pravda, tamvon je krásne? Ale veď ste vy neboli ešte ani na krok odo mňa, a ja sa opytujem. Dobrá, dobrá Eva! Ale choďte, prejdite sa v parku, a mne doneste jedľové vetvičky a niečo jednoduchých kvetov. Eugenova kytka je príliš veľká a mne tuho vonia... tú vezmite si vy... Choďte, choďte, vy tiež potrebujete svieže po-

vetrie. A buďte tam dlho, do štvrtej; ja snáď zadriemem, veď nespala som celú noc... A jedľovú halúzku nezabudnite, Eva.“

Nevolala ju slečnou. „Dovoľte,“ vravela jej, „nech vás volám Evou. Predošlé všetky volala som slečnami, ale vás tak rada.“ Pritom poľúbila ju na čelo a prešla útlou rukou po ružovej tvári.

Eva vybehla do parku a zostala očarená stáť. Až teraz bolo všetko krásné, po dvojdňovom daždi. „V ktorú stranu že najprv? K potoku — podumala — k môjmu potoku, tam sú i jedlice najkrajšie. A ja uvijem takú kytku — krásnu, ako tento májový deň.“ Rýchle obrátila sa na cestu, vedúcu k potoku. Naraz, pri zákrute chodníka, stretne sa s Breznickým. Na jeho peknej tvári zrkadlilo sa príjemné prekvapenie; Eva sa strhla. ‚Vy ostanete vždy dobrá‘, bleskom preletelo jej hlavou. Ako, prečo prišla jej tá myšlienka, nevedela; no cítila nevdojak, že iste je na čase.

„Ach, tiež popoludňajšia prechádzka, slečna?“ prihovoril sa jej Breznický.

„Áno,“ krátko odpovedala Eva, a kráčala ďalej.

„Prosím, dovoľte, nech vás sprevádzam.“

„Ja... ja musím sa ponáhľať.“

„Ponáhľať sa môžem i ja.“ A už stál u jej boku. „Radi počúvate, slečna, šumenie jedlíc?“

„Veľmi rada.“

„Chcete? ja zavediem vás ešte medzi krajšie. Tieto, pri potoku, nie sú najkrajšie.“

„Ďakujem; ja len touto cestou vrátim sa do kaštiela.“

„Času máte dosť, do štvrtej hodiny je ešte ďaleko. Poďte, prosím, videť najkrajšie miesto nášho parku.“

Eva obrátila tvár k nemu. Tak milo, tak melodicky znel jeho hlas, oko upreto spočívalo na nej.

„Nie, ďakujem, to je snáď priďaleko, a ja...“ vravela rozčulená.

„Ubezpečujem vás, slečna, že je to blízko; ale staň sa vôľa vaša, jedle pozreme inokedy.“

„Nikdy!“ myslela si Eva, a ešte väčšmi zrýchlila krok.

„A páči sa vám náš kraj?“ obrátil Breznický na druhý predmet.

„Páči sa mi všetko tu,“ ticho odpovedala Eva. Ale v okamžení oľutovala svoje slová. Koľkým nepríjemnosťam bude tu vystavená, ona, chudobné dievča, panská spoločnica! Tento svobodne bude si s ňou zahrávať, čas si krátiť. Veď je spoločnica! Práve tak, ako tých deväť, ktoré on za nič nemal, vysmial ich slabosti. „Nie, ja nie som taká; ja ti to dokážem!“ Vzdorovite kývla hlavou, bola rozhorčená. Temer behom šla napred. Breznický kráčal tiež tak strmo.

„Prečo ponáhľate sa tak?“ obrátila sa k nemu zrazu, zastanúc.

„Preto, že ponáhľate sa vy, slečna. Ako vám horia líca! Taká prechádzka neslúži vám na zdravie.“

„Mne neškodí, a vás — vás nepotrebujem za sprievodcu!“ nahnevano riekla Eva a behom dala sa ku kaštieľu. „Vetvičky!“ zvolala naraz, keď už vbehla do dvora. „Kdeže ich vziať? Tu samé

malinké stromky, zriedkavosti všelijaké.“ Kvapom nalámala halúzok s nich, potom natrhala niečo kvetov a utekala do vnútra, akoby stíhaná.

„Oh, to bolo hrubianstvo! To bolo hrubianstvo!“ vzdychlo dievča, hodiac sa na diván v svojej polotemnej izbe. „Iste ma vyženie. Taký pyšný pán, Eugen Breznický, a biedna spoločnica! Nepotrebujem ťa! — a jeho chlieb jem.“ Pustila sa do plaču. „K tetke nepôjdem nikdy... Ó, keby som umrela, ja úbohá sirota!“ a slzy tiekly jej bez prestania po rozpálených lícach. „Ale čo! nie on ma platí!“ a vzdorovite vyskočila s diván. „Som spoločnicou Emmy Breznickej, a nie Eugena!“

Pomaly blížila sa hodinková ručička na štvrtú. Eva umyla si tvár, aby odstránila stopu slz s ružových svojich líc, prihladila si vlasy a vstúpila s nevelkou, ale vkusne vitou kyticou v ruke do izby pani Breznickej.

Tam u boku chorej panej, na tmavo-modrom diváni, sedel Breznický. Tvár mal pokojnú, nekalil ju ani najmenší hnevivý mráček.

Eva bola prekvapená, ona čakala zlobu a prísnosť, a tu — — nevedela pochopiť.

S bázňou podala kyticu pani Breznickej.

„Krásna, utešená! Ale, pozrite, zabudli ste vpliesť do nej jedľovú vetvičku, a vy, Eva, ten strom tak radi máte, ako ja.“

„Hneď bežím doniesť,“ vravela rozpálená.

„Nie, dieťa moje; nepotrebujete ísť. Vám dnes lepšie sa lúbily nízke stromky okolo dvora, a ja to tiež rada.“

Eve bolo do plaču. Len s namáhaním udržala slzy. Ticho si sadla a počala čítať.

Prešiel máj, prešiel i jún. Eva konala svoje povinnosti, predčitovala, prechádzavala sa s chorou po dvore tichúčko. Pani Breznická často zavolala i svojho muža, aby na jeho rameno silnejšie mohla sa opierať. Eva spievala, rozveselovala úbohú, nosila jej rozkošné kytice, ktoré zavčas rána sbierávala po parku, kým páni ešte spali. Popoludní, od onoho dňa, nebola v parku: zostávala v svojej izbe, zaneprázdnená nejakou ručnou prácou; častejšie ešte bývala pri pani Breznickej, keď táto nemohla usnúť.

„Eva,“ hovorievala chorá, „vás mne Boh poslal. Čo by som si len počala bez vás v tomto biednom stave! Vy ste velmi dobrá, vy mňa milujete opravdove, obetujete mi celý svoj čas, celú svobodu. Ja nemôžem sa vám odslúžiť. Ale že vás nekonečne rada, veríte?“

„Ó,“ zaikala sa Eva a celovala chudú ruku. „Verím, veď vy ste anjel.“ A srdce zabolelo ju, žravým bôľom zabolelo. Keby mohla ho vytrhnúť! aby viac nebilo, nehrešilo. S hrúzou badala Eva, ako vzmáha sa náklonnosť v jej srdci k Breznickému. Kde sa vzala, ako povstala tam, ako? Veď s najväčšou úzkosťou vyhybujú si, od onoho dňa v parku nikdy neshovárali sa o samote, i na predčito-

vanie len zriedka dostaví sa už Breznický. Kde vzalo sa v jej srdci to strašné niečo, čo nesmelo by tam mať miesta? „To pokuta, že nechcela som chudobného učiteľa," horekovala Eva zúfale. „Keby nebola tak nešťastná, keby vyzdravela, ja ušla by som ďaleko, svetom. Čo teda robiť? Povedať jej všetko? Padnúť na kolená a prosiť za odpustenie, že — — A či môžem za to? Či nebránim sa celou silou, a darmo, darmo?"

Breznický hneď v prvé týždne tiež cítil, že Eva nie mu je ľahostajná. Túžil vzhliadnuť jej postavu, slyšať jej hlas, videť jej ružovú tvár. Premáhal sa: začal redšie navštevovať ženinu izbu. Konečne, vediac, ako zahorí srdce jeho v prítomnosti Evinej, prišiel len popoludní, zdvorile požiadal ju, aby šla na svieže povetrie, on že nahradí ju pri chorej žene. Ale ako sa mu žiadalo za ňou, ako ho dvíhalo s miesta, k dverám, chytiť kľučku, výjsť aspoň na okamih! Zohnul sa nad knižku, hľadel do nej upreno, nevidiac tam nič, nerozoznávajúc litery — len Evina postava, v bielych šatách, kmitala sa mu pred očami.

Blížil sa 5. august. Každoročne vydržiavaly sa v tento deň domáceho pánove narodzeniny. Deň tento bol výnimkou: vtedy prijímali sa hostia, ktorí vo veľkom počte shromaždili sa popoludní a zabavili sa pri hudbe dobrého cigáňa neraz i do rána. Paní Breznická zväčša ostávala utiahnutá, zastupovala ju starodávna priateľka Halvašička, s najväčšou ochotou prijímajúca rollu domácej panej. Breznická zjavila sa len na štvrť, najviac na pol hodinu v hosťovskej sále, dovedená na ramene svojho muža; pohovorila máličko s viacerými, pochválila veselú Halvašičku, aká je živá, prívetivá, pekná, potom zase dala sa odprevadiť do svojej izby.

Ale po tamtie roky predsa cítevala sa lepšie. Teraz už nápadne klesala.

„Drahá Emma," vravel Breznický svojej žene, nežne vezmúc ju za ruku, „o pár dní je 5. augusta. Vynechajme toho roku slávnosť... cítiš sa zle, nerada hluk. Oznámim svojim známym, aby nechodili. Si usrozumená?"

Chorá pani bola dojatá. Muž jedinej zábavy, ktorú zažije v svojom dome, chce sa pozbaviť jej k vôli. Vrelo stisla mu ruku, bola mu nekonečne povďačná za nežnosť, s akou choval sa k nej v poslednom čase. On bol síce vždy úslužný, trpelivý, ona nepočula od neho prudkej reči za celých tých osem rokov, za celý čas svojej nemoci; ale toho leta bol ešte lepší, ešte nežnejší, šľachetnejší. Chorá pani pri takomto rozjímaní vždy mimovolne pomyslela na Evu.

„Či dovolíš?" tázal sa Breznický znovu, keď mu žena neodpovedala.

„Nie, Eugen. Prečo pripraviť ťa o jedinú zábavu, ktorá ti ešte zostala? Nechaj, nech hostia prídu. Ja cítim sa dobre a rada pobavím sa medzi vami. Môž' byť, bude to posledný tvoj sviatok, ktorý dožijem. Preto nech prídu; ja ešte raz chcem medzi tvojich priateľov."

„Drahá Emma, nemysli na to. Ty iste budeš žiť ešte dlho. Vieš, čo hovorí i lekár.“

„Lekár vraví, čomu ani sám neverí. Nie, Eugen, dlho medzi vami ja už nebudem, a preto budeme vydržiavať tvoje narodzenie.“

„Jestli ti tak ľúbo, ja pristanem, ale —“

„Nie, Eugen, nechaj mi vôľu. Vieš, čo mám na ume ešte pri tom? Chcem dopriať mojej Eve trochu zábavy. Ona obetuje mne všetko, celý svoj čas, z celej duše; nech i ja urobím jej niečo radosti. Už aj rozkázala som pre ňu na ten večer toalettu. Ona bude najkrajšia, najmilšia, ja viem iste.“

Breznický bol tým trápne dojatý. Eva má sa zjaviť tam v hosťovskej, medzi tými svetákmi, don juanmi. Koľkým tam nepríjemnosťam bude ona vystavená, kým uvidia, že ona nie je obyčajná spoločnica. Ale veď on bude tam!

„Lenže pre teba, Emma, bude to veľké znepokojenie.“

„Neodporuj, prosím ťa. Čo na tom? U mňa to už nerozhoduje... Počkaj len, ešte i tancovať budem,“ dodala, usmejúc sa. „So starým Havašom už shovárala som sa, on porobí potrebné poriadky. Stará Marta v kuchyni tiež urobí svoju povinnosť, a Halvašička mi je už slúbená.“

„Ty si celkom ožila, duša moja, pri prípravách k môjmu sviatku.“

„Áno, Eugen, áno, ja sa teším, že spravím vám radosť všetkým — a tomu dobrému dievčaťu tiež.“

„Tak rada zabáva sa slečna Eva?“ pýtal sa ticho.

„Iste; veď je mladá. Ale ona o tom nevie, ja chcem ju prekvapiť len v ten deň. A prosím ťa, Eugen, urob mi k vôli, tancuj i ty. Vidíš, tancovať budem i ja; pravda, nakoľko budem môcť — zvrtnem sa pri stoličke s niekym,“ vravela so smutným úsmevom.

Breznický, odoberúc sa od ženy, šiel na dvor, osvetlený slabým mesiacom, odtiaľ do parku, k potoku. Posedel si na „Evinej“ lavičke, na lavičke totiž, kde prvý raz našiel Evu, a dumal, snival. V poslednom čase sedával tam často, a zakaždým tie isté dumy zaneprázdňovaly mu ducha.

V skvostnej toalette zjavila sa Eva v hosťovskej sále 5. augusta o 9. hodine večer. Na ramene doviedla cele čierno odenú paní Breznickú.

„Nie, Eugen,“ vravela táto, keď muž bol prišiel pre ňu, ako v iné roky, aby ju odviedol medzi hostí, „ďakujem ti, ty len vráť sa, mňa zavedie Eva, a ja hneď predstavím ju ako moju priateľku.“

Zažiarilo Breznického oko, nevdojak siahol po ženinej ruke a, pritisnúc vrelý bozk na ňu, rýchle sa vzdialil.

Pri vstúpení do sály dvoch tak nesmierne rozdielnych postáv, všetkých oči utkvely na nich. Aký rozdiel! Tma a svetlo, jasný deň a temná noc, život a smrť.

Všetci hostia hrnuli sa pokloniť sa domácej panej. Ona milo vítala ich, predstavujúc devu, na ktorú sa podopierala: „Evelína Hagar, moja milá priateľka.“

Hudba zaznela na čardáš. Páry zjavily sa na prostred sály. Pred Evou poklonil sa vysoký štíhlý muž, a predstavil sa. Eva vložila ruku na podávané rameno a pozrela po sále. Na protivnom konci, opretý o stenu, stál nepohnute Breznický, oči upieral na ňu ticho, ale horúce. Eva zachvela sa, zrak prenikol jej do duše. Pár okamihov primrely jej oči na očiach jeho, až ich sklopila. Oh, čo pocítila v srdci! Tvár jej na smrť zbľadla.

„Slečna, čo vám je? Pre Boha, čo vám je?“ pýtal sa tanečník, zdesený jej zbľadnutím.

„Mne? Nič... Hlava zatočila sa mi, tuším,“ odpovedala slabo a prešla si rukou po čele.

„Snáď neradi tancujete, milostslečna?“

„Veľmi rada“... vravela a pozrela znovu v tú stranu, kde Breznický stál, ešte vždy hľadiaci na ňu. Ač bokom obrátená k nemu, cítila ten pohľad. On svojou magnetickou silou donútil ju znovu pohliadnuť na neho.

Eva sklonila hlavu hlboko, oči zaliały jej slzy.

Breznický opustil svoje miesto, násilu odtrhol oči od bielej postavy. Šiel rovno k svojej žene, ktorá so staršími paniami a pánmi shovárala sa.

„Ako sa cítiš, drahá Emma? Si nesmierne bladá,“ vravel nežne.

„Hodinku ešte pobudnem, potom sa utiahnem. Predsa nie je to už pre mňa,“ vravela, mdle sa usmievajúc.

„Dovoľ, nech odvediem ťa hneď na pokoj. Tvár máš veľmi pohnutú.“

„Nie, Eugen, ja posedím si ešte. Eva, viem, neostane tu bezo mňa... ona povedala, a toto je prvý tanec.“

„Ako rozkážeš,“ vravel, vstal, uklonil sa pred ňou so slovami: „Drahá Emma, ty sľúbila si tancovať v tento večer: ja ťa prosím.“

„Ty si nezabudol, Eugen? Veru, ja skrútnem sa s tebou.“

Breznickým podporovaná vstala a skrútla sa s ním tichúčko pár ráz.

Hostia, vidiac domácu paniu tancovať, vypukli v hlasitý potlesk. Halvašička priskočila a bozkala Emmu na čelo. „Ty nevesta,“ vravela, „ty nevesta — už na rok iste pripravíš ma o rollu.“

„Iste,“ vravela Emma, smutne sa usmejúc, „iste.“

Eva bola dojatá. Ona pochopila všetko. Breznický premohol sa, išiel, kde povinnosť ho volá, kde jeho miesto — u biednej ženy.

„Ja som hriešna, ja som taká, ako tie,“ myslela si Eva trpko.

Po ukončení tancu cigáň hneď prestal hrať, ako sadla domáca pani. Eva vrátila sa k nej, doprevadená svojím tanečníkom. Bez slova tisla Emminu ruku k svojim perám, na ňu padlo pár horúcich slz.

„Čo vám je, Eva? Čo vám je?“

„Nič... nič... ja som taká šťastná, že ste tancovali...“

Pani Breznická nežne prešla rukou po Evinej tvári.

„Prihorúca vám je tvár, dieťa moje; vy tancujte tichšie. Nie vám je zle, Eva?“...

„Nie... tak dobre sa cítim tu pri vás. Len — —“

Cigáň začal ladiť husle na valčík.

„Nebudem tancovať," vravela utlmeno; „budem len tu sedeť pri vás."

„Ale, Eva, vy mňa zarmútite. Všetkým týmto len vám chcela som radosť spraviť, a vy nechcete tancovať... Eugen," obrátila sa k mužovi, neďaleko stojaciemu, „Eugen, tancuj tento valčík so slečnou Evelínou."

Eva zdeseno pohliadla na Breznického, ktorý tichým krokom blížil sa a uklonil pred ňou. Jeho oči napoly prižmúrené boly, tvár zbľadnutá patrne. Chvejúc zodvihla sa Eva, Breznická ešte raz prešla rukou po jej tvári a napravila jej čipku na pliecku.

„Eva, Eva," zaikal sa Breznický, nesúc v ramenách bielu postavu. Oči jeho nežne upieraly sa na zlatistú jej hlavu.

Ona neodpovedala, triasla sa na celom tele, pred očami zamračilo sa jej, srdce prestávalo biť.

„Pardon! Odpustenie!" vykríkol jeden náruživý tanečník, letiac s paní Halvašičkou popri Breznickom a skočiac pri tom Eve na nohu.

„Nič to," riekla zobudená Eva. „Prosím," zdvihla zrak prosebne k Breznickému, „prestaňme už."

Breznický pozrel hlboko, dlho do prosebných očí devuške. „Eva," povedal s nekonečnou nežnosťou, „Eva, odpusťte."

Zaviedol ju k svojej žene.

„Dieťa moje," vravela táto, „odvediete ma do mojej izby? Mňa nadišla mdloba, musím si ľahnúť. Vy vrátite sa po..."

„Nie, ja ostanem pri vás — do rána... vždy."

Na druhý deň, zavčas rána, prišiel Breznický do ženinej spalne. Dozvedel sa od Marty, že nespí a že je samotná. Eva pred chvíľkou bola sa vzdialila odpočinúť si po celonočnom bdení pri chorej panej.

Breznický prišiel jej oznámiť, že musí náhle odcestovať; strýc v Itálii volá ho rýchle k sebe. Nesmie rozmýšľať, musí ísť.

„Verím, Eugen; ale mne je zle... ponáhľaj sa nazpäť, ináče nenajdeš ma medzi živými." Zaplakala.

„Drahá Emma, nemysli vždy na smrť, netráp sa tým. Ak by si tak zle bola, nepohol by sa z domu. A ja dovediem aj strýca: jemu podarí sa — dúfam — nahovoriť ťa ísť na zimu do Itálie."

„Ty vieš, Eugen, že ja nepohnem sa zťato. Čo namotala som sa už po tom svete za zdravím — a márne. Mňa nenahovoríte... ja tu chcem umreť — tu, v tejto izbe... Ale ty prišiel si sa lúčiť — a ja..."

„Ja neodídem," vravel určite Breznický. „Ty si chorá, moja povinnosť je ostať doma."

„Len choď, Eugen, a keď sa vrátiš, dones nám hodne pekných vecí. Tak, s Bohom! Treba sa ti ponáhľať, aby ťa vlak nenechal."

„Šľachetná duša," vravel jej muž zmätený, tisnúc jej ruku.

„Ponáhľaj sa... Ale ešte nahni sa ko mne, celkom k ústam nakloň ucho... Prisľúb mi, Eugen, prisľúb — —"

„Emma, Emma!“ zaikal sa Breznický, vyskočiac zdesene. „Prečo to žiadaš odo mňa?... Odpusť... nie som hoden teba. Padol u jej lôžka na koleno a celoval jej ruku. Ona nedala mu vravieť, zakryjúc chudou rukou jeho ústa.

„Prisľúb, Eugen,“ vravela čkajúc. Slzy zmáčaly jej umučenú tvár. „Ja nie preto plačem... ja ju nekonečne milujem. Sľúb mi, Eugen, a choď.“

„Sľubujem, duša!“ Bozkal ženu a vyšiel z izby.

O štvrť hodinu panská ekipáža vybehla zo dvora s Breznickým. Bol veľmi pohnutý a prebľadnutý. Šiel do Itálie k svojmu strýkovi; no že by ho ten tak náhle bol k sebe volal, to vymyslel si Breznický v položení, v ktorom ocitil sa včera večer.

Koč doletel na stanicu. Breznický vystúpil, vymenil kartu a už vlak prirachotil. „S Bohom, s Bohom!“ zašeptal, sňal klobúk s hlavy a máchal ním v povetrí v tú stranu, odkiaľ prišiel. So zavlhlými očami sadol do vagona.

Bolo začiatkom septembra, slnce utešene svietilo na bezoblačnej oblohe. Eva tichým krokom so sklonenou hlavou prechádza sa po zelenom parku Breznických. Postava tá istá, štihlá, v biele šaty odená, ale tvár zmenila sa niečo, ružová farba zmizla z nej — bľadosť pokryla líca, aj oči dostaly výraz žiaľny, snáď od tých slz, čo padávajú s mihalníc. „Každý mi umre,“ zavzdychla bôľne, „len ja ostanem tu naveky.“ Smutne pozrela na okná, ťažkými záclonami kryté. Tam na bielunkej posteli leží bezvládna pani Breznická, tvár ožlklá, kosti vyčnievajú z nej. „Chyli sa ku koncu,“ vravel lekár plačúcej Eve. „Ale vy iďte na čerstvý vzduch; už veľmi potrebujete,“ a pojmúc ju nežno za ruku, vyprevadil ju z izby. „Poprechoďte sa po zelenom parku aspoň hodinu... aspoň dobrú hodinu.“

Poduška zaševelila. Lekár pristúpil k chorej, nahnúc sa nad jej tvár. „Rozkážete niečo?“ spýtal sa.

„Eva,“ vravela ticho. „Chcem sa s ňou shovárať.“

„Hneď tu bude, naskutku. Lekár velel Marte, aby dala slečnu zavolať z parku.

„Koľko hodín? Kedy môže prísť môj muž?“

„O hodinu, vaša milosť; koč už odišiel na stanicu. O hodinu iste tu bude.“

„Chcem sa shovárať s Evou; doktor, nechajte ma, prosím, o samote s ňou... len na chvíľku.“

„Ako rozkážete.“

„Podajte mi vody, prosím.“

Lekár podniesol pohár k jej ústam. Len kvapku odpila z nej. „Nechutí mi,“ vravela mdlo.

„Slečna už ide — ja idem jej v ústrety oznámiť vašu vôľu.“

O chvíľku Eva pristúpila k lôžku nemocnej.

„Sadnite si sem na kraj mojej postele — sem... sem,“ vravela ticho a chytila mäkkú ruku Evinu. „Keby som nebola istá...

keby nevedela, mne by vás bolo veľmi ľúto tu nechať — sirotu, zase nemali by ste nikoho... Eva, dieťa moje..."

Eva vypukla v hlasitý plač, vytrhla ruku svoju z rúk nemocnej a padla u postele na kolená. „Nevravte, oh, nevravte ďalej... Ja som podlá, ja som nehodná vašej lásky. Vypočujte ma."

„Eva, dieťa moje, neplač. Vstaň, vstaň hneď. Čo chceš mi povedať? Netreba. Ja viem všetko. Viem všetko, z čoho sa chceš spovedať: netreba. Ty ostala si mojou dobrou Evou. A teraz sľúb mi jedno, Eva: sľúb mi, že po mojej smrti ty bez všetkej námietky podáš ruku Breznickému, že staneš sa jeho ženou."

Eva poznove padla na kolená, celovala chudú ruku a zmáčala ju slzami.

„Odpovedaj, dieťa moje, odpovedaj," vravela slabnúca pani. „Neplač, premôž sa a sľúb, čo žiadam od teba."

„Sľubujem," zaikala sa deva.

„Tak. Teraz nahni si tvár, nech ťa poľúbim."

V tú noc odletela duša chorej do neba. Emma umrela tichúčko, pokojne, držiac mužovu a Evinu ruku v svojich zvädlých malých rukách.

* * *

Je krásny máj. Po zelenom parku Breznického, po jeho chodníku u potoka, prechádza sa ruka v ruke pekný pár — vysoká štihlá mužská a nižšia, ženská postava, v elegantných bielych šatách.

Breznický po prvý raz vyšiel do parku s Evou, ako so svojou ženou.

„Tu naberieme jedľových vetvičiek do venca," hovorila mladá pani, „a potom pôjdeme k hrobu."

„Poďme, drahá. Šťastie svoje ďakujeme jej šľachetnému srdcu."

J. Poľanská.

Gazda a sluha.

Poviedka *L. N. Tolstého.*

(Dokončenie.)

VI.

Vasilijovi Andrejičovi v dvoch kožuchoch bolo celkom teplo, najmä po tom, keď ponaťahoval sa v záveji; ale mráz prebehol mu po chrbte, keď pochopil, že skutočne treba tu nocovať. Aby sa uspokojil, sadol si do saní a začal vyberať papirosy a zápalky.

Nikita medzitým vypriahol koňa. Rozviazal podbrušník, remeň cez sedlo pretiahnutý, rozopnul, sňal chomútnik, vyvrátil dúhu a, neprestávajúc shovárať sa s koňom, obodroval ho.

— No, vyjdi, vyjdi, — hovoril, vedúc ho od oja. — Uviažem ťa, hľa, sem. Podstelem ti slamičky, aj odzubadlím, — hovoril, robiac to, čo hovoril. — Zakúsiš si, bude ti hneď veselšie.

Ale pejka akiste neuspokojily Nikitove reči a bol namátaný; prestupoval s nohy na nohu, tisol sa k saniam, stavajúc sa zadkom k vetru, a trel sa hlavou o rukáv Nikitu.

Akoby len preto, aby neodoprel Nikitovi v jeho uhostení slamou, ktorú Nikita podstrčil mu pod nos, pejko raz prudko schvátil chlp slamy zo saní, ale hneď rozhodol, že teraz nejde o slamu, hodil ju a vietor okamžite roztrepal slamu, uniesol ju a zasypal snahom.

— Teraz znamenie spravíme, — hovoril Nikita, obrátiac sane predkom k vetru a sviažuc ojá remeňom, zdvihol ich hore a pritiahol k predku. — Hľa, ak nás zanesie, dobrí ľudia po ojach uvidia, odhrabú, — hovoril Nikita. — Tak nás učili starí.

Vasilij Andrejič medzitým, rozpustiac kožuch a pozakrývajúc sa polami jeho, trel jednu fosforovú zápalku za druhou o oceľovú schránku, ale ruky sa mu triasly, a zažihajúce sa zápalky, jedna za druhou, alebo ešte nerozhorené, alebo v tú samú minútu, keď niesol ich k papiroske, boly zadúvané vetrom. Konečne jedna zápalka celá sa rozhorela a osvietila na okamženie prám jeho kožucha, jeho ruku so zlatým prsteňom na zahnutom do vnútra ukazovateli, i zasypanú snahom ovsenú slamu, vydravšiu sa zpod vreca, — a papirosa chytila sa. So dva razy chtive potiahol, prehltol, vypustiv cez fúzy dym, chcel ešte potiahnuť, ale dohán s ohňom strhlo a unieslo ta, kam i slamu.

Ale i tých niekoľko pukov dohánového dymu rozveselilo Vasilija Andrejiča.

— Ak nocovať, tak nocovať! — hovoril rozhodne. A uvidiac zdvihnuté ojá, zachcelo sa mu ešte zväčšiť to znamenie a poučiť Nikitu. — Počkajže ty, ja ešte zástavku spravím, — hovoril, dvíhajúc šatku, ktorú, snímuc s goliera, bol hodil do saní. A stiahnuc si rukavice a natiahnuc sa, aby dosiahol, tuhým uzlom priviazal šatku k remeňu na ojach.

Šatka hneď zúfale zatrepotala, to lipnúc k ojam, to razom oddúvajúc sa, naťahovala sa a šušťala.

— Hľa, čo robí, — hovoril Vasilij Andrejič, tešiac sa svojej robote, a vliezol do saní. — Spolu bolo by nám teplejšie, ale dvaja sa nezmestíme.

— Ja najdem si miesto, — odpovedal Nikita, — len koňa treba pozakrývať, lebo spotil sa, neborák. — Pusť len, — doložil, a pristúpiac k saniam, potiahol zpod Vasilija Andrejiča vrece. A dostanúc vrece, složil ho vo dvoje a, shodiac prv štverne a snímuc vankúš, prikryl ním pejka.

— Bude ti teplejšie, blázonko, — hovoril, dávajúc zase na koňa na vrece vankúš a ťažké štverne.

— A plachtu nebudete potrebovať? I slamičky mi dajte, — hovoril Nikita, skončiac to a zase príduc k saniam.

A soberúc jedno i druhé zpod Vasilija Andrejiča, zašiel za chrbát saní, vyhrabal si v snahu jamu, položil do nej slamy a, stiahnuc si čiapku a zakrútiac sa do kaftana, s vrchu však prikryjúc sa plachtou, sadol si na postlanú slamu, oprúc sa o doštený zadok saní, chrániaci ho od vetra a snahu.

Vasilij Andrejič s neodobrením pokrútil hlavou nad tým, čo robil Nikita, ako on vôbec neodobroval nevzdelanosť a hlúposť mužícku, a začal sa ustrojovať na noc.

Rozrovnal ostavšiu slamu po sánkach, podložil si hustejšie pod bok a, stiahnuc ruky do rukávov, prichýlil sa hlavou do uhla saní k predku, chrániacemu ho od vetra. Spať nechcelo sa mu. Ležal a rozmýšľal: rozmýšľal vždy o tom istom, čo tvorilo jediný cieľ, smysel, radosť i hrdosť jeho života: o tom, koľko nagazdoval a môže ešte nagazdovať peňazí; koľko iní, jemu známi ľudia nagazdovali a majú peňazí, a ako tí iní zarábali a zarábajú peniaze, a ako on, tak ako i oni, môže nagazdovať ešte veľmi mnoho peňazí.

„Dub na plazy pôjde. Sruby samy sebou. Dreva s 30 siah predsa bude na desatine [1]," cenil háj, ktorý bol videl v jaseni a teraz šiel kúpiť. „Desať tisíc predsa nedám, ale osem tisíc, s odrátaním polien. Zememeračovi pomastím, sto, najviac pol druha; on mi s päť desatín polien nameria. Dá i za osem. Hneď mu vyčítam 3000. Veď on zmäkne" myslel si, hmatajúc rukou pugilár vo vrecku. „Ako sme to poblúdili na skrute, Pán Boh vie. Tu by mal byť les a strážnica. Keby psov bolo počuť. Tak nebrešú prekliati, keď by bolo treba." Odkryl trochu golier a začal počúvať a dívať sa: vidno bolo v temnote len černejúcu sa hlavu pejka a jeho chrbát, na ktorom rozvievalo sa vrece; počuť bolo vždy to isté hvižďanie vetra, na ojach trepotanie a plieskanie šatky, a po dreve šľuhanie padajúceho snahu. Zakryl sa zase. „Keby som bol vedel, bol by som ostal prenocovať. No, všetko jedno, dôjdeme i zajtra. Len deň je ztratený. V takom čase ani tí nepôjdu." A spamätal sa, že 9-ho má dostať za škopy od mäsiara peniaze. „Chcel sám prísť, nenajde ma, žena nebude vedieť odobrať peniaze, je veľmi nevzdelaná. Nevyzná sa dobre," rozmýšľal ďalej, spomínajúc si, ako nevedela zachodiť so stanovým [2], ktorý včera vo sviatok bol u neho hosťom. „Nuž, žena. Kde ona čo videla? Za rodičov aký náš dom bol? Dedinský mužík bohatý: jatka a postojalý dvor [3], a celý majetok v tom. A ja čo som urobil za 15 rokov? Sklep, dve krčmy, mlyn, sýpka. Dva majetky v arende. Dom s ambárom pod železnou strechou," spomínal s pýchou. „Nie ako u rodičov! Teraz koho spomínajú v okrese? Brechunova."

„A prečo tak? Preto, že som pamätlivý, starám sa, nie tak ako iní — leniví, alebo hlúposti vystrájajú. A ja nespím ani v noci. Meteľ, nie meteľ, idem. A robota sa darí. Oni si myslia, že peniažky zarobiť je žart. Nie, ty sa pousiluj a lám si hlavu. Myslia si, že človekom možno sa stať šťastím. Hľa, Mironovci majú teraz milliony. Ale prečo? Usilovali sa. Boh potom požehná. Len aby dal Boh zdravia." — A myšlienka o tom, že i on môže byť takym millionárom, ako Mironov, ktorý začal z ničoho, tak rozčulila Vasilija Andrejiča, že cítil potrebu poshovárať sa s nekým. Ale hovoriť ne-

[1]) desatina, 2400 štvor. siah.
[2]) stanovoj, policajný úradník v okrese.
[3]) nocľažný dom pre pocestných.

bolo s kým... Keby došiel do Goriačkina, poshováral by sa s pomieščikom, postavil by okuliare jemu.

„Podívaj sa, ako duje! Zanesie nás, že ráno ani nedostaneme sa von,“ myslel si, načúvajúc poryv vetra, ktorý dul do predku, nahybujúc ho, a rezal jeho došteнú oporu sňahom.

„Nebolo mi poslúchnuť Nikitu,“ dumal on. — „Mali sme ísť, predsa boli by sme vyšli niekam. Hoc nazad do Griškina, boli by sme prenocovali u Tarasa. A tu seď celú noc. Čo by ozaj bolo dobrého? Usilovnému Boh dáva, a nie leňochom alebo bláznom. Ale bolo by zapáliť si.“ Sadol, vytiahol papirosky, ľahol si bruchom dolu, zakrývajúc polou od vetra oheň, ale vietor našiel si cestu a zhášal zápalky jednu za druhou. Konečne podarilo sa mu zapáliť. Papiroska chytila sa, a tomu, že dosiahol svojho cieľa, veľmi sa zaradoval. Hoc papirosku vykúril viac vietor, než on, predsa on potiahol so tri razy, a bolo mu zase veselšie. Opäť privalil sa k zadku, poukrúcal sa a opäť začal spomínať a snívať, i zadriemal. Ale zrazu čosi posotilo a zobudilo ho. Pejko totiž potiahol zpod neho slamu, alebo vnútri pohlo sa mu niečo, — len sa on prebudil, a srdce začalo mu biť tak rýchle a tak silne, že zdalo sa mu, ako by sa sane triasly pod ním. Otvoril oči. Okolo neho bolo ako prv, len zdalo sa svetlejšie. „Svitá,“ pomyslel si, — iste nie je ďaleko do rána.“ Ale hneď sa spamätal, že svetlejšie je len preto, že mesiac vyšiel. Podvihol sa a pozrel najprv koňa. Pejko stál vždy zadkom k vetru a celý sa triasol. Zasypané sňahom vrece zakrútilo sa na jednej strane, štverne sviezly sa na bok, a zasypanú sňahom hlavu s rozvievajúcimi sa šticou a hrivou bolo teraz lepšie vidno. Vasilij Andrejič nahnul sa k zadku a nazrel zaň. Nikita sedel vždy v tomže položení, v akom si sadol. Plachta, ktorou bol prikrytý, i nohy jeho boly husto zasypané sňahom. „Aby nezamrzol mužík; planý odev má. Ešte budeš zodpovedný za neho. To národ bezsmyselný. Opravdová nevzdelanosť,“ podumal Vasilij Andrejič a chcel sňať s koňa vrece a prikryť Nikitu, ale chladno bolo vstávať a obracať sa, a bál sa, aby i kôň neprestydol. „Načo som ho len vzal! Všetko jej hlúposť!“ podumal Vasilij Andrejič, spomenúc si nemilú ženu, a opäť prevalil sa na svoje predošlé miesto k predku saní. „Takto strýčko raz celú noc v sňahu presedel,“ spomenul si, „a nebolo mu nič. No, a Sevastiana vyhrabali,“ predstavil sa mu zas druhý prípad, „ten umrel, stuhol celý ako prasa na huspeninu spravené.“

„Keby som bol ostal v Griškine nocovať, ničoho by nebolo.“ A, pečlive zakrúťac sa tak, aby teplo kožušiny nikde sa netratilo, ale všade, i na hrdle, i v kolenách, i v stupajach ho hrialo, pritvoril oči, usilujúc sa opäť zasnúť. Ale čo ako chcel teraz, už nemohol zdriemnuť, ale, naopak, cítil sa cele bodrým a čulým. Zase začal vypočitovať zárobky, dlhy u ľudí, zase začal sa chvastať sám pred sebou a radovať sa zo zeba i zo svojho postavenia, — ale všetko teraz neprestajne pretrhovalo sa podkrádajúcim sa strachom a mrzutou myšlienkou o tom, prečo neostal nocovať v Griškine. „To by inšie bolo: ležal by som na lavici, teplo.“ Niekoľko ráz

obrátil sa, ukladal sa, usilujúc sa najsť si pohodlnejšie a chránenejšie od vetra položenie, no všetko zdalo sa mu nepohodlným; zase sa podvihol, premieňal položenie, ukrúcal nohy, pritváral oči a zatíchal. No alebo stisnuté nohy v tuhých zimných čižmách začínaly trnúť, alebo prefukovalo niekde, a on, keď poležal si nedlho, zase nazlostený na seba pripomínal si, ako spokojne mohol by teraz ležať v teplej izbe v Griškine, a zase podvihoval sa, obracal, ukrúcal a zase sa ukladal.

Raz Vasilijovi Andrejičovi tak sa marilo, že počuje ďaleký krik kohútov. Zaradoval sa, odhrnul si kožuch a začal napnuto počúvať, ale, akokoľvek napínal sluch, nebolo nič počuť, okrem zvuku vetra, hvižďiaceho v ojach a trepotajúceho šatkou, a snahu, šľuhajúceho o lub saní.

Nikita ako učupil sa z večera, tak i sedel celý čas, nepohnúc sa a ani neodpovedajúc Vasilijovi Andrejičovi, ktorý so dva razy volal na neho. „On nemá trápenia, spí si,“ namrzený myslel si Vasilij Andrejič, pozerajúc ponad zadok saní na Nikitu, husto zasypaného snahom.

Vasilij Andrejič vstával i ukladal sa so dvadsať ráz. Tak sa mu videlo, že konca nebude tejto noci. — „Teraz už musí byť blízko k ránu,“ myslel si raz, dvíhajúc a obzerajúc sa „Bolo by podívať sa na hodiny. Lenže oziabneš, odkrývajúc sa. No ak zviem, že blíži sa k ránu, bude mi predsa veselšie. Začnem priahať.“ — Vasilij Andrejič v hĺbke duše vedel, že nemôže byť ešte ráno, ale vždy väčšmi a väčšmi zmocňoval sa ho strach a chcel súčasne i presvedčiť i oklamať seba. Ostražite porozpínal si spodný kožuch a vopchal ruku pod pazuchu, dlho štuchal, kým dostal sa do vesty. Zťažka, zťažka vytiahol svoje strieborné s emailovanými kvietkami hodinky a začal pozerať. Bez ohňa nebolo nič vidno. Zase ľahol si dolu tvárou na lakte a na kolená, potom tiež tak, ako keď si zapaľoval papirosku, vytiahol zápalky a začal zažíhať. Teraz akurátnejšie chytil sa veci, a ohmatajúc prstami zápalku, ktorá mala najviac fosforu, zažal ju na prvom raze. Postaviac hodinky pod svetlo, pozrel a očiam svojim neveril... Bolo len desať minút na jednu. Ešte celá noc nasledovala.

„Och, dlhá noc!“ — myslel si Vasilij Andrejič, cítac, ako mu mráz prebehol po chrbte; a pozapínajúc sa opäť a zakryjúc sa, pritisol sa do kúta saní, sberajúc sa trpelive čakať. Zrazu pri jednotvárnom šume vetra zjavne počul akýsi nový, živý zvuk. Zvuk rovnomerne stával sa silnejším a dôjdúc úplnej zretedlnosti, tiež tak rovnomerne začal slabnúť. Nebolo nijakej pochybnosti, to bol vlk. A vlk ten vyl tak neďaleko, že po vetre jasne bolo počuť, ako, skrúcajúc čeľusťami, menil zvuky svojho hlasu. Vasilij Andrejič odhodil golier a vnímavo poslúchal. Pejko tiež napnuto počúval, povodiac ušami, a keď vlk skončil svoj kus, prestúpil a na výstrahu prsknul. Po tomto Vasilij Andrejič už nijako nemohol nielen zasnúť, ale ani uspokojiť sa. Koľkokoľvek usiloval sa rozmýšľať o svojich výpočtoch, dielach i o svojej sláve a svojej dôstojnosti a bohatstve, strach vždy viac a viac ho prevládal a ku všetkým

myšlienkam primiešavala sa myšlienka o tom, prečo neostal nocovať v Griškine.

„Boh s ním, s lesom, i bez neho dosť vecí, sláva Bohu. Ech, nocovať bolo!“ hovoril si. „Hovorí sa, že opilí zamrznú,“ myslel si. „A ja som si vypil.“ A, načúvajúc, čo je s ním, on cítil, že začal sa triasť, sám nevediac, od čoho sa trasie, — od zimy alebo od strachu. Proboval zakryť sa a ležať ako prv, ale už nemohol to urobiť. Nemohol zostať na mieste, chcelo sa mu vstať, podujať niečo, aby zahlušil budiaci sa v sebe strach, proti ktorému cítil sa bezsilným. Zase vzal papirosky a zápalky, no zápalky zostaly už len tri, a všetky najhoršie. Všetky tri otrely sa, nerozhorené.

„A, čert ťa vezmi, prekliata, prepadni sa!“ nadával, sám nevediac, komu, a zahodil pokrčenú papirosku. Chcel odhodiť i zápalník, ale zastavil pohyb ruky a strčil ho do vrecka. Zmocnil sa ho taký nepokoj, že viac nemohol zostať na mieste. Vyliezol zo saní a, stanúc zadkom k vetru, začal tuho a nízko znova prepásať sa.

„Budem ležať, smrť očakávať! Sadnem na koňa a marš,“ razom prišlo mu na um. „Kôň tak nezastane. Jemu, — pomyslel na Nikitu, — všetko jedno umreť. Aký on má život! Jemu nežiaľ života, ale ja, ďakovať Bohu, mám prečo žiť...“

A on, odviažuc koňa, prehodil mu uzdu na šiju a chcel skočiť na neho, no kožuchy a čižmy boly tak ťažké, že odpadol. Vtedy vstal na sane a chcel so saní vysadnúť. Ale sane navalily sa pod jeho tiažou, a on zase odpadol. Konečne na treťom raze pritiahol koňa k saniam a ostražite stanúc si na ich kraj, doviedol toľko, že ľahol bruchom priekom koňovho chrbta. Poležiac si tak, podal sa napred raz, dva, a konečne prehodil nohu cez chrbát koňa a posadil sa, opierajúc sa stupajmi na dolný remeň štverní. Keď sane boly sa mykly, posotily a zobudily Nikitu, on zodvihol sa a Vasilijovi Andrejičovi zdalo sa, že hovorí čosi.

— Poslúchnuť vás, bláznov! Čo, zahynúť takto, za nič? — zvolal Vasilij Andrejič a, poprávajúc si pod kolená rozvievajúce sa poly kožucha, obrátil koňa a poháňal ho preč od saní tým smerom, v ktorom predpokladal, že musí byť les i strážnica.

VII.

Nikita, ako sa bol učupil, zakrytý plachtou, za zadkom saní, čupel bez pohnutia. On, ako všetci ľudia, žijúci s prírodou a poznajúci núdzu, bol trpelivý a mohol spokojne čakať hodiny, i dni, necítac ani nepokoj, ani rozdráženosť. On počul, ako gazda volal na neho, ale neozval sa, preto že nechcel sa hýbať a ozývať sa. Trebárs bolo mu ešte teplo od vypitého čaju a od toho, že mnoho sa pohyboval, chodiac po závejoch, on vedel, že teplo to stačí nie na dlho a že zohrievať sa pohybovaním už nebude vládať, lebo cítil sa tak ustatým, ako cíti sa kôň, keď zastane, nemôže, naprieck nijakému biču, ísť ďalej, a gazda vidí, že treba ho nakŕmiť, aby mohol nanovo robiť. Jedna noha mu v deravej čižme prestydla, a

on už nečul na nej veľkého palca. I krem toho celému telu jeho bolo vždy chladnejšie a chladnejšie. Myšlienka o tom, že môže a dľa všetkej pravdepodobnosti i musí umreť v túto noc, prišla mu, ale myšlienka tá ukázala sa mu ani nie zvláštne nepríjemnou, ani zvláštne strašnou. Nie zvláštne nepríjemnou ukázala sa mu tá myšlienka preto, že celý jeho život nebol stálym sviatkom, ale, naopak, bol neprestajnou službou, od ktorej začínal ustávať. Nie zvláštne strašná bola tá myšlienka preto, že okrem tých pánov, ako Vasilij Andrejič, ktorým on slúžil tu, cítil sa vždy v tomto živote závislým od hlavného Pána, Toho, ktorý poslal ho v tento život; a vedel, že i umierajúc ostane v moci toho Pána, a že Pán ten neurobí ujmy. „Škoda zanechať, na čo sme zvyknutí! Nuž ale čože robiť, a k novému privykať treba."

„Hriechy?" prišlo mu na um a spomenul si svoje pijanstvo, prepité peniaze, urážanie ženy, rúhania, nechodenie do chrámu, nezachovávanie pôstov a všetko, za čo dohováral mu pop na spovedi. „Veru, hriechy. Ale čože, vari som si ich ja sám uvalil na seba? Takým, iste, mňa Boh urobil. No, hriechy! Kdeže sa podieš?"

Tak pomyslel si zprvu o tom, čo môže sa stať s ním v túto noc, a potom už nevracal sa k týmto myšlienkam a oddal sa rozpomienkam, ktoré samy sebou prichodily mu na um. Spomenul si príchod Marty, i pijanstvo robotníkov, i svoje odreknutie od pálenky, zase terajšiu cestu, i Tarasov dom, i rozhovory o deľbách, zase svojho chlapca, i pejka, ktorý zohreje sa teraz pod prikrývadlom, zase gazdu, ktorý vŕzga teraz saniami, obracajúc sa v nich. „Nebodaj, chudákovi, nepáči sa, že šiel," myslel si. „Pri takom živote umierať nechce sa. To nie tak, ako u nás." A všetky tieto spomienky začaly sa pliesť, miešať sa v jeho hlave, a on zasnul.

Keď Vasilij Andrejič, sadajúc na koňa, rozkýval sane, a zadok, na ktorý Nikita opieral sa chrbtom, celkom sa potrhol, a jeho plazom uderilo v chrbát, prebudil sa a voľky-nevoľky prinútený bol zmeniť svoje položenie. Horko-ťažko narovnávajúc nohy a sosýpajúc s nich sňah, podvihol sa, a zaraz mučiaci chlad prenikol celé jeho telo. Pochopiac, čo je vo veci, chcel, aby Vasilij Andrejič nechal mu teraz nepotrebné pre koňa vrece, aby sa mohol tým zakryť, a zavolal mu o tom.

Ale Vasilij Andrejič nezastal a zmizol v sňažnom prachu.

Ostanúc sám, Nikita zamyslel sa na minútu, čo robiť. Ísť hľadať ľudské obydlie necítil v sebe sily. Sadnúť si na staré miesto už nebolo možno, — ono celé bolo zasypané sňahom. I v saniach, on cítil, že nezohreje sa, preto že nemal čím sa zakryť, jeho kaftan i kožuch teraz nehrialy ho nič. Bolo mu tak zima, ako by bol len v košeli. Začalo mu byť clivo. „Báťuška, Otec nebeský!" preriekol, a zbadajúc, že nie je sám, ale Niekto slyší ho a neopustí, upokojilo ho. Hlboko vzdychol a, nesnímajúc s hlavy plachtu, vliezol do saní a ľahol si v nich na miesto gazdovo.

Ale ani v saniach nijako nemohol sa zohriať. Zprvu triasol sa

na celom tele, potom trasenie prešlo, a on pomaly začal tratiť povedomie. Umieral a či zaspával, — nevedel, no cítil sa jednako hotovým na jedno i na druhé.

VIII.

Medzitým Vasilij Andrejič i nohami i koncami uzdy hnal koňa ta, kde prečosi predpokladal les a strážnicu. Sňah slepil mu oči, vietor však, zdalo sa, chcel ho zanechať, ale on, nahnúc sa napred a neprestajne zakladajúc si kožuch a zakrúcajúc ho medzi sebou a chladným vankúšom, prekážajúcim mu sedeť, bez prestania hnal koňa. Kôň, trebárs ťažko, ale pokorne šiel nepravidelným chodom, kam ho on posielal.

Šiel so päť minút, ako sa mu zdalo, vždy rovno, ničoho nevidiac, okrem hlavy koňa a bielej púšti, a ničoho nepočujúc, okrem hvižďania vetra okolo uší koňa a goliera svojho kožucha.

Zrazu pred ním začernelo sa čosi. Srdce radostne začalo mu biť, a on šiel za tým čiernym, vidiac už v ňom steny domov dedinských. No to čierne nebolo nepohnuteľné, ale vše sa hýbalo, a bolo nie dedina, ale vyrastený na medzi vysoký černobýľ, trčavší zpod sňahu a zúfale prehybujúci sa pod náporom vetra, ktorý tlačil ho v jednu stranu a hvižďal v ňom. Uvidiac ten černobýľ, mučený nemilosrdným vetrom, Vasilija Andrejiča striaslo, a on pospešne začal poháňať koňa, nebadajúc, že idúc za černobýľom, cele zmenil predošlý smer a teraz hnal koňa už celkom v druhú stranu, predsa predstavujúc si, že ide v stranu tú, kde mala byť strážnica. No kôň vždy obracal sa v pravo, a preto on celý čas vracal ho na ľavo.

Zase pred ním začernelo sa čosi. Zaradoval sa, uverený, že teraz je to už iste dedina. Ale to bola zase medza, zarastená černobýľom. Zase tak zúfale trepotal sa suchý burian, desiac Vasilija Andrejiča. No nielen to, že to bol taký istý burian, ale vedľa neho šiel koňský, zanášaný vetrom šľak. Vasilij Andrejič zastal, nahnul sa, prizrel sa: bol to koňský, zľahka zanesený šľak a nemohol byť ničí iný, ako jeho vlastný. On, iste, krútil sa, a na neveľkom priestranstve. „Zahyniem i tak!“ myslel si, no aby nepoddával sa strachu, ešte väčšmi začal poháňať koňa, zahľadiac sa v bielu sňažnú hmlu, v ktorej ukazovaly sa mu akoby svietacie sa punkty, hneď miznuvšie, akonáhle on zahľadel sa na ne. Raz zdalo sa mu, že počuje štekanie psov alebo vytie vlkov, no zvuky tie boly tak slabé a neurčité, že nevedel, či počuje niečo, alebo sa mu to len marí, a on, zastaviac sa, začal napnuto načúvať.

Zrazu akýsi strašný, ohlušujúci krik rozliehal sa okolo jeho uší, a všetko zatriaslo sa a zatrepotalo pod ním. Vasilij Andrejič chytil sa za šiju koňa, ale i šija koňa celá sa striasla, a strašný krik bol ešte úžasnejší. Niekoľko sekúnd Vasilij Andrejič nemohol sa spamätať a pochopiť, čo sa stalo. A stalo sa len to, že pejko, obodrujúc-li seba alebo prizývajúc koho na pomoc, zarehtal svojím silným, vysokým hlasom. „Fuj, ty kalika! ako ma naľakala, pre-

kliata!“ hovoril k sebe Vasilij Andrejič. No i keď už rozumel pravú príčinu strachu, už nemohol ho rozptýliť.

„Treba sa vzmužiť, vážne sa držať,“ hovoril si a zároveň nemohol sa zdržať a len hnal koňa, nebadajúc, že šiel teraz už po vetre, a nie proti nemu. Telo jeho, najmä v kroku, kde bolo odkryté a dotýkalo sa vankúša, ziablo a bolelo, ruky i nohy sa mu triasly a dýchanie bolo trhané. Vidí, že hynie prostred tejto úžasnej snahovej púšti, a nevidí nijakého prostriedku spasenia.

Zrazu kôň kamsi prepadol pod ním a, zaviaznuc v záveji, začal sa trhať a padať na bok. Vasilij Andrejič soskočil s neho, pri soskakovaní strhol na bok štverne, na ktoré opierala sa mu noha, a prevrátil vankúš, za ktorý držal sa soskakujúc. Akonáhle Vasilij Andrejič soskočil s neho, kôň sa narovnal, potrhol napred, spravil skok, druhý a opäť zarehtajúc a ťahajúc za sebou vlečúce sa vrece a štverne, ztratil sa, nechajúc Vasilija Andrejiča samého v záveji. Vasilij Andrejič hodil sa za ním, no sňah bol tak hlboký a kožuchy na ňom tak ťažké, že, viaznuc každou nohou vyše kolena, urobil najviac 20 krokov, a zadychčaný zastal. „Háj, škopy, arenda, sklep, krčmy, železom krytý dom a ambár, dedič, — pomyslel si, — akože to všetko ostane? Čo je to? Nemôže byť!“ blyslo mu v hlave. Spomnel si akosi na trasúci sa od vetra černobýľ, mimo ktorého prešiel dva razy, a zmocnil sa ho taký strach, že neveril v skutočnosť toho, čo s ním bolo. Myslel si: „Nie je to všetko sen?“ a chcel sa prebudiť, no prebudiť sa nebolo z čoho. Bol to skutočný sňah, ktorý šľahal mu v tvár a zasýpal ho i chladil mu pravú ruku, s ktorej ztratil rukavicu, a bola to skutočná púšť, tá, v ktorej on teraz ostal sám, ako ten černobýľ, očakávajúc nevyhnutnú, skorú a bezsmyselnú smrť.

„Kráľovna nebeská, svätiteľu otče Nikolaju, zdržanlivosti učiteľu,“ spomnel si včerajšie modlitby a obraz s čiernou tvárou v zlatom ornáte i sviece, ktoré on predával k tomu obrazu a ktoré hneď prinášaly mu nazad a ktoré on sotva obhorené pratal do bedny. I začal prosiť toho samého Nikolaja divotvorcu, aby ho spasil, sľuboval mu omšu a sviece. No tu jasne, bez pochybnosti pochopil, že ten obraz, ornát, sviece, sviaščennik, omše — všetko to bolo veľmi vážne a potrebné tam, v chráme, no že tu nič nemohly mu vykonať, že medzi tými sviecami i omšami a jeho terajším položením niet a nemôže byť nijakého súvisu. „Netreba zúfať, — pomyslel si. — Treba isť za šľakom koňa, lebo i ten zanesie,“ spamätal sa. „On vyvedie, jeho sa chytím. Len neponáhľať sa, lebo ustaneš a horšie zahynieš.“ Ale, napriek úmyslu, že pôjde ticho, hodil sa napred a bežal, neprestajne padajúc, vstávajúc a zase padajúc. Šľak koňa už sotva bolo badať na tých miestach, kde sňah bol nehlboký. „Zahynul som, — myslel si Vasilij Andrejič, — ztratím i šľak a koňa nedohoním.“ No v tom okamžení, pozrúc napred, uvidel čosi čierneho. To bol pejko, a nielen sám pejko, ale i sane i ojá so šatkou. Pejko so srútenými na bok štverňami a vrecom stál teraz nie na predošlom mieste, ale bližšie k ojam a triasol hlavou, ktorú pristúpená uzda priťahovala mu

dolu. Ukázalo sa, že zaviazol Vasilij Andrejič v tej samej priehlbine, v ktorej zaviazli ešte s Nikitom, že kôň niesol ho nazad k saniam a že soskočil s neho najviac na 50 krokov od toho miesta, kde boly sane.

IX.

Dovaliac sa k saniam, Vasilij Andrejič chytil sa ich a dlho stál tak nepohnute, chcejúc sa uspokojiť a oddýchnuť si. Na predošlom mieste Nikitu nebolo, no v saniach ležalo čosi zanesené už snahom, a Vasilij Andrejič domyslel sa, že je to Nikita. Strach Vasilija Andrejiča teraz celkom prešiel, a jestli bál sa čoho, to len toho úžasného stavu strachu, ktorý zažil na koni a najmä vtedy, keď sám ostal v záveji. Treba bolo, čo by to čo stálo, nedopustiť na seba ten strach, a aby ho nedopustil, bolo treba robiť niečo, zaneprázdniť sa nečím. A preto prvé, čo urobil, bolo to, že, postaviac sa zadkom k vetru, rozpustil si kožuch. Potom, akonáhle oddychol si trochu, vytrúsil snah z čižiem, z ľavej rukavice, pravá bola beznádene ztratená a iste už niekde pod snahom; potom poznove tuho anízko, ako sťahoval sa, keď vychodil zo sklepu kúpiť s vozov zboižie, dovezené mužíkami, stiahol sa pásom a prihotovil sa k činnosti. Prvá vec, ktorá predstavila sa mu, bolo to, aby napravil nohu koňovi. Vasilij Andrejič i urobil to a, osvobodiac uzdu, priviazal pejka opäť k železnému háku na predku k starému miestu a začal zachodiť od zadku ku koňovi, aby napravil na ňom štverne, vankúš a vrece; — ale v tom uvidel, že v saniach pohlo sa niečo a zpod snahu, ktorým bola zasypaná, zodvihla sa hlava Nikitova. Dľa všetkého s veľkým namáhaním, zamrzajúci už Nikita zdvihol sa a sadol, akosi čudne, ani čoby si muchy odháňal, máchajúc rukou pred nosom. Máchal rukou a hovoril čosi, ako sa videlo Vasilijovi Andrejičovi, volajúc jeho. Vasilij Andrejič nechal vrece, nepopravil ho a prišiel k saniam.

— Čo ty? — pýtal sa. — Čo hovoríš?

— U-mie-ram, to je, — ztažka, trhaným hlasom hovoril Nikita. — Čo som zarobil, dajte chlapcovi alebo žene, všetko jedno.

— A čože, vari si poziabol? — pýtal sa Vasilij Andrejič.

— Cítim, smrť moja... odpusťte, pre Krista... — hovoril Nikita plačúcim hlasom, neprestávajúc, ako by muchy odháňal, máchať pred tvárou rukami.

Vasilij Andrejič s pol minúty postál mlčky a nepohnute, potom zrazu s tou istou rozhodnosťou, s ktorou udieral do rúk pri výhodnej kúpe, odstúpil krok nazad, vysúkal rukávy kožucha a oboma rukami chytil sa vyhrabávať snah s Nikitu a zo saní. Vyhrabúc snah, Vasilij Andrejič pospešne rozpásal sa, rozpäl kožuch a, posotiac Nikitu, ľahol na neho, zakrývajúc ho nielen svojím kožuchom, ale i celým svojím teplým, rozhorúčeným telom. Zapchajúc rukami poly kožucha medzi lubom saní a Nikitom a kolenami prichytiac jeho spodok, Vasilij Andrejič ležal tak dolu tvárou, oprelý hlavou o lub predku, a teraz už nepočul ani pohybovanie koňa.

ani hvižďanie búri, a len načúval dýchanie Nikitu. Nikita zprvu dlho ležal bez pohnutia, potom silne vzdychol a pohol sa.

— Ľaľa, veď ty hovoríš, že umieraš. Lež, hrej sa, hľa, ako sme... začal Vasilij Andrejič.

Ale ďalej, k svojmu veľkému podiveniu, nemohol hovoriť, preto že slzy vystúpily mu do očí, a nižná čeľusť rýchle sa potrhávala. Prestal hovoriť a len hltal to, čo šlo mu k hrdlu. „Utrmácal som sa, vidno; oslabol som cele," pomyslel si. No táto jeho slabosť jemu nielen nebola nepríjemná, lež pôsobila mu akúsi zvláštnu, ešte nikdy nepocítenú radosť.

„Hľa, ako sme," hovoril si, cítac akési zvláštne slávnostné pohnutie. Dosť dlho ležal tak mlčky, utierajúc si oči o prám kožucha a podoberajúc pod kolená pravú polu kožucha, vyvracanú vetrom.

Ale tak náružive žiadalo sa mu povedať niekomu o svojom radostnom stave.

— Nikita! — zvolal.

— Dobre, teplo, — ozvalo sa mu zdola.

— Tak, ja som ti mal zahynúť. I ty by si bol zamrzol, i ja...

Ale tu zase striasly sa mu čeľuste a oči jeho naplnily sa slzami, a nemohol ďalej hovoriť.

„No, nič to, — pomyslel si. — Ja viem o sebe, čo viem."

A zamĺkol. Tak ležal dlho.

Bolo mu teplo od spodku od Nikitu, teplo i od hora od kožucha; len ruky, ktorými pridržoval poly kožucha na bokoch Nikitových, a nohy, s ktorých vietor neprestajne chytal kožuch, začínaly ziabnuť. Najmä ziabla pravá ruka bez rukavice. Ale on nemyslel ani o svojich nohách, ani o rukách, ale myslel len o tom, ako by zohriať ležiaceho pod sebou mužíka.

Niekoľko ráz pozrel na koňa a videl, že chrbát mu je odokrytý a vrece so štverňami ležia na snahu, že bolo treba vstať a zakryť koňa, ale on nemohol sa odhodlať ani na minútu nechať Nikitu a narušiť ten radostný stav, v ktorom sa nachodil. Strach teraz necítil žiaden.

„Neboj sa, nevypustím ťa," hovoril si o tom, že on zohreje mužíka, s tým istým chvastúnstvom, s ktorým hovorieval o svojom kupovaní a predávaní.

Tak preležal Vasilij Andrejič hodinu, i druhú, i tretiu, no on nevedel, ako uchodil čas. Zprvu v obraznosti jeho nosily sa dojmy metele, ojí a koňa pod dúhou, kmitajúcich sa pred očami, marilo sa mu o Nikitovi, ležiacom pod ním; potom začaly primiešavať sa spomienky o sviatku, žene, stanovom, bedne so sviecami a zase o Nikitovi, ležiacom pod tou bednou; potom začali sa mu predstavovať mužíci, predávajúci i kupujúci, a biele steny i domy kryté železom, pod ktorými ležal Nikita; potom všetko to smiešalo sa, jedno vošlo do druhého a jako farby dúhy, splývajúce v jedno biele svetlo, všetky rôzne dojmy sišly sa v jedno nič, a on zasnul. Spal dlho, bez snívania, no pred svitom opäť zjavily sa sny. Predstavilo sa mu, že stojí pri bedne so sviecami a Tichonova žena žiada si

za 5 kopejok sviecu na sviatok, a on chce vziať sviecu a dať jej, no ruky nehýbu sa, sú stisnuté vo vreckách. Chce obísť bednu, ale nohy nepohnú sa, kalošne nové, čistené prirástly ku kamennej dlážke, a ich nezodvihneš a z nich nohy nevyneš. Zrazu bedna so sviecami stane sa nie bednou so sviecami, ale posteľou, a Vasilij Andrejič vidí seba ležiacim na bruchu na bedne so sviecami, t. j. na svojej posteli, v svojom dome. A leží na posteli a nemôže vstať, a vstať mu treba, preto že hneď príde za ním Ivan Matvejič, stanovoj, a s Ivanom Matvejičom musí ísť alebo kupovať háj, alebo popraviť štverne na pejkovi. I spytuje sa ženy: „Čože, Mikolavna, neprišiel?“ — „Nie, — povedá, — neprišiel.“ A počuje, že prichodí ktosi k vrátam. Iste, on. Nie, prešiel, vedľa. „Mikolavna, ale Mikolavna, čože, niet ho ešte?“ — „Niet.“ — A on leží na posteli a len nemôže vstať a vše čaká, a očakávanie toto je i clivé i radostné. A razom radosť sa stane: prichodí ten, koho on čakal, a to už nie je Ivan Matvejič, stanovoj, ale ktosi iný, no ten samý, koho on čaká. Prišiel a zovie ho, a tento, ten, čo ho zovie, je ten samý, ktorý zavolal ho a kázal mu ľahnúť na Nikitu. A Vasilij Andrejič je rád, že ten ktosi prišiel za ním. „Idem!“ volá radostne, a krik ten zobúdza ho. I zobudí sa, no zobudí sa už cele nie tým, akým zaspal. Chce vstať a nemôže; chce pohnúť rukou — nemôže, nohou — tiež nemôže. Chce obrátiť hlavu — ani to nemôže. A on diví sa, ale ho nerozhorčuje. Chápe, že to smrť, a nič ho nerozhorčuje. A spomenie si, že Nikita leží pod ním, že zohrial sa a je živý, a jemu zdá sa, že on je Nikita, a Nikita je on, a že život jeho nie je v ňom samom, ale v Nikitovi. Napína sluch a počuje dýchanie, ešte i slabý chrap Nikitu. „Nikita žije, to jest žijem i ja,“ víťazoslávne si hovoril.

A prípomína si peniaze, sklep, dom, kúpy, predaje a milliony Mironovcov; ťažko mu pochopiť, prečo ten človek, ktorého zvali Vasilijom Brechunovým, zaoberal sa všetkým tým, čím sa zaoberal. „Čo, veď on nevedel, čo je vo veci,“ myslí si o Vasilijovi Brechunovi. „Nevedel, tak teraz viem. Teraz už bez omylu. *Teraz viem.*“ A opäť počuje zvanie toho, kto už volal na neho. „Idem, idem!“ radostne, pohnute vraví celá bytnosť jeho. A on cíti, že je svobodný a už viac nič ho nedrží.

A viac už nič nevidel a nepočul a necítil na tomto svete Vasilij Andrejič.

Okolo ešte vždy tak kúrilo. Tie isté víchre snahu krútily sa, zasýpaly kožuch mrtvého Vasilija Andrejiča a celého trasúceho sa pejku, a už sotva vidno sane, a v nich ležiaceho pod mrtvým si gazdom zohriateho Nikitu.

X.

Nad ránom prebudil sa Nikita. Zobudil ho chlad, ktorý zase začal mu preberať chrbát. Prisnilo sa mu, že ide zo mlyna s vozom gazdovskej múky a, prechodiac potok, zašiel mimo mosta i uviazol s vozom. I vidí, že podliezol pod voz a dvíha ho, vystierajúc chrbát

Ale podivná vec! Voz nehýbe sa a prilipol mu ku chrbtu, a on nemôže ani podňať voz, ani ujsť zpod neho. Chrbát mu rozdávilo. I chladný je! Vidno, treba zpod neho vyjsť. „Nech je dosť," hovorí komusi tomu, kto dávi mu vozom chrbát. „Vyťahuj vrecia!" Ale voz vždy chladnejšie a chladnejšie dávi ho, a razom zaklope čosi zvláštneho, a on prebudí sa celkom a spomenie si všetko. Chladný voz — to je mrtvý zamrznutý gazda, ležiaci na ňom. A klepol pejko, uderivší dva razy kopytom o sane.

— Andrejič, Andrejič! — ostražite, už tušiac pravdu, volá Nikita na gazdu, napínajúc chrbát.

Ale Andrejič neozýva sa, i brucho jeho i nohy sú stuhnuté a chladné i ťažké, ako pondusy.

„Dokonal, iste. Pán Boh ho osláv!" myslí si Nikita.

Obracia hlavu, odhŕňa pred sebou sňah rukou a otvára oči. Je deň; tak hvíždí vietor v ojach, takiste sype sa sňah, len s tým rozdielom, že už nešľahá o lub saní, ale bezzvučne zasýpa sane i koňa vždy vyššie a vyššie, a nepočuť viac ani hýbanie sa, ani dýchanie koňa. „Zamrzol, iste, i ten," myslí Nikita o pejkovi. A skutočne, tie údery kopýt o sane, ktoré zobudily Nikitu, bolo predsmrtné namáhanie udržať sa na nohách už cele ochladnutého pejka.

„Hospodine, Baťuška, vidno i mňa zoveš," hovorí si Nikita. „Tvoja svätá vôľa. Ale trápno. No dvoch smrtí nebýva, a jedna ťa neminie. Len aby skorej..." A opäť prace si ruky, pritvára oči a zadrieme, úplne uverený, že teraz už iste a cele umiera.

Až k obedu na druhý deň ľudia odkopali lopatami Vasilija Andrejiča a Nikitu na 30 siah od cesty a na pol versty [1]) od dediny.

Sňahu nanieslo vyše saní, ale ojá a šatku na nich bolo ešte vidno. Pejko po brucho v sňahu so strhnutými s chrbta štverňami a vrecom stál celý biely, pritisnuv mrtvú hlavu k stvrdnutému krku; nozdry mu obmrzly bombolcami, oči pokryla inovať a tiež obmrzly akoby slzami. Schudol v jednu noc tak, že ostaly na ňom len kosti a koža. Vasilij Andrejič stuhol ako huspenina a, ako mal rozstavené nohy, takého rozkročeného i odvalili ho s Nikitu. Jastrabie vypuklé oči jeho obmrzly, roztvorené ústa pod podstrihnutými fúzami boly nabité sňahom. Nikita bol živý, trebárs celý omrazený. Keď Nikitu zobudili, bol uverený, že teraz už umrel a že to, čo teraz robí sa s ním, deje sa už nie na tomto, ale na druhom svete. No keď počul kričiacich ľudí, vykopávajúcich ho a svalivších s neho stuhlého Vasilija Andrejiča, on zprvu divil sa, že na druhom svete mužíci tiež tak kričia, telo je také isté, no keď pochopil, že ešte je tu, na tomto svete, viac rozhorčil sa nad tým než zaradoval, najmä keď pocítil, že prsty má na oboch rukách odmrznuté.

Nikita v nemocnici dva mesiace ležal. Tri prsty mu odňali, ostatné sa zahojily, tak že mohol robiť, a ešte dvadsať rokov žil, najprv ako sluha, potom na starosť ako strážnik. Umrel len toho roku, doma, ako si žiadal, pod svätými obrazmi a so zažatou voskovou sviecou v rukách. Pred smrťou prosil odpustenia od svojej starej

[1]) versta, málinko viac od kilometra.

a on odpustil jej pre bednára; odobral sa i od syna a vnúčat a umrel, opravdove radujúc sa tomu, že zbavuje svojou smrťou syna i nevestu od bremena daromného chleba a sám už opravdove prechodí z tohoto života, ktorého mal už dosť, do toho druhého, ktorý s každým rokom a s každou hodinou stával sa mu pochopiteľnejším a príťažlivejším. Lepšie alebo horšie mu je tam, kde prebudil sa po tejto opravdovej smrti, či sklamal sa alebo našiel tam to samé, čo očakával? — my všetci skoro zvieme.

Koreň a výhonky.

Novella od *Svetozára Hurbana Vajanského.*

(Pokračovanie.)

VII.
Slovenský vlak.

Včasne ráno, zle vyspatý a mrzutý, šiel Mirko Kladný ulicou vo viedeňskom Jozefove. Plecom prehodená kapselka lengala mu na boku. Príduc pred radnicu, pozrel na hodiny — mal ešte mnoho času do „slovenského" vlaku. Radnica jasala sa, celá zaliata júnovým, širokým svetlom vychádzajúceho slnka. Jej filigránska, čipkovaná gotika rovno rezala oči, tenunké stĺpiky v oblokoch (Mirkovi, zdalo sa, nepomerne malých) jakoby vytočené z krehkej látky svietily na temnom úzadí oblokov. Veža, sama sebou ohromné stavisko, zatlačená bola massou domu a nerobila ďaleko dojem hrdej výšavy.

„Všetko z nás vytuchlo," riekol Mirko a zívol; „že vraj gotika!" On ešte raz hodil okom po kolonáde územčistých stĺpov a pošiel k museám.

Večer bol u maliara Kalinu na večierku, a tam boly i nepríjemné veci. Všetoční a márniví ľudia spolkové študentské rozbroje zaniesli i do salónu Kalinovho... staršia dcéra Anna chovala sa proti nemu raz vyzývave, raz ho odstrkovala — on bol presvedčený, že ani jedno, ani druhé nezaslúžil. Pravda, rád s ňou spieval, ale ináč čo chcela s ním so svojím čudným koketstvom? Ničím nedal podnet — bol nevinný...

Ale keď človek za triezveho rána, s nevyspatou hlavou premýšľa, všeličo mu napadne... Mirko sedel pred museumom na lavici a čakal na tramway; svoj kufor poslal po predku na nádražie. Ešte mu zunel v ušiach hlboký, kovový zvuk Kalinovho drahého piana a prekrásny hlas Anny; na ramene cítil sladkú ťarchu jej hybkého tela pri krúživom valčíku... bol ešte plný jej parfymom, pomiešaným s čudnou vôňou jej mohutných vlasov... Zažmúril oči — a tu mu predstaly uhľočierne, náruživé oči Annine...

„Hnusná, sparná Viedeň," dumal, opretý o niečo, podobné dáždniku — bola to umele kombinovaná palica, ktorá dala sa pre-

meniť na dáždnik, maliarsky stolček, mala v sebe štylet, kompas, kalamár, pero i ceruzky. Také veci Mirko mal veľmi rád. „Áno, sparná v každom ohľade... Hľa, i z týchto kvadrov leje sa horúčosť — ony neuspely vychladnúť od včera.“ On hľadel na solidne kvadrové múry musea; „i dnu je spara, z tých pokladov sála... Ah!“ Mirko zívol. Bol presýtený. Presýtený umením, spoločenskými príjemnosťami, bleskom divadiel, ženskou krásou i výkonným pestovaním spevu a hudby. „Spara! Hľa, len čo slnko vyšlo, a už páli... i tie vrabce to cíta... jak smutne čvirikajú... V prachu kúpu sa, potvory...“ pomyslel si a zaškaredil sa; „i my, i my. Jak túžim po voľnosti... po horách... Nie — v hore by som mal bývať, ďaleko, ďaleko od týchto vycibrených vecí... Pravda, jako opilý tackal som sa onými sálami...“ Mirko hľadel na kolossálne obloky mezzaninu, „opilý diabolismom umenia! Diabolismom, pravdu mám. Umenie je alebo diabolistické, alebo — hlúposť. Tak... V Rubensovej dvorane — veď to bolo do zbláznenia... Na mňa lialy sa tie jeho infernálne farby jako láva, jako oheň pekelný, a bujnosť foriem — pfuj... jaká to ohyzdná, divoká krása!! Že hovorím hlúposť... nie... Pravdu mám, ale ju neviem povedať... Ohyzdnosť cítim v tej morskej potvore — ale i krásu, takú žravú, búrlivú krásu... Ona na mňa nie volá, ale reve z otvorenej papule tygra i z vypúlených očí posadlého na obraze ‚Div svätého Ignáca‘, ‚Div veľmi nesvätého Petra Pavla Rubensa‘. To áno.“

Mysľou Mirkovou radom tiahly umelecké poklady musea; vypuklé pokále, onyxové vásne a kamee divno miešaly sa s jeho vlastnými projektami, kresbami. Už od pol roka pracoval ako volontér u Linhardta, jednoho z prvých architektov, a obrátil na seba pozornosť. Na rok mal vstúpiť kontraktom do jeho ohromného atelieru. Mirko cítil, že ani úporná, namáhavá práca, ani vysoké duchovné pôžitky nemôžu ho osviežiť a uspokojiť... Vybral sa tedy domov a tešil sa ceste jako malé dieťa. A keď už bola tu, mrzí sa a škaredí,

Prázdna ešte konka tiahla širokou triedou, Mirko vyskočil naň, ani nezachytiac sa rukou o železný prut. Pohyb vozňa ho uspokojil... Už ide... Kamenní, tichí velikáni stáli z oboch strán, ešte jakoby vo sne. Dvorné divadlo, rozčepirené jako kvočka, keď má privela vajec pod sebou, parlament, do antickej togy oblečený gigrl, mohutné židovské činžové kasárne so smiešnymi ornamentami — to všetko tiahlo okolo Mirka, a keď mizlo, potešil sa... S Bohom, veselé „s Bohom“ aspoň na dva mesiace, podumal, keď tratily sa známe stavby. Boly mu odporné, tak jako básnikovi nepodarená báseň, nejakým hlupákom vytiahnutá zo zaslúženého zabudnutia.

Ožil cele až vo vagóne železnice. Vo vagóne bol už cele iný svet. Nehýbal sa ešte, stál pod širokým, skleným svodom nádražia, ale už tá miestnosť nebola viacej Viedňou, tu už bol iný vzduch, iné okolnosti, iní ľudia, iné tváre, ba iné hlavy. Mirko bol príjemne dojatý nečakanou premenou. Srdce počalo mu živo biť, on necítil už ospalosť a unavenosť po včerajšom tanci, speve a flirte.

Keď vlak pohol sa a ranný vozduch pohybom vozňa vnikol do

kupé, Miro temer zavýskol z plnej hrudi. S Bohom, sparná Viedeň, s tvojím prachom, divadlom, spevom, stavbami, flirtom i tancom! Včerajšie šampanské už vyšumelo! Blesk Anniných očí pomrkol, jej vôňa odletela, dotknutie sladkých, krásnych údov už ztratilo elektricitu — preč, preč všetky mamy a fantásie... Vzduch, vietor, šum, hory — Hradová, Zámok, Koričné!

Mirko jasal, a stal sa mäkkým a dobrým. Staručkej panej pomáhal do vozňa, deťom dával cukríky, shováral sa ochotno a so záujmom.

„Slovensko!" zavolal hlasno, keď uzrel utešenú dunajskú rovinu u Devína. Nikdy v žití nepocítil tak intensívnu, fanatickú lásku ku svojej vlasti. Viedeň v málo hodinách, prežitých v trasľavom vozni, zmizla ďaleko, preďaleko. On divil sa, prečo tak čudno a ťažko odtŕhal sa od nej, a nedivil sa, že tak zapadala v jeho mysliach jako vzďaľujúca sa na krýdlach vetru fata morgana. Ale čo bolo príjemné: presýtenosť tratila blenovú príchuť; vzďaľujúc sa od Viedne, prestával ju nenávideť v celku, a jednotlivosti vystupovaly pred ním v milej, príťažlivej podobe. Umelecké pôžitky tratily presýtenosť a stávaly sa želateľnými... Rozpomienka na Rubensovu sálu, predtým desivá a trápna, zjasnila sa — to, čo je tam veliké a krásno-dobré, rástlo, dämonickosť tratila silu. Onyxové vásy a kamee staly za mu milými a príjemnými, a rád bol, že tak mnoho času venoval umeleckým „allotriam".

Na ľudí cele zabudol, keď už za Prešporkom vlak vjachal na čistú slovenskú pôdu. Zabudol na dobráka Kalinu s dlhou šedivou bradou a neriadnou domácnosťou, na sváry spolkové, na Annu i jej sestru Kléliu, na Linhardta, mlčanlivého jako hrob a prísneho jako Cato, na Nemku, u ktorej mal izbu a ktorá ho menovala „unser herr dokter", na svojich žiakov, — zato tisly sa mu pred dušu postavy iné, domácke, blízke... Tešil sa na otca, na mať — na Koričné tiež — ale s prídavkom bázne...

Medzitým vlak letel úrodnou rovinou — práve dozretá už raž čakala na kosu... Zelené vŕšky po ľavej strane túlily do lona svojho veselé, spokojné obce a mestečká. Znojné leto, svätojanské, utešené dni! Solstitium! Náš národ je rozpoltený, rozorvaný s minulosťou, okresový, stolicový... Náš národ jako by bola nejaká veliká sila posekala na neorganické časti a kusy, z nichž každý chce mať osobitný život bez spojujúceho nervu... No keď príde solstitium, keď prídu dni jánovské, celým národom ide jeden spoločný pohyb, a to pohyb radostný. Rozzvučia sa spevy, vzplanú na pahorkoch vajanské vatry, do mládeže, menovite ženskej, razom vojde jakési tajomné, mytologické omámenie.

Keď Mirko, sostúpiac v Rúbani, pešo tiahol k Rohovu a idúc kopaniciami razom zazrel asi päťdesiat ohňov po návršiach, počul čudné spevy a výkriky, videl behať s fakľami temné postavy — zadumal sa hlboko a zaplakal. Bol to očisťujúci plač mladého muža, ktorému bolo ľúto prežitých, prázdnych dní! Hľadá smysel života vo filosofii, umení, po atelierech, museach a divadlách, hľadá ho

v slávičom hrdle speváčky, vo farbách Rubensovho štetca — a on, ten smysel života je tu, v tejto hluši, pri týchto ohňoch, spevoch a krikoch!

VIII.

Meniny.

Už dávno neodbávali v Koričnom meniny tak slávne, jako teraz. Išly prípravy, a kde hotujú, tam niet biedy o hostí. Tinka mala už po tri dni vysúkané rukávy a velela celému rákošu neviest a báb. Drevanský sám bol na Morave pre pivo, potom sťahoval do fliaš staré modranské z veľkých dvoch sudov. Dievčence behaly po dome, komorách a kuchyni jako veveričky. Celý dom osvežel a sám Ján pozabudol na biedu a vžil sa cele do radostného nastrojenia. Chmúry prešly... hrozby Rybkove boly marné. Ján vyzdvihol väčšiu summu, poslal do Karlových Varov jako definitívnu výplatu žene, doktor Duchoň písal, že pravota dobre stojí a bude čo chvíľa zakončená.

Jako by mlynský kameň bol spadol s jeho pŕs. Mladol, ožíval. Zase hľadel na deti jako na prelesť a obsah celého svojho života. Jeho dom poznovu zakvitol... a to uznávali i iní, lebo prišli i takí na Jána, ktorí od rokov nechodili. S poriadkom a šťastím vrátili sa i gratulanti.

Z Lipovej prišiel Michal (otcov zástupca, lebo starý už nevychádzal za chotár), Ďurko s dcérkou Aničkou, Martin Micián, farár; rozkýval sa konečne i Joza Kladný so ženou, pravda, najviac k vôli synovi, ktorý ich polonásilne vysádzal na voz. Judka Vrábeľka poslala muža (ona vraj nerada hostiny), ale vlastne preto nešla, že dostala od syna list s nepomerne veľkou peňažnou požiadavkou a chcela vec zariadiť v neprítomnosti mužovej. Prišiel katolícky farár z Kráľovej, mladý ešte muž, ktorého dali do Kráľovej z pokuty, lebo tam bol síce starý kostol, boly i základiny, ale veriacich nebolo. On priviezol doktora Miloslava, učeného, z pensie žijúceho idealistu. Prišli i niektorí učitelia okolní.

Toto bola jedna strana jánovskej medaile v Koričnom. Druhá záležala z Rohovanov, ktorí niekedy chodievali do Koričného, potom prestali; chodievali preto, že Drevanský, ačkoľvek bol úprimný Slovák — a vedeli o tom — svojou slabosťou a kamarátením vedel trpeť i protivníkov „zo spoločenských ohľadov“, jako chankal vlastné svedomie. I teraz razom povstal v Rohove dávno zaspalý ruch: „Poďme do Koričného na Jána.“ I vybrala sa celá tlupa, na čele notár Dünnagel, dvaja advokáti, červenonosý podslúžny s pisárom, dozorca árárnych hôr Sáplaty (predtým Zaplatil, syn českého vysťahovalca) s manželkou a dvoma dcérami, Arankou a Piroškou, vdova Rárusová, mohutná, tučná osoba s jedovatým jazykom a fantásiou báječnou — atď.

Protivné elementy hrnuly sa od bieleho rána do širokého domu Jánovho... Drevanský najprv mrzel sa — no starý obyčaj je mocný a jeho lebavá dobrota skoro učičíkala nevrlosť... Vítal, ruky po-

dával, nosil fľaše, núkal a bol už pred obedom duševne uradostnený, nepozoroval nelad a faloš v celom tom ináč živom ruchu.

Samo sebou rozumie sa, maďaróni so svobodným hlukom a panskou neviazanosťou chodili izbami, záhradou, zaujímali prvé miesta pri stole — a rodina, menovite lipovská, utiahla sa nižšie a bola tichá. Michal a Micián ani nešli do panských izieb, sedeli na verande v tichom zadumení... Micián tuho fajčil z krátkej „češky“, jako volal svoju drevienku, a posmešne hľadel na paradírujúcich panákov z Rohova. Zlostný úsmev jeho prichudlej tváre prezradzoval silnú odhodlanosť... Do záhradnej búdky utiahol sa Joza Kladný s doktorom Miloslavom — celý šťastný — už päť rokov nebol s ním! Joza klonil sa pred ním jako pred svätým, sám zrobil sa jeho žiakom a učedlníkom... Búdka šumela umnými, idealistickými rečiami, snami, nádejami... Miloslav bol skutočne veľmi učený muž a vedel svoje predávať. Hovoril krásnymi, plynným slohom a vedel i suchý predmet oživiť tu historickou alebo bytovou anekdotou, klassickým nápisom, letiacim slovcom a citátom. Joza bol tak vhĺbený do jeho prednášky, tak zaľúbený doňho, že prítomnosť svojich rohovských dobroželateľov ani necítil... Len to ho mrzelo, že jeho Mirko nemal trpelivosť sedeť so staríkami v búdke.

Mojmír nemohol byť s devami, zaneprázdnenými vyše práva, i volil výnsť s Vrábeľom do poľa. Vrábeľ umným okom pozeral na Jánovo gazdovstvo a vysvetľoval Mirkovi, jako by ono mohlo dva razy toľkú úrodu vynášať, keby... a tu sypaly sa kritické slová jako šrot v jeho mlyne.

Mirko nepočúval s pozornosťou, zato milo bolo mu hľadeť na ohromnú tablu, posiatu ražou. Raž bola vyše hlavy, nedávno odkvitlá, a už razila chlebovinou. Klásky, dlhé a mocné, klonily sa už pod ťarchou šťavy, pomaly tvrdnúcej na zrnká. Slnko prerážalo bleskami až po zem — jakoby do čistej vody, zlátilo už-už schnúce steblá a hralo po mierno pohnutých vlnách ražových. Prešli na tablu s oziminou; táto bola planšia, redšia, no zelenala sa tuhou, príjemnou oku zeleňou.

„Nie po raži, po ozimine poznať gazdu,“ riekol Vrábeľ; „videli by ste moju na Chudobke... A čo — Chudobka je pravou tatrou proti tomuto Banátu. My o štrnásť dní neskôr žneme.“

„No, dnes je už dobre... hovoria, že pred tým bolo o mnoho horšie. Polovica majetku ležala úhorom.“

Vrábeľ zamyslel sa. „Hľa, vidíte, pane Kladný.“

„Mirko — nie pán Kladný,“ opravil ho s úsmevom mladý inženier.

„Vidíte, Mirko — mne všetko zdá sa, že pán švagor zase vráti sa ta, zkadiaľ horko-ťažko vybrdol... Čo to u neho zase za hostia? Čo má s nimi, jako prišli? Veď už bol s nimi cele rozpadnutý... a tu razom celá kompánia!“

„Ja som tiež otvoril oči jako hálky, keď som videl protivného Dünnagla sliezať s bričky. Nájezd nenie náhodou — tí majú niečo za lubom. Znám tú čertovu čeliadku.“

„Micián škrípe hlasno zubami, aby niečo nevyparátil!"

„Dbám ja! Ale mi je boľastné, že môj otec, ktorého som nasilu vytiahol z jeho kabinetu, musí i tu, na rodinnej pôde, hľadeť na svojich nepriateľov a tyranov... Kebych nešetril Jána, nech som Kubo, stalo by sa niečo!"

„Biedni sme, biedni!" riekol smutno Vrábeľ, pomýšľajúc na vlastnú slabosť a nerozhodnosť.

„Tu niet o biede ani reči! Sám sváko Mišo kúpi a preplatí celú tú čeliadku... Ale uťahujeme sa, jako obliati púdli!"

Priatelia prešli na dolné lúky, do poly pokosené. Poludňajší vetierok niesol im tuhú vôňu polosuchého sena Lipovka, teraz už plytká, šumela im u nôh. V Kráľovej zvonili poludnie. Hlas neveľkého zvona niesol sa vŕškovatou pôdou, jako by plával po vlnách. Bolo horúco, ale jaksi príjemne horúco.

„Budú nás čakať," riekol Mirko, a oba pribavili kroku.

Práve sadali k obedu, keď vchádzali gazdovským dvorom do domu. Risality, osvietené tuhým slnkom, svietily jako z alabastru. Na oblokoch horely lúče slnka. Z izieb niesol sa šum, treskot tanierov, smiech... V širokom pitvore štrkali cigáni, ladiac svoje nástroje. Černooký cymbalista udieral opakom pier na oceľové struny nástroja, skláňal sa nadeň, priťahujúc kľúčom klince.

I na verande bolo prikryto. Tam sedel už za vrch stola Michal. Jeho mohutná figúra vyzerala imposantno. Široká, plešivá hlava držala sa strojno na silných, obrovských pleciach. K nemu priplichtil sa farár Rybka pod zámienkou, že mu je dnu dusno, že miluje čistý, svobodný vozduch nado všetko. Rybka mal obyčaj spúšťať sa so svojej duchovnej výšavy k prostym smrteľníkom, menovite keď to boli kurátori bohatých cirkví.

V izbách rozhostila sa veselá nálada. Rohovania pri dobrom obede vedeli i popúšťať — na dedine to nebol hriech. Sám Dünnagel rozprával slovenské anekdoty, ktorým smiali sa pisári a tetka Ráruska, sediaca za vrch stola. Sáplaty s podslúžnym boli v poľovníckom rozhovore a prevyšovali sa navzájom v poľovníckej latine. Podslúžny pritom pil víno jako dúha, Sáplaty ďakoval, prosil si vody: „on už 10 rokov nedotkol sa vína," bolo jeho príslovie. Aranka a Piroška natriasaly suknice, hádzaly očima — boly to jahôdky najnovšej výchovy, ktorá k vôli maďarčine štedro oddáva česť, mrav, čistotu, áno ešte i čistotu panenskú u dievčat, nedosiahnuvších ešte pätnásty rok.

Pani Ráruska prispela nemálo k dobrej nálade svojimi priamymi poznámkami a živosťou svojej fantásie. O všetkých rodinách, ktoré náhodou nemaly prítomných členov, vedela hlasno, s dobrým humorom rozpovedať všelijaké špatnosti a pikantné škandáliky.

Pootvárané obloky spojovaly verandu s izbami, tak že hodovníci cítili sa jako celok a jednota. Úradný toast povedal Dünnagel po maďarsky... nastala trápna minúta... V Mirkovi zovrela krv, on odišiel pri prvých slovách. Našiel na gazdovskom dvore Miciána.

„Nehnevaj sa, Mirko, tomu oplanovi to zaplatím." Martin Micián usmial sa zlostne a vyšiel bránou k dedine.

Keď raz dobrá nálada zasalaší sa, neľahko ju zaplašia menšie neshody. Ján odvetil na toast milo a mäkko, prešiel od menin k inému, všeobecnému, vážnemu predmetu: rozprával o hynutí starých mravov, a s nimi i rodín a celých krajov. Sám vrečnil sa smutným predmetom zas do veselej nálady. Často vychodil na verandu, sadol k strýcovi Michalovi, žartoval s Ďurkom Drevanským. Hudba hučala domom, odrážajúc sa silno o vysoké svody chodby. Dedinskou obsluhou obed predĺžil sa neobyčajne — a keď už podali na vysokých misách jablká a torty, počali piť čiernu kávu — a po čiernej káve zase víno, lebo dľa starého rohovského pravidla kto zakazuje „post caffam vinum, anathema sit."

V celku to nešlo po rohovsky: šlo to poriadne a solídne. Nebolo svady, karát, zabíjania fliaš; miešanosť spoločnosti udržovala ju v istej reserve. Podslúžny už i pár ráz zívol, a pisárovi bolo hodne „fád". Pomocník horára Sáplatyho, sediac pri Aranke, drapkal jej pod stolom ruky i šaty, čo ona odmeňovala vďačným úsmevom. Piroška jedla cukroviny do rozpuknutia. Lakeť oprela o stôl, čiahala tak do vysokého podnosku a strkala podlhovasté čokoládové kladky do úst, až pokým nebola miska cele prázdna.

Mária, ustatá posluhovaním, kuchyňským sparnom, ztratila sa do malej izbice pod strechou, ktorú si na leto zariadila. Bol z nej voľný výhľad na miešanú hôrku, na dolné lúky — a hlavné, keď chcela samotu, len tu ju našla. Ona počala nebezpečne silno ľúbiť samotu. Kypiaca mladosť má bežať pred ňou. To pravidlo.

„Smiem?" bolo počuť Mirkov hlas u dvier, ktorý zbadal jej zmiznutie a túžil prehovoriť s ňou niekoľko slov. Otvoril dvere a vsunul svoju dlhovlasú hlavu.

„Dobre — zavolaj aj Julku — i tej bude dobre oddýchnuť si!"

„Zaraz, Mária." No on vstúpil a zavrel za sebou dvere.

„Len niekoľko slov. Povedz — prečo si mi neodpovedala na moje listy a prosby?"

„Mirko môj, to je jednoduché. Ja som už nie decko, ale deva, sedemnásť rokov minulo mi predvčerom! Ja ťa mám rada jako brata, lebo Boh nám, sirotám, nepoprial brata. Ale hrať sa s tebou na lásku už nesmiem... Vieš, keď sme sa bavili, a ty si mňa, v kuríne skrytú, chytil za hlavu a vybozkával tak bôľno. Vieš, vtedy sme boli deti, ale už vtedy som vedela, jako stojíme. Načo tedy písať... Nekaz naše priateľstvo, Mirko, požiadavkami, ktoré mi nemožno vyplniť. I tebe i mne je pri tom bôľno. Rozumieš?"

Mirko stál jako obarený. Do chyžky vnišla Anička, ktorá sa po celý čas ani neukázala v komnatách. Jej bolo veľmi otupno v miešanej spoločnosti, ktorej dobrá polovica pozerala na ňu jako na slúžku. Preto bola vždy u Tinky.

Mária pritiahla Annu k sebe a bozkávala ju na ohorený štíhly krčok.

„Ty moja milá Anna, moja duša, môj holúbok! Ale naozaj holúbok medzi nami, strakami a vranami!"

Anna sa červenala a tisla útle ruky Márie. Julka pribehla s veľkým smiechom... Ona rozprávala trhano, sotva dychu po-

padajúc, že starý Sáplaty napil sa octu, keď naňho nehľadeli (Sáplaty totiž verejne nikdy nepil a chvastal sa svojou striedmosťou), že z toho povstal veľký smiech, že vôbec počína byť veľmi hlučno, a poniektorí sú už hodne smiešni.

A skutočne: hudba znela zdola jaksi vrieskavejšie, a do nej hučal nesriadený chór:

„Úgy szól, a ki mindig bort iszik,
míg a temetőbe nem viszik".

Mladá spoločnosť, zvedavosťou hnaná, sbehla dolu schodkami na chodbu. Ale už vtedy bolo v dvorane i na verande zmätenie: spev prestal a len hudba ešte hučala. Hostia poskákali so stolíc a tisli sa k oblokom.

Na gazdovský dvor totiž, zapriahnutá veľkolepými sivkami, vjechal koč. Sluha skočil s kozla rýchlosťou opice a otváral dvere, z ktorých vystúpila elegantná dáma v prekrásnej cestovnej toalette.

(Pokračovanie.)

Listy z Čiech.

XII.

V Prahe dňa 25. júna 1895.

Cieľom ‚Národopisnej výstavy československej‘ je ukázať, čo národ hlavne v jadre svojom, *v ľude*, podnes, na konci storočia, zachoval svojho, pôvodného, etnograficky originálneho, a ako sa rozvil až po tento dnešný stav.

Hlavné jednotlivé poklady prvej časti, ľudopisnej, sú naukladané vo veľkom paláci národopisnom, v jubilejnej výstavke zvanom priemyslovým, a síce *v ľavom* jeho krýdle. V centre tohoto oddelenia najdeš storaké originálne výšivky, v ktorých ornamentike je zvečnená zručnosť, umenie, fantásia i krásocit prostej československej ženy; hneď vedľa výšiviek sú znázornené ľudové obyčaje a kroje, a okolo týchto dvoch skupín dovôkola sú drobné výstavky krajové. Z najzaujímavejších obyčajov je znamenite prevedená ‚Jízda králův‘ z moravského Slovenska, veľká gruppa šuhajov i ‚kráľa‘ za ženu preoblečeného, všetko na koňoch; držanie, výraz tváre, prirodzenosť farby účinkuje prekvapujúcim dojmom, ani u živých ľudí. Práve tak živo, niekde veru až na nerozoznanie, dojímajú osoby v jednotlivých výstavkách krajových: nech si len niekto pozre na pr. chodského gazdu s gazdinou a dcérou hneď v prvej sedliackej izbe na pravo, či mu ruku nepodá alebo mimovoľky ho neosloví! Toto znázornenie robí veru česť umelcom, ktorí vypracovali gypsové figuriny. Prvé oddelenie krajových výstaviek *na ľavo* patrí Slovensku: nenie toho veľa, mohlo byť o mnoho viac — ale ak spravedlive uvážime všetky prekážky, uznáme, že čo je tu vystavené,

Pavel Jozef Šafárik.[1])

1795—1895.

S úctou hlbokou prichodí nám vyslovovať meno Šafárika. My Slováci sme podobní človeku, ktorému dedovia ničoho nezanechali. Mohli sme mať všeličo, mohli sme byť, ak nie boháčmi, aspoň dobre opatrenými, ale akosi zaspali sme príhodný čas, a medzitým iní sobrali pre seba všetko, čo mohlo byť, čo malo byť našim. No tým väčšou oporou je pre nás, keď v neďalekej minulosti máme muža, ktorý už tým samým, že je kosť z našej kosti, krv z krve našej, cťou priodieva slovenské meno. Šafárika mať za svojho je pre národ samo v sebe veľkým dedictvom.

Na juho-východe Slovenska, v Gemeri, na západ od rieky Šajavy, ktorá na tomto svojom hornom toku zovie sa ešte Slanou, pod krásnym Radzimom v neširokej kotline leží dedinka Kobeliarovo. Tu narodil sa Pavel Jozef Šafárik 13. mája 1795, ako najmladšie dieťa svojich rodičov; otec Pavel bol v Kobeliarove farárom, starý otec tiež farárom v neďalekom Štítniku. Ináče rodina bola rozvetvená v Gemeri: za svojho detinstva i ja poznal som Šafárikovcov v Kameňanoch. Z Kobeliarova, ak sa nemýlim, i vidno na Hankovú; odtiaľ bola matka Pavla Jozefa, Katarína, rodená Káresová — nech je blahoslavená! — pravdepodobne dcéra učiteľská, lebo Káresovci bývali v Gemeri učiteľmi. Až na lyceume v Kežmarku, kde v rokoch 1810—1815, podľa vtedajšieho sriadenia uhorských škôl, študoval filosofiu, teologiu a práva, prebudilo sa v mladom Šafárikovi národné povedomie slovenské, a síce, ako pozdejšie sám vyznával, čítaním Jungmannovej rozpravy O jazyku materinskom (v Hlasateli, 1803). A v jeho vrelom srdci lásku k jazyku slovenskému zlé pomery potom už len rozplameňovaly. Tak tiež sám poznačil pozdejšie, že národná nepriazeň, ktorú zakúsil v Kežmarku, menovite so strany rektora, starého Podkonického, „s učiteľskej stolice bez studu hlásavšieho nenávisť a opovrženie naproti Slovanom“, slúžila len k väčšiemu roznieteniu jeho zápalu za slovenský národ. Šafárik už z Kežmarku dal tlačiť v Levoči (1814) svoju prvú knižku *Tatranská Musa s lyrou slovanskou,* básne, ukazujúce mnoho pozoruhodného, najmä neobyčajný vzlet ducha, tento zvláštny dar nebies; Šafárika možno nazvať prvým *básnikom* literatúry česko-slovenskej. Už v Kežmarku stal sa i prvým sberateľom slovenských národných piesní.

V tej študentskej izbe v Kežmarku, kde Pavel Jozef Šafárik prebudil sa k národnému povedomiu slovenskému, začalo sa veľké duchovné dielo. S tým, čo z tej tichej izbetky vyšlo, súvisí nielen všeličo z toho, čo dialo sa potom u nás, u Slovákov; lež možno povedať, že z tej študentskej izby kežmarskej vyšlo temer všetko,

---

[1]) Rozprava, tlačená najprv v Národních Novinách (56. č. 1895); tu, najmä druhá polovica, rozmnožená.

čo od Bielej Hory umrtvený český národ od dvadsiatych rokov tohto stoletia začalo burcovať k životu, dvíhať a i zdvihlo ho k výške rozvoja, na ktorej nachodí sa dnes k potešeniu nášmu i celého Slovanstva. Aspoň tak sa má vec, nakoľko pravda je, že v prebúdzaní národného ducha v Čechách, počnúc od dvadsiatych rokov nášho stoletia, na základoch veľkým Dobrovským položených, hlavnými činiteľmi boli Kollár, Šafárik a Palacký. Pre svoju vedeckú a politickú činnosť Palacký pozdejšie i bol nazvaný otcom národa.

A Palacký pri našich plamienkoch zohrieval i rozvil svojho ducha. V mladosti svojej tak bol pripútaný k Slovákom, že bezmála i uviazol medzi nami... Šafárik v Kežmarku dostal do svojich krážov i Jána Benediktiho, o rok mladšieho svojho priateľa, slovenského rodáka novohradského. Z Kežmarku Benedikti prešiel do Prešporka; tam našiel Palackého, od seba zase o dva roky mladšieho. Palacký ako pamätnosť svojho života spomína[1]), že v Prešporku obznámil sa s Benediktim. Rozprávajúc v svojom životopise, ako vzdelával sa v Prešporku, hovorí: „Také bližší známost osobní s duchaplným Janem Benediktim, přítelem Šafaříka, vydařila se ku prospěchu mému" (str. 25). „Tohoto léta nastala nová doba ve mládenectví mém. Počal sem zajisté svobodnějším duchem vzdělávati sebe, prospívav nemálo příkladem Blahoslavovým (Benediktiho). U něho zjemněli citové moji... (13)." Benedikti sprostredkoval známosť medzi Palackým a Šafárikom, ktorý vtedy už bol na universite v Nemecku, v Jene. Poučený od Benediktiho o Palackom, Šafárik z Jeny začal ho listovne povzbudzovať. A písaval mu listy, aké len on vedel písať. Tak keď Palacký ďakoval mu, že „oheň vlastenectví" horí v ňom jeho, Šafárikovým, pričinením, Šafárik síce odpovedá, že tá česť jemu nepatrí, ale potom, poneváč Palacký iste bol mu vyjavil svoje pochybnosti, pokračuje: „Stůjte, stůjte! Ještě není prohráno. Živ jest Bůh, živo nebe, které dříve nebo později snažení svých věrných prospěchem korunuje. A být to všecko jen sen, jen idea byla, což je o to? Zemřeme-li i my, jako otcové naši, ničeho nedovedše, zemřeme pro idey, a člověk člověkem jest, že pro idey zemříti může... Potomstvo bude žehnati předky, kteří slávu praotců vzkřísiti mníce, životů svých vynasadili: nebude-li potomstvo, an ho snadno nebude, bude tenť, u něhož skutkové každého člověka zapsáni jsou od národů do pronárodů. Než zbytečná jest bázeň naše: procítli národové Slovanů, jak dalece sahají. S novým pokolením nová všudy vykvetá síla; vše, co mrtvo bylo, se hne. Dřímota prchla: život, život následovati musí: jaký ale, kdo to uhodnouti může?" To bolo roku 1717; Šafárik mal vtedy 22 roky; 22-ročný mladík hovoril ani nadzemské zjavenie. Širokosť vzhľadov a vznešený pokoj, čo obdivovali u neho v dospelom jeho veku, Šafárik mal už v svojej mladosti. Pri svojom návrate z Jeny osobne spoznal sa s Palackým v Prešporku, pobudol u neho celých desať dní. „Rozmlouvání s ním — hovorí Palacký v rečenom svojom životopise — stalo se mně velmi blahočinným

[1]) Vlastní životopis Františka Palackého. 1885.

a opravilo soud můj jak vůbec o mnohých věcech, tak i zvláště o naší literatuře.“ K veľkej radosti Palackého, Šafárik prišiel potom do Prešporka na dva roky ako vychovávateľ. Z toho času v autobiografii Palackého čítame takéto výpovede: „Milý Šafařík učil mne této zimy hvězdoznanství, a návodem jeho četl sem některé Jean Paulovy spisy...“ „S nevymluvnou radostí četl sem z počátku léta tohoto s milým Šafaříkem poprvé Rukopis Králodvorský.“ Ale i Kollár, vekom o dva roky starší, pokonnými študiami o dva roky mladší Šafárika [1]), z týchto prešporských krážov, hlavne Šafárikovým duchom urobených, mal vlastne prvú iskru, ktorá potom onedlho takým ohňom rozdutnala sa v ňom. A tak k objasneniu tejto odchýlky dostačí mi už povedať, kde sa vzal Palacký v Prešporku. Syn blízkej Moravy, kde je ešte toľko Slovákov, v jedenástom svojom roku bol daný od otca do škôl do Trenčína. Tam zostal od roku 1809 do 1812. Z tejto doby s vďakou spomína dom trenčianskeho mešťana Bakoša, ktorého syn bol mu spolužiakom. Bakoš, milovník česko-slovenských kníh, uviedol i mladého Palackého do ich čítania a tak zobudil v ňom národný cit. V dome Bakošovom mal budúci otec českého národa svoju prvú národnú školu. V Prešporku, kam prešiel rovno z Trenčína, zostal až do skončenia škôl; potom ešte dva roky bol v Uhrách vychovávateľom. Ešte v Prešporku Palacký zanechal belletriu i ästetiku a energične oddal sa študiumu dejepisu. Ale do konca trval v slovenských krážoch. Kollárovi, ktorý vtedy už silne začal dvíhať slovenčinu, písal do Pešti: „S Vašimi zásadami, jak sem Vám již řekl, cele se snáším; ony mi již téměř do života vešly, — tak mi k. p. těžko „přátelů“ místo „přátelov“ psáti.[2]) Robil si nádeju dostať sa na slovenskú katedru Palkovičovu v Prešporku. Od Palackého už ako starca prof. Konst. Jireček počul a poznačil [3]), že v mladosti svojej i po maďarsky nielen hovoril, ale i písať mohol. Keď z Uhorska roku 1823 po prvý raz prišiel do Prahy študovať v archívoch pramene husitských dejín, národnú činnosť našiel tam ešte veľmi chatrnú. „Stav národnosti české v Praze — napísal sám Palacký [4]) — byl tehdáž velmi neutěšený, ba temeř beznadějný. Ačkoli přičiněním několika šlechetných mužův řeč a literatura česká již počaly se byly křísiti k novému životu, různice však a třenice mezi literaty českými o pravopis, purismus a neologismus vedly zase vše k úpadku konečnému. Velikému obecenstvu zdály se to býti hádky pouhých pedantův o ypsilon v podobné věci, a celé naše národní snažení upadalo mezi vzdělanci ve směšnost a v opovržení; takéť kdokoli nosil slušný kabát, neodvážil se tak snadno na veřejných místech

[1]) V rokoch 1815—1817, ktoré Šafárik trávil v Jene, Kollár bol vychovávateľom v B. Bystrici; odtiaľto šiel do Jeny, keď tam Šafárika už nebolo.

[2]) Časopis Č. Musea 1879, 383.

[3]) Osvěta 1895, 405.

[4]) Vlastní životopis, 27.

promluviti česky.“ Zato Palacký zostal v Prahe, zostal na celý svoj život.

Šafárik medzitým, od roku 1819, už bol v Novom Sade direktorom srbského pravoslávneho gymnásia. Tu mýlilo ho, že predsa odlúčený je od svojich rodákov. Už roku 1822 písal Kollárovi: „... bylo-li by kde u Slováků našich pro mne místa, kdež bych... k zamilovanému onomu účelu míti se mohl, neomylně bych zdejší vyhnanství své s oním Jaruzalémem proměnil.“ Ale zato v prvé roky, pohrúžený do svojich trudov, začatých už v Jene, cítil sa ešte dosť dobre. Blízko Nového Sadu bola Fruška gora so svojimi monastyrmi a v nich s pamiatkami srbskej starobylosti, vzácnymi pre historika i jazykozpytca. V čase pomerne krátkom a v pomeroch veľmi tvrdých Šafárik z Nového Sadu vydal tri veľké diela v obore slovanských literatúr, historie a jazykozpytu. (Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten, 1826; Über die Abkunft der Slawen nach Lorenz Surowiecki, 1828; Serbische Lesekörner, oder historisch-kritische Beleuchtung der serbischen Mundart, 1833.) V pomeroch veľmi tvrdých, lebo také boly vtedy časy, že i Šafárik, hľadajúci len tichý útulok, aby mohol sa oddať vede, bol za nebezpečného považovaný. Už na počiatku roku 1825 vláda dotierala na jeho bezprostrednú vrchnosť, žiadala ho odstrániť, ako človeka, ktorý je nebezpečný preto, že v Nemecku študoval. Vláda, prosím, nie nejakého Desidera Bánffyho, ale viedeňská! Professúru ponechali mu v takom spôsobe, aby visel ako medzi nebom a zemou, ale úradu direktora bol pozbavený už v marci rečeného roku.

Po veľkej revolúcii francúzskej a po premožení Napoleona, ktorý bol odrodeným deckom tejto revolúcie, vlády strednej Europy maly totiž ešte vždy veľký strach. Bály sa ani nie tak revolúcie, ako vlastne toho, že revolúcia zase môže porodiť nejakého Bonaparta, ktorý bude rúcať tróny. A pri tom strachu vlád národy boly potom hrozne biedne. Pravda, nikde nie tak, ako v Rakúsku, kde za cisára Franca a štátneho kancellára Metternicha princípom politiky bolo: držať národy v tupej poslušnosti, udúšať každý svobodný dych a tak chrániť absolútnu tichosť, aby vnútri bol udržaný poriadok a na vonok ukazovalo sa, že ríša je mocná. Funkcie správy záležaly z vyberania dane, rekrutačky a nadovšetko z policajnej služby. Vážni historikovia hovoria, že neboly vybavované ani petície na cisára, len aby sa nič nehýbalo, aby všetko zostávalo pri starom. V Uhorsku slávne stavy a rady nemohly sa ani len vyrečniť, lebo Viedni páčilo sa za trinásť rokov nesvolať snem uhorský. Plytký, nevzdelaný, len vycibrený a lstivý Metternich nič nenávidel tak, ako veľkých, neodvislých duchov. Kde javil sa nejaký duchovný život, tam policajti, špioni a udavači striehli na uliciach, vo verejných miestnosťach a špehovali nielen reči, ale myšlienky, politického i náboženského ducha ľudí. Strážili najmä hranicu. „Tuhým hraničným kordonom — posmieva sa Nemec Weber — ufali sa odvrátiť „jed osvety“ iných krajín od verných Rakúšanov.“ Na cudzozemské university, rozumie sa, nepúšťali; kto prv bol na nich, musel to odpokutovať, ako Šafárik.

Sprostý tento systém neušiel bankrottu. Ale čo natrpeli sa pod ním ľudia, ktorí duchovne chceli žiť! Šafárik v Novom Sade celé roky bol v takom položení, že s rodinou svojou každý deň mohol ostať bez chleba. Ešte keď bol v Prešporku vychovavateľom, ponúkali mu viac professúr na ev. ústavoch v Uhrách; ale protivila sa mu — ako sám hovoril — divoká nekázeň a surový protislovanský duch tých škôl, preto bol dal prednosť Novému Sadu. Už z Nového Sadu (1824) volali ho do Kežmarku, keď odtiaľ bol odišiel Ján Chalupka: neprijal. Potom už ľutoval, že nešiel do Kežmarku, a Kollárovi zdôveril sa, že keby katedra slovenskej reči v Prešporku bola v lepšom poriadku, všemožne by hľadel na tú sa dostať. Do Prešporka volali ho (1827) za professora teologie. Šafárik váhal; písal Kollárovi: „Já sem si byl někdy zhnusil ty naše školy a professury; snad sem se zmýlil, snad se už mnoho i proměnilo k lepšímu (nebo k horšímu)?“, a konečne zase neprijal, hlavne preto, že necítil v sebe povolanie k teologii. A neistota jeho v Novom Sade stávala sa čím ďalej väčšou; vedľa reakcie viedenskej začaly rásť rožky i netolerantnému maďarismu. Pritom vlhké okolie Nového Sadu neprialo jeho zdraviu: chorel sám, chorela žena, chorely im deti. Potreby boly tým väčšie. Tu, ako keď topiacemu sa neočakávane podaná je silná ruka, tak prišlo Šafárikovi veľmi čestné pozvanie do Petrohradu. Šafárik bol Slovanom, akých len málo narodilo sa po všetky časy, ale zato môžeme si predstaviť, ako ťažko mu padlo prijať postať v Petrohrade ponúkanú. Ťažko preto, že cítil sa zaviazaným, vedľa svojich všeslovanských vedeckých trudov, slúžiť predovšetkým svojmu slovenskému národu. V listoch, písavaných z Nového Sadu Kollárovi do Pešti [1]), složeno je všetko, čo zaujímalo v tejto dobe veľkú dušu Šafárikovu. „Ano — hovoril v liste 1821 — já až podnes hotov sem všecko za milý národ svůj položiti, i život; nebo ovšem lépe jest oslaviti národ svůj smrtí, než jej znectiti životem“... „I sám pravím, abychom sebe více než Čechů hleděli.“ Dokladá, že strany reči veľmi dobre vie si predstaviť istú strednú cestu, ktorou mohli by ísť najmä tí, čo pre ľud majú písať. „Zde, myslím, aspoň nyní, ne tak vysokých ideálů, jako raději hlubokého života našich zanedbalých bratří Slováků šetřiti třeba.“ Kadejakým novotám jazykovým (Václav Pohl, Hromádka, Dainek, Hanka) bol veľkým nepriateľom. V jednom liste horekuje, aké nešťastie bolo, že slávny cisár Jozef mal za učiteľa v reči českej a slovenskej kubického blázna nedouka Václava Pohla, ktorý svojimi novotami musel mu ju len zhnusiť. A cisár Jozef — vykladá Kollárovi — váhal, či nemeckú alebo slovanskú reč má panujúcou urobiť v rakúskej monarchii. Keby sa od Jungmanna alebo podobného bol vraj našej reči učil! Žijúc medzi Srbmi, kde pre reformu Vuka Karadžića už viedol sa boj, Šafárik mal príležitosť videť, koľko bied spôsobí pohýbanie ustáleného spisovného jazyka; áno, on bál sa trhať i jednotu s Čechmi, a predsa chcel pohýbať túto vec v svojom národe. „Nyní jest čas reformy i u nás.

---

[1]) Z nich 88 je v Čas. Č. Musea 1873—1875.

i v Čechách — všecko se hýbá, ještě nic není stálého; usedne-li se jednú jazyk a sloh i dobrop. v Čechách — zatvrdne-li rozčesnutí mezi kat. a ev. Slováky u nás — bude potom po všech našich žádostech veta." (V aug. 1826.) „Nynější pospolitý sloh českých spisovatelóv nemóže nikdy národným slohem našich Slovákóv býti... Pokud si naši Slováci jakýsi svému nářečí přiměřený spisovný sloh, nech třebas na základech české grammatiky, nezarazejí: až potud nebude u nás národné literatury, nebude u lidu chuti ku čtení. My spisovatelé budeme jen braminové mezi lidem našim: jako sme posavad byli, a sloh náš a jazyk knižný to, co Sanskrit a církevná slovenčina. (V máji 1827.)" S Kollárom už roku 1824 bol sa usniesol na pravidlách takejto slovenskej reči spisovnej. Výskumy Šafárikove ukazovaly cestu k strednej slovenčine, terajšiemu nášmu spisovnému jazyku. „Co se pravopísebnosti týče, dle mého domnění by se ohled zvlášť na ty Slováky bráti měl, kteří i Čechů a Moravanů, i Poláků a Rusňáků jednak vzdáleni jsou... Skoumati sluší, co jest u vyslovování všem téměř Slovákům společné. (Febr. 1823.)" I sám písal už — ako listy jeho ukazujú — jazykom a pravopisom odchylným od českého. Keď z Prahy vytýkali mu, že v svojich dejinách slovanských literatúr (Geschichte der slawischen Sprache und Literatur, 1826) oddelil slovenské nárečie od českého, Šafárik povedal, že v budúcom vydaní svojej knihy pokročí ešte ďalej. Zabraný do svojich hlbokých študií historických a jazykozpytných, predsa neprestával hútať o špeciálnych slovenských veciach. V júli 1827 písal Kollárovi, že premýšľa o Matici Slovenskej. U Srbov totiž vtedy už bola (1826) založená Matica Srbská, prvá zo všetkých slovanských.

Šafárik, ktorý takto horlil za slovenské veci, len s veľkou boľasťou srdca mohol sa odhodlať preložiť svoje bydlo tak ďaleko od nás. Veď už v Novom Sade bolo mu temer clivo a žiadalo sa mu „do srdca vlasti". Keď Kollár v Pešti už-už podliehal v bojoch a pomýšľal na Prahu, ako na útočište, Šafárik mu písal: „Já se nijak s tou myšlénkou, abyste Vy vlasť opustili, spřáteliti a smířiti nemohu... Ovšem pro literaturu ve Slovanech a v Čechách — ale co počnete v Čechách? Já aspoň Vám upřímně radím, abyste se do Čech nepouštěli. Příčiny *Vám* vykládati netřeba, znáte je dobře... Věřte, příteli, že, odejdete-li Vy jinam, literatura slovenská v Uhřích s Vámi usne na věky. Už ji jen Váš oheň obživuje." Ešte v máji 1832 robil Kollárovi výčitky pre Prahu: „Já nad Prahu většího a horšího slovenského Kocourkova neznám. Tam jest, příteli, sídlo číhařství a špehounství celého slovenského [1]) světa, a největší zrádcové jsou našincové, ne Němci. Mně se až hnusí, když sobě připomínám měsíc tam ztrávený. I ti naši přátelé jsou rapotavé straky, které s každým tajemstvím sem tam za horouca běhají." [2]) A predsa o rok sám Šafárik bol už v Prahe, v Prahe obydlený; Kollár ostal v Pešti.

(Dokončenie.)

[1]) Kýmkoľvek bol v Novom Sade, u Šafárika slovenské znamenalo i slovanské. — [2]) Osvěta, 1895, 403.

Slovenský jazyk.

Študovanie slovenčiny.

Podávaje po delší přestávce opět krátkou zprávu o příspěvcích, které mi pro *popis nářečí slovenských* zaslány byly, činím tak s upřímnou radostí, že zájem pro veledůležitou věc neutuchá docela, nýbrž že vždy a opět nachází se ochotné péro, které z lásky k rodnému našemu jazyku pokouší se zachytnouti aspoň kus té bohaté a přerozmanité látky, kterou poskytuje lidová řeč slovenská.

Slečna *E. Goldpergerová* byla tak laskava a vysvětlila mi význam několika pozoruhodných slov z řeči Novohradské, jmenovitě: *vodmenia* = teraz, po tieto dni, nedávno; *ta že ta pota* = ta že mi choď, nehovor marné reči, nevyhováraj sa; *bástviť sa* = lakomiť sa, domáhať sa niečoho; *eštivý* človek = který mnoho pojídá.

Krátký popis hovoru Čerenčanského (v Gemeru) poslal mi p. stud. juris *Vlad. Krno*, jenž mi byl již dříve přispěl. Z popisu zaslaného vzpomínám jen výslovnosti: *plíca* pulmones, *dješ* = dážď, *pľiťi* spuere, kdežto *pľuvaťi* znamená: plávať. Na místo „není" hovoří se v Čerenčanech: *ňit*, *ňint*. Zvláštní výrazy jsou: *louzúťi* (zobliecť) vedle *zoblicci*, *horzúťi* (obliecť) vedle *horzoblicci*, pak *kmeťiť* = *do porejtku prinéjsťi* = ženiť.

Ukázky hovoru, jakého užívají rolníci v městě Holíči a v okolitých osadách, v Kopčanech, Kátově, Trnovci a Vrádišti, rozmnožil mi statečný rolník *Michal Ružička*, přepsav rozmarnou rozprávku Ľud. Podjavorinské „Kmotrovia figliari" do svého nářečí. Všimněme si tenkráte rozdílů leksikálních, které jsou nad očekávání značné. Naproti *rozhovoru* stojí *rozmuva*, naproti *klobúku* máme v Holíči *širák*; v Holíči nejí *zápražky*, nýbrž *zásmažku*, neusazují hosta *pod fogaš*, nýbrž *pod lištvu*, neměří *na rífy*, nýbrž *na uokťe* (lokte), „hriato" netáhne se příjemně *hrdlom*, nýbrž *krkem*, nestaví na stůl mísu *kapusty*, nýbrž *zeuá*, je-li horké, *nedúchajú*, nýbrž *fúkajú*, nehledí *k povale*, nýbrž *k poduaze* atd. Obzvláště příslovce jsou různá. V Holíči nemluví *sotva*, nýbrž *ledvaj*, ne *teraz*, nýbrž *včil*, ne *rýchle*, nýbrž *friško*, ne *sice*, nýbrž *pravda*, ne *bystro*, nýbrž *čerstvo*, ne *právě*, nýbrž *akurát* nebo *król* atd. Takových rozdílů je hojně. Sbírky podobných růzností byly by žádoucny ze všech krajů slovenských. Některé příspěvky v tomto směru již mám, ale bohatá rozmanitost zasluhuje, aby se všude na ni obracel zřetel.

Z Kostolného u Staré Turé poslala mi slč. *Ľudm. Lačná* přepis „Divotvorného lovce", pak popis zvyků při svatbě, tento bohužel v řeči spisovné. Cena toho příspěvku byla by se pro mne značně zvýšila, kdyby vše bylo podáno věrně podle výslovnosti a způsobu mluvení v Kostolném.

Do nářečí spišského (okolí Švábovského) přepsal mi rozprávku o „divotvorném lovci" p. *Jur. Krajniak* a p. uč. *Ľud. Slabocký* byl tak laskav a připojil několik mluvnických poznámek.

Velmi povděčen jsem vl. p. faráři *G. Kellnerovi* za překlad povésti o „divotv. lovci“ do nář. velkopolomského (Gemer), obzvláště ale za důležité poznámky o nářečí, které panuje na vyšnorožňavské dolině. Přál bych si ovšem, aby byly obšírnější; avšak i za to, co mi poskytnuto, vyslovuji upřímné díky.

Rozdíly jsou skutečné velmi rázné. Ve Velké Polomě objevuje se sice *š* za *č: šó* (čó), *domšok*, *vešier*, *vysteršiť* (vystrčiť), ale *ť* a *ď* zůstává ještě nezměněno. Malá Poloma je od Velké Polomy jen na 300 kroků vzdálená, ale tam vyslovují: *radošč*, *boľäšč*, *zlošč*, *nenávišč*, *četko* (tetko); *ši budžeče piešč; ši už prädžeče* atd. Staří obyvatelé Malopolomští ještě *„vală“* (hovoří), kdežto ve Velké Polomě takovéto *„valení“* jen u některých, zvláště starších, slyšeti.

Asi $^1/_2$ hodiny cesty níže Malé Polomy leží Betliar; tam dávají přednost hláskám prostým, vyslovujíce: *meso*, *retez*, *peneze*; náměstky *sebe*, *mne* (tvrdě), ale *ťebe*; dále vyslovují: *hleďeť*, *ležeť*, *vystrájeť*, *pokúšeť*; dále *ďeleko*, *ďeleký*.

Henckovce leží výše V. Polomy $^3/_4$ hod. vzdálí, avšak odlišují se tvrdou výslovností: *kost*, *smrt*, *retez*; infin. *orat*, *kopat*, *sedet*; imper. *chote* (choďte), *hlate* (hlaďte).

V Nižné Slané (asi $^1/_2$ hod. výše Henckovec) zachovalo se *č: čo*, *či*, *čakat*, *čas*. Jako v Nižné Slané, tak s malými odchýlkami hovoří též v Kobelárově (rodisku Šafaříkově), v Góčově (zvláštnosti: *šo*, *ši*; nám. *já* jako v češtině), ve Vlachove.

Ukázku nářečí Levočského (ve Spiši), a sice výňatek z románu „Hrajnoha“ od J. A. Ferienčíka, poslal mi z Ameriky p. *J. Michalisko*. Vzdávám díky za ochotnou podporu, doufaje, že mi ukázka dobře poslouží.

Důkladných odpovědí na mé další otázky dostalo se mi od výborného znalce a nadšeného ctitele šarištiny, vl. p. far. *J. Kellu*. První otázka má týkala se hranic šarištiny Z obšírné odpovědi vynímám tresť, která zní: „Šariština tedy zaujíma temer celý Spiš, celý Šariš, pol Abauj-Torny, a s chatrnou vymienkou celý Zemplín.“ Na takovém prostranství nelze předpokládati, že by panovalo všude jednaké nářečí. Proto tázal jsem se dále po různých hovorech v šariština. Odpověď na takovou otázku zdá se býti nesnadna. Můj horlivý podporovatel naznačil, že „kruh rýdzej šarištiny leží medzi brehami Topli a Torisy,“ středem ale že je „oná kotlina, obsahujúca v sebe obce: Lopuchov, Stulany, Pokrivnicu, odkiaľ metajú sa lúče severne ku Kurime, východne ku Giraltovciam, západne ku Raslaviciam, a južne ku Prešovu.“ Dále podotýká, že na tomto území není tří obcí, jedna při druhé, kdeby ve výslovnosti, v přízvuku atd. panovala úplná shoda; avšak blíže mi dosud nenaznačil ani růzností, ani hranic rozličných hovorů šarišských. Jen při jedné příležitosti zaznamenány věrně naskytnuvší se odchýlky, při tvorbě minulého času. „Minulý čas od časoslova *robiť* je: *robel sem*, *robelam*, *robelo*. V mnohých obciach, k. p. Zlatém, Mokroluhu, Svržove, hovorí sa: *robel-lem*, *štrilal-lem*, *hrabal-lem*, *košil-lem*; ženské prirodzene: *robelam*, *košilam* atd. Vo V. Poli, Lukavici, Raslaviciach zase hovoria: *robel mi*, *hrabal mi*, *košil mi*“ atd., ženské pak, jako

jinde. Mně zajisté i takové zprávy jsou důležity, a jsem za ně, jménem celého podniku, velmi povděčen; ale snažně bych si přál, kdybych též bližších zpráv a ukázek ze slovenštiny Zemplinské a Abauj-Tornské obdržel. Z oněch dvou krajů slovenských ani řádku nemám.

Z Petrovca (báčská stol.) zaslal mi p. uč. *Dan. Bodický* sbírku slov, které „Slováci báčanskí, bývajúc bezprostredne so Srbmi, s nimi každodenne stýkajúc sa, prevzali" od Srbů, jako *vražiť* (čariť), *vražica* (čarodejka), *obština* (obec), *čámec* (člnok), *taraba* (plot), *divániť* (shovárať sa), *robiť na móbu* (z lásky urobiť), *nemáriť* (nedbať) atd. Dále připomíná substantiva utvořená z cizích slov: *centáš* váha, miera centová; *funtáš* funt; *kiláš* kilo; *kyriáš* člověk, ktorý zarába koňmi, furmančí. Též některé pozoruhodné tvary časoslovné uvádí ct. p. zasílatel: *póm*, *póš*, *pó*, *póme*, *póte*, *pódu*; podobně *bom*, *bueš*, *budú*; *tâm*, *tâš*, *tâdu* (tájdem, tájdeš, tájdu).

Povahu dolnozemské slovenštiny osvětluje též, co píše nad jiné horlivý vl. p. far. *E. Kolenyi:* „Cteným Vašim listom, potom aj v „Slov. Pohľadoch" daná mi odveta tlumočí mi Vašu pochybnosť o pravdivosti môjho vyjadrenia, že väčšina hajdušických prisťahovalcov je pôvodom z nitrianskych Vrboviec, a akoby sa to len na nejakej základu nemajúcej tradícii zakladalo. Za veľmi zbytočné pokladám výš udané moje vyjadrenie nejakými, Bôh zná odkiaľ vzatými argumentami podopreť; je to fakt, ktorý ničím sa odškriepiť nedá. Od 26. rokov, čo tuná úradujem, ja sám som asi 30-tich pochoval, čo sa na Vrbovciach narodili, a súc živí, až do konca vrbovčiansky „hovorili", a takýchto Vrbovčanov aj teraz ešte máme, je ich už len päť. Už ich deti (teda hneď v prvom pokolení) odhodia „hornozemský" dialekt, ba aj tí, čo ako deti odtiaľ, alebo z inokiaľ, sem privandrovali a robia si vtipy z „horniakov", z „čiliakov", zo „šišky", „z bôt", z „včulek", z „rýla", z „med" (namiesto „meď"), z „ujčeka", „tetky", „stryca", „tatíčka" atď. Divná to vec! Áno, všade tak na „dolniakoch", kde ľud z rozličných oblastí privandrovaný: mladší hneď sa poddajú „dolnozemskej" mluve, ale keď sa chcú zažartovať, vedia aj po „horniacky" vravet. Len v Pivnici (v Báčke), lebo sú čistí, „hovorá" po nitriansky, to ešte vždy „čiláci"." — Z těchto poznámek vl. p. far. Kolenyiho vysvítá, že přistěhovalci z nitranských Vrbovec, buďto že teprve později přicházeti počali, když už kolonie Hajdušická ustálena byla, anebo že vždy tvořili živel sociálně slabší, na výslovnost dolnozemskou snad jen nepatrný, snad dokonce žádného vlivu neměli. Na první pohled zdá se to býti pravdě nepodobné. Avšak když je to „fakt, ktorý sa ničím odškriepiť nedá," objektivní věda musí s ním počítati a uznati, že v řeči lidové nezachovaly se vždy stopy původu a proměn obyvatelstva.

Pozoruhodné je nářečí Jastrabské (v Tekově), kterým hovoří celé okolí, jako Bartoš-Lehotka, Nevoľnô, Ihráč, Kľačany, Pitelová, Jalna (lepšie prý: Jelná), Trnavá Hora a Dúbrava. Na ukázku obdržel jsem v nářečí tom rozprávku: „Divný hájnik (jáger)" od p.

uč. *A. Kováčika.* V onom nářečí „nenachodí sa ani tvrdé ani mäkké „*l*", len v niektorých pádoch, i to zriedka. Mladšia vrstva ale už počína užívať tvrdé „*l*"; účinkuje na ňu škola, kostol a knižky." Vyslovují tedy nejen: *byvau, uvoviu* (ulovil), *vapaví* (lapali), nýbrž též: *ven* (len), *bvízo* (blízo), *privietvi* (prilietli) atd. Výslovnost nebude ovšem souhláskou *v* správně označena. Neboť vedle *divný* vyslovuje se i *diuný*. Hláska, která zde zastupuje *l*, je otevřené *v*, takové, při němž dolní ret k hořejší řadě zubů nepřiléhá. V ukázce zachováno *l* jen několikrát: *hlboký* (vedle *huboký*), *glhánsky* (velmi dlouhý), *na člnku* atd. Důležitá je též poznámka p. uč. Kováčika o hlásce *ä*: „Počiatkom tohto stoletia užívali miesto *ia* ešte *ä*, na pr. *Jastrabä, kúpä, viďä, leťä, rybacä* atď. Toto ale už vyhynulo." Konečně děkuji za připojenou sbírečku místních názvů a jiných povšimnutí hodných slov z uvedeného nářečí.

Prostřednictvím p. rolníckeho správcu *Ivana Ľuba* obdržel jsem rozprávku o „divotv. lovci" ve dvou nářečích, v rima-brezovském a rima-baňském od *Sus. Dobošové* a *Mar. Bračové;* obě povzbudila k této práci *Mil. Radová.* Rozdíly mezi hovorem obou blízkých obcí nejpatrněji se jeví u výslovnosti souhlásky *č:* v Rimabani se zachovává, v Brezove (a též i v Likeri) panuje na místo něho *tś* neboli *ć: domćok, prevlećie sa, večer, oći.* Na druhé straně proměňuje se v Rimabani měkké *ť* v *č:* infin. *strielači* (strieľať), *mači* (mať), *skusiči* (skusiť) atd. Mimo infinitiv objevuje se takové *č* velmi řídko: *zachiči* (zachytí), *všeci peči vo vedne,* jednou též *odnesieče,* pak *deseč míl,* konečně jednou *pohlač* (pohľaď) = pohľadž. Jinak ale zůstalo v ukázce vždy *ť* a *ď*, čemu se nemálo divím.

Obzvláštními díky povinnen jsem vl. p. *Jos. Opatovskému* za ukázku, jak „pri hranici sliezsko-poľskej Slováci hovoria." Je to první souvislá ukázka z oné krajiny trenčanské a má pro mne velkou důležitost. Pochází z obce Čierne, pri Čaci. Nápodobení zasluhuje též způsob, jak si vel. p. Opatovský při zapisování počínal. Píše o tom takto: „Ja som to písal dľa zvuku. Jeden rýdzi Čerňan, menom Jakub Najdek, mi vyprával svoju ženbu, a potkanie svoje s präpositom čačanským farárom, a jako znela mi jeho reč, tak som ju tu označil, — tiež i slová odchodné od slovenštiny som Vám tu opísal. Ja myslím, výdatnejšie je pri sbieraní materiálu na Slovensku, keď ponecháme jednotlivcov vyprávať svoje zkúsenosti dľa vôle, lebo tak nehatení slobodno vyprávajú, — jako keď im my označíme vec (materiál), tak oni zväčša držia sa našich slov. Najvhodnejšie by bolo, nepozorovane rozhovor našich ľudí počúvať, tak by sme nasbierali opravdivý originál reči, t. j. dialektu slovenského." Souhlasím s vel. pánem Opatovským úplně; také mám několik ukázek, které tak zapsány byly, jak vel. pán vším právem za vzor staví. Avšak je jich bohužel málo. Nepřál bych si ničeho vroucněji, než hojně takových věrně podle výslovnosti, výběru slov a jejich originální skladby zapsaných ukázek z rozličných končin Slovenska.

Velmi svědomitě vynasnažil se p. theol. *Ľud. Jar. Hrdlička,* aby mi podal v přepise „divotv. lovce" věrnou ukázku nářečí nad-

lackého. V Naďlaku (na dolní zemi) žije, jak p. zasílatel podotýká, okolo 14 tisíc duší, nejvíce Slováků, asi 7 tisíc; naproti tomu je Rumunů do 4—5 tisíc. „Tieto dva hlavné elementy tvoria dve pravidelné, jednou ulicou rozdelené polovice mesta. Ostatné národnosti, vyjmúc Srbov, ktorí v rumunskej časti pospolu bývajú, viac menej roztrúsene žijú po meste.“ Z připojených poznámek vynímám některé, abych ukázal, jak pečlivě dbal pan Hrdlička na lidovou výslovnost, když podle řeči domácího gazdy zapisoval taková slova: *ťisídzlatych*, *dvacačťiry*, *ťisíččezdesiať*, *klúdž robiť* (klúč robiť), *voňagdy*, *Ľavrovidž Ďuro* (Lavrovič Ďuro) atd. Za hojnou sbírku takových pozorování bych byl velmi povděčen.

Ukázku nářečí z Turé Lúky poslal mi p. uč. *Pavel Slávik*. Nacházím v té ukázce výslovnost, která mě nemálo překvapuje: *v tito škoue* (v této škole), *poznaua sviho nekdejšiho učiteue* (poznala svého někdejšího učitele), *on se ji veuice zaubiu* (on se jí velice zaľúbil) atd.

Nářečím Krupinským napsala mi „ďivotvorňiho polovňika“ paní *Marína Šuhajíková*, a sice, jak s radostí pozoruju, velmi pečlivě. Podle této ukázky panuje v Krupině známá již z mnohých končin slovenských měkkost: *z druhej straňi*, *do šašiňi*, *masňi motúz*, *jedňiho*, *miťí jeleňiar*, *ťeda*, *ťen*, *do voďi* atd.

Prostřednictvím téže horlivé podporovatelky všech slovenských podniků, slč. *Drahotíny Križkové*, která mi i ukázku paní Šuhajíkové poslala, obdržel jsem konečně příspěvky nad jiné cenné a důkladné, a sice: a) o nářečí Blatnickém v Turci, b) „všeličo z Gemera“, c) popis a ukázky nářečí Šumiackého, d) popis a ukázku nářečí Jelšavského.

Z posledního popisu, Jelšavského, vynímám genitivy množné: *žení*, *ribí*, *hvarí*, *kniškí*, *hruškí* atd., jež starši formy: *žien* (Jelšavsky: *žian*), *rýb*, *hôr* (Jelšavsky: *hvar*) atd. úplně vytiskly.

Podle pravoslavného (rozumí se sjednoceného) vyznání, jehož se Šumiac dosud drží, soudili bychom, že obec založili přistěhovalci z oněch východních krajů, kde živel rusínský se slovenským se stýká a oba vzájemnému vlivu podléhají. Avšak v řeči lidové po takovém původě nacházím málo stop. Některé ovšem. Tak především krátkou výslovnost všech hlásek a přízvuk (accent) na předposlední slabice: *panovi*, *probovau*, *dohvareť*, *zaokolkujem si ľuki* atd., jak jsem si sám, podle výslovnosti lidí Šumiackých, v Revúci poznamenal a jak též na archu, který jsem nyní obdržel, věrně se připomíná. Dále ukazuje ještě na rusínský původ výslovnost *ja* ve slovech: *hovjadzina*, *pjata*, *svjaťi* atd.; genitiv singularis a adjektiv, vyznívající na *-oho*: *takoho peknoho*, *pre tisovskoho*; dativ *-omu*: *dobromu*. Jiných zbytků z někdejší původní řeči Šumiacké prozatím nepozoruji, ale zajisté jich bude více, obzvláště též v ohledu leksikálním. Připomenouti sluší, že koncovka 1. osoby množné zní *-me*: *chovame*, *mame*.

Velmi pěkné poznámky poskytuje mi sbírka „Všeličeho z Gemera“. Hned první, týkající se jmen rostlinných, která všude rozmanitostí přímo malebnou vynikají. „Ribes grossularia zove sa oby-

čajne *šminky*, na Šumiaci *gigazde* (i rodinné meno *Gigazd* sa tam nachodí), okolo Hrušova *bicki*. V Turci *egreš* lebo *poľky*". A jak na ostatních stranách Slovenska? Jiné poznámky týkají se leksika: *umšina* = švagrina, na Klenovci; *naremni* = prudký, Telgart; *čuha* = kabát, Telgart. Důmyslná je poznámka syntaktická: „Nikdy nemohla som sa dozvedeť, žeby užívali niekedy čistý instrumentál. S mojím vedomím tomu vždy sa vyhne. Na pr. stal sa vojakom — povedia: *búl s neho voják;* baba je tu doktorom — *baba je tu doktor* atď. Forma: vzal ju vdovu — je v Gemeri, zdá sa mi, nemožná. Povedali by to asi: *vezmúl* lebo *zvel jú ako dovicu*. Keď už ozaj spomína sa nástroj, to vždy so *s*, na pr.: *zabil ho s kvalom*, *šiješ s krivó ihló* atd. Ovšem v týchto posledních prípadoch i v Turci podrží sa *s*."

Ku konci připojeny leksikální „drobty z Lokce" (v Oravě), jak *mátač* = Störenfried, *osťŕka ma v nohy* = pichá ma atd.

V skutku znamenité jsou ale příspěvky o nářeči Blatnickém. Obdivuji se neobyčejnému bystrozraku, jemuž neuniká nižádná z rozmanitých stránek řeči lidové, úctou naplňuje mě ta učená důkladnost a něžná láska k věci, která všechny ty zápisky proniká. Srdečné přání, vyslovené v listě průvodním, „aby Turiec, svojimi vlastnými synmi tak vinený z jednotvárnosti v ohľade rečovom, touto sbieročkou ukázal sa Vám trochu zajímavejším," nyní vrchovatě se vyplňuje. Veliká je zásoba nových dat, která se mi na těchto sedmi arších poskytují. Jsem přesvědčen, že ucho tak vnímavé dobře vystihlo povahu lidové mluvy Turčanské, když ji takto rozvrhuje: „Mne videlo by sa, že Turiec možno v celku podeliť *na štyri okolia* dľa nárečia, beztoho však, žeby rozdiely boly tak veľké ako na pr. v nárečiach gemerských. Jedno okolie bolo by „Dŕžavja", druhé „horeviďjek", tretie my z prava rieky Turca od Mošoviec počnúc takmer po Váh, zahrnúc sem i ľavý breh najdolnejšieho toku Turca, — a konečne Váh, menovite jeho pravý breh. Tam i kroj je iný, t. j. vôbec *jesto* kroj, i typ vidí sa mi iným, i zamestknanie je svoje, lebo je v ňom i pltníctvo." Kéž se mé sbírky popisů a ukázek tak doplní, abych potvrzení této dělby z nich čerpati mohl.

Ve Vídni dne 23. června 1895.

František Pastrnek.

Podávam ďalšiu sbierku¹) rozličných výrazov z Myjavy, ktoré v tejže forme a v tom smysle nevyskytujú sa v žiadnych slovníkoch fraseologických.

1. *isť na poriadku* (nom. poriadka) = obcou úradne „vyhnaté" osoby na odhadzovanie sňahu s hradských atď. U Palkoviča poriadky = robota.

2. *prepätnástiť dakoho* = prelstiť, previesť, prejsť komu cez rozum.

¹) Vidz *Slovenské Pohľady* 1894, str. 548.

3. *mať dačo u seba*, v abstraktnom smysle t. č. robiť, na pr. mať u seba mnoho hlúpostí, daromníc = robiť, vystrájať hlúposti.

4. *isť s koláčom* = isť s výslužkou. Zo služby prepustená „dievka“ dostane na cestu veľký prepletaný koláč, zvaný „calta“. Názov tento užíva sa dľa krajov na rôzne podoby pečív. Dľa Bernoláka mrvaň, mrveň = dlhý, pletený koláč, teda calta. Pošlem ťa s koláčom = prepustím ťa zo služby.

5. *nápočne* (tiež nápoky) = schválne, naschvál, u Bern. nápoky.

6. *nemelčica* = pračka, bitka, šarvátka.

7. *plávaň* = vyrúbaný priestor v horách. Hríby dobre sa daria na plávaňách.

8. *krútiť sa komu do čoho* = nechceť sa, tiažiť sa, vyhýbať dačomu, nemať chuti do čoho. Krúti sa mu do roboty. Krúti sa ti? = nemáš chuti do toho? Príslovie sem spadajúce a u nás užívané: kto nemá chuti, ľahko vykrúti.

9. *kto sa radí, nezavadí*, t. j. keď sa poradíme, nenie nám na škodu.

10. *tečie z neho hluza* = z porušenej mrtvoly vychádzajúca nečistá hmota: kal z nosa, z úst a uší; telo hnilobou púšťajúce. U Bern. v tomže smysle *hluza* znamená *hrču, vred*, čo jasne zodpovedá českému *hlíza* = nabehlosť na tele, alebo vo vnútornosťach. Naproti tomu český výraz hlůza, hluza, luza = sberba, háveď.

11. *babovnica* = pekáč na baby. U Jungmanna a Bern. *bábovka*. V Turci *babiereň*.

12. *neškodno* tiež vo smysle *dosť dobre, obstojno*. Na pr. neškodno sa učí.

13. *cupotať* = padať (ovocie so stromu). U Jungm. jediný výraz *cupot* vojska = dupot. U Kotta *cupati, cupnouti* (nohou na zem).

14. *barbošiť dakoho (na-)* = strašiť, strachu nahnať, plašiť dakoho. Ale ho nabarbošil. Nebarboš mi dieťa.

15. *zaklenené zuby* = krčovite zaťaté zuby u mrtvoly, alebo pri daktorých chorobných zjavoch. Výraz pochádza od *klenúť* = sklepiť, na okrúhlo zavreť; zaťaté zuby tvoria v ústach uzavrený výklenok.

16. *chmeliť, ochmeliť dakoho čím* = uderiť na pr. polenom, kolom, teda t. č. ohlušiť, omámiť úderom. Sloveso od *chmeľ*, čo shoduje sa i s českou, ovšem ináč myslenou figúrou: ochmeliti = opiť pivom dakoho, teda omámiť, ochmeliti se = nadrať sa.

17. *okatý* v obyčajnom smysle *veľké oči majúci*. Obrazne *skúpy* človek, ktorý sa na všetko ulakomí. Význam slova je patrný. Oči všetko by rady, čo zazrú; tu javí sa istá žiadosť, baženie po volačom, a z toho lakomosť, okatosť. Synonym *bezočivý*.

18. *žierka* = behavka u dobytka. (V Senici *žírka* i u detí).

19. *ziechať* = zívať (v Senici *zíchať*). Ziecha sa mu.

20. *ziapať* = kričať, vrieskať, rozdrapovať sa (dieťa).

21. *zivnúť sa* (na rozdiel od *zívnuť*, egyszer ásitani) = sošmyknúť sa, sklznúť sa, svrtnúť sa. Nechoď cez rieku, lavica sa ti zivne. Taniere sa ti zivnú = svezú sa s ruky.

22. *slizeť* = premokať, pretekať cez zátku, cez sud atď. Skle-

nica slizí. Rana slizí. Synonym dľa Kotta *sliznouti* = slizkým sa stávať; *sliz* = zahustlá tekutina.

23. *uhárkať sa na čo, na koho* = bôľne si sťažovať, ponosovať sa. Pôvodu tohože jako *horekovať*. Uhárka sa na veľké boľasti, na zlého syna.

24. *sobáliť dakoho* = sotiť, prudko odtisnúť.

25. *soľ vážiť*. Detská hra. Obrátenie sa chrbátom jeden k druhému, obapolné preloženie ramien cez lakte a striedavé naddvihovanie. Syn. *kosti naprávať*.

26. *hrúžať sa* = brodiť sa po sňahu, po vode; *vyhrúžané čižmy* = vodou naskrze presiaknuté. Na rozdiel od hrúžiť sa = ponoriť sa.

27. *vymahať sa na dačo* (od *môcť*) = vypytovať sa na dačo silou-mocou, zo zvedavosti. Čo sa ma toľko vymaháš?

28. *zaviesť sa, zavádzať sa* = robiť dačo o prekot (pracovať, jesť), pospiechať, náhliť sa (v ceste). Nezavádzaj sa tak, nestačím za tebou. Zaveď sa, aby sme boli už raz hotoví. S obedom sa zavediem = rýchle ho odbavím. *Zavádzať dakomu* = vystrájať hostinu; u Jungm. zavésti se = oklamať sa. My sami se zavádíme = šidíme. *zavádzať si* = rozkazovať si štvoro na pätoro, mnoho si porúčať.

29. *rozjachtať sa* = zle sa obliecť, s otvoreným krkom, s rozopätou vestou. Podobný výraz český *rozdrchlati co komu* (vlasy, posteľ) = rozcuchať. U nás *rozdrchlať sa*, tohože významu čo *rozjachtať sa*. Kmen slova bol by *jacht*-ať, čo značí v povesťach Dobšinského *zajikať sa, trhane hovoriť*. Na pr. nechoď s rozjachtaným krkom. Tohože významu sú, a aj u nás bežné *rozhajdať sa, rozgojdať sa*.

30. *prváska*, v Turci prvôska = krava prvý raz otelená. Dľa Kotta na Slovensku *prvák* = prvý roj.

31. *podbradník* = malá šatka zavesená okolo krku pod bradou, aby dieťa nezašpinilo šatôčky. U Kotta podbradník = Kinnkette.

32. *žaba*, popri rôznych výrazoch obrazne značí tiež tobolku na peniaze s otvorom, jako žabia papuľa.

33. *stuhlovať dačo* = špatne, na široko a na krabato žiť. Len to tak postuhlovala. Sloveso tohože kmenu, čo *stuhovať, stuhnúť* = tuhým sa stať, skrehnúť. Od stuhlovať tiež stuhlý, t. č. stuhnutý, tiež stuha, stužka, vec, čím sa sťahuje, teda viacej povrchne, než na drobno, jemne.

34. *zungať, zungnúť* = s treskotom buchnúť, dupotať, s hukotom padnúť. Česky *zunkati, zunknouti*, t. j. podobný hlas pôsobiť.

35. *švochtať* (drast.) = urinam reddere, mingere.

36. *neuroku* miesto neureku, avšak bežné je *reku* (od ureknúť, reku = rečiem, zastaralý präsens) = rečou, očima, chválením obosorovať, očarovať, uškodiť. Neuroku ten chlapček je krásny. Neuroku to teliatko je hodné. U Bern. neurečne, neuročne, bez ureku.

37. *čechra* = strapatá, rozcuchaná žena, s pomrvenými vlasy. Výraz od *čechrať* (na pr. vlnu) a tento zase od *česať, ch* miesto *s*, a písmeno *r* sa vsulo.

38. *strapkať* = krava, keď sa nedá podojiť a len po kvapkách púšťa mlieko. V češtine *strapkati* znamená *strapiť* (zupfen, Charpie

machen), dačo rozoberať na kusy, i v tomto prípade isté „strapenie mlieka“, poťažne strapkanie, čili kusovité dojenie. Užíva sa v tomže smysle u nás i *cvrkať*, čo dľa Bern. *po kvapkách liať*.

39. *zázubok (-čok)* = drevko, železko na fogaši pre zavesenie šiat.

40. *pôlka*. Keď nevesta v mentieke oblečená ide na sobáš, vodorovne cez chrbát má pretiahnutú bielu šatku, ktorej konce spočívajú na ramenách privreté a v rukách schytené. U Kotta *půlka* = dlouhá plachetka ženská na hlavu u Slovaček.

41. *klapce* = sníženie sa k zemi na špičkách, maď. guggolás. *Sedeť na klapcoch* = byť v tejže polohe, maď. guggolni.

42. *okolica;* skosené seno, ďatelina po vyschnutí neskladá sa hneď do kôpok, lež shrabe sa do viacej hromád v podobe kruhov, čo zove sa okolicou. U Kotta dľa starých spisov *okolice* = *okolí*. Zpósobil strážie v okolici stanovišť (posuit custodes per circuitum castrorum).

43. *orandať sa* = otrhať sa; *orandaný* = otrhaný. Z tohoto maď. ronda, rongyos.

44. *ocicať sa* = prepojiť sa; nemoc u dobytka (teľa, ktoré cicia prvé mlieko. Bežné je u nás i Bernolákovo *ochvátiť sa*.

45. *značenie, značený* = nátka, nátku majúci. Som značená. Inde na Slovensku *značený* = *zdesený*.

46. *lipkat, lipotať* = poposkočenie plameňa na svieci. Lipká, málo vidím.

47. *prplať sa* (tiež *brblať sa*) = v špinavom sa prehŕňať; zmena hlások ako v papraď — babrať; *prplanina* = únavná, nemilá robota, kdežto *brblať* = breptati.

48. *megnúť* (hegnúť) = s otrasom padnúť (pri živočných). Bern. má *megnúť* koho = uderiť, uraziť; *hegnúť sa* = uderiť sa. Megni ho o zem (za pasy).

49. *šmŕlať dačím* = zlobive, nešetrne dačím hádzať, pohadzovať. Nešmŕlaj s tým. Vyšmŕlam to von oknom = vyhádžem.

50. *kuzdoriť sa* = hniezdiť sa, nepokojne sa chovať na jednom mieste, vŕtať sa. Nekuzdor sa toľko.

51. *hrať sa na žmrícha, žmríchať* (v okolí *mružkať*). Detská hra. Jeden sa postaví stranou so zažmúrenýma a dlaňou prikrytýma očima *(žmrícha)*, a ostatní sa poschovávajú, na to *žmríchač* hľadá ich v úkrytoch, najdený ide žmríchať. Sloveso akiste totožné s kmenom *žmúr-iť* (oči).

52. *derazný* = drzý, bezočivý, rusky дерзкій.

53. *pošišoriť* = trocha posypať, povrchne (halušky).

54. *hunisko* = hunená handra na očistenie obuve z blata.

55. *drugať* = priasť na tlsto (niti).

56. *pindriť sa* (rana) = odberať, hnojiť sa, česky hnisati.

57. *poloma* = šibal, figliarsky chlapec, kujon.

58. *sbermo* = (sbierať do vedna) = rance. Kasanica má sbermá.

59. *šiatriť sa* = chrániť sa, zmenené šetriť sa.

60. *piadliť sa* = chlapiť sa, svoju silu preceňovať. Kmen *piaď* (srovnaj pidimužík).

61. *cárek* (cárok) = drevom obitý priestor pre kŕmu v maštali pod palandou.

92. *zamorísaný* = v tvári zababraný, zapískaný (dieťa od lekváru atď).

63. *drgaňa* = kotrba, hlava, od drgnúť = sotiť, uderiť. *Drganec* u nás uhodenie pästou do hlavy, pohlavok. U Jungm. drkoun = políček; *drgancovať* = pohlavkovať.

64. *zapatrošiť* = pohodiť dakde, uschovať tak, že vec nemožno najsť. Ten istý význam má v slovníku Kottovom vyložené a aj u nás známe *zaverušiť*. Tiež *zašantročiť*.

65. *kočuda* = hruda vytrhnutá s pažiťou. U Palkoviča *nečesaná hlava*.

Samuel Stan. Smetana.

Literatúra.

Kurzer Bericht über meine Forschungsreisen. Vortrag, gehalten den 12. Januar 1895 in der Comenius-Section des Pädag. Museums in St. Petersburg von Prof. *J. Kvačala*. Sonderabzug aus „Acta et commentationes Imp. universitatis Jurievensis.“ 1895.

Professor Kvačala, ktorý svojou knihou o Komenskom (Johann Amos Comenius. Sein Leben und seine Schriften. Berlin, Leipzig, Wien 1892) vydobyl si meno a potom i katedru na jurievskej universite v Rusku, rozpráva o svojich študijných cestách, konaných od Prešporka, Pešti, Viedne a Prahy po Strednej Europe, potom na západ až do Londýna, na severo-východ do Petrohradu. Po všetkých značnejších bibliotékach shladával materiál pre rozšírenie svojich známostí o Komenskom a k oceneniu veľkého nášho pädagoga. V svojej tejto prednáške oznámil i to, že v Publičnej bibliotéke v Petrohrade našiel Komenského *Spicilegium*, ktoré badatelia už dávno márne hľadali, tak že názov tohto spisu už ani neudával sa v sozname Komenského diel. Prof. Kvačala ide obstarať jeho odtisk.

Český Časopis Historický. Ročník I, sošit 3. Praha.

Obsah: Pavel Josef Šafařík. Napsal Jaroslav Vlček. — Pavla J. Šafaříka Slovanské Starožitnosti. Napsal L. Niederle. — Pavel J. Šafařík a dějiny písemnictví slovanského. Napsal J. Polívka. — Pavel J. Šafařík a jeho názory kritické i aesthetické. Príspevek k dějinám české literatury. Napsal Jan Machal. — Literatura: Zibrt, Seznam pověr a zvyklostí pohanských z 8. století (J. Goll). — Teige, Zpráva o pramenech dějin kláštera Hradišťského u Olomouce (dr. J. Demel). — Dahlmann-Waitz, Quellenkunde der Deutschen Geschichte, W. Wattenbach, Deutschlands Geschichtsquellen im Mittelalter bis zur Mitte des 13. Jahrhunderts. (J. Goll.) — Irmer, Hans Georg von Arnim. (J. Pekař.) — Zprávy.

Listy Filologické. Vydávají se nákladem Jednoty českých filologů v Praze. Odpovědní redaktoři Jan Gebauer a Jos. Král. Ročník dvacátý druhý. Sešit IV. V Praze.

Obsah: Pavel Josef Šafařík v životě i spisech. Napsal Jaroslav Vlček. — Přehled jazykozpytných a paläografických prací P. J. Šafaříka. Napsal J. Polívka. — Jmenné skloňování adjektiv kmene -o, -a. Napsal J. Gebauer.

Naše Doba. Revue pro vědu, umění a život sociální. Vydavatel Dr. Josef Laichter, redaktor Dr. T. G. Masaryk. Ročník II, sešit 9. Praha.

A. S. Gribojedov. Literární studie. Napsal J. Polívka. (Pokr.) — Obnovení privileje rak.-uherské banky. Napsal Jan Koloušek. (Dok.) — Karel Sabina. Volné črty z literárně-politické pathologie. Napsal J. Arbes. (Dok.) — Pavel Josef Šafařík, jeho život a práce. Napsal Jaroslav Vlček. (Pokr.) — Národopisná výstava česko-slovanská. Píše J. Jakubec. — Rozhledy politické. — Rozhledy po veřejném hospodářství. — Rozhledy živnostenské a obchodní. — Rozhledy sociální. — Rozhledy časopisecké. — Úvahy a kritiky. — Zprávy.

Drobné povídky a kresby. Veršem napsal Karel Leger. V Kolíně. Nákladem knihkupectví Jana Hantáka. 1895. Str. 16° 146. Cena 1 zl.

ТРУДЪ. Вѣстникъ литературы и науки. Томъ XXVI, № 6. С.-Петербургъ, 1895.

Živa. Časopis přírodnický. Redaktoři: Dr. Boh. Raýman, Dr. Fr. Mareš, Nakladatel J. Otto. Ročník V, číslo 7. Praha.

Psychofysika. Pojednává F. Mareš. — Rozhledy. O drápech obratlovců. — Přenášení síly. (S vyobr.) — Barvy a barvení. (Dokonč.) — Jak vznikají monstra a dvojčata zárodků živočišných. — Psychologie zástupů. — O tak zvané „quadrille des centres." — Směs. — Ženy a věda lékařská. — Lid opouští venkov. — Fauna arktická. — Zuby jeseterů. — Krev zmijí. — Energie výbuchů sopečných. — Literatura. Česká akademie. — Až na konec světa. — K. J. Bergh, Vorlesungen über allgemeine Embryologie. — Rozhledy astronomické. Úkazy na obloze. — Meteorologické pozorování z rozhledny na Petříně v Praze. (S vyobrazením.)

Oprava. V predošlom sošite Slov. Pohľadov, na 354. str., kde sú vypočítané spisy Ladislava Bartolomaeidesa, od spodku v 24. riadku miesto skomoleného má stáť: „De Sajone amne, natura navigero." Na 375. str., 25—26. riadok, miesto: „nadel zase ruky", má stáť: „. . . . rukavice".

Niva. Ročník V., č. 16. Brno.

Květy. Praha. Ročník XVII., č. 6.

Čas. List, věnovaný veřejným otázkám. Praha. Ročn. IX., číslo 21—24.

Cirkevné Listy. Ružomberok. Ročn. IX., č. 6.

Katolícke Noviny. Trnava. Ročn. XLVI., č. 11, 12.

Živa. Časopis přírodnický. Praha, ročník V., č. 7. Vydavatel a nakladatel J. Otto v Praze.

Slovanski Svet. Letnik VIII., štev. 21—23. V Trstu.

Lužica. Měsačnik za zabawu a powučenje. Zhromadny časopis hornjo- a dolnjołužiskich Serbow. Budyšin. Letnik 14., č. 9.

Vlast. Ročník XI., č. 9. Praha.

Hlídka Literarní. Listy věnované literarní kritice. V Rajhradě. Ročník XII., č. 7.

Krok. Časopis věnovaný veškerým potřebám středního školstva. Praha, roč. IX., sešit 6.

Nada. Pouci, zabavi i umjetnosti. Sarajevo. Godina I, broj 12, 13.

Dom a Škola. Vychovavateľský časopis pre rodičov a učiteľov. Ružomberok. Ročník X., číslo 6.

Jos. Kořenského: **Cesta kolem světa.** Sešit 14—15. Cena 30 kr. Tiskem a nákladem J. Otty v Praze.

Listáreň.

L. P. v P. Veľmi pekná pamiatka po Šafárikovi. Ale pôvodná báseň *V. P.* (Vilhelmovi Paulínymu) bola vytlačená hneď vtedy, v oktobri 1816, v Hromádkových novinách vo Viedni. Jestli ráčite dovoliť, dám pekný ten lístok do nášho Musea. — **Š. M.** vo **V. H.** Príde v nasledujúcom čísle. — **E. K.** v **H.** I také príspevky sú vzácne. Začne sa čím najskorej. Vďaka za zaujatosť.

Dlžníkov žiadame dôrazne, aby urobili za dosť svojej zaviazanosti.

SLOVENSKÉ POHĽADY

vychodia mesačne na 4. hárkoch.

Predplatné

pre Rakúsko-Uhorsko:

na celý rok . . . 5 zl. — kr.
na pol roka . . . 2 zl. 50 kr.

Pre krajiny ostatnej Europy a pre Ameriku:

na celý rok . . . 5 zl. 60 kr.

Slovenské Pohľady.

ČASOPIS

zábavno-poučný.

Redaktor a vydavateľ:

Jozef Škultéty.

Ročník XV. — Sošit 8.

V TURČIANSKOM SV. MARTINE.

TLAČOU KNIHTLAČIARSKO-ÚČASTINÁRSKEHO SPOLKU.

1895.

OBSAH.

Strana

Nezábudky. *Ľudmila Podjavorinská* 449

Svadobné obyčaje v Slovenskom Aradáci (v Banáte). Spísal *Michal Goda* 449

Výlet do šútovskej doliny v Turci. Od *Jos. Ľ. Holubyho* 460

Otec. Črta *Antona Čechova* 467

Eugen Onegin. Z Puškina prekladá *Samo Bodický* 472

Na hrobe mája. *Somolický* 475

Z básní Bočkových 475

Len okamih . . . — — 476

Bájka. *Ľudmila Podjavorinská* 477

Spomienka. *Ľudmila Podjavorinská* 478

Kassírka. Poviedka. Napísal *François Coppée*. Prelož. *J. M.* 479

Nešťastná príhoda. Zo života na slovenskej dedine. *A. B—y* . . . 483

Povesti z ľudu. *A. B—y* 488

Šťastie. Črta. Od *Somolického* 491

Slovenský jazyk. (Prostonárodné povery. V mikušovskej doline sobral *Vršatský*) 492

Beseda. (Slovenský archív. — Akej viery sú Slováci. *Šk.* — **Ištar.** Epický zlomok z Babylonu. Podáva *Julius Zeyer*) 496

Literatúra. (Русскій филологическій вѣстникъ. — Hlídka literarní. — Naše doba. — Časopis Matice Moravské. — Časopis Musea království Českého. — Krok) 511

Ďalšie spisy redakcii zaslané.

Božena Němcová. Pokus životopisný a literární. Napsal Vincenc Vávra. České knihovny zábavy a poučení, vydávané spolkem českých professorů, sešit 11—14. Cena sešitu 12 kr. Tiskem a nákladem J. Otty v Praze.

Slovanský Obzor. Časopis politický, poučný a zábavný. Majitel, vydavatel a redaktor Karel Wolf. Nákladem Matice Slovanské v Olomouci. Ročník I, číslo 7.

Zlatá Praha. Obrázkový časopis pro zábavu a poučení. Ročník XXII. Č. 33—36. Praha. Nakladateľ J. Otto.

Světozor. Illustrovaný týdenník. Praha. Ročník XXIX., č. 32—36. Nakl. knihtiskárna F. Šimáčka.

Prosvjeta. List za zabavu, znanost i umjetnost. Zagreb. God III. Broj 12.

Lumír. Časopis zábavný a poučný. Praha. Redaktor, majitel a vydavatel: J. V. Sládek. Ročník XXIII., číslo 29.

Rozhledy sociální, politické a literární. Ročník IV., č. 10. V Chrudimi.

Rok 1895. **Sošit 8.**

Slovenské Pohľady.

Nezábudky.

Do pamätníka.

I.

V tišine noci, keď rozkolíše
sa ľahkou vlnou citu do výše
ten túžob mojich hravý let;
keď nevšedným sa dumám zasväti
duch môj a v túžbe snivej zaletí
ta v hviezdnych sfär nadzemský svet:
vždy vtedy predo mnou sa zjasá
tá snivá duše tvojej krása.

II.

Keď večer v svojej komorôčke dleješ
a v dumách tichých ku hviezdam sa dívaš,
a keď v tej chvíľke snivej, harmonickej
sťa ku modlitbe ruky svoje spínaš
a *jeho* meno šeptáš v slastnom snení —
ó, rozpomeň sa vtedy, sestra drahá,
na veľké utrpenie nášho ľudu,
i vzdych mu venuj, z lásky vyronený,
a chvíľky tie ti dvojmo sväté budú!

Ľudmila Podjavorinská.

Svadobné obyčaje v Slovenskom Aradáci (v Banáte).

Spísal *Michal Goda.* [1])

„Starý, mali by sme sa poshovárať o toho nášho chlapca,“ vraví žena mužovi. „Druhí sa už ženia, bolo by i nám urobiť niečo. Už

[1]) Michal Goda je prostý človek, chudobný, jednoduchý nádenník, ale „pismár“ a „biblista“, preto v Slovenskom Aradáci býva temer na každej svadbe starejším. Obyčaje svadobné spísal na vyzvanie pána farára Emila Kolenyho. *Red.*

je ten čas, že by sa aj on oženil. Každý rodič chce si deti pripraviť do človectva za svojho života: tak aj nám treba urobiť, ako robia druhí ľudia. Vec už nie je na odkladanie. Ak neoženíme ho teraz, potom vezmú nám ho za vojaka, a keď odtiaľ príde domov, je ani mládenec ani vdovec."

„Veru, bolo by dobre, keby sme ho mohli oženiť. Ale akože si to započneme? Lebo je to veľká vec: veľká trova, aj veľké trápenie. To ty môžeš dobre vedieť aj podľa druhých, čo už pred nami túto vec robili."

„Vidíš, starý, ako ty rozprávaš! Bez trápenia nemôže byť nič. A tomu i tak nevyhneme. Aj trova musí byť. Keď raz človek do toho príde, potom nesmie hľadeť ani na trápenie, ani na trovu, ale počať a zvŕšiť s Božou pomocou."

„No vieš ty, stará, tá trova bude, ja sa to prestariem. Ja kúpim tri ovce, a ty vychováš jedno päť-šesť husí; zarezať 10—12 sliepok — to máš. Ja kúpim jedno sto litrov pálenky; ak bude chybeť, potom vezmem ešte so dvadsaťpäť aj tu doma. Ej, keby to bolo, ako predtým, že by nám dali z obilia páliť — mali by sme, chvalabohu, z čoho. Ale keď nám je o to pálenô najhoršie! Toto pálenô, čo kupujeme, aj je drahé, aj je plané."

„O tom ešte môžeme sa poshovárať. Tak spravíme, inak nemôžeme, ako druhí ľudia. Aj my musíme žiť, ako svet žije. Ale poraďme sa my, starí, o dievča, ktoré by sme mohli dostať za nášho syna. Aby bola múdra, varovčivá a bohabojná."

„Viem, stará, ale ktoráže by taká bola, keď my to nevieme, a na čele ani jedna nemá napísano. Ľudia sa klamú. Myslí človek, keď vidí dievča: No, to bude múdra žena! ale potom môže byť najhoršia. Druhá je zase pekná, hrdá; ale tá jej krása náš dom neobohatí, lebo na pýchu veľa načim vynaložiť."

„Už sa len poraďme, ktorú by sme išli pýtať."

Tak vyberú sa dve pytačky, pyšťoky si na ručníkoch troška na bok napravia. Keď prídu do domu, poklonia sa: „Pamodaj dobrý večer. Čože robievate, ako sa máte, či ste dobre zdraví?"

„Pamodaj vám. Ľa, čože robievame? Kadečo, ta sme dobre aj zdraví. Ako sa vy pochválite? A vitajte u nás, prejdite a sadnite si."

„Ďakujeme pekne, veď sme neustali veľmi." A hneď si hľadia pod zrkadlo, napredok sadnúť a shovárajú sa. Medzi rečmi domová gazdina behá po chyži, smetá lavice a riadi chyžu.

„Iba som sama doma. Celý deň som tamvon robila; tí moji včas ráno odišli aj vyorať aj posiať. Šla aj moja Zuzka siatie ponášať, tak som mala dosť roboty sama. Aj večeru som chystala, nemala som kedy tu ani poriadiť."

„Veď vám je to tak, keď je sama žena doma. Má dosť roboty i tamvon, i po dome, nevie, čo má driev chytiť do ruky. I ja som veru mala dosť roboty, i moji sa ráno všetci z domu vybrali. Môj Janko s chlapcom šiel orať, a starý odišiel ešte voľakde zem hľadať na poly, ak bude môcť dostať. Toto naše doma, čo zorali, jedno

pätnásť lancov (jutier), vidí sa im málo: tak že by radi aj na poly trocha zorať."

„Aj títo moji ponáhľajú sa najdriev doma zorať, posiať a potom že pôjdu aj oni voľakde, ak budú môcť dostať, opatriť na poly 5—6 lancov."

„Ale, kmotrička, ani sa nás nespýtate, čo sme prišli."

„Hľa, kmotrička moja, keď poviete, tak potom budeme vedieť."

„My sme prišli tú vašu Zuzku pýtať. Či by ste nám ju chceli dať za toho môjho Janka? Tomu sa ona veľmi páči. Že by on najradšej len vašu Zuzku, ak by chcela ísť zaňho."

„To vám ja teraz neviem povedať. Ešte sme sa ani neshovárali, či ju vydáme. Musíme sa driev poradiť aj mojej Zuzky. Opýtam sa, či bude mať vôľu, poshovárame sa; potom prídete ráno. Pravda, pýtali ju za P. K., ale nemá vôľu zaňho."

„No len sa poraďte do rána, a my prídeme. Ale že by ste nás za veľa na rečiach nedržali. Alebo nám prisľúbite, alebo nám odpoviete. Veď hádam je aj môj Janko nie trebáraký. Ten nechce sa báť hockoho ani na robotu, ani na nič na svete."

„Veď my vieme, že váš Janko je poriadny čeľadník. Ale len buďte na pokoji do rána."

Povedia si „dobrú noc" a idú domov. Doma otec spytuje sa: „No, čože vám povedali?"

„Čože nám povedali? Nič nevraveli, že by nechceli; poznať takto po rečiach, že majú vôľu. Tak nám ráno kázali ešte prísť. Ráno uvidíme, čo dá Pán Boh. Azda len dostaneme ručník."

Ráno zas idú na pytačky. Prídu do domu a pozerajú do komína, potom vojdú do chyže, poklonia sa: „Pamodaj dobrý deň. Ako sa máte? Či ste dobre spali, zdraví vstali?"

„Pamodaj vám. Dobre sme spali, chvala Pánu Bohu. Vy či dobre?"

„Všakovak. Ver' sa to veľmi nedá ani spať, keď má človek pred sebou také trápenie. Večer sme sa za chvíľu shovárali so starým, keď sme zťato od vás prišli. Potom sme zas dnes včas ráno vstali."

„Ver' sme to aj my tak, kmotrička. Večer sme trocha sedeli, radili sme sa, čo spraviť, ako by nám to lepšie vypadlo. Starý vraví, že je dievča ešte mladé, že by mohla ešte aj doma byť, učiť sa robiť, lebo že je ona ešte nie tak naučená všetku robotu."

„No, hľa! A ktoráže sa vydá, že by vedela všetku robotu? Veď sa ona učí robiť ešte, čo sa aj vydá, len nech sa bude chceť a pridá chuť. Ale čo ona povie? Či má vôľu ísť za môjho Janka?"

„Ona má vôľu, aj sa jej váš Janko páči. Spytovali sme sa jej, či pôjde; povedala, že má vôľu."

„Nuž keď dievča má vôľu, tak ju nezrádzajte s cesty, ani jej vôľu nehubte. Keď sa oni radi vidia, tak ich načim nahať, nech sa aj soberú."

„A už keď sa raz oni chcú, tak vo meno Božie, nech sa stane, my jej nebudeme vôľu hubiť. A siliť ju zas nebudeme, kde ona nemá vôľu, lebo násilná robota nikda dobrá nebýva; a najmä v tejto

veci. Toto je nie na rok, na dva, ale do smrti, preto nenačim, že by rodičia dieťaťu svet zaviazali.“

„Veď to, vidíte, aj môj Janko len túto vašu Zuzku chce. A keď ju on chce a ona zas jeho, načo by ste voľačo proti ich vôli robili. Tak nám len dajte istotu, že by sme vedeli, v čom sme, že by sme už boli aj my, aj vy na pokoji. Nech potom aj my zas nejdeme ďalej druhú pýtať.“

„Teraz vám ručník nedáme, ale buďte pri pokoji. My vám potom dáme vedieť. Troška chceme večeru pripraviť, a prídete potom aj so starejším, aj ešte rodinku, voľakoho čo bližšieho, zachycte. Prídite aj s Jankom, nech ho vidíme, aký je, a nech sa poznáme lepšie.“

„Veď ho hádam poznáte, veď chodieval k vašej Zuzke. Počuli sme od chlapcov, čo vraveli, že sa veľa ráz s ňou shováral a len pri nej najviac ostával. On je nie hanblivý, s každým sa dovráva, nebočí od ľudí. Ale my sa dlho bavíme. Moji už aj odišli orať, a my sme ešte tu.“

„Len vy buďte pri pokoji. Veď vám my dáme vedieť na pozajtre na večer.“

„No tak s Bohom ostaňte a zdraví. Tak budeme len na pokoji, už nebudeme sa unúvať nikde v druhú stranu.“

Prídu domov, otec sa spytuje: „No čože ste zvŕšili?“

„Dobre, chvalabohu!“

„Či vám ručník dali?“

„Ver' nám ručník nedali, ale nám kázali prísť aj s Jankom na pozajtre večer — — aj so starejším, že chcú večeru prihotoviť, že nechcú tak bez ničoho dať ručník.“

„Tak ti budú aj hostinu robiť?“

„Ej, budú. Vraveli, že by sme, koho máme najbližšieho, zachytili s sebou.“

„A kohože zavoláme?“

„Nuž veď vieš: tvoj brat aj sestra, aj moja sestra, aj jej dievka.“

„Dobre; pôjdeme: my dvaja a môj brat so sestrou — to sú štyria, tvoja sestra a jej dievka — šesť, a pôjde Janko so starejším — budeme ôsmi.“

Na ten večer poschádzajú sa k mládencovi do domu a o 7. hodine vyberú sa všetci a idú na hostinu. Keď prídu do domu dievčaťa, starejší vkročí prvý do chyže a pokloní sa: „Pán Boh daj dobrý večer“ a ostatní za ním, a spytuje sa za zdravie: „ako sa máte?“

„Dobre, chvala Pánu Bohu, a vitajte u nás, prejdite a sadnite si.“

„Ďakujeme, nie sme bárs veľmi ustatí.“

Po chyži pekne poriadeno, sklenice s páleným položené na stole, stôl pekne obrusom bielym prikrytý. Starejší sa usadí za vrch za stôl, ostatní radom po laviciach. Príde domáci gazda a

vraví: „Vitajte u nás, priatelia, bodaj zdraví ste boli. Nože sa napite toho páleného trocha, pán starejší."

Starejší ďakuje za ponuknutie a začne reč:

„Milí prátelé! V príbytku tomto my chceme se podle príkladu sv. patriarchu spravovati; čítáme zajisté a nacházíme v I. Mojž. 24. kap., kterak Abraham Eliezera, nejstaršího služebníka v dome svém, zavázal prísahú skrze Hospodina, Boha nebe a Boha zeme, aby nebral manželky synu jeho z dcér kananejských, ale aby šel do zeme a príbuznosti jeho a odtud aby vzal manželku synu jeho Izákovi. I stalo se, když vešel do domu Bathuelova a predložili pred nej chléb, aby jedl, on rekl: Nebudu jísti, dokudž nevypravím rečí svých. Tak podobne i my nechceme žádného nápoje ani pokrmu okúsiti, dokudž nezvíme, bude-li táto vaša dcéra našú mladú nevestú sluti anebo ne; a protož jestliže Hospodin cestu našu šťastnú zríditi ráčil, tedy priveďte ji k nám, aby sme dokonale presvedčení byli, že vskutku šťastnú učinil Hospodin cestu našu."

Tu vyjde niektorá žena alebo matka, pošle dievča zo zadnej chyže do prednej, pekne pripravenú, v sviatočných šatách. Príde do prednej chyže aj s ručníkom, ktorý má darovať mladému zaťovi, a povie: „Vitajte u nás." Odpovedia všetci: „Bodaj zdravá si bola." Oddavač, starejší mladej nevestin, povie: „No, milá dcéro, podobne jako Laban a Bathuel rekli: od Hospodina vyšla vec táto; nemúžeme odepríti v ničem: tak podobne i já mluvím k vám, pán starejší. Aj, devečka táto teď stojí pred nami, vezmitež ji a nech jest manželkú syna pána vašeho."

Starejší odpovedá: „Pristúpte oba, mladoženích i mladá nevesta, sem pred stól. Já, milý mladoženích, po nejprvé zeptávám se tebe, či ty z tvojej dobrej voli volíš túto pannu za budúcu manželku, a či tebe rodičové aneb prátelé namluvili? Jestliže z tvojej uprimnej voli, tedy rekni: ‚z mojej voli'. (Odpovie: „Z mojej voli".) Zeptávám se i tebe, milá dcéro, máš-li uprimnú lásku k tomuto nášmu mládenčeku, čili jiní tebe nahovorili, snad tvoji milí rodičové anebo tvoji krevní prátelé, anebo jakýmkoli násilím? Když z pravej srdečnej lásky, tedy rekni: ‚áno'."

Keď odpovie: „Z mojej lásky", starejší pojme obom pravé ruky a hovorí: „Toto vaše manželské spojování potvrzuje se po nejprvé úradem starejšským, tak aby tento váš úmysl byl šťastný, a v neomylnej nadeji očekávejte ten svatý, od Pána Boha zrízený a skrze služebníka Božího utvrzený sobáš. Já tedy ríkám: co Buh spojuje, aby človek nerozlučoval. I k vám pravím, prátelé, když se pri zasnubování mladých lidí všecko rádne a pobožne deje, nemají rodičové ani prátelé žádné prekážky činiti, nebo Bathuel a Laban v ničem neodpírali Eliezerovi, ale radej pravili, že od Hospodina tá vec vyšla. A protož nyní, milá dcéro, na dúkaz vašej manželskej lásky i nejaký darík, závdavek totiž, jeden ručník, žádáme, aby sme byli ujistení v našej predsevzatej práci."

Donesený ručník (v cene 5 alebo 6 zlatých) mladá nevesta ukáže starejšiemu; ten jej povie: „Milá dcéro, oddaj ho tomu, komu prináleží." Ona ochotne oddáva ho mladoženíchovi.

Akonáhle ona oddá ručník, jeho matka hneď odväzuje ručník svoj, plný jablkami, a vraví: „Poď sem, dievka moja“ a vysype jablká do jej šiat. Ale ešte prvej dá jej jedno 5—6 zlatých za ten ručník, potom bozká najprv mladá nevesta mamu, mama mladú nevestu. A tak i ženičky, ktoré prišly; každá jej oferuje po troške jablk a spolu sa pobozkajú.

Keď tak všetko zvŕšia, ohlási sa starejší: „No, či sme už všetko úradne pokonali? Keďže sú nám všetky veci v poriadku, tedy napijeme sa trochu.“ A vezme sklenicu s páleným a zavinšuje: „Nech dá milostivý Pán Boh šťastia tomuto nášmu manželskému páru a dobrého zdravia, že by sme sa v nich mohli tešiť a radovať, a nielen naša stránka, ale aj vy, milí noví priatelia.“

Hneď na to všetci odpovedia: „Nech Pán Boh uslyší, že by sme sa mohli pochváliť, aj jedna stránka aj druhá,“ a hneď sa ponúkajú a zdravkajú jeden na druhého: „Pamodaj zdravia!“ „Pamodaj aj vám!“ a pijú všetci radom, shovárajú sa o budúcich veciach, ako sa budú spravovať, kedy pôjdu pálenô kupovať, kedy hudcov jednať, kedy bude svadba, ktorých hudcov si zjednajú.

„Pán starejší, nože zdravkajte, nedržte pred sebou tie nádoby, a ponúkajte aj ďalej!“

Potom si pozapaľujú aj cigary. Keď príde 10 hodín, počnú nosiť na stôl taniere, lyžice, vidličky, a síce budúca mladá nevesta aj s príbuznou. Hneď potom donesú prvé jedlo, šífliky s polievkou. Starejší rekne: „No, milí prátelé, vidíme dary Božské před nás predložené, slušná vec jest, abychom Pána Boha prosili, aby sme ich ve zdraví užiti mohli, a tak se pomodlime takto:

Otče svatý,
ráč žehnati
pri Tvém stolu
všechnech spolu.
Jídlo, pití
ať nás sýtí,
a tak živ nás
na každý čas,
nebs' otec náš,
jenž hojnosť máš. Amen.“

Zatým donesú kuracie mäso, čo sa v polievke varilo, potom paprikáš kurací, pečenú hus s pampúchami, potom bravčovú pečienku, pečenú kačicu, rejteš (štrúdľu) s makom, jablkami, s brozienkom, k tomu gazda donesie krčah s vínom alebo pivom, potom ešte dajú pečivo, aj ryby vyprážané, a tak jedia a pijú. Keď sa navečerajú, starejší vstane: „No, milí prátelé, videli sme dary Božské pred nás predložené, aj sme ich užili, a tak poďakujme Pánu Bohu za ne, takto:

Bože, prijmiž naše chvály
za to, co sme požívali,
nebo každé dobré dání
máme z tvého smilování;

dej nám i nyní cítiti,
že nebude človek žíti
samým chlebem, než i slovem
zjevení v Duchu Kristovém. Amen.“

Zapália si cigary aj pípy a tak sa shovárajú. So stola posberajú, ale nechajú na ňom misu jednu alebo dve s rejtešom a s mäsom. Poschodia sa všetci do izieb, aj kuchárky, sedia a shovárajú sa — najviac o budúcej svadbe. Dohovoria sa, že v sobotu pôjdu na sdávku, potom v nedeľu hneď bude ohláška prvá, tak o dva týždne môže byť svadba. Alebo odložia ju na ďalej, lebo dary kupovať môžu ísť iba o dva týždne. A dohovoria sa i o hudcov, ktorých majú si zavolať.

Je už jedna po polnoci. Začnú sa ozývať, že treba ísť domov.

„Len seďte, veď ešte dosť prídete. Noc je dosť dlhá, vyspíme sa. Nože, pán starejší, zdravkajteže! Napite sa a dajte aj ďalej ten pohár.“

Nasleduje s jednej strany ďakovanie, s druhej vynukovanie, zdržiavanie. Ale konečne predsa len povstávajú s miest, vyberajú sa domov, podávajú si ruky.

„Dobrú noc vám! A ďakujeme pekne za všetku lásku priateľskú, aj za úctivosť, čo ste nám preukázali.“

„Pán Boh daj i vám! A nebanujte, ak vám voľačo po vôli nebolo, že sa vám voľačo nepáčilo.“

„Dobre všetko bolo. Nech vám len Pán Boh dá zdravia, šťastia.“

Medzitým mladá nevesta pobozkáva matku mladého zaťovu i ženičku, ktorá s ňou prišla. Do ručníkov nakladú im všakového, čo mali pri večeri, aby vzali aj domášnym.

„A pozdravte všetkých doma!“

„Ó, načo ste sa len trápili.“

„No len vezmite.“

Tak odídu všetci domov.

Prišiel čas dary kupovať. Mladej neveste džuby, cipele, štrimfle, ručník, šatu, geceľu, otcovi klobúk, matke ciple, štrimfle; mladá nevesta otcovi zas na košeľu plátno, aj mu ušije, matke košulicu, ktorú tiež ona ušije, mladému zaťovi na gate — aj tomu ušije, a tak jedna stránka vyrovná sa druhej.

Keď tri ohlášky vyšly, vyvolia si mladého, jedno dvadsaťročného alebo i staršieho chlapa za zváča, aby pozval rodinu na svadbu. Porátajú mu, koľko domov má volať; obyčajne 50—60. Keď zváč príde do domu, takto vinšuje:

„Mnohovážni páni prátelé! Já pricházím do domu Vašeho, aby Vám predevším oznámil, že tento stav manželský sám Buh hneď v raji ustanovil, když učinil prvního človeka Adama a vyňal rebro jeho a učinil pannu z neho, oddal ji Adamovi, aby byla manželka jeho. Tak od toho času všickni patriarchové a králové porádne a

statečne do svatého stavu manželského vstupují. Tak i tento poctivý mládenec Janko .... chce stav mládenecký promeniti a do svatého stavu manželského vstúpiti. On tedy skrze mne Vás prosí a žádá, aby ste se nestežovali v pondelok večer do jeho poctivého príbytku prijíti a v utorok ráno k svatému sobášu odprevaditi. Úprimne Vás prosí a žádá.“

V pondelok večer príde mladý zať pre starejšieho a dovedie ho na svadbu. Keď starejší vstúpi do svadobného domu, pokloní sa: „Pán Boh daj dobrý večer!“ Prítomní zaďakujú: „Pán Boh daj aj vám, pán starejší, a prejdite, sadnite si.“ Hudai už tam hudú, ale teraz prestanú, starejší sadne za stôl do kúta a spytuje sa, kde sú svadobný otec a svadobná mať. „Pošlite ich, nech prídu dnu.“ Vybehnú, dovedú otca i mať do chyže.

„A, vitajte, pán starejší, u nás. Bodaj zdraví ste boli.“

Starejší vstane a takto vinšuje:

„Uprimní a dobrí prátelé! Vďačná jest mi vec, že Vás pri žádostivém zdraví uhlídám. Laskavý Hospodin nech Vám toho štestí ráčí popríti, aby toto Vaše svadebné predsevzetí, které teď ve jmenu Božím začínáte, pri dobrém zdraví i dokonati ste mohli a z Vašeho syna sladkého potešeni dožili.“

Teraz posadajú za stôl čo bližší, zváč, družba aj hudci, a trocha si zavečerajú, kým svadobná spoločnosť sa poschádza; napijú sa páleného.

Potom už čakajú svadobníkov. Keď zjavia sa dvaja alebo traja, zváč alebo družba vezme palíčku, vyjde predo dvere a hneď sa vráti do chyže, pobúcha palíčkou na hradu a hudci prestanú húsť. Príde pred stôl, započne vinšovať:

„Moj milý pán starejší! Tak som šťastlive vykročil z domu tohoto, že mi Pán Boh takýchto tovarišov požehnati ráčil, a oni sa zavazujú, že v čemkolvek budú moci, že nám budú na pomoci, jak skleničkou tak lyžičkou, a kde budú moci aj plecom podvihnúti (alebo aj pec zvaliti). Uprimne vás prosím, aby ste im dali místa.“

Starejší na to odpovie: „Ďakujeme pekne, vďačne im dáme miesto.“ Každý podá najprv starejšiemu ruku, vraviac: „Pamodaj dobrý večer, pán starejší.“ — „Pán Boh daj aj vám, a vitajte, prejdite, sadnite si pri nás.“ Hudci začnú nanovo. To tak trvá, kým celý zástup neposchodí sa do svadobného domu, do 9. hodiny večer; pritom neprestajne tancujú.

Keď sa svadobníci poshŕňali, okolo 10. hodiny počnú stoly snášať do chyže. Kým posadajú si okolo stolov, v kuchyni kuchárky nahotujú jedenie na misy. Potom zváč vezme prvú misku, čo na predný stôl má byť, druhí poberú ostatné. Vstúpiac s misou do chyže, zváč zavolá: „Hore, hudci!“ Hudci prestanú hrať, zváč počne vinšovať:

„Milí páni svadebníci,
všickni malí i velicí,
když sem vás sem invitoval,
to hneď každý pomerkoval,
že náš hospodár svadebný

ne jen muzikû hudebný
chce nás tu obveseliti,
než i pokrm predložiti.
Príhotovil nám nemálo,
by se každému dostalo
neco jísti, neco piti —
chce svú lásku učiniti.
Darmodaj si krpce ztratil
a Vydrigroš sa navrátil.

Pán starejší, prijmte vďačne a vic na vic očekávejte."

Starejší sa ozve:

„Milé svadebné veselé shromaždení! V príbytku tomto, plnom veselím, každé daní jest dobré a každý dar dokonalý, kterýž pochází s hury od Otce svetel; i my tedy vidíme dary Božské pred nás predložené, nejprv z rosy nebeskej a z úrody zemskej a z práce rukú hospodáre tohoto. Pomodlíme se Pánu Bohu za ne takto:

Požehnej stul tento, Pane.
Pokrmy od Tebe dané
pomoc stredme požívati
a na to dej pamatati,
že Tvoje království není
samé pití a jedení,
ale v srdci láskou jatém
pokoj, radosť v Duchu svatém. Amen.

Po modlitbe najdriev starejší berie si polievku, potom druhí ďalej; a tak ide i pri nasledujúcich jedlách, ktorých býva asi šestoro. Potom starejší zase vstane:

„Milí svadební prátelé! Videli sme dary Božské pred nás predložené, aj sme jich z pomoci Božej užili, tedy slušná vec jest, aby sme Pánu Bohu poďakovali za ne takto: (Povie modlitbu.)"

A tu ešte prehovorí: „Milí svadebníci, ješte nám neco pozustává. Aby sme v porádku všecky veci naše drželi, máte jeden každý pristúpiť k stolu, dať se zapísať a položiť každý po 10 kr. na dúkaz toho, že nám zitrejšího dňa dlúhé cesty nastávajú, a pri takých cestách i mnoho platu se požadovať bude, totiž pri sobáši a za duchny."

Keď takto už všetky veci sú v poriadku, starejší povie:

„Milí prátelé! Čas jest, aby sme išli do príbytkú svojich a na ráno aby se každý zavčasu vo svadebnom dome ustanoviti ráčil."

Už sú totiž 2 alebo i 3 hodiny po polnoci. Svadobníci odchodia domov. Niektorí, ktorím nechce sa ísť, ešte sa zabavia.

Ráno, keď vyjde slnce, starejší už vstupuje do svadobného domu. Ostatní prichodia po traja, po štyria, každý podáva ruku starejšiemu: „Pamodaj dobrý deň!"

„Pán Boh daj vám."

„Či ste dobre spali, pán starejší?"

„Ďakujem pekne. Chvala Pánu Bohu! Ako sa vy pochválite?"

Tak sa schodia, kým nezvonia na sobáš. Keď počnú zvoniť, družba alebo zváč oznámi starejšiemu, že zvonia na sobáš. Starejší rozkáže zváčovi i družbovi, aby pred stôl priviedli mladého zaťa a aby sa všetci domášni shrnuli do izby. Keď je mladý zať pred stôl dovedený a rodičia, bratia a sestry za ním stoja, družba postaví sa s jednej strany a drží v ruke mladého zaťov i svoj klobúk; s druhej strany stojí zváč a drží v rukách vankuš, na ktorom mladý zať má kľačať, keď si bude odpytovať k sobášu. Starejší, ako vidí, že je všetko v poriadku, hovorí takto:

„Milé svadební shromaždení v príbytku tomto veselí plném! Povolaní sme do príbytku tohoto od hospodára našeho skrze služebníka jeho zajiste ne proto, abychom hodovali, jedli a pili, tancovali a veselili se, ale zvláště k tomu cíli sme se sešli, abychom byli svedkové tohoto našeho mladoženícha, jeho odprevadili do chrámu Páne, kde on pred svatým oltárem skrze služebníka Božího má se svou manželkou zavázan býti. Predne pak tebe, milý mladoženíchu, chcem príklad a naučení dati, prvé než by si v chráme Božím od služebníka Boha živého svatým sobášem zavázan byl, nebo tam dúležitejší slova slyšeti máš. A protož, milý mladoženíchu, chcem ti na srdce položiti slova apoštola sv. Pavla I. Kor. 13. k., 11., kdež praví sám o sebe: Dokudž sem byl dítě, mluvil sem jako dítě, myslil sem jako dítě, smýšlel sem jako dítě; ale když sem se stal mužem, opustil sem dětinské věci. Tak podobne i ty, mladoženíchu, dokudž si byl díte, mluvil si, chodil a činil si jako díte, ale od této doby sluti budeš mužem a tak již více nemáš činiť detinské veci, ale kráčeti po cestách Hospodinových. Protož, milí prátelé, nahlednime ješte do dokonalého zákona Božího; tam vidíme, kterak všemúdrý Hospodin ráčil ustanoviti tento svatý stav manželský. Proto zajiste, nebo videl hned pri prvním človeku Adamovi jeho samotnosť, hned rekl, že není dobre býti človeku samotnému, ale aby mu byla pristvorená pomocnice k boku jeho, a hned Pán Buh dopustil tvrdý sen na Adama a vyňal mu jedno z reber jeho, učinil z neho pannu a dal ji Adamovi, aby mu byla manželka jeho. Tak tedy, aby se žádný nedomníval, že by tento svatý stav manželský od puhých lidí byl vymyslený anebo ustanovený — však jest samým Pánem Bohem narízený, ustanovený i potvrzený. Nemá ho žádný človek za lecjakú vec považovati, poneváč je to svaté uložení Boží. Chceme-li ješte více presvedčení býti o tomto svatém stavu manželském, máme naučení v jedné pronikavé a utešené písni, kterážto takto zní: „Bůh věčný a nebeský Pán“. Zaspíváme si nekolik veršú z nej. (Spievajú.) Protož, milí prátelé, již sme dokonale presvedčení o tomto svatém stavu manželském, že je to samé Božské dílo a narízení Hospodinovo. A nyní, prvé nežli by sme cestu pred sebe vzali do chrámu Božího, odpýtaj si, mladoženíchu.“

Zváč položí vankuš pred stôl na zem, mladoženích kľakne naň a začne:

„Moji milí rodičové! Já z pomoci Boží umínil sem sobe k svatému sobášu pristúpiti, s Pánem Bohem i s bližnými se smíriti;

protož prosím Vás pro drahé rany Ježiše Krista, aby ste mi všecky mé spáchané hríchy ráčili odpustiti. Já slibujem života mého polepšiti a pobožne živu byti. Amen."

Mladému zaťovi, pred stolom kľačiacemu, starejší podá ruku, mladý zať vstane a starejší vinšuje: „Milostivý Hospodin nech ťa sprevádza v dobrom zdraví a šťastí." Mladý zať obráti sa k rodičom, bratom a sestrám, pobozkajú sa a tak idú na sobáš do kostola.

Starejší ide popredku, svadobníci za ním, hudci za svadobníkmi a mladý zať medzi ženami za hudci. Tak idú, kým nedôjdu do kostola.

Po sobáši zas tak idú domov. Pri kostole ešte sa ponúkajú páleným, ženičky koláčom, všetci priatelia jedni s druhými popíjajú a zatancujú si, kým starejší vo fare pozvŕšajú svoje veci. Potom vrátia sa do svadobného domu, vytancujú jeden tanec a posadajú si poludňovať. Keď sa napoludňujú, družba vezme svoj fokoš a ide k mladej neveste na ohlas. Prijdúc do domu mladej nevesty, takto predstúpi pred oddavača:

„Čo vy tak jete, pijete,
tancujete, hudbu provodíte?
Zdaliž vy o tom neviete,
že prídu na vás kozáci,
Nemci, Slováci?
Tí vás budú sužovati,
vaše dítky odbírati.
Pojmú vám tí vašu dcéru,
s perím, s duchnami ju sberú.
Takhľa, vaša radosť
zmení sa vám v žalosť.
Otec, také mati budú nariekati,
že im dcéru vezmú
a ich smutných nechajú.

Pán starejší, vy sa tu nič neľakajte: túto flašku vďačne odo mňa prijmte."

Starejší pekne ďakuje, družbovi dajú pri stole miesto, on na chvíľku sa usadí, potom vráti sa do domu mladého zaťa, kde hneď hotujú sa s celým húfom pre mladú nevestu; ktorá je kmotrou, tej dajú dary niesť, tie isté, ktoré boli nakúpili pred svadbou.

Pre mladú nevestu tak idú, ako i na sobáš: starejší popredku, ostatní za ním. Mladí chlapi majú zástavy, štyri alebo päť, s nimi poskakujú. Ženičky, idúc s mladým zaťom, takto spievajú:

Pozri, Zuzka, po ňom, aký mentiek na ňom.
Ver' je otrhaný, aj to požičaný.
Svine mu nekvičia, kravy mu neručia,
ani mu kohúti na pántoch neskrečia.
Akože už bude horný, dolný konec,
keď sa už oženil ten Janko mládenec?
Janíkovo pierko do Dunaja spadlo,

chytajže ho, Zuzka, aby neosadlo.
Ja by ho chytala — hlboká je voda,
utopila by sa, bola by ma škoda.
Škoda ma je, škoda, aj ma škoda bude,
pokým mi cudzia mať rozkazovať bude.

(Dokončenie.)

Výlet do šútovskej doliny v Turci.

Od *Joz. Ľ. Holubyho.*

Kedykoľvek som sa na mojich botanických potulkách vyhrabal na dajaký vyšší končiar vrchov dolno-trenčianskych, vždy som hladovýma očima hľadel k severu, na vyčnievajúce turčianske, horno-trenčianske, oravské a liptovské hole, závidiac temer všetkým, ktorí majú príležitosť po nich si do chuti pochodiť; lebo poklady rastlín, porozsievané všemohúcou rukou Božou po tom veľmi hrbatom a skalnatom kraji, sú o mnoho bohatšie a nádhernejšie, než v okolí môjho bydliska, na týchto trenčianskych — smiem-li sa tak vysloviť — dolných Horniakoch. Pravda, že na mojom každodennom výletnom území matička zem lepšie odmeňuje plodinami rozmanitými na roľach a v sadoch pilnú prácu hospodárovu, než v tom kraji, v ktorom sa kameň začína a chlieb prestáva; ale jako si nedám haňať ľud môj, lebo som kosť z kosti jeho a krv z krve jeho, nespotvorím sa nikdy na takého pľuhavého vtáka, ktorý svoje vlastné hniezdo zanešvaruje: tak, jako opravdový rodený Lubinák podjavorinský, a od 34 rokov neďaleko Javoriny pod Lopeníkom, povesťmi ovenčeným, obydlený a už náležite naturalisovaný Trenčan, ešte som nezabudol, jako si Lubináci spievavajú o dolnej zemi, ktorú zkrátka len dolinou — ač je to veliká plochu pokrývajúca rovina — menujú:

Dolina, dolina! Čo ma po doline!
Keď na tej doline dobrej vody nyne!

Posmeškár by mi povedal: misera patria, quae ab aqua laudatur; ale veru našu patriu voda nikdy neurobí mizernou a biednou; lebo keď nám dakedy aj do krpcov nateče, ba dakedy sa stane, jako pred pár rokami v Bošáci, že naša, ináče krotká bošácka rieka zastrečkovala si a pekárovi cez pec pretekala: my budeme úplne spokojní s naším vrchovatým, na dobré vody a krásy prírody bohatým, poctivým slovenským ľudom obývaným krajom, nech by nás len kadejakí vydriduchovia a vampyri nekvárili a nevyssávali!

Zakiaľ som bol mladším, nedostalo sa mi toho šťastia, abych si mohol do chuti pobotanisovať po vyšších holach severo-západných stolíc Slovenska; až keď sa mi deň života už hodne nachýlil, i ra-

dostno-slavnostné i žalostno-boľastné prípadnosti tu umožnily mi, tu donútily ma cestovať hodne ďaleko hore Váhom; a aby som si jakú-takú pamiatku z cesty doniesol domov, použil som aspoň jeden deň k tomu, že som si, či sám, či v spoločnosti iných, zaskočil na skalnaté vrchy, a dľa možnosti nasbieral rastlín, koľko sa ich do môjho, cez plece preveseného botanického šlabikára vpratalo.

Na turiansky cinter, kde mi dobrá dcéra a milá vnučka vedľa seba odpočívajú, ťahalo ma hneď od ich pohrabu, na ktorom som pre ťažkú chorobu prítomným byť nemohol. A keď sa môj zdravotný stav značne zlepšil, a prechladnutia už nemal som sa čo obávať, vybral som sa dňa 11. júna do Turca, aby som v Turanoch tie mne milé hroby videl. Ale o tejto žalostnej návšteve tu hovoriť nebolo by na mieste; spomenul som ju len preto, že ona doviedla ma pod Malý Kriváň, a že som aspoň jeden deň mohol brúsiť po horách a sa kochať v krásach tunajšej prírody.

Na bohuslavickej stanici bolo nápadne mnoho mužov z Bošáckej a Lieskovskej doliny, ktorí pre jakési horské výstupky citovaní boli do Trenčína, a tam bez pochyby aj chlp pustiť museli. Videl som tam, na vlak čakajúceho, aj kaputoša, ktorý pri laňajšej májovej mačacine vlasteneckej v Trenčíne, jako nejaký kapellmajster, k velikej radosti oéljenovaných pánov a mravčiacej čvargy, fungoval; a že som okolo neho prešiel bez toho, že by som si ho bol povšimnul, priplichtil sa o chvíľu ko mne, a s tvárou nie tak furiantskou i hlasom nie tak škrekľavým, jakými excelloval pri tej virtuósne prevádzanej, od loptošov arranžovanej mačacine, ale pokorne sa mi predstavil, rieknuc skrúšene, že on to bol, ktorý vlani v Trenčíne ten oštobašág prevádzal. Aha, reku, už viem, s kým mám to potešenie; oni sú to ten kapellmajster, ktorý pred „Baranom“ tú patriotickú litaniu odriekali: „Abzug Holuby, Abzug N. N.“ do nekonečna, a „Éljen X. Y. Z.!“ Vidia, reku, ja sa na to ani mak nehnevám, len sa mi to hnusí; to ale im môžem povedať, že ani jeden z tých oéljenovaných vlastencov nemal konečne takej radosti z tej mačaciny, jako ja jediný, „abzug“-om poctený. Lebo keď som sa večer ubieral do fary, chtiac nočným vlakom domov, počul som to rozkošné bulákanie pánov uličníkov v meste, a že nie som natoľko muzikálnym, že by som pri takej, čo jak patriotickej a interessantnej muzike, prítomným byť musel, zostal som na fare, a keď môj spoločník neprichádzal, pokojne som sa vyspal a ráno, aby som daktorým kočacím muzikantom, keby som ktorého stretol, nemusel dať na borovičku, nešiel som na nádražie trenčianske, ale cez most na stanicu do Istebníka; a že som mal do príchodu vlaku ešte viac než pol hodiny času, prechádzal som sa po chodníku vedľa hradskej cesty, a tam som našiel pre celé Uhry novú, veľmi vzácnu a mne milú rastlinu (Potentilla argentea $\times$ arenaria $=$ P. subargentea Borb.) Jak pre mňa každá mačacina v Trenčíne taký výsledok mať bude, môžte mi ju kedykoľvek inscenovať. Bolo mi, veru, chuďasa ľúto, že jako potomok slávnej rodiny, za taký nástroj surovosti upotrebiť sa dal, a teraz to sám skrúšene najväčším oštobašágom menoval. Že sme sa shovárali slovensky, počúvali nás ľudia a usmievali sa.

Pred samou stanicou bohuslavickou je rozkošná barina, a vyše stanice počína sa veľký močiar, ktorý sa až k Štvrtku tiahne. O tomto čase žaby nie sú viac tak hovoru- a spevuchtivé, jako na jar, kde ich krkotaniu nebýva konca-kraja Bohuslavičania a Štvrťania aj vybadali daktoré žabacie rozhovory, medzi ktorými je aj tento dialog a chór:

Kačo!
Čo?
Umrel c' muž!
Už??
Chór: Už-už-už-už-už-už-už!
Rada si?
Rada!
Chór: Rada-rada-rada-rada!

Keď už žaby spomínam, nezaškodí zaskočiť si v duchu do Skalice, a počúvať deti, jako si pri žabacích koncertoch zvláštnym tónom odriekajú tieto veršíky:

Žaba krkoce
V černém potoce:
Syn sa jí žení
V turecké zemi.
A vy rybičky,
Buďte družičky;
A vy kaprové,
Buďte družbové.

Jeden kapr peníze kuje;
Co jich nakuje, všecky prepije,
Prijda domu, ženu bije.

Ale nemal som času dlho na žaby myslieť; lebo vlak zapískal, a z voza druhej triedy vystrčila sa hlava môjho zaťa, pezinského farára slovenského, Jul. Žarnovického, na znak, kam mám vkročiť, abych nezablúdil. Cestovali sme teda spolu. Mne na tom mnoho záležalo, aby som mal na druhý deň jasno; lebo vláčiť s sebou mappu na rastliny, a potom pre dážď pod strechou sedeť, je prinajmenej galiba, bárs by ťa pri tom štedrí hostitelia jako pavúka chovať chceli. Hovorí sa: Keď na Medarda (8. júna) prší: bude 40 dažďov; jak neprší: bude dažďov bez počtu. A teraz na Medarda nepršalo. Ja ale kojil som sa tou nádejou, že sa táto pranostika aj mýliť môže, a že nebudem museť o sebe povedať: Fršták išiel, Fršták prišiel, a že som vospust sveta vláčil prázdnu mappu s sebou.

Na dolno-trenčianskom Považí sadí sa mnoho cukrovej repy. To sa vyplatí len väčším hospodárom, ale drobní gazdovia už nahliadajú, že sa sadenie repy pre nich nehodí; lebo preddavok hneď za horúca na iné potreby potrovia, chybuje im krma a stelivo, a mnohý minulého roku bol rád, keď mohol toľko repy oddať, koľko dostal preddavku. Tohoto roku zase je miestami úžasné množstvo pandráv, ktoré repy, jačmene a iné plodiny podžierajú. Pri Bohu-

slavicich je veľká tabla role, na ktorej repa už dvakrát okopaná a popretŕhaná, zaoraná a zase znovu repovým semenom posiata byť musela. Práve som šiel cestou popri tej roli, keď ju orali, a videl som deti za pluhom do slameníc sbierať a potom na cestu vysýpať pandravy. Milovníci chrobákov sa už teraz môžu tešiť, že bude na rok mnoho chrústov. Zato nemáme tohoto roku húseníc: a s tým sme úplne spokojní, len keby nebolo úžerníkov a závratníkov, ktorí sú ľudu nášmu tisíc ráz škodnejšími, než všetky pandravy a chrústy, húsenice a iná sberba!

Práve, keď sme sa viezli popri Dobrej vyše Trenčína, horelo tam viacej domov, a oheň sa šíril ďalej. Pre floristu najinteressantnejšie sú vrchy Trenčianska, počnúc od Teplickej doliny až po Hričov, a potom trenčiansko-oravské hole; a ač od časov Rochelových, ktorý od r. 1806—1820 u grófa Aspermonta na Rovňach jako lekár sa zdržoval a tieto kraje viac ráz pochodil a z nich 4 centurie vzácnejších sušených rastlín vydal, — i viac floristov tadiaľto bežne sa obrátilo: predsa nie sú natoľko preskúmané, že by sa pilný a umelý sberateľ bez značnej koristi z nich vrátil. Len samá súľovská, magická kotlina je hotovou botanickou záhradou! Pre mňa má tú jedinú chybu, že mi je priďaleko, než aby som každú skalu a každý kút viac ráz do roka poprezeral.

V Žiline bol by som veľmi rád navštívil pána Dr. Dušana Makovického; že však len pol hodiny bolo času do príchodu vlaku, ktorý nás mal naložiť a v Turanoch vysypať: nebolo z návštevy, na ktorú som sa tešil, nič. Nebude to dlho trvať, že sa Žilina rozšíri až po samú železnicu, a kde sa teraz kapusta a zemiaky sadia, budú odfukovať parné stroje a vysoké komíny do povetria vynášať nevyhlatené diamanty — v atomoch uhlíkových s dýmom vystupujúcich. Snáď nikdy v živote nevidel som tak zaškrátaného kominára, jako teraz tu v Žiline. Musel byť vzdor ťažkej a často s nebezpečenstvom spojenej, ale poctivej práci svojej, dobrej vôle, lebo sa smial, tak že jeho biele zuby tvorily rozkošný kontrast jeho nehorázne začiernenej tvári. Smel bych sa staviť, že ani povestný murínsky kráľ Cetewayo (Kečvájo) ani polovicu tak tmavý nebol, jako náš žilinský veselý kominár. Hej, bola by to za rozkoš pre skalické deti, keby takého kominára na ulici videly! Vybehúvaly by za ním a recitovaly by v chóre tie veršíky, ktoré, ač ich pôvodca je neznámy a ani v žiadnej chrestomatii alebo antologii odtisknuté nie sú, ani sa ich v škole neučily, predsa každé dieťa zná:

Kominár má fľek,
kominárka ne';
kominár ho potrebuje,
keď komíny vyškrabuje,
kominárka ne'!

Nakoľko sa z voza železničného poznať dalo, sú od Žiliny hore výstražné tabule pri železnici trojrečové; aspoň sa mi tak zdalo. Od Žiliny dolu Považím nosia tie tabule len maďarské a nemecké nápisy; maďarské pre Maďarov, ktorých v tomto kraji vôbec niet,

leda úradníctvo za maďarské počitované, — a nemecké pre židov. Slovákovi netreba na tabulu písať slovensky, aby vtedy železnicu neprekračoval, keď vlak ide: lebo to Slovák aj bez výstražného nápisu zná.

Keby som bol v peknejšom počasí sám cestoval, nebol by som sa mohol zdržať vystúpiť vo Varíne a ztadiaľ cez strečniansky priesmyk pešky jachať po Vrútky. Vôbec najbližšie okolie Strečna je tak vábivé, už aj preto, že v úzadí hradu sa tiahnuce vrchy za krátky čas možno bez velikého namáhania pochodiť a kochať sa na hôľnych rastlinách, ktoré až k samému Váhu sostupujú. Ej, či ma mrzelo, že hneď vyše strečnianskeho tunnelu na jednej skale, tak blízko, že bych ju dobrým ožechom bol mohol dosiahnuť, vyškierala sa na mňa jakási Saxifraga! Ale čo po ledačine, keď vlak rýchlo uháňal, a táto Saxifraga len tak sa mi pred očima mihla. Tí, ktorí tade chodia, si jej nevšímajú; a kto o ňu stojí, ten sa k nej nemôže dostať.

Tá turčianska záhrada má široké a vysoké ploty! Bola by to za rozkoš, po tých, malú túto stolicu obkľučujúcich hoľach, brúsiť a pre Slovenskú museálnu spoločnosť sostaviť herbár turčianskych rastlín: aby tak Kvetna tejto stolice v čím najviacej formách všetkých rastlinných druhov na jednom mieste pohromade bola!

V Turanoch nás naši priatelia už čakali na stanici. Dáždik večerný málo dobrého veštil k najbližšiemu ránu; že sa ale ráno hmly počaly trhať a tunajší meteorologovia nám predpovedali jak aj nie celkom jasný, tak aspoň obstojný deň: vybrala sa nás celá spoločnosť vozmo do šútovskej doliny. Úprimne vyznám, že by som radšej bol šiel v sprievode spoľahlivého vodcu na Malý Kriváň, lebo tak by som o mnoho bohatšiu korisť na rastlinách bol doniesol, keby som bol mohol stúpať dľa ľúbosti, kde by sa mi práve príhodné miesta, skaliny, pramene, močariny, dobytkom ešte nevybotanisované a kozami neobstrihané tráviny boly naskytly. Takto som ale v spoločnosti turistov suchého zelinára musel doma nechať a jako dilettant stať sa tiež turistom — a po výtečne skaliskami makadamisovanej ceste šútovskej doliny — nemeckým turnerom. Od Turian až po Ratkovo nespozoroval som po obidvoch bokoch cesty mimo Lychnis Viscaria L. nič zvláštneho. Ale kvietky toho lipkavého klinčeka vyzerajú jako skvelé rubíny na farbistej parte. Dolu strmým svahom výtečnej hradskej, k Šútovke sbiehajúcej, kde sme sa nohami a rukami museli voza držať, aby nás vozka nevytratil, a za nami v košine sediaci mendíček Paľko mal tisíc starostí s košami, fľaše skalického vína a martinského piva obsahujúcimi, aby sa mu to na márne črepy nepotĺklo: len tak cľivatom som zazeral v pravo a v ľavo, čo by sa tam do mappy uchytiť dalo, keď na zpiatočnej ceste voz predbehnem a si ponad hradskú vyskočím. Náš vozka hamovníka nemal, a kolesá na hradskej tak hamovať, jako to po horách zvykli, totiž prestrčením [illegible] obe zadné kolesá oblého kusu dreva, hádam ani tu nesvobodno. Hneď niže kraľovianskeho tunnelu vidno asi na 300 krokov i železničnú trať

i hradskú cestu znovu do skál vystrieľanú, keď laňajší rozvodnený Váh i jednu i druhú dotrhal a s sebou odniesol.

Že som bol teraz prijatý do klubu výletníkov-turistov, musiac sa držať smeru cesty a chodníkov, jako ich klub ešte vo fare turianskej ustálil: ani nebudem sucho referovať o mojich zelinárskych nálezoch, ale sa pousilujem výletníckym spôsobom opísať túto prechádzku, ba rozpoviem výnimečne aj to všetko, čo sa pri vodopáde pod Kozou skalou pri improvisovanom ohnisku dialo. Jako sme tak s vozom leteli k potoku Šútovke, plní obáv, že sa nám tak stane, jako Havlíčkovi do chládku tyrolského vezenému, o čom v svojich tyrolských elegiach spieva, že keď sa prevrhli a náležite domačkali, vozka a policajti — „mazali si špiritusem záda — nosy arnikou“: až potom sme si pokojne vydýchli, keď náš opatrný vozka zatočil do šútovskej doliny k píle. Zakiaľ sa tam vyhľadali nosiči potravín a všetko s voza poskladalo, vybral som sa sám hore Šútovkou na výzvedy: čo tam asi pre mňa súceho byť môže? Tu mi hneď do očí padly lúčky, primitívne ohradené dookola žulovými balvanmi a menšími kameňmi, nie tak na ochranu pred človekom, jako pred dobytkom. Že také, okolo sádkov a lúk nawáľané kamene, veľkú plochu pokrývajú, nie tak, jako stojatý prutový alebo kôlový plot: to našim šútovským Kyklopom nevadí, pechoriť sa s mnohocentovými skaliskami, ktoré im ani cigáni na palivo nerozvláčia, ani pastieri z nemiestneho žartu nepodpália, ani vietor nevyvalí, ani nezhnije, — aby si postavili tak monumentálne hranice medzi mojím a tvojím. Kto chce vidieť kyklopským stavbám podobné múry, nech sa ide podívať na tieto žulové ohrady. Hneď vyše píly v krovinách a ohradách rastie v hojnosti a veľmi bujne tolija (Cynanchum Vincetoxicum Br.), o ktorej som sa Jožka Javorníka zo Šútova, ktorý šiel s nami jako nosič, kalefaktor a kuchta, darmo dopytoval: načo tú zelinu tu potrebujú? Nevedel mi o nej nič povedať. V Bošáckej doline tvorí tolija ingredienciu čarovných, ľúbostných zvarov a prostriedkov, lebo sa o nej aj spieva: „Tolija dobrá zelina; chto si s nú čaruje, veru nebanuje“.

Kde sa po bokoch doliny šútovskej skaly ukazujú, až k vodopádu pri Kozej skale, všade je žula drobnozrnná, jejž balvanmi je aj strmo, s hukotom do Váhu poskakujúci potok Šútovka tak vydláždený, že táto dlažba tvorí sem i tam poprehadzované schody, po nichž si jak kryštál čistá voda cestu razí. Po pstruhoch, ktorých milovníci rybolovu sem lapávať chodia, darmo som sa obzeral, lebo som ani jednoho nevidel. Ale povedali mi, že sa pstruhy po potokoch tak nepresúšajú, jako na jar žabäcí hlaváči po močidlách, že by ich mohol človek pohodlne dlaniami nalapať; ale ich treba umelými muchami z úkrytov vyvábiť. Keď som zazrel nad potokom, na boku chodníka veliké hromady žulových balvanov, na samom spodku najväčšie, a potom nad týmito menšie a menšie, domnieval som sa, že je tam lom na kameň. Ale tie hromady kamenia nenaváľala ľudská ruka! Aj najtvrdší kameň na vzduchu zvetráva, puká a kála sa; a keď do puklín nafúka snahu, naprší vody, a to v puklinách mrzne, do škár nadrobí sa dreva a menšieho kamenia,

víchor kláti stromami a hrom otriasa zem, alebo na jar laviny snahu po svahoch sa sankujú: to všetko trhá a drobí aj pevnú žulu a jej úlomky s hrmotom svaľuje do doliny. Driapal som sa medzi takými balvanmi, a nie nadarmo; lebo som tam našiel Asplenium septentrionale Hoffm. (pravda, že ešte nie so zralými výtrusmi) medzi velikým množstvom Polypodium Dryopteris L. a P. Phegopteris L. a daktoré vzácnejšie machy z rodu Mnium a Brachythecium.

Východne od Šútovky vidno veliké fľaky nedávno vyhorenej hory. Sotva to kto schválne zapálil, lebo ľud, ktorému hora všetko poskytuje, nebude ju vypaľovať. Minulý rok bol v dolnom Trenčiansku pamätný pre časté, iste z pomsty zapríčinené ohne hôr. Tak som načítal na jar len okolo môjho bydliska za dva týždne nie menej než 16 ohňov na pravom a ľavom brehu Váhu. Čo sa po velikých mestách dynamitom prevádza, to sa tu konalo podpaľovaním hôr; ale nedolapili ani jednoho paľača. Taký pomstychtivý nešťastník v zaslepenosti svojej nepomyslí, že nivočením lesov aj sebe samému a svojej rodine velikú škodu robí; on má dušu na mieste, keď môže pomstu jakýmkolvek spôsobom prevádzať.

Už hodne vysoko v šútovskej doline ukazoval nám náš spomenutý Jozef Javornický velikú skalu, na jednom konci menším kameňom podopretú, o ktorej nám rozprával, že tú skalu Jánošík nadvihol, podoprel a tam si kolibu spravil. Tá ale podopretá skala viac sa podobá velikému slopcu, — trebárs na medveďov, — než kolibe, v ktorej by sa človek mohol pred nepohodou ukryť. [1])

Že človek môže časom dobrý osoh vziať aj z telocviku, ktorý je teraz obligátnym predmetom po školách národných a stredných, toho dôkaz som vlastnýma očima videl na improvisovaných lávkach nad Šútovkou, cez ktoré mladší členovia spoločnosti našej veľmi šikovne a obratne prebalancovali, kdežto my dvaja starí kosi, totiž starý pán Jurkovič a moja chatrnosť, len po biede sme sa na druhý breh dostali. Až teraz banujem, že nás za mladi neučili telocviku, skákaniu, šmýkaniu a iným ekvilibristickým kunštom. Keď po roku 1868 prvý trenčiansky škôldozorca navštevoval školy, rok po roku naliehal na stavanie telocvičných prístrojov; ale keď som mu povedal, že naše dedinské deti aj mimo školy v telocviku také po-

---

[1]) V blízkosti tejto Jánošíkovej koliby sbieral, alebo aspoň poznačil som nasledujúce rastliny: Spiraea Aruncus L. ešte nekvitnúc; Chaerophyllum hirsutum L. s bielym a červeným kvetom, Geranium phaeum L., Sempervivum montanum L. už v kvete, Lychnis silvestris L., Galeobdolon luteum Huds., Saxifraga rotundifolia L., Crepis praemorsa Tausch, Phyteuma orbiculare L., Lycopodium Selago L., vo velikom množstve všade po trávinách Alchemilla montana Willd., Rubus hirtus Wk. alebo tomuto blízky druh, ešte len v listoch, Potentilla aurea L., Dentaria glandulosa Wk. a bulbifera L. už s plodami, Geranium silvaticum L. a všade po skalách sladič — Polypodium vulgare L. Vaccinium Myrtillus L. Valeriana tripteris L. a iné obyčajnejšie.

kroky robia, že sa im mestské deti ani zďaleka nevyrovnajú, a vyzval som ho, aby si vybral daktorého z väčších žiakov a ukázal mu to stračie hniezdo na najvyššom topoli: že uvidí, že sa ta lepšie a chytrejšie vydriape, než sám škôldozorca aj s jeho excellenciou pánom ministrom: dal mi za pravdu. V Nitriansku nastavali ale všade po obciach šibeníc, navešali na ne povrazov, rebríkov, karík a čo ja viem, čoho: a dnes zo všetkého nezostalo ani pamiatky!

Asi v polovici cesty od ústia šútovskej doliny k vodopádu Kozej skaly vidno hodne vysoko na západnej strane hromadu navyváženého kamenia. Tam vlani bol urobený pokus dolovania na zlato, ale že sa poklady hneď neobjavily, odbehli baníci údajne na 200 métrov vodorovne do čriev vrcha vysekanú dieru. Že je svah tam veľmi strmý, nechcelo sa mi hore ním k tej diere driapať, aby som si prečítal, jaký nápis nosí tabula, u vchodu do nepodarenej bani postavená. Ktokoľvek to proboval vŕtať do brucha toho Grúňa, prajem mu, aby sa dovŕtal hodnej žily zlata; hádam by sa ho potom aj nám niečo dostalo, aby sme nemuseli v zlatej mene samými niklami platiť a miesto zlata nikle a z handričiek nafabrikované papierky prijímať.

Už od tejto opustenej bani hore dolinou — lebo na svahy, do doliny spadajúce, len kde-tu som na chvíľku odskočil, — našlo sa pre moju mappu viac rastlín vzácnejších, než dolu nižšie, kde som sa so samými temer kosmopolitami stretal. Jedna zelinami zarastená kamenitá mokraď napratala mi mappu peknými exemplármi rastlín, ktoré tu pod [1]) uvádzam.

(Dokončenie.)

Otec.

Črta *Antona Čechova.*

— Priznám sa, vypil som si... Odpusť, zašiel som cestou do hostinca a od horúčosti vypil som dve fľaše piva. Horúce, braček!

Starík Musatov vytiahol z vrecka akúsi handričku a utrel ňou svoju oholenú vypitú tvár.

— Ja som k tebe, Boreňka, anjel môj, na minútočku, — pokračoval, nehľadiac na syna, — vo veľmi vážnej veci. Odpusť, možno, som nepríhodný. Či by si nemala, duša moja, do utorka desať rubľov? Vieš, ešte včera bolo treba platiť za byt, a peňazí, vieš, ako u nás. Čo by si ma zarezal.

---

[1]) Tozzia alpina L., Geum rivale L. a toho dva veľmi pamätné primerky, majúce na vrchu listy zvrtlíkaté a v prostriedku podivno spotvorený, veliký, plamennej farby kvet; Stellaria uliginosa Murr., Cirsium Erisithales Scop. ale len v listoch; vo velikom množstve, pravda už dávno odkvitnutá, „Kremenica" = Petasites albus Gaertn, ktorej listy kozy hodne postrihaly; Cardamine silvatica Lk. Stellaria nemorum L. a na menej mokrých miestach prekrásna Cortusa Matthioli L.

Mladý Musatov mlčky vyšiel a začal za dvermi šeptať so svojou dačnou paňou a kollegami, ktorí spolu s ním mali prenajatú daču. O tri minúty vrátil sa a mlčky podal otcovi desaťrubeľník. Ten, ani nepozrúc, nedbalo strčil ho do vrecka a riekol:

— Merci. No, ako sa máš? Dávno sme sa nevideli.

— Veru, dávno. Od Veľkej noci.

— So päť ráz sberal som sa k tebe, ale nebolo kedy. Raz jedna vec, raz druhá... ani smrť! Ostatne, lužem... Toto všetko lužem. Ty mne never, Boreňka. Povedal som — v utorok vrátim ti desať rubľov, never ani to. Ani jednomu môjmu slovu never. Nemám ja zaujatia, je to len lenivosť, pijanstvo a hanbím sa v takých šatách ukázať sa na ulici. Ty mi, Boreňka, odpusť. Veď som so tri razy posielal k tebe dievča pre peniaze a písal žalostné listy. Za peniaze ti ďakujem, ale listom never: luhal som. Hanbím sa oberať ťa, anjel môj; viem, že samému ti sotva dochodí a ťažko ti žiť, ale všetko márno pri mojej nestydatosti. Taký nestydatý, že mohol by si ma ukazovať za peniaze!... Ty mi odpusť, Boreňka. Hovorím ti všetku túto pravdu, lebo ťažko mi videť tvoju anjelskú tvár...

Prešla minúta v mlčaní. Starec zhlboka vzdychol a riekol:

— Mohol by si ma uhostiť pivkom...

Syn mlčky vyšiel, a za dvermi zase bolo počuť šepot. Keď o chvíľku priniesli pivo, starec ožil a nápadne zmenil tón.

— Bol som ti ja, braček, nedávno na dostihoch, — rozprával, ukazujúc naľakané oči. — Boli sme traja, i postavili sme u totalisátora trirubeľník na Šustrého. A ďakovať tomu Šustrému. Na rubeľ dostali sme po tridsať dva ruble. Nemôžem byť, braček, bez dostihov. Zábava panská. Moja baba vždy zle so mnou pre dostihy, ale ja chodím. Ja to rád, čo by si ty čo!

Boris, mladý človek, bielovlasý, s melancholickou meravou tvárou, ticho chodil z kúta do kúta a mlčky poslúchal. Keď starec pretrhol rozprávanie, aby si odkašľal, on pristúpil k nemu a hovoril:

— Po tieto dni, otec, kúpil som si čižmy, ale pre mňa sú pritesné. Nevezmeš si ich ty? Prepustím ti ich lacnejšie...

— Dobre, — prisvedčil starec, robiac grimasu, — ale za tú istú cenu, bez spustenia...

— Dobre... Ja ti to požičiam.

Syn zohnul sa pod posteľ a vytiahol odtiaľ nové čižmy. Otec zobul svoje neogabané, červené, akiste cudzie čižmy a začal primeriavať svoju obuv.

— Celkom pre mňa! — hovoril. — Dobre, nech ostanú u mňa. A v utorok, keď dostanem pensiu, pošlem ti za ne. Ostatne, lužem, — pokračoval, razom zase vpadnúc do predošlého plačlivého tónu. — I o totalisátorovi lužem, i o pensii lužem. I ty ma klameš, Boreňka... Veď ja cítim tvoju veľkodušnú politiku. Chápem ťa skrz na skrz! Čižmy preto boly ti tesné, že dušu máš širokú. Ach, Boris, Boris! Všetko rozumiem a všetko cítim!

— Prešli ste na nový byt? — pretrhol ho syn, aby premenil rozhovor.

— Áno, braček, na nový... Každý mesiac sa prenášam. Moje babisko pri svojej povahe nevydrží dlho na jednom mieste.

— Bol som u vás na starom byte, chcel som vás k sebe na daču zavolať. S vaším zdravím neškodilo by vám pobývať na čistom vzduchu.

— Nie! — máchnul rukou starec. — Babisko ma nepustí, ale ani sám nechcem. Už sto ráz probovali ste vytiahnuť ma z jamy, i sám som proboval, ale ani čerta nevyšlo... Nechajte! Ja už v jame scepeniem. Tu sedím s tebou, hľadím na tvoju anjelskú tvár, a predsa tiahne ma domov do jamy. To už, akiste, osud. Hovniváľa darmo ťaháš na ružu. Nie. Ale, braček, už musím ísť. Bude tma.

— Tak počkajte, odprevadím vás. I tak potrebujem dnes ísť do mesta.

Starec i mladý odeli si svrchníky a vyšli. Keď, o chvíľku, viezli sa na izvozčíku, už bola tma, a v oknách zakmitly sa svetlá.

— Obral som ja teba, Boreňka! — hundral otec. — Biedne, biedne deti! Boreňka, anjel môj, nemôžem luhať, keď vidím tvoju tvár. Odpusť... Ak ďaleko ide moja nestydatosť, Bože môj! Teraz som ťa obral, mýlim ťa svojou opilou tvárou, bratov tvojich tiež oberám a mýlim, a bol by si ma videl včera! Nezatajím, Boreňka! Sišli sa včera k mojej babe súsedi a všelijaká čeliadka, napil som sa i ja s nimi a potom už bolo zle na vás, moje deti. I nadával som vám, i žaloval som sa, ako by ste ma boli opustili. Chcel som, či vidíš, opité baby rozžalostiť a robiť zo seba nešťastného otca. Taký je už môj spôsob: keď chcem svoje nectnosti skryť, nuž všetku biedu svaľujem na nevinné deti. Nemôžem ja luhať tebe, Boreňka, a tajiť pred tebou. Šiel som k tebe nasršený, ale ako videl som tvoju krotkosť a milosrdnosť tvoju, jazyk prilepil sa mi k hrdlu a celé moje svedomie obrátilo sa čím hore, tým dolu.

— Dosť, otec, hovorme o niečom inom.

— Mať Božia, aké ja mám deti! — pokračoval starec, nepočúvajúc syna. — Akú rozkoš mne dal Hospodin! Takých detí by nie mne, zamotanému, ale ozajstnému človeku, ktorý má dušu a cit! Ja som nehoden!

Starec sňal svoju malinkú čiapočku s gombičkou a niekoľko ráz sa prežehnal.

— Sláva tebe, Hospodine! — vzdychol si, obzerajúc sa po stranách a ako by hľadal obraz. — Zvláštne, zriedkavé deti! Troch mám synov, a všetci ako jeden. Striezliví, vážni, usilovní, a aké umy! Izvozčík, aké umy! Sám Grigorij umu má toľko, že postačilo by ho desiatim. On i po francúzsky i po nemecky, a hovorí, čože sú tvoji advokáti — otváraš oči... Deti moje, deti, ja neverím, že ste vy moje. Neverím! Ty si mi, Boreňka, mučeník. Ničím ťa a budem ničiť... Dávaš mi bez konca, hoc i vieš, že peniaze tvoje nejdú na potrebné veci. Nedávno poslal som ti žalostný list, opisoval som ti svoju chorobu, a veď som luhal: peniaze pýtal som

od teba na rum. Ale ty dávaš mi preto, že bojíš sa odopretím ma uraziť. To všetko ja viem a cítim.. Griša je tiež mučeník. Vo štvrtok, braček, šiel som k nemu do úradu opilý, zavláčený, otrhaný... vodka razila zo mňa, ako z pivnice. Idem rovno, taká figúra, leziem k nemu s podlými rečiami, a tam okolo jeho kollegovia, predstavení, prositelia. Urobil som mu hanbu na celý život... A on neskonfundoval sa ani mak, len trošíčku zbľadol, usmial sa a pristúpil ko mne akoby nič, ešte ma i kollegom predstavil. Potom odprevadil ma do samého domu, a nevytýkal mi nič ani slovíčkom! Oberám ho ešte viac, než teba. A vezmime brata tvojho Sašu; veď je tiež mučeník! Vzal si, vieš, plukovnícku dcéru z aristokratickej rodiny, dostal veno... Zdalo by sa, že nebude dbať o mňa. Nie, braček, akonáhle sa oženil, po svadbe so svojou mladou ženou mne prvému urobil návštevu... v mojej jame... Ako ma Boh vidí!

Starcovi šlo do plaču, ale hneď sa zasmial.

— A vtedy, akoby náročky, u nás jedli tretú reťkev s kvasom a rybu pražili, a v byte bol smrad, že až hnusilo sa. Ja ležal som opilý, baba moja vyskočila k mladým s červenou tvárou... ohyzdnosť, jedným slovom. A Saša všetko zniesol.

— Áno, náš Saša je dobrý človek, — hovoril Boris.

— Najveľkolepejší! Vy ste všetci zlato: i ty, i Griša, i Saša, i Soňa. Mučím vás, trápim, robím vám hanbu, oberám, a celý život nepočul som od vás ani slova výčitky, nevidel som krivého pohľadu. Keby otec poriadny bol, ale — fuj! Nevideli ste vy odo mňa nič, okrem zlého. Ja som človek nedobrý, prostopašný... Teraz ešte, sláva Bohu, skrotol som a charakteru nemám, ale veď predtým, keď ste vy malí boli, vo mne rozhodnosť trčala, charakter. Čokoľvek som robil a hovoril, všetko videlo sa mi, že tak musí byť. Neraz, vrátim sa domov z klubu opitý, zlý, a už robil som tvojej nebohej matke výčitky pre výdavky. Celú noc ju trápim a myslím si, že tomu tak treba byť; neraz, ráno vy vstanete a do gymnásie odídete, a ja vždy ešte vŕšil som sa na nej. Pán Boh jej daj slávu večnú, umučil som ju, mučedlnicu! A keď zase vy vrátili ste sa z gymnásie, a ja spím, vy nesmiete obedovať, kým ja nevstanem. Pri obede zase muzika. Veď pamätáš! Nedaj Boh nikomu takého otca. Vám mňa Boh poslal, aby ste mohli veľké skutky konať. Ozaj, veľké skutky! Vydržte už, dietky, do konca. Cti otca svojho a dlho živý budeš. Za vaše skutky, možno, Boh dá vám život dlhý. Izvozčík, stoj!

Starec soskočil a vbehol do hostinca. O pol hodinu vrátil sa, opilo zakriakal a sadol si k synovi.

— A kde je teraz Soňa? — spýtal sa. — Ešte vždy v pensionáte?

— Nie, v máji dokončila, a teraz býva u Sašovej testiny.

— No! — podivil sa starec. — Hodné dievča, iste podala sa na bratov. Ach, niet matky, Boreňka, nemá sa kto potešiť. Počuj, Boreňka, ona... ona vie, ako ja žijem? Ha?

Boris neodpovedal. Prešlo so päť minút v hlbokom mlčaní. Starec zaťikal, utrel sa svojou handričkou a riekol:

— Ja ju rád, Boreňka! Veď je jediná dcéra, a na starosť niet väčšieho potešenia, ako dcéra. Rád by ju videť. Možno, Boreňka?

— Akoby nie, keď chcete.

— Bože môj? A ona nič?

— Ona sama vás hľadala, aby vás mohla videť.

— Bože môj! To sú deti! Izvozčík, a? Sprav to, Boreňka, holúbok môj! Ona je teraz slečna, delikatesse, konsumo a všetko na panský spôsob, a ja nechcem sa jej ukázať v takej podlosti. My, Boreňka, celú túto mechaniku tak spravíme. So tri dni zdržím sa špiritusov, aby nečistý korheľský môj nos prišiel do poriadku, potom prídem k tebe, a ty dáš mi na čas nejaké svoje šatočky, oholím sa, ostrihám, potom ty zajdeš a privezieš ju k sebe. Dobre?

— Dobre.

— Izvozčík, stoj!

Starec opäť soskočil a vbehol do hostinca. Kým Boris došiel s ním po jeho byt, ešte so dva razy soskočil, a syn zakaždým mlčky a trpelive ho čakal. Keď potom, prepustiac izvozčíka, prechodili dlhým nečistým dvorom k bytu „babiska", starec spravil nanajvýš skonfundovanú a vinovatú tvár, začal bojazlive oddŕhať a čmokať ústami.

— Boreňka, — riekol žalobným tónom, — ak moja baba začne ti hovoriť niečo také, ty si toho nevšimni a... a buď k nej, vieš, tak, prívetivejší. Ona mi je sprostá a drzá, ale predsa dobrá baba. Má srdce dobré, vrelé!

Dlhý dvor končil sa, a Boris vošiel do temného pitvora. Zaškripely dvere na zdviháku, razilo kuchyňou a samovarovým dymom, bolo počuť ostré hlasy. Prechodiac z pitvora cez kuchyňu, Boris videl len temný dym, povrázok s rozvešaným prádlom a komín samovaru, cez diery ktorého sypaly sa zlaté iskry.

— Hľa, tu je i moja cella, — hovoril starec, zohýňajúc sa a vchodiac do malinkej izby s nízkou povalou a s atmosfárou, na neznesenie dusnou od súsedstva s kuchyňou.

Tu za stolom sedely akési tri baby a hostily sa. Vidiac hosťa, poobzeraly sa jedna na druhú a prestaly jesť.

— Čo, dostal si? — pýtala sa surovo jedna z nich, akiste sama „babisko".

— Dostal, dostal," — zahundral starec. — No, Boris, prosím ťa, sadni si! U nás, braček, mladý človek, je jednoducho... My jednoducho žijeme.

Akosi nenašiel si miesta. Hanbil sa syna, a zase bol by chcel ukazovať sa pred babami, ako vždy, „napajedeným" a nešťastným, opovrhnutým otcom.

— Tak, braček môj, mladý človek, my žijeme jednoducho, bez rozkoše, hundral on. — My sme ľudia jednoduchí, mladý človek... My nie sme to, čo vy, my neukazujeme sa pred ľuďmi len takí, akí sme. Tak... Vari by sme si vodky vypili?

Jedna z báb (hanbila sa piť pred cudzím človekom) vzdychla a hovorila:

— A ja si po hubách ešte vypijem... Také huby, že čo by si ani nechcel, vypiješ si... Ivan Gerasimič, zavolajte ich, možno, i oni si vypijú!

Posledné slovo už ťažko bolo jej vyriecť.

— Vypi si, mladý človek! — hovoril starec, nepozrúc na syna. — My, braček, vín a likérov nemáme, my jednoducho...

— Im nepáči sa u nás! vzdychla „babisko“.

— Nie, nie, on si vypije!

Aby neurazil otca, Boris vzal kalištek a mlčky vypil. Keď priniesli samovar, mlčky, s melancholickou tvárou, starcovi k vôli, vypil dva poháre protivného čaju. Mlčky poslúchal, ako „babisko“ narážkami hovorila o tom, že na tomto svete sú bezľútostné a bezbožné deti, ktoré opustia svojich rodičov.

— Ja viem, čo si ty teraz myslíš! — hovoril podnapitý starec, upádajúc do svojho obyčajného opilého, rozčuleného stavu. — Ty si myslíš, ja som sa spustil, upadol, ja som bedár, ale dľa mojej mienky tento jednoduchý život je o mnoho normálnejší od tvojho života, mladý človek. Ja nikoho nepotrebujem a... nechcem ponižovať sa... Nemôžem strpeť, keď nejaký chlapec s poľutovaním pozerá na mňa.

Po čaji čistil haringa a posýpal ho cesnakom s takým citom, že i v jeho očiach vystúpily slzy pohnutia. Opäť začal hovoriť o totalisátorovi, o výhrach, o akomsi klobúku z panamskej slamy, za ktorý včera zaplatil 16 rubľov. Luhal s takým istým appetitom, s akým pil a jedol haringa. Syn mlčky vysedel hodinu a začal sa odoberať.

— Nesmiem zdržiavať! — hovoril naduto starec. — Odpusťte, mladý človek, že ja nežijem tak, ako by ste vy chceli!

Namáhal sa, s vážnosťou sa usmieval a mihal na baby.

— S Bohom, mladý človek! — hovoril, vyprevádzajúc syna do pitvora. — Atande!

V pitvore, kde bolo temno, razom pritisol sa tvárou k rukávu synovmu a zaťikal.

— Mal by som videť Soňušku! — zašeptal. — Sprav to, Boreňka, anjel môj! Ja sa oholím, oblečiem si tvoje šatočky... Budem pri nej mlčať. Budem, budem mlčať!

Bojazlive obzrel sa na dvere, za ktorými bolo počuť hlasy báb, premohol plač a povedal nahlas:

— S Bohom, mladý človek! Atande!

Eugen Onegin.

Z Puškina prekladá *Samo Bodický.*

Prvá hlava.

LV.

Zrodený som pre život tichý,
Pre zátišie na dedine:
Tam zvučnejšie sú lýry vzdychy,

Tam živšie sú sny tvorivé.
Oddaný prázdnej chvíli kde som,
Nad opusteným blúdim plesom,
»Far niente« mi zákonom,
Každého rána najdem v ňom
Svobodu novú, nové krásy:
Máličko čítam, mnoho spím,
Lietavú slávu nelovím.
Nie takto u mňa v zašlé časy,
V tichosti, lieni strávený
Bol mnohý z najšťastnejších dní?

LVI.

Dedina, kvety, pole, ľúbosť,
Záhalka z duše ľúbená!
To rád, keď ukazuje rôznosť
I môj i obraz Eugena,
By asnáď čitateľ — bez viny —
Alebo vydavateľ iný
Pre vymyslenú klebetu,
Srovnajúc moje črty tu,
Bezbožne potom neroztriasali,
Že len svoj obraz kreslím v tom,
S Byronom hrdým poetom;
A keby sme my zákaz mali
O inom písať poemy
A len vždy: jak sa máme my?

LVII.

Vhod poznačiť, že poeti všetci
Milujú ľúbosť prepiatu.
Sa stávalo, že milé veci
Nasníval som, a duša tu
Ich tajný obraz zachránila,
Ich potom múza oživila:
Tak bezpečný som ospieval
I devu hôr, môj ideál,
I brehov zajaté Salgira.
A teraz, druhovia, od vás
Počujem nezriedka ten hlas:
»O komže vzdychá tvoja lýra?
Z diev ktorej, v tlupe revnivej
Spev zvučný posvätil si jej?

LVIII.

»Či pohľad, zvlniac naladenie,
Ľúbeznou láskou odmenil

To tvoje zádumčivé penie?
Tvoj ľahký verš o komže snil?«
O nikom, bratia moji, ver' nie!
Bláznivej lásky búrne vrenie
Bez útechy som preboril,
Blažený, kto ta pripojil
Horúčku rytmov: on tým zdvojil
Plam poesie rozžatý,
On Petrarkovi v zápätí
I muky srdca uspokojil,
I slávu pritom dostihol:
Ja ľúbiac, hlúpym, nemým bol.

LIX.

Zanikla ľúbosť, múza žije,
Začína jasneť temný um.
Svobodný hľadám harmonie
Čarovných zvukov, citov, dúm;
Už píšem, srdce nezasmúti,
Nekreslí pero v zabudnutí —
Čo konec verša i kdesi —
Nôh a hláv ženských nákresy;
Vyhaslý popol nemôž' vzplanúť,
Ja tesklím, ale slzy niet,
I skoro, skoro búrky sled
Prestane moju sužovať hruď.
A vtedy už chcem napísať
Poemu v spevoch dvadsaťpäť.

LX.

O forme plánu rozmýšľal som,
A jaké meno tomu dám,
V počatom románe keď razom
Už prvú hlavu skončievam;
Prehliadol som to všetko prísne:
Protimlúv pravda dosť sa tisne,
Však s opravou dám pokoj jim,
Censúre dlh svoj zaplatím,
I žurnalistom s večným hladom
K zjedeniu oddám trudov plod...
Nuž choď mi k brehu nevských vôd,
Tvorenie moje v tele mladom,
Zasluhuj mi daň oslavy —
Hluk, svár i výklad nepravý!

Na hrobe mája.

Mne ľúto vás, vy pekné dni,
čo minulosť mi dala,
keď bola jar a krásny máj
a v srdci láska hrala.

Mne ľúto vás, vy pekné dni,
že málo ste len žily:
čas veľký pán sa nahneval,
vy do tmy ste sa skryly.

Dni dnešné sú už nejasné
a majú veľké stíny,
už tašla jar a neviem raz,
či z môjho srdca viny.

Na hrobe dní tých májových
svoj kvietok v pamäť sadím,
a rozpomienkou trudy dňa,
bych okrial srdcom, sladím.

Mne ľúto vás, vy krásne dni,
lež nejdem slzy stáčať:
Mal krásny máj i tŕňov dosť —
nie, nechcem nazpäť kráčať.

Somolický.

Z básní Bočkových.

O. B—ovi.

Prekliata povoľnosť,
keď ťa diabol zve!
z jednej starej baby
spraví razom dve.

Jedna sa zarieka,
druhá rydá zle;
čo vybije jedna,
druhá rozmazle.

S hlúpymi babami
hrozitánsky kríž,
nevyhovieš žiadnej,
čo sa rozdrapíš.

Ak na ne nebuchneš
a nesnesieš pisk,
vyženú ťa z domu
až do trasovísk.

Abo ťa posadia
pod kúdeľu priasť
a nedajú muknúť,
ani sa ti striasť.

Ak si chlap, buď chlapom,
povinnosť si znaj,
a po nej si dupni,
po nej svetu hraj!

P—ovi.

A ty s plačom zostaň v kúte;
márne kričať na zopsutie;
nebude raz lepšie v svete,
kým lepšími nebudete.

Z chlapcov musia dozrieť mužia;
nech sa učia, nech sa súžia;
cez jednu sa prebi biedu,
v druhej nájdeš už aj medu.

Tam si iba, bratu doma,
kde je sila povedomá;
len tak voslep sa rozháňať,
to chcieť hviezdy skálím ráňať.

Len okamih...

Len okamih — a srdce stíchlo v ráz,
sťa vtáča, vyplašené v prostred piesni,
ňouž zšveholilo v ústred sterých krás,
znov rodiacej sa vnadyplnej vesny;
len chvíľočka — i stíchly túžby mladé
a kýsi tajný žiaľ sa v srdce kladé...

Ó, znám ja toho žiaľu vznik a stih,
znám, prečo náhla boľasť srdce jala:

mňa náhle zbolel cudzej strasti vzdych —
a vlastný bôľ som povždy vysmievala!
Viem ukryť, bôľneho čo v srdci prúdi,
a cudzia strasť mi slzu z oka lúdi! —

Ó, nač ten žiaľ? ó, povyjasni zrak,
nech úsmev zjasní tváre tvoje bľadé:
mňa bolí to, čo teba tiaži tak,
mňa moria city zaplanuvšie, mladé,
keď pri vzniku im na skon zvoní hrana —:
čo srdce vtedy? hračka polámaná...

Nuž zjasni zrak a pozabudni na cit,
cit túžby, blaha nové zvlnenie;
veď zavše dlhým nutno žiaľom platiť
slasť krátku — krátke citov zblúdenie.
Nač darmo slúchať čarné srdca hudby,
keď »zavznieť — odznieť« určenie je súdby?

— —

Bájka.

My stretli sme sa v tieni lipy šerom.
Už nebol máj, lež snivá, trúchla jeseň,
a dávno zvädol kvet a stíchla pieseň,
čo slúchali sme kedys' pred večerom.

Na nebi tiško plynul mesiac bledý —
i lipka šumela tak ticho, ako vždycky,
len teraz šum jej znel už elegicky!
však krásne bolo — krásne ako *vtedy*.

Tak pekne bolo, ako vtedy, z jari;
len reflexie chybovaly jasné
a srdcu cit, v ňomž rojily sa básne:
náš jarný poém bol nám dávny, starý...

Tak žiadalo sa poodkliať ho znova
a srdca struny dávnym zladiť tónom —
však v spomienkach o čase dávnom, onom,
my zabudli sme čarodejné slová.

A, nenajdúc ich, mlčali sme oba —;
len lipa šumela — tak vysmievave!
a svetlo mesiaca sa chvelo hravé
v hladine vĺn, čo postriebristá zdoba.

»Jak pekný večer!« — znela prívet chladná —
však prečo známe chvenie v tvojom hlase
a srdce prečo strepotalo zase,
ak *bájkou* bola nám už pravda ladná...?

Ó, prečo city, ktoré v srdci zhraly,
nenašly cestu k ústam, ku srdienku?!
nie k novej slasti — aspoň v upomienku!
Však oba sme my zanemelí stáli...

A chvíľka tá, to krátke zadumenie
nám obom jasne rozluštiť sa zdalo:
že *sen* to bol — i ten tak trval málo! —
a dobre vraj, že prišlo prebudenie.

A oba tajne klamaním sme zvali,
čo blahom bolo — lžou sme zvali rázno,
a chcejúc ztajiť clivé duše prázdno,
my oba sme sa chladne usmievali — —

Už nebol máj, však bolo ako z jari —:
len kvety chýbaly a spevy krásne
a srdcu cit, nímž rojily sa básne.
I jarný poém náš bol zovšednelý, starý...

Ľudmila Podjavorinská.

Spomienka.

Naslúcham jedlíc trúchly šum,
šum, ktorý tichosť nenaruší —
a razom z tichých mojich dúm
mi sladká rozpomienka vznikla v duši.

Na jedlíc kruh si spomínam,
na krúžok jedlíc v našom sade,
v ňomž milo dlieť — tak sám a sám! —
kým v duši túžby tajomné a mladé...

A sťaby dávnej piesne tón,
čo nežno kedys' v duši znela,
spomienky jedným záchvevom
slasť dávna znovu srdcom pozachvela.

Ó, prečo toľký tklivý báj
sa v tejto rozpomienke kryje?
veď nespomínam krásny máj,
ni dvojich sŕdc v plam spiate harmonie.

Nie dvojich duší jeden cit
mne sladko v rozpomienke tanie:
len prvých túžob skromný svit,
len prvých citov hravé strblietanie;

neistý ešte nádej' let,
nejasný túžby plápol svätý,
tajomný ešte ducha vzlet —
však mocnou páskou so srdienkom spiaty — —

Už zhasol srdca krásny plam —
len rozpomienka pozostala...
a s úsmevom si spomínam,
čo kedys' blahom žitia som si zvala.

Ľudmila Podjavorinská.

Kassírka.

Poviedka. Napísal *François Coppée.*

Volali ju mademoiselle Olympia, a už desať rokov, čo je kassírkou v železničnej reštaurácii.

Mytologické jej meno je úplne primerané jej vznešenej kráse. Krásne prsia a plecia, tuho stiahnuté čiernym atlasom, velebne vystupujú nad stolom medzi dvoma pyramídami sekaného cukru a dvoma melchiorovými vasami, naplnenými kávovými lyžičkami, ako túl šípmi. V úzadí v zrkadle odráža sa jej plný chrbát, biele tvrdé tylo, pyšný temný chignon.

„Hm, to je krásna brynetka!“ popíjajúc pivo, hovorí si kupecký cestujúci, ktorý mal odísť nočným vlakom o 1. hodine; garçon vyčíta mu vydané peniaze, on prizerá sa drobným, či mu nepodstrčili z obehu vyšlú mincu, a hodí plamenný pohľad na kassírku. Ona odvetí mu pokojným obyčajným úsmevom, a on celú noc, učupený v kúte vagona, drieme a vidí vo sne tú pôvabnú osobu s jej orličím nosom, s očami Junony, s pokojným výrazom dobrodušnej tváre.

Krása mademoiselly Olympie mala účinok nielen na cestujúcich, z prvého videnia; ona budila i trvácejšie dojmy u tých, ktorých neplašil nenadály hlas železničného sluhu, ozývajúci sa po kaviarni: „Páni, idúci osobitným vlakom, do vagonov!“

V reštaurácii bývali stáli hostia. Niektorí z obyvateľov tohto parížskeho predmestia schádzavali sa tu zabiť večer, prečítať si noviny, zahrať sa v karty. Bol to zväčša tichý národ: úradníci, rentieri, obchodníci. Mnohí z nich, zo starých a najvernejších, za desať rokov videli, ako rozkvitala a, jestli dovoleno otvorene povedať, ako rozrástla sa za svojím pultom krásna kassírka. Privykli na jej štiavnatý kontraalt, ktorým dávala rozkazy garçonom: „Josefe, sem piva... Hippolyte, pozrite na terrasse!“

Ale u všetkých týchto pánov to obdivovanie krásnej brynetky malo povahu úcty. Už traja prenajatelia spravili si majetok v tejto reštaurácii pri vzácnom spolupracovníctve mademoiselly Olympie: jej pripadol osud Metternicha, ministra troch cisárov; šťastní reštauratéri, hovoriac so svojimi hosťmi, vyslovovali sa o nej lichotivým spôsobom: „Poctivé dievča, umná žena.“

Tak panovala ona, budiac oduševnenie a úctu, ani kráľovna a idol. Stalo sa, že niekto z obyčajných hostí pristúpil k pultu a, oprúc sa na lakeť, zdvorile a úctive prihováral sa peknej brynetke; rozhovor záležal z otrepaných fráz: „Už sú nám dni dlhšie“, alebo „Povetrie je ešte vždy chladné“; mademoiselle odpovedala s tou istou pikantnou originálnosťou. Pred ňou mali strach. Nikdy nikto neopovážil by sa ináče sa blížiť tejto chladnej kráse; nikdy nikto nevidel ju iba na jej katedre.

Každodenní navštevovatelia kaviarne usjednostajnili sa na tom, že mademoiselle Olympia je podobná nešťastnej kráľovne Márii Antoinette — ten istý nos, tie isté rakúske pery, tá istá aristokratická maníra držať hlavu. Táto mienka už ustálila sa dávno. Koľko rokov mala teraz kassírka? Tridsaťdva. Možno, tridsaťpäť. Tvár dostala širokú. Ak už chceli najsť v nej podobnosť s kráľmi, ona dvoma podbradkami a profilom bourbonským upomínala na Ludvika XVI. Ale nikto nikdy nezamyslel sa o tom, či mademoiselle Olympia má srdce.

Áno, v jej prsiach, tuho stiahnutých, bolo srdce, citeľné, nežné srdce, a tu v jeden pekný deň ono pohlo sa, no — beda! — pripozde! Biedna deva!

Ten, kto pohnul jej srdce, nemajúc o tom tušenia, prichádzal každý večer do kaviarne okolo 8. hodiny. Bol to bľadý mladý človek, 22—23-ročný, chudobne, ale slušne odetý, s remenným portfeľom pod pazuchou; nosil ľahké paletot, trebárs bola zima, klobúčik, ošedivelý od slnca za niekoľko rokov; graciosne podvihoval ho, prechodiac popred pult, a sadal si v najďalšom kúte, pýtal si masagran (kávu s vínom), pero, atramentu, vyňal si z portfeľa knihy a papier, čítal, písal, pozerajúc niekedy do slovníka, pohrúžený v svoju robotu, temer vôbec nezodvihnúc hlavy a pracujúc takým spôsobom do polnoci.

Iste, tento usilovný človek trávil večer v kaviarni zo sporivosti. Doma iste potreboval by na kurivo a svetlo viac než päťdesiat centimov, ktoré platí v reštaurácii, s prídavkom 4 sous, veľkodušne nechávaných garçonovi na prepitné.

„To by sme sa pekne mali, keby všetci hostia takí boli!“ hundral po ôsmich dňoch reštauratér, nahnúc sa so svojou fajkou k uchu jednoho z bráčov v domino, ktorému práve bol poradil akýsi múdry chod.

Ale pekná kassírka nesmýšľala tak, ako pán, ona naprieck svojej obyčajnej zdržanlivosti neprestajne obracala zrak, svoje veľké a krásne oči Junony, na nového hosta. Od garçonov dozvedela sa historiu toho skromného a mierneho mladého človeka. Bol chudobný a osamelý, býval v súsednom dome, na samom vrchu, v po-

schodí k nebu najbližšom. Hovorili, že každý deň chodí do botanického sadu poslúchať akýsi veľmi vedecký kurs a pripravuje sa na zkúšku veľmi ťažkú. Ináče, čo je jeho špeciálnym predmetom, mademoiselle Olympia nemohla úplne pochopiť; bolo to čosi stredné medzi slonom a motýľmi. Obzvláštne dojímalo ju, že mladý študent v očakávaní diplomu, aby len mohol existovať, mal trpelivosť tráviť celý večer pri pohári masagranu, nad nevďačnou a zle platenou robotou — prekladaním s anglického.

Do čestného a dobrého srdca, ktoré bilo pod ťažkým atlasom v pôvabnej hrudi kassírkinej, vkradla sa tajná nežnosť k tomu svetlookému chudobnému mladému človeku, ktorý s takou milou zdvorilosťou klaňal sa jej, keď prechodil vedľa pultu; ona sama nebola si toho povedomá, neskúmala sa v tej veci; jej ľúbila sa jeho pracovitosť, bolo jej ľúto videť ho opusteného a biedneho. Ale zato zdalo sa jej, že čas míňa sa lepšie za tie dlhé hodiny, kým je on v kaviarni, zohnutý nad svojimi knihami; mašinálnosť služby zdala sa jej menej jednotvárnou. Táto massívna osoba, stojacia za celou kopou cukru a štítom kávových lyžičiek, zakúšala akýsi nepokojný, ale príjemný cit. Snívala, ale v jej snoch nebolo ničoho romantického a vášnivého, ona dobre vedela, čo všetko delí ju od toho, ktorý sedel tak blízko. Práve tak nedalo sa mysleť, že by mademoiselle Olympia mohla vstať zo svojho kresla, sostúpiť so svojho vyvýšenia, pristúpiť k tomu hosťovi a pustiť sa s ním do reči, ako nedalo sa mysleť, že by cisárovna sišla s trónu v čas baise-main a neočakávane, v prítomnosti celého dvora verejne preukázala pozornosť nejakému chatrnému mladíkovi svojej gardy.

Pritom mademoiselle Olympia nebola hlúpa, bez rozsudku; naopak, bola veľmi rozumná a skromná. Vychovaná v prísnych pravidlách, dopúšťala lásku len po krátkej prechádzke do mairie [1]) alebo chrámu; vôbec nepredstavovala si, že mladý študent, zaujatý vedou a s nádejami v budúcnosť, mohol by sa zaľúbiť do stučnelej 35-ročnej devy, nemajúcej iných prostriedkov k jestvovaniu okrem skromnej, chatrnej služby. Nadto ona musela, trebárs so žiaľom, priznať sa, že mladý človek, odtrhujúc sa na okamženie od svojej roboty, díval sa na ňu s takou istou ľahostajnosťou, ako na billiard alebo na podstavec pre fajky každodenných hostí. Ona nemala nárokov, neúfala sa ničomu. Len kým on bol tam, cítila, že srdce jej je akosi zohriato akýmsi príjemným, teplým vanutím. Často obracala svoj junonský pohľad k tej naklonenej hlave; žiadalo sa jej dotknúť sa hustých a krásnych vlasov študenta; no toto spôsobilo by jej len takú radosť, akú pocíti stará panna, hladkajúc svoju milú angorskú mačku. Zdalo sa jej, že je to cit matky k mladému učencovi; ona priala mu všetkého možného úspechu, zdaru. On dosiahne svojho, stane sa professorom. A tu ona vidí ho potom v museume, v amfiteatre, doktorom, v bielom nákrčníku, prednášajúceho a rozprávajúceho podivné veci o nosorožcovi a žirafe.

Tak to šlo celú zimu, a mademoiselle Olympia bola šťastná.

[1]) mairie, úradná miestnosť maira, pred ktorým civilne deje sa sobáš.

Raz večer študent neprišiel; na druhý, na tretí deň i celý týždeň ho nevidela. Bolo to počiatkom mája; teplé večery zdržovaly väčšinu hostí na terrasse.

Pravda, mademoiselle Olympia cítila žiaľ, no v jej žiali nebolo ničoho horkého. Nejaká premena, akiste šťastná, stala sa v osude mladého človeka. Dumala o zkúškach, poskladaných s výtečným úspechom, o dobrej stanici, ktorá sprostí ho prekladania v kaviarni. V skutočnosti bolo jej ľúto, že ho niet tu, na očiach priateľky, o ktorej on nemá vedomia. Ale čo robiť? Taký je život.

Nasledujúcej nedele, okolo 10. hodiny večer, pre tuhý jarný dážď cestovatelia s jednoho okružného vlaku sišli sa v kaviarni. Kassírka mala mnoho práce, neprestajne vydávala rozkazy garçonom. Trochu rozčulená zvolala: „Hyppolite, dva poháre... skorej...“ keď razom vidí študenta. Trebárs bol odetý ako obyčajne, ale zdal sa jej krajším, akoby žiariaci mladosťou. Strašný úder nasledoval pre srdce mademoiselly Olympie. Mladý človek nemal ani kníh, ani papieru, ale viedol popod ruku krásne mladé dievča, svieže, ako veľký buket orgovánu, ktorý víťazoslávne niesla ona, červená, s tmavými očami, štiavnatými perami, s dosť smelým pohľadom, v svetlých šatách s veľkými červenými hrachy, v slamenom klobúku s jasným makovým kvietkom.

Zaľúbený párik posadil sa ďaleko od kassírkinho pultu, popíjajúc si dva poháre piva, na konci stola, blízko jeden k druhému; nahnúc sa k nej, on šeptom hovoril jej čosi, čomu ona sa smiala. Keď dážď prešiel, vstali a odišli; v ich chôdzi, živej a ľahkej, i v tom, ako šli popod ruky, ukazovala sa radosť ich citov, ich srdca. Len vtedy biedna kassírka, na ktorú mladý človek ani nepozrel, pochopila, že ho milovala. Slzy vystúpily jej do hrdla, dýchať bolo jej ťažko a stiahnutý driek len-len že sa jej neroztrhol. Hlboký, ťažký vzdych, vzdych tučnej ženy vyrval sa jej z hrudi. Pocítila, že jej román, biedny, skromný román, je skončený a že druhého nikdy nebude. A tupo, ako porazená, dívala sa na veľké kvapky dažďa prestávajúcej búrky, nevediac, že také slzy padaly i z jej očí.

Čas uteká. Mademoiselle Olympia trônila, ako predtým, nad pulťom železničnej kaviarne, ale žiaľny, bez útechy je jej život teraz; srdce stisne sa jej zakaždým, keď pozre na mramorový stôl, za ktorým písaval bľadý študent svetlooký. Ale od bôľu ona zato nechudne, naopak, ešte jej pribúda; noví hostia divia sa, ak niekto zo starých navštevovateľov hovorí o podobnosti vädnúcej krásy s Máriou Antoinettou. Jeden z nových — prvý subjekt v rukavičkovom oddelení súsedného obchodu — osmelil sa akosi povedať — mladosť často býva neostražitá — že kassírka skorej upomína ho na Ludvika XVIII., ako zobrazovali ho na minciach sto-sounových, a že mademoiselli Olympii chybujú len napudrovaná parochňa, vrkoč a epolety.

Prelož. *J. M.*

———

Nešťastná príhoda.

Zo života na slovenskej dedine.

Na úpätí vrchov pohraničných, medzi Zvolenskou a Tekovskou stolicou, rosprestiera sa nevelká dedina K—fky, predtým i Krámce zvaná. Jej obyvatelia živia sa väčšinou len z hôr. Chlapi, či v lete či v zime, ustavične sú v horách, sem-tam roztratení i po dvoch súsedných stoliciach. Chystajú drevo, pália uhlie, väčšinou pre kráľ. árár. Ženy riaďa a spravujú domácnosť, opatrujú deti a kravy, ktoré im poskytujú značný dôchodok. Chlapi sú bujní a pekne urastení, jako málokde vídavame.

I.

Starý Žabka prišiel práve na niekoľko dní domov z hory i so synom Jankom. Čas poľných prác nastal, tu je kosba; musí i on poponáhlať sa, aby lúky jeho nezostaly posledné v dedine nepokosené. Po kosbe pustia ovce a kravy po lukách, a všetko vypasú, kde čo kto nechal.

Stará Žabková má zase plné ruky práce okolo ľudí. Dnes išli im šiesti kosiť na Rimiare, a toľko hrabáček hrabať. Dcéra Anka je jej pravou rukou v domácnosti; dnes vypravila ju s mliekom a tvarohom do Bystrice. Peňazí teraz treba mnoho pre koscov, hrabáčky i furmanom. Kosci neradi chodievajú na „bôrg" robiť, radšej idú ta, kde im hneď hotovým vyplatia.

Stará zvŕta sa od rána, je ako na kolovrate. Varenie, kravy a iné domáce starosti, to všetko je na jej hlave. Už neraz vyzrela z preddomu, či sa jej Anka už z mesta nevracia.

Starý Žabka i so synom Jankom, ako prišli z hory, sotva že odložili čierne, zavláčené kapsy a niečo si zajedli, už berú kosy do rúk, ktoré od jasene za rohom na povale boly strčené — aby ich nakovali.

Janko umyl a obliekol sa do bielej „patelátovej" košele a do bielych giat, obul sviatočné čižmy z komory, aby pekne a slušne vyzeral medzi mládenci na lúke. I otec jeho zamenil svoj hôrny odev za iný, aby i on nebol horším od syna.

Keď bolo všetko v poriadku, vzali na plecia kosy, ku boku zase osly s oselníkami — a hybaj na Rimiare. Stará Žabková za vychodiacimi zavolala z komory: „No len choďte s Pánom Bohom! A ty, starý, pozri tam v tom karbeli na lúke bude ešte dačo bryndze a chleba, aj dačo vypiť, ak všetko už nevypili: daj im, aby nás neohovárali pomedzi svet, že mali hlad u nás. Obed donesie Anča, keď z mesta príde; s olovrantom pôjdem ja sama za vami."

Chlapi odišli. Stará vrátila sa do komory, a vše ide kuknúť ku ohnisku, len aby na čas bola hotová s varením. Kyslú polievku s uhorkami už odvarila. Ešte miesi na bryndzové halušky. Treba ešte i trochu praženice pre koscov na olovrant. I k večeri treba

jedno druhé prichystať, aby, keď sa domov vráti, mohla byť s ňou skorej hotová.

Onedlho vrátilo sa i dievča z mesta, celé vypotené a vyhriate, červené ako kalina. Povykladala krbky z mlieka, dohán pre otca a brata, ocot a iné drobnosti, ktoré v dedine hockedy dostať nemožno, lebo tu dosiaľ neosadil sa trvácne z vyvoleného národa žiaden, každý v krátkom čase odvandruje, ani nik nezná kam.

Keď donesené veci Anka pokládla na svoje miesto, vyobliekala sa i ona, aby horšia nevyzerala od iných, vzala batoh s jedením na chrbát, hrable do ruky — a hybaj na lúky.

„No len sa usilujte, Anka," nakladá jej mati vo dverách, pekne rúče robte; keď kravy na poludnie domov prídu a ich opatrím, prídem i ja za vami. Aj olovrant ja donesiem."

II.

Bol krásny deň, od rána nebolo ani len mráčka videť. Ráno skosená tráva je už v okržaloch, pod večer príde do kopencov; všetko len tak šuští! Anka donesený obed rozložila neďaleko veľkého lieskového krúha, zpod ktorého vytekala sťa kryštál čistá a ako ľad studená voda. Kosci a hrabáčky poschádzali sa na pripravené miesto. Chlapi jedli osobite, ženy tiež osobite. Obed chutil všetkým výborne; samé žarty, samé spevy ozývaly sa blízkou horou. Poľné koníky a svrčky, po kruhoch lieskových, i sem-tam po lúke roztratené, tiež nôtily svoje melodie. Medzi koscami a hrabáčkami boli i mládenci a dievky z dediny, kamaráti a kamarátky Jankovi a Ankine. Jeden druhého sa prekárajú, už toho s tou, zas tú dievku s tamtým mládencom. Bolo tam vtipkovania; niektoré dievky sa aj červenaly, už či od radosti, či od hanby. Veď len na lúkach, vôbec na poli a vo voľnej prírode, rozveselí sa náš dobrý ľud slovenský. Tu zabúda na všetky trampoty a biedu, ktoré ho so všetkých strán tlačia k zemi. Len v svobodnej prírode ožije duch jeho, nesený ku vyšším cieľom, než je jeho každodenný život a práca mozoľná.

Po strovení obedu starší trochu si i políhali, mladší ďalej vystrájali veselé žarty, dokiaľ neprišiel čas k robote. Asi po hodine oddychu gazda volal svojich robotníkov. Hneď bolo zase všetko v predošlej práci. Anka, dcéra Žabkova, i s kamarátkami odlúčila sa trochu ďalej od starších hrabáčok, a začnú si vesele nôtiť:

Po zelenej trávičke
kráča Janík k Aničke,
lebo mu prísť kázala,
keď pšeničku viazala.

Veselí mládenci šelmovsky pozerali s druhého kraja lúky na šumné speváčky a jako by na povel odpovedali im:

Anička, Anička,
duša moja drahá,
vždy ma čosi k vašej
záhradôčke ťahá.

Nevábi ma ku nej
vonná fialôčka,
ale ma k nej vábia
tvoje čierne očká.

Keď stará Žabková prišla na lúku, už bolo všetko dávno v usilovnej práci. Len tak jej rástlo srdce od radosti, keď počula milé spevy na svojej lúke, ktoré od hory v ozvene ďaleko sa niesly. No väčšmi ju tešilo, keď videla zďaleka, ako jej dcéra usilovne sa krúti okolo sena, nosí do kopencov, Janko zase na preteky druhých prekáša na lúke.

„Pán Boh pomáhaj!“ s tým obyčajným pozdravom prišla Žabková ku pracujúcim. — „Pán Boh uslyš, tetka!“ ozvalo sa z viac hrdiel. — „Či sa vám dobre kosí, mládenci? A vy, dievčence, či ste už veľa dnes vysušily?“ — „A veru to ide dnes, pani kmotra,“ odvetí staršia hrabáčka, Chmelíčka, kmotra Žabkovcov.

Stará Žabková složila batoh s chrbta do krúha, vzala tam zvyšné hrable do ruky, i pripojila sa ku hrabáčkam, aby i ona ako gazdiná len tak nič po nič neleňošila. Kmotra Chmelíčka po chvíli pripojí sa k nej, aby si jedno druhé porozprávaly. Veď kmotričky a súsedky majú vždy čo rozprávať jedna druhej, keď sa len môžu sísť.

„Ale, kmotra moja drahá,“ hovorí Chmelíčka Žabkovej, „veru je to svätá pravda, že ani deti nepodajú sa vždy na rodičov. Už z čoho čo má byť, hneď je za mladi. Tie vaše deti, tie moje krstné Anka a Janko, tie sú vám ako dva anjeli proti mojim deťom; môžte mať veľkú radosť z nich, pani kmotra moja. Keby moje deti také boly, nuž by som to ani neviem začo nedala. Napomínam ich, karhám ich, aby si pekne a ticho viedli medzi svetom. Veď čože z vás bude, keď ja stará osoba sa pominiem, — hovorievam im. Ale ony jedným uchom dnu, a druhým von. Môj Števo sa len celé noci tára, a potom kde len môže všade spí; a Mara, na pýchu a na jazyk je prvšia, ale robota jej smrdí. Ja biedna stvora musím všade nos strčiť, ak chcem, aby bolo všetko v poriadku. Čo vám mi nedávno zase nevykonala? Hádam ste už aj počuli, pani kmotra?“

„Nuž čo?“ opytuje sa Žabková Chmelíčky. „Veru ja som nič nepočula.“

„Bola som vám, ako viete, na Starých Horách,“ začne Chmelíčka. „Nuž poviem jej: No len, Marka, rúče, pekne opatri dom a kravy, na oheň daj pozor, nechoď s holou sviecou na šop po seno; kravy dobre vydoj, preceď mlieko do mliečnikov a daj do zadnej komory. Veď už na jaseň pustím aj teba do Štiavnice na púť. Prídem vám v nedeľu večerom domov, idem do komôr pozerať, a tu sa vám mi málo vidí mlieka od soboty rána do nedele poludnia, od dvoch dojných kráv. Pýtam sa: Nuž, Mara! a kdeže je viacej mlieka? veď je tu málo! A ona vám mi odsekne: že bola v sobotu večer ospanlivá, že jej rysuľa šochtár už plný s mliekom vykopla. Nuž mňa malo puknúť od zlosti; čo som sa i nechcela, musela som sa vám hnevať. Nemôžem sa s ničím na ňu spoľahnúť. Jaj, ale keď

je tanec, tam je ona prvá; len do roboty, to jej smrdí. Veru z tej nikdy nebude dobrá gazdiná. A čo sa jej nahovorím, aj pekne s ňou, že je už veľká dievka, a to všetko je, ako čo by hrach o stenu hodil. Ach, škoda, preškoda môjho starého ešte v tej zemi hniť! to bol gazda opatrný. A ten galgan, — hodí rukou na syna, — z toho nebude len holomok. Veru nebudem banovať, keď ho na jar vezmú za vojaka; aspoň ho tam naučia mores, ako má rodiča a starších ctiť!"

„Ach, moje deti sú ako anjeli," hovorí Žabková kmotre, „ja nemôžem nič, ani najmenšie, ani na jednoho ani na druhého povedať. My máme, chvala Pánu Bohu, radosť z našich detí. Len aby nám na jar prijali reklamáciu ku vojsku, potom by sme ho po Turícach, Janka, radi oženiť. Lebo ja som už stará, nedovladzujem už, a Anka ešte nemôže všetko sama porobiť. Ach, keby mi ešte Pán Boh doprial tej radosti dožiť, videť deti moje už zaopatrené, v poriadku."

Ani nevedely medzi rozhovorom, ako sa čas míňa. Slnko pomaly sa nížilo. Stará Žabková spamätala sa, že prinesený olovrant treba rozdať koscom a hrabáčkam. Odišla chytro k batohu a porozkladala po lúke, čo bola doniesla. Mladí a starí, všetko čo bolo na lúke, s chuťou strovili olovrant. Po olovrante snášaly hrabáčky seno na jednu veľkú kopu; kosci zase kosili poslednú trávu popod horu. K večeru prišiel voz po seno, čo bolo suché naložili, ostatné zostalo na druhý deň na vysušenie. Na pomoc k vozu poslaný bol i Janko, ostatní ešte zostali na lúke.

Slnko už zapadalo, keď kosci a hrabáčky spoločne pri speve sbierali kde čo bolo rozhádzané a chystali sa k odchodu. Voz so senom odišiel bol vopred do dediny. Keď naša veselá družina dorazila do dediny, už voz so senom stál pod oknom, čakajúc na pomoc. Stará Žabková vzdialila sa rýchle do kuchyne prichystať večeru. Ostatní za ten čas pomáhali skladať seno s voza. Sotva že seno prišlo do poriadku, už bola tma.

Na spev nezabudlo sa ani pri večeri, ako vôbec u nás každá poľná práca spevom sa končí. Po večeri gazdiná vyplácala koscov a hrabáčky. Mládež ešte vždy žartovala, veselila sa.

III.

Leto sa pominulo, ako čo by dlaňou plesol. Chudobný človek nezná, ako tie dni za dňami utekajú, sotva že v nedeľu dopraje si trochu odpočinku.

Nastala jaseň. Listie stromové ožlklo, spev vtačí už dávno onemel. I štebotavé lastovičky opustily naše kraje. Všade pustota sa ukazuje. No i v tejto čiastke roka je mnoho práce, chystanie sa ku zime, vyberanie zemiakov a iných plodín. Lebo „čo je v lete zelené, býva v zime zedené".

Starý Žabka i so synom Jankom vstúpili do predošlej práce v hore. Oba usilovne pracujú tam, aby vynahradili, čo v lete pri kosbe boli zameškali. Kosba ich veľa peňazí stála. Pracujú usilovne,

dokiaľ je pekný čas, aby potom, keď zapadne, mali čo voziť. Horná práca je hlavným prameňom ich výživy. Janko je dobrým pomocníkom otcovi v hore pri rúbaní a svážaní dreva; Anka zase bola pravou rukou v domácnosti.

Dni za dňami a mesiace za mesiacami bežia, ani človek nezná, ako sa ten čas míňa. Prišly i Vianoce. Sviatkom týmto teší sa malé i veľké, zanecháva všetku prácu svoju či v dielni a či v hore. Naši Žabkovci podobne opustili horu, kde i s inými v kolibe zimúvali. Dnes prišli i oni do kruhu svojich domácich, aby spoločne slávili narodenie Spasiteľa.

U Žabkov stará i mladá maly od pár dní plné ruky práce. Bolo treba zvárať, bieliť a konečne koláče piecť, aby všetko ku sviatkom bolo v poriadku. Pečenie koláčov samo v sebe vystať nemôže, lebo ináč by sa ani sviatky sviatkami nemenovaly.

Prišiel Štedrý večer. Chystanie k večeri bolo všeobecné; mladý Žabka postavil na stenu do kúta betlehem, peknú pamiatku zo svojich mladých liet. Jedlá boly na stôl ponosené. Maľovaná sviečka zažatá, ktorá málo kde chybuje v tento slávnostný večer. Žabková doniesla z komory starý strieborný dvadsiatnik, ktorý bola kedysi dostala od krstnej materi, keď sa bola vydávala, — ten položila na stôl pod svietnik. Ešte obyčajný čierny chlieb, med, cesnak a iné maličkosti nesmely chybeť na stole. Žabkovci spoločne, s modlitbou, započali večeru, ako sa sluší na dobrých kresťanov. Starý Žabka, ako hlava domu a gazda, vyniesol zdravicu na domácich, hovoriac: „Pán Boh nám pomáhaj i na ďalej, aby sme ešte veľa rokov mohli takto spolu sláviť Vianoce, ako dnes, a aby mi Pán Boh doprial ešte tej radosti, aby som vás, deti moje, mohol videť zaopatrené.“ Domáci spoločne odpovedali: „Pán Boh uslyš!“

Z dom do domu popod obloky ozývaly sa veselé a milé piesne vianočné. Tu i tu zavznel v dedine výstrel z mažiara, na znak všeobecnej radosti nad príchodom Spasiteľa. Po večeri roztratilo sa všetko, vyjmúc Žabkovej, ktorá doma zostala a modlila sa z knižky „Nábožné Výlevy“.

Mládež, vyčkávajúc polnočnú utiereň, hrala sa v karty na orechy. Jedenásta v noci odbila, zavznel veľký zvon prvý raz na veži, dávajúc na známosť veriacim slávnostnú udalosť prepamätnej svätej noci. Po druhom odzvonení všetko sberá sa už do chrámu Božieho, aby nikto posledný neprišiel po treťom zvonení. S nevýslovnou radosťou ľud spieval piesne pod omšou polnočnou. Každému ožilo srdce, tajnou, neviditeľnou mocou povznášané. Po službách Božích všetko rozišlo sa domov v pokoji, v srdci uveličené.

IV.

Minuly sa i Vianoce a Nový rok. V dedine každý opúšťa domáci pokoj a ide za prácou, aby mohol seba a svojich počestne vyživiť. Naši Žabkovci, mladý i starý, podobne opustili svoj dom a šli do hôr, vstať do roboty. Nastal čas príkrej, trikráľovej zimy, chumelíc; spadlo mnoho snahu, tak že niektoré menšie stromy

v hore i do poly boly sňahom zaviate. Žabkovci i v tomto príkrom postavení neopustili horu, ale borili sa so dňa na deň s nepríjemnosťami živelnými. Za viac dní pre veľké záveje nebolo možno vyjsť z koliby na niekoľko krokov. Avšak zásoby potravy vychádzaly v kolibe jak Žabkovcom tak aj iným súdruhom; prichodil hlad. Domáci pre záveje nemohli sa dostať do hôr; všetky cesty a chodníky boly vysoko sňahom zaviate. Vyslaní boli ärárski robotníci prehadzovať zaviate cesty, aby rubači neboli ďalej hatení.

Sňahy ohromné pokrývaly celý kraj; strach bolo pozreť na vrchy s veľkou massou sňahu, ktorý každú minútu hrozil sosutím, zasypaním celých dolín s ľuďmi i s drevom.

O niekoľko dní po príkrej zime nastal odmäk. Cesty hôrne boly šťastne prehodené a voľný prístup do hôr umožnený. Stará Žabková vypravila svoju dcérku Anku za otcom a bratom s potravou do hôr. Dievča s radosťou ponáhľalo sa ku svojim milým, ktorých už viac dní nevidela. Keď prišla Anka ku kolibe, nenašla v nej ani otca ani brata, ani iných robotníkov: boli pri sväžaní dreva. Složila do koliby, čo jej matka bola do batoha naviazala, a pošla oproti otcovi a bratovi pod vyťatý bán, zkade drevo dolu na dolinu sväžali. Dolu pod bánom v neveľkej vzdialenosti jeden od druhého práve boli viacerí, keď tu zavznie strašný šum a prask a s protivnej strany, od vrchu dolu, valí sa veľký zášust sňahu. Prítomní v smrteľnom strachu všemožne usilovali sa uskočiť pred veľkým nebezpečenstvom, ale nedalo sa, bolo už neskoro. Všetci boli zasypaní, až na jednoho, ktorému sa málo čo stalo a tak zostal na povrchu, sťa svedok strašnej udalosti. Zachránený, keď po strašnom preľaknutí prišiel k sebe, vidí pred sebou smutné pohrobenisko. Napäl všetky sily, aby čím skorej do najbližšej dediny sišiel pre pomoc...

Po niekoľko hodinách prišla pomoc, avšak keď ľudia dostali sa na miesto nešťastia a začali kopať sňah, boli už mrtví medzi zasypanými. Starého Žabku našli ešte pri živote, s dolámanou rukou, ale o Jankovi a Anke ani chýru... Dokaličených odviezli do najbližšej dediny, zasypaných vyhľadávali ďalej. Konečne vytiahli i Janka — mrtvého. Anku len proti jari našli, keď počínal sa sňah topiť. Keď ju vytiahli zpod sňahu, bola biela a červená, ani čo by bola spala.

Žabková na vidomoči starela a slabla po toľkom údere; jej muž prišiel síce k sebe, ale ztrata podarených detí zostala i jemu ležať na srdci sťa ťažký kameň.

A. B—y.

Povesti z ľudu.

1. Jako sa poklady presúšajú.

Kde bolo, kde nebolo, to neviem povedať, ale sa to malo stať iste. Išla raz jedna matka s dieťaťom do hory na ráždie. Dieťa

položila na zem, ktoré sa hralo, a ona snášala si suché ráždie na hromadu. Keď už bola hodne toho nasnášala a myslela, že bude mať za koncovú plachtu, naviazala a vzala na chrbát, a dieťa na ruky pred seba, a išla ďalej. Ako vám tak trochu ide, zrazu vidí pred sebou pivnicu otvorenú, a v nej na hŕbach zlatých a striebor-ných peňazí — len sa vám tak jasaly od krásy! Dlho nerozmýšľala, ale shodila batoh s drevom na zem a bežala i s dieťaťom do tej pivnice, aby si z tých peňazí nabrala. Dieťa položila na prostred pivnice, a ona, ako stačila, nachránila si z tých najkrajších za plnu-čičkú zásteru a vyniesla von. V tom chce ešte chytro bežať pre dieťa do pivnice, ale tá sa jej pred očima zasypala; len ešte to počula, keď jej čosi zavolalo: „Príď si na takto rok pre dieťa sem!" Už čas bol vypršal a poklady musely sa skryť. Dosť ona plakala, dosť ru-kami zalamovala, ale už darmo, pomoci už nebolo. Matka smutná vrátila sa domov, bárs mala aj peňazí dosť. — Deň po dni pláká-vala za dieťaťom a chodila do tej hory, ale kde nič tu nič; ešte nebol čas prišiel. O rok na ten čas dostavila sa zase, ako jej to bolo vtedy z tej pivnice zavolalo, — a, hľa! pivnica bola zase otvorená. Matka chytro vbehla pre dieťa, ktoré bavilo sa práve tam, kde ho bola pred rokom položila, a sa jej usmievalo. Dieťa bolo hodné a zdravé. Nepomyslela viac na poklady na hŕbach, len sa chytro s dieťaťom domov ponáhľala.

2. Hady pred Bartolemom.

Hady pred Bartolemom, prv než by sa potratily po dierach v zemi, sídu sa spolu, aby vraj kameň dúchaly. Raz istý bača z Jabríkovej náhodou prišiel na veľkú hromadu hadov na jednej lúke, v lieskovom kruhu, ktoré boly v jednom klbku a kameň dú-chaly. Ale jako zazrely baču, začaly sipeť a tratiť sa sem tam po jednom. Naposledy jeden veľký had niesol v pysku ten kameň. Bača mu ho valaškou vyrazil a vzal k sebe; ale hady pokrútily sa do kolesa a gúľaly sa za ním. On im šťastne uvrzol. Potom si ten kameň meďou dal okuť.

Kameň takýto má tú vlastnosť, že kto ho má pred súdom pri sebe, môže byť vždy istý, že vyhrá.

3. Ako je na druhom svete?

Dvaja dobrí priatelia vždy o tom rozmýšľali, kedykoľvek spolu boli, že ako je to na tom druhom svete? Každý ináč vysvetľoval. I usniesli sa raz medzi sebou, ba si to aj prísahou potvrdili, že ktorý z nich dvoch skorej umre, príde tomu živému povedať.

V krátkom čase po stávke tejto umrel jeden z nich. Pochovali ho ako sa patrí, pekne rúče. Deň za dňom uchádzal, čo ho ten druhý očakával, že mu príde povedať, ako na tom druhom svete vyzerá. Ale veru nik nechodil. Už bol pochyboval o tom, aj pomaly zabúdal. Raz v noci mesiac pekne svietil, bolo ako vo dne — mohlo byť okolo jedenástej; počuje dupot pod oblokom. Otvorí oblok, a

tu hneď vidí na bielom koni sedeť svojho nebohého priateľa, ktorý mu hneď povedal: „Ani je nie tak, ako si ty povedal; ani je nie tak, ako som ja povedal!“ A v tom zmizol na koni. Živý teda nemohol nič zvedieť, ako to na tom druhom svete vyzerá.

4. Chcel z lutrie vyhrať.

Stalo sa to dakedy v B. Bystrici, na začiatku tohoto storočia. Istý chudobný tkáč chcel z lutrie vyhrať. V tom mu ktosi naradil, aby išiel do cintorína a tam vzal umrlčiu hlavu a popísal na ňu všetkých deväťdesiatdeväť „numier“, a tak potom aby išiel s tou hlavou na utiereň do kostola. Lebo tie „numery“, ktoré majú vyjsť, zostanú nesotreté — ostatné že mu skapú. Tkáč urobil tak všetko, ako mu boli ľudia kázali. Vzal umrlčiu hlavu s popísanými číslami pod kepeň a išiel na tú utiereň za oltár do kostola. Ale veru nemal tu dlho pokoja, lebo ten zlý, v podobe barana, prišiel za ním až do kostola a ho len von strkal, bárs ho žiaden človek okrem neho nevidel. Hodil mu len zavše pátriky na rohy, ale baran ich hneď striasol. Konečne zpomedzi ľudí vyvliekol tkáča von, až pred bránu zámockú, kde toho času ešte bolo všetko múrom obohnaté, a tam kdesi pred bránou nachádzaly sa môstky a rozličné diery, ta ho vtiahol a tam ho tantušil.

Keď bolo po utierni, ľud hrnul sa domov z kostola, a tu počujú stenať a ťažko vzdychať. Hneď posvietili, a našli tkáča už skoro polomŕtveho. Nemeškali dlho, ale vrátili sa do kostola, kde ešte bol aj kňaz, ktorý hneď prišiel na pomoc; modlitbou a svätenou vodou odohnali toho zlého od tkáča.

Tkáča zaniesli domov, kde padol do choroby. A tu, v chorobe, často vídaval na dverách stáť čierneho pána, ktorý sa mu hrozil. Keď ozdravel, zariekol sa podobným spôsobom stavať do lutrie.

5. Plač i mŕtvym škodí.

Istá žena v Jabríkovej, bárs mala viacej detí, predsa zomrelú dcéru vždy a všade oplakávala, tak že jej oči od sĺz neuschýňaly. Stalo sa raz večer, keď dojila sama kravu v chlieve. Začne tiež oplakávať svoju zomretú dcéru. Ale kde sa vezme, tu sa vezme, príde k nej nebohá dcéra, celá mokrá, ako čo by sa na ňu najväčší dážď bol lial, a povedala materi: „Vidíte, mama, aká som mokrá od toho vášho plaču, čo vždy plačete.“ A v tom zmizla. Matka viacej potom neoplakávala dcéru, ale modlila sa za ňu, a mala pokoj.

6. Proti smrti.

Keď bola tá veľká cholera roku 1831, istý baník zo Španej doliny navracal sa domov odkiaľsi v noci, a tu neďaleko cintorína vidí biele ženy, ako si tancujú a pritom spievajú:

„Keby baníci vedeli,
od čoho by nemreli:

vandelíčka, bederenčok,
to je dobrý korenčok.
Keby si to varili —
od toho by nemreli."

Baník na druhý deň rozprával to ľuďom, ktorí hneď začali si variť a piť tie rastliny — a cholera vraj potom prestala.

A. B—y.

Šťastie.

Črta. Od *Somolického.*

Stará, ale po našich dedinách dosť často opakovaná historia.

Ďuro Hrča bol obecným pastierom, hlásnikom a hrobárom. Žena mu už dávno zomrela. So svojím synom Ďurom býval v obecnej chalupe, nakrívenej a už nielen machom, lež i trávou zarastenej.

Mladý Hrča bol hodný, zdravý a živý mládenec. A či on mohol za to, že mu jeho mužská krása narobila závistníkov medzi mládežou?

Nie tak Anča Zelienkovie: tejto ani tanec nechutil, keď ju nepojal Ďurko, a nebol jej deň dňom, keď neshovárala sa so svojím Ďurkom.

Ale... prišiel bohatý pytač od súsedov a ona musela sa zaňho vydať, lebo Hrča nemá ani len svojej chalupy, taký „odkiaľ noha, odkiaľ ruka".

Je noc, tma ako v rohu. Starý Hrča sa zobudí, zapáli svetlo a čo vidí? Lavica, kde syn spával — prázdna bola. Nič dobrého netušiac, zahodí na seba huňu, vezme halapartňu a so skrúšenou modlitbou na ústach náhli sa k tomu domu, odkiaľ zavznieva hudba. Ide rovno pod oblok a pozerá. Anča Zelienkovie, bľadá ako stena, práve ide do kola na ramene svojho muža, mladého zaťa. Je svadba, všetko je veselé, iba mladuche sedí bľadosť na tvári. Napína hlásnik svoje staré oči, ale svojho Ďurka nevidí. Kde ten môže byť? Beží do krčmy, ani tam ho niet. Zlovestne zabúšilo jeho srdce, pochodil všetky dvory, ale svoje jediné potešenie nenašiel.

Chodil celú noc, ale nehlásil. Ráno našli ho pod vežou omdletého ležať.

Mladý Hrča sa ztratil... Všeličo povrávali v dedine, že prečo. Otec a Anča najlepšie vedia.

Minul rok. Starý hlásnik veľmi ostarel, sotva sa vlečie dedinou. Odhlásil jedenástu hodinu a kráča pomaly ďalej. Zbadá, že sa čosi na ceste hýbe. Pristúpiac bližšie, vidí, že je to Ondrej Kráľovie, ten, ktorý jeho Ďurkovi odobral Aničku... Trpký cit ho

ovládal: či ťa tu nechať, aby ľudia videli ráno opilé „šťastie“ Ančino a či ťa zaviesť domov? Milosrdenstvo prevládalo v ňom — zaviedol opilca domov. Nešiel však hneď preč, lež počúval chvíľu pod oknom a — zdesil sa. Zúfalý ženský krik a volanie o pomoc dorážaly mu k ušiam. Vedel, čo to... pijan Ondrej bil svoju ženu...

Ráno sa roznieslo po dedine, že u Kráľov majú syna, ale matka vraj do večera nedožije...

Starý Hrča kope hrob, ale mu to akosi od ruky nejde: vyhodí hrudy, padajú nazpäť do jamy. Zastal v práci, oprel sa bradou o rýľ a dumal...

Prišla mu na um tá noc pred rokom, keď mu odišiel syn a podnes nevie, kde je... A možno nekopal by dnes mohylu, keby sa nebola vydala za toho Ondreja, ale to vraj „šťastie“... boháč... Trpko sa usmial: áno, šťastie tu v hrobe, čo jej on chystá. Veď ju on — pijak — zabil... „Ach, syn môj, syn môj, prečo si ma opustil?“... Zaplakal a dal sa do práce.

„Daj ľahké odpočinutie!“

Starý Hrča pozrel hore a: „Syn môj!“ vykríknuc, klesol. Keď otvoril oči, našiel sa v náručí synovom, pozrel prenikavo do synových očú, v ktorých sa perlily slzy, a so vzdychom sa pýtal: „Prečo si práve teraz prišiel?“

„Prišiel som zaplakať na *jej* hrobe“... Viac spolu nehovorili o tom...

Keď ju spúšťali do hrobu, jej muž blbo díval sa pred seba, ale dvaja Hrčovci nemohli zadržať hlboký žiaľ v záhyboch srdca: horkými slzami pokropili hrudy, ktoré zakryly to drahé stvorenie...

„Tam moje šťastie!“ vzdychol večer mladý Hrča.

Slovenský jazyk.

Prostonárodné povery.

V mikušovskej doline sobral *Vršatský.*

Kto vidí prvý raz na jar z rána, na lačný život na pr. kukučka, *omeruje* ho. (Čo to slovo značí inak, neviem. Snáď zmeria zrakom, prezre.)

Koho omeruje („omeru'e“) kukučka, ten nachodí peniaze; koho ostrihaná ovca, alebo oškľbaná hus, na toho trhajú sa ľudia, a dievčence krem toho soberajú na zeline; koho koníča, máva bolenie, a ľudia rehcú sa na človeka; koho húsa, tomu sa rado niečo sbiera; koho kurence, ten chodí, ako mokré kura; koho mutek (= dudok)

ten chodí, ako mutek. (Iné zvieratá majú zas ovšem inú „moc", no viac nie je mi posiaľ známo.)

Keď je nový mesiac, treba proti nemu štrngať peniazmi, budú sa u človeka držať po celý mesiac. Nemá sa to však robiť pod strechou, lebo patričný mal by celý mesiac hlad — t. j. stálu chuť na jedlo.

Zeleniny treba presádzať, keď ide mesiac do plna.

Aby nebolo v dome hmyzu (šváby a pod.), treba ho na schode mesiaca vybieliť.

Gazda nebude mať snetu v žite, keď nesie na krst prespánke.

Kto na jar prvý raz vyháňa lichvu na pole, pohladí ju uvareným vajcom po srsti, a keď na pasienku ostane stáť, pokotúľa ním okolo nej — aby sa mu držala „(v) guli".

Keď ide gazda prvý raz na jar orať, potre lichvu vajcom, ktoré dá potom i so skrojkom chleba žobrákovi. Tiež pokropí ju svätenou vodou (niekto tiež svojím močom) — aby ju ľudia „neuriakli".

Aby sa teľa prichovalo, má ho gazda dávať oknom do izby. Keby to platné nebolo, nech urobí to žobrák. (Známo, že po dedinách mávajú telce v izbách, kým trochu podrastú.)

Aby krava pri dojení nekopala, treba jej po otelení odobrať teľa, tak aby ho nevidela. Potom okolo nej okope do naha vyzlečený člen rodiny, a až potom predloží sa jej teľa. — Druhý „recept" proti tomu: vziať od prišlého žobráka palicu, a tou palicou kravu vybiť.

Keď sa lichva „žabí" (= hádže sa, kope, sliní), treba ju tri razy prepchať cez obruč zo suda.

Aby bolo kúpené prasa „prítomné", treba ho zadkom vopchať do chlieva.

Aby sa malé prasa dobre darilo, treba ho po tri piatky v teplej hrachovej vode umyť.

Keď sa krava vodí, peniaze treba hodiť na zem, a nie dať do ruky človeku, ktorý má buľa. Doma vyhodí sa povraz na strechu: jestli tam ostane, je nabehaná, ak spadne — krava bude sa „navracať".

Keď sa vedie hovädo na jarmok, treba ho obsypať iverím (trieskami) — budú sa kupci okolo neho sypať.

Keď vykypí mlieko, krave, od ktorej je, opadá sa (popuká) vymeno.

Keď sa nemôže zmútiť, treba „na stave" zasypať mútoveň hlinou z krťacincov, donesenou pred východ slnka. Lebo: bežať s ním na tretí chotár. Lebo: držať topárku oboma rukama tak, aby boly palce k sebe. Lebo: do topárky na vrchu kolmo zapichnúť špendlík, čo nosí sa pod krkom, a keby to nepomohlo, zastrčiť nôž za obruč (bosorka bude mať špendlík zapichnutý v hlave, a nôž pod rebrom) — i zmúti sa.

Komu sa proso nedarí, nech vypýta si po troche od troch gazdov a zaseje; bude sa mu dariť.

Zpred iného sa nemá vyjedať, lebo bude nepodarený. (Ztratí chuť a schudne. — U našich sedliakov jedávajú totiž všetci zo spoločnej misy.)

Koho metlou vybijú, schudne ako tá metla.

V advente a pôste nemá sa blcha zabiť, lebo jednej zabitej príde deväť na pohrab. Kto nezabije, toho neštípu celý rok.

V pondelok a v piatok není dobre začínať robotu.

V piatok nemajú sa ženské česať, lebo by ich bolievala hlava. Tiež nemajú sa šaty zvárať, lebo by krúpy padaly. (Baba raz rozbila velikú krúpu, a našla vraj v nej popol — z takého zvárania.)

Vlasy vyčesané neodhadzovať, lebo keby ich vtáci do hniezda zaniesli, bolievala by hlava.

Keď slúbenica zomre počas ohlášok, stane sa vílou.

Keď sú kántry (suché dni), nesvobodno ovocie sberať ani triasť, ani na roli zrno rozsievať.

Kto čistieva v poli studienky, toho nebude hlava bolievať.

Po západe slnka nemá sa dať vajce z domu, lebo by sliepky zanášaly. Tiež nesvobodno prať (piestom), lebo jak ďaleko počuť pleskot piestu, v takom okruhu by sa neurodilo ovocia.

Po večernom zvonení nesvobodno mlieka z domu dať, aby krave nepreškodilo. Keď to už ale musí byť, nuž má sa aspoň trochu soli do neho nasypať a medzi dvere postaviť.

Po západe slnka nemá sa izba vymetať, lebo sa vymetie všetko šťastie.

Izba nemá sa zametať ku dverám, lež ku stolu, lebo by sa vymietlo bohatstvo.

Keď horí, a niekto si chce ochrániť svoj dom, musí taký človek, ktorý ešte ohňa (požiaru) nevidel, nahý okolo domu tri razy obehnúť a pri tom hovoriť: „Vitaj, zavítaj, ty neščasný hosci, čo si si ty zamiluval, nech ci na tom dosci!“

Keď hovorí dakto o druhom, že má bolačku (ranu) na tele, nemá ukazovať to miesto na sebe, aby to tiež nedostal.

Za liek alebo poradu v nemoci nemá sa ďakovať, lebo by nepomohlo.

Žabe neukazovať zuby, lebo by ich „prečítala“ — vypadaly by.

Kúpať sa nemá ísť do rieky, kým neje mäso nejakého vtáčaťa (na pr. vrabca).

Keď ľavá dlaň svrbí, dostane peniaze, keď pravá — vydá.

Keď sa kočka pchá do pece, bude chladno.

Keď kohút pod strechou spieva, bude pršať.

Koláče o Vianociach majú sa piecť pri hruškovom dreve, a to zo stromu zdravého.

Aby nebolo na kapuste húseníc, treba ju posýpať popolom z hruškového dreva, páleného na Štedrý deň.

Keď stretnú sa dva zástupy ľudí, musia z jednej tlupy všetci na jednu stranu vyhýbať. Kto vyhnul by inak, keby ho „uriakli“, nepomohol by si.

Keď je kto urečený, hádžu žeravé uhlíky do vody, a pri každom hádajú meno. Na koho najviac škvrkne, ten uriekol.

Kto sa neumýva, toho neurečú.
Neumytý „uriakne“.
Keď „v ušoch cviní“ do poludnia: v pravom dobrá novina, v ľavom zlá. Kto uhádne, v ktorom cviní, značí dobrú novinu pre neho.
Zlý sen sa nemá vyzradiť, zakiaľ nevýnde slnko, aby sa nevyplnil. (Iní hovoria: keď ho nevyzradí, vyzradí sa sám.)
Keď na Hromnice osvieti slnko kňaza pri oltári, budú dobré konope.
Na slepäcom perí ťažko sa umiera.
Stojačky sa nemá jesť (pri obede), lebo to vojde do nôh.
Keď kto jie, a začnú zvoniť, nemá prestať. (Prečo?)
Na Štedrý večer býva na stole slamienka so zbožím, ovocím, cibuľou, cesnakom, lieskovou riasou, šípkami. Cesnak dáva sa kohútovi, húserovi, psovi — „aby buli mrcha, jellivý.“
Večer pred Troma kráľmi chodia dievčence po kolade, spievajúc piesne príležitostné, svetské i nábožné. Dostávajú za to rôzne dary, hlavne však idú k vôli chlebu. Potom rozdelia si chlieb, pokladú svoje kúsky do kola na lopár a zavolajú k tomu psa. Ktorej kúsok pes prvý uchytí, tá sa z nich prvá vydá. Keď by však pes chlieb vypustil, to dievča ztratí poctivosť.

„Bodaj treba nebulo!“ hovorieva sa, keď schovávajú zelinky liečivé, sadlo (na „staré“) a pod. (Stane sa ovšem i taký „špás“, že baba, idúc s trhu, odpovie druhej na otázku: čo kúpila — „Toj som kúpila hrotek — bodaj treba nebulo!“)
Celú horu pochojí a na kraji utne — hovoria o tom, kto vyhľadáva nevestu.
Chojí obutý a bosého ho vydraží — kto chodí v deravej obuvi.
Kej gazda nepó na chalupu, pó chalupa naňho. (Slamenú strechu opraviť.)
Jaký „vitaj!“, taký „bodajzdrav!“
Jaký išial, taký prišial. Lebo: išial posel, prišial osel.
Chto je (v) peci, myslí, že sú šecci.
Aj omlácíce, aj tak necháce. (Bude do istej doby hotový.)
Prišial som vás opáčic. (Navštíviť.)
Má brucho pred sebú. (Ťehotná.)
Šianám najprv Pána Boha, potom toho stolíčka, dze Boží dar býva, aj ích statečnej hlavy — hnoj sme vozili. Tiež: Odpusce, šianám vašiej poccivéj hlavičky, aj toho Božieho daru, kerý na stole býva — prala som gäce.
Hľadzí bielým (bokom, zazerá).
Robí zlevy (slevy) = voda sa vlní.
Zánety = záveje sňahové.
Dostali sme to do gule = spolu, dohromady.
Hnilý do roboty = lenivý.
Ragac = liezť po stromoch. (Krivoklát.)
Percuvac (husy) = chytro hnať.
Urýva = veľmi beží. (Rovné.)

...„Čo tu u vás slýchac? Jako sa máce, dobre — i beháce, či sce zdraví šecci?“ — „Len tak pomály, po vóli Božiej. A vy tam u vás zdraví sce?“ — „Šak, chvala Bohu, nám čil ništ neni; neviem, jako dale Pámbo dá.“ (Vrš. Podhradie.)

Zamólilo = zahlenilo. (Stankovce.)

Ílovatá (hus) = popolavá. „

Grgulienky = obálenice. „

Zahrať na ščeróček = pískať zobákom (vták). (Stankovce.)

Medvedica = žobráčna kaša. (Stankovce.)

Potek = potok. (Stankovce.)

Dobré slovo aj o sto rokov novo. (Stankovce.)

Rukávce na šík = zlatými nitkami vyšívané (H. Ozorovce.)

BESEDA.

Slovenský archív.

Martin Hamuljak P. J. Šafárikovi.

W Budjne 21 Brezná 1826.

Draho cenný Prjteli! W tomto okamženj gešte se tiskne poslednj půl arch Wašého djla, poneváč ale i tento z večeg stránky guž wytišten gest, 100 Wytisków na ord. pap. pro Wás shotowiti sem dal, které dněs gešte P. Kostičovi s tů prosbů odewzdati mjnjm, by ge zítra domów do Now. Sadu se nawracage, sebów wzjti a Wám doručiti sobě nestežoval. Nakolik čast archow těchto exemplarech, totiž od 29-ho počawše tu w tiskárni presowáne nebyli, azda se to gešte u knihwažeca státi móže. Mjnjm Wám o krátky čas gešte 80 Ex. na ord. a 20 Ex. na venec. pošt. pap. poslati, predplatcóm také rozdati a rozeslati gjm prisluchagjce gako i nekterým tuto skrze nás pro čest mezi predplatców položenym, kterých ale počet newelký gest, odeslati a doručiti; do horujch pak Karlowców a vúbec do chorwátské (odkuď podnes Mušicky žádných peněz neposlal), pokuď Wy neporúčite, nic neodeslati. — Čekám i z ohledu na to, i z ohledu na zwišné Exempláre od Wašého poručenj, zatuď djlo z částky u mně, z částky tušjm u Milovuka a ze stránky hádám i w tiskárni zloženo zustane. — Djlo sem w tiskárni uplně wymenil, poneváč bez uplného wyplacenj nic nechteli wydati; z pričiny této prinúcen sem byl 200 zl. W. V. na paru dni wypožičati. Na budúce swátky Wám stranywa nákladków obširněgi psati budu. Röslerowi těmato dnima dám 1 Exemplar, by ho potud prečjtal aneb aspoň obhlednul, pokuď mu Wašj žádost stranywa ohlašenj oznámim, o čo určite mi pjsati ráčte, a sice mezi giným, to: mjsta, kde? a cenu, po kterég se wzácne toto djlo prodáwati bude, pro Waše ridenj Wám wúbec oznamugem, že w tiskárni wšecke ná-

kladky (praeter mercedem Setzeronum etc.) wynášegj, spolu s ohlašenjm predplacenj, in Summa 1547 fl. 40 kr. V. V.

Nynj se do lásky Wašj odporúčege zustawám

Wám cele oddaný

Martin Hamulgák.

Poznamenane 100 Ex. gako sem psal, skutečně sem dostal, a Milovukowi odewzdal, nepochybugem, že takové P. Kostič, s kterým mluwiti sem nemohel, sebů wezme. M. H.

Ján Hollý Martinovi Hamuljakovi.

19. Zári (1834) w Madunic...

Nagdražší Práťelu Martinku!

Na predňesenú v Liste 23. Srpňa písaném Žádosť, kterí sem neskór, že sa tá Žena dlhí Čas na Kesi bawila, z mnohími Kňihami dostal, posílam Žiwotopis ss. Cirilla a Metóda slowenských Blahozwestow, wzatí z obšírňejšého (asnad póldruha Raza eščo tak welkého gako ge tento) Wípisu Žiwota tíchto Swatích, pripogeného k wítazskég Básňi Cirillo-Metodiadi w šesťi Spewoch spolu i z Obsahem každého Spewu. Obrazi predmenowaních Swatích, až bi boli w Octawu, mohli bi potom ag Básňi sa predstawiť, která bi we watšém Octawu witlačiť sa mosela.

Čo sa tíká Selánek, čo sa Gím za dobré a prospešné zdá, ňech promeňá (ačkolwek bich rád mal nepremeňené), ňech len Werš na Nohách netrpí.

O poručenú Wec sa postarám.

Paňáze za 50 Exx. Swatopluka z Trnawi prigatích ňech ňeposílagú Gelinkowi, wšak on za wšecko wiplatení ge. Zostanú na Zrážku za Kňihi.

Pridané 2 Ex. Sollen & & a ňekolko z Luni dám tím, kterím bi dobre poslúžili.

Hodná Wec bi bola, abi Arpádiadu nekterí Slowák, Uherčini lepšeg než gá powedomí, critizowal. Chití-li sa kdo na to (awšak abi bol spolu i Básňík, a Wlastností Epopége dobrú známosť mal), bár túto mu odešlem, nebuďe treba druheg kupowať. Gá sem gu len tak semitam premrwal, a tuším to bude celá Historia Príchodu Magyarow do Weršow wehnatá.

Ján Hollý Jánovi Kollárovi.

(Na druhej strane toho istého pol hárka, na ktorom je list Hamuljakovi. Prvý nemá ani podpisu.)

Nagdražší Praťelu Dvogctihodní Ganku!

Za odeslané Knížky, obzlášť ale za tri Zwazki Kroka poňížeňe ďakugem, a po prveg Príležitosti spatki odewzdať usilovať sa budem. Za Spewanki a ostatne pregme sa ze Swatopluka.

Z Gegích Kazňí od Gelinka sem ništ nedostal; ale mne samemu poslali pred Cholerú tri tuším Ex. (o dwoch wím doista), za mog sem wyplatil, Gelinek za swog a Rešetkow zaplatit mal sám, že sa to z Walaskeg Školi tam odeslaneg zrazí, tak sem ho počul howorit.

Za 2 Ex. Slawi Dcéri z Kassi Swatopluka sa wyplatit malo. Gelinek a Rešetka každí za swog. O tomto sa lepšeg preswedčíme až ked Listi prehlednem, včil prám nemám už kedi.

Za Titul ďakujem, mňe tež napadlo tak: Konstantino-Metodiada, ale sa mi to zdalo potworné bit. Cirilla a Metoda od P. Dobrowského v Praze 1823 nemám a prosil bich o Požičaní, čo bi ne tak k Básňi, gako ku Žiwotopisu poslúžilo. Zešel by sa asnad i ten malý český Spisek. Ga sem mal pri Rukách: Moravskú Legendu od P. Dobrowského, Legendu o Cirill. a M., gako tež o Klemensowi z Breviara, potom Timona, Listi Jána Pápeža, Slawín, Grammatiku staroslowenskeg Reči od Dobr., Collectanea de Svatopluko, Cyrillo et Methodio & & odwšelikad pozbírané a pozapisowané. P. Šafarika Historiu slov.

Rozdíl medzi accusativem a instrumentalem sem zachoval, k. P. prawú Ruku accusativ, pravú Rukú dlhé ú na konci instrumental.

W Rowném nemám nikoho známého. S P. Palkowičem už není ništ, nenakloní ho nikdo.

Porúčam sa už do predešlého Pratelstwa. G. H.

Štefan Moyzes Martinovi Hamuljakovi.

Predrahý Prjteli!

Nepochybugem, že gste Projekt i s odpowedú mogú obdrželi, než i o tom nepochybugem, že gste do wčilka we wěci tégto něčo činili. Baljk tento donese do Budjna P. Horwáth tridcátny zahrabský Úradnjk, on asi deset dnow bawit se bude w Budjně, prosjm techdy, aby gste mi skerz něho Časopis musejný, který jak mysljm už u prjtela Kollára bude, poslali. Posjlam též Príteli Kollárowi několiko exemplárow weršow horwátských; i z tých dostanete tri exempláre pro Wašú knihárňu. Nowého nič nemám, gináče wjm, že zawrený w Baljku na Prítele Kollára list čjtati buďete, proto techdy magte se dobre, gá zostáwám Wáš

úprimný ctitel a prjtel

W Záhrabě dňe 23. Února 1831.

M.

Štefan Moyzes Jánovi Kollárovi.

W Zahrabě 23. Února 1831.

Predrahý Prjteli! Pán Horwáth tridcátý Úradnjk, který už wíce listow mých do Peštu odnesel, i prjtomný se sebú wezme. Ač prawě už od dáwneho času nič gsme si nepjsali, úfám predce, že od Prj-

tele Hamuljáka zrozumeli gste, že gsem zdrawý a že Wás i posawád, tak gak od počátku našého seznánj ctjm a milugem.

Wedle počtu, který gste mne w ostatném liste Wašém predložili, dlužen gsem Wám zostal 7 zlatých V. V. Z ohledu toho posjlám Wám zawinuté a listu tomuto pripogené 3 zl. w strjbre. — Oswjcenému Panu Biskupu Ožegowichowi exemplar *Rozpraw* nemohel gsem odewzdať, neb od toho času u nás nebyl, pjsal gsem také Prjteli Hamuljákovi, žeby lepšj bylo osobitě w Pešti prítomnému tomu Pánu exemplar ten doručiti.

Prjtel Hamulják rozweselil mna se swogjm projektom, len mu nedagte zaspať. Žádal bych ale, aby ste mna o každém kroku we wěci tegto učíneném ponaučili, obzwláště ale gestli geden krat dowolenj dogde, neb nezameškám všecku, kterú mám we swětě známost k prospěchu cjlu tohoto užiti.

Nepochybugem o tom, že swazky časopisu musegného na predešlý rok z úplna pri rukách máte, prosjm techdy, aby ste mne takové po prjtomneg prjležitosti poslali. Na bežjcé leto predplatil gsem u knihkupca Zahrabského. Z Kroka, gak sám wjte, mám 7 swazkow, gestli by nečo wjše bylo vyšlo, prosjm na mna nezapomeňte, neb už od dáwneho času nič slawského nečjtám. Rád bych síce s touto prjležitostú i wjce peněz poslal, na knihy totižto, které asnád od některého času wyšly, ale ačpráwe w roku tomto anj chovu anj bidlo z mého neplatjm, predce wjdenské moge putuwánj, a druhé geště z Uher donesené dluhy tak cjtjm, že dosawád se slobodně hýbať nemóžem. Bude toto trwati geště do budúcého čerwenca, potom gestli Bóh žiwot a zdrawj dá, wolněgj sebe počjnať móžem.

Wedle obyčege posjlám Wám kwětinky z Horwátskég zahrady, trognásobné totižto werše, pro Wás a Prjtele Hamuljáka. Prosjm, aby ste z tých od Rakowca geden exemplar i Panu Gayovi dali, kterého srdečně pozdravugem.

Pán Kušewič, za Referendára k Uherskég Kancellárii gmenowaný, nás zanechal; welice žaljm, že gsem s njm pred odchodem howoriť a Nowiny naše gemu pod ochranu poručiť nemohel. Kdokoli predce we Wjdni wěc tú zastáwať bude, k němu se s dúwěrnosťú obrátiť móže.

Nového u nás nič nenj. Wogsko se mele, ale na koho uděrj, newjme. Zima u nás welice slabá byla, než wčil se nám hrozj. Dnes fuják máme. — Ostatně dobre se magte, a často se rozpomeňte na Wašého

uprímn. prítele

M.

Jozef M. Hurban Jánovi Hollému.

Adressa: Welebnému a Slavnému Pánu *Janowi Hollému*, visokoslawnému kňazowi a Spisovatelowi, Pánowi mňe ze zláštnou úctou poważitelnému na *Dobrej Wode.*

Welební Pañe!

Horliwí Slowák p. Jan Král sa poberá k Wašej Welebnosti jako k Otcovi slowenských milích spewów, obzlášť že aj on náleží k téj našej spañilej mláďeži, kerá zahorela nowou láskou k milej našej slovenčiñe. Já teda po ñom sa k Wám ozíwam, bo mi je i to príjemno, keď len muožem s Welebnostou Wašou si pohoworiť — už bár aj osobñe ñije, teda predca aspoñ w duchu. Čo že ráčite robiť? Ništ nepočujeme o Wašej Welebnosti. Já bich už bou sa ñije raz odebrau k nawšťíweñú Wás: ale moje boje a vojny, ktorjé mi mnoho darebních skripturistikow na krki uwalujú — ma ešte doma len držjá. Jezli Sťe neráčil mať pri rukách ešte Zpewník ewanďelickí, teda tu ho máťe, prezrite si ho.

Moja Nitra iďe už w slowenčinĕ do cenzuri. Ei bolo bi to, Welební Pane, keby Sťe sa Wi tam medzi nami jako oťec u prostred synków lalotať počínajúcich zjawiť chceli, už bár len ñektorími rjadki. Prosím Wás poníženе, ráčte biť tak laskawí k nám a potešiť nás básñou ñákou w Nitre. To bi bola elektrická iskra pre všetkích nás mladích, k slovenčine sa tak uprimñe pritulujúcich.

Pán Boh opatruj Welebnosť Wašu a daj Wám dožiť Nestorských roków — w stjenu sláwi swojej, a w radosti Simeonowej nad wiďením približovanja sa spasenja ludu slowenskjeho. Boh Wás žehnaj a požehnaj, jakož Wám prajem zo srdca w Hlubokom dna 26/10 1843.

Wašej Welebnosťi

uprimní ctiťel

Miloslaw Hurban.

Akej viery sú Slováci.

V 6. čísle Slovenských Pohľadov, z príležitosti otázky v inom našom časopise postavenej, spomínal som slovenských kalvínov v stoliciach Abaujskej, Zemplínskej a Ungvárskej, ktorých, napriek vypočítaniu v Šafárikovom *Národopise* (1842), my temer prestali sme považovať za svoju krv. S tým v súvise podotkol som, že podľa vierovyznania Slováci sú nielen katolíci a protestanti (augs. i helvétskeho vyznania), ale i pravoslávni alebo, jestli sa tak ľúbi, grécko-katolíci, uniati. Tu proti Šafárikovi, ktorý v Slovanskom Národopise za Slovákov bral len katolíkov a protestantov, odvolal som sa na Sreznievskeho, v recensii Národopisu vytýkavšieho Šafárikovi, že z počtu Slovákov vytvoril uniatov prešovskej eparchie, ktorí „temer všetci len po viere nazývajú sa Rusínmi, ale po nárečí prináležia k Slovákom."

Na toto dostal som od pána Štefana Mišíka nasledujúce poznámky:

„Dotyčne spišských Rusov poznamenávam, že Šafárik celkom správne ponímal vec, keď ich nedržal za Slovákov. Nielen slávny

učenec ruský Sreznievsky, ale i nebohý A. Šembera v liste svojom, ktorý písal mi pred 17—18 rokmi, tvrdil, že spišskí Rusi sú vlastne Slováci, u ktorých sa slovanská bohoslužba podnes zachovala. No náhľad takýto nemôžem si osvojiť, trebárs má za seba i takého klassického sudcu, ako je Sreznievsky. A síce nemôžem si ho osvojiť jednoducho preto, že medzi Rusmi a Slovákmi vo Spiši, nakoľko mal som príležitosť poznať ich tu za mnoho rokov, je kmenový rozdiel veľmi jasný, napriek tomu, že tunajší Rusi sú čo do mluvy hodne poslovenčení; no po 1) žiaden Rus spišský (na dedine) nevydáva sa za Slováka, ale vždy len za Rusnáka, poťažne Rusa a za takého považuje ho i každý Slovák. Jedinou výnimkou môžu byť asi obyvatelia Vernára a Telgártu, ktorí sú už celkom poslovenčení, natoľko, že v mluve ich neprichádzajú žiadne ruské slová a formy; 2) piesne spišských Rusov, stavba ich domov, kroj ženských atď. dostatočne potvrdzujú, že nie sú to Slováci, ale Rusi. 3) Nárečie spišských Rusov je síce hodne poslovenčené, ale neutratilo ešte mnohé ruské formy a slová, ako môže dosvedčiť každý znalec a dosvedčí svojím časom iste i p. professor dr. Pastrnek, ktorému som poslal ukážky ruského nárečia z Lipuíka, Torísk, Zavadky a Poráča. V Šariši a Zemplíne sú Rusi menej poslovenčení, než vo Spiši; no za Slovákov ich nik nepovažuje, ako ma ubezpečovali mnohí tamejší kňazi, s ktorými mal som príležitosť o tom hovoriť.

Že spišskí Rusi boli považovaní za takých i v dávnej minulosti, to potvrdzuje listina poľského kráľa Sigismunda III. z r. 1590 daná vo Varšave. V listine tejto nakladá sa Maciejowskému, spišskému kapitánovi (na Ľubovenskom zámku), aby Rusom nedovolil vypásať pole Ľubičanov. „Questi sunt apud Nos Civitatis nostrae Libicza, unius ex Oppidis Scepusiensibus, per internuncios suos: quod, cum paucos quondam Russici greges ovium ac pecorum habentes, eosdem suos greges intra fines Civitatis impellere, silvisque ac pascuis eiusdem Civitatis uti, obtenta a civibus facultate, coepissent; nunc demum multo plures, sine ulla facultate imo invitis et non permittentibus Civibus … id facere et attentare solere, in praejudicium et damnum eiusdem Civitatis maximum. Depastis enim per greges illos Russorum graminibus, Cives, ubi pecora atque equos alant, prorsus non habent… Mandamus“ etc. etc.

Tešme sa teda, že máme tak blízko našich bratov Rusov a neznávajme, čo je ich a nie naše.

Ja som presvedčený, že otázka: či spišskí abo šarišskí a zemplínski uniati sú Slováci, nebude nastolená, akonáhle bude koľkotoľko preskúmaná ich mluva; lebo potom každý nepredpojatý človek príde k presvedčeniu, že sú to vlastne Rusi. Ráčte mi odpustiť, keď poviem, bez toho, že by som si nárokoval rozhodujúce slovo, že som s mojej strany už i teraz presvedčený o ruskej povahe i o ruskom pôvode našich spišských uniatov.“

Nezazlí mi pán Mišík, že s poznámkami, ktoré sú viac privátnej povahy, idem pred verejnosť. Otázku takúto treba spomínať;

spomínaním môžeme upozorniť na ňu i takých, ktorí ináče nepovšimli by si jej, a upozornení môžu tiež prispeť k jej objasneniu.

Komukoľvek prišlo dotknúť sa otázky: kde prestávajú Slováci na severo-východe Uhorska a kde začínajú sa Rusi? každý vyhlasoval ju za ťažkú. „Až po tuto chvíli — hovorí A. V. Šembera [1]) — uvažovala se národnost rusínská (maloruská) v Uhřích vůbec podlé náboženství; obecný lid v Uhřích nazývá každého vyznavače náboženství řeckokatolického (starověrce), nehledě k jeho jazyku, Rusňákem či Rusínem.“ Tak hovorí i A. L. Petrov [2]): „Na uhorskej Rusi i ľud, i intelligencia vie len o rozličnosti náboženstva, ale nie o rozličnosti jazykov a národností.“ Áno, potkla sa na túto ťažkosť už i maďarská štatistika. „Tieto dva jazyky, najmä tam, kde miešano prichodia, sú v takej blízkej príbuznosti, že dôkladné rozlišovanie sotva môžeme očakávať, a tak stane sa, že to isté obyvateľstvo, ktoré raz bolo vykázané ako ruské, inokedy ako slovenské prichodí v štatistických výkazoch... Popis školopovinných detí (1870) označil ruskú ako reč materinskú na mnohých takých miestach, kde sčítanie ľudu (1880) našlo slovenskú materinskú reč.“ [3]) V podobnom smysle bol sa vyslovil už i rakúsky Czoernig. [4]) Pri svojej poznámke, ktorú sme už uviedli, Šembera cituje i Dalimila: „Toto pojmenování (Rusín) vyznavačů náboženství řeckokatolického (obřadu slovanského) jest staré, neboť již Dalimil jmenuje v kapitole 23. své kroniky moravského biskupa sv. Metoděje Rusínem, an dí: „Ten arcibiskup Rusín biéše, mšu svú slovansky slúžiéše.“ Len z literatúry, ktorú ja znám o tomto predmete, mohol by som citovať ešte i viac hlasov, odvolávajúcich sa na to, ako ťažko je rozoznávať na tomto území Slovákov od Rusov, alebo, naopak, Rusov od Slovákov.

A z toho nasleduje, že od Spiša, vlastne od gemerského Šumiaca počnúc všetci uniati nemôžu byť Rusi. Keby *všetci* boli Rusmi, nebolo by nijakej ťažkosti pri rozoznávaní Slavákov a Rusov na tomto území: filologovia, etnografi, štatistikovia ľahko vedeli by si poradiť. Sreznievsky pozdejšie (1852) zmenil svoju mienku, vyslovenú roku 1843 v recensii Šafárikovho Národopisu, zmenil ju na ujmu Slovákov; ale to, že filolog, slovanský filolog a vážny muž mení tu svoju mienku, vari tiež dokazuje, že je otázka zamotaná, že tí spišskí, abaujskí, šarišskí, zemplínski a ungvárski uniati nie sú samí Rusi.

V ruskej literatúre najnovšie zaoberal sa týmto predmetom A. L. Petrov. [5]) Ako ťažkosť rozhraničenia Rusov a Slovákov spomína nielen poprepletanosť osád, rozmanitosť miešaných, priechodných

---

[1]) Časopis Musea kr. Českého 1876: Mnoho-li jest Čechů, Moravanů a Slováků a kde obývají, str. 665.

[2]) Журналъ министерства народнаго просвѣщенія: Замѣтки по угорской Руси, стр. 440.

[3]) Láng Lajos és Jekelfalussy József: Magyarország népességi statisztikája, 1884, str. 142.

[4]) Ethnographie der Oesterreichischen Monarchie, 1857, str. VII.

[5]) Замѣтки по угорской Руси, Журн. Мин. нар. просв., 1892.

jeden na druhý vzájomne účinkujúcich dialektov, ale ešte i skutočné jestvovanie viac alebo menej poslovenčených Rusov a možné jestvovanie poruštených Slovákov. Svoj materiál Petrov sobral od Rusov, tu narodených i tu žijúcich. Na základe tohoto materiálu skúma potom hranice, označené medzi Slovákmi a Rusmi hlavne Šafárikom, Golovackým, Czoernigom a probuje sám vymerať hranicu. Hranica jeho najviac srovnáva sa s Czoernigovou, idúcou ďalej na východ než hranica Golovackého alebo Šafárikova. Petrov vedie Slovákov ešte ďalej na východ, než Czoernig. V prešovskom uniatskom biskupstve, počitujúcom okolo pol druha stotisíc duší, berie za Rusov len 96.351.

Škoda, že A. L. Petrov neznal prácu Šemberovu [1], ktorá je dosiaľ najvážnejším príspevkom k riešeniu tejto otázky. V svojich „Základoch Dialektologie československé" (1864) Šembera pokladal za Rusov i obyvateľov gemerského Šumiaca, Telgárta a Vernára, no v tejto svojej pozdejšej práci (1876), pre ktorú sobral viac materiálu, dôkladne korrigoval svoju prvotnú mienku a z uniatov severo-východných stolíc načítal 147.770 Slovákov. (Na Spiši Šembera za ruské pokladá osady nad Ľubovnou.)

Pán Mišík hovorí: „Žiaden Rus spišský (na dedine) nevydáva sa za Slováka, ale vždy len za Rusnáka, poťažne Rusa a za takého považuje ho i každý Slovák." Iste i na Spiši, ale najmä v Šariši, na pr. v makovickom okrese, jest viac takých obcí, ktorých obyvatelia ešte za Márie Teresie boli protestantmi; vtedy, nútení prejsť a či vrátiť sa ku katolicismu, prešli radšej do východnej cirkve. [2] *Ako volajú obyvatelia takýchto obcí samých seba, ako ich volajú katolícki alebo luteránski súsedia?* Jestli tiež Rusmi, Rusnákmi, tak dôvod o menovaní nič neznamená.

Vôbec tu treba skúmať nielen jazyk, ale i pôvod osád, ich celú historiu; mravy a obyčaje pri takom spolužití na mnohých miestach budú už totožné. Pán dr. Fr. Pastrnek našiel už i v jazyku Šumiačanov slová, ktoré ukazovaly by na stopy ruského pôvodu [3]; ale to vari v tejto veci medziiným ešte tiež bude treba porovnať s jazykom súsednej katolíckej Pohorelej, Helpy, Závadky. Vôbec i táto otázka ukazuje, aké vážné je pre nás to, v čom s toľkou horlivosťou trudí sa dr. Pastrnek. Ona môže nám byť novým popudom k tomu, aby sme ho všemožne podporovali.

Pán Mišík dokladá: „Tešme sa teda, že máme tak blízko našich bratov Rusov a nezaznávajme, čo je ich a nie naše." To je

---

[1] Mnoho-li jest Čechů, Moravanů a Slováků a kde obývají.

[2] De a midőn állandó földmívelésre fordult a rutén nép, Szepesben, Sárosban, Ugocsában és Marmarosban németek helyeit is foglalá el, a mihez a vallási zavarok is hozzátettek. *Sokan a protestáns hit elhagyására kényszerülvén, inkább a keleti, mintsem a római egyházba tértek, mert abban az úr-vacsorát két szín alatt vehették.* Hunfalvy Pál, Magyarország Ethnographiája, 1876, str. 467.

[3] Slovenské Pohľady 1895, 442.

tak. No keď my Slováci už raz toľko máme tých konfessií, ja by som bol ešte radšej, keby nás s Rusmi spojovala ešte i viera. Jestli medzi uniatmi na severo-východe Uhorska sú i Slováci, tak hľadajme ich, kde a ktorí sú?

Šk.

Ištar.

Epický zlomek z Babylonu. Podává *Julius Zeyer.* [1])

Byl mrtev Tammuz, Tammuz, jejž Řekové Adonem nazývali, a bohyně Ištar, jež slula u Feničanů Astartou, Afroditou v Helladě, Venuší v Římě, šílená žalem opustila město, jímž vládla, město Erech, v jehož chrámě lepý obraz její stál, a s řevem raněné lvice těkala pouští zářící rudě, žlutě a modře v úpalu slunce, těkala pouští zsinale bílou při svitu luny.

Bloudila Ištar horami a lesy, prchajíc z úrodných niv, jimiž Eufrates hojné vody své valí, bloudila až po břehy pradávného, pustého, nepokojného moře, houpajícího obrazy planoucích hvězd v příšerném, zhoubném svém klíně. Bouřila Ištar světem jako smršť lámající hvozdy a bořící města, bouřila světem, volajíc neustále to drahé jméno vyrvaného ji milce, bohatýrsky krásného jako vítězné slunce, luzného v jarosti své jak zora ranní. Volala jeho jméno a vyčítala bohům a proklínala temnou Irkallu, vládkyni stínů, sedící v podsvětí na vysokém stolci, zahalenou v černo, svítící očima žhavýma jak požáry noční, Irkallu, jež Tammuza držela v domě soumraku, v paláci smutku, kam všechny vedou cesty, odkud však nevede žádná. Bouřila světem bohyně Ištar, smutek její a žal bouřil však lidskými srdci. Ženy a dívky širokých chaldejských vlastí plakaly s bohyní, žal byl jejich chlebem, mísily slzy svoje v tekoucí vody, sedíce v prachu na pustých březích řek, a vzývaly s bohyní Tammuzovo jméno, vzpomínajíce však vlastního žalu ukrutné lásky, a trhaly roucha svá a rozrývaly nehty si čela a tváře, až se krev jim linula na ňadra obnažená, jež pěstmi si tloukly. Tak plnila země se zoufalým nářkem. Avšak žalem tím opojným zvířila láska z hluboka v srdcích něhu a žádost a horoucí vášně. V bolesti své bezedné, v svých slzách a v šílené strasti byla Ištar úchvatná tragickou krásou, nesmírný proud rujné žádosti temenil z ní, zachvátil veškeré tvorstvo, celý chorobně truchlící svět, i samy pouště a lesy a hory a moře vydychovaly tajůplný, příšerně záhadný neklid, horečné chvění probíhalo i němou hmotou, věčně snícím bejlím, nyvě vály i větry, šplounaly vlny, nyvě hledaly stromy třesoucími se větvemi neurčité jakési obejmutí, zvěř a ptactvo, nestvůry propasti a přízraky temné noci jaly se po stopě bloudící bohyně těkati, a lidé v opojení, zbavení smyslů, nevědouce co činí, hledali Ištar a zmírali touhou. A v šílenství svém cítila bohyně to šílenství všech a

[1]) Lumír, XXIII, 20.

všeho a s úsměvem záhadným vábila tvory a s hrozným pak smíchem, končícím pláčem, sápala oběti své, třísníc se krví. Tak zuřila Ištar láskou a žalem a plnila svět zmatkem, úžasem, hrůzou...

Tou dobou žil v Elamu Humbaba, samovládce z cizího Chaldejcům plemene, násilný a krutý, a vyšel ze svého paláce uprostřed háje cedrového a vedl svůj lid chrabrý a přepadl v té době rozvratu všech řádů posvátné město Erech, kde Ištaru ctili, porazil vysoké brány z bronzu, jež s rachotem se kácely k zemi, pošlapal je potupně a unesl z chrámu obraz bohyně do zajetí ve vlastní svůj dům. Polekáni utíkali se lidé z města v lesy a sluje, jako zvěř skrývali se v brlozích, v zemi, a v prázdném domě bohyně Ištar v Erechu zůstaly jen kněžky, truchlící tiše a tulící se k sobě v pláči jako plaché holubice. Andělé a bozi prchali z města jako roj z oulu.

Smál se Humbaba, sídlící v hustém cedrovém lese, obehnaném vysokou zdí, v domě pyšném, a nebylo místa rozkošnějšího pod jasným nebem. Ale nesmál se dlouho, neb mračili bohové tvář, a zrozen a v plné síle byl už bohatýr Nimrod, určený osudem k velikým činům a k utrpení těžkému a k trestu někdy lidí, a začal tou dobou Nimrod, titán, být mocným na zemi, lovec ten silný před tváří bohů, hubitel lvů a pardalů, krotitel nestvůr propasti a noci. Vzplanul Nimrod hněvem nad loupeží v městě Erech a šel za samovládcem Humbabou do Elamu, by ho zabil. Vešel v cedrový les, v stínu tam nesla se vůně a na vysokých stromech zpívali ptáci, byl jako svatyně, hluboký háj, a zdálo se, že v zeleném soumraku šelestí perutě andělů, a přece bydlil hřích v nádherném domě, uprostřed cedrů a v zeleném soumraku číhal vrah. Zlým tušením hnán vyšel Humbaba s ostrou svou zbraní a vyřítil se na Nimroda, zbožně klonícího se posvátně šumícím stromům. Olbřímý nastal teď boj, skřek ptáků se mísil v bušení zbraní a v divoké výkřiky mužů. Zaduněla země pádem Humbaby, jemuž vítězný Nimrod sťal hlavu a pozved' ji za skrvácené kštice, propletené zlatou čelenkou, a vynesl ji vítězoslavně ze soumraku háje. A celý Erech řítil se nyní za Nimrodem. Ztečen byl palác, zmocnili sa obrazu bohyně a celá země chaldejská bouřila radostí, když modla nesena v chrám, zas vrácena městu a s ní sláva a lesk, sláva pradávná, zastřená na chvíli mrakem. Vyvolen králem nyní Nimrod a bouř radosti byla tak hlučná a hřmící, že Ištar, sedící daleko v horách, umdlena pláčem, zaslechla výskot. Jako orlice vrhla se s temene horstva do modrého vzduchu, jako blesk prolétla prostor, jak bílý oblak snesla se na chrám a v plné své slávě, v purpurovém rouše, s pasem pokrytým smaragdy, s vysokou korunou kol božských svých skrání, zjevila se Nimrodu, jenž prohlášen králem, kňezem byl též a před sochou teď její stál, zahalen v modravém dýmu vůní, zapálených na zlatých pánvích. V plné své kráse stála tu Ištar, poprvé od smrti Tammuza bloudil jí úsměv na božské tváři, ač slzy jí ztrnulé posud v očích stály.

Leknutím zatřásl se od temene k patě titán Nimrod, krev mu zakypěla, ač mráz mu šel tělem a cos jako mha se mu kladlo na paměť. Lepá bohyně však otevřela ústa, tak pravíc: „Blahoslaven

buď, Nimrode, pro krásný svůj čin, mocí mou božskou ti žehnám! Při samém božství svém ti pravím, nebude většího před tváří bohů tebe, Nimrode. Na voze zlatém, zdobeném kameny ukni pojedeš, vítězi můj, obdiv národů všech. Eufrates bude nohy tvé líbat, poslušné bude ti moře a temena hor před tebou budou se klanět, a tvými budou roviny zelené travou, kde cedry a jasany šumějí! Pánem budeš králů a knížat a největší budeš z nich! To vše proto, že pomstil jsi potupu mou v době mého žalu a smutku! Nimrode, poznáš, co znamená přízeň všemocné lásky!"

Nimrod však couvl zpět na krok, setřás' svou z veleby pošlou hrůzu, svraštil čelo a pravil bohyni takto: „Odstup ode mne, děsná! Neznám a nechci znát lásky! Podskok a zhouba je žena a živel tvůj lest a cíl tvůj zlomení síly. Znám tě, bohyně hrozná! Tvé vábení znamená zhoubu! Divoký orel letěl ti vstříc zváben jak plamenem muška, ty zlámala's jeho křídla, ví o tom pustý, mlčící les! Silného lva jsi rozsápala, ví o tom poušť, pyšného oře jsi zkrušila, ví o tom kvetoucí niva! Neusmrtila's krále, jenž po tobě šílel? Změnila's jej v parda a psi jeho vlastní ho trhali v kusy! Vzpomínej, Ištar, jak vešla jsi v chatu rolníka zbožného, seděl tak mladý a krásný v klidu, a ty, ty vábila's jej a když před tebou chvěl se a tiše ti pravil: odstup, když nechceš být matkou mých dětí, tu, tu Ištar, jsi udeřila jej v tvář a zmenila v kámen... Tam v prostřed svých polí ční posud co pomník tvé ukrutné zvůle! Mé srdce ale je chladné, nenajdeš v hruď mojí cestu! Jsem mužem, mužem a mužem! Přinésl jsem obraz tvůj zpět, protože lid tvůj po tobě volal, klaním se božstvu, ale povrhuji tvým živlem. Proč plníš svět slzami, žalem a žasem, bohyně hrozná? Proč v chorobnou slabost uvrháš celý Erech? Dej oddechu nám a sama v svůj zavři se žal. Je láska prokletím a bylo by lépe, by shasla! Toužíš po Tammuzu? Bylo by lépe, bys sestoupila dolů v oblast stínů a němoty, kde Tammuz tvůj nyvý, nemužný po tobě touží." —

Tak pravil Nimrod a čekal nesmírný bohyně hněv. Ta stála však němá, vyšla ze svého domu a zmizela náhle. Seděla opět na temeni hor, hleděla k slunci a cos jako tupá rána ji bolelo v srdci. Hleděla k nebi a pravila tiše: „Vy slyšeli jste potupu mou, bozi. Na vás je pomsta. Cítím jen touhu nebýt, zemřít jak člověk, být stínem jak Tammuz."

Vstala a měřila truchlivým pohledem, plným výčitek, zemi a nebe, jež někdy plnívala nejvyšším blahem. Nebe i zemi nenáviděla Ištar a vší silou zatoužila po kraji, odkud návratu není, rozepjala křídla jak mohutný pták a letěla k šerým vodám, za nimiž stojí dům temnoty, práchně, sídlo Irkally, královny země a mrtvých, dům, jenž vchodu má, však postrádá východu, dům, kam vede cesta, po níž se nikdo nevrací, kdo po ní kráčí, dům, kde nesvítí světlo, v němž prach je potravou, nápojem rmut, velký ten dům, v jehož mrákotném šeru se nebožtíci tlukou o pevné stěny jak v kobky zbloudilí ptáci, dům, kam nikdy nevloudí se paprsek, kde temnota dlí, ztuchlá a hustá! Pradávný prach kryje tam vrata i samé závory dveří, pokrývá stěžeje jejich i prahy.

Přebrodila Ištar strašné ty vody temné a smutné, jež nikdo s dechem v prsou posud nepřebrodil, vody dělící svět živých a mrtvých, a stála tak před samou branou, o níž se vlny ty lámou, před branou daleké země, odkud návratu není, a zvolala hlasem velkým na strážce těch vod a té brány, na strážce soumračných zraků a zsinalých tváří! „Otevři bránu! Prošla jsem mrtvými vodami, hnijícím mořem, já živá a silná! Vím, že vítají brány tvé rachotem děsným jen ty, již netouží po nich, vím, že mrtví jen kráčejí přes tvoje prahy. Já ale živa chci vejít v soumračné limby. Co váháš? Neotevřeš-li rychle, rozbiju veřeje, vytrhnu prahy, přelámu závory, porazím bránu! Vzbouřím vám umrlé! Na světlo vyvedu bledé ty stíny, by se napily světla, po němž tak prahnou. Zobrátím řády! Zaplaví mrtví živoucích svět! Hrozná bude ta válka až do lebek živých, kostry budou bušiti shnilými hnáty a troskami rakví! Potopa mrtvých až zalije živé, voj pohřbených od počátku světa je příšerně četný!"

Tu polekán zachvěl se zsinalý strážce němého světa, otevřel ústa, v nichž hlina a plíseň, a prosil takto vznešenou Ištar: „Stůj, vládkyně mocná! Nerozbij vrat, vejdu do paláce smutku a šera a zví vládkyně Allatu, královna limbu, sedmkrát hrozná Irkalla o příchodu tvém."

Pospíchal strážce a zvolal v paláci šera a smutku:

„Temné tůně beze dna, hnijící moře přebrodila Ištar, stojí před branou a vejíti žádá."

Jakmile královna země Allatu, hrozná Irkalla, slyšela divnou tu zvěsť, padla se stolce v prach, poražený jak strom, ležela na dlažbě jak skosená třtina a hlasem chvějným jala se mluvit: „Co vede ji ke mně? Tammuza hledá! Běda jí, že přebrodila bezedné tůně! Tak kácí odvěčné řády a s dráhy své šine se svět! Tečte, slzy moje, ještě mocnějším proudem než moře valící se temně mezi světem živých a mrtvých! Ale pozná Ištar, jak těžké je žezlo v mé ruce!"

Vstala bohyně, sedla na vysoký stolec, utřela slzy s požárných očí a pravila strážci: „Jdi tedy, otevř jí bránu! Ať vejde, ale ať zví bohyně velká, královna světa, že v mou dala se moc, samochtíc vrhla se v zkázu. Bohyní je? Na mém prahu jí přestala býti. Nechť vejde Ištar do soumraku limbu, však nejinak počínej s ní, než se všemi, co vkročili sem a co prošli stínem tvých bran. Pradávného řádu ať ucítí úmornou tíž."

Šel strážce a otevřel vrata u samých vod a pravil tak bezzvučným hlasem: „Vstup, paní, vládkyně, vejdi. Podsvětí tě vítá a raduje se palác mrtvých příchodem tvým, jsi první paprslek světla, jenž vloudil se v hrobovou plíseň."

Beze slova šla Ištar, prošla první branou, propustil ji strážce, však sňal jí bledou svou rukou vysokou korunu s hlavy.

Hrdě jej měřila zrakem a tázala se Ištar: „Odkud ti odvaha přišla po mé koruně sáhnout?"

„Tak, paní, velí vládkyně země," odvětil strážce. „Nejinak se chovati smím k tobě než k příchozím všem."

Poslechla vládkyně pekel poselství bohů a zuřivě hryzla se do rtů a kousala ruce své v bezmocném vzteku a tloukla se v prsa a zvolala temně: „Smíš na mně žádat, co nesplním nikdy? Ty přišla si, nestvůro děsná, mě mučit a trýznit? Mám otevřít vrata a otevřít zpáteční cestu, jež posud nikdy nevedla odtud? Za drzou tvou žádost tě ztrestám a zmučím! V pouta tě uvrhnu, sílu tvou skrotím."

Pak ale zachvěla se, osud byl mluvil, tíž jeho cítila, tíž jména bohů, a v hloubí srdce ji dojal teď zpěv Udušu-namirův, jenž líčil Tammuzův návrat na slunnou nivu a návrat zpět zase k bohyni stínů. A tak dumala Irkalla v temné své duši: „Nebylo tak úzkostného prázdna v mém nitru od doby, co propadla láska v dřímotu smrti? A nebude touha mi sladká, až odejde Tammuz a nebude návrat jeho ke mně vždy radostnou bouří v tom srdci mém smutném, zde v stínu a prachu? Nevejde van jara mi s ním a pozdrav niv a modrého nebe v podsvětí truchlé?"

Povstala na svém stolci bohyně a pravila sluhovi svému: „Jdi, sluho můj, a vyplň, co žádají bozi. Jdi a přiveď bohyni Ištar ke zřídlům vody života a pokrop ji hojně. Pak vyveď ji branami pekel."

Tak pravila Allatu, ale zase ozvala se pýcha jí v srdci, a zvolala zlobně Irkalla: „Starý padl tak řád a není zákonů více ni kázně! Libovůle a násilí zavládnou světem. Sluho můj věrný a poslušný vždy, jdi a rozbij odvěčný palác práv, kde geniové podsvětí, dobří a zlí, od počátku bydlí, rozbij ten palác, poval jeho brány a rozviklej sloupy! Ať sedí na trůnech duchové země dobří i zlí a zmocní se srdcí lidí a zápasí o ně, vypusť je na slunný svit, ty duchy, na kvetoucí zemi, až rozbiješ palác!"

Tak zvolala bohyně Irkalla, vládkyně pekel, a zatím kropili vodou života bohyni Ištar a vedli ji první branou, vedoucí z pekla a dali jí roucho její purpurné zpět a v bráně druhé jí vrátili zlaté kruhy na nohy a ruce, v třetí jí vrátili pás hořící smaragdy a ve čtvrté bráně skvost jí vrátili na přeluzná ňadra a v páté obruč na krásnou šíj a v šesté náušnice a posléze v sedmé vysokou korunu jí zas postavili na vznešenou hlavu.

A kropena vodou života otevřela bohyně oči a světlo vniklo jí v zrak, když prošla sedmou pak branou, a bylo jí teprve teď, jakoby střásala dřímotu smrtnou, a vzdychla a pravila smutně: „Proč vodou mně kropili života a vyvedli z limbů? Chci dále tam dlíti, blízko tomu, jejž duše má miluje, blízko Tammuzovi, nad nímž pláčou ženy, vylévajíce mu vonný balšám na poctu, zahalivše se v obětní roucha, nad nímž truchlí i muži, hrajíce na křišťálné flétny pochmurné písně, neb pálíce kadidlo zpívají mu žalupiné zpěvy!"

Tak pravila Ištar, ale slyšíc zvěst bohů a slib, že vrácen bude jí Tammuz každým jarem, usmála se a hledíc na slunný svět pravila takto: „Neporušena vyšla jsem z hrobu a poškvrny nemá moje krása. Více proleje Irkalla slz, než tekly z mých zraků, až nucena osudem propustí z podsvětí Tammuza. Běda Allatu!"

A rozbila posvátnou nádobu, plnou mystických drahokamů,

očí ji poraž a chorobou boků, nohou i rukou! Srdce její nech stoná a v horečce hlava! Od temene až k patě ať schvátí ji nejtěžší nemoc!" — A vlekl ji sluha ten hrozný a temný od tváře Allatu, ji bohyni Ištar, a propadala se Ištar, chorá a slabá, do bezedna popelu pomalu, do propasti bídy a hoře, a zavřelo se děsuplné moře nebytí, hluše a němě nad její hlavou a pohřbilo tak nebem zrozenou lásku.

Tu bylo na slunném světě, jako by zemřelo světlo, nebylo jara více, nebylo úsměvu, nebylo květů, zasmušilo se veškeré tvorstvo a celý svět se potácel těžkou jak ranou, a zemřela radost. Už nebylo něhy, už nebylo lásky a nebylo úrody a nebylo sňatků a na krbech rodinných uhasly ohně. Od žen se odvracali muži, od matek děti, pokolení zvířat se ztrácela, už nebylo stád. Ve vzduchu už málo litalo ptáků, ze smutných hájů už nezněly písně a samým bohům vadla nesmrtelná srdce a s drah svých se trhaly samé hvězdy, neb soulad je zákonem lásky i úměr a sklad, ty základy řádu, a bez lásky nebylo jejich zákonů více. Tu halili věční bozi tváře své v roucha a zazněl výkřik zděšený vším mírem. „Sestoupla Ištar v klín země, odkud není návratu k světlu! Zemřela láska a zahyne svět!"

V tom smutku a žalu se zmužil konečně Hea, pán hlubin, bůh moudrosti, osudu pán, on, jenž jediný mocí svou i do propasti sahá, bůh pokladů skrytých v dolech a v moři, on osudu tvůrce, pán lidí, v hloub jejich srdce on vidí a on, jenž dojímá srdce, on vynašel hudbu. A Hea se zamyslil a stvořil bytost mužskou tříhlavou, svítící světle, Udušu-namira, božského posla, a pravil mu takto: „Jdi, záhado velká, jdi, obrať tváře své směrem k onomu kraji, odkud návratu není, projdi branami pekel, jež před tebou otevrou se dokořán, vstup před samou Allatu a jménem velkých, nejvyšších bohů ji zaklínej a pověz a rci ji, že vůle to nezvratná jejich, by pustila Ištar z podsvětí temna, by dala jí napit se ze zřídel života vody, věčných a hlubých!"

Tak pravil Hea a dodala Anatu, královna nebes, ženu boha nejvyššího, jenž sluje Anu, jenž výši znamená nebes, ona jak hlubinu značí, pravila Anatu tedy tak poslu najvyšších bohů: „Pověz dceři nebes, vznešené Ištar, ať neváhá vyjíti ze sluje smrti! Ne navždy už možné vrátit jí milce Tammuza, však rci jí, že každým jarem, když úsměvem jejím omládne země, Tammuz že vyjde na sladké světlo a s ní že bude po nivách, lesích, po horách kráčet a v jeseni dumné, léto když zmírá, že Tammuz pak teprve vrátí se do šera limbu, až k příštímu jaru. Tak smířena bude také pošmurná Irkalla!.. A pověz též bohyni lásky a krásy, sama že pomstím na Nimrodu hanu, jíž na ni vrhl v Erechu tenkrát, když pohnal ji dolů v ten kraj, odkud posud nebylo cesty, vedoucí k světlu!"

A letěl svítící posel tříhlavý, ta záhada věčná, a přeplul tůně hnijících moří, prošel sedmi branami pekel a stál před tváří Irkally, vládkyně stínů. Ta zsinalá byla, neb i v smutném a temném svém srdci cítila prázdno, když zemřela láska, prázdno tak těžké a mrazné.

Obsah:

Ženská otázka a její slovanská spisovatelka. (Eliza Orzeszkowa.) — A. S. Gribojedov. Literární studie. Napsal J. Polívka. (Pokr.) — Sociální demokracie proti revoluci. Píše S. — Pavel Josef Šafařík, jeho život a práce. Napsal Jaroslav Vlček. (Pokr.) — Lidstvo v době předhistorické. Píše R. K. — Národopisná výstava českoslovanská. Píše J. Jakubec. (Pokr.) — Rozhledy politické. — Rozhledy po veřejném hospodářství. — Rozhledy živnostenské a obchodní. — Rozhledy sociální. — Rozhledy časopisecké. — Úvahy a kritiky. — Zprávy.

Časopis Matice Moravské. Redaktoři Vincenc Brandl, Frant. Bartoš. Hlavní spolupracovníci F. A. Slavík, dr. F. Kameníček. Ročník devatenáctý. Sešit třetí. V Brně.

Obsah:

In. Lad. Červinka: O římských cestách obchodních na Moravě. — Jan V. Krecar: K otázce volby Ferdinanda I. v Čechách. — Frant. Pastrnek: Chrvatsko-hlaholské zlomky vlasteneckého muzea Olomouckého. (Dokončení.) — Fr. Vl. Jurek: Dr. Adam Huber Mezeřický z Risenpachu. (Dokonč.) — Jos. Klvaňa: Na severovýchodní Moravě. Volné kapitoly z potulek geologických a petrografických. — Josef Čižmář: Čary a pověry lidu moravsko-slovenského. — F. A. Slavík: Kdy byla Morava nejvíce spustošena? — Fr. Kameníček: Archivní rozhled. — Umělecké a vědecké zprávy. Literatura. Fr. Bartoš: Dialektologie moravská. (Pos. Fr. Pastrnek.)

Časopis Musea království Českého. 1895. Redaktor Antonín Truhlář. Ročník LXIX. Svazek první. V Praze.

Obsah:

Přednesení jednatele ve valném shromáždění Společnosti Musea království Českého dne 15. prosince 1894. — Labyrint světa a ráj srdce J. A. Komenského a jeho vzory. Podává Jan V. Novák. — Dopisy Pavla J. Šafaříka Mat. Mesićovi z let 1852—1857. Sděluje J. Polívka. — O Kollárově erudici básnické. Podává Jan Jakubec. — Zbytky českých písní světských z věku XVI, XVII a XVIII. Podává dr. Čeněk Zíbrt. — Oldřicha Prefáta z Vlkánova pře o dědictví. Příspěvek k životopisu našich mužů, od Zikm. Wintra. — Čeští emigranti v Polsku v době husitské a mnich Jeronym Pražský. — Sepsal dr. Jaroslav Bidlo. — Svatováclavští rytíři. Sestavil V. Řezníček. — Hlídka literární. Zprávy knihopisné. Zpráva o Matici České.

Krok. Časopis věnovaný veškerým potřebám středního školstva. Redaktor Fr. X. Prusík. V Praze. Ročník IX, sešit 7.

Obsah:

Fr. Prusík: Kronika o Alexandru Velikém. (Pokrač.) — Dr. J. Palacký: Rozšíření ssavců. (Pokrač.) — Fr. Ruth: D. Junia Juvenala satiry. (Pokrač.) — Úvahy. — Drobné zprávy.

Obzor. Časopis pre hospodárstvo, remeslo a domáci život. Ružomberok. Ročn. VII., č. 7.

Náš domov. Obrázkový časopis zábavný a poučný pro lid. Ročník VI., č. 14. Olomouc.

Vienac zabavi i pouci. Zagreb. Ročn. XXVII., č. 26—28.

ЛИСТОКЪ. Духовно-литературный журналъ. Унгваръ. Годъ XI. чръ. 9.

ДЕЛО. Лист за науку, књижевност и друштвени живот. Іуни. Година друга. Београд. 1895.

Niva. Ročník V., č. 19. Brno.

Květy. Praha. Ročník XVII., č. 7.

Čas. List, věnovaný veřejným otázkám. Praha. Ročn. IX., číslo 25—28.

Cirkevnė Listy. Ružomberok. Ročn. IX., č. 7.

Katolicke Noviny. Trnava. Ročn. XLVI., č. 13, 14.

Slovanski Svet. Letnik VIII., štev. 25. V Trstu.

Lužica. Měsačnik za zabawu a powučenje. Zhromadny časopis hornjo- a dolnjolužiskich Serbow. Budyšin. Letnik 14., č. 10.

Vlasť. Ročník XI., č. 10. Praha.

Nada. Pouci, zabavi i umjetnosti. Sarajevo. Godina I, broj 14, 15.

Dom a Škola. Vychovavateľský časopis pre rodičov a učiteľov. Ružomberok. Ročník X., číslo 7.

Slovenské Pohľady.

ČASOPIS

zábavno-poučný.

Redaktor a vydavateľ:

Jozef Škultéty.

Ročník XV. — Sošit 9.

V TURČIANSKOM SV. MARTINE.

TLAČOU KNIHTLAČIARSKO-ÚČASTINÁRSKEHO SPOLKU.

1895.

OBSAH.

Strana

Pieseň o udatnom Domrulovi. Turecká povesť 513
Slovenská svadba. Sostavil *Krištof Chorvát* 518
Jelšava. *Jozef Maliak* 529
Eugen Onegin. Z Puškina prekladá *Samo Bodický* 541
Nový záblesk. (K 10. aug 1895.) *Martin Sládkovičov* 544
Nezábudky. *Ľudmila Podjavorinská* 545
Žiaľ za milým. *Somolický* 545
Oči. Skutočná událosť. Spísal *N. A. Vrocký* 546
Z básní Ľudmily Podjavorinskej 550
Niekoľko myšlienok o štúdiu ľudovom. *K. Chorvát* 553
Výlet do šútovskej doliny v Turci. Od *Joz. Ľ. Holubyho.* (Dokonč.) 556
Svadobné obyčaje v Slovenskom Aradáci (v Banáte). Spísal *Michal Goda.* (Pokračovanie) 561
Beseda. (Akej viery sú Slováci. *Štefan Mišík*) 565

Ďalšie spisy redakcii zaslané.

Kostol a fara v Hnilci. Krátka monografia od *Štefana Mišíka*, správcu fary. Turčiansky Sv. Martin, 1895. Str. 29, 8⁰. Cena 25 kr. s poštou. Dostať u Kníhtlač. účast. spolku v Turčianskom Sv. Martine.

ПАВЕЛЪ ІОСИФЪ ШАФАРИКЪ. По поводу столѣтія со дня его рожденія П. А. Кулаковскаго. С.-Петербургъ 1895. Стр. 46, 8°.

ПАМЯТИ ПАВЛА ІОСИФА ШАФАРИКА. Рѣчь произнесенная проф. П. А. Кулаковскимъ въ торжественномъ засѣданіи Славянскаго Общества 11 мая 1895 года. С.-Петербургъ, 1895. Стр. 18, 8°.

Spicilegium didacticum artium discendi ac docendi summam brevibus praeceptis exhibens è mss^tis cl. *J. A. Comenii* collectum et editum à C. V. N. Amstelodami. Typis Christophori Cunradi. Anno 1680. Nunc editum Rosenbergae. Typis Caroli Salva. 1895. Str. 35, 8°. Cena 30 kr. Celý náklad darúva K. Salva v prospech Museálnej spoločnosti slovenskej.

Naše nynější krise. Pád strany staročeské a počátkové směrů nových. Napsal *T. G. Masaryk.* V Praze. Nákladem „Času“ 1895. Str. 152, 16°.

Nakres povstania, ustrojenia, vyvinovania sa a výsledku účinkovania Kníhtlačiarsko-účastinárskeho spolku v Turč. Sv. Martine a jeho kníhtlačiarne za prvých dvadsaťpäť rokov (1870—1894) jeho jestvovania. Sostavil a dňa 17. marca 1895 vydržiavanému valnému shromaždeniu predložil *Ján Francisci*, predseda tohože spolku. Turčiansky Sv. Martin, 1895. Str. 44, 8°.

Slovenský obrázkový kalendár pre katolíkov, evanjelikov, starovercov a židov na priestupný rok 1896. Ročník dvadsiatypiaty. V Turč. Sv. Martine. Kníhtlačiarsko-účastinársky spolok. Str. 96, 8°. Cena: 100 výt. 15 zl., 1 výt. 20 kr.

Rok 1895. **Sošit 9.**

Slovenské Pohľady.

Pieseň o udatnom Domrulovi.

Turecká povesť.[1])

Chan môj! medzi Oguzmi žil muž, menom udatný Domrul, syn Ducha-kodžu. Postavil on most cez vyschnutý potok; kto prešiel cezeň, od toho bral 33 mince, kto neprešiel, toho ubil a bral od neho 40 minci.

Prečo tak robil? Hovorieval on: »Či jest človeka udatnejšieho odo mňa, silnejšieho odo mňa, ktorý by sa pustil do boja so mnou? Povesť o mojej chrabrosti, mojom bohatierstve, mojej udatnosti, mojom junáctve dochodí do Ríma a Šamu (Syrie).«

Raz pri tom moste zastavila sa kočovná rodina; z nej ochorel jeden dobrý junák a po vôli Božej umrel. Veľký bol smútok rodiny: kto oplakával syna, kto brata.

Zrazu priletel udatný Domrul: »Ničomní ľudia! čo to za plač, čo za krik pri mojom moste? Koho oplakávate?«

»Chan, utratili sme dobrého junáka; toho oplakávame.«

»Kto zabil vášho junáka?«

»Ó, taký bol rozkaz Najvyššieho; plamennokrýdly Azrail vzal dušu toho junáka.«

---

[1]) Vzatá z tureckého rukopisu, chráneného v kráľovskej bibliotéke v Drážďanoch, ale dosiaľ ešte málo známeho. Záhlavie rukopisu je: »Kniha o mojom dedovi Korkudovi, v reči plemena Oguzov.« Oguzi boli predkami terajších Turkmenov; z nich pochodia i Osmani. Kniha pozostáva z úvodu (porekadlá, aforismy a krátke charakteristiky) a dvanástich osobitných epických povestí. Ale dľa mienky mladého ruského učenca, V. Bartolda, ktorý dosiaľ najviac a najdôkladnejšie preložil z nej, tých dvanásť povesti poeticky tvorí jeden celok: mená bohatierov, epitety, charakteristické výrazy neprestajne sa opakujú, neprestajne robia sa narážky na udalosti, rozpovedané na inom mieste; sloh je všade jeden a ten istý. Dej koná sa medzi arménskymi horami; giauri, s ktorými bohatieri majú do činenia, sú trapezuntskí Gréci, Gruzíni a Abchazi. Najvyšším vladárom všetkých Oguzov je Bajander-chan, ktorý sám nevykonáva veľké skutky; hlavným bohatierom je jeho zať Kazan-bek. Z 12 povestí v deviatich je reč o vojne s neveriacimi (najpoetičnejšia je povesť o trapezuntskej kráľovne, ktorej ruku kto chcel dostať, musel premôcť býka, veľblúda a lva); dve povesti sú mytologického rázu (jedna z nich je *Pieseň o udatnom Domrulovi*) a dvanásta o domácej vojne medzi Oguzmi. — O Korkudovi hovorí sa, že pochodí z plemena Bajat a žil temer za časov proroka. Korkud nie je bohatier, ale patriarch, hlavný tlumočník a chrániteľ národnej múdrosti; jeho mravnej autorite podrobuje sa celý národ. On predpovedal vraj i moc osmanskej dynastie.

Na jednej z posledných strán draždianskeho rukopisu stojí: »rok smrti Osman-pašu — 993 (= 1585 po Kr.), z čoho možno zatvárať, že rukopis je z tohoto času alebo o niečo z pozdejšieho. Z nemeckých orientalistov najviac trudil

»Čo za človeka je váš Azrail, ktorý berie dušu ľudí? Bože Všemohúci! pre Tvoju jedinosť, pre Tvoje jestvovanie, daj mi videť Azraila, aby som sa s ním mohol zraziť, vstúpiť do zápasu, aby som osvobodil dušu hodného junáka, aby on viac nebral duše dobrých junákov.« To povediac, udatný Domrul vrátil sa do svojho domu.

Najvyššiemu slovo Domrula nepozdalo sa. »Hľaď, hľaď! biedny blázon neuznáva Mňa, jediného Boha, nevzdáva mi vďaku. Nech si vyprosí odpustenia.«

Boh rozkázal Azrailovi:

»Azrail! choď, ukáž sa očiam toho biedneho blázna, daj zbľadnúť jeho tvári, daj zaupeť jeho duši a vezmi ju.«

Keď udatný Domrul so štyridsiatimi junákmi sedel pri jedle a piti, razom zjavil sa Azrail; nevideli ho ani stráž, ani vrátnik. Zrak udatného Domrula zatmil sa, silné ruky jeho ovisly; svet udatnému Domrulovi sa zamračil. Skríkol, ozval sa — podivajme sa, chan môj, čo povedal: [1]) »Beda! Čo si ty za strašný starec? Vrátnici ťa nevideli, stráž ťa nezbadala; môj svetlý zrak sa zatmil, moje silné ruky ovisly, striasly sa, moja duša strepotala; moja zlatá čaša z ruky padla mi na zem. Moje pery staly sa podobnými ľadu, moje kosti podobnými prachu. Ó, starec s bielou bradou! ó, starec s temnými očami! čo si ty za strašného starca? Hovor, pane; nech dotkne sa ťa moje nešťastie dnes.«

Azrail, počujúc tieto slová, zbĺkol hnevom. »Biedny blázon! nepáči sa ti, že moje oči sú temné? Ja vzal som duše mnohých svetlookých mladých osôb. Tebe nepáči sa, že moja brada obelela? Ja vzal som duše mnohých černobradých junákov. Preto je moja brada biela. Biedny blázon! chvastal si sa a hovoril: jestli plamennokrýdly Azrail dostane sa do mojich rúk, ja ho zabijem a vysvobodím z jeho rúk dobrého junáka. Teraz, blázon, prišiel som vziať tvoju dušu; dáš mi ju dobrovoľne, či pôjdeš biť sa so mnou?«

Povie udatný Domrul: »Ty si plamennokrýdly Azrail?«

»Áno, ja som.«

---

sa nad rukopisom Teodor Nöldeke, ale mnohým miestam nerozumel a preto preklady svoje netrúfal si tlačou vydať. Už pred ním Diez bol preložil a i vydal jednu z dvanástich povestí, veľmi podobnú gréckemu mytu o Polyfémovi. Pieseň o udatnom Domrulovi ja prepisujem z prekladu ruského mladého orientalistu V. Bartolda. (Живая Старина 1894, III, IV; prvotne v Запискахъ Восточнаго Отдѣленія И. Р. Археологическаго Общества, VIII.) Bartold, pracovavší pozdejšie, mal po ruke už viac vedeckých pomôcok, než jeho nemecki predchodcovia.

Z väčších epických tvorieb Osmanov dosiaľ bol známy len *Životopis Sejid-Battala*. *Korkuda* Bartold kladie nad Battala. »Hrdinovia *Battala* nie sú národno-turkskí, lež muzulmánski hrdinovia, borcovia za vieru, i všetci nosia muzulmánske mená. Mená hrdinov *Korkuda* sú čisto turecké. Pôvodca vedel pridať čisto národnú farbu ešte i takým požičaným sujetom, ako je myt o Polyfémovi, prevzatý i do »Tisíc a jednej noci«. V Battalovi náboženské záujmy absorbujú všetky ostatné, bytovým obrazom vôbec nedostáva sa miesta; *Korkud* vítečne zobrazuje byt kočovníkov. Battal neprestajne dopisuje si so svojimi protivníkmi; hrdinovia Korkuda sotva vedeli písať.« Št.

[1]) Spevec všade obracia sa v druhej osobe k akémusi chanovi, ktorý nie je nikde menovaný.

»Ty llerieš duše dobrých junákov?«

»Áno, ja ich beriem.«

»Vrátnici! zavrite vráta! Azrail, ja chcel som sa potkať s tebou na širokom mieste, a ty tak šťastne prišiel si mi v tesnom! Ja ťa zabijem a osvobodím dušu dobrého junáka.«

Vytiahol čierny meč a letel na Azraila; Azrail premenil sa v holuba a vyletel oknom.

Udatný Domrul zatlieskal a zachichotal sa: »Junáci moji! tak som nahnal strachu Azrailovi, že nechal široké dvere a utiekol úzkym oknom. Premenil sa na vtáka, podobného holubovi, a uletel; ale ja ho nenechám, kým nedám ho chytiť sokolovi.«

Domrul skočil na koňa, vzal na ruku sokola a letel za Azrailom. Niekoľko holubov on zabil a vrátil sa; cestou domov zrazu pred jeho koňom zjavil sa Azrail; kôň naľakal sa, schytil udatného Domrula a shodil ho na zem. Jeho čierna hlava ovisla; na jeho bielu hruď, pritlačiac ju, sadol Azrail. Hlas Domrula stal sa slabým; začal chripeť a hovoril:

»Smiluj sa, Azrail! niet pochybnosti, že je Boh jediný. Nevedel som, nezkúsil, že ty, ako zlodej, uchvacuješ dušu. My máme hory; na tých horách sú naše vinohrady; v tých vinohradoch čierne strapce hrozna; to hrozno vytláčajú, z neho je červené víno, pijúci to červené víno opije sa. Ja bol som opitý vínom, nevedel som, čo vravím; nebol som pri rozume; ešte nebol som zkúsil tvoje junáctvo. Neber mi dušu, Azrail, smiluj sa!«

Azrail odvetil: »Biedny blázon! čo sa ty mne prosíš? Pros sa Bohu Najvyššiemu. Čože je v mojej moci? ja som tiež sluha.«

»Tak kto dáva dušu, berie dušu — Najvyšší Boh?«

»Áno, on.«

»Aký si ty teda pán? Odiď odtiaľto; ja budem hovoriť s Najvyšším.« Tu udatný Domrul hovoril — podívajme sa, chan môj, čo hovoril: »Ty si nad všetko vysoké, nikto nevie, aký si, svetlý Bože! Koľko hlupákov chce Ťa najsť na nebi, hľadajú Ťa na zemi; Ty si v srdci veriacich, Bože, večný vladár! Bože, večný chrániteľ tajností! Jestli chceš vziať moju dušu, vezmi ju Ty, nedaj ju vziať Azrailovi.«

Tu Najvyššiemu slovo udatného Domrula sa pozdalo; zavolal Azrailovi: »Biedny blázon uznal, že Som jediný, vzdal Mi vďaku, preto, Azrail, nech nemúdry Domrul najde dušu miesto svojej duše, a jeho duša nech bude svobodná.«

Udatný Domrul povie: »Ako ja najdem dušu? Mám otca starého, i mať starú; pôjdem, možno niektorý z nich dá svoju dušu; vezmi tú, ale moju dušu nechaj.«

Udatný Domrul prišiel k svojmu otcovi, bozkal mu ruku a povedal — podívajme sa, čo povedal: »Bielobradý ctihodný, duša moja, otec! či vieš, čo sa stalo? Povedal som slovo nevery; Najvyššiemu to nepozdalo sa; zo svetlého neba dal rozkaz plamennokrýdlemu Azrailovi: ten priletel, stlačil mi prsia, sadol na ne, že som musel chripeť, a chcel vziať moju milú dušu. Otec, ja prosím

od teba dušu. Či dáš ju ty, alebo budeš ma oplakávať: syn môj, udatný Domrul?«

Povie otec: »Syn môj, syn! časť mojej duše, syn! syn môj, lev, pri ktorého narodení ja zabil som deväť veľblúdov! syn môj, opora môjho domu s pozlátenou strechou! Ak je potrebná moja čierna hora, ležiaca proti nám, povedz; nech je ona pre Azraila miestom letného kočovania. Ak sú potrebné moje chladné, chladné pramene, nech slúžia mu na pitie; ak sú potrebné moje stáda bystrých koní, nech si ich má k jazde; ak sú potrebné moje čriedy veľblúdov, nech mú slúžia za sudy; ak sú potrebné moje kŕdle bielych oviec, nech ich má na pokrm; ak je potrebné moje zlato a striebro, nech si ho má na výdavky. Sladký je život, drahá je duša; dušu nemôžem dať, to aby si vedel. Máš matku, ktorá mne je milšia, drahšia od teba; syn môj, iď k svojej materi.«

Udatný Domrul odišiel od otca po márnej prosbe; prišiel k materi a povie:

»Mať! či vieš, čo sa stalo? Zo svetlého neba priletel plamennokrýdly Azrail; stlačil moju bielu hruď, sadol na ňu, že som zachripel, a chcel mi vziať dušu. Ja prosil som dušu od môjho otca; on si nedal. Prosím dušu od teba, mať moja; dáš mi ju, alebo, horekujúc: syn môj, udatný Domrul! budeš plakať, vpustíš horké nechty do bielej tváre svojej, budeš trhať svoje čierne, ako vrana, vlasy?«

Tu mať povedala — podívajme sa, chan môj, čo ona povedala: »Syn môj, syn! syn, ktorého som ja deväť mesiacov nosila v živote; syn, ktorého som o desať[1]) mesiacov vyniesla na svet; syn, ktorého som štedro kŕmila svojim bielym mliekom! Keby si bol chytený v pevnosti s bielymi vežami! keby si bol zajatým v rukách giarov nečistej viery! ja, horko-ťažko soberúc zlato a striebro, osvobodila by som ťa. Ty ideš v zlé miesto; nemôžem ísť za tebou; sladký je život, drahá je duša; dušu nemôžem dať, to aby si vedel.«

Mať tiež nedala si dušu.

Azrail prišiel vziať dušu udatného Domrula; udatný Domrul povie: »Smiluj sa, Azrail! Že je Boh jediný, nemožno pochybovať!«

Azrail povie: »Aká tebe ešte milosť, biedny blázon? »Šiel si k bielobradému otcovi svojmu; on nedal si dušu; ty šiel si k šedivej materi svojej, ani ona nedala si dušu; ktože si dá?«

Udatný Domrul povie: »Idem k predmetu svojho pečovania.«

»Kto je predmetom tvojho pečovania, biedny blázon?«

»Mám ženu, dcéru cudzincovu; od nej mám dvoch synov; poviem im svoj závet; potom vezmi si moju dušu.«

Domrul prišiel k svojej žene a povie: »Či vieš, čo sa stalo? Zo svetlého neba priletel plamennokrýdly Azrail, stlačil mi hruď, sadol na ňu, začal brať moju milú dušu. Ja som povedal môjmu otcovi: daj svoju dušu; on si nedal; šiel som k materi; ani ona si nedala: sladký je život, milá je duša, povedali mi. Teraz nech

---

[1]) Desať mesiacov v pravom, nie kalendárskom smysle.

moje vysoké, vysoké hory sú pre teba miestom letného kočovania, nech moje chladné, chladné vody slúžia tebe na pitie; stáda mojich bystrých koní nech sú tebe k jazde; môj dom s pozlátenou strechou nech tebe dá tieň; čriedy mojich velbľúdov nech sú pre teba sudami; kŕdle mojich bielych oviec maj ty na pokrm. Jestli tvoje oko spočinie na niekom, tvoje srdce zamiluje si niekoho, vydaj sa za neho; nenechaj našich chlapcov sirotami.«

Žena tu povedala — podivajme sa, chan môj, čo ona povedala: »Čo ty hovoríš, čo rozprávaš, môj bohatier-junák, kráľ-junák, ktorého som ja, otvoriac oči, uvidela, ktorého som, oddajúc mu srdce, zamilovala; za ktorým som ja, oddajúc mu sladkú dušu, bažila; ktorého ľúbala som v sladké ústa, s ktorým bozkávali sme sa, ležiac na jednej poduške! S tvojími čiernymi horami, ležiacimi oproti nám, po tebe čo mne robiť? Ak ja na nich budem v lete kočovať, nech ony budú mojím hrobom. Ak ja budem piť tvoje chladné, chladné vody, nech ony budú mojou krvou; ak ja budem troviť tvoje zlato a striebro, nech ono bude mojou umrlčou šatou; ak sa ja budem nosiť na bohatierskych koňoch tvojich stád, nech mi budú rakvou. Ak ja po tebe zaľúbim sa do junáka, vydám sa za neho, ľahnem s ním, nech obráti sa on v pestrého hada a uhryzne ma. Ako si to vážia tvoji nehodní rodičia svoju dušu, že nemohli ju dať za teba? Nech vzduch bude svedkom, nech zem bude svedkom, nech nebo bude svedkom, nech Všemohúci Boh bude svedkom: moja duša nech je obeťou za dušu tvoju!«

Azrail chcel vziať dušu ženy; mužov porážajúci Domrul nemohol obetovať svoju ženu i začal modliť sa Najvyššiemu — podivajme sa, chan môj, ako sa modlil: »Ty nad všetko vysoké; nikto nevie, aký si, svetlý Bože! Mnohí hlupáci chcú najsť Teba na nebi, hľadajú Ťa na zemi; Ty si v srdci veriacich. Bože, večný vladár! Ja nastaviam domov k uhosteniu pútnikov na veľkých cestách pre Teba; ak vidím hladného, nachovám ho pre Teba; ak vidím nahého, odejem ho pre Teba. Ak chceš vziať, vezmi dušu nás oboch; a jestli necháš, tak nechaj dušu nás oboch. Premilostivý, Všemohúci Bože!«

Najvyššiemu slovo udatného Domrula sa pozdalo; rozkázal Azrailovi: »Vezmi duše otca a matky udatného Domrula; týmto obidvom manželom Ja dal som 140 rokov života.«

Azrail vzal duše otca a matky; udatný Domrul ešte 140 rokov žil so svojou manželkou.

*

Prišiel môj ded Korkud, složil pieseň, povedal slovo: »Táto pieseň bude posvätená udatnému Domrulovi; po mne nech ju prevezmú a rozprávajú spevci[1]), nech poslúchajú ju hrdinovia s otvoreným čelom! Ja predpovedám, chan môj: tvoje rodné,

[1]) Na konci každej povesti zjaví sa Korkud, skladá pieseň a dáva jej meno Od neho ju prejímajú spevci.

čierne hory nech neupadnú, tvoj tienistý, hrubý strom nech nebude soťatý, tvoja svetlá rieka nech nevyschne, nech neurobí ťa Boh upriameným na nehodných! My vykonali sme k vôli tvojmu bielemu obrazu modlitbu z piatich slov; nechže bude prijatá, nech spojí sa v jedno, nech drží sa pevne; nech sú odpustené tvoje hriechy pre Mohameda, ktorého meno je slavné!

Slovenská svadba.

Sostavil *Krištof Chorvát.*

O svadbe u Slovákov písalo sa viacej, ako o ktorýchkoľvek iných zvykoch. Je to dosť vysvetliteľné: svadba najviac napadne už i povrchnému pozorovaniu ľudového života, a kdežto pri iných príležitosťach (pohrab, krštenie atď.) zúčastnení bývajú iba máloktorí, je svadba sviatkom takmer celej dediny.

Čo Bartoš o moravskej svadbe povedal, možno opakovať aj o slovenskej: „Svatba jest radostnou událostí a vzácnou slavností nejen dvou rodin a jejich příbuzných, nýbrž veškery obce. Na oslavu manželského sňatku spojily se všecky uměny, jež vypěstil genius našeho lidu, v lahodný celek. Svatební obřady doprovázely nejkrásnější a nejsrdečnější písně, k nim družily se národní hudba a tance. I prostonárodnímu řečnictví poskytnuta tu vhodná příležitost povznésti se na stupeň pozoruhodný." Ba na Slovensku — môžeme dodať — i dramatické výstupy oživovaly náladu svadobníkov.

Obyčaje svadobné sú nie jednaké na celom Slovensku. I čo do poriadku, i čo do jednotlivostí panuje čo najväčšia rozmanitosť. (Ut difficile sit percussere omnia. [Bél.]). Iba jedno je všetkým svadbám spoločné, to, čo Bél toľko ráz stereotypne opakuje: „Solemnia mystiarum multa et exquisita pompa, laetisque extramodum comessationibus obeunt, multum habentibus rusticae urbanitatis" (II, 305).

Úkolom nasledujúcich riadkov je nakoľko možno na základe písaných zpráv i vlastných sbierok sostaviť obraz slovenskej svadby. Najpríhodnejšia je k tomu metoda komparatívna, ktorá jedine umožňuje prehliadnuť ohromnú massu rôznorodých jednotlivostí.

I. Vohľady.

Ačkoľvek vohľady so svadbou *direktne* nesúvisia, predsa držíme za potrebné o nich sa zmieniť, lebo tendencia každého milostného pomeru je in ultima analysi predsa len: manželstvo. Môžeme teda správne považovať vohľady jaksi za präludium svadby.

Dobšinský robí rozdiel medzi „vohľady" a „zálety", poťahujúc prvé na ohliadanie sa po neveste v užšom slova smysle. Teoreticky

celkom správne, ale ľud pod vohľadmi rozumie de facto zálety, a slová: na vohľady, na zálety k milej, k frajerke chodiť sú mu synonyma. (Srov. Němcová, 296. Pokorný, 218.) V Nitre a okolo Bielej Hory: chodiť na galandu.

Vohľady počínajú sa veľmi často vo veku celkom mladom. Dobšinský udáva, že sa začínajú u mládenca okolo 17., u dievčaťa okolo 14. roku; určiť sa to ovšem ťažko dá, ale v piesni vyhráža sa otec svojmu synovi ešte, že mu kúpi latinský šlabikár (principiu) a dá ho do školy. Ale syn sa nedá:

Moja Hanka mladá,
to je Principia,
od ktorej ma neodvedie celá má rodina. (Sborník II, 20.)

Iná pieseň radí matke:

Keď počína dievča na poli krákoriť,
môžeš mu, mamička, periny hotoviť.

Dľa Němcovej začal sa tento pomer veľmi zavčasu, a síce celkom „úradne" so strany rodičov. „V Chyžném, dědině v Gemerské stolici, jak se děvče narodí, pošle máma do domu, kde synka malého mají, jehož by ráda někdy za zetě měla, pjaro (kytku). Když je matka parobkova přijme, posílá jí každou neděli čerstvé, červenou pentlí obvázané. Nemá-li zahrádku, koupí je nechť by začkoli bylo. Když se po nějaký čas pjaro se strany dívčiny posílá do domu rodičů parobkových a vždy přijato bývá, koupí matka parobkova matce děvčete o jarmoku jarmočnô, ručník (šátek), střevíce neb fěrtušku, vždy něco jiného. Dokud se ty dary obapolně vyměňují, dotud jsou děti svěřeny: oddanica a oddanec atd." (294.) To isté je sdelené i v Sokole 1863, str. 333, a snáď toho dotýka sa aj konec piesne:

Ešte ťa len kolembali,
už ťa za mňa sľubovali;
ešte si len húsky pásla,
už si v mojom srdci rástla.

Avšak zvyk tento je doista ojedinelý. Riadne vzniká láska spôsobom prirodzeným. Dievčatá od najútlejšej mladosti zabávajú sa rovno s chlapci, nijakého isolovania niet. I nastáva čas, v ktorom vzájomná náklonnosť mimovoľne sa prebudí, a počína sa „milovanie". „Jaká je to hora, keď nemá javora? jaké je to dievča, keď nemá frajera? (Slávia, 399) spieva si dievča bez milého. Iné piesne opisujú síce, že frajerku si hľadať je ťažšie, ako rybke plávať hore vodou (Slávia, 292), ale v skutku to tak zle nevyzerá: mládenec stretne sa s dievčinou, zažartuje s ňou, usmejú sa jeden na druhého, prehovoria pár slov a si obyčajne rozumejú. Ľudu je slávnostné vyznávanie lásky vo väčšine neznáme.

Pomery zaľúbených piesne rozmanito a bohato líčia, a ich líčenie zväčša zodpovedá skutočnosti. Šuhaj navštevuje svoju milú hlavne v sobotu a v nedeľu. Prirodzená vec: cez týždeň nedovolí práca, rôzne zamestnania. Návštevy bývajú obyčajne tajné; leží to

zčiastky v samom cite, zčiastky v rodičoch, ktorí nemávajú to radi, obzvlášte otcovia, a konečne „i v ľudských jazykoch“, ktoré majú — vraj — „veľké praktiky“.

Bo ľudske jazyky horše jako meče:
porube, prošeče a krev nepoceče.
Ľudsky jazyk merha, našu ľubosc kroci atď.

spieva si šarišský mládenec (Sborník I, 27). Často milý musí sa na čas zrieknuť záletov; neprekáža mu v tom dážď, ani zlé cesty, ale ľudské jazyky (Sborník II, 31); často sa musí obávať, že mu „vezmú klobúčik a šubu“, a to pobáda k najväčšej opatrnosti.

Němcová sdeľuje iný, zanímavý spôsob volenia „frajera“. Pokiaľ nemá dievča *svojho* milého, chodieva k nemu pod okienko viac chlapcov v sobotu večer, pritom mu vyspevujú a prosia, aby im otvorila, alebo aspoň k oblôčku pristúpila. Keď to urobí, zaliečajú sa jej každý ako len môže najlepšie, začasto i fujarujú. Keď vyjde mesiac, zavre dievča oblok a všetci sa rozídu. Po čase, keď sa jej niektorý zapáčil, uchystá si pierko na sobotu a podá mu ho. On zaďakuje pekne a prosí ju, aby mu klobúk ním operila. Ona mu to urobí a mimo toho ešte dovolí, aby si aj budúcu sobotu mohol prísť pre čerstvé pierko — a od tých čias nesmie k nej nikto iný chodiť, ak nechce, aby ho odniesli „v krvavej košieľke“. (Němcová, 296.) Aj v jakejsi dedine v Trenčianskej stolici donesie dievča tomu, koho si zvolilo, kus chleba a hrnček mlieka, a dá sa mu pobozkať. (Ibidem.)

Ľúbosť je sladšia, ako tá najsladšia vodička (Sborník I, 26), i ký div, že sa dievča sotva môže dočkať soboty a nedele, len aby už raz svojho milého mohlo videť. Milý príde, ona postojí si s ním pri okienku, pri záhradke a poshovárajú sa. Majú toho dosť, veď sa celý týždeň sotva stihli videť. Tak strávia čas i do polnoci spolu sediac a besedujúc, ba dakedy ich pri tom aj biele zory najdú. Tu dá mu milá — ač keby mala kľúče od svitania, nedala by svitať len na poludnie (Koll. Zpiew. I, 179) — pierce a operí mu širák, a keď kohúti spievajú, odchodí milý preč.

Už vyššie bolo rečeno o daroch, znakoch ľúbosti, ktoré si zaľúbení navzájom dávajú. Dievča pripne mu na klobúčik voňačku „z červenej ružičky a rozmajrínku zeleného“. Inde o Vianociach posiela mu pierko, a neskoršie, keď už kvety kvitnú, každú nedeľu svieže pierko a voňačky, v nichž nesmie chybeť klinec, odznak mládenstva, ruža, ako znak panenstva, a ruta i materina dúška. I ručník spomína pieseň (Sborník I, 17; II, 70) a stužtičku červenú, ktorá na Dolnej zemi je „znak slobodnosti“, „perečko pavove“ a „vyšivany šatek“ (Šariš, Slov. Spevy II, 21). V Prešporskej dáva milá milému, keď príde k nej na besedu. modrú fialôčku s rozmarínom, omotanú bielym hodvábom (Slávia 505). On navzájom kupuje jej jarmočnô, srdce mädovníkové, šatku, stužku, často i cennejšie veci: prstienok atď. (Sborník I, 17.)

Známo je, že začasto dievča pusti svojho milého i do komôrky svojej. Piesne menujú to: ísť k milej na noc, nocovať u milej, spať

s milou (Sborník I, 44. Slávia 495 atď.). „Mrav ľudu až podnes dopúšťa spolu spávanie záletníkov so záletnicami z dovolenia rodičov“ (Dobš. Úvahy, 81). I máme zaručeno zprávami u Csaplovicsa, Kollára (Zpiew. I, 443 sq), Dobšinského atď., že tento pomer zostal vždy čistý. I Němcová spomína to v Trenčianskej a dodáva, že rodičia vedia o takých záletoch, ale nebránia to, keď si dievča pustí šuhaja do komôrky. Spoliehajú sa na počestnosť obidvoch a len veľmi zriedka sa stáva, že sa dievča prespí. (Němc., 299.) Ľud „nepoctivosť“ veľmi prísne káral, a preto i náreky pre ztratenú poctivosť sú veľké. „Čo mi ty nasypeš po kolená maku: ešte nezaplatiš môj venec do znaku“, hovorí horno-oravská svedená deva (Slávia, 515). Osud takej svedenej opisuje i pieseň v Sbor. II, 129:

Či si sadneš na sto koní,
svú poctivosť nedohoníš;
čo si sadneš i na tri sta,
tvá poctivosť nemá místa.

Alebo iná (Slávia, 533):

Chudobná dzevečka ništ iného nemá,
okrem tú poscivosť, keď si ju zachová.

Nie je tedy div, že teraz už rodičia bránia schôdzkam svojich detí, a dopadnú-li ich spolu, začasto sa to neskončí hladko. (cf. Sborník II, 31—2.) A jestliže sa predsa dievča prespí, trestá ju celá rodina ponižovaním a neváženosťou, a musí znášať mnohé ústrky. Nesmie chodiť v parte ani holou hlavou, ale so zavitou hlavou tak ako žena, „od čehož se i závitka nazývá“ (Němc., 299).

Zálety trvajú ovšem veľmi neurčitú dobu. Jedna pieseň spomína až deväť rokov (Slávia, 533). Že dlhé vohľady veľmi prispievajú k zlým následkom, je prirodzená vec. Celkom vzato možno riecť, že zlaté, nevinné časy záletov už prešly. Všeobecná vojenská povinnosť, moderná kultúra, železnice, fabriky v našich krajoch nepodopierajú mravný cit, ale ho veľmi povážlive narušujú. I bezprostredné súsedstvo s Maďarmi je v tom značným faktorom, čo jasne vysvitá, srovnáme-li štatistiku krajov miešaných a čistých (cf. Pokorný, 211). No vzdor tomu i čistá, opravdová láska a i zálety nevymizly, a i nešťastia, samovraždy atď., povstalé následkom nejakej prekážky v láske, sú na Slovensku známe i v živote i v piesni.

Bolo-li treba ísť do druhej dediny na vohľady, dosť často chodievali na koňoch. Obzvlášte zemani každého druhu sa tým honosili, že môžu jazdiť k dievčatu. Nezriedka ovšem sa stalo, že chudý, vyhladovelý koník takéhoto „kobylkára“, ovoniac lepší obrok, nemal veľkej chuti odísť zo dvora, a tu boli aj domáci často nútení násilne vypratať milého šimľu: záletník sadol si naňho, niekoľko chlapov oprelo sa o koňa a ku všeobecnému gaudiumu shromaždenej mladej generácie dedinskej kôň i s jazdcom boli vytisnutí na ulicu, odkiaľ to potom už ľahšie šlo. Tento prípad stal sa v Bodorovej; v Turci je mnoho podobných záletníckych historií známo. I konflikty sa niekedy dialy: mládež jednej dediny nerada videla, keď k nim chodil vohľač z inej dediny, a nepriateľstvá boly na dennom

poriadku. I Bél spomína „infestos iuventae congressus“ v podobných prípadoch, a mnohé obce vedely by rozprávať, ako mládenci priviedli cudzieho záletníka do močiara, jako ho nastrašili a niekedy i nabili. To potvrdzujú snáď i známe piesne:

Keď ty pôjdeš k nám,
nechodievaj sám atď. (Slávia, 658, 477.)

Snáď aj preto vzniklo známe porekadlo, že „nehodno z druhej dediny hnoj dovážať“ (Zvolen), alebo: „Z ďaleka kradni a z blízka sa žeň“. No toto posledné prevádza nás už k vohľadom v užšom slova smysle, k chodeniu za nevestou.

II. Za nevestou.

„Vtedy bude láska naša stála, keď pôjdeme spolu od oltára“, odpovedá dievča šuhajovi (Sborník I, 32); alebo inde:

Daromná, môj milý,
naša verná láska:
dokáľ nám nebude
v kostole ohláška. (Slávia, 714.)

Je tým jasne vyslovené, že každý milostný pomer nutne smeruje k manželstvu a iba ním dostáva jakúsi sankciu, a tým stálosť. Dievča vie síce, že mu je lepšie na svobode, že je dievčatku lepšie, ako neveste (Slávia, 634), že keď sa vydá, horšie sa mu stane, ako keď rybku vyhodia z vody, lebo:

rybička sa môže navrátiť do vody,
ale nie dievčatko do svojej svobody.

Smrť a vydaj sú si skoro rovné (Sborník II, 60). I mládenec cíti dobre vážnosť svojho kroku: ožeň sa, doskáčeš. Keď sa šuhaj žení, jako by sa topil, „travičku zavoniu“ (Sborník II, 68) a zná radu zkúsenejších: „nežeň sa, šuhaj, radšej sa obes“. Ale kúzlo stavu manželského predsa len víťazí:

Vydám sa ja, vydám, vydám sa ja rada,
lebo je to pekne, keď je žena mladá atď. (Slávia, 626.)

Ešte keby roky neutekaly a krása zostala, mnohé dievča by volilo svobodným zostať. „Ale roky ťajdú, krása sa pominie, preto každé dievča radšej za muž ide“ (Sborník II, 72).

No manželstvá z lásky sú na dedine rozhodne v menšine oproti manželstvám z iných záujmov povstalým. Ľud náš ani nehovorí: ten, tá sa žení, vydáva, ale: toho ženia, tú vydávajú (rodičia, rodina atď.). I prirodzené, že rodičia hľadia na vec s iného stanoviska, ako mladí. „V dedine láska málo prichádzava do spomienky. Mädri rodičia hľadia najviac, či sa zem so zemou sníme, a skoro nikdy na to, či sa srdcia mladých tiež sňaly. A pritom všetkom zriedka pritrafí sa čo zlého. Mladí privyknú, prikváča ich všakové starosti

a srdce vychladne, alebo naplní sa inými citami." Tieto slová Kukučinove majú platnosť nielen pre dolnú Oravu, ale pre celé Slovensko. Potvrdzuje ich S. Kollár so začiatku tohoto storočia (Solennia bibl. Kishont. XII, str. 93), Dobšinský, Němcová atď. Rodičia vyberú synovi nevestu s pomocou priateľov. Pravda, hľadí sa na všetko inšie, len nie na náklonnosť srdca: prospech domu, hospodárske záujmy, priateľstvo, ohľad na ostatné deti atď. Obyčajne to už matere majú na starosti všetko, často veľmi dlhý čas. Kukučín opisuje, jako chodievaly jedna k druhej, robily návštevy, i po jarmokoch sa spolu vodievaly a volaly sa „chmotrička moja uprimná". Zavše si aj rozolišu upily, akoby na oldomáš. („Tichá voda".)

Ideál mladej nevesty označuje porekadlo: „Dievča krásne, ako kvet, dobré ako med, tichučké ako muška, a do roboty ako sršeň". Hlavne na gazdovlivosť sa najviac dáva:

Nepoziraj na devenku,
jako ona tancuje,
leč ty pozri do police,
jak si hrnce pucuje. (Sborník II, 64.)

Mladému je taká žena treba, čo gazduje, a nie čo sa cifruje (Ibid. 60). No veľmi mnoho robí i majetnosť, respektíve chudoba. Syn sa chce oženiť, a chváli dievča pred matkou. Tá vie, že je dievča nesúce, ale na posledný dôvod synov: Mamko, má peňazí! nevie nič iného odvetiť, než: Syn môj, len ju vezmi. Preto sa aj posmieva turčianska pieseň tejto prevrátenej móde:

Terajší mládenci
takú módu majú:
nechcú brať dievčatá,
kým sa nesjednajú. (Slávia, 598.)

A i v Trenčianskej, kde ináče veľmi ctihodná rada dáva sa mladým ľuďom:

Kto sa žení pre statky, peníze,
taká láska netrvá na dlúze.
Kto pre krásu, len do času;
kto pre ľúbosť, trvá mu na večnosť (Sborník II, 62),

i tu veľmi hľadia rodičia na to, či by s tou alebo onou nedostal o jednu „škvarku" zemičky viacej. A opravdu tklivé sú piesne, ospevujúce chudobu ako prekážku lásky:

Chudoba, chudoba, čo pri mne panuješ,
čo driečnych šuhajov odo mňa vzďaľuješ? atď. (Sborník II, 118.)

Alebo iná:

Tvrdo sa rozvíja suchá haluzička,
tvrdšie sa vydáva chudobná dievčička (Ibid., 73) atď.

Rodičmi a priateľmi vyhliadnuté dievča musí si šuhaj vziať i proti vlastnej vôli. No predsa viacej násilia trpia v tomto ohľade devy,

ktoré, nevediac natoľko odporovať, musia sa vydať za takých, ktorých nemajú rady. „Koho v srdci nosím, opustiť ho musím, koho v podkovičkách, toho ľúbiť musím“. Dľa náhľadu rodičov sú devy taký tovar, ktorý prvému dobrému pytačovi je najlepšie predať. V Trenčianskej si hovoria: „S dievčaťom sa do deviateho roku teš, do šestnásteho češ, do dvadsiateho strež, a po dvadsiatom dolož tomu, kto ti vezme ťarchu z domu, až ju pozbudeš“. (Podobne Sborník I, 135.) No zavše aj dievča vytrucuje; lebo radšej pôjde za toho, za koho sama chce, „čo ju hneď bude bíjať sedem razy cez deň“ (Slávia, 396). Zajímavé je, jako vše nútia dievča: „Ja ťa nesilím, aby si išla — rob si, ako chceš — ale ak ma nepočúvneš!“ atď. — a už vie, čo je v tom „ale“ skryté, jaké výčitky, nádavky, ústrky, a obyčajne povolí.

No napriek tomu bývajú manželstvá spokojné a šťastné. Mladí si navyknú na seba. Je opravdová riedkosť, že by sa vydaná žena z ľudu dopustila niečoho nedovoleného. I sváry v domácnosti zriedka povstávajú z nedostatku vzájomnej náklonnosti; ich príčinou býva všetko inšie: majetkové pomery, rodinná závisť, obzvlášte rozopre so svokrušou, zolvicou atď. Preto si turčianske dievča praje:

Ta ma, mamko, ta ma, kde ja budem sama,
kde by mi svokruša nerozkazovala atď. (Sborník II, 60.)

V niektorých piesňach mysleli nájsť aj stopy staro-slovanského zvyku kradenia dievčat. Tak na pr.:

Plelo dievča, plelo ľan,
doplelo sa do Dolian:
doplelo sa do chrasti,
chcel ho šuhaj ukrasti. (cf. i Slávia, 410.)

A iná:

Hora, hora, zelená chrasť,
kebych mohol dievča ukrasť. (cf. Slávia, 321.)

„Tu hle nalézáme stopy panovavšího někdy mezi Slov. a ještě ta i tam na př. v Srbsku posavad panující obyčeje *kradění děvčat* před vstupováním do manželstva,“ hovorí Kollár (Písně svět. atď. II. XVII.). Je to ťažko prisvedčiť; odhliadnuc aj od toho, že v ľudovej piesni je vyjadrený iba subjektívny názor patričného pôvodcu, a tak objektívny obraz dať nemôže — odhliadnuc aj od toho, je veľmi otázne, či by sa potažné piesne aj inak interpretovať nedaly, na pr. ľudovou naivnosťou a priťahovaním do piesne vecí takých, ktoré sa zdajú byť zbytočnými, jako na to máme celú massu príkladov dosť inštruktívnych.

III. Svadobný čas. Vek.

Svadby odbývajú sa riadne v jaseni a na fašiangy (v januári, februári), niekde i o Jáne „na prievody“. Zabávať sa chce ľud len vtedy, keď nemá žiadnej práce, a tá trvá od jari až do jaseni. V pôste a v advente obyčajne cirkevné zákazy sú na prekážke, i nezbýva len jaseň a doba pred pôstom v zime. „Dočakám sa

mladej ženy na jeseň, keď odpadne drobný lístok z čerešieň" (cf. i Slávia 626. 668. 696. Fašiangy spomína na pr. Slávia 632. 696, Slov. Spevy I, 429 atď.) Kysáčsky obyvateľ Chládek vo svojej autobiografii (Slov. v Amer. 1894, č. 41) udáva za príčinu jasenného držania svadieb to, že vtedy ešte víno trvá. Kto ovšem nemá mnoho starostí na poli, a bojí sa, ako prezimuje, v deravom kabáte, ten sa žení radšej v lete (Slávia, 621). Ľud sa tomu aj posmieva: „Len páni a — cigáni svadbujú v lete". A v Gemeri vzniklo aj porekadlo, že „svadba v máji volá na máry".

Deň držania svadby je obyčajne pondelok po ohláškach, a síce buď tak, že v ten deň je už sobáš (Trenčín, Horná Orava, Turec) alebo že v ten deň začínajú sa zvyky atď. a sobáš padne na utorok (Gemer, Malohont). V dolnej Orave sú najobvyklejšie dni nedeľa, utorok a štvrtok (Detvan, 112), v Turci ešte asi pred 3—4 rokmi bola takmer pravidelne nedeľa.

Svoje deti Slováci ženia a vydávajú dosť zavčasu. Bél (IV, 31) už píše, že „amant Slavi maturas mystias". Odôvodňujú to obyčajne tým, že ešte za svojho života chcú si deti „učlovečiť", „pustiť na krýdla". Obzvlášte v dobe pred 1848 mal ľud v tom ohľade úplnú voľnosť, a tak sa stávalo, jako to S. Kollár píše, že sa ženili v 17—18. roku a vydávali v 12—13. „Prout corporis admittit habitus". Tým sa ovšem stávalo, a i teraz sa stáva, že 40—45-ročný muž je už starým otcom. Od nastúpenia všeobecnej brannej povinnosti sa mladíci pred vyslúžením alebo bez povolenia vrchnosti nesmú ženiť. U žien je v tom ohľade ľahšie, a keď rodine ukazuje sa hrdé zaťovstvo, vydajú aj teraz dievča pred vekom zákonom ustanoveným. Němcová sdeľuje, že v takom prípade spáva mladucha u testiny, dokiaľ nie je „za muž súca". V Šariši sa dievča zriedka vydáva pred 17. rokom. Jednomu takému, čo sa v 17. roku chcelo vydať, matka veľmi dotklive radí:

Dzevko moja, dzevko, nechodz za muž ešče,
šitke budu hvarec, že si mlade dzevče,
že takove ženy mru,
co za mladu za muž jdu. (Sbor. II, 59; cf. i Slov. Sp. II, 531.)

Obyčajne sa vždy hľadí na to, aby žena bola mladšia, ako muž, ale s druhej strany hovorievajú, že manželstvo nebude šťastné, keď je muž o *mnoho* starší, ako žena. V tom prípade je už lepšie, keď je radšej mladší od ženy, „než aby o veľa rokov starší bol" (Pokorný, 213).

Trvanie svadby je rozličné. Prv neboly svadby, trvavšie 4—5 dní, žiadnou zriedkavosťou. V bohatších krajoch trvá i teraz 3 dni, v chudobnejších sa odbaví všetko za jeden (Trenčín). V Turci boly prv svadby dvadňové, teraz sa obyčajne za deň skončia.

IV. Prezvedy (priepačky). Obzeranie ohniska.

Či je už láska a či niečo inšieho príčinou budúceho sňatku, prv ako by sa obe rodiny formálne a officielne dohodly, treba je

predbežného dorozumenia. To sa nazýva: ísť na *prezvedy* (Gemer), na *priepačky* (Liptov), *nahovárať* (Nitra), na *dovedy* chodiť (okolie Brezna). Cieľom tohoto zvyku je: dozvedeť sa, či rodičia dievčaťa vskutku ochotní sú dať dcéru šuhajovi, jestli áno: kedy majú prísť k uzavreniu formálnej smluvy (rukovanky, sdávanky atď.), čo sa volá „deň dať", a konečne: obzreť si majetok a iné pomery budúcich priateľov.

Prezvedy sú temer na celom Slovensku tie isté, leda v chudobnejších krajoch jednoduchejšie. Obyčajne to vykoná matka šuhajova, niekde sestra (Turec). V mikušovskej doline v Trenčianskej odbaví ich sám šuhaj, najviac že si niekoľko kamarátov s sebou vezme. V nedeľu po obede kúpi piva, borovičky, alebo jednoducho páleného, domáci dievčiny dajú k tomu ostatné, ustroja hostinu a tak sa veselia do rána, niekedy vraj až do poludnia na druhý deň. V Gemeri vyšlú niekde dve ženy, obyčajne priateľkyne (Turec), inde ide sám otec alebo druhý priateľ. V Liptove a inde aj matka, a príbuzní vôbec. Pravú príčinu príchodu obyčajne obchádzajú, ako môžu — nulla tunc mystiarum mentio, potvrdzuje i Bél (IV, 31) o Novohrade. Zato chváľa dievča i šuhaja, krásu jednoho i druhého, pretriasajú ich majetkové pomery atď. To opakuje sa viac ráz, obyčajne v noci (v Novohrade dľa Béla), do tých čias, kým sa konečne nedohodnú a neurčia čas sdávanky. Stáva sa však i to, že sa rozídu — to býva príčinou veľkých nevražení, posmechov a i bitiek. „Niekdy sa udá, že pytač chcejúc vyskúmať i rodinu i dievča, jako cudzinec vchodí, a tak, presvedčiac sa o všetkých okolostojnosťach, odchádza. Po dosiahnutí cieľa dokončia sa vohľady (sc. prezvedy) hostinou, pri ktorej budúci svokor svojej neveste dajaký dukát, toliar alebo dvadsiatnik do ruky vtisne. Pri zdravkaní a pripíjaní ustanoví sa čas rukovanky atď." (Sokol 1863, 333.)

Kde je vo zvyku ženy poslať na prezvedy, je postup takmer ten istý. Ženy zprvu hovoria o všetkom možnom, až konečne vyrukujú s pravým. Následujú vzájomné chvály i hany. Často už odchádzajú a zase sa navráťa. Vyzerá to ako skutočné jednanie sa. Pritom sa hostia a popíjajú. Niekedy donesú i dar pre domácich. Keď dar prijmú, je to znak zdarného výsledku, a naopak (Brezno). V tom páde na druhý deň zase matka nevestina pošle ženu s priaznivou odpoveďou a darom. I mladí vymeňujú si touto cestou prstene (Němcová, 302). Pri prajnom výsledku prídu ženy *pripovedať* k rodičom ženichovým, pri neprajnom *odpovedať*.

Príklad takýchto priepačiek podal Ján Kalinčák zo Sv. Jána v Liptove v Prostonár. Zábavníku mládeže bratislavskej r. 1842. K vôli úplnosti nech tu stojí dľa odpisu Dobšinského.

Mať, stará mať a súseda sišly sa spolu. „Ach, súsedka, ako teplo, až tak páli; ach, dobre by to bolo!" — pritom pokývne rukou k ústam a pokračuje: „Viete vy čô, kmotrička? Ten váš Ondrej — zišla by sa mu nevesta; aj vám nejaká pomoc by nezaškodila." Oslovená mať šuhaja potrela si rukou po čele: „Hm, hm, veru pravdu máte, súsedka; nuž ale čože, deže?" — „Hja, veď vy nič nevietel Vidíte, tá Beťkovie Eva, čô na fare slúži, to by, na môj

hriešnu dušu, bola nevesta pre vás; takô dievča, ako čo by ho uliau." Mať rozmyslí sa, všetky tri poobliekajú sa pekne a už idú „ve jmeno Božie" do tých Beťkov na tie priepačky.

„Pán Boh daj dobrý deň, súsedka! Akože sa máte?" pozdravujú sa u Beťkovej. — „Ach, nuž len tak ve jmeno Božie prežívame. Ale sadniteže si, odkrojteže si kúštik chlebíčka," rečie Beťková a beží do komory a donesie za hodný krčiažok hriateho. Lebo jej to súsedka tak popod ruku dala vedieť, čo sa to bude robiť; a Pán Boh vie, či sama Beťková nepošepla súsedke: nože robte dačo, veď vy to dakedy, keď pôjdete pre oheň, i tak zašamotiť môžete. Súsedky napily sa do dobrej vôle. Potom mať začne: „Pani kmotra, viete čo? Ten môj Ondrej, je to hodný šuhaj; aj vaša Evka, je to švárna dievčica; aj mne by sa zišla už pomoc na moje starie dni: (a tu začne akoby plakať). „Nuž by ste nám mohli tú vašu Evičku za nevestu dať. — Beťková trhne sebou a robí sa tak, ako čoby ju mau šliak trafiť, — hľadí — a hovorí: „Ach, na môj' hriešnu dušu, nedám. Ach, vidíte, u vás to máte ťažkie roboty, a ona je slabô, nebožiatko; ach, ani počuť o tom, kmotrička." — Ale veru by ste to len mohli urobiť," prerečie súsedka. — „Ach, na môj' hriešnu dušu, z toho nebude ništ!" Beťková povie a mať (šuhaja) na to: „Nuž, či dáte, či nedáte? Povedzte odrazu." — Beťková: „Ach, veru nedám; ach, jaj, čoby to tam!" — Mať: „Nuž keď je tak, šak môj Ondrej môže sa oženiť aj desať ráz." — Beťková: „Nuž, šak aj moja Eva môže mať na každý prst desať, len by kcela." — Mať: „Aj môj Ondrej je nie horší, veď za tým dievky len tak lipnú. A keď nedáte, majte sa zdravy!" — Súsedky odchodia, a keď sú už pred jedno tretím domom, Beťková na ne zavolá, ony vráťa sa, a mať hovorí: „Nuž, kmotrička, rozmysleli ste sa už?" — Beťková: „Ach, veru nie; ale mohly by sme ešte to hriato dopiť." — Pily. — Mať povie: „Teda z nás ništ nebude?" — „Ach, veru ništ!" — No, tedy mávajte sa zdravy!" — „S Pánom Bohom!" — A keď súsedky boly asi pred tretím domom, zavolala ich Beťková zasa. „No, či ste sa už rozmysleli?" — „Ach, nuž ako Božia vôľa!" A pritom začne Beťková plakať a súsedka teší hu, že to tak musí byť, a Beťková dokladá: „Ach, nuž keď mi je to len tak lúto!" — Potom ešte raz zohrialy si hriateho s medom, usmažily chlebíčka a potrely sadlom, — a iba večer odišly uradované súsedky domov.

Ondrej nevedeu o ničom. Iba keď pozde večer prišieu z hory; mať zaobchádza ho zo šetkých strán, až mu povie: „Ondrejko, budeme' mať svadbu." — „Nuž akú?" — „Vieš čô, syn môj: budeme ťa ženiť." — „Nuž a kohože si budem brať?" — „Nuž vieš, syn môj, to Beťkovča." — „Hach, na môj' hriešnu dušu, ja to nekcem; nuž ale takú pľuhu?!" — „Ba na môj' hriešnu dušu, musíš si hu ty ziať; veď som ja vari ta ako dáky blázon nechodila!" Ale Ondrej ani počuť nekceu, hnevau sa i kričau: „Kcely by ste mi dáku húžvu na hrdlo obesiť; ale ja, na môj' dušu, takú zaškriatanú, umúčenú opicu nekcem!" — „Hia, syn môj, veď to nie tú, čo vo mlyne, ale čo na fare slúži." — „Hja, to je inšô! Ale veď ešte

ani neshováral som sa s ňou?!“ — „No, no, pôjdeš teraz do Beťkov; tam bude aj ona; len obleč sa do novej kabanice, aj nový klobúk si vezmi.“ — Ondrej umyu, učesau, pooblíekau sa pekne a išieu už sám na tie vohľady.

Celý uraduvaný letí až hen po pounoci Ondrej po dedine. I zaklepá doma na oblok a zavolá: „Mamo, už je šetko dobre!“

V Turci rozumejú pod „priepačkami“ toto: Keď je mladý zať z druhej dediny, vyšle aj budúca mladucha zo svojej strany so dve ženy, aby išly prezrieť, jakú má domácnosť, hospodárstvo, koľko poľa a p. Ženy bývajú vždy pohostené.

Obzeranie ohniska je pokračovanie prezvedov. V okolí Brezna dľa svedectva Němcovej je ono iba iný názov prezvedov, ale v Gemeri je osobitným aktom, konanym alebo pred sdávankou (Dobš.) alebo po nej. V prvom prípade idú v početnejšej spoločnosti a s parobkom, ktorý vďačí sa dievčine nejakým darom, a ona mu dá pierko za klobúk.

V dolnom Malohonte deje sa obzeranie ohniska u rodičov zaťových, ktorí povolávajú k tomu ešte na sdávanke rodinu nevestinu. Obyčajne prichádzajú v týždni, a rodičia zaťovi dajú si na tom záležať, aby ohnisko na ten čas bolo pekné, vybielené. Inače je obzeranie ohniska iba opakovanie „sdávanky“, ovšem bez „dávania ruky“: jedia pritom i pijú to isté, čo pri sdávanke, áno i tie isté vinše a reči sa vedú.

(Pokračovanie.)

Jelšava.

»Olšava, Olšava,
Všecka si boľavá!«
Hroncov spev.

Koľko znamenitých pamiatok skrývajú v sebe naše teraz zatíchle dedinky, naše predtým tak živým obchodom a priemyslom kvitnuvšie mestečká! Udalosť jedna podávala kedysi ruku druhej, ale ráz všetkých tých dejov, ktoré kedysi tak mohutne vlívaly na vývoj života tychto malých družín, bol tak jednostranný, že nezbrešíme, keď ho rázom utrpenia pomenujeme.

Čokoľvek dobrého vyskytlo sa v tých starých, vychvaľovaných časoch, čo by snáď v stave bolo bývalo oblažiť život, to za horúca snažila sa privlastniť si v každej doline a dolinke panovavšia oligarchia, kdežto všetka ťarcha prišlého nešťastia uvaľovaná bývala na pospolitosť, nemo znášavšiu skrivodlivý údel. Následky hneva rozvadených medzi sebou dynastov cítili poddaní; svevoľnosťou alebo práve hlúpou vysokomyseľnosťou spôsobené nešťastie pánov trápilo tiež len poddaných, tak že tu platila pravdivosť toho známeho výroku: „Quidquid delirant reges, plectuntur Achivi“ v plnom smysle slova. Keď dynastovia zámkov, „perpetui comites“, veselili sa pri konca-kraja nemavších svadbách, kongregáciach a ako sa

všetky tie príležitostí menovaly, vtedy stonalo celé okolie, prinútené všetkým zaopatrovať tých, ktorí sa zdali len na to tu byť, aby to, čo hospodárstvo, kupectvo, priemysel, veda a umenie poddaných vypestovalo, k svojmu požitku a pohodliu obracali.

Celú reťaz utrpenia predstavujú dejiny nejedného kraja, mestečka nášho, ale toľko súženia v prešlosti predsa máloktoré prežilo, ako Jelšava, o jejž starších osudoch mienim niečo prehovoriť.

Najstaršie nepísané pamiatky, vzťahujúce sa na dejiny Jelšavy, zachovala nám živá starina, t. j. pamäť ľudu, v názvoch jednotlivých v starej dobe významnejších miestností, medzi ktorými predovšetkým pozoruhodné je meno *Hradovisko* [1]), tvorivšie kedysi stred politického, náboženského i spoločenského života obyvateľov celej Muráňskej doliny. Väčšie-menšie obce, nachodivšie sa v šerej dávnovekosti na pamätnom tomto území, vysielali sem svojich kmetov, aby sa o svojich spoločných potrebách a záujmoch poradili, vyskytlé rozopre vyrovnali, v páde hroziaceho nebezpečenstva potrebné ochranné a obranné poriadky porobili. Hradovisko bolo ďalej strediskom obchodu, kam z celého bližšieho i ďalšieho okolia shromažďovali sa priemyselníci, remeselníci a kupci, aby zamieňali všelijakého druhu vyrobky za hospodárske plodiny, dobytok, alebo iné cenné predmety. Potom slúžilo Hradovisko svojím mocne ohradeným priestorom v časoh nebezpečných za útulok ako zbrane neschopným ľuďom tak i ich dobytku. Konečne v časoch pokojných bolo ono miestom vyrazenia a zábavy menovite po čas slávností k pocte jednotlivých bohov spoločne odbývaných. Pod Hradoviskom, ako pod záštitou, časom usadzovať sa počaly rodiny jedna za druhou, ktoré potom utvorily ďalej a ďalej rastúcu osadu. Tou osadou bola Jelšava.

Naproti tomuto Hradovisku, ktoré časom dostalo význam župného hradu, stála s tamtej strany rieky v lese na výšine starobylá, istotne staršieho pôvodu než Hradovisko, strážnou vežou opatrená a pevnou zďou obohnaná pevnosť *Starý hrad*, pod nímž rozkladala sa v tých dávnych časoch osada *Stará ves*. Starý hrad bol staršieho pôvodu pevnosťou, mal však len miestny význam a bol upotrebovaný len do toho času, kým Hradovisko neprišlo k väčšej a širšej platnosti. Starý hrad tým skôr mohol zapustnúť a zanedbaným ostať, čím bližšie nalezal sa župný hrad Hradovisko.

Je pravdepodobné, že obyvatelia pradávnej Starej vsi založili a zaľudnatili súsednú Malú Viesku a Rúdno, a možná vec, že odtiaľto bola zaľudnatená celá Muráňska dolina.

Z priechodnej doby od pohanstva ku kresťanstvu Cyrillom a Metodom rozširovaného známe na Slovensku len veľmi chatrné pamiatky, zachovavšie sa zväčša v starobylých chrámoch, ozdobených dľa obradu pravoslávnej cirkve. Avšak i tieto chatrné pamiatky, predstavujúce obrazy svätých vo východnej cirkvi ctených, udržavšie sa na stenách spomenutých chrámov pod vrstvami vápenného ná-

[1]) S. Tomášik: Denkwürdigkeiten des Muranyer Schlosses, 144, 145.

teru, sú neodškriepiteľným dôkazom toho, že na území celého horného Gemera, zahrňujúceho v sebe doliny: Rimavskú, Baložskú, Ratkovskú, Muráňsku, Štítnickú atď., viera Cyrillom a Metodom dávnym našim predkom zvestovaná mala svojich vyznavačov, ktorých zlomky na gemerskom Horehroní až podnes pri tejže viere sa udržaly. Nemôže byť ďalej žiadnej pochybnosti o tom, že i obyvatelia starobylých spomenutých obcí boli vyznavačmi pravoslávnej viery.

Aký život sa tu vtedy prúdil, ktorí kmetovia vývodili na župnom Hradovisku, kto zná, či bude možno dakedy vystopovať, keď zčiastky živelné pohromy, zčiastky však búrlivé časy tatárskeho plenu, tu obzvlášte hrozne zúrivšieho, potom zase turecké vpády znivočily všetky písomné starobylé pamiatky, ktoré by boly maly osvietiť dobu cyrillo-metodejského pravoslávia.

Ten patriarchálny život, vedený pod správou domácich kmetov, spravovavších obec dľa starobylých slovanských ustanovizní, začal miznúť v tom pomere, v akom vytískaná bola pravoslávna viera zo starobylých chrámov našich predkov následkom uvádzania bohoslužby dľa latinského obradu. Priechodná táto doba, v ktorej diala sa ďalekosiahajúca zmena v náboženstve slovenského obyvateľstva na týchto stranách, zavŕšila sa pravdepodobne nezadlho po hroznom tatárskom plene, nasledovavšom po onej nešťastnej bitke s Tatármi na močaristej rovine Mohi pri Šajave r. 1241.

O dva roky pozdejšie, totiž r. 1243, diplomom Belu IV. obdržali jednu čiastku jelšavského územia Egruch a Eliaš, druhú rodina Bebek, ktorých úsilím zamenila jedna čiastka obyvateľstva pravoslávie rímsko-katolíckou vierou. Aby táto nová viera tým úspešnejšie sa rozširovala, vystavený bol v Jelšave na tom mieste, kde teraz stojí palác Koburgov, samostan mníchov pavlínskych, k ichž udržovaniu a chovaniu určené boly dve súsedné dedinky: Mníšany a Kopráš.

Keď po onej nešťastnej bitke pri Šajave rozlialo sa päťstotisíc [1]) Tatárov po vlasti našej cieľom pustošenia a rabovania, nezostalo ušetrené ani obyvateľstvo odľahlejších krajov. Ak hrozné musely to byť nájezdy, možno zatvárať odtiaľ, že obyvateľstvo, ukryvšie sa pred ukrutnosťou Tatárov, volilo radšej v odľahlých dolinách hladom pomreť, než vydať sa Tatárom na milosť a nemilosť. Z tých ukrutných časov zostalo v pamäti ľudu meno „Hladomra“, ako pomenovanie hlbokej, odľahlej doliny neďaleko Chyžného, sídla účinkovania vehlasného Samuela Tomášika, v ktorej utekl pred nápadom tatárskych hord národ hladom zahynul. Na území mnohých obcí, menovite okolo súsednej Veľkej Revúci, nalezaly sa až do nedávna podzemné diery, do ktorých ľud ukrýval sa pred „psohlavci“, ako ich národ pre ich nízke čelo, šikmo umiestené oči a podlhovatú bradu nazýval. Keď však psohlavci zbadali, ako a kde sa ukrývajú ľudia pred nimi, chodili hore-dolu po poliach a

[1]) O mnoho, mnoho menej, ako dokazujú ruskí historikovia, ktorých národ prvý zakúsil tú strašnú tatársku pohromu. Red.

odľahlých dolinách a vykrikovali: „Hana, poď von! Psohlavci už odišli!“

Pravdepodobne vtedy presídlilo sa obyvateľstvo spomenutých malých osád Starej vsi, Malej viesky a Rúdneho do osady pod Hradoviskom ležiacej a tak splynutím týchto štyroch obcí utvorený bol základ terajšej Jelšavy, ktorá v nasledujúcom století nielen že sa od toho strašného plenu zotavila, ale i natoľko vzrástla, že obdržala meštianske privilegia a ohradila sa vysokými násypmi a dvoma pevnými bránami, z ktorých jedna na juhu oproti Teplici, druhá však vedľa panského kaštieľa bola postavená.

Pôvodca rozpravy „Historia ecclesiae Evangelicae Alnoviensis breviter adumbrata“, pravdepodobne evanjelický farár jelšavský P. Valaský, tvrdí, že pôvodní obyvatelia Jelšavy boli Nemci, ktorí vraj k vôli baníctvu sem odinokiaľ dovedení boli. Stopy ich jestvovania ukazujú sa vraj mnohé na území jelšavskom; im že ďakuje mesto i svoje povznesenie a rozkvet, ako i svoje povýšenie na banské mesto. Odkiaľ by spomenutí Nemci boli dovedení bývali, nezná povedať, ale sa domýšľa, že pravdepodobne z neďalekej Dobšinej a zo súsedného Štítnika, kam opäť zo Spiša boli sa dosťahovali. Ich húfne presídlenie kladie do doby nasledujúcich kráľov: Gejzu II., Andreja II., Štefana V. a Belu IV., ktorí zvláštnymi výhodami vyznačovali prišelcov na úkor domorodých. Nuž táto posledná praktika má v našej vlasti i dnes velikú platnosť. Ale že by Nemci boli pôvodní obyvatelia Jelšavy bývali, alebo že by boli Jelšave k rozkvetu dopomohli, také tvrdenie je dnes stanoviskom prekonaným. I v mojom milom rodisku, Veľkej Revúci, nalezajú sa až podnes rodiny, ktorých nemecký pôvod ešte dnes označujú ich rodinné mená, ale zato nikomu nenapadne tvrdiť, že by Nemci boli bývali pôvodní obyvatelia Revúce, trebárs sa udržaly dodnes i takéto pomenovania: „Stängerausch“, „Taschinberg“, „Hembriber“ a mnohé iné. Ešte ako kuriosum spomenutia zasluhuje to jeho tvrdenie, že by boli títo Nemci vymizli následkom 28-ročného pobytu husitov pod Jiskrom v tomto okolí. Potom ako ďalšiu príčinu pôvodca uvádza vpády Turkov, ako čo by títo len Nemcov boli škrtili, a Slovákov ochraňovali. Konečne spomína ešte ako najväčšiu príčinu ich vymiznutia mor roku 1570 na týchto stranách zúrivší.

Celkovité vymiznutie Nemcov, my by sme radšej povedali poslovenčenie alebo splynutie prišlých Nemcov s domorodci, pôvodca rozpravy kladie na konec druhej polovice XVI. stoletia, odôvodňujúc svoje tvrdenie tou okolnosťou, že v mestskom archíve jelšavskom nalezavšie sa ešte za jeho času mestské zápisnice z rokov 1574 a 1575, ktoré predtým vraj výlučne nemecky boly vedené, písané sú hneď latinsky, hneď slovensky, a len už kde-tu nemecky.[1])

Poneváč na ďalší vývin mesta Jelšavy maly dôležitý vplyv udalosti okolo blízkeho muráňskeho zámku sa odohravšie, prinútení

[1]) Paměti Jelšawské a Muránské 1829 (str. 37) hovoria: „... w Protokolu městském, naywětšj částkau slowenském, nacházegj i německy napsané pamatnosti, ačkoli gen welmi málo, od l. 1574 a 1575.“ Red.

sme k vôli jasnejšiemu priehľadu povšimnúť si pánov, vládavších kedysi týmto svojho času veľavýznamným hradom.

Dla hodnoverných dejepisných zpráv boli husiti prví, ktorí príhodnosť nad osadou Muráň strmiacich vápencových skalísk k založeniu hradu vyzreli a zvláštné to miesto nepristupným učinili a opevnili. Poneváč zmienka v domácich dejinách o tomto hrade činí sa ešte len okolo r. 1440, tak je nad všetku pochybnosť vyvýšené, že staviteľom tejto pevnosti nebol nik iný, ako husiti [2]) pod Jánom Jiskrom z Brandýsa na ochranu práv vdovy-kráľovny Alžbety dovedení na naše strany. Zpomedzi Jiskrových vodcov, prišlých na Slovensko, pripadla Valgatovi úloha zaujatia hradov v Gemerskej stolici ležavších, čo sa mu po opevnení Muráňa i šťastlive podarilo. Od tohoto vodcu vydobytá bola i Zvolenská stolica.

Dvadsaťosemročný pobyt husitov na Slovensku mal ďalekosiahajúce následky. So stopami husitov stretáme sa menovite v Gemeri a v Malom Honte temer v každej dedinke a v každom mestečku. Vtedajší dejepisci hovoria, že títo Česi za ten krátky čas tak udomácnili sa u nás, ako čo by nikdy neboli mali odtiaľto odísť, že vstupovali s domorodými Slovenkami do manželstva a zakladali dobre sriadené domácnosti.

Pobyt Jiskrových povestných bojovníkov na Slovensku ani dosiaľ nie je dostatočne osvetlený. Okrem prác Ladislava Bartolomaeidesa a Samuela Tomášika, spisovatelia len v najnovšej dobe venujú tejto stránke našej historie väčšiu pozornosť; a tu spomenúť treba najmä významné bádanie Jána Mocku.

Už roku 1449 sťažovali sa prälati a baronovia v liste písanom na Nicolu Decana, že „povstali na horných stranách Uhorska českí lúpežníci, ktorí medzi inými nepríjemnosťami, ktoré ťažko nesieme, doniesli so sebou i kacírske učenie husitov a rozšírili ho natoľko, že v stoliciach Spišskej a Šarišskej nalezá sa množstvo církví, v ktorých sa velebná večera Pána pod obojím prisluhuje.“ A kamenná pamätná doska, umiestená nad dvermi kapelly Ivana Kapistrána v Iloku, zomrevšieho r. 1456, hovorí, že „Svätý Ján Kapistránsky bol hlavným inkvisítorom proti (häretikom) kacírom a medzi týmito menovite i proti husitom. („Sanctus Joannes Capistrani..... in haereses omnes Generalis inquisitor, quem..... Adamitae, Hussitae et Thaboritae errorum suorum ultorem habuerunt.“) Odtiaľto vidno, ako široko-ďaleko po vlasti našej boli sa v tie časy husiti rozšírili.

Ačkoľvek z doby osadzovania a účinkovania Jiskrových husitov nemáme žiadnych písomných pamiatok, vzťahujúcich sa výlučne na mesto Jelšavu, predsa považiac staviteľské pamiatky týchto zvláštnych bojovníkov v najbližšom okolí mesta Jelšavy, ako v Ratkovej, Kameňanoch, Tisovci, Kraskove, Rimavskom Brezove ešte počiatkom tohto stoletia sa vyskytovavšie, prísť musíme k tomu následkovaniu, že i na Muráňskej doline a tam opäť predovšetkým v Revúci a Jelšave učenie Husovo skoro sa ujalo i hlboké korene v obyvatel-

---

[2]) Sotva. Red.

stve zapustiť muselo, tak že ho ani dosť skoro po dobytí muránskeho zámku r. 1461 skrze Štefana Zápoľu nasledovavšie nepriaznivé udalosti vykoreniť neboly v stave.

Vydobytý hrad pripadol ako odmena víťazovi, spomenutému Zápoľovi, darom Matiaša kráľa; nezadlho však prešiel kúpou do rúk jeho poručíka Tornallyayho, okolo r. 1500.

Jakub Tornallyay zanechal štyrročného syna Jána, ktorému postavil testamentárne za tútora svojho príbuzného Mateja Bassu. Akonáhle Basso presídlil sa na spomenutý zámok, počínal si tak, ako by zámok bol jeho vlastníctvom, otvoril na ňom útočište všetkým výstupníkom, tak že Muráň stal sa skoro hniezdom zbojníkov, ktorí široko-ďaleko znepokojovali pokojné obyvateľstvo a cestovateľov. Následkom vyrabovania kláštora Offensteinu bol Basso na sneme r. 1548 za nepriateľa vlasti vyhlásený a vypovedaná proti nemu vojna, s jejž vedením poverený bol gróf Mikuláš Salm.

Tak sa zdá, že ani Zápoľa, ani Tornallyay, ani Basso nemali ani vôle a možno že ani spôsobu a príležitosti vplývať na vnútorný vývin, zvlášte však na cirkevný život obyvateľstva Muráňskej doliny.

Zámok muráňsky vydobyl roku 1549 generál Salm.

Väčšina posádky muráňskej i sám gróf Salm bol evanjelickej viery. Preto povolal okolo r. 1560 evanjelického slova B. kazateľa menom Cypriana Friedta z Olomúca na Muráň, ktorý skutočne zaujal svoj úrad s titulom: „regius in arce Murán concionator". Tohoto muža vyvolili nezadlho evanjelické cirkve dolín Muráňskej, Ratkovskej, Baložskej, Rimavskej atď. za svojho superintendenta. Táto udalosť, totiž voľba superintendenta, predpokladá, že už pred príchodom Cypriana Friedta muselo byť učenie Lutherovo veľmi rozšírené na týchto stranách. Keď považíme tú krátku dobu od vystúpenia Luthera po povolanie Friedta na muráňsky zámok, musíme mimovolne zavierať na to, že učeniu Luthera pripravil tu cestu husitismus. Kto bol rozširovateľom učenia Luthera v prvých tých časiech tu, táto otázka ostane ešte dlhé časy otvorenou, ačkoľvek netreba tratiť nádeju, že bádanie našincov, žijúcich na tých stranách, šťastlive rozlúští i túto záhadu, jestli sa podarí vynajsť akú-takú písomnú pamiatku z tej doby v archíve jednej alebo druhej cirkve. Hľa, v najnovšom článku „O rodnom kraji Pavla Jozefa Šafárika" (Slov. Pohľady 1895, str. 349) objavil pán pôvodca „artikule Shromaždení štítnického duchovenstva" z r. 1591. Muráňska superintendencia, zahrňovavšia v sebe cirkve stolice Gemerskej a Malohontskej, sriadená bola na základe artikulov, sostavených Cyprianom Friedtom, ktoré pozdejšie jeho nástupca v úrade Ján Rimanoviani rozmnožil a rozmnožené takto podpísal: „Ego Joh. Rimanoviani Crucensis, subscribo pura mente sincero animo et candido corde, confessioni Aug. Carolo V Imp. exhibitae, ac elencho doctrinae quinque civitatum in Hungaria, Cassoviae, Eperies, Leutschoviae, Bartphae et Cibini, Episcopo agriensi Antonio Verantio praesentato, nec non approbo articulos Muranienses".

Následník Salmov, Melchior Maschko de Niederlais, kráľovský kapitán na Muráni, bol tiež evanjelikom. On spomenuté artikule

nielen že sám podpísal, ale i jednotlivým cirkvám k zachovávaniu odporučil. I Maschkov následník barón Julius Herberstein bol evanjelického vyznania, ktorý zvýšuvedené artikule dňa 21. februára 1585 vlastnoručným podpisom potvrdil a ich cirkvám k zachovávaniu sdelil.

Práve v tom čase, keď Ján Rimanoviani bol zámockým kazateľom, nalezala sa cirkev evanjelická jelšavská vo veľkej nesnádzi. Upela pod jarmom tureckým zvlášte od r. 1556, v ktorom bola od Turkov — dľa štítnickej cirkevnej kroniky — „v ten den pred Obrezanim P. J. Kr. Jelssava ukrutne srabovana a vypálena, kdežto odvedeno bilo lidu na 400". Toto turecké jarmo preto tak ťažko doliehalo na cirkev, že nikto z okolitých farárov nechcel zaujať uprázdnený úrad slova B. kazateľa zo strachu pred Turkom, aby nebol do zajatia odvlečený, ako sa to nejeduomu evanjelickému farárovi toho času prihodilo, o čom menovite vieme i z dejín cirkve evanj. a. v. tisovskej. (Vidz „Z našej živej stariny". Cirk. Listy 1891, číslo 11.) Magistrát mesta Jelšavy, aby svojej cirkvi z tejto nesnádze pomohol, dal na mestské útraty meštianskeho synka Jura Fabryho (Fabricius) na štúdia, ktorý keď najprv doma položil si dobrý základ, odišiel do Levoče, kde za štyri roky učil sa pod Gašparom Kramerom. Po skončení štúdií doma odobral sa do Schweidnicu v Sliezsku, odkiaľ, keď mu učiteľ Christophor Orolobius zomrel, presťahoval sa do Prahy. Po jednoročnom pobyte v Prahe navrátil sa domov a aby vďakou splatil náklad magistrátom na jeho štúdia učinený, prijal správu vyššej školy v svojom rodisku. Keď však mor vypuknul v celej krajine, pravdepodobne r. 1576, opustiv úrad odišiel do Čiech, kde sa v meste Rataji u zemianskej rodiny Jána Mološického zdržoval za pol roka ako vychovávateľ. Ale naliehaniu svojich rodákov nemohol odolať a tak r. 1578, opatrený sprievodným listom [1]) a pravdepodobne i cestovnými peniazmi svojho re-

[1]) Poneváč sprievodný ten list znamenite tlumočí vtedajší stav ako cirkve tak i obce jelšavskej, zaslúži, aby bol širšej verejnosti prístupný. Zneje nasledovne: „Nos Judex Juratique cives oppidi Alnoviensis universis et singulis, cuiuscunque status et ecclesiasticae dignitatis Reverr. doctrina ac pietate eximiis clarisque viris, Dominis Doctoribus Sacrae Theologiae Candidatis et ecclesiarum Pastoribus Praefectisque, Dominis summa nobis reverentia atque fide observandis, salutem et commendationem officiosam offerimus. Praesentibus autem reverendam dominationem Vestram latere nolumus, postquam nos miseri hominus, gravi sub iugo imperii Turcici versaremur, variisque calamitatibus, in delira et ultima hac senecta mundi exagitaremur: inter cetera quoque impedimenta accedit et illud, quod in tanta messe pauci reperiantur ecclesiarum ministri. Alii enim metu hostili deterriti vocationes fugiunt, alii infecti sectis Idololatriae alienis a vera orthodoxa religione, necesse est vitentur, ne piis conscientiis sint obstaculo et detrimento. Quo autem sincerior doctrina Evangelii hactenus in ecclesiis recepta, et propagari et conservari in posteros possit: vocavimus itaque reipublicae nostrae alumnum praesentium literarum exhibitorem vitae ac morum integritate, pietateque

diska, vybral sa do Wittembergu, kde v nedeľu Jubilate r. 1579 bol vysvätený. Úradoval v svojom rodisku do r. 1633, v ktorom umrel ako senior bratstva gemerského.

Ešte mi poznamenať treba, že tento Fabricius prichodí v šematisme študentov wittembergskej university z r. 1578 ako „Georgius Fabricius Alnoviensis". (Vidz Sasinkov článok „Študenti zo Slovenska pred XVII. storočím". Národnie Noviny 1887, číslo 119.)

Veľavýznamný je obsah vyššie uvedeného listu, ktorý magistrát mesta Jelšavy bol vydal svojmu chovancovi. V ňom stažuje sa predstavenstvo mesta predne na jarmo turecké a iné rozličné nehody, pod ktorými pravdepodobne má sa rozumeť i mor po krajine zúrivší. Ako ďalšie prekážky duševného života pripomína nedostatok slova B. kazateľov. Jedni totiž zo strachu pred Turkom nechcú prijať nabídnuté im pozvanie, iných však, nakazených sektárstvom, musia sa sami vystríhať, aby neposlúžili k zkaze svojho svedomia. Aby tedy čisté evanjelické učenie dosiaľ v cirkvi prijaté a rozširované i pre budúcnosť zachované byť mohlo, povoláva magistrát na úrad kazateľský chovanca svojho mesta.

Z týchto niekoľkých čŕt dosť jasne vysvitá, že Jur Fabricius nemohol byť prvým evanjelickým kazateľom, lež že museli pred ním už pracovať horliví mužovia, ktorí boli v stave cele obyvateľstvo Jelšavy evanjelickému vierovyznaniu získať a na základe tohoto nového učenia i cirkev i školu sriadiť. Lebo nedá sa myslieť, že by sa bol magistrát mohol s takou horlivou zaujatosťou starať o obsadenie miesta kňaza, keby k tomu nebol býval splnomocnený súhlasom celého obyvateľstva. Obsah tohoto listu poskytuje nový dôkaz toho, že „husitismus" — odstrániviší pravdepodobne pavlínskych mníchov z jelšavského kláštora — „prekliesnil cestu luteranismu, ktorý tu už v rokoch 1526, 1545 hlboké korene pustil." (Vidz „O rodnom kraji Pavla Jozefa Šafárika". J. Botto. Slovenské Pohľady 1895, str. 352.)

Ku koncu svojho života obdržal Jur Fabry za kaplána Mateja Škultétyho. Ako nástupca Fabryho vyvolený bol r. 1634 Christophor Lovčáni, pozdejšie senior, ktorý umrel r. 1645. Za diakonov mal najprv Šimona Abrahamidesa od roku 1633; po tohoto odchode

---

praestantem iuvenem, Georgium Fabri, ad munus docendi. Quapropter Reverendam Dominationem vestram vehementer etiam atque etiam petimus eundem promovere, suscipere, atque impositione manuum et auctoritate ecclesiae Vestrae ad docendum confirmare dignamini eoque pacto afflictis nostris ecclesiis, sub rabie Turcica, quae fere ruinam minitari videtur, benigne succurrere, eisque consulere ne gravemini, quo in negotio, Deo et nobis tam gratum, officioque nostro benignum atque salutare factum, a retributore quoque cunctorum beneficiorum prolixam remunerationem estis accepturi. In cuius vocationis testimonium fide dignius praesentes sigillo officii nostri consveto confirmandas esse duximus. Datae Alnoviae die divi Michaelis archangeli, anno a restituta salute supra Millesimum Quingentesimo septuagesimo octavo." Vidz: „Novi eccles. et schol. Annales" 1795.

do Nového Mesta nad Váhom povolaný bol r. 1645 Jur Conradi, pochodivší zo Strelice v Sliezsku. Po smrti Lovčániho vyvolený bol väčšinou hlasov 3. mája 1645 klenovský slova B. kazateľ Ondrej Mayer, rodák z Badína, úradovavší potom do r. 1669, ktorého roku dňa 22. mája umrel a dňa 26. toho istého mesiaca pochovaný bol v chráme na rynku ležiacom. Za diakonov mal výšspomenutého Conradiho a od roku 1663 Israela Langa. Toho istého roku na radu seniorálneho predstavenstva vyvolený bol Jur Lovčáni, prv slova B. kazateľ v B. Bystrici pri chráme sv. Alžbety. Jeho úradovanie nebolo dlhotrvanlivé; prečo? o tom poučujú nás opäť dejiny muráňskeho zámku.

Vydobytie tejto pevnosti láskou Vesselényiho r. 1645 malo za následok, že po sňatku Márie Széchy s Vesselényim vypovedaný bol zámocký kazateľ Štefan Kőszeghy. To bolo znamením, že luteranismu maly nastať tvrdé časy. Avšak ďalších premien na cirkevnom poli nebadať za života Vesselényiho na Muráňskej doline. Ale po odhalení sprisahania vešelínskeho, menovite keď sa podarilo Karlovi Lotringskému prehovoriť Máriu Széchy oddať hrad r. 1670, nastaly pre evanjelikov kruté časy. Po odpravení Márie Széchy do Viedne, kde v žalári biedne svoj život dovŕšila, Karol Lotringský ubytoval na zámku cisársku posádku a sám zámok prešiel do majetku grófa Jána Rotthala. R. 1673 odňaté boly chrámy nasledujúcim cirkvám: Muráňskej Dlhej lúke, Veľkej Revúci, Mokrej lúke, Chyžnému, Šiveticiam a Jelšave, a slova B. kazatelia týchto cirkví boli úradu zbavení. V tom istom čase boli ochtinský farár A. Bubenka na muráňsky zámok, štítnický Valentín Geletneky do Košíc odvedení. Podobný osud mal byť pripravený i chyžňanskému farárovi Lorencovi Bahylovi, ktorého zo zámku vyslaná eskorta bola i chytila, ale keď na ceste zastavila sa v krčme mokrolúckej, Bahyl, použijúc vhodného okamihu, ušiel z rúk napitej posádky.

Gemerský evanjelický seniorát podniesol ohľadom odobraných cirkvám kostolov sťažnosť stoličnému shromaždeniu dňa 15. apríla 1681 v Rožňave vydržiavanému. V tejto sťažnosti bola zmienka o nasledujúcich odňatých chrámoch: šivetickom, jelšavskom, chyžnianskom, mokrolúckom, veľko-revúckom, muráňsko-dlholúckom, polomskom so Závadkou a Helpou, šumiackom s Telgártom a Vernárom a pohorelskom. Sťažnosť tá opätovaná bola i na sneme šopronskom toho istého roku, pravda bez výsledku, lebo už vtedy bola v plnej platnosti zásada: „cuius regio, illius religio“, o čom možno sa presvedčiť i z 25. článku zákona z r. 1681, kde tieto slová stoja: „. . . cum liberum religionis exercitium iamantea in an. 1606 vigore pacificationis Viennensis concessum, his motibus a parte nonnullorum interturbatum fuisset, ideo confirmato hic loci articulo I dictae pacificationis idem exercitium omnibus et ubique per regnum, *salvo tamen iure dominorum terrestrium*, iuxta articulum I an. 1608 ante coronationem editum, liberum permittitur.“ Na krátko: sloboda náboženstva sa dovoľuje, ale bez naštrbenia práv zemských pánov. Zákon tedy dáva slobodu náboženskú, ale pod tou podmienkou, jestli sa tým nenaruší právo zemského pána. Kým tedy na muráň-

skom zámku sedela cisárska posádka, Jelšava nesmela mať kňaza; tento stav trval do roku 1682, v ktorom roku zmocnil sa Emerich Tököli Košíc a temer celého Horného Uhorska. Jeho prvé nariadenie bolo prinavrátiť odňaté chrámy a školy evanjelikom. Dobrodenia tohoto Tököliho rozkazu účastnou stala sa i Jelšava. Spomenutého 1682. roku totiž uviedol Tököliho poverenik Martin Letenei ako slova B. kazateľa Jána Sentkerestiho, predtým farára v Štítniku. Nasledujúceho roku padol i muráňsky zámok do rúk Tököliho. Ale už roku 1684 vydobyl generál Schultz s 8000 chlapmi muráňsky zámok, za jehož präfekta ustanovený bol Ján Melchior Pasek, nasledujúceho však roku Michal Angelo Jacquemont. Roku 1689 boli poverenikmi kráľovskými ustanovení tamže Christof Breiner a Pavel Mednyansky.

Tito kráľovskí povereníci ešte 30. marca toho istého roku, v ktorom boli vymenovaní, pozbavili úradu všetkých slova B. kazateľov evanjelických na Muráňskej doline. Musel tedy i Sentkeresti so svojím diakonom Jánom Dionysom, potomným skálnickým farárom, opustiť nielen svoj úrad, lež i mesto Jelšavu. Ačkoľvek statní Jelšavania hneď sa obrátili s prosbami ako na spišskú komoru, tak i na spomenutých kráľovských poverenikov, aby im bolo dovoleno aspoň v modlitebnici, ktorú si boli na svojom hrobitove vystavili, vydržiavať služby B. dľa evanjelického obradu, predsa nedosiahli ničoho. Len počiatkom XVIII. stoletia, totiž r. 1703, bola im súkromná služba Božia dovolená. Následkom čoho sverili Jelšavania úrad kazateľský Eliášovi Sartoriusovi, ktorý po pamätnom priateľskom pokonaní stavov na poliach séčovských r. 1705 v prinavrátenom chráme počnúc od roku 1706 služby Božie odbavoval i prinavrátené všetky farské dôchodky užíval. Keď Sartorius ešte toho istého roku umrel, povolaný bol na jeho miesto Ondrej Sexti, ktorého po štýrročnom úradovaní zastihol osud jeho predchodcu Sentkerestiho. Dňa 10. novembra 1710 vyšlo nariadenie cisára Jozefa I., ktoré nakladalo:

„...autumnales anni proxime praeteriti 1709 seminaturas in terris ad Catholicas parochias pertinentibus, per aug. et hel. conf. ministros factas, seu anni modo currentis praeteritam messem, frugesque et procreationem, erga solam inseminati eorum grani seu seminis in qualitate et quantitate refusionem, aut supputationem ipsis seminantibus per plebanos Catholicos fiendam, pro iisdem plebanis et ludi magistris Catholicis cedendam et resignandam statuimus. Demum vero universas ecclesias, templa, capellas, parochias, scholas et beneficia ecclesiastica, piasque fundationes cum universis suis clenodiis, supellectilibus et appertinentiis, contra sensum praecitatorum articulorum Catholicis, ut praemissum, quocunque modo ademptas et per Aug. et Helv. Conf. addictos indebite possessos, legitimis Catholicis plebanis, Beneficiatis, Administratoribusque statim et de facto remittendas ac restituendas et consequenter eiusmodi parochis eorumque ludi magistris Catholicis (extra duntaxat loca articulariter pro Aug. et Helv. Conf. libero et publico exercitio denominata) ubique suas etiam stolas et solitos

annuales proventus, decimas tamen et quasvis ante hac praestari consuetas obuentiones, ulterius etiam iisdem solum pendendas" atď.

Na základe tohoto nariadenia bol chrám cirkvi jelšavskej r. 1711 odňatý. Sexti vzdor tomu nehýbal sa z mesta, lež pilnoval privátne služby Božie, ktoré odbavoval v súkromnom, k tomu cieľu sriadenom stavisku. Avšak už nasledujúceho roku, totiž 1712, bol Sexti skrze župana Štefana Koháryho, potomného majiteľa muráňskeho zámku, i z mesta Jelšavy vypovedaný, následkom čoho verejné služby Božie v jelšavskej cirkvi úplne prestaly.

Prichodí už teraz aspoň nakrátko zmieniť sa o veľmi početne navštevovanom gymnásiume jelšavskom, ktoré, kým cirkev evanjelická tamže jestvovala, v plnom kvete stálo. Prvým správcom tejto vyššej školy bol, ako už pripomenuto, Jur Fábry. Avšak keď tento istý muž v svojej autobiografii hovorí: „fundamenta literarum jeci in patria", tak z toho celkom správne zatvárať možno, že dotyčné gymnásium už okolo r. 1540 jestvovať muselo a činnosť jeho len následkom tureckých vpádov na istý čas pretrhnutá bola. Eliáš Láni, potomný superintendent Oravy, Liptova a Trenčína, okolo r. 1595; Martin Kreuselius okolo r. 1611; Jur Pauliny r. 1627; Andrej Mayer r. 1630; Ján Stefanides r. 1630—1637; Jakub Kulius r. 1638; Ján Augustiny r. 1639—1641; M. Matej Romenec r. 1650; Andrej Szentkereszti r. 1653; Israel Lang r. 1660, potomný diakon; Daniel Horčička r. 1661; Matej Faczoni r. 1670; Daniel Plačko (Plorantius) r. 1682; Štefan Chlirini r. 1705; Andrej Fabricius, ktorý od r. 1706—1712 svoj úrad zastával, potom však spolu s farárom musel sa ho vzdať. Aký bol život žiactva na tomto gymnásiume, ťažko by bolo bývalo utvoriť si i len približne nejaký pochop, keby jeden žiak posledného rektora, Andreja Fábryho, totiž Samuel Hruškovic [1]), potomný superintendent baňského okolia, nebol sa zmienil o ňom v svojej autobiografii.

„S mnohým nebezpečenstvom so stránky kurucov dostal sa Hruškovic r. 1709 do Jelšavy, kde mienil pokračovať v štúdiach. Aby si niečo peňazí shromaždil na odev a papier, prenajal sa mešťanom na celé leto k žatevným prácam. Prostredníctvom rektora Fábryho našiel tu i niektorých dobrodincov, čižmára Zeneiho, nemenovaného zlatníka a súsedných zemanov Šturmanovcov. Ale akí to boli dobrodincovia? Oni za poskytované dobrodenia žiadali od Hruškovica prácu okolo domu a v poli, a keď tento i tak už prenajatý nestačil požiadavkám za dosť urobiť, vystaly i dobrodenia.

[1]) Podobný život viedol v starom veku Kleantes, pochodivší z mesta Assos v M. Asii. So štyrma drachmami prišiel do Athén posluchať filosofa Zenona. Poneváč bol chudobný, nosieval v noci vodu do záhrad prednejších athénskych mešťanov, dňom však navštevoval prednášky svojho učiteľa. Keď mnohí nevedeli pochopiť, odkiaľ sa Kleantes živí, pohnali ho pred súd. K súdobnému pojednávaniu doviedol so sebou záhradníka, ktorému vodu nosil, a pekárku, u ktorej si sám chlieb pekával. Areopagitovia nielen že ho zpod obžaloby osvobodili, ale mu ešte i desať uncí darovali. (Diogenes Laertius VII, 5. §. 168—170.)

Alumnea ešte nebolo a mladší žiaci, ktorých mendíkmi zvali, chodili po domoch prosiac o pokrm a snášajúc ho pre seba i pre iných; ale odhliadnuc od toho, že toho bolo málo, čo nasnášali, ošklivé to bolo, že to nebolo možno jesť. Menej svedomití žiaci pomohli si, chodili po domoch, kde boly dievčence, dvoriac im, a ušlo sa dačo dobrého i pre žalúdok; ale Hruškovicovi, ktorý doma pri štúdiach sedával, nezbývalo iné ako postiť sa a hladovať. Zajedno krajný nedostatok, potom neviazané mravy študujúcej mládeže a konečne nehoda pri zvonení — bol i zvonárom — prirýchlila jeho odchod z Jelšavy." (Cirkevné Listy 1895, str. 101.)

Jeden znamenitý slovenský spisovateľ vytýka slovenskému ľudu „slabosť vrodeného citu národného. Slabosť tá jedine vysvetľuje mnohé zjavy v ľude našom" — hovorí ďalej — „na pr. nie veľmi pozdvihujúci pohľad na hnutie náboženské v našom národe. Dve reformácie prijal, zdá sa, ba dalo by sa dokázať veľmi ľahkým spôsobom, z velikej časti na povel velikášov, dvakrát zahnatý bol ako stádo nazad, jaknáhle tí samí velikáši uznali za opportunné vrátiť sa k Rímu. Len málo výminiek zaznačuje historia reformácie a antireformácie. Nedá sa mysleť, že by pri silnom vrodenom cite národnom národ tak ľahko mohol by jednať v tak dôležitej záležitosti, ako je cirkev a vyznanie náboženské." [1]) Výčitka táto bola by úplne platná, keby nebolo bývalo inštitúcie poddanstva a nebolo bývalo v platnosti zásady: „cuius regio, illius religio", a neboly sa na jej základe tvorily zákony o náboženskej svobode vždycky s tou klausulou, vyzdvihujúcou všetku svobodu: „salvo tamen dominorum terrestrium iure". Veď ešte 15. mája 1736 povereníctvo, prednášajúc svoje sťažnosti a krivdy, páchané na evanjelikoch, prostredníctvom Andreja Ottlíka žaluje sa cisárovi Karlovi medziiným na aristokratov, zvlášte na neobmedzenú vládu tých, ktorí žiadajú, aby slova B. kazatelia a škôl správcovia boli im vydaní ako ich otrokovia, pod tou zámienkou, že pochodia z pospolitého a tak im poddaného rodu. („Magno se adfici dolore dicunt ex impotente eorum dominatu, qui ministros evangelii et scholarum moderatores, quasi servos, sibi reddi postulent eo praetextu, quod essent e plebeio et sibi subjecto genere nati." Vidz: Ribini Memorabilia, tom. II, p. 325.)

K tým málo výnimkám, ktoré zaznačujú dejiny reformácie, pripočítať náležite i cirkev evanjelickú v Jelšave, ktorá raz prijaté učenie svojho reformátora vzdor sedemdesiat rokov trvavšiemu prenasledovaniu nezavrhla, lež pilne pri domácich službách Božích zachovávala a mladšiemu pokoleniu horlive do srdc vštepovala. Neslýchaná to bola radosť na celej Muráňskej doline, keď neočakávane vydal cisár Jozef II. tolerančný edikt. Pravda, že ešte bolo dosť prekážok, kým táto inštitúcia vstúpiť mohla do života. Ako mnohé iné cirkve evanjelické, tak i jelšavská nezameškala utiekať sa na patričné miesta s prosbami o dovolenie sriadenia služieb Božích a povolania slova B. kazateľa. Predsa až potom, keď do-

[1]) Národnie Noviny 1889, č. 40.

kázali, že je Jelšava od najbližšej súsednej cirkve kamenianskej vzdialená pol druhej hodiny, a preukázala, že cirkev počituje 2300 duší, dosiahla dňa 20. marca 1783 dovolenie vydržiavať verejné služby Božie, avšak i toto dovolenie bolo len 7. júna toho roku cirkvi sdelené.

Nesmierna radosť zavládla evanjelickým obyvateľstvom Jelšavy, keď v nedeľu dňa 7. júna spomenutého roku v Ciburovej, vlastne Bakajovej stodole, predbežne na dočasnú modlitebnicu premenenej, odbavoval Fridrich Coroni, ratkovský farár a bratstva starší, prvé služby Božie po sedemdesiatich rokoch. Úplných dvadsaťpäť mesiacov slúžila táto stodola za modlitebnicu cirkvi jelšavskej.

Prvá starosť novooživotvorenej cirkve sústrednila sa okolo povolania slova B. kazateľa. Celá cirkev vyvolila jednomyseľne Pavla Valaského z Cinkoty v Peštianskej stolici za svojho farára, ktorý dňa 13. júla toho istého roku nastúpil úrad.

Kráľovský reskript, ktorým Jelšave služby Božie dľa evanjelického obradu dovolené boly, obsahoval ohľadom školy to nemilé obmedzenie, aby evanjelickí cirkevníci svoje dietky posielali do rímsko-katolíckej školy. Opäť s novou prosbou musela sa utiekať cirkev táto na najvyššie miesto o povolenie otvorenia svojej školy. Keď i táto prosba bola dňa 20. oktobra spomenutého roku prajne vybavená, povolaný bol za prvého učiteľa novooživotvorenej cirkve Pavel Janovský, predtým učiteľ na Cinkote.

Ako pohorelec, ktorý strašným požiarom znenadála o všetko prišiel, tak musela sa zmáhať cirkev jelšavská po obdržaní svobody náboženskej. Počiatkom mája 1784. roku pri slávnostných službách Božích položený bol základný kameň nového chrámu pri svätoreči, držanej z textu Izaiaša 28. kap. v. 16. Chrám bol pod krov dovedený do konca augusta a ešte tej jasene vybudovaná bola fara. Nasledujúceho roku dovŕšili horliví cirkevníci stavbu chrámu a školy, tak že dňa 3. oktobra bol slávnostným spôsobom pri spoluúčinkovaní seniora, pochvalne už spomenutého Coroniho, a kamenianskeho farára Martina Klanicu vysvätený. Nová školská budova prijala hneď na počiatku tri sto žiakov. Roku 1791 musel byť i druhý učiteľ povolaný a konečne r. 1794 i tretí.

Cirkev jelšavská tolerančným ediktom osvobodená od pút, v ktorých za sedemdesiat rokov okovaná hynula, vyvinula v krátkom čase veľkú životaschopnosť. Ako vtedy putá náboženskej, tak dnes putá národnostnej nesnášanlivosti hatia zdarný vývin bohate nadaného obyvateľstva tohoto starodávneho slovenského mestečka nášho, z ktorého predsa kedy-tedy i dnes vyletí ako z potuchlej pahraby iskrička, znamenie utlumeného života národného ukazujúca v tom úprimnom vyznaní: „Čo nám na čas i umlčia jazyky, ale srdcia naše cítia vždy slovensky." [1]) V čom upevni vás Hospodin!

Jozef Maliak.

[1]) Národnie Noviny 1887, č. 91.

Eugen Onegin.

Z Puškina prekladá *Samo Bodický.* [1])

Druhá hlava.

XIV.

O priateľstve tom sotva ste čuli,
By odvrhli sme predsudky,
My všetkých rátame za nully
A seba vždy za jednorky.
My všetci sme Napoleonmi,
Dvojnohých tvorov milliony
Sú pre nás samé nástroje,
Nám v citoch smiešne, divo je.
Bral Eugen ináč veci tieto,
Ač on i ľudí dobre znal
A nimi vôbec pohrdal;
(Bez výminky však zákon nieto)
On zásluhy znal oceniť
A považiť i druhých cit.

XV.

U neho stály úsmev budí
Lenského hovor pohnutý,
Um jeho, kolísavé súdy
I pohľad večne nadchnutý,
To prichodí mu v rúchu novom,
Lež ochladiť ho čo len slovom
Mu nedovolí útlocit,
I myslí: načo zatemniť
Ten okamžitý blaženstva svit,
Veď príde časom temný mrak;
Nech aspoň dotiaľ žije tak
A neprestáva na svet veriť.
Liet mladých ohňu odpúšťam,
I mladý žiar i mladý mam.

XVI.

O všetkom oni viedli spory,
Na mysle mnohé prišlo im:
Minulých plemien dohovory,
Vied plody, dobré i so zlým,
I predsudky večité zdaním,

[1]) Ukážka z prekladu, hotoveného pod tlač v samostatnej knihe. Viďz *Slovenských Pohľadov* sošity 6, 7, 8. *Red.*

I hroby s tajom svojím dávnym,
I život, osud podvrhnúť
Pod prísny nemeškajú súd.
Ohnivých svojich prostred reči
Náš poet časom prečíta
Ohlasy svojho varita;
A Onegin vždy vľúdne svedčí,
Ač do toho i nevniká,
Slúchajuc vážne mladíka.

XVII.

Častejšie ešte vášeň hnete
Um týchto mojich hrdinov,
Vyklznúc pomaly z jej siete
Onegin, zabával sa s ňou
Nevoľne, jako žiaľov plný.
Blažený, kto jej poznal vlny
A konečne ju zanechal,
Šťastnejší, kto ju nepoznal,
Kto ľúbosť schladil v pretrhnutí,
Pomluvou zabudol nepriazeň,
Zazíval v kole druhov, žien,
Žiarlivou mukou nedotknutý,
A dedov verný kapitál
Na úrok dvojke nevydal!

XVIII.

Pod zástavu keď priskočíme
Rozumnej, vážnej tišiny,
Keď vášní oheň zahasíme
A zdajú sa nám smiešnymi
Ich svevoľa, ich túžby vrelé
A šumenie ich pozdné cele —
Skrotené, ale nie bez prác —
Tu slúchame my radi zas'
Ten cudzích vášní vzbúrený hluk;
I chce nám srdce polapiť,
Tak jako starý invalid
Ochotne kloní pozorný sluch,
Keď zvesťam vďačne naslúcha
Z úst vojenského mladúcha.

XIX.

Plamenná ale preto mladosť
Nemáva dušu zakrytú:
Nenávisť, ľúbosť, žiaľ i radosť

Na odiv stavia tu i tu.
V ľúbosti ač bol invalidom,
Onegin slúchal s vážnym vidom
Jak, ľúbiac srdca prejavy,
Náš poet seba predstaví.
Povaha jeho dôverčivá
Obnaží vnútorný stav svoj,
Bez námahy tu Eugen môj
Stav lásky jeho odokrýva
V hovore city nadšenom.
I pri nás bolo, jak pri ňom.

XX.

Ach, ľúbil on, jak v naše letá
Už neľúbia viac; jediná
Zbavená umu duša poeta
Je ešte ľúbiť povinná:
Vždy všade obraz len ten samý,
Len tými jatý želaniami,
Len jeden obyčajný žiaľ!
Ni často schladzujúca diaľ,
Ni rozlúčenia trvácnosť liet,
Ni múzam posvätený čas,
Ni množstvo cudzozemských krás,
Ni veselý šum, pokroky vied
Nezmenia veru dušu v ňom,
Skutočným hriatu plameňom.

XXI.

Nech otrok, Oľgou pritiahnutý,
Sa láske ešte nekoril,
Bol účastníkom vždy po chuti
Jej milých, detských kratochvíľ;
Tam v dúbrave, v chrániacej tôni,
Uprostred zábav ich smiech zvoní,
A už im venec pridelia
I súsedia i priatelia.
Pod tichým krovom, v tichej sieni,
Prekrásnej plná neviny,
Na očiach svojej rodiny
Rozkvitla, sťa kvet utajený,
V zelenej tráve neznaný
Ni motýľmi, ni včelami.

XXII.

Básnika ona obdarila
Nadšení mladých prvým snom,

Spomienka na ňu zobudila
Povzdychy srdca prvé v ňom.
Ostávaj s Bohom hier šumných báj!
On obľúbil si zelený háj,
Kút, kde ho nevyruší nik,
I noc i hviezdy, mesiačik —
Mesiačik, nebies osvetlenie,
Čo sme mu venovali my
Prechádzky stred večernej tmy,
Plač: ukrytých múk potešenie...
A teraz vidíme na ňom:
Náhradu temným kahanom.

Nový záblesk.

(K 10. aug. 1895.)

Ba pozaťahla — uznaj-neuznaj —
noc strastí desná podtatranským svetom...
Mrak obzorom od kraja na pokraj
a blesky zlovestným sa hadia vznetom,
i romoní hrom, sťaby k hrobu zvon,
a občas teskný drie sa z duší ston.

A zavše, blesk keď svety osvieti,
zreš: národy, hľa, zalamujú ruky,
zreš s rujnou túžbou k nebu upretý
zrak plný slz a strádania a muky,
zreš pole zdepčené i sdretý háj,
i nivy spustlé, — púšť od kraja v kraj.

Ó, spusta snáh a túžob v aleji!
— bárs borca-delník bráni, stavia statno —
Ach, pokonný kmit viery, nádejí
u mnohých z detvy vidno hasnúť matno, —
nad hlavami však plesá netopier
i havran, sova — podlý hmyz a zver...

V tom zjagá záblesk... Mizne desný mrak
a nebom bronejú, hľa, svitu puky
a v zorách krásny obraz púta zrak:
Srb, Rumun, Slovák podali si ruky
(trom chrabrým v Rütli rovno Švajciarom)
za pravdu, právo proti tyranom...

Hľa, nový záblesk. Darmo dodieva
toť špatný doňho piskot, štekot, chichot:

Už svitá deň, už blízka úleva,
nám nový záblesk vešti spásy príchod;
on k činu zve —: nuž hor' sa, národy —
Bôh žehnaj, priveď v prístav svobody!

Martin Sládkovičov.

Nezábudky.

Do pamätníka.

III.

Vy v duši svojej jeden vrelý cit
a mnohé túžby pestujete krásne:
cit lásky k ľudstvu — Bohom vštepenej!
a rodu nášho túžby sväté, jasné;
dva plamy to, dva krásne, sväté plamy.
O, chráňte ich, jak v duši vzplály samy!

Jak káže Bôh, nuž ľúbte ľudstvo tak —
a pritom ľud náš, ľud náš holubičí!
nech duch váš povždy s mladým zápalom
len dobru, ducha svetlej kráse žičí;
pestujte povždy ideále skvelé
a buďte šťastní — buďte šťastní cele!

Ľudmila Podjavorinská.

Žiaľ za milým.

Ani mi je k vôli, ani proti vôli,
len ma pri srdiečku neprestajne bolí.

Dobrá vôľa tašla, srdce pobolieva,
veď sa moje oko trávy napolieva.

Kdeže by sa vôľa, kdeže by sa brala,
veď som ju už dávno v slzách vyplakala.

Škoda mojej, škoda, škoda dobrej vôle,
strniskom už leží sťa na jaseň pole.

Načo toľko plačeš — mať mi moja vraví —,
lebo mi uletel sokolík môj plavý.

Načo toľko plačeš — otec dohovára —,
že už nebudú mi kvety kvitnúť z jara.

Načo toľko plačeš — dovráva rodina —,
lebo mojej vôli odbila hodina.

Mojej dobrej vôli odbila hodina,
lebo mi odbili súsedinho syna.

Uletel sokolík, dobrá vôľa za ním, —
darmo ju vraciate vašim zariekaním.

Uletel sokolík, uletím vám aj ja,
veru sa nedočkám na takto rok mája.

Veru vy, mamička, budete plakati,
keď sa na takto rok schádzať budú svati.

Prídu aj družbovia, družky prídu mladé —
bude svadba, bude v hrobovej záhrade.

Somolický.

Oči.

Skutočná udalosť. Spísal *N. A. Vrocký.*

Batteriu našu preložili do Majjurka, najnečistejšieho židovského mestečka, v ktorom, okrem židov a po ulici svobodne chodiacich svíň, nebolo nikoho. Mne dali dve izby v dome Movši Dilonšteina. Rozložil som sa v jednej z nich; druhú, malinkú a polotemnú, nechal som na komoru. Skoro rozostavil som svoje neroskošné imanie: posteľ, dva kufry, skladací stôl, niekoľko skladacích stoličiek a divánik... Áno, divánik... Trebárs bol mi celkom nepotrebný a len na ťarchu pri častom prenášaní s batteriou, no už štvrtý rok vozil som ho so sebou, vyzývajúc žarty kamarátov, že hotujem sa k rodinnému životu a pomaly zaopatrujem sa náradím. Ostal mi divánik od nebohého priateľa, ktorý umrel na ňom a pred smrťou prosil ma, aby som si ho vzal za akúsi dlžôbku.

Život v Majjurku bol jednotvárny. Ráno zamestnanie pri batterii, večer hra v karty alebo vychádzka na vrchovom koni. Nuda bývala veľká. Do mesta bolo ďaleko; zlý čas hnával až do zúfania.

Deň smrti svojho priateľa obyčajne tráveval som doma. I tento rok strávil som ho o samote: čítal som, kúril, potom zavečeral som si a ľahol spať. Ale sen neprichodil... Ležal som na posteli a nechtiac pozeral na divánik, na ktorom umrel Pavlovský, môj kamarát v službe. Mesiac slabo osvecoval izbu; lúče jeho, prenikajúc cez široké škáry okeníc, rozkladaly sa svetlým pruhom pozdĺž divánika... Zrazu vidím, že s divánika hľadí na mňa dvoje živých očí. Ani tela, ani tváre nebolo vidno, len oči, čierne, veľké, hľadely na mňa úporne a žalostne, ako by prosily o pomoc. Výraz ich bol tak mučenícky, že ja nemohol som zniesť ten pohľad a usiloval som sa vyhnúť mu, ale vnútri niečo hovorilo mi: „dívaj sa, dívaj!...“

A díval som sa, a bolo mi strašne. To neboly oči Pavlovského, ani nikoho z mojich známych. Vedel som, že vidím ich po prvý raz, že ešte nikdy nestretol som sa s nimi na zemi.

Mesiac zakryly oblaky, v izbe už bola tma, ale ja vždy videl som tie oči — prosebné, mučenícke. Obrátil som sa tvárou k stene, usiloval som sa zasnúť, ale som nemohol... Cítil som, ako ma pohľad tých očí prenikal od chrbta; cítil som ho kdesi v hlbine svojho modzgu; videl som ich, trebárs ležal som s očami zatvorenými. Zažal som sviecu — oči zmizly. Vykúril som niekoľko cigarett, pozrel na hodiny — bolo pol tretej. Sen začal ma premáhať. Prežehnal som sa, zadúchol sviecu a chcel som ľahnúť, nedívajúc sa na divánik, ale čosi prinútilo ma pozreť naň bokom. Tie samé prosebné oči dívaly sa na mňa... Opäť zažal som sviecu a zostal som sedeť do svitu pri stole, kde konečne zaspal som zohnutý nad knihou, ktorú som čítal, aby som zabil čas do rána.

Nikomu nepovedal som o tom, čo som videl v túto noc, a so strachom čakal som nasledujúcu, obávajúc sa, že tie úžasné oči zase zbavia ma sna; ale noc prešla pokojne, oči viac nezjavily sa. Uspokojil som sa a pripísal som to videnie jednoducho rozstrojeniu fantásie, pod vlivom smutných spomienok o smrti Pavlovského...

Prešlo vyše pol roka. Všetky batterie brigády prešly na učebný polygon, kde cvičily sa v bojovej streľbe. Raz sišlo sa u mňa niekoľko kamarátov; strovili sme predobed a sadli hrať v karty. Nehrajúci sedeli okolo stola a pili pivo. Poručík Ivinský ležal na diváníku.

— Vieš, Smirnov, ja skoro prejdem na službu do Sevastopola, hovoril mi on.

— A to ako? pýtam sa.

— Zamením sa s Korencovom. Jemu žiada sa do nášho kraja, a mne na juh. So strany brigádnych niet prekážok, a o šesť týždňov uvidím mohutné Čierne more s prelestných brehov Krymu, miesto našej hnilej riečky, trápiacej sa v pieskoch.

— Kto je Korencov? pýtal sa jeden z officierov.

— Nie je z nášho učilišťa, preložený z pechoty.

— Škoda, že odchodíš!

— Ryba hľadá, kde by bolo hlbšie, a človek, kde lepšie.

Pozrel som na Ivinského. Vedľa neho na diváníku zase zjavily sa tie úžasné čierne oči a s výrazom veľkého utrpenia upreno dívaly sa na mňa.

— Čo je s tebou? spýtal sa ma jeden z partnerov.

— Páni... vy nevidíte nič tam... vedľa Ivinského... na diváníku? hovoril som, ukazujúc rukou v tom smere, odkiaľ dívaly sa na mňa oči.

— Nič, odpovedalo niekoľko hlasov.

— Nič?

— Rozhodne nič! Leží Ivinský a viac nikto.

— Povedz, Ivinský, pýtam sa, keď som sa trochu uspokojil: — si ty známy s Korencovom?

— Nie, odpovedal mi.

— Nikdy si ho nevidel?

— Nikdy.

— Nevidel si ani jeho podobizeň, fotografiu?

— Nevidel. Začal som si dopisovať s Korencovom o preložení skrze jednoho kapitána od pechoty, jeho príbuzného, ktorý prišiel k nám do batterie dozvedať sa, či nechce niekto prejsť na juh.

— No, dosť už, Ivan Semenovič, tých otázok, pretrhol ma náš starší kapitán. — Marilo sa ti niečo, i hneď chceš vyšetrovať. Vidno, že si bol jednateľom brigádneho súdu. Radšej dávaj! Zabudneš o všetkých videniach.

Hra šla ďalej. Keď priatelia odišli, spamätal som sa, že deň smrti Pavlovského bol 15. februára, a dnes, keď opäť zjavily sa tie oči, bolo tiež 15-ho, a síce júna...

Skončily sa manévry, batterie sa rozišly na zimné byty. Ja zase bol som v Majjurku. Trafil sa kupec na divánik, ale ja neodhodlal som sa predať ho, spomenúc si na nebohého Pavlovského.

Bol vlhký oktobrový deň; ko mne sišli sa kamaráti, a ja, ako obyčajne, sadol som ku kartám. Prišlí ešte traja officieri od druhej batterie; dvoch poznal som dávno, tretieho som videl po prvý raz. Vracali sa z mesta, ale neprestávajúci dážď prinútil ích zájsť ko mne usušiť sa.

Obznámili ma so svojím novým druhom, poručíkom Korencovom, ktorý zamenil miesto s Ivinským.

Prizrel som sa Korencovi. Vysoký, strojný, počerný s výraznými črtami tváre, na očiach svetlé okuliare, odetý čisto, až švihácky. Zvláštny dojem neurobil na mňa. Kázal som podať čaj, rum, zákusku, odbehnúť po hovädzinu a prihotoviť skorej obyčajné *bitky*. Hostia zajedli si, zohriali sa, stali sa veselšími.

Ja hral som ďalej v karty.

— Odkiaľ máte túto granátu? pýtal sa ma po chvíli Korencov, ukazujúc na rozrazenú granátu, slúžiacu za popolník, do ktorého ja i moji hostia neprestajne odhadzovali sme zápalky a ohorky cigarett.

— Kúpil som od žida, odpovedal som ja: — a kúpil som ju ešte naplnenú akousi zatvrdnutou šerou massou. Podarilo sa mi očistiť ju, a teraz slúži za popolník.

— Dávno ste ju kúpili?

— So štyri roky budú.

— Tieto granáty sú veľmi nebezpečné, pokračoval Korencov: — prachový nábitok stuhne v nich časom tak, že neodstane od liatiny. U nás, v Balaklave, stalo sa, že podobná granáta vybúšila na stole pensionovaného delostreleckého plukovníka od zápalky do nej hodenej, trebárs tiež bola mu popolníkom za dlhé roky.

— No táto nevybúši; a pritom v nej je vždy naliata voda, aby sa nekadily ohorky, odvetil som mu.

— Dovolíte pozreť? povedal Korencov.

— Koľko sa vám ľúbi!

Zavolali deňščíka [1], kázali mu vyliať vodu z granáty, očistiť od ohorkov, vypláknuť a povytierať dosucha. Korencov vzal ju a dlho unúval sa s ňou, pozorne ju obzerajúc a ostražite škrabajúc jej vnútornú stenu.

— Nebojte sa, nevybúši! hovorili mu, ale on neprestával obzerať granátu.

Hra skončila sa, dážď prestal; moji hostia sobrali sa domov. Jeden z officierov, prišlých s Korencovom, nalial dva hodné kališky koňaku z ťažkej pochodnej fľašky, ktorú nosieval so sebou, a radil Korencovi vypiť ho na cestu, aby neprestydol. Ten spieral sa, tvrdiac, že viac nemôže. Podnapitý poručík vážne osvedčil, že odopretie bude považovať za osobnú urážku. Korencov slúbil, že o chvíľku vypije.

Všetci, okrem mňa a Korencova, vyšli na schody. Ja stál som pri stole a videl, ako Korencov, chcejúc sa sprostiť koňaku, vylial ho z kališka do granáty. Usmial som sa, že tak vedel si pomôcť.

— Nepijete pálenku? spýtal som sa ho.

— Nerád, no ťažko odopreť priateľovi, aby sa neurazil.

— V podobných prípadoch treba byť rozhodným a neústupne odopreť. Zprvu trochu sa nahnevajú, ale potom prestanú.

Zapálil som si cigarettu a mašinálne, zo zvyku, hodil som zápalku do granáty. Z granáty ukázal sa modrasto-žltý ohník.

— Čo je to? pýtal sa ma naľakano Korencov.

— Váš koňak, odpovedal som, usmejúc sa. No v tom okamžení ozval sa strašný výbuch. Izba naplnila sa dymom. Ja pocítil som ostrý bôľ na pravom uchu, dotkol som sa ho — krv! Zrejmá vec, kus granáty zadrapil mi ucho. Korencov ležal na dlážke a ťažko stenal. Priatelia vbehli do izby, zodvihli Korencova a položili na divánik. Spodná časť jeho tváre bola zpolovice odtrhnutá a odvisla v stranu. Priniesli vody, posteľné moje plachty potrhali na handry a obväzky; dvaja officieri odbehli na hotovej bričke pre brigádneho lekára.

— Veľmi vás bolí? pýtal som sa s účastenstvom Korencova.

— Tvár nie veľmi, odpovedal on: — ale tu... tuto!

Ukázal rukou na brucho.

Rozopäl som mu nohavice, že mu osvobodím boľavé miesto, ale s úžasom som videl, že jeho brucho bolo rozrezané trieskou granáty tak, že mu vnútornosti začaly vychodiť.

— Bolí... bolí... stenal.

Priložil som obe ruky k rane a usiloval som sa chytiť jej kraje, aby som udržal vnútornosti, kým príde lekár. Cítil som, ako niečo živého, pobúreného prelievalo sa mi pod rukami, hemžilo sa, hľadajúc si východu. S citom hlbokej, srdečnej sústrasti pozrel som na nešťastného očami, plnými slz. Niekto sňal mu okuliare. Úžasné, čierne, plné utrpenia oči dívaly sa na mňa upreto, prosebne, tie isté oči, ktoré práve tak hľadely na mňa s toho divánika 15. februára,

[1]) Deňščík, vojak, obsluhujúci officiera.

v deň smrti Pavlovského, a 15. júna, keď na tom diváníku ležal Ivinský. Napadlo mi, že je dnes 15. oktobra, tiež osudné 15. číslo!

Nespustil som očí s umierajúceho Korencova. On tiež napnuto díval sa na mňa — a strašný mi bol jeho prosebný hasnúci pohľad.

Umrel, kým prišiel lekár.

Odviezol som ho domov, prv však rozkázal som svojmu sluhovi, aby diváník vyniesol na pole a spálil ho na prach. Rozkaz môj bol navlas vyplnený.

Od tých čias minulo mnoho rokov, ale ja nemôžem pokojne videť nijaký diváník. Mne hneď začínajú sa mariť na ňom mučenícke čierne prosebné oči, a pod rukami cítim čosi živého, pobúreného, teplého a klzkého, lezúceho zo širokej rany od tej osudnej granáty, ktorá toľko rokov pokojne stávala u mňa na stole.

Z básní Ľudmily Podjavorinskej.

Len jedno straší . . .

Len jedno straší myseľ moju,
len jedno šťastie moje ruši:
že blaho moje, blaho snivé,
či nie je krátke jaro v duši?

Či nenie to, jak vo prirode,
čas májový, čo trvá zkrátka,
prchavý prelet jarných lúčov
a doba ruži — voždy vratká!?

Či nie sú túžby moje svieže
sťa sláčky s pelom, zdobou rosy,
čo dneska vinú sa a kvitnú —
a ráno padnú vzmachom kosy?

Ach, jedno len ma trápi, morí,
i v šťastí nepokojí stále:
či nie sú iba meteormi
tie hviezdne moje ideále?

Dnes ešte žitia perspektíva
sa trblietavou skveje dúhou,
dnes ešte k svetlu, dobru, kráse
je vrelosť srdca mocnou vzpruhou;

dnes ešte v srdci plno kvetu
a v duši plno piesní, zvukov;
však ako to len ďalej bude,
keď život po nich siahne rukou?!

Ach, ako to len ďalej bude,
ak osud víchrom zduje na ne,
ak zroní duše kvetnu sviežu
a ideále nasnívané?

Premena.

A zdalo sa už, že to vždy tak bude:
kraj spustošený, olúpený z krás,
zem zaklnutá v sníky ťažké, tvrdé,
a všade chlad a všade sňah a mráz;
a nikde zeleň, piesní, zvukov, hláska,
sťa vymrela by bola spevná cháska —
tak tvrdo, ťažko príroda si spala,
sťa navždy by už mŕtvou zostať mala.

A ožilo to, ožilo to zase,
sotvaže vesna usmiala sa v svet;
len zjavila sa v pestrej svojej kráse,
už dolinôčka odela sa v kvet,
a sťa by kúzlom, zimy mŕtvosť, tieseň,
zmenila ona v triumfálnu pieseň,
ňou k žitiu budiac, čo si ešte snilo —
až v život nový vše sa rozprúdilo.

Už myslela som, že tak bude vždycky:
i v svete srdca tichý, mŕtvy chlad,
v dušenke smútok — smútok elegický,
hrdielko navždy zanemelé snáď,
že vzplamenelej duše mocné vzlety
nenajdú cestu v poesie svety —
sťa vo prírode, že tak bude zcela:
kvet zráňaný a pieseň zanemelá...

V tom prišlo jaro —; nečakane, smelo,
čarovným prútkom siahlo v srdca taj;
ó, jak to v duši, jak to v srdci zvrelo,
jak zožívalo nový slávit máj!
len jeden pablesk — a už túžby zhraly,
len jeden tónik — piesne zakvitaly,
len jedno slovce — bájka večne nová! —
a šťastie moje krásne zkvitlo znova.

Mne zdalo sa . . .

Mne zdalo sa, že prvý máj sa vrátil,
tak krásne bolo u nás zavčas rána:
lúč slnka horskú samotu nám zlátil,
sbor vtáctva Tvorcu hymnou vďaky platil
a lúka kvetom bola zmaľovaná.

Zpod lipy, ktorá v jedlíc šerej skrýše,
sťa zablúdilec, pred zrakom sa kryje,
sa hudba niesla, čo tón z bájov ríše;
a jedlíc šum znel vážne a tak tíše,
sťa tiahly akkord citnej symfonie.

Ach, krásne bolo, krásne bolo všade,
tak pekne, jako v ráno mája bájne:
veleba rána, krásy svieže, mladé,
tajomné túžby srdca vo súlade,
jas, vôňa, šum — a v srdci chvenie tajné.

Jas, vôňa, šum... ach, mne i teraz zdá sa,
sťa kebych sladký sníček bola snila —
sen šťastia, v ňomž sa ducha svetlá krása,
srdienka túžba — vyšších vzletov, jasá! —
i žitia slasť sa bola sústrednila.

A bolo mi, sťa keby anjel mieru
belostnou rukou tkol sa môjho čela,
a majúc v duši pevnú v dobro vieru
a v srdci v lásky rýmoch pieseň sterú —
mne zdalo sa, že blažená som zcela!

Padaly hviezdy . . .

Padaly hviezdy, padaly,
sťa nežiť by si žiadaly —
a predsa bolo krásne tak a milo,
že srdce nechtiac o blaženstve snilo,
v tej tichej noci objemoch —
o blahu, jarných poémoch...

Padaly hviezdy, padaly,
sťa nežiť by si žiadaly —
a krása vládla nebom, zemskou vlasťou,
že život mohol zdať sa jednou slasťou,
že mohlo zdať sa: do cela
zo sveta bôľ, strasť vymrela.

Padaly hviezdy, padaly...
Žartovne my sme hádali:

ktoréže asi padnú hviezdy známe
a či sa splní, čo si zažiadame —
či splní sa?... Ach, akože,
keď nemôže sa — nemôže?

Padaly hviezdy, padaly,
sťa nežiť by si žiadaly.
A sťa tie božské plamy v výši svojej,
tak bľadla, hasla láska v duši mojej,
tak v srdci túžby zvädaly...
A hviezdy tíško padaly...

Niekoľko myšlienok o štúdiu ľudovom.

Živý ruch národopisný, vzniklý v posledných rokoch v zemiach česko-slovenských, prenikol i k nám, a jeho výsledkom je založenie Museálnej spoločnosti slovenskej. My zaoberali sme sa sbieraním materiálu pre poznanie ľudu už od prvých počiatkov svojho literárneho obrodenia: Štúrova škola sbierala ľudové povesti, piesne atď., povstaly prvé pekné sbierky piesní, spisovatelia-belletristi všímali si ľudových zvláštností. No činnosť bola roztratená, neorganisovaná, boly to viacej len neuvedomelé a neumelé pokusy, vyvolané často túžbou po poznaní kuriósnych vecí, práve tak ako prvé počiatky archäologie korene svoje majú v sbieraní kuriosít, nápadných predmetov. Prišly časy matičné; zdalo sa, že nastúpi uvedomelá práca. Sborníku dva diely, roztratené po Letopisoch článočky svedčia o tom. A od tých čias, od rokov sedemdesiatych, nastala i tu úplná nehybnosť, a sotva sa nájde viac mužov mimo Dobšinského, ktorí by boli tvorili výnimku.

Práve založená vedecká spoločnosť postavila si za úkol: študovať slovenský ľud, jeho fysickú i duševnú stránku. Chce organisovať činnosť jednotlivcov a namiesto dosavádnej rozháranosti uviesť v pole toto sriadenosť, podelenie práce. Vec bez odporu pekná, no otázka je, či aj prospešná, respektíve: či výsledky, jakých možno dosiahnuť, zodpovedajú vynaloženej námahe, zkrátka: či *štúdium ľudu je spojené s nejakým positívnym úžitkom?* Nevšímavosť, jakú so strany širšieho obecenstva pozorovať, zdala by sa svedčiť, že nie. Čo je z toho, že sosbierame všetky možné dáta o sebe, že sa budeme úplne znať, že vydáme prekrásne diela o tom i onom, že budeme mať nasbierané „poklady“ ľudového umu a ľudových rúk a porozdeľujeme ich v pekné priečinky, systémy? Čo to má za cieľ pre praktický *život* národa? Náš vek je — vraj — vek skutku, chce rukama ohmatať, očima videť. A čo tu positívneho, reálneho?

Táto nejasnosť je príčinou i nevšímavosti našej. A nejasnosť pochádza z toho, že nepochopujeme, čo je pri ľudovom štúdiume *cieľom*, a čo je iba *prostriedkom*. Ľudoveda nie je sama sebe cieľom,

ale len prostriedkom k dosiahnutiu niečoho iného, vyššieho. Sbieranie a systematisovanie „pokladov“ ľudových je samo o sebe púhe vedecké mastičkárstvo, hračka, pekná síce, ale predsa nepotrebná — nenasleduje-li za ním aj niečo iného, to, čo by ospravedlňovalo a odôvodňovalo celú sberateľskú a srovnávaciu prácu.

V takom vide zdajú sa nám všetky tie pokusy z minulosti. V starších dobách hádzalo sa sbieranie dát o živote prostého ľudu do priečinku „kuriósa“. Aj u nás sú na to príklady. No vlivy cudzie skoro vzbudily práve opačné ponímanie: nie titerky: dôležité, veľavážiace veci sú to. Sbierajme ich jako poklady, jako kvety duševného života, študujme ich, a odhaľujme rúšku tajomnú, ktorá zakrýva ich pravé jadro, ich essenciu. „Veky nám závideť budú“, keď uvidia, koľké bohatstvo duševného života skrýva sa v našich produktoch ľudového myslenia. Ony sú základom, z ktorého môžeme vyviesť nádhernú budovu slovenskej myšlienky, „slova“ (ako sa to ešte i dnes ozýva, bez toho ovšem, že by s tým niekto nejaký konkrétny smysel vedel spojiť). A tu bol Kellner, ktorý aj robil konsekvencie: nič menej ako oprávnenosť Hegelovej filosofickej sústavy chcel dokázať a vyviesť z povestí. Tu bol Dobšinský, ktorý zase chcel podávať jakési hlavné ťahy špecifične slovenskej sociologie, rešpektíve filosofie vôbec. A tu boli aj iní, ktorí nie s menším patosom, ale aspoň s menším vedením a rozhľadom pomáhali „tvoriť“. Vyšly z toho — fantasmagorie.

A tu prirodzene nastalo ochladenie a zraky jednoho upieraly sa na druhého, ako by s otázkou: načo nám je to? Kto sa chce baviť, nech sa baví, my hoďme sa na reálnejšie pole — politiky. Nechajme to farárom a neskončeným filologom!

Niet pochyby, že skutočne bolo streleno za cieľ a že miesto vzbudenia záujmu rozšírila sa tým indifferentnosť voči štúdiumu ľudu. Vina ovšem neleží na patričných mužoch: boli oni deti svojej doby, ač trochu posthumne narodené; *tak* sa robilo všade, iba o niečo prv. Aj príčina bola tá istá: všade sa predpokladalo, že plody patričného národa sú celkom svojrázne, svojho druhu jediné. I naši mužovia mysleli (a mnohí i teraz ešte sú toho mnenia!), že naše slovenské povesti, piesne atď. sú iba naším vlastníctvom, sú špecifičným výronom slovenskej duše, slovenského umu, slovenského srdca a jako také nepripúšťajú žiadneho príbuzenstva s podobnými produkty národov iných.

Dnes ovšem stojíme na stanovisku značne inom. Ale cieľom je nám pri štúdiume ľudovom to isté, čo tí starší iba preskočili: duševný život toho ktorého národa. A tak i cieľom slovenskej ľudovedy je — aby som to slovami M. M. Hodžu vyslovil — *„Slováka zo Slováka a človeka slovenskjeho na svetlo pravdi a slávi vyvjesť“*.

Jako pred pol stoletím Hodža, tak i my ešte dnes musíme sa, bohužiaľ, tázať: „Kdo viďeu Slováka v Slovákovi?“ Inými slovy: my sami sme si terra incognita. Vidíme v Slovákovi všetko iné, len nie Slováka — i ako mu môžeme rozumeť, pochopiť ho, ako môžeme poznať potreby slovenského ľudu? Často sa sami passujeme za zástupcov národa — no faktum je, že ho neznáme. Faktum je,

že neznáme sami seba. Faktum je, že hádžeme slovami: národ, ľud, národnosť (jako attribut) — a práve tak je faktum, že *nevieme*, čo všetko vyčerpáva sa slovom „národnosť", „slovenský človek" atď. A prirodzené je, že nevieme — lebo sme ho neštudovali. Zase citujeme Hodžu: „Každí národ... musí tedi mať istje vlastnosti, vedľa ktorích ho poznáme a povjeme: „toto je on, takíto je, toto je jeho vlastnje dobruo, — a tak i človečenskuo". Každuo si je svoje vo svojej svojeti: tŕňa neobrodí hroznom, bodľjak figámi: a tak i národ vo svojej národnosti je národ." — Či teda známe tieto svoje špecifické slovenské vlastnosti, svoju „svojeť"? Tvrdím, že *nie*, z tej jednoduchej príčiny, že sme sa tým nikdy nezaoberali, že sme to neštudovali, a „bez práce žiadne koláče".

A k tomu malo by nám dopomôcť štúdium ľudové. „Pátráme tudíž při studiu lidu zvlášť po těch význačných vlastnostech, ať fysických, ať duševních, ať v společenském životě projevených, z kterých dal by se ustrojiti charakteristický obraz českého (my povieme: slovenského) ducha na rozdíl od ostatních, aby poučil nás o míře i útvaru naší duševní síly a vystihl ty charakteristické rysy naší *národní individuality*" (Český Lid IV, 118).

A že toto má i *význam praktický*, nebude asi nikto veci znalý upierať u nás, bojujúcich za národnú existenciu.

No určenie národného charakteru slovenského a jasné vymedzenie obsahu jeho má s tym súvisle aj inú dôležitosť. Žijeme v dobe, kde nám, národom slabším, nutno je prenímať poznatky z každého oboru ľudského vedenia od národov stojacích kultúrne vyššie. Nemá-li toto prenímanie zabiť nášho ducha, teda nás „odnárodniť" (čo priam aj nie *rečove*), musí sa diať celkom organicky, t. j. organicky sa musí spojovať s poznatkami našimi vlastnými a tak spolu tvoriť nový: národný, slovenský a predsa celkom moderný, na kultúrnej výške časovej stojací názor svetový. Je to pre život národa veľmi dôležitá okolnosť. No ako budeme môcť prevádzať túto syntésu, keď nebudeme sami znať, čo máme a čo nám je treba? Sme vystavení v celom svojom vzdelaní naprosto cudzím vplyvom: maďarskému a menej nemeckému, ktoré veľmi intensívne pracujú na sotretí s nás slovenského charakteru. Aj sa im to veľmi darí — stačí jeden pohľad na slovenských vzdelancov. Nuže, vráťme sa sami k sebe, k svojej slovenskej, nenarušenej prírode — pomocou študovania slovenskej prírody, ľudu. Inak sa to nedá docieliť. Potom, znajúc, čo sme a čo máme, a spolu poznajúc, čo ešte musíme mať, aby sme boli tam, kde byť máme a *musíme* — potom menšiemu nebezpečenstvu budeme vystavení. Veď dnes na pr. mimo Hviezdoslava a Kukučina nemáme naprosto spisovateľa väčšieho mena, u ktorého by nebolo pozorovať dve prírody: nemeckú a slovenskú, alebo: ruskú a slovenskú. A to je osudné — lepenie názorov jeden na druhý sa veľmi pomstí.

Nám treba drobne pracovať, študovať, a zpod tejto práce sa nemôže dispensovať nikto. Je to *podmienka nášho bytia*. Ovšem musíme najprv začať: sbierať, shľadávať, prácne prikladať dáta k dátam. Potom príde systematisovanie — nakonec budeme môcť

prehliadnuť svoje sbierky a pustiť sa do najdôležitejšieho: vysvetľovať, ťahať slovenského človeka na svetlo.

Cieľ tento si postavila Museálna spoločnosť. Veríme, že mu aj dostojí — veď lieň ešte i dnes značí: kopať si hrob. Opakujeme: od práce dispensovať nesmie sa nikto, kto si robí nároky na slovenského človeka. Oborov je toľko, že každý aspoň v jednom stojí už i spoločensky. A preto:

Ten ľud náš obzrime, vrstovníci moji!
Veky nám uchytia tie svitania žiare —
zmiznú, jako obeť v dymu na oltáre —
— — — — — — — — — — —
aby sme *vek nový*, vek slávy dožili.

K. Chorvát.

Výlet do šútovskej doliny v Turci.

Od *Joz. Ľ. Holubyho.*

(Dokončenie.)

Už sme sa počali tešiť, že po suchu obídeme, keď sme sa dostali až do búdy pod Koziu skalu pri samom vodopáde, kde sa už koše a noše pitvať počaly, a potravín, pre Jánošíkových 12 hôrnych chlapcov dostatočných, celý rad na dlhý stôl sa rozkladalo. Aby ma nevylosovali za kuchára, uvrzol som za búdu, chtiac si zatiaľ, než sa obed dovarí a dopečie, hodne mnoho rastlín nasbierať do bachratej už mappy. Ale sotva som urobil pár krokov od búdy, prekvapil ma, mnou tam ešte nečakaný, krásny vodopád, ktorý nie s hrmotom, ale so šuchotom dolu skalou sa valí, biely jako mlieko! Musí to byť krásny pohľad z jara, keď sa sňahy topia a Šútovka mohutné prúdy vody odnáša do Váhu! Keď som sa na vodopád do syta nadíval, a že som si z neho nemohol ničoho vziať do mappy, driapal som sa po okolitých skalách za rastlinami. Hore skalami to ešte išlo, ač mi rýlik a prevesená, už hodne ťažká a opálajúca sa mappa obstojne zavadzaly; ale dolu skalami to išlo po biede, a len s ťažkou núdzou dostal som sa bez väčšej nehody dolu, keď započalo pŕchať a husté mraky nám nežiadaný dážď oznamovaly. Bude to, reku, švárna zábava, keď zďaleka huhľajúce hromy ponad naše hlavy sa shluknú a oblaky čierne, jako noc, svoje vody nad Koziu skalu vylejú, potok z koryta vystúpi a improvisované lávky nám poodnáša, tak že sa nebudeme môcť domov dostať, ale musíme tu v búde, kde nám s bokov a cez strechu s vrchu pršalo, bačovať! Najprv nám to začalo len jako žartom na štice prskať; ale keď sa do drobného dažďa miešaly kvapky, veliké jako varecha, sobral som aj ja nohy na plece a ukryl som sa medzi ostatných do búdy, kde som ledva vyhľadal kútik pre svoju mappu, lebo nám cez strechu jako z riečice dnu pršalo. V búde boli učupení pp. Jurkovič starý, Vladimír Jurkovič, Jul. Žarnovický, Bazovský a slečna Anička Jurko-

vičova, a chystali mäso na guľáš a zbojnícku pečeňu. Jožko Javornický s mendíkom Pavlom a so svojou neterou rozpaprávali vatru, chystali drevený ražeň a papeku podobnú varechu, a ja som sa len díval, jako teľa na nové vráta: čo sa to ďalej diať, kto a jako ten krivý ražeň obracať bude? Majstrom nad kuchármi bol môj svatko, starý Jurkovič, ktorý rezko papekom miešal v randlici, a keď sa mu pod fúzy zakadilo, odvrátil oči preč, dolu k Šútovu, a kam miešal, tam miešal aj mimo randlice. Ale mendíček Pavel, majúc tvár od ohňa odvrátenú, aby sa mu nepripiekla, so stoickou trpelivosťou krútil o drevené kozy opretý ražeň. Pre mňa by bolo bývalo najlepšie, keby som bol mal na tom dosť, že som sa do sytosti na tie kulinárske kunšty nadíval a martinského plzeňského s chuťou nakoštoval. Lebo keď som, za môjho života po prvý raz, pár kúskov tej živáňpečeni vykývanými zubami len tak postískal a potom jako straka pohltal, a aj toho famósneho guľášu niečo pojedol: jako by som si bol anjela Satana do žalúdka pustil! Po rade bývajú páni obyčajne múdri I ja som banoval až potom, keď už bolo pozde, lebo sa tie maďarské maškrty v mojom žalúdku povadily atď. Rozprávam výletnícke zkúsenosti, a nie dajaké učené veci; preto proti svojej obyčaji aj o tomto turistickom obede reči širim; veď nebol som tu samotárom-zelinárom, ale výletníkom a turistom: a ten musí vyrozprávať, čo kde jedol a pil, a jako mu to chutnalo, — ináče jeho referát nestojí za nič! Najlepšie sa mi ľúbil náš Jožko, ktorý pri vodopáde v tráve ulovil slimáka, toho si na uhlí upiekol, a keď mu zhorenú chalupu drevkom pooklopával, s velikou chuťou ho zedol. Naši Bošáčania asi pred 30 rokmi posielavali plné bedny slimákov do Pešti, ale len takých, ktorí majú bránu na dome zatvorenú. Raz sa im stalo, že sa s transportom oneskorili; a keď po čas dopravy bedny, slimákmi naplnenej, teplé dny nastaly, slimáci brány pootvárali, bednu roztrhli a na všetky strany sa porozliezali. Jako v lubinskej doline chlapci-pastieri rakov, v potoku nalapaných, bez všetkej prípravy na uhlí žeravom za živa ukrutne pečú a takto upečených jedia: tak to v šútovskej doline robievajú pastieri so slimákmi.

Bavili sme sa pod riečicou búdovej strechy, jako sme vedeli, a keď sa oblaky na čas pretrhly, vybehúvali sme k vodopádu, na jehož krásu nevedeli sme sa do syta nadívať a jeho melancholickému šuchotu dosť napočúvať. Hej, tvrdá je to skala, tá žula, jako slovenská hlava! lebo ač od pradávnych časov šútovský vodopád do nej dlabe, len dosť plytké korýtko sa mu podarilo do nej vybiť. I súsedný Žebrák ma vábil, aby som si po jeho temeni pochodil a dajakú pamiatku s jeho štice s sebou vzal. Veď keby kocúr mal krýdla, nebol by pred ním ani jeden vrabec istý životom; a keby som ja všade vydriapať sa stačil, kde matička príroda svoje krásne rastlinné dietky pousádzala: celé tlupy by ich vandrovalo do mojej mappy. Od častého prepŕchania bola zem a na nej trávy mokré, a naše krpce premoknuté až radosť! Že si ktorísi donesú, jako na rozpomienku, podarenú nátchu domov, oznamovalo už tu pri vodopáde naše časté kýchanie.

Nad samým korytom, do ktorého sa rúti vodopád, je priehlbina, o ktorej nám náš Jožko rozprával, že tam Jánošík peniaze koval a poklady mal zakopané, a tam aj častejšie hostiny svojim kamarátom dával. Je to vskutku podivné, že si náš ľud z Jánošíka takého „Všadebola“ vybájil. Ešte jako chlapec bol som počul, že v starej krajnianskej fare bola v izbe do hrady škára, Jánošíkovou sekerou vyťatá. Na moravsko-lieskovských kopaniciach tvrdia s určitosťou o jednom hone, že sú tam zakopané Jánošíkove poklady; a keď tam asi pred 7 rokami orali, vyorali asi na 25 centim. dlhý, silný, železný kľúč s rúčkou, v gotickom slohu pozohybovanou. Tento kľúč dostal lieskovský pán farár Ján Lacko a poslal mi ho darom. Kľúč od Jánošíkovho pokladu by som už bol mal, len keby som sa bol mohol aj k železnej truhle dajako dostať; že ale aj o mne platí tá reč, že „kto sa k babke narodil, ku grošu nepríde“: ani som nechodil na kopanice striehnuť, kde sa peniaze presúšajú, ani rozkopávaním kopaníc nehľadal som Jánošíkovu truhlu s pokladom, ale som ten kľúč daroval nebohému barónovi Hoenningovi, ktorý by tiež nebol opovrhol tým pokladom. Aj v Bošáckej doline pod Lopeníkom, kde je krásny, silný prameň výbornej vody, „Dobrá voda“ zvaný, rozpráva ľud, že tam Jánošík so svojimi chlapci na posedu chodieval a tam s nimi hodovával; keď ale už zle bolo s ním, pod dva buky vyše prameňa zakopal mnoho zbroje, a pod iné dva buky niže prameňa ukryl veliké poklady. Raz vraj jeden kopaničiar zatúlal sa, pasúc voly, až k Dobrej vode, a jako tak z dlhej chvíle na mohutné buky pozeral, zbadal na jednom dávno už zarastený, do kôry vrezaný znak, a keď valaškou do buka tylcom uderil, zaduňalo to v ňom, lebo bol dutý. Náš kopaničiar nelenivý, vysekal do buka dieru, a keď do nej ruku vstrčil, namatal tam skrútený papier; ten vytiahol a z neho vyčítal, pod ktorou skalou tie Jánošíkove poklady privalené ležia. Kopaničiar zahnal voly domov, vzal valašku a motyku a šiel tie poklady vykopávať. I dokopal sa hromady dukátov, ktoré domov dovliekol, keď už k ránu svitalo. Ale jaké bolo jeho prekvapenie, keď videl na svojej chalupe stenu podkopanú; lebo Vyškovania ho vystriehli, a keď on kopal poklady, podkopali mu stenu, a všetko, čo sa sobrať a odohnať dalo, mu pobrali a odohnali. Za to ale kopaničiar predsa zbohatol. Podobných povestí je na celom Slovensku hojnosť.

Práve som sa vrátil zpod Žebráka, keď som videl celú spoločnosť rozosmiatu, a v prvom okamžení som sa nazdával, že sa mojej dajakej neohrabanosti smejú. A oni sa smiali mendíkovi Paľkovi. Vzdor dažďu totiž dohnal pastier ku Kozej skale asi sto kusov kozí na pašu, a keď sa tieto porozliezaly a daktoré aj po schodoch skaly na chutných trávičkách si pochutnávaly: priplichtil sa náš Paľko, krytý vysokým a širokolistým lopuším, k jednej koze, a kam ju dojí, tam ju dojí do svojho deravého klobúka, domnievajúc sa, že ho nikto nevidí. Ale náš bystrooký Jožko Javornícky, ktorý aj cez dosku vidí, keď má dieru, stačil nielen dobre vatru podkutávať, fajku si zapekať, ale aj Paľka v jeho nemendíckej práci pozorovať. „Hej, veď máš klobúk deravý!“ zvolal na Paľka, ktorý nad touto

fenomenálnou galibou, že bol pri dojení dopadnutý, v nevýslovnom pomykove vycvrkával koze mlieko — na lopúchy, keď mu medzitým z klobúka dierou všetko vytieklo, a potom, jakoby to nič, pričupil sa k vatre a mlčky obracal ražeň.

Bol by som sa veľmi rád vyštveral ešte aj vyše vodopádu; lebo čím vyššia ktorého vrchu poloha, tým väčšie výhľady na hodný počet vzácnych druhov rastlinných, ktoré do dolín a nížin nesostupujú. Keď ale ustavične popŕchalo a Jupiter Pluvius vždy ukazoval čelo zamračené: muselo to zostať len pri chuti, a ja som sa uspokojil s tou zásobou rastlín, ktoré som len chvatom nagniavil do mappy. Veľmi milo ma prekvapila pod samým vodopádom vo vysokej tráve rastúca, žltokvetá Viola biflora L., ktorú som až maznavo, aby sa mi nepokazila, do osobitných lístov papieru uložil, a teraz, kedykoľvek sa na ňu podívam, vždy mi vyčaruje obraz šútovského vodopádu s Kozou skalou, premokavou búdou a spoločnosťou v nej učupených, pre daždivé počasie trpko-veselých výletníkov. Ešte som si napochytre pobehal po obidvoch brehoch potoka a po blízkych skalách a trávinách, a len tak nazpamäť trhal a vykopával som, čo mi vhod prišlo, aby len mappa hodne sbachratela, lebo naša milá spoločnosť už šiator soberala a kuchyňské náčinie do košov vpratávala.[1])

Už sme so svatkom hodný kus dolu dolinou sišli, keď nás naši, ešte v búde popratúvajúci spoločníci naši nazpät zavolali, a bárs sa nám aj krivdilo zase do brehu kráčať, už sme to len predsa ostatným k vôli urobili. Príčina nášho návratu bola jedine tá: že sme si podpisom tužkou naše mená na doskách búdy zvečnili! Keď sa to stalo, uháňali sme zase dolu dolinou. Priechody cez primitívne lávky nad hučiacim potokom boly o mnoho nesnadnejšie, než keď sme hore vystupovali; lebo haluze, polená a brvná boly od dažďa klzké, a málo chýbalo, že sme to neurobili tak, jako robievajú opilí, keď majú prechádzať cez úzku, klzkú alebo klátivú lávku, že si sadnú na lávku, jako na koňa, rukami sa jej zachytia, jako hrivy, nohy pod lávkou pre lepšiu bezpečnosť jednu do druhej zakvačkujú, aby aj pri sošmyknutí sa neodkvacli, ale za nohy a ruky viseť zostali, — a tak sa na druhý breh prešmýkajú. Boli by sme

---

[1]) Nechže tu stoja mená daktorých vzácnejších, pri vodopáde sbieraných rastlín: Aconitum Napellus L. len v listoch; Arabis Gerardi Bess., Bellidiastrum Michelii Cass., Carex virens Lam., stellulata Good., ornithopoda Wlld., pallescens L., Gentiana asclepiadea L. („Bosekerina“: listy prikladajú na porúbaním povstalé rany), Luzula maxima DC., Myosotis silvatica Schult., Orchis maculata L. s bľado-červeným kvetom; Poa alpina L., Polygala amara Jcq., Primula Auricula L. odkvitnutá; Ranunculus platanifolius L., Rumex silvestris Walln v listoch; Senecio subalpinus Koch. ešte nekvitne; Sorbus aucuparia L. („Skorušina“), Thesium alpinum L. Prečo tu menujú Galium silvaticum L. „Samorastlík“? a Asplenium Trichomanes Huds. „Živým vlasom“? nemohol som sa dozvedieť. Odvarok poslednej rastlinky pijú proti záduchu (asthma): neškodí ani neosoží.

to dakde aj urobili: ale sme sa báli, že si zamažeme pulidery, alebo ich aj na hanbu zoderieme. Až potom sme si z celých plúc vydýchli, keď sme cez poslednú lávku precifrovali — bez nehody.

Poneváč pri mlyne, kde šútovská dolina do Považia sa ústí, naši výletníci na voz sadať mali, náhlil som cestou popredku peší, lebo som si chcel poprezerať svah nad hradskou cestou, niže kraľovianskeho tunnelu. A mal som k tomu toľko času, že, než ma s vozom dohonili, už peknú hromádku floristovi milých rastlín mal som v mappe vpratanú.[1])

Na turianskej fare som si napochytre svoje seno do suchých, s sebou dovezených papierov čo zväčša preložil, aby mi to do večera druhého dňa nepoplesnelo, lebo aspoň neočernelo. Na druhý deň sme pár milých okamžení strávili v spoločnosti nášho Janka Hodžu, ja ale, rozlúčiac sa so všetkými milými priateľmi, s popoludňajším vlakom náhlil som domov, sprevádzaný čľapotaním silného dažďa na strechu železničného vozňa, a keď som niže Púchova vyzeral z vozňa oknom, aby som sa pokochal na špagátovom daždi, zazrel som asi 10-ročnú pastierku, biedne oblečenú, pod dáždnikom stáť, a tak kravičku pásť, chudučkú, jako by to bola jedna z tých chudých Fáraonových kráv! Na moje šťastie sa oblaky potrhaly, keď som dochádzal k mojej najbližšej stanici bohuslavickej, tak že som obstojne suchý dorazil domov, a z mojich rastlín nepokazila sa mi ani jediná. Korisť svoju som len čo zväčša určil a hneď do suchých papierov v preš uložil; že ale netresk nemožno ináče pekne usušiť, než keď sa až po kvet vo vriacej vode zabarí: na druhý deň po mojom návrate präparoval som s sebou donesenú zásobu Sempervivum montanum L. a mám teraz velikú radosť nad utešene usušenými, farbu kvetu a listu zachovavšími prímerkami jeho.

Daktoré donesené rastliny ešte musím bedlivejšie porovnávať s opisami a s prímerkami iných stanovísk; lebo sa to prihodí dakedy, že sa človek na pamäť spoľahne, rastlinu menom opatrenú do sbierky uloží, a potom snáď až po rokoch mu prijde zase pod oči, a tu zbadá: že sa chyba stala pri určovaní. Tak som pochodil nedávno sám. Prezeral som prímerky druhov hruštíc (Pirola), a v hárku, kde je uložená Pirola minor L., mal som aj 4 kúsky už s plodami vyvinutými, tiež tým menom označené. To je ale Pirola chlorantha Swrtz., rastlina veľmi vzácna, v Trenčiansku dosiaľ nikým nesbieraná. Ledva som rána dočkal, aby som si vybehol na stanovisko tejto zriedkavej rastlinky, do bošáckych kopaníc, a jej tam väčšiu zásobu nabral. Ale čo jako som sa zarážal po krovinatom svahu Kameničného, zelenkavo-kvetej hruštice nenašiel som

[1]) Z tých, nad cestou niže tunnelu nasbieraných rastlín spomeniem len nasledujúce: Alsine laricifolia Cr., Anthyllis alpestris Kit., Biscatella laevigata L., Centaurea axillaris Wlld., Dianthus plumarius L., Festuca glauca Lam., Galium austriacum Jcq., Hieracium bifidum Kit., maculatum Sm., Sesleria coerulea Ard., Thymus praecox opic., — a pri domoch i po uliciach všade rastúcu: Scrophularia glandulosa Wk., ktorá v dolnom Trenčiansku sa nenachodí.

viac ani jednej; ale zato našiel som práve tak vzácnu rastlinu inú, totiž Lycopodium complanatum L., len že bez plodov. S touto prechádzkou bol som práve tak spokojný, jako s inou, keď som šiel, jako na hotové, sbierať Epipactis violacea Dur. Ducq. — mojím vedomím dosiaľ len mnou v Uhrách objavenú; že však jaro bolo suché, a aj v lete viac suchota, jako mokrota panovala, nenašiel som ani jediného prímerku, a keď som s ovislou hlavou, iným smerom cez seč domov kráčal, spozoroval som na kraji vlhkej cesty drobučkú rastlinku: Centunculus minimus L., tiež novú pre Trenčiansko, a z Uhorska len z málo stanovísk známu. Tento Centunculus je opravdový lumpáček, lebo je tak nepatrný, že vyžije aj na maličkej vlhkej hrudke, a musí sa mu človek dobre prizreť, aby ho spozoroval.

Non multa, sed multum doniesol som si pre herbár zo šútovskej doliny. Moja korisť bola by bývala o mnoho bohatšia, keby bolo počasie dopustilo, abych si bol v sprievode spoľahlivého vodcu zaskočil na Malý Kriváň. Po boku smelého, valaškou alebo švihovkou ozbrojeného chlapa, nebol by som sa ani toho bál, že mi tam dakde v horách medveď dlaň stiskne, alebo ma za moje dlhé vlasy ulapí a vykečkuje. Aj keď sme si pod Kozou skalou besedovali, počuli sme časté výstrely. Na moju otázku: či tam snáď dakto v tom daždi poľuje: odpovedali mi: To len tak strieľajú, na pokyn medveďom, aby im chuť prešla na dajakú jalovičku si vyliezť z pelechu. Ja sa tu doma medveďov nebojím, ale nestojím za seba, že keby ma na Malom Kriváni predostal, od strachu by som nevedel, kam z konopí? Či sa mi kedy pošťastí po Malom Kriváni si pobotanisovať? Neviem; ale viere podobnejšie je: že to musím už prenechať iným floristom!

Svadobné obyčaje v Slovenskom Aradáci (v Banáte).

Spísal *Michal Goda.*

(Pokračovanie.)

Keď prídu do domu mladej nevesty, starejší hneď volá na družbu, aby vzal mladého zaťa za ruku a tak viedol ho za ním do chyže. V chyži starejší zastane pred stôl a začne vinšovať:

„Ačkoli s hlukem a výskáním přicházíme do tohoto vašeho domu, však predce sme té nadeji, že nás jako veselých přátelů vdečne prijmete. Za maličkú chvíli zajiste chceme se zde pobaviti."

Oddavač odpovedá:

„Jako dúverne a s kresťanským porádkem k nám prichádzíte, tak i my vás vdečne do tohoto príbytku prijímáme. Poseďtež si pri nás, a príčinu vašeho k nám príchodu ochotne nám povezte a predneste."

Pytač:

„Milí a vzácní prátelé! Dobre vám známo jest, aspoň známo

býti může, pro kterú príčinu vkročili sme my do tohoto vašeho príbytku. My sme totiž prišli, abychom našu mladú nevestu, která již v chráme Božím s naším mladoženíchem kresťanským sobášem spojená jest, k její budúcímu manželovi dovedli. Tú pak máme nadeji, že nám v tomto konání našem žádné prekážky činiti nebudete a že nám ji na prátelské naše žádání i vdečne propustíte.“

Starejší rozkáže družbovi priviesť mladú nevestu k mladému zaťovi. Starejší posadajú si za stôl a poponúkajú sa vínom alebo páleným.

Keď družba dovedie mladú nevestu, takto vinšuje:

„Moj milý pán starejší!
Mne ste ráčili vyslati
mladú nevestu hledati.
Já sem taky, jako družba,
vykonal to, co má služba:
našel sem ju v tesném míste,
povím vám já o tom jiste;
ptal sem se jej, co tu hledáš?
proč nevoláš a nekríkáš?
Ona mi vám odvetila,
že milého utratila.
‚Hybaj za mnou, ukážem ti,
budeš sa mu radovati.‘
Pán starejší, tu ju máte,
kde ju chcete, ta ju dajte.“

Oddavač vezme mladú nevestu za ruku a hovorí k pytačovi:

„Když se již tak stalo, že manželství techto novomanželov i skrze svatý sobáš k dokonání svému prišlo: my vaší kresťanské a prátelské žádosti odporní býti nemůžeme, ani nechceme. Prijmite ruku v ruce a oddajte ji, komu prináleží.“

Pytač vezme ruku mladej nevesty a dá ju mladému zaťovi do ruky. Potom chytí obom ruky a vinšuje:

„Hospodin šťastnú cestu nám učiniti ráčil, tak jako nekdy služebníku Abrahamovmu, když Rebeku Izákovi nalezl. Že pak i vy budete se Pánu Bohu modliti, i vy šťastní budete. A tak tedy co Buh spojil, člověk nerozlučuj. A teraz již posednite si oba.“

Starejší vyjde von, aby sa o duchny vyrovnal. Družba potom so zváčom losia duchny na voz; na voze ženy sedia a spievajú. Keď už pohnú sa s duchnami:

Šibaj, furman, kone cez to šíre pole.
Šibajže ich smele, nech idú vesele.
Nemá družba sedla, iba z koňa rebrá,
svatvica, družica veru mu ho zedla.

Ideme, ideme a cestu nevieme,
idú dobrí ľudia, azda nám povedia.

Keď je i to v poriadku, starejší vráti sa do chyže a povie družbovi a zváčovi, aby doviedli dnu rodičov, že už idú domov. V chyži pred stolom postavia sa rodičia, mladá nevesta pri boku mladému zaťovi, a starejší rečni:

„Každý dobrý a opatrný záhradník ten obyčaj mívá, že v svojej štepnici stromy z jednoho místa vybírá a na druhé místo presází. Podobne i nesmírne múdrý Hospodin v svojej štepnici, cirkvi svatej, tak koná svoje dílo, že z jednoho domu lidi vyvádí a do druhého uvodí. Tak stalo se nyní i s vaší dcérou. Avšak pritom, milí rodičové, nič se nezarmucujte, ale radeji Pánu Bohu za to díky vzdávejte a mluvte, že od Boha tá vec vyšla. A Hospodin nech ráčí býti její průvodcem."

Potom družba povie odobierku mladej neveste:

Postojtež máličko, zabavte se ješte,
nechať si postojí vuz tamvon na ceste.
Slyšte naposledy jej podekování,
poneváč nemúže dále bydlet s vami,
než na rozkaz Boží musí jinde jíti
a tak vám všem vúbec vale učiniti.
Vale, otec milý, vale, matko milá,
jenžs' od narození starost o mne mela.
Co ste mi v živote dobrého činili,
odplatí vám hojne Buh Otec premilý.
Za vaše trestání, vynaučování
odplatí vám Pán Buh v tom nebeském stání.
Bratri moji milí, též i vy mládenci,
jenž ste žili se mnou v žerte, v úprimnosti,
za tú hojnú lásku, milé tovarišství
slibuje vám Pán Buh každému dať štestí.
Dobre se tu mejte, všecka má rodinka,
prišla mému venku poslední hodinka.
Již já jdu od vás k nám, dobre se tu mejte
a na mne vzdálenú nezapomínejte.
Ješte bych já chtela — nemohu mluviti,
vuz pred domem stojí, musím naň sednúti.
Vale též, súsedé, vale již vám dávám,
neb se já na ten čas s vámi rozžehnávám.

Mladá nevesta bozkáva svojich rodičov, bratov, sestry, všetkých svojich priateľov. S plačom lúčia sa všetci. Potom sa pohnú a ženičky začnú spievať:

Ostávajte zdravie tie (meno) prahe,
ver vás neprekročia Zuzičkine nohe.
Ostávajte zdravie tie (meno) kľučke,
ver vás neotvoria Zuzičkine rúčke.
Zabudla si Zuzka na polici hrebeň,
ver si opustila pre ednyho sedem.
Aradskí mládenci, od aradskej fary,

pekne vám ďakujem za tie vaše dary.
A my tebe, Zuzka, za tvoju dobrotu,
čo si k nám stávala v nedeľu, v sobotu.

Keď prídu do svadobného domu, mladoženíchovi rodičia dočkajú mladých v pitvore a mladá nevesta im vinšuje dobrý večer a dobrého zdravia, bozká apu aj mamu mladého zaťovu, oni zas ju bozkajú. Potom vkročia do chyže oba mladí a postavia sa pred stôl, kde ich družba takto privíta:

Každý hledá a pečuje,
který co sobe libuje:
nekdo zlato, nekdo stríbro,
nekdo statku, nekdo bydlo,
nekdo vdovu, nekdo pannu
bársi akú ošarpanú,
nekdo bohatú a peknú,
že se sprostí od nej leknú.
I my sme takú dostali,
vím, že ju každý pochválí.
Pán starejší, tu ju máte,
kde ju chcete, ta ju dajte,
trebárs pod pec, trebárs na pec,
nech ju vidí každý chlapec.

Usadia ich na lavicu a hudci začnú húsť, svadobníci tancujú. Po chvíli vyvedú mladú nevestu do zadnej chyže a tam ju zavijú, položia jej čepec na hlavu, potom družba chytí ju za ruku a odvedie pred starejšieho, takto hovoriac:

„Môj milý pán starejší! Táto naša mladá nevesta postavila sa pred oči vaše nie ako panna, ale ako zavitá žena: radujte sa z jej šťastia, že ju zdraví zdravú spatríte, a ja jej vinšujem božské opatrovanie a v nebi obsahovanie."

Najprv družba začne tancovať s mladou nevestou, potom mladý zať a tak radom tancujú s ňou a platia jej po 10, po 20 kr. Keď takto tanec mladej nevesty sa skončí, tancujú všetci svadobníci do 10. alebo 11. hodiny, potom donesú stoly do chyže. Keď prvé jedlo donesú na stôl, starejší vstane a pomodlí sa; podobne i po navečeraní.

Tu svadba už má sa dokončiť. Zváč teda vezme radostník, prinesie ho na stôl a začne vinšovať:

Prichádzím k vám, milí hosti,
s velkú, srdečnú radostí,
s tímto chlebem darovaným,
ružičkami cifrovaným,
který nám nevesta mladá
oferuje milerada.
Pán starejší, prijmte vďačne
a z toho sa obradujte.

Keď je radostník rozkrájaný a podelený, starejší odoberá sa domov a vinšuje všetkým svadobníkom, zvlášte však svadobným rodičom, takto:

„Úprimní přátelé! Teď sme již konec všemu učinili, jiného nám nic nepozustává, jen abychom predevším Pánu Bohu za laskavú pomoc pri našem díle slušné podekování učinili, potom též abychom i zdejším pánum hospodárum povinnú vnitrní vdečnosť dosvedčili, že nás z lásky a štedrosti jak pokrmem tak i nápojem občerstviti nezameškali. Laskavý Hospodin nech vám za to všecko ráčí dati hojnú odplatu, nech vás na dluhé časy ve zdraví zdržuje a nech vám popreje jak zde v tomto svete časného štestí, tak i v budúcnosti pravého blahoslavenství."

Konec svadby; svadobníci sa rozchádzajú.

Dodatky. Keď má byť druhá ohláška, upečú pekný veľký koláč a zavolajú jednu kmotru k mladej neveste do domu. Koláč uviažu jej do batoha, dajú jej pero do ručníka i jednu peknú červenú širokú stužku, jeden ručník plný orechov a jabĺk, i košeľu a dva ručníky. Koláč v obruse priviažu tej kmotričke na chrbát a ona ide s tým všetkým k mladému zaťovi do domu. Keď príde do domu, pokloní sa „Pamodaj dobrý deň!" a opýta sa za zdravie. Oni jej pekne zaďakujú: „Pamodaj vám, kmotrička moja, a vitajte u nás a prejdite a sadnite si." Obracajú sa okolo nej, chytajú jej batoh s chrbta. Ona položí na stôl koláč, položí aj ručník s orechami a jablkami, pre mladého zaťa oddá jeho matke košeľu, v ktorej potom má ísť na sobáš. Dva ručníky, ktoré kmotra doniesla, na sobáš idúci má si položiť do vačku. Kmotra pýta si klobúk mladého zaťov a prišije naň donesené pero a stužku. V tom istom klobúku ide mladý zať na ohlášky do kostola.

Kým kmotrička takto všetko vykoná, obed je hotový. Poludňujú s ňou spolu. Po jej odchode z koláča, orechov i z jabĺk posielajú svojej blízkej rodine.

Keď sa svadba započne, v dome mladej nevesty koná sa všetko tak, ako i v dome mladého zaťa, len že mladá nevesta skrze družicu zavolá obzvlášte ženičky, ktoré jej majú *na kašu* spievať. Do 8-ej, pol 9-tej bavia sa len v chyži, tancujú, potom idú pod oblok spievať. Ale prv vezmú jeden *lepník*, vykroja mu na prostriedku dieru, natrú ho medom, potom ho dajú chlapcovi, ktorého vyvedú pod oblok a povedia mu, aby zakríkol tri razy cez tú dierku lepníka do obloka: „Hoj, vienok!" Akonáhle chlapec škríkol tri razy: „hoj, vienok!" ženičky hneď začnú spievať:

Hoj, vienok, hoj, vienok, hoj, vienok, vienok zelený;
Hoj, vienok, hoj, vienok, hoj, vienok, vienok zelený.
Ešte sa ja môjho apku opýtam,
či ja s vami, apovka môj, bydleť mám?
Ej, nie so mnou, dievka moja, nie so mnou,
koho si si vyvolila, ten s tebou.

Ešte sa ja mojej mamky opýtam,
či ja s vami, mamka moja, bydlieť mám?
Ej, nie so mnou, dievka moja, nie so mnou,
koho si si vyvolila, ten s tebou.
Ešte sa ja môjho brata opýtam,
s tebou že ja, ej bračok môj, bydlieť mám?
Ej, nie so mnou, sestra moja, nie so mnou,
koho si si vyvolila, ten s tebou.
Ešte sa ja mojej sestry opýtam,
s tebou že ja, sestra moja, bydlieť mám?
Ej, nie so mnou, sestra moja, nie so mnou,
koho si si vyvolila, ten s tebou.
Ver' som si ja vyvolila z ruže kvet,
lepší je môj najmilejší než ten svet.

(Dokončenie.)

BESEDA.

Akej viery sú Slováci.[1]

Z toho, že otázku: kde prestávajú Slováci na severo-východe Uhorska a kde začínajú sa Rusi? každý vyhlasoval za ťažkú, nasleduje vlastne len to, že uhorskí Rusi tam, kde nebývajú kompaktne, ale roztrateno a osihoteno medzi Slovákmi vo Spiši, Šariši, Abauji, Zemplíne, Ungváre a čiastočne i Gemeri assimilovali sa okolitému obyvateľstvu natoľko, že na mnohých miestach ťažko je rozoznať Rusa od Slováka. Ťažkosť takú zkusujú najmä učenci, čo miestne pomery nepoznajú z vlastného názoru, dlhšieho bedlivého pátrania a študovania reči i mravov patričného obyvateľstva, ale iba na základe neúplných alebo snáď i nespoľahlivých informácií.

Tak na pr. i Šembera len na základe nepravej informácie mohol písať, že „po tuto chvíli uvažovala se národnost rusínská (maloruská) v Uhřích vůbec podlé náboženství; obecný lid v Uhřích nazývá každého vyznavače náboženství řeckokatolického (starověrce), nehledě k jeho jazyku, Rusňákem či Rusínem.“ Lebo toto jednoducho nezodpovedá skutočnosti. Pospolitý ľud slovenský nepozná žiadnych Rusínov, ale len Rusnákov, a týchto nazýva tak nie preto, že patria k cirkvi gr.-katolíckej, ku ktorej priznávajú sa i Rusi tam za hraniciami Uhorska — veď ľud, s málo výnimkami, asi

[1]) Slov. Pohľady 1895, 500—504.

nevie, akej viery sú títo — ale skôr preto, že sami zovú sa Rusnákmi i v mluve svojej, hoci dnes už hodne poslovenčenej, majú také slová a výrazy, ktoré rozhodne prezradzujú ich ruský pôvod. Ešte i v Telgarte, ktorý je celkom poslovenčený, počuť niekedy ruské slová. Nedávno rozprával mi kočiš, rodený Telgartčan, že tam, kde práve slúži, majú síce tri kone, ale do práce zapriahajú iba dvoch, a tretieho — mladšieho — chcú trochu *oščadiť*, t. j. šetriť (srov. ruské щадить, пощадить).

Že sa mluva spišských Rusov líši od spišskej polštiny i slovenčiny natoľko, že nie je veľmi ťažko rozoznať Rusov od popolštených Slovákov v dolnom údolí Popradu a za Magurou, ani od tých, čo vravia obyčajnou spišskou slovenčinou — vulgo šarištinou — o tom môže sa presvedčiť každý, čo tu žije, a p. dr. Pastrnek iste zaopatrí si onedlho také ukážky ľudovej mluvy, z ktorých bude jasné, že i tvrdenie A. L. Petrovo, ako by na uhorskej Rusi ľud a intelligencia vedeli len o rozličnosti náboženstva, ale nie o rozličnosti jazykov a národnosti, nemá reálneho základu. Odrodilá intelligencia ruská len preto nechce vedieť o rozličnosti jazykov a národnosti, lebo sa stydí za svoj pôvod, a hovorí dnes zväčša len maďarsky; ale veď už i kedysi po smrti posledného voleného biskupa ruského, Andreja Bačinského, kňazstvo a ľud mestský hanbili sa hovoriť po rusky, a kto neznal latinsky alebo maďarsky, vravel po slovensky. No pritom všetkom i najzúrivejší maďaroni — kňazi i svetskí — keď sú sami, tak en famille, často hovoria mluvou svojho národa, a nezabudli ju natoľko, že by nevedeli rozdiel robiť medzi ňou a slovenčinou. Presvedčil som sa o tom v Levoči, kde mal som príležitosť počuť rozhovor ruských kňazov s ich rodinami, a síce počas odpustu, aký býva každoročne 2. júla na Hore P. Márie. Tam majú i Rusi svoju cerkov, kde odbavujú sa služby Božie v staroslovanskom jazyku, a tam mali by i naši etnografi najlepšiu príležitosť študovať ruský ľud spišský a presvedčiť sa o rozdiele, aký panuje medzi ním a naším slovenským ľudom.[1])

Ťažkosť, na akú potkla sa maďarská štatistika pri rozlišovaní hraníc medzi ruským a slovenským obyvateľstvom, dá sa vysvetliť nielen z blízkej príbuznosti patričných nárečí — ruského a slovenského — ktoré sú si o veľa bližšie, než spisovný jazyk, ale menovite i z toho, že maďarskú štatistiku robili a robia obyčajne takí ľudia, čo odtienky miestnych nárečí náležite nepoznajú a často, čo je ruské, držia za slovenské, a naopak. Krem toho vieme zo zkúsenosti, aká nespoľahlivá je voči Slovákom a Slovanom vôbec maďarská alebo i nemecká štatistika. U nás v Uhorsku je štatistika, ktorá by dľa slov Macaulaya mala byť „skromnou, no nevyhnutne potrebnou

---

[1]) I maďarský ľud nazýva Rusov v okolí Tisa-Esláru, v Čéči, Szögede, Miškovci a inde často Rusmi a nielen grékmi, t. j. *oroszok* a nielen *görögök*. Vôbec, keby obecný ľud v Uhrách každého vyznavača gr.-kat. náboženstva nazýval Rusnákom alebo Rusínom, musel by tak nazývať i Rumuna a Srba, čomu veru nenie tak. (Šembera hovoril o severných Uhrách, o sídlach Slovákov a Rusov. *Red.*)

slúžkou politickej filosofie", nestydatou flandrou šovinismu, ktorá chce svetu nadišputovať, že národ ruský nemá v Maďarorságu zvláštneho významu, nežije tu v toľkom počte, ako sa myslelo, ale že sú tu z veľkej čiastky Slováci grécko-katolíckeho náboženstva, ktorých maďarismus bez hnevu a pomsty Ruska pohodlne smie pohltiť i strovit.

Poznámka Šemberova, že „toto pojmenování (Rusín) vyznavačů náboženství řeckokatolického (obřadu slovanského) jest staré, neboť již Dalimil jmenuje v kapitole 23. své kroniky moravského biskupa sv. Metoděje Rusínem," nedokazuje, že by naši bratia, uhorskí Rusi, boli takými len po viere, poťažne po slovanskom obrade a nie i po národnosti. Menovaný český historik žil a písal svoju bájočnú kroniku v 15. století a ako staroboleslavský kanonik hľadel na sv. Metoda výlučne so stanoviska latinismu, aký po zrušení slovanského kláštora (t j. emausského r. 1419) v Prahe napospol zavládnul v cirkvi českej a privržencov slovanskej bohoslužby vôbec stotožňoval s Rusmi, o ktorých vedelo sa i v Čechách, že sú za bohoslužbu takú najviac zaujatí. Lenže pravda takým spôsobom boli by sa museli považovať za Rusov i Srbi, Bulhari a Rumuni, ktorí tiež mali slovanskú bohoslužbu. Keby spomenutý Dalimil bol hľadel na svet slovanský so stanoviska dnešného národopisu a dialektologie, nebol by moravského biskupa, sv. Metoda, nazýval Rusínom, a bol by veru i našich uhorských Rusov považoval za takých.

Dopúšťam, že spišskí, šarišskí, abaujskí, zemplínski a ungvárski uniati nie sú samí Rusi, ba že sú miestami hodne smiešaní menovite so slovenským živlom. Veď i o Rusoch v europejskom Rusku tvrdia niektorí etnografi, že v žilách ich koluje mnoho čuchonskej a inej krve; ale preto ich arijská a špecifičné rusko-slovanská povaha ostáva neporušenou. Tak i naši uhorskí Rusi prijali od Slovákov mnohé zvyky, piesne i rečové zvláštnosti bez toho, že by sme boli oprávnení upierať im ich ruský pôvod a povahu menovite tam, kde tvoria osobitné cirkevné obce; lebo ačkoľvek konfessia sama sebou nemôže byť kriteriumom národnosti, predsa slovanská bohoslužba u Rusov uhorských bola mohutným hýbadlom a oporou ich národnosti, bez ktorej boli by sa už dávno úplne poslovenčili. Príklad toho máme na obci Tepličke, filiálke rím.-kat. fary v Markušovciach, ktorá, nemajúc osobitnej gr.-kat. fary a cerkvi, je dnes celkom poslovenčená, až na niektorých starších ľudí, čo medzi sebou ešte vravia dačo po „rusnácky", no v prítomnosti cudzích užívajú len spišskú slovenčinu. Podobný osud potkal Rusov tunajších i v tých mestách a dedinách, kde tvoria menšinu obyvateľstva a navštevujú rím.-kat. kostoly a školy.

O vzniku ruských osád vo Spiši, za aké Šembera mylne pokladal iba osady nad Ľubovňou, ťažko udať dačo určitého. Že osady tieto pozdejšie vznikly, ako slovenské, zdá sa byť istým, keď povážime, že v najstarších známych listinách spišských od r. 1072—1310 nespomína sa ani jedna z terajších osád ruských, ale zo slovenských udáva sa asi 150.

V sozname spišsko-ruských obcí, sostavenom dľa šematismu

spišského biskupstva i prešovskej eparchie, ktorý zaslal som p. dr. Fr. Pastrnkovi, niet zpomedzi tých, kde Rusi majú rozhodnú väčšinu, ani jednej, ktorá by — aspoň nakoľko sú mi známe dejiny reformácie vo Spiši — bola prestúpila k protestantismu. No s druhej strany mohlo sa stať, že menovite v mestách spišských, kde v malom počte žijú a žili Rusi a kde protestantismus podporovaný Nemcami hlbšie korene pustil, počas kontrareformácie, t. j. za Márie Terezie, navrátili sa niektorí nie do rímskej, ale do gréckej cirkve, kde večeru Pána pod obojím prijímať mohli. Lenže tu vo Spiši takých nebolo mnoho, ako domnieva sa Hunfalvy, ani nie toľko, že by etnografické pomery následkom toho patrnú premenu boly podstúpily. Ani najhorlivejšími protestantmi vo Spiši neboli Slováci, ale Nemci, a o týchto veľmi pochybujem, že by v dobe kontrareformácie boli prestupovali na gr.-kat. vieru. K takým nemeckým miestam, ktoré ľud ruský zaujal po svojom priechode k stálemu roľníctvu, patrí vo Spiši snáď jediný Hodermark, kde dnes býva 661 Rusov popri 67 iných. Obec táto spomína sa v známych listinách po prvý raz r. 1471.

Všetka úcta statočným trudom Šemberovým na poli československej štatistiky a dialektologie; no moja veľmi skromná mienka je, že by učenec tento, keby dnes žil, ešte dôkladnejšie korrigoval svoju mienku dotyčne počtu Slovákov a Rusov v severo-východných stoliciach, menovite keby tu in facie loci študoval dialektické odchýlky a štatistický materiál čerpal nie tak z nespoľahlivých cirkevných šematismov alebo mutného zdroja maďarskej úradnej štatistiky, ako skôr zo skutočného života ľudu.

Myslím, že by sme znamenitého dr. Pastrnka v jeho horlivej práci výdatne len tak podporovať mohli, keby sme v severo-východných stoliciach mali dostatočný počet intelligentných jednotlivcov; lebo najmä o týchto našich opustených krajoch platí dnes: „Žatvy je síce mnoho, ale delníkov málo".

7/VIII. *Štefan Mišík.*

Ešte dačo. Spišskí uniati — ako známo — patrili pod biskupov mukačevských, a len potom, keď mukačevská eparchia rozdelená bola na dve, pripadli k eparchii prešovskej.

R. 1649 bola v Užhorode na dogmatickej postati prijatá a potvrdená unia s Rímom, ktorá dala Rusom uhorským právo voliť svobodne biskupov mukačevských; no potom posledný *volený* biskup, Andrej Bačinský, postúpil vláde právo volenia biskupov za isté výhody, akých domohol sa pre Rusov.

Pred uniou boli uhorskí Rusi v cirkevnom ohľade celkom neodvislí. Dnes oba biskupi — mukačevský i prešovský — patria pod ostrihomského arcibiskupa ako suffragáni.

Spišskí Slováci boli všetci, vynímajúc asi tých, čo v 16. století prijali nauku reformátorov, v ohľade cirkevnom podriadení spišským prepoštom, ktorí stáli pod pravomocnosťou ostrihomských arcibiskupov.

Ešte v druhej polovici 13. stoletia, za prepošta Lukáča, ktorý

patril ku gr.-kat. cirkvi, odbavovali šiesti kanoníci v chráme sv. Martina služby Božie dľa grécko-slovanského obradu pre Slovákov, čo sa z okolia ta hrnuli.

No potom v 14. století, po víťazstve Karla Roberta a pod tlakom arcibiskupov ostrihomských, musela slovanská bohoslužba ustúpiť latinskej. Udržala sa len v ruských cerkvách až podnes, lebo by natískanie latinskej reči do týchže bolo ohrožovalo uniu uzavretú r. 1649. Nebyť tohoto ohľadu, bola by i u Rusov uhorských dávno zmizla slovanská bohoslužba a s ňou — rozumie sa — i gr.-kat. eparchie.

Nuž dá sa predpokladať, že by i voči Slovákom boli šetrnejšie pokračovali a ich slovanskú bohoslužbu aspoň tak rešpektovali, ako voči Rusom po unii, keby medzi nimi nebolo bývalo rozdielu v národnosti. Slovákov sa nebáli; lebo veď títo nemohli sa tak ľahko odtrhnúť od Ríma, ako uhorskí Rusi, ktorí v najbližšom súsedstve, t. j. v Haliči, mali svojich súkmenovcov po reči i viere.

Š. M.

Ráčte mi ešte dovoliť dakoľko skromných poznámok o gr.-kat. Rusoch a Slovákoch v severo-východných stoliciach Uhorska.

Že medzi privržencami gr.-kat. cirkve sú i Slováci, o tom pochybovať nemožno. Ale počet gr.-kat. Slovákov ťažko je určiť, keď nie je jasné, kde prestávajú Slováci a začínajú sa Rusi menovite v takých obciach, ktoré majú miešané obyvatelstvo. Na žiaden pád nemôže počet ten byť tak značný, ako domnieval sa A. Šembera, a síce nielen preto, že ťažko je najsť gr.-katolíka, ktorý by sa vydával za Slováka, ale i preto, že gr.-katolícki Slováci osvojili si mluvu gr.-kat. Rusov, ktorá je síce veľmi poslovenčená, no má i niektoré rozhodne ruské (maloruské) formy a výrazy.

Myslím, že pri určovaní hranice medzi Rusmi a Slovákmi — aspoň tam, kde je vec neistá a pochybná — bude lepšie držať sa toho právnického pravidla: In dubio melior est conditio possidentis — a držať za Rusov a Slovákov len tých, ktorí sa i sami za takých považujú. Veď i v severnom a severo-východnom Spiši na pr. panuje poľština a nie slovenčina, a predsa sa poťažní obyvatelia sami považujú za Slovákov. Poľsky hovoriaci Kacvinčania (zpoza Magury) ujisťovali ma pred 2 rokmi, že oni najčistejšie *po slovensky* hovoria. Forbašan, ktorému drusa-mlatec pre poľskú mluvu vytýkal, že je Poliak, ohradil sa proti tomu, tvrdiac: „ja Sloviak; ja ňe Poľak". Sú to teda bez pochyby len popoľštení Slováci. Nuž tak má sa vec i s poslovenčenými Rusmi, ačkoľvek sú medzi nimi i takí, čo kedysi boli Slovákmi, lenže takých je pomerne veľmi málo.

Vôbec pri rozlišovaní hraníc medzi Rusmi a Slovákmi treba mať na zreteli nasledujúce: 1. Pri úradnom sčítaní obyvatelstva kladie sa otázka o materinskej reči a nie o národnosti; nuž a toto, akokoľvek na oko zdá sa bezvýznamným, má predsa následok, že mnohí Rusi od koreňa, ktorí by ináče na otázku: čo si, Rusnák, či Slovák? iste vyznali, že sú Rusnáci, udávajú čo svoj materinský

jazyk slovenčinu jedine preto, že ich mať nebola rodená Ruska, ale Slovenka, alebo snáď i preto, že je ich materinská reč veľmi podobná slovenskej. 2. Najdú sa bez pochyby — ako predtým, tak i teraz — odrodilci, čo nevediac po maďarsky i stydiac sa za svoj ruský pôvod, udávajú čo materinský jazyk radšej slovenčinu, než ruštinu. 3. Osoby, poverené počítaním obyvateľstva, sú obyčajne maďarskí alebo maďarónski úradníci, notári, učitelia atď., ktorým, hoci nemali by pokynutie shora, pramálo ide o to, aby robili prísny rozdiel medzi ruskou a slovenskou mluvou, ktoré sú si beztak viac-menej podobné, a dostačuje úplne, keď potažní obyvatelia svoj materinský jazyk vydávajú za slovenský; píšu teda jednoducho: „anyanyelv: szláv", ačkoľvek pod slovom *szláv* môže sa rozumeť práve tak slovenský, ako i ruský jazyk.

Ľud ruský, obydlený zväčša v menej úrodných krajoch, je často nútený hľadať výživu v okolitých mestečkách a dedinách slovenských. Ruských sluhov, paholkov a kočišov vídať všade vo Spiši, Šariši a súsedných stoliciach; podobne i ruské slúžky, pestúnky atď. Nemám síce v rukách výkazy úradnej štatistiky, no môžem uisťovať z mnohoročnej zkúsenosti, že pomerne dosť vysoký percent slovenských dievčat a vdov vydáva sa za ruských paholkov a kočišov, s ktorými sa v službe oboznámily. Deti z takého manželstva pošlé sú potom obyčajne gr.-kat. náboženstva, ako otec, a keď tento osadí sa vo svojom rodisku, kde sú vo väčšine Rusi, „obrusejú" — a s nimi i mať Slovenka — v krátkom čase natoľko, že osvoja si miestnu mluvu so všetkými ruskými slovami a formami, aké sa v nej zachovaly. To samé, lenže, pravda, v menšej miere platí o Slovákoch; lebo i títo assimilujú si Rusov cestou manželských sňatkov tam, kde niet ruskej cerkvi a školy, ačkoľvek je pomerne veľmi málo čeľade slovenskej, ktorá by u Rusov hľadala službu a zamestnanie. Len veľmi zriedka stáva sa, že by si mládenec slovenský pojal za ženu Rusku.

Dotyčne cirkevných šematismov, ktoré hranice ruskej a slovenskej národnosti aspoň čiastočne objasňujú, treba uznať, že statistické dáta v nich nie sú tak spoľahlivé, že by sa na ne prísahať mohlo, lebo sostavujú sa obyčajne len dľa ročného prírastu a úbytku obyvateľstva, aký vykazuje matrika, a neopierajú sa o zásadu skutočného jestvovania na miestach obydlenia, ktoré dá sa konštatovať len sčítaním po hlavách. Ani nemožno žiadať od všetkých kňazov, aby veriacich svojich vzdialených a rozptýlených vždy navštevovali a v evidencii držali.

No pritom všetkom zasluhujú také šematismy o veľa viac viery, než na pr. zprávy popisujúcich výborov, medzi ktorými je mnoho takých, čo nestarajú sa o to, aby ich popis zodpovedal skutočnosti, ale o to, aby čím skôr mohly povedať: „Murín vyplnil povinnosť svoju". Bo komuže záleží viac na tom, aby náležite poznal počet svojich veriacich, ak nie kňazovi? Veď i tomu najposlednejšiemu „mercenariusovi" — keď už nie v inom, aspoň v hmotnom zá-ujme — nemôže byť ľahostajným, či mu počet veriacich ubúda, a či rastie.

Preto myslím, že zakiaľ etnografické a linguistické pomery na našich stranách nebudú dôkladne preskúmané, najlepšie bude spravovať sa dľa šematismov cirkevných pri určovaní hraníc medzi ruským a slovenským obyvateľstvom.

V Somogyiho „Magyar korona országaihoz tartozó papság és szerzetesrendek egyetemes névtára“ na rok 1878 udané sú v gr.-kat. biskupstve mukačevskom všetky fary s jazykom ruským (ruthén nyelv) a čiastočne i maďarským, z čoho nasleduje, že patriční veriaci považovaní sú za Rusov, alebo, čiastočne, i Maďarov. Tenže spis udáva v gr.-kat. biskupstve prešovskom 155 fár s jazykom slovansko-ruským (szláv-ruthén nyelvü plébániák) a 32 s ruským i maďarským. No i v latinských šematismoch tohoto biskupstva z r. 1876. a 1892. spomína sa pri jednotlivých farách „lingua slavo-ruthenica“, pod ktorou má sa vlastne rozumeť poslovenčená ruština.

O poruštených Slovákoch vo Spiši môže byť reč iba v gr.-kat. fare kojšovskej. Obec Kojšov — podľa šematismu z r. 1892 — založili osadníci z rozličných krajov a stolíc, menovite z Liptova a Oravy. Títo boli zväčša luteráni; no boli tam vždy pomiešaní s Rusmi, o duchovné potreby ktorých starali sa farári klemberskí, miklušovecki, ba i livovskí v Šariši a helcmanovskí. Potom od r. 1717 mala obec svojich vlastných gr.-kat. farárov, ktorí svojou horlivosťou obrátili celú dedinu na gr.-kat. vieru, tak že už r. 1775 farár Georgij Tarasovič nenašiel tam ani jednoho privrženca nauky Lutherovej.

V makovickom okrese (v Šariši) sú dľa šematismu (r. 1892) i dľa uisťovania najbližšieho súseda môjho, gr.-kat. farára a č. kanoníka zo Zavadky, poslovenčení Rusi. Možno, že niektorí z nich boli predtým Slováci ev. a. v., no teraz splynuli s Rusmi natoľko, že ich už ťažko rozoznať a každý považuje ich za Rusov; či i sami považujú sa za takých, a či ešte i dnes za Slovákov, neviem.

S cirkevného hľadišťa držím za potrebné pripomenúť, že dolno-spišský gr.-kat. dištrikt, z ktorého pozdejšie 3 hronské fary, Šumiac, Telgart a Vernár, spojené boly v osobitný *hronský*, a fary: Olšavica, Nižné Repaše, Toriska r. 1889 v osobitný *levočský* dištrikt, bol kedysi od Petra Parfenija, biskupa mukačevského, v čas najkrajnejšej tiesne sverený pod ochranu a záštitu duchovnú spišskej kapituli lat. obradu, ale pre akúsi rituálnu rozopru r. 1677 kráľovským prípisom zpod právomocnosti tej vyňatý a gr.-kat. biskupovi mukačevskému prinavrátený. Najstaršia známa cerkov tohoto dištriktu je v Olšavici, vybudovaná r. 1301. V Olšavici narodil sa i Michal Manuel Olšavský, bývalý biskup mukačevský a zakladateľ povestného monastyra a cerkvi basilitov v Máriapóči, kde je i pochovaný. V Podproči, filiálke spomenutej fary, je múraný (r. 1790) kostol ku cti sv. apoštolov Cyrilla a Metoda. V horno-spišskom dištrikte sú niektoré gr.-kat. fary, ako Jarembiná, Jakubiany, Kamjonka, Litmanová, Sulin a Krempach, čo od čias cis. a kráľa Sigmunda, ktorý poľskému kráľovi Vladislavovi dal do zálohu zámok Ľubovňu i 16 miest spišských za 88.800 uhorských zlatých, až po

Máriu Tereziu, ktorá záloh ten vymenila, patrily pod duchovnú právomocnosť gr.-kat. ordinariátu premyslovského (v Haliči); no r. 1782 boly znovu privtelené eparchii mukačevskej, a po rozdelení tejto pripadly eparchii prešovskej.

Niektoré kostoly vo Spiši sú spoločné rím.-katolíckemu i gr.-kat. obradu.

Zmienil som sa o tom, že uhorskí Rusi pred rozdelením mukačevskej eparchie na dve patrili všetci pod biskupov mukačevských. Dejepisné podania o vzniku mukačevského biskupstva vzťahujú sa k najdávnejším časom. Považuje sa za jedno z tých sedem gr.-katolíckych biskupství, o ktorých zmienil sa už Pilgrin. Avšak spoľahlivé dáta o pôvode jeho počínajú vlastne tam, kde vidíme na čele biskupa Jána, t. j. okolo r. 1490. Od biskupa Jána I. (1491—1498) až podnes bolo v Mukačeve len 29 biskupov. Príčina tohoto nápadne malého počtu je, že po biskupovi Metodovi, t. j. od r. 1688 až po r. 1707, nachádzajú sa o biskupstve len veľmi nejasné dáta.

Jestli v prešovskej eparchii sú teraz i Slováci gr.-kat. vyznania v tak značnom počte, ako predpokladá A. L. Petrov, nuž museli tam byť i vtedy, keď ešte nebola odlúčená od mukačevskej, ba už i pred uniou r. 1649, lebo novšie dejiny cirkve v Uhorsku nevedia o tom zhola nič, že by Slováci — katolíci alebo evanjelici — v značnejšom počte boli prešli ku gr.-kat. nesjednotenej alebo sjednotenej cirkvi. Mlčanie dejín o takom fakte potvrdzuje, že domnenka, akoby Slováci v značnom počte boli príslušníkmi gr.-kat. uniatskej cirkve, nemá za sebou iného dôvodu, okrem asi toho, že mnoho gr.-kat. uniatov hovorí dnes po slovensky, má slovenské zvyky, piesne, kroj atď. No dôvod tento ešte nerozhoduje; lebo mluva tých domnelých gr.-kat. Slovákov ešte nenie tak všestranne preskúmané, že by sme boli oprávnení pochybovať o ich ruskom pôvode, keď sa i sami považujú za Rusov a nie za Slovákov. Veď medzi uniatmi mukačevského biskupstva sú i Maďari, ktorí sú vlastne len pomaďarčení Rusi; nuž prečo nemohli by i tí gr.-kat. Slováci byť — aspoň zväčša — poslovenčení Rusi?

Teraz buď mi dovolená ešte jedna poznámka o Rusoch uhorských voči spisu professora I. P. Fileviča: „Угорская Русь и связанные съ нею вопросы и задачи русской исторической науки“ (Варшава, 1894).

Dotyčne ruskej kolonisácie s tejto strany Karpatov zdá sa byť istým, že ruské plemä a meno mohlo sa tu zjaviť po prvý raz už pred príchodom Maďarov, ba že ruské osady siahaly až po Dunaj. Na to poukazujú mnohé topografické názvy, na ktoré sa menovaný učenec odvoláva, najmä tie, v ktorých prichádza prívlastok Ruský, Ruská, Ruské, Orosz, na pr. Ruský potok, Ruská Ves, Orosz-Mota, Göncz-Ruszka, Malé Ruskovce, Orosz-Komoróc atď. Ale možno, že ruská kolonisácia opakovala sa v XIII. století, keď kráľ Belo IV. naliehal, aby sa kraje Tatármi spustošené čím skôr zaľudnatily, a konečne v XIV. století pod Koriatovičom. Pritom všetkom spomenutá kolonisácia sotva bola tak valná a silná, ako sa menovaný

učenec domnieva, lebo názvy, ako Biela voda, Bystrá voda, Roztoky (t. j. miestnosť, kde sa voda rozteká) a pod. neukazujú výlučne na ruských, ale i na bulharských a slovenských obyvateľov Uhorska, ba známe sú i v iných slovanských krajoch. Ruský živel udržal sa v Uhorsku najčistejšie tam, kde osady ruské vznikly husto jedna popri druhej a netvorily osamelé ostrovy uprostred inorečového obyvateľstva. Čím vzdialenejšie a isolovanejšie boly osady ruské, tým skôr sa poslovenčily, pomaďarčily alebo porumunčily. [1])

28/VIII. *Štefan Mišík.*

---

[1]) Ja som rád, že poznámkami mojimi pán Mišík bol pohnutý k načrtaniu svojich vzácnych známostí o etnografických pomeroch svojho kraja, Spiša. Bude to cenným príspevkom k osvetleniu interessantnej otázky. No i vývodmi jeho potvrdzuje sa to, o čo ide pri mojich poznámkach, že totiž v stoliciach Spišskej, Šarišskej, Zemplínskej atď. nie všetci vyznavači grécko-katolíckej cirkve sú Rusmi.

Šemberov výrok o tom, že národnosť brala sa podľa náboženstva, nezakladal sa na nepravej informácii. Naumovič nepísal dľa zpráv z druhej ruky čerpaných, ten výtečne znal haličskú Rus, kde sa narodil, žil a pre ktorú prišiel (1883) do austrijského väzenia, a predsa v článku svojom o tejže haličskej Rusi (Славянскій Сборникъ I, 32, 33) hovorí: „Duchovenstvo ruské nazývalo sa ruským len podľa rozdielnosti cirkevných obradov od latinských, ale nie podľa jazyka a národnosti... Už v prvé roky pripojenia Haliče k Austrii vládne orgány nemohly nedozvedieť sa o jestvovaní ruského národa, ako väčšine obyvateľstva v kraji, i o ruskej cirkvi, zaujímajúcej dve veľké eparchie. Ako v dokladoch vládnych orgánov centrálnej vláde vo Viedni, tak i v nariadeniach a dekrétoch tejže vlády toho času čítame všade: russische Bevölkerung, russische Kirche, russische Geistlichkeit a p. No toto všetko písalo sa z väčšej časti len v smysle konfessionálnom, poneváč na otázku národnosti ešte vtedy nebol prišiel historický poriadok. Poliak a katolík, Rusín a uniat boly vtedy synonymy, a dosiaľ ešte [2]) nielen v ústach prostého národa, lež i v rozhovoroch intelligencie nerobí sa rozdiel medzi národnosťou a národným cirkevným obradom.“ S tejto strany Karpatov, u nás, bolo ešte viac príčin, pre ktoré nerozlišovaly sa tieto dva pochopy. Tiež haličský Rus, J. F. Golovacký, znateľ týchto pomerov s jednej i s druhej strany Karpatov, spomína, aké sú z toho ťažkosti pre etnografov i štatistikov. („Rozdeliť obyvateľstvo dľa pôvodu i národnosti predstavuje neuveriteľné ťažkosti. Niet možnosti akurátne označiť ani hranice obyvateľstva, ani verne určiť počet jeho.“ Славянскій Сборникъ II, 83.)

Mňa, ktorý som tej mienky, že šumiacki, telgártski a vernárski obyvatelia, vyznavači grécko-katolíckej cirkve, sú taki istí Slováci, ako ich katolícki súsedia v Pohorelej, na Závadke, v Helpe a Polomke, — mňa mohla by pomýliť výpoveď telgártskeho rodáka, že: „mladšieho koňa chcú trochu *oščadiť.*“ V jazyku Telgártčanov všeličo, odrážajúce

---

[2]) Písano r. 1875.

od slovenčiny, mohlo sa zakoreniť i vlivom staro-slovanskej bohoslužby a školy. Ale od Telgárta na juho západ, ďaleko za horami a dolami, až po samé súsedstvo Maďarov, v gemerskej slovenčine sú i takéto slová: *stupka* (ступка, mažiar), *tok* (токъ, v stodole, holomnica), *ohlodok, ložka* (lyžica), *upovať, upovanie, oblezlý* (облѣзлый) a v slovesách takéto tvary: *vynul* (вынулъ, od vyňať), *uspokojivať* (успокоивать) atď. atď. (Len čo mi napochytre prichodí na um.) A napriek poukázaniu Ladislava Bartolomaeidesa (v Notitiach) túto časť Gemera predsa neodoberá nám už ani professor A. S. Budilovič, ináče náš veľmi dobrý priateľ, ani vari prof. A. A. Kočubinský, ktorý toho leta v Odesse tak dvoril Zichyho expedícii, ako by nikdy nebol býval na Slovensku a nebol ani slavistom. (Budilovič totiž v svojom diele Начертаніе церковнославянской грамматики, Варшава 1883, slovenský jazyk na východe vedie len po rieku Šajavu; Kočubinský však rieši spornú túto otázku slovami: „Podľa mojej mienky jedno je pravda: čo je pravoslávné, to je ruské, ale čo nie je pravoslávné, to ešte nie je slovenské," [Заграничный отчетъ о занятіяхъ Славянскими нарѣчіями. Записки Новор. унив., 1876.] No A. L. Petrov, ktorého mienku zaznačil som predošle, odbil Kočubinského poznámkou: „Takým spôsobom pán Kočubinský odrieka sa na základe jazyka oddeliť pravoslávnych-uniatov Slovákov od Rusov. Preto ani my nepovšimneme si ním označenej hranice." Tu opakujem, že A. L. Petrov, ktorý v prešovskej eparchii napočítal len 96.351 Rusov, spravoval sa dľa informácií, obdržaných od najvzdelanejších uhorských Rusov; t. j. bratia Rusi sami uznávajú jestvovanie Slovákov v svojej cirkvi a približne vedia ukázať, ktorí sú, kde bývajú. Práve po tieto dni shováral som sa s ruským professorom, ktorý prišiel so študijnej cesty z Karpatov; bola reč o Antonovi *Hodinkovi*, a professor vyslovil sa o ňom ako o ruskom, uhorsko-ruskom, renegátovi; ja korrigoval som ho: „Slovenský renegát!" a on mi o chvíľku prisvedčil: „Pravda, slovenský."

Svedectvo maďarskej štatistiky, na ktoré odvolával som sa predošle, náhodou hodno je uváženia. Pri sčítaní ľudu roku 1870 nepýtali sa totiž na materinský jazyk. Ale páni spamätali sa ešte prv, než obdržaný materiál boli by spracovali a výsledok publikovali. V ministerstve kultu mali štatistické výkazy o elementárnych školách; v tých bola i rubrika o materinskej reči školopovinných detí. Keleti, náčelník štatistického úradu krajinského, podľa materinskej reči školopovinných detí vypočítal teda materinskú reč i krajinského obyvateľstva. Nuž z tohoto vyšlo, že o desať rokov (1880), pri novom popise obyvateľstva, v severovýchodných stoliciach našlo sa o 100.000 Slovákov viacej. To jest, keď škola bola grécko-katolícka, Keleti bral obyvateľov patričnej obce za Rusov; no z týchto o desať rokov, keď pri popise obyvateľstva už pýtali sa na materinskú reč, 100.000 ľudí dalo sa zapísať za Slovákov. Tí, v ktorých duchu robí sa v Uhorsku úradná štatistika, tohoto času nezdajú sa báť „hnevu a pomsty Ruska"; oni Slovákov pokladajú za nebezpečných, nás stíhajú pre panslavismus. Im je Rus ruthén, Srb najviac vad rác, Slovák vždy panslávs.

Dopúšťam, že „novšie dejiny cirkve v Uhorsku nevedia o tom zhola nič, že by Slováci — katolíci abo evanjelici — v značnejšom

počte boli prešli ku gr.-kat. nesjednotenej abo sjednotenej cirkvi." A
dejiny v Uhorsku, cirkevné i necirkevné, ešte o všeličom nevedia. S aky
aplombom počína si Hunfalvy v svojej Etnografii Uhorska (Magy
ország ethnographiája, 1876), a predsa, hovoriac o vierovyznaní Slovák
tvrdí, že „i pár kalvínskyc obcí najde sa v Tekove (!) a Nitre (!)
Počul zvoniť, ale nevie kde. Ako menila sa u nás viera, aku nemož
teda podľa vierovyznania určiť národnosť, odvolával som sa v Šariši
makovický okres, kde za Márie Terezie celé protestantské obce pre
do východnej (uniatskej) cirkve. To je fakt, ktorý možno stvrdiť. T
nie niektorí Slováci, nie jednotlivci, ale celé obce menily vieru.
o tomto punkte pozoruhodné svedectvo nachodíme i v článku p. Malia
o Jelšave. (Vidz v tomto sošite Slov. Pohľadov.) Gemerský ev. senior
roku 1681 žaloval sa stoličnému shromaždeniu pre chrámy, odňaté cis
skou stranou ev. cirkvi: a medzi tými chrámy bol i šumiacky s filia
Telgártom a Vernárom. Ak je dokument pána Maliakov hodnover
tak v XVII. století i na Šumiaci, Telgárte a Vernáre bola tá istá vie
čo v súsedných obciach hronských.

Alebo čo je s takzvanými Sotákmi v Zemplíne? Jedni z nich
protestantského (kalvínskeho), druhí grécko-východného (uniátskeho) v
znania. Jestli protestanti z nich sú Slováci, tak iste Slováci sú i unia

Alebo: mám pri ruke malú sbierku národných piesní uhorsko-r
ských. (Русскій Соловей. Унгваръ, 1890.) Mnohé z piesní treba k
prepísať latinkou — a sú slovenské.

Гдѣ ты была, донько моя?
На цынтерю, мати моя,
Была я,
Прешлу радость и потѣху
Искала.
Гдѣсь почила, донько моя!
Эй на гробѣ, мати моя —
Милого:
Бо онъ былъ мой найміленьший,
я его.
Чтось робила, донько моя?
Эй вила я, мато моя,
Вѣночекъ:
На гробъ мого наймилшёго
Кресточёкъ.
'Зъ чегось вила, донька моя?
Эй 'зъ фіялки, мати моя,
Вила я,
Жебы онъ зналъ, же я его
Любила.

Pieseň je viac slovenská, než ruská. Pritom, kto zná, či vydavat
neruštil i slová i tvary. Kto zná, či pesnička nevyzerala by ešte slove
skejšie, keby ju nie Rus bol poznačil? A na toto všetko že Slov
nemal by práva?!

A jestli tu ozaj máme do činenia s Rusmi poslovenčenými, t
z toho čo nasleduje?

Môžeme hovoriť, že Slováci sú len katolíci a protestanti?

Šk.

Hračky dětí československých. Napsal Ladislav Malý, učitel na Březových horách. Nakladatel Alois Hynek, knihkupec v Praze. Sešit 2. Cena 10 kr.

Naše doba. Revue pro vědu, umění a život socialní. Praha. Ročník II., sešit 11.

Obzor. Časopis pre hospodárstvo, remeslo a domáci život. Ružomberok. Ročn. VII., č. 8.

Náš domov. Obrázkový časopis zábavný a poučný pro lid. Ročník VI., č. 15. Olomouc.

Vienac zabavi i pouci. Zagreb. Ročn. XXVII., č. 29—34.

ЛИСТОКЪ. Духовно-литературный журналъ. Унгваръ. Годъ XI. нръ. 14.

ДЕЛО. Лист за науку, књижевност и друштвени живот. Јули. Година друга. Београд. 1895.

Niva. Ročník V., č. 20—22. Brno.

Květy. Praha. Ročník XVII., č. 9.

Čas. List, věnovaný veřejným otázkám. Praha. Ročn. IX., číslo 29—35.

Cirkevné Listy. Ružomberok. Ročn. IX., č. 8.

Katolicke Noviny. Trnava. Ročn. XLVI., č. 15, 16.

Slovanski Svet. Letnik VIII., štev. 27—29. V Trstu.

Lužica. Měsačnik za zabawu a powučenje. Zhromadny časopis hornjo- a dolnjołužiskich Serbow. Budyšin. Letnik 14., č. 8.

Vlast. Ročník XI., č. 11. Praha.

Nada. Pouci, zabavi i umjetnosti. Sarajevo. Godina I, broj 16, 17.

Dom a Škola. Vychovavateľský časopis pre rodičov a učiteľov. Ružomberok. Ročník X., číslo 8.

Světozor. Illustrovaný týdenník. Praha. Ročník XXIX., č. 37—42. Nakl. knihtiskárna F. Šimáčka.

Zlatá Praha. Obrázkový časopis pro zábavu a poučení. Ročník XXII. Č. 37—42. Praha. Nakladateľ J. Otto.

Prosvjeta. List za zabavu, znanost i umjetnost. Zagreb. God III. Broj 17.

Lumír. Časopis zábavný a poučný. Praha. Redaktor, majitel a vydavateľ: J. V. Sládek. Ročník XXIII., číslo 30—33.

Rozhledy sociální, politické a literární. Ročník IV., č. 11. V Chrudimi.

Hlídka Literarní. Listy věnované literarní kritice. V Rajhradě. Ročník XII., č. 9.

Pútnik sv. Vojtešský. Novinky pre katolícky ľud V Trnave. Ročník VIII., číslo 8.

Stráž na Sione. Ročník II., číslo 8. V Ružomberku.

Przegląd powszechny. Kraków. Rok dvanasty, zeszyt 8.

Listáreň.

A. L. v **Ž.** Životopis E. G. v nasledujúcom čísle už istotne. — **Podtatranský.** V nasledujúcom čísle. — **J. G.** v **D.** Taktiež.

SLOVENSKÉ POHĽADY

vychodia mesačne na 4. hárkoch.

Predplatné

pre Rakúsko-Uhorsko:

na celý rok . . . 5 zl. — kr.
na pol roka . . . 2 zl. 50 kr.

Pre krajiny ostatnej Europy a pre Ameriku:

na celý rok . . . 5 zl. 60 kr.

Slovenské Pohľady.

ČASOPIS

zábavno-poučný.

Redaktor a vydavateľ:

Jozef Škultéty.

Ročník XV. — Sošit 10.

V TURČIANSKOM SV. MARTINE.

TLAČOU KNIHTLAČIARSKO-ÚČASTINÁRSKEHO SPOLKU.

1895.

OBSAH.

Strana
Slovenská svadba. Sostavil *Krištof Chorvát.* (Pokračovanie) 577
Jak piesne rastú . . . *Ľudmila Podjavorinská* 594
Srditý generál. Zo života. Od *N. A. Luchmanovej.* Prelož. *B. Š.* . . 595
Reštaurácia na dedine. Napísal *Martin Medňánsky* 601
Rothschildove husle. Od *Antona Čechova.* Prelož. *B. Š.* 609
Eugen Gerometta. Životopisná črta. (S podobizňou.) *Alexander Lombardini* 615
Svadobné obyčaje v Slovenskom Aradáci (v Banáte). Spísal *Michal Goda.* (Dokončenie) 619
Pieseň. *Podtatranský* 622
Beseda. (Akej viery sú Slováci. *Štefan Mišík*) 623
Literatúra. (Velikonoční hry. — Русская Бесѣда. — Český Lid. — Naše Doba. — Lacné knižky. — Vybrané České humoresky. — Jul. Verne: Ocelové město) 631

Ďalšie spisy redakcii zaslané.

Humoristický kalendář, Vilímkův, na přestupný rok 1896. Třináctý ročník. V Praze. Tiskem i nákladem Jos. R. Vilímka. Cena 60 kr.

Živa. Časopis přírodnický. Praha, ročník VI., č. 8. Vydavatel a nakladatel J. Otto v Praze.

Kazateľňa. Časopis pre kat. duchovné rečníctvo. Ružomberok. Ročník XV., č. 11.

Náš domov. Obrázkový časopis zábavný a poučný pro lid. Ročník VI., č. 17. Olomouc.

Obzor. Časopis pre hospodárstvo, remeslo a domáci život. Ružomberok. Ročn. VII., č. 9.

Vienac zabavi i pouci. Zagreb. Ročn. XXVII., č. 35—39.

ЛИСТОКЪ. Духовно-литературный журналъ. Унгваръ. Годъ XI. нръ. 16.

Zlatá Praha. Obrázkový časopis pro zábavu a poučení. Ročník XXII. Č. 43—46. Praha. Nakladateľ J. Otto.

Světozor. Illustrovaný týdenník. Praha. Ročník XXIX., č. 43—46. Nakl. knihtiskárna F. Šimáčka.

ДЕЛО. Лист за науку, книжевност и друштвени живот. Август. Година друга. Београд. 1895.

Rok 1895. Sošit 10.

Slovenské Pohľady.

Slovenská svadba.

Sostavil *Krištof Chorvát.*

(Pokračovanie.)

Ináče je obzeranie ohniska čo do podstaty takmer totožné s prezvedami (na pr. cf. Nitra II, str. 294 atď.), a kde je oddelené od nich, líši sa vo väčšine iba tým, že pri prezvedách vysielavajú nejakú ženu vôbec, kdežto pri obzeraní ohniska chodia sami rodičia mladoženíchovi na zvedy. Na Dlhej Lúke je obzeranie ohniska známe len u vdov.

V. Pytačky.

Vo Zvolenskej stolici vypraví rodina šuhajova po „dovedách" pytača do domu vyvolenej (Csaplovics spomína ich viacej), ktorý za určitých rečí a vinšov donáša mladému pero na znak, že ona i jej rodičia ku sňatku privoľujú (Dobš. Pov. 2, 38). I Csaplovics zná podobný akt, ktorý odbýva sa ešte pred zasnúbením. Formality pri tom sú tie isté, jako pri *pytačkách* κατ' ἐξοχήν (vera, sdávanka, srukovanka, rukoviny, prstenkovanie, zasnúbenie, konanie, chodenie s ručníkom, námluvy, opovedz atď.)

Po prezvedách v piatok alebo vo štvrtok na mraku (prvej v sobotu), v Orave v sobotu ide užšia rodina pýtať dievča. Mimo bližších priateľov (ujca, sváka, strýca, tetky atď.) musí byť prítomný starejší alebo pytač, niekde aj družba, „príbuzný mládenec jednej i druhej stránky", ktorého si mladoženích napred vyvolí. V okolí Blatnice ide aj *mlčko*, pomocník starejšieho, v Gemeri zástavník. Dievča zastupuje oddavač.

Keď sú v dome mladej jej priatelia na čele s oddavačom sobraní, vyberú sa menované osoby k nim. V Gemeri deje sa to veľmi slávnostne. Na predku ide na koni zástavník, držiac v ruke červeno-bielu zástavu; za ním, tiež na koňoch: družba, mladý zať a mládenci v bielych košieľkach a s podperenými klobúky. Kone okrášlené sú kvietím, stužkami a ručníky. Nasledujú na voze hudobníci, a je-li svadba chudobná: gajdoš. Konečne na voze sa vezú starejší a iní svatovia. Muzika hrá, šuhajci spievajú, výskajú, strieľajú zo starých kľúčov alebo pištôl a húf zvedavého ľudu ich vyprevádza.

Po iných krajoch ide sprievod pešo a obyčajne bez hluku. Keď sa blížia k domu, vyjdú im obyčajne shromaždení v ústrety (Turec) a navzájom sa uvítajú. V Gemeri dajú všetci dolu klobúky, mimo mladého zaťa, a starejší začne hovoriť, po čo prišli. V dolnom Malohonte sotvaže vstúpia novoprišlí do chyže, vyhrnú sa z úkrytu kamarátky mladej a metajúc na prichádzajúcich kukuricu a iné semená, spievajú:

Zasýpamo mak, aby bolo tak;
zasýpamo semä, aby bolo plemä;
zasýpamo jarec, abyže bol chlapec;
zasýpamo čisté, aby bolo isté;
zasýpamo kukuricu, by na rok bolo v koricu.

V tom ich privíta oddavač, ponukne miesta, a svoje miesto prepustí prišlému starejšiemu. Ženy utekajú do komory, aby tam povyberaly koláče a iné dary, donesené mladej. Keď si konečne všetci posedali okolo stolov, obťažených skleniciami a jedlami, začnú sa reči. Najprv zaželá pytač domácim takto:

Milí páni novotní prátelé! My k vám úctive prichážející a na tento čas od vás hospody žádající, my se z toho velice těšíme, že vás takto pri dobrém zdraví ještě až posavád spatrovati můžeme. Všemohoucí Bůh, ten dárce všeho dobrého, nechať vás i na potom láskavě vším dobrým opatruje, zdraví dobrého a cokoli uznáváme duši i tělu potrebného z milosti své popreje a tomuto našemu predsevzetí sám svou milostí prítomný bude, aby všecko směrovalo ke cti a chvále Boží a k našemu dobrému a k potěšení celého váženého prátelství. Toto všecko kratičkými sice slovmi, ale však z uprimného srdce žádáme a vinšujeme a do lásky novoprátelské se prívětivé komendujeme.

Na to odpovie oddavač týmito slovy: Slovutní páni prátelé k nám prichážející a nám náležitě milí! Velice se těšíme a radujeme z príchodu a houfu společného nového prátelství. K žádosti a vůli Vašich Slovutností strany hospody, kterou od nás žádají míti pro svých lidí a našich pánov novotných prátelov, my na ten čas s vděčným úmyslem proukázanou hospodu dáváme a do lásky novéhe prátelství se prívětivě rekomendujeme.

Po tomto vzájomnom oslovení prosí pytač, aby smel prehovoriť:

Za neomylný znak známosti a lásky prátelské to pokládáme, že sme do tohoto poctivého príbytku věrně prijatí; a proto jako za tu prívětivosť náležitě děkujeme, tak i dále aby nám některé reči oznámiti dovolili, srdečně prosíme a žádáme.

Oddavač menom hospodára mu to niekolkými slovy dovolí, a pytač pokračuje:

Pakli stav manželský u Boha i u lidí vzácným byl, odtud poznati můžeme, že jej Bůh Otec v ráji ještě v stavu nevinnosti ustanovil, když první matku naši Evu k Adamovi privedl a jemu ji za manželku dal. Syn Boží za času obcování svého zde na světě svou prítomností tou sám ji (?) v Káni Galilejské poctil, když nejen k svadebnímu veselí najíti se dal, ale i novým manželům v ne-

dostatku spomohl a vodu na víno obrátil. Duch svatý na mnohých místech písma svatého obšírně schválil, zvláště když skrze svatého Pavla vyhlásil, že poctivé jest manželství u všech a lože neposkvrněné. Na to když se rozpomíná tento poctivý mládenec N. N., nejen toliko do stavu manželského vstoupiti si umínil, ale také rízením milého Pána Boha s privolením svých milých starších oblíbil sobě v tomto poctivém príbytku za manželku poctivou pannu jménem N. N., a protož vysílá nás, na ten čas svých milých legátů, k tomu cíli, abychom príkladom Eliezera, služebníka Abrahamova, věc tuto s pomocí Boží vykonali. Prosíme tedy Vaše Slovutnosti, aby tu jmenovanou dceru poctivému tomuto mládenci za budoucí manželku oddati si nestěžovali. My jako dobrou náději máme, že žádost naše oslyšaná nebude, tak jménem jeho slibujeme, že popreje-li mu Bůh života, milou a budoucí svou manželku náležitým způsobem opatrovati a naproti rodičům i celému prátelství povinné úctivosti dokazovati chce a bude.

Oddavač dáva odpoveď:

Slovutní a opatrní páni prátelé nám náležitě milí! Jak jsme moudré a statečné reči vaše vyslyšeli, kterak totiž rízením Božím poctivý mládenec N. N. oblíbil sobě v tomto poctivém príbytku za manželku poctivou pannu jménem N. N., rozpomínáme se na to líbezné mluvení Lábana a Batuele, kterí pri oddávaní milé dcery Rebeky promluvili v 1. knize Mojžišově, 24. kap.: Od Hospodina jest věc tato, nemůžeme odepríti v ničemž, kdežto Lában rízení stavu manželského Bohu pripisuje, a že by takovému žáden odepríti neměl, ukazuje, mezitím ačprávě věděl, že se to zvláštním rízením Božím děje, však bez privolení děvečky nic učiniti nechtěl, ale mluvil: zavolejme děvečku a zeptejme se jí, co dí k tomu. A když prišla děvečka, zeptali se jí: chceš-li jíti s mužem tímto? A když rekla: půjdu, s požehnáním Božím ji dali a propustili. Podobně i my právě za to máme, že to vaše poselství rízením milého Pána Boha se děje; no však aby sme i my snad v té věci nezbloudili, zavolejme i my děvečku, a jestli ona privolí, i my odporovati nebudeme, ale príkladem našich starších s požehnáním Božím poctivému tomuto mládenci za budoucí manželku odevzdáme.

Po čas všetkých týchto rečí bola mladucha ukrytá v komore, zadnej izbe. Vyšlú niekoho — obyčajne družbu, tetku atď. — pre ňu. V Orave dovedú najprv nejakú cudziu, za mladuchu preoblečenú devu (i starú babu) a oddavač sa otáže mladého zaťa, či je to ona? Nie — povie ten, a dovedú mu druhú. To sa tak dlho opakuje, kým nedovedú pravú. (Ežo Vlkolinský 60, Csaplovics 288.)

Oddavač otáže sa jej, či chce ísť za prítomného mládenca:

Milá dcero! Tito vážní a stateční páni prátelé tím cílem do tohoto poctivého príbytku prišli, aby tebe tomuto poctivému mládencovi za budoucí manželku vyžádali. A protož zeptávám se tebe: chceš-li ve jménu Páně za jeho budoucí věrnou a uprímnou manželku se oddati?

Dcéra odpovie: áno, a oddavač pokračuje: Jak někdy Lában pri oddávaní Rebeky promluvil, tak opakujeme i my: od Hospo-

dina jest věc tato, nemůžeme odepříti v ničemž. A proto i my, abychom snad Bohu odporní nebyli, tuto dceru, kterou žádáte, a ona k tomu privoluje, poctivému tomuto mládenci za budoucí manželku oddáváme, a vinšujeme, aby toto manželství jako se šťastně začíná, tak mnoho šťastněji aby dokončeno bylo ke cti a chvále Boží, k potěšení milým rodičům a k ozdobě celého přátelství. — V Kysáči (kde je pytačka ďaleko jednoduchejšia) keď dievča nechce prísť do izby, je znak, že nechce toho, pre ktorého ju pýtajú; a tu povedia domáci, „aby prišli druhý raz“.

Pri pytačke býva v obyčaji aj takzvané veno (záručnô) vyžiadať od mladej nevesty, čo toľko znamená jako závdavok, že si navzájom svoj sľub nezrušia. Je to obyčajne ručník, prsteň atď. Tak v Zvolenskej si mladí pri srukovaní vymenia prstene. Mladý vďačí sa svojej budúcej šatkou na hrdlo, alebo i látkou na šaty sobášne; ona zase dáva mu ručník do vrecka a pero, ktoré on potom vždy za klobúkom nosí a každú nedeľu čerstvé dostane. Ešte pred darmi podajú si mladí ruky a pytač ich „pretrhne“ slovy: Co Bůh spojil, člověk nerozlučuj. Pritom dá jej „dla možnosti“ dar, obyčajne peniaze, predtým aj šperky (Blatnica). I v Mikušovskej doline dáva sľúbenec sľúbenici peňažitý dar, hodiac jej ho do zásterky, a podajú si ruky, ona cez zásterku a on cez ručník. Hneď potom vybehne ona von, vysypať strieborniaky do nejakej nádoby s vodou. „Často však octnú sa peniažky v zásterke výdajuchtivej kamarátky, ktorá tam „náhodou“ vonku čakala (taká sa vraj do roka tiež iste vydá) a tá ich už vsype do vody. Tento podarúnok je akýmsi záväzným aktom pre obidve strany, lebo keby potom ona nechcela za neho ísť, alebo ako sa hovorí: keby sbehla, musí nielen jeho dar dvojnásobne vrátiť, ale i nahradiť mu útraty.“ (Pohľ. XIV, 521.) Podobne v Kysáči, kde mladý dostane „čiernu šnúrku“, ona, mladá, 1 zl. „závdavku“. — V Slov. Aradáci po spojení rúk žiada starejší ručník, ako závdavok. Ona ho ukáže starejšiemu a na jeho vyzvanie oddá ho mladoženíchovi. Sotva to urobila, už odväzuje matka mladého svoj ručník, plný jablkami, a so slovami: „Poď sem, dievka moja,“ vysype jablká do jej šiat, a dá jej 5—6 zl. za ručník. Podobne všetky prišlé ženičky, a nakonec sa pobozkajú spolu. (Pohľ. XV, 454.) Ručníky, ovocie, perá, peniaze atď. sú najobyčajnejšie dary. Prstene si alebo vopred posielajú po ženičkách a súsedkách (Csapl. o Turci a Gemeri), alebo pri pýtaní odovzdávajú (Bartolomaeides, Ežo Vlkolinský a aj inde). Všetko to deje sa v sprievode príhodných vinšov a rečí. V Turci takto si pýtajú „zelenú ratoliestku (pero) a ručník:

Mnohovážní přátelé! V 1. knize Mojžišově v 7. kap. v. 11. čteme, že po čas potopy Noe když vypustil holubici z korábu, která mu donesla olivový lístek ve svém pysku, odkud poznal, že se vody umenšily a hněv Pána Boha ukrotil. Tehdy prosíme Vaše Slovutné Opatrnosti, že by sme byli i my té holubici podobní, a aby nám bylo věreno od našeho pana principála, že jsme jeho opravdoví legáti a poslové. Tu ale naději máme, že nám to vedlé naší zá-

dosti učiniti ráčíte. — Na to v sprievode vinšu dostanú pero a ručník.

Na Dlhej Lúke oddávaly sa dary v sprievode dlhých rečí. Nech tu stoja niektoré na ukážku. Majúc oddávať pytač dary, takto hovorí:

„Jako Eliezerovi, služebníku Abrahamovému, Pán Bůh šťastnou cestu učinil, tak že on manželku Izákovi vyzískal, — služebník ten nejen Pánu Bohu za prokázaná dobrodiní děkoval, ale i nevěstě jisté dary dal a všeho dobrého vinšoval. My podobně na ten čas zkusili jsme, že milý Pán Bůh tak učinil a požehnal cestu naši štěstím, že jsme nadarmo nechodili, ale co jsme rízením Božím hledali, to jsme i obdrželi; za to milému Pánu Bohu a celému tomuto prátelství náležitě děkujeme a príkladem Eliezera, jako vyslaní od našeho pána prítele na ten čas legáti, naší nevěstě budoucí, a jiným sem prináležejícím, tyto maličké dary offěrujeme, které ačkoliv těm darům Eliezerovým prirovnané býti nemohou, ale podlé možnosti své my náději máme, že jako my srdečně oddáváme, tak i srdečně prijaté budou. Bude-li nás Pán Bůh živiti, budeme se potom podlé největší možnosti usilovati naproti pánům prátelům vděčnosti dokazovati."

Zajímavo je sledovať, aký význam pripisoval ľud jednotlivým darom, jakej symboliky sa pri tom držal. Keď pytač odovzdával dary mladej neveste, takto jej zavinšoval: Milá mladá nevěsta! Tvůj budoucí manžel ponejprve offéruje ti tyto *čižmy*, na znak toho, aby si se obúvala do nového obuvu, aby si nechodila po cestách nepravosti, ale do chrámu Páně, aby si tak pobožnosť následovala jako ctná Zuzanna, kterážto když ji starci babylonští k zlému skutku namlouvali, ona se svésti nedala, ale raději smrť sobě zvolila. Offéruji ti také i tento *hantúšok*, aby si svou hlavu zavazovala podlé napomenutí sv. Pavla, když praví v 1. listu ku Korintským v 11. kap., aby ženy v slušném oděvu chodily, vlasy své neukazovaly, ale hlavu svou zakrývaly, uši své zatahovaly, to jest, aby byly trpělivé jako Sára, mladého Tobiáše manželka, když ji utrhali, že sedm mužů udávila. Ona to trpělivě snášela a krivdu svou Pánu Bohu poručila; a tak aby si i ty príklady ty následovala, tyto dary aby si vděčně prijala jako od svého budoucího manžela.

Oddavač menom mladej nevesty ďakoval za dary celkom podobnou rečou, a na to zase oddavač s týmto vinšom odovzdával dary určené pre mladého:

Obecné prísloví jest mezi námi, že ruka ruku umývá, kterým príslovím predkové naši to ukázati chtěli, že tomu, který nám něco dobrého a srdečného učiní, i my vděčností odměniti se máme. Poněvadž tedy náš pán prítel naproti své milé a ostatním domácím skrze jisté dary své vděčnosti dokázal, i naše nevěsta podobným způsobem své lásky dokazuje, a nejen za dary sobě dané náležitě děkuje, ale také svému milému něco offéruje. Offéruje mu totiž *hantúšok*, aby v potu tvári svůj chléb vyhledávaje pot svůj měl čím utírati; offéruje k tomu i *pierko*, vinšujíc srdečně, aby mohl v ctnestech kresťanských ustavičně prekvétati. Za to máme, že jako

jsme my dary nám dané srdečně prijali, tak i z vaší stránky naše s podobnou vděčností prijaté budou. Milý Pán Bůh račiž nás všech dobrým zdravím, hojným požehnáním a po smrti životem věčným z milosti obdariti.

Na to ešte mladí opätovne zaďakujú, a kde sa až posial ešte nič nepilo ani nejedlo, teraz začnú. Obyčajne si však už i posial popíjali, lebo „žiadna kúpa sa bez oldomášu nerobí“. Tak v dolnom Malohonte, keď nevesta od každého obdržala svoj dar a dala mu ruku, zavdajú si po skleničke pálenky. Kým si ostatní zdravkajú a štrngajú, „ktoré (štrnganie) sa vždy udretím súsedovho lakťa sprevádza“, donesú kamarátky nevestine dary donesené (jablká, orechy atď.), ktoré na stôl pred hostov vysypú. Hostia sa začnú hrať: berú neurčitý počet ovocia do ruky a táže sa jeden druhého, „či je cetno, či je licho“ (pár — nepár); kto uhádne, vyhrá. Toto *cetnanie* trvá do tých čias, kým nepríde polievka na stôl. — Je-li muzika, zahrajú, mladí dajú sa do spevu a tanca, kým starší soberú z voza donesené dary „pre pána otca a pre paní matku“. Na Dlhej Lúke je obľúbená pieseň pri prstenkovaní táto:

Išlo dievča na Dunaj, na vodu,
Mysel moja, moja dobrá mysel,
pomoc, Bože, rozmysleť!
Prvô vedro z Dunaja ťahala,
Mysel moja, moja dobrá mysel,
pomoc, Bože, rozmysleť!
A s tým druhým do Dunaja padla,
Mysel moja atď.

Po čas popíjania hovoria vinše a zdravice na mladoženíchov, na jednu i druhú rodinu atď. Hostina sa obyčajne hneď na to začne. V okolí Blatnice (Turec) predkladajú: suché mäso, koláče, víno, hriato, niekedy aj štrúdľu. V dolnom Malohonte: polievka, mäso s omáčkou, kuracia polievka, pečienka, koláče, rýťaše (štrúdle). Pri pečienkach sa pije víno. V Turci okolo Slov. Pravna sa vedľa hriateho traktúvajú aj vareným vínom. V Slov. Aradáci je prvé jedlo: polievka (so šiflíkami), potom kuracie mäso, paprikáš, pečená hus s pampúchami, bravčová pečienka, pečená kačica, rejteš s makom, jablkami a hrozienkom, ryby vyprážané, koláče a k tomu pivo alebo víno. Na začiatku sa starejší nahlas pomodlí, taktiež i na konci. Shovor vedie sa prirodzene o svadbe: ushovoria sa, kedy budú ohlášky, sobáš, o hudcov, dary atď., vynukujú si navzájom, pripíjajú si, a čo mladšie, baví sa aj tancom a spevom. Hostinu dáva riadne matka nevestina, ale i mladoženích prispeje k zaokrytiu útrat oldomášnych. (Mikušovská dolina a Turec.) Veno, t. j. čo dostane nevesta, z pravidla neprichádza teraz do reči, to býva už napred vyjednávané, ač bez písomných smlúv.

V Hornej Trenčianskej pri zasnúbení toto robia: Priatelia a druhovia mladého zaťa a nevesty shromaždia sa večer do domu nevestinho a spievajúc rôzne piesne uvijú venec zo zimozelenu pre nevestu. Starší sa navzájom častujú hriatym a koláčmi. Hotový

venec položia na stôl a doňho hodí najprv mladoženích, potom i ostatní mládenci strieborný peniaz. I kamarátky nevestine jej dávajú dary. (A mi otthonunk II, 68. p.)

Keď čas natoľko postúpil, že sa treba domov sobrať, povstane zase pytač a ďakuje za pohostenie na pr. takouto rečou:

Buď Pánu Bohu chvála, že jsme mohli práce naše šťastlivě všade vykonati. Bůh dej těmto mladoženíchům Ducha svatého, lásku, svornosť a své požehnání. Mezitím rozpomínáme se na vaší lásku, kterou jste naproti nám proukázali, že jste náš poklad u vás složený věrně zachovali, dcérečku vaší v kázni Páně vychovanou nám za manželku dali, k tomu pokrmem a nápojem občerstvili a obveselili a lásku přátelskou dokázali. Za to všecko pěkně děkujíce žádáme, aby vám Hospodin útrovu hojně vynahradil, na duši i na těle obohatil. My se zavazujeme i s našimi přátely za to všecko vším dobrým se odsloužiti a odměniti. A již se všickni tuto dobre mějte, s Bohem se veselte, s Bohem zůstávejte!

Odchádzajúcim natisnú ešte všeličo, čo mali pri večeri, pre domácich.

Dnes je už takéto obšírne pytanie vo väčšine na vyhynutí. Jeden-dva vinše a reči — ostatné vyplní sa rozhovorom o najobyčajnejších veciach. — Na Dolnej zemi atď. je pýtanie vlastne roztrhnuté na dvoje: vlastná pytačka a „idenie pre ručník“. Po dvoch ohláškach určia si večer; bližší príbuzní sa sídu, jedia, pijú, ustália deň svadby, usnesú sa na daroch atď. Iba nad ránom sa *s krikom a spevom* rozchádzajú, „aby deti mladých boly veselé a čujné“. Večera táto býva veľmi nákladná. I dary si pri nej dávajú: on dostane od nej ručník hodvábny na hrdlo a ruský („turecký“) do vačku; ona zase 1—5 zl., z ktorých mu kúpi na svadobnú košeľu (Kysáč).

K pytačke poja sa i niektoré povery. V Bošáckej doline nevesta, ktorá za päť rokov nechce zľahnúť, stane si počas pýtania na orné železo (Orol 1874, str. 282). V Sarvaši verí ľud, že keď sa dievčaťu pri pytačke ruky trasú, neminie ju ten, ktorý ju práve pýta. A okolo Mošoviec veria, že ktorý mládenec pred zasnúbením nosí obrúčku, nemá lásky v srdci; obrúčku má nosiť len oddaný.[1])

VI. Po pýtaní. Prípravy k svadbe.

Staré ctihodné porekadlá a rady, na pr.: Dobrá žena nepotrebuje vena (Bošác) alebo: Čert po vene, keď niet Boha pri žene, offera sa minie, oltár zostane (Zvolen) atď. stávajú sa už temer po celom Slovensku viac-menej antikvárnymi, a namiesto nich prichádzajú do platnosti iné: „Bársi je hrbatá, lensi je bohatá“, „Hoci so zobolom, nech len so sobolom“ (t. j. čo je aj špatná, len nech je bohatá). Preto kamdiaľ viacej nabýva pri uzavieraní manželstva dôležitosti otázka po *vene*. Slova „veno“ ľud málokde užíva, oby-

[1]) Vinše a reči horejšie sú vzaté z jednoho rukopisu z r. 1837, ktoré mi laskavosťou p. J. Šturmana z Dlhej Lúky boly dodané.

čajne pomáha si opisovaním: čo dostane. V okolí Slov. Pravna nazýva sa *venom* to, čo dá vdovec zapísať zo svojho majetku na meno mladej, keď si ju berie. — Dorozumenie sa o vene deje sa buď pred pytačkami, alebo sa ponecháva na čas po svadbe, z čoho pravda potom iba horkosti povstávajú. Iba Němcová, Rimavský (v Nitre) a Hviezdoslav (Ežo Vlkol.) pripomínajú jakési vyjednávania ohľadom majetku už pri pytačke. — Keď dcéra príde, aby odpovedala na otázky pri pytačke, príde do reči i veno. Najprv opýta sa oddavač na majetkové pomery mladého zaťove; keď ich starejší vyrozpráva (pospomínajúc: koľko má ženíchov otec statku, polí, peňazí atď.), oznámi i otec nevestin (respekt. oddavač), že keď je tomu tak, dobre, pristane na to, a hneď aj pomenuje, čo všetko dá s dcérou. (Němc. 302. Nitra 299.) Aj starý Eliáš vie, „že láska s chlebom chutí len“ a hneď sa dá uistiť ohľadom toho, čo dá otec dcére (Ežo Vlkol. 65) Na „dojednávanie“ chodievajú i v Mikušovskej doline (Trenčín), kde sa potom mladý zať na isto dovie, čo všetko dostane so ženou (Pohľ. XIV, str. 520). Cf. aj Timko „Slov. svadba“ str. 6, b).

V dobách starších, pri jednoduššich pomeroch, keď „priateľstvo“ neznamenalo ešte „meštek“, riadnej „výplaty“ nebolo: dcéra uspokojila sa s tým, že jej otec, resp. bratia dali do nového hospodárstva, čo ku začiatku bolo treba. Staršia žena v Pravne mi rozprávala, že v Liešnom (dedina v Turci) začali vraj bratia vyplácať riadne svoje vydaté sestry. Údaj je ovšem nespoľahlivý, ale predsa vyjadruje tú myšlienku, že dnešné pomery ohľadom vena i dľa vedomia ľudu sú novšie. Toto potvrdzuje o Dolnej zemi Kutlík, (Báč-Sriem. Slov., str. 36) a ohľadom Malohonťanov S. Kollár (Solennia XII, str. 95), tvrdiac r. 1820, že „uxor apud Rusticos dotem fert nullam (nam adoptati nubere potius, quam ducere videntur)“. Dnes však „žiada už aj dcéra značnú alebo rovnú časť z majetku, lebo — vraj — aj ona s bratom jednu mať ssala Sú však ešte pády, že sestry od bratov nič nevezmú, veď ‚chcú mať aj ďalej bratov‘, a spokojné sú s tým, čo od nich z lásky dostanú.“

Výstroj (výbava) nevestin riadi sa dľa majetnosti, a niečo všeobecne platného sa o tom riecť ťažko dá. Hlavným kusom výstroja sú všade „periny“, o ichž dôležitosti svedčí aj pieseň:

Načo si sa vydávala,
keď si málo perín mala?
Trafí byť veľká zima,
zamrznete obidvaja.

(Slov. ve svých zpěv. III, 101. Sborník II. 30)

Preto aj matky už od mnohých rokov sbierajú a odkladajú perie, aby pri svadbe hlavná starosť bola dolu s krku. V Turci dostáva dievča obyčajne periny na jednu posteľ: jednu vrchnú perinu, spodnú a 3 hlavnice. Do spodnej periny dávajú v čas nasýpania 2 pierká s dvoch holubov, „aby sa radi mali, ako tie holúbky“, starý peniaz, „aby sa ich peniaze pridŕžali, a kúsok chleba, „aby mali vždy kúsok chleba v dome“. Michalko tiež spomína, že do

záhlavku alebo perín zašívajú mladé nevesty jakési korienky, zelinky atď. V Bošáckej doline dávajú do perín: peniaze, oceľ, kôrky chlebové, hrab, vaz, všetko zrno, rimbabu, petružel, omláď z jablone a sypú to všetko i s perím cez ostružlinu (Rubus caesius) do sovka, aby mladým žiadne čary škodit nemohly. V Liptovskej Kokave zase kladú do uhlíkov (rožkov) perín zimozeleň, orlíček, a to medom polievajú. Med značí, aby novomanželia boli si navzájom „sladkí, ako med". V Novohrade (aj inde) majú za to, že sa mladuchine periny nikdy do svadby nesmú vyudierať (aby boly kypré, napuchlé), lebo by ju muž bíjaval (i v Lipt. Kokave). Pri nasýpaní i na Píle kladie matka do perín jedno zrnko klokoču, ktoré má odháňať všetko zlé od manželov. Aj peniaze púšťajú medzi perie z tej istej príčiny, ako v Turci. (Nár. Nov. 1892, č. 36. Besed.) Keď sú periny už nasypané, hodia na ne chlapca, aby vraj prvé dieťa bol chlapec. Z Malého Hontu sdeľuje S. Kollár dosť zanímavý právny obyčaj ohľadom perín atď.; zomre-li totiž vydaná bez detí, musí jej muž navrátiť výstroj rodičom svojej zomretej ženy. Ale naopak: „Uxor marito mortuo etiam improlis, omnia per maritum data retinet, et domui immanet tam diu, donec ad secundas transiverit nuptias, quarum expensas hospes fert domus" (O. c. 94).

Mimo perín donáša mladucha svojmu budúcemu v Turci: dve kasne (často aj takzvanú „šuplótkasňu"), stôl, 2—4 stoličky; chudobnejšia miesto kasieň má truhly: jednu väčšiu, druhú menšiu. K tomu ovšem treba pripojiť bielizeň, uteráky, vrchné šatstvo atď. Čepce, pravda, nemôžu chybeť, a dľa ich množstva posudzuje ľud začasto majetnosť mladej ženy (cf. Ežo Vlkol. 55). Áno, čepce sú vlastne hlavná vec ku svadbe, jestliže veríme piesni zvolenskej:

> Jedna druhej šepce: Pokúpme si čepce;
> ak sa nevydáme, čepce popredáme.
>
> (Slov. ve svých zpěv. III, 67.)

Že čepce boly voľakedy veľmi drahá partieka, svedčí pieseň: „Cez zelenú lúčku voda tečie", dľa nejž „štyri voly a dva žrebce by práve boly na dva čepce" (Pazdírek „Album písní nár.", 5).

V Kysáči dostáva mladucha čo bohatšia asi toto: kasňu alebo truhlu („ládu"), predtým až do 50 opleciek (teraz trochu menej), 20—24 sukne z poloviny všedné, z poloviny sviatočné („z kašméru, ternovie, hatlasovie"), 16—18 spodničiek, 8—10 veľkých ručníkov (kus po 10—12 zl.), do 30 menších šatiek na hlavu, 12—16 „ketenók", 6—16 kabátikov (zvané „béni", kus po 4 zl.), 2 zimné kabáty, alebo miesto nich kožuch, 2 páry papúč, 2 páry „cipieľ", 2 duchny, 6—12 vankúšov a na všetko to po 2—3 obliečky, 6—8 plachiet na posteľ. Niečo menej a lacnejšie dostane chudobná. Takýmto spôsobom si nevesta opravdu svoj „táľ" z gazdovstva už pri svadbe vezme.

Po pytačke hneď, alebo o krátky čas idú zástupcovia oboch rodín na faru „skrz *ohlášky*". Mladí, ktorí sú už „v sľube" („vo vere", sverení, sdaní, srukovaní, zasnúbení atď.), niekde chodia si počúvať ohlášky všetky, a to šuhaj so sobášnym pierkom na klo-

búku, dievča v parte, alebo už v sobášnom venci (pri tretej ohláške). V Turci (Blatnica) dostane ženích od svojej budúcej na prvú ohlášku pierce, taktiež na druhú. Na prvú ohlášku nikdy nejdú do kostola, lebo „potom sa deti nechovajú dobre“. Na druhú áno. Na Dlhej Lúke nechodia si počúvat ohlášky, zvlášte dievča nejde nikdy. Farár tituluje ich „poctivý a šlachetný mládenec“ atď., ich rodičov „mnohovážny a opatrný“, zemanov a „pánov“ „urodzený“ atď. (Cf. Český Lid IV, 416.) V páde priestupku proti 6. prikázaniu nazýva ich len „úctivý“, alebo vôbec nedá im žiadneho prädikátu.

Mladý považuje sa už po celú tú dobu jako patriaci k rodine dievčaťa: chodí vypomáhať, keď je väčšia robota, často i na dlhší čas, a má voľný vstup do domu. Nie tak dievča; ale na Dubovom (Turec) predtým i nevesty chodievaly pomáhať rodičom mladého. V čase medzi pytačkou a sobášom je, zvlášte v menšej dedine, celý ženský svet na nohách: chodia vyzvedať chýry do jednoho i druhého domu, rozprávajú o všetkých prípravách, o šatách mladuchiných, prirovnávajú jeho k nej, „či k sebe pristanú“, donášajú väčšie-menšie kliepky do oboch domov, tu chvália, tu hania a podobne. V niektorých krajoch chodia mladí „na katechismus“ na faru, kde im „pán tatík“ dáva rôzne náboženské naučenia a rady ohľadom manželstva, po prípade vyzkúša ich, akí sú sbehlí v katechisme. Pritom vďačia sa koláčmi, vínom atď. Na Dlhej Lúke chodia iba v ten večer pred sobášom. Bezprostredne pred sobášom chodievajú katolíci niekde na spoveď. Na to vzťahuje sa i pieseň:

Zo spovedi na sobáš,
ukáž, dievča, čo ty máš?
V jednej truhle mám šaty
a v tej druhej dukáty,
a v tej tretej zlatý pás,
čo v ňom pôjdem na sobáš. (Sbor. II, 123.)

V posledný týždeň, t. j. medzi druhou a treťou ohláškou, je najviac práce a behania. Treba zvať svadobníkov, obstarať družice a družbov, a konečne chystať aj pre kuchyňu. Hlavné osoby: starejších (pytača a oddavača), prvého družbu a družicu, starejšiu (v Trenčíne: rúšnica), mlčka atď. si obe stránky už zavčasu osobne vyjednali. Ostatných hosťov povolávajú skrze zváča. Vyberie sa on v slušnom odeve s paličkou, okrášlenou pestrými stužkami a kvetinami, obyčajne v nedeľu do obeda do domov, ktoré mu naznačili, a neveľkým vinšom povoláva, na pr.:

„Nepochybuji o tom, že by vám už aspoň zčástky známo nebylo, že poctivý mládenec N. N. umínil sobě svůj mládenecký stav zanechati a s pomocí Boží do stavu manželského vstoupiti. Poněvadž však on věci této bez prítomnosti svých věrných prátelů a dobre prejících vykonati nechce, prosí a žádá Vaše Slovutné opatrnosti, aby jste jeho svadební kondukt prítomností svou ozdobiti ráčili. Též slibuje, že i on, pak-li by se vám taková príležitosť zavdala, odsloužiti se chce.“ (Iné vinše: Pohlady XV, 455. Nár. Nov. 1894, č. 139. Besed. a i.)

Obyčajne má každá strana svojho zváča. V Blatnici býva to chudobnejšia ženička z rodiny, inde, na pr. v Pravne, muž k tomu sa hodiaci, ktorý takmer pri každej svadbe zove. Ktorú rodinu zavolajú, z tej sú dievčence družičkami a mládenci družbami. V Blatnici je zvacia formulka veľmi krátka; znie: „Kázali vás vaši priatelia pozdraviť a prosia vás k svätému sobášu vyprevadiť". Ostatné sa už samo sebou rozumie. V okolí Dlhej Lúky zvú na svadbu dva razy: prvý raz pri druhej ohláške, druhý raz pri tretej. Každá strana vyšle svojho človeka — býva to družba — volať, ačkoľvek vedľa toho i sami zovú, koho chcú. Rozumie sa, že chodí sviatočne odetý a na halene má „pero s pentlou". V Kysáči mu mladá priviaže na paličku „kupenskô pierko" a stužky: červenú, modrú, zelenú a žltú. Zváča všade pohostia, často aj „diškréciu" dostane. V dolnom Malohonte ho počastujú sklenkou hriateho a jablčkami. — Prv bývali dvaja prední družbovia zváčmi; niekde aj teraz oni zastávajú tú funkciu (cf. A. Timko „Slov. svadba", str. 7). Pri samej svadbe zváč má rôzne úlohy (vidz nižšie). V dolnej Orave volávajú aj tak, že zo svadobného domu roznášajú koláče, „radostníky"; kto taký dostane, je eo ipso pozvaný, a sám tiež pečie niečo za dar. To sa deje troma dňami pred sobášom (Kukučin „Dve cesty"). Tomuto podobný spôsob zvania zaznačili Čaplovič a Němcová. Po obradoch pri pýtaní dá rodina dievčaťa ženíchovi, keď už na koni sedí, okrúhly, do bielej šatky zakrútený koláč, zvaný *venec* alebo *calta*. Je tak veľký, že sa musí piecť v osobitnej peci, alebo čeľuste musia k vôli nemu vylámať. Doma rozdelí sa koláč na dve polovice; jedna zostane doma, s druhou jazdí nazpäť. Obe polovice sa podelia na toľko kúskov, koľko rodín chcú pozvať, a potom každej po kúsku pošlú do domu, a to platí za pozvanie.

Niekde je ten zvyk, že dievčence, pozvané na svadbu, chodia tiež „volať vo družice". Chodia po priateľských domoch hovoriac: „prišly sme vás volať vo družice", pričom ich gazdiná obdarí hruškami, jablkami, orechmi, lieskovcami atď. To si poodkladajú na svadbu, aby maly čím hostiť svadobníkov, aj seba. Vtedy dostávajú aj kvieťa, z ktorého potom vijú vence a svadobné pierka, voňačky.

Medzi *prípravami ku svadbe* prvé miesto zaujímajú starosti o jedlá a nápoje. Je to dôležitá čiastka svadobného veselia, lebo treba je, aby veselie čím dlhšie po dedine spomínali. Verne opisuje toto Hviezdoslav (Ežo Vlkol., 69):

„. . . . . Nuž priprav sa
mi k svadbe, jak sa k takej náleží;
nešacuj, neceň, neváž ničoho,
či v sypárni, či máš ho na pôjde.
Chcem dokonale všetko! v hojnosti.
Povedľa — pľuvnul — dolu potokom
v ten čas len víno, víno musí tiecť!
a lávky prezeň budú koláče, —
hm, kamením však vôkol pečienky."

V Aradáci zabijú k tomu cieľu niekoľko oviec a narežú drôbeže dľa potreby. Inde (na pr. v Turci) padne v obeť jalovica, krava alebo brav, a síce alebo v každom dome, alebo zabijú obe strany dohromady a podelia sa mäsom. I o nápoj sa zavčasu treba postarať: chudobnejší nahotujú si pálenky (v Aradáci vraj až do 100—125 litrov), iní vína a piva. Zo špiritusu obyčajne robievajú hriato. Chládek spomína, že pri kysáčskej svadbe musí byť aspoň 5 okoví vína a dva páleného. Hodne zavčasu treba i koláčov napiecť; tu prichádzavajú i súsedky pomáhať alebo pekáva sa aj po iných domoch, keď doma niet toľko miesta. Deň-dva pred svadbou je najväčšia trma-vrma. „V izbe nemáš kde stúpiť, ani sa kde obrátiť. Samé korytá a vahany a všakové tably. A horúčosť ti až vlasy dvíha“ (Kukučin „Dve cesty“). Značný čas zaberie ťahanie štrúdlí, ktoré sa staly nezbytným aggregátom svadobnej hostiny, práve tak, ako aj kávička, zvlášte pre ženičky. Najviac starostí dá asi pečenie koláčov. A bývajú tie najrozmanitejšie čo do veľkosti i podoby. Od ohromného „radostníka“, jehož veľkosť už Kollár spomína, do malíčkého, od lokše málo čo väčšieho „výchytníka“ je ich celý rad: baby, bosmany, bialoše, zapletance (pletence), syrníky, rožky, pirohy, predbežníky atď. Mladá nevesta sa obyčajne zdržuje pečenia, „ona má dosť iného na hlave“. V Kysáči ona pečie radostník. Ale v Bošáci tak sa zdá, že i sama pečie, lebo povera znie, že pri prvom pečení ak sa mladej prvý koláč, ktorý do pece vsadila, vydarí — i muža podareného dostane. V Turci rozposielajú sa po dievkach (a mládencoch) predbežníky, malé koláčiky, obyčajne plnené. Dievča, akonáhle ho dostane, má ho čím rýchlejšie zjesť, aby sa čím rýchlejšie vydala; a má z neho po kúsku i ostatným domácim dať, aby sa o ňu mládenci tiež tak trhali, jako ona ten koláč trhá. I v Kokave (Liptov) robia podobne s „výchytníkami“; dievča uteká pred pec a tam ho rýchlo zje.

Dary si aj teraz navzájom dávajú. Temer všade je zvykom, že mladá dáva svojmu sľúbencovi novú košeľu, v ktorej potom tento ide na sobáš. V Klačanoch (Turec) dostáva však košeľu prvý družba a nie zať. I pocty sú známe skoro všade: vyšlú ženu s košom, ktorá ide po priateľoch a dáva im pre nich určené koláče (Orava). V Banáte (Aradác) i do zaťovho domu donesie poctu: koláč, ručník s orechami a jablkami, mimo toho dva ručníky, ktoré si mladý idúcky na sobáš dá do vrecka, a pero na klobúk sobášny (Pohľady XV, 565). Okolo Sučian chodievala pred tým sama nevesta s ohromným koláčom, „ešte vtedy, keď sa party nosievaly“ (asi pred 50 rokmi). Za košeľu vdačí sa svojej vyvolenej mladý v Blatnici prsteňom, zaušniciami, topánkami, alebo jej dáva na *čierne* šaty.

Všetci pozvaní sa snažia zavďačiť sa nejakým darom neveste. V Turci sú to: taniere, poháre, nože a vidličky a pod. Inde dávajú čepce, peniaze alebo koláče, v Aradáci nejakú šatu. Často si obe rodiny navzájom dávajú niečo (Aradác).

Prichodí spomenúť zvyk, tak sa zdá už vyhynutý úplne. Je to „pýtanie na poctivú krásu“. V Turci bol prv známy, teraz niet po

ňom ani pamiatky. I Němcová ho spomína ako na vymizení (315). Dobšinský sdeľuje popis z Liptova: chudobná mladucha, sirota alebo slúžobná, vyberie sa v spoločnosti svojej krstnej matky alebo inej blízkej ženy po priateľských bohatších domoch, pri čom jej spoločnica hovorí: „Moji milí pánovia, neopúšťajte túto poctivú krásu, ktorá umienila si vstúpiť v stav manželský.“ Tu sa jej vyspytujú, koho si berie, jakého, a podarujú ju tu obilím, múkou, plátnom, perím atď., tu peniazmi. Podobné pýtanie — ale väčšinou po svadbe — je aj v iných slovanských krajoch vo zvyku (Bartoš „Moravská svatba“, 74, Vykoukal „Česká svatba“, 22). Či nesvedčí o niečom podobnom aj u nás známa pieseň, spievaná pri svadbách po sobáši (Timko „Slov. svadba“, 42):

Už som sa vydala, Bože Hospodine!
mám že sa nachodiť s hrncom po dedine,
čo by po dedine, ale i po meste,
ako je to mrzko tej mladej neveste. (Ežo Vlk., 104.)?

Je-li tento verš *vzatý zo súvisu* piesne vážeckej, kde je pôvodný (Slov. Spevy II, 386), vtedy ovšem naša domnienka neobstojí.

VII. V predvečer svadby.

Posledný deň pred sobášom je už všetko pripravené. Vlastná svadba začína sa len s dňom sobášu (respektíve keď idú pre nevestu), ale dnes poschádzajú sa tiež, a celý večer venujú rôznym zábavám a zvykom, majúcim za predmet odberanie mladého a mladej od stavu mládeneckého a panenského. V niektorých krajoch Gemera deje sa to slávnostnejšie a okázalejšie, inde sa spokoja s púhym spevom a malým pohostením, a v Turci v ten čas preväžajú periny.

Starejší musí byť, súc hlavným správcom svadby, medzi prvými v dome, aby mohol ostatných uvítať. V Aradáci ide pre neho sám mladý zať. Keď príde do svadobného domu, kde zatým už hudba hrá, „pripovedá sa“ nejakým vinšom, na pr.: „Upřimní a dobří přátelé! Milá jest mi to věc, že vás všech při dobrém zdraví nalezám. Laskavý Hospodin nechť vám popreje toho štěstí, aby ste své svatební predsevzetí, které nyní ve jménu Božím začínáte, při dobrém zdraví a štěstí i dokonati a z manželstva svého syna (dcery) sladkého potěšení dočekati se mohli.“ — Na to sa navzájom počastujú.

Prichádzajú svadobníci alebo sami, alebo v sprievode zváča. Zváč má vôbec až primnoho roboty s volaním: každého osobitne a to viac ráz; dobre spomína Bartolomaeides, že (convivae)... diffiiculter coëunt, dein vero ingrati discedunt. Pri tom niekde donášajú svoje dary: kohúta, hus, koláče a iné veci, ktoré v sprievode pár slov oddávajú k rukám svadobnej matky. Aby si mohli „svoje slová počuť“, keď dovedie zváč vnove došlých hosťov, zaklope paličkou na hradu, aby hudba prestala na chvíľku, a oddá ich starejšiemu,

ktorý sa s nimi poshovára a usadí okolo stola. To trvá dlho večer. Hudba hrá, čo mladší aj tancujú.

V dolnom Malohonte tvorí tanec hlavnú čiastku zábavy. V oboch domoch síde sa priateľstvo jednoho i druhého. Hudba hrá a každý z prítomných musí si dať svoju *nôtu* vyhrávať, začo zaplatí muzikantom krajciar; „ale jestli na neho dakto dva krajciare atď. nadhodí, prestanú jeho nôtu a začnú tohoto kusy.“ Že z toho hnevy, predbehávanie a pod. nastane, je zrejmé. Tak hrajú a „vyrážajú“ sa v oboch domoch po celú noc, iba nad svitaním si na chvíľku políhajú. Bél udáva (IV, 749), že sa tieto zábavy „ad merendae genus“ volajú „*na kašu*“. Jeho zpráva je skoro tá istá: Huc duarum ministerio virginum aequales sponsae adsciscuntur; adolescentibus, qui saltus sint administri, ipsis *Parobczy* simul in epulium adhibitis. Lasciviunt demum in seram noctem abeuntque magna honestatis significatione, neque id tamen sine cantilenarum sonoro strepitu.“

V dome u ženícha družba a mládenci „ihrajú pokonný mládenecký tanec“: pokreskávajú si podkovkami, točia sa kolom s mladým, tľapkajú si atď. — všetko to bez tanečnice a bez ženáča. Potom už i tanečnice si priberú. — V dome u mladuchy zase družičky a priateľky „oplakávajú panenstvo“ mladej, ktorá za ten čas v komore plače: spievajú príhodné piesne, väčšinou žiaľne a prenikavé. Keď sa dosť naspievaly, vnídu do komory ku mladej a tam ich podarujú stužkami a šatkami, čo mladá za panenstva nosila, ovocím a koláčmi. Zanedlho započne sa i tu tanec a starší sa im zpoza stolov dívajú.

Na Dlhej Lúke spievajú dievčatá i jej i jemu pod oblokom, pri čom im chlapci všelijaké prekážky robia. Mladej spievajú obyčajne tieto:

Niže Dlhej Lúky šípä, tŕňa kvitne,
ak že tá Marienka od matky odvykne?
Kod jej bude dobre, bude ma spomínať,
a kod jej bude zle, bude ma preklínať.

Mariš, Mariš, čo nám naháš,
kod sa od nás preč odberáš?
Zanahám vám strom zelený,
predo dvermi zasadený.
Na tom strome biela šatka,
a v tej šatke všetka láska.

Mariša Räpkove na kasni sedela,
na kasni sedela, vlasy si česala:
Vlasy, moje vlasy, moje zlaté vlasy,
dnes ste mi pod vencom,
zajtra mi budete pod červeným vencom.

Klince, klince, zlaté klince,
trhala som vás na vence;
môžte vy už pre mňa kvitnúť,

ja musím od vás odvyknúť.
Môžte vy už s ružičkami,
dlholúckyma paničkami,
môžte vy už so Zvolenci,
dlholúckyma mládenci.
(Slov. Spevy I, 80; je trochu iná.)

Za našima humny, za našou záhradkou
vystavili kostol zo samých parobkov:
Belákovho Jana na samý vrch dali,
Bendulove Júde naň hlädieť käzali:
Pozriže ty, Júdo, hor na tú výšavu,
kod dolu poletí, nadstavíš mu hlavu;
a kod ni hlávečku, aspoň perinečku,
nach dolu uespadne na holú zemičku.

Dievčaťu, ktoré sa vydáva do druhej dediny, spievajú známu: a dala mati", ale kratšie a trochu inak, ako je v Sborníku II, . 98 zaznamenaná. Znie takto:

Ta dala mati, ta dala dcéru
za horu vysokú,
odkäzala jej, prikäzala jej,
že by neprišla k nej.
A ja sä spravím vtáškom jarabým
a tak jej priletím,
nikde nesädnem, len do záhrady
na bielu lalin.
Príde moja mať petrušku trhať,
bude ma odhánäť:
ej, hešu, hešu, vtášku jarabý
s tej bielej lälii!
Či si ju pläla, či si ju säla,
že ma s nej odhánäš?
Nepläla som ju, nesäla som ju,
len ťa s nej odhánäm.

Mladému zaťovi zase pod oblokom spievajú:

Neraduj sa, Janík, vysokej posteli,
Bendulove husy za Dunaj letely.
Za Dunaj, za Dunaj, za Červeno moro,
daj to milý Pán Boh, že priletä skoro.
Neraduj sa, Janík, krave ani ovcam,
lebo je to dievča chudobného otca.

Ej, a ty, Janík, na zemi,
podaj mi vienok zelený.

A ja ti ho nepodám,
do tvojho vienka nič nemám. [1])

Po speve vynesú im domáci hodný koláč (pletenec) a hriateho, pričom chlapci zase fígle vystrájajú a chcú im to uchytiť. — I u Goralov spievajú družbovia neskoro do noci medzi inými aj známu:

Povicće mi, co mam cinič,
ci vandrovač, ci še ženič?
Vandrovač me nozki bolom,
zenič še mi nedozvolom.
(Nár. Nov. 1894, č. 139. Besed.)

Vo Zvolenskej nazývajú toto vyspevovanie *rozlukami* (rozlučnými piesňami). Podobné vyspevovanie známo je aj u banátskych Slovákov. Mladá nevesta zavolá si ženičky spievať na *kašu*. Na prostriedku *lepnika* vykroja dieru, potrú ho medom, a kážu chlapcovi cezeň tri razy zakričať do obloka: Hoj, vienok! Na to spustia ženičky:

[: Hoj, vienok, hoj, vienok, hoj, vienok, vienok zelený! :]

a ďalej spievajú rozvedenú pieseň „Po doline tichý vetrík povieva", zvlášte od 2. sloky (Pohľady XV, 565).

Na Dolnej zemi a inde dávajú po tanci, keď sa už svadobníci v hodnom počte naschádzali, hostinu, večeru, ktorú obyčajne zovú len obedom. Počas tancovania chystaly kuchárky v kuchyni jedlá. Dobšinský sdeľuje, že niekde k vôli pohodliu „mávajú na dvore alebo za domom naspech pripravené ohnište, záležajúce z lešenia dobre okýteného či chytvaného, t. j. hlinou zamazaného, na lesici, kolmi podbitej". Jedlá bývajú tieto: polievka hovädzia s podvarenou strovou atď., kapusta s mäsom; kuracia polievka s cestom; múčne jedlo: halušky, rezance alebo štrúdľa a pečienky so sušenými slivkami a jablkami. — Podobné jedálne lístky sú temer všade; jedál býva 6—8. Jedlá nosí na stôl družba alebo zvač. Keď nesie prvú misu, „pripovedá" sa nejakou rečňovankou, na pr.:

Premilí naši hosťové a úprimní prátelové!
Já znám, že tvrdo čekáte, nebo prázdné hurky máte;
všetci by ste chceli jísti, také kusy, ako pästi;
ale len trochu počkejte, poliovky si zachlípejte.
Kuchárky ještě chystají, asnáď vám i jiné dají.
Co vám dám, vdečně prijmite, s apetítem užívejte. [2])

Starejší sa na to nahlas pomodlí a prvý berie si polievku. Po čas jedenia rozpovie poriadok budúceho dňa, zaďakuje za pohostenie, pomodlí sa (v Aradáci aj vyberá na sobáš a na duchny po 10 kr.) a hostia sa pomaličky začínajú rozchádzať. Býva to už hodne po polnoci.

---

[1]) Piesne podávam tak, ako som ich dostal.

[2]) Z Uderinej. Je totožný s vinšom v Michalkovom „Pýtání a oddávání" atď. Iné vinše: Dobš. 16; Pohľ. XV, 456, atď.

Prevážanie perín spomína celkom stručne i Dobšinský (20). My podáme popis z Turca.

Bližšia rodina a prední družbovia sídu sa do oboch domov. Mimo družbov sú to skoro samé ženy, ktoré zvačka pred večerom posháňa. Keď u mladoženícha sa trochu potúžili, vyberú sa pri speve na vozoch do nevestinho domu. Medzi nimi je ovšem „široká" (starejšia) ako hlavná osoba. Keď prídu do izby, pousadzujú sa ku stolom a nastáva hostina. Pred každým hosťom je už pripravená na tanieri hŕba koláčov — tie si patriční vezmú domov. Menu je asi toto: polievka s rezancami, mäso s omáčkou alebo chrenom, štrúdľa, pečienka so slivkami a — čaj. Medzitým pochlipkávajú si briato. To trvá dosť dlho. Po ukončení večere chcú si sobrať periny, truhlu so šatami atď. a odísť. Ale tu sa zjaví stará baba (Pravno) a pradie, pradie o dušu, jako by celý výstroj ešte len robiť mala... V Blatnici zase „obchodníčky": umývačka, zvačka, kuchárky a iné ženy sedia na truhle a na perinách; jedny pradú, ešte len na sovky pre periny, druhé párajú perie — ešte nič nie je hotové. Príde široká s družbom, chcú brať periny, ale im ich nechcú dať. Musia si ich pomaly po jednom kúsku povykupovať od „obchodníček", ktoré si medzitým nôťa:

Priadla som tri roky
na rubáč široký,
čo sa mi vykrútiu
až po Žabokreky. [1])

Priadla som tri roky
na jedno vreteno,
aj to mi ho dala
mamka za pálenô.

Mamka moja, mamka,
len ma jednu máte
a už sa staráte,
čo do truhly dáte.

Aj družbovia „parády vystrájajú" s perinami a hľadia prekážať ženám. Tie sa ich konečne zmocnia. I vykladú ich na voz: na predok položia truhlu, do ktorej dajú aj chleba, na znak, „aby chlieb bol vždy na predku", ostatné poukladajú ako vedia najlepšie. Posedajú si, a hajde! s veselým spevom po dedine hore-dolu! Lebo nikdy nejdú rovno, kam majú: tu zatiahne pohaňač do jarku a ostatní musia sa vykúpiť, tu behom ženie okolo sem a tam, zatým čo ženy spievajú:

Otvorte, otvorte,
novotná rodina,
[: ideme z deľaka,
veru nám je zima. :]

Otvárajte bránu,
peknú, maľovanú,
[: že si ja nezlomím
venček z tulipánu. :]

[1]) Dedina pri Necpaloch v Turci.

Ideme, ideme,
ale, nevieme, kam.
[: Otvárajte bránu,
veru ideme k vám. :]

(Srov. Slávia 726. Slov. Spevy I, 77.)

Prídu domov a chcú periny postlať; ale tu sú družbovia: z postele slamu vyhádžu, periny soberú a hybaj! s nimi kade ľahšie. Ženy za nimi. No nakonec vymenia ženy niekoľkými krajciarmi periny a postelú. Zase nová večera, tak ako u mladuchy, a všetci sa rozídu.

Mladucha je v čas brania perín nie doma, ale niekde u súsedov — „hanbí sa“ — vraj. Nakonec ide mladoženích v Pravne ešte posledný raz na „vohľady“ k svojej milej.

Periny sa nesmú prevážať na bielom koni, lebo by skoro zomrel niekto z mladoženíchov.

(Dokončenie.)

Oprava. Str. 518, riadok 14 sdola má stáť: nuptiarum, nie mystiarum; podobne str. 525, r. 17 shora nuptias a str. 526, r. 18 shora: nuptiarum. Str. 522, r. 16 sdola: huavičku, nie trávičku.

Jak piesne rastú . . .

Že jako rastú piesne moje sporé,
dúbravy lesnej kvietok drobnolistý?
Choď, vyspýtaj sa speváčika v hore
a belasého zvonka na úhore:
nech povie ti, nech vyjaví a zistí,
kde berie spev, kde pestré svoje vnady —:
tým piesní mojich tajomstvo ti zradí!

Že jako rastie výkvet maľovaný,
zkiaď berie duša piesní hravé tóny?
Čo srdcu milo, čo ho bolí, raní,
v rým posberá si myseľ nehľadaný —
a už to v duši pieseňkami zvoní!
už jasá, zvučí melodiou stálou,
v mladosti takte, vzletom ideálov. . . .

Že kde som našla kŕdlik mojich piesní?
Kde lastovička svoje šveholenia!
V úsvite ony zrodily sa vesny:
zo slasti jedna — iná z duše tiesni
a najboľavšia z rodu utrpenia!
A tie, imž slzy života sú zdrojom
— tie najkrajšie — som našla... v zraku tvojom!

Ľudmila Podjavorinská.

Srditý generál.

Zo života. Od *N. A. Luchmanovej.*

Generál je doma?

— V svojom kabinete... neprikazovali znepokojovať, nesmelo doložil lakaj.

Generálová nepovšimla si druhej polovice frásy. Šuštiac hodvábnymi sukňami, harmonicky hŕkajúc príveskami náramníc, rýchle vošla do kabinetu a zastala pri písacom stole.

Tučný, vysoký, skoro šedivý generál zodvihol hlavu a suchotázave hľadel na ženu.

Márii Alexandrovne triaslo sa ľavé obočie, znak silného hnevu.

— Pavel Alexandrovič, prečo ste kázali podkovy sobrať pejkovi?

— Presilený, mamička, tak som, toto... dal som ho na oddych.

— Mohli ste to urobiť o týždeň, a, konečne, zajtra, no nie dnes, keď viete, že mám ísť ráno na raut, potom na obed, večer na bál. Veď len v saniach nepôjdem?

— Nič ja o tom neviem, mamička, ani sa to netýka mňa, a konečne, veď vy i zajtra pôjdete, i pozajtre, i na veky vekov, kým vás nohy povlečú, tak teda všetko jedno, vždy bude nie na čase!

— Hospodine, aké máte výrazy! Mária Alexandrovna zbľadla od zlosti, ale generál usmial sa. — Pošlite Semena pre koč!

— No, nie, mamička, už vy pošlite si sami, a niekoho iného, Semen je mne treba.

— Stáť pri vašich dverách? Hospodine, hľa, muž, to jest, ani žiaden cudzí neodpovedal by tak ženskej.

— Veď ja, mamička, cudzej žene nehovoril by som tak, ale svoju, veď treba aspoň probovať priviesť ju k rozumu.

Generálovej kypela hruď zlosťou. Spokojný, chladný tón muža účinkoval na ňu horšie než úder korbáča. Historia s „pejkom" prišla celkom nevhod, lebo ona mala plán, o ktorom nevyhnutne treba bolo prehovoriť s mužom.

— Vy ste vždy, vždy hrubí a nespravedliví oproti mne, povedala, neočakávane sadnúc si a nervósne preberajúc palcami gulky počtového stroja, ležiaceho na stole.

— Vždy?... generál pozrel na ženu.

Či vždy? Prišlo mu na um, ako pred ôsmimi rokmi vzal si za ženu devu už tridsaťročnú, sirotu bez groša vena. Vtedy veril nielen v sympatiu, ale aj v možnosť lásky. Štyridsaťsedemročný, medzi hustými vlasmi kde-tu šedina, on šiel k oltáru pohnutý, ako zaľúbený mladík. Srdce jeho otvorené bolo samým nežným „hlbokým citom". Bol rád, že mohol položiť k nohám ženy bohatstvo a rozkoš. Mladá žena hodila sa do víchru svetského života, ako by chcela si vynahradiť svoje dlhé, otupné dievčenstvo. Celý jej život rozdelil sa na hodiny prijímania, návštev, porád s krajčírkami, večerov a unavujúcich dlhých bálov. Krása mladej ženy, nežná a krehká, ako posledné jasenné kvety, rýchle uvädla, na zámenu nádhernej bľadosti zjavilo sa líčenie, a biedny muž so strachom

pozoroval, ako pred jeho očami trochu zvädnutá, no milá tvár obracala sa na akúsi stereotýpnu masku. O rok Mária Alexandrovna cítila sa byť matkou, a generál zaradoval sa tejto udalosti, ako Božiemu požehnaniu, a znovu zdalo sa mu, že všetko dobre bude. V srdci ženy materinské city tvoria divy! A tu začal čakať ich prebudenie. No Mária Alexandrovna prijala svoje položenie ako nezaslúženú pokutu; všetku svoju starosť vynaložila len na to, aby skryla svoje položenie. Sťahovala sa do korsetu, tancovala ako prv a na všetky prosby, na všetky výčitky muža odpovedala slzami a hysteriou. Konečne narodilo sa jej dievčatko, a v tej miere, ako otec náružive a nežne prilnul k dieťaťu, mať, odoprúc razom dojiť dieťa, ako by celkom zabudla o jeho jestvovaní. V srdci generála pomaly, no neodvratiteľne dozrieval akýsi process, trhajúci všetko spojenie medzi ním a ženou. On pochopil, že pre sebeckú, suchú starú devu on bol niečo na spôsob schodíkov, na ktorých jeho generálska rovnošata bola parádnym kobercom. Teraz, keď ona svojím vydajom dostihla to, že pred menom a bohatstvom jej muža svet otvoril jej svoje dvere — nepotrebovala nič iného. Srdce generála zatvorilo sa, ono celkom prešlo k jeho slabému a bledému dievčatku; oproti žene stal sa surovým, posmešným, prestal vyprevádzať ju do spoločností, šedivé obrvi jeho nachmúrily sa a zakryly dobré sivé oči, fúzy opustily sa, plecia zohly, celá jeho ťažká vysoká postava stala sa zasmušilo-surovou. Celý dom triasol sa pred generálom; generálová raz do týždňa upadla do hysterie... Svet dávno odsúdil ho, ako tyrana, a priznal žene aureolu mučeníctva, a len malinké podrastajúce stvorenie smelou rúčkou hladilo jeho vrásky, túlilo sa k jeho mohutnej hrudi a skotúlené zaspávalo na jeho urazenom, boľavom srdci.

— Pavel Alexandrovič! začala, opanujúc sa, Mária Alexandrovna. — Zajtra je u grófky Zizi prvý detský bál; sľúbila som priviesť našu Kity; vy viete, ako naša maličká prelestne tancuje ..

Po tvári generála prešiel rumenec hnevu, no zdržal sa.

— Veru, Mária Alexandrovna, vy už tie fokusy nechajte. Kotik na žiadne bály nepôjde. Učiť ju doma tancovať — ako telocviku — môžete, ale bály...

— Ale ja som matka, Pavel Alexandrovič, veď ja nemôžem ísť sama na ten bál, ja som povinná priviesť svoju dcéru.

Ťažká ruka generála zodvihla sa a ťažko padla na stôl.

— Áno, žiaľbohu, vy priniesli ste ju na svet.

— Ako žiaľbohu? spískla Mária Alexandrovna.

— Ja hovorím žiaľbohu! opakoval generál, a hlas jeho zrazu bol taký hrmotný, že Semen, ktorý stál pri dverách, odstúpil ďalej a ticho sa prežehnal. — Vy skoro s preklínaním ste ju porodili a, sotva sa popraviac, znovu hodili ste sa do spoločností. Pre mňa nie ste materou tomu dieťaťu, ale tá pec, na ktorej vydľubalo sa to biedne kuriatko: teda vy ani žiadne práva na ňu nikdy nepredkladajte. Počujte! žiadne! Váš pokoj, váš blahobyt — všetko závisí od tohoto. Tancujte, cifrujte sa, choďte, márnite peniaze, no do Kotika sa nestarajte, ináče... Generál zrazu urobil široký posunok

rukou po stole. — Ináče smetiem vás s jej cesty, ako tieto drobizgy — počujete?

Mária Alexandrovna, celá bľadá, vytiahla ručníček a začala fikať.

— Nikdy nehovorili ste so mnou tak hrubo!

— Nehovoril, — neprišlo k tomu! Ale veď kým vy chodíte po báloch a tancujete, a Kotik spí, musím i ja starý niečo robiť, tak, hľa, vždy som myslel, myslel i vymyslel. Prečo som si vás vzal? To je už teraz otázka zbytočná; ale ja ani nebanujem — mám dcéru. Do týchto čias neosobovali ste si žiadnych práv na ňu, lebo vás málo zaujímala, ale tu dieťa začalo podrastať, vyrovnávať sa a vám prišlo na um urobiť sa pred svetom interessantnou, zachcelo sa vám pobaviť sa na „mať". Ja dávno pozorujem vaše prípravné práce. Elegantné toiletty dieťaťu, francúzsku reč, tanec a konečne prvý bál. Bože! znovu udrel rukou o stôl, — dali ste mi dcéru a tým samým zaslúžili ste si akoby večnú pensiu odo mňa. Ani v peniazoch, ani vo vašej svobode nie ste ukrátení; ja viem, že vy priveľmi vážite si úctu sveta, aby ste ju k zlému použili. Tu, hľa, prečo nemyslím na rozídenie sa, ani na rozsobáš s vami. Koťa musí rásť v pravidelnej rodine, pri otcovi a matke, no jeden váš pokus urobiť z Kity svetskú, hlúpu bábu, zahrávať si jej zdravím a nervami na tých „detských báloch" — ja zanechám všetko: Petrohrad, prácu, službu a odveziem vás i ju na dlhé roky na dedinu. Tak pamätajte: dám vám všetko, no Koťa je moja. Obočie generála zodvihlo sa, dvoje sivých chladných očú vpilo sa do tváre ženy. — Rozumeli ste?

Generálová upadala už formálne do hysterie.

— Egoist, bez duše, odberať práva matke nad dieťaťom, tyran! A, fikajúc, zakrývajúc oči ručníkom, Mária Alexandrovna vyšla z kabinetu, preletela do svojej izby, kde dala svobodný priechod slzám i zlosti.

Generál niekoľko minút hľadel za ňou; pred ním navidomoči s hlúpym, ohavným plačom a neslušnou vadou ulietaly jeho sny, — jeho kedysi dúhové sny o láske a domácom krbe. Pretrel si rukou oči, vzdychol a zazvonil.

Keď Semen vošiel, generál tak pozrel na neho, že tomu zatriasly sa čeľuste.

— Stúpaj, povedz dolu, že nie som doma, nikoho neprijímať!

— Jej osvietenosť... začal Semen.

— Tebe hovorí „jeho osvietenosť", že *jeho* niet doma, — rozumel si?

— Rozumel. A Semen vyšiel, hundrúc sám sebe: „starý kuvik, slova nedá vyhovoriť a ľudí vidieť nemôže..."

Generál pribral sa rozberať písma, ale zrazu hodil sa na chrbát stoličky a, nahnúc pravé ucho, počúval. Zďaleka len-len že bolo počuť rýchle kroky malých dupotajúcich nožičiek, a podľa toho, ako približoval sa ten „dupot", tvár jeho sa vyjasňovala, šedivé obočie rozchodilo sa a oči teplely. Na jeho dvere tichúčko zaškriabali. Generál, odtisnuv stoličku, vstal bystrým, mladistvým krokom

a otvoril dvere. Pred ním stálo dievčatko sedemročné, ale také malinké, chudučké so svetlými žilkami na sluchách a popriek nosa. V pravej ruke, pritisnutú k prsiam, držala bábu, zakrútenú v ružovej handričke, na ľavej bola stisnutá pásť. Veľké gaštanové oči boly plné ľaku a trápenia. Generál zaprel za ňou dvere na kľúč a s náruživou otcovskou láskou vzal na ruky dieťa, odniesol ho na stoličku a sám si kľakol pred ňou.

— Čo ti je, Kotik? spytoval sa, hľadiac so strachom na milú tváričku.

Dievčatko vystrelo proti nemu ľavú ruku, roztvorilo pásť a hlasom plným slz mohlo vysloviť len: — hľa!

— Kotik, čo je to? Generál od úžasu nemohol predstaviť si nič, na dlani dievčatka ležalo čosi malinké, biele: zrazu zazdalo sa mu, že to zúbok dieťaťa.

— Zúbok?

— Nie—e, — oko!

— Oko?

Otec pozrel na obidve veľké prekrásne oči dcérine a zase jej na ruku. Na dlani jej, skutočne, ležalo sklené bábino oko.

— Amália Ivanovna?

Dievčatko prikývlo hlávkou, rozkrútilo ružovú handričku a ukázalo gypsovú bábu s bielovlasými lokňami, úsmevom na ružových ústach a dvoma čiernymi dierami miesto očú.

Generál sústrastne pokrútil hlavou: — Akože sa to mohlo stať?

— Obliekala som Amáliu Ivanovnu (lútka dostala meno podľa prvej milovanej pestúnky dievčatka), zrazu vytrhla sa, spadla tak, noštekom, a jedno očko je tu, a druhé — dievčatko potriaslo bábu a v hlave bolo počuť hrkot kamienka — tam!

Koťa zaplakala ticho, pokorne, no každá slzička padala na srdce starého otca.

— Kotik, schytil na ruky dieťa a kráčal s ním po izbe, — neplač, počuješ, neplač! a on drobnulkou jej rúčkou pretieral svoje oči, v ktorých tiež javily sa slzy, — kúpim ti druhú bábu, veľkú.

— Druhú? Koťa bola až urazená, — nie, papa, ja nechcem druhú!

— No, vyliečime aj túto, popravíme, neboj sa, — papa všetko môže pre teba, všetko; vyliečim túto.

Koťa pozrela. Papa je taký silný, veľký, má také krásne husté fúzy, — všetci tak sa ho boja! no áno, on všetko môže! Oblapiac ho okolo hrdla, zasmiala sa. — Papočka, papúlik, tu máš oko, choď a najdi — kúp, opatri druhé, ale celkom, celkom také! Pozri, tu je toto, neztrať ho! A na ohromnú dlaň generála položila sklené očko, ktoré pozeralo na nich svojím svetlým emailovým pohľadom.

— Zakrútim Amáliu Ivanovnu a schovám ju u teba. Áno?

— Áno, áno, ovšem! Generál otvoril priečinok na svojom písacom stole a na rozličné zprávy a projekty pozorne položil Amáliu Ivanovnu a zamkol priečinok.

Pri dverách zase bolo počuť kroky. Naskutku generál otvoril dvere.

— Kann man herein?

— Bitte! Do dvier vošla tučná apatičná Nemka a, pozrúc na surovú, chladnú tvár generála, zamihala beľavými očami.

— Fräulein Kitti?

— Stúpaj! povedal prísne otec, neobzerajúc sa. — Treba mi ísť hneď; o hodinu budem doma, potom môžeš zase prísť. Neblaznej!

Koťa vyšla ticho, pokorne, no vo dverách, domysliac sa zaostať za vychovávateľkou, obrátila sa. V jej jasných detských očkách bola bojazlivá otázka: „vyliečiš?"

Na jeho oddaných starých očiach stála odpoveď: „buď spokojná!"

Keď sa generál obliekol a vyšiel do izby vrátneho, — vrátny, pensionovaný gardejec, vytiahol sa, ako struna. Zatvoriv za ním dvere, obrátil sa k Semenovi, stojaciemu na schodoch.

— Zúri?

— I... nedopusť Bože! Aká vyšla pani ráno od neho! V najatom koči bude sa teraz vláčiť: pejkovi jej na protiveň kázal podkovy sosňať. Zmija!

Generál vážne kráčal po ulici, surovo pozerajúc na stretajúcu vojenskú mládež. Ale v hlave mal len jednu otázku: kde hľadať oko? Ovšem, tam, kde je kúpená lútka.

Amália Ivanovna nadobudnutá bola v Hostinnom dvore. Generál vzal si izvozčíka a obrátil sa ta.

V sklade hračiek k nemu priletel príkazčík, rumený, kučeravý, ako najlepší exemplár lútkového kráľovstva.

— Čo rozkážete, vaša osvietenosť?

— Tu, hľa, lútka... generál vytiahol portmoné a začal hľadat oko.

— Lútku? akú rozkážete? franko-ruskú, nacionálnu, hovoriacu, s výbavou?

Generál pozrel na príkazčíka a ten razom zasekol.

— Potrebujem oko pre bábu, celkom také.

— Oko? Príkazčík hodil sa ku chéfovi.

— Oko? Chéf vyšiel zpoza svojho pultu.

— My, vaša osvietenosť na drobno nepredávame, u nás takého tovaru — „člániovitého" — niet. Lútka, tak ako je lútka, ale toto vy nikde nenajdete

Generál strmo obrátil sa a vyšiel. Tak obišiel všetky hračkové sklady v Hostinnom dvore a všade dávali mu jednu a tú istú radu — kúpiť novú bábu, a on všade zatvrdile opakoval jedno slovo: „oko".

Celý červený, ustatý, konečne, rozmysliac si, spýtal sa posledného príkazčíka: — a kdeže dámy kupujú všetky drobnosti, kde predávajú rozličné veci, potrebné k ženskej toilette?

— V Perinnej ulici, ale tam sotva dostanete oči, vaša osvietenosť.

Generál obrátil sa k Perinnej línii a chodil zo sklepu do sklepu, otváral dlaň a ukazoval biele očko. Vo všetkých skladoch Perinnej línie hemžily sa dámy; mnohé hľadely s neskrytým posmechom na originálneho človeka, ktorý prechádza sa s bábiným okom. Sklep-

níci robili vtipy: jední s napustenou serióznosťou odpovedali, že nedostali „ešte“ takej „objednávky“, iní ukazovali mu všemožné sklené perly akoby „na spôsob očka“. Konečne vošiel do skladu, kde bolo málo sveta a kde akási dáma kupovala cvernové šnúry; generál priblížil sa k pultu, znovu otvoril svoju širokú dlaň a oko Amálie Ivanovny ešte raz spočinulo na prítomných.

— Či neviete, kde mohol by som kúpiť takéto druhé oko?

— Oko? chéf zvedave sklonil sa nad ruku generála. — Neviem vám povedať, vaša osvietenosť, len u nás nenajdete.

Oči generála, mračné, ustaté, mašinálne obrátily sa ku dáme, stojacej pri pulte.

Ona tiež napnuto pozrela na generála; či bola nejaká príbuznosť medzi týmito cudzími, ďalekými jedna druhej, dušami? Boh vie! No týmto pohľadom sviazala ich akási priechodná sympatia.

— Kdeže je druhé oko, vaša osvietenosť? pokojne a veselo spýtala sa ho dáma.

— Ztratilo sa, v tom je háčik, milosťpani; mám sedemročnú dcéru, a tú zastihol prvý žiaľ — bába ztratila oko; nechce druhú, len túto žiada si vyliečiť.

— To je možno, odpovedala dáma.

— Možno, milosťpani! ale ako, kde?

— Dám vám adressu dielne na báby; choďte domov, vezmite svoju dcéru, jej bábu a iďte s nimi do dielne, tam vám ju okamžite popravia. Dáma udala adressu a generál pozeral do jej otvorenej tváre, do sivých očú, hľadiacich na neho pokojne a láskave, pomysliac si: „Hľa, to je mať!...“

Generálová vrátila sa tej noci na svitaní, a oddaná jej Daša, v srdci posielajúca ju však ku všetkým čertom, sberala s nej kvety, lokne, obliekala jej na noc rukavice s goldkrèmom a oznamovala všetko, čo robilo sa doma.

— Pán obedovali so slečnou a dva razy dávali im krèmu...,

„Mne na protiveň mazne dieťa,“ rozhodla v duši generálová, „vábi ju k sebe, ako psíka, kúskami... Sprosták!“

— A do obeda boli sami von, potom sa vrátili, červení, ustatí, srdití-presrdití, kázali slečnu obliekať a odišli s nimi, a sňah len tak sa valil!

— To je bez srdca egoist, zmorí dieťa svojimi fantásiami, vykradlo sa nahlas generálovej, — ten človek nemyslí na nikoho!

Prepustiac Dašu, generálová ľahla si spať. V ušiach zvučala jej ešte bálová muzika, a zajtra nastávaly jej tri také východy. Áno, spoločenské sväzky vyžadujú mnoho samožertvy, no z povinnosti oproti svojmu menu, z lásky oproti svojmu dieťaťu, ona bude veselá a neukáže nikomu svoje ťažké rodinné položenie.

V detskej izbe, na úzkej bielej postieľke, spala malinká Koťa, držiac rukou rovný driek Amálie Ivanovny. Nové belasé oči báby jasno a rovno hľadely do povaly.

V kabinete generála ešte horela lampa; starík sedel na mäkkom foteli a kúril. Tvár jeho, teraz neviditeľná žene a svetu, bola jasná a láskavá — sivé oči s láskou zastavily sa na portréte Kotika. Mnohé biedy zastihly v minulosti generála: ležal ranený pod Ruščukom a počul, ako bili na bubon a jeho zdraví priatelia odchodili za ďalšími víťazstvami. Ležal chorý v Sevastopoli a milosrdná sestra čítala nad ním modlitbu za umierajúceho, a predsa zdalo sa mu, že nemal takých ťažkých minút, ako dnes ráno, keď počul hlúpy, nechutný plač ženy a pochopil, že nemôže byť medzi nimi nikdy žiaden súhlas. Zato nemal nikdy takej jasnej chvíľky, ako vtedy, keď počul smiech svojho Kotika a pocítil jej šťastlivé bozky, keď majster oddal mu Amáliu Ivanovnu, žiariacu novými belasými očami.

A „tyran, bez srdca egoist“, generál, pred ktorým triasol sa celý dom, zasmial sa tichým veselým smiechom...

Prelož. *B. Š.*

Reštaurácia na dedine.

Napísal *Martin Medňánsky.*

Oj, city moje, iskry hromové!
čože robíte taký shon?
Veď vás už idem, v slzách i slove,
z úzkych prsú vypustiť von.

Ej, hej! vypustiť — ach! ale jako?
vy rozkoše, žiale moje!
keď to od srdca k srdcu deľako —
a tým svetom tak chladno je!

Týmito slovami počína slovenský básnik Ján Botto svojho „Jánošíka.“ Tak, drahý čitateľu, podávajúc ti nasledujúcu črtu, i mne to víri v hlave a preháňajú sa myšlienky, ktoré by som rád potomstvu sdelil. Je to len čiastočka toho, čo ti chcem povedať, a mnoho toho, čo zostáva ešte pre budúce. Obávam sa, že nestačím, lebo čas uteká a život náš tak krátky! Avšak ochotne i toto napísal som, v tej nádeji, že to málo vďačne prijmeš odo mňa. Rozprávať ti budem o tom našom milom Slovensku, čo snáď bude sa ti zdať jako nejaká pohádka zo zašlých, dávnych časov. Lež nie sú to pohádky, je to skutočnosť zo života vzatá, obrázok z našej prítomnosti, jaký každodenne pred oči sa nám stavia.

Horný a Dolný Žabínec sú dediny na našom Slovensku. Avšak darmo by si ich hľadal na mappe maďarského globusu. Tu, pane, musíš si vziať ku pomoci Dvorzsákov „Helységnévtár“ a len s pomocou tohoto zvieš, kde a čo je Horný a Dolný Žabínec? Otvoríš objemný Dvorzsákov miestny lexikon a tu pod lit. A. a F. vyhľadáš si Alsó, respektive Felső-Békatóreketyefalu a dočítaš sa: Alsó-Békató-

reketyefalu leží v Trenčianskej stolici, v okrese n..., má 800 rim.-kat. duší, 5 židov, 1 evanjelika, z týchto je 805 Maďarov, 1 Slovák (za jakého jediný pán farár Holúbok bol sa sám zapísal); Felső-Békatóreketyefalu má 35 duší, toľko katolíkov, 34 Maďarov a 1 Slováka (za jakého horno-žabínecký polesný, pán Václav Straka, rodom Čech, výslovne zapísať sa dal do štatistického hárku, keď komisia r. 1890 spočítala veškeré obyvateľstvo Uhorska).

Naša Trenčianska stolica je celučičká celá a čistulinko-čisto slovenská a tak i Horný a Dolný Žabínec. Tu nenajdeš jednej inorečovej dediny, jednej neslovenskej duše, vyjma tu pousadzovaných úradníkov, chlebárov a renegátov. Ku týmto náleží i slovenská gentry, z ktorej rekrutujú sa krajinskí vyslanci, hlavní župani, vicišpáni a niekdy i ministri, ako nebohý Gabriel Baross, rodák z našej Pružiny. Medzi Neslovákov pripočítajme ešte židov, ktorí nie sú ani Slováci, ani Maďari, lež hromadne zapísaní boli za Maďarov, aby sa tak absolútna väčšina maďarského živlu štatisticky čím skorej dokázať mohla.

Aby štatistika vykázať mohla, že v Uhrách nie je päť, ale desať millionov Maďarov, tak i Horný a Dolný Žabínec zapísali za Maďarov; z našich 800 čistých slovenských duší v Dolnom Žabínci zapísano je 799 Maďarov, v Hornom Žabinci z 35 Slovákov 34 za Maďarov a len po jednom Slováčikovi. Horný a Dolný Žabínec pomenovali Felső a Alsó-Békatóreketyefalu a Maďarország je hotový.

Od krajinskej cesty zabočí druhá na východ. Tu stojí trojfarebný stĺp, na ňom tri rafiky na spôsob ukazovacích rúk a na každej rafike napísaný je smer, kam cesta vedie. Jedna rafika, ukazujúca na polnoc, má nápis: „Héviz“, druhá, na juh, „Düg“; tá tretia, na východ: „Felső és Alsó-Békatóreketyefalu“. Rozumej, človeče, že tým prvým smerom dostaneš sa do Teplej, tým druhým do Ochabian, a tretím na východ do Horného a Dolného Žabínca.

Cesta, vedúca do Žabínca, vinie sa úzkou dolinou medzi vrchami, sem i tam porostlými smrekami a dubinou. Miestami pahorky sú holé alebo zarastené krovinou, hrabom, lieskami a na planých miestach borievčím. Cesta vedie tu hustou horou, tu hustým krovím zarastlou úbočinou, kde po čas horúcej letnej doby milo sa dýcha. Cesta je zdĺhavá, vyše dvoch hodín hodne hrbolatá. Nie je ani rovná, lež stále ide raz hore, zas dolu, pričom koňská záprah do vŕšku všetky sily napnúť musí, aby sa hore vyškriabala. Dolu zase ženie to jako strela, a opatrný paholok, aby vyhnul každej nehode, koleso reťazou hamuje. Rovnobežne s cestou dolu dolinou tečie potok, s oboch strán ovrúbený vrbinou a rovnými i nahnutými a všelijak pokrivenými jelšami. Voda je až čierna od tône hustej vrbiny a od lístia a ratolestí jelšín, ktoré trčia nad vodou, a k tomu studená, lebo málokedy jej hladinu ohrejú lúče slnca pre husté lístie vŕb a jelší. Pozdĺž potoka s oboch strán rozkladajú sa vlhké lúčiny, na nichž pozde v jaseni celú noc pasú rožný dobytok a pri ohníku, udržovanom suchým ráždím, pasáci pečú si pod hviezdnou oblohou zemiaky, rozprávajú rozličné povesti, hrajú sa a pesnie vystrájajú.

Pri samom Žabínci otvára sa širšia dolina, sťa by sme sa z nejakého tunnelu dostali do celkom iného, možno riecť: báječného kraja. Pred sebou máme pekné panorama: v pravo hory, a tam, na západe, na miernej výšine, pýši sa Dolný Žabínec.

Žabínec je ovenčený horami, ktorých pýchou, na východe, je vysoký Glgáň. Dobre vyše poly zarastený je hustou horou, a tam hore sú bralá, neraz i v lete pokryté snahom. So všetkých strán Žabínca rozkladajú sa po vlnistých, často až príkrych pahorkoch neúrodné polia; kamenia je tam nazbyt, sťa by ho bol zloduch rozsial, a podnebie je tak drsné, že pšenica a raž zriedka sa podaria, keď jar neskoro sa otvára a zima často okolo Michala šarapatiť počína.

Niže Žabínca sú bariny, kde žabinecké ženičky konope máčajú. Na jar bariny sú pravým kráľovstvom tisícich a tisícich žiab. Tu možno počuť rozkošné koncerty. Trubadori, mládenci i vdovci, usilujúci sa okúzliť svoje nymfy, často celú noc neustávajú v produkciach. Tie vystrkujú z vody nežné svoje hlávky a naslúchajú fantásie svojich rytierov, pričom prednými nôžkami graciosne udržujú sa nad hladinou vody a kedykoľvek sblíži sa k nim zdvorilý rytier, ony „plumps!“ a zanoria sa pod vodu. Iste tieto bariny a žabie koncerty daly podnet k tomu, že naši predkovia osadu, založenú na tomto mieste, Žabíncom nazvali. Snáď odtiaľ i maďarský názov Békatóreketyefalu, lebo *béka* znamená žabu, *tó* močiar a tým *reketye* chceli snáď naznačiť kŕkanie žiab. Najdú sa i takí, ktorí povedia, že náš Žabínec pôvodne založili maďarskí osadníci, ktorí s Arpádom z Asie sem došli a len pozdejšie skrze Slovákov vytisnutí boli, z čoho vraj logicky len to nasleduje, že Žabínec a poslovenčené celé Uhorsko načím „visszamagyarosítani“, t. j. zpätpomaďarčiť.

Celý Žabínec skladá sa z niekoľko ulíc. Na hlavnej ulici, ktorou i potok preteká, schádzajú sa občania a verejne besedujú o všedných i neobyčajných záležitosťach. Stáva sa to každú nedeľu i sviatok po poludňajších službách Božích, a menovite na Hody. Vtedy na „placi“ alebo „rynku“, jako širšiu miestnosť pred kostolom a farou nazývajú, vystavené sú krámy odpredavačov rozličných marcipánov, obarancov [1]), často dostaví sa i obrázkár a predavač rozličných brošúr, pesničiek a devocionalií, lež často i hlúpych a pôverčivých spisov.

Domy, vlastne chatky, sú napospol z dreva stavané. Výnimku robí starobylý kostol, fara, škola a krčma, ktoré sú murované. Takmer pred každou chatkou stojí ovocný strom, najviac hruška, len „plac“ alebo „rynek“ vysadený je lipami a pred farou a krčmou stoja staré, štíhlé, vysoké topole. S krčmou spojená je pálenica, v nejž prenajateľ krčmy a regálu, žid Raubvogel, ináč v Žabínci len pod menom Ploštica známy, dorába svoju výbornú, specifičnú borovičku a „pravú“ trenčiansku slivovicu. Babky chodia po vŕškoch, kde len borovičie rastie, borievky patekom otĺkajú, do mechov sbierajú a nasbierané na pálenie arendátorovi krčmy donášajú. Sú

---

[1]) Krúžky z cesta, na spôsob prstienkov, napred vo vrelej vode obarené, potom pečené a na nite navlečené.

roky, kde v Žabínci nad mieru mnoho sliviek sa urodí. Takú hojnú úrodu sliviek žabínski občania podobne do pálenice odvážajú, Raubvogel to všetko skupuje za talafatku, vlastne za čo chce, lebo cenu ovocia sám si určí. Slivky vypáli na slivovicu, z čoho veľký osoh do vačku shŕňa. Šopa a dvor sú plné prázdnych špinavých sudov. Dvor plný blata, hromád z vypálených kôstok a zbytkov z vypálených borievok.

Raubvogel alias Ploštica je prostrednej výšky, plaskatej, načervenalej tvári, skoro tehlovej farby, s nosom trocha na bok ohnutým, špicatým; jedným okom na bok poškuľuje. Poneváč Raubvogel je pre Žabínčanov cudzie a nesrozumiteľné slovo, tak ho títo Plošticou nazvali pre farbu tehlového náteru jeho obličaja a zčiastky i preto, že chodil vždy v zašpinenej, zamastenej kazajke plošticovej farby a jako táto vydával zo seba penetrantný zápach po cesnaku, cibuli a maštalnom hnoji. Raubvogel čo do významu svojho mena bol pravý dravec, sup, ktorý koristil z každej nadhodilej príležitosti a každý článok znal obchodne v svoj prospech využiť; ale i Ploštica dostalo sa mu primeranou zásluhou, lebo jako táto, i on cical krv z mozoľov svojich spoluobčanov, od nichž skupoval nielen ovocie a zemiaky do pálenice, ale i zbožie, seno, otavu a všetko, všetko. Žabínčania z dreva zhotovúvali rozličný tovar, jako lyžice, vareškv, za čo i „vareškármi" boli prezývaní; dorábali i z lieskového prútia tísice metlí — týchto zase „metlármi" volali. Tento svoj tovar oddávali Raubvoglovi, ktorý dal ho odvážať do väčších miest. Tak stal sa Raubvogel v Žabínci peňažným ústavom, každý groš v rukách občanov prešiel cez jeho ruky, on udržoval bilancu občanov, ktorí od neho pálené kupovali, od neho peniaze na splácanie daní si vypožičiavali a jemu na vzájom každý hospodársky článok a priemyselný tovar odpredávali.

V Žabínci čiastka občanov vedie obchod so sklom, ktoré im dodával pán Jarábek, majiteľ sklenej huty v blízkych Sosňanoch. Niektorí v košoch po svete roznášajú rozličný tovar z bieleho i farbistého skla: poháre, fľaše, vásy a sklené šperky. Iní u pána Jarábka zakupujú alebo na úver berú sklo tabulové na okná, tabule poukladajú do škríň alebo krošní, s týmto chodia po dedinách a mestách, vykrikujúc: „Obloky! Dajte obloky robiť!"

Sosňany sú asi hodinu cesty smerom juho-východným od Žabínca vzdialené. V Sosňanoch je pána Jarábkova dobre sriadená sklená huta; z nej značná časť Žabínčanov má svoju živnosť. Huta stojí v strede hustých hôr, ktoré poskytujú potrebný materiál ku kúreniu pecí. Pán Jarábek bol muž poctivý, rozšafný, ktorý hutu v príkladnom poriadku udržoval, o blahobyt svojich rodákov sa staral, na srdci ho nosil. Preto rád vybehúval častejšie do Žabínca na návštevu k svojmu súsedovi a priateľovi, pánu farárovi Holúbkovi, ktorý navzájom, keď mu to okolnosti dovolily, tiež rád navštívil svojho dobrého priateľa, súseda Jarábka, s nímž bol v jednom veku a rovného smýšľania.

Asi pol hodiny vyše na východ od Dolného Žabínca stojí na úpätí mohutného Glgáňa v chlade vysokej bujnej hory Horný Žabínec.

Je to vlastne ani nie obec, bývajú tam samí hájnici, ktorí podriadení sú panskému revírnikovi, Václavovi Strakovi. Straka v tej službe už zostarnul, preto navzdor tomu, že je rodom Čech, kráľ. uhorský ärár, ktorému náležaly rozsiahle hory, podržal ho ešte i teraz, v časoch maďarisácie, a zo služby neprepustil. Boli by veru radi pána Straku z postavenia odstránili, preto, že je „Moravec", a na jeho miesto dosadili človeka novomódnych maďarónskych zásad a snáh, avšak nemohli muža tak bezúhonného a v službe zostarlého len tak nič po nič chleba pozbaviť, a do výslužby so značnou pensiou tiež ho dať nechceli, preto radšej dali mu ku boku adjunkta, ktorý bežné písomné práce v maďarskej reči vybavoval. Václav Straka, tak jako i Jarábek, dobre poznal prevrátené a sfalšované politické pomery krajiny i biedu, ktorá zaľahla na slovenský národ; i on žil s farárom Holúbkom v intímnom priateľskom pomere. Všetci traja boli na seba odkázaní. Proti verejnému sfalšovanému politickému prúdu každý o sebe neboli by odolali, lež skôr v jeho víru boli by museli podľahnúť. Všetkých troch viazala vzájomná úcta a pravé vrelé priateľstvo, spojené s úslužnosťami, ktoré si navzájom preukazovali, kedykoľvek poskytla sa im k tomu príležitosť. Keď Straka držal hon na zajacov, srny a diviakov, tu vždy korisť podelil tak, aby sa z tejto značná čiastka dostala do kuchyne pána farára Holúbka a do huty pánu súsedovi Jarábkovi. Keď Holúbok slávil meniny na Mikuláša, tu nielen že mu Straka poslal dôstatok divočiny, lež i od Jarábka dostal aspoň štyri husi alebo dvoch moriakov, pri čom oba dostavili sa osobne na fare, pozdvihli poháre na jeho zdravie pri spoločnej hostine, ku nejž sa početní svetskí ctitelia pána farára, menovite však okolité kňazstvo pravidelne sišlo. Práve tak odbavovali sa meniny u revírnika Straku a voľačo hlučnejšie ešte u Jarábka v hute na sv. Antona. Každá taká slávnosť u dvoch posledných zavdala príležitosť, že mohli sa spoločne sísť, pobesedovať; tu musel sa ex offo i pán farár Holúbok dostaviť, bez nehož žiadna slávnosť nebola by sa mohla odbaviť.

Pán Straka pomerne, lež z tej duše tiež rád napomáhal blahobyt svojich spoluobčanov. On totižto vareškárom v Dolnom Žabínci za levnú cenu odpredaval buky, z ktorých títo svoj drevený tovar, vareška a lyžice, zhotovovali, a tak ich priemysel napomáhal. Oba, jako Straka tak i Jarábek, mali pre kraj a okolie veľký význam. Ako dobro občanov záviselo od nich dvoch, tak v istej miere i oni závislí boli od občanov; nielen že tovar pána Jarábkov skupovali, po svete roznášali a predávali sklenári, ktorí zase z toho seba a svoje rodiny živili, lež i pán Straka mal na drevo, menovite na buky, dobrých objednávateľov a kupcov v našich vareškároch, ktorí spolu v horách i drevo kácali.

Žabínčania boli priemyselní, pracovití, zaoberali sa pilne i hospodárstvom, v jedle a pití boli mierni; len tí, čo v stálom styku boli s Raubvoglom, v pálenici jeho pracovali, v jeho dielni stále metly viazali, koše a košiny plietli, — tí oddávali sa spolu nemiernemu požívaniu liehových nápojov, Raubvogel za cenu páleného

vyrovnával s nimi účty, slovom, tí stali sa korhelmi, tí čo vyrobili, to i prepili.

In genere ľud bol nezkazený, nábožný a mravný, lebo nad jeho ctnosťami a mravy bdelo otcovské a starostlivé oko posväteného muža a verného pastiera nad stádom, pána farára Mikuláša Holúbka.

Mikuláš Holúbok bol už sedemdesiatnik. Muž vysokej postavy, chudý a tenký, počernej farby, hlava trochu napred náchýlená, v tvári asketický výraz, oko prenikavé, koža takmer priezračná, vlas čierny, ačkoľvek riedky. Dľa zovňajšku súdiac, máme pred sebou neobyčajného muža, plného mravných zásad, neúprosne prísnej povahy, pravého kňaza a sluhu Božieho „juxta cor Dei et secundum ordinem Melchisedech". Jeho postava upomínala na sv. Františka Xav., a smelo možno riecť, že i on bol apoštolom svojich veriacich. Takých mužov, jako bol Holúbok, v iných krajinách povyšujú na prestoly biskupské. Ale Holúbok bol nad mieru skromný, neznal, čo je ambícia, cítil sa byť šťastlivým v strede svojho stáda, nevedel a neznal okrem hodnosti kňazskej, ktorá bola v jeho očiach najvyššia, žiadnej inej hodnosti; nebol ani dekanom, avšak poukazujúc na svoj vznešený stav, na svoje vysoké povolanie, s chlúbou hovorieval: „ego sum episcopus in mea parochia". V hodnosťach nepostupoval a dľa pomerov, zavládnuvších v krajine, ani postupovať nemohol, lebo dľa svedectva svetských pánov bol nielen ťažkého zrna ultramontán, lež — strašná vec! — i pansláv, lebo verejne osvedčoval, že je Slovák, odoberal slovenské časopisy a neostýchal sa brániť o všetky ľudské práva ozbíjaný svoj slovenský národ a svoju cirkev. Od mladosti, keď po 8-ročnom kaplánovaní präsentovaný bol na faru žabíneckú, až do svojej staroby účinkoval tu na vinici Pána, a ačkoľvek nabídnuté mu boly iné fary, zotrvával na svojom mieste, pracoval, kým stačily mu sily, a s milým úsmevom dokladal: „Non nobis Domine, non nobis, sed nomini Tuo da gloriam — a čo sa mňa týka, neznám krajšej úlohy, krajšieho povolania, jako quaerere regnum Dei et justitiam ejus, ktorej zásade ostanem verným až do posledného dychu, lebo len ten, qui perseveraverit usque ad finem, hic salvus erit." Vedel dobre, že hriešna ambícia môže zaslepiť dušu a že v každom stave, v každom povolaní potrebná je milosť Božia.

Pán Holúbok nielen že bol bezúhonný a príkladný kňaz, ale bol on i muž vysokoučený. Citáty z Horáca, Juvenala, Cicera len sa tak sypaly. Latinský štýl mal klassický, preto často konal služby svojim spolubratom, predkladali mu svoje latinské korrešpondencie, on ich opravoval alebo diktoval im do pera. Vyznal sa výtečne i v hebrejčine. Keď som ho raz jako kaplán navštívil, našiel som ho sedeť pri hebrejskom originále sv. Písma, z nehož mi sadu: „šema Jisraël, Jehovah, Eloim, Jehovah ehhad" vykladal, že už proroci v starom zákone z vnuknutia Ducha sv. vyznávali sv. Trojicu.

Holúbok bol i teolog par excellenc. Bol menovite kanonistom. V komplikovaných prípadoch on býval radcom svojich spolubratov; ba keď stalo sa, že by bol niektorý upadol do kritického postavenia,

kde jednalo sa o jeho česť alebo snáď i úrad, vtedy medzi štyrmi očami vyspovedal sa u Holúbka, a tento vždy vedel najsť pomoc.

Lež i v profánnych vedách bol pán Holúbok nad mieru zbehlý. Menovite známosť dejepisu bola silnou jeho stranou. Vyznal sa i v medicíne, a liečivá moc bylín bola jeho milým študiumom. Preto i telesne chorí obracali sa k nemu a on ich bylinami a domácimi liekami so zdarom liečil. Avšak pri takomto liečení obmedzoval sa rád na okršlek svojej farnosti, lebo túto úlohu nepovažoval za svoje povolanie. Jeho hlavným povolaním zdalo sa mu byť jedine spasenie jeho duchovnej správe sverených duší. Ináče nakoľko liečenie chorých nekollidovalo s jeho stavom a povolaním, i to rád konal a pomoc nikomu neodoprel.

Hovorí sa: „beata illa parochia, in qua desunt illa tria, nobilis, miles et regia via". Táto podmienka úplne zodpovedala jeho požiadavkám, lebo Žabínec bol tak od hradskej cesty odľahlý, že sem málokedy zablúdil nejaký kočiar s panstvom, a o vojsku tu nebolo slýchať. Okrem súsedov Jarábku a Straku Holúbok nestýkal sa so svetskými pánmi, leda keď títo mali úradnú povinnosť v Žabínci. On žil so svojím stádom, znal len svoj ľud a tento jeho. Bol vodcom, radcom a dušou svojich farníkov, a títo s detskou dôverou k nemu prilnuli, na ňom viseli a i dušu boli by za neho dali. Prítulnosť svoju tým mu osvedčovali, že donášali mu takmer všetko, čo na fare potrebovali do kuchyne. Tak na jar barancov, v jaseni husi, a celý rok kurence, maslo, vajcia, čo všetko stará gazdina odoberala a o čom Holúbok sotva sa dozvedel. Pritom všetkom bol tak chudobný, že takmer dobrej reverendy nemal; lebo čo mal, to medzi chudobných rozdal. Jeho chudoba bola známa. Keď príležitostne jeden zo spolubratov poznamenal, že by sa patrilo, aby si už raz kúpil elegantné náradie, diván, sofu a foteli, odvetil Holúbok takto: „Pán brat, viete, keď kukučka v horách našich súsedov Valachov na Morave kuká: „kúp si! kúp si!" jako odpovedajú naši Valasi? — ‚Ale zač? ale zač?'" a pritom sa chutne usmial.

Ačkoľvek Holúbok so svojej strany temer neznal, čo je nemoc, predsa jeho priatelia Jarábek a Straka so starou gazdinou nadišputovali mu, že potrebuje ísť do kúpeľov. I vybral sa na 14 dní do Trenčianskych Teplíc. Ale potom zadivili sa, keď na tretí deň už bol doma, v Žabínci. On okrem Žabínca neznal iný svet, ani znať nechcel, a preto nerád opúšťal svoje stádo i na jeden deň. Okrem k svojim súsedom Jarábkovi a Strakovi nešiel nikam, výjma keď z úradnej povinnosti musel sa vybrať na inú faru, keď všetci kňazi z celého dištriktu museli sa dostaviť. Taký výlet nerád robieval, lebo bolo to zavše s obťažou spojené, keď musel sa viezť na voze. Ak bolo blízo, radšej vybral sa peší. Na ďalšiu však cestu mal starý kočiar, ktorý podobal sa arche Noë a o ktorom jeho kollegovia žartovne vtipkovali, lebo bol starý, zodraný, deravý, záplata na záplate: „že pán farár Holúbok vozí sa na koči šindlom obitom."

Holúbok bol vždy veselej mysle a ľúbil žarty; ľúbil ich najmä tie, ktoré slúžily alebo ku poučeniu, alebo ku káraniu. Jako boho-

slovec cez prázdniny vždy som vybehol k pánu Holúbkovi. Velice mi lichotilo, keď mi raz z Hollého tieto riadky napísal: „Martine, prezdarný ľudohojnej Slávie synku.“ Mal radosť, keď som mu rozprával udalosti zo seminárskeho a zo študentského života. Gymnásium a teologiu študoval som pred uvedením dualismu v riši. V tom čase na našich gymnásiach panoval germanisačný systém. Naši professori piaristi len lámali nemčinu. Rozprával som pánu Holúbkovi, že keď pod professorom Kučeríkom analysovali sme Liviusa, prišli sme na slovo „spoliare“; pán professor nevediac nachytro najsť preň nemecký výraz, ukazujúc na nohavice hovoril: „volá sa to jako plundre,“ na čo my všetci zvolali sme: „plündern!“ „Ja, ja, so ist, plündern heisst es deutsch,“ doložil náš professor Kučerík. Keď professor dejepisu Frant. Némethy v lámanej nemčine prednášal nám dejepis o jakomsi povstaní, jehož konec bol, že malkontentov pochytali a povešali, tu pán professor prednášku sprevádzal posunkami, jako keď človeka vešajú: „und alle Rebellen häng auf den Koling,“ i pýtal sa nás: „der Koling, oder die Koling?“ na čo my sme jednohlasne odvetili: „das Koling,“ a professor, opraviac tú istú vetu, opakoval: „also häng auf das Koling.“ Podobné historky slúchal veľmi rád a chutne sa smial.

Keď pri jednej príležitosti pri stole istý vysokopostavený úradník hromžil na slovenských kňazov jako panslávov a jeho útoky Holúbok svojím pádnym a učeným spôsobom odrážal, tu napajedený úradník osopil sa na pána Holúbka maďarsky týmito slovami: „Nehanbíte sa, pane, hovoriť tak vy, ktorí z milosti Uhrov (rozumej Maďarov) jete chlieb?“ — tu pán Holúbok povstal z kresla, pri čom tvár sa mu zarumenila, a riekol: „Pane, ja a všetci Slováci, ktorých vy za panslávov biľagujete, jeme chlieb z milosti Božej a nie z milosti Maďarov.“

Holúbok zostarel sa na vinici Pána. Cítil, že mu sily ubývajú, a aby duchovná správa pre jeho starobu nemala ujmy, obrátil sa na ordinariát a pýtal si kaplána.

K opisu nášho Žabínca pripomenúť treba, že pisárske a kancelárske záležitosti Žabínca a pridružených obcí viedol notár, mládik novomódny, chlapák maďarskej výchovy, zásad maďarsko-liberálnych, prepiatý maďaron, chvastúň a šovinista. Volal sa vlastne Kavka, bol pôvodu slovenského, lež skrz naskrz k vôli tomu chlebíčka maďarember, a preto podpisoval sa Kákay, ktorý priekrst ministerstvo ochotne povolilo mu za 50-krajciarový poplatok.

Obecné záležitosti viedol predstavený obce, rychtár Havel Žucha, jemuž po boku stál mladší rychtár, Stacho Úškrt, a dvaja prísažní, Ďuro Kulifaj a Ďuro Želibabka. Rychtár Žucha bol už starý človek a mnohé roky rychtárom, muž pomerne zámožný, lebo mal dosť hodne poľa, páru koní, páru šúrkov (volky) a jedinú dcéru Hanuľu, ktorá bola neobyčajnej krásy, súca na vydaj; mala viacej záletníkov. Starý Žucha bol sedliacky aristokrata, Hanuľu bol by najradšej vydal za vdovca, prísažného Kulifaja, lebo nevedel, že Hanuľa iného v srdci nosí a že ten iný dávno sa s Hanuľou do-

rozumel. Bol to mladý Martin Bubla, najkrajší šuhaj v Žabínci, ktorý túžil za Hanuľou, a táto bola by i do vody skočila za svojím Martinom.

Martin Bubla bol od mladi sirotou. Po rodičoch zostalo mu niečo poľa, čo na tamejšie pomery postačovalo, aby mal na starosť z čoho žiť. Po smrti rodičov vzala ho ku sebe tetka, vdova po Mišovi Tuťalovi. Jako chlapec Martin pilne chodil do školy, a poneváč bol medzi chlapci najnadanejší, tak vzal ho na čas ku sebe organista Hlahol za mendíka. Martin v škole pilne sa učil, pomáhal oplátky piecť a roznášať a každý deň ministroval pánu farárovi; farár skoro poznal vlohy chlapcove a zamiloval si ho. Martin i keď vyrástol, každý deň octnul sa na fare pre noviny a knižky, ktoré si od pána farára požičiaval, a pán farár mal z toho radosť, že mu môže poskytovať pomôcky k vzdelaniu. Čítaním novín a spisov a častým obcovaním s pánom farárom nadobudnul si vedomosti, ktoré vyznačovaly ho nad ostatnými spoluobčany.

(Pokračovanie.)

Rothschildove husle.

Od *Antona Čechova.*

Mestečko bolo malinké, horšie ako dedina, a žili v ňom skoro samí starí ľudia, ktorí umierali tak zriedka, že až zlosť. Do nemocnice a do žalárneho zámku potrebovali truhiel veľmi málo. Jedným slovom, veci stály zle... Keby Jakub Ivanov bol hrobárom v stoličnom meste, tak iste mal by vlastný dom a volali by ho Jakubom Matvejičom; ale tu v mestečku volali ho prosto Jakubom, na ulici prezývali ho pre čosi — Bronza, a žil biedne, ako prostý mužík, v neveľkej starej chalupe, kde bola len jedna izba, a v tej bývali on, Marta, pec, veľká posteľ, umrlčie truhly, dielňa a celé gazdovstvo.

Jakub robil truhly pekné, trváce... Pre mužíkov a mešťanov robil ich podľa svojho vzrastu a nepomýlil sa ani raz, lebo vyšších a silnejších ľudí od neho nebolo nikde, ani v žalárnom zámku, ačpráve mal už sedemdesiat rokov. Pre blahorodých však a pre ženské robil podľa miery a upotreboval k tomu železný ríf. Objednávky na detské truhly prijímal veľmi neochotne a robil ich rovno bez miery, s opovržením, a zakaždým, keď dostával peniaze za prácu, hovoril:

— Priznám sa, nerád sa zabávam daromnosťou.

Okrem remesla, neveľký dôchodok prinášala mu hra na husľach. V mestečku na svadbách hrával obyčajne židovský orchester, ktorý riadil kotlár Mojžiš Ilič Šachkes, berúc si pre seba viac než polovicu dôchodku. Poneváč Jakub veľmi dobre hral na husľach, zvlášte ruské piesne, Šachkes niekedy volával ho do orchestra za plat päťdesiatich krajciarov na deň, nerátajúc dary od hostí. Keď Bronza sedel v orchestre, predovšetkým potila sa a horela mu tvár; bolo horúce, razilo cesnakom do dusnoty, husle pišťaly, pri pravom uchu

chripel kontrabass, pri ľavom plakala flauta, na ktorej hral ryšavý, chudý žid s celou sieťou červených a modrých žiliek na tvári, majúci meno známeho boháča Rothschilda. A tento prekliatý žid i najveselšie kusy hrával žalostne. Bez všetkej viditeľnej príčiny Jakub pomaly presiakol nenávisťou a opovržením naproti židom, ale zvlášte naproti Rothschildovi; začínal dodievať do neho, nadávať mu, raz aj chcel ho ubiť, a Rothschild bol urazený a prehovoril sverepo:

— Keby som si vás nevážil pre talent, dávno boli by ste vyleteli oblokom.

Potom zaplakal. Preto Bronzu volávali do orchestra nie často, len v páde krajnej potreby, keď chýbal niekto zo židov.

Jakub nikdy nebýval dobrej vôle, lebo ustavične musel znášať veľké ztraty. Napríklad, v nedeľu a vo sviatok hriech bolo pracovať, pondelok — nešťastný deň, takým spôsobom nasbieralo sa do roka okolo dvesto dní, kde mimovoľne prichodilo človeku sedeť, založiac ruky. A koľká je to ztrata! Jestli niekto v meste mal svadbu bez muziky, alebo Šachkes nevolal Jakuba, to predsa tiež bola ztrata. Policajný dozorca bol dva roky chorý a hynul, a Jakub netrpelive čakal, kedy umre, no dozorca odišiel do stoličného mesta liečiť sa a tam aj umrel. Tu máte ztratu, prinajmenej desať rubľov, lebo truhla bola by sa robila drahá, so zlatohlavom. Myšlienky o ztratách trápily Jakuba zvlášte v noci; kládol si rovno poprí sebe na posteľ husle a, keď všemožný nesmysel liezol mu do hlavy, dotýkal sa strún, husle v temnote vydávaly zvuk, a jemu odľahlo.

Šiesteho mája predošlého roku Marta zrazu onemocnela. Starena ťažko dýchala, pila mnoho vody a potácala sa, no predsa ráno sama zakúrila do pece, ba ešte bola i po vodu. Pred večerom ulahla. Jakub celý deň hral na husľach; keď sa už celkom zotmilo, vzal knižku, do ktorej každý deň vpisoval svoje ztraty, a od dlhej chvíle začal robiť ročný súčet. Vydalo vyše tisíc rubľov. To ho tak dojalo, že hodil účty o zem a zadupkal nohami. Potom zodvihol účty a zase dlho mliaskal a hlboko, ťažko vzdychal. Tvár mal červenú a mokrú od potu. Rozmýšľal o tom, že keby tú ztratenú tisícku rubľov mal v banke, do roka úrokov prišlo by najmenej štyridsať rubľov. To je toľko, že týchto štyridsať rubľov je tiež ztrata. Jedným slovom, kamkoľvek obrátiš sa, všade samé ztraty, a nič iné.

— Jakub! — zvolala Marta nenadále. — Ja umieram!

Obzrel sa na ženu. Tvár mala ružovú od horúčosti, neobyčajne jasnú a radostnú. Bronza, privyknutý videť jej tvár vždy bľadou, bojazlivou a nešťastnou, teraz bol znepokojený. Zdalo sa, že ona skutočne umiera, a je rada, že konečne odchodí na veky z tejto chalupy, od truhiel, od Jakuba... Hľadela do povaly a pohybovala perami, a výraz mala šťastlivý, ako by videla smrť, svoju osvoboditeľku, a šeptala s ňou.

Bolo už na svite, cez oblok bolo vidno, ako horela ranná zora. Hladiac na starenu, Jakubovi akosi napadlo, že za celý svoj život vari ani raz nepriláskal ju, neľutoval, ani raz nedomyslel sa kúpiť jej ručníček, alebo priniesť jej so svadby niečoho sladkého, ale len kričal na ňu, vadil sa pre ztraty, vrhal sa na ňu päsťami; pravda

nebil ju nikdy, no predsa strašieval, a ona zakaždým stŕpala od strachu. Áno, on nedal jej piť čaj, lebo sú i bez toho výdavky veľké, a ona pila len horúcu vodu. I porozumel, prečo má teraz takú čudnú, radostnú tvár, a bolo mu trápno.

Dočkajúc rána, najal si od súseda koňa a zaviezol Martu do nemocnice. Tu chorých bolo málo a preto nečakal dlho, za tri hodiny. K jeho veľkej radosti, tento raz prijímal chorých nie doktor, ktorý sám bol chorý, ale ránhojič Maxim Nikolajič, starec, o ktorom všetci v meste hovorili, že hoc on aj pije, aj bíja sa, no rozumie viac, ako doktor.

— Pán Boh pozdrav, — povedal Jakub, vchodiac k starému do prijímacej izby. — Odpusťte, vždy vás znepokojujeme. Tu, ráčite vidieť, ochorela moja vec. Družka života, ako sa to hovorí, odpusťte za výraz...

Nachmúriv šedivé obočie a hladkajúc bradu, ránhojič začal prezerať starenu; ona sedela na taburete, shŕbená a chudá, s končitým nosom, otvorenými ústami ponášala sa v profile na vtáka, ktorému chce sa piť.

— N—no... Tak... — pomaly prehovoril ránhojič a vzdychnul si. — Influenza, a možno i horúčka. Teraz je v meste tyfus... Čože? Starenka, požila, chvalabohu... Koľko má?

— Veru bez jednoho roku sedemdesiat, Maxim Nikolajič.

— Čože? Požila starenka. Čas je ísť na pokoj.

— Ono, ovšem, spravedlive ráčili ste poznamenať, Maxim Nikolajevič, — povedal Jakub, usmievajúc sa zo zdvorilosti, — a citlive ďakujeme vám za vašu príjemnosť, no dovoľte nám vysloviť sa, každému hmyzu chce sa žiť.

— Či len to! — povedal ránhojič takým tónom, ako by od neho závisely život alebo smrť stareny. — No, tak hľa, môj milý, budeš prikladať jej na hlavu chladné obklady a dávaj jej tieto prachy dva razy cez deň. A potom do videnia...

Podľa výrazu jeho tváre Jakub videl, že je nedobre a že už žiadne prášky nepomôžu; jemu teraz už jasno bolo, že Marta umre veľmi skoro, jestli nie dnes — zajtra...

Zľahka udrel ránhojiča lakťom, mihnul očami a povedal polohlasne:

— Bolo by jej, Maxim Nikolajič, banky postaviť.

— Nemám kedy, nemám kedy, môj milý. Ber si svoju starenu a choď s Bohom.

— Buďte milostiví, — zamodlikal Jakub. — Sami ráčite vedieť, keby ju, povedzme, život bolel, alebo dáke vnútornosti, no vtedy prášky a kvapky, ale ona je prestydnutá! Pri prechladnutí najprvšie je — krv do pohybu priviesť, Maxim Nikolajič.

Ale ránhojič pozval už nasledujúceho chorého, a do izby vchádzala žena s chlapcom.

— Stúpaj, stúpaj... — povedal Jakubovi mračno. — Nejde to tieň popraviť.

— V takom páde priložte jej aspoň pijavice! Budem naveky Boha prosiť!

Ránhojič vzblkol a skričal:

— Nahovor mi ešte!

Jakub tiež vzblkol a začervenal sa celý, no nepovedal ani slova, ale vzal Martu za ruku a vyviedol ju z izby. Len keď už sedeli na voze, surove a posmešne pozrel na nemocnicu a povedal:

— Nasádzali vás tu, umelcov! Bohatému iste postavil by banky, ale chudobnému človeku aj jednej pijavičky škoda! Herodesi!

Keď prišli domov, Marta, vojdúc do izby, za desať minút postála si, držiac sa pece. Zdalo sa jej, že jestli si ona ľahne, Jakub bude hovoriť o ztratách a hrešiť ju za to, že vždy leží a nechce pracovať. Ale Jakub hľadel na ňu nechutne a pripomínal si, že je zajtra Jána Bohoslovca, pozajtre Nikolaja Divotvorca, potom nedeľa a potom pondelok — nešťastný deň. Štyri dni nebude možno pracovať, a iste Marta umre v niektorý z týchto dní; teda, truhlu treba robiť dnes. Vzal svoj železný ríf, prišiel ku starene a odobral jej mieru. Potom si ona ľahla, on prežehnal sa a začal robiť truhlu.

Keď práca bola skončená, Bronza položil si okuliare a zapísal si do svojej knižky:

„Marte Ivanovej truhla — 2 r. 40 k."

A vzdychol si. Starena po celý čas ležala ticho, so zatvorenými očami. No pred večerom, keď sa zotmilo, zrazu zavolala starca.

— Pamätáš, Jakub? — spýtala sa, hľadiac na neho radostne. — Pamätáš, pred päťdesiatimi rokami dal nám Pán Boh dieťatko belovlasé? My s tebou vtedy vždy sme pri vode sedávali a spievali... pod vŕbou. — A, horko usmejúc sa, doložila: — Umrelo dieťatko.

Jakub napínal pamäť, no nijako nemohol sa rozpamätať na dieťatko a na vŕbu.

— To sa ti marí, — povedal.

Prišiel báťuška, vyspovedal a dal posledné pomazanie. Potom Marta začala šeptať čosi nesrozumiteľne a nad ránom dokonala.

Stareny-súsedy umyly ju, obliekly a do truhly položily. Aby neplatil daromne kostolníkovi, Jakub sám čítal žalmy, a za hrob nevzali mu nič, lebo hrobár bol mu kmotrom. Štyria mužíci niesli truhlu, no nie za peniaze, ale z úcty. Šly za truhlou staré ženy, žobráci, dvaja pomätení, stretajúci národ nábožne sa žehnal... A Jakub bol veľmi spokojný, že je všetko tak čestne, slušne a lacno a pre nikoho nie urážlive. Odberajúc sa posledný raz od Marty, dotkol sa rukou truhly a pomyslel si: „Pekná práca!"

Ale keď vracal sa s cmitera, prišlo mu veľmi clivo. Čosi bol nezdravý: dych mal ťažký a horúci, zoslably nohy, tiahlo ho k pitiu. — A tu ešte liezly mu do hlavy rozličné myšlienky. Prišlo mu zase na um, že celý svoj život ani raz nepoľutoval Martu, nepriláskal. — Päťdesiatdva roky, kým žily v jednej izbe, tiahly sa dlho-dlho, no akosi stalo sa, že za celý ten čas ani raz nemyslel na ňu, nepozoroval ju, ako by bola bývala mačka alebo pes. A veď ona každý deň kúrila do pece, varila i piekla, chodila po vodu, rúbala drevá a keď on vracal sa domov opitý so svadieb, ona zakaždým s úctou vešala jeho husle na stenu a ukladala ho spať — a to všetky

ticho, s chúlostivým, starostlivým výrazom. Teraz nebol by od toho poľutovať ju, kúpiť jej niečo, no už je pozde, nevrátiš ju...

Oproti Jakubovi, usmievajúc a klaňajúc sa, šiel Rothschild.

— Hľadám vás, sváčko! — povedal. — Pozdravujú vás Mojžiš Ilič a kázali vám hneď prísť k nim.

Jakubovi nejšlo o to. Chcelo sa mu plakať.

— Odstúp! — povedal a pošiel ďalej.

— Akože by to možno bolo? — znepokojil sa Rothschild, zabehnúc vopred. — Mojžiš Ilič budú urazení! Kázali hneď a hneď!

Jakubovi zdalo sa protivným, že žid zadychčal sa, mihá a že má tak mnoho ryšavých pieh. A bolo hnusne dívať sa na jeho zelený kabát s tmavými šnúrami a na celú jeho krehkú, delikátnu postavu.

— Čo sa pridieraš ko mne, cesnak? — skríkol Jakub. — Nebuď dotieravý!

Žid nahneval sa, a tiež skríkol:

— No vy ráčte tichšie, lebo vás cez humno prehodím!

— Pakuj sa mi s očú! — zreval Jakub a vrhol sa na neho päsťami. — Preč, ohavná tvár, lebo vytrasiem z teba prekliatu dušu! Žiť nemôže človek pre prašivcov!

Rothschild zmeravel od strachu, prisadol si a rozhadzoval rukami nad hlavou, ako by sa bránil proti úderom, potom vskočil a utekal preč, ako vládal. V behu podskakoval, zalamoval rukami, a vidno bolo, ako triasol sa jeho dlhý chudý chrbát. Deti zaradovaly sa príležitosti a pustily sa za ním s krikom: „Žid! Žid!“ Psi tiež pustili sa za ním s brechotom. Ktosi rozrehotal sa, potom zahvízdal, psi zabrechali hlasnejšie a jednomyseľnejšie... Medzitým iste pes uhryzol Rothschilda, lebo ozval sa zúfalý, ubolený výkrik.

Jakub poprechádzal sa po záhumní, potom išiel na konec mesta, kam ho oči viedly, a deti kričaly: „Bronza ide! Bronza ide!“ — A tu je rieka. Slnce dobre pripekalo a na vode sa tak blyšťalo, že nedalo pozerať. Jakub prešiel po chodníku i videl, ako z kúpalne vyšla plná červenolíca dáma, i pomyslel si o nej: „Hľa, ty vydra!“ Neďaleko od kúpalne deti chytaly na mäso rakov; zazrúc jeho, začaly kričať so zlosťou: „Bronza, Bronza!“ A tu široká stará vŕba s ohromnou dutinou, a na nej hniezda vrán... Tu zrazu v pamäti Jakubovej, ako živý, vyrástol chlapček belovlasý a vŕba, o ktorej hovorila Marta. Áno, to je tá istá vŕba — zelená, tichá, smutná... Ako sa zostarela, úbohá!

Sadol si pod ňu a začal spomínať. Na tom brehu, kde je teraz zaliata lúka, v tie časy stál veľký brezový les, a tam, na tom lysom vrchu, čo vidno ho na horizonte, vtedy zelenel sa starý, starý svrčinový bor. Po rieke chodily člnky. A teraz je všetko rovné a hladké, a na tom brehu stojí len jedna breza, mladulinká a strojná, ako dáma, a na rieke sú len kačky a husi, ani sa nepodobá, že by tu kedysi boly chodily člnky. Zdá sa, že i husí je menej, než bývalo prv. Jakub zavrel oči, a v obrazotvornosti jedno oproti druhému niesly sa ohromné stáda bielych husí.

Nerozumel, ako mohlo sa stať, že on za posledných štyridsať

alebo päťdesiat rokov svojho života ani raz nebol pri rieke, a jestli, možno, i bol, nevenoval jej žiadnej pozornosti? Veď rieka je poriadna, nie hocaká; bolo by možno v nej ryby lapať a predávať ich kupcom, úradníkom i hostinskému na stanici a potom ukladať peniaze do banky; možno by bolo plaviť sa v loďke od dediny do dediny a hrať na husľach, a ľudia každej triedy platili by peniazmi; možno by bolo zase probovať barky plaviť, to je lepšie, ako truhly robiť; konečne, možno by bolo chovať husi, rezať ich a v zime posielať do Moskvy; len samého peria nasbieralo by sa do roka aspoň za desať rubľov. No on zíval, nič takého neurobil. Aké ztraty! Ach, aké ztraty! A keby tak všetko spolu — i ryby chytať, i na husľach hrať, i husi rezať, i barky plaviť, aký kapitál dostal by sa! No nič takého sa nestalo ani vo sne, život prešiel bez úžitku, bez každej radosti, prepadol, ani za smrknutie tabaku; v budúcnosti už neostane nič, a obzreš sa nazad — tam niet ničoho, okrem ztrát, a takých strašných, že až zima strasie. Prečože človek nemôže žiť tak, aby neboly tie ztraty a ujmy? Spytuje sa, prečo srúbali brezový les a svrčinový bor? Prečo darmo oddychuje úhor? Prečo ľudia robia vždy práve nie to, čo treba? Prečo Jakub celý svoj život vadil sa, ryčal, vrhal sa päsťami, urážal svoju ženu a, spytuje sa, z akej potreby nedávno nastrašil a urazil žida? Prečo vôbec ľudia prekážajú žiť jeden druhému? Veď z toho aké sú ujmy! Aké strašné ujmy! Keby nebolo nenávisti a zlosti, ľudia mali by jeden od druhého ohromný osoh.

Večer a v noci ukazovaly sa mu chlapček, vŕba, ryby, zarezané husi a Marta, podobná v profile vtákovi, ktorému chce sa piť, a bľadá, úbohá tvár Rothschilda; aj akési pysky hýbaly sa na všetky strany a šeptaly o ztratách. Prevracal sa s boka na bok a päť ráz vstával z postele zahrať si na husľach.

Ráno nasilu zodvihol sa a išiel do nemocnice. Ten istý Maxim Nikolajič kázal mu prikladať si chladné obkladky, dal prášky, a podľa výrazu jeho tváre a podľa tónu Jakub porozumel, že veci zle stoja a že žiadnymi práškami nepomôžeš. Domov idúc rozvažoval, že zo smrti bude taký osoh: netreba ani jesť, ani piť, ani platiť daň, ani ľuďom na ťarchu byť, a poneváč človek v hrobe neleží jeden rok, ale sto, tisíce rokov, tak, jestli by spočítal, osoh ukáže sa ohromným. Zo života človek má ujmu, zo smrti — osoh. Toto rozváženie, ovšem, je spravedlivé, no predsa zahanbujúce a trpké: prečo je na svete taký čudný poriadok, že život, ktorý dostane človek len raz, prechodí bez úžitku?

Nebolo mu ľúto umierať, ale akonáhle doma videl husle, stislo mu srdce a bolo mu ľúto. Husle nemôže vziať so sebou do hrobu a teraz zostanú sirotou a s nimi stane sa to isté, čo s brezami a svrčinovým borom. Všetko na tomto svete hynie, aj bude hynúť! Jakub vyšiel z izby a sadol si na prahu, túliac husle ku brade. Mysliac na ztratený, plný ujmy život, zahral, sám neznajúc čo, ale vyšlo niečo žalostné a dojímavé, a slzy tiekly mu po líciach. A čím silnejšie myslel, tým smutnejšie spievaly husle. Štukla kľučka raz, druhý, a vo dvierkach ukázal sa Rothschild. Polovicou dvora pre-

šiel smelo, no, zazrúc Jakuba, zrazu zastal, celý skrčil sa a bez pochyby od strachu začal robiť rukami také posunky, ako by chcel ukázať na palcoch, koľko je teraz hodín.

— Poď len, nič to! — povedal láskave Jakub a vábil ho k sebe. — Poď!

Hľadiac nedôverive a so strachom, Rothschild približoval sa a zastal na krok diaľky od neho.

— Ale vy, prosím vás, nebite ma! — povedal, prisadnúc si. — Mňa Mojžiš Ilič zase poslali. Neboj sa, vraj, choď zase k Jakubovi a povedz, vraj, že bez nich nijako nemožno. V stredu bude svadba... áno—o! Pán Šapovalov vydávajú dcéru za poriadneho človeka... A svadba bude bohatá, u—u! — doložil žid a prižmúril jedno oko.

— Nemôžem... — prehovoril Jakub, ťažko dýchajúc. — Onezdravel som, braček...

A zase zahral, a slzy vyhrkly mu z očú na husle. Rothschild vnímave naslúchal, postaviac sa k nemu bokom a preložiac si ruky krížom na hrudi. Naľakaný, nepochopujúci výraz na jeho tvári pomaly zamenil sa na zármutok a utrpenie, prevrátil oči, ako by bol v mučiteľnom vytržení, a prehovoril „Vachchch!"... A slzy pomaly stekaly mu po lícach a padaly na zelený kabát.

A potom celý deň Jakub ležal a clivo mu bolo. Keď večer báťuška, spovedajúc ho, spýtal sa, či nemá na svedomí nejaký zvláštny hriech, on, napínajúc slabnúcu pamäť, pripomenul si zase nešťastnú tvár Marty a zúfalý krik žida, ktorého uhryzol pes, i povedal, tak že sotva bolo počuť:

— Husle dajte Rothschildovi.

— Dobre, — odpovedal báťuška.

A teraz v meste všetci sa spytujú, kde vzal Rothschild také dobré husle? Kúpil ich, alebo či ich ukradol, alebo, možno, založil mu ich niekto? On už dávno zanechal flautu a hrá teraz len na husliach. Zpod sláčika jeho lejú sa také žalostné zvuky, ako prv z flauty, no keď usiluje sa opakovať to, čo hral Jakub, sediac na prahu, to býva také unylé a smutné, že poslucháči plačú, a on sám ku koncu prevracia oči a hovorí: „Vachchch!"... A táto nová pieseň tak sa zapáčila v meste, že Rothschilda zovú k sebe na preteky kupci a úradníci a nútia ho hrať ju aj desať ráz.

Prelož. *B. Š.*

Eugen Gerometta.[1])

(Životopisná črta.)

K mužom slovenským, záslužne účinkovavším už v prvej polovici nášho stoletia, životné príbehy ktorých však dosiaľ nie sú zaznamenané, prináleží i Eugen Gerometta. Narodil sa 28. augusta

[1]) Tlačou dosiaľ nezachované podobizne zaslúžilých starších slovenských mužov Pohľady ochotne vydajú. *Red.*

Eugen Gerometta.

roku 1819 vo výsadnom meste Žiline, kde z talianskeho otca pochádzajúci jeho zámožný rodič František bol kupcom a pritom viac ráz zastupoval mestský úrad jako radný pán, mešťanosta a rychtár. Matka jeho bola Františka Abuda. Zpomedzi detí (Johanny Ignáca, Márie, *Jána* a Františky) z tohoto manželstva pochádzajúcich bol najstarší. Počiatočné školy, tak aj gymnásium, odbavil v svojom rodisku; potom sťa najvýbornejší žiak, následkom žiadosti svojich rodičov, uchádzal sa o prijatie za klerika, a keď od nitrianskeho biskupa Jozefa Vuruma prijatý bol, beh filosofický odbavil na semeništi v Nitre, zkadiaľ zas jako najvýbornejší chovanec poslaný bol do ústredného semeniska, aby na universite v Pešti počúval teologické štúdia. Pripomenutia hodné je, že Eugen Gerometta už jako žiak a klerik vynikal veľkou pamäťou, natoľko, že všetky vedy, ktorým sa učil, osvojil si len na základe poslúchania, v čas zkúšok tými istými slovami odpovedajúc, ktoré jeho professori pri prednášaní užívali, bez toho, že by bol kedy učebné knihy mal alebo z takých kedy sa bol učil. Jeho pamäť stala sa povestnou. Po skončení teologických štúdií bol roku 1842 skrz biskupa Imricha Palugyayho na kňaza vysvätený a poslaný za kaplána do Dlhého-poľa (v stolici Trenčianskej), ku boku tamejšieho farára Ďura Lemeša. Roku 1844 stal sa kaplánom veľko-bytčianskym u boku tamejšieho farára, blahej pamäti Štefana Tvrdého.

Nebol ešte dlho na tejto novej stanici, keď generál Kellner, prijdúc do Bytče, ubytoval sa vo farskom dome. K jeho pocte Štefan Tvrdý usporiadal veľkú hostinu a Eugen Gerometta v nemeckej reči skvelý a ostrovtipný toast na tohože generála povedal, čím obrátil na seba pozornosť Kellnerovu v takej miere, že keď odchádzal, pripomenul mu, že jak by chcel kedy jeho pomoc upotrebiť, aby ho požiadal o to bez ostýchania. Zanedlho uprázdnila sa v Žiline fara; Eugen Gerometta, jako tamejší rodák, uchádzal sa o ňu, ale ju neobsiahol vzdor tomu, že v Žiline patronátske právo prislúchalo a prislúcha magistrátu a že práve vtedy v meste na stolici rychtárskej jeho otec sedel. Okolnosť táto ho natoľko rozhorčila, že rozpamätujúc sa na oné slová generála Kellnera, vzdor tomu, že v Bytči fara uprázdnená nebola, osmelil sa listovne ho prosiť, aby prekonal, že by jeho farár Štefan Tvrdý obdržal jedno uprázdnené nitrianske stallum kanonické a on na takýto spôsob uprázdniť sa majúcu bytčiansku faru. Generál, nezabudnuvší na bytčianskeho kaplána, nemeškal vyprostredkovať u Jeho veličenstva pre Tvrdého stallum kanonické, a u patrona kniežaťa Esterházyho pre Eugena Geromettu präsentu bytčianskej fary, čo aj malo žiadaný výsledok. Gerometta, požívajúc takto dôchodky jednej z najvýnosnejších fár biskupstva nitrianskeho, plnou rukou štedre podporoval chudobu, zvlášte svojej farnosti. Štolu pre seba nebral vôbec od nikoho, ani od majetných. Týmto spôsobom často sa stalo, že jeho vačok celkom prázdny bol; tak našiel ho raz žobrák, a Gerometta dal mu s hlavy svoju čiapku. Pre túto svoju dobročinnosť a ako výtečný rečník a kazateľ, ako duchovný otec v úplnom smysle slova bol veľkým miláčkom svojich farníkov. Ale pre svoje

slovensko-národné politické účinkovanie a pre to, že pravdu utajiť nebol v stave a každému nezaobaleno ju povedal, bol tŕňom v očiach stoličným úradníkom a svojim cirkevným predstaveným, ktorí konečne jeho jestvovanie na bytčianskej fare urobili nemožným natoľko, že v lete roku 1860 svoju faru zamenil s nitriansko-stredanskou, to jest s Gašparom Malocsaym.

Farníci bytčianski boľastne lúčili sa so svojím miláčkom. Gerometta odišiel na novú stanicu, kde zase stal sa miláčkom svojho stada. V Nitrianskej Strede roku 1871 ťažko ochorel, stal sa v najväčšej miere nervósnym, tak že na radu lekárov bol prinútený zanechať úrad na dlhší čas a zdržovať sa na čistom dobrom povetrí. Odišiel na Zobor, kde skutočne tak sa zotavil, že zas mohol nastúpiť svoj úrad. Umrel v Nitrianskej Strede 16. júla 1887. Umrel chudobný; keď pohrabné útraty sa zapravily, zostaly po ňom len 163 zlaté a pár krajciarov, trebárs bol niečo zdedil i po rodičoch. Pomník dal mu postaviť brat, Ján Gerometta, farár veľko-lovčiansky, z červeného mramoru, a naň složil tento nápis:

Eugenius Gerometta, parochus Nyitra-Zerdahelyensis, natus Solnae 28. Augusti 1819, obiit 16. Julii 1887.

Clarus et ingenio, dum vixit, et arte loquendi,
Hic jacet, at surget, claricitante Deo.

Ešte v Bytči, roku 1852, ako kaplánovi, Geromettovi v kolkárni padla guľa kolmo na hlavu, čím bol mu modzog tak otrasený, že dostal závrat, vracajúci sa mu potom do konca života pri všetkej lekárskej pomoci. Krem tohoto neduhu triasly sa mu ruky, čo snáď z toho pochádzalo, že bol príliš krvnatý (triasly sa mu ruky už za chlapčenstva), a on bol v úplnom smysle slova absteimus, nepijúci krem vody ničoho. Jeho prílišná krvnatosť bola snáď i toho príčinou, že mal na jednej nohe ranu, z ktorej krv tiekla a ktorá po zahojení znovu sa otvárala. Horevyššie už bola reč o bezzištnosti, veľkodušnosti Eugena Geromettu. Ako bytčiansky farár, celú tú čiastku, ktorá patrila mu z obetí v kaplnke marianskej, rozdával kaplánom, pomáhajúcim mu pri spovediach; podobného spôsobu držal sa v Bytči i pri fundacionálnych omšiach.

V dobe pred rokom 1848 Eugen Gerometta účinkoval mocne jak v stoličných shromaždeniach, tak i v Štúrových *Slovenských Národních Novinách*. Z jeho literárnej činnosti spomenúť treba najmä jeho dve štúdie, ktorými obrátil vtedy na seba pozornosť vedomcov. V Orle Tatranskom uverejnil totiž kritický dejepis mesta Žiliny, napísaný zvlášte na základe bádania v mestskom archíve; on bol prvý, ktorý v tejto rozprave poukázal na to, že prví zakladatelia Žiliny boli Silingovia. V Slovenských Pohľadoch Jozefa M. Hurbana dal tlačiť historicko-filosofickú štúdiu „Náklonnosť Slovanov ku slobode“, ktorá je najväčším dôkazom Geromettovej hlbokej mysle, jeho učenosti, jeho národnej účinlivosti a mužnej smelosti. Pre trasenie rúk nepísal sám ani štúdiu túto, ale diktoval Mikulášovi Dohnánymu. Jeho mnohé a znamenité cirkevno-politické a dogmatické články, vyšlé v Katolíckych Novinách, prepisoval pod

tlač jeho brat Ján. Závrat, rana na nohe a trasenie rúk boly jeho literárnemu pôsobeniu na prekážke.

Podobizeň Gerometttova jestvuje len jedna, ktorú práve v dobe jeho najväčšej účinlivosti, za času bytčianskeho kaplánstva, ceruzou nakreslil František Drahotuský, vtedajší vicedirektor žilinského biskupského sirotínca. Dľa tejto pôvodnej kresby podávame tu podobizeň Eugena Gerometttu. I postavou i tvárou bol nápadne podobný Napoleonovi I. Bol územčistý, t'stý, mal vysoké čelo, hovoriace bleskové oči, dlhý nos; hlas jeho bol veľmi silný.

Alexander Lombardini.

Svadobné obyčaje v Slovenskom Aradáci (v Banáte).

Spísal *Michal Goda.*

(Dokončenie.)

Sirote bez otca, bez matky takto spievajú:

Už sirota plače, kameň slzy roní,
ver' jej otec (matka) nevie, kde jej krása stojí.

Hora zelená, cesta kamenná,
s kým sa ja tešiť mám?
Tešila by sa so svojím otcom,
ale ho ja nemám.
Hora zelená, cesta kamenná,
s kým sa ja tešiť mám?
Tešila by sa so svojou mamkou,
ale ju ja nemám.
Hora zelená, cesta kamenná,
s kým sa ja tešiť mám?
Tešila by sa so svojím bratom,
ale ho ja nemám.

Spieva sa i táto:

Zuzka stoly prikrýva,
všetko ružou posýpa:
ruža červená, ruža červená moja milá.
Zuzka chyžu vymetá,
všetko ružou posýpa:
ruža červená, ruža červená moja milá.
Zuzka pitvor vymetá,
všetko ružou posýpa:
ruža červená, ruža červená moja milá.

Ženy, keď vyspievajú pod oblokom, vojdú do chyže, vezmú Tranoscius a zaspievajú celú pieseň: „Ženichu můj spanilý, plný vší rozkoše — Pěknější nad lilium, žádá tě má duše". Po piesni vytancujú 2—3 tance, potom večerajú; po večeri zase vytancujú dva tance. Tak rozídu sa domov.

Ráno zavčasu poschodia sa samé ženy a pod oblokom zaspievajú:

Vstávaj, Zuzka, hore,
už sú biele zore;
ak hore nevstaneš,
bez Janka ostaneš.
Vstávaj, Zuzka, kým čas máš,
vyberať sa na sobáš.
Vstávaj, Zuzka, kým čas máš,
od apu sa odberáš;
vstávaj, Zuzka, kým čas máš,
od mamy sa odberáš.

Mladá nevesta vstane, príde do chyže, sadne na stolec a počnú jej vlasy česať — ešte ráno zavčasu, pri lampe. Keď ju učešú a jej brat alebo sluha zapletá jej vrkoč, ženičky pod oblokom začnú druhú pieseň:

Ej, nezapletaj, mamka, tuho,
ej, nebudem ti doma dlho.
Ej, kdeže pôjdeš, dievka moja?
Ej, sama neviem, mamka moja.
Ej, ta ja pôjdem po robote,
ej, po ružovom bielom kvete.
Ej, jajdaže ty, dievka moja,
nejdiže ty ta odo mňa,
ej, veď ti ja kúpim sama čepec doma.

Pod oblokom vyspievajú, potom vojdú do chyže a spievajú z Tranosciusa: „Kde si můj přemilý Ježíši Kriste“. Spievajú túto pieseň, kýmkoľvek mladej neveste partu na hlavu nepripravia. Keď je mladá nevesta už pripravená tak, ako má ísť na sobáš, kmotra vezme rozmarín, tri halúzky, zachytí družicu so sebou a idú k mladému zaťovi. Ten rozmarín kmotra prišije mu za klobúk ku peru, čo mu prv bola prišila, a k trom vetvičkám rozmarínovým pripraví ešte tri vetvičky; družica zase prišije pero družbovi za klobúk.

Keď všetko takto vykonajú, vrátia sa k mladej neveste, kde už hotujú sa na sobáš.

Pred odchodom na sobáš v dome mladej nevesty deje sa všetko tak, ako v dome mladého zaťa. Zváč tak drží vankúš, na ktorom mladá nevesta, odpytujúca, má kľačať, ako i pri mladom zaťovi, lenže starejší inak vinšuje, o pannách, o múdrych a opatrných pannách, o čistote panenskej; pritom si aj zaspievajú pesničku: „Pro-cítte hlas k nám svůj mnozí“. Mladá nevesta s plačom vyberá sa od rodičov na sobáš. Ako vyjdú z domu na ulicu, ženičky hneď začnú spievať:

Lietala, brnkala biela hus nad vodou,
zaplakalo dievča za svojou svobodou.
Lietala, brnkala, hniezdo si hľadala,
ďaleko letela, nikde ho nenašla;

ale ho už našla v tom milého dvore,
v tom milého dvore, v Janíkovom lone.

Nebola, nebude naša viera stála,
kým neobídeme okolo oltára.

Ako vyjdú so sobášu, ženičky vezmú koláčov a krčiažok medovej pálenky: jedna koláčom a druhá páleným ponúkajú svoje svadobníčky i mladého zaťa medzi ženami, kým hudci jeden tanec vyhudú. Potom sa pohnú domov od kostola, a začnú spievať:

Už bola, už bude naša viera stála,
keď sme už obišli okolo oltára.

Ej, už ideme so sobášu,
ej, nalej, mamka, oldomášu.

Keď prídu do dvora, všetci svadobníci vojdú do chyže, len mladá nevesta zostane predo dvermi, kde predložia jej na zem hrnček s vodou, ona hrnček kopne nohou; dajú jej i vajce, ktoré ona dolu svojimi prsiami pustí na zem a ak sa nezahubí, tak ho nohou rozpučí. Pritom volájú „medu!“ a kuchárka stojí v pitvorných dverách a každému dá za lyžičku medu.

Po šobáši obedujú. Po odbavení obedu ustanoví sa družba ohlásiť, že prídu pre mladú. Keď potom mladú s mladým zaťom dovedú do jeho domu, tam ju zavijú do čepca a do fáteľa; potom tancujú s ňou. Ešte pred tancom doniesli od mladej nevesty ratolesť z višne. Na ňu napichali jablk a orechov, do jablk pozapínali tie peniaze, čo mladej neveste majú byť darom. Keď dôjdu s višňovou ratolesťou, zaspievajú tri verše z pesničky: „Vímť já jeden stromček, jest krásná oliva“, a ratolesť so všetkým dajú mladej neveste do šiat.

Po večeri, o 11. alebo 12. hodine v noci, idú mladých ukladať na palaš. Tam im popravia jej všetky duchny a tak ich na ne uložia. Mladá nevesta vyzuje mladého zaťa, mladý zať mladú nevestu; tam ich zatvoria. Ráno im zas idú otvoriť, oni vstanú a idú von. Mladá nevesta bozká apu i mamu a pokloní sa: „Pamodaj dobrý deň!“ — „Pamodaj aj tebe, dievka moja!“

Pri rozdávaní darov zachováva sa táto obyčaj: [1])

Kmotra drží na lone všetky dary, ktoré boly kúpené ešte pred sobášom; a síce pre otca košeľu, ktorú oddá starejšiemu so slovami: „Toto je pre apu“. Starejší pošle družbu pre svadobného otca. Tento príde a zastane si pred starejšieho, hovoriac: „Vitajte u nás,“ a podáva mu nádobu s nápojom, pýtajúc sa: „Čo ste ma žiadali?“ Starejší žartovne povie: „Priateľ náš, táto naša dcéra a

[1]) Prípísal pán Jozef Kolény, učiteľ v Slovenskom Aradáci.

vaša mladá nevesta vďačí sa vám s týmto pekným darom a túto košeľu vám oferúva. Videla vás voľakde v rozdriapanej košeli a pomyslela si, že keby sa za vášho syna mohla dostať, oferovala by vám jednu peknú košeľu, čo sa skutočne aj stalo. A tak prijmite vďačne, aby ste ju vo zdraví a v šťastí mohli nosiť a zodrať."

Starejší zase káže družbovi priviesť svadobnú matku. Ustanoví sa so sklenicou, naplnenou vínom alebo páleným, a ponúka starejšieho, aby sa napil. Starejší jej povie: „Milá priateľka! Táto naša dcéra atď. atď. Videla vás voľakde v otrhaných čižmách, a hneď si pomyslela, že vy máte syna, a keby sa ona zaňho dostať mohla, že by vám oferovala pekné nové cipele a štrimfle. A tak prijmite vďačne atď. atď.

Toto sa opakuje so všetkými, kým dary trvajú. Brat dostane ručník, sestra stužku, družba, zváč, starejší ručník.

Prvý večer ako u mladého zaťa tak i u mladej nevesty po večeri skladajú sa kuchárkam, obyčajne po 1 kr. Peniaze starejší sosbiera, dá kuchárku skrze družbu privolať, táto poviaže si ruku nejakou handrou a pretvára sa, ako by jej ruka popálená bola. Starejší žartovne ju osloví, že poneváč tak nešťastne pochodila, tu sa jej svadobníci naskladali na flajster, aby si ho mala za čo kúpiť a na ranu priložiť.

Prvý večer v dome mladého zaťa po večeri skladajú sa svadobníci po 10 krajciarov. (Od každého pozvaného domu po 10 kr.) Tieto peniaze idú na vymenenie duchien; lebo kmotra darmo nevydá duchny mladej nevesty, za ne jednajú sa so starejším mladého zaťa, ktorý na ostatok vyplatí kmotre 5—6 zlatých. — Druhý večer skladajú sa na hudcov. Summa, za ktorú hudci boli zjednaní, rozvrhne sa na svadobníkov, tak že každému pozvanému páru (lebo na svadbu voláva sa z každého domu po páre) príde platiť 50—60 kr. Svadobnému otcovi nahradí sa jeho trova, lebo okrem peňazí každý svadobný pár prináša koláče, sliepku alebo kohúta. Preto hovorievajú, keď niekoho niekam povolajú na svadbu: „Ej, prichodí nám ísť. Oni nás považili, aj my im to máme vrátiť a ich považiť."

Pieseň.

Chcel by byť perlou
bájočnej krásy
a zdobiť tvoje
havranné vlasy;
chcel by byť vtáčkom
a spievať tebe,
bys' pritúlila

ma, milá, k sebe;
chcel by byť vánkom,
jak tie vetríky,
a večne ľúbať,
ach, tvoje rtíky;
chcel by byť púčkom,
čo ho jar zbudí,
a tiško zvädnúť
na tvojej hrudi.

No nie som perlou
bájočnej krásy,
ba ani vtáčkom,
čo v speve hrá si;
nie ani vánkom,
čo ľúba rtíčky,
ba ani púčkom
šumnej ružičky;
som ale šuhaj,
čo ľúbi teba,
a ktorý v láske
dá tebe seba:
tak daj mi srdce,
a Boh dá chleba; —
keď sme si svoji,
čo nám viac treba?!

Podtatranský.

BESEDA.

Akej viery sú Slováci.[1]

Prirodzená vec, že zakiaľ na otázku národnosti ešte neprišiel historický poriadok, duchovenstvo ruské v haličskej Rusi nazývalo sa ruským len podľa rozdielnosti cirkevných obradov od latinských, ba že i dnes ešte ruské duchovenstvo s tejto strany Karpatov nevšíma si rozdielu jazyka a národnosti, keď nemá dosť odvahy plávať proti šovinistickému prúdu alebo hanbí sa za reč a národnosť svoju. Avšak, ako Naumovičovi, ktorý výtečne znal haličskú Rus, ani vo sne nenapadlo tvrdiť, že haličskí Rusi naozaj líšia sa od Poliakov len podľa obradov a nie i podľa reči a národnosti, tak ani uhorským Rusom nesmie nik upierať ich národnosť a stotožňovať ich so Slovákmi alebo Maďarmi len preto, že sú viac-menej posloven-

[1]) Slov. Pohľady 1895, 566—576.

čení alebo pomaďarčení a že ich odrodilé duchovenstvo nehlási sa verejne k ruskej národnosti. Veď i u nás Slovákov hanbili a hanbia sa mnohí za svoj slovenský pôvod i držia sa za Maďarov, Nemcov a bohvie čo iné, len nie za to, čo sú. Či nemáme dosť zhavranelcov, čo chcú byť maďarskejšími od samých Maďarov z Debrecína? Nuž a či preto prestali sme byť Slovákmi? Či nemali by sme stotisíce pomaďarčených bratov v Abauj-Torne, Gemeri, Novohrade a inde považovať za krv z krvi našej len preto, že ich dnešná mluva už nenie slovenská? Nemali by sme v priaznivých okolnosťach hlásiť sa k tomu, čo je naše? Máme dívať sa ľahostajne, ako nám neprajní súsedi kus po kuse odorávajú z dedičnej role?

Keď r. 1875 — ako tvrdí Naumovič — nielen v ústach prostého národa, lež i v rozhovoroch intelligencie nerobil sa rozdiel medzi národnosťou a cirkevným obradom, dialo sa tak bez pochyby preto, že cirkevný obrad gr.-katolícky so staroslovanským jazykom považoval sa za neklamnú známku ruskej národnosti, lebo ťažko bolo, a je i dnes, predstaviť si Rusa bez gr.-kat. obradu a slovanskej bohoslúžobnej reči.

Netajím, že u Rusov uhorských je mnoho slovenského v mluve, piesňach, topografických menách atď.; veď žijú uprostred Slovákov, v ich bezprostrednom súsedstve za toľko storetí, že nebol by div, keby boli utratili i meno Rusnák, ktoré na ruský pôvod ich tak jasne ukazuje. Len tomuto národnému menu ďakuje svoj pôvod priezvisko Rusnák alebo Rusinák, aké sa vo Spiši často vyskytuje i medzi vyznavačmi rím.-kat. viery; jemu podobné maďarské priezviská Orosz, Tóth, Lengyel, Horváth, Oláh, Német a i. prezradzujú, že ich terajší nositelia sú potomci Rusov, Slovákov, Poliakov atď.

I o tom niet pochybnosti, že medzi našimi gr.-kat. unistmi v Gemeri, Spiši, Šariši, Zemplíne atď. sú Slováci, Maďari, Poliaci, Nemci a i.; lebo kdeže je národ v Europe, ktorý by nebol prijal v seba viac alebo menej súrodých i heterogenných národných živlov? Ani my Slováci nie sme bez takých cudzích primiešancov, ktorým môžeme ďakovať pestrú rozmanitosť našej ľudovej mluvy. Lenže, pravda, určiť hranice medzi gr.-kat. Slovákmi a Rusmi je veľmi ťažko, keď poruštení Slováci nelíšia sa od poslovenčených Rusov ani osobitným národným menom, ani krojom, ani mluvou.

V šematisme prešovskej eparchie z r. 1893 uvedené sú pri gr.-kat. školách i školské stolice a soznam ich údov. Nuž vypísal som priezviská tých údov, aby bolo zrejmé, že gr.-kat. uniati vo Spiši, na Hrone a v makovickom okrese majú síce mnohé priezviská spoločné so Slovákmi, poukazujúce na pôvod slovenský, ba i niektoré nemecké, no mimo týchto i rozhodne ruské. Vo Spiši sú u gr.-kat. uniatov nasledujúce priezviská: Kijovsky, Thur, Zimovan, Leško, Daňko, Kuchta, Janov-Zakutny, Burčak, Ondik, Mamrak, Vojtila, Sivačko, Polkabla, Vrabeľ, Vansač, Korchňak, Harvičak, Oudko, Petruňa, Ivančo, Dorož, Maraz, Zakucia, Pacak, Geletka, Popovič, Jenik, Biroščak, Suchy, Vasko, Repasky, Hmara, Žid, Haľama, Paulov, Lisoň, Hrebik, Burik, Kolej, Dudka (дудка = píšťalka z vŕby), Duranka, Turok, Kolar, Bobko, Cipkala, Kudlač,

Petrisko, Regala, Kitan, Šatala (srovn. шатать, kolísať), Velky, Andruška, Strenk, Bulik (srov. булькать, klokotať), Grofik, Kovaľčik, Chobor (srov. хабаръ, zisk), Jarina, Zima, Sivuľka, Paulik, Sroka, Smoleň, Pacan, Hriňak, Malast, Jedinak, Šuga-Lacinger, Labant-Haľčin, Hurcik, Labant-Vaňo-Kubi, Piešćak, Gluchman, Bernat, Sremaňak, Halčak, Kuzmiak, Čekaňak, Balaž, Hlinka, Češelka (srov. чесалка), Vislocky, Vira, Petrik, Kroľak, Figľar, Vaščura, Jasenčak, Repčak, Pavliščak, Bednarčik, Kapraľ, Olekšak, Javorčak, Petriľak, Bogusky, Romoňak, Borecky, Marfiak, Hutnik. V Šumiaci, Telgarte a Vernári: Gordan, Čuban (чурбанъ?), Hrabovszky, Mišečka, Ďurčo, Bošela, Šipula, Valentik, Knižka, Birka, Kiša (киша?), Škoviera (srovn. сковырять). Ondruš, Lukač, Alexa, Štrbian. V makovickom okrese (v Šariši): Bodnar, Simko, Potičny, Bačik, Gmiterko, Stehnač, Varchol, Novečko, Brindik-Leščišin, Zbihlej, Kijak, Jurista, Liba, Udič, Grohol, Smik, Jurčov, Ševc, Kimak, Pipas, Kostelnik, Buvalič, Hamarčak, Kravec, Petrišin, Lipka, Bača, Durkot, Kvaska, Adamišin, Kukaj, Božik, Slivka, Dzubka, Mihalčik, Paliga, Ilečko, Ovsanik, Novak, Alexovič, Šepitka, Tkač, Vaškanin, Čema, Štefančik, Milas, Popernik, Bilas, Feňo, Buben, Duda, Fecenko (srovn. Өеденька), Jackanin, Paulik, Demko, Kapišovsky, Chudko, Jedinak, Kolar, Dubivsky, Kružko, Juričko, Kovalicky, Hudak, Cuper, Sivanič, Gajdoš, Sadiv, Ivančin, Cocula, Demčak, Brudňak, Hricišin, Kuderavy, Kapa, Bodrucky, Kavuľa, Olenčin, Petričko, Kotulič, Halecky, Miškovsky, Vilkovsky, Savkanin, Fedoročko, Kušvara (srovn. кашеваръ), Žurov (srovn. журить, robiť výčitky), Grocky, Guzij (od гузать, kupčiť handrami = handrár), Dzamba, Roman, Ivančin, Dupej, Fedorko.

Z tohoto vidno, že na poťažných miestach majú prevahu dva národné živly, slovenský a ruský. Čím ďalej od Šariša smerom ku Gemeru, tým menej rozhodne ruských a tým viacej slovenských priezvísk. Tak má sa vec i s mluvou. Rusnáci v Osturni (v Spišskej Magure) robia výnimku. Ich reč je popoľštená, lebo na území, kde bývajú, panuje poľština, ale preto ešte sotva napadlo dakomu pochybovať o ich ruskom pôvode.

So slovanského stanoviska vôbec nepadá tak veľmi na váhu, či v severo-východných stoliciach Uhorska býva menej Rusov, než Slovákov, a naopak; veď sme všetci svoji. Predsa myslím, že v užšom etnografickom smysle nebolo by správne, keby sme umenšovali počet uhorských Rusov len preto, že spišskí a šarišskí uniati vravia rečou, ktorá je viac slovenská, než ruská. Stojíme tu pred nasledujúcimi faktami:

1. Gr.-kat. uniati na severo-východných stranách Uhorska považujú sa u pospolitého ľudu slovenského, uprostred ktorého žijú alebo s ktorým súsedia, za Rusnákov.

2. V ich poslovenčenej mluve prichádzajú také ruské slová a tvary, ktorých pôvod nemožno hľadať v bohoslúžobnej reči, ale iba v živej mluve ľudovej.

3. Mimo piesní, prevzatých od Slovákov, majú i pôvodné.

4. Nielen Slováci, ale i Nemci a Maďari nazývajú ich Rusnákmi, poťažne tamtí *Ruthenen*, *Rusnaken*, títo *ruthének* alebo *oroszok* a vzhľadom k náboženstvu *görögök*. Jestli slovo Rusnák označuje iba vieru, prečo Nemci a Maďari nezovú tak Rumunov a Srbov?

5. I v najvzdelanejších triedach považovaní sú gr.-kat. unisti v Šariši a Spiši za Rusnákov. Dotyčne Šariša a Spiša odvolal som sa už na šematismus prešovský z r. 1893, kde pri jednotlivých farách spomína sa *lingua slavo-ruthenica*, vynímajúc Belžu (počet duší gr.-kat.: 1406) a Košice (počet duší gr.-kat.: 2604), kde okrem maďarskej a nemeckej reči spomenutá je *lingua slavica*. Že pod touto *lingua slavica* rozumie sa tiež len *lingua slavo-ruthenica*, vysvitá z maďarského šematismu uhorského duchovenstva (1878), v ktorom pri menovaných dvoch farách prichádza *szláv-ruthén nyelv*. Ohľadom Spiša môžem sa odvolať na „Szepesi Emlékkönyv" z r. 1888, kde istý Sváby rozoznáva u tunajšieho slovanského obyvateľstva pätoraké nárečie, a síce magursko-poľské, rusnácke, šarišsko-slovenské, pohronské (alebo gemersko-slovenské) a liptovsko-slovenské. Rusnácke nárečie je podľa tohože Svábyho v Lipníku, Folvarku, Kamjonke, Litmanovej, Jarembinej, Krempachu (pri Ľubovni), Sulíne, Medzibrodí, Kreudželovke, Závodí, Jakubianoch, Hodermarku, Toriske, Nižných a Vyšných Repašoch, Oľšavici, Pavľanoch, Podproči, Zavadke, Nižnej a Vyšnej Slovinke, Helcmanovcach, Poráči a Kojšove. V Osturni (v Sp. Magure) je rusnácko-poľské nárečie, a v Jakubianoch i Hodermarku má byť rusnácke nárečie rozdielne od nárečia v Sulíne, Krempachu, Litmanovej, Lipníku a Kamjonke, ktoré vraj bližšie stojí k šarišskej slovenčine, než k rusnáckej mluve v Šariši, Zemplíne, Ungu alebo Haliči.

6. V starých listinách spomínajú sa gr.-kat. obyvatelia napospol čo Rusnáci (Rutheni) a v jednej — už uvedenej — ako Rusi, avšak nikde ako Slováci gr.-kat. obradu. Ba v jednej listine z r. 1562 prichádzajú za Magurou i *Rutheni de Frankova*, teda v obci, kde dnes nieto žiadnych Rusnákov. Len o gr.-kat. Slovákoch, počínajúc od 14. stoletia, nezmieňujú sa listiny ani slovom; mlčia i o tom, že by Slováci vo väčšom počte boli prestúpili na gr.-kat. vieru. A predsa by vo farských knihách muselo byť aspoň čo-to zaznačeno o takej pamätnej udalosti. Povedám *pamätnej*, lebo vieme, že od 14. stoletia až do polovice 17., teda do unie, vyznavači gr.-kat. viery v severo-východnom Uhorsku platili za šismatikov a netešili sa žiadnej priazni u rím.-katolíkov, ktorí by sa istotne neboli tak ľahostajne dívali na hromadné prestupovanie svojich súvercov k rozkolu, že by neboli držali za potrebné zmieniť sa o ňom v súvekých farských letopisoch. Áno o veľkom a častejšom zamieňaní náboženstva vo Spiši alebo Šariši až po dobu reformácie mlčia dejiny. Taká premena mohla sa stať menovite od r. 1443, v ktorom prišiel do Spiša povestný Jiskra so svojimi podveliteľmi Vrčalom (?) z Dobrej (Berchal de Dobra) a Petrom Aksamítom. Dva zámky, Spišský i Ľubovenský, boly vtedy v rukách husitov, a v tejto dobe — t. j. 1443—1462, keď po Jiskrovom odchode ostal tu len sám

Aksamít s 5000 žoldniermi, známymi pod menom *bratrov* alebo *spolku bratríkov* — mohol sa udať vážnejší náboženský prevrat, no niet o takom žiadnej zprávy. Z reformačnej doby vieme s istotou, že na pr. okolo r. 1600 v celom Spiši bola — okrem gr.-katolíckych — len jedna rím.-kat. fara, a síce kapitulská; ostatné všetky boly v rukách protestantov. Vieme tiež, ktoré kostoly boly prinavrátené katolíkom v dobe protireformácie a ktoré vybudovali sami protestanti. Nuž isté je, že dejiny o všeličom mlčia, ale také mlčanie môže byť i dosť výmluvným svedectvom toho, že čo dnes vidíme, bolo tak od nepamäti. Cirkevná historia posledných 5 storočí nezmieňuje sa ani slovíčkom o tom, že by rím.-kat. Slováci vo valnom počte boli prestúpili na gr.-kat. vieru, nespomína ani jednu gr.-kat. cerkov, ktorá pôvodne bola rím.-kat. kostolom, ani jednu faru, ktorá by kedysi bola patrila rím.-kat. Slovákom: následovne možno celkom správne zakľúčiť, že dnešní Rusnáci boli takými od nepamäti a sú i dnes, trebárs v mluve, piesňach a zvykoch mnoho prevzali od Slovákov, ba miestami — ako v Telgarte, Šumiaci a Vernári — natoľko sa poslovenčili, že ich ťažko rozoznať od týchto. Slovenčenie uhorských Rusov má príčinu svoju hlavne v manželských sňatkoch medzi nimi a Slovákmi, a potom i v tej okolnosti, že v mnohých mestečkách a dedinách slovenských tvoria drobnulinké ostrovy, nemajúc tam ani svojej cerkvi, ani školy.

V makovickom okrese je podľa šematismu prešovskej eparchie (r. 1893) 9920 gr.-katolíkov s rečou slovensko-ruskou. V Sotácku (Sotakerii), t. j. v krajňanskom okrese (v Zemplíne) bolo r. 1878 dľa maďarského šematismu v 11 farách 9897 gr.-kat. duší s rečou rusnáckou (ruthén nyelv). Okres tento patrí k eparchii mukačevskej. Nateraz nemám bližších zpráv o menovaných okresoch, ale dám si záležať, aby som ich časom snáď na samom mieste zaopatril.

S druhej strany bolo by neslušné, keby sme bez vážnych dôvodov hľadali Rusov tam, kde sú vlastne len Slováci, ako na pr. v Gemeri.

Obyvatelia Telgartu zdajú sa byť národným konglomerátom zo Slovákov zvolensko-liptovských, spišských a Rusnákov. V ich terajšej mluve sú na pr. tieto slová spoločné s Rusnákmi vo Spiši: hovjadzina (v Lipníku a Zavadke: hovjadina), ďiťa (v Zavadke: ďiťa), so Slovákmi tamže: šitkie, domu, oučare, štiracať, mjadom, dižď, pres, kosťeunej, ňepujďeš, materino, macochino (= šitke, domu, ofčare, štiracac alebo štiracec, mjadom, diždž, pres, koscelnej, ňepujdzeš, macerino, macochino), so Slovákmi vo Zvolene, Liptove a inde: neraďi jeťe, takuo krasnuo hača, leňiuci, choďiu, s ďieučati, o pounoci, chliep, ňehľadaj, odohnau atď. Krátkosť slabík a prízvuk na predposlednej zdá sa byť zo Spiša od Slovákov alebo Rusnákov. To samé platí s málo výnimkami o Vernárčanoch, u ktorých sú na pr. tieto slová spoločné s Rusnákmi: hovjadzina, ďiťa; so Slovákmi vo Spiši: domu, dluho, šitkje, na kosťelnej turni, oučare, štiracať, materino, macochino, mjadom, dižď, pres oblečeňa,

ščesťa; so Slovákmi v Gemeri: takje, šumnje hača, tichje žaci, premoknutje (t. j. dieťa), opusťenje (t. j. dieťa).

Že v Gemeri jestvovaly kedysi i ruské osady, ktorých pozostatky zachovaly sa v jednotlivých ruských slovách, zdá sa byť pravdepodobným. I to *kotry* v Gemeri je totožné s maloruským котрый. Ale preto, že Slováci gemerskí čiastočne prijali v seba i ruský živel, ešte nemožno tvrdiť, že by boli utratili svoju národnosť a premenili sa na Rusov; práve tak ako nemožno ani uhorských Rusov považovať za Slovákov preto, že primiešalo sa im tu i tam dačo slovenskej krvi a ich mluva je značne poslovenčená.

Aby sa nik nedomnieval, že skromná mienka moja o národnosti Rusnákov neopiera sa o skutočnú rôznosť ľudovej mluvy medzi nimi a Slovákmi, držím za potrebné podať tu prímery takej mluvy zo Zavadky, Poráča a Lipníka s poukázaním na pospolitú mluvu spišských Slovákov.

Zavadčan: Neradi jiste hovjadinu? Poráčan: Neradi jiste hovjadinu? Lipníčan: Neradi jeste hovjadinu? Slovák: Ňeradzi jece hovedzinu?

Zavadčan: Ja davno neviďil; Poráčan: Davno som neviďu; Lipníčan: Davno jem neviďu; Slovák: Davno som ňevidzel.

Zavadčan: Chovame koňi, korovi, ufci, pacata; Poráčan: Chovame koňi, korovü, ofci, prašatka; Lipníčan: Chovame koňö, korovö, ufci, pačata; Slovák: Hovame koňe, kravi, ofce, prašeta (prašuhi).

Zavadčan: Fšitki ľinifci boja se roboti; Poráčan: Šetki leňifci boja ša robotü; Lipníčan: Šötkö leňivö bojat ša robotö; Slovák: Šicke leňifci boja še roboti.

Zavadčan: Povič mi, moj sinu, čo hľadaš na toj luci; Poráčan: Povič mi, muj sinu, čo hľadaš na tej luci; Lipníčan: Povječ mi, möj sönu, co hľadaš na tej luci; Slovák: Povjec mi, moj sinu, co hľedaš na tej luke.

Zavadčan: Nepideš domu; Poráčan: Nepujdeš domu; Lipníčan: Nepöjdeš domu; Slovák: Ňepujdzeš domu.

Zavadčan: Dolho jem chodil za ňom, ona preca za mja nešla; Poráčan: Dluho som za ňom chodiu, ona preci za mja nešla; Lipníčan: Douho jem za ňom chodiu, ona preci z mja nešla: Slovák: Dluho som za ňu hodzil, ona preci za mňe ňešla.

Zavadčan: Na kosťilnej turni visja najvekši hodini s cilohe sela; Poráčan: Na koscelnej turňi visi najvekša hodina s calej dedini; Lipníčan: Na kostelnej turňi vjesit najvekša hodína s cilej dedini; Slovák: Na koscelnej turňi viši najvekša hodzina s calej dzedzini.

Zavadčan: S tima ďifčatami nebudem se vece labdu baviti; Poráčan: S tima dzifčatkami nebudu ša vecej lobdu baviti; Lipníčan: S töma dzjeučatami nebudu ša veci lobdu baviti; Slovák: S tima dzjevčetami ňebudzem še vecej lobdu bavic.

Zavadčan: Raki lapaju se v jarkoch z rukami, a ribi v rikach a v ribňikoch sakami a hačkami; Poráčan: Rakü lapaju ša v jarkoch z rukami, a ribi vo vodach a ribňikoch zo sakami a hačekami;

Lipníčan: Rakö lapajut šа v jarkoch rukami, a röbö vo vodach a röbňikoch sakami a hačekami; Slovák: Raki lapaju še v jarkoch rukami, a ribi v rekach a ribňikoch sakami a hačkami.

Zavadčan: O pjulnoči pribihnul zloďij, a dokla se juhase prebudili, odohnal fšitki štiracet ufci i z baranom; Poráčan: O pulnoči pribehnu zloďej, a niš šа juhase obudili, odohnal šitkich štiracat ofci i z baranom: Lipníčan: O pulnoči prilečiu zlodžej, a dokla ša juhasi obudili, odohnau šötkö štöracet ovec i z baranom; Slovák: O polnoci prileceI zlodzej (koldoš), a zakla še juhaše zobudzili, odehnal šicke štiracec ofce i z baranom.

Zavadčan: Tichi učenici pača se fšitkim učiteľum; Poráčan: Tisi žaci pača ša šetküm učiteľom; Lipníčan: Tichö žaci pačat ša šötköm učiteľom; Slovák: Cihe žaci pača še šickim učiteľom.

Zavadčan: V zahorotci (= zahorodci) stojit chlopec a ma v ruci chľip z medom i z maslom pomasčeni; Poráčan: V zahratci stoji chlopec a ma v ruke chľep z mjadom i z maslom pomaščeni; Lipníčan: V zahrotci stojit chlopec a ma v ruci chľöp z mjodom i z maslom pomaščenij; Slovák: V zahradke stoji hlapec a ma v ruke hľep z mjadom i z maslom pomasceni.

Zavadčan: Materini slova solotši, jak macošini; Poráčan: Matkino slova suatše, jako macošino; Lipníčan: Materina slova solotšö, jako mačošöna; Slovák: Macerino slova slatše, jak macohino.

Zavadčan: Pravi teras jem stritnul ďiťa (i dzecko) cilkom ot dožďa zmačane, neoblečene, opuščene; Poráčan: Teras som stretnu dzecko calkom premoknute ot dižďa, neoblečene, opuščene; Lipníčan: Pravje teraz jem stretnu džecko calkom ot doždža premoknute, neoblečene, opuščene; Slovák: Prave teras som stretnul dzecko ot diždža calkom premoknute, ňeoblečene, opuscene.

V Lipníku prichádzajú slová: derevo, soloma, solonina, ciluvati, postupati, kuriti, piti, choditi, döstati atď. V Poráči: ďiuka, soloma, sokera (= sekera), hvariti, čudži (gen. čudžoho), dostati, jisti, moloko, mojoho (= mojeho) atď. Výslovnosť tu tvrdá všade, kde niet mäkčeňa. V Zavadke počul som za krátučkého pobytu nasledujúce slová: susit (= susid), pocilovati, počupati ruku (pobozkať), priti (= prísť), korova, jajo (= vajce), kositi, pobesidovati, hvariti, simja (= semä), chľip (= chľib), zahoroda, kjuň (u šarišských Rusov kiň = kôň), molotiti, kolotiti moloko (masliť, zrážať mlieko na maslo, mútiť), pideš? (= pojdeš?) krasti, skaržiti se (= žalovať sa), ďiti (= deti), medviť (= medviď), selo.

Už i z týchto krátkych ukážok ľudovej mluvy vysvitá, že medzi Rusnákmi a Slovákmi, napriek tomu, že tamtí sú hodne poslovenčení, predsa jestvuje rozdiel, lebo zachovalo sa dosť slov, poukazujúcich na ruský, poťažne maloruský pôvod.

Nech stoja tu aspoň niektoré ľudové piesne zo Zavadky.

1.

Lala husi, lala, nebdem vas trimala,
bo vi bars kričite, miloho budite.

2.

Ne pidem valalom, bo valalom blato,
ale poza uhli, tam chodňičok na to.

3.

Išla bi ja za muš tej jeseňi rada;
jaka to pekna vec, ket nevista mlada.

4.

Ne pojdu ja za muš ani toho ročku,
ňiš si ne nazberam pirja polnu bočku.

5.

Taku bdem za milim žalobu (= smútok) trimala:
ket bude došt (= dožď) padal, bdem bosa bihala;
žalobu trimati, ket bde došt padati,
a ja ftedi budem najbarže bihati.

Na Zavadke, ako všade u Rusnákov, sú i varianty slovenských piesní, na pr.:

Višla mlinarečka zo širu lopatu,
zabila mňi husku šumnu a rjabatu atď.;

alebo:

Haňičko, dušičko, kde si bula,
že si tak čižemki orosila?
Chodilam do haju teljatom na travu,
rosa bula, rosa bula.

Školské štatistické výkazy z r. 1870 vzťahovaly sa vôbec na materinskú reč školopovinných detí a tak mohly čo materinskú reč udať slovenskú i tam, kde sú vlastne len poslovenčení Rusi, no nebraly do povahy národnosť v smysle etnografickom, a preto Keleti nebol oprávnený považovať poslovenčených gr.-katolíkov len za Slovákov a zaznávať ich ruský pôvod.

Viem, že tí, v ktorých duchu robí sa v Uhorsku úradná štatistika, teraz nezdajú sa báť hnevu a pomsty Ruska; áno, tým je teraz všetko len po kolená, čo nenie ich. Medzitým to sa len tak zdá. V skutočnosti veľmi málo boja sa nás Slovákov a nestíhali by nás pre panslavismus, keby sa vlastne nebáli samého Ruska, lebo vedia dobre, že panslavismus, nakoľko vôbec možno ho vážne brať, bez mohutného Ruska nemá žiadneho smyslu.

Ak spomenutý — na str. 575 Slov. Pohľadov — A. Hodinka je professorom na štátnom uč. seminári v Šarišskom Potoku, nuž môže byť nie slovenský, ale ruský renegát, lebo je vlastný brat toho, ktorého osobne poznám čo správcu panstva gr. Dionýsa An-

drássyho v Krasnej Horke, t. j. vlastne v tamejšom Podhradíku, a tento je rodený Rusnák. Nedávno bol u mňa v záležitosti gem.-hnilčianskej školy a hovoril len — po maďarsky.

Štefan Mišík.

Literatúra.

Velikonoční hry. Vydal Ferd. Menčík. (S třemi obrázky.) Podporou České akademie. V Holešově. Tiskem L. Klabusaya. 1895. Str. XX 331, 8°. Cena 2 zl. 30 kr.

Ferdinand Menčík, pôvodca spisov o D. Krmanovi, J. Ribaym, Jánovi Kollárovi (tento v Matici Lidu 1893), v tejto knižke vydal tri veľkonočné hry zo starých rukopisov, a síce: 1) Komedie o umučení Pána a Spasitele našeho Ježíše Krista, 2) Umučení Pána Ježíše a 3) Vzkříšení Pána Ježíše. V úvode (I—XX) vykladá pôvod hier, na dvoch vyobrazeniach ukazuje scény z toho, ako bývaly hrávané v Lastiboři. (Boly u nás takéto pašiové hry a zachovalo sa niečo z nich?)

РУССКАЯ БЕСѢДА. Августъ. Годъ первый. 1895. С.-Петербургъ.

Содержаніе: Хозарская миссія святыхъ Кирилла и Меѳодія. С. Недѣльскаго. — Естественный законъ въ Духовномъ мірѣ. (Продолженіе.) Генриха Друммонда. Гл. IV. Смерть. Пер. Л. П. Никифорова. — Свобода, любовь и вѣра. (Продолженіе.) Н. Аксакова. — Ночь. По Уралу среди башкировъ. Разсказъ. Петра Рыбакова. — Избраніе римскаго первосвященника. — Зарубежное Славянство. — Политическое обозрѣніе. — Вопросы внутренней жизни Россіи. — Приложеніе. — Благовѣстъ.

V Politickom obozrení je i kapitola: Borba národností v Uhorsku, kde čitateľom dostane sa poučenia i o tohoročnom kongresse Srbov, Rumunov a Slovákov. V oddelení „Zahraničné (zarubežnoje) Slovanstvo“ je reč o bukovinských a haličských dielach; tu dosť dobre posvieteno na austrijské machinácie, ktoré majú za cieľ drobiť a tak oslabovať ruský národ. Ako známo, v poslednom čase takou machináciou bolo zavedenie fonetického pravopisu v ruských školách Haliče a Bukoviny — ministerským nariadením, proti protestom národa. Dobre hovorí sa tu: „Ako možno politiku zavádzať do slovesnosti, a zákony, spravujúce duchovný život národov, prekrúcať k vôli politickým cieľom? Ako treba písať, ako pravidelne hovoriť, to môže riešiť jedine veda. Prečo Nemci a Poliaci u seba nezavedú fonetiku? Prečo Nemci a Poliaci nepíšu v nárečiach, ale rozvíjajú všeobecný literárny jazyk a nástoja na jeho pravidelnosti? Sú Malorusi povinní byť hlúpejšími než oni, len preto, aby tým ľahšie mohli sa stať korisťou cudzincom?“ V ruských vydaniach neškodilo by častejšie spomínať takéto otázky, a z Haliče a Bukoviny prejsť i na túto stranu Karpatov. Tu ešte viac je toho, o čom poučiť ruské obecenstvo je povinnosťou časopisectva, literatúry.

Český Lid. Sborník věnovaný studiu lidu českého v Čechách, na Moravě, ve Slezsku a na Slovensku. Ročník V., číslo 1. Praha.

Obsah: Zíbrt Čeněk Dr., Národopisná výstava českoslovanská. (S 18 vyobrazeními a 2 zvláštními přílohami.) — Köpl K., Veliko

noční slavnost lidu pražského v Král. Oboře v XVI. století. — Fikar J., Strakonický dudák u hudební kapely pluku č. II. v Písku. (Se 2 vyobrazeními.) — Kalousek Josef Dr., Písmák Jos. Procházka. — Schwarz V., O právních obyčejích lidu v krajině strakonické. (O právu vodním, O právu trestním, O poměru sousedském, O soudních sporech, O právu v obci.) — Bolech V., Pověst o Jakubu Kubatovi z jižních Čech. — *Holuby J. L., Ukážka žartovného prekárania slovenského.* — Vluka J., Žnivuvka (dožinky) z Orlové ve vých. Slezsku. — Zíbrt Čeněk Dr., O praktickém použití lidového ornamentu českého. — Spiess B. V., prof., Divadelní hra lidová o sv. Jiří mučedlníku. — Král Jos., Holubářský cech ve Vamberce. — Konečný B. V., O hastrmanovi. (Ze Skutečska.) — Fejčka M., Varianty k pověsti o „Záhořově loži". — Zíbrt Čeněk Dr., Národopisné studie našich umělců. I. Věšínovy kresby ze Slovenska. (Se 2 vyobrazeními.) — Cyterák J., K svatebním obyčejům na Smíchovsku. — Schwarz V., Proč je kůň nenasytný. — *Jurkovič Dušan, Lidový kroj čičmanský.* V upomínku na čičmanské gazdovství na Národopisné výstavě československé. — Soukup Jan, Kraslice na Národopisné výstavě československé. — Čapková Božena, Lidové pověsti o vodníkovi. — Hošek Ignác, Povídky z okolí svojanovského. — Zíbrt Čeněk Dr., Z ruchu národopisného.

Naše Doba. Revue pro vědu, umění a život sociální. Ročník II, seš. 12.

K šestému červenci. (Naše obrození a naše reformace.) Píše T. G. Masaryk. (Dokončení.) — Několik slov o literárním proletariátu. Píše J. Arbes. — Z oboru obecného školství. — Pavel Josef Šafařík, jeho život a práce. Napsal Jaroslav Vlček. (Dokonč.) — Národopisná výstava československá. Píše J. Jakubec. (Dokonč.) — Rozhledy politické. — Rozhledy po veřej. hospodářství. — Rozhledy živnostenské a obchodní. — Rozhledy sociální. — Rozhledy časopisecké. — Úvahy a kritiky. — Zprávy.

Lacné knižky. Preklady najlepších inorečových spisovateľov. Usporaduje a vydáva Karol Salva. Sväzok 3. *Řécky učiteľ Sokrat*, od Lva Tolstého. Z ruského preložil Ondrej Chrobák. V Ružomberku. Tlačou kníhtlačiarne K. Salvu. 1895. Str. 59, 16°.

Vybrané **České humoresky.** Uspořádal Fr. S. Procházka. S 252 illustracemi V. Černého, Fr. Kolára, V. Olivy, A. Scheinera, K. L. Thumy. Díl I. V Praze. Nakladatel Jos. R. Vilímek. Str. 424, 8°. Cena 2 zl.

— Díl II. S 263 illustracemi V. Černého, Fr. Kolára, V. Olivy, A. Scheinera, K. Štapfera, K. L. Thumy, J. Ulricha. Str. 429, 8°. Cena 2 zl.

Jul. Verne: **Ocelové město.** (Les 500 millions de la bégum.) Přeložil Jan Wagner. S 32 illustracemi L. Benetta. V Praze. Nakladatel Jos. R. Vilímek. Str. 209, 8°. Cena 95 kr.

Niva. Ročník V., č. 23. Brno.

Květy. Praha. Ročník XVII., č. 10.

Čas. List, věnovaný veřejným otázkám. Praha. Ročn. IX., číslo 36—39.

Cirkevné Listy. Ružomberok. Ročn. IX., č. 9.

Katolicke Noviny. Trnava. Ročn. XLVI., č. 17, 18.

Slovanski Svet. Letnik VIII., štev. 30—38. V Trstu.

Lužica. Měsačnik za zabawu a powučenje. Zhromadny časopis hornjo- a dolujołužiskich Serbow. Budyšin. Letnik 14., č. 9.

Vlasť. Ročník XI., č. 12. Praha.

Nada. Pouci, zabavi i umjetnosti. Sarajevo. Godina I, broj 18.

Dom a Škola. Vychovavateľský časopis pre rodičov a učiteľov. Ružomberok. Ročník X., číslo 9.

Prosvjeta. List za zabavu, znanost i umjetnost. Zagreb. God III. Broj 18.

Lumír. Časopis zábavný a poučný. Praha. Redaktor, majitel a vydavatel: J. V. Sládek. Ročník XXIII., číslo 30—33.

Rozhledy sociální, politické a literární. Ročník IV., č. 12. V **Chrudimi.**

Hlídka Literarní. Listy věnované literarní kritice. V **Rajhradě.** Ročník XII., č. 10.

Pútnik sv. Vojtešský. Novinky pre katolícky ľud V Trnave. Ročník VIII., číslo 9.

Stráž na Sione. Ročník II., číslo 9. V Ružomberku.

Przegląd powszechny. Kraków. Rok dvanasty, zeszyt 9.

Listáreň.

J. M. v **J.** Pán dr. Fr. Pastrnek vymenovaný je za professora slovanskej filologie na českú universitu v Prahe. Predbežne zato môžete mu poslať dialektologický príspevok na starú adressu do Viedne. — **J. G.** v **D.** Predsa nedal som tlačiť. Od toho, kto začína a je mladý, žiada sa zachovávať prízvučnú prosodiu. Nezachovali Ste si, čo som Vám pred lanským odporúčal na tomto mieste. Urobte tak; potom začneme tlačiť. Pána **U.** prosim o poshovenie ešte na pár dní.

SLOVENSKÉ POHĽADY

vychodia mesačne na 4. hárkoch.

Predplatné

pre Rakúsko-Uhorsko:

na celý rok . . . 5 zl. — kr.
na pol roka . . . 2 zl. 50 kr.

Pre krajiny ostatnej Europy a pre Ameriku·

na celý rok . . . 5 zl. 60 kr.

Slovenské Pohľady.

ČASÓPIS

zábavno-poučný.

Redaktor a vydavateľ:

Jozef Škultéty.

Ročník XV. — Sošit 11.

V TURČIANSKOM SV. MARTINE.

TLAČOU KNIHTLAČIARSKO-ÚČASTINÁRSKEHO SPOLKU.

1895.

OBSAH.

Strana

Piesňam. *Ľudmila Podjavorinská* 633

Anne. *Somolický* 634

Príhoda. Poviedka *Vsevoloda Garšina.* Prelož. *B. Š.* 640

Slovenská svadba. Sostavil *Krištof Chorvát.* (Pokračovanie) 652

Pod rumami. *Somolický* 671

Idylka. *Somolický* 672

Reštaurácia na dedine. Napísal *Martin Medňánsky.* (Pokračovanie) . 674

Koreň a výhonky. Novella od *Svetozára Hurbana Vajanského.* (Pokrač.) 681

Listy z Čiech. XIII. *Jaroslav Vlček* 692

Beseda. (Hercen o Mickiewiczovi) 695

Ďalšie spisy redakcii zaslané.

Slovenské Spevy. Vydávajú priatelia slovenských spevov. Diel II. sošit 6. Turčiansky Sv. Martin. Tlačou Kníhtlačiarsko-účast. spolku. 1895. Str. 201—240. 4°. Cena 50 kr.

АЛЕКСАНДРЪ СЕРГѢЕВИЧЪ ГРИБОѢДОВЪ, его жизненная борьба и судьбы комедіи его »Горе отъ ума«. Актовая речь профессора А. И. Смирнова. Варшава. 1895. Стр. 100 + II, 4°.

РУССКІЙ ФИЛОЛОГИЧЕСКІЙ ВѢСТНИКЪ, издаваемый подъ редакціею профессора А. И. Смирнова. 1895 года № 3-ій. Варшава 1895.

Dejiny sv. Cirkve. K poučeniu a vzdelaniu spísal *Andrej Truchlý,* kňaz biskupstva b. bystrického. Svázok II. Číslo 58. podielových kníh. S odobrením najdôst. Ordinariatu ostrihomského. Nákladom Spolku sv. Adalberta (Vojtecha). Vo viedni 1895. Tlačou kongregácie Mechitharistov. Str. 607, 16°. Cena viazaného výtisku 1 zl. 30 kr.

Slovenský domový kalendár. 1896. Sostavil a vydal Karol Salva. Ročník XIII. V Ružomberku. Cena 30 kr.

Tranovský, evanjelický kalendár na rok 1896. Vydáva Karol Salva. Ročník II. V Ružomberku. Cena 30 kr.

Pútnik sv. Vojtešský. Kalendár pre katolíckych Slovákov v Uhorsku na 1896. Ročník XXV. Redaktor F. Otto Matzenauer. Podielových kníh Spolku sv. Adalberta (Vojtecha) č. 59. Cena 30 kr. V Trnave.

Rok 1895. Sošit 11.

Slovenské Pohľady.

Piesňam.

Už neverím vám, piesne moje,
fantásie bľadé výtvory!
ač dávno pestím si vás chtive,
len teraz vidím, že ste lživé —
nie jak cit káže, hovorí.

Veď v duši mojej toľko smútku!
žiaľ toľký, toľko boľasti!
a vy sa — na vzdor duši-sestre? —
halíte v šaška rúcho pestré
a štebotáte — o šťasti.

Veď bolí srdce moje, bolí,
že v chvíli ťažko mu je žiť,
že v chvíli bôľnou súžbou nyje —
a vo vás túžby, harmonie,
i lásky vraj, i lásky cit...

Nuž dávno pestím si vás rada,
a povždy ste ma blažily!
však teraz vidím: v hravom rýme
my ku sebe sa nehodíme.
Snáď cestičku ste zblúdily!

Veď cella moja taká smutná,
jej hostia: Samota a Žiaľ,
Samota bľadá, Smútok stály —;
v nej ako by ste prekvitaly?!
Ach, choďte, piesne, choďte v diaľ!

Tajdite, piesne, šírym svetom,
veď privinie vás niekto snáď...
Nech ľúbosť šťastná, ľúbosť mladá,
nadšenie vo vás, piesne, hľadá —
ja túžim, túžim zaplakať!

Ľudmila Podjavorinská.

Anne.

1.

Tak sám a sám — tie štyri steny
svit slnka ešte nevidely,
ni pred západom ukradomky
do okna lúče nepozrely.

Tak sám a sám v tej mračnej chyži,
tak nevoľno tu pľúcam dýchať:
o teple slnka, modrom nebi,
o zlatej muške ani slýchať.

A teraz vidím, ako trudno
je prázdnej duši na tom svete,
čo žije tupo bez vidiny,
čo iba seno vidí v kvete.

Tak sám a sám, a predsa nie som,
bo z hrudi slyším známu vravu:
oj, neboj, synku, tu sme všetci,
len poznaj nás a hore hlavu!

Len poznaj nás — my tvoji rodní,
my teba všade sprevádzame,
bárs v slabších chvíľach nás ty klameš,
sbor náš ťa nikdy neoklame.

Tak tu ste všetci? Vďaka hrudi,
že neochladla v postrádaní,
že vás i chová medom srdca,
i pred víchrami vďačne chráni.

Už nie som sám, už živo v chyži,
už prichádzajú známe tváre,
i svetlo mám, bo pri mne stoja
bytnosti drahé v plnej žiare.

— — — — — — — —

I tys' tu, Anna? Ťažko veriť,
tak dávno sme sa nevideli...
Už mnoho vody sišlo v more,
čo nádeje nám uletely.

Oj, uletely naše krásy,
čo suďba dala v pokušenie,
by dokázala na nás oboch,
jak páli horké vytrezvenie.

Nuž vitaj mi a nevzdiaľuj sa,
nech tvoju tvár dnes úsmev zdobí,
sviet okom svojím ako vtedy,
keď nevedelas', čo sú hroby.

Chcem iba v oko tvoje hľadeť,
o tebe sniť a mysleť, spievať:
dnes zostaň tu, môj ideále —
tak spolu môžme suďbu hnevať.

2.

To bolo dávno, bolo tak,
že prišla privčas jeseň,
a na to slávik hneval sa —
i zostal spievať pieseň.
A neprestajne spieval on,
bo náhlil sa on vera,
začínal mrkom — celú noc,
od rána do večera.
Do mrazov chcel sa vyspievať
a potom ďalej leteť,
bo na konárku studenom
nevoľno jemu sedeť.
Tak spieva on a myslí si:
ja spievam iba sebe,
už moji bratia dávno preč,
na lepšom iste chlebe.
No počúvala hviezdička
— spev ona veľmi rada —
i povie svojej súsedke:
»Ty, sestra moja mladá,
ten slávik sa mi páči ver,
tak sladko k srdcu spieva,
že zavše musím zaplakať,
čo srdce rozochvieva;
lež bojím sa oň — ide mráz —
ten nemá kvapky citu,
či nemala bych niekde najsť
pre môjho vtáčka bytu?«
To sestra-hviezda schválila
a sestru pobozkala,
byt slávikovi vyhľadať
aj ona pomáhala.
Za chvíľku byt bol najdený;
šly hviezdy k slávikovi
(a on už, chúďa, cítiv mráz,
bol učupený v kroví),

i rečie jedna: »slávik môj,
nič neboj sa ty zimy,
už našly sme ti milý dom,
poď!« — letel slávik s nimi.
Na okno musel zaklepať,
a sotva pieseň začal,
už ktosi v chyži zasvietil
a k oknu spešno kráčal.
»Ach, tys' to, ty si, slávik môj?
Poď, už ťa dávno hľadám,
len v túžbach samých živorím
a v púšti žitia zvädám;
poď dnu a teš sa s tešiacou,
ja dávno teba rada,
len bála som sa k tebe prisť
pre srditého hada!« —
Môj milý slávik zostal tam
a hviezdy odletely,
no na vďak im z úst slávika
dosť často piesne znely.

To bolo dávno, bolo tak,
že prišla privčas jeseň —
ó, koľko jesto slávikov,
čo nedokončia pieseň...

3.

Malé srdce — veľký cit,
malé oko — veľký svit,
oj, to často býva;
v úzkej hrudi túžení,
nevedomých snažení
celé more sníva.

Jestli cítiš veľký bôľ,
dupni nohou, nedovoľ
ukázať ho svetu,
lebo ľudia nechcú znať,
všetkým nám že bôľ je mať —
oni virgas pletú.

Vädni city, túženia,
vädni všetky snaženia,
bo tak múdrosť káže,
ktorá kvety ku hrude,
ľudí k zlatej oblude
priklincúva, viaže.

Tak som v knihách čítaval,
v živote tak vídaval —
ale čo sa stalo?
Z prsú vulkán vybúšil,
hromom múdrosť ohlušil —
srdce zaihralo.

4.

Keď v prsiach zlaté struny zazvučaly
a zatriasol sa slasťou ret,
keď dumal som, že so mnou cítia skaly,
ba mojím že je celý svet —
tu ona z toho veľkú radosť mala,
však, neviem prečo, tíško zaplakala
a vzdychla: svet, ó, svet!

Keď bľadolíci zatvoril som oči,
horúcu hlavu svesil v dlaň,
keď cítil som, že svet sa so mnou točí
v tej rane, čo mi dala saň,
tu ona z toho veľkú žalosť mala,
však, neviem prečo, nikdy neplakala,
lež šepla: svet je draň.

A prišla doba, chápať som ja začal
ten veľký význam malých viet,
no vtedy už k nej zlomený som kráčal
a žlčou oblial celý svet —
tu ona oči vpadlé, suché mala,
my rozišli sa — ona nezalkala,
ja vzdychol: zvädol kvet.

5.

Spievala by som si, keby mi to išlo,
keby mi zo srdca hryzovisko vyšlo,
ale mi nevýnde, tam je prikované,
ako by proti mne diablom bolo štvané.

Ľahko vám je smiať sa na nevašom žiali,
ktorý moju dušu ako oheň páli;
ľahko vám je smiať sa — veď sa dosmejete,
keď i na vás vystre osud svoje siete.

Vystre osud siete — do nich popadáte,
veď vy osud mušiek veľmi dobre znáte;
vystre osud siete — keby to len siete,
ale on okúva, ako dobre viete.

Osud, Bože, osud, mal si siete snovať,
keď sa mi srdiečku zachcelo milovať,
ale ty si snoval v podjasennej dobe,
keď už kvety rástly na mladosti hrobe.

Spievala by som si, ale neveselo,
od čoho by veru srdce necelelo,
ale budem plakať — poľahčím si duši,
veď v nej toľko žiaľov potajomných čuší!

6.

Bol krásny večer, ako vždy,
keď mesiac usmieva sa,
sňah vržďal, hviezdy ihraly,
vždy veselá to chasa.

My sedeli sme na saňach
a kone utekaly,
od mrazu zvonce zamĺkly,
my tomu sme sa smiali.

Nám bolo dobre, teplučko,
— veď vieme, láska hreje —,
ja pozrem hore — ľaďžeho,
ten mesiac nám sa smeje.

A ako sa my dívame
na lásky ešpióna,
on spustil zlatý lístoček,
ten padol do jej lona.

Na lístku stálo pozvanie:
»dnes u mňa veľké hody,
ja pozývam vás k zábave,
len najdite si schody.«

Však schodov nikde nebyvše,
my rady sme si dali:
na mliečnu cestu zkärujúc —
my tak sa sankovali.

A keď sme boli blízko už,
na míľu k zlatej bráne,
už počuli aj hudcov hrať
a zreli neba stráne:

náš vozka bičom zaplesol,
čo zakázano hore,
bo obyčajne budí vraj
bič naše známe zore.

Mesiačik, pánko nervósny
pred palác výnde v hneve,
a strašným hlasom ani lev:
»čo búriš zore?« zreve.

Ja chcem ho prosbou ukojiť
a predstavujem dámu...
V tom pretrem oči: Bože môj!
jest v svete mnoho klamu...

7.

Nemajte za zle, bratia moji rodní,
vás že si s harfou práchnivou nudím,
po luhoch, hájoch v podjasennej dobe
hľadajúc kvety bezcieľno blúdim;
nemajte za zle, veď mi to treba,
ako kus toho všedného chleba.

Sudičky moje, snáď ich dobre znáte,
(ale len zradím, ako to bolo),
sudičky moje teda pri mne stály,
keď som si zapel prvý raz sólo;
už je to dávno — hudba tiež hrala,
tetuška práve svadbu vraj mala.

Sudičky moje teda pri mne stály,
každá ma chcela v ochranu vziati,
povstala hádka, začaly ma trhať —
na šťastie v náruč vzala ma mati;
sudičky potom rozišly sa v svade —
na pätách mám ich teraz už všade.

Jedna mi núka Kovovladov poklad,
druhá mi núka medové veci:
»poddaj sa! — vraví — kráčaj hladkou cestou!«
Sudička, mlč mi, bo si hneď v peci!
Takto ja musel bránevať seba,
lebo som nechcel nectného chleba.

Ale ma jedna opojila predsi,
vo sne mi vliala do srdca jedu;
vzbudím sa, hľadám, bo mi čosi chybí:
hľadavší — ženu našiel som bledú.
Nemajte za zle, jestli kto stráda —
nešťastné srdcia najradšej hľadá.

Sudička tomu veľmi rada bola,
že som sa nechcel vôli jej zdráhať;

dala mi harfu, s peruťami koňa:
začal ja spievať, Pegasa priahať,
lietavať k hviezdam, sedávať v hore,
neraz som sucho prešiel aj more.

Nemajte za zle, bratia moji rodni,
vás že si s harfou práchnivou nudím:
ztratené šťastie vyhľadujem všade,
preto po lúhoch, po lesoch blúdim;
akže ho najdem — dosť mu ver čarím —
potom snáď harfu o stenu šmarím.

Pešť a Vacov, v oktobri 1895.

Somolický.

Príhoda.

Poviedka *Vsevoloda Garšina.*

I.

Ako sa stalo, že ja, skoro dva roky o ničom nemyslevšia, začala som myslieť — nemôžem pochopiť. Veď nemohol, ozaj, priviesť ma na tie myšlienky ten pán. Veď tí páni tak často prichodia, že som už privykla na ich kázne.

Áno, skoro každý z nich, okrem úplne privyknutých, alebo veľmi umných, iste začne hovoriť o týchto veciach, nepotrebných ani jemu, ani mne. Najprv spýta sa, ako ma volajú, koľko mám rokov, potom, zväčša so zarmútenou tvárou, začne hovoriť o tom, že „či nemožno na nejaký spôsob utiecť podobnému životu?“ Z počiatku mučily ma také výzvedy, no teraz som privykla. Na mnohé privykneš.

No už dva týždne, čo zakaždým, keď nie som veselá, t. j. nie opitá (lebo či možno je mne rozveseliť sa, kým si nevypijem?) a keď zostanem celkom sama, začínam myslieť. Ani nechcela by som, ale nemôžem; nenechávajú ma tie ťažké myšlienky; jediný prostriedok zabudnúť — utiecť niekam, kde je mnoho ľudí, kde pijú, neslušnosti vyvádzajú. Ja začínam tiež piť, neslušnou byť, myšlienky mútia sa, nič nepamätáš... Vtedy je ľahšie. Prečo prv tak nebývalo, od toho dňa, ako hodila som rukou na všetko? Viac ako dva roky žijem tu, v tejto hnusnej izbe, celý čas trávim rovnako, bývam v rozličných Eldorado a Palais-de-Cristal, a celý čas, hoc aj nebolo veselo, aspoň nemyslelo sa na to, že nie je veselo; ale teraz, hľa — celkom, celkom je ináče.

Ako je to zdlhavé a hlúpe. Veď všetko jedno, nevyhrabem sa nikam; nevyhrabem sa jedine preto, že sama nechcem. Do takého života som sa vtiahla, znám svoju cestu. Tu hľa v „Strekoze“ (ktorú prináša mi jeden známy dosť často a už iste, keď je v nej niečo „pikantného“), i v „Strekoze“ videla som kresbu: na pro-

striedku malinké, pekné dievčatko s bábou, a okolo neho rad figúr. Ponad dievčatko idú: malinká gymnasistka alebo pensionátka, potom skromné mladé dievča, mať rodiny a, konečne, starenka, úctyhodná; a na druhej strane, zdola — dievča s balíkom z magazína, potom ja, ja i ešte ja. Prvá ja — tak, aká som teraz; druhá — ulicu zametá, a tretia — tá je už celkom ohyzdná, hnusná starena. No lenže ja nespustím sa do toho. Ešte dva-tri roky, jestli vydržím taký život, a potom do Jekaterinovky [1]). To zo mňa vystane, nenaľakám sa.

Aký čudný, jednako, je ten umelec! Prečože tak iste, jestli je gymnasistka alebo pensionátka, tak už hneď skromná deva, vážená matka i stará matka? A ja? Chvalabohu, veď i ja môžem pochvastať sa niekde na Nevskom francúzštinou alebo nemčinou! I kresliť kvety, myslím, ešte som nezabudla, i „Calipso ne pouvait se consoler du départ d'Ulysse" pamätám. I Puškina znám, i Lermontova, a všetko, všetko: i zkúšky, i ten osudný, strašný čas, keď stala som sa bláznom, hotovým bláznom, sama u dobrých pokrevných, ništujúcich ma, že „pritúlili sirotu", i ohnivé, otrepané reči toho šviháka, i ako som sa, z bláznivosti, zaradovala, i celú lož a blato tam, v „čistej spoločnosti", odkiaľ dostala som sa sem, kde opájam sa vodkou... Áno, teraz už začala som piť aj vodku. „Horreur!" zvolala by sestrenica Oľga Nikolajevna.

A veď vskutku, či nie horreur? No či vinná som len ja sama v tejto veci? Keby mne, sedemnásťročnému dievčatu, od ôsmeho roku sediacemu medzi štyrmi stenami a poznavšiemu len samé také dievčatá, ako i ja, a ešte rozličné mamy, nadhodil sa bol nie taký, ako ten, s prí́česom à la Capoule, milý môj priateľ, ale druhý, poriadny človek, tak, akiste, bolo by nie tak...

Hlúpa myšlienka! Či sú takí poriadni ľudia, či videla som ich potom, i do mojej katastrofy? Povinná som myslet, že sú poriadni ľudia, keď z desiatkov, ktorých ja poznám, niet ani jednoho, ktorého mohla by som nie nenávideť. A či môžem ja veriť, že sú, keď bývajú tu aj mužovia mladých žien, aj deti (skoro deti — štrnásť-pätnásťročné) z „dobrých rodín", i starci pleširí, i porazení, vyžití?

A, konečne, môžem ja nie nenávideť, neopovrhovať, hoc som aj sama opovrhovaná a opovrhnutá bytnosť, keď vidím medzi nimi takých ľudí, ako niektorý mladý Nemček s vypáleným na ruke, povyše lakťa, znakom. On sám vysvetlil mi, že je to — meno jeho nevesty. „Jetzt aber bist du mein liebes, allerliebstes Liebchen", povedal, hľadiac na mňa fašiangovýma očima a k tomu ešte prečítal veršíky Heineho. A ešte s hrdosťou vysvetlil mi, že Heine je veliký nemecký poeta, no že oni, Nemci, majú ešte väčších poetov, Goetheho a Schillera, a že len geniálnemu a veľkému nemeckému národu môžu sa rodiť takí poeti.

Ako sa mi chcelo zadrapiť sa do jeho hnusnej, maznavej, s bie-

---

[1]) Kanál Nevy.

lymi obrvami a mihalniciami, tváre! No, miesto toho, na dúšok vypila som pohár porteru, ktorým napájal ma, a zabudla všetko.

Prečo mám myslet na svoju budúcnosť, keď i tak poznám ju dobre? Prečo myslet aj na minulosť, keď tam niet ničoho, čo mohlo by zameniť môj terajší život? Áno, to je pravda. Keby ponúkli mi dnes vrátiť sa ta, do skvelej obstanovky, k ľuďom s elegantnými pútcami, šiňonami a frásami, ja nevrátila by som sa, zostala by som umierať na svojom mieste.

Áno, ja tiež mám miesto! Ja tiež som potrebná, nevyhnutná. Nedávno bol u mňa jeden mládenček veľmi shovorčivý, a celú stranu prečítal mi z akejsi knihy. „To je náš filosof, náš národný filosof,“ hovoril on. Filosof hovoril čosi veľmi temné a pre mňa lichotivé; na ten spôsob, že sme my — „ventily pre spoločenské náružívosti...“ Aj slová sú hnusné, aj filosof, iste, je mrzký, ale najhorší bol ten chlapec, opakovavší tie „ventily“.

Ostatne, nedávno prišla som sama na tú myšlienku. Bola som u mirového[1]) sudcu, ktorý odsúdil ma zaplatiť 15 rubľov pokuty za neslušné držanie sa na verejnom mieste.

V tom okamžení, keď čítal výrok, pri čom všetci vstali, pomyslela som si, že prečo toto obecenstvo tak pohŕdave hľadí na mňa?...

Nič nemyslím, cítim, že pijem, že nič nepamätám a zamotávam sa. V mojej hlave všetko sa smiešalo: i tá mrzká sála, kde budem dnes neslušne tancovať, i Litovský zámok, i táto mrzká izba, kde možno žiť len opitej. V sluchách mi kuje, v ušiach zvoní, v hlave všetko kamsi uteká a letí, a ja sama letím kamsi. Chce sa mi zastať, zachytiť sa za niečo, hoc aj za slamku, no nemám ani slamky.

Lužem, mám ju! A nie je to ani slamka, ale, možno, niečo istejšie, no tak opustila som sa, že nechcem vystreť ruky, zachytiť sa za oporu.

Zdá sa mi, stalo sa to koncom augusta. Pamätám, bol krásny jasenný večer. Prechádzala som sa po Letnom sade a tam obznámila som sa s tou „oporou“. Pri tom človeku nebolo nič zvláštneho, okrem akejsi dobrodušnej shovorčivosti. Rozprával mi skoro o všetkých svojich veciach a známych. Mal dvadsaťpäť rokov, volal sa Ivan Ivanovič. Nebol ani mrzký, ani pekný. Štebotal so mnou, ako s nejakým známym; rozprával aj anekdoty o svojom predstavenom a vysvetlil mi, kto je u nich v departemente najvážnejší.

Odišiel, a ja zabudla som na neho. O mesiac, jednako, zjavil sa. A zjavil sa mračný, smutný, schudnutý. Keď vošiel, trochu som sa zľakla neznámej zachmúrenej tváre.

— Pamätáte sa na mňa?

V tom okamžení rozpamätala som sa a povedala, že pamätám. Zapálil sa.

— Preto myslel som, že nepamätáte, lebo mnohí...

---

[1]) smierčí sudca.

Rozhovor zaseknul. Sedeli sme na diváni; ja v jednom kúte, on v druhom, ako by prvý raz vyšiel na návštevy, rovný, vystretý, cylinder v rukách držal. Sedeli sme dosť dlho; konečne vstal a poklonil sa.

— Tak do videnia, Nadežda Nikolajevna, prehovoril a vzdychol.

— Ako ste zvedeli moje meno? — skríkla som. Moje bežné meno nebolo Nadežda Nikolajevna, ale Evgenia.

Skríkla som na Ivana Ivanoviča tak srdito, že sa naľakal.

— Veď ja nič zlého, Nadežda Nikolajevna... Ja žiadnemu človeku... Ale som známy s Petrom Vasilievičom, policajným, tak rozpovedal mi o vás všetko, ako bolo. Chcel som vám povedať: Evgenia, ale jazyk neposlúchol, a ja som vyslovil vaše opravdové meno.

— Povedzteže, prečo ste prišli ko mne?

Mlčal a smutne hľadel mi do očú.

— Prečo? pokračovala som, vždy viac a viac sa rozohňujúc. — Čo vás interessujem? Nie, vy radšej neprichoďte ko mne; známosti s vami zavádzať nebudem, lebo ja nemám známych. Viem, po čo ste prišli! Zainteressovaly vás rozprávky toho policajného. Pomysleli ste si: hľa, zvláštnosť, vzdelané dievča, do akého života upadlo... Nemysleli ste si zachrániť ma? Odíďte, nič nepotrebujem! Nechajte ma radšej hynúť samú, než...

Tu pozrela som na neho a zastala. Videla som, že udieram ho každým slovom. Nehovoril ničoho, no tvár jeho prinútila ma zamĺknuť.

— Do videnia, Nadežda Nikolajevna, povedal. — Ľutujem veľmi, že nahneval som vás. Aj seba. Do videnia.

Podal mi ruku (nemohla som nepodať mu svoju), a vyšiel pomaly. Počula som, ako spúšťal sa dolu schodmi a videla oblokom, ako, nahnúc krk, prešiel cez dvor akousi pomalou a neistou chôdzou. Pri vrátach obzrel sa, pozrel na moje obloky a zmizol.

Tuhľa, tento človek môže byť mojou „oporou“. Potrebujem len škrknúť a budem zákonnou ženou. Zákonnou ženou biedneho, no šľachetného človeka, a budem biednou, no poriadnou rodičkou, jestli Hospodin v hneve svojom ešte dá mi dieťa.

II.

Dnes Eusej Eusejič povedal mi:

— Počujte ma, Ivan Ivanič, čo vám ja, starec, poviem. Vy, braček, začali ste sa držať nie ako sa patrí: dajte si pozor, aby nedozvedelo sa o tom predstavenstvo!

Ešte dlho hovoril (starajúc sa hovoriť o podstate veci okolkami) o službe, o úcte pred hodnosťou, o našom generálovi, o mne a, konečne, začal dotýkať sa i môjho nešťastia. Sedeli sme v hostinci, kam Nadežda Nikolajevna často prichodí so svojimi známymi.

Eusej Eusejič všetko dávno spozoroval a dávno už vytiahol zo mňa mnohé podrobnosti. Nemohol som udržať hlúpy jazyk, vybľabotal všetko, a k tomu ešte dobre som sa nerozplakal.

Eusej Eusejič nahneval sa.

— Ach, vy baba, baba vy citlivá! Mladý človek, dobrý úradník, pre ledačinu akú historiu rozpriadol! Veď vy pľujte na ňu! A čo vás do nej? Keby to bolo dievča slušné, ale, s dovolením povedať...

Eusej Eusejič odpľul.

Po tejto príhode často hovorieval o predmete svojho hnevu (Eusej Eusejič úprimne hneval sa pre mňa), no už nenadával, lebo zbadal, že je mne to nie príjemné. Ostatne, mohol sa zdržiavať nedlho, a hoc zpočiatku usiloval sa zahovoriť len zďaleka, no konečne vždy prichodil len k tomu zakľúčeniu, že treba zanechať, „zapľuvať" a tomu podobne.

Ja i sám cítim, prísne hovoriac, pravdivosť jeho slov, ktoré opakuje mi každý deň. Koľko ráz myslel som to isté, že treba zanechať a „zapľuvať"! Áno, koľko ráz! A toľko ráz, po takých myšlienkach, vychodil som z domu a nohy niesly ma do tej ulice... A tu ona ide, zafarbené líce, načiernené obočie, v zamatovom kožušku a šviháckej čiapočke z morského kocúra — rovno na mňa; a ja obrátim sa v druhú stranu, aby nespozorovala moje prenasledovanie. Prichodí na konec ulice, obráti sa, drzo a hrdo hľadiac na priechodzích a niekedy prihovárajúc sa im; ja sliediem za ňou s druhej strany ulice, usilujúc sa neztratiť ju s očú a beznádejne pozerám na jej malinkú figúrku, kým dáky... podliak nesblíži sa k nej, neprihovorí sa. Ona mu odpovedá, obráti sa a ide s ním. . A ja za nimi. Keby cesta bola vybitá ostrými klincami, mne nebolo by bôľnejšie. Idem, nepočujúc nič a nevidiac nič, okrem dvoch postáv...

Nepozerám pod nohy a okolo seba a idem, vytreštiac oči, potkýnajúc sa na priechodzích, dostávam poznámky, nadávky a socania. Raz prevrhol som dieťa...

Skrúcajúc sa na pravo i na ľavo, vchodia do vrát; najprv ona, potom on: skoro vždy z akejsi čudnej zdvorilosti on dá jej prednosť. Potom i ja vchodím. Oproti dvom oblokom, mne dobre známym, stojí kôlňa so šopou: na šopu vedie ľahký železný rebríček, na vrchu je rovné miestečko bez operadla. Sedím ja na tom miestečku a pozerám na jej okná.

Dnes tiež stál som na svojej čudnej stráži, hoc bol poriadny mráz. Preziabol som hrozne, nohy necítil som, ale predsa som stál. Para vychodila z mojej tváre: fúzy a brada mi omrzly; nohy začaly mi meravieť. Po dvore chodili ľudia, no nespozorovali ma a, hlasno hovoriac, prechodili pomimo. S ulice bolo počuť opitý spev (veselo bolo v tej ulici!), akúsi svadu, škrabanie na paneľ, ktorý čistili dvorníci. Všetky tieto zvuky hučaly mi v ušiach, no ja nevšímal som si ich, ako ani mrazu, ktorý štípal mi tvár, ani preziabnutých nôh. Všetko toto: i zvuky, i nohy, i mráz, bolo akoby ďaleko, ďaleko odo mňa. Nohy bolely veľmi, no vnútri bolelo ma čosi ešte väčšmi. Nemám sily ísť k nej. Či ona vie, že jest človek, ktorý považoval by si za šťastie sedeť s ňou v jednej izbe a, nedotknúc sa ani jej ruky, len pozerať jej do očú? že jest človek, ktorý hodí

sa do ohňa, jestli pomôže jej vyjsť z pekla a jestli by ona chcela vyjsť? Ale ona nechce... A ja dosiaľ neviem, prečo nechce. Veď ja nemôžem uveriť, že zkazená je do špiku kostí; nemôžem uveriť preto, lebo viem, že je tomu nie tak, lebo ju poznám, lebo ľúbim, ľúbim ju...

Sluha prišiel k Ivanovi Ivanovičovi, ktorý položil lakte na kolená a na ruky tvár a chvíľkami triaslo ho, a začal ho drmať za plece.

— Pane Nikitin! tak nemožno... Pred všetkými... Domáci pán zabráni vám. Pane Nikitin! tu nemožno, na takýto spôsob. Ráčte vstávať!

Ivan Ivanič zodvihol hlavu a pozrel na sluhu. On nebol opitý, a sluha porozumel tomu, akonáhle videl jeho smutnú tvár.

— To je, Semen, nič. To len tak. Daj mi flaštičku očistenej.

— S čím rozkážete?

— S čím? S kališkom. A viac, aby nebola flaštička, ale flaša. Tu máš za všetko a ešte si vezmi tieto strieborné. O hodinu vyprevaď ma domov na izvozčíkovi. Veď vieš, kde bývam?

— Viem... Ale, pane, akože to bude? — On, vidno, nerozumel: podobný prípad stal sa prvý raz za celý čas jeho mnohoročnej praxi.

— Nie, počkaj, ja radšej sám.

Ivan Ivanič vyšiel do predizby, obliekol sa, vyjdúc na ulicu obrátil sa do sklepu, kde na nízkom okne jasne svietily osvetlené gázom butelky rôznych farieb, akurátne a vkusne uložené v machu. Za minútu vyšiel, nesúc v rukách dve butelky, došiel na svoj byt, ktorý mal prenajatý v zariadených izbách Cukerberga, a zamknul za sebou dvere.

III.

Zase bola som ako v polosne a zase prebrala som sa. Tri týždne každodenného potulovania sa; — ako ja to len vydržím! Dnes bolí ma hlava, kosti, celé telo. Úzkosť, dlhá chvíľa, bezcieľne a mučiace rozsudky. Keby aspoň prišiel niekto!

Akoby v odvetu na jej myšlienku, v pitvore zazvonil zvonček. „Doma je Evgenia?“ — Doma, nech sa páči, odpovedal hlas kuchárky. Neisté, náhle kroky ozvaly sa po korridore, dvere sa roztvorily a v nich zjavil sa Ivan Ivanič. Nepodobal sa tomu nesmelému a chúlostivému človeku, ktorý prišiel sem pred dvoma mesiacmi. Čiapka nakrivo, kvetavá kravata, namyslený, drzý pohľad. A k tomu neistá chôdza a silný vínny zápach.

Nadežda Nikolajevna skočila s miesta.

— Zdravstvuj! začal. — Prišiel som k tebe.

Sadol si na stoličku pri dverách, nesosňav čiapku a rozvaliv sa. Ona mlčala, mlčal i on. Keby nebol opitý, vedela by, čo povedať, no teraz ztratila sa. Kým rozmýšľala, čo má robiť, on začal hovoriť.

— Á—áno! Prišiel som... Mám právo! zrazu divo zakričal a vzpriamil sa. Čiapka spadla mu s hlavy, čierne vlasy neporiadne padaly mu na tvár, oči blýskaly sa mu. Celá jeho postava vyrážala takú zúrivosť, že Nadežda Nikolajevna na chvíľku naľakala sa.

Probovala hovoriť s ním láskave.

— Počujte, Ivan Ivanič, veľmi budem rada vášmu príchodu, ale teraz choďte domov. Vypili ste si viac. Buďte tak dobrí, holúbok, iďte domov. Príďte, keď budete zdraví.

— Naľakala sa! — zašeptal ako pre seba Ivan Ivanič, zase sadajúc si na stoličku. — Skrotla si? A prečo ma vyháňaš? zase zúfale zvolal. — Prečo? Piť pre teba som začal, veď triezvy som býval. Čím priťahuješ ma k sebe, povedz mi?

Plakal. Opilé slzy dusily ho, tiekly po tvári a padaly do úst, vykrívených fikaním. Ledva hovoril.

— Veď druhá za šťastie by si pokladala zbaviť sa tohto pekla. Pracoval by som, ako vôl. Žila by si bez starosti, spokojná, čestná. Hovor, čím zaslúžil som si od teba nenávisť?

Nadežda Nikolajevna mlčala.

— Čo mlčíš? zvolal. — Hovor! Hovor, čo chceš, len povedz niečo. Opilý som — to je pravda... neopitý neprišiel by som sem. Vieš, ako sa ja teba bojím, keď mám zdravý rozum? Veď ma do uzlíčka sviazať môžeš. Povieš: ukradni — ukradnem. Povieš: zabi — zabijem. Vieš ty to? Iste vieš. Ty si umná, ty všetko vidíš. Jestli nevieš... Naďa, duša moja, poľutuj ma!

A on na kolenách liezol pred ňou po zemi. Ale ona nepohnute sedela pri stene, oprúc sa na ňu vyvrátenou hlavou a založiac ruky za chrbát. Jej pohľad opretý bol na akýsi jeden bod priestranstva. Či videla niečo, počula niečo? Čo cítila, keď videla tohto človeka, ktorý váľal sa u jej nôh a prosil od nej lásku? Ľútosť, opovrženie? Chcelo sa jej poľutovať ho, no ona cítila, že nemôže ľutovať. On vzbudil v nej len odvrátenie. A či mohol vzbudiť iný pocit, v tomto stave: opilý, zamazaný, ponížene prosiaci?

Už niekoľko dní, ako prestal chodiť do úradu. Pil každý deň. Najdúc útechu vo víne, menej sliedil za svojou náruživosťou, vždy sedel doma a pil, sbierajúc sily, aby mohol k nej ísť a povedať jej *všetko*. Čo mal jej hovoriť, sám nevedel. „Poviem všetko, otvorím dušu“ — kmitalo sa v jeho opilej hlave. Konečne odhodlal sa, prišiel, začal hovoriť. On i v opilom stave povedomý si bol, že hovorí a vystrája veci, veru nevzbudzujúce lásku k nemu, a predsa hovoril, cítiac, že s každým slovom vždy nižšie a nižšie kamsi padá, vždy tuhšie a tuhšie priťahujúc žinku na svojom hrdle.

Hovoril ešte dlho a nesmyselne. Reč jeho stávala sa vždy pomalšou a pomalšou a, konečne, jeho opilé, opuchlé viečka zatvorily sa a, odhodiac hlavu nazad na chrbát stoličky, zaspal.

Nadežda Nikolajevna stála v predošlom položení, bezcieľne hľadiac kamsi do povaly a bubnujúc palcami po obitých stenách.

— Ľúto mi ho je? Nie, nie ľúto. Čo môžem urobiť za neho? Vydať sa? A či ja smiem? Či nebude to tiež predaj? Hospodine, nie, ešte horšie!

lela, prečo horšie, no cítila to.
raz som aspoň úprimná. Mňa každý môže udreť. Či
ok pretrpím? A potom! ako budem lepšia? Či nebude tá
pašnosť, lenže nie zjavná? Tu sedí ospanlivý, i hlava sa
ila nazad. Ústa otvorené, tvár bledá, ako na mŕtvom.
om zafúľané: iste váľal sa kdesi. Ako ťažko dýcha...
zachrápne... Áno, no veď to prejde a zase bude slušný,
Nie, to je nie v tom! Ale mne zdá sa, že tento človek,
mu právo nad sebou, umučí ma rozpomienkami... A ja
em. Nie, nech zostanem tým, čím som... Veď už ne-
o zostávať.
si na plecia založenie a vyšla z izby, tresnúc dvermi.
vič zobudil sa na tresk, pozeral okolo seba nesmyselnými
pozorujúc, že na stoličke spať je nepohodlne, s namáha-
hol sa ku posteli, svalil sa na ňu a zaspal tvrdým snom.
a s boľavou hlavou, no triezvy, už pozde večer a, uvi-
sa nachodí, hneď utiekol.

---

som z domu, neznajúc, kam pôjdem. Počasie bolo špatné,
ny, tmavý; mokrý sňah padal na tvár i na ruky. O mnoho
o by sedeť doma, no či môžem teraz sedeť tam? On
mám robiť, podoprieť ho? Či môžem premeniť svoj po-
u? Ach, všetko v mojej duši, celá moja vnútornosť horí.
iem, prečo nechcem využiť k svojmu prospechu tento
echať tento hrozný život, osvobodiť sa od mury. Keby
neho? Nový život, nové nádeje... Či ten pocit ľútosti,
sa cítim oproti nemu, nemôže prejsť v lásku?
nie! Teraz hotový je lízať moje ruky, ale potom... po-
vi ma nohou a povie: ah! ty si ešte vzdorovala, opo-
renie! opovrhovala si ma.
povie? Ja myslím, že áno.
jeden prostriedok zachrániť sa, osvobodiť sa, znamenitý,
iž dávno som sa odhodlala a ku ktorému iste, konečným
tečiem sa, no zdá sa mi, že je ešte privčas. Primladá
noho života cítim v sebe. Chce sa žiť, chce sa dýchať,
t, videť; chce sa mi mať možnosť aspoň niekedy pozreť
a Nevu.
pribrežie. Ohromné staviská s jednej strany, a s druhej —
ia Neva. Skoro pohne sa ľad, rieka bude belasá. Park
ne sa zazelenie. Ostrovy tiež pokryjú sa zeleňou. Hoc
ká, ale predsa jar.
prišla mi na um moja posledná šťastlivá jar. Bola som
čatko sedemročné, žila som s otcom, matkou na dedine
Dozerali na mňa málo, behala som, kade som chcela a
la. Pamätám, ako počiatkom marca po stepných úžľabi-
hly, zašumely rieky roztopenej vody, ako otmavela step,
e bolo povetrie, vlhké a radostné. Obnažily sa najprv
opcov, zazelenala sa na nich trávička. Potom celá step

sa zazelenala, hoc vo výmoloch ešte ležal umierajúci sňah. Rýchlo, za niekoľko dní, ako by zpod zeme celkom hotové vyskočily, vyrástly kríčky pivonií a na nich pyšné, jasno-purpurové kvety. Škovránky začaly spievať...

Bože môj, čo som urobila takého, že ešte za života prichodilo hodiť ma do pekla! Či nie je horšie od každého pekla to, čo ja prenášam?

Kamenné schody vedú rovno k prielube. Ćosi tiahalo ma spustiť sa a pozreť na vodu. No veď je ešte privčas? Ovšem, privčas. Ešte počkám.

Ale predsa dobre by bolo stať si na ten klzký, mokrý kraj prieluby. Tak sama by som sa skĺzla. Ale chladno... Jedna sekunda — poplávaš pod ľadom nadol po vode, budeš ako bez rozumu trepať o ľad rukami, nohami, hlavou, tvárou. Zaujímavé vedieť, či prichodí ta denné svetlo?

Stála som nad prielubou nepohnute a dlho, a prišla som až do toho stavu, keď človek o ničom nemyslí. Dávno premokly mi nohy a nehýbala som sa s miesta. Vietor nebol chladný, no prefúkal ma skrz-naskrz, tak že som sa celá triasla, ale predsa stála. Neviem, ako dlho bolo by trvalo toto ustrnutie, keby s pobrežia nebol zakričal niekto na mňa.

— Ej! madame! Milosťpani!

Neobrátila som sa.

— Milosťpani, nech sa páči na paneľ!

Ktosi začal spúšťať sa dolu schodmi. Okrem šúchania nôh po schodíkoch, pieskom posypaných, počula som ešte akýsi tupý zvuk. Obrátim sa, spúšťa sa gorodový [1]), štrngala mu šabľa. Zazrev moju tvár, zrazu premenil úradný výraz svojej fysiognomie na hrubý a drzý, priblížil sa ku mne a potriasol za plece:

— Poberaj sa odtiaľto, ledačina ty akási. Motáte sa všade! Pcháš sa z hlúposti do prieluby; potom zodpovedaj za vás, za šelmy.

Poznal po mojej tvári, kto som.

IV.

Vždy to samé, to samé... Nemám možnosti na minútu ostať samej, aby neschytila ma túha duševná. Čo mám robiť so sebou, aby som zabudla?

Annuška priniesla mi list. Odkiaľ je? tak dávno nedostala som od nikoho listu.

„Milostivá slečna, Nadežda Nikolajevna! Ačpráve veľmi dobre vyrozumel som, že pre Vás neznačím nič, no predsa predpokladám, že ste dobré dievča a nebudete chcieť uraziť ma. Prvý a posledný raz v živote prosím Vás prísť ko mne, poneváč mám dnes meniny. Rodinu a známych nemám, srdečne prosím Vás, príďte. Dávam vám

---

[1]) mestský strážnik.

čestné slovo, že nepoviem Vám nič urážajúceho alebo nepríjemného. Poľutujte oddaného Vám

Ivana Nikitina.

P. S. O svojom nedávnom držaní sa na byte Vašom nemôžem si spomenúť bez hanby. Príďteže dnes o šiestej. Pripojujem adressu.

I. N.“

Čo to znamená? Odhodlal sa písať mi. Tu je niečo nie celkom v poriadku. Čo chce so mnou? Ísť a či nie?

Čudne rozmýšľať — ísť alebo nejsť. Jestli chce ma privábiť do pasce, to len preto, aby ma zavraždil, alebo... no jestli aj zavraždí, bude to osvobodenie.

Pôjdem.

Oblečiem sa prostejšie a skromnejšie, smyjem si s tváre farby a púdre. Bude mu príjemnejšie. Pričešem vlasy jednoduchejšie. Ako málo zostalo mi vlasov! Pričesala som sa, obliekla čierne vlnené šaty, čiernu šerpu, biely golier a manšety a išla pred zrkadlo pozreť sa.

Skoro som zaplakala, vidiac v ňom ženštinu, celkom nepodobnú Evgenii, ktorá tak „pekne“ tancuje mrzké tance v rozličných pelešiach. Zazrela som celkom nie drzú, namaľovanú koketu s usmiatou tvárou, nadureným šiňonom, načerneným brvami. Táto zabitá a trpiaca osoba, bľadá, túžobne hľadiaca veľkými čiernymi očami s tmavými kruhami dovôkola — je niečo celkom nové, naskrze nie ja. Ale, môž' byť, toto som ja? A tá Evgenia, ktorú všetci vidia a poznajú, tá — je niečo cudzie, ktoré prisadlo ma, dávi ma, zabíja.

A skutočne rozplakala som sa a plakala som dlho a veľmi. Od plaču bude ľahšie; tak hovorili mi od útlej mladosti; lenže bez pochyby toto nie je pravda pre všetkých. Nebolo mi ľahšie, ale ešte ťažšie. Každý vzlykot robil mi bôľ, každá slza bola horká. Tým, ktorí majú ešte akú-takú nádej na uzdravenie a pokoj, tým slzy, možno, obľahčujú. Ale kdeže ju ja mám?

Utrela som si slzy a odišla.

Bez namáhania našla som čísla madame Cukerbergovej, a Čuchonka-chyžná ukázala mi dvere Ivana Ivanoviča.

— Možno vojsť?

V izbe ozval sa hrmot rýchlo zatvoreného priečinka. — Nech sa ľúbi! rýchlo zavolal Ivan Ivanič. Vošla som. Sedel pri písacom stole a zaliepal akúsi obálku. Ako by sa mi ani nebol zaradoval.

— Zdravstvujte, Ivan Ivanič, povedala som.

— Zdravstvujte, Nadežda Nikolajevna, odpovedal, vstávajúc a podávajúc mi ruku. Čosi nežného ukázalo sa na okamih na jeho tvári, keď podávala som mu svoju, no i hneď zmizlo. Bol seriósny, ba surový.

— Ďakujem vám, že ste prišli.

— Prečo ste ma volali? spýtala som sa.

— Bože môj! či ozaj vy neviete, čo znamená pre mňa videť vás! Ostatne tento rozhovor pre vás je nepríjemný.

Sedeli sme a mlčali. Čuchonka priniesla samovar. Ivan Ivanič podal mi čaj a cukor. Potom postavil na stôl zaváranie, pečivo, konfekty, pol flaše sladkého vína.

— Odpusťte, že chcem vás uhostiť, Nadežda Nikolajevna. Možno, že vám je to nepríjemné, no nehnevajte sa. Buďte tak dobrí, zavarte čaj, nalejte. Jedzte; tu sú konfekty, víno.

Začala som hospodáriť, a on sadol si naproti mne, tak že jeho tvár zostala v tôni, a díval sa na mňa. Cítila som na sebe jeho neustály a uprený pohľad a cítila som, že sa červeniem.

Na chvíľku zodvihla som oči, no hneď zase opustila, lebo on i ďalej seriósne pozeral mi rovno do tváre. Čo to znamená? Či táto obstanovka, skromné, čierne šaty, neprítomnosť drzých tvári a otrepaných rečí, účinkovaly na mňa tak silne, že zase premenila som sa na skromné a hanblivé dievča, akým bola som pred dvoma rokmi? Bolo mi protivne.

— Povedzte, prosím vás, čo ste vytreštili oči na mňa? vyslovila som s námahou, no smelo.

Ivan Ivanič skočil a chodil po izbe.

— Nadežda Nikolajevna! nehovorte tak hrubo. Buďte aspoň hodinu takí, akí ste sem prišli.

— No ja nerozumiem, načo ste ma pozvali. Či ozaj len nato, aby ste mlčali a na mňa pozerali.

— Áno, Nadežda Nikolajevna, len nato. Veď vám to zvláštny hnev nespôsobí, ale mne je to útechou, posledný raz na vás pozreť. Boli ste tak dobrí, že ste prišli, aj v tých šatách, takí, ako teraz. Ja som to neočakával, a za to som vám zvlášte povďačný.

— No prečože posledný raz, Ivan Ivanič?

— Veď odchodím.

— Kam?

— Ďaleko, Nadežda Nikolajevna. Ja nemám dnes mena. To som len tak, sám neviem prečo, napísal. Chcelo sa mi ešte raz vás videť. Zprvu chcel som sám ísť a čakať, kým vy vyjdete, no akosi odhodlal som sa prosiť vás k sebe. A vy boli ste tak dobrí, prišli ste. Daj vám Boh za to všetko dobré.

— Málo dobrého v budúcnosti, Ivan Ivanič.

— Áno, pre vás málo dobrého. Ostatne, veď vy sami vidíte lepšie ako ja, čo vás čaká... Hlas Ivana Ivanoviča triasol sa. — Mne je lepšie, doložil: — preto že odchodím.

A hlas jeho triasol sa ešte väčšmi.

Mne bolo ho nevýslovne ľúto. Či spravedlivé je všetko to špatné, čo cítila som oproti nemu? Prečo som ho tak hrubo a strmo odstrčila? No teraz je už pozde ľutovať.

Vstala som a začala sa obliekať. Ivan Ivanič skočil ako uštipnutý.

— Vy už idete? rozčuleným hlasom spytoval sa.

— Áno, treba ísť...

— Treba vám... Zase ta! Nadežda Nikolajevna! ja radšej usmrtím vás na mieste!

Hovoril to šepotom, schytil ma za obe ruky a pozeral na mňa veľkými, premenenými očami.

— Veď lepšie bude? Povedzte!

— Veď za to, Ivan Ivanič, na Sibír pôjdete. Ja veru nechcem to.

— Na Sibír!... Či ja preto nemôžem vás usmrtiť, že sa Sibíri bojím? Nie preto... Nemôžem usmrtiť vás preto, že... akože usmrtím ja vás? Akože usmrtím ja teba? zadychčane hovoril: — veď ja...

Schytil ma, zodvihol, ako dieťa, do povetria, stískajúc v objatí a posýpajúc bozkami moju tvár, ústa, oči, vlasy. A tak nenazdajky, ako nenazdajky sa toto stalo, postavil ma na nohy a rýchlo hovoril:

— No, choďte, choďte... Odpusťte mi, veď je to prvý a posledný raz. Nehnevajte sa na mňa. Choďte, Nadežda Nikolajevna.

— Nehnevám sa, Ivan Ivanič...

— Choďte, choďte! Ďakujem, že ste prišli.

Vyprevadil ma a zamkol dvere. Išla som dolu schodmi. Srdce nylo ešte väčšmi, ako prv.

Nechže ide a zabudne ma; zostanem dožívať svoj život. Dosť sentimentálnosti. Pôjdem domov.

Zrýchlila som krok a myslela už o tom, aké šaty oblečiem a kam pôjdem na dnešný večer. Skončený je môj román, malinká zádržka na klzkej ceste! Teraz pôjdem svobodne, bez prekážok, vždy nižšie a nižšie...

— *Veď sa on teraz zastrelí*, zrazu zvolalo mi čosi vnútri. Zastala som, ako prikovaná; pred očima sa mi zotmilo, po chrbte prebehly mi mravce, dych sa mi zastavil... Áno, on sa teraz zastrelí! Zatvoril priečinok — to revolver prezeral. List písal... Posledný raz... Utekať! Možno, ešte dobehnem. Hospodine! zadrž ho! Hospodine! nechaj mi ho!

Smrteľný, nevyzpytateľný strach ma pochytil. Utekala som nazpäť, ako bez rozumu, strkajúc sa do priechodzích. Nepamätám, ako vybehla som hore schodmi. Pamätám len hlúpu tvár Čuchonky, ktorá ma vpustila, pamätám dlhý, tmavý korridor, s množstvom dvier, pamätám, ako hodila som sa k jeho dverám. A keď chytila som kľučku, za dvermi ozval sa výstrel. So všetkých strán vyskočili ľudia, zdiveno krútili sa okolo mňa spolu s dvermi, korridorom, stenami. Spadla som; a v mojej hlave tiež všetko sa zakrútilo a zmizlo.

Prelož. *B. Š.*

Slovenská svadba.

Sostavil *Krištof Chorvát.*

(Pokračovanie.)

VIII. Pred sobášom.

Sotva sa ráno rozbresklo, nahrnú sa dievčence do domu mla chinho, aby pomáhaly vence a pierká viť. Pritom si spievajú (zdišovce):

Kedy kohuti spivali,
[: našo družičky stavaly. :]
„Hore stavajce, družičky,
vice zelene vinočky."
Prši vinočok uvila,
dolu stolikom puščila:
„kotulululu, vinočku,
pre moju staru mamočku."
Druhy vinočok uvila,
dolu lavičku puščila:
„kotulululu, vinočku,
pre staročkoho apočku." (Slov. Spevy 534.,

A keď už dovíjajú posledné, zanôtia si:

Pridc k nam, Bože z neba,
teraz ce nam treba:
vence dovijame,
ščesca požadame.

Inde zase chodia včas ráno dievčatá spievať pod oblok m duchy, obzvlášte v Honte. Pieseň z Drieňova znie:

[: Vstalo dievča hore, :]
[: pozrelo na zore: :]
Zore moje, zore,
nesvitajte hore,
kým si ja nasypem
perinôčky moje.
Periny sypala,
žalostne plakala:
Zore moje, zore,
nesvitajte hore,
kým si ja učešem
biele vlásky moje.
Dneska vás ja češem
pod vienok zelený,
a zajtra vás budem
pod rúbok bielený.
Vlasy moje, vlasy,
škoda vašej krásy:
česati vás budem,
spletať vás nebudem.
Zore moje, zore,
nesvitajte hore,
kým si ja položím
moju partu hore.
Zore moje, zore,
nesvitajte hore,
kým si ja položím
ten môj vienok hore.

(Slov. Spevy II, 84.) Inú pieseň vidz v Slov. Spevoch II, 178.

Neskoršie začnú sa schádzať svadobníci, napred hlavné osoby starejší, družbovia atď. Kde sa predvečer nesvätí tak okázale, s

v Gemeri, a kde teda títo po prvý raz prichádzajú do domu, pripovedajú sa. A síce družba takto sa predstavuje starejšiemu: Mnohovážný pán starejší! Kristus Pán dal takovéto naučení: Do kteréhokoli domu vejdete, nejprv rečtež: pokoj vám! Pokoj tomuto domu, nebo kde jest pokoj, tam se všecky věci dobré nacházejí, duchovní i tělesné. Já též nynějšího času vstoupil jsem do tohoto poctivého príbytku; z toho se těším a radujem, že vás všech zdravých uhlídati můžem. Vinšujem pak, aby tito mladoženichové do stavu manželského šťastlivě vstoupiti mohli. A tak se vám pod moc dávám, v čem budem moci pomocníkem býti, buďto v reči, buďto v kroči; s tím se do lásky komendujem a dobrý večer vám vinšujem.[1])

Zváč (= družba) má zase najviac práce: musí takmer každého hosťa osobitne povolať. V okolí Vajnor a Bystrice pri Prešporku volajú dvaja družbovia alebo zavčas rána mladí sami. Príduc do domu zarečnil: „Milý príteli! Teď i já jsem vyslaný od spoluhospodáre našeho, na tento čas svadebního otca, že vás srdečně prosí a žádá, aby ste se do jeho domu nakloniti ráčili.“ Domáci sú už schystaní a rovno sa soberú. V dome svadobnom takto ich družba pripovedá starejšiemu (u ženícha pytačovi, u nevesty oddavačovi): Mnohovážný pán starejší! Že jsem viděl nejprve prázdná místa v tomto konduktu svadebním, i šel jsem a privedl jsem těchto milých prátelů, aby ta prázdná místa zaplněna byla. Tak i vy, pán starejší, prijmite jich vděčně a dejte jím místa — a já raději za nich si postojím.

Starejší uvedie hosťov ku stolom a ponúka ich hriatym. Niekde si družbovia ešte sami dojdú pre družičky a dovedú si ich do svadobných domov. Keď sú už všetci pospolu, zaraňajkujú si: pálené, slivovicu, vína, koláče i mäso. V okolí Pravna dostanú: hriato, koláče, kávu a guláš. V Blatnici: demikát, huspeninu, hriato a koláče; miesto demikátu aj guláš. Koláče má každý hosť pre seba oddelené na tanieri, — to je „jeho tál“. I na hudcov sa nezabúda, ktorí medzitým už vyhrávajú, aby bolo veselšie. Po raňajkách vstane starejší a drží krátku reč: že si kuchárka popálila ruku, umyvačka pobila mnoho riadu, zváč (zváčka) si dotrhal čižmy — i treba im to vynahradiť. Ustáli teda istú summu (4—5 krajciarov) a sosbiera od každého hosťa. V okolí Pravna vôbec po každom jedení vyberá sa na „na kuchárku“. Na konci pomodlia sa a zaspievajú nábožnú pieseň a zaďakujú.

Medzitým sa mladí v oboch domoch strojili. Úbor svadobný je dľa krajov veľmi rozmanitý. Mladý oblieka sa sviatočne, zvlášte do bielej darovanej košele, berie kabanicu, alebo širicu, alebo kožuch, alebo mentiek šnurovaný a nadovšetko nový podperený klobúk, ozdobený pestrymi stuhami. V Nitrianskej kožuch lalokový, vyšnurované nohavice, pás rozličnej farby za remeň zapásaný a jako zásteru napred tela rozpustený, čižmy kozlové, jako sklo blyštiace sa. Niekde mi i palicu alebo fokoš, ozdobený stužkami. V okolí Prešporka: Svetlé nohavice, bielu, vyšívanú košeľu, marový lajbl,

[1]) Z Novohradu. Iné reči v Michalkovej knižke.

švetlý jankl alebo kabát, pekné „viksledrové“ alebo šagrinové čižmy s vysokými opätkami, na krku šatku alebo šnúrky s mašličkami, jemný mäkký klobúk „na spúsob pecna chleba se streškú v rovném objeme“.

Oblečený mladý zať zjaví sa medzi svadobníkmi. Jedni ho obdivujú, druhí mu vinšujú, a starejší dá mu návod, ako sa má držať pri pýtaní nevesty, v kostole atď. a pomodlí sa s ním.

Je dvojaký zvyk ohľadom chodenia k sobášu: buďto ide každý húf osobitne, alebo húf ženíchov ide vypýtať nevestu a spolu idú do kostola. Dľa toho riaďa sa aj obrady pred odchodom. V prvom prípade odprosí zať svojich rodičov a (srov. Pohľ. XV, 458) starejší vyzve shromaždených a idú rovno do kostola. Podobne sa všetko deje aj v dome mladej nevesty. Na pr. v dolnom Malohonte, na Dlhej Lúke, v Banáte atď.

V druhom páde mladý zať tiež odprosuje svojich rodičov, alebo to robí miesto neho starejší. Ďakuje im za výchovu a prosí za odpustenie všetkých previnení. Na to vyšlú družbu (zváča) do nevestinho domu opýtať sa, či môžu prísť pre mladú a odviesť ju k sobášu. V Blatnici ide pytač a mlčko „pre ratolesť“ a šatku. „Ratolesť“ nazývajú sa šatky okrášlené v jednom uhle sviežimi kvetami. Jedna šatka býva hodvábna a v jednom jej uhle býva zaviazané „veno“ (niečo zo zlata a striebra). Druhá je čierna „marcelínka“, na nejž bielou stužkou je myrtové pero priviazané. Ostatné sú „kartúnky“ pre starejších. Túto „ratolesť“ im zváčka v druhej izbe popripína na ľavý bok a konce šatiek do vrecka popchá. Starejší a pytač zaďakujú rečou a vezmúc sebou „veno“ i „marcelínku“ odídu so sľubom, že sa o chvíľku i so zaťom vrátia. V dome po pripätí šatky nastane odobierka. Na Dlhej Lúke družbu, ktorý šiel „na špehy“, v nevestinom dome priviažu povrieslom o stôl. Družba vždy prednesie, po čo prišiel, na pr. v Kysáči obráti sa k oddavačovi: No, môj milý pán starejší! Vzkazuje vám náš pán starejší spolu s mladoženíchom dobrý a šťastlivý deň, dobrô pozdravenie, aby ste láskam našim ráčili propustiti dcéru vašu k svatýmu sobášu z rúk vašich do rúk našich do času, opäť chceme z rúk našich do rúk vašich do času.

Medzitým chystali sa už aj u nevesty. Tam je nie tak veselo, lebo nevesta plače a narieka. I vystroja ju ženy: staršia (rúšnica, široká) a družičky, vo Zvolenskej belušnice. V dolnom Malohonte jej spletú vrkoč, oblečú sukňu, atlasku, živôtok so širokými rukávmi a cínovými gombíkmi; na to príde vrchný čierny kabát s 10—14 striebornými gombami. Venec s partou kladú jej na hlavu pri speve:

Ideme na sobáš:
daj nám, mladá, holdomáš;
až nám nedáš, nepôjdemo,
a až nám dáš, tak pôjdemo.

Nechcela kačička mutnú vodu piti,
nechcela Mariška za Janíka ísti;

musela kačička mutnú vodu piti,
musela Mariška za Janíka ít'ti.

Čerenčanský farár jako smutne káže,
tej Marke devečke slobodu zaviaže.
Pozriže ty, Marka, na najvyššiu vežu,
kde tvoju slobodu do ručníka viažu.

Pritom sú prítomní i „venčiari“ z domu mladého zaťa, ktorí si od dievčeniec perá kupujú a nimi sa ozdobujú. — Úbor nevesty z okolia Prešporka je: „Mentík, marový alebo menavý lajbl, kromrasová sukňa, bíly fertoch, čižmy, na hlavje pekný od zlata blýskavý pantlík, stužky a rozmarínový venec“. — Goralská nevesta oblečie si „lajblík“ modrý, striebornými límcami lemovaný, červenú kanafasku a okolo pliec má ovinutý „reintuch“. V Nitre si oblieka rukávce tenké, na pleciach zlatohlavom vyšívané, zlatý obojok na šiju, na driek kasanicu vyšívanú červeným harasom, lalokový kožuch, čižmy kozlové. V okolí Myjavy dáva si nevesta na mentieku ešte „pôlku“, t. j. vodorovne cez chrbát pretiahnutú bielu šatku, ktorej konce sú na ramenách privreté a v rukách chytené. (Pohľady XV, 446.) V Nem. Ľupči tiež „pôlka“. „Je to široký pás z jemného plátna, ktorý ťahá sa s hlavy na chrbát a na pás, kde je pripevnený“. Inde býva zelená sukňa vo zvyku, o čom i piesne svedčia, na pr. z Bošáckej doliny a z Turca:

Zajtra sa vydávať mám,
zelenej sukne nemám:
proste, chlapci, moju mamku,
nech mi kúpi na sukénku. (Slávia, 627.)

V Blatnici máva nevesta oblek zelenej alebo telovej farby. Oblek býva celkom nový, v Kysáči čierny. Úprava hlavy rozmanitá. V Turci splietajú vlasy vo dva vrkoče, splývajúce dolu, okrášlené stužkami, obyčajne bielymi (i v Nem. Ľupči). Na hlave rozjmarínový alebo myrtový venček. Vlasy sú do hladka začesané. Na Dlhej Lúke má len jeden vrkoč. V Nitre bývajú vrkoče vo štvoro pletené. Nad vrkočom má kysáčska mladucha „v rade nakľučkané šnúrky, ako dlaň široké; vyzerá to ako dudkova hlava. Nad čelom je kupenský venec“. V hornej Orave parta a barvenkový venček. V Bošáci musí mať nevesta buď rozmarínový venec alebo aspoň pierko rozmarínové. V hornej Nitrianskej si mladuchy navíjajú rozmarínové vence na halúzku zo sladkej jablone, aby vraj manželstvo bolo sladké. V Trenčianskej užívajú k tomu halúzku z „taťatky“ (Letop. Mat. Slov. X, 1. 53). V Turci, keď mladuchu do venca pripravujú, dajú jej z každého druhu zbožia po zrnku do venca, aby bola dobrá gazdiná. V Bošáci posadia vtedy mladuchu na mažiar; akonáhle vstane z neho, sadne si naň niektoré z dievčat, a to sa do roka tiež vydá. Pri zapletaní spievajú v Hontianskej:

Anička, Anička,
či ti je nie lúto,

všecka rodinka tu,
len bračoka ninto.

Ten môj milej bračok
v čiernej zemi leží,
zelenej rozmarín
na ručičkách drží. (Slov. Sp. II, 186.)

Alebo iná:

Pred Klimentovci na rovni
vrtí sa prsteň strieborný.
Nie je to prsteň strieborný,
ale je Ďuro na koni.

Pod Klimentovci hustej sad,
nepreletí ho žiadon vták,
iba ten Ďuro neborák,
čo be Aničku milerád.

Pod Klimentovci tri dube,
hrkúcu na nich holube.
Kerej najkrajšie zahŕkau,
ten si Aničku vypejtau. (Ibidem, 192.)

Na teuto akt vzťahuje sa aj dojemná pieseň z Prešporskej:

[: Bílá ruža rozkvitala, :]
[: mati dcéru zapletala. :]

Len, mamičko, len na tuho,
však nebudem u vás dlúho.

A či budeš, dcéra moja,
Janenkova mladá žena?

Janenko je veľký zbojník,
vie po horách každý chodník.

Každý chodník, každú cestu,
ktorá ku ktorému mestu.
(Ibidem 312, cf. i Němc. 305.)

Družba príde oznámiť, že u nevesty ich už čakajú. Hodujúci zaopatria sa koláčami, hriatym a vínom a vyberú sa. Po predku kráča starejší (i mlčko) s družbom a mladým zaťom (mladý zať niekde ide za hudobníkmi, medzi ženami), ostatní podľa veku i hodnosti za nimi. Družba nesie v Gemeri dar pre farára: pletenec (okrúhly veľký mrváň) a jazyk hovädzí alebo pečeňu v koši na konci valašky zavesenom. Hudci vyhrávajú, čo mladšie si poskakuje držiac flašku s hriatym vysoko nad hlavou, ženy i družice spievajú, a so všetkých strán sprievodu letia kusy vysložiek medzi divákov. Čo známejších aj hriatym potraktujú. Piesne sú rozmanité, na pr.:

Daj mi, Bože, daj mi, čo mi mieniš dati,
aby ti vedela pekne ďakovati.
Daj mi, Bože, daj mi, čo mi mieniš dati,
len ma nevydávaj na tie cudzie deti.

Vydať sa je vydať, ale odvydávať,
nie je to, môj Bože, chleba požičiavať.
Chleba sa požičia, chlebíčok sa vráti,
a moju slobodu žiadon nenavráti.

Žeň sa, šuhaj, žeň sa, keď ti ponúkajú,
a keď ti s dievčaťom tisíce dávajú.
Tam si ty dostaneš statky a tisíce,
so mnou nedostaneš, iba vernô srdce.
Moja mať ti nedá, lebo sama nemá,
veľa nás je detí, každýmu nám treba.
(Timko, Slov. svadba, 38—9) a mnohé iné.

Kde nevesta ďalej býva, idú pravda na vozoch, a niekde mladí aj na koňoch (Nitra II, 301). I Němcová opisuje podobný sprievod. Tu ešte v predvečer sobášu idú pre nevestu. Na dvore stojí voz, uchystaný pre nevestu *(korjuha)*, na ktorom zpredu je smrček pripevnený, na halúzkach ktorého sú červené stužky, perá atď. popriväzované. I kone sú okrášlené stužkami, šatkami. Svatovia a svatky a starejší posadajú na vozy, mladý zať, družba a mládenci na kone a zástavník jazdí pred korjuhou. Tak letia so spevom, výskaním, strieľaním ku mladej.

Prichádzajúcim k domu vyjdú družky mladuchine naproti a so spevom vovedú ich do domu, pri čom si navzájom pripíjajú („propinato potu salutant", Bartholom. Notit. § 22, Csetnek, str. 58). Inde práve naopak: najdú dvere zavreté. Družice zanôtia známu: „Otvárajte dvere" (Slov. Sp. I, 77. Němc. 304) a starejší zabúcha na dvere. Ozve sa hlas: kto sú a čo chcú? Tu starejší v krátkosti odvetí, že tu majú skrytý poklad, patriaci ich mladému, že si prišli preň. Dvere sa otvoria a oddavač ich uvíta. Niekde musia prv mýto zaplatiť (Orava).

Mladucha po celý čas je v komore sama alebo so svojimi družkami. Keď svadobníci prichádzajú, snaží sa pozreť na mladého prv, ako by on ju bol videl, cez nejakú škáru, alebo shora s povaly, aby ona panovala nad ním (Turec, Gemer). V Liptove podíva sa na neho oblokom, aby sa jej on prvý prihovoril, keď sa v manželstve pohašteria (Kokava).

Po kratuškom uvítaní, keď si všetci posadali a nastalo ticho „vires experiuntur dicendi" — ako hovorí Bartholomaeides — pytač začne:

„Milí a vážní přátelé! Moudrý Sirach v 18. kap. v. 23. praví takto: Nezpečuj se na časné vyplnění slibu. Toto vyrčení moudrého Siracha i my na mysli majíce vstupujeme již po druhýkrát do tohoto poctivého příbytku v tom presvědčení, že ten slib, který jsme pred nedávným časem strany těchto dvou novomanželů obapolně

byli učinili, rušiti nebudete. Tento poctivý mládenec N. N. byl sobě v tomto poctivém príbytku oblíbil a zasnoubil za svou věrnou manželku poctivou pannu N. N., kterážto se mu dobrovolným podáním ruky byla prislíbila, že se chce jeho manželkou státi. A poněvadž již ten čas prišel, v kterém tento novotný pár do chrámu Božího k svatému sobáši odprovoditi máme, proto prosím v jméně tohoto poctivého mládence a mladoženícha, aby mu predjmenovaná poctivá panna již skutečně oddána a k svaté prísaze spolu s ním odprovoděna býti mohla. Začež v jisté naději, že žádosť nám vyplníte, uprímně prosíme."

Oddavač mu odpovie:

„Již jsme rečí vašich slovutných opatrností vyslyšeli a žádosti, kterou jste nám prednesli, vyrozuměli. A poněvadž od Hospodina jest vyšla věc tato, v ničemž odporní býti nechceme, a tak již na žádosť vaši tuto pannu vám náležitě oddáváme." Tu vyšlú prvého družbu, aby mladuchu z komory doviedol. Ten odíde a donesie najprv dary od mladej, ktoré oddavač týmito slovmi doprevádza:

„Milí a vážní prátelé: Ajhle, tuto máte dar, tuto ratolesť, kterou vám ta naše panna, na niž tak toužebně čekáte, odsýlá tím cílem, aby ste se o její náklonnosti k poctivému mládenci N. N. presvědčili, a aby ste se ujistili, že již blízko u cíle svého jste a vaše ustávání nemá býti daremné. Prijmite tedy dar tento z ruky mé s myslí vděčnou, s tím srdečným vinšem, aby jako pero toto se zelená, tak i štěstí nastávajícího manželství zelenati se neprestávalo; a jako jest krásné, tak aby budoucí manželé naši noví v celém svém životě duchem čisti a nepoškvrněni byli; jako jest voňavé, tak i novomanželé naši ať vůni dobrých skutků a ctností ze sebe vydávají; jak tuze spolu svázané jest, tak novomanželé naši ať láskou a něžností do jedné neb druhé stránky smrti tuze spojeni zůstávají a skrze to všecko Bohu i lidem milí, sobě pak samým šťastní se stanou." Mimo pera donášajú niekde aj iné dary: ručník, venec atď.

Pytač zaďakuje za dary a prosí, aby im bola mladucha oddaná, lebo oni neprišli len pre dary. Oddavač mu odpovedá: „Velmi moudre a opatrně činíte, že pannu, za jakovou prosíte, pred nás privésti a její vlastní úmysl také poznati chcete (obráti sa k družbovi). Vy tedy, k tomu zrízený mládenče, nestěžujte sobě s pannou naší pred nás predstoupiti."

Družba odíde a za chvíľku privedie nejaké dievča alebo preoblečenú starú babu. „Či je to ona?" „Veru je to nie ona; má veľké zuby, veľa by nám zjedla," odpovie mladoženích alebo starejší. „Je pristará, doveďte nám trochu mladšiu!" Družba odbehne a dovedie zase druhú. „Ani to je nie ona; je malička, nevládala by robiť." To sa niekoľko ráz opakuje. Niekde už na tretí raz dovedú pravú a ženích sa k nej prizná: „To je ona, to!" Vo Vajnorách a okolí, keď sprievod prijde k domu nevestinmu, najdú tiež dvere zavreté a dlho ich nevpustia. Starešina („stárek") drží dlhú reč o Eleazarovi a žiada, aby im vydali nevestu. Na otázku, či by si ju poznali, odvetia, že ako Šalamún poznal pomocou včely, ktorá z troch ruží královnej zo Sáby bola pravá, tak aj oni majú takú

včelku (iní kričia: čmeláka), ktorá pozná svoj kvietok. Predvedú prestrojené ženy, nakonec nevestu. Ženích ju pozná, hudba zahrá a on si zaspieva:

Hore háj, dolu háj, hore hájom cesta,
bolas' mi frajírkú, už si aj nevesta.

Potom s ňou zatancuje. A len na to ich vpustia dnu.

Zatým družičky z oboch strán vyspevujú:

Mamička, mamička, peknú dcéru máte,
my vám ju vezmeme, čo ju aj schováte.
Čo by ste ju zamkli aj štyrma zámkami,
my ju dostaneme peknými slovami. (Timko 38.)

Alebo keď družba pýta mladú:

Nasiala si ruže okolo kaluže,
nasiala si klince, netreba jej vence. (Slov. Sp. II, 177.)

Spevom pýtajú družičky mladú:

Dajte nám ju, dajte, máte nám ju dati,
poslala nás pre ňu šuhajkova mati.

Druhý chór sa vyhovára:

My vám ju nedáme, my ju radi máme,
až keď jej zelenú sukničku zjednáme.
Už ste jej vy mohli sukničku zjednati,
a včul nám musíte dcérušku vydati.
My vám ju nedáme, až sa jej namáme,
až keď jej zelený vienok zajednáme. (Timko 39.)

Obzvlášte dojemné sú piesne, ospevujúce lúčenie sa dcéry s rodičmi:

Tajila som, tajila, už tajiť nebudem:
chystaj, mamka, periny, vydávať sa budem.
Neďaleko za vodou do súsedov pôjdem,
za to vaše vydania ďakovať vám budem.
Ďakujem vám, mamička, ďakujem vám, stará,
čo ste vy mňa chovali, kým som bola mladá.

Domáci už doniesli občerstvenie: ženičky sa traktujú kávičkou a koláčmi, muži hriatym. Medzitým sa aj ozdobujú. Družičky popripínajú svojim sprievodníkom perá na kabáty. Zať dostane mimo toho šatku (podobne i ženáči), ktorú mu pripnú na vrch kabáta a druhý konec strčia do vrecka. V Bošáci každý poctivý mládenec má aj za klobúkom rozmarínové pierko. Keď idú na vozoch, ošatkujú všetky kone; tie, ktoré vezú mladých, dvoma šatkami s oboch strán.

Je mnoho povier, ktoré sa o tomto čase prevodzujú. Najrozšírenejšia je: Novú zámku nasypú makom (alebo i bez maku) a hodia ju do studne, aby mladá nevesta dlho nerodila. V Báčke

veria, že kým mladá nevesta zámku nevytiahne, dotiaľ nerodí. V Turci hádzanie zámok do studne prestalo z nasledujúcej príčiny: Bolo to dávno, keď raz jedna mladá nevesta pred sobášom hodila do studne zamknutú zámku. Po vydaji kedykoľvek vyšla na pole, videla tam päť vykvitnutých makovíc. Probovala ich ona odtrhnúť, ale sa jej nikam nedaly, a keď druhých ľudí zavolala, tí nič nevideli. To trvalo po tri roky. Ale ona nemala dlhého živobytia — a po jej smrti videli ľudia pri jej truhle stáť päť chlapcov, od najmenšieho do najväčšieho pekne v poriadku. Od tých čias poriadna osoba nehádže zámky do studne. (Blatnica.) Do rubáču (spodník) zapichnú ihlu; keď sa zo sobáša navráti, shodí rubáč a odloží, a dokiaľ ihlu nevytiahnu, dotiaľ nezľahne. V Bošáci bijú mladú piestom, keď sa strojí na sobáš, aby ľahko zľahla, a vydaté bijú ju múčnym vrecom, aby do roka porodila. Ak mladá strčí potajomky mladoženíchovi do vrecka svoj čepec, bude vždy driečna, zvlášte v druhom stave. Chrbtom k rebríku alebo schodom obrátená vystupuje hore; koľko stupňov vykročí, za toľko rokov nebude mať detí. Do topánky dávajú jej „černobyle“, aby sa jej žiadne čary nechytily (Pravno). Inde kladú jej do čižiem strúčky cesnaku a vňati petržlenovej, lebo teraz veľmi ľahko jej možno porobiť. Na pr. v Bošáckej doline dievča, jejž bývalý milý ide s druhou k sobášu, chytí psa s mačkou a dá ich do jednoho vreca; jako pes s mačkou, tak sa tí dvaja budú spolu bíjavať. — Majúc ísť k sobášu, dá si pod pazuchu koláč; keď prídu so sobáša, dá ho zjesť tej, ktorej skorý vydaj praje (Turec). V Kokave (Liptov) berie si k tomu cieľu do „záňadria“ cukor, jablčka a hrebíčky. Makové slíže, obliate ženským mliekom, dajú jesť mladoženíchom, aby sa radi mali (Bošác). On i ona položia svoj peniaz na prah domu: čí prv skape, ten prv umre. Na Píle púšťa matka tri hrachy zo svojich úst do dcériných, aby ľahko rodila. V Blatnici vezme si do vrecka pol makového rožka a promincle; rožok, aby bola bohatá, a cukríky rozdáva dievčencom vyjdúc z kostola. Konopami alebo lanom ju obviažu, aby jej dievky maly toľké vlasy. Do uzlíka jej dajú cesnak a čistec, aby jej strigôňstvá neškodily, a chleba a koláče preto, aby nikdy nebola bez neho (Nár. Nov. 1892 č. 36, Besed.). Ženích dostane v Báčke za sáru vidličku a do vrecka bičák, aby mu nemoce nemohol nikto pričariť a aby žena nad ním nepanovala. Inde pustia mu do čižmy peniaze, aby sa ho tieto vždy pridŕžaly. V Lubinej mladucha očistí čižmy svojmu oddancovi.

Mladá aj dary rozdáva. V Báčke dá slúžobnej čeľadi po ručníku. V Gemeri je známy takzvaný *venečník*. Za mladou z komory donesú dary, ktoré ona sama s družičkami rozdáva medzi prítomných. Na tanier položia tuho uvitý venec, symbol neprežitej lásky. Rozdávajú perá na znak, že si berie mladuchu poctivú; uteráky, šatky a koláče. Toto všetko volajú vencom, venčením. V okolí Vajnor a Bystrice žiada „stárek“ od domácich nevestiných: „keby ste nás zaopatrili perečkem zeleným — znamená panenství —, ručníčkem bílým na místo lístečku, prsténkem okrúhlym na místo pečátky aby sme se mohli preukázati.“ Pierko oddá ženíchovi,

podobne ručník (doprevádzajú to rečou o Veronike) a prsteň. Iný ručník nastokne na šabľu s niekoľkými stužkami a s jabĺčkom, z ktorého vyčnieva halúzka z rozmarínu; je „na místo zástavy, jak keď vojsko do vojny má jít, len vedla zástavy sa rídí". A keď ešte obe družičky rozdaly rozmarínové halúzky obom stránkam, vyberú sa na sobáš.

Keď prichodí čas, že sa má ísť do kostola, starejší opýta sa oboch mladých ešte raz na ich vôľu a sdá im ruky so slovmi: „Co Bůh činil, člověk nerozlučuj". Inde sami rodičia dajú požehnanie mladým, ktorí si spolu pred nich kľaknú, na pr. u Goralov, pri čom starejší odpytuje rodičov: „Svadebny ojtce! svadebna matka! To še nestalo z vule nasij, ani z vasij, ale še stalo z vule Bog piředvecnego, i ze sče še dockali takij uccivošči po svojich džadkak. Bo oni še zberajom do košciola sventego i do sakramentu pršenajšvencego, i do stavu malzonskego. Tak vas tez petajom, abe sče im gržehy odpuščili. Po perši raz!"

Všetko zostane ticho a starejší opakuje ešte:

„Petam vas po druge raz, prše Bog, prše mily Bog, prše matke Bozskom, i pršez to vierne Boze čalo, které pršijimame na leke skonane, i na dusne zbavene gržehov odpuscene." Zase ticho. Konečne po treťom raze sa objímu rodičia s mladými a odoberú sa do kostola. (Nár. Nov. 1894 č. 140, Besed.)

Inde odpytuje sama nevesta svojich rodičov. V Turci takto: „Moji milí, drahí rodičovia! Poneváč mne ten termín a čas prišiou, že sa ja od vás odobrati a s vami rozlúčiti mám, tak ako nás napomína svatô písmo: kteříž do stavu manželského vstupují, že opustia otce svého i matku svú a budú sa pridŕžeti manžela svého, — ďakujem vám za vaše vychovávania. Ale ja vám s týmto poďakuvaním dosti učiniti nemôžem, ale sa ja zaväzujem, že ja vašu rodičovskú lásku vším dobrým odslúžiti mínim. A vy, panny, kteréž za mnou stojíte, na mňa smutnú hľadíte: dobrú noc vám dávam, dobre sa majte, na mňa smutnú nezapomínajte. Ameň. [1])

Michalko sa vo svojej knihe ponosuje, že prv boly tieto a iné reči veľmi dlhé, tak že „s tím uši přítomných trpkou omrzelostí naplňují." (IV.) Ako ukážka týchto dlhých odberačiek nech tu stojí nasledujúca originálna z Báčky. Starejší takto odberá mladých: „Ve jménu Boha O. i S. i D. sv.! Jezu Kriste Spasiteli, spravuj tak těchto zasnúbených manželův, ať se Tebe důvěrují a Tebe vždy prítomného mají. Dejž jim zdraví, štěstí, pobožnosť, víru, lásku a svornosť, z dobrých věcí všeho dosť.

Každýmu jeho život velmi milý a príjemný jest. Pročež i ten den, v který se na svět rodíme, bývá nám velmi pamětihodný, obzvláště mládenci a panny si s istým rozveseleným srdcem každodenně pripomínají ak nie den, aspoň rok, ve kterém se zrodili. Lidé ale odrostlí a v stavu manželském žijící máme též i jiné dny též vážné a pamětihodné, totiž také dni, ve které sme slavili svůj sňatek, to jest keď sme buďto panenský neb mládenský venec pred

[1]) Ukážka, aká je biblická reč v ústach ľudu.

sv. oltárom darovali manželské lásky a vernosti, tak že si obyčajne ak nie den, aspoň rok často pripomínáme stavu manželského, kterýž jest ustanovený od samého Hospodina k štěstí a pohodlí všeckým lidským pokolením na zemi, nebo Bůh rekl k Adamovi již v ráji táto slova: že není dobré býti člověku samotnému. Tak i ty, milá dcero, která si toľkými utešenými ružami vykvetla, a která si ozdobená v korune panenskej nevinnosti venci, — i ty máš dnes slaviti svůj sňatek, to jest daruvati svůj panenský venec pred sv. oltárom manželskej lásky a svému zasnúbenému mládenci a budúcimu manželovi. Hospodin milostivý dal ti zdravia a šťastia, že i ty v tvojom mladom veku do stavu manželského kresťanským spůsobem vstupuješ, a preto si i nás, svojich priateľov, pozvala, aby sa i tebe tento den stal významnejším, pamätihodnejším a radostnejším. V Písme sv., zvlášte Starom Zákone, mnohé důvody nacházíme o statečných manželech. Máme to ale i v Novém Zákonė v krátkosti obsažené. Pavel apoštol nám to na krátce a velmi jadrně vypravuje (Efez. 5, 31.), totiž: Člověk opustí a pripojí se k manželi svému, a ti dva jedno tělo budou.

Ušlechtilá panno! Z Božího rízení dnes ve tvém živolě velké okamžení; dnes se máš rozžehnať s panenskými časy. Už zostanú sami otec i mamička, čo ťa vychovali od tvojho malička, von z domu ťa dajú jak rozmarín z jara, kteráž's pod ich srdcom až dosavád ochranu mávala. Spomeň si často na tvoju matku sladkú, ako ten kvet na jeho záhradku. Spomeň, keď spomínaš na otcovský dom a v ňom na svoj mladý vek, ako tá ružička na její korenek. Spomeň, keď spomínaš na svůj panenský máj, jak spevavý vtáčik na svůj zelený háj. U príbytku toho mládenca ctnostného, rízením Božím ti už zasnúbeného, stojí malá záhrada pustá, to jest srdce, v tej záhrade ty ruža zasadená budeš; jako ruža rozveselí záhradu celú, tak ty učiň mu cestu života veselú.

Vám, vážni rodiče, otče, matko drahá, aj prítomní pokrevní, za vychovávání dávam vám vrúcne podekuvání, srdcem dekujem vám, že ste mňa tak ctnostne vychovali, jak na zretelnicu v oku pozor dali. Milovaný otče, milovaná matka, dekujem vám za vašu lásku a vernosť, kerú ste mi až posavaď preukázali. Hospodin milostivý nach vás korunuje so zdravím, so šťastím a s pokojom, nielen v tejto časnosti, ale tam vo večnosti. Tak mi k tomu pomáhej Bůh Otec, S. i D. sv., na veky požehnaný. Ameń."

Družica i matka plačú a objímajú sa a družičky spievajú:

Mamička, mamička, pekná vaša chvála,
že sa vaša dievka poctivá vydáva.
Poctivá vydáva, berie ju mládenec,
budú mať obidva z rozmarínu venec. (Timko 39.)

Alebo v okolí Trnavy:

Už sa od vás odebíram, má mamička,
už vás líbam a bozkávam vaše líčka.
Aj vám také, můj tatíčku,

za tú lásku rodičovskú,
že ste ma vy vychovali od malička.

Lítala som, chodila som ja po poli,
robila som, čo som chcela, po svej vôli;
ale už včul nebudem smeť:
musím smutná doma sedeť,
kde je, čo je v kterém kúte, o tom vedeť.
(Slov. Sp. II, 271.)

Vôbec teraz a pri prevážaní rúcha spievajú sa najdojemnejšie piesne, vzťahujúce sa jednak na ztratenú svobodu, jednak na opúšťanie rodičov. Na pr. slatinská prekrásna:

Lietala, gágala biela hus nad vodou,
plače dievča, plače nad svojou slobodou.
Plače dievča, plače, plače a narieka,
oplakáva ono tie panenské letá.
(Slov. Sp. I, 79.)

Keď mladá nevesta ide cez dvere von, držia jej naproti koláč-pletenec, cez ktorý ona musí prefúknuť husie pierko a s druhej strany ho zachytiť (Píla). „Kondukt“ sa sriadi a idú do kostola. V dolnej Orave, keď sadajú na vozy, spieva sa:

Neplač, mati, neplač, ani nenariekaj,
len si svoju dcéru pekne vyobliekaj.
Zapriahajte kone, koníčky do zvlače:
nech nám to dievčatko tu dlho neplače.
Furmane, furmane, šibaj kone vrané,
šibajže ich ostro, že by išly prosto.
Šibaj, furman, kone, až sa bude prášiť:
ide sa šuhajko s dievčatkom sobášiť. (Slávia 718.)

V Mikušovskej doline ide sám družba pre nevestu, ktorú čaká ženích pred domom. Družba odovzdá mu mladú a odíde. Ona podá mu rozmarín, do vrecka strčí *čapec* a *obálenicu* a idú sa napred vyspovedať. Za nimi prídu ostatní k sobášu.

IX. Sobáš.

V daktorých krajoch gemerských (snáď i zvolenských) idú, jako spomenuto, v predvečer sobášu po nevestu. Po privítaní a vypýtaní vyhádžu stoly na dvor a dajú sa do tanca. To trvá až do bieleho rána. Ráno zapletie matka dcéru, pričom družice spievajú:

Kukulienka zakukala,
matka diovku zapletala atď.

a okolo deviatej po opätnom vypýtaní mladuchy ide sa k sobášu. (Nitra II, 302—3; Němc. 304—5). Po odchode mladuchy z domu

pripravuje sa vo Zvolenskej pre belušnice osobitná hostina, *beluše*, po ktorej dostáva každá biely chlebík: *beluš*.

V okolí Slov. Pravna pred samým odchodom dajú mladuche do rúk dve sviece a tak obídu s ňou okolo stola, pričom prvý družba a prvá družica hľadia urobiť kríž na dvere.

Niekde sa zvoní k sobášu. Sprievod sa sriadi: napred idú oba starejší s mladým a s družbom, otočení mužskými a sprevádzaní hudbou. Za nimi široká a družice vedú mladuchu, otočené ženskými a hudbou mladuchinho domu. (Dobš.) V okolí Nem. Lupče ide ženích s hudbou asi o štvrť hodiny prv, ako mladucha, ktorú dočká potom na otvorenom poli, a tak spojení kráčajú do kostola. Na Dlhej Lúke, kde každý húf ide osobitne (i v Lubinej), kráča napred nevesta s družbom (v druhom húfe zať s družicou), potom družice s družbami a ostatní svadobníci. Naostatok cigáni. V Báčke: Napred poskacujú mládenci so skleniciami, za nimi muzika, mužovia, mladý zať a ženy; tak aj mladucha medzi svojimi. Okolo Blatnice (v Turci) kráčajú starejší a mlčko v čele, potom mladucha medzi dvoma družbami; mladý zať, vedený dvoma družiaciami, ostatní a na konci muzika. V okolí Pravna na vozy sadajú takto: na prvý voz starejší s mladým zaťom a prvou družicou; na druhý voz oddavač s mladuchou a prvým družbom. Potom ostatní miešaní s hudbou. V Pravne vedú ku kopulácii i jeho i ju po dvaja: z každého boku jeden. V Prešporskej vedie nevestu družba za ručník po svojom ľavom boku. Divákov nakopí sa so všetkých strán, hudba, spev ženštín, streľba z kľúčov alebo starých pištolí ozýva sa v šír i diaľ. Spev vedie obyčajne široká. Tá zanôti:

Svätý Mikulášu, žehnaj cestu našu:
veru my ideme k svätému sobášu.
Ideme na sobáš, upečte nám koláč;
cieľ náš je ďaleký, upečte nám veľký. (Slávia 716.)

Už ti je, Anička, posledná nedieľka,
už si nepoložíš zeleného vienka.

Mladucha ticho slzy roní. Vyžaduje sa to do istej miery, ináče by ju svet ohováral, a i porekadlo hovorí: „Mladuchin smiech — žalostné manželstvo“. Ženy rozhadzujú výslužky medzi divákov, mužovia si dodávajú dobrej vôle hriatym, v to mieša sa spev, krik a tanec. Obľúbené sú z piesní:

Obzri sa, mamilá, na martinskú vážu:
tam tvoju slobodu do ručníčka viažu.
Viažu ti hu, viažu na štyri uzlíky:
už hu nerozviaže celý svet široký. (Slávia 717.)

Milý sa mi žení v sedmohradskej zemi,
a mňa ani nevzal na svoje veselí.
Keby ma bol pozval aspoň za družičku,
nemala by žiaľu ani polovičku.

To jeho veselia štyri týždne stálo,
a moje srdiečko žalostne plakalo.
Plačte oči, plačte, lenže nezúfajte:
čomu ste privykly, teraz odvykajte. (Timko 41.)

Sasinek spomína (Die Slovaken 32), že na padlé dievča, ktoré by sa opovážilo ísť holou hlavou do kostola, hádžu slamené vence. V Orave zase bez party ide nepoctivá k sobášu. („Dies irae" 34.)

Z poverečných zvykov spomínam: Sobáš pri splňmesiaci značí šťastné manželstvo. Prší-li po čas pochodu, značí to bohaté a plodné manželstvo; inde je to znakom, že mladá rada misky vylizovala a kastrole vyškrabovala, keď prihorelo v nich. (Dlhá Lúka.) V okolí Nem. Ľupče: že nerada umývala hrnce a misky. Keď snaží jej na venec: mrcha manželstvo; ak slnce svieti: dobre umývala hrnce alebo bude manželstvo šťastné a radostné; ak prší, bude i to plačlivé a smutné (Blatnica a Michalko 269). Sobáš nesmie byť, kým mrtvému vyzváňajú alebo v cintoríne je jama otvorená. Stretne-li sa sprievod s nepoctivou, značí nešťastie. (Píla.)

Tak sa zdá, že prv nešiel svadobný sprievod rovnou cestou do kostola. Dekréta synody štítnickej zakazujú medziiným i to, aby sa „nevláčili po všetkých uliciach", keď vedú mladú nevestu (nec per omnes plateas trahendo Barth. Csetnek, str. 211). Hodný krik a hluk robiť a tým dávať výraz svojej radosti, pokladalo sa za dôležité. „Id nisi factum fuerit, puerperii non nuptiarum solemnia agitari quiritantur" (Bél II, 112.) V okolí Lubinej, keď ide sprievod cez nejakú lávku a pod., vyskočí jeden družba so slovami: „Tu sa mýto platí!" načo mu hádžu do širáka peniaze pre „muzikantov".

Hudba bývala za starších dôb celkom jednoduchá, a obzvlášte gajdoš bol osoba pri svadbe nevyhnutná. Němcová spomína, že chudobné svadby sa s gajdošom odbavily. I pieseň oceňuje dostatočne jeho váhu:

Gajdoš, milý gajdoš, nedal by ťa za groš!
keby bola svadba, nedal by ťa za dva! (Sbor. I, 47.)

I pri goralskej svadbe hrajú gajdy rollu v sprievode huslí, klarineta, čela a bubna. V okolí Vajnor: dvaja klarinetisti, piati trubači a jeden bubon. V Bošáckej doline prv tiež dostačil „gajdí mohutný bas, poskočný piskora ohlas"; teraz rozveseľujú svadobníkov dvaja huslisti, barboráš a klarinetista (Pohľ. X, 329). V 18. storočí v Turci Dulice boly preslávené: nebolo vraj tancu po Turci, kam by dulických muzikantov neboli volali (Bél II, 339). Teraz sú najobvyklejší cigáni, ačkoľvek v každej stolici jest nejaká tá „banda": v jednej dedine býva primáš, v druhej kontráš atď., ktorí ináče obrábajú svoje roličky alebo robia remeslo. — V Blatnici hrá hudba po čas pochodu: „Akú si ma, Pane Bože, stvoriu, takú si ma, Pane Bože, maj!"

Keď sa ku kostolu priblížili, zostane hudba a s nimi čo veselší opodiaľ, ostatní idú do kostola. Kde idú oba húfy osobitne, tu sa sídu, a ženíchov družba musí peknými slovami vypýtať mladuchu

od družičiek. Po dlhom sem-tam ťahaní a jednaní vymení ju pár krajciarov. V niektorých krajoch gemerských aj kde spolu i[illegible] musí družba prv za pár krajciarov, orechov a jabĺček vykúpiť m[illegible] duchu. Medzitým starejší idú na faru, tam oddajú donesené so seb[illegible] dary: jazyk a mrváň. V Turci široká oddáva „babu“ a keď je úvod, i sliepku. Ešte i pred kostolom sa ozýva spev: prekrásna na pr. svojou melodiou táto:

V tom ľupčianskom kostolíku, v tom ľupčianskom kostole,
našla som tam pred oltárom dva strieborné prstene.
Jeden sa mi na prst hodiu, a ten druhý milýmu;
keď nám bude sobáš státi, dáme jeden druhýmu. (Timko 4[illegible]

Iná pieseň kladie na srdce dievčaťu jej možný budúci los:

Teraz si ty, dievča, teraz si ty rozváž,
keď ťa už povedú družbovia na sobáš;
teraz si ty, dievča, teraz si ty rozváž:
v kútiku palica, a na kline korbáč. (Ibidem.)

Vstup do kostola musia si svadobníci zase vymeniť, tu od [illegible] stolníka, tu od mendíkov. V Pravne pretiahnu mendíci pop[illegible] dvere stužku a takto vinšujú: „Slávny a svadobný kondukt! Jak [illegible] velmi potrebný a užitečný byl stav manželský, to jisté ze slov Bo[illegible] našeho hned v ráji promluvených dokázati můžeme, že není do[illegible] býti člověku samotnému, ale učiníme jemu pomoc, která by [illegible] tento způsob i učiněna byla. I my tedy, mendíčkové církve [illegible] ev. slov.-pravňanské, se skutečně z toho těšíme a radujeme. A [illegible] toto nové manželství sám Pán Bůh novým věncem a štěstím kor[illegible] vati ráčil, a po dokonání časných let s Beránkem Kristovým [illegible] srdečně těšiť a radovať mohli — to my srdečně vinšujeme a lásk[illegible] vašim se rekomendujeme.“ Svadobníci hádžu im na to po p[illegible] krajciarov na tanier a prejdú popod stužku, ktorú im mendíci te[illegible] nad hlavy zdvihnú.

Svadobníci usadia sa do lavíc okolo oltára a začne sa kop[illegible] lácia. Prv sa to aj v noci dialo. Aspoň 10. dekrét štítnickej sy[illegible] ev. duchovenstva z roku 1591 zakazuje nočné sdavky (Barthol[illegible] Csetnek). Podobne r. 1629 zakázal superintendent Hodíkius farár[illegible] v Jablonke (Orava) po čas kanonickej visitácie, v noci viac sobáš[illegible] (A magyarh. á. h. theol. akad. Évkönyve 1885/6, Pozsony, str. 15[illegible] a konečne i synoda peštianska z r. 1791 obnovila ten istý zák[illegible] (Seberiny, Corpus max. memor. synod. str. 143).

Po krajoch česko-slovanských je známy zvyk, že pred sdavka[illegible] kladú mladuche i ženíchovi na hlavu malé venčeky, ktoré im [illegible] pred povstatím zpred oltára vezmú. (Vykoukal, Česká svadba, [illegible] 49; Bartoš, Moravská svadba, str. 30; srov. i ruské [illegible] Na Slovensku je to zvyk, zdá sa, neznámy, alebo vyhynutý. [illegible] z Báčky zpráva hovorí: „Pred sobášom jej i jemu položia na [illegible] venček z brliengu s pozlátenými lístkami“. (Kysáč.) Za to nitrian[illegible] pieseň zdá sa na ten zvyk poukazovať:

Keď som ťa nedostal za ženičku,
aspoň mi poslúžiš za družičku,
abys' mi naposled poslúžila:
môj vienok na hlavu položila,

hovorí šuhaj k deve, a ona mu odpovedá:

Nemož to, šuhajku, nemož to být,
od žálu nemožem *k oltáru jít* atď. (Sbor. II, 63.)

Podobná pieseň, tiež z Nitrianska, stojí v Sborníku II, 117. Turčianska pieseň totožného obsahu (Slávia 677) má sotretý tento charakteristický ťah, patrne z neporozumenia veci. [1]).

Keď mladucha opustí lavicu a ide pred oltár, hneď sadne niektorá na jej miesto, aby nevychladlo, lebo by aj ich láska manželská skoro ochladla, a koľko prstov si v lavici prisadne, za toľko rokov nebude mať detí. To isté docieli aj tým, keď po sobáši toľkými prstami niečo doma robí. Oddavky v kostole tvoria znamenitú udalosť v živote ľudí, i nie je div, že sú obsnované poverami.

Ešte keď pristupujú k oltáru, snaží sa mladá svojmu budúcemu stúpiť na pätu, aby nad ním panovala. „On však si to nedá, ak je pozorný.“ (Kysáč.) I keď stoja už pri sebe, má mu pristúpiť nohu, aby jej slovo platilo v dome. K oltáru majú oba rovnako a jedným krokom pristupovať, ináče ten, kto prv pristúpi, prv zomre. Majú si stať tesno jeden pri druhom, aby nebolo medzi nimi medzierky, tak aby sa ani človek, ani diabol medzi nich nedostal a ich svornosť neporušil. Keď chce ho mať „pod sebou“, nech po čas prísahy tri razy preriekne: „Ja sekera, ty nátoň“, alebo: „aby bolo po méj“ (Bošác.) Z tej istej príčiny nech mu hodne stisne malíček, keď si ruku podajú; alebo nech drží prst dohora (Kokava), alebo nech svoju ruku drží navrchu (Pravno), alebo nech šliapne na zbytky (odstrižky) z košele, ktorú pre mladého zaťa šila (Trenčín). Aby trenčianske dievča jej muž rád mal a za inými nechodil, dá mu doma s páleným vypiť utlčené tri kúsky hrebíčkového korenia, ktoré po čas prísahy v ústach držala. Aj mladý zať podobne čarí: keď ide na sobáš, zakrúti kúsok medu do handričky a dá pod palec ľavej nohy; keď príde domov, vezme med a dá ho žene s niečim zjesť, aby ho rada mala (Bošác). Podobná povera je i v Pravne: mladucha vezme si do úst cukru a v kostole bozká sa s nejakou družičkou a pritom vpustí jej do úst trochu toho cukru — aby sa tiež skoro vydala. V hornej Trenčianskej zase drží mladucha v ústach klinček (karafiát), a keď obchodia oltár, dá ho do úst mladoženíchovi. Pri oltári musí mladá obzvlášte plakať, keď chce, aby jej ako nastávajúcej gazdinej kravy dobre dojily. Peniaze, ktoré pri offere odovzdá, nech si pýta od mladoženícha i bude vždy vedieť,

[1]) V okolí Prešporka je tento zvyk tiež známy; súdim tak z jednej reči, držanej pri odchode nevesty k ženíchovi, kde starejší hovorí: „Dnes sme my kládli na vaše hlavy krásne korunky, kterými sme vaše hlavy okorunovali.“ (Z rukopisných rečí Michala Feketeho z Vajnor.)

kam on dáva peniaze a nikdy ju neoklame (Pravno). Po čas prísahy mladého zaťovej široká v Bošáckej doline čaruje: viaže na kúsku šnórky, ktorú predtým mladá nevesta nosila, tri slučky: aby pálené nepil, tabak nekúril a iné neľúbil.

Zhasne-li oltárna svieca po čas kopulácie alebo smutno horí: novomanželia budú zle žiť, rozídu sa, alebo zomre z nich niektorý (Turec). V Kokave (Liptov) nosia mladuchy zrámcované sukne; koľko rámcov si pri sobáši rukou zachytí, toľko rokov nebude mať detí. Zavreli sa v ten čas mačka so psom, zle budú žiť mladí.

Keď odstúpia od oltára, kto sa komu z mladoženíchov prv prihovorí, ten sa musí vždy prvý smieriť, keď sa v manželskom živote pohnevajú. V Turci snaží sa družica odtrhnúť kúsok z venca mladuchinho — do roka sa vydá. V liptovskej Kokave si nesmie dať z venčeka odtrhnúť, lebo by ju patričný mal v moci, a kedykoľvek by jej mohol počariť. I v Kysáči si oba dajú dobrý pozor na svoje venčeky, lebo ktorého sa prv ztratí, ten aj prv zomre.

Keď vyjdú z kostola (vo Vajnorách sa musia nazpäť idúc vykúpiť u vchodu od kostolníka), býva na mnohých miestach zvykom, že mladucha rozkrojí jablčko, jednu polovicu dá svojmu mužovi, druhú sama zje, „na znak spoločnosti všetkých vecí" (Letop. Mat. Slov. X, I, 53). V Lubinej (Nitra) pri východe z chrámu častujú sa orechami, jablčkami, a to tak, že na pr. jeden roztlčie orech a dá ho súsedovi zjesť, a ten zase jemu. To pokladajú vraj za nezbytnú pri sobáši vec. I v Mikušovskej doline rozdelí novomanželom jej krstná matka koláč, jablko a kúsok cukru.

Kým čo starší meškajú na fare pri zápise, usporiada sa zase sprievod, a ženičky spievajú na pr. v Drieňove:

Od oltára vstala, vieru zaviazala,
vieru zaviazala dvúma reťazama.
Ten drieňovský farár tak veselo káže,
nejednej panenke svobodu zaviaže.
Keby ja vedela, že by aj mne viazal,
porobila by mu, že by viac nekázal.
Obzriže sa, Anka, na drieňovský zvončok,
tam sa ti previeva tvoj zelený venčok.
Ten drieňovský zvončok tak veselo zvoní,
nejednej panenke dolu vienok zroní.
Keby ja vedela, že by aj mne zronil,
porobila by mu, že by viac nezvonil.
Obzriže sa, Anka, na cerovskú vežu,
už tvoju svobodu do ručníčka viažu.
Viažu že ju, viažu, aj ju zaviazali,
milý Pane Bože, komuže ju dali?
Viažu ti ju, viažu, tuho zaťahujú:
ver' za tebou, Anka, mládenci banujú.

(Slov. Spevy II, 86. cf. Slávia 686.)

Sprievod sa sriadi. V Turci si vedie nevestu už sám mladoženích. Niekde bývajú na vozoch, ktoré čakajú mladých, pripravené dve

stromky, jeden vpredu, druhý vzadu, okrášlené stužkami. Na prvý voz sadne si nevesta so ženíchom a niektorým starším, na ostatné si posadajú svadobníci a uháňajú veselo domov. Vydáva-li sa nevesta cez pole, musí sa v okolí Prešporka od domácich mládencov vykúpiť. Keď vyjdú z kostola, už ich pred kostolom očakáva húf mládencov okolo stolíka, na ktorom je fľaška červeného vína a tanier. Jeden z nich rační, že im cudzí ľudia z ich záhradky tajne odtrhli peknú ružičku, ktorú si oni tak veľmi pestovali, že zem okolo nej podkovičkami okopávali, červeným vínom ju polievali atď. Ale oni, ako dobrí ľudia, chcú sa s nimi pojednať. Jednajú sa od 100 zlatých dolu, až príde nevesta, hodí do taniera svoj peniaz a urobí hádke konec. Všetci ostatní urobia podobne.

Ešte pred kostolom spievajú v Pazdišovciach:

Prisahala Marča u koscele šmele,
že še na druheho nikda nezašmeje.
I Janko prisahal pred Pannu Mariju,
že ju budze trimac jak bilu leliju.
Do koscela jedno a z koscela dvojo,
vera to, mamočko, obidvojo tvojo.
Hoja, mamko, hoja, už dzivka ne tvoja,
už je toho pana, co mu ručku dana.

(Slov. Spevy I, 537.)

Zase zahúkajú výstrely, rozlieha sa spev, hudba zahrá: „Akú dostau, takú drž“, pohoniči šibnú medzi kone a všetko letí jako víchor; čo idú peší, výskajú, tancujú celou cestou. Vrana idúcim so sobášu zvestuje nezdar, holub zdar v manželstve. Keby v tento čas niekto hodil medzi mladých hlinu, vzatú z hrobu, zošklivili by sa jeden druhému, lebo každý videl by na druhom koňskú hlavu (Pohľady II, 507). Kde-tu je ešte obyčajou, že im povrazom alebo reťazou zatiahnu cestu a svadobníci sa musia vykúpiť (Timko 19). Na Dlhej Lúke to robia vtedy, keď nevesta je z druhej dediny. V Turci sú z piesní po čas pochodu najobvyklejšie:

Už si ty, Anička, už si ty raz naša,
už sme zaplatili od tvojho sobáša.
Už sme zaplatili štyradvadsať groší,
už teba, Anička, nikto nevyprosí.
Od tvojho sobáša tvrdý toliar dali,
už sme ťa, Anička, už sme si ťa vzali.

(Kollár. Zpiew. I, 242. Sbor. I, 39.)

Podobných dvojveršov je veľké množstvo, ktoré potom jedno k druhému prikladajú a spievajú. Timko (str. 42) sdeľuje ich ešte niekoľko:

Jaj, čo si plakala, keď ťa sobášili,
var' si si myslela ľúbiť sa s inými?
A ja som sa bála tej tvojej materi,
keď ona má jazyk zo samej oceli.

Neboj sa, Anička, tej mojej matere,
veď si ona jazyk do roka zoderie.
A keď ho zoderie, dá ho ocelovať,
a mne, nebožiatku, bude ubližovať.

V Mikušovskej doline ako je jednoduchý pochod do kostola, tak i nazpäť. Družba zavedie mladú nevestu domov. Ona ho hľadí predbehnúť; ak sa jej to podarí, utŕži si družba hanbu a musí zaplatiť istú pokutu; ak ju však družba riadne dovedie, vezme si bársakú vec, záloh, na ktorý si vypije, a ona si ho musí vymeniť. I v Kysáči uteká nevesta napred do domu, aby mala v manželstve prednosť. Podobne v Nem. Ľupči a okolí.

Tu je zase veľká rozmanitosť: a) Niekde ide nevesta po sobáši rovno do ženíchovho domu s celým sprievodom (Timko 19); inde (na Dlhej Lúke) ide len s niekoľkými družiciami, a ostatní jej svadobníci idú do domu jej rodičov, kdežto mladý zať s ňou do svojho. Potom sa aj svadbuje vo dvoje. b) V Hornej Lehote (Zvolen), v Mikušovskej doline, v Gemeri okolo Drienčan atď. ide každý svadobný húf o sebe do svojho domu a len neskoršie sa spoja. V Ďarmotách ide nevesta do domu ženíchovho, ženích do nevestinho. (Němc. 314.) c) V Turci, Orave, Báčke, Prešporku atď. idú všetci do nevestinho domu, kde je aj hlavná hostina, obed (večera).

Prijatie nevesty v prípade a) v dome ženíchovom uvidíme neskoršie (pri preväžaní). V páde c), keď sa svadobníci vrátili domov, bývalo prv vo zvyku, že starejší zase prehovoril niečo na uvítanie, na pr.: „Když Pán Bůh milostivý šťastlivou učinil cestu naši, že jsme všecky věci s pomocí Boží v domě i v chrámu Páně vykonali: rozpomínáme se na dobrotu milého Pána Boha a zvelebujeme jméno jeho, říkajíce s Jákobem patriarchou: menší jsem všech milosrdenství tvých, ó, Hospodine. Neboť samotni jsme byli, a již nyní máme dva houfy nového prátelství, v kterémžto houfě privedli jsme s sebou mladoženíchův, svatým sobášem stvrzených a požehnaných. Aby tyto dvě osoby napotom již byly jedno tělo, jako psáno nalezáme ku Korintským v 6. kap. v. 16., aby tak spolu spojeni jednomyslně, jedným srdcem, jednými ústy Pánu Bohu sloužili, v lásce a pobožnosti živi byli, Pána Boha i svých rodičů obojich ctili, práce své pilně konali, a nám všem očekávané potěšení a radost způsobovali. Mezitím i my se radujeme, že vás novotných prátelův v dobrém zdraví nacházíme. Pán Bůh dej, abychom v bázni Boží nejen nyní, ale i na potomné časy v lásce spolu živi byli. Prosíme vás predce, aby ste našemu príchodu vděčni byli a nás mezi sebe prijali. My se budeme usilovati tak se spravovati, aby sme se mohli v lásce prátelské zde zaměstknávati a s našimi manžely a prátely se radovati.“ Na to sa pousadzujú, a čo mladší pustia sa do tanca.

V okolí Pravna ide so sobášu všetko rovno do krčmy, kde potom tancujú. Len mladí a hlavní „úradníci“ idú domov (k rodičom nevesty) a tam ich hneď potraktujú: štrúdľou, pečienkou, hriatym, alebo vareným vínom „pre štestia“. V Blatnici mladí nesmú jesť pred sobášom, po celý čas sa postia a len po ňom s

zajedia. Na to sa všeci odoberú k tancu, kým ich nepríde zváč volať k večeri. V Báčke rozdávajú sa dary, ktoré mladý určil pre domácich. V Lubinej idú všetci do najbližšej krčmy, tam pijú a na to sa mladucha odoberie domov, a len neskoršie si príde pre ňu mladoženích. U neho je potom hlavná trakta. Mladucha po ten celý čas drží cez plecia prehodený povojok silno pri sebe, aby aj ju muž až do smrti tak tuho pri sebe držal.

(Pokračovanie.)

Pod rumami.

Či povíchrica nezašumí,
 či nerozihrá mrákavy?
Či strela spí? Veď, zdá sa, rumy
 tak žiadajú si zábavy!

I stará lipa svoje oči
 ku čiernym mračnám opiera,
a čaká, kedy strela skočí,
 či silno v rumy udiera.

Oj, ona rada na to hľadí,
 keď letí v rumy žiarny had,
zavýskne, vidiac záblesk hadí
 a skalín, piesku vodopád.

Už lipa veky ticho stojí,
 už mnohé deje videla,
i ona — vraví — bola v boji,
 lež vypravovať nechcela.

Len jedno šepce: putá nosil
 ten muž, mňa sem čo zasadil;
prst bol mu rýlom, slzou rosil
 a často rosiť prichodil.

Už dávno leží — jarmo svoje
 nevládal nosiť na tyle;
včiel vysielavam spevné roje
 s modlitbou k jeho mohyle.

Ja dobre chápem, lipa moja,
 úst mlčanlivosť, nemotu:
tys' nevidela rekov boja,
 len ujarmených robotu...

Tys' iba rabov vídavala
a miesto zbroja putá, bič...
Mlč! z dôb tých čo si zachovala,
to z pamäti si vyhoď, znič.

Ctím škodoradosť tvoju veru,
že raduješ sa mrákavám,
že výskaš, keď sa strely perú: —
buď česť tým tvojim zábavám! —

Už rozkolísal víchor stromy,
hrom z diaľky čosi hovorí:
mňa, lipa, ochráň od pohromy,
ak zasluhujem podpory.

Už letí had a stena puká,
už padá z rumov hŕba skál...
hrom v čiernych rumoch desno húka —
ja ale s lipou zavýskal.

Dve zrazu strely zapraštaly,
by hlbšiu ranu zadaly,
my s lipou z toho radosť mali,
že rumy v kvílbe padaly.

Však povíchrica mračná jala,
i strely za ňou letely:
na rumoch ešte mnohá skala —
dosť ešte práce pre strely.

— — — — — — — —

Ja tiež mám v duši zámkov rumy,
tým doprial by som veru hrom,
by sossuly sa... Jasné dumy
sú mojou túžbou, mojím snom...

Somolický.

Idylka.

Slnko leje svoje lúče na pšeničné radky,
(poznáte to: slama dlhá, ale klas len krátky).

Rebrinový voz už čaká celý roztúžený,
kedy ho už začne plniť gazda ohorený.

Oje visí opustené, snáď ho slnce páli,
alebo snáď preto smúti, že mu kone vzali.

Na medzi sa ďatelinka v mater-dúške skrýva,
kone hryzú ďatelinku, žriebä pri nich sníva.

Na súvratí gazda zastal, utiera pot s čela,
naostriv si lesklú kosu — rúbe do vesela.

Na veži už zazvonili — kosec namrzený:
čo tak náhlia s opekanci dnes tie naše ženy?

Malá Marka nesie misu: »Pomáhaj Boh!« — vraví —,
»Pán Boh uslyš, dievka moja, či ste doma zdraví?«

»Zdraví by sme všetci boli, súseda len híka,
lebo že jej ako kohút sliepka kikiríka.«

Pri potoku na súvratí vrbina sa kýva,
do jej tône gazda náš sa s plnou misou skrýva.

Malá Marka (horká malá, keď už šestnásť mala!)
z červených a modrých kvetov kytku uviazala.

Na oje si potom sadla, žriebä k sebe volá:
nenazdajky ja už pri nej — náhoda to holá...

Nenazdajky prídem ku nej, ani nepozdravím,
dlaniami jej oči zastrúc: hádaj, kto som? vravím.

Ak mi meno neuhádneš, bude ti ver' beda,
lebo ťa tak vybozkávam, až mi budeš bledá.

Ona háda — neuhádla, objal ju ja vrelo,
vybozkával svieže líčka, ústa, biele čelo.

Pozreli sme ta, kde otec, ale ten bol Boží,
koníky zas sišly s medze — lepšie pásť sa v zboží.

Ona tíško hrkúta mi: »dobre ťa ja znala,
krok tvoj poznám, ale tvojich bozkov som si priala.«

Tak sme pekne hrkútali na tom smutnom oji,
že sa nám už začalo zdať, že sme dávno svoji.

Žriebä pri nás stojí, hľadí: divno mu to padá,
že ja vravím: duša moja, — ona: ja ťa rada!

Boh vie, dokiaľ by sme boli takto hrkútali,
keby ňanka v tôni krovia dlhšie boli spali.

Ale spali, aby vstali, do práce sa dali,
aby pre to hrkútanie Marku prekárali.

Somolický.

Reštaurácia na dedine.

Napísal *Martin Medňánsky.*

(Pokračovanie.)

Kým Martin bol mladší, i on chodil s košom a roznášal po svete sklený tovar, a poneváč bol nad mieru skrovný, usporil si a v sporiteľni uložil niektorú zlatku. Keď dosiahol 20. rok, musel sa k vojsku dostaviť a svoje tri roky vojenčiny v riadnom vojsku odbaviť. Bol pekne urastlý, intelligentného výzoru, príkladného chovania, v službe ochotný, a k tomu znal i dokonale písať, preto za tri roky stal sa pri vojsku šikovateľom. Chceli ho i na ďalej pri vojsku podržať, lež on túžil za svojou rodnou vieskou a za Hanuľou, ktorá na neho čakala, kým si vojenčinu odbaví. Po svojej tetke Tuťalovej, ktorá v tom čase umrela, zdedil chalupu a niekoľko roličiek; preto, navrátiac sa z vojenčiny domov, nechodil viacej so sklom po svete, lež vydržoval si podriadených pomocníkov, ktorých so skleným tovarom do sveta vysielal. Títo jemu periodicky účty skladali a on oddal sa poľnému hospodárstvu na svojej otcovskej dedovizni a na škvarke, ktorá mu po tetke Tuťalovej pripadla. Skoro stal sa vodcom svojich spoluobčanov, ktorí zároveň s ním viedli obchod so skleným tovarom, lebo viedol ich denníky, srovnával ich účty a viedol rozsiahlu korrešpondenciu medzi týmito a ich príslušníkmi, bol im osožný i u pána Jarábka. Tak stal sa Martin hlavným faktorom žabíneckých sklenárov.

Večer práve šiel Martin zo Sosnian domov, keď s pánom Jarábkom vybavil bežné záležitosti svojich spoluobchodníkov. Bola krásna júnová noc, hviezdy trblietaly na jasnej oblohe, keď Martin dochádzal k Žabíncu. Práve šiel lúčinou, ktorej skosená tráva príjemný zápach vydávala. Martin zahľadel sa na hviezdnu oblohu, postál, a aby sa vyrazil, plným hlasom zaspieval:

> Kebych vedel, kde to leží,
> kam to tá noc ráno beží,
> letel bych ta jako strela,
> vrátiť by sa mi musela.

V blízkom kroví na pokraji hory svietily svätojánske mušky a na obzore od severu k juhu zaiskrila hviezda, ktorá, oblukovým smerom preletiac, v tmavom všehomíre zanikla. Razom udre Martinovi o uši milý dievčí ohlas:

> Keby som vedela, kam tá hviezda sletí,
> bežala by som jej s fertuškou v ústrety.

Martin sa radostne zachvel, lebo nemyslel, že by sa tu potkal s hlasom svojej milenej Hanuľky. Ani Hanuľa Žuchova, ktorej z hrdla a duše vyšiel tento ohlas, nenazdala sa, že Martin, táto jej hviezda, tu letí jej v ústrety a do náručia jej padne. Martin zaraz poznal Hanuľu, priskočil k nej, objal ju a pýtal sa, kde sa tu vzala?

„Vedela som,“ vraví Hanuľa, že si išiel do Sosnian, tak vyšla som ti v ústrety, aby som mohla s tebou byť, keď pôjdeš domov. A keď videla som tú hviezdu padať s neba, myslela som na teba, že by som ťa rada, jako tú hviezdu, do zásterky zachytila. A, hľa, už si tu. Ja som práve myslela na vlka, a vlk bol za humny. A veru rada som, že sa môžem s tebou sijsť, lebo, vieš, počula som, že ti nahovárajú vdovu Zuzu Bubákovú, a to ma tak trápilo, že chcela som z tvojich úst zvedieť, či to pravda, alebo nie, a čo ty na to povieš?“

„Hej, áno, áno, Hanuľa moja,“ zasmial sa Martin, „ľudia mi nahovárajú Zuzu Bubákovú, lež, na Boha, z tej múky nebude cesto, ani z toho cesta koláče. Ale povedz ty mne, Hanuľka, jako veci stoja, lebo ja počúvam, že i teba nahovára vdovec, prísažný Kulifaj?“

Ale, Martin, dajže mi pokoj s tým Kulifajom. Musela by som rozum potratiť, keby som za toho išla. Tatko ovšem boli by radi, kebych sa vydala za Kulifaja; veď vieš, akí sú. Mnoho si zakladajú na úrad a povedali, že kto si mňa vezme, musí byť aspoň prísažným. Ale čo mňa po prísažnom a čo po Kulifajovi? Prísažný sem, prísažný tam, ty si mne tisíckrát milší; ja za iného nepôjdem, jako za teba, Martinko môj zlatý. A čo by hory padly na mňa, a ja radšej s tej skaly vysokého Glgáňa vrhla by sa dolu, nežli by som mala isť za Kulifaja. Ja bez teba žiť nemôžem, a bez teba bola by som jako ten topoľ pred farou, keď mu korunu soťali. A keby si ma ty nechcel, veď nechodil bys' za mnou, a ja by som odpovedala:

Hej, topoľ, topoľ, hej, topoľ, topoľ, zelený topoľ,
keď ty mňa nechceš, keď ty mňa nechceš,
dajže mi pokoj!

„Hej, len tak, Hanuľa moja; prísahám ti, že ja inej na svete nechcem. A potrebujem gazdinu do domu, nemá mi kto uvariť, nemá kto oprať. Ty musíš byť mojou; nepopustím. Hej, úfam sa, že prv, než na takto rok žitko v poli dozreje, prv, než lastovičky odletia, nám pán farár ruky sviaže. Veď vieš, jako hľa ten náš pán žabínecký „peknú kázeň káže, nejedny ručičky do ručníčka sviaže.“

„No len tak, Martinko môj; ja ti sľubujem, že ja iného nechcem, ako teba. A keby ma tatko za Kulifaja nútili, radšej utečiem, pôjdem do sveta, slúžiť, ale Kulifaja nie, hej nie, — radšej dám sa mrtvá vyniesť na cinter.“

Stisli si ruky. Martin objal Hanuľu, vrúcne ju pobozkal, a rozišli sa domov.

Na druhý deň namieril Martin na faru k pánu farárovi Holúbkovi, sdôveril sa mu vo všetkom, vysvetlil mu svoje domáce okolnosti a svoj pomer k Hanule, predniesol prekážky, aké sa mu v cestu kládly, i to, že starý rychtár Žucha núti Hanuľu za Kulifaja, lebo vraj tento je prísažný, a kto vraj si Hanuľu vezme, musí byť aspoň prísažným v obci.

Pán farár vypočul Martina. Prisľúbil mu, že nakoľko jeho vplyv postačí, pousiluje sa rozptýliť predsudky starého Žuchu. Na-

čím vraj len dočkať času, jako hus klasu, lebo všetko je v rukách Božích, a márne sú zámery ľudské, jestli tieto nesrovnávajú sa s vôľou Božou.

Počiatkom tohoto stoletia v našom biskupstve bolo mnoho kňazov, ktorí vtačie mená mali. Tak boli v tom čase kapláni Škovránok, Jarábok, Hýl, Orol, Dudok, Slávik, a sám generálny vikár volal sa Ďatel, a jeho vnuk, farár v Nemšovej, podobne Ďatlom.

Pán farár Ďatel bol výborná duša, len tú chybu mal, že nevedel sa jaksi s kaplánmi znášať, natoľko, že u neho si kapláni takmer kľučky podávali z ruky do ruky. Už všetci výššpomenutí kapláni v Nemšovej svoj noviciat odbavili, až nakonec dostal sa k pánu Ďatlovi do Nemšovej Padevet, jako výpomocný kaplán, t. j. cooperator. Lež i s týmto nevedel sa pán farár nijako srovnať a chcel ho mať od seba odstráneného a nahradeného iným. Z tej príčiny obrátil sa listovne na svojho strýka, generálneho vikára Ďatla, a žiadal ho o nového kaplána, dôrazne doložiac tieto slová: „nolo autem Padevet aut ullum e genere avium". Generálny vikár rozzlobil sa na tieto slová, hodil kapucium o stôl a zvolal: „iste ingratus erga suum genus!" a aby jeho žiadosti vyhovel, poslal mu nového, Lišku, s nímž jako vyšiel pán farár Ďatel, o tom kronika mlčí.

V Žabinci u pána farára Holúbka boli na návšteve revírnik Straka a Jarábek, majiteľ sklenej huty v Sosňanoch. Po obede sedeli a pri čiernej káve páni kúrili cigary a pán farár Holúbok pochutnával si na svojej fajočke. V tom vošla stará gazdiná, donesúc objemný list s veľkou červenou pečaťou, z čoho dalo sa súdiť, že je to úradný dopis.

Holúbok otvoril list a čítal. Páni Straka a Jarábek čakali, kým list prečíta. Keď pán farár list prečítal, položil ho na písací stolík a usmievajúc sa prehovoril: „Páni moji, dostaneme kaplánka. Neznám ho síce osobne, len z toho, že predtým volal sa Špaček, dnes však Spácay, nevdojak prichodia mi na myseľ slová nebohého nemšovského farára Ďatla, písané generálnemu vikárovi Ďatlovi: „nolo autem Padevet aut ullum e genere avium." Ostatne dočkáme, čo a jaký je vtáčik, menovite čo sa plnenia kňazských povinností týka, — či je horlivý kňaz a či pomôže mi so zdarom účinkovať na vinici Pána. Ergo vederemo!"

Asi o týždeň prišiel pred faru voz a s ním kaplán Spácay. Pán farár Holúbok prijal ho s nelíčenou radosťou a s bratskou láskou, privinul ho do náručia, pobozkal, batožinu dal odniesť do prichystanej, čisto pristrojenej kaplánky, a jeho uviedol do svojej izby.

Pri obede hovoril pán farár: „Úfam sa, braček môj, že tu skoro privyknete a nebudete túžiť za mestským životom. My tu povedieme ovšem dedinský život, budeme si žiť v tichosti, vzdialení od svetského hluku, zato ani vystavení nebudeme pokušeniam, jaké snáď inde číhaly by na nás a mohly by sa stať škodnými našim dušiam. Čo vám ku pohodliu načim, to mi dôverne povedzte.

Žiada-li si čo kedy mimoriadne váš žalúdok, tak vám moja komora a kuchyňa stoja ku dispošícii. Žiadam si, aby ste sa u mňa dobre cítili, jako doma, aby ste boli so mnou a ja s vami spokojní, oba šťastliví, aby sme mohli oba zvolať: ecce quam bonum, bonum et jucundum, habitare fratres, fratres in unum. Čo sa povinností týka, budeme sa vzájomne napomáhať; nie som ten, ktorý rád uvaľuje ťarchy na bedrá iných, ani nechcem, aby ste vy brvno dvíhali za ťažší a ja za ľahší koniec. In omnibus charitas et aequalis divisio. Predne si za pár dní odpočiňte, izbičku si dajte do poriadku, pozrite si kraj, naše okolie, a oboznámte sa s pomerami našej, drahou krvou Ježiša Krista vykúpenej vinice Pána."

Pán kaplán Spácay, ktorý vyzeral jako nejaký „štucer", švihák, slovensky len lámal, satyricky sa usmievajúc riekol: „Ďakujem, főtisztelendő úr, za všetku mi osvedčenú láskavosť, avšak poznamenať a ponížene prosiť musím, keby mi neráčili vykať, lebo, vedia, főtisztelendő úr, že kto vyká, ten je panslav; to slovo ‚vy' je šillok, po ktorom sa u nás panslávi poznávajú, a ja snadno mohol by som prísť do podozrenia, že i ja som panslav, keby som im vykal. Čo nech Boh chráni; radšej zomreť, nežli stať sa panslávom. To by bolo na moju škodu a stalo by sa istotne prekážkou mojej budúcej karrièry. Nás v semináriume pilne upozorňovali na to, aby sme sa chránili panslávov, lebo vraj to sú vlasti nebezpeční ľudia. My vraj sme všetci Uhri, lebo žijeme v uhorskej krajine, a jako takí musíme byť uhorskí vlastenci a uhorskú reč nadovšetko milovať. Každý Slovák má a musí sa stať Uhrom, lebo toto požaduje ‚egységes magyar állami eszme'. A tak, prosím ponížene, keby mi neráčili vykať, ani odo mňa to žiadať, aby som im ja ‚vy' hovoril."

„Čo sa toho týka, môj drahý pán kaplánko," odvetil pán farár, „tak im ochotne to nebezpečné ‚vy' preminiem a budem im hovoriť ‚oni', keď i tak jedno ani druhé neposkytuje nám záruku večného dušného spasenia. Nemyslím však, že by ‚egységes magyar állami eszme' bol Ježiš Kristus založil a apoštolovia ohlasovali, a že by sme sa len s pomocou ‚egységes magyar állami eszme' mohli dostať do kráľovstva nebeského. Ba myslím opak toho, že i my Slováci jako takí máme právo a nároky na kráľovstvo Božie, a že sa ta i skutočne dostaneme jako Slováci, lebo nemyslím, že by sme preto vytvorení boli z kráľovstva nebeského a že do neho len Uhri môžu sa dostať. Ja znám len toľko, že Ježiš Kristus kázal: euntes in universum mundum praedicate evangelium omni creaturae, jako i to, že svätý Pavel nerobil rozdiel medzi židom a Grékom a ani cirkev katolícka nevytvára Slovákov zo svojho lona, čo i sv. otec Lev XIII. verejne osvedčil, keď vydal encykliku ‚Grande munus', v nejž všetkých Slovanov celého sveta, a tak i nás Slovákov, ku svojim otcovským prsiam privinuje, chváli a požehnáva. Vyznáva to i cirkev katolícka, ktorá v modlitbe: ‚Deus, qui per diversitatem linguarum universas gentes in unum ovile congregasti' a tým cieľom missionárov vysiela do rozličných zemí, i medzi Indiánov a Zulukafrov, lebo tejto na dušnom spasení týchto práve tak zá-

leží, jako na dušnom spasení Slovákov, Nemcov a Maďarov. Ostatne, pán kaplánko, qui bene distinguit, bene docet. Všetky národy v Uhrách sú Uhri in genere, lebo všetci bývame in Hungaria, et non in Magyaria, pre ktoré pomenovanie Uhorska, Hungaria, Maďari ani výrazu nemajú, lež volajú krajinu ‚Magyarországom', a z toho povstal v ich mozgu onen galimatias, že chcú nás všetkých na Maďarov pretvoriť. Lež in specie inšie je Maďar, Slovák, Rus alebo Srb. My všetci v Uhrách sme Uhri práve tak, jako každý národ v Amerike je Amerikán, alebo vo Švajciarsku Švajciar, pri čom neprestáva špeciálna individuálnosť Nemca, Francúza a Taliana, ačkoľvek je každý Švajciar. Ináče o politike sa s nimi jakživ hádať nebudem; chcem, aby oni spoločne so mnou so zdarom pracovali za blaho a dušné spasenie našich veriacich, čo nech je spoločné pole našich snáh, nášho účinkovania, a nech nám v tomto predsavzatí Pán Boh pomáha."

Keď si kaplán sriadil izbu a do rána sa vyspal, išiel prvú visitu urobiť pánu Kákaymu, obecnému notárovi. Ten prijal ho s neobyčajnou radosťou. Konversácia išla len maďarsky a zaraz poznaly sa seberovné duše a skoro uzavrely medzi sebou intímne priateľstvo, sľúbiac si navzájom, že sa každodenne schádzať, spolu obcovať, vzájomne sa napomáhať, missiu „patriotismu" spoločnými silami podporovať a kultúru maďarskú pozdvihovať budú.

Druhá visita platila Raubvoglovi, kam kaplána Spácayho notár Kákay ešte v ten istý deň osobne zaviedol a predstavil. Raubvogel nad touto návštevou bol veľmi potešený a nabídnul pánu kaplánovi, aby jeho 15-ročnú dcéru Reginu a jej troch mladších bratov v maďarčine vyučoval za slušný mesačný honorár. Poneváč toto nabídnutie kaplán považoval za svoju vlasteneckú úlohu, tak ochotne ho prijal a prisľúbil, že od nastávajúceho dňa započnúc každodenne od 4. do 5. hodiny popoludní jeho dietky maďarčine vyučovať bude. Mladá Regina za ten čas prestrela čistý obrus na stôl, doniesla niečo cukrového pečiva a postavila na stôl fľašu červeného vína. Raubvogel i Regina lichotive ponúkali, aby si páni zajedli a zapili; Raubvogel doniesol karty a zahrali sa až do samého večera prvý raz kalabrias, ku ktorému potom každý deň pravidelne dostavil sa notáriuš, čo deň kalabriasovali, intímne sa poznávali, až utvorili medzi sebou priateľský spolok, namerený proti pánu farárovi Holúbkovi, a ustálili sa na tom, že jako nobilis triumviratus opraty obecných záležitostí do rúk prevezmú, prevahu moci farárovi z rúk vytrhnú a blaho obecné svojím vzájomným a spoločným vplyvom podporovať budú. Priateľský pomer medzi nimi zo dňa na deň sa tužil, kalabrias často pretiahol sa až do polnoci, a pán kaplán, aby sa nemusel na určitú hodinu na večeru ustanoviť, raz navždy poďakoval sa na fare za večeru.

Kaplán Spácay bol rodom Slovák, syn slovenských rodičov roľníckeho stavu, jeho otec volal sa Ján Špaček a matka Anna, rodená Strnádková, vychovaný však na novomódnych maďarisujúcich gymnásiach a v podobnom kňazskom semináre, kde maďarisácia natlka sa študentom i bohoslovcom do hlavy, stal sa „Maďarom"

a sám neveril, že vlastne je a mal by byť Slovákom, lebo otec a matka neznali slovíčka maďarsky, boli poctiví slovenskí roľníci a neznali inej reči okrem slovenskej.

Slovensky vedel toľko, koľko vie každý, kto sa zo slovenskej matere narodí, koľko zná každý kočiš, čo by ani čítať a písať nevedel. O správnej literárnej mluve a spisbe pán kaplán nemal ani pochopu, veď, Bože, jakživ nemal v ruke ani slovenskej knihy, ani nečítal, ani čítať nesmel, lebo v semināri bolo prísne zakázano slovenskú knižku, a čo by to bol sám katechismus alebo sv. Písmo, do ruky vziať. Kto by sa bol v seminári opovážil slovenskú knihu čítať, takého hneď bez milosrdenstva z ústavu vylúčili. Nie div, že keď Spácayho ordinovali, že tento slovenčinu len lámal, ustavične sa zajikal, „izékal", maďarské slová a výrazy miešal a maďarské sady upotreboval, že sa jeho reč mohla viacej „volapüku" podobať, nežli slovenčine. Veď ani „Verím v Boha" neznal slovensky nazpamäť. O materiálnej i duševnej biede, o potrebách utisknutého slovenského národa tým menej mal nejaký pochop.

Keď kaplán prvý raz kázal, pán farár pred kázňou upomenul ho, aby po kázni oznámil farníkom, že v tomto týždni máme suché dni (quatember). Po ťažko a jak-tak lámano prednesenej kázni, ktorú nabifľoval sa z takrečeného „faulencera" v maďarskej pôvodine tlačených kázní, oznamuje kaplán: „Dávam na vedomie (to *vám* nebol by za celý svet vyslovil), že v tomto týždni máme —", tu sa zastavil, lebo nijako nevedel sa rozpamätať, jako povie sa quatember po slovensky; opakoval teda celú vetu: „Dávam na vedomie, že v tomto týždni máme —" a z jeho úst vyhŕklo: „tri piatky".

Dľa úradu a povolania bol kaplán povinný v škole náboženstvo prednášať, ktorú úlohu predtým v škole svedomite konal pán farár s pomocou učiteľa Hlahola. Kaplán, prijdúc do školy, počal katechismus maďarsky vysvetľovať. Namrzel sa velice, keď zkúsil, že dietky nerozumia ani slova maďarsky. Počal učiť a jakosi natĺkol im do hlavy, že sa naučili maďarsky prežehnať a za tým „Otče náš", „Zdravás'" a „Sláva Otcu" maďarsky vyrecitovať.

Keď zkúsil, že vyučovanie náboženstva bez znalosti maďarskej reči nijako nejde a dietky pochopiť nemôžu, umienil si naučiť dietky po maďarsky. Cítil, že týmto cieľom je nevyhnuteľne potrebná „óvoda", v nejž by sa dietky od tretieho roku počínajúc maďarsky hovoriť naučily a tak pripravené snadnejšie by chápaly v maďarčine i ostatné predmety i samo náboženstvo, keď sa do elementárnej školy dostanú. Predbežne, aby koľko-toľko maďarsky sa naučily, aby naučenie samospasiteľnej reči snadnejšie šlo a za hračku dietkam slúžilo, umienil si, že ich najprv hravým spôsobom nazpamäť naučí maďarským slovám. Tým cieľom, aby maly copiam verborum, složil slovensko-maďarský slovník in forma cadentiarum. Tento počínal sa takto:

Kérdés je otázka,
kolbász je klobáska;

ablak, to je oblok,
a abrak je obrok.

Szalonna slanina,
málna je malina;
kláštor, to je klastrom,
a flajster je flastrom.

Instálok je prosím,
kaszálok je kosím;
bőgő, to je basa,
a malac je prasa.

Straka, to je szarka,
strakatý je tarka,
paradicsom rajčák,
a Galgóc je Frajšták.

Okrem takýchto kadencií vyučoval kaplán školskú mládež i maďarskému spevu; učil ich maďarským nápevom a rozličným svetským pesničkám, ako na pr.: „Ez az én szeretőm, ez a pici barna", alebo: „A szerelem, a szerelem, a szerelem sötét verem".

Také piesne mládež skoro sa naučila. Milý, jemný hlások detí uspôsobený bol k tomu, že v speve mohly sa i produkovať. Spev slúžil im za hračku a milé vyrazenie, a domov dochodiac i po ceste si opakovaly piesne, tak že matky neraz ich zahriakly, aby boly ticho, aby v škole radšej učily sa nábožným kresťanským piesňam, ktorým i ony mohly by porozumeť, čo by vraj slúžilo ku cti a sláve Božej.

Po škole šiel kaplán k notárovi, rozprávať mu o ťažkostach vyučovania náboženstva a maďarčiny, o tuposti dietok a nevyhnutelnej potrebe „óvody". Notár Kákay dôrazne prisvedčoval a dokladal, že to stať sa musí, k tomu však načim, aby pri najbližšej voľbe sosadili rychtára a obecných úradných, aby miesto rychtára Žucha a jeho úradných pomocníkov nastúpili schopnejší a energičnejší údovia, ktorí vedeli by sa za vec zaujať, lebo vraj so Žuchom a terajším celym úradom, ktorí sú „chrapúni" a ktorých farár Holúbok na oprátke drží, to sotva pôjde. Načim vraj pri najbližšej voľbe rychtára a úradu napred týchto svrhnúť a do úradu postaviť takých, ktorí zaujmú sa za svätú vec. Načim, aby pri najbližšej voľbe za rychtára vyvolený bol Raubvogel a ostatní úradní, ktorých ako najsúcejších Raubvogel navrhne.

Tento návrh velice sa ľúbil kaplánovi.

Večer našlo sa trifolium, ako obyčajne, pohromade a v dôvernej konferencii pretriasala sa záležitosť nádejnej „óvody", spolu i nabídnutá bola Raubvoglovi hodnosť rychtára. On nabídnutie ochotne prijal, stavbu novej „óvody" všemožne podporovať prisľúbil. Hneď sklepali i kandidačnú listinu budúcich úradníkov s vytvorením všetkých dosavádnych. Do nového úradu mali sa dľa návrhu Raubvogla dostať samí od neho závislí ľudia, ktorí v jeho

dielni metly robili, jemu drevený a iný tovar oddávali, u neho pálené „na bradu" kupovali a u neho až po krky zadlžení boli. Títo všetci živorili z milosti Raubvogla, boli zväčša korheli a ľudia neporiadneho života. Medzi týchto menovite patrili Žovinec, Chvasta, Zuzkin, Špagát, Chochláč a Švančara, ktorí všetci dostali sa do kandidačnej listiny.

O celom komplote ani pán farár Holúbok, ani rychtár Žucha, ani úradní nemali tušenia. Do času, kým nastane nová voľba rychtára a úradných, spojenci ustálili sa na tom, aby Raubvogel svojich privržencov náležite obrábal, pričom k voľbe pôdu pripravovať zaviazal sa i kaplán Spácay, i notár Kákay. Tešili sa tomu, že Raubvogel má svojich ľudí vždy po ruke, kým väčšina mužských občanov a voličov, ktorí sú privržencami pána farára Holúbka, v záujme sklenárskeho obchodu roztrúsená je po svete, a práve tí, ktorí by Raubvoglovcom mohli robiť prekážku, i po čas reštaurácie budú vzdialení od domova. V neprítomnosti vraj týchto budú privrženci Raubvogla pohromade a vo väčšine a tak vraj môže ísť všetko jako po masle. Poneváč práve v tomto čase umrel mladší rychtár Uškrt, tak na uprázdnené miesto jeho ustanovili dosadiť Žovinca. Kandidačná listina spojencov znela teda takto: rychtár Raubvogel, podrychtár Žovinec, prísažní Švančara a Chvasta. Načim len dokonale pôdu pripravovať, voličov pohromade a „na motúzku" držať, čo vraj pán Raubvogel a notáriuš Kákay najlepšie dovedú. V duchu potešení, posilnení, pripili si vzájomne na zdravie, na zdar budúcej reštaurácie. Treli si ruky od radosti, podávali a stískali si ich, potom sadli si ku kartám a hrali až do pozdnej noci kalabrias. Kaplánovi i notárovi Raubvogel veľkodušne doprial značnejšiu peňažitú výhru.

(Dokončenie.)

Koreň a výhonky.

Novella od *Svetozára Hurbana Vajanského.*

(Pokračovanie.)

IX.

Miešaná hôrka.

Elegantná dáma pošla k dverám domu smelým, pospešným krokom, jako chvátame po dlhom rozlúčení k dobre známym a drahým miestam. Široký závoj, jemný jako puch, zakrýval jej tvár, horúčosťou rozpálenú. Tenunkými čipôčkami závoja jasaly sa veľké, jastrivé oči.

Ján Drevanský, rozjarený, veselý vybehol pred dvere v ústrety neskorému, už nečakanému hosťovi. Servietka mu ešte lengala zpod nákrčnika, na jeho dobrej tvári bol výraz dobrodušnej zdvorilosti...

Príď i sám čert z jazerného pekla, hovorila tvár jeho, i teba pekne privítam a pohostím na Jána.

Dáma, uvidiac ho, zrýchlila krok, potom prosto pustila sa do behu, rozovrela ramená, odhodiac pritom zručne fajný závoj a s výskokom padla mu okolo hrdla tak silno, čo sa zpätil.

V izbe zbadali, čo sa stalo, prv než sám Drevanský. Všetci poodskočili od oblokov a posadali si na staré miesta. Tichosť nastala, hostia obzerali druh druha... Ráruska nevydržala... jazyk ju svrbel, ústa pálily.

„Lenóra... verubože Lenóra! Pekný gratulant! Úbohý Ján!“

Drevanský nemo, jako stĺp stál a prijímal nežné bozky na obe líca... Servietka padla mu k nohám.

„Ach, duša, jak výborne vyzeráš! Tys' mi krásny, zmladnutý! A kde sú naše milé deti?“ Ona konečne pustila muža a pribehla k devám, ktoré stály u schodov a s ustrašenými očami hľadely na nežnú scénu.

„Tos' ty, Marí — jaká veľká — celá nevesta — a ty, môj hercpinkl, Juliš — poďte, deti moje, na materinské srdce... jaká to radosť!“ Schvátila obe devy za ruky. Ony nevdojak sklonily sa a bozkaly macoche ruky, ona svoje jemno odtiahla a tisla obe k sebe, raz hľadiac na Máriu, raz na Júliu. Oči krásnej ženy zaskvely sa slzami. Jej hlas bol mäkký a pritom všetkom zvonivý, s fajnou moduláciou a intonáciou. Za ňou z voza vyšla spoločnica Nemka a zostala stáť u voza.

„Chcela som telegrafovať o svojom príchode ešte z Prahy,“ pokračovala, obrátiac sa viac k mužovi, „ale reku načo... Milo prekvapím práve na tvoje meniny, holúbok... Naschvál som počkala ešte deň u baronessy Emilie — práve na Jána dorazíš, uzavrela som. Baronessa bola tak dobrá, duša, číre zlato — i ekipáž mi dala až sem. Appropos — nemáš drobné — kočišovi a sluhovi... Len do siene!“ zavolala na sluhov, ktorí teperili ohromný kufor, „len do siene — veď uvidíme, jako ďalej... Môj celý bagáž zostal v Rúbani, bude treba ta poslať dva vozy, holúbok, a to čím skôr, mám tam surprísy i pre teba i pre deti...“ Ona pristúpila blízko k mužovi a hľadela mu s úsmevom do tváre.

Trápno bolo pozreť na tohoto silného muža. Stál jako vkopaný, potom nahŕhil sa, omráčený prúdom slov, ktoré sa len tak sypaly z jej úst, omámený parfymom, ktorým od nej vialo, a ešte viac mlunnou silou ženskej krásy. Lenóra bola z tých „junónskych“ krásavíc, výškou dosahovala temer muža, mierno plná, tak že jej pohyby boly ešte voľné, mladistvé. Ona hovorila po slovensky, s prívesom nemeckých frás a slov, no dosť plynne, pravda dialektom rohovským. Trápny dojem, ktorý predsa nemohla necítiť tak bystrá žena, nevidela, nespozorovala; čím väčšmi miatol sa Ján, tým svobodnejšou stávala sa ona, tým hustejšie padaly, jako hrad, jej slová, tým sladšiu moduláciu prijímal jej hlas, naozaj fenomenálnej lahody a zvučnosti.

Jako malá kráľovna vtiahla do jedálne, vedúc muža za ruku

Tam všetko povstalo so stolcov, len Ráruska zostala sedeť, no kývala hlavou a usmievala sa príjemne...

„Drahí hostia, drahí hostia!“ zavolá Lenóra po nemecky, „jak rada som, že ste dali česť môjmu mužovi!... Neráčte sa unovať... len ďalej.“ Ona išla rovno k Ráruske, sadla k nej, dajúc jej očami na známosť, že všetko pochopuje, že sú hostia už trocha rozjarení, že by bolo na čase, aby sa dámy utiahly. Ráruska s šumotom hodvábnych šiat, s praskotom stolca vstala, ťažko vydýchla po takej práci i vzala Lenóru za rameno.

„Rozbrečali sa jako Indiáni,“ riekla Ráruska, „a toho dymu narobili jako v komíne... Chlapinou páchne... Poďme... ach, tak dávno sme sa nevideli! Chvalabohu, si zdravá a driečna. Poďme.“

Dámy vyšly.

Ján Drevanský, celý skolomutený, temer behom ušiel z jedálne, rýchlym krokom prebehol záhradu, mostík, a sám nevediac jakým spôsobom, octnul sa v miešanom lesíku za Lipovkou, v ktorom prežil toľko trápnych hodín, keď nahrnulo sa naňho otupné, zahanbujúce rodinné nešťastie. I teraz hodil sa na trávnik, medzi bujné brezy. „Škoda, že to nie hustá bučina, stínna, potemnistá,“ dumal, „táto brezina pripúšťa primnoho svetla: načo mu je svetlo, načo veselý pohyb útlych lístkov, načo jas bielych, štíhlych stvolov brezových? A ešte tam tá osika! Vrtia sa jej lístky na dlhých stopkách, nevydávajúc najmenšieho šumu.“

„Čo robiť,“ myslel ďalej, „čo si počať, čo sa stalo razom s ním, s deťmi, s celým domom? Dom jeho premenil sa jako čarovným prutom udretý, celá jeho suďba urobila skiarg a vyšmarila ho z priamej cesty, po ktorej počal ísť tak bezpečne. A keby len síl bolo, sprotiviť sa, síl k boju. Jaký boj? S kým bojovať? Nie, treba napäť posledné sily. Treba hromom vraziť do domu, rozohnať cudzích, posadiť bludnicu do barónskeho voza, pošibať kone, aby jako vietor vytrhly z jeho očisteného, nevinnými bytnosťami zošľachteného domu. Jaký neriad, jaký škandál... Nadratý Dünnagel, protivná Ráruska, ktorá tuším pomáhala Lenóre pri jej dobrodružstvách... Hnusný Šáplaty... Jako som to len mohol trpeť, a ešte cítiť sa dobre, piť, veseliť sa, traktovať?... Nie, už je dosť. Hore sa, Jáne — veď si muž, si vo svojom.“

Drevanský, jako vôbec ľudia slabí charakterom, v mysli nahútal si celú procedúru, jako hneď hromom vpáli do domu, jako zareve hlasom turím, jako triasť sa bude všetko... Vyskočil na rovné nohy, odlomil jednou rukou mohutnú ratolesť s brezy, jako by to bol tenký prútik. Náhle vzpruženie fysickej sily obodrilo ho, dodalo mu samodôvery. Odhodil ulomenú ratolesť a pošiel, hotový, jako niekdy Odysseus, očistiť dom svoj...

Na úzunkom chodníčku, jako by bola zo zeme vyrástla, stála pred ním Lenóra. Ona už bola uspela zameniť cestovné šaty s elegantnou, polo-domácou a polo-spoločenskou toalettou, ktorá zvýšila jej pôvaby. Ona stála pred ním, už nie ako kráľovna, vtrhnuvšia do svojho zákonného majetku, do hŕby prekvapených dvoranínov, ale

ako krásna, veľkým nešťastím do zeme unížená žena. No v Jánovi bol ešte nadumaný vzdor...

„Veľmi čudujem sa, madam," riekol dosť tvrdým hlasom, „čo vám napadlo razom nepokojiť môj dom... Vy samí dobre viete... veľkými obeťami zadovážil som si mier... a som ešte hotový...", tu mu zolhal hlas a on zamumlal čosi nesrozumiteľného. V tom mu napadlo, že zaumienil si pod brezami imponovať hlasom, turím hlasom, jako si umienil. „Áno, áno," pokračoval silným hlasom, „nie je vina vaša dosť veľká? Preč s očú!" Posledné slová skutočne zareval, a pravým ramenom zakryl si tvár, jako robíme pri požiari, kryjúc oči pred pálou.

V tom pocítil, jako sa okolo jeho nôh ovinulo jej rameno. Ona hodila sa mu k nohám, ľavou ovinula jeho kolená, pravú vystrela k jeho prsiam. A taký srdcolomný, usedavý plač zavznel lesíkom, jaký Ján nikdy nepočul, ba ani len o možnosti niečoho podobného nechyroval. Slová a plač, fikanie a stony... Jako dämonická, dušu rozrývajúca hudba, prekrásna, ale súčasne mučiteľno-bôľna, zunelo to krásnym lesíkom. Jej nahor obrátená tvár pritom nestratila krásu, nesvraštila sa, len slzy nie kvapkami, ale prúdami tiekly jej ladnými lícami. Slzami jej veľké oči nabyly blesku, ony zdaly sa ešte väčšie.

Ján Drevanský nie hrubú ratolesť, ani tenký prútik nebol by odtrhol so stromu! Z pŕs i ramien uletela sila, on ledva že udržal sa na nohách.

„Nekľač, pre Boha, vstaň!" riekol, ešte vždy ramenom zatieňujúc si tvár, jako pred pálou požiaru. „Vieš, že iné nemôžem. Sama si chcela. Tvoja vôľa stala sa..."

No slová jeho ona nepočula, lebo sama neprestala hovoriť medzi fikavým plačom, a slzy neprestaly tiecť. Jej ruka na jeho prsiach triasla sa, a ľavica až do bôľu tisla jeho nohy.

„Vstaň," riekol a počal ju pripodnímať. Ale jako čo by mala centy a centy, jeho ináč mocné ramená neboly v stave ju pozdvihnúť.

„Najprv odpusť a všetko zabudni! Všetko, všetko..."

„Vstaň, vstaň!" rýchlo jedno za druhým, citným, prosebným hlasom zavolal, a opäť pokúsil sa zdvihnúť ju, napnúc sa celou silou...

„Odpusť!"

Toto slovo vykríkla takým prenikavým, pritom sladko-bôľnym hlasom, že išiel naozaj k srdcu.

„Odpúšťam, len vstaň, pre Boha... takto ma umoríš..."

Ale ona nevstávala, držiac ešte vždy jeho nohy jako v putách... Krásne jej prsia dmuly sa, on cítil ich teplo...

„Zabudni!" zavolala tým istým hlasom, a nový, svieži prúd slz vyhŕkol jej z očú. Slzy padaly dolu okrúhlou briadkou na päťnásobnú šnúru krásnych periel.

„Zabudnem," jako suggestiou poviazaný riekol úbohý Ján. „Všetko, všetko!"

„Všetko!“ potvrdil Drevanský. Lenóra vyskočila a sovrela ho do svojho horúceho náručia. Slzy ešte tiekly, ale tvár sa už usmievala. Jako mladí, silno ešte zaľúbení manželia v prvých medových týždňoch, sadli do trávy. Ona držala jeho hlavu a hladila ho po tvári. Ján ssál do seba plnými dúškami vôňu jej osobnosti, jej krásnych vlasov. Konečne precitnul z prvého omámenia...

„A ty sľubuješ?“ riekol jej, hľadiac do jej sladkých očú.

„Všetko! Rob, čo chceš so mnou! Som tvojou!“

„Vstaň,“ riekol po chvíli; „treba predsa ukázať sa hosťom... Veď i moji...“

Drevanský bol v strašných rozpakoch... No vzmužil sa a pošiel. Rohovci boli ušli, strašne urazení, s nadávkami a hrešením. Ráruska drdľala, sadajúc do bričky: „A predsa je len pobehajka, svetom vymrskaná laťna... Odbehne jako divá a mňa opustí na diváni... Sberba!“

„Jedny rohy horko-ťažko shodil, druhé mu narastú,“ riekol Dünnagel k Šáplatymu, keď ich voz vjachal do fary Rybkovej, kde malo byť pokračovanie hodovania s nevyhnutnou ferbľou.

X. Metamorfósa.

Rozpŕchlo sa všetko; už s príchodom nečakanej domácej panej, či len nečakaného hosťa, rozladila sa spoločnosť jako klavír, ktorý nezruční nosiči pustili na tvrdú dlažbu ulice. Struny boly celé, ale súlad uletel. Každý člen spoločnosti cítil, že je na nepravom mieste, už všetko jedno, či návrat Lenóry bol milým či nemilým prekvapením. Býva tak, že celá veľká spoločnosť baví sa za stolom, lebo na výlete, požíva tú len ľudským bytnosťam známu slasť spoločenského žitia. No príde niekto, snáď ani nie že by nenávidený, lebo nebezpečný, ale asnáď len ľahostajný, nevediaci sa vpraviť do všeobecnej harmonie spoločnosti — a ihneď to, čo bolo v spoločenskom spolubytí slastné, príjemné, razom uletí; žiadna námaha hostiteľa alebo ináče zručných zábavníkov nie je v stave rozdúchať pohasený plameň dobrej vôle. Nálada, niečo incommensurabilis, vytratí sa. Tak kvapkou octa sekne sa celý čber mlieka.

A k tomu prišlo ešte, že spoločnosť zostala bez domácich, jako úl bez matky. Za Rohovanmi, ktorých doslovne nik nevyprevadil, odobrala sa i rodina, trebárs Lenóra, celá oživená, jasná, premohla starú nechuť k „sedliackej sberbe“ a zdržiavala ich všemožne. Veď je pohoda stála, noc teplá, ona už tak dávno nevidela príbuzných drahého Jána! Jako potešila ju ich milá návšteva! Jak milá je Anička — mohla by zostať, aby drahým deťom nebolo clivo... No nič nepomáhalo. Sám Ján bol jako ztratený, behal po izbách, odpovedal krivo na otázky. Slnko zapadlo, keď dva vozy tiahly z Koričného k Rohovu. Lipovský s Michalom a Ďurkom — Anička sedela pri kočišovi, Vrábeľ sobral Kladného s doktorom. Tí dvaja vlastne ani nevedeli, čo robí sa okolo nich. V záhrade i pri obede jedným prúdom išla ich poeticko-vedecká beseda; ich nemýlily ani spevy, ani hádky, ani nečakaný príchod Lenóry. Sadajúc na voz, nepre-

stali polohlasne, no pri tom horlivo dišputovať. Na voze dali dohromady šedivé hlavy, a Vrábeľ až po Rohov počúval smes čudných slov, ktorým nerozumel. Prešli boli na filosofiu a doktor Miloslav vo svojej horlivosti tvrdil, že Hegel bol dušou vlastne Slavian, preto ho Nemci menej rozumeli a rozumia než Slaviani, preto mal veľkú školu v Rusku i u nás. Stáva sa, hovoril doktor, že myšlienka jednoho plemena náhodou najde si výraz v synovi iného národa. Pozorujeme to i v hudbe; na príklad nemecká melodia piesne „Kto za pravdu horí“, Nemcom skomponovaná, neujala sa tak u Nemcov jako u Slovákov, lebo je v nej myšlienka nie nemecká, ale slavianska. Tak Sokrates nebol dušou Grék, ale Ind, alebo snáď ešte lepšie starozákonný Hebrej... Idea letí vekami a národami, ona je to večné a zostávajúce, kde najde výraz, je náhodou.

Mirko nevedel odtrhnúť sa od Krásneho domu, trebárs bol zarmútený všetkým, čo videl a zažil. Micián ho márne volal, že ide na Kráľovú poštekliť Düunagla. Pravda, on nemohol znať, čo robilo sa v duši úbohého Mira. No na druhý deň šiel k otcovi.

Krásny dom spustnul, onemel, vzdor tomu, že vrátila sa doňho tak živá a skvúca sa dáma... Deti rozbehly sa po kútoch, Tinka stala sa neviditeľnou, len slúžky sberaly so stolov riad a pozostatky opulentnej hostiny. Lenóra utiahla sa do spalne, že ju pochytila strašná migréna. Drevanský sedel vo svojom kabinete a zahrúžil sa v ťažkú dumu. Marne tešil ho bol Mirko, ktorý sám potreboval a nenachádzal útechy. Jánovi nabehla husia koža a vnútorný žravý bôľ lomcoval ním, keď pomyslel si na to, čo stalo sa behom pol hodiny v miešanom lesíku. Hneval sa, že dom jeho, tak dlho očistený, razom obrátil sa na prítulok rohovských svetákov! Jak skoro a prísno padla kára na jeho biednu hlavu!

I dievčence boly pomýlené. Julka plakala v podstrešnej izbe, už mala oči červené a tvár opuchnutú; Mária, bľadá, so suchými očami, pery stiahnuté, chodila izbicou a nevravela už pol hodiny ani slova. Konečne riekla:

„Neplač už toľko! Čo nás do toho, čo si rodičia robia... Otec je pánom svojho a všetkých nás. Treba sa uspokojiť.“

„Ja plačem od strachu,“ riekla Júlia, dlaňami osušujúc svoje mokré, napuchlé líčka, „jestli zas budeme skrývať sa po čeľadníkoch, keď v izbách bude tartas, nadávky a kliatby! Ja utečiem na kraj sveta! Ó, tetka Steinova!“ a zas počala ticho fikať, sediac na hosťovskej posteli.

„I trpeť treba; utrpenie je človeku potrebné, ono je často milosťou a nie trestom. Ty len po radosťach túžiš. Život nie je radosť, život je bôľ. Krásnym stane sa, len keď sa odriekame.“

„Ale tetke Beatrici musím napísať, čo sa stalo. Vieš, jako nám prikazovala. I ty si sväto-sväte prisľúbila.“

„Treba vyčkať! Možno zase odíde... Ach, jak ťažko o tom mysleť, a hovoriť už priam strašno!“

Keď devy sišly do prízemia, celý dom bol preinačený. Všade páchlo neznámym, veľmi ostrým parfymom, ich postieľky boly vy-

nesené a izba, kde spávaly, premenená na manželskú spálňu. V nej nakupilo sa toľko rozličných, nepotrebných i potrebných, vkusných i barokkných predmetov, že nebolo ju možno poznať. Na stole grafinky, fľaštičky, statuety, celá sbierka maľovaných vejárov, albumy, kytky, parfymové nádobky rozmanitej formy, fotografie umelcov, tanečníc, miniatúry, zrkadielka... Frajla Riky, tenká, chudá Viedeňka, znala obyčaje svojej veliteľky a rozkladala sa domom dľa jej intencie — naozaj, paní a spoločnica, či duenna, ich bagážia tak zaplnily dom, že všetci ostatní cítili sa pritisnutými k stenám, nie-li vytisnutí na dvor. A to ešte pri migréne, ktorá Lenóru nútila k tichším pohybom. Ostatne migréna skoro prešla, jaknáhle zaviala domom jej vlastná atmosfära. Dva dni trvala transfigurácia domu, keď prišla bagážia z Rúbane, na tretí deň bolo všetko hotovo. Na štvrtý zjavily sa už i návštevy; prišla baronessa s „vnukom", mladým človekom, na ňomž bolo poznať, že bol vojakom a kvittoval. Sotva odišli — tužibuď vtrhol do dvora Robina, navštíviť dcéru, nie sám, ale s kusínami a jednou tetkou. Robina bol v ošumelom letnom kabáte, boty mal vykrivené, tvár červenú, a páchol pálenkou na dva kroky. Kusiny a tetka lichotily dievčencom a strašne mnoho kávy pili. Jedným slovom, dom prestal byť vlasťou Drevanských a premenil sa na robinovskú kúriu. Slovenčina mizla z domu — k vôli spoločnici Nemke všetko hovorilo po nemecky... k vôli iným návštevníkom po maďarsky. Lenóra sama miešala jazyky: nemecký, taliansky a francúzsky do zlej slovenčiny a ešte horšej maďarčiny. Metamorfósa domu stala sa síce rapídne, temer s prvým zavanutím Lenórinho parfymu, ale pritom s takou silou a prirodzenosťou, že nik nemyslel na odpor — okrem Tinky. Na piaty deň, vyobliekaná na slávu, s vyplakanou tvárou zjavila sa v Jánovom kabinete a prosila o prepustenie... Ján zhrozil sa toho... táto babka bola tak srastená s domom, že zdalo sa mu, skôr vyborí sa zadná stena Krásneho domu, než by ho opustila Tinka Kabelová. Ale tak bolo a nie ináč... Tinka neodôvodňovala svoj odchod, Ján i tak vedel všetko. No predsa sa opýtal:

„No, Tinuška, vy nás opúšťate... snáď vám je plat malý...", ale hneď začušal, pocítiac, že povedal nejapnosť...

„Už som stará... mám po Kabelovi chalúpku... sestrine deti dorastajú — chcela bych im niečo...", ona dala sa do fňukania, prikladajúc rýchlo po sebe biely ručníček na oči i líce.

„Nemôžem vás zadržať" (Ján prvý raz vykal Tinke — tak mu to prišlo nevdojak), „ale, vedzte, kedykoľvek prišla by vám vôľa navrátiť sa — môj dom je otvorený," a tu sa sám rozcítil a oči mu navlhly. Vytiahol priečinok písacieho stolíka a vyplatil Tinke služné.

„A teraz choď mi z očú!" zavolal prísno a horko, a tým výbuchom potlačil slzy, ktoré už-už chcely vybuchnúť. Tinka sobrala trasúcimi sa rukami svoju mzdu a rýchlo vyšla. „Nebude dobre!" riekla vo dverách sama k sebe, ale tak hlasno, že to i Ján počul.

„Nebude dobre, nebude dobre!" opakoval slúžkine slová Drevanský, chodiac po izbe; „nebude dobre, nebude dobre!"

Mirko, ktorý bol na tri dni u otca v Rohove a prišiel odobral sa od Drevanských, našiel už dom celkom premenený. Lenóra chovala sa k nemu s chladnou vysokomyseľnosťou: ona ho temer doprosta vyháňala tým, že ho nevidela, nespozorovala. No veď on chcel len prenocovať a včasne ráno do Rúbane a ta ďalej do sveta a jeho hluku... Tichý slovenský kraj nemal už preňho príťažlivosti. Jemu zmŕtvel... S Máriou bol i tak málo, ona sa kamsi tratila. Chodil s ňou po záhrade, a tam už úplne zvedel svoj osud. No čím určitejšie Mária brala mu všetku nádej, tým horúcejšie pálila ho rana... naozaj rana, lebo pri pohľade na ňu cítil v prsiach fysický bôľ.

Už odobral sa od diev, ktoré riadne spávaly v podstrešnej izbe odvtedy, čo ich macocha s Rikou opanovaly dom. Jána nebolo doma. Sotva desať dní trval nový život v Krásnom dome, a on už po druhý raz cestoval — pravda, len na krátko. U Lenóry bolo dnes dosť žien. Baronessa bavila sa od štvrtej a priviedla so sebou druhého mladého človeka s belavou briadkou a nákrčníkom à la lord Byron. To bol básnik a mal už v Rohove čítacie večierky, na ktorých čítal básne vo viedeňskom a či už rakúskom dialekte so samými diminutívami, jako: „Lüfterl, Mäderl, Wängelein a Herzelein“. V polovici, obývanej temer výlučne Lenórou, hrmel klavír a bolo počuť dosť príjemný tenor Giesebrechta Kuna Lothara. Giesebrecht Kuno Lothar boly tri pseudonymy, on volal sa sucho Jozef Mayer.

Pre Mirka nebolo prístupu ani kde spieval Giesebrecht Kuno Lothar, ani kde išly na pokoj dievčence. Júlia s ním sympatisovala, to videl jasno pri odobierke. Mária hľadela pokončiť formálnu odobierku, ďakovala za priazeň a uisťovala ho, že mu zostáva vždy vernou priateľkou. Bolo to suché a hlúpe až do zúfania. Jula šibla prvá po schodoch; vo svojej zápalistej fantásii urobila si nádej, že medzi Máriou a úbohým Mirkom padnú nejaké slová, čo by ho potešily. No Mária, pravou nohou na prvom stupni schodov, podala mu ruku, a keď ju on stisol, silou vyrvala ju z jeho dlane. „Šťastlivú cestu!“ riekla sucho a tichým krokom šla hore príkrymi schodami.

„To je všetko?“ zamierajúcim hlasom riekol Miro.

„Všetko!“ odpovedala Mária na polovici schodov, no nachýlila sa svojím elastickým driekom nad zábradlie a milo mu kývla hlávkou.

Zaľúbenci čerpajú nádej i z takých maličkostí, ktoré vôbec nič neznamenajú. Mirko z milého nachýlenia hlavy razom postavil si vzdušnú budovu nádeje. Mária už dávno zmizla v hornej chodbe a on ešte dlho stál pod schodami a hľadel upevniť v pamäti jej milé kývnutie hlavy. Zo salóna ozýval sa klavír a spev Giesebrechta Kuna Lothara. Mirko hodil hlavou, pohladil svoje dlhé, vlnisté vlasy a šiel do svojej izby za kuchyňou pakovať svoje dobro, lebo mal okolo šiestej sadať na voz do Rúbane. Bol skoro hotový. Čudotvorná palica, v ktorej bolo toľko inštrumentov, bola sviazaná, kufrík v poriadku; fotografický apparát visel na vešiaku.

Ale spať sa mu nechcelo. Otvoril oblok, obrátený k záhrade.

Milý večerný chlad ovial mu tvár. Zahasil sviecu a hľadel do záhrady. Bola dosť temná, bezmesačná noc. Nebo, kryté riedkymi oblakmi, pnulo sa v ohromnej výšave ponad krajom. Zachcelo sa Mirkovi poprechádzať sa aspoň záhradou, ktorú už sotva uvidí, a keď si úprimne vyznal, i obozreť dom a to vidieť a počuť, čo robí sa v prednom trakte. Otvoril i druhé krýdlo obloka, odložil vyšívanú podušku — a hup, už bol na verande a s verandy v záhrade. Srdce mu mocne bilo, ačkoľvek vedel, že nič nezákonného nepodujíma. Na gazdovskom prednom dvore stála ekipáža baronessy, Lenóra vyprevádzala svojich hostí. Mirko zastal na uhle a videl, jako odberá sa Giesebrecht Kuno Lothar od hostiteľky, jako pomáha baronesse do voza. Voz pošiel — a svetlá u dvier ztratily sa.

Mirko prešiel do záhrady. Temná búdka zvala ho... jak dobre bude posedeť vo tme, v príjemnom nočnom vzduchu. On vošiel do búdky, položil hlavu na stôl a počal myslet o tom, že vlastne čo on robí, je romantika, nesnášajúca sa s jeho „remeslom", s jeho štúdiumom, s jeho celým určením. Už prestúpil o celé štyri dni dovolenú od Linhardta — a jaké práce ho čakajú! S jakou dôverou poctil ho starý, svetochýrny majster, práve jeho, aby vypracoval nákres gotickej façády ku starému kostolíku z doby prechodnej, tedy doplniť to, čo zameškali urobiť ľudia pred štyri sto rokmi. Tedy mu dôveroval, že práve to vie, za čím tak túžil. A on dá sa svádzať týmto tichým, bezvýznamným mikrokosmom slovenským, z neho̸ž nič preňho nepochádza len nezdar, zahanbenie a duševný nepokoj. Anna Kalinová vo Viedni bola tak dôverná, tak srdečno s ním hovorila, tak voľno opierala sa vo valčíku na jeho prsia... A tu ti ani ruky poriadne nepodajú... Ach, ale jaké ruky... Nie ruky, vystískané v rozličných valčíkoch, hľa, v tom, v tom je rozdiel...

V tom začul rychlé ženské kroky, sprevádzané šumom šiat. Zdvihol hlavu, napravil okuliare tak, aby jasnejšie ukazovaly do diaľky. Okolo búdky, v tme síce, ale menšej, než bolo v búdke, šibla ženská postava. Skoro za tým vrzly vráta, vedúce ponad Lipovku do poľa. Mirko viac citom než zrakom šípil, že to bola Mária. Na palcoch, jako kmín, letel k potoku. Vráta boly otvorené, mostík vrzol ešte pod šibkým krokom. On zatajil sa. Potom prebehol mostíkom a šum šiat prezradil mu, že Mária ide nie hôrkou, ale maninou hore potokom, chvatno, neobzerajúc sa... Čo mal urobiť biedny Miro? Či zavolať na ňu — to by bol iste i urobil, keby razom nezahlodal ho červ žiarlivosti, a to tak silno, že temer padol do potoka... Už pochopuje tú chladnosť, tú nedotknuteľnosť... Už je po ideále čistoty, po láske, po romantike, po všetkom! Ale vedieť chce aspoň, jakým spôsobom utratil šťastie života, svoj ideál, svoju vieru na ženskosť a krásu ženskosti. Ach, samé Anny, samé Kalinové! Ba samé Lenóry! Iste Lenóry.

Celý oslabený žiaľom bral sa ticho za stopami Márie. Ľutoval ju, ľutoval sám seba i sny svoje, v ktorých sa videl s ňou naveky spojený. A k žiaľu a ľutovaniu pridružil sa hnev. On kŕčovito tisol v pravici veľký otvorený vačkový nôž na pero. Ha, jako vrhne sa

na svodcu, ktorý plúži sa k tichej dedine, aby obral devy naše o česť. Boh zná, jakým činom, jemu predstavil sa Ladko Vrábeľ, trebárs vedel, že je ešte v Pešti; hnev a fantásia nedržia sa suchej logiky... Za niekoľko minút, kráčajúc po pravom brehu Lipovky, Miro bol istý, že najde Laca, ktorý už na Vianoce tak tuho dvoril Márii. Ruka stískala oceľ ešte silnejšie. Krotký Kladný obrátil sa na krvežížnivého tigra. A vskutku: predstaň pred neho v tejto chvíli Ladislav Vrábeľ, on by bol v stave vraziť mu svoj nôž priamo do srdca.

Už boli za dedinou — Lipovka, obrastená jelšinou, krútila sa na pravo k horám — tu bola tenká lavička cez ňu na druhý breh. Mária stíšila chod a tichým krokom prešla na lavičku. Nebo bolo sa zčiastky vyjasnilo a drobné letné hviezdy osvecovaly mliečnym hmlistým polosvetlom jej postavu. Lavičkou prejsť i vo dne bolo dosť ťažko — bola bez operadiel a ešte sa elasticky prehybovala. No zdalo sa, nie prvý raz Mária robí túto krkolomnú cestu. Ona vypriamila sa, s rukami, vystretými na obe strany, pomáhala si držať rovnováhu. Za každým krokom prehýbala sa lávka. Keď už mala za sebou vyše polovice, Mária rozbehla sa a drobnými kročkami bežala úzkym brvnom, i zmizla, taktiež behom, v húštine, rozkladajúcej sa na druhom brehu Lipovky.

Kladný vyhľadal užšie miesto a rozbehnúc sa preskočil ho. Lávka veľmi vysoko vyčnievala, na tej bola by ho snáď zbadala. Ale takto ztratil jej stopu. Darmo načúval šelesť — nebolo ho; položil ucho na zem — nič nepočul. I hodil sa prosto nízkou húštinou, z jelší, vŕb a trstia složenou. Nikde nič. Mária zmizla mu jako tieň, jako duch... Ba či to všetko nenie plod premrštenej fantásie, následok rozpálenej hlavy a uboleného srdca. Na ňu mysliac, len ju majúc pred sebou, hádam namyslel si to všetko a ženie sa poľom a vodami za fantomom. A čo nôž tak hrozne tisne, až ho bolí dlaň? Veď Lacko Vrábeľ je fantom, kde by sa tu vzal, tak i Mária fantom, kde by sa tu vzala, jako by prešla tmou... Mirko pritisol pero na chrbte noža a zavrel blyskavú oceľ. Ale vrátiť sa nemal dosť sily a triezvosti. Šiel jako stroj, nehľadiac na cestu. Už vynoril sa z húštiny. Nebo vyjasnilo sa ešte viac, jeho hviezdy slabunko svietily na úhory, ktoré zdaly sa byť jazerom, na oziminy, černejúce sa jako súkno, na raže s nádychom do šeda. Farieb nebolo, len hmlisté prechody z temna do pološeda. Na Mira mala príroda vždy mocný vplyv, i teraz, keď bol hádam najnešťastnejší v živote, ona mohutným, tajomným dychom viala naňho, tak že zakrúžila sa mu hlava a on počal kráčať strmým krokom, jako by chcel ta bližšie k nej, do samého jej vnútra, zkadiaľ rodia sa tie tmy, tie svetlá, to hrozné i jemné, to ohlušujúce i uspokojujúce. Polobehom vyšiel miernym svahom a zostal nad kotlinou, veľmi hlbokou s tejto strany, obkľúčenou terrassami amfiteatrálne. Tam mládež koričianska tancúvala pri hudbe Hrebeňa s Kútika, tam prevádzala svoje hry starodávne... Ohromná borica rástla na dne kotliny, sama jediná, ale stačila svojou rozvetvenou korunou zasklepiť temer celý piestor. Borica bola nielen koričian-

skym, ale krajovým divom prírody, často odkreslovaná, obdivovaná znateľmi horského diela.

Ale čo, či naozaj ušla s Mirom nezdravá fantásia jako splašený kôň? Pod boricou je živo... vidno v šere čosi hmíriť sa... už blysol malý plamienok... Okolo neho tmolia sa ľudia. Mirko zatajil dych. Nie, to nie je fantásia. Pri slabom svetle ohníka pozná už starého rychtára Kúdelu, krivého Ondreja, Ryhovú... Neboráci „svätí“, jako ich volali posmešne, sem sa skrývajú so svojím blúznením, dumal Mirko, a vec počala ho zaujímať. Zbadal so svojho povýšeného stanoviska nad terrassami, jako ich pribýva, jako ťahajú hore potôčkom, prítokom Lipovky, nové a nové postavy, mužovia i baby. Viem, dumal Mirko, že im vraj zakázali schôdzky u Ondreja, Rybka za nimi, neborákmi, sliedi jako vlk za ovciami. Nuž takto si pomáhajú! Bože môj, keby títo ľudia boli tak horliví v inom, praktickom, jako pri tomto čudnom zablúdení... Hja, zablúdenie povstalo z nich samých, a musí mať veľké, hlboké príčiny. Mirko učupil sa, podliezol bližšie a skryl sa v neveľkom výmole, ktorý ústil do kotliny. Tam kryl ho bazový ker. Ohník veselšie zaplápolal, širokoplecí muž poodišiel — pri ohníku, slabo svieťacom, videl Mirko strojnú, štíhlú postavu Márie Drevanskej... Ona založila ruku za bedrá a s úľubou hľadela do ohníka. Okolo nej šerý dav báb v robotných šatách, s plachtami cez hlavu, mužovia v ožltnutých halenách, bez klobúkov. Márii priniesli snop, ona posadila sa naň, a polosediac, pololežiac oprela hlavu o ruku. Teraz mohol Mirko pozorovať dosť jasne jej tvár. Bola bľadá, ale krásna, jako na antickej soche. Čistý grécky profil — no oči boly nie mramorové, ale živé a svieťacie v bleskoch malého ohníka. Na hlave mala čiernu šatočku, práve tak hodenú, jako maly ostatné ženy. Vidno bolo, že dľa možnosti chcela sa k nim blížiť i rúchom. Nechala doma klobúk — no svoju krásu a mladosť musela len so sebou vziať, a tie vyzdvihovaly ju zpomedzi žien, vysoko, vysoko. Ona bola jako svetlý anjel medzi príšerami. Mirkovi zase pozdalo sa tu staré: nikdy nevidel ju tak krásnu, nikdy nehorela v ňom tak zžieravá, boľavá túžba, jako teraz, túžba aspoň dotknúť sa jej šiat, dotknúť sa tej bielej, mramorovej ruky, ktorá osvetlená ohníkom, tak voľne ležala na jej tmavých šatách.

Obraz bol uchvacujúci. Mirko videl, že rozostavujú stráže na okolité kopce a na kraje kotliny. Neďaleko od neho zastal si územčistý sedliak — druhý stál pri východe menšieho výmola. Mirko bol obstúpený, tak že nebolo sa mu možno ani pohnúť bez toho, že by ho neboli spozorovali. Tak stal sa nevoľno svedkom nočnej schôdzky a spolu zajatcom koričianskych „svätých“.

Pohľad na schôdzku bol zaujímavý... Jaknáhle boly stráže rozostavené, vatra rozohnila sa a osvietila veľké shromaždenie. Jej blesky ukázaly i tých, ktorí nemo, v tme ležali po terrasse, pod boricou i okolo potôčka. A divno, pri borici stál i Tomáš Drevanský, Michalov syn, ktorého nebolo na Jánovom mene. Jako príde tento Lipovan na schôdzku biednych Koričancov? Vidno, vec počína ísť širšie, než si ľudia myslia. Skoro po rozhorení vatry predstúpil Kútik, v rukách husle.

„Aby nikdy viac nevydaly hlasu k hriešnym radovankám," riekol a hodil nástroj na oheň. To samé urobil Hrebeň s gajdami. Ženy a devy počaly hádzať do plameňov stužky, výšivky. V celej, pre Mira zprvu karrikatúrnej ceremonii, počala byť vážnosť, keď vystúpil krivý Ondrej. Jeho tvár bola bľadá, oči svietily náruživým ohňom.

On počal hovoriť pred ohňom, jemu do tváre hľadely krásne oči Márie.

(Pokračovanie.)

Listy z Čiech.

XIII.

V Prahe dňa 25. septembra 1895.

Zavčerom popoludní sme výstavu slávnostne zakľúčili. Bol už veru čas: žlté listie, jasenné hmly, chladný severák pripomínaly dotieravo, že už z radostného bohatého letoviska treba sa utiahnuť v tichý kút izby mestskej.

Zatvorenie, 23. deň septembra, bolo zase kus pekného, srdce zohrievajúceho zjavu, ako ho v pravej chvíli vie preukázať prebudený český ľud. Vyše osemdesiat tisíc ľudí, zväčša ľudí prostých, zo strednej a spodnej vrstvy, v robotný, nie veľmi príjemný deň, tak nechá zamestnanie a zárobok, a príde obzreť si ešte napokon, čo v pravom, neporušenom, neodcudzenom jadre ukázalo ho jemu samému i svetu, a čo v pravom smysle slova prirástlo mu k srdcu. Veľmi pekne, zatvárajúc výstavku, povedal gróf Lažansky, že národ v Národopisnej výstave poznal sám seba, svoju kultúrnu postať, a presvedčil sa, že sám sebe postačí vo všetkých smeroch, že môže a má byť celkom *svojím*.

A naozaj: poučenie, ktoré mysliaci človek odnáša si zo zakľúčenej výstavy, ide hlboko. Čo tam videl a počul?

Hneď, ako vošiel do hlavného palácu, veľká plastická mappa Čiech, Moravy, Sliezska a Slovenska ukázala mu, že národ, zaujímajúci najkrajšiu, najrozmanitejšiu a najdôležitejšiu časť ríše, je kultúrny, súvislý celok, akého nikde inde v celej ríši niet. Oddelenie štatistické a demografické vykázalo jeho číselnú silu, dobre vyše osem millionov, ľudnatosť jednotlivých krajín, pomer obyvateľstva vidieckeho k mestskému, pomery pohlavia, veku, vyznania, vzdelania, zamestnania. Časť antropologická znázornila minulosť i prítomnosť telesného ústroja sbierkami lebiek a kostier i diagramami a prehľadmi. Oddiel jazykový a dialektologický zistil terajšie rozloženie živej reči i jej odtienkov. Dedina československá plasticky a životne zachytila bohatstvo i pôvodnosť ľudových stavieb od najsložitejších, kostola, rychty, rozložitého majetku, až do prostej kopaničiarskej chalupy a vínnej búdy, so skutočným, verne podľa kraja svojho odetým obyvateľstvom. Odsek ľudových krojov rozložil a rozostavil najrýdzejšiu a najzachovalejšiu stránku národa: jeho

starootcovský a staromaterinský šat, jeho krajovú nekonečnú rozmanitosť, jeho harmonické, vysoko poetické a vzácne umelecké práce ručné. Oddiel zvykoslovný predviedol zachovalosť národného charakteru v hrách a obyčajoch. Sbierky písanej i tlačenej literatúry ľudovej ukázaly, ako si ľud odpisuje a svoje odpisy ozdobuje, čo číta duchovného, čo svetského najradšej, ako samoučne napodobuje, čo mu zaujalo cit alebo obrazotvornosť. Hudobný oddiel zapodieval sa ľudovým spevom, hudbou a tancom, predkladajúc mnoho pamätihodného. Obšírna časť, predvádzajúca, čím ľud sa zapodieva, z čoho žije, osvetlila, ako obrába zem, ako zahradníči, ovocinári a včelári, ako narába s horou, ako poľuje atď. Okrem toho jednotlivé výstavky kmenové objasňovaly zase zvláštny ráz národných zlomkov popri sebe a proti sebe, a predsa v základe tohože charakteru, z neho̊ž všetko vyviera. To a veľa iného poznal si len z vlastnej polovice národopisnej.

A čo zaujímavého a cenného predvádzala polovica druhá, kultúrno-historická, od pamiatok pravekých, od literatúry a divadla, stavieb a výtvarného umenia počnúc až po školstvo, cirkev a priemysel!

Slovom: časť etnografická ukázala a dokázala zdravé, životaschopné jadro bohato rozvitej ľudovej individuality, a časť kultúrnohistorická ukázala a dokázala zdravé, životaschopné jadro bohato rozvitej národnej vzdelanosti a osvety — a tým samým teda právo, aby ľud, národ náš všade a vo všetkom žil *sebe* a bol *svojím*. —

S tým povedomím každý mysliaci odchodil z milých a drahých miest, ku ktorým mu bola prirástla duša, a povedomie to, ak prenikne organisáciu práce všenárodnej, ponesie mnohé krásne ovocie. Potom premnohé tie vzácnosti, z výstavy zachránené do Národopisného museum, nebudú len sbierkou mŕtvou; potom od r. 1895 bude sa datovať *nová, svojská epocha vnútorného národného obrodenia.*

Jaroslav Vlček.

BESEDA.

Hercen o Mickiewiczovi.

Vrátac sa z Itálie (do Paríža), ešte neochladnutý od februárovej revolúcie (1848), narazil som na 15. mája, potom pretrpel som júnové dni a stav obleženia... Gróf X. Branicki dal 70.000 frankov na založenie novín, ktoré zaoberaly by sa hlavne inostrannou politikou, druhými národami a najmä poľskou otázkou. Potreba takých novín bola zrejmá. Francúzske noviny zaoberajú sa málo a plano tým, čo deje sa mimo Francie; za času republiky ony si myslely, že dostačí chvíľami obodriť všetky národy slovom solidarité des peuples, sľubom, akonáhle usporiadajú sa doma, zaviesť všesvetovú republiku, založenú na všeobecnom bratstve. Pri prostriedkoch, ktoré maly nové noviny, nazvané *La Tribune des Peuples,* z nich

možno bolo spraviť medzinárodný Moniteur hýbania sa a progressu. Ich úspech zdal sa byť tým istejším, že všeobecných novín vôbec niet; v Timesi a v Journale des Debats bývajú výborné články o špeciálnych otázkach, ale bez súvisu, nahodile, neúplne...

Ale, vidno, všetkým dobrým podujatiam roku 1848 bolo určeno narodiť sa v siedmom mesiaci a umreť pred prvým zubom. Noviny začaly sa zle, mdlo — a zanikly po 14. júne 1849.

Keď všetko bolo hotové, dom najatý a zariadený, s veľkými stolami, pokrytými súknom, i s malými kosými pisárňami; chudý francúzsky spisovateľ bol ustanovený dozerať na medzinárodné pravopisné chyby; pri redakcii sriadená rada z bývalých poľských poslov a senátorov, za hlavného redaktora však postavený Mickiewicz, za pomocníka daný mu Chojecki: ostávalo slávnostne začať, a kedyže, ak nie vo výročný deň 24. februára, a čímže dôstojnejšie, ak nie obedom?

Obed bol ustanovený u Chojeckého. Dostaviac sa, našiel som dosť mnoho hostí, medzi ktorými nebolo temer ani jednoho Francúza; zato iné národy, od Sicílie do Horvatska, boly dobre zastúpené. Mňa zvlášte zaujímala jedna osoba — Adam Mickiewicz, ja predtým nevidel som ho nikdy. Stál pri kamíne, opretý lakťom o mramorovú dosku. Kto videl jeho portrét, priložený k francúzskemu vydaniu jeho spisov, mohol by ho hneď poznať, napriek veľkej premene, spôsobenej rokami. Mnoho dúm a strádaní zračilo sa v jeho tvári, skorej litovskej, než poľskej. Všeobecný dojem jeho postavy, hlavy s nádhernými šedivými vlasmi a ustatým pohľadom, vyrážal prežité nešťastie, známosť s vnútornou bolasťou, exaltáciu žiaľa; bol to plastický obraz *osudov Poľska*. Podobný dojem robila na mňa potom tvár Worcela; ostatne črty jeho, ešte bolastnejšie, boly živšie a prívetivejšie, než Mickiewiczove. Mickiewicza ako by niečo bolo zdržiavalo, zaujímalo, zabávalo; to *niečo* bol jeho podivný mysticism, do ktorého upádal viac a viac.

Pristúpil som k nemu, on začal vypytovať sa ma o Rusku; známosti jeho boly neúplné, literárny pohyb po Puškinovi málo znal, zaostanúc pri tom čase, v ktorom opustil Rusko. Napriek jeho základnej myšlienke o bratskom spolku všetkých slovanských národov, myšlienke, ktorú on jeden z prvých začal rozvíjať, v ňom zostávalo čosi nepriaznivého oproti Rusku...

Prvé, nad čím nepríjemne som sa pozastavil, bolo chovanie sa k nemu Poliakov jeho stránky: oni prichodili k nemu, ako mnísi k igumenovi [1]), pokorujúc sa, úctu vzdávajúc; niektorí bozkávali ho na plece. On iste privykol k týmto znakom podrobenej lásky, lebo prijímal ich s veľkým laisser aller. Byť uznaným ľuďmi jednoho smýšľania, mať na nich vliv, videť ich lásku — žiada si každý, oddavší sa dušou i telom svojmu presvedčeniu, žijúci ním; no zovnútorných znakov sympatie a úcty ja nežiadal by som si prijímať, ony ničia rovnosť a nasledovne svobodu.

Chojecki povedal mi, že pri večeri on povie toast „v pamäť

---

[1]) náčelník kláštora, opát.

24. februára 1848", že Mickiewicz odpovie mu rečou, v ktorej vyloží svoje názory a ducha budúcich novín; žiadal si, aby ja, ako Rus, odpovedal som Mickiewiczovi. Nezvyknutý hovoriť verejne, najmä nepripravený, neprijal som jeho návrh, ale sľúbil som povedať toast „za Mickiewicza" a doložiť niekoľko slov k nemu o tom, ako som pil za neho po prvý raz, v Moskve, na verejnom obede, dávanom Granovskému r. 1843. Chomiakov podňal bokál so slovami: „Za veľkého neprítomného slovanského poeta!" Meno nebolo treba; všetci vstali, všetci podňali bokály a, mlčky stojac, vypili za zdravie vyhnanca. Chojecki bol spokojný, usilovali sme sa ukázať tvár takú, ako by sme boli hovorili o niečom ani k obedu nepatriacom (aby totiž toast mohol mať dojem, že bol povedaný ex tempore), a sadli sme za stôl. Ku koncu večere Chojecki povedal svoj toast, Mickiewicz vstal a začal hovoriť. Reč jeho bola vypracovaná, umná, mimoriadne obratná, t. j. Barbès a Ludvik Napoleon boli by jej mohli zjavne applaudovať; ja dostával som od nej kŕče. V tej miere, ako rozvíjal svoju myšlienku, ja cítil som čosi bolastne ťažké a čakal som jedno slovo, jedno *meno*, aby neostalo ani najmenšej pochybnosti. A nebolo mi treba dlho čakať: meno bolo vyslovené.

Mickiewicz priviedol reč na to, že demokracia teraz sbiera sa do nového tábora, na čele ktorého je Francia, že ona znova vrhne sa na osvobodenie všetkých potlačených národov, pod tými istými orlami, pod tými istými zástavami, pri pohľade na ktoré bľadli všetci panovníci a vlády, a že ich znova povedie napred jeden z členov tej venčanej národom dynastie, ktorá ako by samou Prozreteľnosťou bola ustanovená viesť revolúciu riadnou cestou auktority a víťazství.

Keď dokončil, okrem dvoch-troch odobrujúcich výkrikov jeho privržencov, mlčanie bolo všeobecné. Chojecki zbadal veľmi skoro Mickiewiczov omyl a žiadajúc si čím skorej zahladiť účinok reči, prišiel ko mne s butelou a, nalievajúc bokál, šepol mi: „Čože vy?" — „Ja nepoviem ani slova po tejto reči." — „Prosím vás, čokoľvek." — „Na žiaden spôsob."

Pausa trvala, jedni opustili oči na tanier, druhí upreno hľadeli na bokál, tretí usilovali sa zaviesť privátny rozhovor so súsedom. Mickiewicz premenil sa v tvári, chcel ešte niečo povedať, ale hlasné „Je demande la parole" urobilo konec ťažkému položeniu. Každý obrátil sa ku vstávajúcemu. Nevysoký starec, asi sedemdesiat-ročný, celý šedivý, vznešeného, energičného zovňajška, stál s bokálom v trasúcej sa ruke; v jeho veľkých čiernych očiach, v jeho rozčulenej tvári bolo vidno hnev a pohoršenie. Bol to Ramon de la Sagra. „Za 24. februára," hovoril, „to bol toast, povedaný našim domácim pánom. Áno, za 24. februára a na zkazu každému despotismu, čo by sa ako nazýval, kráľovským alebo cisárskym, bourbonským alebo bonapartovským. Ja nemôžem súhlasiť s náhľadmi nášho priateľa Mickiewicza; on môže dívať sa na veci ako básnik, a podľa svojho má pravdu, ale ja nechcem, aby jeho slová v takomto shromaždení prešly bez protestu," a hovoril, hovoril ďalej

so všetkou náruživosťou Španiela, so všetkými právami sedemdesiatich rokov.

Keď dokončil, dvadsať rúk, medzi nimi i moja, naťahovalo sa k nemu štrngnúť si.

Mickiewicz chcel sa popraviť, povedal niekoľko slov na vysvetlenie, ale nepodarily sa. De la Sagra nepoddal sa. Všetci vstali od stola a Mickiewicz odišiel.

Horšieho znamenia pre nový žurnal nemohlo byť, existoval akosi do 13. júna, a zmizol tak nepozorovane, ako jestvoval. Jednoty v redakcii nemohlo byť; Mickiewicz skrúcal polovicu svojej cisárskej zástavy, usé par la gloire, iní nesmeli rozkrútiť svoju; stiesňaní ním i radou, mnohí za mesiac zanechali redakciu, ja neposlal som ani raz ani riadka. Keby Napoleonovská policia bola bývala umnejšia, nikdy by „Tribune des peuples“ nebola zakázala pre niekoľko riadkov o 13. júne. S menom Mickiewicza a s koreniím sa Napoleonovi, s mystickou revolúčnosťou a s fantásiou o ozbrojenej demokracii, na čele ktorej sú Napoleonidi, tento žurnal bol by sa mohol stať pokladom pre präsidenta, čistým orgánom nečistého diela.

. . . .

Messianism, táto pomätenosť Wronského, biela horúčka Towianskeho, skrúžil hlavu množstvu Poliakov, i samému Mickiewiczovi. Klaňanie Napoleonovi prináleží v prvom rade k tomu bláznovstvu; Napoleon nič neurobil pre nich; on nemal rád Poľsko, ale rád mal Poliakov, prelievajúcich za neho krv s tou poeticky-kolossálnou zmužilosťou, s ktorou oni vykonali svoju povestnú jazdeckú ataku v Somo-Sierre. Roku 1812 Napoleon povedal Narbonovi: „Ja chcem mať v Poľsku vojenský tábor, a nie forum. Ja doprosta nedovolím ani vo Varšave, ani v Moskve otvoriť klub pre demagogov,“ a Poliaci z neho urobili vojenské vtelenie Boha, postavili ho do jedného radu s Višnu a Kristom.

Raz pozde večer, v zime 1848, šiel som s jedným Poliakom z Mickiewiczových privržencov po Vendomskom námestí. Keď došli sme pred stĺp, Poliak sňal čiapku. Ale ozaj?... pomyslel som si, nesmejúc veriť v takú hlúposť a skromne pýtal som sa ho: čo za príčina, že sňal čiapku? Poliak ukázal mi prstom na bronzového cisára. Akože potom nesužovať a nepotlačovať ľudí, keď to získa toľko lásky!

V domášnom živote Mickiewicza bolo temno, čosi nešťastného, mračného, „navštívenie Božie“. Žena jeho dlhé časy bola chorá. Towianski začitoval ju, a vraj pomohlo, čo obzvláštne prekvapilo Mickiewicza, ale stopy choroby ostaly... oni zle sa mali. Smutne končil sa život veľkého básnika, ktorý prežil samého seba. Zhasol v Turecku, zamiešaný do nesmyselnej veci sriadenia kozáckej legie, ktorej Turecko zakázalo menovať sa poľskou. Pred smrťou napísal latinskú ódu na slávu a česť Ludvika Napoleona. [1])

---

[1]) Сочиненія А. И. Герцена, VIII, 253—260. (Genève, 1879.)

Poštorňa, Nová ves, Hlohovec. (České obce v Dolních Rakousích.) Napsal Dr. Josef Karásek. (Zvláštní otisk ze „Sborníku Čechův dolnorakouských.) Nakl. F. Šimáček. Str. 23, 4°.

Český Časopis Historický. Vydávají dr. J. Goll a dr. A. Rezek, professoři c. k. české university. Ročník I, sešit 4, 5. V Praze.

РУССКАЯ БЕСѢДА. Сентябрь. Годъ первый. 1895. С.-Петербургъ.

Dějiny Slovanské besedy ve Vídni. (1865—1894.) Sepsal A. Jan Kalandra. Ve Vídni 1895.

Časopis Musea království Českého. 1895. Red. Ant. Truhlář. Ročník LXIX. Svazek 2. V Praze.

Z nakladateľstva Jos. R. Vilímka v Praho: **Blouznivci našich hor.** Napsal Antal Stašek. Sešity 2—7., cena sešitu 15 kr. — A. Daudet: **Lydiin hřích.** Sešity 4—7., cena sešitu 12 kr. — M. Prévost: **Polopanny.** (Les Demi-Viegres.) Sešity 2—6. — **Malý Čtenář.** Nejlacinější časopis pro českou mládež. Číslo 3, 4. — J. J. Astor: **Jinými světy.** Román budoucnosti. Sešit 2, 3. — **Poslední Mohikán.** Román J. F. Coopera. Sešit 4. — Dobrodružné cesty. Výbor nejlepších románů Jul. Vernea. **Plující ostrov.** Sešit 6, 7., cena sešitu 15 kr.

SLOVENSKÉ POHĽADY

vychodia mesačne na 4. hárkoch.

Predplatné

pre Rakúsko-Uhorsko:

na celý rok . . . 5 zl. — kr.
na pol roka . . . 2 zl. 50 kr.

Pre krajiny ostatnej Europy a pre Ameriku:

na celý rok . . . 5 zl. 60 kr.

Slovenské Pohľady.

ČASOPIS

zábavno-poučný.

Redaktor a vydavateľ:

Jozef Škultéty.

Ročník XV. — Sošit 12.

V TURČIANSKOM SV. MARTINE.

TLAČOU KNIHTLAČIARSKO-ÚČASTINÁRSKEHO SPOLKU.

1895.

OBSAH.

Strana

Slovenčina. Od *Hviezdoslava* 697

Slovenská svadba. Sostavil *Krištof Chorvát* 699

Žiadosť básnikova. (Thomas.) *Somolický* 710

Opustená. (Soumet). Z francúzskeho preložil *Somolický* 711

Náhrobný nápis. (Viktor Hugo.) Z francúzskeho preložil *Somolický* . . 712

Kritické úryvky z Vámberyho diela: „A magyarság keletkezése és gyarapodása“. Podáva *Julius Botto* 713

Z básni Somolického 724

Koreň a výhonky. Novella od *Svetozára Hurbana Vajanského* . . . 729

V jaseni. *Ľudmila Podjavorinská* 751

Návrat. *Ľudmila Podjavorinská* 751

Na hroboch. *Martin Sládkovičov* 752

Reštaurácia na dedine. Napísal *Martin Medňánsky.* (Dokončenie) . 753

Listáreň.

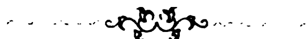
Ct. spolupracovníkov, ktorých drobnejším príspevkom nedostalo sa miesta v posledných číslach, prosíme o poshovenie.

Dlžníci mohli by byť šetrnejší oproti záujmom slovenskej literatúry, zápasiacej i tak s nesčíselnými prekážkami.

Ak bude nám Pán Boh pomáhať roku 1896, nemalo by sa opakovať opozdenie, aké stalo sa pri tomto čísle Slovenských Pohľadov.

Rok 1895. Sošit 12.

Slovenské Pohľady.

Slovenčina.

Od *Hviezdoslava.* [1])

Len či ty, mluvo drahá, prejdeš hluk ten sveta,
tým zmätkom, kúdolom tým kalným bez toho,
by nezchrípol ti dúšok, smyslov skladba svätá
sa nerozpadla v nelad, ba keď premnoho
tam rvaníc, uderená aj bys' nepoklesla
na krutom zápasišti, v hlávke rozštep desný,
perute nevyzula, nepustila veslá...?

Či, reku, nestrojím ti bojsa rubáš z piesní,
ťa obliecť zamárnenú, trúchlo-postlanie
nestelem práve z duše labutieho peria,
naň uložiť ťa...? Nie-li siné prez skráne
má vienkom sa ti prepiať: rosmarínu šerá
chvoj — mnohý nápev dumný? vtesnať v skrahlé rúčky
sa kytkou: sirôtky — hrsť vzdychov? krušným bozkom
k rtom priľnúť nemým: bôľov žhavé ružo-púčky,
zcuchaných ľalíj žalm však spŕchnuť čela voskom...?
Tá nekonečne clivá-tklivá nálada,
čo sfärou mysle mojej tak urputne zvládla,
jak v jaseni hmla vidiekom sa rozpriada:
či nie to tkanivo, ach, plachta zasteradla,
nímž v rakvi pokryjú ťa, jehož krajky, cípy
však ovisnú až k zemi, zaplavia i máry,
napokon zhynú v klestí obsekanej lipy —?
Tie výkriky múk dlhé: šmúhy z krvo-žiari
a z pramien sĺz: nie ozaj hotové to stuhy,
čo poletovať budú s rakve šírym dvorom,
jak o polnoci čiernej búre blesko-pruhy,
keď hne sa pohrab, skudlia mračným však sa flórom,
vzduch tôňou pretkajú od sveta uhla k uhlu,

[1]) Z 2. svāzku Sobraných diel básnikových. Svāzok tento, obsahujúci oddiel lyrický (v 1. svāzku, vydanom roku 1892, boly básne epické), už tlačí sa ako vydanie Kníhkupecko-nakladateľského spolku v Turčianskom Sv. Martine. Bude pozostávať vo velikej časti z básní nových; vo veľkom svāzku bude len asi piata časť takých, ktoré už boly tlačené. *Red.*

až tieseň srdca v kruh ich stiahne cmitera,
kde v slučkách, v chlpoch ľahnú na tvoju ti truhlu,
za sebou strhnúc posledného večera
červánky, rúšku hviezdnu s budúcnosti svitom...?

Ach, človek je tak krehký: chytro traťí s umu
niť Ariadny spasnú, nevydolie s citom —
I poet čo viac, vbŕdov vo mrákotnú dumu,
upadá v závrat, bez opory poklesá;
no predsa najde v sebe kľúč zas od dôvery,
v krútňave kotvu stihne, prezre v nebesá,
i zúfajúcim kviľbám vlastným neuveri,
lež srdne vnorí opäť do strún hravé prsty
i zjasá: Nie-nie! — Prejdeš všetky sveta rmuty,
reč rodu môjho, šťastne! — nie na melkej prsti,
tvoj osud zriem ja k bralám večným pribodnutý!
Plam vyhne prestojiš — i čo zvon rána plesný
sa rozhlaholiš... O, jak slasťou zrak mi mokne! —
Ja zaspievam ti, áno, k svadbe pieseň piesní;
toť, rosmarínik sivý vzkvitnul v mojom okne!

Slovenská svadba.

Sostavil *Krištof Chorvát.*

(Pokračovanie)

X. Odchod nevesty do domu ženíchovho.

V niektorých krajoch slovenských nastáva po sobáši v kratšom
dlhšom čase prevážanie nevesty k ženíchovi, a len potom spoloč
„obed" (večera), v ktorom svadobné veselie kulminuje. Poneváč
my sledujeme pri svojom opise poriadok svadby gemersko-zvolensk
ako takej, o ktorej máme najdôkladnejšie zprávy, nasleduje ná
opis prevážania.

Po sobáši rozídu sa hostia po svojich domoch a len k večer
sa zase schádzajú, alebo ich zváči zase svolávajú. Zváči títo nik
nejdú prázdni, ale s koláčmi a nápojom; ponúkajú z toho po ces
postretnutých a takých, čo nie sú pozvaní na svadbu (Dobš. 1
Pre nevestu vyberávajú sa na voze. Vyššie sme už videli, ak
ozdobujú tieto vozy (Němcová). Prvý voz — pre nevestu — býv
štvorspražný, čo mladší idú aj na koňoch. Prv však vyšlú druž
k mladej neveste na ohlas. Ten predstúpi tam pred oddavača:

Čo vy tak jete, pijete,
tancujete, hudbu provodíte? atď. (Pohľ. XV, 45

Družbu učastujú, a on ide na to oznámiť svojim, že už môžu pri

Idú tak, ako na sobáš: starší popredku, ostatní za ním. Čo mladší majú aj zástavy; ženičky vyspevujú:

Pozri, Zuzka, po ňom, aký mentiek na ňom,
veď je otrhaný, aj to požičaný.
Svine mu nekvičia, kravy mu neručia,
ani mu kohúti na pántoch neškrečia atď.
(Pohľ. XV, 459—60.)

Toto chodenie pre nevestu a jej dovážanie domov býva najveselšie; žarty, rozpustilosť, prekáranie dojdú najvyššieho stupňa. Diri nequit, quanta vociferatione, quo utricularium mugitu ceremonia illa obeatur, hovorí Bél (IV, 749) o Malohonte. Dvere u nevesty najdú zase zapreté a len po dlhšom dotazovaní a klopaní ich vpúšťajú. V Hornej Lehote belušnice medzitým spievajú:

Eh, čože to, matka, za ľud ide?
Eh, jest pravda, za ľud ide? —
Ani s koníčka nesedajú,
len Marišku diouku von pýtajú.
Eh, veď sa to páni dolničané atď.

Keď ich vpustia, starejší oddá dar, čižmy. V jednej je dvadsiatnik, v druhej fertuška. Pritom hovorí asi toto: ja ako starejší oddávam ti tieto čižmy, aby si nechodila bosá. Ale dar za dar. My žiadame toto lože, aby tvoj muž mal kde hlavu sklonit. (Němc. 312.) — Uvítajú sa a oznámia cieľ príchodu (Pohľ. XV, 561—2) a pousadzujú za stoly. Domáci starejší ponúka a rozdáva nápoj atď. Kým sa to deje, dievčatá spievajú:

Nebola, nebola naša láska stála,
kým sme neobišli okolo oltára.
Ale je už teraz naša láska stála,
keď sme už obišli okolo oltára.
Poniže dediny suchá hruška stojí,
nikdá nerodila, len sa teraz strojí;
nikdá nerodila, ale teraz bude,
keď Marka nevesta pod ňou chodiť bude.

Prídu hudci vyhrávať, dovedú i nevestu z komory (takým spôsobom, ako i pri pýtaní a pred sobášom) a usadia ju medzi ženícha a družbu za vrch stolom. Dobšinský spomína ďalej aj jeden symbolický zvyk. Podoba svietniku, ktorí stojí pred mladoženíchom a nevestou, býva taká, že predstavuje Amora „tak jako ho Pán Boh na svet dal“. A aby to druhí nevideli, kladú zaň záclony.

Zatým dávajú si vyhrávať svoje „nôty“. Najprv povyhrávajú starejším, ženíchovi, mladuche a družbovi, potom ostatným rad radom. Patričný zastane si pred hudcov a zaspieva pieseň; hudba ho doprevádza tak dlho, kým „nepotrafí“. I v Turci (ale po čas obeda) to robievajú, pričom ženích si obyčajne spieva?

Muzikanti, muzikanti,
komu hráte?

Ej, Janíčkovi, Janíčkovi —
šak ho znáte! (Sbor. I, 47. Timko 25.)

Spevák málokedy sa uspokojí s hudbou naraz: tak dlho ju musia hrať, kým ju dľa jeho chuti nezahrajú. Potom im hodí na tanier alebo do bassy istú summu. Za mladuchu spieva obyčajne družba. Na konec začnú sa pretekávať čo mladší a veselší. „Jeden takú, druhý onakvú" začne spievať hudcom; hudci hneď tú, hneď onú hrajú, jako kto prv pousiloval sa hodiť na tanier peniaz pre nich. Konečne zvíťazí nápev i spev toho, kto najviac „mece na tanier". To je aj jediná pláca hudobníkov v okolí Drienčan — keď si dá niekto vyhrávať, alebo keď začnú tancovať, platí sa. V dolnom Malohonte býva teraz vo zvyku i vyššie spomenuté „cetnanie".

Po hudbe vyspevujú družice piesne, týkajúce sa odobierky mladej od panenstva, od rodičov. Sú to všetko prekrásne obsahom i nápevom. Na pr. v Prešporskej spievajú:

Už sa od vás odebíram, má mamička,
už vás líbam a bozkávam vaše líčka.
Aj vám také, môj tatíčku,
za tú lásku rodičovskú,
že ste ma vy vychovali od maličku.

Lítala som, chodila som ja po poli,
robila som, čo som chcela, po svej vôli;
ale už včul nebudem smeť:
mosím smutná doma sedeť,
kde je, čo je v kterém kúte, o tom vedeť.
(Slávia 683.)

Iná pieseň povzbudzuje nevestu k ďakovaniu:

Zaďakuj, Zuzička, otcovi, materi,
že ťa varovali od ohňa, od škody.
Škoda ťa, Zuzička, škoda teba bude,
že tebe cudzia mať rozkazovať bude.
Ostávajte zdravy, vy ...skie prahy:
už vás neprekročia Zuzičkine nohy.
Ostávajte zdravy, vy ...skie kľučky:
už vás neotvoria Zuzičkine rúčky.
Dobre sa tu majte, zdraví zostávajte:
za tú našu lásku len sa nehnevajte. (Slávia 721.)

Aby samý smútok neprevládal, doberajú si aj družbu:

Družba, milý družba, načo tvoja služba,
ani koňa nemáš, len na svini beháš.

Keď sa hodne naspievali a zabavili, nastane odobierka. Mladá nevesta lúči sa so svojimi rodičmi: „Otec môj, matka moja milá, ja od vás odchádzím, ja nemám tu bydla, tak som vyletela, ako

holubica. Čože vám za dar dám za to mé zde dlení, za na svet splození, život a šatení? Do školy, do chrámu ste ma sprovázeli; čo som vám podlžna, no povedzte mi nyní; maliar to nevymaľuje limander (?) rečený, to nevypovie, mluví, čo ste vy dcéri vaší dali, to jest pravda, ako by mohla uspokojiti srdce mé premilé. Otec môj, matka moja milá! ktorí srdečne pre odchod môj velice túžili, ale ja vám všechnem vinšujem, na krátce jsem panna, nejsem milému manželi poddaná, ale i s mým manželem chci dítě vaše býti a vás v vašich šedinách uctíti. Poslyšte máličko, páni prísedící, nejprvnejší prátelé, neb jiní zde bydlící, chci vám tu podekovať, jenž vy tu stojíte, a za vašu lásku a za opatrování Bůh si vás opatruj, dej vám život věčný. Ještě mám na mysli otce duchovného, bych mohla naučiť jednoho každého, ale ja vám všechnem vale vyslovujem a za vašu lásku srdečne ďakujem. Bůh si vás opatruj, to vám všechnem vinšujem. Ješte chci podekovať bratom i sestrám, ale ja vám všeckým dobrú noc dávam." [1]) Tento okamih opisuje aj slatinská pieseň:

Po doline tichý vetrík povieva:
už sa dievča od mamičky odberá.
„Ešte sa ja mojej mamky spýtať mám,
či ja s vami, moja mamka, bydliť mám?"
„„Ej, nie so mnou, dievka moja, nie so mnou,
koho si si vyvolila — ten s tebou.""
A ja som si vyvolila z ruži kvet,
lepší je môj najmilejší, by ten svet.

(Slov. ve svých zp. III, 22.)

Obyčajne aj mladý zať krátkou rečou ďakuje rodičom nevestiným. Inde robí to za neho i za nevestu starejší. Dcéra objíma sa s matkou, ktorú teší turčianska pieseň:

Mati, moja mati, čože máš plakati?
Veď mne tam nebude ťažko privykati.
Zabudnem ja ľahko na tie vaše dvory,
keď sa mi môj milý sladko prihovorí.
Zabudnem ja ľahko na tie vaše kľučky,
keď ma raz objímu jeho milé rúčky.
Zabudnem, zabudnem na teba, mamička,
keď on raz pobozká moje biele líčka. (Slávia 685.)

V Turci, dolnom Liptove a v okolí Prešporka nevesta odoberá sa v noci (nad ránom) po svadobnej hostine. Periny prevezené boly v Turci ešte pred svadbou, v Liptove po čas sobášu. I v Kysáči odvádzali ju prv v noci, „aby nepotrafila domov", a Bél tiež spomína o Malohonte, že „sponsam profunda nocte isthuc deducunt". Keď odchádza z domu, kladú jej na srdce v Mikušovskej doline:

---

[1]) Iná odobierka Dobš. 20. Pohľ. XV, 563.

Choj, Kačenka, choj len zdravá,
aby si sa dobre mala.
Kej sa budeš dobre maci —
aby si nám povedala...
Katerína, biela zora,
trafila si na kozára,
on ťa bude kozarovac,
tvoje vlásky naťahuvac.
Tvoje vlásky striebro, zlato,
nestojí ten Juro za to. (Slov. Sp. II, 162.)

V Turci spievajú družice miesto mladuchy:

Kvitniže mi, kvitni, krásna ratoliestka,
už mi dohorela u moj' matky sviečka.

Už mi dohorela na prostred pitvora,
keď som ostatný raz dvere zatvorila.
(Slov. Sp. I, 458.)

A v Prešporskej zanôťa družičky miesto mladej:

Zahrajte mi, muzikanti, vesele,
zakad ja mám starých svatu pri sebje;
a ked ich ja už vic mjet nebudem,
potom ja vás, muzikanti, nepotrebujem. Atď.

Medzi spevom nakladajú mladuchin výstroj: truhlu, periny atď. V Malohonte musia si svatky výstroj prv od domácich za pár krajciarov vykúpiť. Michalko (str. 25) tiež pozastavuje sa na tom, že svatnice žiadajú od ženícha plat „ač dosti nemravně". „A tu bývá všelijaké jednání a trhování" (cf. i Pohľ. XV, 562). Ládu vyložia na voz, k nej mladú nevestu, vedľa nej posadia sa poprdajne (svatky) a tak letia. V Bošáckej doline nikdy nedávajú s mladou praslica, lebo by ju muž ňou bíjaval. Niekde nesmie sebou vziať ani ihly a šijacie náradie, lebo by mala samé dcéry. Na Píle musí dať svatka veľký pozor na periny: ľahko môže niekto do nich vložiť nejaký bosorácky predmet, na pr. nože, zapichnuté na kríž, ihly, nebožiece, šidlá, škrupiny a pod. — Po čas nakladania spievajú Goralky:

Dževcontko hudobne, a suhaj nic nima,
kedz še pobereme, Pan Bog nam pozegna.
Dževcontko veprendze a suhaj vemluči,
oj, veru to bedom dva ľudže bogači.
Odbiraj še, Zošu, od matky, od bratuv,
juz ostatna godžina! (Cf. Slávia 655. Sbor. II, 130.)

Niekde býva zvykom, že mladého neposadia na voz, ale musí ísť vedľa peší. V Nitrianskej (kde nevestu až na tretí deň ráno odvádzajú; „voziť truhlu" Lubiná) dostala-li nevesta aj kravu, vedú ju ovenčenú za vozom (Němc. 312). V kútskom okolí spievajú po čas prevážania:

Ej, už ju vedú, už ju vedú,
k tej materi cudzí,
ani nevidzí pred sebú ľudzí
od velikých slzí.

Ej, ešte sa vás, moja mamičko,
jednú ja opýtam:
ej, s váma-li ja, moja mamičko,
tady bydleci mám.

Ej, už nie, už nie, dcéruško moja,
ej, už nie viac se mnú,
ej, koho sis' ty raz vyvolila,
už mosíš íť k nemu.

Ej, dzekujem ja vám, muj tacíčku,
za vaše chování,
ej, dzekujem aj vám, má mamičko,
za opatrování.

Ej, dzekujem vám, moja mamičko,
ej, na stotisíc ráz,
že ste si ťažko mňa vychovali,
včil mosím íť od vás. (Slov. Sp. I, 480.)

Celý sprievod, na jehož čele jazdia v Gemeri mladí na koňoch, nejde rovno do domu nevestinho, ale sem-tam prejde pár ráz po dedine. Na užších miestach zatiahnu im cestu, a musia si vykúpiť „poctivú krásu“ koláčmi, nápojom alebo peniazmi. Ženy neustále spievajú, tu vážne, tu žartovné:

Pošibaj kone, vozáre,
ďalekú cestu nemáme;
pošibajže ich po hrive,
nech nám nestanú na mlyne;
pošibajže ich po chvoste,
nech nám nestanú na moste. (Němc. 313.)

Alebo v Turci:

Kostrová, Kostrová, vymetaj policu:
veru ti vezieme dobrú maškrtnicu.
Kostrová, Kostrová, vymetaj nový dvor:
veru ti vezieme nevestu na výbor.
(Slávia 724, 725, i Pohľady XV, 562.)

Niekedy si aj zažartujú, vysmievajúc sa jej výstroju:

Bola to nevesta, mala tá periny:
štyri vozy tŕňa, piaty hrachoviny.

Veď smo sa nazdale, že Hrachovo mesto;
čert ti je, nie mesto, len stračacie hniezdo.

Veď smo sa nazdale, že tu budú páni;
čerta sa to páni, len samí cigáni. (Sborník II, 58.)

Vletia do dvora — ale dvere najdú zase zavrené; ženy spevom dobíjajú sa dnu:

Otvárajte bránu peknú maľovanú,
veď vám my vezieme do domu gazdinú.
Otváraj, mamuška, otváraj komoru,
veru ti vezieme mladuchu do domu. (Něme. 307.)

A keď ich dlhšie nechajú von stáť, ponosujú sa na inšie:

Nedajte nám dlho státi, lebo se nám tresú hnáty;
hrdlo se nám rozsušilo, treba ho zaláti. (Slávia 727.)

Ani blato im nič neprekáža, ako svedčí pieseň z Horných Rikynčic (Hont), teraz spievaná:

Nič to preto, hoc je blato,
keď je dievča peknuo a za muža hodnuo.
Ej, nič to preto, že je blato. (Tablic Poezye I, XVI.)

Konečne im otvoria. Ženích sám si složí nevestu s voza; radí sa aby skočila na múčne vrece, aby sa deti tak sypaly, ako tá múka z vreca. Na prahu domu ju čakajú rodičia. Inde ani nesíde dolu s voza, kým matka k vozu nepristúpi a ju neprivíta. Obyčajne sa predstaví nevesta s krátkou rečou, na pr.: „Dobrý večer vinšujem, moji novotní rodičia! Ja prichádzím do príbytku vašeho jakožto dcéra Ragelova (!) prichodila s vinšovaním, tak aj prichádzim pred tvár vašu, aby som ja s vami známa bola, a vášmu synovi za manželku dána bola. To sa stalo nie z iného, len z rízení Božího a z vôle mojej. A týmto mojím darom sa vám vďačím, aby ste ma srdečne privítať ráčili“. (Z Blatnice.)

Na to jej odpovedá miesto rodičov starejší: „Milá mladá nevesta! Velice chvalitebné jest to pro tebe, že neprícházíš do tohoto příbytku s rečmi prázdnými, ale s úprimným vinšováním. Bůh nebeský rač tobě všeho dobrého popríti, tvé rty tak říditi, aby z úst tvých nikdy nevycházely reči mrzuté, ale vždycky oslavující Boha; a tak můžeš i to nejsvětější Boží požehnání očekávati, kteréžto požehnání já tobě ze srdce žádám a vinšujem.“

Obyčajne ponukne nevestu matka ženíchova medom, aby bola ako med, aby mala reči ako med. Na to zdvihne pravú ruku a pustí popod ňu najprv syna, potom nevestu do pitvora, kde im dá zase chleba. Odtiaľ aj pieseň:

Dajteže nám, dajte za lyžicu mädu,
veď sme vám doviezli nevestičku mladú.

Na to vojdú do izby a matka sa ich spýta: Ako sa máš, dcéra moja, a čo si nám doniesla? — a tá odpovie: Zdravie, šťastie, hojné Božské požehnanie. (Lovinobaňa.) Tak ju vítajú aj v hornej Trenčianskej (A mi otth. 1893, str. 69.) I na Píle, v Mikušovskej

doline a v Bošáci donesú za lyžičku medu a dajú zjesť mladým, aby boli k sebe sladkí ako med. Aj družba dostane. V Kokave (Liptov) pustí neveste svokra alebo staršia nevesta z úst do úst cukru, chleba, aj polievky z tej istej príčiny. V Nem. Ľupči lyžičku, na ktorej bol neveste podaný med, vyhodia na pôjd, aby nevesta tak chytro behala. V Bošáckej doline začne hneď na dvore rozsievať ľanové semeno, proso a mak, hovoriac pritom: „Sejem semeno, aby sa mi viedlo všetko plemeno; sejem proso, aby sa mi všetci prosili; sejem mak, aby bolo vždycky tak". Vchádzajúc do izby, hovorí: „Štyri kúty, piata pec, nad všetko je moja reč" — všetci ju budú musieť poslúchať. V Kysáči postavia predo dvermi vedro s vodou, aby ho prevrhla; položia vajcia: keď na ne stúpi, bude ľahko rodiť (cf. Pohľ. XV, 621). Pred kuchyňské dvere postavia tri štiepy dreva; potom núkajú mladých medovým chlebom. Keď si on chce vziať, odchytia mu a podávajú jej; keď ona chce, zase jemu dávajú. Na to vezme nevesta drevo a nesúc ho pod komín pozdraví kuchárky: „Pán Boh daj dobrý deň!" — „Pán Boh daj aj tebe; čo si nám dobryho doniesla?" — „Zdravia a šťastia a hŕbu dreva, aby ste mali pri čom variť." Pobozká svokra a svokru. Dajú jej varechu do ruky, aby miešala v hrncoch a okoštovala z každého a riekla, či je to chutné, čo tomu chýba atď. Pozre do kochu, aby jej deti maly čierne oči (i v Turci) a vovedú ju do izby, kde ju starejší pripovedá novotným rodičom. I v Turci, aby sa výdaj vydaril, prekročí nevesta na prahu malé náručie dreva, a potom prehodí ho k ohnisku.

Vo Zvolenskej stolici prestrú v pitvore hrňačku (široká a dlhá zástera), cez ktorú musí prejsť nevesta, aby vraj rada hrňačku nosila. Inde položia pod nohu metlu: ak ju zdvihne, je to znakom, že je poriadna, a naopak. Aby privykla v novom dome, sadne si pod pec na lavičku, alebo sa jej rukou chytí. V okolí V. Revúci si ohreje ruky pri ohnisku, v Bošáckej doline nakukne do komína tým istým cieľom. Aby bola silná a zdravá, chytí sa kúska železa. — Je-li v dome už jedna nevesta, ak chce prichodiaca, aby *ona* panovala, a nie staršia nevesta, zakotúli koláč, ktorí si donesie, od dverí ku stolu (Mošovce). V Kokave však vie staršia nevesta präservatívum proti tomu: vybehne na pôjd „s nahou čiastkou zadného tela", a nová nevesta bude vždy uponížená. — Niekde dajú mladuche do lona chlapca, „aby privykala" (Blatnica). I v Kysáči jej kladú do lona deti; ona častuje ich cukrom, orechami, figami atď., ktoré si v šatke zakrútené pod pazuchou doniesla. V Mikušovskej doline ručníkom sviažu mladých medzi dvermi; v Bošáci tiež strhne si matka ručník s hlavy a sviaže ich, aby vždy žili v svornosti. Na miske podajú vody, ktorou sa má každý umyť, lebo „do tohoto domu nesmie nichto nečistý". Umývanie sa tým odbaví, že ženská, nesúca vodu, postrieka trochu každého, a ten jej hodí do vody dáky peniaz.

V Turci donesie s sebou nevesta veľký koláč; po zavinšovaní podloží ho pod stôl, naddvihne jeden roh a dá koláč na stôl; i gazdovstvo sa bude tak dvíhať (Blatnica). V Pravne, keď si so svokrou

podajú ruky, prešuchne nevesta koláč, nastoknutý na svojej ruke, na ruku svokrinu. V Mikušovskej doline donesie päť malých pecníkov (cipolkov) chleba, s ktorými chodí okolo stola „tak jako slnko vychodí“, položí na každý roh jeden peceň a ostatný na pec. Na to ich opačným poriadkom posberá, na noc dá si ich pod hlavu, a na druhý deň sa rozdajú žobrákom (Pohľ. XV, 502). I v okolí Driençan po čas skladania výstroja s voza, ktorý si ženích vo Zvolenskej atď. vymeniť musí od žien, naložia družbovi na chrbát veľkánsky koláč — *pocta* to pre rodičov. Tamtiež oddajú starejšiemu dary od nevesty, určené pre rodinu: košele, čepce, zásterky. I v Báčke po krátkej večeri rozdáva starejší dary nevestine. Býva ich veľmi mnoho, a starejší musí si dobre pamätať, ktorý komu patrí. Pritom hovorieva: „Naše mladá nevěsta v dobré paměti majíc to ustávání, které jste vy, družbové, zváč atď. pri této svadbě podstoupili, aby se tedy jako-tak za tuto lásku vaši odsloužiti mohla, teď vám tento chatrný dárek offěruje, s tou prosbou, aby ste takový vděčně prijali.“ V Mikušovskej doline takto hovorí svat, rozdávajúc nevestine dary: „Mamko! Toto vám tá vaša nevesta dává; ona sa na to od malička starala, sbierala po pazderku, po plátenku, nuž teda či to prijímáce z lásky od njej, lebo nie?“ Matka odpovie: „Nu prijmám, prijmám, rada som darovi, ešče račjej nevesce. No a Pámbo zaplac!“ Podobne aj v iných krajoch trenčianskych. (A mi otthon. 69.)

V Malohonte, keď všeci príchodzí sosadli, predvedie družba mladuchu a oddá ju pohoničovi do prvého tanca (pohoničia bývajú ovšem alebo prednejší údovia rodiny, alebo mladí, švarní tanečníci). Potom vykrúta ju aj iní, a nakonec usadia za stôl. Aj v Báčke sa vydržiava tanec s mladuchou, a čo si tu „vytancí“, to je jej, kapitál do hospodárstva (Kutlík 30).

Rúcho nevestino s voza skladať má len niekto z rodiny, aby nezabúdala na svoju rodinu (Dobš. 28).

Na Dlhej Lúke prevážajú periny po čas sobášu: niekoľko žien ide pre ne na štyroch ovenčených a ošatkovaných vozoch so zvoncami. Keď mladý nebýva ďaleko, obídu i celú dedinu s výstrojom. Ako spomenuto, nevesta ide k ženíchovi hneď po sobáši.

XI. Svadobná hostina.

Väčšinou koná sa u ženícha, v Nitre, Turci, Orave a Prešporku u nevesty. Niekde sa svadobníci ani nesídu k spoločným hodom, ale každý sbor osobitne sa hostí (Dlhá Lúka, Báčka atď.). Na Dlhej Lúke je to tak prísne oddelené, že keď by hostia z domu nevestinho prišli do domu ženíchovho, vyženú ich. Dobšinský ani neopisuje hostinu v tom smysle, ako je známa v Turci a inde; tam je ona roztrhaná na viacej menších, ač ovšem nie s menším nákladom držaných.

V Turci, Orave, Hornom Trenčíne, Nitre atď. je hostina v kratšom-dlhšom čase po sobáši. V Mikušovskej doline a u Goralov

predchádza ju začepčenie nevesty. Tak i v Blatnici, kde je „úvod" hneď po sobáši.

Poriadok udržuje starejší, ktorý preto aj za vrch stolom sedí. V Báčke mohol vraj prv starejší nielen vylúčiť od hodov toho, kto sa neslušne choval, ale i dať vypalicovať. V dolnom Malohonte starý svat odčítal pokutu tomu, kto prehrešil sa proti svadobnému poriadku. On sa na začiatku i na konci pomodlí, niekde začne i pieseň, delí pečienku, ktorá obyčajne nepodelená príde na stôl, prednesie krátku reč a zdravicu.

Prv ako by sadli ku stolom, chytí družba nevestu za ruku a trikrát s ňou obíde stôl (H. Lehota a Němc. 307). Potom sa usadia: ženích a nevesta za vrch stolom, pytač a oddavač po boku ženíchovom, družba, široká a mládenci po boku nevestinom. Ostatní, ako sa kde ktorý môže dostať (i Nem. Ľupča). Na Dlhej Lúke na prvom mieste sedí starejší, vedľa neho mladí a svadobníci rozlične, ale tak, že mužskí osobitne i ženské osobitne, čo priam aj pri jednom stole. Čo bližší príbuzní, obzvlášte kmotrovia, sedávajú pri prvom stole, ak je stolov viac. Ale mužské pohlavie máva vždy prednosť pred ženským, lebo vraj „muž je hlava ženy". V Malohonte mladý zať i družba mali po čas celej hostiny klobúky na hlavách. Vedľa Rimavského (Nitra II, 304) spomína to i Bartholomaeides (Notit. § 22), dokladajúc, že „ac si forte in gratiam honoratiorum praesentium caput retegendum esset, uterque illorum (totiž družba a mladý zať), ultimae mavult accumbere mensae; quam nudo assidere capite". Družbovia prv vždy posluhovali, donášali jedlá i nápoj: „za môjho mládenstva nesmel družba do radu, hneď ztratil by bol pero", spomína Blažkov staručký otec na svadbe v Ežovi Vlkolinskom (str. 95). Teraz na miesto družbov nosia jedlá posluhovačky, ač i družbovia a zváči; v Prešporskej ženy z bližšej rodiny a stolník.

Jedlá sú ovšem čo najvyberanejšie. V okolí Pravna: polievka, mäso z polievky s cviklou, chrenom a p., kyslô (polievka), štrúdľa, pečienka, biela (výnimečne i čierna) káva a koláče. Nápoje: hriato, varené alebo surové víno, pálené. V Blatnici i kapusta, a kaša. Vedľa obyčajného hriateho majú v Blatnici i mladuskô, t. j. lepšie hriato (mladuským nazývajú i koláče, „ktoré gazda na krúžky pokrája a zváčka na taniere každému osobitne predkladá". V dolnom Liptove býva i ryžkaša na husto varená a kriska. V Báčke: sliepačia polievka, kapusta (alebo kyslá mäsová polievka), paprikáš, sliepačie droby s pirindžou (ryžou), pečená bravčovina s chrenom a paprikou, koláče. Medová kaša už prestala. Gorali sa traktujú: kašou, hrachom, kapustou a „kuľasou s mlíkem". V okolí Prešporka: polievka hovädzia, mäso s chrenom, kapusta s chrenom, jatrá, jatrová omáčka kyselkavá, hovädzia a bravčová pečienka, „syrové, makové namáčané ve mléku osušky", kaša medová, nakonec sa donesie misa, v ktorej na dne je bravčová pečienka, navrchu takzvaná brána. Túto „bránu" robia v čas pečenia koláčov. Niekoľko družíc ide s lampášom v ruke volať do oboch domov, aby šli *„ríčice súkať"*. Je to „brána" z cesta, ozdobená „všelijakýma parádnyma vecama":

kačenky, húsky, slepice, všetko z cesta, obložená orechami, suchými trnkami, slivkami, jablkami, rozmarínom so stužkou a pozlátkom. Keď je to hotové, donesú to do jednoho i druhého domu, pred nimiž spievajú:

Zima je, zima pod okénkom státi,
zabol sem si, zabol halenenku vzáti.

Na čo im z domu odvetia:

Zabol si si, zabol, alebo jej nemáš,
pokteruc k nám prindeš, vždycky tak povedáš.

S rečou oddajú ríčicu, a za to d ostanú všelijaké dary do kapsy, ktorú nosí rečníčka. — Na svadbe Ežovej bolo toto menu: rozličné polievky, kapusta s bravčovinou, droby s plnkou, medová kaša grísna, pečienky, štrúdle, koláče. Polievky, zvlášte sliepačie, nikdy nesmú chybovať. V krajoch chudobnejších jedávajú viacerí z jednej misy. Štrúdle, koláče a pečienky si svadobníci v Turci poodkladajú na bok a potom poberú domov. V okolí Nem. Ľupče čo bližších príbuzných a priateľov potraktujú ešte osobitne v komore vyberanejšími jedlami.

V okolí Slov. Pravna pred samou hostinou pijú za spevu družíc a hudby, a len potom sa jedlá predkladajú. Spievať pomáha na Dlhej Lúke aj nevesta — obyčajne však plače a družičky tešia ju spevom (Sučany):

Neplač ty, Mariška, nekaz si očičky,
už sa ti periny u druhej mamičky.
U mojej mamičky pečené rybičky,
a u tvojej, milý, krvavé slzičky.
U mojej mamičky vždy chlieb na stole,
a u tvojej, milý, niet ho ni v komore. (Sl. Sp. I, 81.)

Medzi spevom vyhrávajú v Pravne (i Vajnorách) každému, čo si zaspieva. Kto nevie spievať, tomu zahrajú čardáš. V niektorých dedinách gemerských majú nevesty ten zvyk, že si prehodia všetky stužky, čo ich na hlave majú u party, cez tvár, a takto sedia pri stole, aby hostia nevideli, že plačú. Družba z každého jedla odloží neveste na tanier, ale ona neje, čo by bola priam hladná. (Něme. 308.) I okolo Prešporka ženích, nevesta, družba a družička nejedia po čas celej hostiny. Michalko hovorí, že mladí manželia majú spolu z jednoho taniera jesť, aby sa vospolok milovali. (cf. Ezo Vlk. 96.) Keď donesú polievku na stôl, ktorá matka si prv z misy načre, tej dcéra sa najskorej vydá (Kokava). V Orave snaží sa družička vziať čo to z taniera nevestinho tak, aby to táto nepobadala — skorej sa vydá.

Úloha zabávať hodujúcich pripadá družbom, predovšetkým prvému. Tu i tu obstará si niekoho (na pr. v Orave zváča), s ktorým vyvádza svoje fígle. Pri každom jedle, alebo aspoň pri prvom, prednesie krátku prípoveď, obyčajne žartovnú. Na pr. sliepačiu polievku takto pripovedajú v okolí Lovinobane (Novohrad).

Poslúchajte všetci málo — čo sa s touto sliepkou stalo.
Táto sliepka bola nemá — kŕmila ju tetka stará,
tam v jej komore spávala — pálenkou hu napájala.
Tá nechcela ovos žrati — radšej šla pod posteľ spati,
ani tá jarec neľúbi — lebo má štrbavé zuby,
ani sa neumývala — vždy zafúľaná bývala.
Nechcela tancuvať s chlapci — lebo bola v jednom kapci,
ani tá nechcela pýchu — mala na tri šúche kyku,
už nechcela žráti veľa — bola veľká, ako teľa.
Chycte mi hu, už vás prosím — lebo hu už ledva nosím.
Nohou ma kopla do hrudi — vybila mi štyri zuby;
a teraz, keď sme hu klali — ťažko sme hu z chlieva vzali,
desať funtov sadla mala — to si stará matka vzala —
lebo už nechcela žrati — museli hu dorezati.
Naše kuchárke hu vzali — tridsať groší za ňu dali.
A ja za tie moje vinše — nežiadam si od vás inšie,
len z tejto slepice koňa — áno, k tomu pohár vína.

Družbovia bývajú veľmi vynalezaví v podobných veršíkoch, ktoré si sami skladajú — lebo to sa žiada od poriadneho, aby samorostlými vtipmi bavil svadobníkov. Iné pripovedanie sliepačej polievky:

Táto sliepka bola krivá — gazdinej nebola milá,
za to sa na ňu hnevala — že nikdá vajce nemala.
Tá nechcela žráti inšie — (to je napsané vo vinše),
len varenú kukuricu — a z tej jedla mrvenicu.
Náš ujčok starý fajkoš bou — vybila mu z fajky bagóv,
a on na ňu veľmi skríkou — šidlom jej do oka pichou.
K súsedovi prišla v noci — chcela mu vyškriabať oči;
ako od súseda vyšla — potom zase domov prišla.
Keď chcela cez dvere ísti — gazdiná sekeru schytí,
cez rebro hu veľmi pukla — hneď k stolovej nohy frkla;
ešte by bola odžila — ale hu piestom zabila.
Len raz nožom do nej pichla — a ešte si dva ráz vzdychla.
Hneď vypustila z nej dušu — (vaše ústa hu okúšu),
hlavu jej všecku odtrhla — a tak hu do hrnca vrhla.
V hrnci taká zlostná bola — aj tam parády robila:
keď hu chcela kuchárka brať — mala jej prsty obzobať,
chcela aj tam krydly trepať — mala im hrnce roztrepať.
Oni hu nechceli zesti — kázali hu vám doniesti —
prímte vďačne! —

Ako sme spomenuli, kapusta málokde chýba. Družba ju pripovedá:

Zase vám prednášam jedlo — a nebárs dobre vychladlo,
lebo je mastná kapusta — neoparteže si ústa!
každý že prv zadúchnite — tak z lyžičky vychlipnite,
lebo který sa oparí — sám sebe zle nadobarí,
bude dúchat do lyžice — jako barát do tekvice. (Uderiná.)

V Turci pri kapuste prichádzajú mendíci vinšovať. Zaspievajú pieseň, zavinšujú a na vyzvanie starejšieho poskladajú sa im svadobníci po pár krajciaroch. Pieseň býva najobvyklejšia: „Jak pěkné jest v svatém stavu manželském žít“ atď.

Poznamenať treba, že povinnosťou starejšieho je sedeť na svojom mieste a nevzdialiť sa. Stane-li sa to a jeho miesto zostane neobsadené, postavia naň snopok zo strechy alebo napochytre ukrútia z handier bábu, dajú jej klobúk na hlavu, fajku, ponúkajú dohánom i nápojom, klaňajú sa pred ňou a iné smiechy vystrájajú. Starejší, vrátivší sa k stolu, má dosť roboty, kým sa dostane na miesto; nechcú ho pustiť na miesto, že však oni majú starejšieho, lepšieho, ako on. Len po mnohých fígľoch podarí sa mu odhodiť snopok a zaujať staré miesto.

Pri jedení pečienky keď mladucha uchytí zpred ženícha ten kus, na ktorý on mieril vidličkou — bude mať v dome prednosť pred ním. Ak sa polievka alebo nápoj z pohára vyleje náhodou — do roka čakaj proroka.

Hudba tu i tu zahrá, a kamdiaľ viacej sa veselosť šíri. Sper čo nevideť schytí čo mladšie zo spoločnosti. U Goralov, keď donášajú pivo do izby, zanôťa družbovia:

> Messias pršisel na sviat pravdžive,
> i zazrak cine i velke džive,
> ucinil velke znaky,
> dal vodže vine smaky — v Kaane Galilejskej

a všetci vpadnú do toho refrainom:

> Ej! gode, gode! stalo še nam vino z vode
> v Kaane Galilejskej atď. (Nár. Nov. 1894, č. 142.)

(Pokračovanie.)

Žiadosť básnikova.

(Thomas.)

Mal bych niekdy za bohatstvá liché predať svobodu,
spadnúť s výšky v nízke bahno, odkiaľ nieto východu;
malo by mi srdce zmrznúť v citov vlastných záveji:
Čas! ťa prosím, nedovoľ to, ale odrež žitia niť —
nebyť radšej, nežli v hnusnej atmosfáre podle žiť!

Ale jestli moje slová — v ctnosti majúc pramene —
môžu v dušiach poniektorých vyčarovať plamene,
jestli môžem vyhnať z prsú priateľových zármutok,
mocne brániť nešťastného zastienenú nevinnosť,
slabou rukou sotreť slzu, meniť žiale na radosť:

ıs! ťa prosím, zastav krýdla, majúc ohľad na mladosť,
ma k tejto zemi viaže ešte detská povinnosť;
cem, by národ dlho sbieral mojej úcty, lásky daň;
chcem, by krýdla Ctnosti, Slávy spočinuly v jeden deň
na tých mojich detských vlasoch, až keď spadne na ne srieň!

Somolický.

Opustená.

(Sonet.)

Pred spánkom bežím, vyhýbam mu,
bo nemá pre mňa blahý sen,
na vŕšok vyjdem prv než lúče —
ja prvá vítam každý deň.

Mladé vtáča na konárku nôti,
stráne sa mu spevom ozvaly,
mať mu nesie sladký pokrm v ústach —
moje oči slzy zalialy.

Prečo i ja nemám svojej matky,
prečo nie som malým vtáčaťom,
jehož malé kolíše sa hniezdo
na konárku kvetom posiatom?
Nič ja nemám na tom šírom svete,
kolísky som nikdy nemala;
ach, mňa našli nemluvniatkom ešte
na kameni v bráne kostola!

Dávno tomu, čo som povrhnutá,
rodičovských neznám objatí,
v moje uši nedolietlo nikdy
sladké slovo: sestra, od detí;
neberú ma do hry na mrkaní,
nepozýva roľník pod strechu,
z diaľky vídam, ako na kolenách
laská deti — svoju potechu.

K pohostinnej kaplnôčke chodím,
slzami tam chodník polievam,
iba táto prístreším je mojím,
tu som doma — tu sa modlievam;
kaplnôčka vždy ma vďačne víta,
ako svoju a nie cudzinu,
iba ona nezapiera dvere,
ale víta ako rodinu.

Často hľadím na ten chladný kameň,
kde sa moje žiale začaly,
hľadám na ňom miesto, ktoré — možno —
materine slzy zalialy;
často noha hrobitovom blúdi,
ale sústrasť srdce nehne mi —
opustená rodičov si nezná
v strede rakví, ani na zemi!

Štrnásta jar, čo odstrčená
som dňom i nocou plakala;
poď, mati, čakám na kameni,
na ktorom si ma nechala!

Z francúzskeho preložil *Somolický*.

Náhrobný nápis.

(Viktor Hugo.)

Mladý či starý, nevedomec, múdry,
ktorý sa túlaš, ako oblak nebom,
za hlasom slastí, lebo všedným chlebom —
pútniku, postoj! Ďaleko sa náhliš?
Nevidíš tuná cesty svojej cieľ?
Pútniku! ja tiež ďalej nezašiel.

Tok rieky svojho do žriedla sa vrátil.
Len krátky oddych: sem si sadni v trávu
pod puklý mramor, ktorý formu ztratil.
Slož svoju ťarchu, opri o mňa hlavu:
tiež mal som bremä — tu je položené.
Chceš pokoj mať, chceš odpočinúť v tôni:
poď, lôžko tvoje dávno pripravené,
tu sladko spať, tu večný pokoj tróni.
Ak čln tvoj krehký na vzbúrenom mori,
poď do prístavu — breh tu mocná skala!
Necítiš, že sa duch tvoj s bázňou borí
a kási sila nohy prikovala?
V tej útulni, čo zpäť si teba žiada,
nečítaš v slovách tajných svoje meno?
Čo človek? Blázon, sotva zástoj háda,
čo kedy začal — bolo dovŕšeno?
Či chrabrý rek, či človek bojazlivý,
či v purpure, či v handrách zakrútený,
len začal hrať a — odpadol neživý;
kde blaho, cieľ, keď zastal v prostred scény?
No, nepostúpaj mrtvých ľahostajne,
v ichž mesto prídeš, bárs aj nevieš, kedy,

sem prichádzajú ľudia neprestajne —
ty, možno, zajtra dôjdeš mrtvý, bledý.
Však moje slovo sotva srdce pohlo:
bez modlitby a vzdychu nemo stojíš!
Tu predsa toľko naučiť sa mohlo,
že medza tu, a — kam sa ešte strojíš?
Ty ďalej kráčaš, nič ťa nezaníma;
veď, pravda, nič, — či azdaj táto skala?
Hrob v svojom chladnom čože lone tríma?
Čo niekdy duša telom nazývala:
Snáď suché kosti, pozostatok prachu,
a možno, nič. — Nuž, nemaj za všetečnosť,
že dotieram sa, o teba súc v strachu,
snáď zaníma ťa predsa niečo? — Večnosť!

Z francúzskeho preložil *Somolický*.

Kritické úryvky z Vámbéryho diela: »A magyarság keletkezése és gyarapodása«.

Podáva *Julius Botto*.

„Keď za onoho času meškal som v šiatroch Etrek-Turkomanov, keď na pravom brehu rieky Oxus býval som medzi Kirgizmi a Karakalpakmi, keď som vypátral najvnútornejšie pocity obyvateľov pustatín, ktorí len za ohnivým koňom túžia, a keď slyšal som, akými skvelými farbami opisujú ich starci poklady meštiakov, následkom čoho v srdciach rozochvených, jarých mladíkov smelé predsavzatia povstaly a ich hneď unylý, hneď divo gániaci pohľad do diaľky zaletel: tu vedel som si predstaviť to oduševnenie, to okúzlenie, s ktorým sa Maďari dnešnou Romániou do Pannonie vrútili, aby z tohoto pohraničného kraja západnej civilisácie ďalej postúpili. Toto oduševnenie, toto okúzlenie, tento istý pocit, ktorý o niekoľko storočí pozdejšie oduševňoval vojská svetoborcov asiatských, rozhodoval v bojoch Maďarov, a nie sila počtu."

Ajhľa! na akých poetických výlevoch stavia Vámbéry historiu príchodu Maďarov, tvrdiac celkom vážne, že bojovná sila Maďarov nepresahovala počet 15.000 a že počet všetkých do Pannonie prišlých Maďarov neobnášal viacej než 40.000 duší. Pravdu hovoril referent Slov. Pohľadov o Vámbéryho diele, že „z toho, čo on sám staval od nova, všeličo môže sa srútiť."

V jubilejný rok storočnej pamiatky narodenia P. J. Šafárika, ktorý odkryl nám deje Slovanov svojimi prísne kritickými štúdiami, prichodí nám kniha Vámbéryho práve „ad captum". Dielo toto, vo všeobecnosti povedano, nemá absolútnu vedeckú cenu; je viac panegyrou, oslavou maďarstva, a že takmer len Maďarov vyhlasuje za element štát utvoriť schopný a úlohu prvenstva v štátnom živote Uhorska výlučne Maďarom privlastňuje, tratí na vedeckej cene

stáva sa spisom tendenciósnym. Je to časová úvaha k obodreniu Maďarov: prvé tisícročie vášho pobytu v Uhorsku šťastne sté dožili; nebojte sa, dožijete a prežijete aj druhé tisícročie, lebo len vy zastupujete duševnú, majetkovú a rodovú aristokraciu v strakatej etnickej miešanine uhorských národností. A ako tá hnedá skala dostáva lesk a cenu jedine od zlatých zrniek v nej sa nachodiacich, tak aj etnická miešanina Uhorska svoj život, svoj lesk a cenu ďakuje jedine maďarstvu.

Už toto ničím neodôvodnené, ľahko hodené tvrdenie ženie nemaďarskému človeku krv do tváre. Objektivné ocenenie a posúdenie svojho diela želajúci muž, universitný professor, tvrdí vážne, že nemaďarské národy ďakujú svoj život tým Maďarom, o ktorých vieme, že v pravde a v skutočnosti veľkú zásobu duševných a hmotných pokladov nemaďarským národom odoberajú k svojmu zveľatku, k svojej sláve. Vámbéry je tedy tu nie na pravej ceste, a tak sa zdá, že túto svoju neodôvodnenú výpoveď predniesol tým cieľom, aby hnev Maďarov, pre mnohé im nelichotiace, dosavádny systém a základ dejepisu Uhorska na rumy obracajúce tvrdenia, akosi paralysoval.

Ináče Slovania v diele Vámbéryho ešte dosť sucho obišli: aspoň koľko-toľko účasti pririeknul im pri diele založenia štátu uhorského. Na strane 391. svojho diela hovorí totižto, že by nemaďarské národnosti veru uvážiť maly, že maďarstvo ohľadom svojho pôvodu v mnohom ohľade má krv, mäso a kosti Nemaďarom vzaté, a že dobrovoľným pripojením sa ich predkov sú Maďari tým, čím sú. Táto výpoveď je síce pravým opakom toho, čo bolo hore vyššie pripomenuto, že totiž Nemaďari ďakujú svoj život Maďarom; ale nám je ona zadosťučinením, vyvrátením dosavádneho učenia o vyrúbaní, podmanení Nemaďarov skrze Maďarov, je ospravedlnením nášho zákonitého mravného snaženia, vymôcť si taký život, aký nám po práve patrí podľa teorie „önkénytes csatlakozás“-u, tedia bilaterálnej smluvy. No pravdepodobne búri sa i krv Maďarov, keď im Vámbéry všetko to, čo im dosaváď tak milé a vzácné bolo, do prachu rúca. On tvrdí, napríklad, že Maďari sú turecko tatárskeho pôvodu; keď do Uhorska prišli, nehovorili maďarsky, ale turecky; reč maďarská skôr existovala v Uhorsku, nežli Maďari. Kronikári, ako Kézai, Marcus, Túróci, zvlášte Anonymus, sú cele nespoľahliví, ktorí lichotili jedine národnej hrdosti svojich súvekých spoluplemenníkov. I ich udania ohľadom starej vlasti Maďarov, cesty a zaujatia terajšej vlasti sú cele nespoľahlivé. Fantásia, a nie Klio, je smerodajnou týmto maďarským kronikárom. Maďarský národ utvorený bol ešte pred príchodom Arpáda, a síce v dobe Hunnov a Avarov; Arpáda nikdy nebolo, lebo meno toto znamená hodnosť kniežaciu, ono nie je osobné; podobne Álmos = oslávený. Neznáme, kto boli, ako sa volali ich vodcovia; i Šarlátorodencovo vyprávanie o voľbe kniežaťa je bájkou. Nikdy nebude potvrdený rok príchodu Maďarov; snem na Pusztaszeri nikdy nebol vydržiavaný, a týmto podobne. Jadro učenia Vámbéryho je asi toto: Turci, Pečenci, Kumáni a Polovci vtrhli v neznámej dobe, občasne, do Uhorska, a síce do kraja

medzi dolnou Tisou a Dunajom. Tu našli nie nepatrné zbytky Avarov nad Slovanmi panujúcich. Spojili sa s týmito a prevzali od nich hegemoniu nad Slovanmi.

Ale slyšme, ako vypravuje Vámbéry zaujatie Uhorska:

Nemožno súhlasiť s tým náhľadom uhorských dejepiscov a kronikárov, dľa ktorého Arpád a jeho ľudia z Atelkusu alebo práve od Volgy sa pohli s tým určitým úmyslom, aby si novú domovinu našli, alebo novú vlasť založili; lebo nomádska spoločnosť nepozná pochop „vlasti" a, dľa prirodzenej náklonnosti k večnému túlaniu, ani nechce poznať. Tým menej je odôvodnená myšlienka, že Maďari dávno prechovávali skrz-naskrz premyslený úmysel nového zaujatia ríše hunskej. Možné je, že tradícia o sláve Attilovej vzdor medzičasiu štyroch století aj k Maďarom sa dostala, lebo aj pamiatka Džingis-chána u Mongolov podnes žije. Ale nomádom umyslený zámer, vyznačený cieľ nestavia hranice a mieru, ale len vyskytnuvší sa prípad potreby. Nie tedy dedictvo Attilovo, ale strach pred Pečenci a mier, uzavrený pomstychtivými Bulharmi s Carihradom, boly pravou príčinou toho, že Maďari v Atelkusu necítili sa bezpečnými. Novú pastvu hľadajúc, priblížili sa k južným Karpatom, odtiaľto k Dunaju a Tise, najdúc to, čo hľadali: bohatú pastvu. Predpokladanie takéto je oprávnené z tej príčiny, lebo vidiek tento už z časov ich spojenstva s Arnulfom bol im známy a niektoré čaty maďarské už predtým chodily sem za koristou.

Najmocnejšou pohnútkou príchodu Maďarov bola však tá okolnosť, že pri Dunaji a Tise Maďari našli pokrevných súkmenovcov už na svojich prvých výpravách, ktorých obyčajne pozostatkami Avarov menujeme. Pozostatky tieto neboly tak nepatrné, za aké ich stredovekí kronikári považujú; následkom intensívneho miešania sa so Slovanmi a missionárením kresťanskej cirkve, za Dunajom boly tieto zbytky viac oslabené, než medzi Dunajom a Tisou bývajúci Avari. Avšak na priestore tomto ostalo maďarstvo kompaktnejším a zachránilo svoj pôvodný charakter. Národu, ktorý sa tam utvoril, dali patrne aj Slovania veľkú posilu, avšak jednotné maďarstvo i tu víťazilo.

Ohľadom zaujatia vlasti nemožno veriť dátam uhorskými kronikármi poznačeným, lebo prvé opisy pochodia z 13. storočia, keď tradícia už cele vyhynula, následkom čoho ani chýru nieto o prvých zjavoch vtiahnutia Maďarov. Len na základe zemepisného položenia Románie a Uhorska oprávnené je predpokladanie, že Arpád od dolného Dunaja, tedy tou istou, jemu prírodou vykázanou cestou vtiahnul, ktorou aj Hunnovia a Avari, tedy nie východnou Haličou, ani nie cez severo-východné Karpaty, ako uhorskí kronikári tvrdia. Anonymus vedie ich vedľa Munkáča, udávajúc, že i toto mesto, i Szerencs maďarsky pomenovali. Len v tom je chyba, že i *munka* i *szerencse* sú slová slovanského pôvodu; prvé pochodí totiž od slova muka, druhé od sreča. Poneváč však Arpád nebol Slovan, je Anonymus planý etymolog a ešte horší historik.

V novej vlasti nemohli sa Maďari s potomkami Bajana pomocou reči dorozumeť; pominulo totižto viac než tristoročie, ako Avari

boli opustili svoju starú vlasť na Kaspickom a Čiernom mori, na roviny Tisy a Dunaja vtiahli a s Ugro-Turkami tu najdenými sa sliali. Istotne je reč najmohutnejším spojivom skupenín ľudu, avšak mravy, zvyky, spoločnosť náboženských a svetových názorov sú ešte mohutnejším prostriedkom spojovania; je tedy prirodzené, že Maďari a Avari srdečne sa pozdravili. Dodatkom k ustáleniu tohoto dobrého pomeru bol aj prírast tureckých Kumánov a Pečencov, ktorí vzdor rečovej rôznosti víťaznému maďarstvu sa pripojili.

So zdedenou udatnosťou nomádskych bojovníkov, s vlastnosťami turecko-tatárskej jazdy, zjavili sa Maďari v Pannonii ako ochrancovia a priatelia svojich kmenových pokrevných Avarov. Spojenie Maďarov s Avarmi, keď títo dobrovoľne Maďarom poddali sa, utvorilo tú válečnú silu, ktorá bola posledným výjavom vo veľkolepom dramate sťahovania sa národov.

Kedy, kde a ako sa to stalo, je hustým závojom zakryté: táto udalosť nie je zvečnená ani kovovým pomníkom, ani písaným slovom. Nemožno, nesvobodno toto slúčenie do spojenia priviesť s vymysleným snemom na Pusztaszeri. Že spôsobom nomádskym akési spojenstvo povstalo, je isté. Ale kto sa opováži dopodrobna určiť toto spojenstvo? Načo máme sa mámiť klamlivými obrazmi, skvelou sieťou výmyslov a obrazov sna? Nemožno určiť čas prvého vystúpenia Maďarov pod Arpádom na pôde Uhorska; nie je známe meno vodcovo, veď Arpád nie je meno osobné, ale znamená toľko, ako knieža; nie sú známe udalosti prvých desaťročí po zaujatí vlasti; lebo nik nezná: kde, kedy, s kým započali Maďari boje a ako ich zakončili. Jedno je isté: následkom príchodu Maďarov Avari obodrili sa; ožil ich starý, bojovný duch; stali sa vodičmi svojich novoprišlých súkmenovcov; oni ich oboznamovali so slabosťami a silou svojich nepriateľov; bez pomoci Avarov neboli by Maďari za tak krátky čas vybojovali vlasť. Súvekí kronikári o tejto udalosti slúčenia sa Maďarov s Avarmi nič nepoznamenali síce a len uhorskí vyslovili o ňom akési neisté tušenie. Avšak tohoto príčinou bola úplná neznalosť pannonských pomerov. Okrem kraja juho-západne ležiaceho, Frankochorion menovaného, v ktorom moc Frankov stala sa problematičnou, najväčšia časť Uhorska bola cele neznáma.

Keby bolo možno Anonymovi tak slepo veriť, ako to uhorskí historici robia, ľahko by bolo cez túto otázku preklznúť a historia prvých hrdinských skutkov Arpáda a jeho víťazov bola by vo všetkých svojich podrobnosťach dosť jasnou. Avšak dáta Anonyma protivia sa nielen kritike, ale i zdravému rozumu. Výmyslom sú jeho dáta ohľadom počtu Maďarov, zvlášte však vymysleninou je tá radostná pokora, akú vraj haličskí a vladimírski Slovania preukazovali víťazne postupujúcim Maďarom. Nemožno ani vysvetliť, prečo si nomádska jazda volila obťažnú, namáhavú cestu cez Tatry, kdežto by na dolnom Dunaji ani na prekážky nebola narazila. Ďalej: je to až príliš detinské chápanie vecí, že Slovania tak ľahko poddali sa, nesmierne tešiac sa príchodu cudzích Ural-Altajcov. Nie od severa na juh, ale od východu na západ tiahli Maďari. A predpokladajúc, že ich prvými nepriateľmi boli Slovania, mohli to byť len tie spo-

radické kolonie, ktoré na severnom a južnom kraji uhorskej dolnej zeme roztratene sa nachodily. Slovania títo, ako starí známi Avarov, neboli nepriaznivľ Maďarom už len aj preto, že neboli v stave oprieť sa im. S tejto strany Dunaja nenarazili Maďari na značnejšie, otvorené nepriateľstvo. Dôkazom toho je vtedajší veľmi nepatrný počet obyvateľov Uhorska. Ďalej: keby Maďari medzi Tisou a Dunajom boli narazili na tuhý odpor, ako by boli mohli účasť brať na válkach, zúrivších vnútri krajiny a na lúpežných výpravách do Itálie? Ich jediným významným nepriateľom bola ríša veľko-moravská, ktorá hlboko k Tise a Dunaju siahala. Avšak moc táto údermi s troch strán bola zlomená, prišla do moci Maďarov, ktorí už teraz s Avarmi do styku prísť mohli, a poneváč udatní Avari ešte aj v druhej polovici 9. storočia nadvládu nad Slovanmi prevodzovali, pri objavení sa Maďarov oddali túže týmto svojim súkmenovcom. O tom ani reči, že Slovania s tejto strany Dunaja boli by sa vzopreli; avšak úradný skutok, úradného podrobenia sa ani predpokladať nemožno, lebo samostatných Slovanov tam už od viac storočí nebolo.

Akýmkoľvek spôsobom by sme zaujatie vlasti vysvetliť chceli, musíme dľa analogie válečných skutkov nomádskych národov dopustiť to tušenie, že Maďari hneď po svojom vystúpení našli v Pannonii mohutných spojencov a že následkom ich ustavične vzmáhajúceho sa šťastia pripojili sa k nim i iné, predtým nepriateľské kmeny turecké. Takýmito pokrevnými súkmenovcami boli Kozári, ktoré meno je vlastne politické, a nie etnicko-kollektivné, a pod ktorým v prvom rade treba rozumeť Kumánov. Mienka maďarských kronikárov, že Kozári a Kumáni sú jedno a to isté, už len preto nie je mýlna, lebo i dľa Anny Komneny jednu reč hovorili, a dľa Šarlátorodenca reč kozárska a reč maďarská len dialektične sa delily. Následkom toho náležajú Kozári, Kumáni, Kabari a Maďari jednej, tureckej rečovej rodine, sú tedy blízki pokrevní. Vedľa týchto už veľmi zavčasu vyskytujú sa Pečenci, ako spojenci Maďarov; v Atelkuse boli síce ich najzaťatejšími nepriateľmi, ale v dejinách turecko-tatárskych výbojcov nie sú takéto prípady zriedkavé. I úspechy Maďarov skoro vymerily Pečencov, ktorí ochotne podrobili sa Maďarom; okrem Tonuz Abu prišli aj iní vodcovia Pečencov do Uhorska.

O rodinnom pomere týchto spojencov a Maďarov povstavší spor nie je ešte riešený. Dejepisci cudzozemskí, a za nimi Pavel Hunfalvy, tvrdia, že Kozári, Pečenci a Maďari náležajú čeľadi ugorskej; kdežto Maďari považujú ich za svojich najbližších súkmenovcov a len ohľadom reči tušia niektoré nepatrné odchýlky. — Správne chápu vec Maďari: reč kumánska je čisto tureckého pôvodu; totožnosť Kumánov, Úzov, Oguzov je zistená. Je prirodzené, že turecký pôvod Kumánov a Pečencov je niektorým maďarským spisovateľom veľmi nepohodlným; dľa ich mienky pod menom Maďarov svobodno len ten národ mysleť, ktorý s dnešnou maďarskou rečou vtiahol do Pannonie, a tak nie ten národ, ktorý z rozličných kmenov posháňaný, skôr alebo pozdejšie bol utvorený. Avšak toto je

detinské chápanie vecí; pravda je v tom, že Arpádova genialita a spoluúčinkovanie východných súkmenovcov bolo potrebné k zaujatiu Uhorska.

Súkmenovci títo prichádzali pomaličky, na jednotlivé zástupy podelení. Maďari postavili za Dunaj, na západné končiny Uhorska a všade tam, kde odpor mohol byť ráznejším, Pečencov. Tam totiž išlo o to, aby sa mohli s nemeckou ríšou s úspechom potýkať; do severnej čiastky dolno-zemskej roviny, do Novohradu, Hevešu a Boršodu, osadili Kumánov, ktorým sa pozdejšie Polovci pridružili. Oba tieto kmeníky strážily slovanské massy ľudu. Maďarskí kronikári vyprávajú, že Arpád podmanil Uhorsko prísne prevedenými strategickými výpravami. Znajú i mená vodcov, i cesty, stanice jednotlivých sborov. Kto v bájkach nachodí radosť, toho môžu tešiť tieto rozprávky; no veriť im nemožno. Dľa nášho skromného chápania musely to byť jednotlivé lietajúce sbory, ktoré, keď hlavný voj postavil sa niekde, všade popredku šly a umožnily postup hlavnému sboru. Túto operáciu z dolného Uhorska už i preto bolo možno previesť, lebo vtedajší počet obyvateľov Uhorska bol veľmi nepatrný a jednotlivé, sporadicky osadené slovanské osady, jediný to spomenutia zasluhujúci nepriateľ, nemaly ani chuti, ani sily vzdorovať.

Sily nebolo; lebo akože by sa bol mohol tichý, pokojamilovný, už dávno kolonisovaný ľud slevenský do zápasu pustiť s utuženým, vo válečnom umení vycvičeným, hladu, smädu, nehodám vzdorujúcim maďarstvom? Na vôli schádzalo už i preto, lebo pokusy Nemectva podmaniť Slovanov a rozširovať medzi nimi latinskú vieru, rozmnožovaly nenávisť a nepriateľské smýšľanie. Z obapolných ponosov, ktoré Nemci a Slovania u pápeža pozdvihli, tento pomer dá sa najlepšie uvážiť. Ťažko by bolo tajiť, že staršie súsedstvo Avarov a Slovanov, ich spoločný odpor proti pokusom missionárenia Nemcov, veľa prispely k tomu, že Slovania nevideli v Maďaroch takých strašných barbarov, za akých ich Nemci a Taliani držali. Početné spoločné črty mravného života Avarov a Slovanov usnadnily prítulnosť Slovanov k Maďarom, a pannonskí Slovania, posmelení múdrou politikou Arpáda, hneď po zjavení sa Maďarov stali sa ich vernými, pevnými spojencami.

Pomer tento je pravdepodobný už i preto, lebo Maďari vyše 60 rokov posielali svoje vojská za koristťou a dobrodružstvami do západnej Europy. Toto však mohlo sa stať jedine s pomocou príbuzných a nepríbuzných v Uhorsku najdených elementov."

Takto Vámbéry opisuje zaujatie Uhorska.

Na spojenstvo Avarov s Maďarmi kladie tedy najväčšiu váhu. Je to quasi jeho credo, jadro jeho učenia. A poneváč tvrdí, že v čas príchodu Maďarov nad Slovanmi Avari panovali, že vzdorovania schopnej slovanskej dŕžavy vtedy vôbec nebolo, nutno tieto okolnosti z historie objasniť, ako i vyvrátiť tú bludnú mienku, že Avari a Slovania mali početné spoločné črty mravného života. Berúc za základ dejepisné výskumy Šafárikove, nehrali Avari v 9. storočí tú významnú rollu, akú im Vámbéry pripisuje, ani sa netriaslo Slo-

vanstvo pred týmto, ako ho Šafárik menuje, „najošemetnejším národom“. S Avarmi mali totiž najsamprv dnieperskí a donskí Antovia do činenia, ktorým túto pliagu knieža Kuturgurov roku 558 doprial, aby žírnu vlasť Antov poplenili. Válečné šťastie prialo Avarom; vydrancovali síce zem Antov, úkladne zavraždili náčelníka Antov, hrdého Mezomíra, ale nepodmanili trvácne kmen tento. Búrka a záplava avarská preniesla sa odtiaľto do západných krajov Europy. Avari totiž opustili svoje sídlo v okolí Čierneho mora a nachodili sa roku 563 už v západnej čiastke dnešného Uhorska a Rakúska, kde temer za 250 rokov robili lúpežívé nápady na susedné národy. V Dácii obydlení Slovania ostali pritom všetkom od Avarov neodvislí. Knieža Lauritas hrdo odmietnul žiadosť avarského chána, aby mu daň platil, a poslov, daň vymáhajúcich, posekať rozkázal. Nasledovalo vydrancovanie Dácie skrze Avarov, no nie utratenie neodvislosti, lebo v rokoch 592—601 válčili Slovania Dácie v spojenstve s Grékmi; robili válečné výpravy do Illyrie, našli tu poslov avarských, ktorých opätne pobili, čo by ako poddaní Avarov istotne neboli urobili. Ani Antovia na Done a Dniepre osedlí neboli stále podrobení Avarom; pomáhali totižto Grékom proti Avarom, preto umienil si chagan Bajan vyhladiť ich. No ostalo len pri výhražkách, nepodmanil ani nevyhladil ich. Slovanským Duliebom sa ovšem zle vodilo. Títo na počet slabí, roztratení dostali sa ovšem do ťažkého avarského jarma; ich ženy musely vraj v taligách voziť Avarov. I to sa pripomína, že hneď po vystúpení Avarov v Uhorsku Slovania uhorskí niesť museli jarmo avarské zčiastky ako slúžobníci, zčiastky však i ako spolubojovníci. Títo Slovania však boli buďto zajatí Antovia a Vinidi, ešte v dobe hunnskej v Uhorsku kolonisovaní, buďto zo Zatatranska privedení zajatci duliebski.

Pliage avarskej v Rusku urobil konec mor. Nestor rozpráva, že všetci až do jednoho scepeneli, v Uhorsku a Rakúsku však Karol Veľký. Po ustúpení totižto Longobardov do Itálie osadili sa Avari v Pannonii v kraji zadunajskom, kde si hlavný okruh založili. Slovania korutanskí, Avarmi vždy ďalej na západ tlačení, rozšírili sa v dnešnej Krajne, Štýrsku, Korutansku, ponechajúc takto dunajskú Pannoniu Avarom. Možno, že títo mali niekoľko osád v kraji blatonskom, no tieto neboly četné, ani mocné, ani stále; historia nezná o ich dejstvovaní. Po premožení Avarov skrze Karla Veľkého dostali Nemci ich zadunajskú zem, ktorí ju Slovanom k obývaniu prepustili, podržiac si vládu nad nimi. No nenávisť Slovanov naproti týmto zbytkom avarským bola veliká: snaha vytisnúť ich zo svojej blízkosti a nádeja udržať sa na rumoch avarstva, primaly ich poddať sa cisárovi nemeckému. Zatým boly vykázané Avarom nové sídla v okolí Karnuntum a Sabárii; ale tu ich Slovania z Veľkej Moravy ustavične sužovali, tak že roku 811 spor Avarov a Slovanov sám cisár v Cáchach riešiť musel. Za tým pokojnejšie nažívali Avari a Slovania, tak že pasovský biskup s prospechom rozširoval kresťanstvo medzi nimi. Kedy a jako vyhynuli celé Avari, nemožno povedať. Šafárik myslí, že po roku 907 snáď s Maďarmi sliali sa. Sasinek tvrdí, že sa poslovančili, ako bulharskí

Čudovia. Vámbéry istotne Šafárika sa držal, ač to zjavne nikde nepovedal, keď vyslovil hypotesu sliatia sa Avarov s Maďarmi. V Zadunaji a v Korutansku nehrali Avari v 9. storočí tedy rollu. Vysvitá to i zo slov Eginharda: „quia propter infestationem Sclavorum in pristinis sedibus esse non poterant“. Keby nad Slovanmi boli panovali, neboli by ich títo z bydlísk odtískali. Na dolnej Tise a Dunaji však ešte horšie vodilo sa Avarom. Roku 807 vypudili ich odtiaľto Bulhari, zaujmúc krajinu až po Pešť, Jáger a stolicu Marmarošskú. Hranice Bulharov a moravských Slovanov boly tedy pri Pešti, Vacove a pod Matrou; nebolo tu tedy miesta pre Avarov. Hranice mocnárstva Svätoplukovho však siahaly až k rieke Toryse, po Krakov, Devín, na juhu po Dunaj a Matru. Ani tu nebolo tedy miesta pre Avarov. Týmto určením hraníc a popisom sídel, jako i stručným opisom dejín Avarov je vyvrátená aj hypotesa Vámbéryho o nadvláde a hegemonii Avarov nad Slovanmi a o prevzatí tejto skrze Maďarov.

Konečne potrebné je rozhodne zavrátiť i to tvrdenie Vámbéryho, že Slovania s Avarmi spoločné mravné črty mali.

Starí Slovania, ako nám to rozpráva Šafárik, veľmi triezvy a nepredpojatý vypravovateľ dejín slovanských, boli ľudia krotkí, milovníci pokoja, orby, remesiel a kupeckého obchodu; preto vždy viedli život obhájny a nie podmanivý. Následkom čoho ani nevynikali v dejinách. Veď historia vo všeobecnosti opisuje radšej zovnútorné, hlučné, krvavé činy, a nie „bohumilé úkazy vnútorného života národov“. Ďalej: Slovania náležali do radu stále osadlých národov, stavali domy, mestá a prebývali v nich. Naklonení roľníctvu a hospodárstvu, všetko smerovalo u nich k tomuto zaneprázdneniu, ktorého následky boly: lahodnosť povahy a mravov, prostota bez zloby a lsti, úprimnosť a ľudskosť. Veriac v jednoho najvyššieho boha, verili aj v trvanie duše po smrti a nastávajúcu odplatu za dobré i zlé skutky. Otroctvo u nich nebolo známe, čo muselo sa stať následkom ich hlbokého náboženského citu a názorov o rovnosti ľudí. Vo vlasti Slovanov požíval tedy prvý a posledný úplnú svobodu. Pre veľké milovanie a ctenie osobnej svobody nikdy nemohli sa Slovania povzniesť k vyššiemu politickému duchu, k sjednoteniu úmyslov všetkých k uduseniu osobných náruživostí, k spoločnému blahu, proti spoločnému nepriateľovi. Táto rozháranosť, sebecký separatismus je podnes hlavnou vadou Slovanstva, hlavnou prekážkou preporodenia, obodrenia a duševného sjednotenia. Nebyť týchto, Slovanstvo dávno hralo by v Europe vývodiaci zástoj.

No z týchto mravných čŕt Avari ani jednu nemali, neprináležajúc, ako Slovania, k indo-europejskému, ale k uralsko-čudskému plemenu. Nezaoberajúc sa orbou, hospodárstvom, priemyslom, ale len chovom dobytka a lúpežou, trávili život na koňoch, uvaľujúc svojimi neopovedanými, neočakávanými zbojníckymi vpádmi za 250 rokov neslýchané pohromy na súsedné národy, väčšie ako Hunnovia, ktorých surovosťou prevyšovali. Nemajúc smysel pre spoločenskú sriadenosť, pre kultúrny život, ďaleko zaostali za Slovanmi, ktorým

súsedstvo avarské veľmi sa ošklivilo. Nad Slovanmi vynikali len v jednom: v sriadení centrálnej moci v rukách neobmedzeného chagana a vo vojenskom ústrojstve, ktorému dočasne ďakovali svoje válečné úspechy.

Náboženstvo Avarov záležalo zo vzývania ohňa, povetria, vody a zeme. Mali i akýsi temný pochop o bohu, ktorému kone, voly a ovce obetovali. V týchto črtách nemožno najsť nejakú spoločnosť, ba práve v mravných črtách podstatne sa delili: Slovanstvo pokojné, nevýbojné, tiché, pracovité, ale nesriadené; Avarstvo surové, divé, náružívé, válečný lomoz, lúpež milujúce a — sriadené. V čom tedy tá spoločnosť mravných čŕt? Vámbéry ostal odpoveď dlžen.

Hádam najsnadnejšie je podvrátiť výpoveď Vámbéryho, že Maďari v Uhorsku nenašli vzdorovania schopnú moc.

Čiže z nevedomosti, a či zo skromnosti tvrdí Vámbéry, že rok príchodu Maďarov na územie Uhorska určiť nemožno; naproti tomu Sasinek apodiktične tvrdí, že Maďari do Moravy po prvý raz roku 891 vtrhli. Už toho roku napadli Veľkú Moravu s Braclavom a Arnulfom. No vtedy nevodilo sa im dobre: dostali sa do klepca im Svätoplukom nastrojeného; na to narážajú annales Sangallenses: Arnulfus contra Moravenses pergebat, et Agarenos ubi reclusi erant dimisit.

Bol to ich prvý pokus k zničeniu ríše Svätoplukovej; no vtedy ešte neškodil, lebo Svätopluk po 24-ročnom panovaní umrel v nestenčenej ríši svojej. Druhý pokus urobili roku 896 za panovania Mojmíra II. zase v spojenstve Arnulfa a Braclava. Vtedy už boli na Tise osadení; vrhnúc sa na pannonskú čiastku Moravy, podmanili jej slovanské obyvateľstvo, z ktorého však niektoré čiastky prešly k Horvatom a Bulharom. Okolnosť tá, že Arnulf vybojované Blatonsko neoddal Maďarom, ale Braclavovi, primala Maďarov spojiť sa so Slovanmi, na ktoré spojenstvo sa bavorskí biskupi u pápeža ponosovali. Bol tedy i Mojmír II. ešte vždy vzdorovania schopnou mocou, vzdor tomu, že utratením Potisia a zadunajskej Pannonie ríša jeho bola značne zoslabená. Alliancia medzi Mojmírom a Ludvikom nemeckým uzavrená stala sa však Maďarom práve nebezpečnou, lebo na Morave utrpeli nové a nové porážky, tak menovite v rokoch 902, 903 a 906, zotaviac sa až bitkou pri Prešporku roku 907.

Bitke a porážke pri Prešporku pripisuje Šafárik veliký význam: samostatná slovanská Morava následkom tejto porážky zmizla s poľa dejín a na jej mieste „zarazila uralsko-maďarská surovosť mocný svoj trón". Považujúc udalosť túto za konkrétné historické faktum, podvrátené je tvrdenie Vámbéryho, že vzdorovania schopnej slovanskej ríše a moci pri príchode Maďarov v Uhorsku nebolo. No i pozdejšie udalosti a ďalšie utvorovanie sa telesa štátu uhorského svedčia o protivnom: o veľkej expansívnej sile živlu slovanského, o veľkom vplyve Slovanstva pri tvorení štátu uhorského. Nie prejatie hegemonie z rúk Avarov, ani celkovité slúčenie sa Maďarov s Avarmi boly hlavnými rozhodnými faktormi pri tvorbe tejto, ale pritiahnutie živlu slovanského a tichá, neúmorná práca tohoto posledného na politickom a nábožensko-kulturálnom poli. Vývin a

priebeh tejto tvorby štátu možno opísať len s korrektného stanoviska ruských učencov Hilferdinga a Grota. Učenci títo sú toho náhľadu, že Avari po roku 805 cele vyhynuli a že kraj nimi podmanený prešiel do rúk Slavianov, nie výbojom, ale nevyhnutným vplyvom tohoto plemena. V posledných rokoch 9. storočia zjavili sa Maďari v Uhorsku, v tej dobe, keď Slovania moravskí dlhou vojnou s Nemci a vnútorným rozbrojom v kniežacej rodine oslabení, návalu sriadenej válečnej moci neodolali. Nasledovalo tedy podmanenie Slovanov. No Maďari dosvedčili pri podmanení Uhorska neobyčajne zriedkavý politický takt. Dobrovoľne a povedome ohraničili priestranstvo, na ktorom panovať chceli, prirodzenými hranicami. Potom zaviedli taký válečný a ústavný poriadok, dľa ktorého ponechali si predpráva veliteľské na vojenských pochodoch, ale súčasne dopriali podmaneným také práva, ktoré v nich vzbudily chuť ku zachovaniu poriadku maďarským výbojom utvoreného. Utláčanie Slovanov odstránili tedy cele, aby im nenapadlo privolať si na pomoc súkmenovcov. Sv. Štefan šiel ešte ďalej. Jeho ústava obsahuje v sebe všetky podmienky, ktoré boly nevyhnutne potrebné k zbudovaniu štátnej ústrojnosti a k zachráneniu maďarskej národnosti na zemi vybojovanej. Kráľovská moc, celokrajinský snem, ústava župná s úplnou miestnou samosprávou, poukazujú na podobnosť tohoto poriadku so starým politickým ústrojstvom národov západno-slovanských.

Sub judice lis est, tedy nemožno určite tvrdiť, či sv. Štefan tieto ústavné inštitúcie zo slovanského državného rádu prejal alebo nie? Podobnosť je tu a to je isté, že Slovanstvo sriadenosť župnú dobre poznalo, v život uviedlo; malo opevnené centrá, v ktorých sa národ shromažďoval, kde trhy, súdy vydržiaval a v ktorých náčelník župy, župan, stále býval.

Hlavnou známkou ústavy pred- a svätoštefanskej je, že Maďari nielen vystríhali sa práva výlučne sebe prisvojiť, ale ochotne povolili ich aj Slovanom a všetkým prišlým súkmenovcom. Tým spasili seba; lebo ústava sv. Štefana stala sa vzácnou a milou všetkým Uhrom. Takto bol zbudovaný štát uhorský, a nie assimiláciou živlu avarského.

Pravda, sv. Štefan nekládol veľkú váhu na maďarstvo, čo mu Vámbéry nevie odpustiť; jemu Maďar a Slovan, akonáhle podrobil sa štátnemu poriadku a kresťanstvo horlive vyznával, bol rovnako milým. Reč maďarská nepožívala v štátnom organisme nejaké nádprávа. S poľa verejného života práve tak bola vytisnutá, ako aj iné reči a nahradená neutrálnou latinou. Z nápisu slovanského na jeho mešci dalo by sa zatvárať, že dával prednosť slovanskej reči. Ale on bol opatrným politikom: jazyk latinský, stanúc sa jazykom verejnej správy, prekazil trenice národností v dielach verejných a ohraničoval jazyk maďarský a slovenský na pole súkromného života, kde oba bez prekážky mohly existovať jeden vedľa druhého. V takomto užívaní stál jazyk latinský až do roku 1791, zachrániac jednotu smýšlania; odstúpením od tejto zásady a zavedením maďarskej reči prišla krajina do zmätkov, jej nesmierne škodlivých.

Vámbéry však nie je tohoto náhľadu; on v svojej knihe tvrdí, že čo do reči, minorita prehltla majoritu, to jest Maďari Slovanov. Od 5. do 8. storočia začali vraj Ugrovia spojení s východnými Turkami prelievať Slovanov do seba. V 10. storočí zbytky avarské, posilnené prišlými Maďarmi, ešte ráznejšie chytily sa do tejto práce. V dobe tretej, za panovania Arpádovcov, súkmenovcami posilnený živel maďarský vyvinoval v tomto diele maďarčenia už takú expansívnu silu, že už teraz bol maďarský etnos utvorený. Je tedy na poli etnologie unicum, že minorita pohltila majoritu, že maďarskí výbojcovia, namiesto toho, že by boli utonuli v Slovanstve, ešte i reč svoju, zvyky, ducha svojho národa natisli prevažujúcej väčšine a z elementov strakatých utvorili maďarský ľud.

Odkiaľ vychádzala táto snaha, či to už vtedajší társadalom maďarský robil, nehovorí Vámbéry. Sv. Štefan uvádzal protivu toho v štátnom živote v platnosť, a tie mnohé elementy slovanskej reči, prijaté Maďarmi, poukazujú, že reč slovanská vykonávala na maďarskú neslýchaný a nevídaný vplyv.

V akých kontroversiach Vámbéry nachodí obľubu, ako nápadne si protirečí, vidno z nasledujúceho. V diele svojom na strane 296. hovorí, že pokresťanenie Maďarov nie je dielom Nemcov, ale Slovanov. Vplyv týchto pri utvorení spôsobu života a reči bol tak širokých rozmerov, že maďarskí nomádi i také pochopy, ktoré s prírodou ich starej vlasti a s ich vnútornou bytnosťou v úzkom sväzku boly, označili slovmi slovanskými, na pr.: róna, puszta, tanya, tak že účinok slovanskej reči zanechal v každom ohlade, v každom odbore vzdelanosti, církevného a politického života hlboko siahajúce koľaje. Je vraj ľahko pochopiteľné, že od Slovanov vypožičané maďarské slová vzťahujú sa na také odvetvia kultúrneho života, v ktorých skôr kolonisovaní, pokresťanení, západnej civilisácii skôr holdovavší Slovania stali sa učiteľmi Maďarov. Ríši rastlín a živočichov náležajúce veci, ktoré Maďar na asiatických pustatinách a Kaspickom mori nikdy nevidel, pomenoval prirodzene slovanskými menami a to v tak širokých rozmeroch, že značný počet starých svojských slov zamenil slovanskými. Je aj to veľmi nápadné, že ako sa mohly dostať do maďarčiny také slová, ako bárány, kancza, marha, kdežto nomádi istotne mali pre tieto zvieratá svojské slová; požičali si i mená vtákov, rýb, poľných, záhradných rastlín. Pochopy, vzťahujúce sa na novoprijatý náboženský a spoločenský život, obliekli napospol do slovanského rúcha. Nemeckí missionári a učitelia účinkovali len indirektne; opravdové dielo církevného, spoločenského a štátneho pretvorenia Maďarov previedli Slovania. Preto je ľahko pochopiť, že aj ich poňatia, vzťahujúce sa na poľné hospodárstvo, orbu, priemysel, kupectvo, nástroje, bydlo, vnútorné sriadenie domu, jedlá, nápoje, spoločenský život, radosť, žiaľ, telesné nemoce dostaly slovanské mená. Isté je, že musely tu byť i originálne slová; avšak vzdelanostný účinok slovanskej väčšiny obyvateľstva obišiel tieto a v záujme novej vzdelanosti, nového poriadku vecí musely tieto ustúpiť slovanským menám. Slovanskí

reč mala tedy mimoriadne široký, intensívny účinok na maďarskú, čo i v ústrojstve štátneho života možno videť.

A i pri takýchto soznaniach neštíti sa Vámbéry tvrdiť, že hore vyššie pripomenuté tri fásy maďarčenia Slovanov sú zrejmé, kdežto historia od Arpáda po Štefana a od tohto do roku 1791 o tom nič nezná. Ba naopak! Ako to dokázal ruský historik Grot v svojom diele „Maďari a Slaviane v prošlom“ (vidz Slov. Pohľady 1894, číslo 3 a 4), Maďari, keď zrazu ocítili sa pod výlučným vplyvom svojich slovanských spoluobyvateľov a súsedov, museli nevyhnutne podrobiť sa všetkým jeho následkom, lebo Slovania, prevyšujúc ich i počtom i kultúrou, dali im všetko to, čo pomohlo im stať na nohy. Tým bol započatý process poslovančenia Maďarov, ktorý natoľko musel postúpiť, že v dobe založenia a ustrojenia kráľovstva uhorského si bol materiál pohromade vystaviť štátnu budovu na čisto slovanskom základe, následkom čoho i historia, i terajšia tvár Maďarov nosa na sebe jasnú pečať slovanského elementu. Následok všetkého toho bol, že uhorský štát utvoril sa na pôde spoločných politických záujmov a úloh Slovanov a Maďarov a že slavismus so svojimi záujmami tiahne sa ako červená niť celou zovnútornou politickou historiou Uhorska. Slavismus si toho vedomý ovšem nebol, nerobil to tedy vedome, s politickou vypočítavosťou, s akousi diplomatickou rutinou cieľom zosilnenia samého seba. Avšak on práponderoval svojou vyššou kultúrou, utvoril Maďarom reč, sebe aj im štátny život, ktorému chtej-nechtej museli sa poddať, prispôsobniť.

Pravda je tedy v tom, že nie Avari a Maďari, ale Slovania s Maďari vybudovali budovu, ktorá sa volá štát uhorský.

Konečne, pri všetkých chybách, kontroversiach, protirečení si, čo veru vedomcovi nijak nesvedčí, nemožno nevysloviť Vámbérymu vďaku za to, že vplyv Slovanstva na všestranné pretvorenie Maďarov nenegoval. Konsekvenciou tohoto by pravda malo byť: zreknutie sa utopistických, nemravných snáh po absorbovaní, pomaďarčení Nemaďarov. Avšak tak sa zdá, že ideálom Vámbéryho je starý štát rímsky, ktorý všetky italské rôznorečové kmeny Etruskov, Sabellov, Japygov dovedna smiesil a utvoril jednorečových Rimanov. No a či jednota reči zachránila Rimanov od zahynutia?

Historia dáva odpoveď jasnú, ktorú by si Maďari pri svojom millenniume mali náležite povšimnúť.

Z básní Somolického.

List.

(Ľ.—e P—skej.)

Či viete, kto som, s ktorej strany letím
a čo ma nesie k Vášmu obloku?
Len skromný lístok so slovenskej lipy,

čo neodolal víchrov útoku:
mňa nadšenosť — či mocný víchor schytil,
vzdušnými k hrudi sovrel rukami
a letel som — ó, aká krásna cesta
pod sokolími jeho krýdlami! —
Mať moja, lipa, často rozprávala,
že za horami pozná krásny kraj,
kde Vesna v hneve kvety rozsypala,
bo zasnúbil sa s Vílou syn jej — Máj.
Raz v lese Vesna Vílu pobozkala
— tak aspoň moja mati vravela —
hneď na to Músa slietla na oblaku
a Vílu k hrudi svojej sovrela.
Tu Víla siahne v struny svojej lýry,
zaspieva pieseň z duše hlboka,
až hrnuli sa ku nej vtáci, kvety,
i rybky chcely na breh z potoka...
Sám potok zastal dych svoj zatajivši,
by lepšie počul srdca tklivú báj;
vzdor vyhrážaniu Vesny, matky svojej,
šiel na poklonu Víle junák Máj.
A keď o krásach slovenského ľudu
rozprávať povesť sladkú začala:
on kľakol pred ňou, ale ona — divno,
so vzdychom: ľud môj! tíško zalkala.
Máj okúzlený zasnúbil sa s Vílou,
ač sväzku tomu Vesna nepriala,
a preto v hneve — čo si počať mala? —
na zasnúbencov kvety sypala...

Tak moja mati. Kraj ten plný kvetu
i Vílu poznať — mojej cesty cieľ:
nuž, zaveďte ma, kde tá Víla býva,
bych toľkú cestu darmo neletel.
Som skromný lístok so slovenskej lipy,
a pozdrav nesiem — posiela ho mať,
mám odkaz matkin našej Víle sdeliť:
by netúžila zaplakať!

Moja pieseň.

Moja pieseň nie je víchrom,
čo chce objať celý svet,
ani krýdel takých nemá,
ani sily toľko niet.

Moja pieseň dych je srdca,
lepších citov skromná hra,

spokojná, keď ozve sa jej
drobný králik z ružokra.

V šíre svety nezatúži,
domáci len ľúbi les:
ševel stromov, šepot jarku,
to jej život, to jej ples.

Nezávidí orlom slávu,
kráľovstvo a hrdý let;
pri domácom krbe sedí:
to jej sláva, to jej svet.

O hrdinoch nechce počuť,
nechce chváliť, čo je blud:
zlí si slávu napísali —
krvou, ktorú cedil ľud.

Keď ma osud šípom bodne,
lekára ja svojho mám:
pieseň moja ranu zhojí —
lepších liekov nepoznám.

Pieseň moja tíško lieta,
konajúc vše lesom púť;
mohla by aj doma sedeť —
nechce prachom zapadnúť.

Avšak krátke púte koná
a len k prsiam domácich,
odkiaľ často donáša mi
utrpenia bôľny vzdych.

Do srdca mi vzdych ten vsadiac,
tŕň vždy začne z neho hnať:
tŕň ten raní — ale pieseň
musí bôle vyplakať.

Ja i ľúbil — načo tajiť,
čo si láska nasiala? —
Vzišlo zrno — miesto klasov
pieseň z toho povstala.

Do závratnej vysokosti
nezatúži, neletí,
najviac ak sa škovránkovi
na perute zachytí.

Moja pieseň poľný kvietok,
svoboda jej záhrada;
s rozumom je často v hneve —
záhradníka nerada.

Ľúbi kvety, ľúbi svetlo,
nenávidí mrákavy;
v zradných časoch bdie a volá:
nezavinme zástavy!

Táto pieseň beznáročná
v zime koná svoju púť:
šipky, trnky dozrievajú —
ráčte, prosím, odtrhnúť!

Väzňova pobožnosť.

Spevom chvália Boha — i ja vzdychom chválim,
kľačiac v úzkej celle za svobodou žialim:
bez sĺz, lebo vyschly ako jarok v háji,
keď mu stali stromy v sviežom žitia máji.

Ani je nie slušno slziť v tejto dobe,
bo veď svobodienka drieme iba v hrobe:
ona, bárs ju spália — ako Fônix vstáva, —
slížu lúče snahy — zazelenie tráva.

Srdce moje oltár a v ňom tajnosť skrytá:
láska, ideály, kľúče od varita;
pred oltárom kľačiac obetujem seba:
Dožič, Bože, ľudu svetla z Tvojho neba!

Uhlie citov mojich nikdy nevyháša,
z neho oblak vonný ku nebu sa vznáša:
Prijmi, Hospodine, úcty skromné dary,
z ničhž i ľudu môjho oddanosť Ti žiari!

Nehľaď, Bože, na to, že je srdce malé,
v láske, v oddanosti veľké je a stále;
žiadaj rozborenie — ono stroskotá sa,
nech len z trosiek kynie ľudu môjmu spása!

Ľud môj tiež sa modlí, spevom chváli Teba,
lež on ešte nezná duchovného chleba,
nezná, čo je svetlo, vie len, že ho bolí:
ohnivý stĺp ukáž ľudskej jeho vôli!

Vzdychy javia slabosť, čujem kiesi hlasy,
že v nich ani dobra, ani žiadnej krásy;
iste, ale z väzby vinúce sa hore —
snáď ich uznáš, Bože! za hlboké more.

Vzdychať neprichodí na dedičnej roli,
bárs i slnko pečie, mozoľ páli, bolí,

ale keď ťa osud prikuje ku stene:
vzdych je mojou hymnou pre nebeské siene.

Zaľúb, Bože, oltár, zaľúb srdce moje,
jehož každý atóm slávi meno Tvoje;
zaľúb ľud môj dobrý, púčok nerozvitý,
jehož obraz mám tiež v srdci svojom skrytý!

Osvieť, Bože, osvieť rodinu kľačiacu,
majúcu i oči — predsa nevidiacu!
Odej i mňa do síl, ukáž pravú cestu:
chcel bych odreťaziť svobodu-nevestu!

Pomiluj ny, Bože, veľký Hospodine,
popraj puku tepla, rozkvetu rodine!
Odejže nás do síl, potri nohou zradu,
stĺpami podopri múry nášho hradu!

Koreň a výhonky.

Novella od *Svetozára Hurbana Vajanského.*

(Pokračovanie.)

XI.

Víťaz Rybka.

„Jako zajacov na poli, jako plaché jarabice prenasledujú bie
ľud, v biednom úkryte našom vynašli nás, lebo diabol je múdry a
mocný, múdry pekelnou múdrosťou a mocný ľudskou zlosťou.“ Ta
počal Ondrej svojím hustým hlasom, ktorý prenikal ďaleko, ačkol
vek rečník nenapínal sa. Stál u ohňa pokrytý širokým kepeňom z
starého skalického súkna. Hovorieval, že ho má ešte po staro
otcovi, ktorý bol kostolníkom v Kráľovej, a jako taký nosil sa ro
dielne od ostatných. A skutočne kepeň bol zvláštneho starobylé
strihu s mohutným, záhybovým golierom a dodával postave On
drejovej sviatočný výraz. On pokračoval: „Ale díl Hospodinův je
lid jeho, Jakob provazec dědictví jeho. Nalezl jej v zemi pusté,
na poušti veliké a hrozné; vůkol vedl jej, vyučil jej, a ostříhal he
jako zřítedlnice oka svého. Jako orlice ponouká orličátek svýc
sedí na mladých svých; roztahuje krídla svá, bére je a nosí je n
krídlách svých. Tak Hospodin sám vede nás, a není s ním bo
cizozemců... Tak hovorí sám Mojžiš o ľude svojom, o všetký
nás, ktorí poznali sme pravdu a neklesli v tenata večného ne
priateľa... A čo robia tí, ktorí vás výháňajú z príbytku boh
milého? Oni obětovali ďáblům, ne Bohu, bohům, jichž neznal
novým, kteříž z blízka prišli... Ale beda im, tri tisíc ráz beda
Hladem uvadnou a neduhy palčivými a nakažením morovým pr

horkým žráni budau; také zuby šelem pošlau na ně s jedem hadů zemských... Rozptýlím je po koutech, rozkáži prestati mezi lidmi paměti jich.“ Pri posledných slovách povýšil Ondrej hlas, hrozivo pozdvihol ruku a jeho veľké, šedé oči zablysly sa v svetle ohňa svitom priamo úžasným. Mirko, trebárs dosť oddialený, videl a presvedčil sa v duši, že u tohoto človeka ide o vec, ktorej oddal sa celý. To nenie náhoda a špekulácia na hlúposť, jako počul tvrdiť. A okolo ohňa, jaká to čudná, nevídaná skupina... Vidno z tvárí a očí, jak hladno hltajú každé slovo, jak trasú sa pery tamtoho starca, iste šepotom opakujúceho slová Ondrejove. No najviac divil sa, jaký dojem robí kázeň a celá scéna na Máriu. Ona už bola povstala so snopu, a stála ticho, nehybne, jako statua. Stála tak, že mohol videť jej tvár, tak že keď odvrátila oči od Ondreja, Mirovi zdalo sa, že naňho hľadí, a nevdojak ukryl sa za bazový ker. Pravda, mohol smelo zostať, lebo z osvetleného ohňom kruhu nebolo možno jeho vo tme videť. I tak medzi časom rozváľaly sa po nebi ťažké, olovené oblaky, z ktorých podunievala búrka, vysoká, bez bleskov. Len ťažké, s vysoka sa nesúce stenanie bolo časom počuť. Bývajú bezbleskové hrmenia, práve tak, jako býva blýskanie bez toho, že by ucho počulo hrmenie.

Hľa, jakú jej robil krivdu! Na jaké podlé myšlienky prišiel v temnej búdke záhradnej, jaké špatné podozrenie lomcovalo ním po celej dobrodružnej ceste. Nepochopiteľná, čudná deva! Čím nepochopiteľnejšia, tým viac vrývala sa mu do duše, a on pevne veril, že neodolá túžbe pohovoriť s ňou ešte tej noci, a jestli nie, tedy zostane ešte deň... Linhardt počkal štyri dni, počká i piaty, a façáda čakala do štýr sto rokov, pol roka ešte môže! Vôbec, on pevno riešil nielen dostať istotu (ačkoľvek ju už mal, no prečo nahla sa cez schodové zábradlie svojím elastickým tielkom, prečo mu kývla milo hlávkou?), ale istotu potešiteľnú, nie-li absolútnu istotu jej lásky. On chytal sa nádeje, jako topiaci sa slamky. Toto dobrodružné, nečakané, ním nehľadané, temer nemožné znovuvidenie milovanej devy urobilo ho cele pôverčivým, jako starého loteristu, ktorý zo sna kombinuje terno. A potom, on nemohol veriť na svoje nešťastie: zdalo sa mu priveľkým, než by Boh naňho mohol dopustiť. Do mäkkých duší často urobí život také vtisky, ktorých stopy nič nevyhladí, kdežto silné duše energiou premôžu a zahladia i hlboké dojmy.

Ondrej medzitým nevydržal reč svoju na rovnej výške. On vpadol do poučného tónu a počal o kráľovi arragonskom Alfonsovi, ktorý „pri obležení města kajetanského, když měšťané, obávajíce se hladu, staré lidi a k vojně nezpůsobné z města vyhnali, on je dobrotivě prijal. A když mu někteří domlauvali, kdyby to byl neučinil, že by města pro hlad dávno dostal, odpověděl: více sobě vážím těchto života, nežli sto měst kajetanských... A proto město, které se čtyriceti tisíci mocí dostati nemohl, dobrovolně dostal.“

Skončil s modlitbou, ktorá bola preplnená krotkosťou a oddanosťou do vôle Božej. Hrebeň s Ryhovou súčasne počali chorál; melodia bola všetkým známa, cirkevná, no slová prenikavým hlasom

priedriekal Kútik, prikrčiac sa k ohňu, aby videl čítať z malej, novotlačenej knižky. Spievali pritlumeno, jako by v bázni. Hustým ihličím obrovskej borice vinul sa ich spev nahor, spev melodiósny, temer uspávajúci. Mária tiež spievala, Mirko videl, jako pohybujú sa jej pery. Neďaleko nej stál Tomáš Drevanský jako mohutná skala a hľadel pošmúrno do ohňa. Nepatril on do tejto obce „svätých" a mnohé mu divno prichádzalo. Farár lipovský sám ho nahovoril, aby sblížil sa s Ondrejom a prezvedel sa o tom, čo robí sa v Koričnom. Tomášovi to bolo ľahko, a Ondrej rád videl proselytov. Mocný a bohatý Drevanský mohol priniesť mnohé plody pre jeho skromnú obec a zaštítiť prenasledovaných už tým, že mal v Koričnom bratanca Jána. Ale divno: asi štyri razy bol Tomáš u Ondreja na schôdzkach, po nich zostal u neho v rozhovore o veciach náboženských, o panstve antichrista, ktorého pád je blízky, a to postačilo, aby zo skúmateľa stal sa temer privrženec. Ondrej mal zvláštnu moc nad ľuďmi. Ľudia sa takmer zaľubovali doňho, trebárs by i neverili všetkým jeho slovám a vývodom. Máriu Tomáš po dva razy našiel vo veľkej izbe Ondreja, a ona nemálo prispela, že z farárovho skúmateľa skoro bol by sa stal veriaci. Prekážal mu jedine praktický smysel, silno vyvinutý v jeho rodine. Opovrhovanie mamonou, asketismus, znášanie obrazenia bez reptania — to boly veci nové, nijak nesnášajúce sa s pochopmi trečitého Lipovanca.

Spev stával sa hlasnejším. Vzdor príkazu Ondreja, podržať piano, ľudia nevdojak zosilňovali hlas... Keď počali pieseň: „Berte na seba jarmo Pána", ktorej text bol známy a nebolo treba predriekať, zazunel spev hlasno a víťazne, jako bojovná hymna. Sám Ondrej zabudol na všetku prozreteľnosť a ťahal náruživým, hustým hlasom, prerážajúcim mohutný chór. Mirko počúval jako vyjavený... Tu razom všetko povstalo... Tomáš s Máriu stali si na bok. Ondrej rozostrel ramená a počal chodiť okolo ohňa, ktorý už doháral... Všetko pošlo za ním. Mužovia vo vnútornom kruhu, ženské v zovnútornom, smerom opačným. Ďaleko padaly tiene chodiacich... Raz zakrývali oheň, raz prepúšťali jeho hasnúcu žiaru. Strašno bolo hľadeť na niektoré postavy: ony knísaly sa jako príšery, krivily sa konvulsívne... Ba niektorí i poskakovali, ale vzdor tomu nebolo to smiešne, ale príšerno-dojímavé. Mirovi napadlo, že i David tančil pred archou úmluvy. Skoro pridružilo sa ku chodiacim tak mnoho ľudí, že z celého povstala chaotická smesica, spev stával sa nejednotným, jedni počínali verš, druhí boli už u konca. Niektorí horlivci vrhli na oheň suché ráždie — oheň zaplápolal vysoko a jasno osvietil hemžiacich sa už v neporiadku, osvietil mužnú, širokoplecú postavu Tomáša Drevanského i Máriu, ktorá k nemu pritúlila sa.

Zďaleka ozvalo sa prenikavé hvizdnutie — no z rozjarených nik ho nepočul. Počul ho iba Mirko, ktorý bol dosť vzdialený od spievajúcich a vykrikujúcich. V plamennej žiari znovu vzkriesenej vatry, na krajoch priehlbiny, amfiteatrálne okružujúcej velikú boricu

blysly bajonetty žandárov. Ešte chvíľu predĺžilo sa krútenie a chodenie i spev, ale do toho zajačal ostrý, hnevný hlas Daniela Rybku:

„Pán slúžny, pán slúžny, tu sú... okolo nich, nech nik neujde... tu máte dôkazy. In flagranti...

„Előre!“ zavznel hlas seržanta... Povstal zmätok neslýchaný. Jedni hodili sa nadol k potôčku, ale tam bolo päť žandárov; ich kohútie perá, ich bajonetty a surový krik zpätil prchajúcich. Tu razom povstala tma... Ondrej hodil na vatru svoj ťažký kepeň, za ním ostatní hádzali svoje haleny a razom udusili tak zradný plameň. Bol to čin duchaprítomný; premena bola porážajúca. Z magického pološera, z jarkého svetla tam, kde padaly lúče vatry, razom povstala hustá tma, že nebolo vidno ruku pred tvárou. Mirko počul iba prestrašené výkriky a dupot mnoho nôh... Zajačaly výstrely. Žandári, chcejúc nastrašiť ľud, vystrelili do povetria. Z pušiek zajagaly veľké, rudo-ohnivé kúžele, osvetliac na okamihy okolie, aby tma tým hustejšie zaľahla...

„Len toho krivého!“ kričal Rybka, rúťac sa dolu svahom, vo tme klopýtnul a svalil sa tvárou na drn; „i hostí mali, poznal som Drevanského, i toho technika viedenského! Tam utekal vŕškom! Pán slúžny, pán slúžny!“ kričal a utieral si tvár. Pán slúžny bol prozreteľnejší, než farár Rybka. On zostal stáť nad rotundou. a keď povstala egyptská tma, zapálil si rýchlo papirosku, aby aspoň jakotak videl pod nohy.

Všetko toto stalo sa tak rýchlo, možno povedať v jednom okamihu. Miro temer zaradoval sa zmätku... Rýchlo hodil sa dolu menším výmoľom a po pamäti, často kĺžuc sa, hľadal Máriu. Vtedy ho zazrel Rybka. Dobre zachoval si smer i miesto, kde bola s Tomášom, ale keď prišiel ta, nebolo nikoho. Zas vytiahol svoj nôž na pero, hotový preklať toho, kto mu v cestu príde. Rybka mal skutočne šťastie, že nenamanul sa na Mirka.

Medzitým chytali žandári, koho len mohli, vzdorujúcich bili hlavňami, ba niektorých i poviazali. Rybka vlastnoručne poodhadzoval poloprehorené šaty, ktoré zakryly plameň, a znovu ho rozdúchal, prihodil na uhlie, ktoré ešte tlelo, kus ráždia, zapálil posledné číslo „Rohói Hiradóva“ zápalkou a podstrčil pod ráždie. V svetle znovu vzkriesenej vatry bolo vidno rozprchnutých ľudí a za nimi ženúcich sa žandárov. To bola už naozaj „evanjelická“ horlivosť.

„Stojte!“ bolo počuť silný hustý hlas. Pred oheň stal si Ondrej. „Čo hltáš krv nevinnú!“ obrátil sa k Rybkovi, ktorý v horlivosti ani nebadal, že mal tvár cele zablatenú a začiernenú dýchaním do ohňa, „čo mučíš svedených. Tu som ja, to všetko moje dielo. Ber mňa, satanov náhončí, ber mňa a sužuj.“

„Pán slúžny, pán slúžny!“ zakričal Rybka. Slúžny, vidiac, že pod boricou bolo už dosť pusto a žandári boli víťazi, sišiel s terrassy a prikročil k ohňu. On bol z tých ľudí, ktorí síce všetko urobia, čo sa im káže od hora (Bože! veď bol slúžny), trebárs vec najhanebnejšiu, ale len pre chlieb, a konečne s nechuťou.

„Viažte ho!“ riekol lenivo, ukážuc na Ondreja, „a ostatných pusťte, veď ich pán farár pozná.“

Miro chcel sa už vrhnúť k ohňu — v tom chytil ho niekto za rukáv. To bol Tomáš Drevanský. „Nechoďte,“ riekol mu ticho, „Mária sedí už na mojom voze, po Kútikovi odkázal som do Koričného, že ju beriem do Lipovej. Poďte s nami.“

Mirkovi tieto slová zneli jako nadzemská vesť. Všetko, čo videl a zažil, ztratilo sa, a on predstavoval si iba Máriu, jako na poľnej ceste, sediac na Tomášovom voze, čaká — ale koho? Jeho iste nie. Jaké to bude shľadanie sa!

Mirko pomaly stúpal hore svahom, už v tieni, za Tomášom. Jasno počuť bolo od vatry:

„Viažte len, viažte — tu sú ruky moje, tu sú nohy moje! Pán slúžny robí svoju povinnosť, on je čestný úradník pekla a čestný dráb neprávosti svetskej. On je nevinný, jako nevinný bol šarha, ktorý vraždil z rozkazu, jako kat, ktorý vešia dľa súdneho výroku. Ale ty, zlosyne, ktorý si prisahal slúžiť Sionu a chrániť sverené ti stádo! Počkej, počkej, Bůh nebude posmíván. Ty si pohubil vinicu mau, praví Hospodin, laupež chudého jest v domích vašich! Beda vám, ktorí menujete sa kňazmi ľudu tohoto! Ráno vstávajíce, chodíte po opilství, a trváte pri tom do večera, až vás víno rozpaluje. A harfa, lautna a buben a píšťalka a víno bývá na hodech jejich, na skutky pak Hospodinovi nehledí...“

V tom bol hlas Ondreja pretrhnutý... žandár priskočil a rukou zapchal mu ústa. Rybka nemohol zdržať sa a pästou buchol sviazaného Ondreja do hlavy. Hlava Ondreja pokorne sklonila sa až k prsiam. Žandár odtiahol ruku od jeho úst.

„Tetszett hallani?“ obrátil sa Rybka k slúžnemu, nakriviac ústa. Jeho ostré oči len tak pichaly zpoza okuliarov; „micsoda szemtelenség!“

„Nem értettem, ale biť nesvobodno,“ riekol flegmaticky slúžny, „nem is illik.“

„Ďakujem, ďakujem, pán farár,“ ozval sa Ondrej; „preukázali ste mi česť, keď ste udreli hlavu moju! Ale hovorím vám s Izaiášom: nechváľte sa s víťazstvom svojím! Zdaliž se bude sekera velebiti nad toho, kdož ní seká, zdaliž se honositi bude píla nad toho, kdož ní tre? Pošle Hospodin na tebe vytylého vyzáblosť a zapálí slávu tvau jako silný oheň. Oni, pán farár, sú len sekera a píla v rukách diabla, on hrkľuje a narába s ich osobou dľa ľúbosti svojej. On podňal ich ruku, aby udrela hlavu moju, ale hlava moja nenie tým pohanená.“

„Bože môj!“ hlasno zavolala Mária, sediac na voze a meravo hľadiac nadol. Cez husté boričie kmital plameň vatry. „Rybka bije toho starca...“ A už prehodila nohy nevysokou rebrinou vozíka. Kone trhly.

V tom prišiel Tomáš s Mirom. Miro chytil ruku Márie, opretú o rebrinu... Mária ani nezadivila sa jeho iste nečakanej prítomnosti, neodtiahla ruku, ba druhú oprela o plece Mira, prehodiac nôžky nazad do voza.

Z výmola hrabala sa k vozu Ryhová...

„Poznali, poznali nás,“ riekla, ťažko popádajúc dychu; „pán farár Rybka menoval mená slúžnemu...“

„Len choďte domov, babka,“ riekol hlasno Tomáš, „veď uvidíme... Povedzte, aby ticho sa držali.“

Mirko vyskočil na voz... Kone zarehtaly, cítiac, že sám gazda vzal opraty z rúk malého pohoniča... V tom z temného úzadia vybúšil vysoký stĺp plameňa. Z diaľky ozvaly sa výkriky, tiahle, nesrozumiteľné.

„Koričné horí,“ riekol ticho Tomáš, a obrátil voz smerom ku dedine, tak strmo, že ráfy predných kolies drely sa o gréfu a predok celý naklonil sa na ľavo. Kone zopäly sa, bujné, syté, vypočinuté, nerovným behom trhaly za sebou voz. Mária pritúlila sa k Mirovi, položiac obe ruky na jeho prsia. On ju ľavým ramenom pritiahol k sebe, a tak miernil rýchlou jazdou zapríčinené nárazy. Medzitým vybúšil druhý, tretí ohnivý stĺp... Ohromné oblaky dymu, osvetľované od dola plameňom, kundolily sa k nebesiam. Razom, sám Boh nebeský vie zkadiaľ, privial silný vietor. On zohybol plamene, srazil dym k zemi. Na vozíku blížiaci sa zarazení boli smradom horiacej slamy a ich šaty pokrývaly sa ešte nevyhaslým pýrim. Príduc nad dedinu, kam treba bolo spustiť sa svahom, dolu výhonom, videli, že súčasne horí dvadsať chalúp, hustejšie postavených, no na ľavo, roztrateno, povstávaly svetielka, ktoré sa o pár sekúnd zväčšovaly, až premenily sa na ohromné vatry, zmietané tuhým, nestálym vetrom. Nebom rozvávaly sa husté, temné oblaky, z ktorých časom podunieval s vysoka mumlajúci hrom a šľahaly slabé mlunné blesky.

Na výšinke nad dedinou zastavil Tomáš nerovno, naplašeno bežiace kone, nerozhodný, kam vrhnúť sa. Dolu výhonom bolo bližšie k požiaru, bokom ku Krásnemu domu. Mirko a Mária ostali na voze. Ona opierala sa pravým ramenom na jeho plece. Roztratené chalupy horely jako by o závod... Za nimi, blízko k najžírnejšiemu poľu, stál dlhý rad slamou krytých stodôl, do ktorých už boli posvážali všetky úrody. Vietor, jako by náročky, hnal ta dym a v ňom jako drahokamy na šedom plášti jagajúce sa pýrie a chumáče horiacej slamy. Razom celá hrôza dedinského požiaru pre výšená bola požiarom stodôl. Nie radom, ale razom zablčalo ich desať, a družné plamene spojily sa v jeden, červenkasté jazyky plameňa vzdorovaly vetru a šľahaly kolmo do výše, a tam hore nestrovené horľavé látky dymu zapaľovaly sa poznove na okamih, zhasínajúc až tam kdesi v tme oblačnej. Požiar slamenej dediny netrvá dlho, ale je hrozný... Zúri jako junák, ktorý vie, že skoro položí kosti na brannom poli. Keď už skoro, aspoň sporo! Požiar už teraz dvadsiatich stodôl, stojacích pohromade, svietil tak tuho, že bolo vo veľkej vzdialenosti, kde stál voz, rozoznať farbu koní, napnuté ťahy Tomášovej mužnej tváre i zduchovnelú bľadosť na lícach Márie. Miro Kladný bol tak zaujatý bezprostrednou blízkosťou Márie, že v celom nešťastí, v pohrome a záhube nič iné nevidel, než nečakanú, z hlbín duše želanú príležitosť môcť tak tesno stáť bok o bok s milovanou devou. Počal veriť svojim fantásiam,

počal neveriť na hroznú okolnosť, že by mohol ztratiť Máriu. Okrem toho scéna bola malebne krásna, neobyčajná, romantická. Upomínala na melodrámu, v ktorej slučujú sa protivy nemožné, chumelia sa náhody neuveriteľné. On veril, že je to mohutný pokyn suďby, a preto temer jasal nad nešťastím „svätých“ i nad pohromou milej mu dediny... „Slama urodí sa zase, svieže došky budú veselo svietiť žltkastým svitom na strechách chalúp i stodôl... No môj odchod bol by rovný požiaru, zničivšiemu môj celý život...“ Miro počul, jako bije srdce Márii, ušiami, celkom jasno počul tlkot jej súcitného srdiečka. V červenkastom jase horiacich stodôl jej tvár, ačkoľvek bladá, oživla, jakoby citom lásky... Tomáš skočil s voza a pošiel k výhonu, chcejúc orientovať sa. Mirko nevládal samým sebou... on ľavým ramenom pritisol devinu hlavu k prsiam, a ústami hľadal jej ústa. Najprv bozkal tuhým, skoro bôľnym bozkom jej chladné líce, potom ústa. Ona sadla na sedlisko, on s ňou, neodtrhujúc úst svojich od jej tvrdých, sladkých úst. Jej krásna hruď dmula sa na jeho prsiach — každý jej dych pocítil, jako ladnú vlnu.

Ona neopätovala jeho náružívé celovanie. Jej hlava bezvládne klesala, dýchanie prestávalo.

Tomáš rýchlym behom priletel k vozu... „Neďaleko Krásneho domu chytilo sa,“ riekol, a vyskočil na sedlisko. Voz rútil sa dolu výhonom, kolesá podskakovaly na skalistej póde. V časoch velkých dažďov nanosila ta vodná riava babulíc (okrúhlych skál). Mária, ktorá bola zomdlela nie na žart, ležiac v náručí Mirkovom, tuhými nárazmi prišla k sebe a, cítiac nezvyklú teplotu mužského tela, oboma rukami oprela sa proti jeho hrudi. „Mária, moja Mária,“ tichým, citným hlasom prihováral sa jej Mirko. „Vieš, duša, odpusti! Tvoj som na veky, tys' premohla dievčenskú hrdosť a nevdojak stala si sa mojou! To bol hlas duše, opravdový, tomu nutno veriť! Mária!“

„Domov, domov!“ zavolala Mária, spomenúc si Julku, bezpomocnú, opustenú a ňou zanechanú v hornej izbe. Jej nešiel dosť rýchle voz... ona by bola najradšej vyskočila z neho a letela strmhlav k domu. No poddala sa, ticho opierala sa bezvládnou hlávkou na Mirkove nepokojné prsia. On jej bol v tomto okamihu tak milý a nevyhnutno potrebný. V nej ozval sa živo cit rodinný, detinná obyčaj obcovať s Mirkom nenúteno, že v svojom zmätku, pod dojmom scén pod boricou, v neobyčajnom, všetky nervy napínajúcom položení, nepridávala jeho nežnosťam zvláštneho významu. Jej zazdalo sa, jako by časy neboly tak ďaleko, keď hrali sa v kurníku na žmurky, a on ju podobne bôľno vybozkával.

Keď dorazili ku Krásnemu domu, súsed už bol v plameni. Pravda, Krásny dom bol ďalej, krytý škrydlou, a pri malej pomoci nebolo nebezpečenstvo. Mária s Mirkom vybehli k Júlii, ktorá len čo si bola prehodila suknicu. Biela košieľka, jako srieň, prezradzovala jej nežné, útle formy; tenké, polo-detské obnažené ramienka nabehly husou kožkou. Zdravý, opravdu detský sen zbavil ju mnohých prestrašení, ona nevedela, že už vyše hodiny celý dom je na nohách, nevedela, že od večera je prázdna posteľ Márie. Žiara ne-

ďalekého požiaru predesila ju, no keď videla Mira, cele uspokojila sa. Jaký jej bol drahý, ba hrdinský! On oddal jej Máriu, a sletel dolu schodami... Tomáša už videl v lúčach ohňa na streche gazdovských stavísk. On sedel, spustiac mohutné nohy dolu škrydlou, jako na koni. Po rebríku nosili sluhovia a slúžky v putniach vodu; Ďuro pachtiac sa okolo neveľkej dvornej striekačky, ktorá bola rozsušená a vypovedala službu. Mirko skoro pomôhol, a veselý, ohňom ožiarený lúč vody čľapotal na škrydlu.

Okolo horiaceho domu vidno bolo rozostavených žandárov s nastoknutými bajonettami. Prečo tam boli, nik nevedel. Nehasili, nepracovali, stáli a stáli jako zakopaní. Za ich chrbtom, kde už nebolo pále, slúžny a Rybka hľadeli taktiež nečinne, jako od humna chytá sa i chalupa. Znovu rozplamenený požiar v úzadí osvietil veľkú hŕbu obyvateľov koričianskych, nečinných, apaticky hľadiacich na zúrenie vetrom rozduchovaného živlu. Stará babka z horiacej chalupy kŕčovito držala v oboch rukách staré, cele neupotrebiteľné rešeto, a s nárekom pýtala sa, kam ho má ukryť. Zbudená zo sna, uchytila vec najhoršiu, aby ju zachránila, a v truhle mala celú polovicu svojho imania, v peniazoch, šatách, výšivkách... No nik nepomáhal babke, nik ju neupozornil na bláhové jej počínanie. Apatia ľudu bola až ľudský cit urážajúca.

„Stará Belajková sa blaznie," riekol územčistý sedliak, zakrývajúc tvár pred jasným svetlom.

„Ja bych vedel, čo by bolo dobre," riekol čiernobrvý, mohutný domkár, a gániacim pohľadom pozrel na slúžneho.

„Len ty to vieš?" osopil sa naňho súsed. „Podpaľača do ohňa!"

„A čo myslíte... pozrite na toho kňaza, jako radostne škerí sa; hoďme ho do ohňa!..."

V tlupe povstalo mumlanie, jako ďaleký hrom. Ono spojilo sa s mumlaním skutočného hromu. Nebom skrižovaly sa blesky, mierniac svojím belaso-bielym svitom červenkavú žiaru horiacej chalupy. Veľké kvapky dažďa počaly šibať z oblaku.

„Boh ide hasiť," riekol územčistý sedliak. A skutočne, po silnom zahrmení spustil sa s neba prudký dážď. Bol to pravý letný zápor, v ktorom človek za dve minúty zmokne do nitky. V prvom okamihu rozohnil sa dvojmo požiar, jakoby podporovaný dažďom, no o chvíľu všetko vyhasínalo a tma šírila sa. Zdusený zápach pohoreniska rozšíril sa až do dvora Krásneho domu. Lenóra, ktorá pohodlne ležala v obloku a tešila sa každému novému výbuchu ohňa, nemilo dotknutá zápachom, odstúpila a kázala Rike zavrieť okná. „Pfuj, dedinský život," riekla, líhajúc do postele, vysoko vystlatej perinami.

XII.

Smrť.

Sotva sviezli zbožie do stodôl, Ján Drevanský najstarší sadol pod večer na nevysoký násyp pred koňskou stajňou a opustil nízko

hlavu. Na širokom dvore kypel podvečerný čulý život. Hornou bránou, od humien, valily sa do ovčínca veľké, krátko-vlnné ovce s bekotom, podobajúcim sa detskému plaču, dolnou šly ohromné vozy; pod pavúzami, stiahnutými reťazami, šerely sa ovsené neveľké snopy. Štrnásť tučných kráv nemohlo pre ne do dvora. Ony zastaly pred bránou a vlhkými elastickými piskami chmatkaly ovsné klásky z vozov, neporiadne trčiace zo snopov. Dievky, mocné, rajné, v podkasaných rubáčoch, s novými hrotkami čakaly už na kravy a vystrájaly smiechoty s paholkami, ženúcimi žírne ťažké kone z napájania do stajní. Zo zadného humna, hodne zďaleka, bolo počuť dvanástoraký cupot: tam mlátili raž, ktorá urodila sa tohoto roku veľmi hojne. Celá črieda „hladných“ bakoňov preháňala sa po zadnom dvore, niektoré bravy váľaly sa v hnojovici, jako by to bol očisťujúci kúpeľ, druhé ryly nečistú pôdu pred chlievmi. Za vozmi, po kravách, ktoré s jakýmsi radostným mučaním temer behom hrnuly sa do stajní, vohnali čulí chlapci čriedu tučných volov s veľkými rohami; ony tlačily sa druh na druha a žalostno múkaly, jako by vedely, že tu nieje miesto ich prebývania, ale len smutná stanica, žalár. Samko, druhý syn Jána, prihnal ich z Dolniak, počtom 200, a na druhý deň majú ďalej vliecť svoje vytučené telá Nemcom na byfteky.

Skutočne, druhý syn Jánov, Samko, prišiel konečne, prvý raz od dvoch liet. Bol to suchý, surový starec, dohnavší turákovskú prírodu do krajných hraníc. On neznal iné než hmotu. Ona odcudzila ho od ženy, čulej, krikľavej, ale dobrosrdečnej, pobožnej Bety; dcéra, jedináček, umrela v jeho neprítomnosti, jako sa i bola vydala za Miciána, keď on bol v Bessarrbii. Vnuka Martina Miciána nenávidel — nie z iných ohľadov, jako z toho, že tento ďaleký, odcudzený „sopliak“ bude raz dediť jeho majetok, to jest vezme všetko, čo mu je milé, ba jediné na tomto svete. Že Martin je krv z jeho krve, dieťa jeho vlastnej a jedinej dcéry — na to nemyslel! Nemyslel ani na to, nuž komu že by radšej zanechať svoje dobro? Takého nebolo; jemu bolo hrozné, že vôbec musí raz rozlúčiť sa so svojimi státisícami, horko-ťažko nadobudnutými spojeniami kupeckými, so širokými lánami a žírnymi lúkami závodskými. Ktokoľvek na svete by to bol, musel stať sa predmetom jeho nenávisti... Preto i najlepšie cítil sa v cudzine, ďaleko. Ale naskrze nie preto, že by ho tešilo tuláctvo. Celou mysľou, celou dušou visel na Turákovom grunte, a len preň podstupoval neuveriteľné trampoty. On žil túžbou za domovom, a nebol by ho opustil za nič! Veď núkali mu výhodné kúpy majetkov na dolnom behu rieky Nitry, majetkov, ktoré niesly veľké úžitky: on radšej preplácal málo úrodné svahy na úpätí Hradovej, preplácal stonásobne úzke pásiky konopníc pod Zámkom. V jeho rukách obracaly sa stá tisíce, on kúpil a predal tisíce čried mastných volov „Nemcom na pečienku“, jako hovorieval, ale temer neuveriteľno, sám sotva kedy doprial si z nich pečienky. To už musel urobiť blýskavý obchod, alebo druhý niesol útratu. Láska k hmote, ktorú ani neužijeme, ani ňou sladké ciele nedosahujeme, táto temer mučenícka láska bola jeho jediným životným smyslom.

Samko Drevanský vyšiel z predného bytu, keď tučné voly, bijúc rohami o rohy, tisly sa bránou. On bol vzrastom najvyšší Drevanský, ale chudý, kostnatý, nahŕbený. Ostatní bratia sluli krásnymi mužmi, v jeho tvári bola jakási zaschnutá tuposť, len oči hľadely do sveta umno a pritom podozrivo, opatrne. Odev lipovský nezamenil, ale predsa už nevyzeral po lipoviansky.

„Koľko ich?“ spýtal sa Michal brata, prekročujúc prah pod maľovaným črieslom. Michal bol bez klobúka; jeho hlas bol siplý, tichý.

„Maličkosť,“ riekol Samko: „dvesto kusov, a draho som platil. Človek pomaly o všetko príde. Každý čert sa už mieša do obchodu... Už i Diamant chodí do Srbska.“

„Hm, hm! Diamant je už dávno hadom Lipovej. Peniaze požičiava, vraj na malé percenty. Ale to len tak! Babám dáva pálenku, deťom cukríky. Nehovoril nám to farár všetko popredku? A na tvojom grunte má sklep... Vyžeň ho!“ No Samkovi prišlo na um, že mu Diamant za biednu chalúpku, v ktorej otvoril malý skliepok, dáva sto zlatých arendy. Zamrmlal a poškrabal sa v tyle.

„Miško!“ bolo počuť slabý hlas od konských stajní. „Miško, kde mať, kde Evka?“

Oba bratia rýchlo pošli po násype, pevno ubitom a brvnom obrúbenom. Počuli nepokojné dupkanie konských kopýt o mostnice, kvikot bravov, ktorým zapáčilo sa hrať sa vojnu. Jeden počal druhého hrýzť, a kvikot uhryznutého zbúril ostatné bravy. Všetky počali kvičať.

„Tma mi je,“ riekol starec, keď prišli synovia. On nevedel, že už nesedí, ale leží bokom na násype.

„Čo vám je, tatko?“ spýtal sa Mišo a naklonil sa k otcovi.

„Zle mu prišlo,“ odpovedal Samko; „pomož, do izby s ním!“ Mišo a Samo podňali starca, ľahko, jako pierko, a obozretne vystupujúc, vniesli do prednej izby. Stará Evka tmolila sa tam, odnášajúc a zase na to samé miesto prinášajúc staré vretená, porezikané nezbednou mladou. Ona bola už cele detinská. Ale keď uvidela, jako jej synovia nesú starého, ktorého hlava bezvládne opálala sa na ramene Mišovom, zastala uprostred izby, zalomila svoje chudučké ramená, vypriamila sa a zakvílila takým silným, deťmi nikdy nepočutým hlasom, že sám necitný Samko striasol sa a temer vypustil nohy otcove. Izba razom naplnila sa rodinou. Ďurko prvý bol činný: on sobliekol otca sám, a keď ho uložili na vysokú posteľ, bežal po doktora — a súčasne po Lipovského. Beta, žena Samova, postarala sa nielen o vzbúrenie domu, ale i súsedov; Tomášova Evka s Aničkou boly okolo Evy, ktorá klesla na kolená a jednostajne volala: Janíčko, Janíčko! No o chvíľu uspokojila sa, zabudla na seba a, hladkajúc nevestu, opätovala: „Evka moja, milá moja,“ ačkoľvek ju celý život nemohla vystáť.

Starkú uložila Evka do druhej postele pri oblokoch od ulice. Ona stala sa razom čulou a vnímavou. Jej uhaslé, malinké očká jednostajne hľadely ta, kde temer sediac, pod hlavou päť tuho perím nabitých podušiek, ležal jej starček. On bol už pri povedomí; na

belasých poduškách v neporiadku ležaly jeho sporé šediny, veľká, plešivá hlava odrážala sa silnou kontúrou od temnej podušky. V prsiach mu chrchľalo. Vyhasínal, bez nemoce, bez akútnej príčiny, jako lampa, v ktorej olej dochádza. Keď sa ho pýtali, čo ho bolí, hlavou zakýval, že nič. Keď sa ho pýtali, čo chce, ukázal rukou pred seba — ale nik tomu gestu nerozumel. Mičián myslel uhádnuť a otvoril oblok. Ale starec hnevno potriasol plešivou hlavou. Prišiel doktor, žid, odložil palicu a klobúk. Pristúpil k posteli a vzal starca za ruku. Potom priložil ucho k jeho hrudi. Ďarko priniesol zo svojho bytu kalamár a pero. Doktor napísal recept pre apotéku, ktorá bola až v Rohove. Pozrel i starenku, napísal recept druhý, cele inakší. A oba mali jednu nemoc. Doktor pobehal krivými nohami po pieskovej pôde, vzal palicu a klobúk, tri razy potkol sa na schodkoch, vedúcich do siene, a zmizol.

Pán farár Lipovský našiel už celý dom v sviatočnom, sriadenom, tichom rozpoložení. Tá trma-vrma, ktorá vznikla následkom nečakaného ochorenia starca na dvore, cele ustúpila príkladnému poriadku a duchovnej spokojnosti. Na stole razom zjavil sa sňahobiely obrus — nik nevedel by povedať, kto ho prestrel... v čistej, jako kryštál, staromódnej fľaši s rezbami vo skle, stálo na obruse žltkasté víno, pri ňom kolossálny peceň chleba a nôž. Čeľaď, deti, baby od súsedov, ktoré plnily chyžu i sieň, zmizly. I tak bolo ľudí dosť, ale tak skromne a umne vedeli sa trímať, že izba nebola preplnená a jej stred zostal svobodný. Za farárom prišiel mendík s kamžou a kalichom, prikrytým hodvábom vyšívanou šatkou. Postavil kalich na stôl, kamžu položil na operadlo stolca, pošuchoril sa, zakryl ľavou rukou veľkú dieru na pravom lakti, z ktorej visela vata, a usadil sa pod pecou, ticho kolembajúc krátkymi bosými nohami.

Príchod Lipovského ešte zvýšil dojem istoty a mieru. Lipovský prešiel rukou svoje krátko strižené šediny, sadol za stôl, privítal Samka, s takou tichostou, jako by nič nebyčajného nebolo a on prišiel len na besedu. Pozrel umným okom na posteľ: videl krásne krojenú plešivú lebku, vpadlé oči, dávno neholenú, ľahko potriasajúcu sa k čeľusti bradu... Videl starenku, ktorá z druhej postele od oblokov rovno mohla hľadeť do tváre mužovi. „Jako ich razom podťalo," podumal, „človek by vedel preniesť sa do starých časov. No v starenke je ešte viac života," myslel ďalej, keď videl iskierky v jej očiach. Slnce práve klonilo sa poza Zámok. „A tie iskierky jednostajne obrátené sú ta do kúta, k starcovi! Je to náhoda?" V izbe bolo ticho, len chrchľanie starca bolo počuť. Lipovský vstal. Anička s červenými, vyplakanými očami (ona jediná plakala, i to utajeno, bez štkania), podňala belušků kamžu so širokými čipkami a belasou stuhou (dar to lipovských panien) a prehodila ju zručne cez hlavu farárovu, rukou uvoľnila záhyby, a zase utiahla sa do svojho kútika. Mendíček sňal, nezručne štuchajúc rukami a fačiac, jako by centy dvíhal, vyšívanú šatku s kalicha, cínovú škatuľku s hostiami položil na stôl. Farár sám nalial z brúsenej fľaše vína do pozláteného kalicha. Zapadajúce slnko osvietilo kalich i víno.

Pod tichou, citnou prímluvou zdalo sa, že starý Ján bol bez seba, ale keď oslovil ho Lipovský, aby sa modlil, položiac ľahko svoju ruku na ruku starcovu, Drevanský složil ruky, zažmurkal ťažkým viečkom a šepotom opätoval slová kňazovej modlitby. „A teraz pomodlime sa i my...", počal kňaz — so šumotom všetko pokľakalo. Anička hodila sa na kolená rovno zo stania, jako hádže sa zručný plavec do vody. Mladé nevesty, šanujúc nové suknice, ktoré práve obliekly, vyhŕňaly sa a kľakaly na spodnice. Najťažšie bolo kľaknúť Samkovi. Skostnatel, stvrdol on, neborák, v tvrdom živote... No rozklátil sa a kľakol — na jedno koleno, a cítiac strašné nepohodlie, zaškaredil sa a skryl svráštenú tvár do pravej dlane.

Starec nahol sám hlavu, keď prijímal kalich. Bol to sviatočný okamih. Všetci stáli a uprene hľadeli na biele ruky farárove, ktoré s takou istotou a dávno navyklou zručnosťou prihýňaly zlatú nádobu k zmodralým, už temer odumretým ústam umierajúceho. Nastala tichosť, bolo počuť ťažký, trápny hlt — potom ťažké, trápne vzdychnutie...

„Ku mne, ku mne!" živým hlasom zavolala starena, tak že sa všetci trhli... Drevanský musel dopočuť hlas, on široko otvoril vyhaslé oči, potriasol spodnou gambou, a jakýsi úsmevu podobný výraz sletel na jeho tvár, ktorá razom zmenšenou zazdala sa farárovi. Len krásne, široké, oblé čelo nezmenilo sa ani teraz. A tak ospovedali hneď i Evku. Ona bola živšia, činnejšia pri svätom obrade. Modlila sa temer hlasne, ani na okamih nezavrela šedé, starobou do nemožnosti zmenšené oči. Po obrade posadili Lipovského za stôl, naliali mu z toho samého vína, z ktorého bral do kalicha. Beta, prekrižujúc potom peceň, odkrojila skrojok a nakrojený chlieb podala kňazovi. Lipovský vzal peceň, odkrojil z neho smiešne malú smidku a položil do úst.

Mnoho, mnoho kresťanských ľudí priprával Lipovský na večnú cestu, ale tento dvojnásobný, súčasý odchod potriasol i jeho, zvykom zaoceľované srdce. Menovite na starenku nemohol hľadeť bez srdečného rozcítenia. Jej belušká, jemná, vráskami jako jemnými líniami posiata tvár, pravidelná, s ostrým nosom, fajne krojenými perami, nebola tvár umierajúcej, ale tvár doslovne prácou umorenej a jemno zaspávajúcej osoby. Jej detinská slabosť umu prestala, keď prišlo to najdôležitejšie dielo: umierať. Baby, nevesty, slúžky, ktoré už navyknuté boly nepočúvať na jej vekom zoslabenú vôľu, razom sklonily sa pred ňou a cítily sa malými. Umierajúc stala sa opäť veliteľkou. A jakou veliteľkou! Ony všetky želaly si, aby len mohla a chcela veliet... jak rady by o prekot všetko plnily. No staruška, so zakrytými očami, s žltkasto-belunkou tváričkou, s tichým dýchaním splaslej hrudi, len jedno velela: ticho! I bolo okolo nej posvätné, rodinné, intímne ticho, jako v najsvätejšom kútiku najsvätejšej svätyne. Lipovský vstal, podal starším ruku a vyšiel. Za ním dvoma krokami šiel mendík, na ramene kamžu, v pravej ruke vyšívanou hodvábnou šatkou pokrytý kalich. Na zlatej miske na kalichu bola cínová škatulka s hostiami.

Pravda, že málo bolo zovnútorných znakov smútku a bôľu pri rapídnom onemocnení starých Turákov, ale potrasenie bolo veľké a žiaľ úprimný. Každý hovoril si, že veď už sú zralí pre rakev, veď večne žiť nemôžu, a žravej bolasti, konečne, nebolo. Ale bolo niečo nepohodlného, rušiaceho tichý tok žitia, bolo až trápne stiesnenie, mučiaci strach. Toto stiesnenie, mučiaci strach prestal, keď vstúpil do izby Lipovský. Tragika rodinná zmenila sa na bohoslužbu, rodinná izba na polochrám. A keď už kňaz odišiel, svätyňa zmizla a život bral svoje. Samovi napadlo, koľko je ešte nerozdeleného otcovského majetku, Michal videl pred sebou ťažké povinnosti pohrabné, Ďurko nevedel si predstaviť dom bez starej hlavy, trebárs ona v posledné časy bola viac symbolom, než skutočnou, činnou hlavou.

Predná izba vyprázdnila sa: ostali iba bratia, Evka, Micián a Anička. Michal sedel na stolci u hlavy Jána, Samko za stolom, Ďurko stál nad materou a hľadel jej do tváre, pozoroval, jako ticho dýcha, až podozrive ticho. V izbe povstalo šero. Miciána poslali po svetlo. Starý na vysoko vystlaných poduškách pohol sa a zachrápal tichučkým zvukom. Jeho tvár, ďaleká obloka, bola celá v temnote... Na tvár Evy padaly slabé lúče západnej zory. Ďurko videl cele jasne, že ťahy matkine trhly sa, hlava jej pohla sa máličko, jako by chcela sa pozdvihnúť. „Umrel!“ zakričala starenka tak hlasno, že Michal i Samo skočili na nohy. V tom prišiel Micián s lampou, pozorne na palcoch schádzajúc so schodkov... Mišo mu vzal lampu z rúk, posvietil starému do tváre... Blesky lampy osvietily tvár starca... jeho oči boly stĺpkom, len bielo bolo vidno, hruď nedýchala. Bol mrtvý.

Starenka už nepočula fakt, ktorý, sama umierajúc, predcítila tak jasno. O hodinu, keď ešte nestačili starého umyť, ona dva razy ticho zastenala a, stiahnuc chudé nohy k sebe, vydýchla dušu... Anička držala jej ruku, ktorá už pol hodiny bola chladná jako ľad.

Na druhý deň ráno, na širokom postlaní, v prostred prednej izby, kde narodilo sa, rástlo toľko pokolení, druh vedľa družky, ležali manželia, založivší velikú rodinu Drevanských. Hlavy mali k sebe naklonené, ruky složené na prsiach. Malé zrkadielce medzi oblokami zastreté bolo čiernym ručníkom. Na posteliach, kde temer súčasne zomreli, nebolo perín. Len veľké, bohato výšivkami ozdobené plachty prehodené boly cez pelaste a siahaly až po pieskovú zem. Od samého rána hrnuly sa návštevy, pol Lipovej prešlo izbou. Spievali nábožné piesne, modlitby čítali, a len malými chvíľami shovárali sa návštevníci šepotom. Na plachte, širokej, zo dvoch sošitej, temer nebolo poznať, kde ležia ich starobou vychradlé údy, len na konci postlania pod plachtou bolo vidno dva páry nôh. Tváre mrtvých boly zmenšené, temer detské, len široké jasné čelo Jána svietilo, a jeho plešina, nažltlá, svedčila o niekdajšej mohutnosti muža.

„Dve rakve, jeden hrob,“ tak počal Lipovský pohrabnú kázeň v ohromnom kostole lipovskom, v ktorom sišla sa celá rodina, celá Lipová, a mnohí z okolitých obcí. Rakve stály na stoličkách pred

oltárom. Lipovského znali ako prvého kazateľa na široko i ďaleko, ale jednými ústy hovorili potom, že takej kázne ešte nepovedal v živote svojom. Či ho snáď tak nadchla prítomnosť „intelligentov"? Nevie sa. Okolo rakve na stoličkách sedela celá rodina. Ján z Koričného so ženou a dcérami, Vrábeľ s Judkou a synom Ladislavom, a lipovskí všetci. Päť farárov slúžilo, učitelia spievali trúchlospevy v štvorhlase. Zvony hornej veže hlaholily svorne so zvonami dolnej zvonice, keď presbyteri niesli rakve popri bielych stenách chrámu na vyvýšený cintor. Veselým jasom žiarila milá, útulná krajinka lipovská pri smútočnom obrade. Slnko opieralo horúce, ohnivé bozky na Hradovú, drevená pyramida na jej končiare zdala sa horeť. Mesto bolo vymreté po čas cintorných obradov, iba židia vykúkali zo svojich smradľavých skliepkov a krčiem. Ich netýka sa nič, iba vaček spoluobyvateľov. Smutne stál dom Turákov na vyvýšenom mieste. Zostala v ňom iba hŕba malých detí, ktoré ešte nemohly vedieť, že dávajú do zeme ich pradedovských krevných príbuzných. Ony šialily sa s barančekom, ktorého vycvičily jako psíka. „Baran, baran — brc!" volalo malé dievčatko a šlo proti baránkovi. Ten zpätil sa, potom zalomil hrdlo a búšil dievča do tučného brúška... Krik a plač!

XIII.

Kázeň z klady.

Rohov z veľkej časti žil na starom tuku, lebo koncom minulého stoletia upadol, jako mnohé staré mestá. Írečití patriciusi vymrelí, roztratili sa, alebo schudobneli, keď nastal prevrat v remeslách a obchode. Veľké fabriky zabily majstrov, židia so svojím čulým a pritom bezohľadným šachrom vytisli staré solídne firmy, vyše sto rokov trhujúce starootcovským spôsobom. Nová éra maďarská preplnila mesto úradníkmi, darebákmi a tou čeľaďou, ktorá chodí za pätami ľudí, žijúcich z ruky do úst.

Železnica kärovala Rohov, jako käroval ho vývin vôbec. Len to, čo bolo zlého v novom živote, našlo si tu širokú cestu. Darmo, diabol je o mnoho agilnejší, než duch dobrý.

Na starom mestskom dome, trojposchodnom s vežou a veľkou dvoranou, nebýval viac starodávny municipálny, ačkoľvek trochu obmedzený, no predsa vždy úctyhodný tón, nebývala gravita vážnofilisterská, ale predsa čestná. Tam bolo hlavnou starosťou, jako osemdesiattisícový dôchodok mesta najzručnejším spôsobom zarátať tak, aby zručných rátačov nemohli dolapiť, že veľká časť kvapla im do vačku. Najčastejší spôsob pozostával vo vysielaní komisií s diurnami. Tí, čo boli blízki k mestskej „samospráve", vysielali sa navzájom, a navzájom odobrovali si vypočítané diurná, viatiká, furmanky, výdavky na všelijaké potrebnosti. Pravota o medze medzi mestskou horou a panstvom (išlo o klin asi dvadsať štvorcových siah) stála mesto do desaťtisíc zlatých. Oprava drevárne bola tak drahá, že by za vyložené na opravu peniaze boli mohli postaviť poriadny dom. Inu, strovilo sa na atrament.

Zato nový patriotismus Rohova bol nad všetku pochybnosť, on bol štítom, aby nejaký minister neposvietil kriticky na mestské hospodárstvo. A opposícia mestská? Proti tej mali neomylnú, tuhú zbraň: panslavismus! Vzdelané mesto s podgymnásiumom, radnicou a sriadeným magistrátom, veď to bašta štátnej idei proti panslávom, v kraji tak čisto „národnostnom“. Vlastne rohovskí mocnári boli ešte dosť skromní, že uspokojili sa s premanipulovaním veľkých dôchodkov — pod štítom antipanslavismu mohli bezpečne predať mestský dom na verejnej licitácii a pýtať potom nejaký rád za veliké zásluhy o vlasť. Dünnagel použil tieto pomery v plnej miere, a bol by už boháčom, keby nebol vedel výtečne trovit. No dom jeho, ačkoľvek mládenčil, bol hlučný, nikdy nechýbaly razom dve dámy, ktoré šatily sa na slávu a ktoré často zamieňal, nechýbaly bohato meblované izby, salóny, splendídne hostiny, ktoré trvaly do rána a zanechaly po sebe celú škandálnu kroniku. V kraji volali ho „Montechristom“, mnohí divili sa nad jeho luxusom, vrteli hlavami nad jeho prostopašným rozhadzovaním, ale preto spokojne sadali za jeho bohatý stôl a pili jeho opravdové šampanské najfajnejších mariek. Ešte i pani manželky, vediac prísne posudzovať navzájom svoje ctnosti, robily visity Dünnaglovým „dámam“, keď chcely zúčastniť sa na pikniku alebo hlučnom výlete do krásnych rohovských hôr.

Dünnagel bol všade kápo: jako pri meste, kde on shadzoval i volil „pudmistrov“ a ostatné úrady, tak pri rohovskej starej sporiteľni (bola ona z prvších v krajine), tak pri každom novom podujatí, ktorých nakopilo sa v čas, gründerstvu veľmi príhodný. On volil i do snemu, proti jeho kandidátovi nebolo možno nič urobiť. Veľmi mnoho ľudí záviselo od mesta, a mesto od neho. Ešte i zdanlivo nezávislí hodnostári a úradníci mali pred ním rešpekt, keď raz stalo sa, že poharkal sa s okresným sudcom. Sudca bol náhodou muž čistý a mal tvrdú hlavu, neznal pomery a postavil sa strmo proti notárovi. O mesiac bol presadený na inú stanicu. Dünnagel ustrojil mu skvostný lúčivý bankett, toastoval naňho dosť vtipne, a keď „oslávenec“ uznal za dobré pred polnocou vzdialiť sa, Dünnagel smiechom zachodiac sa, zavolal: „No, už je vzduch čistý, toho panáka som vyhodil na strebornej lopate! Miška, karty!“

Ale pritom všetkom notár Dünnagel nebol človek prázdny a bezfarbý. Svoje výčiny sprevádzal s istým humorom a vedel byť i srdečný a svobodný; nejednomu človeku pomohol, nepočítajúc na odmenu, chudobným dával štedro, vystavil v mestkom háji čínsky pavillon na svoje útraty len s tou podmienkou, aby sa volal pavillon „Jánoslak“, tedy jeho krstným menom. Nik nevedel, že tento náružívý, ľahký, márnotratný človek často zavieral sa na päť-šesť hodín do osamelej izby, tam prechodil sa rýchlym krokom, zuby zaťaté, päsť kŕčovito stisnutú, a na očiach slzy. On chodil, až nohy počaly sa mu triasť, hodil sa na posteľ a škrípuc zubami, mrmlal nesrozumiteľné slová. Konečne zaspal... Ráno precítnul veselý a

zdravý, šiel za svojimi dielami energicky, bezohľadne, veselil sa, žartoval...

„Nehrbte sa už toľko, archívny prorok!“ riekol notár veselo, vchádzajúc do veľkej pisárne, sklepenej tak mohutnými svodami, jako by sklepenie malo vydržať dážď centových bomb. Józa Kladný pozrel ponad okuliare a ihneď zbadal, že je notár v dobrom duchu; „mal by sa síce vadiť s vami! Váš syn človeka ani neobzre, nepríde na poklonu, len gáni! Hia, ja som v jeho očiach odrodilec? Šak? Tisztelendő mi hovoril, že ho poznal v Koričnom, keď tých bláznov dal chytať. Čo tam hľadá? Nemohol by radšej žiť so svetom? Takí ste všetci čudní, vy panslávi! Jeden vykrivuje opätky a neumýva sa, druhý chystá sa na cestu do mesiaca, tretí biedi! Apropos... Rybku som špatne vyhrešil pre koričiansky kúsok... Neškareďte sa... neodobrujem také veci. Farár a žandarmi, pfuj tajfel! V okresnom nemali miesta... sem mi ich poslali, do starého väzenia... Joza môj, choďte, prosím vás, u domovníka sú kľúče... Pozrite, či je všetko v poriadku!“

Józa bol naozaj nie na žart prekvapený. Stávalo sa síce, že Dünnagel v dobrom duchu bol k nemu prívetivý, ba že temer po každý raz sňal mu s chrbta disciplinárku, trebárs ho časom surovo prenasledoval. No že by tak ďaleko išiel, sveriť mu dozor nad arestovanými a obžalovanými z tajného panslavismu, to nemyslel. Asnáď Dünnagel razom prišiel k pravde, osvietený duchom Božím. Snáď nebo vyslyšalo tie nepočetné modlitby Józove a obrátilo srdce Havlovo? Takému optimismu bol Józa vždy blízky, trebárs sklamal sa tisíc a tisíc ráz. Pozrel na notára takým dlhým pohľadom, plným vďačnosti. V tom okamžení odpustil mu všetko.

„Nu, nu,“ riekol, strhujúc s pravého ramena plátený rukáv, ktorým chránil si ešte dosť nový kabát (kabát mal len päť rokov), „odpustte synovi, hm — mladý človek, odcudzený, ani nestrojí tu žiť. Ale on je dobré dieťa... posiela...“ Józa, prekypujúc citom, bol hotový rodinne poshovárať sa s dravým svojím predstaveným.

„Ah, to vaša vec,“ trochu zamračeno odvetil notár, ktorému nebol milý dobrý pohľad starého človeka. Možno, že ho bodlo svedomie, alebo jednoducho bolo mu nepríjemné každé rozcítenie sa. Ale Józa nezbadal chmuru na tvári jeho. „Veď mi je jedináček! A toľko natrápil sa v cudzom svete, sám, bez pomoci! Veď pán notár vie dobre, čo som mohol preň urobiť ja, v mojom biednom položení. Pravda, čo bolo možné, nuž urobilo sa, urobilo.“ Józa bol rád, že mohol hovoriť o synovi.

„A u Drevanských je pokoj?“ pretrhol ho Dünnagel, a nečakajúc odpovedi, riekol: „včera bola pani Lenóra prvý raz v Rohove, otca navštíviť. Na šťastie nemohli Robinu prebudiť. Zato strhol sa v čínskom pavillone taký tanec, jakého dávno nebolo v Rohove. Tá i polomrtvých vženie do skoku.“

„Všetko je v poriadku,“ riekol dobrosrdečne Józa; „veď tak má byť. Nič horšieho, jako svár v rodine.“

Dünnagel videl, že z archívneho proroka nič nevytiahne, zasmial sa a odišiel.

Józa vbehol k domovníkovi, prevzal kľúče a kráčal drobným, staríckym krokom po dlážke k zadnému traktu. Domovník, v ošúchanej atille, zívajúc šiel za ním. U dvier traktu sedel mestský hajdúch na stoličke a hľadel tupo pred seba. On hneval sa strašne! Taký svätý pokoj býva v tomto ohromnom starom stavisku, on môže pokojne podbíjať čižmy a zarobiť nejaký ten groš — a tužibuď, z okresného im posielajú väzňov.

Jeho hnev i pocítili väzni... Posledného, Kútika, tak štúril do chrbta, že v temnom, neznámom mieste zavrávoral a padol na ľavé koleno. Priviedli pod bajonettami krivého Ondreja, Hrebeňa, Kútika, Pukančíka a Viruľu — ostatných Rybka kázal prepustiť. Väzenie bolo skutočne stredoveké, dávno nepoužívané. Malými, vysoko ležiacimi oblokami, zanečisteným prachom a pavučinami, prenikalo sporé svetlo.

Keď nahnevaný hajdúch zachlopil za piatimi väzňami dvere, oni mysleli, že ich obkľúčila tmavá noc. Kútik zajajkal... onudrel sa o kamennú dlážku kolenom. Ondreja prehradilo... on už počul v duchu svoje jajkanie, keď ho budú mučiť. Ale skoro sobral sa. Oči pomaly privykly na šero, pomaly ukazovaly sa väzňom kontúry kamenných stĺpov, nebielené steny a široké, doštené prične. Všetci posedali na pričue, túliac sa jeden k druhému. Oni už očakávali zúrenie diabla a kruté pokuty, jako čítavali v historii cirkevnej, s malými drevorezmi, vydanej v Kyseku. Ondreja nič nedesilo, naopak, on cítil nadzemskú radosť a ticho modlil sa. Hrebeňovi bolo ľúto starej, zaúdenej knižky, ktorú mu odobral Rybka, ale nezúfal. Trochu otriezvený bol Kútik. V ňom predsa len ihrala muzikantská krv. Ale trímal sapohromade. Zato Pukančík s Viruľoom boli jednej mysle: či to hodno dať sa vláčiť po temných dierach za nič? V nich bolo ešte mnoho mladej sviežosti.

„Ale nás zasolili,“ riekol Viruľa ticho k Pukančíkovi, „máme sa tu natuchnúť.“

„Ja som nevymlátil, robota čaká!“

„Mal som ísť na furmanku... oh, kone moje! Či ti to poriadne nakrmia a napoja, keď nenie doma gazdu?“

„Všetkému je vina Ondrej!“

„A Hrebeň!“

„A Kútik!“

„Never! Všetkých nás má v mechu Ryhová! Počarila i Ondreja. Celá dedina ju počúva.“

V tom počal Kútik chorál „Plesajte nebesá“, Ondrej vpadol s Hrebeňom. Spievali ticho, s veľkým oduševnením, tak že rebellantskí ich spolutrpitelia prestali šuškať a pripojili sa k nim.

„Jako im je veselo!“ zavrčal hajdúch pred bránou, lebo chodbou odrážal sa spev väzňov dosť silno a prenikal cez vonkajšie dvere.

Noc prešla ťarbavým krokom, spať nemohli, rozčulenie ich hore držalo. Ani nejedli rascovú polievku, ktorú im doniesla hajdúchova žena, tiež nahnevaná, že jej muž musel obliecť atillu a vysedávať u brány. Ondrej nejedol ani chleba. Tento človek bez uveličenia cítil opravdovú slasť v temnom väzení. Pochybnosti, ktoré ešte ča-

som mával, zmizly cele, a on cítil, že s každou hodinou stáva sa dokonalejším človekom, posvätenejším; na treti deň väzby už vedel istotne a veril vrúcne, že je povolaný samým Bohom k vysokej úlohe, byť nosičom čistej viery... Utvrdilo ho v tom i skrotenie šomrajúcich a duchom upádajúcich tovarišov, Viruľu a Pukančíka. Keď už počali šomrať hlasno, padať duchom a obviňovať Ondreja a Ryhovú, ked už počali svádzať na svoju stranu i Kútika, Ondrej vyšiel si na nich s celou silou svojho presvedčenia, svojej pravdivosti, zlomil ich odpor, obodril a takým citným hlasom ich napomínal, že Pukančíkovi slzy vypadly a Viruľa mu tisol vďačne ruku. Kútik hanbil sa za svoju malodušnosť, a udrel sa päsťou o ubolené koleno. Nech bolí, zaslúžil si toho...

No po veľkom duševnom napriahnutí nastúpila zmalátnelosť. O šomraní a obviňovaní druhých, pravda, už reči nebolo, ale človek raz nenie tak stvorený, aby mohol dlho zotrvávať v sviatočnom naladení! Všednosť požaduje tiež svoje. A jakonáhle prestalo oduševnenie a sviatočná nálada, jakonáhle dostavila sa všednosť a telo požadovalo prosaické, ale nevyhnuteľné svoje právo, nastalo medzi väzňami mlčanlivé sice, ale tým citeľnejšie omrzenie. Táto omrzelosť je duševnou chorobou ešte sviežich väzňov. Starší ju už nepoznajú. Ona je veľmi trápna práve tým, že nenie bôľom, ani pohnutím, ani žiaľom, ani ľútosťou — ani hnevom, ale item stavom omrzenia, absolútnou nečinnosťou duše a mysle, a predsa tá myseľ nemôže nemysleť a tá duša nemôže necítiť, že je tu. Je to nápad slabosti, tak nepekný, otupný, že ani len k tomu najsmutnejšiemu niet dosť ducha: ku samovražde. Ale niet ducha ani k žitiu, a predsa niet dosť sily želať si zomreť, zmiznúť... Jestli by bolo možné želať si zomreť — už by tej choroby nebolo. To je i znakom, že prechádza táto väzeňská nemoc, keď väzeň počne túžiť, či už po svobode, či po smrti. Pred touto „panenskou“ chorobou väzeňskou neochráni nikoho stupeň vzdelania: dostaví sa ona i pri surovom zločincovi, i pri nevinnom človeku, ztrativšom svobodu, ale nie obyčajné pohodlie. Väzenie je jediný punkt na zemeguli, kde panuje aspoň tieň rovnosti ľudí. Iná rovnosť je blbosť, ktorá jestvuje vo fantásii, i to nezdravej, napáchnutej falošnou veľkodušnosťou.

Väzeňská choroba zachvátila i Ondreja, pravda, vyznať nutno, posledného. On boril sa s ňou sám i pomáhal boriť sa i ostatným. No ona je silná, a premohla i jeho. Všetko zatíchlo. Prestali sa modliť, o speve ani chýru, prestali i shovárať sa, každý mal na sebe takú ťarchu, že jej mal sám dosť. Ondrej počal hútať, či to nenie pokúšanie diabla, a išiel s ním na borbu, ale zbadal, že nemá sa s kým boriť, i sám diabol stal sa mu ľahostajným, a čo mu bolo hrozné — jemu nezatriaslo sa srdce, keď pomyslel si na Boha. U ostatných zomdlenosť bola ešte väčšia. Hrebeň zaliezol do úzadia, kde spočívala klada, do ktorej niekedy sádzali odsúdených... a divno, táto klada, nástroj pohaňujúcej pokuty (stávala ona niekdy pred mestským domom) bola ornamentovaná drevenými rezbami, a nie špatnými. Hľa, kam zašlo umenie! Ešte i zámok kladu zavierajúci

bol z pekne kovaného železa, cele súci pre museum. To samé vidame na pranieroch: ony sú v rozmeroch a prevedení umeleckejšie, než stĺpy s obrazmi svätých. Hrebeň veru neštudoval ornamenty klady, ale tisol chrbát k dieram, v ktorých niekdy trčaly zavrznuté nohy odsúdencov, a smútil takým otupným, nevrlým smútkom, že mu zaň mohol Boh odpustiť všetky žarty a necudné pesničky, ktoré spievával k svojim gajdám. Kútik ležal na prični, jako mrtvý, a škrelo ho, že tak leží, ale pohnúť sa bolo mu nie menej otupno a hlúpo. Pukančík vzdychol a nevedel mysleť ani len na svoju mladú a driečnu ženu, ona mu ulietala z umu; Viruľa čítal zašpinené drobné tabulky oblokov, a nevedel ich prečítať. Jestli bol Ondrej najmocnejší duchom a posledný poddal sa omrzeniu, zato ono bolo uňho najotupnejšie. On sedel už prosto na zemi, dajúc krivú nohu pod seba, a kýval hlavou s boka na bok, ačkoľvek každé kývnutie bolo mu protivné, ale tiché sedenie ešte protivnejšie... Vlastne ťažko mu bolo povedať, čo bolo horšie... Ticho bolo. Hajdúch už po druhý raz zamrmľal: „Či tí chrapúni podochli, či ich čert pobral?“ Toto ticho dralo sa i do duší uväznených; bolo to ticho nie mieru, nie pokoja, ale ticho smrti. Ondrej prestal klátiť hlavou, Pukančík vzdychať. Veselé slniečko slabo dralo sa cez zašpinené table, jako by jas jeho chcel ešte vyzdvihnúť smútok a šero väzenia.

V tom zaškripel zámok na dverách od chodby. Kroky zašumely. Zaškripel zámok druhý od väzenia. Józa vstúpil do šerého priestoru, za ním domovník.

„Choďte len von!“ riekol Józa, „zavolám vás.“ Domovník odišiel. Józa zavrel za sebou dvere. „No — kde ste, Koričania moji!“ zavolal svojím mäkkým, opravdu ľudským hlasom.

Koričania zviechali sa. Razom zmizlo omrzenie, práve tak jako zmizne morská nemoc, keď ľudia vystúpiac z lodi cítia pod nohami pevnú zem. Ondrej znovu zakýva hlavou, prevalil sa telom na krivú nohu, pravú vystrel a vstal, jako by ho bola zem podhodila.

„Ah, pán Kladný, náš milý pán Kladný!“ zavolal temer veselo.

O chvíľu boli všetci piati okolo dobrého Józu. „Čo tam vonku nového?“ „Kedy prídeme pred súd?“ „Nebola tu za mnou žena?“ „Kedy nás vypustia?“ „Vari nás už slobodíte?“

„Ticho, ticho, moji milí!“ usmievajúc sa dobrotive, riekol Józa Kladný, ale pritom úsmeve mu slzou zašly staré oči. „Mňa len Dünnagel poslal.“ To ochladilo väzňov. „Ale nebojte sa, on vás na mňa sveril! Čo vám chybí, len von s tým, všetko urobím.“

„Pustite nás!“ ozval sa všetečne Viruľa, a za ním Pukančík, temer súčašne.

„Hja, moji drahí, to nie je v mojej moci. Ale takto, máte dosť chleba, dostávate mäso, polievku?“ Väzni mlčali. Choroba zase prihlásila sa.

„Vidíte, vidíte! Jakí ste vy divní ľudia. Pre svoje sedliacke hlúposti dáte sa zatvárať, pre nič, pre bludy a mámenia. Ale za svoju vec naozajstnú, za svoj národ, za svoj jazyk nedáte si vy-

trhnúť ani jednu poskolnú konopu! Pane Bože, kedyže osvietiš ľud svoj!"

„Všetci sme rovní pred Bohom, a nie sú to hlúposti, čo nás sem doviedlo. Nie bludy a mámenia, ale duše naše žiadajú vôd živých, jako jeleň," vrúcne a pritom krotko riekol Ondrej.

„Ah, zavedení, zavedení! Veď je pravda, že krivdí sa vám, krivdí sa nám všetkým! Pravda, že sme v zajatí, jako Izraelskí v Babylone. Ale nie tak, jako vy myslíte!" Józovi vystúpil pot na čelo. On si ho rýchlym pohybom ruky stieral, v rozpakoch, jako hovoriť s nimi. Človek pisárne, štúdií archiválnych, málokedy schádzal sa s ľudom a bál sa byť smiešnym... No predsa osmelil sa. „Jako počúvam, vy chcete jakúsi novú vieru... Brojíte proti cirkvi, proti kňazom, deti do školy nedávate! Načo to, načo to! Robíte si nových nepriateľov, bo i naši verní národovci odvracajú sa od vás! Staré, krásne obrady, ktoré sväto vykonávali otcovia vaši, vám už nepostačujú, ale nociami, jako zlodeji, jako bosoráci chodíte okolo ohňa a hneváte Boha! Ale keď vám jazyk berú, keď vašich priateľov, rodákov zatvárajú, sužujú, vtedy ste nemí; keď vám píšu krásne, ducha povznášajúce slová, vy ich nečítate, tupí ste, jako kosa v zime, srdce nerozohreje sa vám, keď za vás boria sa šľachetní ľudia pred celou krajinou, na konventoch, v novinách, pred súdmi! Na voľby vás ženie podliak slúžny s notárom jako hoviadka; opúšťate svojich, keď ich prídu vyhadzovať, jako zločincov, len preto, že milovali vás!"

Józa rozhorlil sa, jako dávno nie. Jeho hlas triasol sa, a nik by nebol v ňom poznal pisára, pred Dünnaglom tak pokorného a zmäteného.

Koričania mlčali — každý dumal svoje: Kútik mu dával trocha za pravdu, lebo niečo podobného počul od Drevanského, a vôbec bol medzi nimi najsvetskejší; Hrebeň nevidel na ňom nič iné, len že má panský kabát, a následkom toho je taký zlodej, jako každý pán vôbec; Viruľa s Pukančíkom iné nevycítili z horlivých slov starého pána, len to, že hnevá sa, a iste sprísni ich trest — oni pozreli súčasne na starú kladu, ktorej hrozivé otvory jako okrúhle tlamy hadov hľadely na nich. „Možno, že nás tento starý srdoň dá ešte i ta prikvačiť."

Ondrej by bol najviac rozumel z filippiky Kladného, ale bol priveľmi zaujatý nápadom na ich „omámenie" a „bludy". Veď on predtým národovčil svojím spôsobom, čítaval staré kalendáre Belopotockého, a Kadavého čítanka bola mu hlavnou pomôckou pri vynaučovaní detí, nestačiacich do riadnej školy v Kráľovej. Ale slovo „blud" a „mámenie" urazilo ho. Pritom všetkom nerozhorlil sa, cítil, že Kladný dobre myslí, len sám je ešte zapletený v sieťach „toho nepriateľa". On tichým hlasom odvetil:

„Ďakujeme, ďakujeme za poučenie, vieme, že sme ďalekí od čistoty a bezúhonnosti! Upokojte sa, moji milí, pán Kladný sú dobrý človek, rodina nášho pána Drevanského, ktorý nám neblížil, trebárs ho proti nám navádzali. Hnevá sa, iste pre nedostatky a hriechy naše! Ó, Bože náš! My vyznávame, že sme

slabí jako trsť, nahybujúca sa pred vetrom, slúžobníci nehodní, nádoby krehké! Že zhrešili sme my i otcovia naši, a malé sú tresty Tvoje, ó, Hospodine, oproti prestúpeniam našim. Nemilujeme národ svoj, lebo on tápe v tmách pohanských, a my ho neosvecujeme. Nauč nás, Bože, jako rozsievať máme sväté semeno slova Tvojho, aby ono vzrástlo po šírom kraji, aby rozmohli sa bojovníci Tvoji a zaujali celú zem! Aby vyplnilo sa zasľúbenie Tvoje, že budeme všetci chodiť pred Tebou v rúchu bielom a škvrny na nás nebude."

Koričania stáli pred Józom s ovisnutými hlavami, krotkí, hotoví poslúchať. Kútik cítil temer nežnosť oproti Józovi, a Hrebeň skrotil v sebe prirastlú k srdcu nenávisť proti „pánom". Zdalo sa, Józa povedie týchto ľudí k poslušenstvu jako krotké ovečky.

Tu otvorily sa dvere a do starej šatlavy vstúpil Rybka... Za dverami, prítomnými nevidený, zostal stáť Dünnagel. Na tvári notárovej hral úsmev... Rybka s povolením slúžneho prišiel sem na missiu, obrátiť zablúdené ovce na pravú cestu; mal i plnomocenstvo udeliť im svobodu, a tak dobrotou ukrotiť odboj.

Jako väzni shliadli Rybku, razom narovnali sklonené hlavy. Pukančík s Viruľom skryli sa za chrbát Hrebeňov, ktorý vzdorovito pošiel krokom oproti novému návštevníkovi. Rybka, poopraviac okuliare, žmurkajúc očima v nezvyklom šere, obracal hlavu sem i tam, pokašľal, poprestupoval svojimi krátkymi nohami...

„Moje milé dušičky," počal trochu nesmelým hlasom.

„Pán farár!" pretrhol ho zlobným sipotom Hrebeň, „oni majú tisíc dušičiek v Kráľovej, a to veľmi opustených!"

„Ktoré nemaly veľkú radosť z toho, čo sa robilo na fare o Jáne!" zamrmlal Kútik.

„Micián všetko videl oblokom," riekol Hrebeň, „a sdelil to všetkým."

„Svetlá pozhášali, keď im udrel na oblok," doložil Kútik, rozbesnený tým, že jedine Rybku obviňoval z toho, že sú zavretí v temnej diere jako nejakí zločinci.

„Dali nás drať exekúciami;" osmelil sa povedať Pukančík, „predali mi nový voz."

„Popísali mi moje vrané kone!" doložil Viruľa. Vôbec zjavenie sa Rybku neviedlo k mieru, jako zjavenie sa Józu Kladného. Dünnagel nemohol zdržať sa smiechu a krivil sa u brány, aby nevypukol hlasno. „Ale ho katechisujú!" podumal.

Krivý Ondrej medzitým vyliezol na kladu, aby ho bolo lepšie počuť. Krivú nohu zaháčil do okrúhleho otvoru a druhou kľakol na dubové, ohromné brvno, ktorým zakladali nohy odsúdencov. Z obloka padalo sporé svetlo na jeho významnú tvár. Ona bola bľadá, porastlá strniskom belavých vláskov. Oči svietily mu zpoza hustých obŕv jako svetielka v temnej hore

„Nie tak, nie tak!" zavolal k svojim; „nesúďte, nebudete súdení! Neodplácajte zlo zlým! Kto do vás kameňom, vy doňho chlebom." Sedliaci hneď utíšili sa a obstúpili kladu, jako by chceli Ondreja brániť pred nápadom. Obraz bol zaujímavý: Ondrej na klade, jako maják, pod ním v malebnej skupenine štyria súdruzi,

jako vzbúrené more. Ich oči zlobno blýskaly. Hrebeň hlasno škrípal zubami. Ondrej rozpálil sa čudným ohňom a cele zabudol hádzať chlebom.

„Upiekli ste nás, upiekli, a teraz nás idete zjesť!“ volal s klady silným hlasom, tak že vonku hajdúsi a domovník priskočili k zovnútornej bráne, vedúcej do chodby, a nachýlili hlavy, aby počuli, čo robí sa v starej šatlave.

„Sami chodíte po stezke neprávosti, mammona je bohom vaším! Dom váš zaráža vínom ťažkým, dymom tabaku omamujete dušu, vykúpenú, aby slúžila Bohu! Kocka a karta je vašou potechou, až do dennice, a líhate vysilení v mámore. Ale blízko je už Hospodin s prchlivosťou svojou... Aj, jméno Hospodinovo prichází zdaleka, jehožto hnev horící a težká pomsta; rtové jeho naplneni jsau prchlivostí a jazyk jeho jako oheň zžírající. Duch pak jeho jako potok rozvodnený, kterýž až do hrdla dosáhne; aby tríbil národy, až by v nic obráceny byly, a uzdau svíral čelisti národů! Hlasem Hospodinovým potrín bude Assur, kterýž jiné kyjem bíjával... Nebo pripraveno jest již dávno peklo, také i samému králi pripraveno jest; hluboké a široké je učinil, hranic jeho, ohne a drívi mnoho; dmýchaní Hospodinovo jako potok síry je zapaluje...“

„Rúha sa, počuli ste,“ celý červený jedom ozval sa Rybka, krivil tvár, vraštil vytučené líce, až mu okuliare na nose poskakovaly; „počuli ste reči zradné? Proti národu uhorskému, proti kráľovi?“ Ondrej nedal sa mýliť.

„Ale príde čas, skoro príde, kde bude dla písma... „srdce tvé premyšlovati bude, lide můj, o strachu, rka: kde jest písar, kde výberčí? Kde spisovatel velikých domů? Lidu ukrutného neuhlédáš, lidu hluboké reči, jižby neslýchal, a jazyku cizího, jemuž by nerozumel.“ Pokorte sa, pán farár, pokorte sa pod mocnú ruku Božiu! Viete, pán farár, že Nábot Izraelský mal vinicu, ktorá bola vedľa paláca Achaba, kráľa samarského? Achabovi zaľúbila sa vinica Nábotova, a keď mu nechcel dať dobrovoľne dedictvo otcov svojich, Jezábel, žena kráľa, nahovorila ho, aby dal ukamenovať dobrého Nábota, a podržal za cenu nevinnej krve vinicu jeho? Pán farár, jako oni prišli k vinici, keď ona mala svojho zákonného pána? Lízali psi krv ukamenovaného Nábota! Ó, Achabe, i tvoju krv lízati budú, pravil Eliaš! Choď, roztrhni rúcho své, vezmi žíni na telo své!“

Rybka pretrhoval Ondreja, no za každým pretrhnutím zosilňoval sa hlas kazateľa s klady, tak že piskľavý hlas Rybkov ničím nezastavil tok reči ľudového proroka. Rybka obzeral sa po Dünnaglovi — ale v tom trčal dnes zase jakýsi čert — on zaujatý bol neobyčajnou scénou a nemal vôle priskočiť mu na pomoc. Józa hľadel vyvalenými očiami na Ondreja a nevedel si nijako vysvetliť čudný zápal a u ľudu neobyčajnú smelosť, nevedel prenadiviť sa plynným citátom a rečníckemu, jednoduchému, pritom hlbokému patosu Ondreja. Na spoluväzňov mal y reči Ondrejove dojem búrlivý. „Nedáme si dedictvo otcov!“ zavolal Hrebeň s Kútikom, „nedáme si vinicu!“

„Gyerünk, főtisztelendő!" zavolal od dvier Dünnagel. Józa striasol sa, keď počul jeho hlas. Nevdojak utiahol sa do temna a popri múre tlačiac sa, nasledoval za Rybkom. Hajdúch, zatvárajúc vnútorné dvere, buchol nimi, až sa stena striasla. Z väzenia mocne ozval sa chorál „Hrad prepevný jest Pán Bůh náš". Už či zvláštne naladenie, či resonancia veľkej, prázdnej šalandy to spôsobila — no ich spev zunel dojemnou, harmonickou silou, jako by nie piati, ale aspoň dvadsiati dobre cvičení speváci spievali.

Rybka bol bľadý jako vápno, a ruky triasly sa mu. Józa bol nešťastný, dojatý, a nevedel si účet oddať o tom, čo videl a počul. Dünnagel bol zlostný a usmieval sa.

„Tak — boli sme na pôstnej kázni," riekol, a aby zadal zmätenému Rybkovi posledný úder, „no večer ich mám vypustiť, főtisztelendő, prišlo od vicišpána."

Rybka uškeril sa, vychádzajúc z brány mestského domu. „Pán Kladný, boli svedkom, budem sa odvolávať..."

Józa celý zmätený, temer zničený dorazil k žene... „Ach, duša," riekol, „čo som ti ja všetko zažil!" a trhaným svojím spôsobom rozpovedal jej hlavné výstupy v mestskej šalande. Elena Kladná, složiac malé, pekne formované ruky na koleno, počúvala divnú zprávu mužovu. Ona zas len jedno cítila, strach, aby Józa zase neprišiel do úradných nepríjemností. „Mužíčku," riekla na konci dlhej rozpravy mužovej, „ty vždy musíš tam byť, kde búri a práska! Keď prah prekročíš, už bojím sa!"

„Elenka! Boh ma ta poslal! Nič nevykoná Rybka! Darmo si zuby brúsi na tých chudákov!"

„Dobrí sme my chudáci!" vzdychla si Elena a oznámila mužovi, že už nemá z mesačného platu len posledné tri zlaté.

Józa poškrabal sa za uchom a jako duch zmizol do kabinetu. Odhodil kaput i klobúk, odel starý chalát a dal sa do prepisovania latinskej listiny z šestnásteho stoletia. Boly v nej zprávy o prvých reformačných pohyboch v Rohove a v rohovskom kraji. S radosťou našiel tam meno Cladnius, a počal silno veriť, že to nejaký jeho pradedo. Elena sadla na svoje miesto k obloku. Videla, jako tučná židovka Regina vybehla z krčmy „Eis-Bier" za hosťom, vandrovníkom, uchytila mu klobúk s hlavy a rýchlo vbehla do krčmy. „Jaká tučná, a jako zručne sa hýbe," pomyslela si Elena. „Urobila krátku exekúciu," a vzdor smútku, ktorým bola plná jej čulá duša, usmiala sa. „Mirko môj, Mirko," vzdychla si a počala pilno pliesť.

(Konec prvej časti.)

V jaseni.

Už spustla moja záhradôčka malá,
už zvädly vonných kvetov pestré vnady;
na miesto ruží, fialôčky bielej,
mráz ľadu kvety na oblok mi sadí.
Sňah pokrov biely na dolinku stele,
zavieva cesty i chodníčky cele
a dedinôčku vo väzenie mení...
Nie vo väzenie: v kútik tichých snení.

Nuž vitaj, zima, kňažna bľadolíca!
Tys' družka moja, ja ťa veľmi rada;
nedarmo duša, pevnej vo dôvere,
v objatí tvojom ukojenie hľadá:
ty mile tíšiš bludných citov vrenia
a duši nové dávaš nasladenia —
samotou tvojou srdcu pokoj rastie,
a chladom srdca — dávne moje šťastie — —

Už zhasly lúče — túžby trblietavé,
už zvädol pestrý výkvet klamnej vesny,
príroda v sníčku — srdce v ukojení,
blaženstvo svoje zase hľadá v piesni.
A jako predtým, zase srdce znova
len jednu mocnú, vrelú túžbu chová:
v nadšení vrelom, mladom vo zápale
žiť svojim snom a svojim piesňam stále!

Ľudmila Podjavorinská.

Návrat.

Zase mi nádeja jasavá, svetlá,
zase mi po čase do srdca slietla,
nový doň vnášajúc vzlet:
večne sťa kvetúca, kúzelná vnada,
zase sa v srdienko tajomne vkráda
ideál šestnástich liet.

Dávne mi ožilo v dušenke šťastie...
Znovu cit radostne do piesni rastie
— z lístkov sťa ružový kvet —
každý tlk srdienka v tajomnom snení
šťastne si v laškovné pieseňky mení
ideál šestnástich liet.

Stíchly už jarných snov blúznivé skazky,
zbľadly už nádeji ružové pásky,
uspaný túžob je svet —
Predsa však zožíval šťastia sen znova:
zase si srdienko v rozkvete chová
ideál šestnástich liet.

Ľudmila Podjavorinská.

Na hroboch.

Zas čujem ruch, kde ináč mrtvé svety:
na hroboch svetlá, vence, pozdné kvety,
bôľ v mnohom srdci, v slzách mnohý zrak
a lícom bľadým žiaľnej dumy mrak,
rtom ševel modlitby, ňouž duša vzplanie
a vzduchom podzimným sťa tiché ľkanie...

I ona prišla zkrášliť svieži rov,
ach, miestko milé zvädlých túžob, snov...
Tam pozastala, venec svieži v ruke,
i stojí, v bôli Božej rovná muke,
v jej venci ruža plá hrou plamennou,
sťa krátke zašlé šťastie mladých vdov.

Sťa anjel, v úbor zahalený čierny,
tam stojí, v tvári smútok prenesmierny —
No nevidíš ju plakať, pozaštknúť,
ni objať rov, ni pri ňom pokľaknúť —:
jak divno, tvár jej predsa more smútku —
O, záhadou jej srdce ženské vskutku!

Čo nezaplače? Obáva sa snáď,
že ťažko prestať, prúd slz zahatať?
Čo nepokľakne? Obáva sa vari,
že vôľa: vstať by vyšla navždy v zmary? —
V tom venec hodí na rov, — prchá v diaľ —
v jej zápätí sťa keby podzim ľkal...

Martin Sládkovič.

Reštaurácia na dedine.

Napísal *Martin Medňánsky.*

(Dokončenie.)

Nastal čas školskej zkúšky, aby sa videlo, jaký pokrok urobily deti vo vedách. Na zkúšku dostavil sa dekan a najbližší súsedi kňazi, námestník stoličného školského dozorcu, pán farár Holúbok, Jarábek zo Sosnian, revírnik Straka z Horného Žabínca, rychtár Žucha a niektorí interessovaní rodičia. Zkúška započala sa modlitbou, ktorú školáci vyrecitovali maďarsky, so zlou výslovnosťou. Po modlitbe vystúpilo dievčatko s kytkou poľných kvetov, prednieslo v maďarskej reči krátku rečňovanku a kytku podalo pánu dekanovi. Páni hostia posadali na stoličky a zkúška započala sa najprv z náboženstva, ktoré kaplán prednášal a teraz chcel sa pochváliť s výsledkom. Vyvolal napred 10-ročné dievčatko a vraví mu: „Teda, Mariška, keď Pán Boh stvoril Adama a Evu, týchto usadil do paradicsomu."

Tu ohlásil sa pán dekan: „Dieťa moje, povedzže mi, čo je to ten paradicsom?"

Malé dievčatko bez najmenších rozpakov rázne a pádne odvetilo: „paradicsom rajčák."

Jedni boli zarazení, druhí sa zasmiali.

Pán dekan počal vysvetľovať: „Ty máš hovoriť, dieťa moje, o raji, do ktorého Pán Boh našich prvých rodičov usadil. Keď pán kaplán vysvetľoval vám, že prví naši rodičia boli v paradičome, to chcel povedať raj."

Kaplán vyvolal chlapčeka a predložil mu otázku: „Ondriš, povedz mi, čo je malaszt?"

Malý Ondriš ani si neoddýchol, lež zaraz jedným dúškom odvetil: „To je prasa."

Tu stal sa smiech, len pán farár Holúbok sa nesmial, lež hlboko zarmútený pozdvihol hlavu a vysvetlil chlapcovi, ktorý miesto maďarského slova *malaszt* rozumel *malac* (prasa), tiež od kaplána naučené, — vysvetlil mu, že milosť je dar Boží, hneď pri sv. krste každému kresťanovi od Boha udeľovaný.

Po zkúške z náboženstva prišiel rad na iné predmety, ktoré učiteľ po slovensky prednášal. To vypadlo k všeobecnému uspokojeniu a pánu učiteľovi dostalo sa všeobecného uznania a chvály. Na záverok kaplán Spácay dokázať chcel úspech v maďarčine a preto vytrčil sa so svojimi klapanciami: Kérdés je otázka, kolbász je klobáska atď., ktoré dietky jako papúškovia vyrecitovaly. Za to dostalo sa mu chvály od námestka stoličného školdozorcu. Prisľúbil kaplánovi, že jeho neúmorné snahy a veľký úspech v uhorskej (rozumej maďarskej) reči oznámi vyššej vrchnosti. Pán námestok spomenul ešte nevyhnuteľnú potrebu zavedenia detskej opatrovne, v nejž by sa dietky od tretieho roku započnúc vyučovaly maďarsky skrze rodené Maďarky a tak v maďarčine zbehlým v elementárnej škole všetky predmety mohly by sa potom maďarsky prednášať.

Znovu malé dievčatko vystúpilo s kytkou, povedalo maďarskú záverečnú rečňovanku, kytku podalo námestkovi školského dozorcu, a bolo po zkúške.

Obed po zkúške bol na fare, kam dostavili sa všetci prítomní honoraciori i s rychtárom Žuchom, vyjma notára Kákayho. Notár udal súrne práce, ichž vybavenie ho očakáva, poďakoval sa pánu farárovi a šiel zrovna — k Raubvoglovi.

V smysle zákona obecné úrady bývajú volené na tri roky. V Žabínci trojročná lehota chýlila sa ku koncu, blízko bol čas novej voľby. Keď voľba i verejne pretriasať sa počala a kortešačkou Raubvoglovej stránky komplot vyšiel na javo, tu hneď u mnohých občanov objavila sa nevoľa, ktorej výraz dali tým, že hovorili: „Bolo by to pekné, aby sme mali žida rychtára! To by sme si capa záhradníkom spravili.“ Najviac pohoršené boly ženy, ktorých mužovia boli po svete rozptýlení. „Hej, aby len ten môj domov došiel pred voľbou! No, hlavu bych mu prebila, keby za žida hlasoval.“

Pán farár Holúbok trpko niesol, že kaplán a notár s krčmárom za jeho chrbtom taký komplot sosnovali. Po obede nikomu nič neriekol, dal si zapriahnuť a zaviezol sa do Sosnian k Jarábkovi. Tomuto sa požaloval, vyrozprával celý komplot a žiadal ho o radu a pomoc. Doterajší predstavení boli všetko poctiví ľudia, v obci udržovali náležitý poriadok, či on mohol dopustiť, aby tí takým spôsobom boli poshadzovaní? „Taká voľba — hovoril Holúbok — bola by klincom do mojej rakve!“

Podrychtár Stacho Uškrt bol umrel, na toho miesto farár žiadal si Martina Bublu, schopného, najsúcejšieho mladého človeka v obci. To bolo po vôli i Jarábkovi, lebo Martin bol jeho miláčkom.

„Reštaurácia v našej obci,“ rozprával ďalej pán farár, „ustanovená je na 20. decembra. Obávam sa veľmi, že Raubvogel zvíťazí, lebo napája, demoralisuje; a jeho najväčším náhončím je notár. Jestli po svete rozídení sklenári nedôjdu domov pred voľbou, tak my sme v menšine a rychtárom bude žid.“

„Neboj sa, Mikuláš,“ odvetil Jarábek. „Aby si neostal v menšine a aby sa všetci sklenári dostavili na čas pred voľbou, o to postarám sa ja. Drž to len v tajnosti; uspokoj sa, s ostatným spoľahni sa na mňa.“

Pod večer farár vrátil sa domov. Na druhý deň bol dobrej vôle, pri stole žartoval s kaplánom. Po obede neriekol nikomu nič, ale vzal si paličku a vybral sa na prechádzku do Horného Žabínca k revírnikovi Strakovi.

I tomuto vyložil svoje strasti, a Straka prislúbil mu zároveň svoju pomoc. Tá mala záležať v tom, že na deň 20. decembra Straka ustanoví termín značiť buky, jaké žabíneckí vareškári od panstva kupovali. Takto vraj od voľby odstráni najväčších kortešov a kriklúňov Raubvoglových; len načim to v tajnosti držať, poneváč v samý predvečer voľby, t. j. v samý večer 19. decembra pošle do Dolného Žabínca oznámiť jednotlivým vareškárom z dom do domu, že ráno dňa 20. decembra buky budú sa značiť.

Za ten čas notár v prospech Raubvogla tým úsilnejšie kortešoval

Večer, keď kaplán s notárom sišli sa u Raubvogla, prv než zasadli si k obvyklému kalabriasu, na prstoch počítali občanov, ktorí za Raubvogla budú hlasovať. Mali napočítanú prevažnú väčšinu; tých mali istých, lebo ich takmer „na motúzku" držali. Tých, ktorí nijako nemohli sa oduševniť za Raubvogla, ktorí i na ďalej žiadali si mať „starých" a na ich čele Žuchu rychtára, ledva bola tretina. Ostatní voliči, ktorí by boli rozhodli protiváhu, keď by sa spojili s týmito konservatívci, neboli doma, — tí roznášali sklený tovar po svete a ani myslieť nedalo sa na to, že by sa tí ku voľbe, o ktorej sa im ani nesnívalo, dostavili. Víťazstvo Raubvoglovci teda mali isté, a v dobrej nálade sadli ku kartám.

Jarábek dal k sebe do Sosnian zavolať Martina Bublu. O voľbe obecnej nezmienil sa pred ním ani slovom, ale dal si od Martina popísať všetkých žabíneckých sklenárov, ich dokonalé adressy, kde sa ktorý zdržuje. Martin ani netušil, ani nemyslel na to, prečo si pán Jarábek žiada dôkladné adressy svojich klientov. Ochotne na dvoch hárkoch popísal adressy všetkých po svete roztrúsených sklenárov, ktorí v stálom listovnom styku s ním stáli a on nazpamäť znal, kde sa ktorý zdržuje.

Keď Martin zo Sosnian odišiel, Jarábek sadol si ku písaciemu stolíku, predložil si listinu sklenárov a písal až do noci listy. I na druhý deň stále sedel za stolíkom a písal. Celé dva dni len čo listy písal a na poštu odovzdával. Náhlil, lebo do voľby nezbývalo už len 14 dní. V každom liste jadrne vyložil, že 20. decembra bude v Dolnom Žabínci voľba rychtára, na ktorý úrad hlási sa žid Raubvogel, a jestli voličia v úplnom počte sa nedostavia, tak iste bude žid rychtárom. Žiaden vraj nemá príčiny, aby starý rychtár Žucha mal byť shodený s úradu. Či i oni žiadajú si mať rychtára žida? No to istotne sa stane, jestli každý nedostaví sa na voľbu. Na uprázdnené miesto mladšieho rychtára odporúča im Martina Bublu; veď tento i tak je vodcom a faktorom všetkých sklenárov, v ich záujme pracuje a tak i o obec posiaľ najväčšie zásluhy si získal. Tým cieľom, poneváč reštaurácia úradu odbývať sa bude 20. decembra ráno, nakladá jednomu každému prísno, aby sa dňa 19. decembra na noc domov ustanovil. To aby každý neomylne vykonal, lebo vec je dôležitá. Doložil ešte, že má v hotovosti novú zásobu skla, jakú si po voľbe zase do obchodu prevziať môžu.

Tri dni pred voľbou dal rychtár Žucha svolať výbor, aby v smysle zákona sostavili kandidačnú listinu ku nastávajúcej reštaurácii obecného úradu. Výbor svolaný bol na 3. hodinu po obede.

V úplnom počte dostavili sa všetci výborníci, ktorých väčšina záležala z privržencov Raubvoglových. I pán farár Holúbok sa ustanovil do výboru, v ňomž jako vždy i teraz predsedal.

Prednesúc záležitosť, v jakej ctený výbor poctivej obce Žabínca sišiel sa na poradu, pán predseda hovoril: „Myslím, že ctený výbor spokojný bol posiaľ s dosavádnym účinkovaním nášho obecného predstavenstva a že žiadate si, aby tenže úrad ostal i na ďalej. Ostatne, jak by ste, milí spoluobčania, iného náhľadu boli a iných chceli navrhnúť, tak ráčte sa ohlásiť. Máme predne kandidovať

na úrad rychtára; žiadate-li teda, aby na tento úrad na prvom mieste kandidovaný bol náš, v mnohoročnej rychtárskej službe zostarlý Havel Žucha?"

Tu ozval sa notár Kákay, ktorý povstal a rečnil: „Kérem alásan, főtisztelendő úr, väčšina tu prítomných výborníkov žiada si mať rychtára pána Raubvogla."

„Raubvogel! Raubvogel!" ozvala sa väčšina hlasov. — „Žucha! Žucha!" volal kde-tu pojediný hlas.

„Dobre teda," riekol predseda Holúbok. Poneváč vidím, že väčšina hlasov je za Raubvogla a menšina za Žuchu, tak navrhujem, aby do kandidácie na prvé miesto prišiel Raubvogel, na druhé miesto Havel Žucha, a na tretie navrhujem Mica Žovínca.

„Výborne!" volala väčšina hlasov, a notár, ktorý pri stole sedel a pero napohotove v prstoch držal, napísal uzavretie.

Predseda pokračoval: „Jestli by pán Raubvogel nejakou náhodou pri prvej kandidácii prepadol, navrhujem ho i do kandidácie za podrychtára na prvé miesto, Martina Bublu na druhé a Blažeja Švančaru na tretie miesto."

Toto pokračovanie predsedu bolo nanajvýš prekvapujúce a po chuti notárovi a celej stránke Raubvoglovcov.

„Za prísažných," pozdvihol zase slovo predseda, navrhujem: Michala Chvastu, Ďura Kulifaja a Ďura Želibabku; za obecného sluhu Jána Kováča."

Všetko prijalo sa s uspokojením. Riadne notárom vystavenú kandidačnú listinu podpísal predseda farár Holúbok, všetci prítomní výborníci a notár.

Večer zas boli u Raubvogla notár a kaplán, spokojní s kandidačnou listinou a následkom toho i výbornej nálady. Raubvogel dôverne vyznal, že si nemyslel, že by toľkú priazeň požíval u pána farára, a chválil ho, že je to učený a múdry pán. Dal i dnes pristrojiť dobrú večeru. Teraz už všetko je v poriadku, prajný výsledok voľby istý, lebo vraj jeho zvolenie sám pán farár podporujú. Načim len privržencov pohromade mať, stále oduševňovať a na motúzku držať.

Prišiel 19. december. V obci nestala sa žiadna zmena, ticho bolo všade. V noci napadlo mnoho snahu, tak že bolo obtížno snahom sa brodiť, keď vyšiel kto do poľa. Už bolo pozde v noci, keď sklenári, v ceste snahom hatení, avšak všetci a do jedného dostavili sa do svojej rodnej viesky. Nikto ani netušil, ani nikomu sa nesnívalo, jaká zmena stala sa v obci cez jednu noc. Veď kto by sa nazdal, že v nočnom tichu do rána zaľudní sa Žabínec sklenármi?

Zároveň pozde večer chodili z dom do domu, kde vareškári bývali, vyslaní od pána revírnika Straku hájnici, ktorí oznamovali, že včasne ráno v horách buky značiť budú, tak kto chce sa potrebnými bukami zásobiť, aby sa na 6. hodinu ráno neomýlne dostavil do hôr. Chudáci vareškári takto prinútení boli už o 4. hodinách ráno povstávať a pobrať sa do hôr. Ráno, keď voľba nastala

o vareškároch ani slychu, nik nevedel, kam sa podeli. Sťa by sa boli do zeme prepadli, alebo sťa by ich bol vietor odniesol.

Svitlo ráno dňa 20. decembra, deň voľby. Kaplán odbavoval roráty, a pán farár, jako obyčajne, dal o pol ôsmej zazvoniť a šiel do kostola omšu slúžiť. V kostole vo všedné dni o tomto čase nachodilo sa málo žien, lebo väčšina radšej chodila na roráty. Mužských len kde-tu jeden, keď tí za obchodom roztrúsení bývali po širokom svete. Keď pán farár vstúpil, teraz bol kostol preplnený mužskými, sťa by ho bol nabil. Boli to samí sklenári, ktorí do jednoho dostavili sa do chrámu Božieho, sťa by boli cez jednu noc jako hrýby zo zeme vyrástly. Pán farár sa obzrel po kostole, milo sa usmial, šiel do sakristie, obliekol sa do mešného rúcha, pristúpil k oltáru a zbožným hlasom skrúšeno intonoval: „Veni Sancte Spiritus". Organ zahučal a pán učiteľ mohutným hlasom vyspieval pesničku.

Po omši obrátil sa pán farár od oltára a držal krátku exhortu z textu: „Dajte cisárovi, čo je cisárovo, a Bohu, čo Jeho je."

Všetci sklenári čakali Holúbka pred kostolom. On len vbehol do fary, napochytre zaraňajkoval si, obliekol teplý dlhý kabát, vzal zimnú čiapku na hlavu a šiel na obecný dom. Za ním kráčal celý zástup sklenárov.

Na obecnom dome pred dlhým stolom stál slúžny. Vedľa neho s protokollami a s čistými hárkami bieleho papieru notár. Tam bol i kaplán Spácay, vedľa neho rychtár Žucha a Raubvogel, a za týmito celý výbor. Všetci očakávali len príchod farára, ako predsedu výboru. Tu razom dvere sa otvoria, vstúpi pán farár a za ním hrnie sa celý zástup novodošlých sklenárov, sťa nejaká lavína. Spácay, Kákay a Raubvogel dívali sa jako vyjavení, boli týmto neočakávaným zjavom zarazení, sťa by ich bol mechom uderil, a v očiach sa im tma robila. Dívali sa na zástup a zároveň jeden na druhého. Najprv nazdávali sa, že sú to samí ich privrženci, ale dívajú sa a vidia samé nové tváre. Dívajú sa ešte lepšie a hľadajú vareškárov. Lež vareškára nevidia ani jednoho. Sú to vskutku samí sklenári. Zadivení nevedia pochopiť, čo je vo veci, a nazdávajú sa, že majú porobeno. Rozumy im ostaly stáť. Nemohli pochopiť, kam sa vareškári podeli, a jako vzali sa tu razom všetci sklenári? Či snáď sa vareškári opozdili? Kde trčia? a prečo nejdú? jakože vypadne bez nich voľba? V tom slúžny vytiahne z vačku hodinky, pokýval rukami, napred poklonil sa pánu farárovi a požiadal ho zdvorile, aby si na jeho pravici, vedľa neho samého sadol. Potom začal slúžny: „V smysle zákona po vypršaní trojročnej služby obecného predstavenstva určil som na 9. hodinu dnešného dňa úradne previesť reštauráciu v tejto poctivej obci. Ctený výbor tejto poctivej obce predložená mi je kandidácia, následkom ktorej tu shromaždeným občanom navrhujem za rychtára Henricha Raubvogla, Havla Žuchu a Michala Žovínca."

Tu ozval sa hlučný a hromový hlas: „Žucha! Žucha! Žucha!" Len kde-tu bolo počuť pojediný hlas: „Raubvogel!" Slúžny máchal oboma rukama a hovoril: „Poneváč vidím a čujem, že jednohlasne

žiadate si mať rychtára Žuchu, tak mocou svojho úradu vyhlasuj Havla Žuchu na nové tri roky za rychtára."

„Nech žije Žucha!" volali uspokojení občania.

Keď sa lomoz utíšil, slúžny pokračoval:

„V smysle tejže kandidácie za mladšieho, t. j. podrychtára vrhujem: Henricha Raubvogla, Martina Bublu a Blažeja Švančar

„Bubla! Bubla!" ozvalo sa hlučne v celom shromaždení. „Ne žije Bubla! Bubla nech je naším podrychtárom!"

„Ticho!" hovoril slúžny. „Poneváč voličia jednohlasne žiad si mať Martina Bublu, tak mocou môjho úradu vyhlasujem ho podrychtára."

„Nech žije Bubla!" ozývalo sa ďalej v celej sieni; „Nech ž pán slúžny i náš pán farár!" miešaly sa výkriky.

Tým istým spôsobom boli zvolení za prísažných Ďuro Kuli a Ďuro Želibabka.

Slúžny posadil sa na stoličku vedľa farára a diktoval notár do protokolla výsledok voľby. Napísaný protokoll vzal do ru znovu vstal a prečítal ho voličom, potom v prítomnosti všetk voličov nový úrad vzal pod prísahu.[1]) Slúžny Matisz môže slú za príklad všetkým úradníkom v konštitucionálnom Uhorsku. on pravá biela vrana v hajne četných čiernych havranov, kt konštitucionálne práva svojich spoluobčanov nohami šliapu, p krúcajú a vychýrenú uhorskú svobodu občanov na posmech p vádzajú. Po voľbe slúžny išiel na obed do fary, kde páni Jarát a Straka čakali výsledok reštaurácie. Straka totiž poslal svoj adjunkta do hôr značiť drevo.

Keď Holúbok a slúžny vkročili na faru, s úsmevom išli v ústrety páni Jarábek a Straka. Pán farár s vyjasnenou tvár objímal oboch, bozkajúc každého, a dal im cítiť svoju vďaku. Mies slov dostatočné boly posunky, nimiž Holúbok vyjavil svoju sp kojnosť nad dňešnou reštauráciou. Kým slúžny bol na fare, slovom neprezradili, na jaký spôsob prispeli ku voľbe Jarábek Straka. Slúžny ochotne vyrozprával, že v úrade zostali starí, na uprázdnené miesto podrychtára vyvolený je Martin Bubla.

Po obede slúžny odišiel domov, kaplán odbehol do svojej k plánky. Keď farár so svojimi hosťmi ostal sám, tu teprv rozpriad sa dôverný rozhovor. Prišiel na faru i Martin Bubla. Vchádzaj úctive bozkal pánu fárárovi ruku. Holúbok i jemu vyjavil sv radosť nad výsledkom voľby. Páni žartovne hovorili Martinovi, ako podrychtár teraz už musí sa oženiť. Martin i Jarábkovi Strakovi vyrozprával, s čím pánu fárárovi ešte pred voľbou zdôveril, že totiž ctižiadostivý otec Hanulkin chcel vydať dce za úradského, za podrychtára. „Že bych sa stal podrychtár o tom sa mi ani nesnívalo. Nuž úfam sa, že teraz už nebud dlho nosiť perečko za širákom, leda pri mojej svadbe."

Ale u Raubvogla bolo smutno. Notár a kaplán v ten ve

---

[1]) Pán pôvodca mal pred očima ešte staré poriadky. Dnes obča môžu si „voliť" iba toho za rychtára, koho im slúžny kandiduje. R

ani nesišli sa v krčme — obvyklý kalabrias po prvý raz vystal. Keď potom trochu utíšily sa im mysle a spojenci predsa sišli sa u Raubvogla, kaplána mrzelo, že „óvoda“ nebude. „S tým starým volom Žuchom — hovoril — nič nevykonáme. Kto by sa bol nazdal, že my prepadneme?“

„Škoda mojich peňazí!“ ozval sa Raubvogel. „Dával som jesť a piť, a ani len na voľbu neprišli. A tí všiváci sklenári, kde sa razom vzali, sťa by boli z oblakov spadli!“

Prišly Tri krále. Kaplán s učiteľom chodili po kolede, ktorá vždy zakľučovala sa u rychtára Žuchu, kde čakalo koledníkov občerstvenie. Pred dvermi učiteľ so svojím sprievodom, ktorý mimo kaplána pozostával z kostolníka a sviatočne do červených kamží s červenými kráglami oblečených ministrantov, ktorí niesli kropáč a kadidlo, zaspieval: „Radujme sa, veselme sa v tomto novom roku.“

U Žuchu bol stôl bielym obrusom prikrytý. Žucha, Hanuľa a domáca čeliadka stáli a čakali koledníkov pohromade. Mimo domácej čeľade bol tu i Martin Bubla a viacej príbuzných z rodu Žuchovho.

Kaplán odbavil modlitby, pokropil prítomných a chyžu vykadil vonným tymianom; potom dával kríž radom všetkým prítomným pobozkať. Napred kľakol a pobozkal pacifikát starý Žucha, za ním pristúpila Hanuľa, po nej Martin a za týmto radom všetci prítomní.

Kaplán zavinšoval, složil rochetku, a kým Žucha ministrantom nadelil po striebornom šestáku, Hanuľa doniesla na stôl pečienku, šišky a víno. Išlo veselo. Zároveň s koledou odbavoval Žucha oddávky svojej dcéry s Martinom Bublom. Nálada bola živá, starý Žucha plný žartov. Hanuľa len sa od radosti usmievala. Keď Žucha udelil mladým svoje otcovské požehnanie, Martin láskou unesený schytil Hanulu do náručia a v prítomnosti všetkých ju vybozkával.

Na svadbu Martinovu dostavili sa i páni Jarábek a Straka; jeden z nich popredku poslal svadobníkom vína, druhý srnu. Po svadbe Martin odviedol si Hanuľu domov Bol i ďalej faktorom sklenárov a pravou rukou pána Jarábka.

Kaplán Spácay skoro za tým odmenený bol za svoje patriotické snahy. Neočakávane bol presadený na inú lepšiu stanicu do mesta, kde stal sa prvým kaplánom. V krátkom čase dostal výnosnú faru. Ztadialto prešiel ešte na výnosnejšiu faru do mesta, kde s pomocou renegátskych úradníkov, maďaronskej gentry a privržencov „Femky“ skutočne založil „óvodu“ a stal sa stĺpom maďarisátorských spolkov. V stoličných výboroch a na kongregáciach má smerodajný hlas.

Notár Kákay po odchode kaplána Spácayho cítil sa opusteným. Úradné povinnosti zanedbával a dopustil sa nesprávností natoľko,

že prišiel pod disciplinárne vyšetrovanie, z úradu bol shodený a a jednoho dňa zmizol zo Žabínca.

Nový kaplán Hrdlička bol verný svojmu rodu a preto i preháňaný so stanice na stanicu. Do Žabínca dostal sa na výslovnú žiadosť Holúbkovu. Tu spolu založili spolok striezlivosti, spojený so soolkom sv. Ruženca. Holúbok požiadal otcov redemptoristov, aby prišli do jeho farnosti odbaviť sv. missie. Missie maly veľký účinok. Celá obec, bez rozdielu, až do posledného, vstúpila do spolku sv. Ruženca a odriekla sa páleného. Raubvogla udržoval už len obchod s vareškármi a metlármi.

Pred Veľkou nocou, v utorok pred veľkým týždňom, Holúbok cítil sa nadobre. Zima ho striasla a on uľahol. Privolaný lekár konštatoval zapálenie pľúc, ktoré vraj pri jeho zošlom veku môže sa stať osudným. Predpísal lieky a odporúčal pokoj a svedomitú opateru. Kaplán Hrdlička ani sa nevzdialil od lôžka nemocného, vždy bol pri ňom a verne mu posluhoval. Stav farára kam ďalej sa horšil, až požiadal kaplána, aby ho vyspovedal a zaopatril sviatostami umierajúcich.

Bolo v piatok večer pred Kvetnou nedeľou. Večerné šero panovalo v izbe, kaplán sedel u lôžka chorého a pozoroval jeho stav. Chorý mal privreté viečka, spal a zo sna hovoril. Keď otvoril oči a kaplán sa pýtal, či sa mu niečo nesnívalo, lebo vraj zo sna hovoril slová sv. Pavla.

Holúbok sa usmial a riekol: „O coeli coelorumque virtutes ac beata Seraphim! O, braček môj, bolo to krásne videnie, lež o ňom vám mluviť nesmiem. Jak dobrý si, Bože, jak krásne sú nebesá, sídlo tvojich vyvolených, a jak šťastný, kto sa ta dostane! Modlite sa za mňa i za seba, — krásne sú nebesá!“

V tom oči sa mu privrely a zdal sa spať až do 11. hodiny v noci. Keď otvoril oči, kaplán priskočil a díval sa na nemocného. Oči mal hore vyvrátené a ruženec pevne držal v ruke. Kaplán videl, že nastáva smrteľný boj, pokľakol vedľa lôžka a modlil sa litanie všech svätých. Keď kaplán nahlas riekol: „Agnus Dei, qui tollis peccata mundi“, v tom okamihu Holúbok pritisol ruženec k ústam, druhou rukou chytil kaplána za ruku a šepnul: „O dvanástej umrem“. Bolo práve štvrť na dvanástu. Kaplán nahnul ucho k jeho ústam, aby pozoroval mu dych, i slyšal slová: „sanctus, sanctus, — o beata aeternitas!“

Kaplán vyšiel von, zavolal starú gazdinu a sluhov. Tí všetci vošli do izby, usedavo plakali a modlili sa nahlas. Holúbok ležal ticho, držiac stále ruženec pritisnutý k ústam. Ruky s ružencom klesly mu na prsia, hlboko vydýchol a vypustil dušu. Hodiny kleply a udrelo dvanásť.

Slovenské Pohľady.

ČASOPIS

zábavno-poučný.

Redaktor a vydavateľ:

Jozef Škultéty.

ROČNÍK XV.

V TURČIANSKOM SV. MARTINE.

TLAČOU KNIHTLAČIARSKO-ÚČASTINÁRSKEHO SPOLKU.

1895.

OBSAH.

Básne.

Strana

Vzkaz. Od Hviezdoslava, strana 33. — **Venec.** Od Somolického, 47. — **Reflexia na „Hamleta“.** J. A. F., 48. — **Otcovia, matky!...** M., 48. — **A zase prišla jaseň.** Ľudmily Podjavorinskej, 92. — **Rozlúčenie.** Od Bludára, 111. — **Ja úbohá — čka.** Od — čky, 111. — **Plamienky.** Bočko, 112. — **Návrat...** Od Ľudmily Podjavorinskej, 139. — **Ako z jara.** Od Ľudmily Podjavorinskej, 139. — **Za súmraku.** Od Ľudmily Podjavorinskej, 179. — **Pozdrav Hviezdoslavovi.** Od Kýčerského, 242 — **Bratovi.** Ľudmily Podjavorinskej, 243. — **Duma slovenská** na pamiatku sjazdu turčiansko-sv.-martinského 6. júna 1861. Od Janka Kráľa, 257. — **Bábel.** Martin Sládkovičov, 265. — **Handrár.** Od Jána Ďatla, 288. — **V mojom srdci.** Ľudmily Podjavorinskej, 305 — **Z kvetov srdca.** Ľudmily Podjavorinskej, 306. **Eugen Onegin.** Z Puškina prekladá Samo Bodický, 380, 392, 472, 541. — **Z minulosti v budoucnost,** Svatopluka Čecha, 347. **Slza.** K. Ch., 366. — **Nezábudky.** Ľudmily Podjavorinskej. 449, 545. — **Na hrobe mája.** Somolického, 475. — **Z básní Bočkových,** 475. — **Len okamih...** — —. — **Bájka.** Od Ľudmily Podjavorinskej, 477. — **Spomienka.** Ľudmily Podjavorinskej. 478. — **Nový záblesk.** Martin Sládkovičov, 544. — **Žiaľ za milým.** Somolického, 545. — **Z básní Ľudmily Podjavorinskej,** 550. — **Jak piesne rastú...** Ľudmila Podjavorinská, 594. — **Pieseň.** Podtatranského, 622. — **Piesňam.** Ľudmila Podjavorinská, 633. — **Anne.** Od Somolického, 634. — **Pod rumami.** Somolického, 671. — **Idylka.** Somolického, 672. — **Slovenčina.** Od Hviezdoslava, 697. — **Žiadosť básnikova.** (Thomas). Somolický. 710. — **Opustená.** (Soumet). Z francúzskeho preložil Somolický, 711. — **Náhrobný nápis.** (Viktor Hugo). Z francúzskeho preložil Somolický, 712. — **Z básní Somolického,** 725. — **V jaseni.** Ľudmily Podjavorinskej. 751. — **Návrat.** Ľudmily Podjavorinskej, 751. — **Na hroboch.** Martin Sládkovičov, 752.

Novelly, poviedky dramatické kusy.

Z našej dediny. Rozprávky. Spisuje Terezia Vansová 1, 261
Sevastopoľ v decembri 1854. L. N. Tolstého 6
Ratmir. Od Svetozára Hurbana-Vajanského 34
Boh mení — dobre mení. Anton Bielek 49
Na ľade. Martina Kukučina 65
Tieň Dostojevského. Od A. S Suvorina 114
Koreň a výhonky. Svetozára Hurbana-Vajanského 140, 212, 356, 422, 681, 728
Brailovský Kristus. A. V. Amfiteatrova 173
Ako umrel Sámpor v choleru. Dobrodružský 180
Dozvuky. Ľudmily Podjavorinskej 193
Gazda a sluha. L. N. Tolstého. 238, 299, 368, 409
Druhá žena. Anton Bielek 269
Boly časy, boly! Pavel Sekerka 307
Povesti a rozprávočky z Bošáckej doliny. Joz. Ľ. Holuby . 321, 386
Spoločnica. I. Poľanskej 396
Otec. Antona Čechova 467
Kassírka. Fr. Coppée. Prelož. J. M. 479
Nešťastná príhoda. A. B—y 483
Povesti z ľudu. A. B—y 488
Šťastie. Somolického 491
Pieseň o udatnom Domrulovi. Turecká povesť 513
Oči. N. A. Vrockého 546
Srditý generál. N. A. Luchmanovej. Prelož. B. Š. 595
Reštaurácia na dedine. Martina Medňánskeho. 601, 674, 753
Rothschildove husle. Ant. Čechova. Prelož. B. Š. 609
Príhoda. Vsevoloda Garšina Prelož. B. Š. 640

Strana

Rozpravy, články.

Smrť, pohrab a mrtvi v tradícii a zvykoch ľudových. Krištofa Chorváta . . . 16, 89
Z mojich žiackych časov modranských. Joz. Ľ. Holubyho . 43, 74
Svadobné obyčaje v Hlbokom, v Nitriansku. Pavel Sekerka . . 93
U L. N. Tolstého. Dr. Dušan Makovický . . . 100, 163, 244, 334
Hrozná noc pukanská. Pavel Križko . . . 129
Sinapiusov „Plausus". Dr. Ivan Zoch . . . 155
Národný klassicismus jako princíp nauky, vedy a vzdelanosti v stredných školách. Jozef Podhradský . . . 278
Pavel Jozef Šafárik. J. Sk. . . . 295, 442
O rodnom kraji Pavla J. Šafárika. J. B. . . . 349
Listy z Čiech. Jaroslava Vlčka . . . 367, 429, 622
Svadobné obyčaje v Slovenskom Aradáci. Michal Goda 449, 561, 619
Výlet do šútovskej doliny v Turci. Joz. Ľ. Holubyho . . . 460, 556
Slovenská svadba. Krištof Chorvát . . . 518, 577, 652, 698
Jelšava. Jozef Maliak . . . 528
Niekoľko myšlienok o štúdiu ľudovom. Krištof Chorvát . . . 553
Eugen Gerometta. Alexander Lombardini . . . 615
Kritické úryvky z Vámbéryho diela: „A magyarság keletkezése és gyarapodása". Julius Botto . . . 713

Slovenský jazyk.

Študovanie slovenčiny. Od dr. Fr. Pastrnka . . . 57, 118, 252, 439
Sbierajme! . . . 59
Povery a obyčaje vo Zvolenskej stolici. A. B—y . . . 122
Magické recepty hospodárske. L. V. Rizner . . . 123, 183, 378
Šarišské porekadlá z okolia bardiovského. Petruškin . . . 186, 377
Z myjavského jazyka. Samuel Smetana . . . 443
Prostonárodné povery z mikušovskej doliny. Vršatský . . . 492

Beseda.

Zemianski veršovníci slovenskí. Sbiera Rehor Uram . . 59, 189, 315
Slováci v Amerike. Sk. . . . 125
List Jána Hollého Martinovi Hamuljakovi . . . 312
Z listov Šafárika Hamuljakovi . . . 380
Akej viery sú Slováci. Sk. a Štefan Mišík . . . 382, 500, 566, 625
List Hamuljaka Šafárikovi . . . 496
List Hollého Hamuljakovi . . . 497
List Hollého Kollárovi . . . 497
List Štef. Moyzesa Hamuljakovi . . . 498
List Moyzesa Kollárovi . . . 498
List Joz. M. Hurbana Hollému . . . 499
Ištar. Julius Zeyer . . . 504
Hercen o Mickiewiczovi . . . 693

Literatúra.

Jaroslava Vlčka **Dějiny české literatury** . . . 60
Ladislava Paulinyho **Dejepis superintendencie nitrianskej** . . . 62
Svědectví víry . . . 63
Jána Kováčika **Prostonárodní Domáci lekár** . . . 63
Čeněk Zíbrt: **Jak se kdy v Čechách tancovalo** . . . 64
Eleny Soltészovej: **Proti prúdu** . . . 127
„Nada". . . . 128
Druhý sväzok **„Tovaryšstva"** . . . 254
Prof. J. Kvačala: **Kurzer Bericht über meine Forschungsreisen** . 447
Ferd. Menčíka **Velikonoční hry** . . . 631
Русская Бесѣда, 1895 . . . 631